CONFERENCE BOOK
TANULMÁNYKÖTET

2017. MÁJUS 19-21. INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORANDUSZ KONFERENCIA

INTERDISCIPLINARY DOCTORAL CONFERENCE 2017 MAY 19TH-21ST

H-7622 Pécs, Vasvári Pál u. 4.
phdpecs.hu | ptedok@pte.hu

VI. INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORANDUSZ KONFERENCIA 2017 TANULMÁNYKÖTET

6th INTERDISCIPLINARY DOCTORAL CONFERENCE 2017 CONFERENCE BOOK

2017
Pécs

University of Pécs
Doctoral Student Association
5 years for the doctoral students of Pécs

Felelős kiadó / Publisher

Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat
Doctoral Student Association of the University of Pécs

Szerkesztők / Editorial Board

Dr. Ács Kamilla
Bódog Ferenc
Dr. Mechler Mátyás Illés
Dr. Mészáros Orsolya
Pónusz Róbert

Borító / Cover Page
Hegyi Dávid
Steve–O Photo & Video

Pécs, 2017.

ISBN 978–963–429–111–4

Minden jog fenntartva. A kiadvány szerzői jogvédelem alatt áll.
A kiadványt, illetve annak részleteit másolni, reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus vagy más módon – a kiadó és a szerzők írásbeli engedélye nélkül tilos.

All rights reserved.
No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher and the authors.

A kiadó ezúton jelzi, hogy a tanulmányok szakmai tartalmáért felelősséget nem vállal.

No responsibility is assumed by the publisher for the scientific contents of the manuscripts.

Tartalomjegyzék / Table of contents

Albert Noémi
About the Ineffable: Tom McCarthy's *Remainder* 6
Alpek B. Levente, Tésits Róbert
A munkaerőpiaci esélyhátrányok halmozódása és területi jellegzetességei Magyarországon . 20
Ambrus Laura
A gesztusok szerepe a digitális mémek értelmezésében – A kognitív nyelvészet lehetőségei – 40
Angyal Árpád Béla
Az atipikus tanulási módszerek helyzete és fejlesztésének lehetőségei a Magyar Honvédségnél III. - a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (NKE HHK) és a Magyar Honvédség Altiszti Akadémia (MH AA) hallgatóit, képzésen résztvevőit érintő kérdőíves vizsgálat egyes aspektusai 51
Bandi Szabolcs
The Narcissism of Classical- and Pop Musicians: an Exploratory Study 78
Bank Éva
Academic coping among elementary school students 92
Bárány V. Fanny
Jogalkotási hiányosságok a hatályos felsőoktatási jogban 102
Bencsik Gergely
Adaptív szűrő alkalmazása az elektro-akusztikában 109
Berki Tamás
The source of Sport Enjoyment in young athletes in association with their future orientation and satisfaction with life 124
Bihary Gábor
Rescaling back and forth: birth and passing of Soviet megaregions, 1917 to 1936 136
Bo Liu
Regional characteristics and cultural inheritance- Analysis of the construction of beautiful villages in China 153
Bogárdi Brigitta
Az idegenrendészeti őrizet helye a magyar és az európai jogban 169
Da Lu
First Communist Constitution in China and its exercise in Practice 179
Főfai Rita
Becoming a Hero at Any Price - Identity crisis caused by heroic narratives in Ernest Hemingway's For Whom the Bell Tolls 190
Guth Kitti
Innovatív megoldások a látásszűrésben 201
Haffner Tamás
Az Európai Unió energiapolitikája I. – A közösségi energiapolitika első 45 éve 210
Haffner–Kiss Alexandra
Gyermekek zenei nevelése 223
Hamerli Petra
Magyar–olasz kapcsolatok Németország árnyékában (1935–1943) 229
Józan Flóra
Adatvédelem az egészségügyben 239
Kántor Szilvia
The role of collaboration in tourism development- Case study of Kőszeg 250
Karácsony Ilona
Az iskolák belső világának népegészségügyi szegmense a múlt és a jelen tükrében a jövő felé tekintve 262
Kékes Szabó Marietta
Előítélet és megbélyegzés, avagy a pszichiátriai betegek helyzete napjainkban. Fiatal felnőttek attitűdjeinek és azok emocionális komponensének vizsgálata a mentális zavarral élőkkel összefüggésben 271

Kiss Tímea
Literature in Education – Reloaded 285
Konka Boglárka
Export Specialisation Patterns of the British Road Vehicle Industry 290
Kovács Beatrix
Elektronikus eszközhasználat a matematikatanításban – Kutatásmódszertani reflexiók a kvalitatív tartalomelemzés szempontjából 313
Kriskó Andrea
A kriptodevizáktól a kriptokötvényekig – a blockchain technológia felhasználásának térhódítása a pénzügyi szektorban 325
Kriston Pálma
A serdülőkori szerfogyasztás vizsgálata az érzelmi-önszabályozás képességével összefüggésben 338
Lénárt-Muszka Zsuzsanna
Transgression, Shame, and Rebellion: The Politics of Breastfeeding in African American Literature 351
Quynh Anh Le
Review of the applying of marketing mix framework in partnership program between Vietnamese universities and foreign partners 361
Luka Dániel
A mező– és erdőgazdasági ingatlanforgalom a kommunista diktatúra első tíz évében Magyarországon 374
dr. Márky Gábor
The application of EU-law in Hungary according to the case law of the Constitutional Court 393
Maróti Dávid
The Allied administration in Vienna after World War II 401
Pachner Orsolya
A method for testing Bruner's perceptual readiness theory 409
Pelles Márton
Borkereskedőből hajótulajdonos – Giovanni Riboli fiumei kereskedelmi vállalatainak története 1895–1915 között 417
Polgár Zoltán
The correlations between condominium management and knowledge management, with particular regard to administrative connections 427
Potóczki Judit
A reálbérváltozás hatásai a nyugdíjazáskor kieső jövedelemre 436
Reisinger Rita
A banki stressztesztek fejlődése 447
Sári Nándor
The Impact of Neoliberal Globalization on the Evolution of the Welfare Systems 459
Sarlós Erzsébet
Az integrált szenzomotoros mérésen alapuló Integrált Szenzomotoros Tréning lehetséges hatása a kisgyermekek sikeres iskolai beválására 473
Strack Flórián
Climatotherapy oriented tourism development of Kőszeg Mountains 490
Szabó Zsolt Mihály
A nyugdíjfolyósítás kiberbiztonsági kérdései 508
Tóth Sándor Gergő
Hidrosztatikus csapágyak tervezési paramétereinek vizsgálata kapilláris fojtás esetén . . . 521
Veilandics Eszter
A települési önkormányzatok szerepe az oktatási rendszerben
Az önkormányzati szerepvállalás központi csökkentése 531
Veres Imre, Bank Éva
Fiatal felnőttek a globalizált Európában 546

About the Ineffable: Tom McCarthy's *Remainder*

Noémi Albert, *University of Pécs*

Remembrance, trauma, space: all three of these concepts have gradually become social metaphors, analyzed by representatives of different disciplines, and fictionalized by numerous contemporary writers. Tom McCarthy's 2001 novel is a reaction to these approaches, by avoiding any kind of analysis and psychologization of these issues. The trauma, central to the narration, is never discussed, no attempt is made to understand it. Nevertheless, in its discussion, the consideration of certain psychiatrists (van der Kolk) and philosophers (Deleuze, Ricoeur, etc.), focusing on the issue, is indispensable. The problematics of space in the novel needs to be revisited from a contemporary scholarly perspective, relying on the findings of different spatial theorists. Furthermore, Vermeulen's paper on the novel and the issue of affect provides further insight into the key controversies discussed in my paper.

Results: The careful examination of the novel revealed its purposeful fallacy validated by memories that are insecure and supposedly inexistent. Ultimately it proves to be about the ineffable, the unattainable. Memory and its absence, the approach to trauma without any attempt at explanation figure in a novel way in *Remainder*. Gradually they themselves become surpluses, remainders. However, the novel proves that all attempts at chiselling them away, at disposing of them, are futile, because they, together with their chaotic, illogical workings, comprise the identity of the main character.

Implications: McCarthy's novel provides a timely response to current debates about both issues of memory and trauma. However, it does this through affects, through absences. Consequently, it requires a new perspective, a new approach to central issues, and thus a re-evaluation of the implied fields of discourse.

Keywords: remembrance, trauma, space, absence

I. Introduction

Remainder is the ambitious first novel of the young English writer Tom McCarthy. However, the discrepancy between the year of its writing (2001) and that of its publishing (2005), by the French Metronome Press, shows that its reception has not been as straightforward as one would imagine after reading the reviews following its publication by Alma Books in the UK and Vintage Books in the United States. When finally available to larger audiences, the novel received widespread acclaim, and won the 2007 Believer Book Award. Since then, the writer has published three subsequent novels, namely *Men in Space* (2007), *C* (2010), and *Satin Island* (2015), thus showing a steady, continuous output followed by mostly positive criticism. It seems that McCarthy revisits similar themes in every novel, choosing different settings focusing on Europe, presenting 21st-century Kafkaesque protagonists in chaotic spaces. Duncan White, a reviewer of McCarthy's novels, remarks: "Reading Tom McCarthy's fiction induces a certain kind of mania. It demands to be unpacked and decoded, charted and mapped. (…) Reading a McCarthy novel is like being in a McCarthy novel: everything is part of a fizzing network, the scope of which can never be fully apprehended." All his novels employ repetitions enforcing this realization that the reader enters a complex network whose threads are impossible to discern. *Remainder*'s central organizing mechanism is exactly this repetition that needs to be carefully examined, however, emphasis will be placed not on the reading experience (as with White), but on its main character, a person lost in a labyrinth of repetitions.

This paper's main interest focuses on the issue of trauma as it is developed and discussed by the novel. However, this undertaking requires the joint analysis of remembrance and forgetting, together with the novel's methods of creating the very space of the aforementioned remembrance and forgetting. Nevertheless, although at the beginning of this work it will seem that we can identify this undertaking in *Remainder*'s protagonist, it will gradually unfold that the created spaces of the novel, inhabited by the aforementioned re-enactments, continuously prevent and frustrate the attainment of both remembrance and forgetting. The two central issues are approached here through definitions borrowed from Paul Ricoeur, who, for instance, claims that "[w]ith remembering, the emphasis is placed on the return to awakened consciousness of an event recognized as having occurred before the moment when consciousness declares having experienced, perceived, learned it" (Ricoeur 58). Although forgetting is considered to be the counterpart of remembering, a danger that one fights constantly, it is nevertheless tightly connected to remembering. As Ricoeur remarks, "Augustine the rhetorician proposes to add to the memory of memory a memory of forgetting: 'If it is true that what we remember we retain in our memory, and if it is also true that unless we remember forgetfulness, we could not possibly recognize the meaning of the word when we heard it, then it is true that forgetfulness is retained in the memory'" (Augustine 10.16, 222, qtd in Ricoeur 100). Together with Harald Weinrich we can conceive of forgetting as the inevitable pair to remembering, thus becoming one side of the duality of *ars memoriae* and *ars oblivionis* (*see* Weinrich).

Literary approaches to trauma strictly differentiate loss and absence, since loss enables the narrativisation, and thus the processing of the traumatic event, whereas absence testifies to the inability to capture the root of the trauma and, consequently, any possibility for a narrative (*see* LaCapra). Nevertheless, in Tom McCarthy's novel we will witness initial loss gradually turning into absence, to hiatuses that also characterize the spaces our narrator-character desperately wants to fill. The purpose of this undertaking is to carefully examine the shift captured on several levels of the text, ultimately leading to a different perspective on memories and their absences, on the complex issue of trauma.

The novel commences with an unnamed narrator claiming that he has no memories. "It's not that I'm being shy. It's just that—well, for one, I don't even remember the event. It's a blank: a white slate, a black hole," he states (ch.1). The narrative's onset presents a narrator-character relating the events of his life after a trauma; a trauma that resulted in a complete change in his

approach to his self, to his life, to his every movement. However, the accident itself (the agent of his trauma) disappears in utter oblivion: "ABOUT THE ACCIDENT itself I can say very little. Almost nothing. It involved something falling from the sky. Technology. Parts, bits. That's it, really: all I can divulge. Not much, I know" (ch.1). No clear picture, no story about the event itself is being comprised. The words hang in the air, without ever connecting throughout our protagonist's account: "Technology. Parts, bits."

The narrator opens his story *in medias res*, not divulging any details about his accident, strongly claiming that he has no memories at all of the event. The narration employed is retrospective, which, although the reader does not know yet about the favourable settlement he received, might nevertheless be influenced by the narrator's commitment to it. The opening paragraph revisited shows hints of an unreliable narrator, who uses the word "divulge," a word that means something different from the previously implied "remember," or "recollect." This unreliability is a substantial trait of his narration that gradually unfolds into skepticism purposefully provoked. It seems that the novel's central claim, highly emphasized throughout the work, chimes in with one of the most contested arguments of trauma studies, namely that "trauma is ontologically at odds with representation" (Agostinho 2), consequently the main character does not even attempt to revisit it, to narrativize it.

Nevertheless, the issues outlined in this very first paragraph of the novel, namely remembrance and trauma, bear paramount importance for a thorough analysis, but the employment of question marks is necessary for the discussion of both these complex issues. Firstly, remembrance figures as a question because the narrative revolves around its very absence and the narrator's maniacal attempts to regain it. In the narrative of the character's life a fissure occurs: the accident is ungraspable, and it will never be remembered. A gap is formed thus in his story ("It's a blank: a white slate, a black hole," ch.1). However, this incapacity to remember is not exclusive to this particular event, but overwrites his entire past, his memories of it. Although they do not seem to get totally lost in oblivion, their hierarchy changes considerably and, what is even more important, they make both our narrator and the readers question their reality since, as he remarks, "[m]inds are versatile and wily things. Real chancers" (ch.1). Consequently, "[w]ho's to say that these are genuine memories? (ch.1). Much of the novel's game revolves around this central question and the ensuing uncertainty and unreliability. Furthermore, through this observation the narrator provides a definition that will be elaborated throughout the work.

Secondly, the issue of trauma or, more importantly, the narrative's approach to it detaches itself from traditional (both novelistic and interdisciplinary) discussions of the traumatized individual and their subsequent lives. *Remainder*'s narrator is a traumatized man, providing an account of his life after the event. The unnamed man regains consciousness on a hospital bed, while tubes pump various liquids into his body; into a body that lies inert, impotent. His state witnessed here corresponds with the medical sense of trauma, coming from the Greek word that refers to a bodily wound. Later, courtesy mostly of Sigmund Freud, this term was expanded to also denote wounds of the psyche. And this man's mind is definitely wounded which, together with his body, needs to suffer a long process of rehabilitation, with the chance that full recovery may never be obtained.

Two contradictory approaches may be identified in the discussion of trauma. The first approach, exemplified by Cathy Caruth's psychoanalytic theory, lies on the claim that "it is not the experience itself that produces traumatic effect, but rather the remembrance of it" (Caruth 1995, 17). However, how can one approach trauma if there is no memory of it? Greenberg and van der Kolk, for instance, remark that "[p]athologies of memory are characteristic features of post-traumatic stress disorder (PTSD). These range from amnesia for part, or all, of the traumatic events to frank dissociation, in which large realms of experience or aspects of one's identity are disowned" (Greenberg, van der Kolk, 1987, 191). In the case of *Remainder*'s protagonist the remembrance of the trauma itself is completely excluded, total amnesia sets in. Nevertheless, with this mental state,

with every attempt at exclusion, the trauma does not disappear. And the escalating repetitions of other moments, other events will testify to this.

Gilles Deleuze proposes a definition of repetition through which he tightly connects it with memory or, more accurately, with the lack thereof. He claims: "When the consciousness of knowledge or the working through of memory is missing, the knowledge in itself is only the repetition of its object: it is *played*, that is to say repeated, enacted instead of being known" (Deleuze 16). Consequently, memory and repetition stand in stark contrast, the latter thus pointing to a hiatus, emphasizing the absence of something (namely of the former) that it desperately tries to recover. So there is an inescapability here inherent in repetition itself: "the less one remembers, the less one is conscious of remembering one's past, the more one repeats it – remember and work through the memory in order not to repeat it" (Deleuze 16). This continuous distancing from the purpose itself defines *Remainder*'s narrator-protagonist who compulsively repeats bits and pieces allegedly coming from memories, but thus gets further and further away from attaining remembrance. This obsession with repetition appears in the form of strong escalation that will be presented through the analysis of the quick and continuous escalations of different re-enactments in the world of *Remainder*.

II. Analysis

II.1. A crack

The novel's inception presents the struggles of a man waking from a coma after an accident, who consequently needs to adapt to his changed physical and mental capabilities. He experiences losses on both levels, since he needs to relearn every movement, to rewire his brain in order to understand those moves and ultimately attain a state in which they come naturally to him. His brain, however, needs rewiring in terms of remembering, too, since the trauma he suffered brought on forgetting or, more accurately, the (almost) complete loss of defining memories. Consequently, he sets on an active search to find something irretrievably lost, or something that possibly was never his.

Following the accident, the sole driving force in the character's rather powerful apathy, or even anhedonia, becomes his attainment of a feeling of genuineness, thus becoming a monomaniac. Relatively quickly he gets close to the longed-for state, when, during rush hour, he instinctively raised his palms, like a beggar. This moment, brought on by his remembering himself just before the accident, causes a tingling sensation throughout his body, and he feels "intense and serene" (ch.1). This (quasi-) feeling, experienced for just a moment, will drive him into a mad chase to attain it permanently, to reach authenticity and retain it.

While at a party, the character notices a crack in the host's bathroom wall, triggering all kinds of memories, and leading to his determination to recreate them and populate them with re-enactors that will – as their name suggests – re-enact the same actions, scenes over and over again. This is the moment when our protagonist becomes the enactor (a term borrowed from Zadie Smith). His remembrance is quite peculiar: his are not memories of events, of scenes from his life, but of impressions about mundane stills:

> Out of the window there'd been roofs with cats on them. Red roofs, black cats. It had been high up, much higher than I was now ... People had been packed into the building: neighbours beneath me and around me and on the floor above. The smell of liver cooking in a pan had been wafting to me from the floor below—the sound too, the spit and sizzle. (ch.4)

The determining, but very much mundane, details of his "déjà vu," that will need to be enacted repeatedly, all trigger his senses, however, these memories float without any connection among

them or with the enactor, who claims that he "remembered it all, but I couldn't remember where I'd been in this place, this flat, this bathroom. Or when" (ch.4). Placing the memories is impossible for him, but even redundant (Zadie Smith goes as far as to claim that through this epiphany "[i]t all comes back to him, though it was never there in the first place"), since what really matters is that "in these spaces, all my movements had been fluent and unforced" (ch.4), and this is what he wants to recreate, to re-experience.

II.2. Escalation

When devising, directing and enacting the different scenes (there is a constant escalation: the re-enactments of different activities inside the building, such as frying liver, playing the piano, repairing a motorcycle, etc.; then the re-enactment of his visit to a tire shop; followed by the killings of a turf war; and ultimately a bank heist) our protagonist occupies the position of an omnipotent entity, handling all re-enactors (people and animals alike) like marionettes. He carefully stages every instant, every movement in order to be in full control. At the first stage of his projects he commissions the model of his building, and gives clear orders to the re-enactors while playing with the model figurines in his living room (ch.9). Furthermore, he is completely unconcerned by the cats continuously falling from the neighbouring building's roof: "We can't expect everything to work perfectly straight away. It's a learning process" (ch.9), says the character, although his facilitator asks the question: "Doesn't it upset you?" (ch.9), which would refer to the fact that huge numbers of animals were being killed. Nevertheless, anything less than perfect is total failure: "'The sunlight's not doing it right,' I said. … 'I mean,' I said, 'that it's running over the floor too quickly.'" (ch.13). A delusional character, no doubt, who needs to dominate everything and everyone:

> And just how perfect does his recreated environment need to be? Partial success is abject failure. The point for him is to capture the connection, not merely an acceptable re-enactment. And once captured, it must be repeated. Realness is a state, not an isolated action. To experience it, our narrator must return to it again and again. It is only in the constant repetition of a remembered action that he finds the connection that he seeks. (Saikali)

All these attempts at control are meant to counterbalance the experience of the trauma suffered by him, which robbed him of his security, of his command on the events. What he desperately tries to overcome, but what haunts him over and over again, are ultimately the central characteristics of traumatic stress, namely "the experiences of helplessness, and the threat to one's life and sense of control" (McFarlane 33), since, as McFarlane claims, "trauma attacks the individual's sense of self and the predictability of the world" (33). Possibly the most peculiar moment of his need for total authority surfaces when he decides to slow everything down. This request chimes in with his physical state after the accident: he himself has to slow down every motion and meticulously analyze it before executing it, so understanding and mastery precede implementation. "Things I don't understand make me feel dizzy. I've learnt to do things slowly since the accident, understanding every move, each part of what I'm doing. I didn't choose to do things like this: it's the only way I can do them," confesses the enactor at the beginning of his story (ch.1). The perfection of his project is thus tested through slowing it down. The possibly most far-fetched instant is his giving orders to the concierge, the already motionless, faceless character of his show, telling her: "Now, you are already static. I mean, you just stand there in the lobby doing nothing. Which is good. But now I want you to do nothing even slower." (ch.13). He goes as far as ordering his re-enactors what to think and how to think it ("What I mean is that you should think more slowly. Not just think more slowly, but relate to everything around you slower," ch.13).

It seems that our protagonist himself devises and orchestrates the play, he deliberately immerses himself and part of his city into its labyrinthine spaces and choreographies. Nevertheless, these choreographies gradually take over everything and everyone: the constant repetition of different scenes inside the building are followed and extended by newer and newer moments and events. And these show an emphatic *crescendo*: we have seen that these aforementioned scenes are followed by those experienced in a tire shop, and then a murder happening on the streets – this is the moment where a substantial excursion can be identified, followed by irrationality and uncontrollability gradually unfolding, since these are the first scenes that our enactor has not participated in (be it actual or imagined participation). We can witness a chain reaction starting from the shootout, since the enactor and his team find themselves in the thick of a gang war, whose every attack should be staged, and progressively the re-enactment of the re-enactment is also put in force, which creates an infinite *mise-en-abyme*. The question arises, then: who is really orchestrating and influencing these scenes in these spaces?

II.3. Place becoming space

The enactor's memories are composed solely of sense impressions, no placing is possible for them. What he envisions, what he claims to remember is always the space, but not the place: nothing particular, no real events. Scholars have always carefully distinguished these two concepts, claiming that space is more abstract: "boundless, empty, three-dimensional abstraction within which existed a set of interrelated events or objects" (Sen, and Silverman 2013, p. 2). As Arijit Sen and Lisa Silverman summarize, other scholars "stressed the socially constructed nature of space, thus drawing attention to the material qualities that delimit its bounds" (2013, p. 2). In contrast to this, place denotes physical location.

From the perspective of the novel it seems that the conception of space as abstract gains significant stress. The protagonist attempts to re-create those very spaces (be they wherever they may) that enable his movement to become "fluent and unforced," and him to identify with his movements, thus becoming natural. However, a challenging dualism surfaces in his (quasi-) realization of his elaborate projects to rebuild his memories through re-enactments. The sites he chooses gradually get detached from their surroundings: his first re-enactment involves a large tenement building which he populates with people employed to play set roles, all their movements and words carefully chosen by the enactor himself. The building is heavily altered until it becomes an entity that exists for itself or, rather, for the enactor himself. And the protagonist is capable of spending days after days in the same place, completely unheeding of the outside world. Firstly, this place itself gradually becomes highly abstracted, thus turning into a space; secondly, the escalation that his projects show is gradually engulfing streets and parts of the city itself, and thus every isolated site presents an ever-growing complex of interrelations. This realization brings us to those scholars, starting with Henri Lefebvre, who challenge the place-space duality and propose the close interrelatedness of the two concepts.

Space for our protagonist represents the security, the control he longs to possess: "Later, as I sat inside the tube, I felt the need, like I'd done every time I'd taken the tube up to Angel, to picture the terrain the hurtling car was covering. Not the tunnels and the platforms, but the space, the overground space, London" (ch.1). When he is deprived of the space around him, he feels threatened and sick, like after the accident, when he is taken to the hospital in an ambulance car that does not allow him to see what is happening and, as he states, "my failure to get a grip on the space we were traversing had made me nauseous. I'd even thrown up in the ambulance" (ch.1). Consequently, he needs to experience the space around him, to possess it in order to control himself. This urge may be tightly connected to his experience of the accident, caused by something unnoticed by him falling from the sky. Thus arises the compulsion to avoid its repetition through witnessing and dominating everything and everyone around him.

In the analysis of the spaces created and populated throughout the novel, they should be approached as social construction, which, as Setha Low remarks, "refers to the transformation of space through language, social interaction, memory, representation, behavior and use into scenes and actions that convey meaning" (7). Through this definition surfaces one side of a dialogic relation that will further be outlined. This side emphasizes the space's constructed nature, completely reliant on human agency and interaction. The processes and influences shaping the creation of the different, but gradually interlinked spaces inside the novel may be identified through these very keywords Setha Low enumerates. Memory, or the belief that our protagonist possesses real memories, is the root cause of our enactor's entire undertaking. And these same shards highly influence the whole development of the space, captured most emphatically, in greatest detail, in the description of the process of the transformation the tenement building undergoes (think of the blanks in the tiles, on the walls, the concierge's mask, etc.).

Representation would be one element of the list that bears exciting, quite complex meaning and role in the novel. Firstly, the projects themselves, the spaces created and the infinite re-creations are themselves meant to be the perfect rendering, the perfect representation of his glimpses of a perceived past. Later on, however, a representation of a representation is commissioned: the model of his building. This is another *mise-en-abyme* scene, similar but preceding the previously outlined one. However, the relationship between the "original" and its "model", between signifier and signified is reversed, when the enactor decides to act out different scenes of his tenants' lives, and, in parallel, he orders them to do the same. Of course, an interesting, but rather diverting treatise offers itself about the Baudrillardian aspects and inferences of this issue.

Finally, I will mention in greater detail the role and importance of language in the creation of spaces, of paramount status for the enactor. He maniacally follows the generally accepted view that the knowledge of somebody's name entails possession of that person. Through language we get to know our environment, the entire world, and through language we can possess it. Thus, the unnamed man (maybe not accidentally so) needs staff on constant alert, capable of checking the meaning of any word he is not familiar with, or he needs assurance about. In accordance with his temporary loss of motor functions and memories, he also needs to relearn a substantial vocabulary. The words need to be perfect, and he always relates to them rather subjectively, making constant excursions when he encounters an exciting one (for instance: "… plus any surplus these might have accrued (a good word that, "accrued")," ch.1; or: "The Settlement. That word: Settlement. Set-l-ment. … during the months I spent in hospital, this word planted itself in me and grew. Settlement. It wormed its way into my coma," ch.1). so much so, that the fate of his entire enterprise seems to sometimes rely solely on the right choice of words: "'Performers isn't the right word,' I said. 'Staff. Participants. Re-enactors.'" (ch.5).

However, as I mentioned before, we must imagine the creating process of space in the form of a duality. As Henri Lefebvre remarks, "space is never empty: it always embodies a meaning" (154), and he conceives of this space as a social product "that masks the contradictions of its own production" (Low 17). Besides the sociologist Lefebvre the geographer Edward Soja should be briefly mentioned, who coins the term "Thirdspace": a highly problematic term, which seems to encompass everything and, through this, nothing:

> subjectivity and objectivity, the abstract and the concrete, the real and the imagined, the knowable and the unimaginable, the repetitive and the differential, structure and agency, mind and body, consciousness and the unconscious, the disciplined and the transdisciplinary, everyday life and unending history. (57)

However, this Thirdspace, with its all-encompassing nature, with its elusiveness, undefinability, captures the vain in which the space is created in *Remainder*. The small, individual places gradually get abstracted into spaces, interconnected, devouring everything inside them and surrounding them,

and gradually the power relations shift: the spaces and the projects organized in and through them take over the enactor, who cannot escape their rhythm, their compelling presence. Thus the meaning-making is also reversed: while at first the enactor gives new meanings to existing places, thus turning them into spaces, ultimately he starts to be defined by these same spaces. Winston Churchill, in his "Speech on Rebuilding the House of Commons," made the following declaration: "We shape our buildings, and afterwards our buildings shape us" (Churchill 7:6869-71, qtd. in Sen, and Silverman 1). Although here Churchill is talking about a figurative shaping, this sentences may easily be applied to the characters inhabiting the world of Remainder, with the enactor in the limelight, in whose case the buildings, the streets, the city, all spaces actively change, quite aggressively affect him.

II.4. Surplus Matter

Surplus matter is of paramount importance to our protagonist. Its identification with the novel's title is straightforward, and several instances focus on the enactor's dual attitude to it. He first remembers this term at the beginning of his narration, recounting his art teacher saying: "'Your task isn't to create the sculpture, … it's to strip all the other stuff away, get rid of it. The surplus matter" (ch.1). And this surplus matter constantly frustrates him. After the accident *the bodies* offered him a settlement of eight and a half million for his silence. Thinking about this sum, he feels irritated, because "[t]he eight was perfect, neat: a curved figure infinitely turning back into itself. But then the half. Why had they added the half? It seemed to me so messy, this half: a leftover fragment, a shard of detritus" (ch.1). For him this half million, this surplus matter is similar to the splinter in his knee that had stayed loose, and "floated around … surplus to requirements" (ch.1), causing him unease and discomfort.

Remainders, surpluses are everywhere; and he is both irritated and fascinated by them. These are the details that he tries to eliminate from his patterns, like making windscreen washer liquid evaporate, matter become un-matter. As Schillinger remarks,

> McCarthy's antihero narrator feels threatened by the "messy, irksome" physical world. ... Yet because he doubts the solidity of his own existence as a human being, he surrounds himself with enough remainders to provide a reassuringly packed context — not only the detritus of everyday life but made-to-order roofs and walls, staircases strewn with cigarette butts, and phony tenants, all magicked into stage sets where he can fit in, like a doll in a toy house. (Schillinger 2007)

While he is highly irritated by a stain on his sleeve ("I have, right to this day, a photographically clear memory of standing on the concourse looking at my stained sleeve, at the grease – this messy, irksome matter that had no respect for millions, didn't know its place. My undoing: matter," ch.1), he reaches the conclusion that "[e]verything must leave some kind of mark" (ch.11), and he wishes to discover it, capture it. Thus, after deciding to finally leave his building, he goes to a tire shop to fix his flat tire. When the aforementioned liquid seemingly disappears from the reservoir, he claims, "It felt wonderful. Don't ask me why: it just did. It was as though I'd just witnessed a miracle: matter – these two litres of liquid – becoming un-matter – not surplus matter, mess or clutter, but pure, bodiless blueness," but knows that the surplus matter, the mark is paramount, and looking at the boy whose "overalls and face were covered in smears," he elevates him into a "Christian martyr being flagellated, crucified, scrawled over with stigmata" (ch.9). Whereas this elevated feeling dissolves when the liquid eventually gushes out into the cabin, onto him, he decides to endlessly re-enact the tire-shop scene, and eventually starts making blueprints of the stains the massive amount of liquid leaves, decorating his own walls with them. The duality of fascination and irritation gradually becomes a trademark of this character's relation to everything: two opposing feelings, irreconcilable, fighting.

II.5. Infinity

Although the enactor is totally invested in mundane, unimportant scenes that he himself designs, there are two interconnected threads that organize his narration into a futile search for meaning, into a continuous battle for authenticity, nevertheless doomed to failure. These interlinked threads are the tingling sensation (mentioned above) and his fascination with the symbol of the infinite, one facilitating the other. From the very beginning of his story, the narrator expresses his veneration for infinity and perfection: the citation, quoted in a previous section, presents the sum of his settlement and his reaction to it, claiming that "[t]he eight was perfect, neat: a curved figure infinitely turning back into itself" (ch.1), which soothes him, and he considers that this alone would have been enough, without the added half, which is just a "detritus". The number eight, or its symbol turned horizontally, signifying the infinite, becomes a leitmotif capable of raising a tingling sensation in him, which in turn leads to the infinite number of re-enactments. His movement in an eight-shape triggers his realization that he needs to recreate something that might have never existed in the first place; later on, while re-enacting his visit to the tire shop, the car follows the same shape, and the scene plays over and over again, thus its tires leaving the symbol of infinity on the concrete.

This never-ending cycle is attained through the projects themselves that need to go on indefinitely, even if the enactor forgets about them. The novel's entire world gradually comprises a labyrinth, from which there is no escape, which devours the entire city, with its spaces, with its inhabitants. And the protagonist loses control over this scene, over the uncontrollable process. This loss of control may be identified in several instances captured by his narration, such as, for instance, his need to drink nine coffees in one sitting just to be able to fill his reward card, as Zadie Smith also highlighted. However, everything needs to go on indefinitely because they, through their monotonous nature, are hypnotic, and have an effect similar to opioids on the enactor. Bessel van der Kolk, a Dutch psychiatrist, in his book entitled *The Body Keeps the Score*, investigates the causes, manifestations and solutions for numerous traumatic cases. One of van der Kolk's diagnoses proves to capture the enactor's state: "Reenactments are frozen in time, unchanging, and they are always lonely, humiliating, and alienating experiences" (2014, 37.01%). He does not take into consideration the changes of time (remember his irritation with the sun failing to shine for the right amount of time), he needs the perfectly orchestrated movements to repeat endlessly (a new instance for this would be his back-and-forth game with the old lady, frying livers in his building:

> Once more she stooped to set her bag down, holding her left hand to her lower back as she did this; once more she looked up at me and pronounced her phrase:
> "Harder and harder to lift up."
> I answered her as before. Again I felt the sense of gliding, of light density. The moment I was in seemed to expand and become a pool—a still, clear pool that swallowed everything up in its calm contentedness. Again the feeling dwindled as I left the zone around her door. As soon as I'd reached the third step of the next flight I turned round, as before, and said:
> "Again." (ch.8)

However, if we return to van der Kolk's definition, we may find one issue amiss: the humiliating nature of his re-enactments. It seems that this particularity does not apply to the enactor, to the wealthy entrepreneur who does not feel humiliation after or while re-enacting his fantasies, but the opposite: euphoria, which also presents acceleration, resulting in trance-like states, or waking comas. The physician's diagnosis in the novel is: "He's manifesting the autonomic symptoms of trauma: masked facies, decreased eye blink, cogwheel rigidity, postural flexion, mydriasis … response to trauma is often mediated by endogenous opioids. … The stronger the trauma, the stronger the dose, and hence the stronger the compulsion to trigger new releases" (ch.13).

Nevertheless, the dangers of humiliation, their constant lurking in the enactor's life can easily be identified throughout his narration. It seems that he consciously and purposefully pursues the states of the impotent victim, from the very beginning of his maddening pursuit for genuineness, when he instinctively starts begging on the streets. Furthermore, with the occasion of the different re-enactments of the scenes captured from turf wars, he decides to participate in the show (a highly surprising moment, since he did not actively participate in the actual events, and thus his involvement is unusual). The role he chooses is that of the victim who, according to the police reports smuggled out for the sake of his enterprise, tries to flee from his attackers, jumps on his bike, but trips, falls and dies as he is shot.

At this point the question arises (also asked by the narrator himself): "Why was I so obsessed with the death of this man I'd never met?" (ch.11). He needs to know the smallest details of the entire event, in order to fully grasp the victim's state, his experience of falling, of dying. And the narrator's rendering of them provides the answer to the question above: in the character of this man converge all the previously discussed fascinations and frustrations ultimately comprising the duality of matter – un-matter, or loss and absence ("Matter again: the world became a fridge door, a broken lighter, two litres of blue goop," ch.11). Furthermore, the affects that define the man are also identified in this stranger:

> He'd been hit by something, hurt, laid prostrate and lost consciousness; so had I. We'd both slipped into a place of total blackness, silence, nothing, without memory and without anticipation, a place unreached by stimuli of any kind. He'd stayed on there, gone the whole hog, while I'd been sucked back, via vague sports stadiums, to L-shaped wards and talks of Settlement – but for a short while we'd both stood at the same spot: stood there, lay there, floated there, whatever. Persisted. (ch.11)

Ultimately, his fascination with the man lies not only in their shared fate, both being thrust into oblivion, into blank space, but also in his realization that this stranger achieved that which completely eluded the enactor: death. Thus he becomes "the symbol of perfection," since "he'd done what I wanted to do: merged with the space around him, sunk and flowed into it until there was no distance between it and him—and merged, too, with his actions, merged to the extent of having no more consciousness of them. He'd stopped being separate, removed, imperfect" (ch.11).

III. Results

Although the psychopathology of the trauma victim corresponds to the processes identified in this man, contrary to other trauma fictions usually analyzing and attempting to capture the traumatized psyche, this novel thwarts all attempts of this sort. Consequently, the work inverts the focus of trauma fiction by erasing the memory of the event and concentrating on its lack or, rather, on the effects, not the source. Pieter Vermeulen, writing exhaustively about *Remainder*'s approach to trauma, claims that it "is an attempt to debunk the customary pieties of trauma fiction" (24). Thus, although "the parties, institutions, organizations – let's call them the *bodies* – responsible for what happened to me prohibit me from discussing … the nature and/or details of the incident" (ch.1), the narrator claims that this is unnecessary, since he cannot recount the event: a void never filled. From the narration's perspective it does not even matter what really happened, what caused the trauma, and so nobody attempts to revisit it. What we witness is the book's "borrow[ing] the 'grammar' of post-trauma, which thrives on 'repetition and reenactment' (qtd. in Orwell 1), while it remains conspicuously indifferent to the ethical dimensions of artistic engagements with the extreme violence and the psychological suffering that characterize trauma" (Vermeulen 24).

The novel "works by accumulation and repetition, closing in on its subject in ever-decreasing revolutions, like a trauma victim circling the blank horror of the traumatic event. It plays a long, meticulous game," remarks Zadie Smith about *Remainder*. Repetition is key. Due to

his new condition, namely the necessity to re-acquire, re-learn all movements, understand them, and then execute them, his entire life is about repetition. As Smith asserts,

> He's only good at completing cycles and series, reenacting actions. For example, he gets a certain tingling pleasure (this is literal; he gets it in his body) from having his reward card stamped in a certain "themed Seattle coffee bar," on the corner of Frith Street and Old Compton. Ten stamps, ten cappuccinos, a new card, start the series again.

Due to his insistence on cycles, among other factors, his initial goal is unattainable. He attempts to obtain a state similar to actors who, after performing continuously, after identifying with their characters, reach a state in which their movements, their performance become genuine. The enactor needs to reach this genuineness first through motions: he repeats the same movements until they are wired into him, ultimately resulting in his muscles remembering the actions. Despite the logicality of this undertaking, it is doomed to failure. And this failure rests on the clash between his purpose and means to achieve it: as László B. Sári remarked during an informal discussion about the novel, "re-enactment is impossible when you long for control". Furthermore, he claimed, "real re-enactment of trauma is always traumatic itself, and provides no control, especially if you don't know what to re-enact." Consequently, the entire undertaking proves rather ironic, since the character-narrator constantly tries to operate with two irreconcilable states.

The enactor's every move, every act and decision works in patterns. For instance, while searching for the (inexistent) building he remembers, he organizes a search party, but realizes soon enough that he is the only one who can find the block. However, the search team is not retracted: "Why hadn't I called the search off, then? you might ask. Because I liked the process, liked the sense of pattern" (ch.6). The rhythm, the organized movement, the pattern itself soothes him and, according to him, "Their burrowing would get inside the city's block and loosen it, start chiselling away at surplus matter: it would scare my building out, like beaters scaring pheasants out of bushes for a Lord to shoot" (ch.6). But the paradoxical nature of this plan is clear for him as well: he is meticulously devising numerous methods for "scar[ing his] building out," while knowing that only irrationality would result in success. However, the act's irrationality cannot be accomplished while being pre-meditated: "By early afternoon I'd realized that none of them would work in any case, for the good reason that implementing any one of them methodically would cancel its irrational value" (ch.6).

IV. Conclusion

The last re-enactment our protagonist orchestrates is rightly the ultimate escalation of all previous undertakings: he first devises the re-enactment of all bank heists in history, in a remote location, with paid staff, but then decides to change the location to an actual bank, with actual employees. Leaving aside the Baudrillardian consideration of this and previous re-enactments, we witness the ultimate delusion and madness of the (supposedly) omnipotent enactor. And this is not yet the endgame, but only its beginning. He carefully devises a plan of escape after the robbery is executed, consisting of all the re-enactors from all re-enactments being put on planes, which will blow up mid-air. However, the heist fails, so only a select few reach their plane, but he is content, since he will blow up their plane all the same, thus becoming remainders themselves. The reader, together with the enactor, is robbed of exhaustion, of the illusion of ending: the narration stops with the plane flying in an eight-shape in the sky.

But is this possible? Reality and fiction (be it a movie or his dreams or anything else) has been intermixed long ago in the enactor, and there are countless signs implying that something is wrong. From the very beginning, he is the only one who constantly smells and tastes cordite (gunpowder). Furthermore, the third chapter of the novel relates his encounter with homeless people while searching for authenticity: he claims to have invited a homeless man to dinner, but

then suddenly his narrative loses consistence (he cannot decide whether there was a waiter or waitress, so he shifts pronouns), and then suddenly disappears, like a movie set being reorganized: "'I want to know…' I started, but the waiter leant across me as he took the tablecloth away. She took the table away too. There wasn't any table. The truth is, I've been making all this up – the stuff about the homeless person" (ch.3). Patrick Ness, in his critique written for *The Guardian*, asks the following thought-provoking question: "Is this purgatory? Did he in fact die in the traumatic event?".

Whether actual or figurative, the narrative leaves the issue open, however, some kind of death is perceptible in the enactor. The trauma brought along a complete metamorphosis through which the absences came to the fore: his absence of memories, of feelings. And ultimately these very memories and feelings are what give life to the self. The enactor is a trauma victim who, through his enactments and his relating them presents the shocking view of a wounded psyche. The trauma he suffers reminds one of Jeffrey C. Alexander's emphasis on the prevalence of events, happenings considered traumatic by the society, on the fashionableness of this term and experience. Consequently, Tom McCarthy employs an approach to the traumatic self that not only detaches itself from the customary trauma fiction, but even questions that fiction's efforts of narrativizing the traumatic experience. *Remainder*, through its constant and carefully staged defamilarization, resists all attempts at creating a narrative, a story around the traumatic event and around the traumatized individual. Instead, what this work captures is the state in which memories, the past itself is replaced by constant, maddening repetitions, in which feelings and emotions are replaced by sense impressions and affects that only function at the surface level of the self, reaching no depths whatsoever.

The authenticity he so desperately tries to recover was never there. Every loss ultimately proves to be complete absence with no hope for attainment. What the reader witnesses in the 30-year old nameless, self-less enactor is the complete anhedonia, since every project, every re-enactment bears in itself the problematic nature of that "re-": what if all these re-enactments are repetitions of events that have never happened? It would mean that his pursuit for authenticity was ultimately a pursuit for something inexistent. And even though we cannot know for sure whether he really lived in this tenement building, surrounded by the sound and smell of liver, piano music, motorbike, etc., we know that he will never attain genuineness.

All the (few) occasions when he feels that he got close to the desired state, he is the victim, not the omnipotent enactor whose role he plays (or tries to) during the escalation of the re-enactments. And his victimhood, his helplessness is most apparent when identifying with the victim of a turf war, who was chased and shot on the streets of London. Nevertheless, contrary to himself, the enactor claims that this man is "perfection" itself, since he managed to die, to dissolve, and thus matter ultimately became un-matter. However, the enactor fails to realize this greatest wish of his all, and he is stuck as remainder, as surplus matter.

The shift in power relations is captured through his problematic relationship with the spaces he frantically struggles to affect, but that ultimately affect him so powerfully that he becomes helpless. The shards of memory, the impressions that flood him take over the control, and ultimately he himself becomes that "trauma victim circling the blank horror of the event" Zadie Smith likened to the novel itself. The spaces he devises comprise a never-ending loop, a labyrinth comprised of remainders he tries to escape. The final picture of his plane flying in an eight-shape testifies to the infinity, to the inescapability of his state, of him being the victim.

Works Cited

Agostinho, D. - Antz, E. - Ferreira, C. (eds.): Panic and Mourning. The Cultural Work of Trauma. Berlin: Walter de Gruyter, 2012.

Alexander, J. C.: Trauma. A Social Theory. Cambridge: Polity P, 2012.

Caruth, C. (ed.): Trauma: Explorations in Memory. Baltimore: Johns Hopkins UP, 1995.

Churchill, W. S.: *Speech on Rebuilding the House of Commons*. October 28, 1943. In: James, R. R. (ed.): Winston S. Churchill: His Complete Speeches, 1897–1963. New York: Chelsea House, 1974. 7:6869–71.

Deleuze, G.: Difference and repetition. Patton, P. (trans.). New York: Continuum, 1995.

Greenberg, M. S. - van der Kolk, B.: *Retrieval and Integration of Traumatic Memories with the 'Painting Cure.'* In: van der Kolk (ed.): Psychological Trauma. Washington, D .C.: American Psychiatric P, 1987.

LaCapra, D.: Writing History, Writing Trauma. Baltimore: Johns Hopkins UP, 2001.

Lefebvre, H.: The Production of Space. Smith, D. N. (trans.). Oxford: Blackwell, 1991.

Low, S.: Spatializing Culture. The Ethnography of Space and Place. London: Routledge, 2017.

McCarthy, T. Remainder. Vintage, 2007.

McFarlane, A. C. *The Severity of the Trauma: Issues about Its Role in Posttraumatic Stress Disorder*. In: Kleber, R. J. – et al.: Beyond Trauma. Cultural and Societal Dynamics. New York: Plenum P, 1995. pp. 31–54.

Ness, P.: *Reality Studio*. In: The Guardian. 12 August 2006, https://www.theguardian.com/books/2006/aug/12/featuresreviews.guardianreview. [Accessed 3 October 2016.]

Orwell, R.: *What's Left Behind: An Interview with Tom McCarthy*. In: Catastrophe. Spec. issue of *S*tatic 7 (2008): 4 pages. Web. 21 May 2014.

Ricoeur, P.: Memory, History, Forgetting. Blamey, K. – Pellauer, D. (trans.). Chicago: Chicago UP, 2004.

Saikali, A.: *Obsession, Obsessively Told: A Review of Tom McCarthy's* Remainder. In: The Millions. 26 February 2007. http://www.themillions.com/2007/02/obsession-obsessively-told-review-of.html. [Accessed 2 October 2016.]

Schillinger, L.: *Play It Again*. In: The New York Times. 25 February 2007, http://www.nytimes.com/2007/02/25/books/review/Schillinger.t.html. [Accessed 2 October 2016.]

Sen, A. – Silverman, L.: Making place. Space and embodiment in the city. Indianapolis: Indiana UP, 2013.

Smith, Z.: *Two Directions for the Novel*. In: Changing My Mind: Occasional Essays. Penguin, 2009.

Soja, E.: Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places. Oxford: Basil Blackwell, 1996.

van der Kolk, B.: The Body Keeps the Score. Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. Penguin, 2014.

Vermeulen, P.: *Persistent Affect (Tom McCarthy, David Shields, Lars Iyer)*. In: Contemporary Literature and the End of the Novel. Creature, Affect, Form. Palgrave, 2015, pp. 19-46.

Weinrich, H.: Lethe: The Art and Critique of Forgetting. Rendall, S. (trans.) Ithaca: Cornell UP, 2004

White, D.: Satin Island *by Tom McCarthy, review: 'induces mania'*. In: The Telegraph. http://www.telegraph.co.uk/culture/books/bookreviews/11436670/Satin-Island-by-Tom-McCarthy-review-induces-mania.html.

Noémi Albert

University of Pécs, Faculty of Humanities, Doctoral School of Literature

e-mail: noemi_albert@yahoo.com

Coordinators:

Dr. Tamás Kisantal, PhD, University of Pécs, Institute of Hungarian Language and Literature

Dr. László B. Sári, PhD, habil., University of Pécs, Institute of English Studies

Lector: Dr. Gabriella Vöő, PhD, habil., University of Pécs, Institute of English Studies

A munkaerőpiaci esélyhátrányok halmozódása és területi jellegzetességei Magyarországon

Dr. Alpek B. Levente, *Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs*
Dr. habil Tésits Róbert, *Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs*

A 2008-as világgazdasági válságot követően a munkanélküliség hazánk egyik legsúlyosabb társadalmi–gazdasági kihívásává vált. Az álláskeresők gazdaságilag aktív korú népességhez viszonyított aránya 2010-ben érte el a maximumát, amelyet követően fokozatos mérséklődés figyelhető meg. A munkanélküliségi ráta 2016 IV. negyedévére 4,4%-ra csökkent, ezzel párhuzamosan egyre több ágazatban és térségben jelent meg a munkaerőhiány veszélye. A vizsgálat célja annak feltárása, hogy a kialakuló munkaerőpiaci helyzetben mely tényezők és milyen kölcsönhatásokon keresztül (multiplikációs-index) korlátozzák az álláskeresők elhelyezkedését, a rendelkezésre álló humán bázis foglalkoztathatóságát. A kutatás eredményei rámutattak, hogy a munkaerőpiaci esélyhátrányok halmozódása jelen van a leghátrányosabb helyzetű álláskeresők csoportjában, amely jelenség számottevően megnehezíti az elsődleges munkaerőpiaci (re)integrációt. A különböző esélyhátrány halmozódási típusok eltérően befolyásolják az egyes álláskeresői csoportok lehetőségeit, egyúttal térben is differenciáltan jelennek meg. A vizsgálat azonosítja az okozati esélyhátrányok körét, elkülöníti azokat a keresztkölcsönható esélyhátrányoktól, amelyek okként és okozatként egyaránt megjelenhetnek. Az okozati esélyhátrányok megszűntetése a munkaerőpiaci hátrányos helyzet oldásának szükséges feltétele. A multiplikáció elemzésének legfőbb tapasztalata, hogy az esélyhátrányok eltérő kompozíciója különböző módon hat a további feszültségek rögzülésére. Az okozati esélyhátrányok megszűntetése nélkül a foglalkoztathatóság javítása számos további nehézségbe ütközik, így a leghátrányosabb helyzetű térségek és álláskeresők munkaerőpiaci helyzetének tartós javítása szempontjából jelentős, hogy az egyes foglalkoztatáspolitikai eszközök reflektáljanak az esélyhátrány halmozódási típusok jelenlétére. A kutatás eredményei hasznosak mindazoknak, akik a foglalkoztathatóság-korlátozó tényezők oldásában érdekeltek.

Kulcsszavak: munkaerőpiac, álláskeresők, esélyhátrányok, halmozódás

I. Bevezetés

A 2008-as világgazdasági válsággal összefüggésben a munkanélküliség hazánkban is számottevő növekedést mutatott, a probléma az egyik legsúlyosabb társadalmi–gazdasági kihívásává vált, amely – tekintettel a válságágazatok körére – erőteljesen érintette a kevésbé versenyképes ismeretekkel, közép, illetve alapfokú végzettséggel rendelkező, vagy egyéb okból többek között a periférikus területi elhelyezkedésből fakadó ingázási kényszer következtében hátrányos helyzetű személyeket. A legnagyobb visszaesést a foglalkoztatásban az ország északnyugati területén koncentrálódó feldolgozóipari vállalatok és ellátási láncaikban résztvevő vállalkozások szenvedték el. Azonban a válság mélyülésével érintette az Alföld és Borsod-Abaúj-Zemplén megye nagyobb településeit is. A visszaesés a hátrányos helyzetű területeken is tapasztalható volt (Lőcsei H. 2009 a,b, 2010, 2011). Az álláskeresők gazdaságilag aktív korú népességhez viszonyított aránya 2010-ben érte el a maximumát, amelyet követően napjainkig fokozatos mérséklődés figyelhető meg. A munkanélküliségi ráta 2016 IV. negyedévére 4,4%-ra csökkent (KSH), ezzel párhuzamosan egyre több ágazatban és térségben jelent meg a munkaerőhiány veszélye. A folyamatok azonban az eltérő társadalmi csoportokat különböző intenzitással és területileg differenciáltan érintették, a hátrányos, illetve leghátrányosabb helyzetű álláskeresők számára jelentős számban a közfoglalkoztatás tud elhelyezkedési lehetőséget kínálni. Ezen csoport primer munkaerőpiaci integrációja még várat magára, amelyet megerősítenek a közfoglalkoztatás reintegrációs hatásával kapcsolatos tapasztalatok is. A nemzetközi és hazai tapasztalatokkal alapján is megállapításra került, hogy a primer munkaerőpiacra visszavezetettek száma a közfoglalkoztatási programokba vont személyek számához képest alacsony, a reintegrációs arány 0–10% körüli (O'Leary, C. J. 1998, van Ours, J. C. 2000, Kluve, J. – Lehmann, H. – Scmidt, C. 1999, Planas, N. R. – Benus, J. 2006, Hudomiet P. – Kézdi G. 2008, Csoba J. 2010 a,b, Tésits R. – Alpek B. L. a,b, Tésits R. – Alpek B. L. 2015).

Mindezeken túl a halmozottan hátrányos helyzetű álláskeresők problémája több szinten beágyazott, területileg is differenciált feszültségforrás, amelynek vizsgálatára az esélyhátrányok elemzésén keresztül több kutatás vállalkozott. A munkák felhívták a figyelmet a hátrányos helyzetű álláskeresőket érintő veszélyek széles körére, többek között említve a lecsúszás fokozott kockázatát, a szegénység és az alacsony iskolai végzettség, ezzel összefüggésben pedig a tartós álláskeresés csapdáját. A vizsgálatok érintették – többek között – a szegénység, illetve anyagi helyzet kérdéskörét (Jószai Z. 1998, Kovács Z. 1992, Csoba J. 1994), a pályakezdők, a nők, az alacsony végzettségűek, a nagycsaládosok, az idős korúak, a csökkent munkaképességűek és a kisebbségiek (Gere I. 1994, Frey M. – Gere I. 1992, Rimler J. 2004, Muity Gy. 2016, Fabula Sz. 2009, 2012, 2015, Balcsók I. 2000b, Nemeskéri Z. – Muity Gy. 2016, Benke M. szerk. 2006, Váradi M. M. 2004, Tésits R. – Székely É. 2007 a,b,c, Koncz K. 2010, Ábrahám Á. – Kertesi G. 1996), illetve a tartós álláskeresők problémáját (Gere I. 1994, Laki L. 1996, Csaba E. 1999). Balcsók István és Koncz Gábor (2005) hangsúlyozzák, hogy a romák esetében különösen jellemző a szegénység és a munkanélküliségi csapda egyidejű jelenléte. Ez utóbbi megállapítás összecseng a multiplikáció kérdéskörével. Nagy Erika, Timár Judit, Nagy Gábor és Velkey Gábor (2015) rámutatnak, hogy a társadalmi marginalizálódás szoros kapcsolatban áll a térbeli hátrányok halmozódásával. A vidéki terek helyzetének romlása az ott élők pozíciójának gyengülését is eredményezi, amely jelenség katalizátorként „visszahat" a térségek lecsúszására, újratermelve a kedvezőtlen helyzetet (Nagy E. – Timár J. – Nagy G. – Velkey G. 2015). A hatásmechanizmus szoros kapcsolatban áll az esélyhátrányok halmozódásából, a multiplikációból eredő feszültségekkel is.

Mindezeken felül az esélyhátrányok halmozódásának kérdése térspecifikus elemeket is hordoz, a peremhelyzetű térségek pozíciójának beágyazottsága komplex probléma, ahogy arra

több dimenzió (vállalkozási aktivitás, szelektív migráció, hátrányos helyzetű csoportok arányának növekedése, a helyi kereslet alacsonyabb foka, széteső helyi társadalmak, ingatlanvagyon leértékelődése, foglalkoztatási viszonyok zavarai) elemzése mentén Velkey Gábor (2014) is felhívja a figyelmet. A problémát erősíti, hogy hazánk leghátrányosabb helyzetű területinek központjai gazdasági versenyképességük tekintetében is relatív hátrányban vannak (Vida Gy. 2016). Ezen térségek több szinten összefüggő hátrányos helyzete különösen hozzájárulhat a multiplikáció jelenségének erősödéséhez, ugyanakkor feltételezhető, hogy a halmozódási hatások hazánk kedvezőbb pozíciójú térségeiben is megjelennek.

A kapcsolódó munkák tapasztalatai alapján világossá vált, hogy a munkanélküliség nem átmeneti probléma, a halmozottan hátrányos álláskeresők elhelyezkedésének olyan erős akadályai állnak fenn, amelyek feloldására ezidáig nem sikerült megnyugtató megoldást találni. Ezen problémakör meghatározó részét képezi az esélyhátrányok halmozott előfordulása a tér és társadalmi csoportok egyes szegmenseiben. Ezen kérdéskör nem csak a foglalkoztatási viszonyok javításának, a rendelkezésre álló humán erőforrások dinamizálásának, hanem a marginalizálódó társadalmi csoportok problematikája rögzülésének is meghatározó tényezőjévé válhat. A jelenség vizsgálatára hazánk településeinek bázisán a jelen munka vállalkozik.

II. Anyag és módszer

A jelen elemzés primer és szekunder forrásokra egyaránt épít. A szekunder források között kiemelt szereppel bírnak a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (www.afsz.hu), illetve a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) on-line adatbázisai (www.ksh.hu), településsoros nyilvántartásai, munkaerőpiaci és foglalkoztatási statisztikái. A multiplikáció mérésénél a KSH területi adatai közül a nyilvántartott álláskeresők száma mellett az egy éven túl nyilvántartott álláskeresők, a tartósan munkanélküliek, a megváltozott munkaképességűek[1], az 50 évesnél idősebbek, a 8 általános vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, illetve a pályakezdő nyilvántartott álláskeresők[2] létszámadatai kerültek felhasználásra.

A jelen munka hangsúlyt helyez a primer forrásokra, amelyek bázisát egy, mintegy egy éven át tartó komplex kérdőíves felmérés képezte. A kérdőív célcsoportját a halmozottan hátrányos helyzetű (C-típusú) álláskeresők adták. Mivel ezen álláskeresők köre a munkaügyi statisztikákban nem definiált, így a kérdőíveket a Foglalkoztatás helyettesítő támogatásban részesülők közül töltötték ki, amely csoport jó közelítéssel megfelelt a vizsgálat szempontjainak. A felmérés területi bázisát a leghátrányosabb helyzetű kistérségek, illetve a komplex programmal fejlesztendő járások adták. A kapcsolódó íveket az összes térségben

[1] A tanulmány megváltozott munkaképességű személy alatt érti mindazon álláskeresőket, akiket az 1991. évi IV. tv. a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 58 § (5) bekezdés *m)* pontja annak tekint. Eszerint „megváltozott munkaképességű személy: aki testi vagy szellemi fogyatékos, vagy akinek az orvosi rehabilitációt követően munkavállalási és munkahely-megtartási esélyei testi vagy szellemi károsodása miatt csökkennek".

[2] A jelen munka pályakezdőnek tekinti mindazokat az álláskeresőket, akiket az 1991. évi IV. tv. a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 58 § (5) bekezdés *k)* pontja alapján annak minősít. Eszerint pályakezdő álláskeresőnek az a személy, aki „a 25. életévét - felsőfokú végzettségű személy esetén 30. életévét - be nem töltött, a munkaviszony létesítéséhez szükséges feltételekkel rendelkező, az állami foglalkoztatási szerv által nyilvántartott álláskereső, feltéve, ha munkanélküli járadékra a tanulmányainak befejezését követően nem szerzett jogosultságot. Nem tekinthető pályakezdő álláskeresőnek, aki terhességi-gyermekágyi segélyben, csecsemőgondozási díjban, gyermekgondozási díjban, illetőleg gyermekgondozási segélyben, gyermekgondozást segítő ellátásban részesül, előzetes letartóztatásban van, szabadságvesztés, illetve elzárás büntetését tölti, sor- vagy tartalékos katonai szolgálatot, továbbá polgári szolgálatot teljesít.

található 885 település önkormányzati hivatala megkapta. A kísérőlevél – illetve az azt kiegészítő telefonos megkeresés – az önkormányzatokat kérte fel, az ívek kitöltetésére, majd visszafordítására. A hivatalok a kérdőíveket egyszerű véletlen mintavétel alapján juttatták el a célszemélyekhez. A mintegy egy éven át folytatott felmérés eredményeként 579 fő töltötte ki a 56 kérdésből álló ívet.
Az esélyhátrányok halmozódásának területi alapon történő mérésére került kidolgozásra a multiplikációs mutató, amelynek meghatározása az alábbi viszonyszám alapján történt:

- Multiplikációs mutató (M) = $\frac{egyes\ esélyhátránnyal\ rendelkező\ személyek\ összevont\ száma}{nyilvántartott\ álláskeresők\ száma}$.

A Multiplikációs mutató választ ad arra, hogy feltételezve az esélyhátrányok egyenletes eloszlását, minimum hány esélyhátrány jutna egy nyilvántartott álláskeresőre. Ha a mutató értéke emelkedik, az esélyhátrányok halmozódásából fakadó feszültségek az adott területi entitás esetében fokozódnak. A mutatóba az alábbi 5 esélyhátrány került:

- 180 napon túli nyilvántartott álláskeresők száma;
- Nyilvántartott megváltozott munkaképességű álláskeresők száma;
- 50 évesnél idősebb nyilvántartott álláskeresők száma;
- Általános iskolai vagy kevesebb végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma;
- Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma.

Ennek megfelelően a multiplikációs-index maximumértéke 5, amely abban a szélsőséges esetben adódik, amennyiben minden egyes – az adott területi szinten – nyilvántartott álláskereső az összes vizsgált esélyhátránnyal rendelkezik. A másik végletet a nulla érték képviseli. Ez esetben az adott területi entitáson a nyilvántartott álláskeresők között egy személy sincs, aki a fenti öt esélyhátrány valamelyikével rendelkezne.

A Relatív Esélyhátrány Mutató (REM) célja, hogy az egyes személyek esetében meghatározza az esélyhátrányok halmozódásának mértékét. Számítása az alábbi módon történik:

Relatív Esélyhátrány Mutató (REM) = $\frac{vizsgált\ esély\ \ átrányok\ száma\ egyénenként}{összes\ vizsgált\ esélyhátrány\ száma\ egyénenként}$.

A jelen munka a kérdőíves felmérés alapján az alábbi 7 esélyhátrány vizsgálatát végzi el:

- 50 év feletti,
- Fiatalkorú (18 év alatti),
- 8 általános vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező,
- Nagycsaládos (párkapcsolatban, házasságban él és három vagy több gyermeket nevel) vagy egyedülálló gyermekkel
- Tartósan (egy éven túl) álláskereső,
- Pályakezdő,
- Rossz anyagi helyzetű.

A REM maximumértéke minden esetben 1, ekkor az álláskereső az összes vizsgált (jelen esetben hét darab) esélyhátrányban érintett. Minimumértéke 0, amely azoknál az álláskeresőknél adódik, akik az indexált esélyhátrányok közül eggyel sem rendelkeznek.

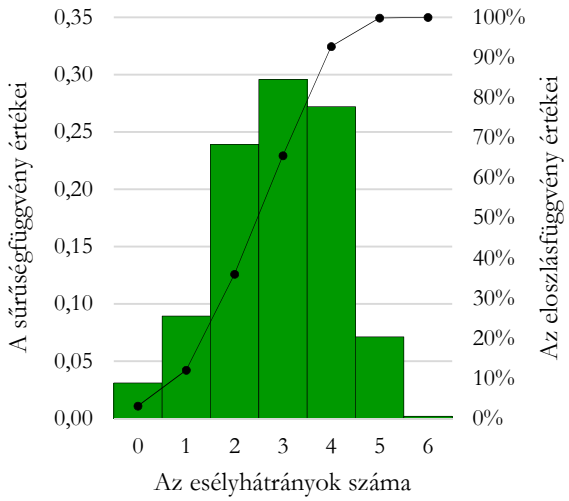
A vizsgálat számol továbbá a domináns, illetve másodlagos esélyhátrány jellegekkel, amely elhatárolás a változók abszolút értékei alapján történnek. Domináns jellegű az adott tulajdonság, ha a vizsgált területi entitáson a leginkább jellemző. Másodlagos jelleg esetén a tulajdonság előfordulása a második leggyakoribb. Amennyiben több egyenlő számosságú tétel található, „vegyes” jelleg került azonosításra. Az esélyhátrányok változékonysága homogén,

amennyiben a vizsgált időszakban (8 év) legalább 7 alkalommal az adott típusú esélyhátrány szerepelt az első (a másodlagos esélyhátrányoknál pedig a második) helyen. Amennyiben két időszakban más esélyhátrány került ebbe a pozícióba, alacsony, három esetén közepes, négy esetén magas, több váltás esetén nagyon magas a változékonyság.

III. Eredmények

III.1 Az esélyhátrányok halmozódásának csoportspecifikus összefüggései

A vizsgálatba vont álláskeresők csoportjában az esélyhátrányok relatív gyakorisága a normális eloszlás görbéhez hasonló ívet ír le[3] 2,91-es várható értékkel és 1,2-es szórással, amely erős, mintegy háromszoros átlagos halmozódásra utal (a megkérdezettek több mint 64,5%-a ennyi, vagy ennél több hátrányos tulajdonsággal rendelkezett) és előre jelzi a csoport kedvezőtlen munkaerőpiaci pozícióját *(1. ábra*).

1. ábra: Az esélyhátrányok számának eloszlása és relatív gyakorisága a mintában Forrása: Saját felmérés [2016]

A vizsgált esélyhátrányok közül az életkor (50 év felett), az alacsony iskolai végzettség, a családi állapot, a tartós munkanélküliség és az anyagi helyzet mutattak szignifikáns kapcsolatot[4] a multiplikációt 0-1 skálán mérő REM értékével. Ezek tehát azok az esélyhátrányok, amelyek szerepe döntő a C-típusú álláskeresők versenyhátrányának kialakulásban. A REM és az egyes esélyhátrányok közötti kapcsolatok szorosságát mérő Eta mutató értékeit az 1. táblázat tartalmazza.

[3] A csúcsosság (-0.349688221) és a ferdeség (-0.293671927) értékei abszolút értékben nem haladják meg az egyes értéket, azonban az egy mintás Kolmogorov-Smirnov Teszt eredménye alapján a normalitás feltételezése elvethető (p=0,000).

[4] F-próbával vizsgálva 0,05-s szignifikancia szinten.

1. táblázat: Az egyes esélyhátrányok kapcsolatának erőssége a C-típusú álláskeresők körében tapasztalható halmozódási fokkal (REM)

Esélyhátrány	Eta
Szignifikáns kapcsolatok	
Családi állapot	0,572
Alacsony iskolai végzettség	0,542
Rossz anyagi helyzet	0,527
50 év feletti	0,498
Tartós álláskereső	0,470
Nem szignifikáns kapcsolatok	
Pályakezdő	-
18 év alatti	-

Forrása: Saját felmérés [2016]

A halmozódást generáló tulajdonságok körében – a hatásmintázatok alapján – két típus különíthető el: az „okozati", illetve a „keresztkölcsönható" esélyhátrányok köre. Az okozati esélyhátrányok sajátossága, hogy a REM növekedésével számottevően emelkedik az előfordulásuk, azaz inkább a magasabb REM szinteken, és elsősorban mint a multiplikáció következményei jelennek meg. A vizsgált hátrányos helyzetű csoportban ilyen esélyhátrányok a tartós munkanélküliség, illetve a rossz anyagi helyzet. A keresztkölcsönható esélyhátrányok esetében ugyanakkor a halmozódás fokának növekedése oda-vissza kölcsönhatásban van az esélyhátrány megjelenésével. Ha nő a REM, az adott esélyhátrány is nagyobb valószínűséggel fordul elő, illetve ha az adott esélyhátrány megjelenik, akkor emelkedik a magasabb REM megjelenésének valószínűsége. Azaz a keresztkölcsönható esélyhátrány a REM oka és okozata is lehet. A keresztkölcsönható esélyhátrányok megjelenésének is lehet határozott mintázata, azonban az eltérő jellegű, mint az okozati esélyhátrányoké. A mintába kerülő személyek esetében ilyen típusúak az 50 év feletti kor, az alacsony iskolai végzettség és a családi állapot.

A két okozati esélyhátrány, a tartósan munkanélküliség, illetve a rossz anyagi helyzet elsődleges szerepe nem a REM-re gyakorolt közvetlen hatásában áll, hanem azokban a közvetett mechanizmusokban, amelyek a multiplikáció oldását ellehetetlenítik. Az okozati esélyhátrányok megszűntetése tehát szükséges, de nem elégséges feltétele a halmozódás okozta problémák számottevő (azaz az esélyhátrány eltűntetéséből automatikusan következő mértékűnél nagyobb) enyhítésének. Ez összecseng a passzív eszközök eredménytelenségével a vizsgált halmozottan hátrányos helyzetű személyek munkaerőpiaci-területi esélyeinek javításában. Ezzel szemben a keresztkölcsönható esélyhátrányok mérséklésével a multiplikáció volumene közvetlenül és jelentős mértékben csökkenthető. A közfoglalkoztatás szerepét hangsúlyozza, hogy az – a keresztkölcsönható esélyhátrányok például képzéssel történő mérséklése mellett – lényegében éppen az okozati kölcsönhatásokat semlegesíti, illetve enyhíti (munkát ad, tehát a tartós álláskeresés megszűnik, illetve magasabb jövedelmet biztosít, amely oldja a rossz anyagi helyzetet). A közfoglalkoztatás tehát képes egy csoportspecifikus munkaerőpiaci problémakör oldásának szükséges feltételei biztosításában, azon személyek körében, amelyek a C-típus álláskeresők halmozottan hátrányos helyzetű altípusaiba tartoznak.

Az okozati esélyhátrányok két dimenzió mentén fejtenek ki befolyásoló hatást. A hatás alanya szerint módosítják az egyén, illetve a család/tágabb közösség életkörülményeit, elhelyezkedési esélyeit. A hatás iránya lehet közvetlen (a munkaerőpiaci esélyeket közvetlenül csökkentő), illetve közvetett (a munkaerőpiaci esélyeket más esélyhátrányok valószínűségének növelésén keresztül csökkentő). Az anyagi helyzet és a tartós munkanélküliség esetében a fenti hatásokat a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat: A tartós munkanélküliség, illetve a rossz anyagi helyzet hatása a megkérdezett személyek és családjaik munkaerőpiaci esélyeire

Tartós munkanélküliség és *anyagi helyzet*		Hatás alanya	
		Egyén	Család/tágabb közösség
Hatás jellege	Közvetlen	Munkaszocializáció és motiváció romlik, lemaradás a munkaerőpiaci trendektől, elvárásoktól, /*rosszabb minőségű ruházat, kedvezőtlenebb higiéniás állapot*	Kedvezőtlen továbbörökített minta, munkakultúra
	Közvetett	Szenvedélybetegségek kialakulása/*képzési lehetőségek elérhetősége romlik, megélhetési bűnözés (börtön, büntetett előélet veszélye), rekreációs lehetőségek beszűkülése, mobilitás csökken*	Berendezkedés a munkanélküliségre hiszterézis kialakulása/*anyagi helyzet miatti feszültségek a családon belül, gyerekek állami gondozásba vétele, gyerekek taníttatásának lehetősége beszűkül*

Forrás: Saját felmérés [2016]

A táblázatban közölt tételek azokat a hatásokat rögzítik, amelyeket a kérdőívek és az interjúk tapasztalatai alapján az álláskeresők megosztottak, így érvényesülésük a legerőteljesebb a vizsgált csoportban. A legsúlyosabb – legnagyobb említési gyakorisággal rendelkező – tényezők között kiemelendő az anyagi helyzet hatása a mobilitásra, illetve a tartós munkanélküliségből eredően a motivációk elvesztése. Előbbi meghatározó szerepet játszik a csoport (A- és B-típusú álláskeresőkkel szemben vett) kedvezőtlen mobilitási fokának kialakulásában. Utóbbi két legfontosabb eredménye a „valódi" álláskeresés feladásában és a munkanélküliségre/közfoglalkoztatásra való berendezkedésben nyilvánul meg.

A fiatalkorú és a pályakezdő státusz a megkérdezettek körében nem mutatott egyértelmű összefüggést a REM alakulásával. Előbbi faktor esetében a kapcsolat gyengeségét részben az alacsony mintaelemszám és a fiatalkorúak mintabéli arány magyarázza, így a pontos hatás megismeréséhez az interjúk tapasztalataira kell alapozni. Ezek tanulsága szerint a multiplikáció jelen van a fiatalkorú álláskeresők csoportjában, az jellemzően az alacsony iskolai végzettséget, illetve a pályakezdő státuszt vonzza, amely részben magától értetődő, és összefüggésben áll azzal, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű településeken – a demográfiai sajátosságokból fakadóan sok esetben szegény roma háztartásokban – nevelkedő fiatalok sem motivációt, sem lehetőséget nem éreznek arra, hogy az általános iskolánál magasabb szintű oktatási intézményben folytassák tanulmányaikat. A helyzetet nehezíti, hogy egyes esetekben a családi állapot is csökkenti az elhelyezkedés valószínűségét. A megkérdezett fiatalok közel ötöde nyilatkozott úgy, hogy ő maga az egyetlen munkaképes személy a családban, fiatalabb testvérei még nem érték el a 14 éves kort, szülei pedig rokkantnyugdíjasok vagy szenvedélybetegek (ez utóbbira az érintettek 39%-a mutatott rá). Emellett főleg a nagyobb lélekszámú családokban a kedvezőtlen anyagi helyzet, illetve a mobilitás alacsony foka vezettek a korai álláskereséshez, amelyek szintén hangsúlyos esélyhátrányok, egyúttal a multiplikáció megjelenésének fontos elemei. A képzettségi és anyagi kilátások függvényében feltételezhető a tartósan álláskeresői státusz megjelenése, amely a megkérdezetteknél több esetben azért nem fordult elő, mivel elhelyezkedési kísérleteik kezdete még nem érte el az egy éves időtávot.

A pályakezdőkkel kapcsolatban a vizsgálat rámutatott, hogy a megkérdezett személyek körében a csoport jelentős része a B-típusba, illetve a C-típus egy esélyhátránnyal rendelkező altípusába tartozik, azaz ez a státusz nem járult hozzá egyértelműen az esélyhátrányok halmozódásának kialakulásához. Szignifikáns kapcsolat adódott a képzettség relációjában[5]. A pályakezdők között alig fordult elő (3,8%), hogy valaki kevesebb, mint 8 általánossal

[5] Pearson-féle Khi-négyzet p=0,023, valószínűségi arány p=0,025, kétoldali 0,05-ös szignifikanciaszinten.

rendelkezne, ezzel szemben az érettségizettek és a szakközépiskolát végzettek aránya megközelítette a 25%-ot (a nem pályakezdőknél a 10%-ot sem érte el). A felsőfokú végzettség is náluk volt jellemzőbb (mintegy 10%, szemben a kontroll-csoport 1,8%-val), míg a 8 általános részaránya alig haladta meg a 25%-ot. Ráadásul a felsőfokú végzettséggel rendelkezők szinte kizárólagosan a körükből kerültek ki (közel 16%-os pályakezdők csoportján belüli részesedéssel). A háttérhatások között megjelent az oktatási rendszer kiterjedtebb elérhetősége, a magasabb tanköteles kor, illetve a technológiai fejlődéshez társuló tudáskényszer. A pályakezdő státusz tehát kis valószínűséggel vonzza az alacsony végzettséget, ez a halmozódási kapcsolat nem realizálódott. A pontos képhez hozzátartozik az a csoportspecifikus sajátosság, hogy a C-típus halmozottan hátrányos helyzetű álláskeresők körében a magasabb életkorú pályakezdők aránya megemelkedik, nem ritka, hogy valaki még 30, vagy akár 40 évesen is az első álláshelyét keresi, vagy kizárólag közfoglalkoztatás keretében végzett munkát.

A multiplikáció szempontjából szignifikáns tényezők közül a legerősebbnek a családi állapot hatása adódott, azaz a nagycsaládosok a vizsgált mintában fokozott kitettséget mutattak az egyéb esélyhátrányok megjelenésének. A hatások érvényesülésében döntő szerepet játszott az anyagi lehetőségek és az álláskeresésre/munkavállalásra fordítható idő szűkülése. A megkérdezettek közel 60%-a számára problémát jelentett, hogy a gyermekek számának emelkedésével az egyének alapszükségleteinek (élelmiszer, ruházat, utazás) kielégítésére egyre korlátozottabban nyílik lehetőség. Ez a hatáselem egyebek mellett a munkavállalási célú ingázás várható megtérülését is csökkenti (a megszerezhető extra jövedelem több személyre oszlik el), illetve számos esetben lehetetlenné teszi a távolabbi munkahelyekre való jelentkezést, az állásinterjúkon való részvételt (utóbbi esetben az sem jelent megoldást, ha a munkaerő szállítását a foglalkoztató egyébként vállalja). A gyermekekkel járó logisztikai feladatok biztosítása csökkenti a munkaidő tekintetében vett rugalmasságot, ráadásul a „hagyományos", 8-tól 16 óráig tartó munkavégzés esetében az iskolakezdés ideje éppen egybeesik a munkavégzés kezdetének időpontjával. Az álláskereső szülőknek tehát fel kell vállalniuk az extra terhet jelentő korábbi indulást (ha az oktatási intézmény fogadja egyáltalán a gyermeket 8 óránál lényegesen korábban), illetve a gyerek önálló hazautazását, amely az iskolával nem rendelkező aprófalvas, hátrányos helyzetű területeken további többlet-kockázatot és időráfordítást jelent. Az is nehezítheti a helyzetet, ha a személy egyedülálló és/vagy a gyermekek eltérő életszakaszokban vannak. Főleg a kisebb településekben jelentkeztek általános problémaként az alapképzést megelőző gyermekelhelyezés nehézségei (ebben az anyagi lehetőségek hiányossága is döntő szerepet játszott), illetve a helyi óvoda rossz elérhetősége. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a tartósan álláskeresők számának mintán belüli részaránya mintegy másfélszerese volt a nagycsaládosok, illetve gyermekeiket egyedül nevelők körében.

A második helyen az alacsony iskolázottság végzett. A fokozódó versennyel jellemezhető munkaerőpiaci környezetben (ahol a gépesítettségi foknak az emelkedése a fizikai munkaerő által ellátandó feladatok számát csökkenti, a technológiai színvonal az alapelvárásokat növeli, illetve a képzettségi fok általános emelkedésével a munkaerőpiaci igényeknek kiemelten megfelelő egyének száma nő) a nem megfelelő végzettség több ponton is hozzájárul további hátrányos helyzetet generáló tényezők megjelenéséhez. Az alacsony iskolázottság nemcsak a munkavállalás esélyét csökkenti, de a munkavégzés által termelhető jövedelem mértékét is alacsonyan tartja, így nemcsak mobilitás-korlátozó tényező, de visszahatásain keresztül az álláskeresői vagy alacsony alkalmazotti státusz konzerválásához, egyúttal kedvezőtlen anyagi helyzethez is vezet. Az alacsony jövedelmi szintű foglalkoztatás járulékos hatásain keresztül (nem tudott tartalékot képezni, nem készült fel a szűkösebb átmeneti időszakokra) leépítések esetén hamar az esélyhátrányok halmozott megjelenése valószínűsíthető. Az alkalmazkodóképesség korlátozottsága, illetve a rugalmasság alacsony foka miatt a

munkaerőpiaci környezet drámai változásai fokozottan érintik a C-típusú álláskeresők alacsony képzettségű tagjait, az álláshelyek megszűnése átmeneti időszakokban nagyobb arányú a körükben, reintegrációjuk pedig lassabb. Ezt megerősíti, hogy a mintán belül megközelítette a 10%-ot azoknak az alacsony végzettségűeknek az aránya, akik munkaerőpiaci helyzetük drámai romlását az 1990-es évek változásaihoz kötötték. Még többen (27%) hivatkoztak a 2008-as pénzügyi válságra kedvezőtlen munkaerőpiaci kilátásuk okaként. A fentiek magyarázzák továbbá, hogy a megkérdezett alacsony iskolai végzettségűek körében miért volt a többi hátrányos helyzetű csoporthoz képest lényegesen magasabb a tartósan álláskeresői státusz előfordulása.

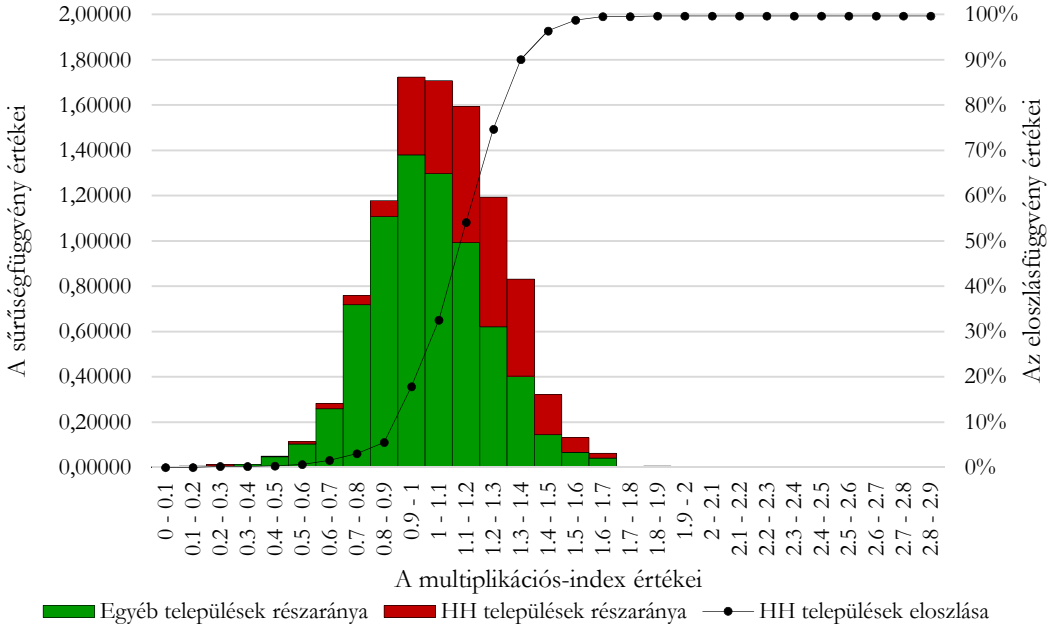
A nem megfelelő képzettség bár önmagában is jelentősen csökkenti az elhelyezkedés valószínűségét, csak részben magyarázza a csoport kiszolgáltatottságát, illetve a többi hátrányos helyzetű személlyel szemben vett relatív versenyhátrányát. A kompetenciák mértékére vonatkozó kérdőívből azonban egyértelművé vált, az alacsony végzettségűek osztályaik számának arányához képest is alacsonyabb szinten birtokolják azokat az alapképességeket, amelyek az álláskeresés szempontjából meghatározóak. Ráadásul ezen a többi hátrányos helyzetű csoportnál kisebb hányaduk akar változtatni. A továbbtanulási hajlandóság és a végzettség foka között feltárt összefüggés igazolta, hogy a képzettségi fok csökkenésével jellemzően kisebb érdeklődés mutatkozott az újabb képesítés megszerzésére. Azok pedig, akik egyébként úgy nyilatkoztak, hogy vállalnák új ismeret elsajátítását, az esetek több mint 50%-ban az elérhető képzések bemeneti követelményeit, hasznosságát és költségét (csökkenő említési gyakorisági sorrendben) kizáró korlátként jelölték meg. A képzettség fokából eredő problémák tehát nehezen oldhatók, a munkaerőpiaci elvárásoknak való megfelelés alacsony szintjén keresztül közvetlenül csökkentik az elhelyezkedés esélyeit. A fentieknek megfelelően ez az elem az esélyhátrány-halmozódás meghatározó indikátora.

A harmadik keresztkölcsönható, erős halmozódási hatásokat vonzó esélyhátrány az 50 év feletti életkor. Részben összekapcsolódik az alacsony végzettséggel, azonban azon is túlmutat annyiban, hogy a vizsgálatba került személyek esetében a középfokú végzettség versenyelőnye jelentősen elmaradt a 18–25 évesekétől. A szakmák esetében tapasztalt elavulás az 50 éveseknél a fiatalokhoz képest tehát súlyosabb probléma. A többségében 1990 előtti végzettségek ráadásul egy olyan képzési struktúrából származnak, amelynek célrendszere jelentősen különbözött a jelenlegi piaci viszonyok elvárásaitól. Az idősebb korúak esetében továbbá nagyobb volt azon hátrányok megjelenésének esélye, amelyek a családi állapottal kapcsolatos „hátrányos helyzetű" státuszhoz vezettek (statisztikailag ez megmutatkozik az 50 év feletti álláskeresők átlagot meghaladó gyerekszámában – 50 év felettiek esetén 2,05, szemben a kontroll-csoport 1,44-es értékével –, illetve az elváltak és a gyermekeiket egyedül nevelők magasabb arányában is). A gyerekszám magas átlagos értékében növekvő trend figyelhető meg az életkor szerint. Tíz éves kohorszokra bontva az átlagos gyermekszám értékek 20–30 év között 0,45, 30–40 év között 1,31, 40–50 év között 2,02 alakulnak, markáns törésponttal a 20 és 30 évesek, illetve a 30 és 40 évesek viszonylatában (az okok között szerepel a későbbre tolódó gyermekvállalás, illetve az alacsonyabb tervezett gyerekszám is). Az 50 év felettiek munkaerőpiaci szempontból jellemzően kedvezőtlen helyzetét a családi állapottal együtt ható tényezők tehát erőteljesebben érintik (ezen hatás két fő eleme az alacsonyabb fokú mobilitás és a rosszabb anyagi helyzet). További hátrányt jelentenek az egzisztenciális kötöttségek, főleg a hátrányos helyzetű községekben lévő ingatlan birtoklása, amelyet nem, vagy csak igen alacsony értéken lehet likvid tőkévé konvertálni. A megváltozott munkaképességgel összefüggésbe hozható tényezők jelen csoport esetében a legmagasabbak, amelynek egyfelől biológiai okai vannak,

másfelől azonban szerepet játszik benne, hogy körükben a tartós munkanélküliség általánosabb[6], azaz hosszabb időtávon kell elviselniük annak káros hatásait *(2. táblázat)*.
A multiplikáció fokát és a vizsgált esélyhátrányok körét egyszerre értékelve kitűnik, hogy kisebb REM-értékeknél a vezető kockázati tényező a családi állapot mellett az alacsony iskolai végzettség, míg a magasabb halmozódási értékeknél utóbbi helyét az 50 év feletti kor veszi át. Megállapítható tehát, hogy a legsúlyosabb esélyhátrányok köre a multiplikáció különböző szintjein változik, azaz a hátrányos helyzet oldására kidolgozott stratégiák hatékonysága ezen szempont beemelésével növelhető.

III.2 Az esélyhátárnyok halmozódásának területi összefüggései

A multiplikációs-index településenként vett gyakorisági eloszlása alapján a magyarországi munkaerőpiaci térstruktúra területileg differenciált képet mutat *(2. ábra)*.

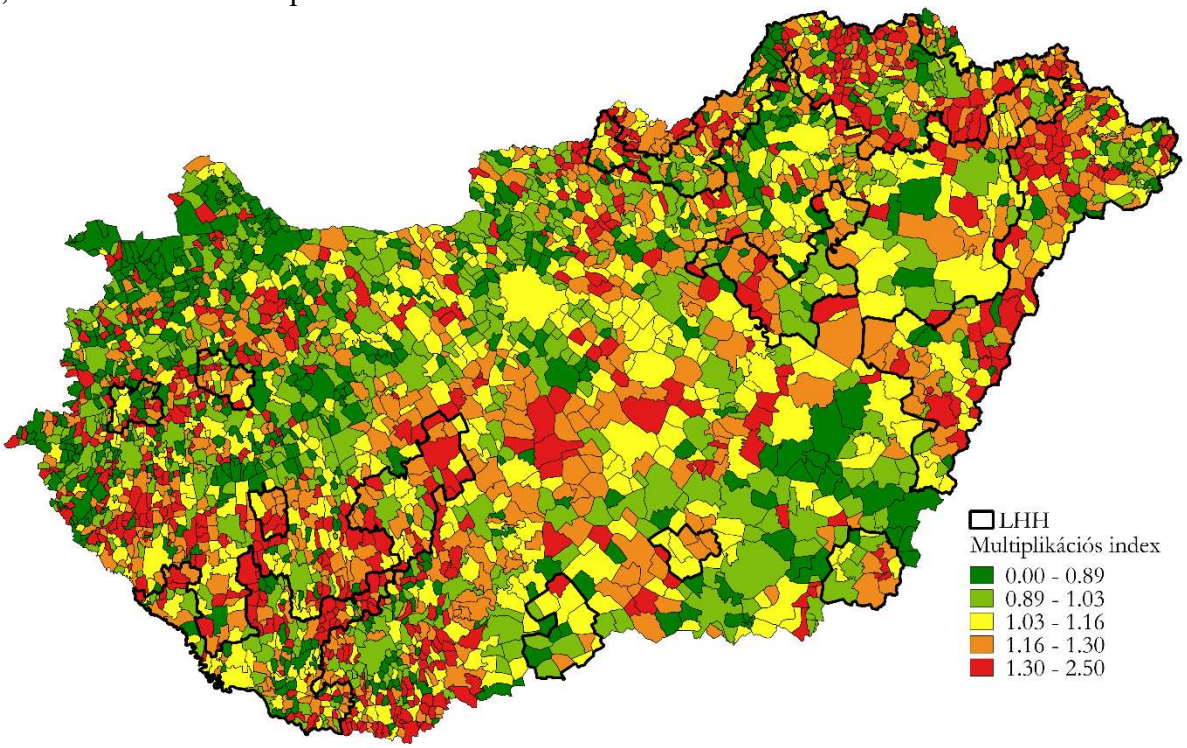
2. ábra: A multiplikációs-index eloszlás- és sűrűségfüggvénye Magyarország településein
Forrás: NFSZ, KSH [2014]

Ezt igazolják a településcsoportonként (HH/egyéb) számított alakmutatószámok és kumulált gyakoriságok értékei is. A hátrányos helyzetű települések eloszlásának ferdeség mutatója -0,245, míg a kontroll-csoportban ugyanez -0,507, azaz a foglalkoztatási depresszió területére eső települések értékeinél az eloszlás súlypontja kevésbé tolódik el az alacsony multiplikációs-index tartományok irányába. A kumulált gyakoriságok esetében a kontroll-csoport településeinek közel fele, 41%-a 1-nél kisebb mutató értékkel rendelkezik, ugyanez a szám a hátrányos helyzetű területeken alig 23%. A depressziós térszegmensnek tehát kisebb hányada esik az alacsonyabb multiplikációs indexel rendelkező tartományba. Ezt erősíti meg a *2. ábrán* látható hátrányos helyzetű települések multiplikációs-index értékeinek eloszlását szemléltető görbe, amely dinamikus növekedésbe az 0,9-es indexérték fölött kezd, az 1,2-t meghaladó tartományban meredeken gyorsabban növekszik, mint a kedvező pozíciójú területre számított érték és ez a dinamikus növekedés, bár lassuló ütemben, de a maximum felé haladva is megmarad. Az esélyhátrányok fokozott halmozódása 1-es érték fölött már megjelenik, az 1,5-es szint pedig komoly feszültségekre utal, kifejezi, hogy a vizsgált

[6] Pearson-féle Khi-négyzet p=0,000, valószínűségi arány p=0,000, kétoldali 0,05-ös szignifikanciaszinten.

tulajdonságok egyenletes eloszlása esetén a nyilvántartott álláskeresők felénél legalább 2 hátrány realizálódik.

A multiplikációs térszerkezet, bár az északnyugat-magyarországi, illetve központi, jobb munkaerőpiaci helyzetű térség és a határ menti, kedvezőtlenebb rátával rendelkező területek közötti átmeneti zónában erősen mozaikos, három elkülöníthető körzetre tagolódik *(3. ábra)*. Ez a három körzet azonban nem fedi hézagmentesen a relatív mutató által megjelenített „klasszikus" munkaerőpiaci-térbeli relációkat.

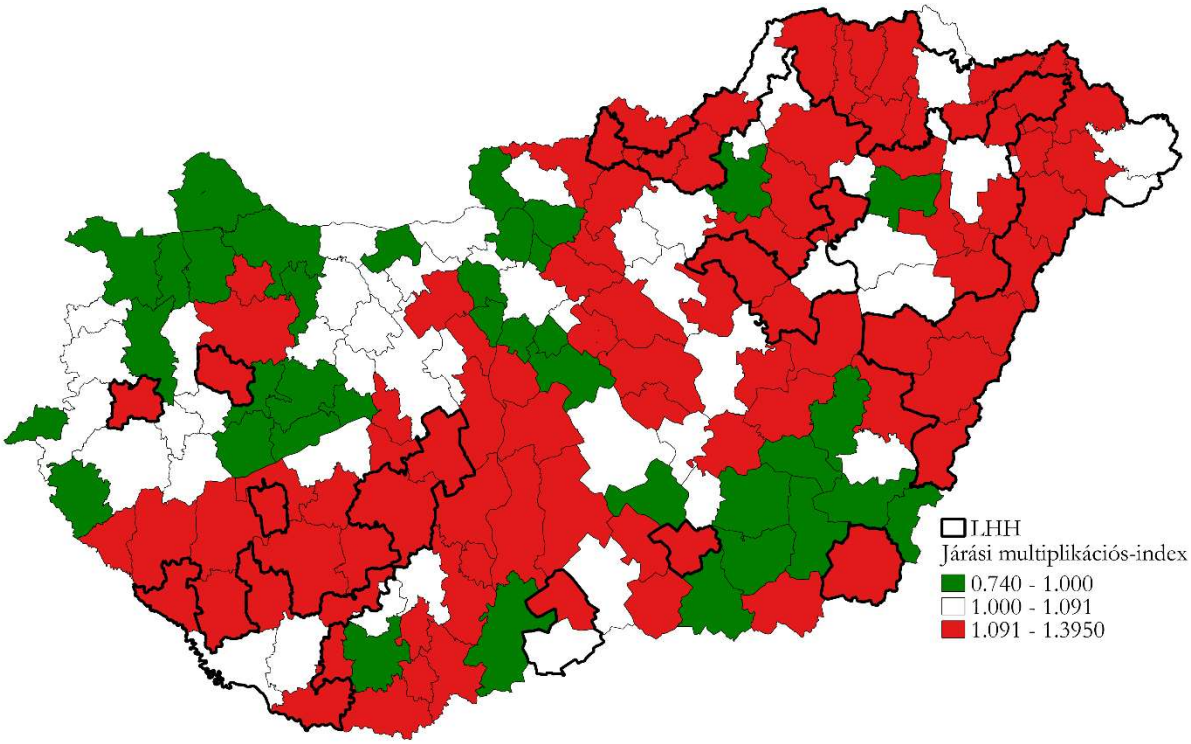

3. ábra: Az egyes települések érintettségi foka az esélyhátrányok halmozódásában, Forrás: KSH, NFSZ alapján saját számítás [2014]

Látható ugyan a kedvezőbb foglalkoztatási helyzetű zónák körvonala, azonban azok kompaktsága sérül. Az északnyugati kedvező helyzetű térség kiterjedése Győr-Moson-Sopron megyére csökken. A balatoni övezet erős munkaerőpiaci pozíciója megmarad, hasonlóan a Dél-Alföld jobb foglalkoztatási helyzetű területeihez, ugyanakkor Közép-Magyarország versenyelőnye már nem vehető ki egyértelműen, jellemzően a Budapest környéki településekre szűkül. Új – az esélyhátrányok halmozódása tekintetében – depressziós övezetként jelenik meg Bács-Kiskun megye északi/északkeleti és Pest megye délnyugati csücske. A relatív mutató által megrajzolható munkaerőpiaci pozíciójához képest erős multiplikációs érintettségű zóna fordul elő továbbá Zala és Fejér megye déli, és Pest megye délkeleti régiójában. A településszintű korrelációs vizsgálatok alapján a multiplikáció területi jellegzetességeiben közvetlen szerepet játszó tényezők között első helyen szerepel a relatív mutató értéke, amely pozitív irányú összefüggést mutatott 2014-ben a halmozódás fokával[7]. A kapcsolat logikus, a foglalkoztatási depresszió fokozódásával törvényszerű, hogy az esélyhátrányok halmozódásának szintje is egyre magasabb lesz.

Hazánk egyes térségeinek érintettségét az esélyhátrányok halmozódásában a települési szintű felbontásnál érzékletesebben mutatja a multiplikációs-index járások szerinti ábrázolása (*4. ábra*).

[7] A Pearson-féle korreláció értéke 0,426, 0,01-es szignifikanciaszint mellett.

4. ábra: Az egyes járások érintettsége az esélyhátrányok halmozódásában Forrás: KSH és NFSZ alapján saját számítás [2014]

A probléma által fokozottan érintett övezet a hátrányos helyzetű térségekre, illetve Magyarország középső területeire terjed ki. A legmagasabb multiplikációs-mutató értékek a depressziós övezetben koncentrálódnak. Feltűnő a Budapest környéki járások kedvező pozíciója. Itt az esélyhátrányok összesített száma elmarad a nyilvántartott álláskeresőkétől, azaz csökken a halmozottan hátrányos helyzetű munkanélküliek előfordulásának valószínűsége. A kiváló okok mögött részben a főváros foglalkoztatási szerepe, illetve az ezzel is összefüggésbe hozható szuburbanizáció áll. Feltűnő, hogy azok a kedvező relatív mutatóval rendelkező térségek, amelyekben a népesség növekedése volt megfigyelhető az elmúlt 20 évben, jellemzően alacsony vagy átlagos multiplikációs-index értékekkel bírnak. Ez részben annak tudható be, hogy a népességnövekedés migrációs eleme valószínűsíthetően – a kedvezőbb foglalkoztatási helyzettel összefüggésben – a jobb munkaerőpiaci pozíciójú csoportokat vonzza. A multiplikáció kedvezőbb értékéhez a fiatal, képzett pályakezdő csoportok részarányának növelésén keresztül hozzájárul a fejlett felsőoktatási központok jelenléte is. Ez a megállapítás összecseng a felsőoktatási intézmények gazdaságra gyakorolt kedvezőbb hatásaival és azok értékelésével (Kotosz B. – Gaunard-Anderson, M. F. – Lukovics M. 2013).

Ugyanez igaz az északnyugat-magyarországi, illetve a Balatonfüredi, Balatonalmádi és Veszprémi járásokra is. A differenciált (szakmunkás és felsőfokú végzettségű szakemberek iránt is igényt támasztó) munkaerő-kereslet – sok egyéb, a kedvező foglalkoztatási helyzetből fakadó tényezővel összefüggésben – kedvező helyzetű térséget hozott létre az autóipar, egyáltalán a gépipar áldásos hatásait élvező északnyugati határszakaszon. A Somogy megyei járások értékét rontja a parti övezettől távolabb eső falvak és városok kedvezőtlenebb munkaerőpiaci helyzete.

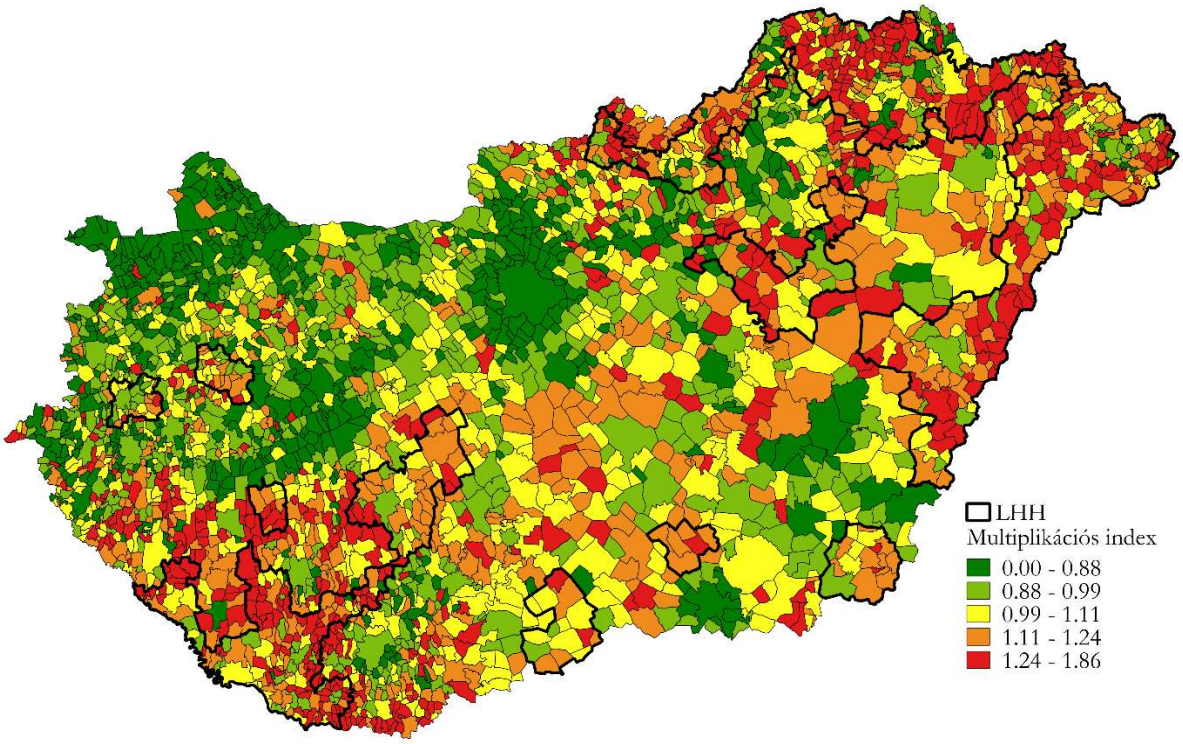
A kedvező pozíciójú, illetve magas halmozódási értékekkel rendelkező járások körül kialakult félperiférikus övezet sajátossága, hogy azok átmeneti jellegét elsősorban egy-egy elszórt, ugyanakkor az esélyhátrányok halmozódásával fokozottan érintett település vagy településcsoport okozza. A multiplikációs térszerkezet az átmeneti övezetben abban

különbözik a relatív mutató által megrajzolt térstruktúrától, hogy itt adott esetben az egyébként kedvezőbb rátájú települések – elsősorban a községek – is kedvezőtlen halmozódási szerkezetet mutathatnak. Az összefüggés fordított irányban nem áll fenn, azaz néhány eseti kivételtől eltekintve rendkívül ritka, hogy a magas relatív mutató értékhez alacsony multiplikáció kapcsolódjon[8]. A háttérhatások feltárása további vizsgálatot igényel, ugyanakkor megállapítható, hogy abban szerepet játszik egy-egy kedvezőbb munkaerőpiaci központ munkaerővonzó képessége is. Ez esetben azonban fontos különbséget tenni a korábban említett szuburbán területek és az egyéb típusú zónák között. A hatásmechanizmus utóbbiakban eltér, mivel ekkor nem új, képzett munkaerő áramlik a foglalkoztatási centrum közelébe, hanem az ott működő üzemek, jellemzően az ingázókon keresztül a részben aprófalvas perifériájukról vonzzák be a saját településükön relatív versenyelőnnyel rendelkező álláskeresőket. Ennek következtében a vonzott településeken élő halmozottan hátrányos munkanélküliek aránya emelkedik, amely a multiplikációt növeli.

Igazán magas multiplikációs fokú összefüggő zónák az LHH-s kistérségekben és a komplex programmal fejlesztendő járásokban találhatóak. A kedvezőtlen gazdasági helyzet, illetve a gyengébb foglalkoztatási központok okán itt a kedvezőbb helyzetű álláskeresői csoportok számára az elköltözés jelenti az egyik alapvető kiutat a munkanélküliségből. Mivel erre jellemzően a jobb anyagi helyzetű és mobilitási fokú személyeknek lehetősége is nyílik, a helyben maradó álláskeresők körében az esélyhátrányok halmozódása valószínűbb lesz. A vizsgált térségben ugyanakkor a romák részaránya is meghaladja az országos átlagot, ami tekintettel ezen álláskeresői csoport halmozottan hátrányos helyzetére, a munkaerő-kínálatban a C-típusú munkanélküliek részarányát növeli.

Az esélyhátrányok halmozódásának természete (azaz, hogy a multiplikáció a hiszterézissel összefüggésben a térstruktúrán egy vélelmezhetően rögzülő, stabil jelenség) indokolttá teszi, hogy annak vizsgálatát ne csak 2014-re, hanem szélesebb időhorizontra is elvégezzük. A kép nem változik jelentősen az időtáv 2007–2014-ig történő kiterjesztésével (*5. ábra*).

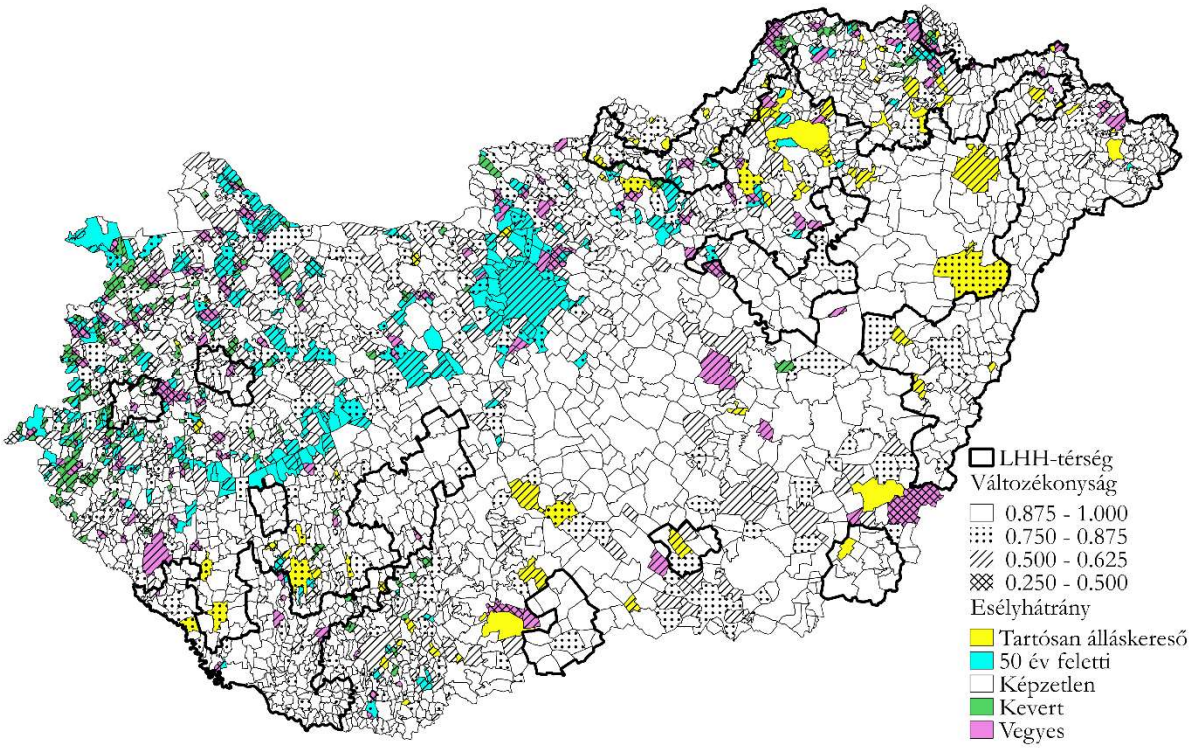
[8] A felső kvartilisbe tartozó relatív mutatóval rendelkező települések 5,8%-a esett az alsó kvartilisbe tartozó multiplikációs mutatójú települések közé, ugyanakkor az alsó kvartilisbe sorolt relatív mutatóval rendelkező települések esetében a felső kvartilisbe tartozó multiplikációs mutató előfordulása ennek közel kétszerese. Az összefüggések mindkét esetben szignifikánsak 0,05-s szignifikancia szinten.

5. ábra: A multiplikációs indexek átlagos értéke 2007—2014 Forrása: KSH, NFSZ alapján saját számítás [2016]

A kedvezőbb munkaerőpiaci adottságú területek magja megerősödik, a zóna kiterjedtebbé válik, ugyanakkor az Alföld helyzete romlik, az erősebb foglalkoztatási központok közvetlen környezetére húzódik vissza. A Szarvasi járás kedvező értékében közrejátszik a központ gazdasági fejlettsége (Pioneer Hi-Bred Zrt., Gallicoop Pulykafeldolgozó Zrt., Agroselect Növénynemesítő És Forgalmazó Kft., Öntözési Kutatóintézet és a Haltenyésztési Kutatóintézet, Tessedik Sámuel Főiskola, Szent István Egyetem kihelyezett karai, Körös-Maros Nemzeti Park Igazhatósága) (Szarvas Város Integrált Területfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata 2015, www.cylex.hu), annak mikroszintű hatásai. A helyi vállalkozások aktivitását mutatja a pályázati forrásokra épített ösztönző/segítő beruházások, pl. inkubátorház magas kihasználtsági foka. A HH térségben egyöntetűvé válik a halmozottan hátrányos helyzetű álláskeresők előfordulásának magas valószínűsége.

A domináns esélyhátrányok területileg eltérően oszlanak meg a multiplikáció által erőteljesebben és kevésbé érintett települések között, ugyanakkor a képzetlenség általános érvényű, országos szintű elsődlegessége miatt a vonal inkább a kiemelkedően kedvező foglalkoztatási helyzetű települések és az egyéb községek/városok között húzódik *(6. ábra)*.

6. ábra: A nyilvántartott álláskeresők körében leggyakoribb esélyhátrány településenként a 2007–2014-es időszakban, illetve annak évenkénti változékonysága Forrás: KSH, NFSZ alapján saját számítás [2016]

Sajátos a kedvezőbb adottságú északnyugati, a balatoni és a központi régió képe, amelyeknél a meghatározó esélyhátránnyal rendelkező falvak és városok közé nagyobb számban ékelődnek kevert/vegyes típusú települések is. Ez – az érintett területeken tapasztalható jellemzően magasabb fokú változékonysággal együtt – rámutat a helyi foglalkoztatás zavarainak kevésbé esélyhátrányfüggő jellegére.

A kérdés településtípus szerinti sajátosságokkal is rendelkezik. A hátrányos helyzetű térség községeiben és városaiban szinte kizárólagos (90,1 és 93,3%) a képzetlenség dominanciája, az 50 év feletti kor és a tartósan álláskeresők csoportjának elsődlegessége vagy nem szignifikáns, vagy elenyésző súlyú (1–2%). Ezzel szemben a kontroll-csoportnál a községekben és a városokban az 50 év feletti kor több, mint ötszörös (10–15% körüli) részarányt képvisel. Feltűnő továbbá a tartós álláskeresés vezető szerepének városokba húzódása. Ebben gyakran egyedi hatások játszanak szerepet, azaz általános, az összes városra jellemző megállapítások csak megfelelő körültekintés mellett fogalmazhatók meg. A városok foglalkoztatási helyzete jellemzően kedvezőbb a környezetüknél, mivel a működőtőke-beruházások a vidéki terekkel szemben előnyben részesítik a kedvezőbb infrastruktúrával rendelkező településeket – a vállalkozói aktivitás és a munkaerőigény magasabb. Ezekben tehát érvényesül az álláskeresők szelekciós felvétele (a jobban képzettek és kompetensebb személyek könnyebben találnak munkahelyet, nem ragadnak be a munkaerőpiacon), egyúttal azok maradnak álláskeresők, akik a legsúlyosabb helyzetben vannak. Mivel a tartósan álláskereső státusz okozati esélyhátrány (azaz inkább következménye más hátrányos tulajdonságok halmozott megjelenéséhez), így a munkanélküliek körében többen lesznek olyanok, akiknél az esélyhátrányok eltérő mintázata mellett a tartós munkanélküliség automatikusan jelen van. Ez pedig természetesen eredményezi annak elsődlegessé válását ott, ahol például a közfoglalkoztatás alacsonyabb nyilvántartott álláskeresőkhöz viszonyított aránya miatt a munkanélküli státusz rögzülhet. Ugyanez nem érvényesül azokban a terekben, ahol az immobilis munkaerő beragad a rossz foglalkoztatási viszonyokba. Itt sokkal jellemzőbb, hogy

az egyéb esélyhátrányok relatív súlya megerősödik (hiszen akik igazán jó munkaerőpiaci esélyekkel rendelkeztek, számos esetben már elköltöztek), és mivel elsődlegesen a közfoglalkoztatáson keresztül a tartósan álláskeresők száma erőteljesen visszaesik, ezek dominanciája válik általánossá. Különösen igaz ez a leghátrányosabb helyzetű, arányaiban a közfoglalkoztatotti helyekből kiemelkedően részesülő településekre.

A hátrányos helyzetű területek, illetve hazánk egyéb térségei között az esélyhátrányok stabilitásán túl lényeges különbség, hogy azok jellegükben is eltérnek. A korábban feltárt esélyhátrány-típusok közül másodlagos helyen a HH-térségben inkább a tartós munkanélküliség jelenik meg, míg a jobb foglakoztatási helyzetű megyébken jellemzőbb az egyéb tényezők előfordulása.

IV. Összefoglalás

A jelen munka az esélyhátrányok halmozódásának, annak területi és csoportspecifikus vizsgálatán keresztül megállapította, hogy a multiplikáció (esélyhátrány-halmozódás) problémája fokozottan jelen van a C-típusú álláskeresők csoportjában, illetve különösen erőteljesen érinti Magyarország periférikus térségeit. Rámutatott, hogy a családi állapot a gyermekek számának, illetve a gyermeküket egyedül nevelőknek fokozott kockázatot jelent egyéb esélyhátrányok együttes megjelenésére. A legsúlyosabb esélyhátránynak – az esélyhátrány vonzó képesség tekintetében második helyen szereplő – alacsony iskolai végzettség bizonyult. Ezt a rossz anyagi helyzet, az 50 év feletti kor és a tartós munkanélküliség követte, ugyanakkor a pályakezdő státusz szerepe a halmozódás kialakulásában nem volt számottevő.

A vizsgálat a multiplikáció jellegével kapcsolatban feltárta az egyes esélyhátárnyok kölcsönhatásrendszerét, és leírta azok két típusát, az okozati (tartós munkanélküliség, rossz anyagi helyzet) és a keresztkölcsönható változatokat, azok működési mechanizmusát. Míg az okozati esélyhátrányok a halmozódásnak inkább következményei, a keresztkölcsönható típus a multiplikáció szempontjából okként és okozatként is megjelenhet. Az okozati esélyhátrányok megszűntetése a munkaerőpiaci hátrányos helyzet oldásának szükséges feltétele.

A csoportok előtt álló kihívások a domináns esélyhátrány jellegétől függően különbözőek, az alacsony iskolai végzettségűeknél a megfelelő egzisztenciát biztosító álláshelyek szűkössége, illetve a munkahelyekért folytatott versenyben tapasztalható lemaradás, a családosoknál a relatív (egy főre eső) jövedelem alacsony foka és a logisztikai nehézségek okoztak gondot. A 18 év alattiak helyzete egyfelől rossz anyagi helyzetük, képzettségi viszonyaik és családi állapotuk miatt is halmozottan terhelt. Az 50 év feletti C-típusú álláskeresők körében a képzettségek elavulása, a kedvezőtlen családi állapot együtt járt a fiatal munkaerővel szemben tapasztalható versenyhátrány és alacsonyabb mobilitási fok érvényesülésével.

Az elemzés a multiplikáció jelenségének területi vizsgálatán keresztül feltárta, hogy a munkaerőpiaci térszerkezet a halmozódás tekintetében eltér a relatív mutató által leírt struktúrától, olyan települések is érintettek lehetnek előbbi problémában, amelyek munkaerőpiaci mutatóik alapján kedvező pozícióban vannak. A multiplikációs térszerkezet három domináns térségre (kedvező, átmeneti, fokozottan érintett) oszlik, amelyen belül további egységek azonosíthatók.

Az esélyhátrányok halmozódását mérsékeli a kedvező munkaerőpiaci környezet, amennyiben az együtt jár a szuburbanizáció, a munkaerő-beáramlás és/vagy valamely erős felsőoktatási központ jelenlétével. Önmagában a jobb foglalkoztatási helyzetű központ nem indukálja az esélyhátrányok halmozódásában való érintettség alacsony fokát. A szubperiféria helyzete az esélyhátrányok halmozódásában különösen kedvezőtlen. A munka kitért a domináns esélyhátrányok vizsgálatára is, amelyek között az alacsony iskolai végzettség országosan első

helyen szerepelt, azonban a kedvezőbb foglalkoztatási helyzetű területek és a depressziós térségek probléma mintázata e tekintetben némiképp eltér. A kedvezőbb adottságú térségekben az 50 év feletti álláskeresők jelenléte jellemzőbb probléma. Mindezeken túl az esélyhátrányok halmozódásából fakadó feszültségek a magyarországi járások többségét fokozottan érintik.

A halmozódás problematikájának elemzésének legfőbb tanulsága, hogy az esélyhátrányok eltérő kompozíciója különböző módon hat további feszültségek megjelenésére és rögzülésére, egyúttal a halmozottan hátrányos helyzet nagyobb mértékben képes rontani a munkaerőpiaci-területi esélyeket, mint egy-egy esélyhátrány önmagában. A leghátrányosabb helyzetű térségek és C-típsú álláskeresők munkaerőpiaci helyzetének tartós javításához elengedhetetlen, hogy az egyes foglalkoztatáspolitikai eszközök célirányosan reflektáljanak az egyes halmozódási típusok által kialakított problémarendszerre. Az okozati esélyhátrányok megszűntetése az egyik legfontosabb feladat, azaz a munkaerőpiaci reintegráció szükséges feltétele, hogy az álláskeresők anyagi helyzete javuljon, emellett munkaszocializációjuk fejlődjön. A leginkább járható alternatíva a multiplikáció természetének ismeretében, ha a foglalkoztatás olyan célirányos formában valósul meg, amely megfelel az alábbi három feltételnek. Megfelelő fizetést kínál ahhoz, hogy az álláskereső a napi szükségleteit, illetve az álláskeresés anyagi terheit finanszírozni tudja (itt is hangsúlyos a halmozódás vizsgálata, a bért adott esetben az álláskereső multiplikációban való érintettségéhez, annak jellegéhez célszerű igazítani). Az álláskereső olyan munkát végez, amely legalább érintőlegesen kapcsolódik az elsődleges piaci struktúrákhoz. A munkavégzés időtartama tartós, adott esetben határozatlan idejű, amely során az érintett szervezetek folyamatos mentorálással segítik az álláskeresőt az integrációban. Abban az esetben, ha a foglalkoztatáspolitikai eszközök az egy-egy esélyhátrányra való reagálás felől a hatásmintázatok egyéni szintű felmérése és célirányos oldása felé fordulnak, a leghátrányosabb helyzetű álláskeresők pozíciójának javítására lehetőség nyílhat.

Irodalomjegyzék

Ábrahám Á. – Kertesi G.: A munkanélküliség regionális egyenlőtlenségei Magyarországon 1990 és 1995 között. A foglalkoztatási diszkrimináció és az emberi tőke váltakozó szerepe. Közgazdasági Szemle, 1996. Vol. 43. no. 7–8., pp. 653–681.

Balcsók I. – Koncz G.: A Hajdú–Bihar megyei városok foglalkoztatási helyzetének alakulása a rendszerváltástól napjainkig. Győr, Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola; MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet 11 p., 2011.

Balcsók I.: Hátrányos helyzetű társadalmi rétegek az Északkelet-Alföld határ menti térségeinek munkaerőpiacán. Tér és Társadalom, 2000. Vol. 14. no. 23., pp. 285–294.

Benke M. (szerk.): A felnőttek foglalkoztathatóságának növelésére irányuló komplex képzési modellek, különös tekintettel a hátrányos helyzetű csoportokra, javaslatok intézkedésekre: Kutatási zárótanulmány. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 236 p. 2006.

Csaba E.: A tartós munkanélküliség alakulása hazánkban. Munkaügyi Szemle, 1999. Vol. 43. no. 1., pp. 18–21.

Csoba J. (a): „Segély helyett munka.” A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. Szociológiai Szemle, 2010. Vol. 20. no. 1., pp. 26–50.

Csoba J. (b): A közfoglalkoztatás régi-új rendszere. Útközben az „Út a munkához” programban. Esély, 2010. Vol. 22. no. 1., pp. 4–24.

Csoba J.: A tartós munkanélküliség hatása a családok anyagi helyzetének alakulására. Esély, 1994. Vol. 5. no. 6., pp. 3–18.

Fabula Sz.: *A fogyatékkal élők térhasználatának néhány problémája Békéscsabán.* In: Belanka Cs. – Duray B. (szerk.): Helyünk a világban. Alföldi válaszok a globalizáció folyamataira. Békéscsaba, MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, 2009. pp. 148–152.

Fabula Sz.: A fogyatékosság mint társadalmi-térbeli viszony földrajzi vizsgálata. 171 p., 2015.

Fabula Sz.: *A sérült emberek társadalmi kirekesztődésének és a hozzáférhetőség problematikájának földrajzi vizsgálata települési léptékben.* In: Nyári D. (szerk.): Kockázat – Konfliktus – Kihívás: A VI. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, SZTE TTIK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, 2012. pp. 212–227.

Frey M. – Gere I.: A munkanélküliség szociális hatásai. Esély, 1992. Vol. 4. no. 3., pp. 74–78.

Gere I.: A munkanélküliség társadalmi csapdái. Eszmélet, 1994. Vol. 6. no. 22., 42. p.

Hudomiet P. – Kézdi G.: Az aktív munkaerőpiaci programok nemzetközi tapasztalatai. Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás, 2008. Vol. 1., pp. 3–37.

Jószai Z.: A munkanélküliség, a szociális ellátás, az ehhez kapcsolódó jogalkalmazás, valamint ezek financiális problémái a helyi önkormányzatoknál. Magyar Közigazgatás, 1998 Vol. 48. no. 1., pp. 59–62.

Kluve, J. – Lechman, H. – Schmidt, C.: Active Labour Market Policies in Poland: Human Capital Enhancement Stigmatisation or Benefit Churing? LICOS Discussion Paper, 80 p., 1999.

Koncz K.: Nők a parlamenti képviselők között – választás 2010. Munkaügyi Szemle, 2010 Vol. 4. no. 10., pp. 98–101.

Kovács Z.: Szegénység, munkanélküliség, mint önkormányzati probléma. Comitatus, 1998 Vol. 8. no. 10., pp. 16–23.

Laki L.: Falusias térségek, tömeges és tartós munkanélküliség és az alkalmi munka. Társadalomkutatás, 1996 Vol. 14. köt. no. 3–4., pp. 170–193.

Lőcsei H. (a): A gazdasági válság földrajza. Budapest, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet, 10 p., 2009.

Lőcsei H. (b): A válság földrajza: nyertesekből vesztesek. Világgazdaság, 2009 Vol. 4. no. 16., pp. 1–16.

Lőcsei H.: *A gazdasági világválság hatása a munkanélküliség területi egyenlőtlenségeire.* In: Fazekas K. – Molnár Gy. (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2010: Közelkép: A válság munkapiaci hatásai. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2010. pp. 126–141.

Lőcsei H.: Területi növekedési pályák Magyarországon, 1990–2008. Budapest, ELTE Földtudományi Doktori Iskola, 153 p., 2011.

Muity Gy.: *Kutatás a hallássérült fiatalok esélyegyenlőségének javításáért* In: Zádori I. (szerk.): Alternatív munkaerőpiac: fejezetek munkatudományi, munkaerőpiaci kutatásokból 2008–2015. Pécs, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 75–107.

Nagy E. – Timár J. – Nagy G. – Velkey G.: A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben. *Tér és Társadalom,* 2015. Vol. 29. no. 1., pp. 35–52.

Nemeskéri Zs. – Muity Gy.: *A Lévai program munkaerőpiaci vonzáskörzetének térségi és szakirányú humánerőforrás térképe, kutatási összefoglaló.* In: Zádori I. (szerk.): Alternatív munkaerőpiac: fejezetek munkatudományi, munkaerőpiaci kutatásokból 2008–2015. Pécs, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2016. pp. 9–41.

O'Leary, C. J.: Evaluating the Effectivness of Active Labour Programs in Hungary. Upjohn Institute Technical Report, 1998. pp. 98–103.

Planas, N. R. – Benus, J.: Evaluating Active Labour market Program sin Romania. IZA Discussion Paper Series, 2006. no. 2464., pp. 65–84.

Rimler J.: Foglalkozás és végzettség. Közgazdasági Szemle, 2004. Vol. 51. no. 12., 1172 p.

Tésits R. – Alpek B. L. (a): Területi és strukturális jellegzetességek: A közfoglalkoztatás területileg eltérő lehetőségei Magyarországon 1. Szociálpedagógia: Nemzetközi Szaklektorált Folyóirat 2014. Vol. 2. no. 1-2. pp. 45-60.

Tésits R. – Alpek B. L. (b): Változó funkciók, célok és fejlesztési lehetőségek: A közfoglalkoztatás területileg eltérő lehetőségei Magyarországon 2. Szociálpedagógia: Nemzetközi Szaklektorált Folyóirat 2014. Vol. 2. no. 3-4. pp. 84-96.

Tésits R. – Alpek B. L.: A közfoglalkoztatásban részt vevők esélyei és preferenciái: A közfoglalkoztatás területileg eltérő lehetőségei Magyarországon 3. Szociálpedagógia: Nemzetközi Szaklektorált Folyóirat 2015. Vol. 3. no. 1-2. pp. 110-115.

Tésits R. – Székely É. (a): A részmunkaidős foglalkoztatás terjedésének lehetőségei. Humánpolitikai Szemle, 2007. Vol. 18. no. 4., pp. 3–21.

Tésits R. – Székely É. (b): *An Atypical Reply for Social-economic Crisis: Part-time Employment in Hungary.* In: Kryńska E. (szerk.): Labour market, unemployment. University of Lodz, Lodz, 2007. pp. 41–62.

Tésits R. – Székely É. (c): The Possible Role of Part-time Employment in the Closing up of Underdeveloped Regions. Modern Geográfia, 2007 Vol. 2. no. 2., pp. 30–50.

van Ours, J. C.: Do Active Labour Market Policies Help Unemployed Workers to Find and Keep Regular Jobs? IZA Discussion Paper series, 2000. no. 121 p.

Váradi M. M.: Az esélyegyenlőség jelene és javításának lehetséges módozatai a munkaerőpiaci versenyben, különös tekintettel a hátrányos helyzetű csoportokra. MTA RKK Térségfejlesztési Kutatások Osztálya, A tudomány a gyakorlat szolgálatában. A foglalkoztatási szint bővítésének korlátai és lehetőségei. c. konferencia, 10 p., 2004.

Velkey G.: Marginalizáció vidéken – sajátosságok és lehetséges beavatkozások. Tudáskészlet a magyar vidék fejlesztéséhez, Készült az MTA és Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat együttműködésében, a Vidékfejlesztési Minisztérium vidékstratégiáját támogató komplex kutatási program keretében, a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet megbízásából, 18 p., 2014.

Vida György: *A vidéki agglomerációk, agglomerálódó térségek és nagyvárosi településegyüttesek versenyképességének sajátosságai* In: Lengyel Imre, Nagy Benedek (szerk.) Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása. 421 p. Szeged: JATEPress Kiadó, 2016. pp. 204-222.

Kotosz B. – Gaunard-Anderson, M. F. – Lukovics M.: *The Local Economic Impact of Universities: An International Comparative Analysis* In: Jovo Ateljevic (szerk.) REDETE 2015. Konferencia helye, ideje: Graz, Ausztria, 2015.10.22-2015.10.24. Banja Luka: Paper 17.

ITS DA Konzorcium: Szarvas Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata – Helyzetfelmérő, Helyzetelemző és Helyzetértékelő munkarészek (2015)

1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100004.TV [letöltés ideje: 2016.11.09]

Központi Statisztikai Hivatal, http://ksh.hu/ [letöltés ideje: 2016.10.15]

Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, www.afsz.hu [letöltés ideje: 2016.10.15.]

CYLEX Tudakozó, https://www.cylex.hu/ [letöltés ideje: 2017.01.09]

Dr. habil Tésits Róbert, PhD

Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs

E-mail: tesits.robert@gmail.com

Dr. Alpek B. Levente, PhD

Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs

E-mail: alpeklevente@gmail.com

Lektor: Dr. Majdánné Dr. Mohos Mária, PhD, Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs

A gesztusok szerepe a digitális mémek értelmezésében – A kognitív nyelvészet lehetőségei –

Ambrus Laura, *Eötvös Loránd Tudományegyetem*

Az internet térhódítása nagy hatással volt a nyelvre és a kommunikációra. A legfontosabb változások között említhetjük az információáramlás gyorsaságát, a nyelvtani és helyesírási szabályok figyelmen kívül hagyását, ami befolyásolja a mindennapi nyelvhasználatot is, és kiemelkedő fontosságúvá váltak a sajátos kommunikációs funkcióval bíró nem nyelvi elemek. Ennek a tendenciának megfelelően a digitális kommunikáció nagy aránya történik képekkel és kép-szöveg konglomerátumokkal, még azokban az esetekben is, amelyekben a szöveges kifejezés is elegendő lenne az információátadáshoz.

A képi elemek figyelemfelkeltő szerepe magától értetődőnek számít napjainkban, azonban kognitív nyelvészeti szempontból számos kérdés tevődik fel: milyen jelentésalkotó folyamatok játszanak szerepet a mémek megértésében? Hogyan értelmezzük őket? Milyen szerepekkel bírnak a képi és a szöveges elemek, és ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz?

Jelen dolgozat hipotézise, hogy a kép-szöveg konglomerátumok, a mémek esetében a képi elem a gesztus reprezentációja, és ugyanolyan funkciót tölt be, mint a személyközi kommunikációban a gesztusok. Ennek következménye, hogy az ilyen formában megjelenített gesztusok konvencionalizálódhatnak, a digitális kultúra többé vagy kevésbé beágyazott részét képezik.

A dolgozat első részében bemutatom az újmédiát mint közeget, amelyben a mém műfajként megjelent, ezt követően ismertetem a mémek működését, funkcióját, műfaji sajátosságait. A következő részben bemutatom az elemzéshez használt kognitív nyelvészeti eszközöket, majd a gesztus fogalmát határozom meg.

A második részben ismertetem az adatgyűjtés módszertanát, melyet három esettanulmány, végül pedig az összegzés követ.

Kulcsszavak: mém, metafora, blend, gesztus, újmédia

I. Bevezető

Az újmédia általában az utóbbi harminc év két fő irányvonalára vonatkozik. Az egyik a médiakiszolgáló rendszerek rohamos fejlődése, a másik az új technológiák megjelenése: a viszonylag hozzáférhető áron kapható mobiltelefonok és számítógépek, de az elmúlt húsz év legnagyobb újítása az internet. Az újmédia legfontosabb jellemzői között említhetjük a változatos médiatartalmakat, például a zene, képek, e-mailek, videók, élő közvetítések, újságcikkek, amelyek akár kombináltan is elérhetőek; interaktivitásra épít és azt is vár el a felhasználóktól. Az információk szabadon kombinálhatók, saját zenék és videók létrehozására is lehetőséget ad, digitálistechnológia-alapú. Az egyéni igényeket veszi alapul, a felhasználókat arra bátorítja, hogy aktívan vegyenek részt saját digitális tartalmak összeállításában, hiszen „korunk médiája a megtévesztően végtelen tér, kapcsolatok és adatok lehetőségét kínálja, alternatív és fejlesztett valóságot, szünetmentes, személyre szabott és interaktív információáramlást". (Aczél 2015: 139.)

Aczél szerint az újmédia fogalma a digitális médiára mint eltérő és ideológiatelített kommunikatív és kommunikáló rendszerre, sajátos kultúrára vonatkozik. Az újmédiát nyitott szerkezete, integrációs kapacitása, hordozhatósága, interaktivitása és gyors változási képessége miatt szokás újnak tekinteni. Hozzátartoznak azonban a felsoroltak következményei is, a kultúra, az identitás, a társas viszonyok új, meghatározóvá váló módjai és formái.

II. Új műfajok

Ebben a gyors, végtelen térben elengedhetetlen, hogy a létrehozott, megosztott tartalom figyelemfelkeltő, legyen, ennek érdekében a legváltozatosabb eszközöket alkalmazzák a felhasználók: különböző médiumok kombinálódnak egymással, és a lehető legtöbb érzékszervre kívánnak hatni. Olyan stilisztikai eszközökkel operálnak, amelyek emberek ezreiből válthatnak ki szimpátiát, egyetértést, érdeklődést. Az egyes műfajok már szerves részét képezik a digitális kultúrának, az online kommunikációnak, közlési szándéktól függően számtalan lehetőség kínálja magát: wlog-ok, élő közvetítések (live stream), infografikák, „csináld magad" videók, gif-ek, mémek és még számtalan további opció.

Aczél szerint a műfajok elsősorban kulturális konstrukciók, amelyek a kommunikációt és az emberi, intézményi viszonyokat szabályozzák: a társas kapcsolatokban megjelenő problémák megoldásainak is tekinthetjük őket. Adott körülményekhez köthető cselekvéstípusokat neveznek meg, lehetséges beszélői szándékokat azonosítanak. Az elektronikus média korszakában nem csak az interakció formája változik, hanem a kommunikáció műfajai is. Új társas kapcsolatok új problémáira új megoldásként jönnek létre, egyúttal új kapcsolatokat, új problémákat eredményezve. (Aczél 2015: 138.)

Az új műfajok egyikeként a mémek váltak népszerűvé a közösségi média-kommunikációban, amelyek képes és szöveges elemek végtelen variációját teszik lehetővé, ezáltal teret adva bármilyen témájú közölni kívánt tartalomnak.

III. Mémelmélet

A mém-fogalom eredeti jelentésében Richard Dawkins nevéhez fűződik, aki a következő meghatározást adja: „Az új replikátornak nevet kell adnunk, olyan nevet, amely a kulturális átadás egységének vagy az utánzás, az imitáció egységének gondolatát hordozza. A

»miméma« szónak tetszetős görög származása van, de olyan egy szótagú nevet szeretnék találni, amely egy kicsit úgy hangzik, mint a »gén«. Remélem, klasszikus műveltségű barátaim megbocsátanak nekem, ha a mimémát mémre rövidítem. (…) A mém lehet egy dallam, egy gondolat, egy jelszó, ruhadivat, edények készítésének vagy boltívek építésének módja" (Dawkins 1976: 11. fejezet, o. n.). Dawkins szerint a jó mémnek három szempontnak kell megfelelnie: megbízhatóság, termékenység és élettartam. Ez azt jelenti, hogy pontos másolatnak kell róla készülnie, sok másolatra van szükség és a másolatoknak hosszú ideig kell fennmaradniuk.

Dan Sperber kognitív pszichológus szerint a kulturális jelenségek terjedése a vírusok terjedéséhez hasonló. Megkülönböztet mentális reprezentációkat (hit, szándék, kívánság, félelmek) és nyilvános reprezentációkat (tárgyak, jelek, szövegek, képek). A kulturális reprezentációk széles körben ismertek, tartósak; olyan mentális és nyilvános reprezentációk, amelyeket egy adott csoport ismer és használ. Sperber megállapítja, hogy az emberi elme oly módon érzékeny a kulturális reprezentációkra, mint az emberi test a fertőzésekre. A kulturális reprezentációk közvetítése lehet lassú, generációk közötti (hagyományok), de lehet nagyon gyors is, amely eléri a népesség nagy részét (divat, pletyka) (Sperber 1996: 24-58).

III.1. Az internetes mém

Limor Shifman tanulmányában megállapítja, hogy a mémeket már évtizedekkel a digitális korszak előtt kigondolták, de az internet elterjedése egy napi szinten látható rutinná alakította a mémek jelenségét (Shifman 2013: 362). Úgy véli, hogy a mémeket körülvevő heves tudományos viták álláspontjait – egyfelől, hogy a világ minden jelensége mém, másfelől, hogy a mém nem létezik, csak egy konstrukció és nem jó semmire – közelíteni kellene egymáshoz, továbbá, hogy inkább kommunikációs szempontból kellene megközelíteni a kérdést. Míg akadémiai megközelítésben az is vita tárgyát képezi, hogy micsoda tulajdonképpen a mém, addig az internetfelhasználók körében nem csak a terjesztés, de a létrehozás is divattá vált. Fontos azonban megjegyezni, hogy az internetes mém az internet felhasználók számára egy bizonyos ötlet, gondolat szöveggel, képpel, mozgásos elemmel történő kifejezése. Jelentős különbség az akadémiai mém-meghatározáshoz képest, hogy a populáris értelmezésben a mém nem szükségszerűen hosszú életű, illetve hogy míg a hagyományos mém elvont vagy vitatott, addig az interneten terjedő egészen konkrét jelenségeket ragad meg, mint bizonyos YouTube videók vagy típus-mémek: pl. One Does Not Simply, Forever Alone, Grumpy Cat stb.

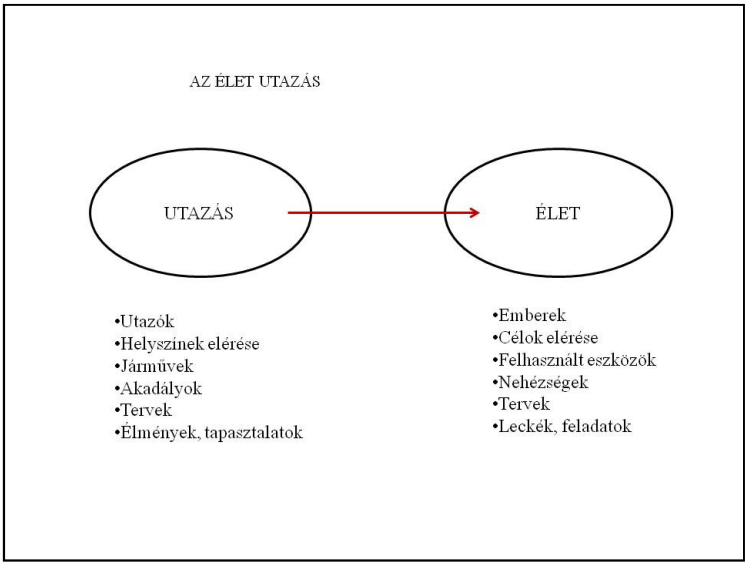
Mindezek értelmében a mémeket tekinthetjük ember alkotta virtuális tárgynak („műalkotásnak"), amelyek a legszűkebb értelemben véve olyan képes-szöveges tartalmak, amelyek humoros, gúnyos, szarkasztikus, ironikus módon közölnek egy gondolatot, fogalmaznak meg kritikát bizonyos kérdésekkel kapcsolatban.

A mémek jellegéből adódóan feltételezhető, hogy a kognitív nyelvészet eszköztára segítséget nyújthat a mémek jelentésalkotási folyamatának mélyebb megértéséhez. A konceptuális metaforák és blendek részét képezik az emberi gondolkodásnak, nyelvhasználatnak, a világ konceptualizációjának, így tehát a digitális világban is jelen vannak.

IV. Konceptuális metafora és fogalmi integráció

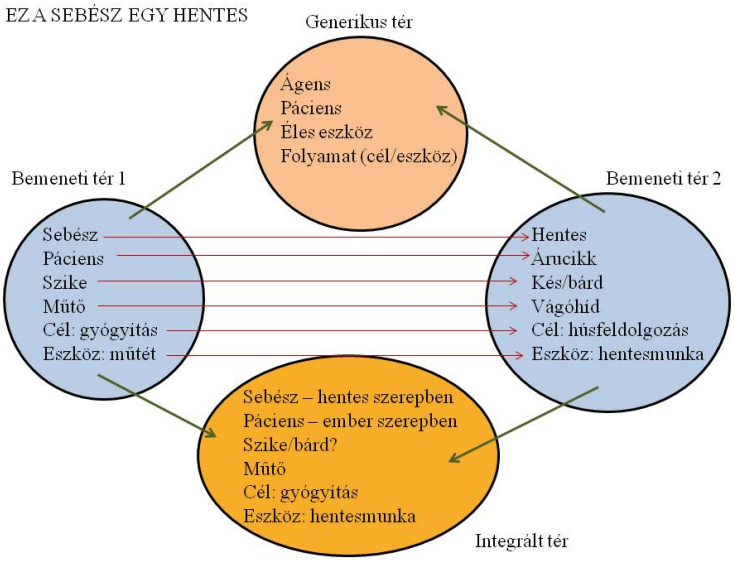
Kognitív nyelvészeti szempontból a metafora egy fogalmi tartománynak egy másik fogalmi tartomány terminusaival történő megértését jelenti. A metaforaelmélet 1980-ban vált ismertté

Lakoff és Johnson *Metaphors We Live By* munkájának köszönhetően. Annak érdekében, hogy jobban megértsük ezt a metaforafelfogást, általánosan elfogadott értelemben azt mondhatjuk, hogy az (A) FOGALMI TARTOMÁNY (pl. ÉLET) egy (B) FOGALMI TARTOMÁNY (pl. UTAZÁS), amit így fogalmi metaforának (pl. AZ ÉLET EGY UTAZÁS) nevezünk. A fogalmi metafora két fogalmi tartományból áll, az egyik tartományt a másik segítségével értelmezzük. (Kövecses 2005: 20).

1. ábra: AZ ÉLET UTAZÁS metafora

Léteznek a figurativitásnak olyan változatai, amelyek metaforák segítségével nem értelmezhetőek, ezekben az esetekben a fogalmi integráció (blend) elmélete nyújthat segítséget. A Fauconnier – Turner (2002) szerzőpáros által megalkotott elmélet szerint különböző szemantikai tartományok (bemeneti terek) keveredéséből jön létre az integrált tér, vagyis a blend. A bemeneti terek válogatott elemei kombinálódnak, aminek következtében olyan új jelentés jön létre, ami a bemeneti terek egyikében sem található meg. Széles körben ismert példája a nyelvi blendnek az „Ez a sebész egy hentes” mondat.

2. ábra: Blend: Ez a sebész egy hentes.

A legmeghatározóbb különbség a konceptuális metafora és a blend között, hogy a metaforák valamilyen fokig konvencionalizálódnak, a blendek viszont online alkotnak jelentést. Két vagy több bemeneti tér keveredik a blendben, míg a metafora mindig a forrástartomány fogalmi eszköztárával tesz megállapítást a céltartományról. A mémek létrehozása során használt képi elemek nagy arányban gesztusokat jelenítenek meg, amelyek akár a metaforák cél- vagy forrástartományai, a blendek bemeneti terei lehetnek.

V. Gesztusok

A gesztus fogalom jelentése nagyon szerteágazó, a tudományos meghatározások között is nagy különbségek vannak arra vonatkozóan, mi tekinthető gesztusnak. Cienki és Müller szerint tágabb értelemben minden akaratlagos testmozgás gesztusként értékelhető. A prototipikus gesztusnak három fázisa különíthető el – felkészülés, mozdulat, elernyedés –, a mozdulat fázis hordozza a gesztus jelentéstartalmát. (Cienki – Müller 2008:6).

A gesztusok konvencionalizálódási szintje formától és funkciótól függően változik. Fokozatosság figyelhető meg ilyen tekintetben a gesztusok között a kulturálisan stabil jelentésű gesztusoktól a spontán és gyakran tudattalanul produkált gesztusokig. A spontán gesztus jelentését nagymértékben meghatározza a kontextus, míg a konvencionalizáltabb gesztusok jelentése kulturálisan beágyazott. A spontán gesztusoknak (gesztikuláció) nincs specifikus jelentésük, ennek következtében fontos információt hordoznak a nyelvalkotás során aktív mentális folyamatokról, melyek általában tudattalanul működnek (Cienki – Müller 2008: 10).

Müller egy korábbi munkájában (1998) funkció szerint kategorizálja a gesztusokat. Három fő típust különböztet meg:

a) diskurzus gesztusok, amelyek strukturálják a gondolatmenetet (pl. logikai pontok ujjakon való számolása)
b) performatív gesztusok, vagy beszédaktusok (pl. kinyújtott kéz felfelé fordított tenyérrel, mint kérés)
c) referenciális gesztusok, amelyek konkrét vagy absztrakt dolgokra vonatkozhatnak

A konkrét referenciális gesztusok ikonikusan jelölik a referenciát, például tárgyak modellezése, körvonalak kézzel való ábrázolása. Az absztrakt referenciális gesztusok nem jelölhetnek ikonikusan absztrakt fogalmakat, mivel az ilyen típusú referenciának nincs struktúrája.

A gesztusok metaforikus motiváltságára vonatkozóan Fricke (2004: 35) megállapítja, hogy az absztrakt referenciális gesztusok nem szükségszerűen metaforikusak, azonban néhány konkrét referenciális gesztus lehet metaforikus. Például a két kéz mutató- és hüvelykujjával formált háromszög egy geometria lecke kontextusában nem számít metaforikusnak, azonban lehet metonimikus, ha a teljes kategóriát hivatott jelölni.

Az eddig említett megközelítések mindegyike szerint a gesztusok kulturálisan beágyazottak, különböző mértékig konvencionalizáltak, tehát a beszélő alkalmazhatja a kulturális konvenciót egy gesztus reprezentációján keresztül, még ha nincs is tudatában annak metaforikus konnotációival.

A konceptuális metafora-elmélet és a blendek kapcsán Cienki és Müller úgy véli, hogy amennyiben a gesztusnak nincs konkrét referenciája adott kontextuson belül, úgy

metaforikusnak tekinthető pusztán annak okán, hogy ontológiai metaforát jelenít meg (A JÖVŐ ELŐRE VAN - nyugati kultúrákban).

A diskurzusszervező gesztusok, melyek a gondolatmenet logikai felépítésének bizonyos pontjait emelik ki, felfoghatóak a beszélő mentális tereinek fizikai reprezentációiként.
Rossini (2012: 23) valamelyest eltérő módon határozza meg a gesztust, szerinte a kéz, kar, váll és fej szándékos mozgása a gesztus, amely a kommunikáció keretei között jelenik meg, és lexikailag hozzáférhető mind a beszélő, mind a befogadó részéről.

Ezek alapján megállapítható, hogy a gesztusok meghatározása változatos, egyes kutatók csak a kéz mozgásait veszik figyelembe, mások további testrészeket is, mint a fej és a váll.

Ekman és Friesen (2003) egy nagyon részletes és átfogó osztályozást írnak le, öt kategóriát különítve el:

a) Emblematikus gesztusok: kommunikatív (szándékos) gesztusok, melyek jelentése adott kultúrán belül közismert. Kísérhetik vagy helyettesíthetik a beszédet.
b) Illusztrációs gesztusok: Azon beszédrészeket ábrázolják, amelyekkel együtt jelennek meg. Csak beszédkísérő formában jelenhetnek meg. Lehetnek kommunikatívak (jelentésük kultúrán belül ismert, szándékossági fokuk az emblematikus gesztusokéhoz hasonló); informatívak (a beszélő tudattalanul is megjelenítheti, a jelentése széles körben ismert); és interaktív (a partner viselkedésére kíván hatni).
c) Érzelemkifejező gesztusok: olyan szándékos arckifejezések, amelyek a beszélő érzelmi állapotát fejezik ki. Lehet informatív és/vagy kommunikatív, a beszélő tudatossági szintjétől függően.
d) Regulációs gesztusok: a párbeszéd ritmusát szabályozzák.
e) Adaptációs gesztusok: kommunikatív szándék nélküli és tudattalan aktusok, amelyek az emberi idegrendszer működésének jelei lehetnek. Két típusa lehetséges: befelé mutató, ha a beszélő keze érintkezik más testrészekkel; és kifele mutató, ha a társas interakció szándékát közvetítik. Olyan mozdulatok tartoznak ide, mint tárgyak adása, fogadása, támadó/védekező mozdulatok, és a tárgyakra irányuló adaptációs mozdulatok, melyek a tárgyak funkció szerinti használatát szolgálják. Ezek a mozdulatok csak informatívak lehetnek.

Ebben az osztályozásban az arckifejezés egy sajátos esete gesztusnak tekinthető, bár fontos megjegyezni, hogy McNeill (1992: 37) szerint sok szerző minden nonverbális megnyilvánulást gesztusként értékel, nem különböztetnek meg kategóriákat, ennek következtében alapjaiban különböző viselkedések keverednek és válnak összetéveszthetővé. Ez leginkább a fej mozgásaira és az arckifejezésekre vonatkozik, mivel nehéz megállapítani a szándékosságot.

Jelen dolgozatban az arckifejezések és a fej, kéz, kar, váll mozdulatai gesztusként kerülnek értelmezésre, mivel a mémek esetében feltételezhető, hogy a képi elem (amely a gesztust ábrázolja) kiválasztása szándékos, ami által az arckifejezés is gesztussá válik. Fontos megjegyezni továbbá, hogy a mémek létrehozása során a képeket nem csak használják, sokkal inkább „kihasználják” az alkotók, mivel a gesztusokat ábrázoló és az érzelemkifejezésre szolgáló arckifejezéseket megjelenítő képek eredetileg teljesen más kontextusban jöttek létre. Feltételezhető tehát, hogy a képek által megjelenített gesztusok, arckifejezések kiválasztása nagy körültekintéssel történik, mivel olyan jelentéstartalommal rendelkeznek, amely

különböző mértékig, de mindenképpen részt vesznek a jelentésalkotás folyamatában, így ilyen értelemben szándékosnak tekinthetőek.

VI. Esettanulmányok

A vizsgált mémek kiválasztásának elsődleges szempontja a gyakori használat, a népszerűség volt. A mémek alapjául szolgáló sablonok három mémalkotó honlap (*memegenerator.net, memeful.com, imgflip.com* [2017.06.19.]) népszerűségi statisztikája szerint az első 30 találaton belül vannak a mindenkori átlagot figyelembe véve. A népszerűségi szempont szerint kiválasztott sablonok alapján hólabda módszerrel, a Google keresőmotorban kerestem az adott sablonnal készült egyedi változatokat, az itt látható mémek mindegyike része a találati lista első 30 elemének. Kivételt képez ez alól a harmadik esettanulmány, amely egy magyarországi politikai vonatkozású mém, és amely a 2014-es magyarországi országgyűlési választások időszakában ezres nagyságrendű megosztással és kedveléssel rendelkezett a Facebook közösségi oldalon.

VI.1. Mordor a hétköznapokban

Az első vizsgált mémcsoport a „*One Does Not Simply*” típus.

3. ábra. One Does Not Simply mémek (1-4. kép). Forrás: google.com [2016]

A 3. ábrán látható mémcsoport sablonját adó kép *A Gyűrűk Ura* című filmből származik, a Sean Beam által alakított Boromir látható rajta, amint a következő mondatot mondja: „One does not simply walk into Mordor” (Nem lehet csak úgy besétálni Mordorba. ford. általam: A.T.L.). A történet szerint Mordor egy nagyon veszélyes hely, életveszélyes élőlényekkel.

A Boromir által megjelenített gesztus egy felfele tartott kéz összeérintett ujjakkal, amely a közölni kívánt gondolat komplexitására utal, tehát illusztrációs gesztus. Általában az ebbe a csoportba tartozó mémek mindennapi eseményeket hasonlítanak a filmbeli lehetetlen szituációhoz. Amennyiben a kéz pozícióját metaforikusnak tekinthetjük, úgy az összeérő ujjak egy olyan folyamat bonyolultságát próbálják szemléltetni, amely önmagában nem rendelkezik struktúrával. Ebben az esetben AZ ÖSSZETETTSÉG KÖZELSÉG generikus metafora motiválja a gesztust.

Jelentésalkotási mechanizmusát tekintve a 3. ábra képei blendeket hoznak létre, amelyben az egyik bemeneti tér a hétköznapi szituáció, mint a beszélgetés a politikáról (1. kép), vagy az esszéírás a mémekről (2. kép), a másik bemeneti tér a filmből származó lehetetlen küldetés. Ily módon az integrált térbe olyan elemek kerülnek bele, mint az egyszerűnek mondható hétköznapi esemény az egyik bemeneti térből, a lehetetlen küldetés és az ahhoz való attitűd a másik bemeneti térből, így a blendben tulajdonképpen egy hétköznapi szituáció teljesíthetetlen feladatként kerül értelmezésre.

A „*One Does Not Simply*" csoport sablonként használt képe működésképtelen a szöveges elem nélkül (szemben a következő vizsgált csoport sablonjával), mivel a referenciát adó helyzetnek valamilyen formában meg kell jelennie ahhoz, hogy értelmezhető legyen a kép, ezáltal a gesztus, amit a kép ábrázol. A blend csak abban az esetben jön létre, ha a befogadó ismeri a filmet, a mémcsoport népszerűségéből adódóan azonban ez egy konvencionalizált mémnek mondható csoport.

VI.2. „Mosolygok!" Ja, nem!

Egy hasonlóan közismert mémcsoport a Grumpy Cat, a 4. ábrán látható képek alapján vizsgálom ezt a csoportot.

4. ábra: Grumpy Cat (1-3. kép) Forrás: google.com [2016]

A 4. ábra képein látható macska Tardar Sauce, internetes híresség, aki a morcos „arckifejezése" miatt vált népszerűvé. Állandó morcos ábrázata a macska genetikai törpeségének és fordított harapásának következménye. Népszerűsége egy 2012-ben a Reddit közösségi oldalra feltöltött képpel kezdődött, 2017-ben a hivatalos Facebook-oldalán közel 8,8 millióan kedvelik.

A Grumpy Cat mémek esetében nem feltétlen szükséges az értelmezéshez az itt bemutatott háttértudás, a felhasználók, kedvelők, mémkészítők inkább az arckifejezés által kifejezett érzelmi állapotra fókuszálnak. Általában gonosz, passzív-agresszív üzeneteket társítanak hozzá.

A jelentésalkotási folyamatot tekintve megállapítható, hogy a macskát emberi tulajdonságokkal ruházzuk fel, megszemélyesítjük AZ ÁLLAT EMBER konceptuális metafora mentén annak érdekében, hogy ábrázatát arckifejezésként tudjuk értelmezni, emberekre jellemző érzelmeket tulajdoníthassunk neki. Ez a metafora előhívja AZ ÉRZELEM FIZIKAI HATÁSA AZ ÉRZELEM HELYETT rész-egész metonímiát, ennek segítségével érzékeljük a macskát morcosnak. Amennyiben szöveges elemet is tartalmaz az adott mém, az tovább erősíti AZ ÁLLAT EMBER metaforát, mivel a szöveges-verbális közlést a macskának fogjuk tulajdonítani. (Megjegyzés: A Grumpy Cat mémcsoport sablonja működőképes szöveg nélkül is, általában reakcióként, hiszen az arckifejezés közvetíti az érzelmet; ebben az esetben a

kontextust a tágabb környezet adja. Jelen dolgozat azonban csak a szöveges elemet is tartalmazó mémekkel foglalkozik.)

Mivel a mémcsoport teljes mértékben azon alapul, hogy a befogadó morcosnak érzékeli a macskát, az Ekman és Friesen (2003) által felállított kritériumrendszer szerint a kép és az így megjelenített érzelem szándékosnak tekinthető, tehát érzelemkifejező gesztusként értékelhető.

A szöveges elemek tekintetében megállapítható, hogy szoros összefüggésben állnak a képpel, illetve a kép által kifejezett emocionális tartalommal. Enélkül a szöveg a csak a konkrét, szó szerinti jelentéssel bírna, ami vagy értelmezhetetlen lenne, mint a 4. ábra 3. képe esetében (I am smiling: Mosolygok. ford. általam: A.T.L.), vagy ördögivé, rosszindulatúvá válna, mint a 4. ábrán látható 2. képen (Happy birthday! Now you are one year closer to dying – Boldog születésnapot! Most már egy évvel közelebb vagy a halálhoz. ford. általam: A.T.L.). Ezeket a konkrét jelentéseket átformálja a macska gesztusa, humorral tölti fel, elveszi az élüket.

VI.3. Mennyi az „ennyi”?

Az 5. ábrán egy magyarországi politikai mém látható.

5. ábra: Magyarországi politikai mém. Forrás: facebook.com [2014]

Az 5. ábrán látható kép különbözik az eddig ismertetett mémektől. Az itt felhasznált képek nem funkcionálnak sablonként további mémek alkotásához, tehát ez egy egyszeri alkalomhoz tartozó mém. A képek kiválasztására ebben az esetben is érvényes a kihasználás elve, feltehetőleg hivatalos események alkalmával mondott beszédek közben készültek a fényképek.

Eredeti megjelenési formájában az 5. ábra képein szereplő politikus arca és a létrehozó vízjele (bal alsó sarok) is látható, mivel azonban ezek az elemek messzire vezető politikai és etikai kérdéseket vetnek fel, jelen dolgozat pedig a gesztusokra, kommunikációelméleti és kognitív nyelvészeti aspektusokra koncentrál, így az itt említett elemek kitakarásra kerültek.

Gesztusok tekintetében megállapítható, hogy illusztrációs gesztusokat látunk, amelyek csak beszédkísérőként jelenhetnek meg. A kép felső részén látható kézmozdulat felemelt, egymástól eltávolított kezeket ábrázol, a kép alsó részén a hüvelyk- és a mutatóujj közelít egymáshoz, kis távolságot formálva. A gesztusok – és ezáltal a képi elemek – elengedhetetlenek, mivel az „ennyi” számnévi névmás deiktikus jellegéből adódóan szükségessé teszi a hozzáférhető referenciát, különben a szöveg is és a kép is értelmezhetetlen lenne.

A gesztus alapjául szolgáló metafora elsősorban A MÉRET MENNYISÉG generikus metafora; a szöveges tartalom ezen metafora alapján hozza létre AZ ÍGÉRET TÁRGY és A MEGVALÓSÍTÁS TÁRGY konceptuális metaforákat, mivel konkrét fogalmi jelentésben a TÁRGY rendelkezik mérettel, a képrészeken látható gesztusok azonban a MEGVALÓSÍTÁS és ÍGÉRET fogalmakra vonatkoznak.

VII. Összegzés

A mémek létrehozásához használt képek, a megjelenített gesztusok minden esetben részét képezik a jelentésalkotás folyamatának. Abban a közegben, ahol a személyiség a saját arcunk felvállalása egyéni döntés kérdése, szükségessé válnak az olyan műfajok, amelyek lehetővé teszik azt a fajta sokrétű kommunikációt, önkifejezést, ami jellegében hasonlatos a személyes kommunikációhoz (beszédünket mindig kíséri a testünk, a szemünk, a kezünk), kivitelezésében azonban végtelenül változatos. A mémek ily módon egyszerre képesek kifejezni a közlésre szánt információt, a közlő ehhez fűződő attitűdjét, olyan stiláris eszközökkel kombinálva, mint a humor, gúny, szarkazmus, és ebben az összetettségben a gesztusoknak elengedhetetlen szerepük van.

Irodalomjegyzék

Aczél, P: Műveljük a médiát!, Wolters Kluwer, Budapest, 2015.

Blackmore, Susan 1999 (2001): The Meme Machine. Oxforf University Press. New York.

Cienki, A. – Müller, C.: Metaphor and Gesture. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia, 2008.

Dawkins, R.: The Selfish Gene. Oxford University Press. New York, 1976 (1986).

Ekman, P – Friesen, W. V.: Unmasking the face. MALOR Press, Cambridge, 2003.

Fauconnier, G. – Turner, M.: The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. Basic Books. New York, 2002.

Kövecses, Z.: Metaphor in Culture, Cambrige University Press, 2005.

Lakoff, G. – Johnson, M.: Metaphors We Live By. University of Chicago Press. Chicago, 1980.

Rossini, N.: Reinterpreting Gesture as Language. Language "in Action". iOS Press. Amsterdam, 2006.

Shifman, L.: Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker. Journal of Computer-Mediated Communication 18, pp. 362-377.

Sperber, D.: Explaining Culture: A Naturalistic Approach. Oxford: Blackwell, 1996.

Ambrus Laura

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Kulturális nyelvészet program

E-mail: lauraambrus89@gmail.com

Témavezető: Dr. Veszelszki Ágnes, Budapesti Corvinus Egyetem

Lektor: Prof. Dr. Orbán Jolán, Pécsi Tudományegyetem

Az atipikus tanulási módszerek helyzete és fejlesztésének lehetőségei a Magyar Honvédségnél III. - a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (NKE HHK) és a Magyar Honvédség Altiszti Akadémia (MH AA) hallgatóit, képzésen résztvevőit érintő kérdőíves vizsgálat egyes aspektusai

Angyal Árpád Béla, *NKE HHK HDI*

A fegyveres és rendvédelmi szervezetek a változó biztonsági környezet kihívásainak, a költségvetési határoknak és a technikai fejlesztéseknek hatására világszerte keresik azokat az új, a hagyományos jelenléti oktatásnál és képzésnél hatékonyabb tanulási módszereket és formákat, melyek a költségelkerülés mellett virtuális, kollaboratív tanulási módszereket támogató tanulókörnyezet létrehozásával biztosítanak felkészülési lehetőségeket.
Az Európa-szerte bekövetkezett változások megerősítették egy európai közös haderő kialakításának igényét, mely közös felkészítési/képzési aspektusokat feltételez. Ezek gazdaságos, hatékony működtetése elképzelhetetlen olyan, a hazai katonai oktatásban és képzésben jelenleg mellőzött atipikus tanulási módszerek (gaming, szimulációk, web 2.0, blended learning, e-Learning 2.0, mobil appok és alkalmazások, MOOC, stb.) alkalmazása nélkül, melyek a szövetséges, és azon kívüli országok katonai és rendvédelmi szervezeteinél rendszerszerűen működnek, és már a hazai vállalati tudásmenedzsment szintjén is hétköznapossá váltak. Ugyanakkor a hazai katonai felsőoktatás és szakképzés még a 2000-es évek eleji fejlesztéseket is elsorvasztotta ezen a területen.
De mi a véleménye erről a hallgatóknak és képzéseken résztvevőknek? Jelen tanulmány a katonai felsőoktatási és szakképzési intézmények hallgatóit, képzéseken résztvevőit érintő online kérdőívre adott válaszok egyes aspektusait tárja fel, melyek elsősorban az atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos attitűdök és a képzőkkel szembeni elvárások feltárását tűzte ki célul.
Eredmények: A szerző több részkutatást folytat. Mivel jelen tanulmány a terjedelmi okoknál fogva nem teszi lehetővé a teljes kutatás részletes publikálását, így azok több részletben kerültek/kerülnek megjelentetésre, többek között a korábbi IDK, FEU és más konferenciák kiadványaiban, és egyéb periodikákban. Ezek részletesen beszámoltak a kutatás módszertanáról, bemutatták a nemzetközi és hazai általános gyakorlatot és az azokból levonható tendenciákat, tipizálták az átlagos hallgatót és oktatót, és legutóbb (a 2016 őszi FEU Konferenciára) megjelentetett rész ismertette a hon- és a rendvédelmi ágazat atipikus elemekkel tarkított képzési gyakorlatának részletezése mellett az NKE egyes karain és karközi intézeteinél, valamint az MH AA-án, a kutatás keretében végzett strukturált vezetői riport eredményeit.
Következtetések: Az atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos álláspontok csak akkor adhatnak valós képet az ágazati igényekről, ha a tanulmányban ismertetett eredmények összevetésre kerülnek a tanintézetek oktatóinak hasonló szempontok alapján mért attitűdjeivel, és a csapatoknál szolgálatot teljesítő állomány elvárásaival. Így a kutatás utolsó részeként a későbbiekben megjelenő következő tanulmány az ezekkel kapcsolatos vizsgálat eredményeit dolgozza fel.

Kulcsszavak: gaming, szimuláció, e-learning 2.0, MOOC, web 2.0

I. Bevezetés

Az atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos több évtizedes, pozitív külföldi tapasztalatok, a NATO kiképzési és képzési rendszerében beállt változások, valamint az Európai Unió célkitűzései (ez utóbbiban elsősorban az élethosszig tartó tanulás, valamint az atipikus tanulási módszerek felértékelődése) hatására a Honvéd Vezérkar Kiképzési és Oktatási Csoportfőnökség (belga, finn, holland, lengyel, svéd, szerb, valamint hazai katonai, és polgári előadók részvételével) 2017. júniusában megszervezte az I. Nemzetközi és Nemzeti E-learning Konferenciát. Ennek bevezetőjében Orosz Zoltán altábornagy vezérkar főnök helyettes utalt arra, hogy „A magas szintű szellemi tőke a hosszú távú katonai sikerek egyik alappillére is. A Magyar Honvédségen belül is egy olyan távoktatási szisztéma létrehozásán dolgozunk, amely támogatja a kiképzési és oktatási rendszert" (Révész, 2017). A konferencián néhány hazai előadó hangsúlyozta, hogy gyakorlatilag ezen a szakterületen alig van lemaradásunk, holott a korábban e témában közzétett publikációk (Angyal, 2016/1, 2016/2) bizonyítják, hogy ez még akkor sem lenne mérvadó állítás, ha azok a fejlesztések, melyek a 2000-es években a szakterületen elindultak nem állnak meg teljesen, illetve nem annullálják ezek eredményeit. (2005-ben még a HM, és a ZMNE delegáltjai ismertették a hazai fejlesztések irányait, és tapasztalatait Szófiában a NATO PfP, illetve Oberammergauban a NATO Oktatási Tervező Konferencia e-fejlesztésekkel foglalkozó szekciójában.
Tény, hogy az legfelsőbb katonai vezetés, mely eddig nem támogatta az atipikus tanulási formák bevezetését, jelenleg elkötelezettnek látszik a téma irányában. A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a rendszer alkalmazhatóságával kapcsolatban általában a legfelsőbb vezetés körében vannak a legnagyobb ellenzői.
Jelenleg egyetlen, központi szociológiai, vagy egyéb kutatás sem áll rendelkezésre, mely alátámasztja az új típusú képzésben részvételre tervezett személyi állomány elkötelezettségét, és azon tanulási attitűdjeit, melyek alapvetően határozhatják meg a kiépíteni kívánt tanulási tér adott jellemzőit. Hasonlóan a jelenleg is érvényben lévő HM Humánstratégia (HM, 2011) bevezetéséhez (Angyal, 2016/3) itt is sokkal elfogadottabb, eredményesebb lehetne az új rendszer, ha a tervezés és bevezetés előtt figyelembe vennék a személyi állomány véleményét, javaslatait, korábbi tapasztalatait a tervezés, az előkészítés és a bevezetés során.

II. A kutatás módszertana

A kutatás részletes módszertana egy korábbi publikációban (Angyal, 2016/2) már részletesen bemutatásra került. Összefoglalva, a hallgatókat és az oktatókat érintő web survey-ket megelőzte a vonatkozó magyar illetve idegen nyelvű dokumentumok és interneten elérhető hivatalos forrásokból származó adatok tanulmányozása, illetve egy az érintett intézmények vezetőinek szánt (21-28) kérdéses strukturált riport. Az ezekből levont és összegzett következtetések további, primer kutatási eredményekkel kerültek összevetésre.
Az NKE HHK hallgatói és MH AA tanulói e-adatszolgáltatás keretében töltötték ki a kérdőívet. Az NKE ÁKK egy 13 fős csoportjánál személyes adatfelvétel zajlott, melynek célja egy kontrollcsoport kialakítása volt. Az erőfeszítések ellenére az NKE HHK érintettjeinek részvételi aránya a felhívás többszöri, több csatornán való kijuttatása ellenére is minimálisnak volt mondható (1. táblázat), ami egyrészt magyarázható a 2015/16-os tanévzárással és a 2016/17-es szeptemberi tanévkezdéssel kapcsolatos hallgatói elfoglaltsággal, fáradtsággal.
Az adatszolgáltatás önkéntes és anonim volt, a kérdőív nem tartalmazott szenzitív adatokat. Az előzetes mérések és szakvélemények alapján a kérdőívben szereplő (hallgatók vonatkozásában a kérdésekre adott válasz függvényében 34-60 db) kérdés releváns, feltehető, egymással összefüggő, a kérdések megfogalmazása szakszerű és egyértelmű, típusa a kutatási céloknak megfelelően megválasztott volt, megfelelt a kutatásban résztvevők átlag kompetenciáinak.

1. táblázat: A kutatásban való részvételre felhívott, és kérdőívet kitöltő hallgatók/képzésen résztvevők részvételi aránya

Megnevezés	NKE		MH AA	
	felhívott	beérkezett	felhívott	beérkezett
Hallgatók/tanulók Neptun, HÖK, intranet, oktatók, stb. útján	1157 fő* (2016.06.) 877 fő* (2016.09)	48 fő	**	83 fő
Hallgatók személyes adatfelvétel útján (kontrollcsoport)	13 fő	13 fő	0 fő	0 fő
Képzésben résztvevők ILIAS LMS e-mail útján	2400 fő (2016.06.) 3200 fő (2016.09.)	0 fő	0 fő	0 fő

*Forrás:*NKE OSAP (2016)*
***Szh adat*

III. A hallgatói kérdőíves kutatás eredményei

III.1. Demográfiai adatok elemzése

A kérdőív 1. demográfiai blokkja alapján a válaszadók nem, korcsoport, családi állapot, gyermekvállalás, lakhelyjelleg szerinti megoszlása került elemzésre. Ezek megosztása helyhiány miatt nem képzik a tanulmány részét.

III.2. Tanulmányokkal kapcsolatos adatok elemzése

III.2.1. Befejezett iskolai végzettség

A szakiskolai képzésben résztvevők országos aránya 2015-ben mindössze csak 19%, azaz minden eddiginél alacsonyabb volt, ugyanakkor a gimnáziumi képzés mintegy 40%-os aránnyal felzárkózott a szakközépiskolai képzéshez (KSH, 2015).
Az országos trendet gyakorlatilag lekövetik a válaszadók, hiszen az NKE HHK-nál 79,2% (38 fő), az MH AA-nál 68,7% (57 fő), a kontrollcsoportnál pedig 84,6% (11 fő) legmagasabb iskolai végzettsége a gimnáziumi/szakközépiskolai érettségi.
Az NKE HHK adatszolgáltatói közül 20,8% (10 fő), míg az NKE ÁKK hallgatóinak 15,4%-a (2 fő) szerzett szakmát érettségire épülő szakképzésben.

III.2.2. Képzési szint

A válaszadók 42,3%-a BSc szintű, 57,6%-a OKJ középfokú szakképzésben tanult.

III.2.3. Intézmény

Az összes válaszadó 57,6%-a (83 fő) az MH AA tanulója, 24,3%-a (35 fő) az NKE HHK, 9%-a (13 fő) az NKE AKK, 8%-a (12 fő) az NKE NBI míg 1% (1 fő) az NKE KI hallgatója volt. (Ez utóbbi két fő adatai a HHK-nál kerültek beszámításra.)

III.2.4. Tanulási tapasztalat

A válaszadók zöme (NKE AKK 100%, 13 fő; NKE HHK 97,9% 47 fő, MH AA 96,4% 80 fő) összesen 13-16 tanulási tapasztalattal rendelkezik. Ettől csak az NKE HHK-on tanulók 2,1 %-a (1 fő) és az MH AA-án tanulók 3,6%-a (3 fő) tér el, ezek 17-20 tanulási gyakorlattal bírnak.

III.2.5. Tanulmányi átlag

Az iskolatípustól független, iskolarendszerű képzések előző befejezett félévének tanulmányi átlagát vizsgálva megállapítható, hogy a felsőoktatásban tanulók között nem volt olyan, aki elégséges átlag alatt teljesített volna, míg az OKJ szakképzésben tanulók között a válaszadók 4%-a (4 fő) csak ezt tudta produkálni.
A közepes (2,51-3,5) átlag az NKE HHK-on tanulók közel 1/3-ára (29,2%, 14 fő), az NKE ÁÁK-on tanulók 15,4%-ára (2 fő), az MH AA-án majd a tanulók tizedére (9,6%, 8 fő) volt jellemző.
Jó tanulmányi eredményt mindhárom intézménynél 60-70%-os arányban (NKE HHK 62,5%, 30 fő; NKE ÁKK 69,2% 9 fő; MH AA 60,2% 50 fő) teljesítettek az adatszolgáltatók.
Az MH AA-án a legmagasabb 4,51 feletti tanulmányi eredményt elérőket aránya (25,3%, 21 fő), míg az NKE ÁKK-n a 15,4%-uk (2 fő), a NKE HHK-on pedig mindössze csak 8,3%-uk (4 fő) teljesítette ezt a szintet.

III.2.6. Nyelvvizsgával rendelkezők aránya

2012-es Eurobarométer-felmérés alapján az EU-s tagállamok közül hazánkban a legalacsonyabb (35%) az idegen nyelvet beszélők aránya (Eurobarometer, 2012). Ehhez képest magas mindhárom csoportnál a nyelvvizsgások száma, hiszen az NKE ÁKK-on 100% (13 fő), az NKE HHK-on 97,2% (47 fő), az MH AA-án 95,2% (79 fő) rendelkezett legalább egy nyelvvizsgával.

III.2.7. Nyelvvizsgák száma

A válaszadó csoportok nyelvvizsgáira az 1. nyelvnél elsősorban a magasabb (felsőfokú, középfokú) szintek C típusú (komplex), míg a 2. nyelvnél elsősorban a közép- és alapfokú szintek A és B típusú vizsgái a jellemzők.
Az MH AA több tanulója rendelkezi 3. nyelvvizsgával, alapfokú szinten főleg A-B típusúval. (Az adatok helyhiány miatt a tanulmányban nem kerülnek részletesen közreadásra.)

III.3. A válaszadók atipikus tanulási tapasztalatainak, szokásainak, ismereteinek elemzése

III.3.1. Atipikus tanulási módszerek ismerete

A hagyományos távoktatás, az e-Learning, a blended learning, a MOOC, a web 2.0, a szimuláció és a gaming (stratégiai és egyéb játékok) ismeret csoportonként igen eltérő. Az NKE HHK válaszadóinak mintegy 1/5-e (22,9% 11 fő, és 20,8% 10 fő) a hagyományos távoktatást és az e-Learninget pontosan ismeri, és mintegy ¾-e (72,9% 35 fő, és 79,2% 38 fő) bár hallott róla, de részleteiben ismeretlen számára a módszer. A blended learninggel és a MOOC-cal kapcsolatban sajnos a csoportnak nincsenek pontos ismereteik, sőt a MOOC-ról még nem is hallottak (0-0-0%, 0-0-0 fő). A blended learninget is csak hallomásból ismeri a válaszadók 1/3-a (33,3%, 16 fő). A web 2.0-át 10,4%-uk (5 fő) pontosan, 1/3-uk (16 fő) pedig csak felületesen ismeri. A szimulációs módszerekkel 8,3% (4 fő) van tisztában, 2/3-uk (32 fő)

részleteiben, ¼-ük (12 fő) egyáltalán nem ismeri. A gaming módszer mintegy 16,7%-uknál (8 fő) részletesen, 54,2%-uknál (26 fő) alig, 29,2%-uknál (14 fő) még úgy sem ismert.
Az MH AA tanulói a hagyományos távoktatással és az e-Learninggel 19,3% (16 fő) és 33,7% (28 fő) arányban teljes mértékben tisztában vannak, közel felük illetve valamivel több, mint harmaduk ezeket viszont csak felületesen ismeri. A blended learning 78,3%-ban (65 fő) teljesen ismeretlen számunkra, míg hallomás szintjén is csak 18,1%-nak (15 fő) vannak erről ismeretei. A web 2.0-t 75,9% (63 fő) egyáltalán nem, 18,1% (15 fő) pedig csak hallomásból ismeri. Még ennél többen vannak a MOOC-ot részleteiben nem (16,9%, 14 fő) vagy egyáltalán nem ismerők (81,9%, 68 fő), és majdnem 1/3-1/3 a szimulációs ismeretekkel részletesen, felületesen, illetve egyáltalán nem tisztában lévők aránya (28,9% 24 fő; 32,5% 27 fő; 38,6% 32 fő). Ugyanakkor a gaming módszerrel kapcsolatosan 50,6%-uk (42 fő) állítja, hogy részletesen ismeri, és több 26,5%-uk (22 fő) legalább hallott róla.
A kontrollcsoportnál érdekes arányok mutatkoznak, mivel a hagyományos távoktatásnál 92,3% (12 fő) - fele-fele arányban - vallotta, hogy már legalább hallott róla, illetve annak részleteiben is elmélyedt. Az e-learning senki számára nem ismeretlen a csoportban, sőt 69,2%uk (9 fő) meg van győződve részletes ismereteiről ezen a téren. A blended learning módszerrel kapcsolatban ugyancsak magas a legalább felületes ismeretekkel rendelkezők száma (84,6%, 11 fő) és ezek mintegy harmada (30,8%, 4 fő) utalt pontos felkészültségére ebből a témából. A MOOC-ot a válaszadók 100%-ánál (13 fő) teljes homály fedi, és a web 2.0 módszert sem ismeri pontosan senki közülük, és 92,3% (12 fő) is csak felületes ismeretekkel bír ezen a téren. A szimuláció kapcsán 15,4% (2 fő), a gaming kapacsán majd 23,1%, (3 fő) árult el szakértelmet, és azonos arányban (15,4 – 15,4%, 2-2 fő) voltak azok, akik még csak nem is hallottak ezekről.

III.3.2. Atipikus tanulási tapasztalatok I.

A három csoport között meghatározó különbség tapasztalható az atipikus tanulási kurzusokkal kapcsolatos gyakorlati tapasztalatszerzés terén. A legmagasabb arányban (92,3%, 12 fő) a kontrollcsoport tagjai vettek már részt ilyen képzéseken. Az NKE HHK-nál ez az arány csak 60,4% (29 fő), még az MH AA-án még ennél is kevesebb (19,3%, 16 fő) szerzett csak ilyen tapasztalatokat.

III.3.3. Atipikus tanulási tapasztalatok II.

Az NKE ÁÁK válaszadóinak tapasztalatai sokrétűek, mivel a 12 fő 14,3%-ban (3 db) szimulációs, 52,4%-ban (11 db) e-Learninges, 28,6%-ban (6 db) blended learninges, 4,8%-ban (1 db) web 2.0-ás módszerrel támogatott, összesen 21 db kurzust látogatott eddigi tanulmányai során.
Az NKE HHK 29 hallgatója 39 alkalomból 5,1%-ban (2 db) hagyományos távoktatási, 2,6%-ban (1 db) gaming, 17,9%-ban (7 db) szimuláció, 56,4%-ban e-learning (22 db), 15,4%-ban (6 db), 2,6%-ban (1 db) web 2.0 jellegű képzésen vett már részt.
Az MH AA 16 tanulója összesen 18 db korábbi képzés keretében 16,7%-ban (3 db) hagyományos távoktatási, 22,2%-ban (4 db) gaming, 11,1%-ban (2 db) szimuláció, 44,4%-ban e-learning (8 db), 5,6%-ban (1 db) MOOC jellegű képzésen szereztek tapasztalatokat.

III.3.4. Atipikus tanulási tapasztalatok III.

A III.3.4. pontban felsorolt kurzusokat tanulmányi évben kifejezve a legjellemzőbb atipikus tapasztalat a kevesebb, mint 1 év volt. Az NKE HHK 29 hallgatójának 93,1%-a (21 fő) ezt, 3,4-3,4%-uk (1-1 fő) az 1-3, illetve 4-6 időintervallumot jelölte meg.

Az NKE ÁKK 12 hallgatójának ugyancsak több mint 90%-a (91,7%, 11 fő) 1 éven belül, 8,3%-uk (1 fő) 1-3 év alatt jutott hozzá atipikus tanulási módszertani ismereteihez.
Az MH AA 18 tanulójának több mint 81,2%-a (13 fő) is kevesebb, mint 1 év, 18,8%-uk (5 fő) 1-3 év atipikus tanulási háttérrel rendelkezik.

III.4. IT kompetenciák, technikai háttér, általános internet használati szokások elemzése

III.4.1. IT kompetenciák

A saját IT kompetenciájukkal kapcsolatban az MH AA válaszadói nyilatkoztak a legmagabiztosabban, hiszen 10,8% (9 fő) professzionálisra, 41% (34 fő) átlag felhasználói szintnél magasabbra, 39,8% (33 fő) átlagos felhasználói szintnek megfelelőre értékelte gyakorlatát, és csak 8,4%-uk (7 fő) vallotta magát alapszintű tudásúnak.
Az NKE HHK hallgatói közül senki nem érte el a professzionális szintet, az átlagnál magasabbra is csak 29,2% (14 fő), átlagosra 66,7% (32 fő), alapszintűre pedig 4,2% (2 fő) értékeli IT kompetenciáit.
A kontrollcsoportnál sem professzionális, sem alapszintű ismeret nem volt az önértékelésben, az átlagnál magasabb 84,6% (11 fő), átlagos szakismeretűnek pedig 15,4% (2 fő) vallotta magát.

III.4.2. Saját tulajdonú IKT eszközök

Az MSc szinten tanuló válaszadók az NKE HHK-on és az ÁÁK-on 100%-ban (48 és 13 fő) rendelkeznek saját tulajdonú IKT eszközzel. Ugyanakkor az MH AA válaszadóinak ilyen típusú lehetőségei jóval behatároltabbak, csak 43,4%-uk (36 fő) tulajdonában volt ilyen.

III.4.3. Saját tulajdonú IKT eszközök tanulási célú használata

Az NKE HHK hallgatói közül többen akár 3-4 olyan eszközzel is rendelkezhetnek, melyek alkalmasok az atipikus tanulási módszerek támogatására. Mindegyikük (43 fő) rendelkezik okostelefonnal, és ezt tanulási célból 64,6%-uk (31 fő) naponta többször, 27,1%-uk (13 fő) legalább hetente egyszer használja is és csak 8,3%-uk (4 fő) válaszolta azt, hogy szinte soha nem alkalmazza erre okostelefonját. A válaszadók 93,6%-ának van lap-, palmtop, vagy notebook a birtokában, és ezeket naponta többször 68,6%-uk (33 fő), legalább hetente egyszer pedig 25%-uk (12 fő) veszi igénybe a tanórai, vagy egyéb felkészüléshez. A PC tulajdonosok aránya 60,8% (30 fő), ezeket – valószínűleg a képzés jellege és a kollégiumi elhelyezés miatt – elsősorban odahaza üzemeltetik, de így is naponta 12,6% (6 fő), legalább hetente egyszer 25% (12 fő), és legalább havonta egyszer 25% (12 fő) használja ezeket.
Az MH AA-ás választ adó 36 fő közül 91,7% (33 fő) rendelkezik okostelefonnal, és ezt tanulási célból 47,3%-uk (17 fő) naponta többször, 33,3%-uk (12 fő) legalább hetente egyszer használja, 2,8%-uk (1 fő) viszont szinte soha nem alkalmazza erre okostelefonját. A lap- és palmtopok, valamint notebook-ok aránya viszonylag magas 75% (24 fő) rendelkezik ilyen eszközzel, de ezeket naponta többször 25%-uk (9 fő), legalább hetente egyszer pedig 42,8%-uk (15 fő) veszi igénybe. PC tulajdonosok aránya 86,1% (31 fő), ezeket naponta többször 13,9% (5 fő), legalább hetente egyszer 33,3% (12 fő), legalább havonta egyszer 25% (12 fő) használja
Az NKE ÁKK hallgatói mindnyájan (13 fő) rendelkeznek okostelefonnal, melyet tanuláshoz naponta többször 61,6%-uk (8 fő), hetente legalább egyszer 15,4%-uk (2 fő) használ, viszont 23,1%-uk (3 fő) szinte soha nem alkalmazza ezt ilyen céllal. Lap-, palmtopja, vagy notebook-ja ugyancsak mindenkinek van (13 fő), naponta többször 92,3%-uk (12 fő), naponta egyszer

pedig 7,7%-uk (1 fő) veszi igénybe tanulásra. A másik két csoporthoz képest alacsony a PC-ek száma 53,8% (7 fő), igaz a duplikált mobil eszközök minden tanulói igényt ki tudnak elégíteni, így nem indokolja semmi ezek napi használatát, így 15,4%-uk (2 fő) egyáltalán nem is használja ezeket.
(A többi eszközre - iPodokra és táblagépekre, e-Book olvasóra, workstation-ökre, digitális /nem okostelefonba beépített/ diktafonokra, kamerákra és fényképezőgépekre, Web kamerára, projektorra és prezenterre - vonatkozó adatok helyhiány, és a tanulási szempontból alacsony kihasználtság miatt egyetlen csoportnál sem kerülnek részletesen közreadásra a tanulmányban.)

III.4.4. Internet használati idő

A leghosszabb az NKE ÁÁK, azt követően az NKE HHK, majd az MH AA adatszolgáltatóinak világháló használata. Napi 4-6 órát 38,5%-uk (5 fő), napi 6-8 órát, illetve több mint 8 órát 30,8-30,8%-uk (4-4 fő) tölt interneten.
Az NKE HHK válaszadóira legjellemzőbb (37,5% 18 fő) a napi 2-4 óra, illetve a napi 4-6 órában (20,8% 10 fő).
Az MH AA tanulóinál a legmagasabb a napi 2 óránál kevesebb internetet használók aránya 56,6% (47 fő).

III.4.5. Internethasználat helye

Mindhárom csoportnál ugyanaz a sorrend alakult ki, 1. az otthon/kollégiumban, 2. az iskolában/képzési helyen, 3. a nyilvános wifi zónában és utazás közben, 4. a barátoknál/ismerősöknél, 5. a könyvtárban, vagy más nyilvános helyen (pl. internetkávézóban), 5. a munkahelyen (amennyiben tanulmányai mellett dolgozik) válasz. Az arányok csoportonként csak kismértékben térnek el egymástól.

III.4.6. Napi internet-használati szokások

A napi használat szerint mindhárom csoportnál a kapcsolattartás került az első helyre.
Az NKE HHK és ÁKK válaszadói a tanulást, az MH AA tanulói szórakozást emelték a második helyre, utóbbiaknál a tanulás a 3. helyet foglalja el.
Az NKE HHK válaszadóinál a közösségi médiák és web 2.0 használata a 3. a szórakozás a 4. helyre került, amíg az NKE ÁÁK hallgatóinál ez pont fordítva történt. Az MH AA negyedik helyén az egyéb információszerzés szerepel.
Ez utóbbi a két felsőfokú tanulmányokat végző hallgatói csoportnál az 5., erre a helyre az OKJ-s tanulói csoport a munkát emelte ki.
Az NKE HHK-s válaszadók a hatodikként a vásárlást rangsorolták, az AA-sok a közösségi médiák és web 2.0 használatát, az NKE ÁÁK-sok a munkát helyezték ide.
A hetedikként az NKE HHK válaszadói az egyéb üzleti és hivatalos ügyintézést, nyolcadikként a munkát rangsorolták.
Az MH AA válaszadóinak 7-8. helyezettje a vásárlás és az egyéb üzleti és hivatalos ügyintézés volt, míg a kontrollcsoportnál ezek pont felcserélődtek.

III.4.7. Internet legfontosabb funkcióinak megítélése

Az NKE két hallgatói csoportja nagymértékben hasonló rangsort állított fel a funkciókkal kapcsolatban, és ezek nagyban eltértek az előző pontban ismertetett napi használati szokásoktól, ugyanakkor az OKJ-s tanulói csoport két rangsora csak kismértékben tért el

egymástól. Tisztán felfedezhető a két csoport felkészítése közötti különbség a funkciók fontosságáról vallott nézetek között.
(Az adatok helyhiány miatt a tanulmányban nem kerülnek részletesen közreadásra.)

III.5. Közösségi média felhasználási szokások elemzése

III.5.1. Saját weboldal

A kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadónak valamikor volt-e, van-e saját weboldala, illetve a jövőben tervezi-e saját ilyen oldal létrehozását. A válaszokból kitűnik - annak ellenére, hogy számtalan ingyenes, felhasználóbarát weboldal szerkesztő program áll rendelkezésre eddig viszonylag csak kevesen vették a fáradtságot ennek kialakítására. Ennél is kevesebb azoknak a száma, akik jelenleg is működtetnek ilyet, illetve nagyon sokan vannak olyan bizonytalanok, akik most nem tudják felmérni a jövőben kívánnak-e ilyet üzemeltetni.
(Az adatok helyhiány miatt a tanulmányban nem kerülnek részletesen közreadásra.)

III.5.2. Saját e-mail cím

Minden BSc hallgató (83 és 13 fő) rendelkezik egy vagy több e-mail címmel, míg az OKJ-s képzésben résztvevőknél ez az arány csak 91,6% (76 fő).

III.5.3. Saját e-mail cím forgalma

Még 1,5 évtizeddel ezelőtt az sms és a mobiltelefon, pár éve az ezt kiváltó ingyenes e-mailes kapcsolattartás volt a sláger, az utóbbi időszakokban ez áttevődött a közösségi médiafelületekre, mely megállapítható a válaszadók – elsősorban a magas mobileszköz ellátottságú NKE ÁÁK hallgatók - különböző célú e-mailjenek viszonylag alacsony számából (2. táblázat).

2. táblázat: A válaszadók által küldött/fogadott e-mailek becsült száma

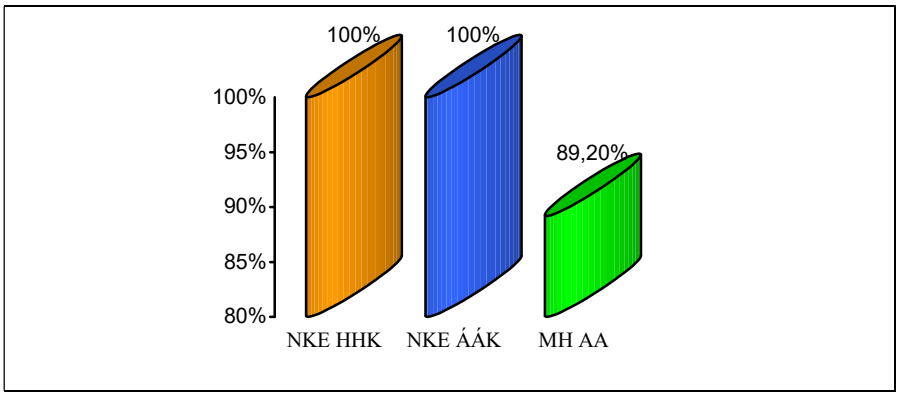
Tanulással kapcsolatban küldött/fogadott e-mailek	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
Naponta több, mint 50 db	8/6	10,5/7,9%	8/7	10,5/9,2%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 41-50 db	2/4	2,6/5,3%	2/1	2,6/1,3%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 31-40 db	0/2	0,0/2,6%	0/3	0,0/3,9%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 21-30 db	2/1	2,6/1,3%	2/3	2,6/3,9%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 10-20 db	4/4	5,3/5,3%	4/8	5,3/10,5%	0/0	0,0/0,0%
Naponta kevesebb, mint 10 db	60/59	78,9/77,6%	60/54	78,9/71,1%	13/13	100/100%
Egyéb jelleggel küldött/fogadott e-mailek	NKE HHK		MH AA		NKE ÁKK	
Naponta több, mint 50 db	7/7	9,2/9,2%	6/7	7,9/9,2%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 41-50 db	1/1	1,3/1,3%	4/1	5,3/1,3%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 31-40 db	3/4	3,9/5,3%	2/4	2,6/5,3%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 21-30 db	3/3	3,9/3,9%	1/3	1,3/3,9%	0/0	0,0/0,0%
Naponta 10-20 db	8/12	10,5/5,8%	4/12	5,3/15,8%	3/3	23,1/23,1%
Naponta kevesebb, mint 10 db	54/49	71,1/64,5%	59/49	77,6/64,5%	10/10	76,9/76,9%

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.5.4. Egyéb internetes kommunikációs lehetőségek használata

„A társadalmi viszonyok szerkezete (társadalmi struktúra) és a kommunikációs viszonyok szerkezete között általános megfelelés (izomorfia) van. Ez a megfelelés választ ad arra, hogy mennyire átlátható a társadalmi kommunikáció rendszere, hogy mely kommunikációs formák intézményesülnek, milyen a nem technikai és a technikai kommunikáció aránya adott társadalmi fejlettségi szinten." (Forgó, 2011) A technikai kommunikáció aránya a hagyományos vezetékes eszközökről áttevődött a mobil fizetős, majd a kis költségekkel járó vagy ingyenes közösségi szolgáltatások irányába, amelyek a szöveges chat mellett lehetővé teszik a két számítógép közötti telefonos, video beszélgetést is. Így a vezetékes telefon és telefax használata mindhárom csoportnál egyre inkább – van ahol teljesen - visszaszorul.
(Az adatok helyhiány miatt a tanulmányban nem kerülnek részletesen közreadásra.)

III.5.5. Regisztráció közösségi oldalon

1. ábra: A legalább egy közösségi oldalon regisztrált adatszolgáltatók aránya Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

Az NKE hallgatói csoportjainak tagjai közül mindenki (48 és 13 fő) regisztrált legalább 1 közösségi oldalon. Ugyanakkor az MH AA tanulóiból a regisztráltak aránya csak 89,2% (74 fő) (1. ábra).

III.5.6. Legnépszerűbb közösségi oldalak

A csoportok tagjai általában 3-5 közösségi oldalon regisztráltak. A megnevezett oldalak népszerűségi sorrendje 1-től 5-ig gyakorlatilag ugyan az (Facebook, YouTube, Google+, Instagram, Twitter) egy kivétellel, mivel az NKE ÁÁK-nál a YouTube és a Google+ helyet cserélt. Az NKE hallgatói csoportjainál 6. helyen a LinkedIn áll, az MH AA tanulói csoportja viszont a Tumblr-t helyezi ebbe a pozícióba. A 7-9-es pozícióban az NKE HHK-osoknál az Indeed, Tumblr és MySpace; az MH AA-ásoknál a MySpace, a LinkedIn és az Indeed; az NKE ÁÁK-osoknál az Indeed, a Tumblr és a MySpace áll. Az adatok alátámasztják az internethasználat céljánál megfogalmazott tételeket, azaz a kapcsolattartási és szórakozási lehetőséget biztosító közösségi oldalak előnyben vannak a szakmai hátteret erősítő, pl. LinkedIn típusú szolgáltatókkal szemben.

III.5.7. Ismerősök aránya a közösségi oldalakon

Az NKE HHK és ÁÁK csoportok közösségi oldalakhoz kötődő, ismerősi kapcsolatainak zömét az összességében 401 főnél magasabb ismerős szám határozza meg (73,9% 35 fő,

illetve 82,3% 12 fő). Ezeken belül a tanulással összefüggő kapcsolatok száma 11-50% között mozog. (3. táblázat)
Az MH OKJ-es tanulók közösségi oldalakon ápolt kapcsolatainak meghatározó része az alacsonyabb, azaz a 100-300 (36,5%, 27 fő) a 301-400 (29,9% 22 fő), illetve 4001-500 (22,7%, 17 fő) kategóriákba tartozik.
Az NKE ÁÁ hallgatói a legalsó, 100 fő alatti, az MH AA tanulói a legfelső, 500 fő feletti kategóriában nem jelöltek ismerőst.
A II.2.4. pontban, a válaszadók tanulási tapasztalat szerinti megoszlásának vizsgálata során kiderül, hogy a csoportok hasonlóan 13-16 év tanulási háttérrel rendelkeznek, illetve az MH AA-sok közül 3,6% (3 fő) ebből a szempontból a 17-20 év kategóriába esik. Valószínűleg a polgári képzés nyitottabb a katonai jellegűnél, így sokrétűbb kapcsolatrendszer kiépítését teszi lehetővé.

3. táblázat: A válaszadók közösségi oldalain meglévő, tanulmányokból/felkészüléséből eredő ismerőseinek aránya

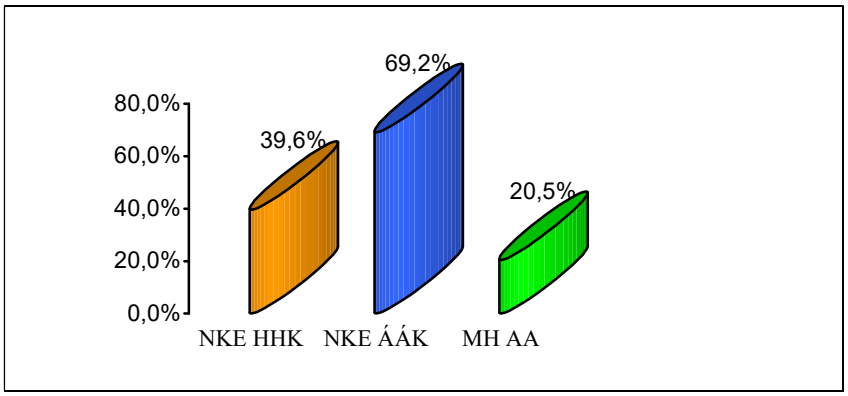
Kevesebb, mint 100 fő	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
10% alatt	0 fő	0,0%	0	0,0%	0 fő	0,0%
11-25%	1 fő	2,1%	2	2,7%	0 fő	0,0%
26-50%	0 fő	0,0%	3	4,1%	0 fő	0,0%
51-75%	0 fő	0,0%	3	4,1%	0 fő	0,0%
75% felett	0 fő	0,0%	0	0,0%	0 fő	0,0%
Összesen	1 fő	2,1%	8	10,9%	0 fő	0,0%
100-300 fő között	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
10% alatt	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
11-25%	5 fő	10,4%	3 fő	4,1%	0 fő	0,0%
26-50%	4 fő	8,3%	15 fő	20,3%	1 fő	7,7%
51-75%	0 fő	0,0%	9 fő	12,2%	0 fő	0,0%
75% felett	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
Összesen	9 fő	18,7%	27 fő	36,5%	1 fő	7,7%
301-400 fő között	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
10% alatt	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
11-25%	1 fő	2,1%	8 fő	10,9%	0 fő	0,0%
26-50%	1 fő	2,1%	6 fő	8,1%	0 fő	0,0%
51-75%	1 fő	2,1%	8 fő	10,9%	0 fő	0,0%
75% felett	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
Összesen	3 fő	6,3%	22 fő	29,9%	0 fő	0,0%
401-500 fő között	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
10% alatt	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
11-25%	3 fő	6,3%	1 fő	1,1%	1 fő	7,7%
26-50%	5 fő	10,4%	8 fő	10,8%	2 fő	15,4%
51-75%	4 fő	8,3%	8 fő	10,8%	0 fő	0,0%
75% felett	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
Összesen	12 fő	26,0%	17 fő	22,7%	3 fő	23,1%

500 fő felett	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
10% alatt	1 fő	2,1%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
11-25%	7 fő	14,5%	0 fő	0,0%	1 fő	7,7%
26-50%	10 fő	20,8%	0 fő	0,0%	4 fő	30,8%
51-75%	5 fő	10,4%	0 fő	0,0%	4 fő	30,8%
75% felett	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%	0 fő	0,0%
Összesen	23 fő	47,9%	0 fő	0,0%	9 fő	69,2%

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.5.8. Blogok általános használata

A három csoport közül az NKE hallgatói kontrollcsoportja alkalmazza legnagyobb arányban (69,2%, 9 fő) a blogokat. Az NKE HHK-nál ez az arány 39,6% (19 fő), míg az MH AA tanulói még ennél is kisebb arányban 20,5% (17 fő) használják ezt a felületet.

2. ábra: A blogokat használó válaszadók aránya Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.5.9. Bloghasználati célok

A válaszadónak lehetőség volt magán, a tanulással kapcsolatos, és egyéb jellegű blogok közül megjelölni, hogy a felsorolt kategóriák között melyiket olvassa, vagy írja.
A három csoport közül egyedül csak az MH AA válaszadó tanulói írnak blogot, 1 fő a tanulmányaival kapcsolatos témában (5,9%), 2 fő pedig magánjelleggel (11,8%). A csoport legnagyobb mértékben (96,4%, 16 fő) egyéb, 76,5% (13 fő) tanuláshoz kötődő, 58,8%-ban (10 fő) pedig magánjellegű blogokat olvas.
Az NKE HHK 19 válaszadójánál a magán- és egyéb jellegű blogok olvasottsága azonos arányú (89%, 17 fő), a tanulással/felkészüléssel kapcsolatosan periodikusan újabb bejegyzésekkel bővülő weboldalakat csak 47,4% (9 fő) olvassa.
Az NKE ÁÁK hallgatói annak ellenére, hogy általában magas számban olvasnak weboldal bejegyzéseket szakmai jellegű, a felkészülés szempontjából hasznos blogok irányában már kevésbé érdeklődnek (22,2%, 2 fő).

III.5.10. Web 2.0 szolgáltatások általános/tanulási célú igénybevétele

Az NKE HHK hallgatói csoportjának web 2.0 alkalmazások használatára vonatkozóan erős hektikusság jellemző (4. táblázat). Amíg viszonylag magas intenzitású az egyes alkalmazások (pl. közösségi oldalak, videó/hangmegosztó portálok) általános igénybevétele, ugyanezen

felületek tanulási célú felhasználása alig jellemző. A Wikipédia tanulási célú használata talán a legelterjedtebb, a legkisebb arányban marad el az általános célú használat mögött (58,3%, 63 fő 95,8% 81 fő).
Az NKE ÁÁK hallgatói oktatási hátterű blogokat csak csekély intenzitással használnak. Ugyanakkor a közösségi médiákat és megosztó portálokat, a csoportmunkát lehetővé tévő webes dokumentumszerkesztőket a többi adatszolgáltatónál sokkal magasabb arányban vesznek igénybe önálló felkészülésükhöz. A Wikipédia általános és tanulási célú felhasználása a havonta többszöri sávban náluk a legintenzívebb.
Az MH AA csoportjának válaszadói a web 2.0 szolgáltatásokat alig használják tanulmányaikhoz, mely a képzésük gyakorlati jellegéből fakadhat, illetve központilag/oktatóiktól alig jutnak hozzá ilyen jellegű anyagokhoz. A képzés speciális jellegére tekintettel az internet pedig csak korlátozottan (itt is főleg idegen nyelven) tartalmaz a katonai szakképzéshez felhasználható anyagokat. Egyedül a közösségi oldalak tanulási célú felkeresése éri el a válaszadók 16,9%-os arányát (14 fő), ezen kívül a Wikipédia használata haladja meg némileg a ¼-es arányt (26,5%, 22 fő).
Podcastokat, social bookmarkingot (az MH AA 1-1 tanulója kivételével), illetve virtuális világokat gyakorlatilag egyik csoport sem használ az önálló felkészüléséhez, igaz, ezek általános célú használata is csekély.

4. táblázat: Web 2.0 szolgáltatások általános/tanulási célú igénybevételének arányai

Megnevezés	NKE HHK		NKE ÁÁK		MH AA	
Blogok használata	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	1/0	1,2/0,0
Naponta	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	3/0	3,6/0,0
Hetente többször	5/2	11,6/4,2	2/0	15,4/0,0	1/1	1,2/1,2
Hetente	2/1	4,2/2,1	1/0	7,7/0,0	0/6	0,0/7,2
Havonta többször	6/3	12,50/6,3	2/0	15,4/0,0	4/1	4,8/1,2
Havonta	4/3	8,30/6,3	4/2	30,8/15,4	9/6	10,8/7,2
Szinte soha	26/39	60,5/90,9	4/11	30,8/84,6	66/69	79,5/95,2
Közösségi oldalak használata	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	37/7	77,1/14,6	11/6	84,6/37,5	30/4	36,1/4,8
Naponta	7/4	14,6/8,3	2/1	15,4/7,7	24/6	28,9/7,2
Hetente többször	3/1	6,3/2,1	0/0	0,0/	6/1	7,2/1,2
Hetente	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/	4/2	4,8/2,4
Havonta többször	0/0	0,0/0,0	5/2	38,5/15,4	1/0	1,2/0,0
Havonta	0/0	0,0/0,0	2/2	15,4/15,4	3/1	3,6/1,2
Szinte soha	1/36	2,1/75,0	0/0	0,0/0,0	15/69	18,1/83,1

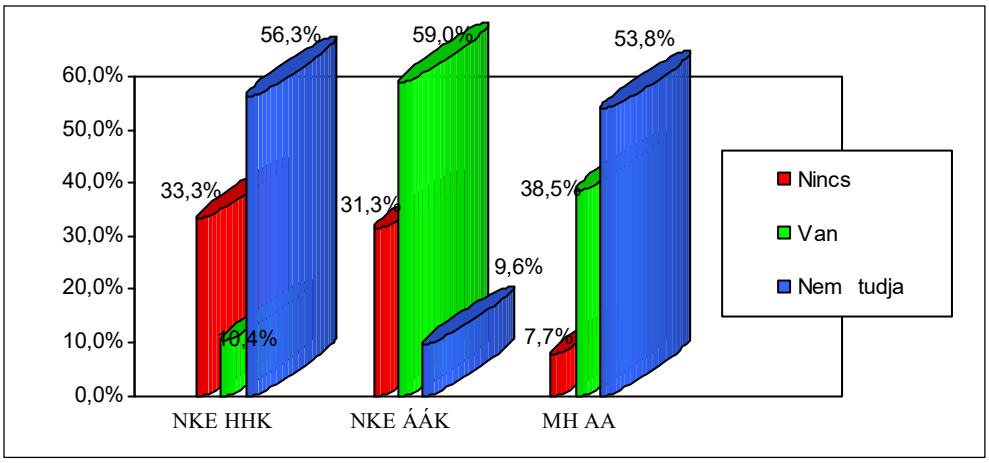
Videó/hangmegosztó portálok	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	34/3	70,8/6,3	10/2	76,9/15,4	25/1	30,1/1,2
Naponta	7/2	14,6/4,2	3/1	23,1/7,7	24/2	28,9/2,4
Hetente többször	3/1	6,3/2,1	0//0	0,0/0,0	8/2	9,6/2,4
Hetente	0/0	0,0/0,	0/0	0,0/0,0	4/1	4,8/1,2
Havonta többször	3/1	6,3/2,1	0/0	0,0/0,0	2/0	2,4/0,0
Havonta	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	2/1	2,4/1,2
Szinte soha	1/41	2,1/85,4	0/5	0,0/38,5	18/76	21,7/91,6
Webes dokumentum-szerkesztő programok	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	10/0	12,0/0,0
Naponta	2/1	4,2/2,1	1/0	7,7/0,0	11/1	13,3/1,2
Hetente többször	10/2	20,8/4,2	2/1	15,4/7,7	4/2	4,8/2,4
Hetente	7/2	14,6/4,2	2/2	15,4/15,4	8/2	9,6/2,4
Havonta többször	7/6	14,6/12,5	4/2	30,8/15,4	3/2	3,6/2,4
Havonta	10/2	20,8/4,2	3/2	23,1/15,4	8/2	9,6/2,4
Szinte soha	12/35	25,0/72,9	1/6	7,7/46,2	39/74	47,0/89,2
Wikipédia	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	2/0	4,2/0,0	0/0	0,0/0,0	9/0	10,8/0,0
Naponta	6/3	12,5/6,3	1/1	7,7/7,7	11/0	13,3/0,0
Hetente többször	11/6	22,9/12,5	5/2	38,5/15,4	13/3	15,7/3,6
Hetente	8/5	16,7/11,6	0/0	0,0/0,0	13/7	15,7/8,4
Havonta többször	11/8	22,9/16,7	6/3	46,2/23,1	16/7	19,3/8,4
Havonta	8/6	16,7/12,5	1/1	7,7/7,7	6/5	7,2/6,0
Szinte soha	2/20	4,2/41,7	0/6	0,0/46,2	15/61	18,1/73,5
Podcastok	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	1/	2,1/0	0/0	0,0/0,0	9/0	10,8/0,0
Naponta	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	5/0	6,0/0,0
Hetente többször	2/0	4,2/0,0	0/0	0,0/0,0	3/0	3,6/0,0
Hetente	2/0	4,2/0,0	0/0	0,0/0,0	7/0	8,4/0,0
Havonta többször	1/0	2,1/0,0	0/0	0,0/0,0	3/1	3,6/1,2
Havonta	4/0	8,3/0,0	1/0	7,7/0,0	4/0	4,8/0,0
Szinte soha	38/48	79,2/100	12/13	92,3/100,	52/82	62,7/98,8
Social bookmarking	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	2/0	4,2/0,0	0/0	0,0/0,0	8/0	9,6/0,0
Naponta	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	4/0	4,8/0,0
Hetente többször	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	3/0	3,6/0,0
Hetente	1/1	2,1/2,1	0/0	0,0/0,0	3/0	3,6/0,0
Havonta többször	1/1	2,1/2,1	1/0	7,7/0,0	3/1	3,6/1,2
Havonta	3/0	6,3/0,0	0/0	0,0/0,0	2/0	2,4/0,0
Szinte soha	41/46	85,4/95,8	12/13	92,3/100	60/82	72,3/98,8

Virtuális világok	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %	Á/T fő	Á/T %
Naponta többször	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	11/0	13,3/0,0
Naponta	3/0	6,3/0,0	1/0	7,7/0,0	5/0	6,0/0,0
Hetente többször	2/0	4,2/0,0	7/0	53,8/0,0	6/0	7,2/0,0
Hetente	0/0	0,0/0,0	0/0	0,0/0,0	6/0	7,2/0,0
Havonta többször	2/0	4,2/0,0	0/0	0,0/0,0	1/0	1,2/0,0
Havonta	3/0	6,3/0,0	0/0	0,0/0,0	5/0	6,0/0,0
Szinte soha	38/48	79,2/100	5/13	38,5/100	49/83	59,0/100

Á- általános céllal
T- tanulási céllal
Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.6. A jelenlegi tanulmányokban fellelhető atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos tapasztalatok, szokások, attitűdök elemzése

III.6.1. E-, és blended learning kurzuslehetőségek a jelenlegi tanulmányok során I.

3. ábra: A válaszadók aránya lehetséges e-, és blended learning kurzusaikkal kapcsolatban jelenlegi tanulmányaik során Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

Mind a három válaszadói csoportban a legmagasabb, több mint 50%-os arányban a bizonytalanok vannak. (3. ábra) Közülük is legmagasabb az MH AA tanulóinak aránya 59% (49 fő). Őket követi a két BSc szak közül a HHK (56,3%, 27 fő), majd az ÁÁK válaszadói (53,8%, 7 fő). Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy vagy az adott szakkal és lehetőségekkel kapcsolatos tájékoztatás hagy kívánnivalókat maga után, vagy a válaszadók nem veszik a fáradtságot, hogy megfelelően tájékozódjanak az adott képzésről fellelhető formális (internetes, nyomtatott, tanulmányi szervek által közvetített szóbeli) vagy informális csatornákon.
A két katonai tanintézetnél mintegy 1/3-os arányban válaszoltak nemlegesen (NKE HHK 33,3% 16 fő; MH AA 31,3% 26 fő) és mintegy egytizedük igennel (NKE HHK 10,4% 5 fő; MH AA 9,6% 8 fő) az e-Lerninges kurzusokkal kapcsolatban, de nagy a valószínűsége, hogy ez utóbbinál a válaszadók információi nem helytállóak.
Az NKE ÁÁK-on ugyanezen kurzusok igénybevételére 38,5% (5fő) lát lehetőséget, és csak 7,7% (1 fő) állítja kategorikusan, hogy ilyenekkel nem lehet élni BSc tanulmányaik során.

III.6.2. E-, és blended learning kurzuslehetőségek a jelenlegi tanulmányok során II.

Az e-, és blended learning kurzusaikkal kapcsolatban az NKE mindkét karán 50%-os arányban 5-5 fő) azt vélelmezik, hogy az alkalmazott keretrendszer (LMS) a Moodle illetve részben a Neptun (amennyiben utóbbi egyes funkciói LMS-nek tekinthetők).
Az MH AA-án a válaszadók 25%-a (2 fő) a WebCT-re, 12,5%-a (1 fő) a Corpusra tette a voksát, míg 62,5%-a nem tudja pontosan megnevezni a keretrendszert.

III.6.3. Korábban végzett e-, és blended learning kurzusok

A legmagasabb arányban az NKE ÁÁK kontrollcsoportjának hallgatói vettek már részt e-, és blended learning kurzusokon (92,3%, 12 fő). Az NKE HHK válaszadóinak hasonló szemszögből vett aránya 58,3% (28 fő), ugyanakkor feltűnően kevés az MH AA e-tanulási tapasztalattal rendelkező tanulója (6,6%, 8 fő). Többek között ez is alátámasztja azt a tézist, hogy a felsőoktatásba elsősorban az önállóan tanulni képes, magasabb elméleti, míg a szakképzésbe a magasabb gyakorlati kompetenciákkal bíró egyének kerülnek be nagyobb számban.

III.6.4. Korábban végzett e-, és blended learning kurzusok tapasztalatai

A három csoport összes adatát alapul véve egy negatív véleményt sem nyilvánítottak a kutatásban résztvevők.
A pozitív vélemények az NKE ÁÁK csoportjánál voltak a legmagasabb arányban 91,7% (11 fő), az MH AA tanulóinál ugyanez 87,5% (7 fő), az NKE HHK-nál 75,9% (22 fő) volt.
Vegyes megítélést a katonai csoportoknál az NKE HHK hallgatói 24,1%-ban (7 fő), az MH AA tanulói 22,5%-ban (1 fő) adtak, míg az NKE ÁÁK hallgatói csak 8,3%-ban (1 fő) ítélték meg nem egyértelműen pozitívan benyomásaikat.

III.6.5. Az oktatók által átadott, felkészülést támogató tananyagok I.

Az oktatók által az önálló felkészülést támogató tananyagok átadásával kapcsolatban 100%-os pozitív információt csak a kontrollcsoport nyújtott (13 fő).
Az NKE HHK hallgatónak 91,7%-a (44 fő) ugyancsak megerősítette ezt, míg 8,3-uknak (4 fő) nem volt erről információja.
Az OKJ-es csoportnál a negatív és bizonytalan választ adók aránya 24,1% (20 fő) és 26,5% (22 fő), a tananyagokhoz pedig 49,4% (41 fő) tudott hozzájutni.

III.6.6. Az oktatók által átadott, felkészülést támogató tananyagok II.

A kérdéscsoportban az átadott tananyagok fajtájáról, és azok tanuláseredményességet befolyásoló hatékonyságáról nyújtottak információkat a válaszadók (5. táblázat).
Jelen, és további három, a kérdőíves vizsgálat során feltett, de a tanulmányban helyhiány miatt részletesen be nem mutatott kérdésre adott válaszok megerősítik, hogy a hallgatók sok esetben azért nem használják az atipikus tanulási módszereket/korszerű IKT rendszereket és a közösségi médiákat önálló felkészülésükhöz, mert ezt egyrészt nem látják tanórákon, másrészt csak elvétve kapnak feladatokat IKT csatornákon keresztül, és ha itt is történik az információátadás nem minden esetben követelmény ezek önálló felkészüléshez történő használata, illetve az oktatóval való kétoldalú kommunikáció.

5. táblázat: A válaszadók véleménye az oktatók által átadott tananyagok hatékonyságáról

Átadott tananyag típusa	NKE HHK		MH AA		NKE ÁÁK	
	kap	haté-konyság	kap	haté-konyság	kap	haté-konyság
Nyomtatott tananyag	39,6%	2,95	90,2%	8,00	7,7%	0,62
Prezentációk	100,0%	9,40	93,7%	7,80	100,0%	9,69
Digitalizált filmek	77,4%	4,70	80,5%	6,24	100,0%	5,85
Szimulációk	32,7%	1,32	38,5%	4,61	15,4%	0,77
Gaming (strat és egyéb játékok)	23,6%	0,75	43,9%	3,15	7,7%	0,54
Digitalizált hanganyagok	53,3%	2,61	51,2%	3,54	69,2%	4,00
PDF, vagy más text formájú digit. anyagok, digit. könyvtár	100,0%	8,59	92,7%	7,41	92,3%	8,46
Elektronikus tesztek	38,6%	2,43	49,2%	3,24	23,1%	1,15

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.6.7. Az e-tanulási környezet használatának célja, gyakorisága

Az e-tanulási környezet használatának céljával és gyakoriságával kapcsolatos kérdésre adott válaszokból kitűnik, hogy a csoportok tagjai, bár ha eltérő céllal is, de az adott képzés sajátosságainak megfelelően, és a saját lehetőségeikhez mérten megpróbálják kihasználni a rendelkezésre álló eszközöket. A napi tanulás/felkészülés egyik csoportnál sem került a kiemelkedően magasra értékelt válaszok közé. Ez is bizonyítja, hogy a középfokú oktatást követően a tanulási szokások erősen megváltoznak, és a napi felkészülésről a súlypont áthelyeződik az időszakos, erősen hektikus leterheltség felé (6. táblázat).
Az NK HHK hallgatóinál a tudományos kutatások kivételével nem volt olyan felhasználási terület, melyhez ne vették volna igénybe az e-környezetet. Legmagasabb arányban az írásos beadandó feladatok (77,1%, 37 fő), és a prezentációk elkészítésében (72,9, 35 fő) számolnak az e-háttér támogató funkcióival, de az összes céloknál közel 50%-ban (vagy az felett) mindig igénybe veszik azokat.
Az NKE ÁKK kontrollcsoportja a „mindig" választ legmagasabb arányban ugyancsak az írásos beadandó feladatok (77,1%, 37 fő), és a prezentációk elkészítésére, valamint a projektfeladatokra adta (84,6%, 11 fő).
Az MH AA csoportjánál a magas arányok szinte minden kategóriánál a „soha" válaszra jutnak. Ezek mutatják, hogy az e-tanulási környezetre még nem adoptálták a képzést.

6. táblázat: Az e-tanulási környezet használatával kapcsolatos tevékenységek gyakorisága

Használat típusa	NKE HHK		NKE ÁÁK		MH AA	
Napi tanulás, ismeretbővítés	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	27	32,5
Néha	4	8,3	0	0,0	13	15,7
Általában	11	22,9	0	0,0	23	27,7
Sokszor	5	10,4	6	46,2	6	7,2
Mindig	28	58,3	7	53,8	14	16,9

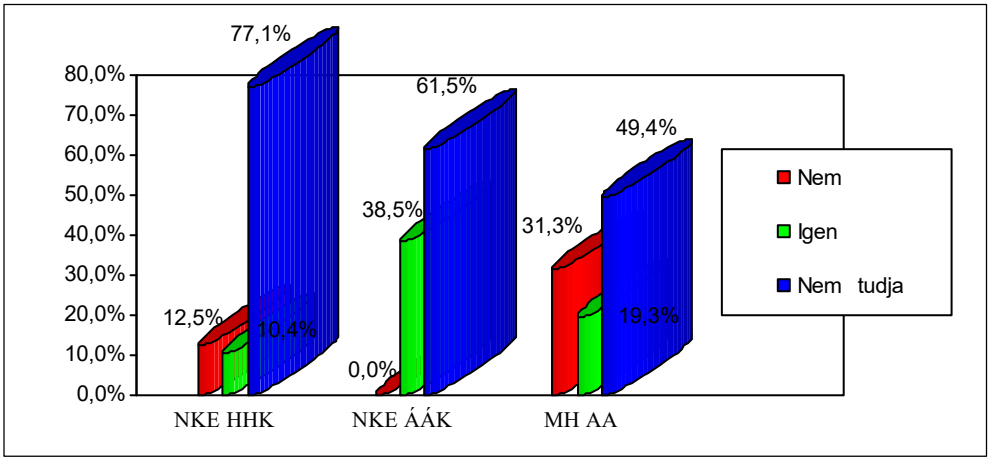
Vizsgafelkészülés	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	21	25,3
Néha	2	4,2	0	0,0	17	20,5
Általában	12	25,0	0	0,0	21	25,3
Sokszor	7	14,6	5	38,5	12	14,5
Mindig	27	56,3	8	61,5	12	14,5
Írásos beadandó anyagok elkészítése	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	25	30,1
Néha	0	0,0	0	0,0	12	14,5
Általában	9	18,8	0	0,0	22	26,5
Sokszor	2	4,2	2	15,4	11	13,3
Mindig	37	77,1	11	84,6	13	15,7
Prezentációk készítése	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	26	31,3
Néha	0	0,0	0	0,0	15	18,1
Általában	9	18,8	0	0,0	16	19,3
Sokszor	4	8,3	2	15,4	15	18,1
Mindig	35	72,9	11	84,6	11	13,3
TDK, vagy egyéb tudományos kutatás	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	11	22,9	0	0,0	38	45,8
Néha	0	0,0	0	0,0	11	13,3
Általában	12	25,0	1	7,7	18	21,7
Sokszor	3	6,3	2	15,4	4	4,8
Mindig	22	45,8	10	76,9	12	14,5
Projektfeladatok	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	34	41,0
Néha	1	2,1	0	0,0	11	13,3
Általában	11	22,9	1	7,7	18	21,7
Sokszor	4	8,3	1	7,7	8	9,6
Mindig	32	66,7	11	84,6	12	14,5
Kiselőadásra történő felkészülés	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	31	37,3
Néha	0	0,0	0	0,0	15	18,1
Általában	9	18,8	0	0,0	20	24,1
Sokszor	7	14,6	2	15,4	6	7,2
Mindig	32	66,7	11	84,6	11	13,3

Zh-ra való felkészülés	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	38	45,8
Néha	0	0,0	0	0,0	13	15,7
Általában	14	29,2	0	0,0	21	25,3
Sokszor	5	10,4	4	30,8	2	2,4
Mindig	29	60,4	9	69,2	9	10,8
Csoportmunka	fő	%	fő	%	fő	%
Soha	0	0,0	0	0,0	38	45,8
Néha	1	2,1	0	0,0	11	13,3
Általában	11	22,9	0	0,0	18	21,7
Sokszor	5	10,4	4	30,8	6	7,2
Mindig	31	64,6	9	69,2	10	12,0

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.6. Az e-tananyag és e-tanulási környezet lehetséges fejlesztésének elemzése

III.6.1. A képzésekben résztvevők bevonása az e-tanulási környezet fejlesztésbe

4. ábra: A válaszadók aránya a jelenlegi tanulmányaik során lehetséges e-, és blended learning kurzusokkal kapcsolatban Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

A konstruktivista pedagógia módszerének egyik irányelve, hogy a képzésben résztvevő a képzés/csoport aktív tagjává váljon, ami pozitívan kihat az önállóságára, együttműködő képességére, a kommunikációs és szervezőkészségére, az önmegtartóztatására, alkotó mivoltára, a másikra figyelni tudására, az elfogadására, a kezdeményezőkészségére, a másokért történő felelősségvállalására, a segítőkészségére. Ezen kívül több szempontból is érdemes bevonni a hallgatókat ilyen fajta tevékenységekbe (újszerű látásmód, költségtakarékosság, tananyagbázis bővítése, stb.), ennek ellenére a vizsgált intézményeknél ez csak korlátozottan valósul meg, illetve figyelembe véve a bizonytalanok számát, célszerű lenne szélesebb körben tájékoztatni a képzésben résztvevőket ezekről a lehetőségekről (4. ábra).

III.6.2. Az e-tanulási környezet fejlesztésével kapcsolatos hallgatói aktivitás

A kérdésre adott válaszok ugyancsak 3.6.1-es pont által is mutatott intézményi felelősségre hatnak vissza, mivel a minimális lehetőségekkel is csak kevés számú képzésben résztvevő tud ténylegesen élni, ugyanakkor ez kihat a tananyagfejlesztés kutatásával kapcsolatos jövőbeli terveikre, illetve nagyfokú bizonytalanságukra. A z NKE HHK-on a legmagasabb azok száma, akik a jövőben tervbe vették a tananyagfejlesztési kutatásokat, tevékenységet (7. táblázat).

7. táblázat: Az e-tanulási környezet fejlesztésével kapcsolatos hallgatói aktivitás

E-tananyag fejlesztésével kapcsolatos TDK, pályamunka, szakdolgozat, diplomamunka, stb.	NKE HHK		NKE ÁÁK		MH AA	
	fő	%	fő	%	fő	%
Már készített	2	1,6	0	0,0	0	0,0
Jelenleg készít	4	9,3	1	7,7	1	1,2
Készíteni tervez	5	10,4	1	7,7	1	1,2
Még nem készített soha	46	95,8	12	92,3%	82	98,8
Jelenleg nem készít	44	91,7	12	92,3%	82	98,8
Nem tervez készíteni soha	14	29,2	0	0,0%	61	73,5
Nem tudja megmondani, hogy tervez-e a jövőben készíteni	29	60,4	11	84,6%	19	22,9

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.6.3. Az e-tananyagok hatása a hallgatók felkészülési idejére I.

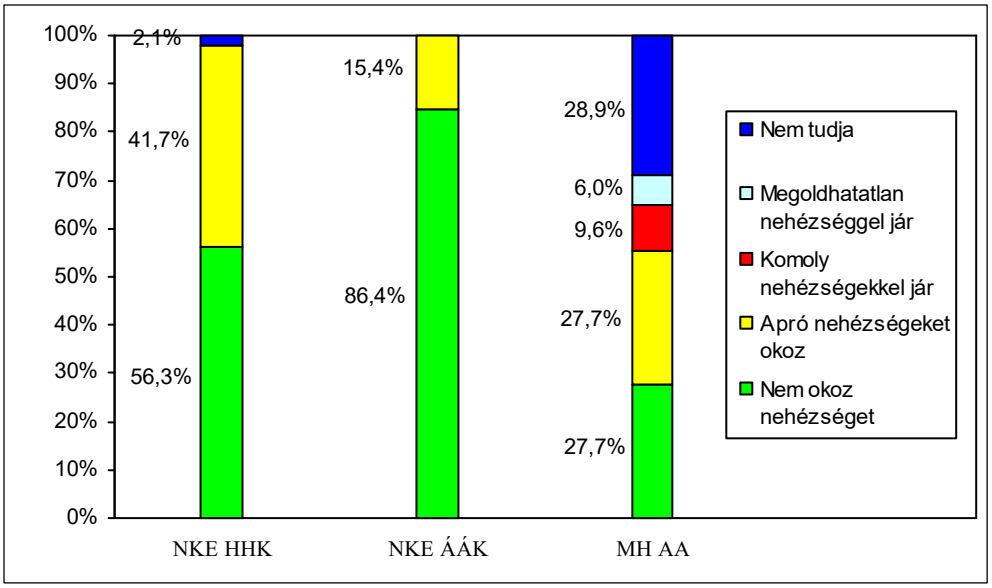
Az NKE HHK és ÁÁK hallgatóinak legalább háromnegyede (77,1% 37 fő és 84,6 % 11 fő) azon a véleményen osztozik, hogy a felkészülésre szánt idejük csökkenne, és csak 4,2% (2 fő) az NKE HHK-ról gondolja azt, hogy ez az idő az e-környezet megteremtésével növekedne.
Az MH AA tanulói között igen magas azok aránya (53,0%, 44 fő), akik véleménye alapján a tanulásra szánt idő a jelenlegivel megegyezne, sőt 26,5%-uk (22 fő) szerint ez még emelkedne is.

III.6.4. Az e-tananyagok hatása a hallgatók felkészülési idejére II.

Az NKE HHK felkészülési idejük csökkenését váró hallgatói legnagyobb arányban a 21-30 és a 31-40% (38,5% 15 fő és 28,2% 11 fő) közötti sávokat jelölték meg. A növekedésre voksolók a 6-10 és 21-30%-okat jelölték be (2,6-2,6% 1-1 fő).
Az NKE ÁÁK hallgatóinak 45,5%-a (5 fő) a 11-20, 27,3%-uk (3 fő) a 21-30, míg 18,2%-uk (2 fő) a 31-40%-os sávban várja terheinek csökkenését.
Az MHH AA válaszadói a legszkeptikusabbak, mert a tanulási idő csökkenésével 30,8% (12 fő) is csak az 5% alatti, 23,1% (9 fő) pedig a 6-10%-os sávban számol. 31-40%-os tehernövekedéstől 15,4% (6 fő) tart, 12,8%-uk (5 fő) az 50% feletti plusz megterhelést sem gondol lehetetlennek.

III.6.5. Az atipikus (e-, főleg web 2.0) alkalmazások tanulási célú használatának akadályai

A megkérdezettek túlnyomó többsége az NKE HKK-on és ÁKK-on egyáltalán nem (56,3% 27 fő és 86,4% 11fő), vagy csak apró, önállóan megoldható nehézségekkel számol (41,7% 20 fő és 15,4% 2 fő) az atipikus (e-, főleg web 2.0) alkalmazások tanulási célú használata során. Ugyanakkor az MH AA válaszadói nagyon bizonytalanok, mert bár valamivel több, mint felük maximum apró nehézségektől, vagy azoktól sem tart, addig 9,6%-uk (8 fő) csak komoly nehézségek árán, segítséggel tartja abszolválhatónak az e-követelményeket, illetve 6%-uk (5 fő) meglátása szerint önmaga képtelen lenne teljesíteni azokat (5. ábra).

5. ábra: A válaszadók aránya lehetséges e-, és blended learning kurzusaikkal kapcsolatban jelenlegi tanulmányaik során Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.6.7. Az egyes atipikus tanulási módszerek szakterületre/képzésre vonatkoztatott hasznossága

A kontrollcsoportként aposztrofált NKE ÁÁK hallgatói minden kategóriában a legmagasabb értékre ítélték meg szakuk hasznossági szempontjából az egyes atipikus tanulási módszereket. A hagyományos távtanulást kivéve (63,8%) mindegyik értékelésük meghaladta a 90%-ot, melyek közül legmagasabb a MOOC (93,1%), tehát a hallgatók ennek alapján kifejezetten támogatják a nyitott, technikai háttérrel támogatott képzési formákat (8. táblázat).
Az NKE HHK hallgatói ugyancsak a hagyományos távtanulási formát ítélték meg saját tanulmányaik terén a legkevésbé hasznosnak, ennek kivételével minden egyéb lehetőség legalább 75%-os értékelést kapott, melyből kiemelkedik a szimuláció 84,0%-kal. A MOOC-ra adott magas arány a szabadság irányába mutat, talán betudható annak a kívánalmuknak, hogy a szabadon felvehető kurzusok nagyobb számban szerepeljenek az adott képzésben, és inkább tanuló-, mintsem iskolaközpontú képzésben gondolkoznak.
Az MH AA tanulói minden értékelésük kapcsán legalább 55,8%-os arányban találták hasznosnak az egyes módszereket. A legalacsonyabb értékelést mégis az a blended learning módszer kapta, mely a gyakorlatközpontú altisztképzés szemszögéből a leghatékonyabbak egyike lehetne. (Nagy valószínűséggel hatással van értékítéletükre, hogy a blended learning módszer 78,3%-uk számára ismeretlen – III.3.1.) A legmagasabb értékelést pedig az a gaming

módszer nyerte el, melyet a NATO haderők altisztképzésében és továbbképzésében igen nagy számban alkalmaznak.

8. táblázat: Az atipikus tanulási módszerek adott szakterületre/képzésre vonatkozó hasznosságának összesített megítélésének átlaga

Atipikus tanulási módszer megnevezése	NKE HHK	NKE ÁÁK	MH AA
Hagyományos távtanulás	50,2%	63,8%	62,9%
e-Learning	79,8%	90,8%	63,3%
Blended learning	75,6%	92,3%	55,8%
Web 2.0	75,0%	90,8%	57,1%
MOOC	83,8%	93,1%	58,2%
Szimuláció	84,0%	91,5%	66,9%
Gaming (stratégiai játékok)	78,5%	90,8%	67,3%

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.6.8. Az egyes atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos állítások elfogadása

A 9. táblázatban felsorolt kérdésekre valamennyi választ adó csoport legalább 62,5%-ban egyetértett. Az NKE HHK válaszadók arányai 71,7-92,3% között mozogtak. A legalacsonyabb ezek közül a hallgatók TDK, tudományos, szakdolgozati, diplomamunka stb. témájával, a legmagasabb az e-tanulás trendségével kapcsolatos állítás volt.
NKE ÁÁK hallgatók 71,5-94,6% egyetértéssel fogadták az állításokat, az összest figyelembe véve a legmagasabb arányban. A legkevésbé támogatott a tanulmányi eredmények javulásával kapcsolatos, a leginkább pedig az információ hozzáférési sebességgel volt kapcsolatos.
Az állítások az MH AA tanulói által nyerték el a legkisebb egyetértést (62,5-70,1%), ami egyébként jellemző volt a teljes felmérés kapcsán, de az értékeket figyelembe véve ezek még mindig pozitív vélemények. A 62,5% az egyéni tanulási útvonalak biztosításával, a 70,1% az atipikus tanulási módszerek felhasználó- és oktatóbarátságával állt kapcsolatban.

9. táblázat: Az atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos kijelentésekhez fűződő egyetértés aránya
(Azért érdemes az atipikus /főleg e-/ tanulási rendszereket bevezetni az egyes képzéseknél, mert….)

Az állítás	NKE HHK	NKE ÁÁK	MH AA
..az e-tanulás a jelen és a jövő trendje.	92,3%	93,1%	67,7%
..a kommunikációs funkciói támogatják a felhasználók kapcsolatát.	83,5%	86,2%	67,0%
..személyre szabott információkat biztosít.	83,3%	83,1%	67,3%
..sokszínű funkcióival vonzza a felhasználókat.	86,7%	90,0%	67,1%
..gyors az információ hozzáférési sebessége.	90,4%	94,6%	69,5%
.. a rendszer folyamatosan elérhető.	86,3%	91,5%	68,6%
.. a kurzus tartalma folyamatosan frissíthető.	90,6%	92,3%	66,7%
..optimális információt biztosít a hallgatóknak a kurzusról.	84,0%	88,5%	66,4%
.. az információk időben közzétehetőek.	87,7%	93,8%	65,1%
.. a tananyag elsajátításához szükséges információk	86,5%	88,5%	68,3%

jeleníthetőek meg.			
.. felhasználó- és oktatóbarát.	82,9%	77,7%	70,1%
.. a tanulmányi eredmények javulnak általa.	72,9%	71,5%	66,4%
..növeli az intézmény reputációját és versenyképességét.	86,0%	83,1%	67,3%
.. változások esetén nagyobb rugalmasságot biztosít.	88,8%	90,0%	68,1%
..csökkenti a teljes oktatási folyamatra fordított intézményi költségeket.	74,0%	77,7%	66,6%
..csökkenti az oktatási-tanulási folyamat időtartamát.	77,1%	76,2%	66,5%
..a teljes tanulási folyamatra kivetítve csökkenti a hallgatói ráfordításokat.	77,1%	78,5%	67,2%
..a hallgatókkal TDK, tudományos, szakdolgozati, diplomamunka stb. témaként is kidolgoztathatóak ilyen tananyagok.	71,7%	74,6%	66,4%
.. csökkenti az oktatók tananyagfejlesztési idő- és erőráfordítását.	74,2%	77,7%	65,9%
.. újfajta szerepkörbe helyezi az „oktató-tanuló” kapcsolatot.	88,1%	83,8%	66,1%
.. a rekonverzió keretei között lehetőséget ad más iskolai végzettség, szakképesítés, újabb kompetenciák megszerzésére.	88,5%	88,5%	65,2%
.. egy kurzuson belül egységesebbé válik a tananyag.	88,1%	87,7%	68,3%
..az önkéntes védelmi tartalékosok tekintetében megelőzi a már meglévő kompetenciák ismételt feldolgozását.	84,6%	84,6%	64,9%
..interaktív elméleti tanulástámogatási lehetőséget biztosíthat a minősítő, és fokozati vizsgára jelentkezőknek.	87,3%	91,5%	64,7%
..lehetővé teszi a külföldi missziókban szolgálók elméleti felkészülését.	91,9%	94,6%	63,7%
..az e-tananyagok minőségi tanulástámogatási lehetőséget biztosíthatnak minden képzési formában résztvevőnek.	88,3%	92,3%	63,0%
..egyéni tanulási útvonalakat biztosít a kurzuson résztvevőknek.	89,0%	93,1%	62,5%

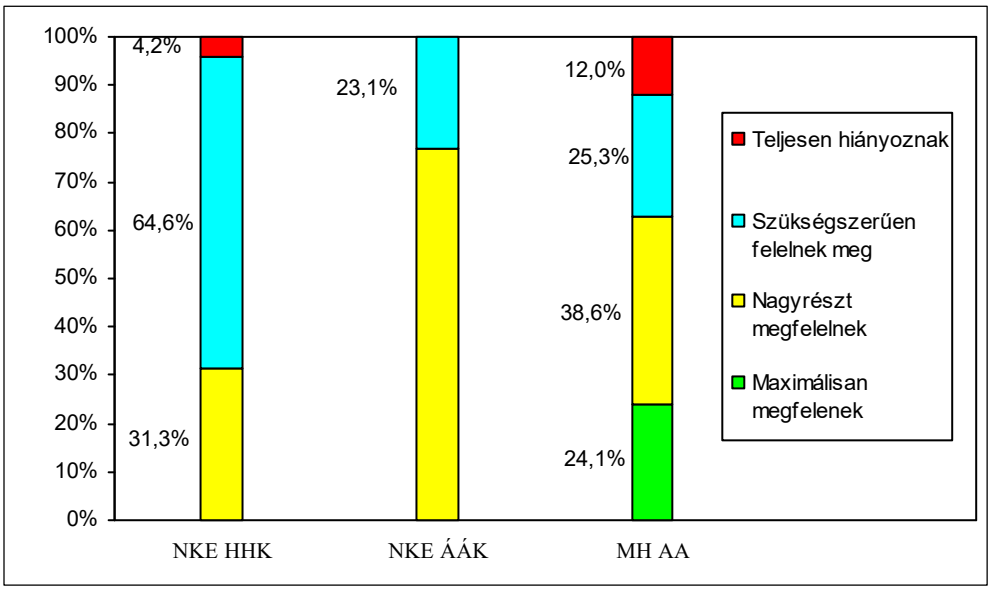
Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.7. Az IKT infrastruktúra, a képzésben résztvevők és a bevont humánerőforrás IT kompetenciáinak, és a fejlesztés támogatottságának elemzése

III.7.1. Az IKT infrastruktúra és tárgyi eszközök

Az IKT infrastruktúrával és eszközfelszereltséggel kapcsolatosan erősen megosztottak a válaszadók. Az MH AA válaszadóinak majdnem egynegyede maximálisan elégedett a rendelkezésre álló technológiával, holott valószínűleg ez az intézmény a legkevésbé ellátott a három közül. (6. ábra) Ugyanakkor ennél a csoportnál a legmagasabb azok aránya, akik azt állítják, hogy a technikai feltételek maximálisan hiányoznak. (Valószínűleg ők azok, akik a korábbi kérdések kapcsán IKT kompetenciáikat professzionális szintűnek vallották, így jobban meg tudják ítélni ezt a kérdést.)
Az NKE ÁKK-nál a kérdőív még akkor készült, amikor a karközi intézményként működő VTKI központként nem olvadt be a kar szervezetébe. Ezzel a fúzióval több tízmilliárd Ft értékű IKT fejlesztés került beinjektálásra a karba. Ugyanakkor megkérdőjelezhető, hogy ezek

a fejlesztések miért nem érintettek más NKE karokat, így a HHK-t sem. Látható, hogy a válaszadók több mint kétharmada elégedetlen a rendelkezésére álló e-tanulási háttérrel.

6. ábra: A válaszadók aránya saját intézményeik IKT ellátottságával kapcsolatban
Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.7.2. A képzésekben érintettek IT kompetenciái I.

Az oktatók, oktatás- és képzésszervezők, rendszerüzemeltetők IT kompetenciáiról kialakított kép viszonylag megfelelő. Az NKE HHK válaszadói visszafogottan értékeltek a maximális sávban. Az oktatókról alkotott vélemények 4,2%-a (2 fő) az oktatás- és képzésszervezőkről szólók 2,1%-a (1 fő), a rendszerüzemeltetőket érintő 10,4%-ban (5 fő) estek ebbe a kategóriába. Ugyanakkor mindhárom csoportnál közel 2/3 arányban (66,7-66,7% 32-32 fő, illetve 60,4% 29 fő) „nagy részben megfelelő”-nek tartották a nevezettek kompetenciáit, de mintegy 30-30% mindhárom közreműködőnél erős hiányokra mutat rá.
Az NKE ÁÁK hallgatói valamennyi értékeltjénél mintegy 84,6%-ban legalább a „nagy részben megfelelő” voksok szerepelnek, a „nagy részben hiányos” kompetenciák mindenütt 15,4-15,4%-ban jelennek meg, teljesen kompetenciahiányos közreműködőről nincs adat.
Az MH AA tanulóinak 48,2%-a (40 fő) szerint az oktatók minden kompetenciával rendelkeznek, 34,9% (29 fő) szerint az oktatók nagy részben megfelelnek ebből a szempontból, 8,4-8,4%-uk (7-7 fő) véleménye alapján a kompetenciák nagy részben, illetve teljes mértékben hiányosak. 39,8% (33 fő) az oktatásszervezőket maximálisra értékelte, 45,8% nagy részben megfelelőnek, nagy részben illetve teljes mértékben hiányosnak pedig 2,4%-ban (2 fő), illetve 12,0%-ban (10 fő) ítélte meg kompetenciáikat. A rendszerüzemeltetőket összességében 79,6%-ban (66 fő) maximális, illetve nagy részben megfelelő képességekkel rendelkezőknek értékelték, és csak 20,4% (17 fő) ítéli meg őket negatívan.

III.7.2. A képzésekben érintettek IT kompetenciái II.

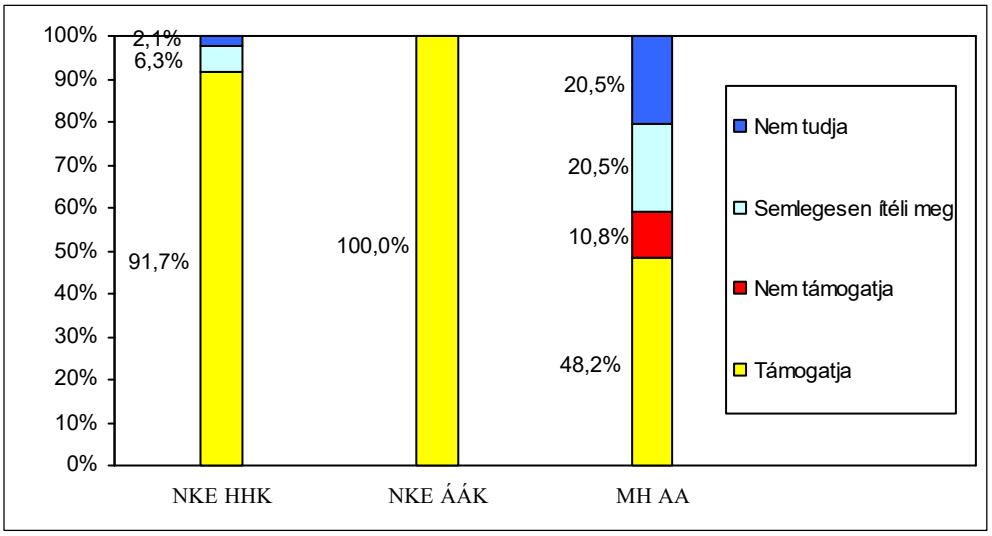
A válaszadók saját IT kompetenciáikat a társaiknál és az előző pontban ismertetett közreműködőknél is magasabbra taksálják (10. táblázat).

10. táblázat: A válaszadók saját és hallgatótársaik IT kompetenciáiról alkotott véleménye

Megnevezés	NKE HHK		NKE ÁÁK		MH AA	
Saját IT kompetenciák	fő	%	fő	%	fő	%
Maximálisan megfelelnek	9	18,8	10	76,9	33	39,8
Nagy részben megfelelnek	39	81,3	3	23,1	40	48,2
Nagy részben hiányosak	0	0,0	0	0,0	4	4,8
Teljes mértékben hiányoznak	0	0,0	0	0,0	6	7,2
Hallgatótársak IT kompetenciái	fő	%	fő	%	fő	%
Maximálisan megfelelnek	5	10,4	6	46,2	25	30,1
Nagy részben megfelelnek	40	83,3	7	53,8	42	50,6
Nagy részben hiányosak	3	6,3	0	0,0	9	10,8
Teljes mértékben hiányoznak	0	0,0	0	0,0	7	8,4

Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

III.7.3. Az atipikus (elsősorban e-) tanulási módszerek és környezet intézményi fejlesztésének támogatása I.

7. ábra: intézményi fejlesztésének támogatása Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

Az intézményi fejlesztéseket az egyetemi karok válaszadói nagy számban támogatják (NKE HHK 91,7% 44fő, NKE ÁÁK 100% 13 fő), míg a bizonytalanok (6,3% fő 3 fő, illetve 0,0% 0 fő) és semlegesek (2,1, 1 fő, 0,0% 0 fő) aránya elenyésző.
Az MH AA-án ugyanakkor az állomány alig fele (48,2% 40 fő) támogatja csak a helyi fejlesztéseket, 10,8%-uk (9 fő) nem ad támogató nyilatkozatot, 20,5-20,5%-uk % (17 -17 fő) pedig semleges, vagy bizonytalan a kérdés kapcsán (7. ábra).

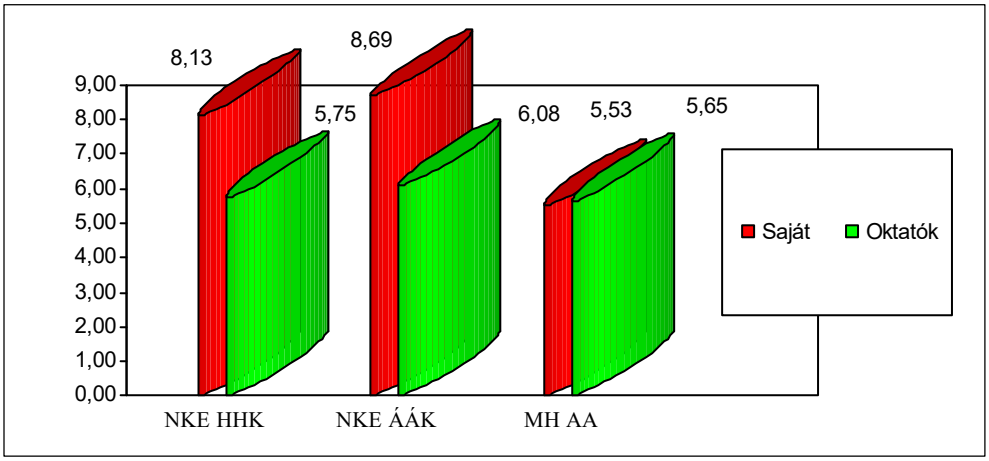
III.7.4. Részvételi szándék az atipikus (főleg e-) tanulási módszerrel indított kurzusokon

Az NKE ÁÁK válaszadóinak 46,2%-a (6 fő) feltétel nélkül, a maradék 53,8% (7 fő) csak olyan feltételekkel venne részt e-kurzusokon, ha az számukra nem járna plusz kiadásokkal.

Ugyanezek a válaszok az NKE HHK hallgatóinál 12,5% (6 fő) és 81,3% (39 fő) arányban oszlanak meg, kiegészülve egy 6,3%-os kisebbséggel (3 fő), akik valószínűleg a korábbi rossz tapasztalat, vagy hiányos IT kompetenciák miatt inkább a hagyományos képzéseket helyezné előtérbe.
Az MH AA tanulói jóval megosztottabbak, a 24,1% (20 fő) bizonytalan mellett 19,3%-uk (16 fő) nem támaszt feltételt az e-kurzuson való részvétellel szemben, 31,3%-uk (26 fő) ezeken csak költségmentesen venne részt, 6% (5 fő) inkább a hagyományos képzésre iratkozna be, 9,6-9,6% (8-8 fő) azon csak akkor venne részt, ha azt nem tudná elkerülni, illetve még úgy sem.

III.7.5. Hallgatói vélemény a képzésben érintettek attitűdjeiről

Az NKE HHK és ÁÁK hallgatói saját érdeklődésüket, fogadókészségüket egy tízes skálán mérve 2,38-al, illetve 2,61-el magasabbnak ítélték meg, mint oktatóik hasonló attitűdjeit. Fordított a helyzet az MH AA-án, ahol a tanulók magasabbra taksálják az oktatók téma iránti elköteleződését, mint saját magukét (8. ábra).

8. ábra: A hallgatók véleménye oktatóik/oktatásszervezőik/rendszerüzemeltetőik és saját maguk érdeklődéséről, fogadókészségéről, az atipikus (főleg e-) tanulási módszerrel támogatott foglalkozások nagyobb arányú fejlesztésével/bevezetésével kapcsolatban Forrás: Angyal Árpád Béla [2016/4]

IV. Összegzés

A hallgatói kérdőív elérte célját. A kutató betekintést, és számszerű, részletes eredményeket nyert a katonai oktatást meghatározó két intézmény (NKE HHK és MH AA) hallgatóinak az atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos attitűdjeiről, szokásairól, a képző intézményekkel szembeni elvárásairól, melyet egy, ugyancsak az NKE-en tanuló kontrollcsoport eredményeivel vetett össze.
A kapott eredmények alapján kijelenthető, hogy a fenti intézményekben tanulók tanulási szokásai – attól függetlenül, hogy speciális, katonai szakterületen folynak - nem térnek el nagyban a nemzetközi kutatásokban publikáltaktól máshol tanuló, hasonló korosztályos társaikétól. Már „CSAK” a vizualizáció nem köti le a figyelmüket, szeretik az eredményt azonnal érzékelni. Számukra a ppt-vel támogatott frontális foglalkozás már unalmas, ezért szükséges az aktivizációjuk, a megfelelő kooperatív módszerekkel be kell őket vonni a foglalkozás előkészítésébe, menetébe, értékelésébe. Szívesen dolgoznak, s a megszerzett információkat jellemzően inkább a másolás-beillesztés, semmint a szintézis módszerével

formálják egységgé. Kevésbé a tankönyv szerint megtanult és megtanított módszerek felhasználásával teszik mindezt, sokkal inkább, a próba-szerencse alapú cselekedve tanulás jellemzi őket. Érdeklődésük, meglévő saját tulajdonú IKT eszközeik már biztosítják számukra azokat az alapvető lehetőségeket, melyek az információs társadalomban a minél gyorsabban történő eligazodáshoz vezetnek, melyhez elsősorban a közösségi médiákat és a hírportálokat használják. A piac biztosította lehetőséggel élve gyakran váltogatják multimédiás mobil eszközeiket, cél a leggyorsabb eszközt kihasználva a keresőmotorok segítségével az információforrások „azonnali" felkutatása, ezért az egyirányú koncentrációhoz, valamint a lineáris adatfeldolgozáshoz türelmetlenek. Tanulásukat nem a szintézis, hanem a learning by doing jellemzi, közösségben, közösségi hálózatokon, megosztott információkkal ctrl+c – ctrl+v alapon.
A mai 18-26 éves korosztály nagy része már nem digitális bevándorló, hanem digitális bennszülött, ugyanakkor oktatóik sok esetben csak digitális látogatónak minősíthető. A nemzetközi kutatások vizsgálatai bizonyítják, hogy a közösségi és e-tanulási terek megfelelő alkalmazásával a tanulás hatékonysága, valamint ennek eredménye hathatósan emelkedik.
A kutatás hallgatókra vonatkozó eredményeiben megjelenő igényeket figyelembe véve, a Nemzeti Digitális Stratégia adta lehetőségeket, valamint a fenti intézményektől képzéseket megrendelő HVK feltámadó érdeklődését kihasználva olyan fejlesztésekre van szükség a képzések és tananyagjaik terén, melyek eredményeként nem eszközöket, hanem olyan funkciókat ismernek meg a képzésben résztvevők, melyekkel biztosított többek között a szabályozott online kommunikáció, a közösségi oldalak felhasználása, a tartalom és információ megosztás lehetősége, továbbá a személyes tanulási tér mellett a hálózati online kooperáció mellett a kurzusok online támogatása, és a lehető legnagyobb számban a nyílt kurzusok, azaz MOOC-ok igénybevétele úgy, hogy a képzéseken résztvevők átérezhessék a flow-élményt, azaz az örömöt és a kreativitást.

Irodalomjegyzék

Angyal, Á. B.: Az atipikus tanulás helyzete, kialakításának lehetőségei, várható hatásai a korai pályaelhagyás megelőzésének, a távozók outplacementjének biztosítása érdekében a honvédségnél I. (bevezetés, a kutatási módszertana, külföldi példák). 5. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia - Konferenciakötet, Pécs, 2016. pp. 24-38.

Angyal, Á. B.: Az atipikus tanulási módszerek helyzete és fejlesztésének lehetőségei a Magyar Honvédségnél II. (A Nemzeti Közszolgálati Egyetem egyes karait – főként a MHK-t –, karközi intézményeit és az MH Altiszti Akadémiát érintő strukturált riport egyes aspektusai. III. Fiatalok Európában - Konferenciakötet, Pécs, 2016. pp. 1-18.

Angyal, Á. B.: A hazai katonai HR stratégiák módosulásai és specifikumai IV. (2012-2021). II. Fiatalok Európában - Konferenciakötet, Pécs, 2015. pp. 4-25.

Angyal, Á. B.: Kérdőív az atipikus tanulási módszerek alkalmazásának értékelésére az NKE HHK, az NKE ÁÁK és MH AA hallgatói és a képzéseken résztvevők számára. 2016.06.16.

Eurobarométer: 98 % szerint jó a nyelvtanulás a gyerekeknek, de a tesztek készséghiányokat mutatnak. 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-679_hu.htm [letöltés ideje: 2017.07.23.]

Forgó, S.: A kommunikációelmélet alapja. EKF, 2011. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_03_a_kommelmelet_alapjai_scorm_06/31_a_kommunikcis_rendszer_trtnelmi_fejldsnek_eredmnyei.html [letöltés ideje: 2017.08.10.]

HM: 79/2011 (VII.29.) HM utasítás „A Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021 közötti időszakra" kiadásáról. http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2011/12.pdf. [letöltés ideje: 2016.04.12.]

felvi.hu: Elmúlt évek statisztikái (2001/Á-2017/K), 2015Á, 2015K. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=23 [letöltés ideje: 2017.07.22.]

NKE: 2015/2016-os, 2016/2017-es tanév OSAP statisztika szerinti hallgatói létszám. http://uni-nke.hu/oktatas/statisztika [letöltés ideje: 2017.07.22.]

Révész, B.: A kiképzés jövője jelen időben. HONVEDELEM.HU, 2017.06.20. http://www.honvedelem.hu/cikk/63980 [letöltés ideje: 2017.07.22.]

Agyal Árpád Béla, doktorjelölt

NKE HHK, Hadtudományi Doktori Iskola

E-mail: bela.arpad.angyal@gmail.com

Témavezető: Prof. Dr. Kiss Zoltán László, PhD egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Lektor: Dr. Krisztián Béla PhD címzetes egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem

The Narcissism of Classical- and Pop Musicians: an Exploratory Study

Bandi, Sz., *University of Pécs - Doctoral School of Psychology*
Nagy, S. I., *University of Pécs – Doctoral School of Psychology*
Nagy, L., *University of Pécs – Faculty of Humanities- Institute of Psychology*

The aim of the study is to explore the possible individual differences between the personality of classical- and pop musicans. Although several former research observed in the case of musicians a consistent personality structure with the use of the Five Factor Model (FFM) or the 16 factor model (16 PF), the complex measure of different narcissistic features have not been conducted yet. The profession of musicial performers inevitably involves acts of self-presentation, and these situations easily activate exhibitionistic tendencies, which are core components of narcissism. In our study we would like to provide a complex theoretical framework of narcissism, which integrates the vulnerable- and grandiose tendencies with the overt- and covert forms of manifestation, called the Orthogonal Narcissism Concept. We assume, that the different music professionals will show different picture in the case of narcissism. For example, according to former studies, classical musicians show significantly higher level of anxiety than the normal population, which suggest us the probable appearance of vulnerable narcissitic themes, while the world of popular musicians often contains the use of alcholic beverages and soft drugs, which suggests us the probable appearance of overt- and grandiose tendencies. Most importantly we think, that the personality structure of classical and popular musicians is different in the case of narcissism, which is based on the different situational and professional correlates of the two group.

Results: In our online research 344 participants took part (N=344). We divided them into three groups, based on their musical characteristics (non-musicians, classical musicians and pop musicians). They filled self-report measures of narcissism (Narcissistic Personality Inventory, Maladaptive Covert Narcissism Scale and Rosenberg Self-Esteem Scale) and the BIS-BAS scales to measure overt-covert manifestations. The statistical analysis revealed several significant differences between the groups in the case of grandiose narcissism, self-esteem, behavioural inhibition system and behaviuoral activation system.

Consequences: According to our results, popular- and classical muicians show significant differences in the case of grandiose narcissism and covert-overt tendencies. The group of pop musicians are more exposed to grandiose self-influence, while classical musicians tend to show vulnerable features, which can be important signs of distress and anxiety. However several differences are slight: it seems like musicians (compared with non musicians) show a specific personality structure in which narcissism mildly – but significantly – oscillates.

Keywords: narcissism, personality, music, psychology, musician

I. Introduction

I.1. Narcissism and its diverse features

Narcissism – in the field of psychology and in generaly speaking as well – is a permanent pattern of inflated self-esteem, an exaggerated self-view which usually represents higher level of qualities than in the reality the person has (Bandi and Nagy, 2017). It has several unique characteristics like the lack of empathy (narcissists are unable or not willing to experience other people's emotional changes), arrogant interpersonal style (constant devaluation of others' achievements), boasting attitudes (constant overvaluation of their achievements) and a high sense of entitlement (the narcissists feel that they deserve more than „regular" people). These features can be part of everyday functioning (healthy or „normal" form) but in some cases they could reach extremly high, maladptive level, which belongs to the field of personality psychopathologies (pathological, diseased form). The latter one is called Narcissistic Personality Disored, which is a prominent form of „B-cluster" personality pathologies, besides Antisocial-, Borderline- and Histrionic Personality Disorder (APA, 2013). These different types are often seen as discreet categories which are easily distinguishable from each other, but this view seems to become less and less valid. The last version of Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (APA, 2013) emphasise the relevance of dimensionality in the case of normal- and disordered personality: certain traits in a relatively low level represent an accented, but adataptive and healthy personality-structure, while the same traits in an (extremely) high level indicate severely disordered personality structure. For example – in the case of narcissism – a healthy „form" of inflated self-view can appear as a strong motivating force to gain higher and higher achievements. On the other hand when these tendencies overgrow the level of reality, the narcissistic person will see the everyday interpersonal relationships as the field of achieving positive feedbacks – at any cost -, but when others fail to satisfy their egotistic needs, they usually react with outbursts of intensive anger.

Besides the individual differences in the „severity" of narcissism, the psychological literature reports several different forms of (phenotypical) appearance (see Bandi, 2014a). At first – in chronological order – Sigmund Freud separated *primary* and *secondary* narcissism. In a psychosexual developmental point of view, primary narcissism is a normal, helathy form of self-development, which describes the situaion of the infant, who is unable to project their libido to the outer world, because of the limited motional-abilities. On the other hand, secondary narcissism is a regressive, pathological form of exaggerated self-enhancement, in which a person, who has already reached a higher developmental level falls back to the autistic stage of primary narcissism (Bandi, 2013). The psychodynamically-orientated followers of Freud have refined several times the Freudian narcissism concept – generally based on the concept of secondary-narcissism – but widely widespread typology has not come into existence. With the growing popularity of empirical trait-based methods in the field of personality psychology two typologies became widely accepted: the overt-covert and the grandiose-vulnerable types. Generally the researchers see them as synonims, which means that overt narcissism is the same as grandiose narcissism, while covert- and vulnerable narcissism sign the same phenomenon (Wink, 1991).

In 2009 this diversity in the empirical trait-based approaches became quite disturbing and problematic: if the two formerly mentioned typologies are the same, why do we have multiple name for them? Are they really the same? According to the answer of Pincus and Lukowitsky (2009), this approach is not acceptable. Based on their clinical expereineces and findings, they worked out a hierarchical and categorical model of pathological narcissism and Narcissistic Personality Disorder. According to them, there is a narcissitic core in the self, which is common in all forms of narcissism. However they did not elaborated it in details, the empirical findings

suggest that, these core components are could be lack of empathy and a general tendency of manipulation (see for example Bandi, 2014). The next sub-level of the modell contains the grandiose- and the vulnerable themes. This distinction seperates the intrapersonal individual differences of narcissism along the cotents of narcissistic thoughts and feelings. The lowest, behavioural output level of the model separates the overt- and covert forms of manifestations. According to their novel idea, both vulnerable and grandiose themes can manifest in overt- or in covert way, which clearly means that vulnerable- is not equal to covert narcissism, just as in the case of grandiose- and overt narcissism: they are simply just different forms and levels of a complex psychiatrical model.

Although the idea of Pincus and Lukowitsky was really innovative, still there are some problematic points. One of them is the strict, discrete nature of the created categories. In contemporary psychological research we do not believe in the exsitence of categories any more: the dimensional approach is more prefereable in almost every aspects of mental phenomenons, because it can tell us much more about the tiny – but important – individual differences and changes. The other point in which further development is requiered is the question of continuity in the case of vulnerable and grandiose themes: can we describe these two phenomenons in a single dimension? The Othogonal Narcissism Concept is dedicated to provide as a remedy for these limitations (Bandi, 2014; Nagy és Bandi, 2014; Bandi and Nagy, 2017). At first, within this concept we verified the continuous nature of vulnerable and grandiose contents with correlating them to related (or „comorbid") negative personality traits. Our results served as proofs for our preconception, because albeit most of the traits showed correlational (and liner-regresssional) conenction only with one of the narcissistic themes, some of them were common (the core components of narcissism). Also, it is important to emphasise that with the increasing of grandiose or vulnerable narcissism level the related negative traits' level incerased as well, while the common features showed increasing tendency in both case of elevation. The next succes was the validation of the divergence of overt-covert and vulnerable-grandiose typologies in a contemporary, dynamic trait-based personality psychological framework. As it was reported in several cases, in an orthogonal research design (overt-covert and grandiose-vulnerable axes) we were able to detect prototypical types in all of the quadrants, which means that the appearance of all four narcissistic subtypes is verified. Although the current results of researches are very promising, further research is requiered to get better insight to the special circumstances and features of the different subtypes.

I.2. The „musical personality"

Music psychology is an external frontier field of psychology and musicology, which started to develope dynamically in recent times. The main idea behind music psychology is the concept of hearing music is not just simply equals to perception of pure auditory stimuli: albeit in the cortical brain areas both normal vocal and musical stmuli evoke electric activity mostly in the same locality, the musical notes and melodies also activates the areas near those regions that are responsible for only just hearing – and also many other (deep) brain structure as well (Honbolygó, 2015). Music psychology – as a new, young discipline – tries to find its relevant research areas in several wings of psychology and other social sciences.

Although the common field of personality- and music psychology is relatively small, a few excellent research already has been conducted – but still there is a strong need for further contemporary investigations. Anthony Kemp, a music psychologist from the University of Oxford used a trait-based approach to identify the personality structure of classical musicians (Kemp, 1981a; Kemp,1981b; Kemp, 1982; Kemp, 1996; Bandi, 2015) in three different level of expertise: the subgroups of the investigation were (1) secondary musical art school students; (2) students of musical art university training and (3) professional musicians. Each group had

an adjusted – non musician – controll group in order to become able to detect differences between the personality sturcture of normal- and musical populations. Several significant differences were found by the researchers: classical musicians show higher level of good upbrining and intellctual orientation and motivation, they have a stronger urge to experience emotionally saturated situations (see also the question of empathy), but they also tend to be more introverted than the controll group and sadly their level of anxiety is much more higher. Although it was a quite intense and exhasutive research, only the main domain of the normal („healthy") personality was concerned – the level of maldapative traits, like narcissism was not involved.
In the case of popular musicians there are even less information in the aspects of personality structure – the comparing studies mostly focus on the musical taste and music preference. Gilespie and Myors (2000) reported special personality configuration in the case of rock musicians, which is manifestated in a Five Factor Model framework by the high level of neuroticism and openness to experiences and a low level of agreeableness and conscientiousness. Such complex and extensive research in the case of non-classical musicians – like the one that was led by Dr. Kemp – was not conducted yet.
These quite robust personality differences bring up the question: if the calssical and popular musicians' personality have so many significant differneces, are they different in the case of narcissism as well? There are several naive approaches which suggest us yes, there could be. For example a rock- or pop musicians everyday life frequently involves the use of alcoholic beverage and somtimes even the use of soft drugs which tendencies resemble to grandiose- and overt narcissism. On the other hand, the empirical knowledge about the personality of classical musicians suggests us the activation of covert- and vulnerable narcissitic features (introversion, anxiety, ect.). Therefore our aim is to explore the possible individual differences between the different musicans and the normal population in the case of narcissism in a complex, contemporary framework.

II. Methods

II.1. Research questions

After the systematic overview of the related empirical and theoretical findings, our research questions are the following:

1. Are there any differences between classical musicians, popular musicians and non-musicians in the different aspects of narcissism?
2. Are there any correlational differences between classical- and popular musicians in the case of different narcissistic tendencies?
3. Have the musical experiences any effects on the level of different aspects of narcissism?
4. Do the different groups of musicians show different patterns in the framework of Orthogonal Narcissism Concept?

II. 2. Participants

The participants of the study were mostly undergraduate students of the University of Pécs. The members of musician group mostly came from the Institute of Musical Arts (University of Pécs – Faculty of Arts), while the non-musicians mostly came from the students of the Institute of Psychology (University of Pécs – Faculty of Humanities). Their number altogether was 344 (N=344). We aimed to create relatively even subgroups in the aspects of number and gender distribution. The non musician group consisted of 171 participants, 26 males (15%) and 145

females (85%); in the popular musican group (N=96) there were 66 males (69%) and 30 females (31%) participant, while in the classical musician group (N=77) the contribution of the males and females was 21 males (27%) and 56 females (73%). There were only minor – but significant – gender differences, we indicated them with yellow highlightings in Table 1.

II. 3. Procedure

Self-reported paper-pencil sub-clinical and general personality tests were used to assess the level of different forms and manifestations of narcissism and self-esteem. The participation was voluntary, the participants did not get any kind of offsets. The data collection happened in an online platform, the participants had to answer all the questions to succesfully finish the procedure. The collected data were handled confidentally, there was no personal evaluation, we only discussed the results of the subgroups. No one of the participation was identifiable, they got no feedback about their answers, considering the sensitive and socially undesire nature of the psychological constructs. We measured the level of narcissism and sel-esteem only once, in a cross-sectional research paradigm. The decision about the group affiliation was voluntary: the participants had the opportunity to decide (based on their personal musical experiences and knowledge) that which group title describes best their „level of musicality" (non-musician, popular musician and classical musician). It is important, because in spite of years of classical musical experiences someone could „label" him- or herself as a popular musician – if she or he feels that this is the label that describes him or her best, based on the form(s) of the actual (or past) performances.

II. 4. Instruments

II. 4. 1 Narcissistic Personality Inventory (NPI)

Narcissitic Personality Inventory (NPI) consists of 40 forced-choice item, constructed to measure the sub-clinical level of grandiose narcissism (Raskin and Terry, 1988). The original scale consisted 54 item (Raskin and Hall, 1979), which later was reduced to 40, and in this version the authors identified 7 factors. Later – due to the international inconsistencies about the structure of these factors – Ackerman et al. (2011) reduced the number of the factors to three, in respect of the adaptive and maladptive features of narcissism. Unfortunately in hungarian studies the researchers weren't able to reconstruct this structure in a reliable way, therefore we handle the total NPI score as a marker of the level of grandiose narcissism. (For preliminary information about the adaptation process see Bandi, 2014b).

II. 4. 2. Maladptive Covert Narcissism Scale (MCNS)

Maladptive Covert Narcissism Scale (MCNS) is a contemporary self-report instrument designes to assess vulnerable narcissism (Cheek, Hendin and wink, 2013). MCNS consist of 23 item, where the participants have to choose their degree of agreement in a 5-point Likert-scale. MCNS is based on a previously used measure, called Hypersensitive Narcissism Scale (HSNS) (Hendin and Cheek, 1997), whose ten items' were extended with 13 new ones. This improvement helped the authors to achieve higher reliability. In hungarian sample MCNS was tested and showed us a highly reliable and valid picture. MCNS has no factors, the total score ot the test express the level of vulnerable narcissism. (For preliminary information about the adaptation process see Bandi, 2014c).

II. 4. 3. Behavioural Inhibition System and Behavioural Activation System Scales (BIS-BAS)

Behavioural Inhibition System and Behavioural Activation System Scales were created by Carver and White (1994) dedicated to conceptualise the psychological theory and psychobiological model of Jeffrey Alan Gray. Grays model – in nutshell – based on the concept, that there are individual differences among people whether they tend to approach or avoid (new or intense) stimuli, and this characteristic can be observed in the level of such comprehensive construct as personality. The BIS-BAS scales consists of 24 item, all of them have to be evaluated in a 4-point Likert-scale. The hungarian version of the instrument was adopted by Hargitai et. al (2016).

II. 4. 4 Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES)

The Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES) was created by the famous sociologist, Dr. Morris Rosenberg, dedicated to measure the normal popualtions subjective self-contentment (Rosenberg, 1965). RSES consists of 10 item, half of them is revesed in oreder to provide a higher level of reliability. The empirical experiences suggest us that RSES is a quite valid and reliable instrument. Its use in the research on narcissism is very frequent as a tool of convergent validity.

III. Results

III. 1. Descriptive statistics

At first – with the use of SPSS 21 – we calculated the means and the standard deviation of all subrgoups in the case of all involved instruments. We have found a few significant gender-realted differences (Independent Sample T-tests), which are highlighted in Table 1. Because these differences appeared only in 17% percent of the cases, in this study we did not conducted further investigation upon these phenomenons, but in the future we are planning to explore the possible role of gender in the case of narcissism level of musical professionals.

Table 1.: Descriptive statistics of the three subgroups along the applied instruments (NPI – Narcissistic Personality Inventory; MCNS – Maladaptive Covert Narcissism Scale; RSES – Rosenberg Self-Esteem Scale; BIS – Behavioural Inhibition Scale; BAS – Behavioural Activation Scale; M – mean; SD – Standard Deviation)

		NPI		MCNS		RSES		BIS		BAS	
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Non-musicians (N = 171)	Male (N=26)	18	6,151	62,92	13,293	20,81	6,223	19,15	4,144	40,85	4,888
	Female (N=145)	15,37	6,869	65,08	16,221	18,63	6,871	21,86	3,557	40,65	5,575
Popular musicians (N = 96)	Male (N=66)	17,95	6,158	67,70	14,624	19,95	5,800	19,61	4,106	41,29	5,764
	Female (N=30)	17,63	6,245	67,87	14,246	19,50	5,704	21,37	4,279	42,67	4,619
Classical musicians (N = 77)	Male (N=21)	15,29	7,623	68,62	16,001	18,29	5,755	21,48	2,676	39,71	4,797
	Female (N=56)	17,21	6,679	62,96	16,447	21,39	4,920	22,09	3,867	43,05	4,429

III. 2. Differences between the groups of musicians in the case of narcissism

In order to explore the possible differences between the classical musicians, popular musicians and non-musicians we applied analysis of variances with independent samples (One-Way ANOVA). In this research design we were able to detect three significant intergroup differences: the popular musicians have higher grandiose narcissism level than the non musicians [F (2;341) = 3,016; p=0,05]; the covert tendencies were higher in the case of claaiscal- and popular musicians than in the controll group [F (2;341) = 5,206; P<0,01] and at last but not least, the overt tendencies were higher in the case of classical musicians than in the case of non musicians [F (2;341) = 2,444; p=0.088]. Bonferoni-, Scheffe- and LSD post-hoc tests were applied to compare the subgroups.

If we handled the groups of musicians as a (psychologically) homogeneous population, the level of grandiose narcissism was higher in the case of musicians compared to the non-musicians [F (1;342) = 4,723; p<0,05]; the level of self-esteem also was higher in the case of musicians [F (1;342) = 3,077; p=0,080] just as well as the overt tendencies [F (1;342) = 4,625; p<0,05]. For an overview see Table 2. and Table 3.

Table 2.: The differences between the three subgroups in the different aspects of narcissism and self-esteem (▲- significantly higher level; ▼- significantly lower level; - - no significant difference)

	Non-musicians	Classical musicians	Popular musicians
Grandiose narcissism	▼	-	▲
Vulnerable narcissism	-	-	-
Overt tendencies	▼	▲	-
Covert tendencies	▲	▲	▼
Self-esteem	-	-	-

Table 3.: The differences between musicians and non-musicians in the different aspects of narcissism and self-esteem (▲- significantly higher level; ▼- significantly lower level; - - no significant difference)

	Non-musicians	Musicians
Grandiose narcissism	▼	▲
Vulnerable narcissism	-	-
Overt tendencies	▼	▲
Covert tendencies	-	-
Self-esteem	▼	▲

III. 3. The effects of musicial experiences on narcissistic tendencies

We used two different approaches to explore the possible connections between musicial experiences (expressed in years as a continuous variable) and the level of the different aspects of narcissism. In the case of non-musicians naturally we were unable to assess the level of musical experiences, therefore we introduced age as a controll-variable. The first method was Pearson-correlation analysis, while the second one the liner regression. In the first case we found 12 significant cases out of the possible 25 (48%), while with the second method we were able to detect 15 significant cases out of 25 (60%). Further details see Table 4. and Table 5.

*Table 4.: Correlational relations in the aspects of musical experiences, age and the different forms of narcissism and self-esteem (M.E.: musical experiences; * - significant at 0,05; significant at 0,01)*

	NPI		MCNS		RSES		BIS		BAS	
	Age	M.E.	Age	M.E.	Age	M.E.	Age	M.E.	Age	M.E.
Non-musicians (N = 171)			-.367**		,281**		-.250**		-.225**	
Popular musicians (N = 96)		-.226*	-.247*						-.327**	
Classical musicians (N = 77)	-.230*		-.315**	- .319**					-.355**	- .288*

*Table 5.: Regressional relations in the aspects of musical experiences, age and the different forms of narcissism and self-esteem (M.E.: musical experiences; * - significant at 0,05; significant at 0,01; (...) – marginal relation)*

	NPI		MCNS		RSES		BIS		BAS	
	Age	M.E.	Age	M.E.	Age	M.E.	Age	M.E.	Age	M.E.
Non-musicians (N = 171)			B=.-367** R^2=.130		B=.281** R^2=.073		B=-.251** R^2=.057		B=-.225** R^2=.045	
Popular musicians (N = 96)	(B=-.178) R^2=.032	B=-.226* R^2=.051	B=-.247 R^2=.061*	B=-.194* R^2=.038					B=-.327 R^2=.107**	
Classical musicians (N = 77)	B=-.230* R^2=.041		B=-.315** R^2=.087	B=-.319** R^2=.089			(B=-.202) R^2=.028		B=-.355** R^2=.114	B=-.288* R^2=.071

III. 4. The patterns of the three subgroups in the Orthogonal Narcissism Concept

Orthogonal Narcissism Concept – as it was described earlier – is complex approach to the undestanding of narcissism. The method statistically based on a hierarchical cluser analysis, a k-centered cluster analysis and at last on a method, called „densepoint analysis". As a visual output we get figures like Figure 1-3, in which the circles symbolise the prototypical members of the sample. We can qualitatively observe the position of the prototipical members in the orthognal space and get information about how many other points are there near them, that have similar features. The latter one is expressed by the size of the circles. For further informations see Figures 1-3.

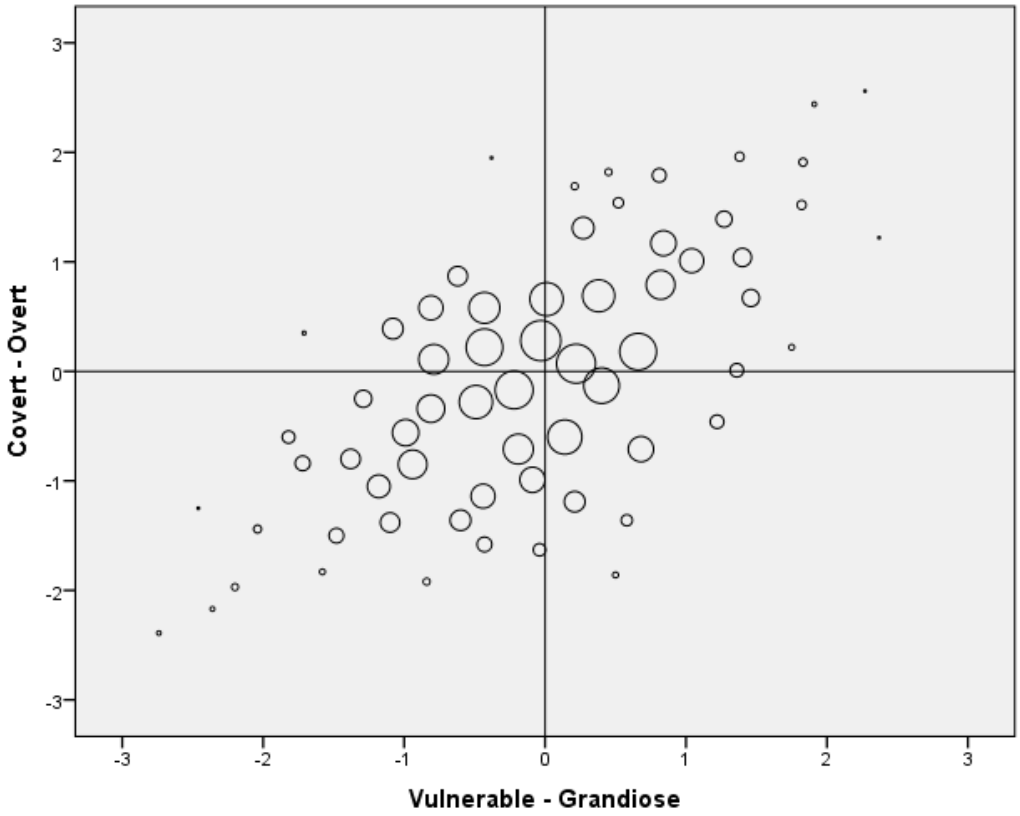

Figure 1.: The Orthogonal Narcissism Concept pattern of non-musicians

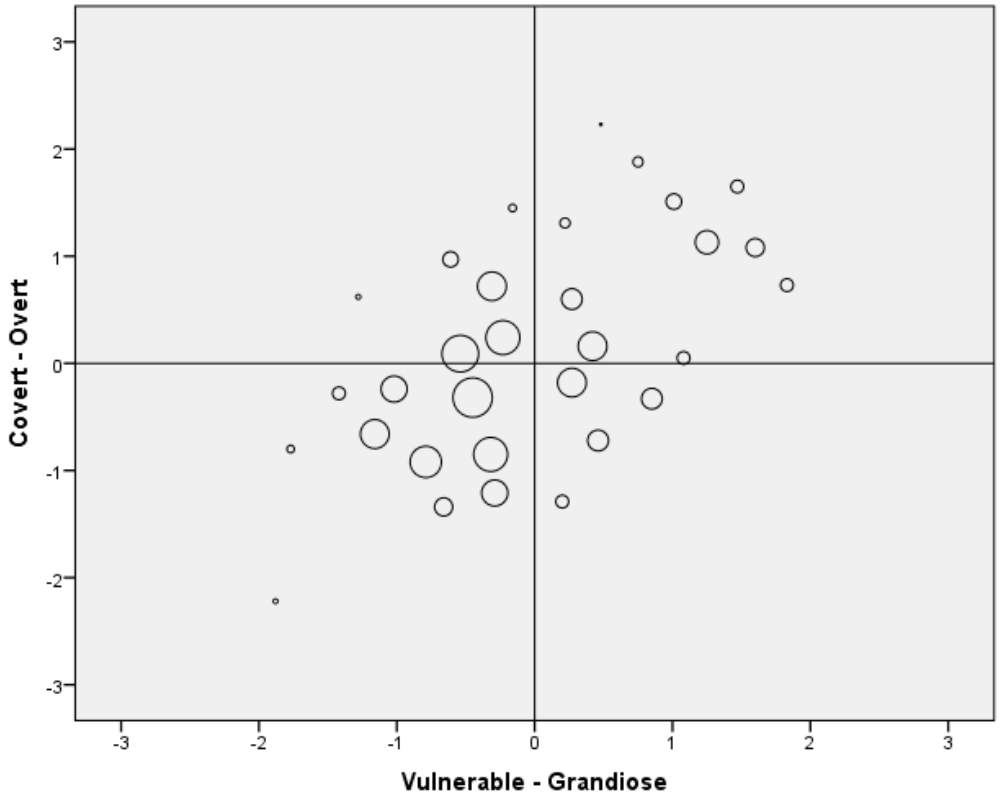

Figure 2.: The Orthogonal Narcissism Concept pattern of classical musicians

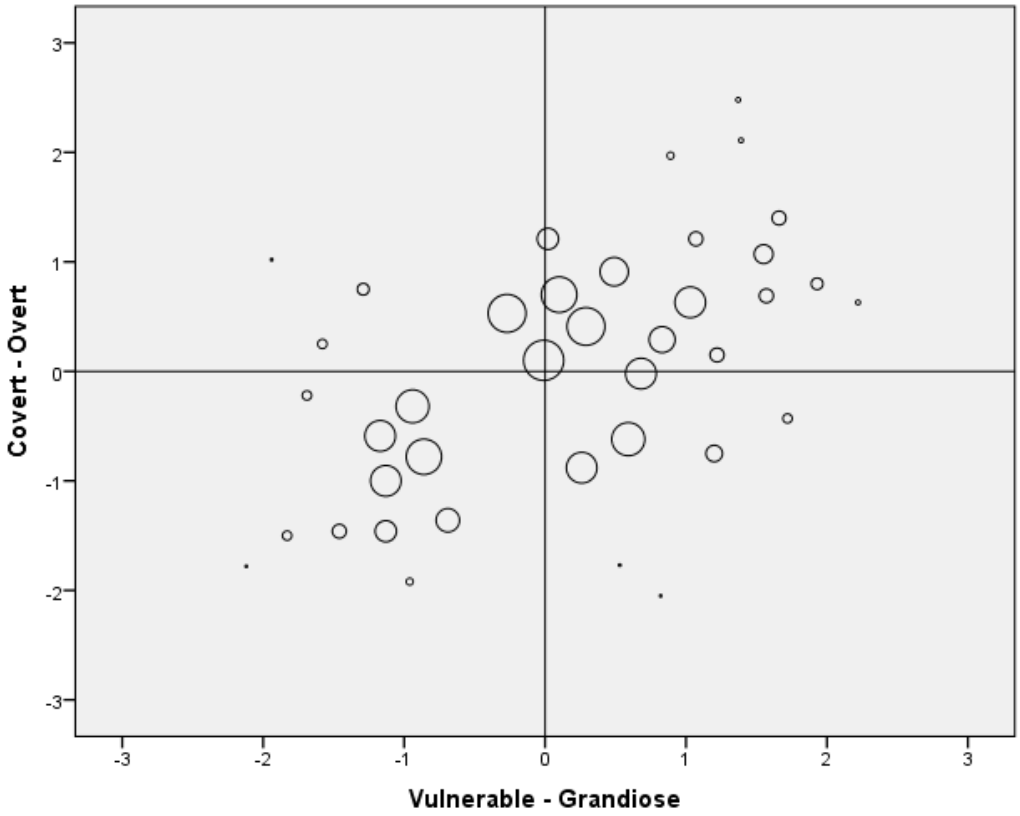

Figure 3.: The Orthogonal Narcissism Concept pattern of popular musicians

III. Summary

The aim of our study was to explore the possible individual differences of narcissism in a complex framework in the case of classical- and popular musicians. Albeit there were a few comprehensive research on the personality specifications os musicians, in the case of narcissism this short report is one of the first scientific studies.

Most importantly we can state, that there are several differencies in the case of narcissism between popular- and classical musicians. With the method of Analysis of Variances we learned that popular musicians show higher level of grandiose self-absorption than the normal – non musician – population. The art of performance inevitably involve acts of self-presentation: the popular musician „has to" stand out in front of a huge crowd of people and present them his/her knowledge. These situations resemble us slightly to one of the core components of grandiosity: this feature is called *exhibitionism*. Exhibitionism is an exaggerated urge to present the self and its all components to other people: if I'm good at something, if I have some positive, extraordinary qualities than I have to show these psychological (or physical) contents to other people in order to achieve positive, self-enhancing feedbacks. In the case of grandiose narcissism these feature serves as an instrument to avoid criticism, negative stimuli, which could endanger the unity and coherence of the self-representation (or with other words in an other paradigm, the personality). Although it is a quite interesting result, that classical musicians showed no differences from both other groups (non-musicians and popular musicians). It suggest us, that maybe classical musicians in the case of grandiose narcissism are somewhere between the two other groups: they share features with both of the groups, which is quite interesting, considering the level of their musical professionality – compared with popular musicians. It is also important to keep in mind, that the performing situations of the two groups of musicians are entirely different. The behavioural manifestation of these narcissistic contents

is also different in the subgroups, however the empirical results are diffuse, further research is needed to clarify these uncertainty. An interesting and valuable finding is that musicians have a higher level of self-esteem, which could suggest us that playing music is somehow enforces the image of the self.

Musical experiences also have effect in several way to the nature of narcissism. Playing popular music decreases the level of grandiose narcissim, while in the case of classical musicians only the age has the same effect, the musical experience plays no role in this process. Both classical- and popular musical experiences decrease the level of narcissistic vulnerability, which is an extremly desireable process, but we have to keep in mind, that the effect of age – which is also in a negative relation to vulnerability – is much higher (or at least equal to the effect of musical experiences). The common effect of the two factors however undoubtedly provide us positive consequences in this case. The level of behavioural inhibition (covert tendency) decreases by the effect of plyaing classical music, but the effect of age is also higher in this case as well. The level of overt tendencies also decreases by the effects of plyaing either classical- or popular music, and their effect is higher than the effect of age. Interestingly in the regression model only the age had positive effect on self-esteem, and only in the case of non musicians, which is in stong contrast with our previous fingings. Further research in this case requiered also.

The result of the densepoint analysis, which is basically the main statistical method behind the Orthogonal Narcissism Concept, showed us generally very similar patterns in all of the groups, only slight differences can be detected. For example both groups of musicians have bigger densepoint in the are of covert-vulnerability, which suggests us a picture of a relatively anxious, introverted person, who is much more exposed to neurotic mental symptomatisation, therefore in their case a higher mental hygienical awareness is recommended. Another interesting pattern is observable in the area of overt grandiosity between the two musical groups. Tha popular musicians have much more bigger densepoints in this area than the classical musicians, which is in accordance with our naive preconceptions. This difference maybe roots also in the different performance (and of course) personality attitudes of the special types of musicians.

Our study has several limitations. One of them is uneven distribution of the subgroups. For example the non-musician group was significantly greater than the two other musical groups, which can cause several statistical biases. It is important to adjust the groups in a further research process – even in the aspect of gender, to make us able to detect its probable effects. An other limitation is the use of only self-report measures. Albeit these forms of data collection are relatively efficient, the researcher easily can get high number of participants, but the sensitive nature of the obsreved psychological construct easily can cause false results thank to the social desireability. It would be recommended to itegrate into the research process qualitative instruments (interview, non-verbal tests, projective methods, etc.). The third and relatively the most important limitation is – in the same time – the biggest novel value of the study. The use of Orthogonal Narcissism Concept provide us a complex and highly informative picture about the deep nature of (maladptive) self-absorption, but we do not have enough information yet about its reliability. It would be highly desireable to repeate the assessment in a latter time to get clear picture and to resolve the uncertainties. According to the preliminary results, it seems like, that the Orthogonal Narcissism Concept can be a highly effective construct in the contemporary measure of narcissism, even in the case of the narcissistic characteristics of different kind of musicians.

References

Ackerman, R. A., Witt, E. A., Donellan, B., Trzesniewski, K. ., Robins, R. W., Kashy, B. A.: What Does Narcissistic Personality Inventory Really Measure? Assessment. 2011. Vol. 18. No. 1. pp. 67-87.

American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. APA. Washington, D.C., 2013.

Bandi, Sz., Nagy, L.: *Narcissistic Entitlement Revised: A Complex Trait-Based Approach to the Understanding of Narcissism.* In: Columbus, A. M. (Ed.): Advances in Psychology Research. Volume 127. Nova Publisher. New York, 2017. pp. 105-134.

Bandi, Sz.: Nárcizmus: struktúr és kötődés. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet. Pécs, 2014a.

Bandi, Sz.: Az NPI teszt egyetemista mintán mért sztenderdjei és azok empirikus jellegzetességei. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet. Pécs, 2014b.

Bandi, Sz.: Az MCNS teszt egyetemista mintán mért sztenderdjei és azok empirikus jellegzetességei. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet. Pécs, 2014b.

Bandi, Sz.: *Narcissus átváltozása. Az önimádat kultúr- és pszichológiatörténete.* In: Szamonek, V. (Ed.): 11. Országos Interdiszciplináris Grastyán konferencia előadásai. PTE Grastyán Endre Szakkolégium. Pécs, 2013. pp. 20-27.

Bandi, Sz.: *Zene és személyiség.* In: Vas, B. (Ed.): Zenepszichológia tankönyv. Pécsi Tudományegyetm Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet. Pécs, 2015. pp. 145-166.

Carver, C. S., White, T. L.: Behavioural inhibition, behavioural activation and affectiveresponses to impending reward and punishment: The BIS/BAS scales. Journal of Personality and Social Psychology. 1994. Vol. 67. pp. 319–333.

Cheek, J. M., Hendin, H. M., Wink, P. M. *An expanded version of the Hypersensitive Narcissism Scale: The Maladaptive Covert Narcissism Scale*. Association for Research in Personality. Charlotte, NC. 2013. (conference paper)

Gillespie, W., Myors, B.: Personality of Rock Musicians. Psychology of Music and Music Education. 2000. Vol.28. pp. 154-165.

Hargitai, R., Csókási, K., Deák, A., Nagy, L., Bereczkei, T.: A Viselkedéses Gátló és Aktiváló Rendszer Skálák (BIS-BAS) hazai adaptációja. Pszichológiai Szemle. 2016. Vol. 71. No. 4/1. pp. 585-607.

Hendin, H. M., & Cheek, J. M.: Assessing Hypersensitive Narcissism: A Re-examination of Murray's Narcissism Scale. Journal of Research in Personality. 1997. Vol. 31. pp. 588-599.

Honbolygó, F.: *Zene és idegrendszer, pszichoakusztika.* In: Vas, B. (Ed.): Zenepszichológia tankönyv. Pécsi Tudományegyetm Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet. Pécs, 2015. pp. 69-92.

Kemp, A. E.: The Personality Structure of the Musician: I. Identifying a Profile of Traits for the Performer. Psychology of Music. 1981a. Vol. 9. No. 3. pp. 3-14.

Kemp, A. E.: The Personality Structure of the Musician: II. Identifying a Profile of Traits for the Composer. Psychology of Music. 1981b. pp. 69-75.

Kemp, A. E.: The Personality Structure of the Musician: III. The Significance of Sex Differences. Psychology of Music. 1982. pp. 48-58.

Kemp, A. E.: The Musical Temperament. Oxford University Press. Oxford, 1996.

Nagy, L., Bandi, Sz.: New Ways of Describing the Self-Love: the Orthogonal Narcissism Concept. 2014. Review of Psychology. Vol 21. No. 1. pp. 100.

Pincus, A., Lukowitsky, M. R.: Pathological Narcissism and Narcissistic Personality Disorder. Annual Review of Clinical Psychology. 2009. pp. 8.1.-8.26.

Raskin, R., Hall, C. S.: A narcissistic personality inventory. Psychological Reports 1979. Vol. 45, pp. 590.

Raskin, R., Terry, H.: A Principla-Components Analysis of the Narcissistic Personality Inventory and Further evidence of Its Construct Validity. Journal of Personality and Social Psychology. 1988. Vol. 54. No. 5. pp. 890-902.

Rosenberg, M.: Society and the Adolescent Self-Image. Princeton University Press. Princeton, NJ., 1965.

Wink, P.: Two Faces of Narcissism. Journal of Personality and Social Psychology. 1991. Vol. 61. no. 4. pp. 590-597.

Bandi Szabolcs, PhD student

University of Pécs, Faculty of Humanities, Institute of Psychology, Doctoral School of Psychology

E-mail: bandi.szabolcs@gmail.com

Témavezető: Nagy László, senior lecturer, University of Pécs

Lektor: Kiss Enikő Csilla, professor, University of Pécs

Academic coping among elementary school students

Éva Bank, *University of Szeged Doctoral School of Education*

School plays an important role in the lives of children and adolescents. The continuous fulfillment of school tasks could be major stressors for students. The way how children and adolescents deal with academic demands influences their academic success. Despite this fact we have not got enough knowledge of students' coping with academic stress in Hungary. The goal of our pilot study is to investigate academic coping among 4th, 6th and 8th grade students (N=122). We used an adapted self-report instrument. According to the results students use adaptive strategies rather than maladaptive strategies. However, use of adaptive strategies decreases by age. In gender comparison girls are more likely to use adaptive strategies, but the difference was not significant. The use of maladaptive coping shows a negative, significant correlation with marks. There is no significant correlation between the marks and the adaptive way of coping. Examining the role of academic coping in students' school achievement we can identify that it plays an important role in school success.

Keywords: stress, academic coping, students

I. Introduction

In the studies of the effectiveness of learning in addition to the cognitive factors which influence performance, an increasing emphasis is placed on exploring the affective background. The results indicate that several factors together affect learning efficiency. As students are faced with many stress situations during school attendance, coping strategies are important factors in effective learning. According to international findings academic coping show correlation with the student's general wellbeing, academic achievement, learning motivation and learning goals (*Chai & Low,* 2015; *Brdar, Rijavec* & *Loncaric,* 2006; *Saadu* & *Adedayo,* 2013, *Vierhaus, Lohaus* & *Wild,* 2016). Nevertheless, we have little knowledge of the coping processes faced by school stressors among Hungarian students.
The goal of our pilot study is to investigate academic coping among 4th, 6th and 8th grade elementary school students. We have adapted an academic coping questionnaire by *Skinner, Pitzer* & *Steele* (2013). In this paper, we show results of the investigation of academic coping in grade comparison, and the connection of academic coping with background variables.

II. Topic discussion

II.1. Interpretation of stress and coping

According to *Selye* (1976) stress is a non-specific response of the individual's body that occurs in any increased use. Stress has a generally stimulating effect on individuals, but the beneficial eustress and distressing distress - which were differentiated in his stress theory - have different characteristics. The former means challenge and urge, while the latter is destructive and often uncontrollable. Stress triggers are called stressors. Stressors can be defined as environmental factors or states that endanger the emotional and physical health and well-being of an individual in a concrete age and society (*Zimmer-Gembeck, Skinner, Morris* & *Thomas,* 2012). A stimulus becomes stressful if it cannot be controlled by an individual and the stress cannot be controlled by activity (*Dávid,* 2014; *Kopp,* 2003). So, during stress we feel that the handling of circumstances exceeds our current capabilities (*Carver,* 2011). Stress-causing events trigger an emotional reaction that predicts the experience of a threat. According to *Zimmer-Gembeck, Skinner, Morris & Thomas* (2012) emotional stress reactions play a very important role in stress assessment. Emotions make it possible to quickly assess the situation and prepare for an individual response. Emotional intensity indicates that the management of stressful situation or frustrated inner status needs coping response.
Individual reactions to stressful situations show a varied picture. Coping strategies show how the person can cope with difficult, frustrating situations and stress (*Margitics & Pauwlik,* 2006). Coping is a cognitive or behavioural effort by which an individual expects external or internal influences that exceed his current personal resources (*Oláh,* 2005). According to the transactional approach the individual is in constant, two-way interaction with his environment, so coping is the result of the dynamic interaction between personal attributes and environmental factors (*Rózsa, Purebl, Susánszky, Kő, Szadóczky, Réthelyi, Danis, Skrabski* & *Kopp,* 2008). The central element of this process is evaluation which plays an important role in the way how individual struggles with stressors (*Aldwin,* 2011). During the evaluation process a stress-trigger event is first surveyed and after the assessment of the required resources the strategies are activated, and at the end of the process individual assesses the effectiveness of coping (*Hamvai & Pikó,* 2008). The coping strategies can be separated by the adaptivity-maladaptivity dimensions (K*opp,* 2003). Adaptive coping means successfully stress-management, while maladaptive coping involves the use of strategies that fail to address the problem. According to *Zimmer-Gembeck* & *Skinner* (2015) the complexity of the coping process stems from the

diversity of emotional reactions and the variety of stress assessment which is influenced by our past experiences. In addition to these two factors, it is important to note that the process itself is stress-related, so each stressor can activate different coping strategies.

II.2. Academic coping

School plays an important role in the lives of children and adolescents. Continuous fulfilment in school can be major stress in the lives of students, which can be further strengthened by the fact that teachers and parents often formulate their judgments based on the school performance of children (*Takács, Kóbor & Csépe,* 2010). Because the individual assessment can be different for different stressors, students can use different coping strategies in social and school contexts. Academic coping involves responses to stressors associated with learning and teaching processes. Among the most common stress factors in the school are the understanding of the curriculum, the amount of homework, self-preparation, failure experience, comparison with peers, assessment and evaluation (*Singer,* 2008, *Skinner, Pitzer* & *Steele,* 2013, *Yusoff,* 2015).
There are several approaches and divisions to categorize coping strategies in the academic domain. It is typical that relevant studies sometimes call differently the strategies used by students and examine them in relation to different variables. In some studies investigation of academic coping was a part of a complex model related to motivation (e.g. *Marchand & Skinner,* 2007; *Skinner, Pitzer & Brule,* 2014; *Skinner, Pitzer & Steele,* 2013). In other studies the purpose was to examine the relationship between academic coping and school success (*Saadu & Adedayo,* 2013), emotions and emotion regulation (*Vierhaus, Lohaus & Wild,* 2016) or coping strategies in social situations (*Ben-Eliyahu & Kaplan, 2*015). Despite the different design concepts and the different denominations of coping strategies, most researchers agree that they are approaching the problem with the adaptive-maladaptive dimension.
Skinner, Pitzer & Steele (2013) studied students' academic coping strategies through a motivational resilience model based on self-determination theory. The model assumes that basic psychology needs such as competence, autonomy and relatedness play a role in the motivation process. The level of satisfaction of these three psychological needs affects students' engagement or disaffection against school tasks. In this context, engaged students use adaptive coping strategies against school stressors, while disaffection leads to maladaptive coping. Coping strategies have an impact on students' motivation and they are closely related to giving-up or retrying. As learning motivation decreases by age, the use of adaptive coping strategies as well. (*Józsa & D. Molnár,* 2013; *Józsa & Morgan,* 2014; *Józsa & Morgan,* 2015; *Józsa, Wang, Barrett & Morgan*, 2014; *Zimmer-Gembeck & Skinner,* 2011).
Skinner, Pitzer & Steele (2013) separated five adaptive and six maladaptive coping strategies in the academic domain, which can be seen in the *1. table.* In strategizing students focus on the problem, and they try to find out the solution. Help-seeking refers to the involvement of an external person to solve problems. In comfort-seeking the goal is also to involve an external person, but unlike the help-seeking strategy, it is not because of the problem solving, it is about the emotional support for stress management. Self-encouragement refers to students' attempts to regulate their own flagging emotions by bolstering confidence and optimism. In commitment children try to remind themselves why the challenging academic work is personally important to them.
Among the maladaptive coping strategies confusion is a stress reaction when students' mind goes blind and they do not really know what should they do to solve the problem. Escape refers to cognitive avoidance when students ignore the significance of the situation and reduce the seriousness of the task. Concealment refers to preventing others from finding out problem, difficulty and negative event. In self-pity students feel sorry for themselves and their problems.

Rumination means preoccupation with the negative or anxious features of a stressful situation. Projection refers to blaming other people for negative outcomes.

Table 1. Categorization of academic coping strategies

Adaptive coping strategies	Maladaptive coping strategies
strategizing	confusion
help-seeking	escape
comfort-seeking	concealment
commitment	self-pity
self-encouragement	rumination
	projection

III. Results

III.1. Methods

III.1.1. Goals of the study

The goal of our pilot study is to investigate academic coping among elementary school students. We compare coping strategies between grades and gender. We want to investigate coping strategies' effect on school achievement.

III.1.2. Sample and survey

In our study, there were 122 elementary school students from Szeged, 35 fourth graders, 45 sixth graders and 42 eighth graders. The sample includes 57 boys and 65 girls. The survey took place in February 2017 with the permission of school principals and compliance with data protection regulations. The questionnaires were filled out by the children independently with the supervision of teachers.

III.1.3. Instrument

We have adapted a self-repot instrument by *Skinner, Pitzer* & *Steele* (2013) which has got 55 four-point Likert-scale items. Five adaptive (strategizing, help-seeking, comfort-seeking, self-encouragement, commitment) and six maladaptive (confusion, escape, concealment, self-pity, rumination, projection) ways of coping are included. Each of the 11 coping subscales consisted of five items. Adaptive coping scores can be created by averaging the scores for all five adaptive ways of coping. We can get maladaptive coping scores by averaging the scores for all six maladaptive ways of coping. In *table 2*. the reliability of the subscales is summarized. As it can be seen all of the subscales and the two main scales were reliable in the sample of sixth and eighth graders, but we have got low cronbach-α values on the subscales of confusion, escape and self-pity in the sample of fourth graders. Reliability would not increase with removing items. All in all we have got similar and in some case better cronbach-α values as it can be found in the international studies (*Skinner, Pitzer* & *Steele*, 2013).
We have checked the structure of the questionnaire with exploratory factor analysis (KMO=0.75). Firstly, we have got 12 factors, in this case the explained variance was 69 percent.

With 11 factors the explained variance is 67 percent. In total, the items matched well. Similarly worded items were included in several factors. Items of self-encouragement related to other scales (strategizing, escape, commitment), and items of escape appeared in two factors. *Skinner, Pitzer* & *Steele* (2013) used confirmatory factor analysis so we cannot compare our results with theirs.
We also had a background questionnaire with questions about attitude toward school, educational level of parents and marks from Math, Grammar, Literature, and Foreign Language. In the case of Foreign Language we don't have information about the kind of the language.

Table 2. Reliability of the questionnaire (cronbach-α)

Scale	4.	6.	8.	Whole sample
Strategizing	0.73	0.87	0.83	0.87
Help-seeking	0.72	0.76	0.75	0.75
Comfort-seeking	0.92	0.86	0.86	0.88
Self-encouragement	0.63	0.68	0.74	0.68
Commitment	0.74	0.88	0.81	0.86
All adaptive	0.86	0.92	0.91	0.91
Confusion	0.36	0.75	0.85	0.72
Escape	0.52	0.84	0.76	0.77
Concealment	0.80	0.88	0.94	0.88
Self-pity	0.57	0.87	0.92	0.83
Rumination	0.72	0.85	0.84	0.84
Projection	0.60	0.84	0.91	0.88
All maladaptive	0.78	0.87	0.93	0.87

III.2. Empirical results of the study

III.2.1. Comparison of the use of coping strategies

We compared the coping strategies between grades, which can be seen in *table 3.* According to the results the most common way of coping is strategizing. Students rather use adaptive coping strategies than maladaptive. We found some significant difference between the use of strategizing, commitment and projection. In these cases, every grade differed from each other. The use of strategizing and commitment decreases by age, while projection increases. Fourth graders rather use self-encouragement than the sixth and eighth graders. In the use of escape there was significant difference only between the sixth and eighth graders. The eighth graders use rumination significantly less often than the fourth and sixth graders. According to the results adaptive coping decreases by age, fourth graders rather use adaptive strategies than the others. In the use of maladaptive coping strategies there was no significant difference between grades. We compared coping strategies between genders as well. As a result, we found significant difference in the use of comfort-seeking ($t=3.68$; $p<0.001$). Girls are more likely to use this way of coping than boys, while self-pity is more typical for boys ($t=2.12$; $p=0.03$). In gender

comparison girls are more likely to use adaptive strategies, but the difference was not significant.

Table 3. Means and standard deviations of strategies and the F and p values of the variance analysis

Coping strategy	Grades Mean (SD)			Variance analysis
	4.	6.	8.	F (p)
Strategizing	3.52 (0.46) *	3.10 (0.69) *	2.70 (0.68) *	15.93 (<0.001)
Help-seeking	3.14 (0.68)	2.99 (0.54)	2.84 (0.68)	1.04 (0.35)
Comfort-seeking	3.16 (0.91)	2.94 (0.82)	2.72 (0.89)	2.39 (0.09)
Self-encouragement	3.04 (0.60) *	2.69 (0.62)	2.65 (0.65)	10.35 (<0.001)
Commitment	3.50 (0.52) *	3.04 (0.75) *	2.70 (0.74) *	12.93 (<0.001)
All adaptive	3.25 (0.43) *	2.95 (0.53)	2.72 (0.53)	10.35 (p<0.001)
Confusion	2.04 (0.50)	2.08 (0.67)	2.10 (0.76)	0.09 (0.91)
Escape	2.26 (0.60)	1.93 (0.76) *	2.56 (0.67) *	8.61 <0.001)
Concealment	1.53 (0.71)	1.74 (0.71)	1.58 (0.83)	0.67 (0.50)
Self-pity	1.89 (0.61)	1.86 (0.74)	1.76 (0.86)	0.34 (0.70)
Rumination	2.44 (0.67)	2.28 (0.78)	1.78 (0.68) *	9.12 (<0.001)
Projection	1.44 (0.47) *	1.85 (0.69) *	2.39 (0.93) *	15.82 (<0.001)
All maladaptive	1.97 (0.35)	1.92 (0.42)	2.04 (0.54)	0.73 (0.48)

* the difference is significant

III.2.2. Correlations between the coping strategies and background variables

We examined the correlations between coping strategies and the level of parents' education, attitudes towards school and marks of Math, Grammar, Literature and Foreign Language. Only self-pity showed low negative, but significant correlation with the level of fathers' (r=-0.22; p= 0.01) and mothers' education (r=-0.18; p=0.04). So, if the education level of the parents is higher, self-pity is less typical for the students. Attitudes toward school is in significant connection with strategizing (r=0.20; p=0.02), help-seeking (r=0.32; p<0.001), and commitment (r=0.24; p=0.009). Those students who more prefer school are more likely to use these adaptive coping strategies. The mean of all adaptive coping strategies also correlated with attitudes toward school (r=0.26; p=0.004). Maladaptive coping strategies as projection (r=-0.41; p<0.001) and confusion (r=-0.21; p=0.02) correlated negatively with the attitudes toward school, as well as the mean of all maladaptive coping strategies (r=-0.23; p=0.01).
From the adaptive coping strategies only strategizing showed significant correlation with the mark of Mathematics (r=0.27; p=0.002). There can be more correlations detect between the maladaptive strategies and marks. Mark of Math correlates negatively with concealment (r=-0.26; p=0.004), projection (r=-0.28; p=0.002), confusion (r=-0.30; p=0.001) and self-pity (r=-0.38; p<0.001). Mark of Grammar correlated negatively with concealment (r=-0.24; p=0.007), confusion (r=-0.21; p=0.02) and self-pity (r=-0.38; p<0.001). Mark of Literature showed

negative correlation with concealment (r=-0.24; p=0.007), confusion (r=-0.27; p=0.03), escape (r=-0.24; p=0.09) and self-pity (r=-0.40; p<0.001). Mark from Foreign language correlates negatively only with self-pity (r=-0.24; p=0.008).

III.3.3. Adaptive and maladaptive coping's effect on marks

We examined the effect of adaptive and maladaptive coping strategies on marks by regression analysis (*table 4.*). According to the results only maladaptive coping has got significant effect on marks. Maladaptive coping explains marks of Math in 14.51 percent, while adaptive coping in only 3.38 percent. The explained variance of maladaptive coping in marks is 15.21 percent in Literature, 10.49 percent in Grammar and 6.5 percent in Foreign Language. Adaptive coping has not got significant effect on these marks. So, these results mean that maladaptive coping strategies have got significant negative impact on students' achievement.

Table 4. Results of the regression analysis

Dependent variables	Independent variables			
	Adaptive coping		Maladaptive coping	
	r·ß·100	p	r·ß·100	p
Math	3.38	0.04	14.51	<0.001
Grammar	1.66	0.15	10.49	<0.001
Literature	0.68	0.36	15.21	<0.001
Foreign Language	1.18	0.23	6.55	0.004

IV. Conclusions

School and learning play important roles in the lives of students. Academic coping involves responses to stressors associated with learning and teaching processes. The way how children and adolescents deal with academic demands influences their academic success. In our pilot study, we investigated academic coping among elementary school students. Our goals were to compare coping strategies between grades and gender, and examine coping strategies' effect on school achievement. We used the Hungarian version of Academic Coping Scale, which is a self-report instrument. According to the results students use adaptive strategies rather than maladaptive strategies. Our results are consistent with international datas (*Skinner, Pitzer* & *Steele*, 2013). However, use of adaptive strategies decreases by age. In gender comparison girls are more likely to use adaptive strategies, but the difference was not significant. Education level of parents does not correlate with student' coping strategies. Children who have got better attitude toward school rather use adaptive coping strategies, while student who doesn't really like school rather use maladaptive coping strategies. These results are consistent with *Ruus et. al'* findings (2007) who refer that students with positive attitudes toward learning and school are better at adjusting, less emotionally disturbed, and can use their resources better. In their study they also mentioned if a student use constructive coping strategy he or she is more likely to perform well at school and be optimistic about the future. In our findings adaptive coping has not got significant effect on marks, but maladaptive coping strategies have got significant negative impact on students' achievement. Examining the role of academic coping in students' marks we can identify that it plays an important role in school success, because maladaptive coping contributes to bad performance in each subject. In our findings the adaptive way of coping doesn't really influence the marks, but it would be important to develop children' coping

because of the negative impact of maladaptive strategies. The way how a student copes at school now has an impact on him/her in the future (*Ruus, Veisson, Leino, Ots, Pallas, Sarv, & Veisson,* 2007). So, it seems to be important to measure academic coping in a larger sample and explore the factors which influence students' academic coping.

References

Aldwin, C. M.: *Stress and Coping across the Lifespan.* In: Folkman, S. (eds.): The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping. Oxford University Press. Oxford, 2011. pp. 15–35.

Ben-Eliyahu, A. – Kaplan A.: Growth curve modeling analysis of social and academic coping during elementary school. Journal of Applied Developmental Psychology. 2015. Vol 41. no. 6. pp. 99–109.

Carver, C. S.: *Coping.* In: Contandra, R. J. – Baum, A. (eds..): The Handbook of Stress Science. Springer Publishing Company. New York, 2011. pp. 221–230.

Chai, M. S. – Low, C. S.: Personality, Coping and Stress Among University Students. American Journal of Applied Psychology. 2015. Vol. 4. no. 1–3. pp. 33–38.

Dávid, I.: *A stressz és kezelése.* In: Dávid, I. – Fülöp, M. – Pataky, N. – Rudas, J. (eds): Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. Budapest, 2014. pp. 11–63.

Hamvai, Cs. – Pikó, B.: Pozitív pszichológiai szempontok az iskola világában: a pozitív pedagógia kihívásai. Magyar Pedagógia. 2008. Vol. 108. no. 1. pp. 71–92.

Józsa, K. – D. Molnár, É. (2013): *The relationship between mastery motivation, self-regulated learning and school success: A Hungarian and wider European perspective.* In: Barrett, K. C. – Fox, N. A. – Morgan, G. A. – Fidler, D. J. – Daunhauer, L. A. (eds.): Handbook of self-regulatory processes in development: New directions and international perspectives. Taylor & Francis. New York and London, 2013. pp. 265–304.

Józsa, K. – Wang, J. – Barrett, K. – Morgan, G.: Age and cultural differences in self-perceptions of mastery motivation and competence in American, Chinese, and Hungarian school age children. Child Development Research. 2014. pp. 1–16. DOI:10.1155/2014/803061

Józsa, K. – Morgan, G. A. (2014): Developmental changes in cognitive persistence and academic achievement between grade 4 and grade 8. European Journal of Psychology of Education. 2014. Vol. 29. no. 3. pp. 521–535.

Józsa, K. – Morgan, G. A.: An Improved Measure of Mastery Motivation: Reliability and Validity of the Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ 18) for Preschool Children. Hungarian Educational Research Journal. 2015. Vol. **5.** no. 4. pp. 1–22.

Kopp, M.: Mikor káros a stressz? A stressz szerepe az egészségromlásban. Hippocrates. 2003. Vol. 5. no. 1. pp. 44–48.

Marchand, G. – Skinner, E. A.: Motivational Dynamics of Children's Academic Help-Seeking and Concealment. Journal of Educational Psychology. 2007. Vol. 99. no. 1. pp. 65– 82.

Margitics, F. – Pauwlik, Zs.: Megküzdési stratégiák preferenciájának összefüggései az észlelt szülői nevelői hatásokkal. Magyar Pedagógia. 2006. Vol. 106. no. 1. pp. 43–62.

Oláh, A.: Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei. Trefort Kiadó, Budapest, 2005.

Ruus, V-R. – Veisson, M. – Leino, M. – Ots, L. – Pallas, L. – Sarv, E-S. – Veisson, A.: Students' well-being, coping, academic success and school climate. Social Behavior and Personality. 2007, VOL. 35. no. 7. pp. 919-936.

Rózsa, S – Purebl, Gy. – Susánszky, É. – Kő, N. – Szadóczky, E. –Réthelyi, J. – Danis, I. – Skrabski, Á. – Kopp, M.: A megküzdés dimenziói: a konfliktusmegoldó kérdőív hazai adaptációja. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika. 2009.Vol. 9. no. 3. pp. 217–241.

Saadu, U. T. – Adedayo, A.: Personality Types and Coping Strategies as Correlates of Students' Academic Achievement. Journal of Educational and Social Research. 2013. Vol. 3. no. 5. pp. 17–24.

Selye, J.: Stressz distressz nélkül. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1976.
Singer, E.: Coping with academic failure, a study of Dutch children with dyslexia. Dyslexia. 2008. Vol. 14. no. 4. pp. 314–333.

Skinner, E. A. – Pitzer, J. R. – Brule, H. A.: *The role of emotion in engagement, coping, and the development of motivational resilience.* In: Pekrun, R. – Linnenbrink-Garcia, L. (eds.): International Handbook of Emotions and Education Taylor & Francis. New York, 2014. pp. 331–347.

Skinner, E. A. – Pitzer, J. R. – Steele, J.: Coping as Part of Motivational Resilience in School: A Multidimensional Measure of Families, Allocations, and Profiles of Academic Coping. Educational and Psychological Measurement. 2013. Vol. 73. no. 5. pp. 803–835.

Skinner, E. A. – Zimmer-Gembeck, M. J.: Review: The development of coping across childhood and adolescence: An integrative review and critique of research. International Journal of Behavioral Development. 2011. Vol. 35. no. 1. pp. 1–17.

Takács, Á. – Kóbor, A. – Csépe, V. (2010): Zavarok a diagnózisban? A figyelmi atipikusság „intuitív diagnosztikája" és neuropszichológiai profilja. Pszichológia. 2010. Vol. 30. no. 3. pp. 253–271.

Vierhaus, M. – Lohaus, A. – Wild, E.: The development of achievement emotions and coping/emotion regulation from primary to secondary school. Learning and Instruction. 2016. Vol. 42. no. 4. pp. 12–21.

Yusoff, M. S. B.: Psychometric properties of the Secondary School Stressor Questionnaire among adolescents at five secondary schools. Journal of Taibah University Medical Sciences. 2015. Vol. 10. no. 2. pp. 159–168.

Zimmer-Gembeck, M. J. – Skinner, E.A.: Adolescent coping profiles differentiate reports of depression and anxiety symptoms. Journal of Adolscene. 2015. Vol. 45. pp. 149–159.

Zimmer-Gembeck, M.J. – Skinner, E. A. – Morris, H. – Thomas, R. (2012): Anticipated Coping With Interpersonal Stressors: Links With the Emotional Reactions of Sadness, Anger, and Fear. The Journal of Early Adolescence. 2012. Vol. 20. no. 10. pp. 1–17.

Éva Bank, doctoral student

Institution: University of Szeged Faculty of Arts Institute of Education, Doctoral School of Education

e-mail: bankeva@edu.u-szeged.hu

Tutor: Krisztián Józsa, associate professor, University of Szeged Institute of Education

Reviewer: Éva D. Molnár, associate professor, University of Szeged Institute of Education

Jogalkotási hiányosságok a hatályos felsőoktatási jogban[1]

dr. Bárány V. Fanny, *Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs*

A rendszerváltoztatás óta eltelt – lassan – három évtized politikai, gazdasági és társadalmi változásai elkerülhetetlenül maguk után vonták a felsőoktatás struktúrájának, működésének és igazgatásának reformját.
A vizsgált időszakot meghatározó három felsőoktatási törvény és azoknak összesen mintegy 114 időállapota (~4,75/év) jelentős kihívások elé állította a rendszer szereplőit.
Tanulmányomban a felsőoktatást érintő két téma aktuális szabályozási anomáliáit, hiányosságait szeretném bemutatni. Írásom első felében a záróvizsga letételének határidejét érintő körülményeket és a kapcsolódó jogszabályi környezetet elemzem, majd a második részben a magyar, mint idegen nyelvet körülvevő szabályozási bizonytalanságokról és hiányosságokról szólok.
E két példán keresztüli célom, hogy rámutassak arra, milyen eredményre vezet(het) a jogalkalmazás során a jogalkotás alapvető követelményeinek be nem tartása, felületes, ad hoc jellegű szabályok megalkotása.

Eredmények: A tanulmányban bemutatott, a felsőoktatás területét érintő szabályozási problémákból és hiányosságokból (is) jól látható, hogy kiemelkedő jelentőségű eljárási kérdések és részletszabályok hiányoznak, a szövegből a jogalkotói cél nem ismerhető fel egyértelműen, a jogalkotó nem gondoskodik a jogszabályok végrehajtási feltételeinek megteremtéséről, a végrehajtás eszközei sem tisztázottak.
Összegzésként elmondható, hogy a bemutatott esetekben a jogalkotás alapvető követelményei nem érvényesülnek, a jogszabályok nem rendelkeznek a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal, és szintén nem érvényesül a világos, közérthető és ellentmondásmentes megszövegezés követelménye.

Következtetések: A jogalkotónak sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani a minőségi jogalkotás követelményeinek betartására. Csak néhány, alapvető példát említve: a jog(szabály) 1. legyen írott, egyértelmű, közérthető, 2. ne irányuljon lehetetlen célra, dologra, 3. megalkotásakor kerülni kell az ellentmondásokat, 4. legyen időtálló.

Kulcsszavak: felsőoktatás; jogalkotás; záróvizsga; magyar, mint idegen nyelv

[1] A tanulmány elkészítését a Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzata támogatta.

I. Bevezetés

Tanulmányomban – ahogy azt már a cím is előre vetíti – a felsőoktatást érintő két téma aktuális szabályozási anomáliáit, hiányosságait szeretném bemutatni. Írásom első felében (rövid bevezetőt követően) a záróvizsga letételének határidejét érintő körülményeket és a kapcsolódó jogszabályi környezetet elemzem, majd a második részben a magyar, mint idegen nyelvet körülvevő szabályozási bizonytalanságokról és hiányosságokról szólok. E két példán keresztüli célom, hogy rámutassak arra, milyen eredményre vezet(het) a jogalkalmazás során a jogalkotás alapvető követelményeinek be nem tartása, felületes, ad hoc jellegű szabályok megalkotása. Természetesen a példák sora bővíthető.

A rendszerváltoztatás óta eltelt – lassan – három évtized politikai, gazdasági és társadalmi változásai elkerülhetetlenül maguk után vonták a felsőoktatás struktúrájának, működésének és igazgatásának reformját. Az e kényszerítő kívánalmaknak való megfelelésre törekvés egyik eredménye a magyar felsőoktatás első önálló törvényi szabályozását adó, a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: '93-as Ftv.) megalkotása, amely közel tizenhárom éven át (1993. szeptember 1-től – 2006. március 1-ig) szabályozta a felsőoktatási intézmények rendszerét.

Ezt követően az Országgyűlés megalkotta a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvényt (a továbbiakban: Ftv.). Végül 2012. január 1-jével hatályba lépett a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (a továbbiakban: Nftv.), amelynek deklarált célja a felsőoktatás színvonalának emelése, a versenyképes tudás átadásához és megszerzéséhez szükséges feltételrendszer megteremtése.

A rendszerváltozást követő három felsőoktatási törvény és azoknak összesen mintegy 114 időállapota (~4,75/év) jelentős kihívások elé állította a rendszer szereplőit.

II. A záróvizsga letételének határidejét előíró rendelkezés(ek)ről

A magyar felsőoktatás első önálló törvénye 2003-ig nem tartalmazott rendelkezést arra nézve, hogy az abszolutórium megszerzését követően a hallgatónak mennyi időn belül kell sikeres záróvizsgát tenni annak érdekében, hogy oklevelet szerezhessen. A felsőoktatási intézmények korábban intézményi belső szabályzatban, jellemzően a tanulmányi- és vizsgaszabályzataikban (a továbbiakban: TVSZ) már rendezték ezt a kérdést. Például[2] a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (a továbbiakban: BME) Egyetemi Tanácsa által 1997. május 26-án elfogadott TVSZ. 22. § (4) bekezdése alapján *„[a] záróvizsgát a tanulmányok megkezdésétől számított 10 éven belül, a 9. szemeszter lezárását követő 3 éven belül kell letenni".*[3]

A BME TVSZ-ében a záróvizsgára vonatkozó rész többször is módosításra került, a 2002-es módosítás a következőt tartalmazta: *„[a] záróvizsgát legkésőbb a tanulmányok megkezdésétől számított, a képesítési követelményekben illetve a szakmai követelményekben szereplő képzési idő kétszeresének eltelte előtt kell letenni."*[4]

[2] A példaválasztást a korábbi időállapotú TVSZ-ek elektronikus fellelhetősége indokolta, amely a BME esetében bizonyult a legteljesebbnek.

[3] A kreditrendszerű képzés Tanulmányi és Vizsgaszabályzata kiegészítő szabályzatával egységes szerkezetben. Elfogadta az Egyetemi Tanács 1997. május 26-án.
https://www.vik.bme.hu/doktorandusz/133.html [Letöltés ideje: 2017.04.05.]

[4] Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. A BME Tanulmányi és Vizsgaszabályzata. 2002. Elfogadta az Egyetemi Tanács a 2002. június 24-i ülésén.
https://www.kth.bme.hu/document/200/original/bme_tvsz_2002.pdf [Letöltés ideje: 2017.04.05.]

2003 júliusában azonban '93-as Ftv. 95. §-a következő bekezdéssel egészült ki. *„Ha a hallgató a hallgatói jogviszony megszűnéséig záróvizsgáját nem teljesíti, azt hallgatói jogviszonya megszűnését követően bármikor leteheti a záróvizsga letétele idején hatályos képesítési követelményeknek a záróvizsgára vonatkozó rendelkezései alapján."*[5]

A módosításhoz azonban átmeneti rendelkezés nem kapcsolódott, amelyből egyértelműen kiderülhetett volna, hogy a 2003. július 1-től hatályba lépő rendelkezés a tanulmányaikat korábban megkezdett hallgatókra is, vagy csak felmenő rendszerben, tanulmányaikat 2003 szeptemberével (vagy később) megkezdőkre alkalmazandó, esetleg visszaható hatállyal, már befejezett képzésekre is alkalmazandó az új szabályozás.

Az Ftv. 2005-ös hatályba lépése újabb változást hozott a záróvizsga határidők vonatkozásában. Az Ftv. 60. § (4) bekezdés második fordulata deklarálta, hogy *„[a] záróvizsga a végbizonyítvány megszerzését követő vizsgaidőszakban a hallgatói jogviszony keretében, majd a hallgatói jogviszony megszűnése után, határidő nélkül, bármelyik vizsgaidőszakban, az érvényes képzési követelmények szerint letehető. A tanulmányi és vizsgaszabályzat a záróvizsga letételét a végbizonyítvány kiállításától számított hetedik év eltelte után feltételhez kötheti."*[6] Bő két év eltelte után a jogalkotó tehát ismét az intézmények hatáskörébe delegálta a döntést arról, hogy a hallgató (a hetedik év eltelte után) milyen feltételekkel tehet záróvizsgát.

Az Nftv. hatályba lépésével ismét módosult a szabályozás. Eszerint, *„[a] hallgató a végbizonyítvány megszerzését követően bocsátható záróvizsgára. A záróvizsga a végbizonyítvány megszerzését követő vizsgaidőszakban a hallgatói jogviszony keretében, majd a hallgatói jogviszony megszűnése után, két éven belül, bármelyik vizsgaidőszakban, az érvényes képzési követelmények szerint letehető. A tanulmányi és vizsgaszabályzat a záróvizsga letételét a végbizonyítvány kiállításától számított második év eltelte után feltételhez kötheti. A hallgatói jogviszony megszűnését követő ötödik év eltelte után záróvizsga nem tehető."*[7] Jól látható, hogy az Nftv. sokkal szigorúbb szabályozást vezet be, mint amit a korábbi törvények és intézményi TVSZ-ek alkalmaztak, az intézmények már a második év elteltétől feltételhez köthetik a záróvizsga letételét (a korábbi hét helyett), öt év eltelte után pedig egyáltalán nincs lehetőség a záróvizsgát teljesíteni.

Attól függően tehát, hogy tanulmányait mely felsőoktatási törvény alatt kezdte meg a hallgató, háromféle szabályozás (volt) alkalmazandó:

1. A '93-as Ftv. hatálya alatt kezdettek bármikor letehették a záróvizsgát, annak letétele idején hatályos képesítési követelményeknek és a szak mintatantervének a záróvizsgára vonatkozó rendelkezései alapján. (Ebben az esetben az okozott problémát, ha az adott szak már megszűnt, így hatályos képesítési követelményekkel, mintatantervvel nem rendelkezett/rendelkezik.)
2. A '05-ös Ftv. idején kezdett hallgatók esetében a záróvizsga az érvényes képzési követelmények szerint bármikor letehető, azonban ezt az intézmény a végbizonyítvány kiállításától számított hetedik év eltelte után feltételhez kötheti.
3. Az Nftv. hatálya alatt kezdett hallgatók esetén a végbizonyítvány kiállításától számított második év eltelte után az intézmény feltételhez kötheti, míg öt év eltelte után nem tehető záróvizsga.

Jogosan merül fel azonban a kérdés, hogy milyen szabályozás vonatkozik azokra a hallgatókra, akik tanulmányaikat még korábban (a '93-as Ftv. hatályba lépése előtt) kezdték?

A párhuzamosan meglévő hármas szabályozáson az Nftv. 112. § (5a) bekezdéseként 2015. szeptember elsejével beiktatott rendelkezése próbált változtatni, amely szerint „*[a]zok a*

[5] A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról szóló 2003. évi XXXVIII. törvény 23. § (2) bekezdése
[6] Ftv. 60. § (4) bekezdése
[7] Nftv. 50. § (3) bekezdése

volt hallgatók, akik 2006. szeptember 1-je előtt kezdték meg tanulmányaikat és oklevélszerzés nélkül végbizonyítványt szereztek, a végbizonyítvány megszerzésétől számított öt éven belül változatlan szakmai követelmények és változatlan vizsgarend keretében tehetik le záróvizsgájukat. E határidőt követően záróvizsga nem tehető, kivéve, ha 2015. szeptember 1-jéig a végbizonyítvány megszerzésétől számítva több, mint öt év telt el. Ebben az esetben legkésőbb 2016. szeptember 1-jéig tehető záróvizsga."[8]

A rendelkezést tágan értelmezve a 2006. szeptember 1-je előtt tanulmányaikat megkezdőkbe beletartozhatnak azok a hallgatók is, akik még a '93-as Ftv. előtt kezdték tanulmányaikat, de ez sem a felsőoktatási intézmények, sem pedig az érintett (volt) hallgatók számára, de talán még a jogalkalmazó számára sem világos és egyértelmű. Az Nftv. korábban hivatkozott 115. § (5a) bekezdése 2016. január 1-jével hatályát vesztette. Helyette a korábbi 112. § (1) bekezdése a következőképpen egészült ki: *„[a] felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: 1993. évi felsőoktatási törvény) alapján megkezdett képzéseket – folyamatos képzésben – 2016. szeptember 1-jéig lehet változatlan szakmai követelmények, változatlan vizsgarend keretében, változatlan oklevél kiadásával befejezni. Azok hallgatói jogviszonyát, akik e határidőig nem szerezték meg végbizonyítványukat, e dátummal meg kell szüntetni. Azok a volt hallgatók, akik 2016. szeptember 1-jéig végbizonyítványt szereztek, 2018. szeptember 1-jéig tehetnek záróvizsgát. Az e törvénynek az egyes, a felsőoktatás szabályozására vonatkozó törvények módosításáról szóló 2015. évi CXXXI. törvénnyel megállapított 112. § (5a) bekezdése hatálya alá tartozó volt hallgatókra e bekezdés szabályait alkalmazni kell, a 112 § (5a) bekezdése alapján a felsőoktatási intézmények által hozott döntéseket e bekezdésre tekintettel a volt hallgatók javára 2016. február 15-ig módosítani kell."* [9]

A módosult rendelkezés tehát a '93-as Ftv. hatálya alatt tanulmányaikat kezdett hallgatók ügyét egyértelműen rendezi, de a hatályon kívül helyezett (5a) bekezdésre visszautalva ismét nyitva hagyja a kérdést a „2006. szeptember 1-je előtti" hallgatók vonatkozásában, bizonytalanságban tartva ezzel mind a volt hallgatókat, mind pedig az érintett felsőoktatási intézményeket.

III. A magyar, mint idegen nyelv

Tanulmányom második problematikus pontja a magyar, mint idegen nyelv jogszabályi értelmezése. Az Nftv. 51. § (1) bekezdése szerint *„a felsőfokú tanulmányok befejezését igazoló oklevél kiadásának előfeltétele […] az előírt nyelvvizsga letétele. Ha a képzési és kimeneti követelmény szigorúbb feltételt nem állapít meg, az oklevél kiadásához a hallgatónak be kell mutatnia azt az okiratot, amely igazolja, hogy a) alapképzésben egy középfokú, „C" típusú általános nyelvi vagy középfokú (B2 szintű) általános nyelvi, komplex, b) mesterképzésben a képzési és kimeneti követelményekben meghatározott államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsgát tett (a továbbiakban: nyelvvizsga)."*[10] Az Nftv. 107. § (3) bekezdése pedig kimondja, hogy az Európa Tanács Közös Európai Referenciakeretében ajánlott hatfokozatú nyelvvizsgarendszer és az alap-, közép-, illetve felsőfokú államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsgák megfeleltetését, továbbá az idegennyelv-tudást igazoló államilag elismert nyelvvizsgáztatás rendjét a Kormány határozza meg.

Az idegennyelv-tudást igazoló államilag elismert nyelvvizsgáztatásról és a külföldön kiállított, idegennyelv-tudást igazoló nyelvvizsga-bizonyítványok Magyarországon történő honosításáról szóló 137/2008. (V. 16.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Nyelvvizsga rendelet)

[8] Egyes, a felsőoktatás szabályozására vonatkozó törvények módosításáról szóló 2015. évi CXXXI. törvény 78. § (2) bekezdése
[9] Az oktatás szabályozására vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CCVI. törvény 39. §
[10] Nftv. 51. § (1)

14. § (5) bekezdése értelmében *„a nem magyar állampolgárok esetében, magyarországi közoktatási vagy felsőoktatási intézményben, magyar nyelven folytatott és befejezett tanulmányokat igazoló érettségi bizonyítvány vagy oklevél, államilag elismert magyar, mint idegen nyelv egynyelvű, komplex típusú felsőfokú nyelvvizsgának felel meg."*[11] Kérdés, hogy a külföldi állampolgárságú, Magyarországon szerzett érettségivel rendelkező hallgató érettségi bizonyítványa megfelel-e felsőfokú tanulmányok folytatása esetén a képzési- és kimeneti követelményekben (a továbbiakban: KKK) előírt idegen nyelvi követelménynek. A korábbi és jelenleg hatályos KKK rendeletek ugyanis úgy fogalmaznak, hogy *„legalább egy élő idegen nyelvből államilag elismert, középfokú (B2) komplex típusú nyelvvizsga vagy azzal egyenértékű érettségi bizonyítvány vagy oklevél megszerzése szükséges."*[12]

A probléma egyebek mellett abban rejlik, hogy sem a KKK rendelet, sem pedig más jogszabály nem határozza meg, az idegen nyelv fogalmát, így nem egyértelmű, hogy „az idegen nyelv" a képzés nyelvéhez, vagy esetleg a hallgató anyanyelvéhez (állampolgárságához) képest kell, hogy „idegen" legyen.

1. Ha az idegen nyelvet a képzés nyelvéhez viszonyítom, akkor a magyar nyelvű képzésben az idegen nyelv csak magyartól eltérő lehet, így azoknál az állampolgároknál, akiknél a Nyelvvizsga rendelet 14. § (5) bekezdése alapján el kell ismerni a magyar, mint idegen nyelv nyelvvizsgát, a KKK rendeletben előírt idegen nyelvi követelmény szempontjából nem tekinthető idegen nyelvű nyelvvizsgának. Vagyis: elismerve azt, hogy a hallgatónak van megfelelő szintű nyelvvizsgája, de az a képzés nyelvétől nem eltérő, így nem fogadható el a képzés idegen nyelvi követelményének teljesítéseként.
2. Ha az idegen nyelvet a hallgató állampolgárságához viszonyítom, a Nyelvvizsga rendelet 14. § (5) bekezdése alapján elismert magyar, mint idegen nyelv nyelvvizsgát a KKK rendeletben előírt idegen nyelvi követelmény szempontjából is el kell ismerni, és az idegen nyelvi követelmény teljesül.

Fontos egyrészről megjegyezni, hogy olyan kettős állampolgárok esetén, akiknél az egyik állampolgárság a magyar, a nyelvvizsga rendelet fent idézett rendelkezése nem alkalmazható. Másrészről kiemelendő, hogy a felvázolt probléma csak olyan képzések esetén fordulhat elő, ahol a KKK rendelet nem határozza meg taxatív az elfogadott idegen nyelveket, amelyektől való eltérés nem megengedett. A felsőoktatási jogszabályok, a KKK-rendeletek és az intézményi szabályozás képzés kezdetekor hatályos rendelkezéseinek vizsgálata tehát elkerülhetetlen.

Az idegen nyelv képzés nyelvéhez való viszonyítás mellett állók egyik fő érve a Nyelvvizsga rendelet 3. § (2) bekezdése, amely kimondja, hogy *„[a]z (1) bekezdés alkalmazásában idegen nyelvnek minősül minden, Magyarország hivatalos nyelvétől eltérő nyelv."*[13] Véleményem szerint, azonban hiba ezt a jogszabályi rendelkezést kiragadni és érvként használni, hiszen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az idézett (2) bekezdés visszautal a 3. § (1) bekezdésére, amelynek vonatkozásában deklarálja csak az idegen nyelv fogalmát (még csak nem is az „e" – tehát az egész – Nyelvvizsga rendeletre határozza meg). A Nyelvvizsga rendelet 3. § (1) bekezdése pedig a következőket tartalmazza: *„Nyelvvizsgára minden, a jelentkezés naptári évében 14. életévét betöltött személy jelentkezhet. A magyar állampolgárságú vizsgázó bármely akkreditált, a vizsgázó által választott idegen nyelvből, a nem magyar állampolgárságú vizsgázó bármely akkreditált idegen nyelvből és magyar*

[11] Nyelvvizsga rendelet 14. § (5) bekezdése
[12] Ld.: Az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet; A felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról szóló 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet
[13] Nyelvvizsga rendelet 3. § (2) bekezdése

nyelvből jelentkezhet vizsgáztatási joggal rendelkező, akkreditált vizsgaközpontnál nyelvvizsgára. A jelentkezés meghatározott fajtájú, típusú és szintű vizsgára történik. A jelentkező a vizsgaközpont bármely – a 8. § (3) bekezdése szerint működő – vizsgahelyén tehet vizsgát."[14]

A kétfajta jogértelmezés közötti különbség tehát valójában az, hogy az idegennyelvi követelmény a személyre vagy a képzésre vonatkozik. Álláspontom szerint a hatályos jogszabályi rendelkezések alapján a nem magyar állampolgár hallgatók esetén idegen nyelvi követelményként kell elfogadni a hallgatónak bármely, Magyarország hivatalos nyelvétől eltérő nyelven tett megfelelő szintű nyelvvizsgáját (még akkor is, ha ez a hallgató állampolgársága szerinti nyelv), valamint a magyar nyelvből tett nyelvvizsgát vagy az azzal egyenértékű érettségi bizonyítványt vagy oklevelet, feltéve, ha a KKK rendelet nem rögzíti konkrétan az elfogadható nyelvek listáját.

A jövőre nézve azonban célszerűnek látom a jogalkotó részéről egyértelművé tenni a felsőoktatásban hallgató, nem magyar állampolgárokra alkalmazandó idegen nyelvi követelményeket, elkerülve ezzel az eltérő jogértelmezések és gyakorlatok meglétét.

IV. Összegzés

A bemutatott szabályozási problémákból és hiányosságokból (is) jól látható, hogy kiemelkedő jelentőségű eljárási kérdések és részletszabályok hiányoznak, a szövegből a jogalkotói cél nem ismerhető fel egyértelműen, a jogalkotó nem gondoskodik a jogszabályok végrehajtási feltételeinek megteremtéséről, a végrehajtás eszközei sem tisztázottak.

Összegzésként elmondható, hogy a bemutatott esetekben a jogalkotás alapvető követelményei nem érvényesülnek, a jogszabályok nem rendelkeznek a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal, és szintén nem érvényesül a világos, közérthető és ellentmondásmentes megszövegezés követelménye. A jogalkotónak sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani a minőségi jogalkotás követelményeinek betartására.

Irodalomjegyzék

A kreditrendszerű képzés Tanulmányi és Vizsgaszabályzata kiegészítő szabályzatával egységes szerkezetben. Elfogadta az Egyetemi Tanács 1997. május 26-án. https://www.vik.bme.hu/doktorandusz/133.html [Letöltés ideje: 2017.04.05.]

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. A BME Tanulmányi és Vizsgaszabályzata. 2002. Elfogadta az Egyetemi Tanács a 2002. június 24-i ülésén. https://www.kth.bme.hu/document/200/original/bme_tvsz_2002.pdf [Letöltés ideje: 2017.04.05.]

[14] Nyelvvizsga rendelet 3. § (1) bekezdése

dr. Bárány V. Fanny

Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola

E-mail: barany.fanny@gmail.com

Témavezető: dr. Mohay Ágoston PhD, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

Lektor: dr. habil. Kocsis Miklós PhD, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

Adaptív szűrő alkalmazása az elektro-akusztikában

Bencsik Gergely, *Pécsi Tudományegyetem, Műszaki és Informatikai Kar*

A szűrő fogalma a műszaki (esetünkben kifejezetten elektronikai) alkalmazásban olyan eszközt takar, amely segítségével egy, az eszköz bemenetére érkező jelet oly módon alakíthatok át, hogy bizonyos, meghatározott frekvenciasávokat adott paraméterek mentén csillapíthatok vagy erősíthetek. Szűrőket használunk a rádió-frekvenciás kommunikációban a különböző hullámhosszú adók sávjainak szeparálására, de egyfajta szűrőként megfogalmazva egy gépjármű lengéscsillapítója is kiismerhetővé válik már a tervezés „asztallapon" történő fázisában is.
Az adaptív szűrés lényege, hogy a használt szűrő a saját paramétereit a bemenő és kimenő jel függvényében módosítja, ezzel (adott szabadságfokok és paramétereik mentén) alkalmazkodva a jelhez, valamely megfogalmazott kritériumnak megfelelően. Adaptív szűrési eljárást számtalan terület használ a képfeldolgozástól a gazdasági informatikáig.

Eredmények: A munkám tárgya egy olyan elektro-akusztikai adaptív szűrési eljárás kidolgozása volt, amely valós időben képes az akusztikai információt nem tartalmazó, mély-tartományban elhelyezkedő zajok eltávolítására úgy, hogy a bemenetére érkező jel akusztikai információt tartalmazó komponensei érintetlenek maradjanak, növelve és optimalizálva a hangsugárzókon történő lesugárzás hatásfokát.

Következtetések: A széles körben hasznosítható adaptív szűrési eljárások az egyre kedvezőbb árú és egyre magasabb teljesítményű, DSP alegységgel ellátott mikrovezérlők segítségével a valósidejű jelfeldolgozásban is teret nyerhetnek, amennyiben használhatóságuk a megfelelő vizsgálat mentén megtörténik.

Kulcsszavak: dsp, adaptív, szűrő, elektro-akusztika

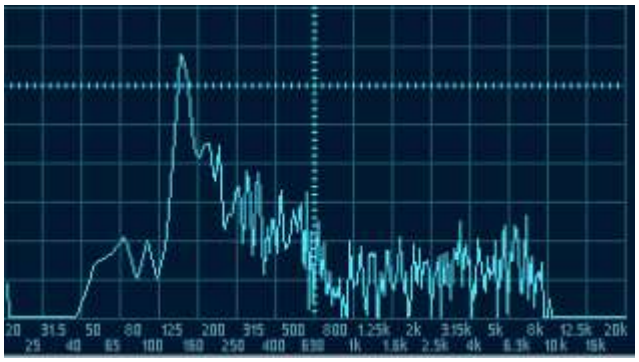
I. Bevezetés

I.1. SyncEQ

A SyncEQ egy olyan elektro-akusztikai, adaptív szűrést megvalósító koncepció software-es implementációja, amelynek elsődleges célja a bemenetére érkező jelek akusztikai információt hordozó sávjának leválasztása az akusztikai információt nem hordozó sub-harmonikusok és alacsony frekvenciájú zajoktól. Az eljárás célja a hasznos tartomány dinamikájának növelése erősítés nélkül. Ezen felül a plug-in lehetőséget nyújt a sérült felharmonikusok bizonyos csoportjának visszaerősítésére.

A SyncEQ (korábban Elektro-akusztikai szinkronizált kiegyenlítő) röviden összefoglalható lényege, hogy a jelenleg használt, úgynevezett kiegyenlítőkkel ellentétben a szűrői a bemenő jel függvényében változtatva a pozíciójukat egy alternatív hangszínezési és jelfeldolgozási lehetőséget nyújtanak. Ennek módja a bemenő jel bizonyos szabályok szerinti analizálása és a vezérlést megvalósító alapparaméter megállapítása, illetve egy, a felhasználás módját tekintetbe vevő és megvalósító algoritmus segítségével az alapparaméterrel módosítani a SyncEQ szűrőinek együtthatóit, erősítési / csillapítási értékeit és sávszélességeit. Jelen implementáció célja, hogy demonstrálja a SyncEQ valósidejű feldolgozási eljárásként történő gyakorlati hasznosítását, illetve további specifikus feladatként az akusztikai stúdiókban ismert előkeverési eljárás segítése, dinamikus mély-vágással.

I.2. Problémafelvetés

1.ábra: Pergődob spektruma (Frekvencia-amplitúdó viszony.)

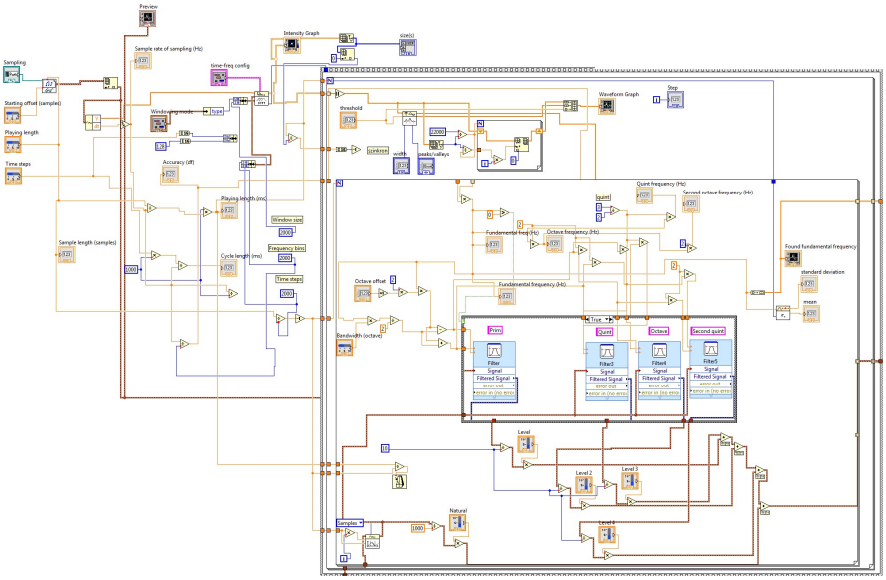
A dinamikus mély-vágás célja, hogy a pszichoakusztikai értelemben véve szükséges, információt hordozó jelet tartja meg az egymásra keverendő sávokon, a szükségtelen tartományt egy felülátereszto szűrővel eltávolítják. Ennek jelenlegi, statikus módja, hogy ismerve az adott sávon megszólaló hangkeltő eszközt (emberi hang, hangszer, környezeti zaj) és a keltett hang vonatkozó paramétereit, egy szűrőt helyeznek a sávra, amely keverés idejének túlnyomó részében jó közelítéssel dolgozik. Vegyünk példának egy pergő dob hangját. A fenti ábra egy megközelítőleg 150 Hz-re hangolt, sodronyos pergő „nyers”, azaz feldolgozatlan hangjának spektruma. Amikor a dobos megszólaltatja a pergőt, egy adott erejű ütést mér a dobtest szélére (káva) és a dobtestre feszített bőr megfelelő pontjára. Tegyük fel, hogy az ütési stíluson nem változtat a keverendő felvétel teljes hossza alatt. A dobtest hangmagasságát a belső tere, a membránok (alsó- és felső bőr) és a sodrony paraméterei, illetve az ütés korábban tárgyalt módja adják. Ebben az esetben a felvétel ideje alatt a spektrum várhatóan azonos képet fog adni minden leütés alkalmával.

A spektrum képét megfigyelve jól látható, hogy az alaphangtól (legmagasabb csúcs ~150Hz-nél) mélyebb tartományban is van a jelnek adott amplitúdója. Ezek adódhatnak a membrán és a dobtest sajátosságából, azonban a jellemző az, hogy a dobtestet mért ütés mozgási energiája a dobtest kávájára rögzített dobmikrofon membránját elmozdítja, amely a dobtest hangjától független periodikus jelet közvetít a mozgási tehetetlenségéből fakadóan. Utóbbi együtthatók nem tartalmaznak akusztikai információt, mert nem a dobtest saját hangját reprezentálják és jellemzően mélyebbek az emberi fül számára hangként értelmezhető jelek sávjánál. A fent említett eljárás ilyenkor az, hogy a hangmérnök vagy hangtechnikus egy felüláteresztő szűrővel ezt a tartományt eltávolítja. Hogy ez a felvétel alatt vagy utólagosan történik, attól tekintsünk el. Ez az eljárás a pergődob hangjának tekintetében teljesen megfelelő, hiszen az előzőleg megállapított feltételekből biztosan következtethetünk rá, hogy a dobtest nem fog mélyebb, hasznos együtthatót produkálni.
A felesleges sáv eltávolítása tehermentesíti a jelet, ezzel dinamikusabbá téve azt, amely a keverendő sávok számának növekedésével jelentős különbségként jelentkezik a kevert jel lesugárzásakor. Ennek oka, hogy az alacsonyabb frekvenciájú jelek egységnyi idő alatt nagyobb energiát igényelnek a jel lesugárzásakor, emellett a mélyebb komponensekre interpolálódó magasabb frekvenciájú komponensek esetében a lesugárzást végző membrán és erősítő munkapontja is kimozdult állapotban van. Az ilyen módon meg nem dolgozott, hasonló problémát felvető (akusztikai felvételeknél általános) sávok keverésénél, a „mixben" szükséges információt nem hordozó, mély-tartományban jelentkező zavarjelek elemésztik a teljesítményt. Hasonló problémát okozhatnak a nem hallható, GHz-es értékeken jelentkező gerjedések is, amik a germánium félvezetők elektro-akusztikai felhasználásának idejében az erősítőfokozatok gyors túlmelegedését és végleges sérülését okozták. Adott mértékű teljesítmény mellett, a fent említett módon meg nem dolgozott sávok keveréséből létrejövő „mix" esetében a hasznos jel elől az információt nem hordozó mély-tartomány „elemészti" a rendelkezésre álló teljesítményt, így azt az érzést keltve, hogy a „mix" nem szól a kellő hangerőn. Ennek következményeként az elektro-akusztikai berendezést kezelő, laikus végfelhasználó kompenzálva a lesugárzó előtti erősítést, a berendezésben (mind a végfokozatban, mind a lesugárzóban) maradandó kárt tehet, illetve a torzítás mellett a jelalak is romlik.
A korábbi példában azonban a dobtestet egy olyan dobtestre cseréljük, amely hangmagassága játék közben módosítható. Tegyük fel, hogy a jelenlegi dobtest legmélyebb hangja a korábbival ellentétben 40Hz, azonban 80, 160, 53 és 102 Hz-en is megszólaltatható, és a felvételen, amelyet most keverendő jelnek tekintünk ezen hangok mindegyike megszólal. A statikus felüláteresztő szűrőt a lehető legmélyebb hanghoz kell illeszteni, amelyet a dobtesttel meg lehet szólaltatni. Ellenkező esetben a megszólaló hangok egy része más intenzitással és más tónussal szólal meg. Az elektro-akusztikai gyakorlatban megtörténik, hogy ilyen kompromisszumokat kell bevezetni, azonban ettől most eltekintünk. Ebben az esetben a zavaró jelek a legmélyebb hang kivételével minden további megszólaltatható hang esetében jelen lehetnek.
Célszerű lenne, ha ismerve a megszólaló hangok intenzitását megkülönböztetné a hangmérnök a hasznos jelet és a hangszer megszólaltatásából eredő zajokat. A SyncEQ VSTfx demonstrációs verziója ez utóbbi manuális megoldást az elsődlegesen meghatározott specifikus feladatával látja el.

II. Anyag és módszer

II.1. Koncepció

A 2014-es SyncEQ prototípus célja az volt, hogy láttassa a vázolt koncepció gyakorlati megoldásait, minimális betekintést engedjen a későbbi működésbe. Az említett prototípus a National Instruments LabView modellező-software használatának útján realizálódott.

2.ábra: A SyncEQ blokkdiagramja LabView-ban.

Ez a prototípus „offline” módban végezte a jelfeldolgozást, azaz a jel feldolgozását követően, a feldolgozott jelet elhelyezte egy vonatkozó típusú, virtuális tárolóelemben, ahonnan kiolvasva került lejátszásra. Ez a metodika az elektro-akusztikai gyakorlatban nem jellemző. Alapvető igény van a valósidejű feldolgozást közelítő, azaz minimális késéssel dolgozó jelfeldolgozásra mind az elő műsorokkal, mind pedig a stúdióban előállított hanganyagokkal való munkavégzés esetében.
A valósidejű feldolgozás közelítéséhez megfelelő paraméterek rögzítése szükséges. A szűrők és maga a program műveleteinek futásához szükséges processzoridő kiszámításától eltekintve, egy általános és minimális késési időre következtethetünk, amely késési idő jelen lesz a koncepció bármely formátumú implementációja esetén. A későbbiekben pontosításra kerülnek azon jellemző metrumok, amelyek a SyncEQ működésére hatással vannak. Ha a futtatókörnyezetet ideálisnak tekintem, úgy az említett alapvető késés az alábbi módon alakul:

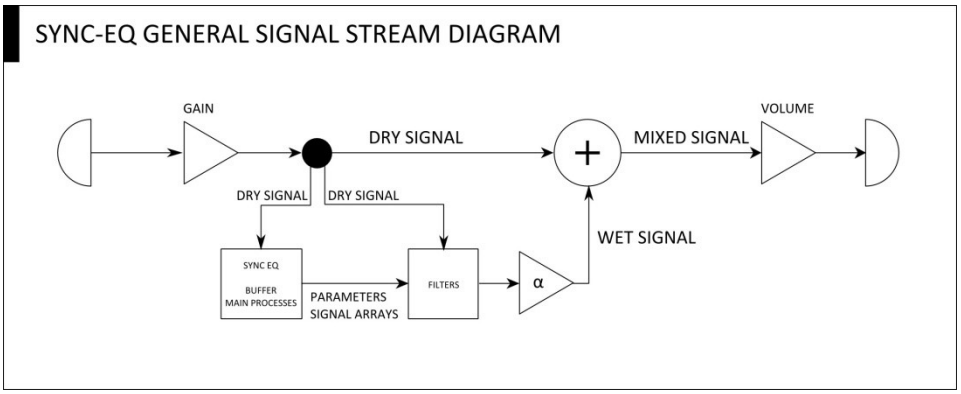
$$Delay = \frac{FFTpool}{SampleRate}[sec]$$

3.ábra: A frekvenciatartomány-beli együtthatók megállapításához szükséges Fast Fourier Transform kimenetének késése.

$$\Delta f \quad \frac{1}{Delay} = \frac{SampleRate}{FFTpool}[Hz]$$

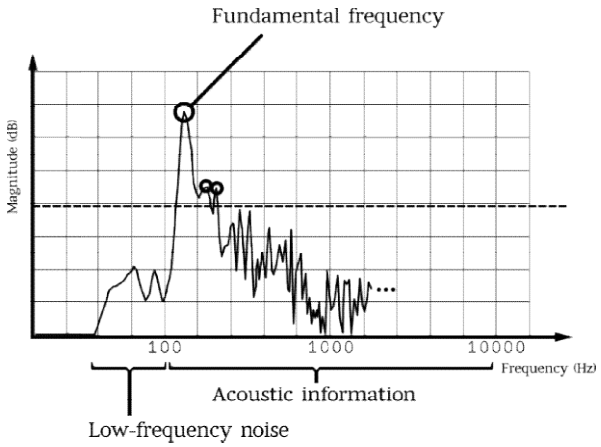
4.ábra:. Az FFT által előállított spektrum pontossága.

Ahol FFTpool annak a buffernek a mérete, amely ha megtelik a bemenetre érkező adattal, előállítható a kimenet értéke, a SampleRate pedig a mintavételezési frekvencia. Belátható, hogy amennyiben a feldolgozási idő a nullához közelít, ez az egy feltétel mégis megszabja, hogy az FFTpool-al konzisztens mennyiségű adat beérkezését követően adható csak kimenet.

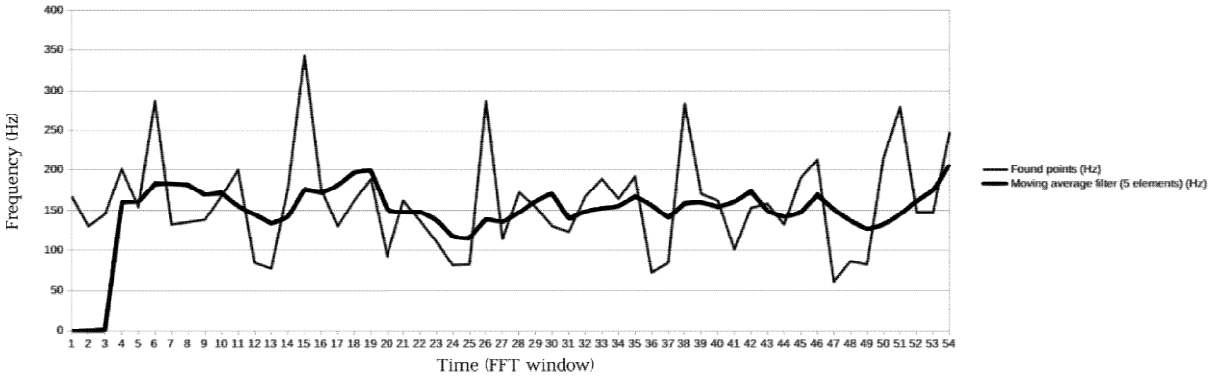
5.ábra: A SyncEQ jelenlegi koncepciójának általános adatfolyam diagramja.

A SyncEQ jelenlegi koncepciója megkerülve ezt a problémát, az adatfolyamot folyamatosan átereszti, a késés csaka szűrők paramétereit érintik. Ebben az esetben nem a jel késik, hanem a jelfolyamot befolyásoló átviteli karakterisztika előállítása. Így jobban közelíthető a valósidejű jeltovábbítás, illetve a késő szűrőparaméterezéssel egyéb problémák is kezelhetők.

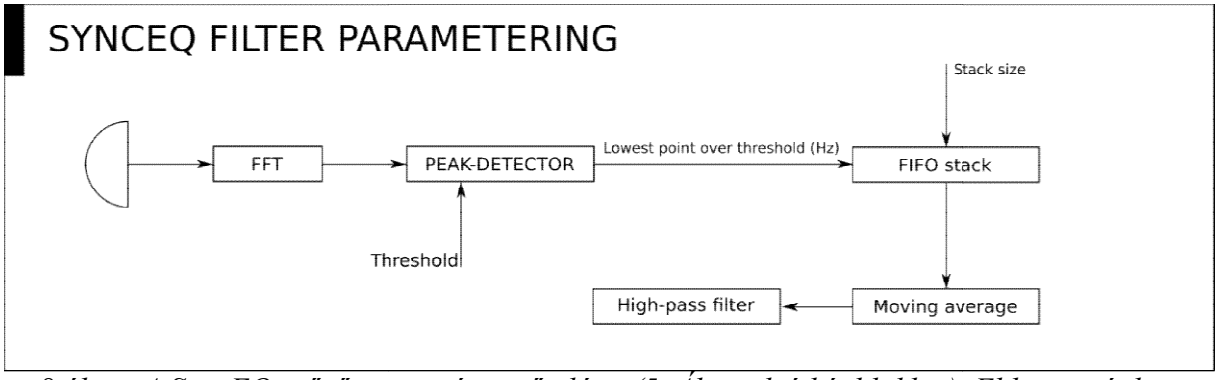
6.ábra: A feltételezett alapharmonikus megjelölése.

A feltételezett alapharmonikus az a pont lesz, amelyre a felüláteresztő szűrőt fogja helyezni a SyncEQ. Miután ezt a pontot folyamatosan követnie kell, pusztán pár szabály paraméterezésével adott a lehetőség a SyncEQ-nak megmondani, hogy milyen módon keresse ezt a pontot. Jelen esetben egy határérték fölé eső amplitúdójú együtthatók közül a legmélyebb fekvésűt részesíti előnyben. A *csúcskövetés modul* más paraméterezés mentén egyéb feladatokra is használhatóvá teheti a SyncEQ-t.

7.ábra: A csúcskövetés simítása öt elemű mozgóátlaggal.

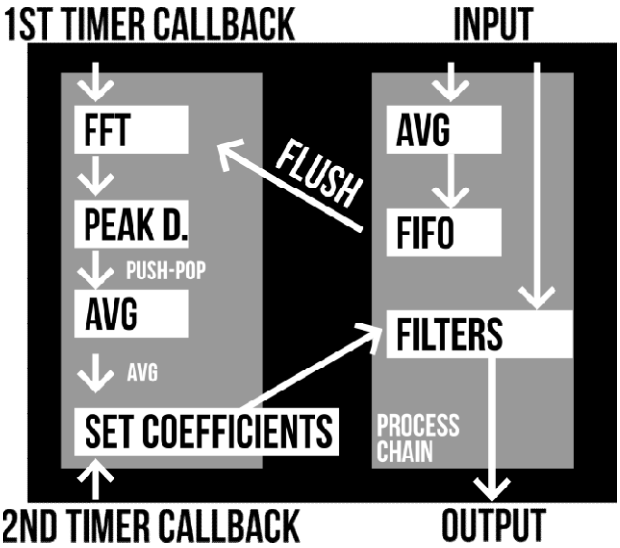
A mozgóátlaggal való követés következtében a felüláteresztő szűrő lassabban követi a feltételezett alapharmonikus változását, ezzel elkerülve hogy a pillanatnyi változások és a hirtelen, nagy ugrások azonos követését.

8.ábra: A SyncEQ szűrőt paraméterező alága (5. Ábra alsó két blokkja). Ebben az ágban jelentkezik a megkerült késés.

II.2. Implementáció

A Virtual Studio Technology (VST) két fő kategóriára, hangszerekre és effektekre osztható család, amely az úgynevezett Digital Audio Workstation (DAW) rendszerek többségén futtatható, audiotechnikai beépülő modul. A fejlesztéshez szükséges Software Developement Kit-et a Steinberg GmbH. adja ki. A technológia pillanatnyilag a 3. törzsverziónál tart. Az igen népszerű technológia számtalan kereskedelmi és ingyenes, amatőr és profi effekt és hangszer létrejöttét támogatta, jól körvonalazható piacot kiépítve az elektro-akusztikai beépülőmodulok világában. Célszerű választásnak tűnhet, azonban a támogatottsága erősen operációs-rendszer specifikus.
Egyéb lehetőségek a jellemzően nyílt forráskódú LADSPA (Linux Audio Developer's Simple Plugin API, illetve 2-es verziója LV2 néven), az ugyancsak elsősorban kereskedelmi és professzionális célokat szolgáló Real-Time AudioSuite (RTAS – jellemzően az Apple rendszereihez) és a kizárólagosan Apple rendszerekhez fejlesztett AudioUnit.
A piacon jelenlevő, vonatkozó softwarek fejlesztésével, forgalmazásával, kiadásával foglalkozó cégek körében jellemző, hogy a felsorolt technológiák közül többet is használnak, belátható okokból.

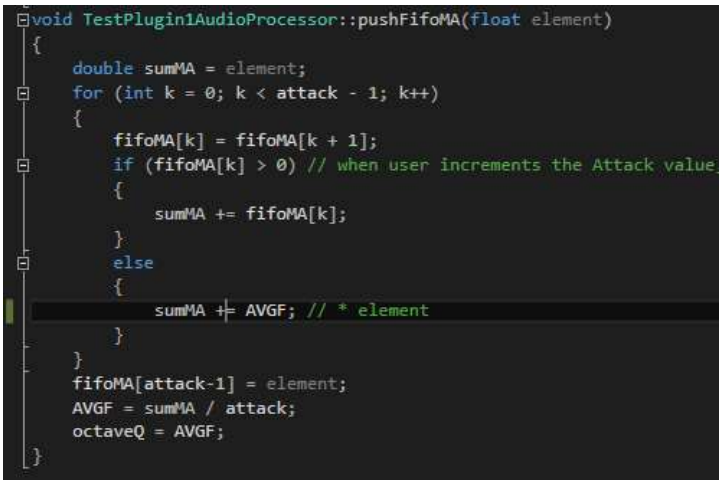
9.ábra: A SyncEQ implementációjának működési blokkvázlata.

A 9. ábra jobboldali szürke blokkja egy folyamatosan futó blokk, ami fogadja a bemenetére érkező buffert és azon állandó műveleteket végezve kiküldi a modulált jelet a kimenetre.
Az itt implementált műveletek:

- Átlagolás: a beérkező csatornák jeleit egyetlen csatornában egyesíti. Ez az összesített, átlagolt értékű csatorna megy tovább a Fourier transzformációnak előkészített FIFO verembe
- FIFO: ennek a veremnek a töltése addig tart, ameddig a verem ürítésére utasítást nem kap a PluginProcessor a vonatkozó timertől.
- Szűrők: inicializáláskor a szűrők rendre azokat az együtthatókat kapják meg, amelyekkel nem modulálják a jelet.

A SyncEQ plugin két műveleti láncot tartalmaz, amelyeket a korábban említett timerek indítanak. Az első műveleti lánc elemei (a koncepcióban ismertetett műveletek):

- FFT: Fast Fourier Transform, hívásra üríti a számára fenntartott FIFO vermet, majd elvégzi a Fourier transzformációt a bemenetére adott tömbön.
- Peak detection: Kikeresi a három legmagasabb értéket az FFT kimenetén és indexeiket növekvő sorrendbe rendezi.


```
void TestPlugin1AudioProcessor::pushFifoMA(float element)
{
    double sumMA = element;
    for (int k = 0; k < attack - 1; k++)
    {
        fifoMA[k] = fifoMA[k + 1];
        if (fifoMA[k] > 0) // when user increments the Attack value
        {
            sumMA += fifoMA[k];
        }
        else
        {
            sumMA += AVGF; // * element
        }
    }
    fifoMA[attack-1] = element;
    AVGF = sumMA / attack;
    octaveQ = AVGF;
}
```

10.ábra: A feltételezett alapharmonikusok követéséhez implementált mozgóátlagolás.

A második műveleti láncban egy másik timer hívására megkezdődik a szűrők beállítása az előállított együtthatók segítségével. Végül a következő futási ciklusban (a DAW-ban vagy a Virtual Driver Managerben beállított buffermérettől függ a ciklusidő.) a beérkező jelet már valós időben módosítják a szűrők, megvalósítva a korábban prefixált elvárásokat.

1. táblázat. Az alábbi táblázat felsorolja a jellemző változókat, azok típusait és kezdőértékeit.

Változó neve	Kezdőérték	Használat	Típus
stackMax	50	A megállapított körfrekvencia mozgó átlagolásához szükséges maximum elemszám.	int
fft_size	$2^{12} = 4096$	A Fourier transzformáció kimenetének értelmezési tartománya.	int
attack	10	A mozgó átlagolásához (bázisfrekvencia megállapítása) szükséges FIFO verem felhasznált mérete. A kezelőfelületen a felhasználó adja meg. $0 < attack \leq stackMax$	int
dtFFTdata	30	Az aktuális bázisfrekvencia megállapításának és verembe helyezésének gyakorisága. Minden „push” utasítást egy átlagolás követ. (Hz)	enum
dtSetFilters	10	A szűrőegyütthatók újraparaméterezésének gyakorisága. (Hz)	enum
AVGF	0	Minden „push” műveletet követően kiértékelődik, a *fifoMA* tömbben, *attack* hosszúságon értelmezett veremben lévő, korábbi ciklusokban megállapításra került *lowEnd* pontok átlaga. A célja, hogy két, tetszőleges időbeli pontban megállapított bázisfrekvenciák esetén a szűrők állítható sebességű átmenettel kövessék az új értéket.	float
fifo	0 [*fft_size*]	A Fourier transzformáció bemenetére küldött tömb.	float

fifoindex	0	A fifo tömb feltöltéséhez használt ciklusváltozó.	int
fft_data	0 [*fft_size*]	A Fourier transzformáció kimenete.	float
avg_sample	0 [*fft_size*]	A *fifo* tömbben felgyűjtött, két bemeneti csatorna átlaga.	float
offset	0	A mérési pontosság. $$offset = df = \frac{sampleRate}{\text{fft_size}}$$	float
FFTPeaks	0 [3]	A Fourier transzformáció kimenetén jelentkező első három, legnagyobb „peak” helye a kimeneti tömbben, felszorozva az *offset* értékkel, növekvő sorrendben, frekvencia fizikai értéket reprezentálva.	float

III. Eredmények

III.1. Valósidejűség

Mindenek előtt érdemes még részletezni a valósidejűség kérdését. A korábban vázolt modell, ahogy a blokkdiagramon is látható, a bemenetre érkező jel késését úgy igyekszik minimalizálni, hogy csak a feldolgozáshoz szükséges paraméterek késésével operál, a szűrők alaphelyzetben a jel érintetlen átengedésére vannak paraméterezve. A SyncEQ előző fejezetben ismertetett konstrukciójában látható FIFO stack feltöltésének ideje, a bemenetre érkező sample-ök mennyiségével egyenesen arányos. A sample-ök mennyisége a buffer méretétől függ, amelyet a DAW által használt VDM driver ad meg, jelen esetben az Asio4All. A diszkrét Fourier transzformáció kimenetének késése a FIFO stack méretétől függ, amely az előző fejezetben lévő táblázat szerinti konstans érték. A feldolgozáshoz szükséges paraméterek késése a alábbi módon alakul:

$$\frac{1000}{SampleRate} \cdot BufferSize = Bufferáltalfelöleltidő$$

$$\frac{DFTFIFO}{BufferSize} = hányfutásiciklusszükségesaFIFOveremfeltöltéséhez$$

11.ábra: A bufferméret, a mintavételezési ráta és a stack mérete az alábbi összefüggése alapján határozza meg a DFT kimenetének alapvető késését.

$$\frac{1000}{SampleRate} \cdot BufferSize \cdot \frac{DFTFIFO}{BufferSize} = \frac{1000}{SampleRate} \cdot DFTFIFO = \frac{1000DFTFIFO}{SampleRate}[ms]$$

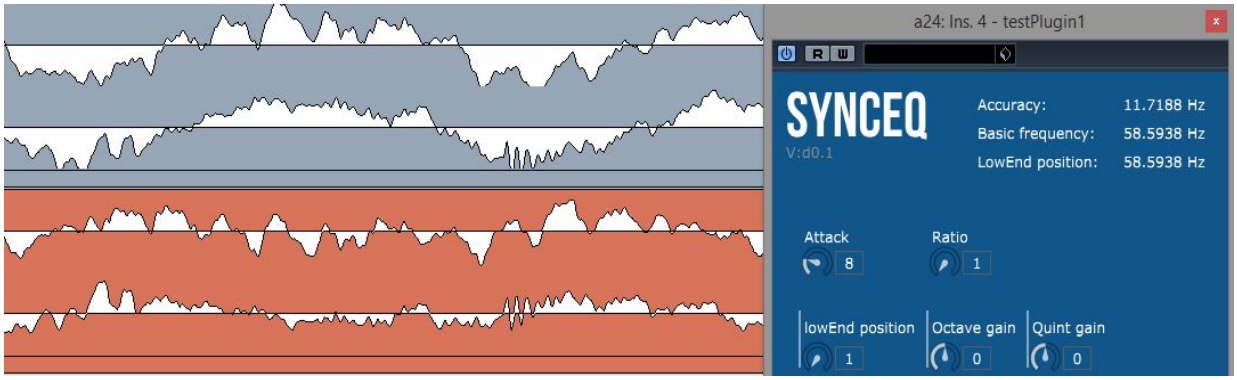
12.ábra: A két érték szorzata adja meg a késés idejét milliszekundumban.

$$\Delta f = \frac{SampleRate}{DFTFIFO}[Hz]$$

13.ábra: A mérési pontosság meghatározása.

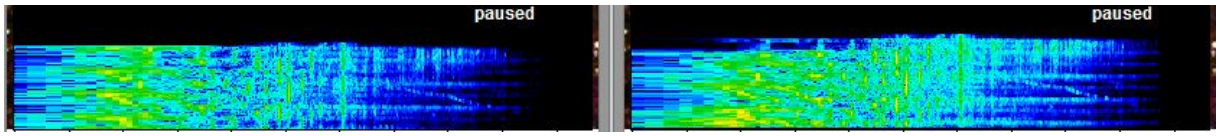
III.2. Hatásvizsgálat

Az alábbi ábrákon mind a támadási érték lekövetése, mind a vágás következtében, az alapfrekvenciától magasabb tartományok „dúsulása” is megfigyelhető. A következő ábrán egy normalizált jel, egy zeneszám (Fever The Ghost – Source) egy rövid részletének időfüggvénye látható. A kék sávban a „nyers” jel jobb és bal csatornája, a terrakotta színű sávban a párhuzamosan futó, SyncEQ-n átküldött jel jobb és bal csatornája látható. A kék kerettel jelölt részen jól látható, ahogyan a jel mélyebb tartományára szuperponálódott magasabb frekvenciájú komponens visszahelyezkedik a munkapontra.

14.ábra: A tiszta és a SyncEQ által feldolgozott jel összehasonlítása.

Az alábbi ábra a fent látható „száraz” és „nedves” sávok intenzitásgörbéjét mutatja. Fontos megjegyezni, hogy a két görbe technikai okokból nem került közvetlenül egymás mellé, azonban nem késleltetésről van szó, pusztán a manuális kezelés nehézségéről. A két jel időbeli azonosságát jól bizonyítja a jel kétharmadánál (közelítőleg 2-3kHz) látható „emelkedő” mintázat.
A bal oldali ábra a „száraz”, azaz megdolgozatlan jel intenzitását, a jobb oldali pedig a SyncEQ kimenetén rögzített jel intenzitását mutatja. Megfigyelhető a korábban említett „dúsulás” a megközelítőleg 100Hz-nél magasabb tartományban.

15.ábra: Intenzívebb, textúrázottabb jel a feldolgozást követően. Balra a „száraz”, jobbra a „nedves”, azonos időintervallumban. A „nedves” jelen megfigyelhető a SyncEQ támadási értékéből következő „felfutás”. (Vízszintesen a frekvencia-, függőlegesen az időtengely.)

A SyncEQ alkalmazása több, egymásra keverendő sáv esetében jelentős különbséget eredményezhet, a hangosságérzet növelésében. Összességében megállapítható, hogy a dinamikus mély-kivágás feladatát sikeresen ellátja a SyncEQ VST, és a bemenetére érkező jel paramétereinek követésével kevesebb kompromisszummal „tehermentesíti” a jelet, statikus társaihoz képest.

III.3. Mérés

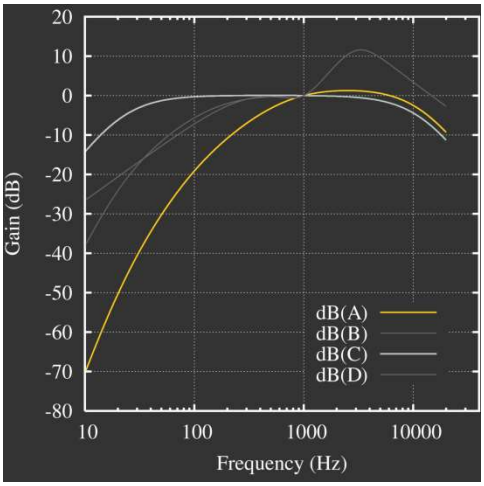
A mérés célja az volt, hogy a SyncEQ bemenetére küldött és a „száraz”, lesugárzott jelek hangnyomásbeli eltérései összehasonlításra kerülhessenek. A Lesugárzó egy Behringer B300-as, széles-sávú, aktív hangláda volt, a zajszintmérő műszer pedig egy Voltcraft SL-451-es

modell. Az említett láda névleges teljesítménye 300W, érzékenysége 105dB @ 1W/1m, a gyári hangsugárzókkal szerelt.

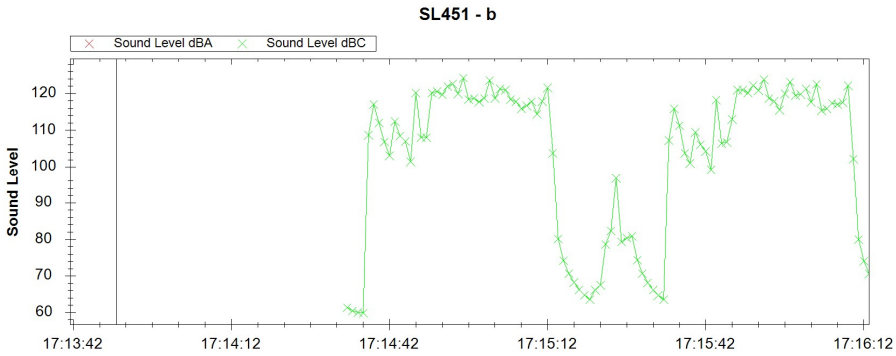
16.ábra: A Voltcraft SL-451-es zajszintmérő.

A méréshez egy rövid, 37 másodperc hosszúságú minta lett felhasználva, amely egy zeneszám kevert jele. A SyncEQ méréshez használt beállításai nem okoztak számottevő, hallás után érzékelhető karakterváltozást a mix hangjában, kivéve a rögtön szembetűnő, intenzívebb hangindításokat.
A zajszintmérő mintavételezési rátája 1S/s. A sample és a mérés indítása manuálisan, egyszerre történt. Az esetleges pontatlanság miatt az adatsorok első mintái elhagyásra kerültek. A két adatsor dBA és dBC, szűrővel súlyozott zajszintmérési eljárással állt elő.

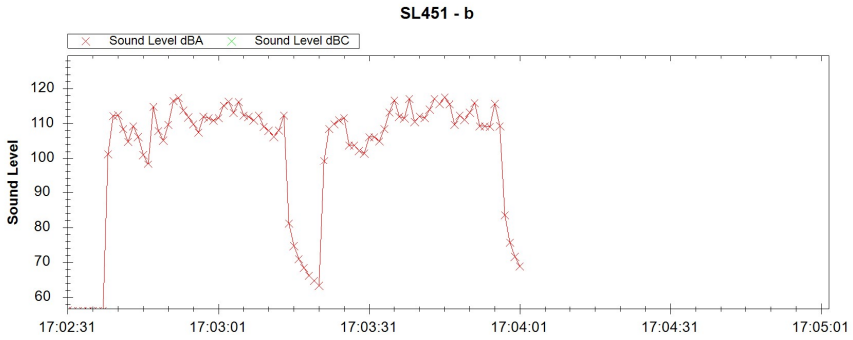

17.ábra: Súlyozógörbék hangnyomásméréshez.

A C görbe jellemzően a teljes hallható tartomány hangnyomásához szükséges szűrőé, amely a tényleges hangnyomás vizsgálatához használt. Az emberi hallás ettől különböző, az A görbe közelíti. Az A görbe esetén a középtartomány kerül előtérbe, hasonlóan az emberi fül hallásához.
A 18. és 19. ábrán látható mérési adatok két-két jól elkülöníthető mérést tartalmaznak. Az első mérési sorok mindig a „száraz” a második a „nedves” jelek méréseinek adatai.

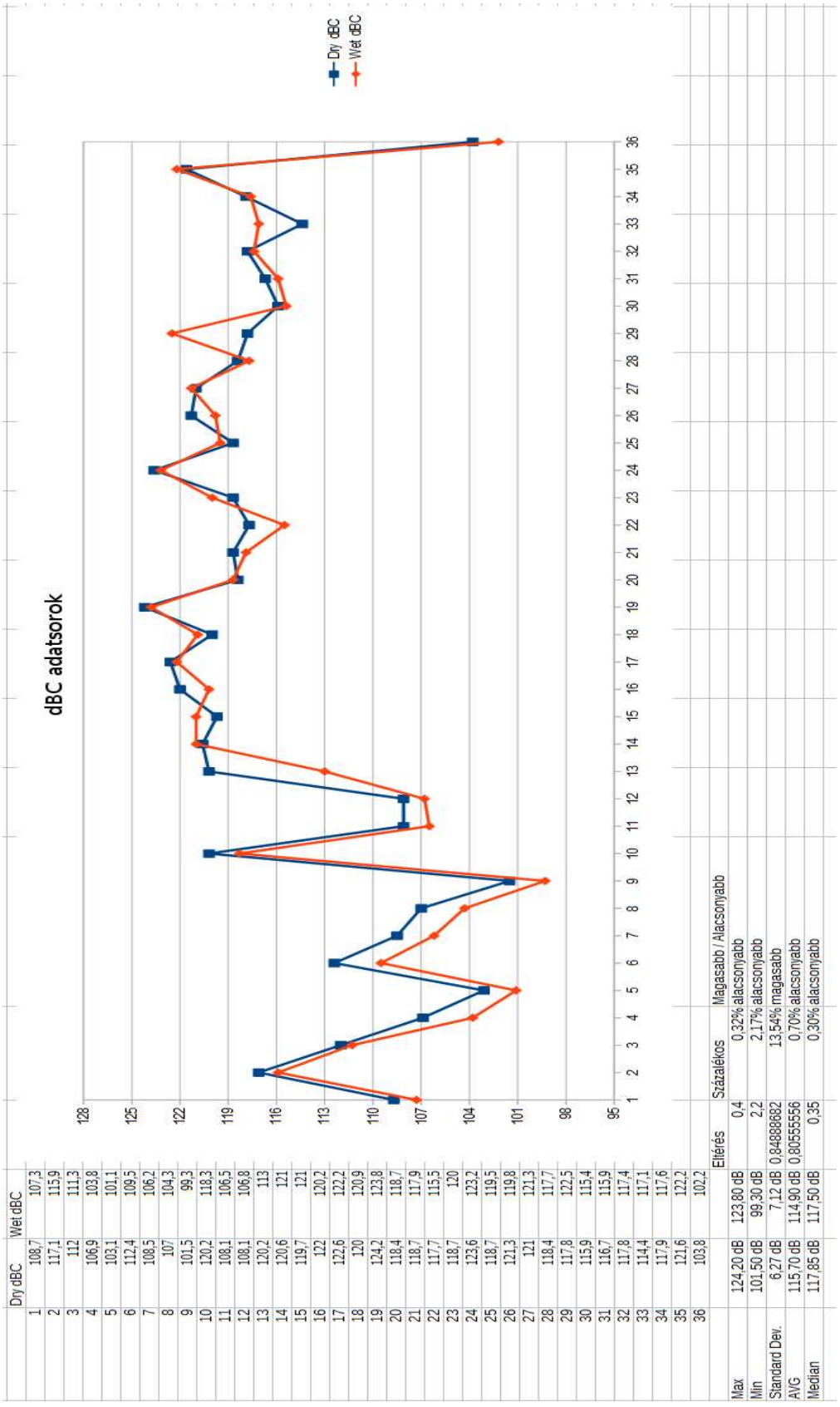

18.ábra: A Voltcraft SL-451-esen rögzített dBC mérési adatok.

19.ábra: A Voltcraft SL-451-esen rögzített dBA mérési adatok.

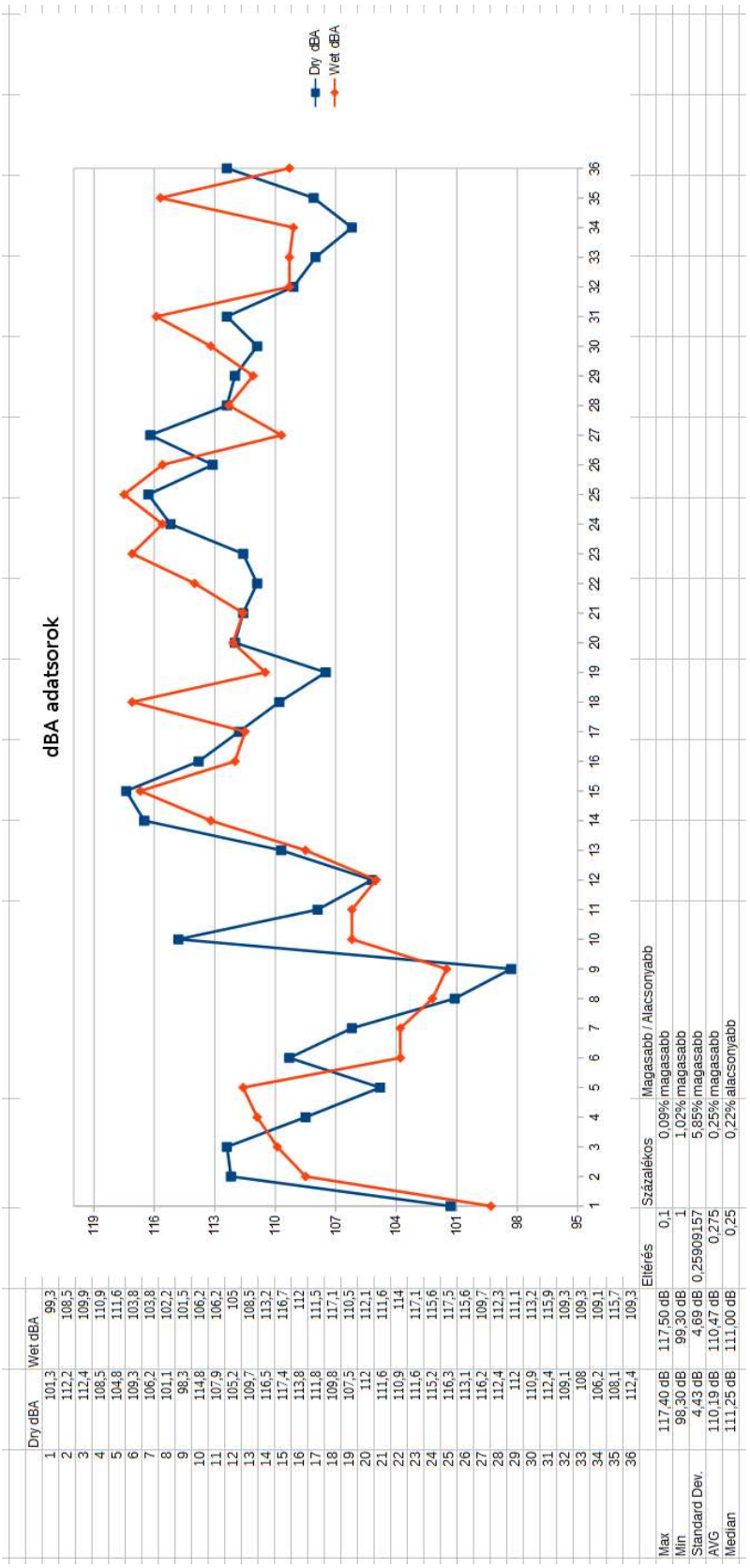
Még a dBC adatsor esetében a SyncEQ kimenetén lesugárzott jel jellemzően alacsonyabb értékeket produkál, dinamikusabb. Összevetve a fenti intenzitásgörbékkel belátható, hogy a C görbe alakjából következően a levágott mély-tartomány hiánya okozza ezt a csillapodást. A dBA adatsor esetében azonban már jól látható, hogy 0,25%-al nagyobb átlagos hangnyomást mértünk. A jel az A görbe szerint is dinamikusabb, azaz nagyobb a szórása, mint a tiszta jelnek. Az eltérések előjeleit tekintve a két mérési adatsor ebben az egy adatban egyezik meg. A két mérési adatsor értékeiből következtethetünk arra, hogy (A C görbe szerinti) alacsonyabb lesugárzott hangnyomás mellett, (az A görbe szerinti) növelhető a z emberi hallás számára érzékenyebb sáv hangnyomása, a dinamikus mély-vágás segítségével.

	Dry dBC	Wet dBC
1	108,7	107,3
2	117,1	115,9
3	112	111,3
4	106,9	103,8
5	103,1	101,1
6	112,4	109,5
7	108,5	106,2
8	107	104,3
9	101,5	99,3
10	120,2	118,3
11	108,1	106,5
12	108,1	106,8
13	120,2	113
14	120,6	121
15	119,7	121
16	122	120,2
17	122,6	122,2
18	120	120,9
19	124,2	123,8
20	118,4	118,7
21	118,7	117,9
22	117,7	115,5
23	118,7	120
24	123,6	123,2
25	118,7	119,5
26	121,3	119,8
27	121	121,3
28	118,4	117,7
29	117,8	122,5
30	115,9	115,4
31	116,7	115,9
32	117,8	117,4
33	114,4	117,1
34	117,9	117,6
35	121,6	122,2
36	103,8	102,2

	Eltérés	Százalékos	Magasabb / Alacsonyabb
Max	124,20 dB	0,4	0,32% alacsonyabb
Min	101,50 dB	2,2	2,17% alacsonyabb
Standard Dev.	6,27 dB	0,84888682	13,54% magasabb
AVG	115,70 dB	0,80555556	0,70% alacsonyabb
Median	117,85 dB	0,35	0,30% alacsonyabb

20.ábra: DbC súlyozású mérésiadatsorok összehasonlítása.

	Dry dBA	Wet dBA
1	101,3	99,3
2	112,2	108,5
3	112,4	109,9
4	108,5	110,9
5	104,8	111,6
6	109,3	103,8
7	106,2	103,8
8	101,1	102,2
9	98,3	101,5
10	114,8	106,2
11	107,9	106,2
12	105,2	105
13	109,7	108,5
14	116,5	113,2
15	117,4	116,7
16	113,8	112
17	111,8	111,5
18	109,8	117,1
19	107,5	110,5
20	112	112,1
21	111,6	111,6
22	110,9	114
23	111,6	117,1
24	115,2	115,6
25	116,3	117,5
26	113,1	115,6
27	116,2	109,7
28	112,4	112,3
29	112	111,1
30	110,9	113,2
31	112,4	115,9
32	109,1	109,3
33	108	109,3
34	106,2	109,1
35	108,1	115,7
36	112,4	109,3

		Eltérés	Százalékos	Magasabb / Alacsonyabb
Max	117,40 dB	117,50 dB	0,1	0,09% magasabb
Min	98,30 dB	99,30 dB	1	1,02% magasabb
Standard Dev.	4,43 dB	4,69 dB	0,25909157	5,85% magasabb
AVG	110,19 dB	110,47 dB	0,275	0,25% magasabb
Median	111,25 dB	111,00 dB	0,25	0,22% alacsonyabb

21.ábra: DbA súlyozású mérési adatsorok összehasonlítása.

IV. Összegzés

A lesugárzott és az emberi hallás paramétereit közelítő görbével való hangnyomásmérés után megállapítható, hogy a SyncEQ-val kiegyenlített jel dinamikusabb, illetve teljesíti a lesugárzó tehermentesítésének feladatát. Utóbbi a magasabb átlagos hangnyomás és a pillanatnyi magasabb hangnyomás mért értékeiből látható.
Összegezve a SyncEQ VST implementációja sikeresen megtörtént. Az alapvető funkcióját ellátja, illetve megvalósítja a 2014-ben felvázolt koncepció szerinti felépítést, így az elővetített módon fejleszthető és hamarosan kiadható.

Irodalomjegyzék

John, Chowning, "Az észlelés egysége és a hallásperspektíva", Cambridge, MA, MIT Press., 1999; ford. Kovács Balázs 2009.

Keltz, The "L" word - latency and digital audio systems, 2012 http://www.prosoundweb.com/topics/audio/the_l_word_latency_digital_audio_systems_opening_pandoras_box/ [letöltés ideje: 2016. 12. 03]

Sipos Gyula – Hi-Fi erősítők építése., Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1980, ISBN: 9631033147

Bencsik Gergely, Mérnök-informatika BSc.

Pécsi Tudományegyetem, Műszaki és Informatikai Kar

E-mail: becsegergely@gmail.com

Témavezető: Dr. Sári Zoltán, PhD, Pécsi Tudományegyetem

Lektor: Dr. Háber István Ervin, PhD, Pécsi Tudományegyetem

The source of Sport Enjoyment in young athletes in association with their future orientation and satisfaction with life

Tamás Berki, *University of Szeged, Faculty of Art, Doctoral School of Education*
Bettina Pikó, *University of Szeged, Faculty of Medicine, Department of Behavioral Sciences*

Introduction: Physical inactivity is one of the major risk factors for many diseases. To promote sports and physical activity we need to understand what motivations drive people to participate in any sports activities. Previous studies showed that enjoyment is one of the key predictors to sport participation and building strong background for sport motivation for young athletes. The aim of this study was to find the main predictors of sport enjoyment and find a relation between sport enjoyment and satisfaction with life and their future orientation in adolescent athletes.

Methods: Young athletes (N=129; Mean age = 16.5; S.D. = 1,09; 43,4% boys; 56,6% girls) participated in our study. Self-administered survey was used to collect data. For measuring sport enjoyment, we used Wiersma's (2001) *Source of Enjoyment in Youth Sport Questionnaire.* To understand youth future orientation, we used *The Future Orientation Scale* (Strathman, Gleicher - Boninger – Edwards, 1994). *The Satisfaction with Life (SWL) Scale* (Diener, Emmons, Larsen – Griffin, 1985) was used for measuring youth's life satisfaction. Besides descriptive statistics, factor analysis and correlation analysis were used for data analysis.

Result: Factor analysis revealed 6 factors of sport enjoyment: Self-Referenced Competency, Effort Expenditure, Competitive Excitement, Other-Referenced Competency and Recognition, Affiliation with Peers, Positive Parental Involvement. Significant correlations were found between the future orientation scale, effort expenditure and competitive excitement. Furthermore, SWL correlated with self-referenced competency, other-referenced competency and affiliation with peers.

Discussion: Similar to the previous literature we also found six sources of sport enjoyment. The correlation analyses showed that the student's future orientation mainly correlated with intrinsic components such as effort expenditure. The SWL, on the other hand, mainly correlated with extrinsic components like other-referenced competency. Overall, we may conclude that the athletes being more competitive were more future oriented than athletes who enjoyed sport because of others.

Keyword: physical activity, sport enjoyment, future orientation, satisfaction with life

I. Introduction

Physical inactivity is one of the major risk factors for many diseases. Several studies showed that the lack of physical activity is one of the leading causes of various disorders such as cardiovascular diseases and cancer (Tremblay - Colley - Saunders - Healy – Owen, 2010). According to the statistics these are the leading causes of early death which can also be tracked back to the lack of healthy lifestyle (Vitrai - Varsányi, 2015). These data have improved a lot in the past few years in Hungary, but we are still below the average of the European Union. However, according to the National Health Institute's report, health consciousness of the Hungarian population significantly improved over the past six years (Vitrai - Varsányi, 2015). This development is very promising because one of the key priorities in health promotion and disease prevention is that the individuals consciously should do for their own health.

Physical activity and sport occupy a top position in health promotion and disease prevention. The public focus on physical activity and sport grows every year in our country. According to Ács and Kovács (2015) the physical inactivity in Hungary decreased by 9% in the last 5 years which is an outstanding achievement, knowing the domestic conditions. Even though the number of active athletes increases year by year, we are still lagged behind the Western European countries. In young age, many kids stop doing any sports or even don't have the opportunity to start. We should count with the danger of drop-out among athletes in every age. The literature says that one third of the children burn-out within a year of starting a sport (Burton - O'Connell - Gillham – Hammermeister, 2011). The drop-out rate for adults is as high as 50% who leave sports within 3 to 6 months (Dishman - Buckworth, 1996). According to Bussmann (1999), there are many reasons for drop-out in young athletes. These include school stress, injury, lack of time, lack of family support, lack of motivation, and conflicts in the sport environment. For gaining the benefits of exercise, it is important that more people should conduct diverse physical activities and we have to keep the drop-out rate as low as possible. Therefore, it would be useful to understand influencing factors of physical activity, e.g., to map why people start and maintain regular exercise. Studies suggest that children and adults tend to start sports for similar reasons. These reasons are: fitness, finding social company and to find out if they are good in any sports, but the main reason is the enjoyment of exercise, which is most decisive motivation of sport participation (Campbell - Macauley, 2001).

Previous studies show that sport enjoyment is one of the key predictors of sport participation that may help with building a strong background for sport motivation in young athletes (Scanlan - Carpenter - Lobel – Simons, 1993). Researchers of sport enjoyment may refer to different sport motivation theories such as Scanlan's "Sport Commitment model" (Scanlan - Carpenter - Lobel – Simons, 1993) or the "Achievement goal theory" by Nicholls (1994).

According to Scanlan's definition sport enjoyment is *"A positive affective response to the sport experience that reflects generalized feelings such as pleasure, liking, and fun"* (Scanlan - Carpenter - Lobel – Simons, 1993, p. 6). Scanlan and her colleges (1989) analysed elite ice dancers and they concluded that the source of sports enjoyment is the activity that the individual pursues, which is resulting in high level of movement experience as well as the athletes can show their surroundings how good they are. Furthermore, it has been found that the existence of various human relationships can be also an important source of enjoyment. In another research of Scanlan (1986) adolescent athletes have been studied. In this paper, five different sources of sport enjoyment have been identified: perceived ability, positive team support, positive parental involvement, effort expenditure, and positive coaching support. Scanlan and Simons (1992) studied 9-14-year-old boy wrestlers and they found that younger

kids have more enjoyment than older wrestlers, and parental and coaching encourages lead to higher enjoyment during the season.

Wankel and Kreisel (1985) studied Canadian athletes and they found that the sources of sport enjoyment are intrinsic factor such as performance and self-referenced competence, these followed by extrinsic factors like social experience. They concluded that intrinsic factors have a bigger role than extrinsic factors in sport enjoyment.

Wiersma also studied sport enjoyment. He created a two-dimensional model, which is the foundation of our study (Wiersma, 2001). The model distinguishes achievement, non-achievement and intrinsic, extrinsic dimension. He found a total of six sources and placed them on a two-dimensional model (see Figure 1). Wiersma, based on an examination with a sample of 896 persons, concluded that experiencing his/her self-competence and competitive excitement were the two most decisive sources. This model suggest that the sources of sport enjoyment has achievement/non-achievement and intrinsic/extrinsic dimensions. Previous studies showed that the performance and movement experiences are the most important sources of sport enjoyment and indirectly affect the motivation (Scanlan - Lewthwaite, 1986; Wankel - Kreisel, 1985; Wiersma, 2001).

Figure 1: Sport Enjoyment Model (Wiersma, 2001)

Among the positive effect of physical activity there are many psychological phenomenon. The regular physical activity improves self-esteem, it helps positive attitudes toward health and enhances self-efficacy (Baker - Little – Brownell, 2003; Ntoumanis, 2001). Among the values of young athletes, intrinsic and postmaterial values plays important roles, similar to future orientation and health awareness (Pluhár – Keresztes - Pikó, 2003). All these may develop a strong base for the long-term development of a healthier lifestyle. In terms of their subjective well-being, level of the Satisfaction with life was found considerably higher among young people who were engaged in regular sports activity, and they were also more attentive to their nutrition (Grant - Wardle – Steptoe, 2009). Sport enjoyment, through these psychological variables, may help with a healthy attitude toward life and health since enjoyment of life and enjoyment of sport have the same foundation (Berger, 1996). By understanding and exploring the sources of sport enjoyment, we can get closer to a more enjoyable sport, which may cause less drop-out in different types of physical activity.

In Summary, we can conclude that the sources of sport enjoyment has achievement/non-achievement and intrinsic/extrinsic components. Previous studies said the

most important sources are the movement experience and performance which could indirectly influence the motivation (Scanlan - Lewthwaite, 1986; Wankel - Kreisel, 1985; Wiersma, 2001). To understand sport enjoyment we could get closer to more enjoyable sport which could decrease drop-out in severeal sports. The aim of our study is to pilot test Wiersma's Source of Enjoyment in Youth Sport Questionnaire and explore relationships between sport enjoyment and diverse psychological scales (e.g.: Satisfaction with Life, Future orientation, and life goals for the future.), which are determining factors for sport according by previous research

II. Methods

II.1. Participants and procedure

The data collection of our research was conducted in two public high schools in Budapest, among 14-18 years old athletes. One hundred and twenty-nine questionnaires were administered; from 56 boys and 73 girls. The average age of the respondents was 16.62 (SD: 1.01) years and 52.7% of them were engaged in individual sports (n=62), whereas 47.3% of them in team sports (n=61). As to the training programs, 43.4% of the students spent time with training more than 5 times a week and 27.1% of them participated in 4-5 trainings in a week and 26.4% of the athletes had 2-3 trainings weekly. Only 3.1% of the participants had training once a week. The sample's competition levels were the following: 51.6% competed at international level; 28.9% at national level; 6.3% at municipal or county level; 13.2% did not compete.

After receiving the ethical approval from the IRB, the survey was announced and approved by the school principals. Parents and the students were informed and their informed consent was obtained. Questionnaires were self-administered, anonymous and voluntary. The survey was anonymous and we did not collect any personal data from the athletes. The questionnaires need approximately 15-20 minutes from the students to be completed.

II.2. Measures

The questionnaires contained items about the athletes' sociodemographics (i.e.: age, gender, socioeconomic status, etc.) and those related to sport activity and other background (i.e.: "How long you have been doing this sport?").

For the measurement of the sources of sport enjoyment, we used the Hungarian version of Wiersma's (2001) Source of Enjoyment in Youth Sport Questionnaire (SEYSQ-H). The scale contained 28 questions that could be answered by means of a five-point Likert-type scale indicating the level how each may characterize the respondents (1=not at all … 5=very much). According to Wiersma (2001) sport enjoyment scale can be divided into six subscales (Competitive excitement, Effort Expenditure, Affiliation with Peers, Self-Referenced competency, Positive Parental Involvement, Other-Referenced competency and recognition). Wiersma arranged these subscales into the following categories: extrinsic (Other-Referenced competency and recognition, Positive Parental Involvement, Affiliation with Peers) and intrinsic (Competitive excitement, Effort Expenditure, Self-Referenced competency); achievement (Self-Referenced competency, Self-Referenced competency) and non-achievement (Competitive excitement, Effort Expenditure, Affiliation with Peers, Positive Parental Involvement) sport enjoyment categories. Cronbach alpha values for the original measures varied between 0.61 and 0.81 and in our study between 0.76 and 0.81.

We measured the athletes' satisfaction with life by using the Hungarian version of The Satisfaction with Life Scale (Diener, Emmons, Larsen – Griffin, 1985; Martos - Sallay –

Désfalvy - Szabó - Ittzés, 2014). The scale includes 5 item and the responses varied form 0 (strongly disagree) to 6 (strongly agree). The scale measures general satisfaction with life, with statements such as "I am satisfied with my life". The scale reliability was measured by Cronbach alpha and it gave us a reliability with a value of 0.87 with our own sample.

In terms of future orientation, we used The Consideration of Future Consequences (CFC) Scale (Short Version) which include six items (Strathman, Gleicher - Boninger – Edwards, 1994). The scale has statements like "I consider how things might be in the future, and try to influence those things with my day to day behaviour". The response categories were in a five- point Likert scale and the final score varied between 6 and 30 points. The Cronbach alpha value was 0.55, similar to a previous study on Hungarian adolescents (Pikó, 2007).

We used The Aspiration index (Kasser - Ryan, 1996) to asses the students' future life goals. The 14-item shortened version was developed by Martos and his colleges (2006) in which each goal contains two statements (altogether seven). The scale (both the original and the shorter one) measures extrinsic (fame, richness, appearance) and intrinsic (social relationships, personal development, social engagement) long-term life goals (Kasser - Ryan, 1996; V. Komlósi - Rózsa - Berdi - Móricz – Horváth, 2006). The response categories ranged on a five- point Likert scale: (1=not Important … 5=very important). The Cronbach alpha reliability scores were the following: 0.82 (extrinsic), and 0.71 (intrinsic).

II.3. Statistical analysis

For statistical analysis SPSS for Windows statistical software packed was used with a maximum level of significance of $p < .05$. First, descriptive statistics (Mean, SD) were calculated and independent sample t-test was used to measure significance of gender differences. To analyse SEYSQ we used exploratory factor analysis with varimax rotation. Finally, correlation analysis was used to justify bidirectional relationships between saves factor scores of the sport enjoyment scale and other psychological scales.

III. Results

Wiersma's Source of Enjoyment in Youth Sport Questionnaire was first analyzed with factor analysis on this sample. We selected the principal component method with a varimax rotation. The KMO index was 0.83 which gives us a perfect fit for factor analysis. According to the Kaiser criterion, variables with an eigenvalue of more than 1 were included in the study (see Table 1). A six-factor solution was extracted with the minimal loading of 0.40 and the factors accounted for 67.68% of the total variance, which showed us a strong model.

The first factor accounted 36.32% of the variance and included eight items. Because of the strong similarity, we named it after the original model and it was labeled as *competitive excitement.* The variables of this factor included statements that were related to competition or game experiences (i.e.: "Hearing the crowd cheer during a close game, match, or race"). The second factor with a 7.87% of variance was labeled as *effort expenditure*. The factor contained questions about practice and trainings like "Working hard in practice". Our next factor was called *affiliation with peers*. Mainly items of social influences played a role on this factor and accounted for 7.34% of variance (i.e.: "Being with the friends on my team"). The fourth factor named as *self-referenced competency* and accounted for 6.27% variance of the model. The factor contained questions where the athletes evaluated their own performance such as "Improvement of performance based on how I've done in the past". *Positive parental involvement* (with 5.13% of variance) was our next factor. This factor included items where the athletes declared about their parent's involvement in their sports (i.e.: "Getting support from my parents for playing my sport"). Our last factor was labeled as *other-referenced*

competency and recognition (4.64 of variance), which meant nothing more than defeating opponents and being recognized by others. (i.e.: "Showing that I am better than others who play my sport").

Table 1. Factor analysis of the items of sport enjoyment scale: final, rotated result

Items	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5	Factor 6
	Rotated Factor Loadings					
25. Having my parents watch me compete.	0.72	-	-	-	-	-
15. Hearing the crowd cheer during a close game, match, or race.	0.69	-	-	-	-	-
24. The excitement of competition.	0.68	-	-	-	-	-
19. Being recognized by others because I participate in sport.	0.66	-	-	-	-	0.47
13. Playing hard during competition.	0.64	0.46	-	-	-	-
22. The thrill of competition.	0.62	-	-	-	-	-
8. Participating in a close game, meet, or competition.	0.61	-	-	-	-	-
12. Being known by others for being an athlete.	0.51	-	-	-	-	0.45
2. Working hard in practice.	-	0.81	-	-	-	-
1. Playing up to my potential.	-	0.78	-	-	-	-
26. Giving a lot of effort in practice or competition.	0.42	0.66	-	-	-	-
9. Participating in and finishing a difficult practice.	-	0.59	-	-	-	-
3. Improvement of my performance based on my ability to outperform others.	-	0.55	-	0.53	-	-
27. Achieving personal goals, I set for myself on my own performance.	-	0.44	-	-	-	-
4. Being with the friends on my team.	-	-	0.84	-	-	-
6. The felling of team spirit and togetherness I fell from being on a team.	-	-	0.80	-	-	-
7. Getting support and encouragement from my teammates.	-	-	0.78	-	-	-
10. Making new friends in my sport.	-	-	0.70	-	-	-
11. Doing things with my teammates away from practice or competition.	-	-	0.56	-	-	-
21. Playing well compared to how I've played in the past.	-	-	-	0.80	-	-
14. Improvement of performance based on how I've done in the past.	-	-	-	0.75	-	-
20. Feeling exhausted after a practice or competition.	-	-	-	0.46	-	-
17. Getting encouragement from my parents.	-	-	-	-	0.86	-
23 Getting support from my parents for playing my sport.	-	-	-	-	0.77	-
28. Having my parents pleased with my performance no matter what.	-	-	-	-	0.65	-
5. Doing skills other kids my age cannot do.	-	-	-	-	-	0.82

18. Being better in my sport than other athletes my age or in my league.	-	-	-	-	-	0.78
16. Showing that I am better than others who play my sport.	-	-	-	-	-	0.53
Variance %	14.93	13.61	12.09	9.29	8.89	8.86
Name of the Factors (Cronbach alpha)	Competitive excitement (0.89)	Effort Expenditure (0.84)	Affiliation with Peers (0.86)	Self-Referenced competency (0.76)	Positive Parental Involvement (0.80)	Other-Referenced competency and recognition. (0.81)

Only factor loadings >=0.4 are displayed on this table for better interpretation.

In the next part of our study we investigated how different psychological scales differ by gender and sports variables (Table 2). Using independent sample t-test we found significant gender differences in the mean scores for Satisfaction with Life scale (SWL). Thus, boys were more satisfied with their lives than girls ($p < 0.01$). There were no significant differences between the genders in the mean levels of The Consideration of Future Consequences Scale (CFC), intrinsic and extrinsic aspiration scales. Significant differences were found in levels of the CFC scale and extrinsic aspiration between the athletes who reported studying in sport school and athletes who did not ($p < 0.05$). The sport school students showed better results in both scales. We also compared competitors and non-competitors. The mean scores of the CFC scale differed considerably between the two groups ($p < 0.05$). We may conclude that competing athletes are more considered about their future than athletes who do not compete.

Table 2. Comparison of the psychological scales according to gender and sport-related variables

	Gender		Sport school		Competition	
	Boy Mean (SD)	*Girl Mean (SD)*	*Yes Mean (SD)*	*No Mean (SD)*	*Yes Mean (SD)*	*No Mean (SD)*
Future Orientation Scale	25.51 (3.19)	22.74 (4.15)	22.64 (3.61)	20.59 (4.01)	22.41 (3.74)	19.90 (3.24)
significance level	p > 0.05		**p < 0.05**		**p < 0.05**	
Satisfaction with Life Scale	28.00 (5.62)	24.55 (6.54)	26.75 (6.62)	24.83 (5.80)	26.30 (6.42)	24.59 (6.12)
significance level	**p < 0.01**		p > 0.05		p > 0.05	
Intrinsic aspirations≠	34.33 (4.06)	35.53 (3.13)	35.04 (3.62)	34.96 (3.58)	34.91 (3.71)	35.88 (2.62)
significance level	p > 0.05		p > 0.05		p > 0.05	
Extrinsic aspirations	22.51 (4.34)	21.24 (4.50)	22.51 (4.44)	20.60 (4.27)	21.84 (4.60)	21.41 (3.63)
significance level	p > 0.05		**p < 0.05**		p > 0.5	

Independent Sample t-test.

In the third part of our research we run correlation analysis to test bidirectional relationship between these psychological scales and the saved factor scores. The correlation test yielded the following results (see Table 3). The CFC scale was correlated with competitive excitement and effort expenditure. The SWL scale was correlated with affiliation with peers and other-referenced competency. Significant link was found between intrinsic aspiration and self-competency. Extrinsic aspiration had significant connection with other-

referenced competency. The gender variable was correlated with positive parental involvement (girls) and other-referenced competency (boys).

Table 3. Correlation analysis between factor variables of sport enjoyment, and psychological scales and gender

	Competitive excitement	Effort Expenditure	Affiliation with Peers	Self-Referenced competency	Positive Parental Involvement	Other-Referenced competency and recognition.
Gender (boy =1, girl=2)	-0.17	-0.09	-0.01	0.07	0.24*	-0.24*
Future Orientation Scale	0.28**	0.37***	0.10	0.13	0.16	0.09
Satisfaction with Life Scale	0.12	0.17	0.27**	0.18	0.15	0.22*
Intrinsic aspirations	-0.02	0.16	0.15	0.26**	-0.02	0.15
Extrinsic aspirations	0.07	0.08	-0.02	0.08	0.02	0.36***

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

In the last stage of our study we investigated bidirectional relationships between categories of sport enjoyment (extrinsic and intrinsic types) and the psychological scales. Extrinsic sport enjoyment was correlated with the CFC scale, SWL scale and extrinsic aspiration. Intrinsic sport enjoyment was significantly correlated with CFC scale, SWL scale and extrinsic aspiration. We found a significant link between achievement sport enjoyment and SWL scale, intrinsic and extrinsic aspiration scales (highest correlation). Finally, the non-achievement sport enjoyment had a significant link with CFC scale and the SWLS, while the aspirations scales did not show any connections with these constructs.

Table 4. Correlation analysis of categories of sport enjoyment, psychological scales and gender

	Extrinsic sport enjoyment	*Intrinsic sport enjoyment*	*Achievement sport enjoyment*	*Non-achievement sport enjoyment*
Gender (boy =1, girl=2)	-0.01	-0.11	-0.12	-0.01
Future Orientation Scale	0.20*	0.44***	0.16	0.45***
Satisfaction with Life Scale	0.37***	0.27**	0.28**	0.35***
Intrinsic aspirations	0.16	0.23*	0.29**	0.14
Extrinsic aspirations	0.21*	0.14	0.32***	0.08

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

IV. Discussion

In our study, we focused on the most relevant sources of sport enjoyment and the role of certain psychological scales in the development of these sources. These findings may be useful for future stages of our research as well as in health promotion programs.

In the first part of our study we analyzed the SEYSQ-H. The results we found were similar to the findings from pervious international studies (Wiersma, 2001; McCarthy - Jones - Clark-Carter, 2008). In accordance with Wiersma's work (2001) we also extracted six factors based on factor analyses and labelled them according to the original study. These similarities support the factor structure that that covers relevant sources of sport enjoyment. In addition, there are additional similarities with other motivational theories, such as the self-

determinism theory, and the achievement goal theory (Bollók - Takács - Kalmár – Dobay, 2007; Deci - Ryan, 1985; Lock - Latham, 1985).

In the analysis of the background variables, some important results also were detected. For example, in comparison by gender, our analysis showed that the boys were more satisfied with their life than girls, however neither the boys and nor girls showed significant differences in the levels of future orientation and aspiration values. In the latter variables we had expected significant differences because according to Martos these scales were significantly different between the two genders (Martos - Szabó – Rózsa, 2006).

Several studies investigated differences between athletes who were studying in sports school non-sports school *(*Schaub - Szabó, 2007). Therefore, we also investigated these two groups of youth. As it turned out, athletes studying in sports school were more future oriented and reported higher mean scores on the extrinsic aspiration scales than their counterparts from non-sports schools. Not only the athletes from sports schools were more future oriented but also the athletes who used to compete. Not surprisingly, most of them were also from sports schools. Competition may also affect the adolescents' future plans. Thus, we can conclude that competitive athletes tend to think more about their future than their non-competitive partners. On the satisfaction with life scale, we also found higher mean score among the competitors and athletes from sports schools, although this difference was not significant probably because of the small sample.

According to our literature review -- to our best knowledge – the role of psychological scales as background variables in the sources of enjoyment has not yet an explored field of research. This would be, however, extraordinarily important to see what personality factors may be associated with sport enjoyment. Finding suggest that the future orientation scale was correlated mainly with intrinsic sources (competitive excitement, effort expenditure), which might have an effect on performance. This result is in concordance with the findings on the differences between athletes from sports schools and non-sports schools. On the other hand, the satisfaction with life scale was correlated mainly with extrinsic factors (other-referenced competency and recognition, and peer intervention). This result may suggest that those athletes who are not achievement orientated joy sport because of their friends and the company, and they are more satisfied with their lives. If we look at the result of aspiration index, intrinsic aspiration was correlated with self-competency which is an intrinsic source, while extrinsic aspiration was correlated with other-referenced competency and recognition, that is, the extrinsic components of the sport enjoyment.

Correlation analyses also support the role of gender in sport enjoyment. It is quite clear that parental support seems more relevant for girls in sports, while boys have a correlation with other-referenced competency and recognition. This latter association suggests that boys are more competitive than girls.

Among the categories of sport enjoyment, the extrinsic and intrinsic categories only had connection with each other (aspiration, sport enjoyment). Furthermore, both extrinsic and intrinsic sport enjoyment was correlated with the future orientation and the satisfaction with life scales; while intrinsic sport enjoyment correlated with the future orientation scale, extrinsic mainly correlated with the satisfaction with life scale. The achievement and non-achievement categories had a unique result. From previous result, we might think that the achievement-related sport enjoyment correlated with future orientation. In contrast, the achievement-related sport enjoyment categories were correlated with boat intrinsic and extrinsic aspirations. However, this result is not contradictory since performance has not only intrinsic, but also extrinsic motivations (e.g., reward or recognition from special regular competitors). As it seems, aspirations mostly connected with future life goals concretely, and these might refer not to a general connection with future orientation, but more to specific life goals. In this case, these results are also related to performance and achievement that are

really important life goals for young athletes. We did not found any connection between the non-achievement sport enjoyment and future life aspirations, only the future orientation and satisfaction with life scales were correlated with this category.

In summary, we can conclude that in our study, the SEYSQ-H had similar factors as previous study (ref). This result suggests that the Hungarian version of this scale can be used among adolescent athletes in Hungary. However for future examination and validation of this scale we need larger sample size and confirmatory factor analysis. Besides the relatively small sample size and the less sophisticated statistical analyses, another limitation is the cross-sectional study design that would avoid us from a 'cause-and-effect' typed conclusion. All in all, some important interrelationships also can be concluded. For example, as it turned out, competitive athletes are more future-oriented, because they need to plan ahead for a race. For less competitive athletes social aspects of sport seem to be more important. Therefore they are more satisfied with their lives as they do not have to cope with the constant pressure on their performance. We believe that our study provides useful information for physical educators as well as coaches in specific sports, because mapping sources of sport enjoyment can help prevent drop-out in youth athletes. For future direction we aim to expand our research with larger sample size and involve new variables and new psychological scales to understand motivational sources for adolescence athletes.

References

Ács P. - Kovács A.: A fizikai aktivitás lényeges mutatóinak változása hazánkban és az Unióban az elmúlt négy év vonatkozásában. Magyar Sporttudományi Szemle. 2015. vol. 16. no. 2. p. 21.

Baker, C.W. - Little, T.D. - Brownell, K.D.: Predicting adolescent eating and activity behaviors: The role of social norms and personal agency. Health Psychology. 2003. vol. 22. pp. 189-198.

Berger, B.G.: Psychological benefits of an active lifestyle: What we know and what we need to know. Quest. 2003. vol. 48. pp. 330-353.

Bollók, S. - Takács, J. - Kalmár, Zs. - Dobay, B.: External and internal sport motivations of young athletes. Biomedical Human Kinetics. 2010. vol. 3. pp. 101-105.

Burton, D. - O'Connell, K. - Gillham, A.D. - Hammermeister, J.: More cheers and fewer tears: Examining the impact of competitive engineering on scoring and attrition in youth age football. International Journal of Sports Science and Coaching. 2011. vol. 6 no. 2. pp. 219-228.

Bussmann G.: How to prevent "dropout" in competitive sport. IAAF New Studies in Athletics. 1999. vol. 1. pp. 23-29.

Campbell, P.G. - MacAuley, D. - McCrum, E. - Evans, A: Age differences in the motivating factors for exercise. Journal of Sport Exercise Psychology. 2001. vol. 23 no. 3. pp. 191-199.

Deci, E. L. - Ryan, R. M.: Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. Plenum Press. New York, 1985.

Diener, E. - Emmons, R. A. - Larsen, R.J. -Griffin, S.: The Satisfaction With Life Scale.

Journal of Personality Assessment. 1985. vol. 49. pp. 71–75.

Dishman, R.K. - Buckworth, J.: Increasing physical activity: A quantitative synthesis. Medicine and Science in Sports and Exercise. 1996. vol. 28. pp. 706-719.

Grant, N. - Wardle, J. - Steptoe, A.: The Relationship between life satisfaction and health behavior: A cross-cultural analysis of young adults. International Journal of Behavioral Medicine. 2009. vol. 16. pp. 259-268.

Kasser, T. - Ryan, R. M.: Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. Personality and Social Psychology Bulletin. 1996. vol. 22. pp. 280-287.

Locke, E. A., - Latham, G. P.: The application of goal setting to sports. Journal of Sport Psychology. 1985. vol. 7. pp. 205–222.

McCarthy P. J. - Jones M. V. - Clark-Carter D. (2008): Understanding enjoyment in youth sport: A developmental perspective. Psychology of Sport and Exercise 9: 142-156.

Martos T. - Sallay V. - Désfalvy J.- Szabó T. - Ittzés A.: Az Élettel való Elégedettség Skála magyar változatának (SWLS-H) pszichometriai jellemzői. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika. 2014. vol. 15. pp. 289-303.

Martos T. - Szabó G. - Rózsa S.: Az Aspirációs Index rövidített változatának pszichometriai jellemzői hazai mintán. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika. 2006. vol. 7. pp. 171-191.

Ntoumanis, N.: A self-determination approach to the understanding of motivation in physical education. British Journal of Educational Psychology. 2001. vol. 71. pp. 225-242.

Nicholls, J. G.: Achievement motivation: Conceptions of ability, subjective experience, task choice, and performance. Psychological Review. 1984 vol. 91. pp. 328–346.

Pikó B.: Kockázatészlelés serdülőkorban: A sérthetetlenség illúziója vagy józan előrelátás? Addiktológia. 2007. vol. 6. pp. 5-18.

Pluhár Zs. - Keresztes N. - Pikó B.: „Ép testben ép lélek" – Középiskolások értékrendje fizikai aktivitásuk tükrében. Magyar Sporttudományi Szemle. 2003. vol. 28. no. 2. pp. 29-33.

Scanlan, T.K. - Carpenter P.J. - Lobel M. - Simons J.P.: Sources of enjoyment for youth sport athletes. Pediatric Exercise Science. 1993. vol. 5. pp. 275-285.

Scanlan, T.K. - Lewthwaite, R.: Social psychological aspects of competition for male youth sport participants: IV. Predictors of enjoyment. Journal of Sport Psychology. 1986. vol. 8. pp. 25–35.

Scanlan, T.K. - Simons, J.P.: The construct of sport enjoyment. In: Roberts, G.C. (ed.), Motivation in sport and exercise. Human Kinetics, Champaign IL, 1992. pp. 199-215.

Scanlan, T. K - Ravizza, K. - Stein G. L.: An in-dept study of former elit figur skaters: I. Introduction to the project. Journal of Sport and Excercise Psychology. 1989. vol. 11. pp. 56-64.

Strathman, A. - Gleicher, F. - Boninger, D.S. - Edwards, C.S.: The consideration of future consequences: Weighing immediate and distant outcomes of behavior. Journal of Personality and Social Psychology. 1994. vol. 66 pp. 747-752.

Schaub G.-né - Szabó A.: Sportoló és nem sportoló fiatalok személyiségjegyeinek összehasonlítása vizsgálatokkal. Új Pedagógiai Szemle. 2007. vol. 57. no. 11. pp. 122-128.

Tremblay, M.S. - Colley, R.C. - Saunders, T.J. - Healy, G.N. - Owen, N.: Physiological and health implications of a sedentary lifestyle. Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism. 2010. vol. 35. pp. 725-740.

V. Komlósi A. - Rózsa S. - Berdi M. - Móricz E. - Horváth D.: Az Aspirációs Index hazai alkalmazásával szerzett tapasztalatok. Magyar Pszichológiai Szemle. 2006. vol. 61. pp. 237−250.

Vitrai J. - Varsányi P. (szerk.): Egészségjelentés 2015. Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest, 2015.

Wankel, L. M. - Kreisel, P. S. J.: Factors underlying enjoyment of youth sports: Sport and age group comparisons. Journal of Sport Psychology. 1985. vol. 7. pp. 51–64.

Wiersma, L.D.: Conceptualization and development of the sources of enjoyment in youth sport questionnaire. Measurement in Physical Education and Exercise. 2001. vol. 5. pp. 153-177.

Berki Tamás László

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged

E-mail: berkitamas@edu.u-szeged.hu

Témavezető: Dr. Pikó Bettina

Szegedi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Magatartástudományi Intézet, Szeged

Lektor: Dr. Borkovits Margit

Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet, Budapest.

Rescaling back and forth: birth and passing of Soviet megaregions, 1917 to 1936

Gábor Bihary, Interdisciplinary Doctoral School, Faculty of Humanities, University of Pécs

Administrative division is essentially a question of power; however, it cannot avoid facing specific efficiency and effectiveness standards of public administration. Although every territorial restructuring is driven by political goals, there is no guarantee of success and adverse side effects may affect the functioning of the state concerned. Around the turn of the millennium, the history of Soviet administrative division re-emerged as a popular subject in Russia. Research is expected to address some of today's problems, and the modernizing reforms of the Soviet era seem most promising in this context. "Western" literature of the subject has a long history and Hungarian academia shows interest as well.7

Results: The first two decades of Soviet power had been a remarkably dynamic period of administrative territorial organization. Partly colliding principles (national-territorial principle, economic regionalization, administrative rationality) applied with changing intensity. Permanent reorganizations aimed at transforming the Tsarist legacy first (1917–22), then implementing a long-term vision (1923–30), immediate political crisis management (summer 1930), and finally solving the emerging institutional crisis (from 1930).

Conclusions: Based on the research it can be concluded that the administrative reform of 1930 was not a logical continuation of the process of the previous decade in any sense, neither did it follow from the experiments carried out in 1929–30, despite contrary suggestions in the literature. Instead, it was a hastily prepared reaction to the political situation provoked by increasing pressure on the lower level administrations as a result of forced collectivization. Another conclusion is that the reorganization had adverse consequences for the operability of the Soviet administration, lead to a protracted institutional crisis in the subsequent years, notably in Ukraine, and can be linked to the great famine of 1932–33.

Keywords: Soviet history, USSR administrative division, administrative rescaling, Soviet regionalization, historical administrative geography

I. Introduction

The purpose of this paper is to contribute to the study of the history of the first two decades of Soviet Russia and the Soviet Union by presenting an overview of the administrative territorial systems and reforms during this period. The focus is on "raionisation" (administrative regionalisation) carried out from 1923 to 1930 based on economic regionalisation and on the abolition of Okrugs in 1930. I deal with strictly defined general purpose administrative division, i.e. the territorial structure of Soviets and their executive committees. (Hajdú, 2001, p. 11)
In this paper, I am only dealing with the issues of administrative territorial division. I am ignoring the development of national-territorial division since it receives much more attention in the literature of early Soviet history, while the territorial aspects of the "mere" administrative system are almost completely out of sight. It is regional science that is interested in some questions of the subject. This regards especially the theoretical basis of raionisation, but in the absence of a consistent historical administrative geography of the era, descriptions and explanations are fragmented and incoherent, sometimes anachronistic. This is why I aim to give a general overview in my first paper on this subject.

I.1. The subject in today's Russia

In the 1990s, K. Matsuzato argued that Russian historical geography is relatively underdeveloped, which is particularly surprising in the light of the well-established and vigorous Russian geographical science. He cites the fact for example, that no historic atlas for professional purposes has ever been created in the Soviet Union. 20th century historians are often forced to gather individual cases from distant parts of the country and consider them without understanding their actual spatial contexts and features in depth. (Matsuzato, 1997)
It is not the case, however, that historical administrative geography has not been cultivated at all. Many papers and books were published during the 20th century, but in the Soviet Union approaches and purposes as well as possibilities of research and publishing were very different. Administrative geography was indeed a virulent research area, but its focus was on the legal aspect.
Around the turn of the millennium, the history of Soviet administrative division re-emerged as a popular subject in Russia. Research is expected to address some of today's problems, and the modernizing reforms of the Soviet era seem most promising in this context. Many historians, geographers, economists and political scientists got involved in the research, a number of articles and studies were published, also some comprehensive monographs were born, and numerous scientific dissertations were also published. The subject is highly relevant because of political debates on the transformation of regional policy, and also because of the question of the number and territorial arrangement of the subjects of the Russian Federation. Several administrative territorial reforms have been implemented over the past three centuries in Russia and the Soviet Union aiming at more efficient governance adapted to ever new challenges. Research and assessment of past reforms is expected to provide a lesson for solving modern problems, and the modernising reforms of the Soviet era are the most promising in this respect. (Sazonova, 2013, p. 116)

I.2. Historical administrative geography

This paper belongs to historical administrative geography, an interdisciplinary field strongly connected to well-established administrative geography, historical geography and administrative history. Administrative division is essentially a question of power rather than a simple function of "objective factors". However, it cannot avoid facing specific efficiency and

effectiveness standards of public administration. (Hajdú, 2001, p. 36) Thus, it has relative autonomy, which is most obvious when major political changes are taking place without a territorial reform. Furthermore, although every territorial restructuring is driven by political goals, there is no guarantee of success and adverse side effects may affect the functioning of the state concerned. Research and exploration of these contexts is one of the tasks of historical administrative geography. However, it can also be taken as an auxiliary science of history. In this capacity, its task is the research and presentation of facts and data related to the development of the administrative territorial structure and division. In this sense, our interdisciplinary filed is closely related to archontology, heraldry, ethnonymy, toponymy and others.

I.3. Some basic concepts: scale, rescaling, megaregion

Scale (or magnitude) of a certain administrative unit may be defined in two ways. On the one hand, geographically it is the area and the population of the given territory. On the other hand, politically and administratively it is the scope of functions, duties and powers exercised by its government that counts. These apply not only for a single administrative unit. Rather, the scale of any tier in an administrative territorial hierarchy can be defined either by the average geographical data of the individual units or by the legal and political status of their governments, but the distribution of geographic data and variety of status and functions also must be taken into account to describe the administrative territorial structure as a whole. However, in this paper I focus on the geographic aspect and do not deal with the political and administrative content of the system.

Rescaling is the term for a kind of comprehensive structural reform of the administrative territorial system. In principle, there are two ways of rescaling. One way is shifting the focus (functions, powers and duties) from one tier to another without significant changes in the existing territorial division. The other way, in contrast, is redrawing the administrative map modifying the average size of administrative units of one or several tiers. However, in practice these two ways of rearrangement go hand in hand, depending on the actual purpose and political goals of the specific reform. Administrative rescaling may affect the spacial framework of society and economy and may restructure power as it skips from one tier to another. (Pálné Kovács, 2013) Although every territorial restructuring is driven by political goals, there is no guarantee of success and adverse side effects may affect the functioning of the state concerned. The study of these side effects is one of the most interesting aspect of historical administrative geography.

Some Russian authors use the term *"megaoblast"* – that may be put into English as "megaregion" – to designate huge administrative units – oblasts and krais – created between 1923–29 through the merger of several governorates. By the end of 1929 the number of oblasts and krais in the USSR was 13, all of them in the RSFSR. However, they did not cover the whole area of Russia even. Many of the national autonomies – nine autonomous republics and one autonomous oblast – did not belong to any of them. The average population of the megaregions was 6.6 million while their average area was 0.9 million square km in 1929.

Perhaps it is not anachronistic to use the NUTS system for comparing and illustrating the scale of early Soviet megaregions. It is well known that the highest level of the NUTS system is comprised of NUTS 1 regions with a population of 3 to 7 million. This definition is based on reality in that sense that there is no EU member state where the average population of the highest subnational administrative tier exceeds 7 million. It was true in case of Soviet oblasts and krais in 1929 too. However, if we recalculate the average for the sake of comparison using the population figures of the last Russian census of 2011, we get an average population of slightly more than 10 million inhabitants. This means that if these administrative regions were to be

classified in the NUTS system, a new level of NUTS 0 should be created, and so the term "megaregion" is a perfect fit for them.

II. Discussion

II.1. Legacy of the Tsarist empire

The roots of the administrative division of the Tsarist empire can be found in the 18th century, reflecting the relations of the period prior to capitalist development. By the end of the 19th century industrial areas crossing old administrative boundaries appeared on the map, and new cities emerged with poor connections to old administrative centres. Rapid development of transport infrastructure (mainly rail and inland water transport) accelerated this progress. The existing division became highly outdated by the beginning of the 20th century, but the Tsarist regime rejected any changes in the fear of the revolutionary movements. (Morrison, 1938)
The introduction of the zemstvo system in 1864 was a major reform but did not affect the historically established territorial structure. At the same time, a significant part of the population was represented by non-Russian peoples living on very different economic and social levels. Some of them lived in more advanced conditions having their own national and statehood traditions. Others, however, were on different precapitalist stages, some of them almost unaffected by capitalism. The Tsarist system had neither the ability nor the willingness to deal with the national problem. The plan of extending the zemstvo system to the non-Russian regions played a significant role in the failure of Stolipin and his reforms in 1911. (Bebesi, 2011)
Before 1917 the administrative territorial system of the Russian empire consisted of three main tiers: governorate and oblast on the top, uyezd and okrug in the middle and volost on the bottom. In some parts of the empire there were larger regions combining several governorates and oblasts, the official term for which varied – governorate general, viceroyalty etc.–, unofficially they were often called krais. The Moscow governorate was a governorate general itself.
In 1917 there were 74 governorates, 605 uyezds and 13,913 volosts between the Soviet Union's 1939 borders. In 1922, in the same territory, the numbers were 84, 759 and 15,072 respectively. (ATD SSSR, 1987, p. 10)
The increase was the result of that a number of new administrative units emerged from 1917. The process was mostly spontaneous. (Morrison, 1938) There was no single centralized plan neither under the Provisional Government nor in the first years of Bolshevik rule. In most cases long-oppressed local ambitions broke way, but sometimes the goal was to move the administrative centre to a city with a strong local Soviet. After the declaration of Soviet power local bodies themselves decided on matters of territorial organization, and the Council of People's Commissars legalized this practice on January 27, 1918 in a decree on the rules of modifying administrative boundaries. (Malysheva, 2003) The first Soviet constitution adopted in the summer of 1918 ended spontaneity, giving the power to decide all territorial questions to the Central Executive Committee in paragraph 49. This included changing external and internal (administrative) borders, defining the subjects of the federation and determining administrative division.
Chapters 10-12 of the 1918 constitution regulated local and regional system of the Soviets, defining the tiers of territorial administration point 53: "oblast - governorate (okrug) - uyezd (raion) – volost". (Konstitucija, 1918) This combines the legacy of the past with some new concepts. The only new term is the "raion" that belongs to the theory of economic regionalisation that Lenin had embraced long before. (Hajdú, 2001, p. 41–56) The rest of the terms had been in use in the Tsarist empire already, but oblast and okrug were used with other meanings then. In the past, oblast was a rough equivalent of governorates with a different type of government, while okrug was in the same relation to uyezd, normally a subdivision of oblast.

In the Soviet system oblast was a megaregion combining several governorates, thus similar to old Governorates General. However, they were spontaneously created by local Soviets and their governate congresses already in 1917 in different regions of Russia, sometimes having strong roots in the Bolshevik party's structure. These early megaregions of the Soviet system had significant autonomy, but they ceased to exist in 1918–19 after a short and unequal political power struggle with the Council of People's Commissars. (Kovács, 1980, p. 69–70) (Horváth, 2011) Oblasts were reborn from 1923 as the administrative units corresponding to large economic regions of Russia. By contrast, new "Soviet" okrugs did not exist in 1918, they only came to life in course of the regionalization reform started in 1923 as the intermediate territorial tier between (new) oblasts and raions.
The old administrative territorial units remained in the majority of the country and, as a result of two, partially parallel reorganizations, they disappeared only until 1930. The first wave of reform was the creation of national autonomies, the other one was the regionalisation (raionisation) from 1923 to 1930.

II.2. Principles of administrative raionisation

It is well known that the first comprehensive Soviet economic regionalisation plan emerged in the context of the GOELRO plan for the electrification of Russia, roughly defining "energy regions". (GOELRO is the abbreviation of the Russian name of the State Commission for Electrification of Russia.). According to the report submitted to the Presidium of the Central Executive Committee on 13 April 1922, the division had to be based on the economic principle. Regions with uniform characteristics had to be defined, taking into account, besides natural factors and cultural traditions, the production culture of the population. According to the proposal, regions defined this way can form the basis of a planned economic development, which means the specialization of the individual regions in the area they are most suitable for. In addition, the highest degree of regional self-sufficiency is necessary, thereby minimizing the need for inter-regional exchanges.
The draft of the concrete division was already drafted by Gosplan (State Planning Committee), the successor of GOELRO, defining 21 regions. However, the division, as it consistently enforced the economic principle, collided in many places with the national-territorial principle and national-territorial division, consolidated significantly by that time.
Such a conflict appeared, for example, in the Donbass region at the borders of Russia and Ukraine; another conflict area was the Caucasus, whose two sides would have formed a single economic zone; in the Middle Volga region, the Tatar ASSR would have split between two economic areas. Consequently, Gosplan's plan could only be used as a starting point for the preparation of an administrative territorial reform.
There were also theoretical problems with the principles of economic regionalisation. Thorough knowledge of the natural environment and potential economic resources across the country was not even available in the '30s. In addition, the value of existing knowledge was even questionable because of technological advances. New exploration and mining methods, development of agriculture, and exploitation of resources previously considered worthless may influence the delimitation and cooperation of economic regions, as the exploration of huge iron and coal deposits in the district of Kursk and Karaganda soon demonstrated it. (Morrison, 1938)
The following presentation of the course of the administrative territorial reform is based on the detailed and thorough articles (including *guberniya, oblast, krai and okrug)* of the third edition of the Great Soviet Encyclopedia. (BSE, 1969–1978) In addition to this, I used contemporary and subsequent official publications containing data on the administrative division of the Soviet Union (under titles like Administrativno-territorialnoye deleniye SSSR). In order to interpret and supplement these, I turned to legal acts, party decisions and other similar sources. Finally,

I compared the collected data with the most significant Russian works produced after 2000. (Malysheva, 2003) (Tarkhov, 2005)
The goal of raionisation was to create a three-tier administrative structure with coherent hierarchy and full territorial coverage, based on uniform principles. Raions were the basic building blocks in line with the new principles throughout the country, they had to cover every part of the country. Okrugs on the medium level were to be organized in every republic of the USSR, however they were missing in most national autonomies (autonomous republics, autonomous oblasts), thus the latter normally took the position of okrugs in the hierarchy. Finally, megaregions – oblasts and krais – corresponding to Gosplan's economic regions were only intended for the RSFSR, and they could include national autonomies.

II.3. Timeline of the raionisation (1923–30)

The reorganizing exercise that started at the end of 1923 had been going on for over six years and was more or less finished in the summer of 1930 only, when an unexpected decision on the abolition of okrugs was made. This act was crucial and marked the beginning of a new phase in the history of Soviet administrative division.
The basis of the practical work was the formation of raions. Okrugs were usually formed by grouping them. Reorganization was normally made region by region. In other Soviet republics and in the national autonomies of the RSFSR raions were formed at once usually, however exceptions occurred. In the Tatar ASSR, for example, old and new structure coexisted for years before 1930.

The Ural was the first new oblast created in November 1923. Ural Oblast was created by the merger of four governorates, with its centre in Yekaterinburg (called Sverdlovsk from 1924). Its area was much bigger than the Ural Economic Region because a large part of Western Siberia belonged here. This was justified by that the mostly industrial area needed agricultural and forestry capacities, which points to the contradiction between the complexity and specialization requirements of economic regions.
The second administrative megaregion of the RSFSR was established in February 1924, under the name of the South-Eastern oblast, in the northern part of the Caucasian Economic Region, with the seat in the city of Rostov-on-Don. It the merger of four governorate-level administrative units. (The southern part of the economic region belonged to the Transcaucasian Federation.). A few months later the autonomous oblasts of the Northern Caucasus were integrated here, therefore from October 1924 the region was called North Caucasus Krai. This was the first megaregion titled *krai* instead of oblast. This normally indicated that national autonomies belonged to it but sometimes the title was used arbitrarily. Until the late 1930s oblast was used as a generic term covering both oblasts and krais, when it was necessary.
The third raionised megaregion was the Siberian Krai from May 1925 with the merger of six governorates and the Oyrot Autonomous Oblast. This vast area of more than 4 million square kilometres was not a single economic region in the Gosplan system, covering two of them completely and another two partially.
The fourth raionised region was the Far Eastern Krai created from four governorates in January 1926, its seat was in Khabarovsk. It largely corresponded to the Far East Republic merged into the RSFSR in 1922 and to the Gosplan's Far East Economic Region, however it also incorporated the Eastern part of the Lena-Angara Economic Region.
The establishment of the fifth raionised region of Russia from a part of the Northwest Economic Area and incorporating five governorates was decreed in May 1927, and its planned name was called Northwestern Krai. Eventually the Karelian ASSR did not join it therefore it was renamed Leningrad Oblast when it was effectively created in August.

By the end of 1927, two oblasts and three krais were formed replacing 23 governorates. Most of the European part of the RSFSR at that time belonged to 27 remaining governorates. Raionisation of the Russian republic was then accelerated and completed within two years mainly because of the collectivisation campaign that required the new apparatus in the administrative structure. In May 1928, three megaregions – Central Black Earth Oblast, Middle Volga Krai and Lower Volga Krai – replaced 11 governorates roughly corresponding to the economic regions of the same names. In January 1929, the abolition of the remaining 16 governorates was decreed and five megaregions were born – namely the Moscow Oblast, Western Oblast, Ivanovo Industrial Oblast, Nizhny Novgorod Krai and Northern Krai.
These last steps of the reorganization were made less thoroughly in the spatial sense than any preceding one, and clearly administrative rationality was a priority more than before. It was also a novelty that Gosplan's Central Industrial Region was divided into two administrative regions – Moscow Oblast and Ivanovo Industrial Oblast –, and Nizhny Novgorod Krai did not correspond to any Gosplan region at all. By february 1929, the administrative reorganization was carried out in nearly all areas of the RSFSR, at that time old administrative units remained only in the Bashkir and the Crimean ASSR and partly in the Kirgiz and Tatar ASSR. Even in these areas, however, the reorganization was completed no later than the summer of 1930.

The first of the four Soviet republics to be raionised was Ukraine. On March 7, 1923, 53 okrugs and 706 raions were organized within the then existing nine governorates, which were only abolished on 1 August 1925, creating the planned two-tier system. However, stability had not been achieved. While the implementation of the reform has progressed in Russia from region to region in subsequent years, the territorial structure had been continuously amended in Ukraine. The number of okrugs decreased to 41 at the end of 1925, later to 40, and the number of raions was constantly shrinking. At the beginning of 1929 there were 584 of them, and on October 1, 1931 only 374, slightly more than half of the original.
The Belarussian SSR was essentially formed from the Minsk governorate in 1919, therefore had no governorates, only uyezds and volosts within them. In June 1924, the republic was raionised, okrugs and raions were organized. It should be noted that the republic was expanded in 1924 and 1926 at the expense of the RSFSR. Otherwise, the new administrative division of the republic proved relatively stable.
By the end of 1929, raionisation of the Turkmen and Uzbek republics had been finished. By contrast, the area of the Transcaucasian Federation and the newly established Tajik SSR was only reorganized in 1930. Okugs in some areas had only been decreed but not actually organized before their abolition.

II.4. Abolition of okrugs in 1930

On July 10, 1929, the Central Executive Committee and the Council of People's Commissars issued a decree on “experimental demonstration okrugs”. The purpose of the experiment was to study the possibilities of reinforcing of raions through partial reallocation of duties and powers, resources and cadres from okrugs to raions. The regulation assigned five okrugs to the experiment, in two groups. In one group reorganization had to be based exclusively on local resources reallocated from the okrug to the raions. In the other group additional resources from higher – regional or republican – level were made available. The decree set out a detailed list of duties and powers to be transferred to the raions as well as the new organizational structure to be established in the okrugs and raions for both groups. The experiment had to be carried out in the fiscal year 1929–30 beginning on October 1.
Refining the okrug system continued during the experiment. For example, a decision was made that the centre of Smolensk okrug of the Western Oblast be moved to Yartsevo, about 60

kilometres from the regional centre, on June 2, 1930. (Hirschkowitz & al., 2005–2017) Since such a decision could not be taken without the approval of the supreme political leadership, it is almost certain that in the first days of June the decision to abolish okrugs had not yet been made. Moreover, such a transfer required considerable infrastructural investment in the new okrug centre, so it seems quite unlikely that the idea of abolishing okrugs would have been there as early as the beginning of June.

The idea of abolishing okrugs first appeared in the Political Report of the Central Committee to the 16th Party Congress, presented at the opening by Stalin on June 27, 1930. However, it was not tabled as a proposal but given as an information on a previous Central Committee decision. Indeed, the outgoing C.C. held a meeting just before the opening of the congress, but the decision was only published in *Pravda* as late as July 16 dated for July 15 – after the inaugural meeting of the incoming Central Committee. Anyway, it seems that the issue was not on the agenda of any of the meetings. The decision was then codified by a joint decree of the Central Executive Committee and the Council of People's Commissars issued on July 23. This timeline suggests that the decision was made by Stalin or his inner circle in the days before the opening of the congress, around June 25.

In Stalin's speech, the issue was raised in the chapter dealing with the next tasks in agriculture, as a measure serving the solution of the "problem of bringing the apparatus as close as possible to the raions and villages". The Secretary General argued that although the regionalisation *(raionisation)* and the okrugs played a crucial role in the development of agriculture, it became an unnecessary barrier between the regions and raions, therefore it must be abolished, and raions need to be linked to the regions (or republics) directly. He added that the reorganization allows resources and staff to be reallocated from okrugs to raions. (Stalin, 1951)

It is not the task of this paper to detail the political context of the events, however, two important aspects of what Stalin said in his speech should be noted. On the one hand, "bringing the apparatus closer to the village" was designed to support accelerated and openly violent form of collectivization. This was the actual political task that the very existence of the okrugs obstructed, at least according to the central political leadership. On the other hand, the large-scale reorganization was accompanied by the reassignment of many cadres, providing the opportunity for the supreme leadership to fill important positions with loyal people. Here it seems useful to shortly overview later perceptions of the role and abolition of okrugs.

V. I. Zubarev in 1960 cites the abolition of okrugs for the justifications of Khrushchev's reforms. He analyses the 1930 reorganization in detail, presenting the official position on the issue at that time. He states that okrugs were intended to serve as a provisional intermediary tier already at the beginning of administrative raionisation, thus is 1930 their abolition was simply the final step of the 1923–30 reform after the abolition of governorates, uyezds and volosts. During the transitional period, okrugs played an important role in the administration of agriculture, but they lost their significance due to the strengthening of regions, raions and selsoviets. Zubarev adds that during the one-year experiment conducted in 1929, a major part of duties and powers and staff were transferred to the raions in the five pilot okrugs, substantially transforming the role of each level. He argues that the experiment justified the possibility of eliminating okrugs, and a wide social demand for this was apparent. The "massive kolkhoz movement" raised the issue even more sharply, but "bureaucratic elements and various opportunists (trotskyists, rightists and nationalists)" strongly resisted "the actions of the party and the government to develop the Soviet apparatus", so the party resorted to a radical solution to the struggle against bureaucracy. (Zubarev, 1960)

W. E. Odom, presenting the history of early Soviet mass organizations – focusing on OSOVIAKHIM –, points out that the hurried decision on the abolition of okrugs was a typical example of reorganizations aiming at a stronger control over the bureaucratic apparatus through generating uncertainty and extensive reshuffling of cadres. (Odom, 1973, p. 288) Down to the

okrug level it was relatively easy to find staff, but only a few wanted to work at the lower levels where phone, typewriter, typist and other basic conditions were missing. Therefore, redirecting cadres from okrugs to raions was difficult, and staffing the latter was impossible without organizing crash courses that lead to a lower quality of the new officials' work. (Odom, 1973, p. 240–242)

G. Graeme states that in principle raions were prepared for the abolition of okrugs in 1929–30. However, he continues, the reform was unsuccessful because many raions did not receive the means and support needed for new tasks and duties and efficient direct contact with regional level had not been built up yet. Some raions had not been visited by any regional official for three or four months by early 1931. (Graeme, 2002, p. 211)

My research only partially supports the approaches presented. There are at least two highly problematic elements. On the one hand, we have the question of the originally intended role of okrugs. I have not found any source from the 1920s suggesting that okrugs would have been planned to play a provisional role only. In fact, this is much unlikely, considering the actual scales of regions and raions created. The idea of planning regions consisting of more than one hundred – sometimes several hundred – raions hardly fit in the principles of the administrative reform of raionisation. Instead, the two-tier system of regions and raions created by the abolition of okrugs was unsustainable without another major rescaling. Indeed, the fragmentation of the megaregions – oblasts and krais of the RSFSR – eventually began in 1934 and continued during the subsequent two decades.

On the other hand, the interpretation of the abolition decision made in the middle of 1930 as a conclusion from the 1929–30 administrative experiment is highly questionable too. There are several strong foundations for this. First, the experiment had not finished yet by the time the decision was made, as it was planned to finish at the end for the fiscal year, i.e. at the end of September. Second, the option of eliminating okrugs was not tested in the framework of the experiment. Third, I found no trace of any real evaluation of the experiment. A fourth point suggesting that the liquidation of okrugs was not a self-evident final step in the course of reforms is based on indirect justification. It seems that okrugs were not only abolished as administrative units, even their memories were erased almost completely from Soviet history in the subsequent years.

Already in 1938 it was not clear to J. A. Morrison – who wrote an excellent article on the subject showing high awareness and detailed understanding of the reforms otherwise – that okrugs constituted an administrative tier covering almost the entire Soviet Union before their abolition. (Morrison, 1938) Works on Soviet general history usually avoid mentioning okrugs with the only exception of declaring that their abolition in 1930 was a logical step. However, due to shortcomings and uncertainties of sources, some – otherwise accurate and careful – authors presented speculative considerations regarding the history and role of the okrugs. An example of this may be found in a 1982 book on Soviet constitutions where the author argues that okrugs belonged to the legacy of the Tsarist administrative system, therefore its abolition was the final step of the Soviet reform of the 1920s. It seems he had no clear picture of the timeline and territorial and rescaling aspects of the administrative reforms of the era, and he completely overlooks the importance of the events of 1930. (Kovács, 1982, p. 90) The problem still exists in the 21st century. In an article on the spatial arrangement of power in Russia in the 1920s and 30s Gy. Horváth focuses on regional development policies. He necessarily deals with changes of administrative division too, but his argument is much similar to that of Kovács in this context. (Horváth, 2011)

The abolition of okrugs caused considerable difficulty in the functioning of the administrative system, especially in regions where the number of raions was very high. The number of raions under direct regional control exceeded 150 in Siberia, the Urals, Kazakhstan and the Central Black Earth Oblast in the RSFSR. However, the most extreme situation was in Ukraine, where

after eliminating the 40 okrugs, the republican centre controlled about 500 raions and cities directly.

II.5. The Ukrainian case

As it has already been mentioned, Ukraine was the first rainonised Soviet republic, in 1923. However, it is important to point out that Ukraine was also the republic, whose administrative division suffered the most changes during the two decades examined here. Although one of the aims of the raionisation was to lay the administrative territorial structure on a stable material basis, it was not achieved in any part of the Soviet Union. But in Ukraine a continuous series of reorganizations came for many years, not allowing a momentary rest. The numerical data of this process is shown in *Table 1*.

Table 1: Number of administrative units of the Ukrainian SSR, 1922–1938

Year	1922	1923	1925	1926	1928	1929	1930	1932	1932	1934	1938
Number of tiers	3	3	2	2	2	2	1	1	2	2+	2
Upper tier											
Oblast									6	7	12
Governorate	12	9									
Medium tier											
Okrug		53	41	41	40	40				1	
Uyezd	102										
Lower tier											
Raion		706	632	636	625	584	494	374	358	362	502
Volost	1989										
Indep. city							18	21	29	31	39
National autonomy											
ASSR			1	1	1	1	1	1	1	1	1

Source: author's compilation based on official publications for the relevant years

It can be seen that not only the transition from old administrative units to the new ones was realized, and the number of different administrative units, and thus their average size, was almost in constant change, but the number of hierarchical tiers also changed three times. The ongoing reorganizations probably caused a great deal of uncertainty in the apparatus and among cadres, and this must have had an impact on the predictability and professionalism of their functioning.

Some authors argue that these difficulties – especially the fact that from the autumn of 1930 to the spring of 1932 the Ukrainian central leadership had to direct several hundred subordinate raions – contributed to the extremely severe famine of 1932–33 in Ukraine. As the issue is highly sensitive, at this stage of my research I can only state that this administrative arrangement must have had consequences, even if the exact nature of these consequences is unclear. In a speech of S. Kosior, then Ukrainian party leader, at the 17th Congress in early 1934 apologized for the complications in Ukraine and admitted that the one tier administrative structure was an impossible idea. He also said that already in 1930 Stalin personally suggested to introduce

oblasts in Ukraine instead of directly controlling raions. At the same time, he partly blamed lower level (raion) leaderships for these. Of course, he did not mention any kind of femine, rather he spoke about lagging of Ukraine behind in collectivization. Still, the very fact that apology and scapegoating was necessary on behalf of the Ukrainian leadership proves that serious problems were seen in the reorganization. (Prudnikova & Chigirin, 2013, p. 364–365)

II.6. Passing of the megaregions

After a brief transitional period of experimenting with various methods of direct regional management of large numbers of raions, Soviet administrative system took a new direction. From 1930, raions were made the most important link in rural and agricultural administration, therefore the territorial and institutional system set that time was not supposed to change significantly. Some corrections were made in each part of the USSR and in Ukraine many raions disappeared, but in general, decreasing the number of raions could not be taken as a measure to ease the pressure on the regional and republican leaderships.

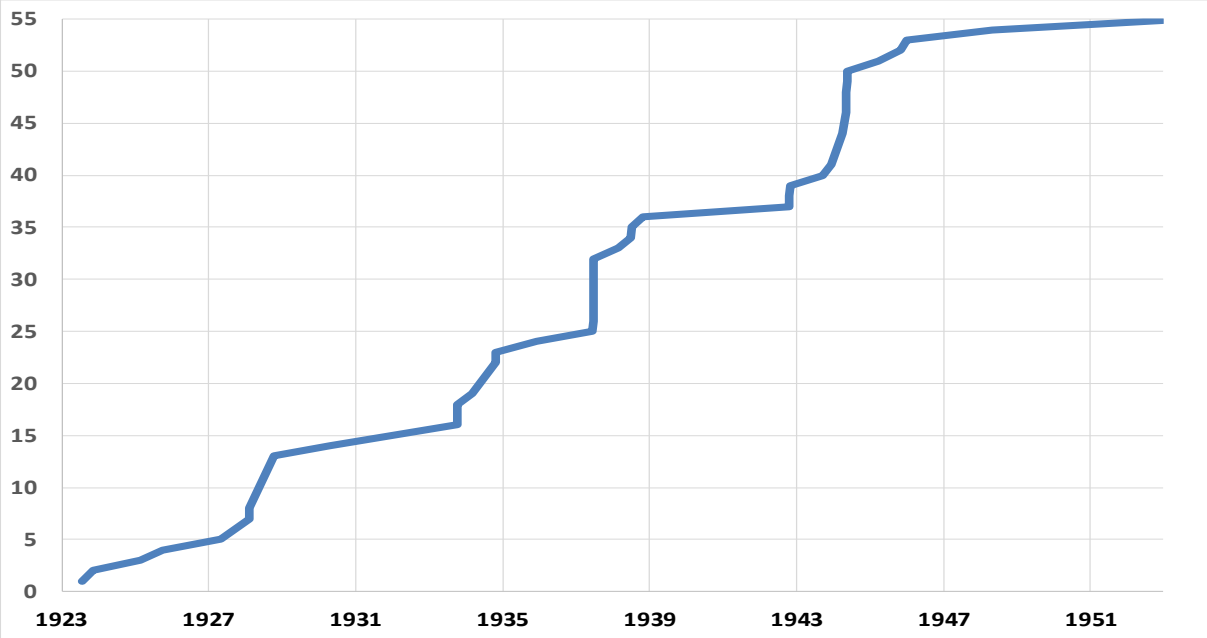

Figure 1: Number of oblasts and krais in the RSFSR. Until 1929, megaregions were formed by the incorporation of old governorates. From 1934, fragmentation was the way new oblasts and krais were organized. Source: author's own work.

Quite soon a new arrangement began to be progressively realized, although at first it was not clear what the long-term consequences would be, but from the late 1930s it was already apparent. (Morrison, 1938) *Figure 1* clearly shows what happened to the megaregions: they gradually melted away through a fragmentation process. This new administrative territorial reform was much more elongated than the previous one of the 1920s. While the creation of megaregions took 6 years, the last one of them – the Far Eastern Krai – disappeared in 1938, but further fragmentation continued until the late 1950s, when Russia's territorial division took its almost final shape, much similar to as we know it in the 21st century.

Basically, the same process took place in other republics. First in the largest – in Ukraine and Kazakhstan –, then in smaller ones as well, oblasts were created. By the 1950s, former megaregions were replaced by small oblasts, even smaller in scale than the old governorates.

III. Results

Raionisation, as we know it from Soviet and other authors, is an exercise of economic regionalisation, defining territorial units with a certain level of homogeneity and self-sufficiency. However, my research showed that the actual raionisation realized in the 1920s was primarily a major administrative reform, which included multiple rescalings since every tier was replaced by a new one.

Complete administrative raionisation took more than 6 years, and during this period old administrative units and structures existed in parallel with new ones. This often makes difficult to understand and use territorial data of the early Soviet state of the 1920s, either considering regional statistics, archontology or other subject with territorial aspects.

Raionisation was based on the principle of economic regionalization, but in the course of implementation it had to take into account other factors as well like the national distribution or administrative rationality.

A major turning point in the history of Soviet territorial structure was the summer of 1930, when the medium tier of raionised territorial administration, the okrug, was abolished. This was neither a logical consequence of the process of the 1920s, nor followed the administrative experiences carried out in 1929–30. The decision was made in a few days period in June 1930, hardly prepared at all.

The abolition of okrugs had serious adverse consequences on the functioning of the Soviet state and political system. These consequences were most apparent in Ukraine.

After a few years of hesitation, the Soviet administrative territorial system took the way of fragmentation on the megaregions. Finally. this lead to a structure of smaller oblasts and krais than the old governorates of the Tsarist empire.

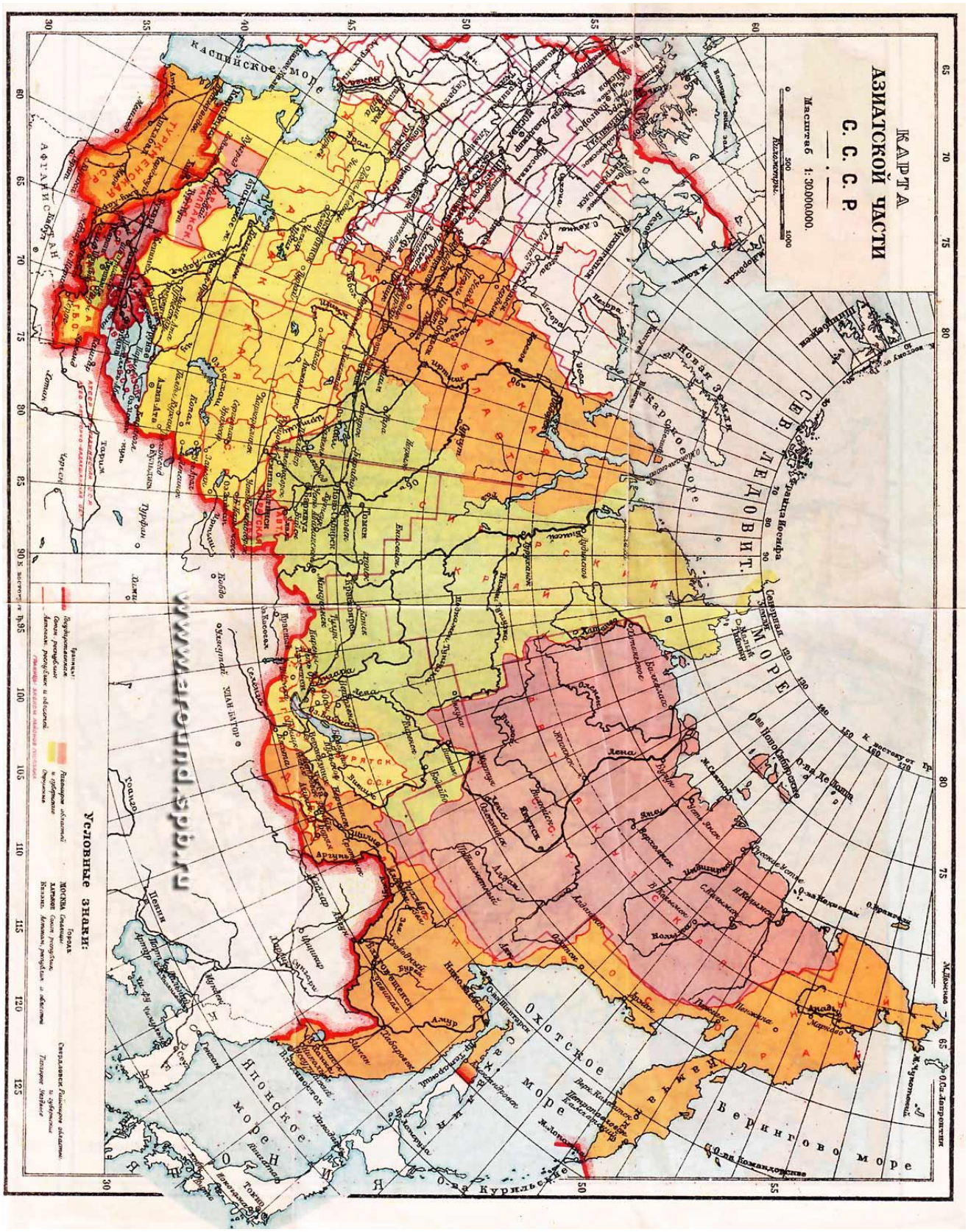
IV. Summary

The first two decades of Soviet power had been a remarkably dynamic period of administrative territorial organization. Partly colliding principles (national-territorial principle, economic regionalization, administrative rationality) applied with changing intensity. Permanent reorganizations aimed at transforming the Tsarist legacy first (1917–22), then implementing a long-term vision (1923–30), immediate political crisis management (summer 1930), and finally solving the emerging institutional crisis (from 1930).

Based on the research it can be concluded that the administrative reform of 1930 was not a logical continuation of the process of the previous decade in any sense, neither did it follow from the experiments carried out in 1929–30, despite contrary suggestions in the literature. Instead, it was a hastily prepared reaction to the political situation provoked by increasing pressure on the lower level administrations as a result of forced collectivization. Another conclusion is that the reorganization had adverse consequences for the operability of the Soviet administration, lead to a protracted institutional crisis in the subsequent years, notably in Ukraine, and can be linked to the great famine of 1932–33.

Map 1: Administrative division and Gosplan regions of the European USSR. Date is missing, however the situation shown suggests it is from late 1929 – early 1930. Gosplan regions are marked with purple lines of straight sections.
Source: http://www.aroundspb.ru/maps/russia/cccp-e-before-1934/cccp-e-before-1934.php [downloaded: June 23, 2017]

КАРТА
АЗИАТСКОЙ ЧАСТИ
С. С. С. Р.
Масштаб 1: 30000000.
Условные знаки:
Каспийское море
Японское море
Охотское море
Берингово море
Северный Ледовитый океан
Карское море
Новая Земля
Лена
Енисей
Обь
Иртыш
Амур
Якутск
Иркутск
Красноярск
Омск
Тюмень
Архангельск
Вологда
Свердловск
Челябинск
Уфа
Казань
Самара
Саратов
Астрахань
Оренбург
Ташкент
Фрунзе
Алма-Ата
Семипалатинск
Барнаул
Новосибирск
Томск
Кемерово
Чита
Благовещенск
Хабаровск
Владивосток
Петропавловск
Магадан
Анадырь
Якутская АССР
Бурят-Монгольская АССР
Тувинская АО
Хакасская АО
Алтайский край
Красноярский край
Приморский край
Хабаровский край
Камчатский округ
Северный округ
Западно-Сибирский край
Восточно-Сибирский край
Дальневосточный край
Киргизская АССР
Туркменская ССР
Узбекская ССР
Таджикская ССР
Казахская АССР
Автономные области
Самостоятельные республики
Автономные республики и области
Города
Границы
Полуавтономные
Самостоятельные
Автономные республики и области
Автономные области
Округа
Границы автономных республик и областей
Границы автономных областей
Границы округов
Границы национальных районов
Границы районов
Границы национальных сельсоветов
Границы сельсоветов
Границы национальных волостей
Границы волостей
Границы национальных участков
Границы участков
Границы национальных кантонов
Границы кантонов
Границы национальных округов

References

Anon., 1918. *Konstitucija RSFSR 10 ijulja 1918 g.*. [Online] Available at: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1918.htm[Accessed 25 February 2017].

Anon., 1929. *Administsztrativno-territorialnoje delenije Szojuza SzSzR i szpiszok vazsnejsih naszelennih punktov.* 8 szerk. Moszkva: NKVD.

Anon., 1929. *Administsztrativno-territorialnoje delenije Szojuza SzSzR i szpiszok vazsnejsih naszelennih punktov: dopolnenije k 8-mu izdaniju sz novejsimi dannimi o rajonirovannih v 1929 godu oblasztyah.* Moszkva: NKVD.

Anon., 1930. *Administsztrativno-territorialnoje delenije Szojuza SzSzR po dannim na 15 nojabrja 1930 g.*. 10 szerk. Moszkva: NKVD.

Anon., 1934. *Administsztrativno-territorialnoje delenije Szojuza SzSzR.* Moszkva: Vlaszty Szovetov.

Anon., 1969–1978. *Bolsaja Sovietskaja Enciklopedija.* Moskva: Sovietskaja Enciklopedija.

Anon., 1987. *SSSR. Administrativno-territorialnoje delenije sojuznyh respublik.* Moskva: Izvestija.

Bebesi, G., 2011. *A roskatag kolosszus bukása. Oroszország története a 19. században.* Pécs: MOSZT.

Graeme, G., 2002. *The origins of the Stalinist political system.* Cambridge etc.: Cambridge University Press.

Hajdú, Z., 2001. *Magyarország közigazgatási földrajza.* Budapest–Pécs: Dialóg Campus.

Hirschkowitz, N. & al., e., 2005–2017. *Smolensky - Yartsevsky okrug.* [Online] Available at: http://www.knowbysight.info/1_RSFSR/06327.asp[Accessed 25 June 2017].

Horváth, G., 2011. Kísérletek az orosz államhatalom térbeli berendezkedésére az 1920–30-as években. In: A. Cieger, szerk. *Terek, tervek, történetek: Az identitás történetének térbeli keretei 2.*. Budapest: Atelier, p. 145–167.

Kovács, I., 1980. *Az októberi dekrétumok és az első szovjet alkotmány.* Budapest: Közgazdasági és Jogi.

Kovács, I., 1982. *A Szovjetunió szövetségi alkotmányai.* Budapest: Közgazdasági és Jogi.

Malysheva, J. P., 2003. Administrativno-territorialnoje ustrojstvo sovietskogo gosudarstva. In: *Administrativno-territorialnoje ustrojstvo Rossii.* Moskva: Olma-Press, p. 202–241.

Matsuzato, K., 1997. The Concept of "Space" in Russian History. Regionalization from the Late Imperial Period to the Present. In: *Empire And Society: New Approaches To Russian History.* Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, p. 181–204.

Morrison, J. A., 1938. The Evolution of the Territorial-Administrative System of the USSR. *American Quarterly on the Soviet Union,* October 1938. kötet, p. 25–46.

Odom, W. E., 1973. *The Soviet Volunteers: Modernization and Bureaucracy in Public Mass Organization.* Princeton: Princeton University Press.

Pálné Kovács, I., 2013. Közigazgatási földrajz. In: L. Jeney, D. Kulcsár & I. Tózsa, szerk. *Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak.* Budapest: BCE Gazdaságföldrajzi és Jövőkutatási Tanszék, p. 285–302.

Prudnikova, E. & Chigirin, I., 2013. *Mifologija "golodomora".* Moskva: Olma Media Grupp.

Sazonova, T. K., 2013. Iz istorii izuchenija administrativno-territorialnogo delenija Sovietskoj Rossii. *Novy istorichesky vestnik,* Volume 36/2013, p. 116–123.

Stalin, I. V., 1951. Politichesky otchet Tsentralnogo Komiteta XVI syezdu VKP(b). In: *Sochineniya.* Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literatury, p. 334–336.

Tarkhov, S. F., 2005. Izmenenije administrativno-territorialnogo delenija Rossii v XIII–XX. vv.. *Logos,* p. 65–101.

Zubarev, V. I., 1960. Perestroika i ukreplenije mestnogo sovietskogo apparata v rezultate zavershenija administrativnogo rajonirovanija strani. *Pravovedenije,* Volume 1960/3, p. 91–102.

Official publications used as data sources

Gubernii i uyezdi RSFSR po dannym k 1-mu marta 1921 g. NKVD, 1921.

Spisok guberniy i uyezdov RSFSR (s chislom volostey). Po dannym NKVD k 1-mu avg. 1921 g. Gosudarstvennoye izdatelstvo 1921.

Administrativno-politicheskoe stroenie Soyuza SSR (Materialy o territorialnyh preobrazovaniyah s 1917 g. po iyulya 1925 g.) Gosudarstvennoye izdatelstvo, Leningrad 1926. Territorialnoe i administrativnoe delenie Soyuza SSR na 1-e yanvarya 1926 goda. Statistichesky otdel NKVD RSFSR, Moskva 1926

Administrativno-territorialnoe delenie SSSR i spisok vazhneyshih naselennyh punktov… (Izdanie 8-e) Izdatelstvo NKVD, Moskva 1929

Administrativno-territorialnoe delenie SSSR. Dopolnenie k 8-mu izdaniyu s noveyshimi dannymy o raionirovannyh v 1929 godu oblastyah. Izdatelstvo NKVD, Moskva 1929

Administrativno-territorialnoe delenie SSSR (Izdanie 10-e po dannym poluchennym na 15 noyabrya 1930 g.) Izdatelstvo NKVD, Moskva 1930

Administrativno-territorialnoe delenie SSSR. Raiony i goroda SSSR. Izdatelstvo Vlast Sovietov. Moskva 1931

Administrativno-territorialnoe delenie SSSR. Izdatelstvo Vlast Sovietov. Moskva 1932

Administrativno-territorialnoe delenie SSSR. Izdatelstvo Vlast Sovietov. Moskva 1934

SSSR. Administrativno-territorialnoe delenie soyuznyh respublik na 1 oktyabrya 1938 goda. Izdatelstvo Vlast Sovietov. Moskva 1938

SSSR. Administrativno-territorialnoe delenie soyuznyh respublik 1987. Izdatelstvo Izvestiya. Moskva 1987

Gábor Bihary

Interdisciplinary Doctoral School, Faculty of Humanities, University of Pécs

E-mail: biharyg@t-online.hu

Supervisor: Zoltán Hajdú, DSc, Szent István University

Lector: István Tózsa, PhD, National University of Public Service

Regional characteristics and cultural inheritance- Analysis of the construction of beautiful villages in China

Bo Liu, *University of Pécs Faculty of Engineering and Information Technology Marcel Breuer Doctoral School*

Abstract Regional culture has distinct features and represents local characteristics in the certain regional environment. The cultural heritage of the region should be inherited and the innovation and development of traditional culture should be emphasized on planning to design, realizing ‘adaptation to conditions’ and organically combining historic content with time spirit. Then, the design works showing times, culture and guiding to design development are created with new thinking. To respect for the natural, cultural and ecological conditions of each region, as a designer at the beginning of the design should be followed.
There is a unique tradition that has continued from the beginning to the present in each village. Since China brings forward the target of the construction of a new socialist countryside in 2005. The country had been improving the support for the construction of the rural environment since then. In 2014, officially released ten models of the construction of the beautiful countryside which the templates will be provided with improving. One of the ten models is the cultural inheritance that means with a special cultural landscape, including ancient villages, ancient buildings, ancient houses and traditional culture areas; it is characterized by rich cultural resources, excellent folk culture and the potential of intangible cultural heritage and cultural exhibition. Following this policy and reflecting on some design work in China for the past year, some problems were identified with the Government's work that wants to promote the construction of beautiful countryside. As the starting point, focusing on the symbiotic development of relations between the local culture and the village environment. To explore the important cultural value carried by the local culture in the contemporary rural construction. Based on regional aesthetic perspective to innovate and correctly grasp the characteristics of regional culture that restore the homeland of the sense of belonging. Only in this way, we could create the beautiful environment that is in line with the inherent aesthetic attribution, but also adapt to the aesthetic taste of the external environment.

Keywords: Urban-rural planning; beautiful countryside; inheritance and development; regional culture

I. Introduction

Since the 21st century, the Chinese economy has maintained the rapid and stable development speed. However, the gap between the salary and the public service level in urban and rural residents turns increasingly larger than ever before. The population in the villages totals 674,149,546, accounting for 50.32% in the whole country. The Chinese government places urban-rural comprehensive coordination, development in the prominent place all the time. In the No.1 Document released in 2013, the Chinese government raised the objective of constructing "Beautiful Countryside" for the first time and listed the construction of beautiful countryside as an important component of the Chinese dream. From then on, the construction of beautiful countryside has become a synonym for the construction of new socialist countryside in China. The promotion of construction of the rural residential environment and the improvement in farmers' production and living conditions could elevate farmers' livelihood and life quality. On the other hand, that enhances the harmony between human and nature, realizes green development and maintains the ecological and cultural diversity of urban and rural areas. From 2005 to 2016, The growth rate of per capita annual incomes in rural areas had already exceeded urban areas. (Figure 1)

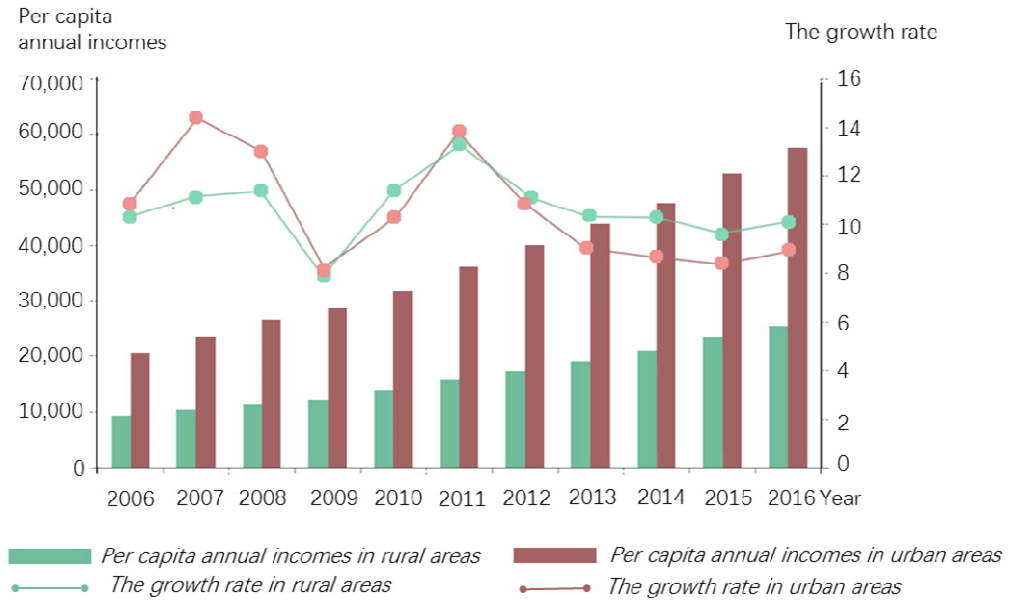

Figure 1. The growth rate of per capita annual incomes in rural and urban areas
Source Author

I.1. Conceptual definition of beautiful countryside

Beautiful countryside refers to specific requirements on the major historical task of new socialist village construction for "production development, life, prosperity, rural civilization, the clean rural environment and democratic management" mentioned at the 5th Plenary Session of the 16th CPC Central Committee. The report of the 18th CPC Central Committee puts forward the objective of "constructing the beautiful China and realizing the sustainable development of the Chinese nationality". At the same time, it proposes the new concept of "Beautiful China" for the first time, emphasizes the establishment of the ecological civilization concept of "respecting the nature, conforming to nature and protecting the nature" and meanwhile clarifies the "Five in One" socialism policy including ecological civilization construction. Beautiful countryside is the elegant village with scientific planning, reasonable

and graceful environment, the prosperous village where every household maintains normal production and operation and every resident could earn profits, the attractive village which could inherit the history and extend cultural traditions and distinctive characteristics, the happy village full of sound functions, favorable service and solid guarantee, the vigorous village supported by innovative creation, democratic administration and superior institution.

The National Department of Agriculture officially launched the activity of "Beautiful Countryside" in 2013 and disclosed the ten modes of construction of beautiful countryside to offer paradigm and reference in February 2014. The ten modes of construction of beautiful countryside include the cultural inheritance mode, industrial development mode, ecological protection mode, suburban intensive mode, social integration mode, fishery development mode, prairie pasture mode, environment governance mode, leisure tourism mode and high-efficient agriculture mode. Every region has to select and refer to the unique mode of beautiful countryside, according to special geographical features. As an agricultural power in thousands years history, China has a long-standing history of rural culture which could be further divided into material culture and non-material culture. The material culture in rural culture refers to the culture that is reflected from the material, products produced out of the need of rural existence and development, including natural landscape, spatial structure, rural architecture, production instruments. While the non-material culture in rural culture refers to all kinds of spiritual culture created by human beings during social and historical practice process, including folk customs, traditional crafts, folk arts, rural conventions, religious concepts, religious beliefs, moral outlooks, aesthetic perceptions, values and opinions and plain and comfortable village settlement atmosphere.

I.2. New-type Urbanization boosts the construction of beautiful countryside

The 18th CPC Central Committee points out that the Chinese government should "stick to the new-type industrialization, informatization, urbanization and agricultural modernization path with Chinese characteristics". It firstly puts forward the concept of new-type urbanization and determines it as the momentum to promote national economic growth and the means to expand internal demands. The objective of urbanization does not exclude the villages nor directly and simply applies the urban practices into villages so as to reach the uniformity and high conformity between rural and urban outlook. Urbanization is supposed to bring about urban civilization to the villages and allows the villages to preserve original "rural customs and pastoral scenes" and meanwhile enjoy the "modern civilization and comfortable life". The Central Urbanization Working Conference in 2013 emphasized that the new-type urbanization should embody the concept of "respecting the nature and conforming to the nature and reaching the harmony between man and nature; by incorporating cities to the nature based on spectacular scenery of mountains and waters, residents are allowed to see the scenes and memorize the nostalgia feelings."

I.3. Culture and beautiful countryside

Devoid of high attention under the urban-rural dual social background for a rather long time, previous rural working planning is mostly material planning or technical planning. Without a sound rural planning theory, the formation of all kinds of new village construction planning originates from the concept and design approaches of city planning. Such practice obviously ignores the peculiarity of villages and severs the connection between rural settlements and regional characteristic, economic and social culture and disregards the historical and cultural memory of villages. In many regions, urbanization and new village construction are

misunderstood as great demolition and reconstruction, high-rise buildings, and centralized gardens. Traditional culture is placed in an inferior place over and over again during this process. The village is the primitive base of farming life. During new village construction planning, the planning which ignores village cultural elements is imperfect. The “beautiful nostalgia” appeals the focus on cultural elements in new village construction planning and the construction of rural culture inheritance theoretical system from the perspective of urban-rural planning, with the view of fundamentally solves the cultural loss issues confronted by traditional villages.

Cities or villages in any region are all the products of natural reformation made by human beings under the guidance of culture as well as the historic and humanistic landscape cultivated in the regional culture. Urbanization basically eradicates the regional civilization left in the cities. The rural regional civilization and national civilization preserved in the village become the final chance. It is far from enough to simply depend on the protection of few ancient villages. On the contrary, efforts should be made to propel the comprehensive urbanization in all villages. The “Three in One” construction of beautiful countryside based on economic construction, cultural construction, and ecological construction constitutes the main carrier of new village construction transformation and upgrade. While the cultural inheritance in the construction of beautiful countryside is the main channel to ensure the inheritance of domestic rural civilization. The implementation of non-material cultural heritage protection and inheritance in village material elements and related place and cultural space protection and reformation contribute to the dynamic inheritance of non-material heritage in the villages, the realization of the fundamental purpose of construction of beautiful countryside, the improvement of residence environment and the inheritance of rural civilization.

II. Materials and methods

II.1. The experience of rural development in abroad

Developed countries have relatively mature systems in village protection from the protection of rural landscape to the inheritance of rural culture, with the focus on rural natural landscape, rural settlement form, historic architecture, and infrastructure improvement. The inheritance of rural culture is guaranteed by the great support of government laws and policies. In addition to the establishment of organizations in the service of traditional cultural protection, the government also enacts laws and regulations for different cultural inheritance and protection work. For instance, a series of international conventions and manifestos have prescribed protection measures for rural cultural heritage. Developed countries all encounter the coordination of urban-rural construction and traditional cultural inheritance issues during the development process. Some countries have obtained successful experience concerning culture protection and inheritance practice during the new village construction process. Such successful experience could give Chinese people some enlightenment about the construction of beautiful countryside.

II.1.1. The village construction in Japan

The “Rural Building Movement” in Japan was developed based on two major national conditions. With the small territory, Japan had 71% mountains and 13.6% cultivated area. After the Second World War, Japan focused on urban reconstruction and accelerated development of industrialization and urbanization, which forced a considerable rural

population to flow into the cities. Consequently, rural development and agricultural production were faced with the disintegration risks. In order to reverse the depression of agricultural development, shorten the urban-rural gap, and preserve regional economic vigor, Japan implemented multiple rounds of rural development planning. The time duration from 1955 to 1965 was the improvement stage of improving agricultural production environment with the focus on the elevation of farmers' production initiative. The time duration from 1966 to 1975 was the modernization reformation and improvement development stage of traditional agriculture. The main task in this stage was to adjust agricultural production structure and product structure and satisfy considerable demands of cities for agricultural products. At the end of the 1970s, Japan launched the "Rural Building Movement" which emphasized the integration of rural resources and multi-objective and high-profit development. The ultimate purpose was to create unique rural charms and local advantages. Different from previous two stages, the emphasis of the "Rural Building Movement" was not the adjustment of agricultural structure, but actually the cultivation of rural industrial features, humanistic charms, and endogenous dynamic. This great movement had left deep and extensive influences on the rural rejuvenation development in Japan during the post-industrialization period and meanwhile totally changed the industry structure, market competitiveness and regional affinity of villages.

"One Village One Product" Movement was proposed by Morihiko Hiramatsu, a former magistrate in Oita Prefecture in 1979. Its fundamental implication is to develop advantageous products in combination with the local resource, technology and production advantages and practical conditions. It is actually a bottom-up rural resource comprehensive development practice oriented towards high-quality, leisure and diversified demands in the cities. Throughout the development for over thirty years, "one village" has been expanded to "one county" and "one prefecture" while "one product" has been synchronized expanded from the agricultural product to industrial product or cultural and tourism product in the service industry. The meaning of "One Village One Product" Movement is not about rural rejuvenation, but more concerned with the competitiveness of a region, an industry, and even a country.

II.1.2. The village construction in Germany

With a relatively vast territory, Germany ranks among the first place in terms of agricultural development level across the world. Post-war Germany started to implement the "Village Renewal" in the early 1950s. At that time, its urbanization level had reached up to about 60%. The main target of "Village Renewal" was to improve the sparse rural land ownership. It was an obstacle of agricultural modernization. One of the important means was the land arrangement. Germany basically realized the modernization in the 1970s and 1980s. During this period, "Village Renewal" started to review the original form and rural architecture in the villages, highlight rural road allocation and reasonable transportation planning, pay attention to the rural ecological environment and regional culture. In addition, this movement stressed that the village was not the replica of the city anymore, but actually the settlement with distinctive features and development potentials. After entering into the 1990s, rural construction incorporated the concept of sustainable development and started to combine ecological values with cultural values, tourism values, leisure values and economic values. The important targets of "Village Renewal" project were to renew traditional architectures from the perspective of regional protection or regional features, expand rural infrastructure according to rural protection characteristics, coordinate village with the surrounding natural environment pursuant to the requirements of the ecological system, develop regional

economies in line with practical local conditions and help rural communities realize sustainable development.

As mentioned above, some developed countries could ensure the favorable inheritance of rural landscape and culture based on strong and autonomous national cultural protection awareness, forceful government support, and systematic cultural inheritance mechanism and cultural protection policy. As for the practical study of cultural inheritance in overseas new village construction, both cultural inheritances of rural landscape upgrade mode and cultural rejuvenation of original scenes are typical modes and paths of rural cultural inheritance. As a consequence, the construction of "Beautiful Countryside" in China should stand on the shoulders of the giants to learn from the experience and lessons from overseas developed countries and avoid mistakes in the construction path of beautiful villages so as to propel urban-rural comprehensive coordination development.

II.2. The experience of rural development in China

For a rather long term, many studies probe into the historical, cultural cities, counties and ancient villages in China, but few of them care about the material heritage culture protection and inheritance work in general rural areas. The protection and inheritance of rural culture are not simply for the sake of the past, but for the better promotion of such cultural heritage and respect for the history at present and in the future. Therefore, it is urgent to preserve the continuity and diachrony of historical environment and inherited material heritage culture.

II.2.1. The construction of beautiful countryside in Anji County

Anji County in Zhejiang Province is a successful case of the exploration of the construction of beautiful countryside. Anji County is a typical mountainous county. During the preliminary construction period, it introduces considerable highly polluted companies. However, such practice leads to the severe environmental pollution and forces the government to abandon the rural development model driven by industries. After long-term careful investigation and thinking, the government determines to place the improvement of the ecological environment as the top priority and utilizes advantageous agricultural resources to great produce and process bamboo, tea and sericulture industries. On the basis of existing agriculture industry, Anji propels the joint development of agricultural product processing industry. In the meanwhile, by strict screening and supporting high-tech and low-pollution industrial projects, Anji County pushes forward the green industrialization. Moreover, it also positively expands agricultural functions and rural tourism and takes the lead in the development of agricultural service industry. All of these encourage the multiplication of the rural tourism scale and benefits. The focus on the important status of agricultural culture in the construction of beautiful countryside not only raises requirements on the harmony between man and nature, the elevation of rural life taste and the focus on environment beauty and life beauty but also stresses the endogenous beauty of culture. For constructing a livable, prosperous and tourism village, rural construction should be accompanied by cultural inheritance.

II.2.2. The construction of beautiful countryside in Gaochun District

The construction of beautiful countryside in Gaochun District, Nanjing City in Jiangsu Province takes the "construction of the most beautiful countryside on the bank of the Yangtze River" as the target and the "beauty of rural resident life prosperity, the beauty of the rural

environment and the beauty of harmonious rural customs and civilization" as the main construction contents.

The first step is to encourage the development of distinctive rural industries and realize the objective of the beauty of rural resident life prosperity. Gaochun District determines the "One Village One Product, One Village One Industry and One Village One Scene" as the working thought and targets at village industry and living environment for personalized fabrication and characteristic promotion, thus gradually shaping the multiple-form special construction of beautiful countryside modes including ancient village protection mode, ecological pastoral mode, landscape mode and leisure tourism mode. In the meanwhile, it basically finishes the full coverage of rural parks. By way of cross-regional joint development, land resource integration, and cooperative development in the form of the joint-stock system, Anji County executes industrial projects in intensive processing and joint venture, a combination of supply, provision and marketing, and integration of plantation and cultivation. For creating more convenience for the employment and entrepreneurship of nearby rural residents, Anji County decides to set up a group of high-efficient agriculture projects, commercial service projects, and special tourism projects.

The second step is to greatly improve the rural environment and realize the objective of the beauty of the rural environment. Taking "green, ecology, humanity and livability" as the keynote, Anji County follows the appeal of construction of beautiful countryside, resolutely conducts demolition and removal special operations and finally optimizes urban-rural environment.

The third step is to establish and improve rural public service and realize the objective of the beauty of harmonious rural customs and civilization. Gaochun District is devoted to the perfection of the public service system, the in-depth promotion of the rural community service center and comprehensive housing construction, and the integrity of public service facility-centered service facility network supported by special service facilities and supplemented by service sites. Equal attention should be paid to the construction of rural communication, broadband coverage and comprehensive information service platform and the continuous elevation of public service level. In accordance with local practical conditions, the construction of beautiful countryside in Gaochun District centers around the construction of "beautiful environment and joyful homeland", positively explores the green and happy development mode with the equal emphasis on ecology and industry, environment and livelihood. Gaochun District finally forms the distinctive construction of beautiful countryside by shaping the construction mode characteristic of the conformity with ecological civilization, the mutual interaction with transformation and the integration with happy urban construction.

II.2.3. The inspiration of beautiful countryside in China

The construction of beautiful countryside adopts the coordinated development of urban and rural areas. By developing internal sources, Anji County and Gaochun District changes the vulnerable nature of agriculture and allows residents to live a happy life under the fresh natural scenes on the homeland and enjoy urban modernization civilization. The construction of beautiful countryside does not have a uniform mode, but a uniform development thought instead. Every region has its own regional conditions and geographical advantages and industrial advantages. In such circumstances, every region should select optimal development mode according to its characteristics. Since agricultural resources could be transformed into agricultural capital, mountainous ecology, environment and cultural resources could be

transformed into capital too. The benign circulation in the villages could be only realized and multiple functions of agriculture could only be expanded by focusing on the expansion of ecological and cultural functions and the diversion to leisure, sightseeing, tourism and environmental protection aspects.

III. Results

III.1. Content of cultural inheritance in village

The rural society formed a "familiar" society under its local restrictions. The society without strangers has a common cultural awareness and religious beliefs. That is a unity of the group, therefore, it ensures the unity of local culture and continues to move forward. (Fei, X.T. 2013)In rural construction, culture assumes different roles. The cultural inheritance in villages has both common inheritance contents and key regional inheritance points. As for diversified rural cultural inheritance in different regions, there exist different requirements on inheritance contents and degrees. Generally speaking, the contents of rural cultural inheritance contain material culture and non-material culture. While the material culture contains regional landscape features as well as historical architecture, environmental factors and historical cultural landscape left by the history with prominent historical meanings and humanistic values. While non-material culture refers to spiritual culture, institutional culture, social norms, folk customs, social awareness formed in the villages and values, thinking modes, living and production means formed by residents in history. All of these non-material cultural contents not only reflect the rural regional appearance in the most direct and authentic way, but also have profound impacts on the overall villages as the significant cultural elements useful in rural society stabilization.

III.1.1. Regional features in the village

The territory of the villages has specific terrain, geography and regional primitive ecological resources characterized by biodiversity. Such biological and natural landscape resources covering land, water, animals, and plants constitute pure and irreplaceable feature resources and keep the internal symbiotic relationship with villages, settlements, architectures, and residents in the natural environment. As a result, people should inherit the non-regenerative natural appearance layout in the villages.

III.1.2. Traditional architecture in village

Rural architecture is local historical and cultural resources of time and space as well as the carrier of regional and national politics, economy, technology, and culture. Traditional rural architecture witnesses the development process of villages. Architecture culture in different time periods seems to retell a piece of story and architecture style in different time period manifests unique rural construction memories and appearance forms. Beautiful traditional rural architectures have been endowed with rich memorial values and deep implications about the local natural process and humanistic process. Consequently, people have to inherit the memories in traditional architecture, culture and preserve the memory of beauty as the cultural specimen to record the cultural progress.

III.1.3. Local culture in folk

Rural folk customs refer to non-material style and features and “humanistic and social relationship” in the rural environment. The rural nostalgia and neighborhood relationship constituted by intense family, clan, patriarchy, nationality and religious beliefs deliver regional topography full of local national features. The folk customs and traditional habits and folk art imprinted with regional characteristics in the villages gradually fade away. Such modernized rural and social relationship loses the purest feelings in villages. Accordingly, people have to protect the locality of native land customs, attempt to recognize and protect the settlement clan relationship, excavate and develop folk customs and nostalgic feelings, innovate and build community cultural mechanism, thus propelling rural development during the process of protection and inheritance.

III.2. The principle of cultural inheritance in beautiful countryside

The principle of authenticity. The government has to protect the rural natural landscape, spatial structure, historical and cultural heritage, and the most primitive appearance of overall historical information. In order to protect authentic historical items and restore historical authenticity to the uttermost, the government is advised to apply primitive materials and primitive crafts.

The principle of Integrity. The cultural protection in the villages has to be made in consideration of surrounding entire environment. To be specific, the integrated protection and inheritance of rural culture targets at the entire rural appearance, including life habits, customs, social activities, existing historical and cultural heritage, historical environment elements and public space.

The principle of Sustainability. People could perceive the cultural atmosphere, read the historical implications of culture, admit and preserve the cultural traces left in different historical periods in the villages. Throughout the implementation and reconstruction of culture, these historical and cultural marks will not be removed during demolition and removal. Once being determined, rural cultural protection and inheritance should be continuously protected and proceeded as a permanent cause. People can never be too anxious for success.

III.3. The pattern of cultural inheritance in beautiful countryside

The inheritance pattern of the regional feature. As for those villages with intact landscape and rural space structures and numerous available historical and cultural heritages and historical architectures, the government should strictly protect and amend rural material cultural heritage according to the relevant cultural protection and ancient village protection regulations. As for those historical architectures that have been damaged out of natural or humanistic causes, the government should arrange elaborate repairing or rehabilitation on the premise of respecting historical memories. By deeply exploring rural residents’ production, living and form materials as well as feature restoration and implementation, the government could definitely create regional features of the traditional rural territory and conduct cultural inheritance.

The inheritance pattern of industrial development. As for cultural elements with unsound material cultural heritage during the process of construction of beautiful countryside, the

government should deeply excavate the native folk customs in beautiful villages, coordinate non-material culture with the economy, take rural culture as the attractive points and excellent traditional cultural resources, and provide full protection, inheritance, and utilization. On the premise of respecting the development law of culture, it is also of necessity to guide and encourage the generation of new rural cultures and promote the adaptation of rural cultural inheritance to common prosperity modernization lifestyle and modern civilization spiritual demands.

In essence, industrial development inheritance mode mobilizes economic growth with cultural industrialization, reacts against cultural inheritance, highlights cultural development, revitalizes rural cultural elements. In brief, it not only cares about the life improvement demands of local residents but also focuses on the cultural presentation of rural resident life, labor intelligent architecture and landscape as well as rural culture and economic society coordinated development. The cultural inheritance under industrial development inheritance mode requires to protect, inherit and promote rural excellent traditional cultures and folk customs and meanwhile conform to the development tendency of rural economy and society in harmony with modern civilization.

III.4. The beautiful countryside in Xinglong County

III.4.1. Developmental advantages in Xinglong County

Located at the southernmost end of Chengde City, Xinglong County is near to the eastern end of Yanshan and the northern side of the Great Wall. It has prominent geographical advantages. Adjacent to Beijing in the west, Tianjin in the south and Tangshan in the east, the county connected with three provinces is also the closest neighbor of four major cities - namely Beijing, Tianjin, Tangshan, and Chengde. It not only assumes as the green barrier of Tianjin and Beijing but also acts as the important water supplier of the two cities. Xinglong County has a total area of 3123 square meters, including over 84% mountainous area. In this sense, it belongs to a mountainous county. The country altogether has 9 towns, 11 villages, and 290 administrative villages. Among 324 thousand population, rural population accounts for 77.1%. Over 30 thousand residents are ethnic minorities dominated by the Man nationality. Xinglong County has prominent advantages and promising development potentials in geography, transportation, ecology, and resources.

As for its ecological resources, the county has 3100 thousand acres forest land with the coverage rate over 65.76%. It ranks the first place in North China. Besides, it also possesses abundant water resources and has average annual precipitation of 800 mm and surface runoff of 800 million square meters. It respectively provides 260 million and 470 million square meters water to Beijing and Tianjin on an annual basis. Located in the middle latitude, Xinglong County has a humid continental monsoon climate in the warm temperature zone, agreeable weather and four distinct seasons. Under the atmospheric circulation influences of topography and Yanshan, Xinglong County has stereoscopic climate features characteristic of “peach flowers at the bottom of the mountain while flying snowflakes on the top of the mountain”. The average atmosphere throughout the year ranges between 6.5 and 10.3℃ and the frost-free season lasts for 130-175 days. The average atmosphere in summer is about 22℃. With regard to the industrial foundation, Xinglong County accelerates the development of modern agriculture, forestry, and fruit industry. In addition to the construction of regional agriculture brand as the water source of Tianjin and Beijing, Xinglong County greatly develops the green, harmless and organic agriculture oriented towards Beijing and Tianjin.

The tourism industry in Xinglong County has begun to take shape. As the most comfortable summer resort near to Beijing and Tianjin, Xinglong County takes the high-end leisure and health preservation tourism service industry as the future strategic development industry based on its privileged tourism resources.(Figure 2)

Figure 2. The view in Xinglong
Source http://www.lotour.com/zhengwen/2/lg-jc-21647.shtml

III.4.2. The development of tourism is promoting the cultural heritage

Development of tourism is a strongly personalized and innovative cultural product. If the rural tourism industry wants to give out long-standing charms and becomes the inner destination of the modern urban population, it must have its own distinctive charms and avoid the inclination of homogenization. This naturally raises new and higher requirements on cultural implications. For instance, the “Poetry Village” culture deeply rooted in Shangzhuang Village of Xinglong County has left impacts on the whole country. In 2015, the first session of “Xinglong Poetry Village- International Poetry Forum in China” was held in Shangzhuang Village. 39 famous poets at home and abroad unanimously exclaimed at the poetry gifts of rural residents. Tourists successively learn to compose poems in Shangzhuang Village. Poetry has already become the cultural feature product in the village. In this way, the whole village turns to be a cultural presentation stage, which derives innovative cultural industry chain and possesses stronger vitality. (Figure 3)

Figure 3. The first session of "Xinglong Poetry Village- International Poetry Forum in China"
Source http://www.sohu.com/a/28774671_117494

Culture is the soul and vitality of rural tourism. Rural tourism could only exert greater competitiveness and have more charms by implementing culture in the tourism industry. By the same token, it also guarantees the sustainability of construction of beautiful countryside. Xinglong County is advised to exert rural tourism resource advantages and divide existing rural cultural resources into different tourism experience modes and scales such as rural valley exploration, feature picking tourism, water drifting. It is feasible to formulate pertinence experience projects according to different rural cultures and add the connection among feature tourism projects. After mutual promotion and development, Xinglong County has the great possibility of fabricating attracting cultural brand.

The inheritance of historical and regional culture supports the development of rural tourism, it is also the vitality of rural tourism. The government could try to make rural tourism disseminate ancient cultural atmosphere and unique glamor of the new times. By closely combining cultural inheritance with rural tourism and placing cultural inheritance task in the dynamic and the natural environment of rural tourism, the traditional cultures in Xinglong County could obtain a dynamic development. In this way, rural culture not only attains a favorable protection and inheritance environment but also contributes to cultural development and promotion. (Figure 4)

Figure 4. The view of Xinglong village
Source http://www.lotour.com/zhengwen/1/lg-jc-19646.shtml

III.4.3. The development of agriculture is giving a boost to the cultural heritage

Agriculture has an intimate and complementary relationship with culture since the ancient times. Leisure agriculture is a new kind of industry which combined agriculture with tourism. The rural cultural inheritance drove by the development of leisure agriculture, which makes

the best of all rural resources to adjust and optimize agriculture structure, to expand agricultural functions, to extend agricultural industries, to develop rural tourism service, to increase rural residents' income. These could create a better economic foundation for the construction of beautiful countryside. It is not only an important means to protect and inherit rural culture and elevate rural cultural level, but also an interactive mode to promote urban-rural coordinated development and interaction. It allows the culture and awareness in the cities to spread to the villages. Accordingly, rural residents are able to perceive modern concepts and receive modern civilization life habits at home, thus improving their comprehensive quality and forming new rural civilization style.

Rural leisure tourism relies on traditional agricultural resources during the development process of leisure products such as fruits and vegetables and combines with participation with experience. On the other hand, some villages could decide to develop leisure farms or sightseeing farmlands in recent years. At present, urban residents prefer to get away from the boisterous life in the cities on vacations or holidays and experience the appearance of modern agriculture in villages. Sometimes, they would like to participate in labor and other recreational activities. In consideration of the growing demands on agricultural sightseeing and leisure demands, many agricultural sciences and technology parks in China gradually turn from unitary demonstration to multi-functional participation used for leisure and sightseeing purposes. For instance, “The First farmland in Xinglong” project in Beikanzi Village, Xinglong County plans to build solar-energy intelligent plantation greenhouse. (Figure 5)

Figure 5. The landscape design in Beikanzi Village
1. Farmland. 2. Greenhouse, Source Author

Up to now, it has 300 acres land transfers and set up 10 solar greenhouses for organic vegetables and fruits with an area of 20 thousand square meters. In the future, it could consider building agriculture sightseeing parks, agricultural product exhibition museums, and other relevant parks to popularize agriculture history and knowledge education activities to tourists. The development of scientific education-type rural tourism helps expand the industrial scale. Furthermore, a practical recommendation is to use natural landscape

advantages and rich material sources in cities and suburban areas to develop “agritainment” rural tourism supported by food, accommodation, shopping and multiple supporting functions. Tourists could on the one hand experience the tranquil rural life and farming techniques and on the other hand taste wild delicious food. To sum up, agricultural parks and rural-style residences will become the future tourism scenic spots. The increase of experience activities helps popularize regional cultural features.

IV. Conclusions

Culture assumes different roles in rural constructions. The cultural inheritance in villages has both common inheritance contents and key regional inheritance points. As for diversified rural cultural inheritance in different regions, there exist different requirements on inheritance contents and degrees. Cultural inheritance in villages should be closely connected with planning as a systematic and prolonged process. Targeted at the development conditions of construction of beautiful countryside in Xinglong, this thesis starts from the industrial development inheritance mode to focus on cultural development. In essence, industrial development inheritance mode mobilizes economic growth with cultural industrialization, reacts against cultural inheritance, and highlights the coordinated development of rural culture and economic society. In the future learning and working career life, the author hopes to make an in-depth study of the inheritance of rural cultural inheritance, find out more specific and practical constructive opinions, constantly improve the theoretical system and practice framework of rural cultural inheritance and propel the favorable inheritance of rural regional culture.

References

Fei, X.T.: The rural China (Chinese Edition). Zhonghua Book Company. CHINA, 2013.

Wu, L.Y.: Human-environmental science introductory remarks. China Building Industry Press. CHINA, 2001.

Howard, E.: Garden cities of to-morrow. Dodo Press. UK, 2009.

Williams, R.: The country and the city in the modern novel. Oxford University Press. UK, 1975.

Yang, G. Q.: Huangyan practice, planning and construction of beautiful countryside to explore. Tongji University Press. CHINA, 2015.

Guo, H. C. - Zheng, J. X.: Rural tourism theory and practice case. China Building Industry Press. CHINA, 2010.

Tang, K.: The beautiful countryside with international experience and implications. China Environmental Publishing Company. CHINA, 2014.

Zhang, Q. - Wang, H.: Study on the restructure in the coordinated urban and rural development. China Building Industry Press. CHINA, 2006.

Zhao, S. - Wang, Q, S.: Xinglong County. Xinhua Publishing House. CHINA, 2004.

Schultz, J. M.: Boomtown USA: The 7-1/2 keys to big success in small towns. National Association of Industrial and Office Properties. USA, 2004.

Shipley, R. - Feick, R.: A practical approach for evaluating cultural heritage landscapes: Lessons from rural Ontario. Planning Practice & Research. 2009. Vol. 24. pp. 455-469.

Bell, D.- Jayne, M.: The creative countryside: Policy and practice in the UK rural cultural economy. Journal of Rural Studies. 2010. Vol. 26. pp. 209-218.

Ryan, R. L.: Comparing the attitudes of local residents, planners, and developers about preserving rural character in New England. Landscape and Urban Planning. 2006. Vol. 75. pp. 5-22.

Molina, C. M.: Cultural heritage, sustainable forest management and property in inland Spain. Forest ecology and management. 2007. Vol. 249. pp. 80-90.

Cai, F. M.: City context and protection of folk culture. Shandong Social Sciences. 2011. Vol. 5. pp. 9-13.

Cao, J.: The renewal and extension of culture in countryside. New Architecture. 2004. Vol. 6. pp. 22-24.

Lu, X. L. - Zang, J. X - Huang, P. Y.: Comprehensive urban-rural planning in transitional China. Planners. 2010. Vol. 26. pp. 13-18.

Dai, L.L. - Gai, S.J.: Beijing suburban historical village resource type and taxonomy: Beijing east suburb example. Planners. 2011. Vol. 27. pp. 84-89.

Luo, M. Y. - Zhang, X. R.: Protection and development of traditional architectural culture in urban construction. Development of Small Cities & Towns. 2011. Vol. 2. pp. 17

Central Committee of the Communist Party of China: Several opinions of the State Council on promoting the construction of new socialist countryside. 2005.
http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64569/65414/4429188.html[accessed: 2005.12.31]

Xinhua News Agency:The No.1 Document in 2013
http://www.gov.cn/jrzg/2013-01/31/content_2324293.htm[accessed: 2013.01.31]

Central Urbanization Conference: Let residents memorize the nostalgia feelings. 2013.
http://news.xinhuanet.com/politics/2013-12/14/c_118558975.htm[accessed: 2013.12.14]

The National Department of Agriculture released the top ten models of beautiful rural construction. 2014.
http://www.moa.gov.cn/sydw/stzyzz/stxwdt/201608/t20160831_5260034.htm
[accessed: 2014.02.28]

Bo Liu, Doctoral student
Institution: (University of Pécs, Faculty of Engineering and Information Technology, Institute of Architecture), Marcel Breuer Doctoral School.
e-mail: shuangziliuo@gmail.com

Tutor: Prof. Dr. Ákos Hutter, DLA degree, University of Pécs, Faculty of Engineering and Information Technology, Institute of Architecture.
Prof. Dr. Wang Tie, Honorary Doctoral degree, The Central Academy of Fine Arts, Institute of Architecture.

Reviewer: Dr. Xin Jin, DLA degree, University of Pécs, Faculty of Engineering and Information Technology, Institute of Architecture.

Az idegenrendészeti őrizet helye a magyar és az európai jogban

Bogárdi Brigitta, *Szegedi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola, Szeged*

A migrációs folyamatok szabályozása aktuális témának bizonyult az elmúlt években, évtizedekben. A magyar jogrendszerben már a rendszerváltás után megjelent az idegenrendészeti szabályozás kialakításának szükségessége. Az Uniós csatlakozás után felgyorsult az uniós szabályozások átültetése, különös tekintettel az idegenrendészeti őrizet szabályozására. Jelen tanulmány célja bemutatni az idegenrendészeti őrizet szabályozásának rövid történetét, és helyét a magyar jogrendszerben, kitérve az uniós irányelvek átültetésére, továbbá elemezni a szabályozás jövőbeni fejlődésének útját, valamint az idegenrendészeti őrizetet elhatárolni a menekültügyi szabályozásban megjelenő menekültügyi őrizettől. Eredmények: Az idegenrendészeti őrizet vizsgálata a magyar jogrendszerben kiemeli e speciális jogterület egyediségét. Fontos elhatárolnunk az idegenrendészeti őrizet fogalmát, mind a menekültügyi, mind a bűnügyi őrizet fogalmától, hiszen e fogalmak a szakirodalomban gyakran összemosódnak. Az idegenrendészeti őrizet alkalmazása a hatóság számára megkönnyíti a személyek azonosítását, a közbiztonságra veszélyes személyek kiszűrését, a döntések végrehajtását, ugyanakkor bürokratikus terheket ró a jogszabályt alkalmazó államra. Az Uniós jogalkotás szintjén, az idegenrendészeti szabályozások összehangolása, a tagállamok között, hatékonyabban kezelhető migrációs folyamatokat eredményez. A kölcsönös visszafogadási egyezmények garantálják a személyek hatékony átadását az államok között, ugyanakkor számos probléma merül fel a harmadik országbeli állampolgárok esetében, főleg azon területeken ahol jelenleg is háborús konfliktus zajlik, az idegenrendészeti őrizet alkalmazása ilyen esetekben okafogyottá válik. Következtetések: Az idegenrendészeti őrizet alkalmazása számos esetben megkönnyíti a hatóság munkáját, azonban kérdések merülnek fel a jogszerűség, az alkalmazhatóság és az arányosság területén. Az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása és a jogtalan fogva tartás területén merülhetnek fel problémák. Az Uniós hatáskörök kérdése is nyitva áll e terület előtt, számos kiegészítő egyezmény igyekszik garantálni a migrációs folyamatok közös szabályozását, de ez további hatáskör elvonást, valamint szorosabb együttműködést igényel.

Kulcsszavak: *idegenrendészeti szabályozás, migráció, idegenrendészeti őrizet*

I. Az idegenrendészeti őrizet kialakulásának rövid története a magyar jogrendszerben

Az idegenrendészeti őrizet fogalmi meghatározása során ki kell emelnünk magát az idegen rendészetet, mint a rendészeten belüli olyan területet, „*mely a közrend biztosítása, és a jogszabályok érvényesítése, betartása érdekében a külföldiek és a hontalanok a Magyar Köztársaság területére történő beutazásával, az ország területén tartózkodásával az ország területén történő letelepedéssel, bevándorlásával foglalkozik."*[1]

Magyarország, földrajzi fekvését tekintve potenciális tranzit országnak számít, a rendszerváltás óta. Az első törvény a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993.évi LXXXVI. törvény, mely a rendszerváltás utáni első idegenrendészeti törvénynek minősült. „*Ez volt az a törvény, amely a Határőrséget idegenrendészeti hatósági jogkörrel ruházta fel."*[2] Az idegenrendészeti őrizet elrendelésének feltételei közé tartozott, hogy „*a jogerős bírósági ítélettel megállapított kiutasítás mellékbüntetése esetén a bíróság kezdeményezésére, valamint az idegenrendészeti hatóság határozatával elrendelt kiutasítás végrehajtásának biztosítása érdekében"*[3] volt elrendelhető az idegenrendészeti őrizet, első alkalommal, legfeljebb öt napra, amelyet a mai szabályozáshoz hasonlóan az illetékes helyi bíróság a külföldi kiutazásáig meghosszabbíthat. [4] A bíróság fontos szerepet kapott az elrendelt harminc napon túli őrizet havi felülvizsgálásában, valamint a hat hónapon túli őrizet elrendelésében.

Az idegenrendészeti őrizet elhatárolása a bűnügyi őrizettől már ebben a korai szabályozásban megjelenik, az őrizetet- „*az elrendelő rendelkezése szerint- rendőrségi fogdában, kivételesen büntetés-végrehajtási intézetben kellett végrehajtani, gondosan ügyelve arra, hogy a külföldit a bűncselekmény miatt fogvatartottaktól elkülönítve"*[5] kellett őrizni. A jogorvoslat tekintetében „*az idegenrendészeti őrizetbe vételt elrendelő határozat ellen nem volt helye fellebbezésnek"*[6], ugyanakkor „*a külföldi kérhette az elsőfokú határozat törvényességének felülvizsgálatát az őrizet helye szerinti illetékes helyi bíróságtól"*[7].Amennyiben élni kívánt a felülvizsgálattal, úgy meghallgatás céljából a bíróság elé kellett vezetni. A külföldi a felülvizsgálat során hozott bírósági végzéssel szemben is fellebbezhetett, melyet a megyei bíróság egyes bíróként eljárva bírált el.[8]

Az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatok vezették be az új idegenrendészeti törvényt.[9] Az új szabályozást úgy alakították ki, hogy megfeleljen az Uniós normáknak.

Az idegenrendészeti őrizet elrendelésének feltételi bővültek, abban a tekintetben, hogy az őrizet elrendelhető volt azon külföldivel szemben, aki „*a kötelező tartózkodásra kijelölt helyen az előírt magatartási szabályokat súlyosan vagy ismételten megsértette, a számára előírt megjelenési kötelezettséget felszólításra sem teljesítette és ezzel akadályozta az*

[1] Borsa, Cs.: Idegenrendészeti aktuális kérdések az integráció tükrében, 1 o.
[2] Borsa, Cs.: Idegenrendészeti aktuális kérdések az integráció tükrében, 1 o.
[3] 1993. évi LXXXVI. törvény, 36. §, (1).
[4] 1993. évi LXXXVI. törvény, 36. § (3).
[5] 1993. évi LXXXVI. törvény, 37. § (1), (2).
[6] 1993. évi LXXXVI. törvény, 39. § (1).
[7] 1993. évi LXXXVI. törvény, 39. § (1).
[8] 1993. évi LXXXVI. törvény, 42. § (4).
[9] Antal, Sz.: Az idegenrendészeti őrizet helye a magyar jogban, Börtönügyi Szemle,2007, 26. évf. 2. szám. 19-32.

idegenrendészeti eljárás lefolytatását"[10], valamint ha „*a külföldi szándékos bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott szabadságvesztés büntetésből szabadult*."[11]

Az új jogszabály életre hívott egy új intézményt, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalt, amely fokozatosan jogköröket vont el a Határőrség Idegenrendészeti Osztályaitól.

A végrehajtást tekintve bevezették a kiutasítást előkészítő, visszautasítási és idegenrendészeti őrizet fogalmát. A kiutasítás őrizetet a területileg illetékes idegenrendészeti hatóság rendelte el. „*A kiutasítást előkészítő őrizet legfeljebb öt napra rendelhető el, amelyet az őrizet helye szerint illetékes helyi bíróság a külföldi kiutazásáig, de legfeljebb harminc napig meghosszabbíthat."*[12] Az elrendelést közbiztonsági okokból lehetett végrehajtani és akárcsak az idegenrendészeti őrizet tekintetében, azonnal meg kellett szüntetni, ha az elrendelés oka megszűnt. A kiutasítást előkészítő őrizetet a külföldi, az őrizet közbeni, beadott menekültkérelme sem szüntethette meg. Mivel ez a fajta őrizet csupán harminc napra volt elrendelhető, ezért a menekültügyi eljárás akár párhuzamosan is folyhatott a kiutasítást előkészítő őrizettel.

A visszautasítási őrizet hatásköre megmaradt a Határőrség hatáskörében, a Határőrség rendelte el olyan külföldi állampolgárok esetében, akik visszafogadási egyezmény alapján visszafogadhatóak voltak, az átvételük harminc napon belül végrehajtható volt. A visszautasítási őrizet is, akár csak a többi őrizetfajta az új szabályozásban, legfeljebb öt napra volt elrendelhető, és akár csak a kiutasítást előkészítő őrizet, harminc napra meghosszabbítható.

Az őrizet végrehajtását tekintve az új jogszabály részletesen felsorolja nem csupán az őrizetes jogai, de a kötelezettségeit is. Az őrizetet büntetés-végrehajtási intézetben kellett foganatosítani, amennyiben a külföldi szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés büntetésből szabadult, minden más esetben a Határőrség fogdáiban foganatosították az őrizetet.

A jogszabály tételesen felsorolta az őrizetes jogait és kötelezettségeit, kezdve az őrizet végrehajtása során az idegenrendészeti őrizetes elkülönítése más elítéltektől egészen addig, miszerint az őrizetesnek joga van szabad levegőre, élelmiszerre, tisztálkodási szerekre. A változtatás az előző jogszabállyal összehasonlítva nagyon szembetűnő, hiszen az Uniós tagállamok körében már megjelent az igény, hogy az idegenrendészeti őrizetes jogállását egészen speciális területként szabályozzák.

A jogorvoslat tekintetében a 2001-es törvény nem tér el a rendszerváltás utánitól, lényeges változást a 2007-es törvények hoznak majd.

Mivel Magyarország az Európai Uniós és a Schengeni övezet része lett, az uniós állampolgárok más jogokat és kötelezettségeket élveztek. A négy szabadság megvalósulása magával hozta a 2007. évi I.-es törvény kialakítását, ami kifejezetten az Uniós és EGT tagállamok állampolgárainak és azok családtagjainak helyzetét kívánta rendezni.
A harmadik országbeli állampolgárok tekintetében a 2007. évi II –es törvény volt mérvadó, amely jelentős változtatásokat tartalmazott, főként az idegenrendészeti őrizet elrendelésének tekintetében.
Az idegenrendészeti őrizet elrendelésének jogalapja, e törvényben sem változott, nem is bővült az előzőhöz képest. Az idegenrendészeti őrizet fajtái között megjelent a menekültügyi őrizet,

[10] 2001.évi XXXIX. törvény 46.§ (1), d).
[11] 2001.évi XXXIX. törvény 46. § (1), d).
[12] 2001.évi XXXIX. törvény 48.§ (3).

ami feltehetőleg a nagy-számú, a dél-szláv háború alatt érkező menekült hatására alakult ki. Eltűnt viszont a visszautasítási őrizet. Helyét a már említett kiutasítást előkészítő őrizet vette át.

Az időtartamot tekintve az idegenrendészeti őrizet legfeljebb hetvenkét órára elrendelhető, amelyet az „*őrizet helye szerinti illetékes járásbíróság a harmadik országbeli állampolgár kitoloncolásáig, alkalmanként legfeljebb hatvan nappal meghosszabbíthat*."[13]
Az őrizet hat hónap elteltével további hat hónapra meghosszabbítható, ha maga a kiutasítás végrehajtása elhúzódik. A végrehajtás elhúzódásának okai a külföldi együttműködésének hiánya, az okmány beszerzés elhúzódása, valamint a visszafogadás elhúzódása.

Az új szabályozás részletesen elemzi milyen esetben szükséges megszüntetni az idegenrendészeti őrizetet. A megszüntetés részletezése kulcsfontosságú, hiszen maga az idegenrendészeti őrizet a személyi szabadság időleges megfosztásával jár, tehát az előző szabályozáshoz képest ezen felsorolás mindenképpen hiánypótló szerepet tölt be. A megszüntetés okai lehet, ha kiutasítás végrehajtásának feltételei biztosítottak, ha nyilvánvalóvá válik, hogy a kiutasítást nem lehet végrehajtani, ha eltelt a már fenn említett tizenkét hónap, a külföldi jogosult a nemzetközi védelemre és ez által Magyarország területén tartózkodhat, valamint ha a külföldi menekültügyi őrizet hatálya alá kerül.
A menekültügyi szabályozás bevonása időszerűvé vált a 2007-es évekre, továbbá, mint azt a jelenlegi tapasztalatok is mutatják, a menekültügyi őrizet alkalmazása ma a magyar menekültügyi szabályozás egyik sarkalatos pontja.

Az új szabályozás szerint, amennyiben az idegenrendészeti őrizet azért került megszüntetésre, mert eltelt a tizenkét hónap idegenrendészeti őrizetben eltölthető idő, a külföldi részére kötelezően kijelölt tartózkodási hely elrendelése szükséges. Az alternatívák közül a kijelölt tartózkodási hely elrendelése a legvitathatóbb. A kijelölt tartózkodási helyek általában nyitott befogadó állomásokon kerülnek elrendelésre, ami azzal jár, hogy a külföldi részben szabadon mozoghat ki-be a befogadó állomás területén, ez gyakran jár azzal a ténnyel, hogy a külföldi „elfelejt" visszamenni a számára kijelölt tartózkodási helyre, és távozik egy másik országba.

Az új törvény szabályozza a kiskorú harmadik országbeli állampolgárok helyzetét is, azzal, hogy kimondja, kiskorú ellen nem rendelhető el idegenrendészeti őrizet. A kiskorú gyermekkel rendelkező családok esetében csakis indokolt esetben és csakis legfeljebb harminc napra rendelhető el idegenrendészeti őrizet.

A végrehajtás tekintetében az őrizetest jogairól és kötelezettségeiről anyanyelvén, vagy az általa ismert nyelven tájékoztatni kell. A külföldi kérésére a külföldi állampolgár magyarországi konzuli vagy diplomáciai képviseletét ellátó szervét tájékoztatni kell a külföldi ügyének jelenlegi állásáról. Továbbá gondoskodni kell a „*harmadik országbeli állampolgár felügyelet nélkül maradt vagy eltartatott családtagja elhelyezéséről, illetve őrizetlenül hagyott értéktárgyainak biztonságba helyezéséről.*"[14]
Az őrizet végrehajtása a 114/2007-es végrehajtási rendelet szerint az őrizetben lévő harmadik országbeli állampolgárok elhelyezése olyan Őrzött Szálláson biztosítható, „*ahol az elhelyezésre szolgáló helyiségekben fejenként legalább 15 m^3 légtér és 5 m^2 mozgástér van.*"[15]

[13] 2007. évi II. törvény, 54. §, (4).
[14] 2007. évi II. törvény, 60 § (3).
[15] 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet, 129 §, (1) a).

Továbbá megjelenik a már hiánypótló szabályozás, amely megszabja, hogy „*az idegenrendészeti őrizet és az előzetes letartóztatás hatálya alatt lévő személyeket külön épületben vagy épületrészben kell elhelyezni.*” [16]
Az új szabályozás kitér a költségek megtérítésére is, kivéve abban az esetben, ha „*a külföldit a menekültügyi hatóság vagy bíróság nemzetközi vagy kiegészítő védelmében részesítette, vagy befogadotti jogállást szerzett.*”[17]

II. Az idegenrendészeti őrizet helye az uniós jogban

Az Unión belül külön idegenrendészeti szakpolitika, mint olyan nem létezik. A kérdéskör a bel- és igazságügyi szakpolitika alá rendelt, közös határellenőrzés és közös a migrációs folyamatokat ellenőrző együttműködés keretében szabályozott.

Az idegenrendészeti szabályozás kialakítását a harmadik országbeli állampolgárok esetében az uniós jog a tagállamok hatáskörébe bízza, azonban rendeletekkel, határozatokkal és irányelvekkel, valamint megfogalmazott ajánlásokkal szab keretet az Uniós jognak való megfeleltetéshez. Az idegenrendészeti őrizet minimumszabályaira vonatkozóan a 2008/115/EK rendelet ad iránymutatást.

Az idegenrendészeti őrizetben a rendelet szerint „*kizárólag a kiutasítás előkészítése és/vagy a kitoloncolás végrehajtása céljából őrizetben tarthatják a kitoloncolási eljárás alatt álló harmadik országbeli állampolgárt*”[18], abban az esetben*, „ha fennáll a szökés veszélye, vagy a harmadik ország érintett állampolgára meghiúsítja vagy akadályozza a kiutasítás előkészítését vagy kitoloncolási eljárást.*”[19]

Az őrizet időtartamát tekintve az idegenrendészeti őrizetben eltöltött idő a lehetőségekhez mérten a rövid időtartamot foglaljon magába, és biztosítani kell az azonnal bírósági felülvizsgálatot, függetlenül attól, hogy az őrizetet közigazgatási vagy igazságügyi hatóság rendeli el.

Az idegenrendészeti őrizetben tölthető idő a rendelet szerint valamennyi tagállamban hat hónapos időtartam, a hat hónap meghaladó, maximálisan tizenkét hónapig terjedő őrizetben töltött idő a nemzeti jogszabályokkal összhangban, alapon indokkal engedélyezhető. Az indokok a következők: „*az érintett harmadik országbeli állampolgár részéről szükséges együttműködés hiánya miatt, vagy a szükséges dokumentumok harmadik országoktól való beszerzésének késedelme miatt.*”[20]

A végrehajtási helyét tekintve a rendelet ragaszkodik a külön, csak az idegenrendészeti őrizetes számára kialakított idegenrendészeti fogdák kialakításához, amennyiben ez a korlátozott lehetőségek miatt nem valósul meg, abban az esetben a külföldit büntetés-végrehajtási intézetekben is el lehet helyezni, szigorúan elkülönítve a többi fogva tartottól. Az idegenrendészeti őrizet végrehajtásával és az idegenrendészeti őrizetes jogállásával kapcsolatosan számos civil szervezet megszólalt, kifogásolva a bűncselekmény és a

[16] 114/2007 Korm. rendelet, 129 §, (3), d).
[17] 2007. évi II. törvény, 61 § (5).
[18] 2008/115/EK, IV. Fejezet, 15.cikk.
[19] 2008/115/EK, IV. Fejezet, 15. cikk, (1) a), b).
[20] 2008/115/EK , IV. Fejezet, 15. cikk, (6) a), b).

szabálysértés között fogalmi különbséget a tiltott határátlépés esetén, a magyarországi idegenrendészeti fogdák állapotát.[21]
A legjelentősebben a bűnügyi őrizettől való elkülönítést, ezen rendelet fogalmazza meg, tisztázza az idegenrendészeti őrizetes jogállását. Természetesen egészen más a tényállás abban az esetben, ha a harmadik országbeli állampolgár tagállami területen bűncselekményt, szabályszegést követ el, nyilván ebben az esetben maga, a bűncselekmény súlyosságától függően, bűnügyi őrizetbe kerül.

A rendelet röviden rendezi az őrizetesek jogait is, a tájékoztatáshoz, a konzuli, vagy diplomáciai kapcsolatfelvételhez, illetve jogi képviselő, vagy családtagok látogatásának fogadásához.

A rendelet a szükséghelyzetről is rendelkezik, *„amikor a kiutasítandó harmadik országbeli állampolgárok kivételesen nagy száma előre nem látott, súlyos terhet ró valamely tagállam idegenrendészeti fogdáinak kapacitására, illetve közigazgatási vagy igazságügyi alkalmazottaira, akkor ez a tagállam – ameddig a kivételes helyzet fennáll – dönthet úgy, hogy a bírósági felülvizsgálatra az előírtnál hosszabb időtartamot engedélyez.”*[22]

III. Az idegenrendészeti őrizet elhatárolása és alternatívái

Az idegenrendészeti őrizet, főként az menekültügyi őrizettől történő elhatárolása rendkívül fontos a téma értelmezését tekintve. A menekültügyi őrizet elrendelésének előfeltétele a harmadik országbeli külföldi állampolgár menekültként elismerési iránti kérelem benyújtása. A kérelem beadása nélkül nem valósulhat meg a menekültügyi őrizet elrendelése.

A menekültügyi őrizet elrendelésének feltételi közel sem olyan szigorúak, mint az idegenrendészeti őrizet esetében fennálló feltételek. Az elrendelést a menekültügyi hatóság végzi, a menekültügyi eljárás lefolytatása céljából, általában indokolt esetben, valamint dublini átadás biztosítása céljából.

A menekültügyi őrizet maximális időtartama hat hónapot ölelhet fel, ez alatt a hatóságnak döntést kell hoznia, a külföldi kérelmét illetően. Az őrizetet az illetékes bíróság hosszabbítja meg.

A menekültügyi őrizet alkalmazásának tekintetében számos kérdés merülhet fel. A menekültügyi őrizetes jogállása az idegenrendészeti őrizetes jogállásától a tekintetben különbözik, hogy számos nemzetközi jogi, és regionális egyezmény által a jogállás részletesebben leszabályozott terület. A menedékkérelmet benyújtók általában olyan térségekből érkeznek, ahol háborús konfliktusok zajlanak, így külön rájuk vonatkozó egyezmények garantálják jogaikat.

Az idegenrendészeti őrizetes azonban bizonyítottan illegálisan tartózkodik az adott ország területén, a jogállását külön nemzetközi vagy regionális egyezmény nem szabályozza.

Az idegenrendészeti őrizet alternatívái közé tartozik a kiutasítás végrehajtása során az okmány, illetve a külföldinél lévő pénzösszeg lefoglalása, valamint a kötelezően kijelölt tartózkodási hely elrendelése. [23]
A lefoglalás esetében mindkét esetben maga a lefoglalás a kiutasítás végrehajtásának folyamatát igyekszik meggyorsítani.

[21] Magyar Helsinki Bizottság, Bevarrva-Idegenrendészeti őrizet Magyarországon.
[22] 2008/115/EK, IV. Fejezet, 18. cikk, (1).
[23] Európai Migrációs Hálózat, Magyarország, Az őrizet és annak alternatívái a bevándorlási szakpolitikában. 3.o.

„A kiutaztatás költségeinek biztosítása érdekében különösen a harmadik országbeli állampolgár birtokában lévő menetjegyet vagy – ha az anyagi fedezet másként nem biztosítható, – a menetjegy megvásárlásához, valamint az úti okmány beszerzéséhez szükséges pénzösszeget az eljáró idegenrendészeti hatóság lefoglalhatja."[24]

Természetesen amennyiben a harmadik országbeli állampolgár nem rendelkezik megfelelő anyagi fedezettel, úgy részére a kiutaztatást költségeit, az állami költségvetés terhére megelőlegezik, majd a kiutaztatás sikeres végrehajtása után, az érintett hatóság által meghozott végzéssel kötelezik a költségek megtérítésére.

A másik alternatíva a kötelezően kijelölt tartózkodási hely elrendelése. Az elrendelés megtörténhet akkor, ha a harmadik országbeli állampolgár visszairányítását vagy kiutasítását Magyarország nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettsége miatt nem lehet elrendelni, illetve végrehajtani, ha a harmadik országbeli állampolgár kiskorú, és vele szemben őrizet elrendelésének lenne helye, ha külföldivel szemben őrizet elrendelésének lenne helye, és vele együtt Magyarország területén tartózkodó kiskorú gyermeke az őrizet elrendelése esetén felügyelet nélkül maradna, ha az őrizet határideje letelt, de az őrizet elrendelésére alapul szolgáló ok továbbra is fennáll, ha a harmadik országbeli állampolgár humanitárius célú tartózkodási engedéllyel rendelkezik, ha a harmadik országbeli állampolgár kiutasítás hatálya alatt áll, és a megélhetéséhez szükséges anyagi és lakhatási feltételekkel nem rendelkezik, valamint ha vele szemben idegenrendészeti őrizet elrendelésének lenne helye, és az őrizet rá nézve – különös tekintettel egészségi állapotára, életkorára – aránytalanul súlyos hátránnyal járna.[25]

IV. Nemzetközi kitekintés

Az idegenrendészeti őrizet, mint jogintézmény nemzetközi elhelyezése segít a hazai szabályozás alakításában, ugyanakkor elhelyezi a magyar hatóságok - legyen szó akár idegenrendészeti, akár bírósági formáról- helyét, meghatározott feladatát a nemzetközi összehasonlítás által.

A Kúria összefoglaló véleménye alapján nemzetközi viszonylatban a többi európai állam kevesebb alkalommal és rövidebb ideig alkalmazza az idegenrendészeti őrizet jogintézményét. A vélemény szerint ebben nagy szerepe van a hatékonyabb bírói felülvizsgálatnak, mely alkalmazza hatékonyabban alkalmazza az uniós és strasbourgi gyakorlatot. A vélemény a bírósági felülvizsgálatok alkalmazásán keresztül mutatja be az egyes országokban alkalmazott idegenrendészeti őrizetet. A osztrák jogrendszerben „*pusztán, az, hogy egy tartózkodásra nem jogosult külföldi nem akarja elhagyni az ország területét, önmagában még nem ok az őrizet elrendelésére."*[26]

A osztrák szabályozás a menedékkérők idegenrendészeti őrizetének fogalmát használja a jogintézmény meghatározására, ami a magyar jogrendszerben teljesen különálló, külön törvény által szabályozott terület. Ugyanakkor az is érdekesnek tekinthető, hogy míg a magyar jogrendszerben „dublini eljárások" azaz a dublini rendeletek alkalmazásakor a menedékkérőket azonnal őrizetbe veszik, és benn is tartják. az osztrák gyakorlatban ez a fajta gyakorlat jogellenesnek minősül.

Németország tekintetében az idegenrendészeti őrizet időtartamát tekintve ugyan azon feltételeket állnak fenn, akár csak a magyar szabályozás esetében, a 6-12 hónap lehet az elrendelhető időtartam, amennyiben „*a külföldi megakadályozza a kiutasítás végrehajtását."*[27]

[24] 2007. évi II. törvény, 60 §, (2).
[25] 2007. évi II. törvény, 61 §, (1), a)- g).
[26] Kúria, Idegenrendészeti joggyakorlat elemző csoport, Összefoglaló vélemény, 54.o.
[27] Kúria, Idegenrendészeti joggyakorlat elemző csoport, Összefoglaló vélemény, 54.o.

A német szabályozás időtartami minimumot is meghatároz, amennyiben előre látható, hogy az elkövetkező 3 hónap alatt nem lehet végrehajtani a kitoloncolást, az idegenrendészeti őrizet fenntartása indokolatlanná válik. Tehát a három hónapon belüli végrehajthatóság ebben az esetben hatékonyabbnak mondható, mint a 12 havi, amelyet a magyar jogszabály maximális időtartamként előír. Továbbá érdekes megfogalmazás, hogy csak a külföldi „önhibájából" történő probléma esetén hosszabbítja meg a bíróság az őrizetet. Az őrizet a német jogrendszerben már jogellenesnek számít, ha nem tisztázott, „*hogy az őrizet alatt álló személyt több lehetséges állam közül melyik államnak fogják visszaadni*."[28] Ebben az esetben sem a magyar szabályozás sem, a magyar bíróságok gyakorlata nem követi a német szabályozást, az őrizet időtartama azért nyúlik hosszúra, egyes esetekben, mert nincs olyan állam, amely a külföldit visszafogadni köteles, vagy területére biztonsággal visszaküldhető.

Szlovákia esetében „*az idegenrendészeti őrizet feltételei nem teljesülnek, ha ugyan létezik a kiutasítást elrendelő jogerős határozat, de a közigazgatási hatóság érdemben nem foglalkozik a kiutasítás gyakorlati végrehajthatóságával*."[29]

A szlovák bíróság az idegenrendészeti őrizet meghosszabbítására szolgáló, a közigazgatási hatóság által megküldött indítványban megköveteli az indoklást, mely bizonyítja, hogy a külföldi idegenrendészeti őrizetben tartása indokolt, kiutaztatásának végrehajtása folyamatban van. Ez hasonlóan megjelenik a magyar bíróságok alapkövetelményei között is. A szlovák bírósági gyakorlat nagy figyelmet szentel a kiskorú személyek idegenrendészeti őrizetének hatályon kívül helyezése során. [30]

A szlovák gyakorlatban nagyobb hangsúlyt kap az önkéntes országelhagyás lehetősége, melyet a magyar gyakorlat csak indokolt esetben, az idegenrendészeti hatóság külön elbírálása alapján alkalmaz, csakis amennyiben a külföldi vállalja, a meghatározott időintervallumon belül az ország önkéntes elhagyását.

Franciaországban az idegenrendészeti őrizet maximális időtartama 45 nap, és az illetékes bíróságok rendkívül szigorúak az időintervallum betartását illetően, már abban az esetben is hatályon kívül helyezik a francia idegenrendészeti hatóság, idegenrendészeti őrizettel kapcsolatos döntéseit, amennyiben „*a közigazgatási hatóság nem tartotta megfelelően a kapcsolatot az illetékes konzulátussal, nem állt rendelkezésre megfelelő „közlekedési lehetőség" a korlátozott időtartamon belül, a hatóság nem tette meg a szükséges lépéseket az első 48 órában*."[31] A magyar szabályozással ellentétben a menedékkérelem benyújtása nem akadályozza a kiutasítás végrehajtását, ami meggyorsítja a kiutasítás végrehajthatóságát, hiszen sok esetben a magyar gyakorlat azt mutatja, hogy a menedékkérelem benyújtása egy alternatíva a Magyarországon maradni akaró külföldi számára, az eljárások elnyújtására.

Hollandia esetében abban az esetben szüntetik meg az idegenrendészeti őrizetet, ha megbízható személyek ,vagy szervezeteket garantálják a külföldi elszállásolását, ellátását, továbbá amennyiben nincs esély, záron határidőn belül végrehajtani a kitoloncolást, ha a külföldi állandó lakóhellyel rendelkezik az ország területén, és hatóság részére eleget tesz a jelentkezési kötelezettségeknek.

Látható, hogy az európai országok, akik maguk is jelentős migrációs nyomásnak vannak kitéve, főleg Ausztria, Németország és Hollandia esetében, a bírósági gyakorlat az idegenrendészeti őrizet időtartamának csökkentése mellett tette le a voksát, hiszen ez hosszú távon nem csak költséghatékony és az eljárás szempontjából előre mutató, de feltételezi más, hatékony, az

[28] Kúria, Idegenrendészeti joggyakorlat elemző csoport, Összefoglaló vélemény, 55.o.
[29] Kúria, Idegenrendészeti joggyakorlat elemző csoport, Összefoglaló vélemény, 55.o.
[30] Nagyszombati Regionális Bíróság, 43Sp6/2011-41, 2011. június 14., Kassai Regionális Bíróság, 7Sp627/2010-46, 2010, november 4.
[31] Kúria, Idegenrendészeti joggyakorlat elemző csoport, Összefoglaló vélemény, 56.o.

idegenrendészeti őrizetre megoldást adó alternatívák alkalmazását, valamint a jogsértések, akár csak a jogtalan fogva tartás, megakadályozását.

Befejezés

Az idegenrendészeti őrizet az idegenrendészeti szabályozás egyik sarkalatos pontjának számít, hiszen az idegenrendészeti őrizet elrendelésének esetében a harmadik országbeli állampolgárt bizonyos időre megfosztják személyi szabadságától. Az őrizet szabályozásának részletesebbé tétele elengedhetetlen a jövőbeni problémák kiküszöböléséhez.

Az idegenrendészeti őrizet alternatívái közül a kötelezően kijelölt tartózkodási hely elrendelése esetén felmerülhet, hogy a harmadik országbeli állampolgár a számára kijelölt tartózkodási helyről külföldre távozik, még a beazonosítása előtt, így az ügye minden érdemi döntés nélkül lezárul és kiesik az ellenőrzés alól. A közös Uniós bevándorlás politika, és még részletesebb, az uniós jogban is megjelenő szabályozás kialakítása sokkal hatékonyabbá tenné a határok külső védelmét, azonban ez a tagállami részről hatáskör elvonással járna.

További kérdés még az idegenrendészeti őrizetben eltöltött idő során a költségek megtérítése, hiszen sok esetben hiába kerül kihirdetésre a költségvégzéssel kapcsolatos döntés, a költséget a harmadik országbeli állampolgár nem téríti meg, így a költség viselése továbbra is az államot terheli, aránytalan bürokratikus terheket róva rá.

Az idegenrendészeti őrizet időtartamának csökkentése a költségek csökkenésével is járna, azonban sok ország tekintetében nem működik a beazonosítás, így az őrizetben töltött idő igen hosszúra nyúlhat. A háborús konfliktusok sújtotta országokban gyakran nincsenek olyan közigazgatási intézmények, amelyek nyilvántartásai alapján a külföldi állampolgárok személyazonossága biztonsággal megállapítható.

Irodalomjegyzék

114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=111296.339511 [letöltés ideje: 2017.06.21.]

2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=108621.339934#foot2 [letöltés ideje: 2017.06.21.]

A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001.évi XXXIX. törvény. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0100039.TV&txtreferer=99500125.TV [letöltés ideje: 2017.06.21.]

A külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény. https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300086.TV [letöltés ideje: 2017.06.21.]

Antal, Sz.: Az idegenrendészeti őrizet helye a magyar jogban, Börtönügyi Szemle,2007, 26. évf. 2. szám. 19-32.

Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK irányelve a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&from=HU [letöltés ideje: 2017.06.21.]

Borsa, Cs.: Idegenrendészeti aktuális kérdések az integráció tükrében, http://pecshor.hu/periodika/2007/VII/borsa.pdf [letöltés ideje: 2017.06.21.]

Európai Migrációs Hálózat, Magyarország, Az őrizet és annak alternatívái a bevándorlási szakpolitikában. http://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/13b.hungary_detention_and_alternatives_to_detention_study_final_hu_version.pdf [letöltés ideje: 2017.07.05.]

Kúria, Idegenrendészeti joggyakorlat elemző csoport, Összefoglaló vélemény. http://www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/idegenrendeszeti_osszefoglalo_velemeny_kuria.pdf [letöltés ideje: 2017.07.05.]

Magyar Helsinki Bizottság, Bevarrva-Idegenrendészeti őrizet Magyarországon. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB-idegenrendeszeti-orizet-2010_1.pdf [letöltés ideje: 2017.07.05.]

Bogárdi Brigitta, PhD hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék, Doktori Iskola

E-mail: bogrdi.brigitta@gmail.com

Témavezető: Prof.Dr. Blutman László, egyetemi tanár, tanszékvezető, SZTE-ÁJTK Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék

Lektor: Dr. Schiffner Imola, adjunktus, SZTE-ÁJTK Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék

First Communist Constitution in China and its exercise in Practice

Da Lu, *University of Szeged, Faculty of Law and Political Science, Department of Hungarian Legal History, Doctoral School*

Abstract: In 1949, People's Republic of China was established, after five years later, the first Socialist Constitution was adopted by the first National People's Congress. This Constitution was only valid 21 years. Since the Culture Revolution and ruling of Gang of Four, Constitution of 1975 instead of the Soviet style Constitution.

In this article, the author will mainly focus on how Chinese abolished old legal system and tried to introduce a new Constitution which mainly followed on Soviet Union 1936 Constitution, also how the Constitution functioned in practice, and give a detailed examination on the important regulation which stipulated in the Constitution, such as the state structure and the basic rights and duties of citizens. What's more, the author will give a brief introduction of the exercise of this Constitution in practice. It will mainly focus on how it works the supreme organ in China, the National People's Congress.

Even though, People's Republic of China adopted a Soviet style Constitution and there were quite a lot regulations in the Constitution had a strong influence by the Soviet Constitution, however, in the reality, the Constitution of People's Republic of China in 1954 was not function well, the disobey of the Constitution made China paid a heavy price. Governing a country, "good" law is not enough, the law also should be followed by the governor and citizens.

Keywords: China; communist constitution; exercises.

The first Constitution of People's Republic of China was adopted in 1954 by the First National People's Congress. Notwithstanding, the former regime in China published the Constitution in 1946,[1] it is only validated in mainland of China for three year.[2] Since the establishment of People's Republic of China, the whole legal system in China has been changed.

I. Adoption of Constitution of People's Republic of China

People's Republic of China was established on 1st October 1949, before the new China was founded, Chinese Communist Party abolished the legal system of Republic of China, and tried to set up its own legal system. In the following part, the author will introduce how Chinese Communist Party abolishing the "old" legal system in mainland of China and how to establish its Constitution.

I.1. Abolishment of Republic of China's Legal System

After the second Sino-Japan War and four years Chinese Civil War, Chinese Communist Party won the leadership over the mainland of China in 1949, Kuomintang lost its sovereign power in China.[3] According to the "Abrogation of the Six Codes" which published by Chinese Communist Party on 22 February 1949, the so called "fake legal system" which guided by Six Codes should be abolished in liberated area. In the system of Six Codes, it was also included the Constitution of the Republic of China.[4] However, after the publishing of "Abrogation of the Six Codes", Chinese Communist Party had a very big fight with Kuomintang. Before the establishment of People's Republic of China, Chinese Communist Party had occupied the majority part of China, only the south and west part of this country were not controlled by the Communist Party.[5] Although the People's Republic of China was established, there were still had some military conflicts in

[1] The former ruling Party in mainland of China from 1912 to 1949 is Kuomintang, or so called Chinese Nationalist Party, and the regime was named as Republic of China (中华民国). After the Sino-Japan war, the ruling Party organized the Constitutional National Assembly (制宪国民大会) in 1946, and in the next year, the Constitution of Republic of China was published and came into force in 1947. The more information of the Constitutional National Assembly and the adoption of the Constitution of Republic of China is available in the official website of National Assembly, Chinese only. http://www.na.gov.tw/ch/intro/IntroView691a.html?itemid=1&titleid=5, [accessed: 2017. 06.20].

[2] The Constitution of Republic of China is still validated in Taiwan and the surrounding small islands which near Taiwan.

[3] China started its anti-Japan war from 1937, after the Lugouqiao incident. With its eight years brutal fighting against Japan, one of the three axis powers during the Second World War, China finally got rid of the danger of the colonization. Nevertheless, the two main Parties in China at that time had a different idea of ruling the country, four-years fighting happened in China, and it is called Chinese Civil War. In 1949, Chinese Communist Party won the war, and established People's Republic of China in October of 1949, Kuomintang and its regime, Republic of China has to withdraw from mainland of China and continue its ruling in Taiwan. More information of Lugouqiao incident: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-07/07/content_457960.htm, [accessed: 2017. 06.20]. Chinese Civil War: http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791279/obo-9780199791279-0031.xml, [accessed: 2017. 06.20].

[4] The Instruction on Abrogation of Six Codes and Ensuring the Legal Principles in Liberated Area was published by Chinese Communist Party in 1949, it was considered the most important legal Instruction in the early period of Communist ruling, Six Codes include Constitutional Law, Civil Law, Criminal Law, Commercial Law, Civil Procedure Law and Criminal Procedure Law. The Chinese version is available in http://cpc.people.com.cn/GB/64184/64186/66650/4491574.html, [accessed: 2017. 04.04]. More information of Chinese Communist Party abrogated Six Codes is see at Xiong, X.: 废除《六法全书》的缘由及影响 [The Reasons and Influences of Abrogation of Six Codes], Yanhuang Chunqiu, No.3, 2007, http://www.yhcqw.com/html/cqb/2008/420/08420115014E2F5I1842HKJ70H05EH6D0C1.html, [accessed: 2017. 04.04].

[5] Pepper, S.: *The KMT-CCP Conflict, 1945-1949*. In: John K. Fairbank and Albert Feuerwerker (ed.), The Cambridge History of China, Volume 13, Republican China 1912-1949, Part 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1986, p. 783.

mainland of China, the Communist Party believed that it was not a proper situation to launch new China legal system and People's Congress, Chinese People's Political Consultative Conference was considered as the best form for Chinese political life at that time, [6] as a provisional Constitution, Common Program was published in 1949, in this regulation, it was also mentioned the harm of Six Codes, in Article 17 of Common Program, it stated "All laws, decrees and judicial systems of the Kuomintang reactionary government which oppress the people shall be abolished. Laws and decrees protecting the people shall be enacted and the people's judicial system shall be established."[7]

I.2. The Formation of Constitution of People's Republic of China

Even though, when Chinese Communist Party took the highest power in mainland of China and passed the Common Program as a fundamental law in China, the leaderships in the Party realized that a Constitution should be adopted soon.[8] After the unification of mainland of China and successful socialist transformation, the leadership of the government agreed it is time to adopt a communist Constitution in People's Republic of China.

However two years before the Constitution was adopted, Chinese leadership had a different idea of the Communist Constitution in China. In the very late of 1952, before the finishing of the First CPPCC, the Chinese delegation visit Soviet Union for the 19th Congress of the Communist Party of the Soviet Union, and a letter from Chinese highest leadership was sent to Stalin, in this letter it mentioned that China was planned to have a Socialist Constitution when the country would became a Socialist Society.[9] Obviously Stalin had a very different view of this letter, he had a suggestion on adoption a Chinese Constitution even before the establishment of People's Republic of China, and this time he gave his advice to the second powerful person in Chinese Communist Party, Liu Shaoqi.[10] His suggestion was China should adopted a Constitution soon, since a Constitution was the fundamental law in each country, and the adoption of Constitution will legalize the leadership of Chinese Communist Party in People's Republic of China, the experiences from Hungary, Czechoslovakia and Poland were be learnt, through a nationwide election, the Chinese Communist Party would won this election and dominated the in the Government. With the consideration of Stalin's suggestion, Chinese Communist Party decided to operate a nationwide election and prepared a new Constitution.[11]

Since 1949, Chinese Communist Party established People's Republic of China, and published the first Constitution in 1954.[12] Before the procedure of adopting a socialist Constitution, the country

[6] Xu, C.: 中华人民共和国宪法史 [Constitution History of People's Republic of China] Fujian People's Publishing House, Fuzhou, 2003, pp. 57-58.
[7] The English version of The Common Program of the Chinese People's Political Consultative Conference is available http://www.e-chaupak.net/database/chicon/1949/1949e.pdf, [accessed: 2017. 04.05].
[8] Before the People's Republic of China was established, Mao Zedong had a speech on the Constitutionalism of New Democracy in 1940, in this speech, Mao said: "after the victory of Revolution and realized democracy, (The Government) publishing a fundamental law and admit it, this is Constitution." Zhang, J.: 中国宪法史 [The History of Chinese Constitution], Jilin People's Publishing House, People's Publishing House, Beijing, 2011, p. 281. The whole speech of Constitutionalism of New Democracy is available on https://www.marxists.org/chinese/maozedong/marxist.org-chinese-mao-19400220.htm, [accessed: 2017.04.08].
[9] Han, D.: 1954 年宪法与新中国宪政 [The 1954 Constitution and the Constitutionalism of New China], Hunan People's Publishing House, Changsha, 2004, pp. 54-55.
[10] Liu Shaoqi, also the core leadership of the first generation of Chinese Communist Party, and he is also considered as the second powerful leader until the Cultural Revolution happened in 1966. Biography of Liu Shaoqi: https://www.marxists.org/reference/archive/liu-shaoqi/index.htm, [accessed: 2017. 06.20].
[11] Ibid, pp. 55-56.
[12] Xu, C.: 中华人民共和国宪法史 [History of Constitution of People's Republic of China], Fujian People's Publishing House, Fuzhou, 2003, p. 249.

had elected its Deputy of National People's Congress lasted near one year.[13] On 15 September 1954, the first National People's Congress was hold in Beijing. 1226 Deputy of National People's Congress was indirectly elected by Chinese people.[14] In the same day, Liu Shaoqi introduced the draft version Constitution to National Peoples' Congress, Deputies read and discussed the new Constitution in the following days and finally passed it with secret ballot on 20 September 1954.[15]

II. Analysis of the Text of Constitution of People's Republic of China

It is very interesting to analysis the text of Chinese Constitution, since Chinese Constitution was followed the model of 1936 Soviet Union and before the draft Constitution version was completed, Mao Zedong[16] sent a telegraph to the rest of the leaderships who stayed in Beijing, in this telegraph, Mao mentioned:

"In order to have a better discussion (on the draft Constitution) among the politburo, it is advised to read such references…:

1. 1936 Soviet Union Constitution …;

2. Russian Constitution of 1918…;

3. The Constitution of Romania, Poland, Germany (German Democratic Republic) and Czechoslovakia, etc…"[17]

Liu Shaoqi and the rest part of the leaderships who stayed in Beijing replied this telegraph, and studied the Constitution not only the Soviet Union one, but also the Constitution from the Eastern Bloc. Therefore, Constitution of People's Republic of China unavoidable had a strong influence from the earlier Constitution from Soviet Union and Eastern Bloc countries.

II.1. Analysis of the Text of Constitution of People's Republic of China

This is the first Socialist Constitution in China, it consisted of five parts, namely a Preamble and four Chapters, there were 106 Articles in total. Also just like the communist countries in East European, Constitution of People's Republic of China had a very strong influence by the Stalin

[13] The first People's Congress election held from July1953 to May 1954, 追寻人民民主的足迹：人大 50 年十大标志性事件 [Tracing the footstep of People's Democracy: Ten Landmarks of the People's Congress in 50 years], *China Youth Daily*, 15 September2014, http://news.xinhuanet.com/newscenter/2004-09/15/content_1983373.htm, [accessed: 2017. 05.08].

[14] Xu, C.: 中华人民共和国宪法史 [History of Constitution of People's Republic of China], Fujian People's Publishing House, Fuzhou, 2003, p. 248. Election of Deputy of People's Congress shall through a very complicated procedure, different level of election has different election procedures, the national level election is not a direct election, the Deputy of National People's Congress shall elected by Provincial People's Congress.

[15] Ibid., pp. 252-272. There were 1197 Deputies participated the voting and all of them agreed to adopt the Constitution of People's Republic of China (1954).

[16] Mao Zedong, the Leadership core in the first generation leader in People's Republic of China, he lead us fight against Japan with Kuomintang, and during the Chinese Civil War, Mao and his Chinese Communist Party defeated Kuomintang. After the establishment of Republic of China, Mao is always considered as the most powerful leadership in the whole country. Biography of Mao Zedong: http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/mao_zedong.shtml, [accessed: 2017. 06.20].

[17] Ibid, pp. 68-70.

Constitution of 1936. Each level of People's Congress and the relationship between People's Congress and Administrative organs in each lever, which followed the Soviet Union's pattern.[18]

It is not practical to analyze each Article in this work, the most important text in each part of the Constitution will be examined. The Preamble part was not existed in every Communist Constitution, in 1936 Soviet Union Constitution and Hungarian Constitution of 1949, there were not Preamble, however in Czechoslovakia Constitution of 1948[19] and Constitution of the Polish People's Republic in 1952, like Chinese Constitution, the Preamble was put in the first part of the Constitution. Mao Zedong participated in the drafting period of each Article in the Constitution, even the Preamble part was the inspiration of Lenin's Declaration of Rights of The Working and Exploited People, when Mao read Soviet Russian's Constitution documents.[20]

II.1.1. The Preamble of Constitution of People's Republic of China

The Preamble had six paragraphs. The first paragraph mainly reviewed the Chinese revolutionary history and ensured the democratic system in China is people's democracy or new democracy. The second paragraph pointed out the current situation, it was transition period, and the main task in this period is "…Bring about the socialist industrialization of the country and, step by step, to accomplish the socialist transformation of agriculture, handicrafts and capitalist industry and commerce." The third paragraph addressed the Constitution was adopted by the First National People's Congress and also mentioned the connection between Common Program and Constitution. The fourth paragraph emphasized the importance of people's democratic united front. The fifth paragraph mainly dealt with the all the nationalities in the territory of China, all the nationalities in China should be united in one great family with freedom and equality. The last paragraph focus on the foreign affairs, People's Republic of China "…has already built an indestructible friendship with the great Union of Soviet Socialist Republics and the People's Democracies." Also China would like to develop an equal, mutual benefit relationship with each country in the world.[21]

II.1.2 The General Principles of Constitution of People's Republic of China

The General Principles was the first Chapter in the Constitution, it consisted of 20 Articles and mainly dealt with the very basic regulation in the country.

It could be concluded as the following six parts.

The first part was mainly defined the country's form, and it clearly stated that People's Republic of China is a people's democratic state, and "All power in the People's Republic of China belongs to the people."[22] The second part was Article 3, and in this Article it mainly regulated the

[18] Teiwes, C. F.: *Establishment and Consolidation of the New Regime.* In: Roderick Macfarquhar and John K. Fairbank (eds.), The Cambridge History of China, Vol. 14, The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965. Cambridge University, Cambridge, 2008, p.104.

[19] There is no English version of Czechoslovakia Constitution of 1948, or so called Ninth of May Constitution, the first part in the Constitution was "Prohlaseni", Czech version is available http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava150-48.pdf, [accessed: 2017. 04.13]. In Constitution of the Polish People's Republic in 1952, the first part was Preamble as well, English version of the Polish Constitution is available http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/e1952a-spis.html, [accessed: 2017. 04.13].

[20] Han, D.:1954 年宪法与新中国宪政 [The 1954 Constitution and the Constitutionalism of New China], Hunan People's Publishing House, Changsha, 2004, pp. 74-75. And Declaration of Rights of The Working and Exploited People is available https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1918/jan/03.htm, [accessed: 2017.04.13].

[21] Ibid, pp. 85-86. The English version of Constitution of People's Republic of China in 1954 is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017.04.13].

[22] Article 1 and 2, Constitution of People's Republic of China in 1954 is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017. 04.13].

relationship of each nationality in China, also it stated China is a unitary multinational state. The third part was Article 4 and it mainly dealt with the realizing the socialism. "The Constitution of People's Republic of China in 1954 is not a complete socialist Constitution, it is a Constitution in the transition period".[23] Therefore in this Constitution, it was not only ensured the fruits of victory during the war, but also given the guideline for the future. During the time of adoption of Constitution in 1954, the socialism has not been realized in China, and the next mainly task was realized the socialism through socialist industrialization and socialist transformation. The fourth part was mainly stipulated the economy system in China, and there are 10 Articles, i.e. half Articles of the first Chapter formed the economy system in China, at that time, the main task in economy system was transforming it from capitalism to socialism economy system. The fifth part was Article 16, and it emphasized the importance of work (or labor). The last part was mainly dealt with the importance of the masses of the people, the country should reply on the people, public servants should strive to serve the people and the armed forces of the People's Republic of China belong to the people and protect the fruits of the Revolution.[24]

II.1.3. The State Structure of Constitution of People's Republic of China

The second Chapter in the Constitution was the state structure of China, there were six sections in this Chapter. The first three parts of this Chapter regulated the powers and responsibilities of central governing in People's Republic of China, that was the National People's Congress, the President of the People's Republic of China and State Council. The fourth part was mainly dealt with the local level governing organ, i.e. the local People's Congresses and the local People's Councils. The fifth part was the organs of self-government of national autonomous areas and the last one was the judicial system in China, the People's Courts and the People's Procuratorates.

On 19 May of 1954, the Constitution Drafting Group mainly discussed the first section of the Chapter 2, the regulations on National People's Congress, which was the supreme organ of the state power. Each Article was very detailed discussed by the members of the Group, and it should be noticed that almost each Article under the discussion had to compared with the similar Articles in the Soviet Union Constitution, what's more, some Articles had the influences from the Common Program as well.[25] National People's Congress was the "sole organ exercising the legislative power of the state". and it was formed by the election, however, it was not direct-election, the deputies of the National People's Congress was elected by the provincial level People's Congress, and the term for the Congress was four years. Also, as the highest organ in the state, the National People's Congress enjoyed some privileges. Since each year the National People's Congress only held once, the Standing Committee of the National People's Congress exercised some powers of the National People's Congress.

The second Section was the regulation of Chairman of People's Republic of China, there was not the position of Chairman in the Soviet Union Constitution, there was only Presidium of the Supreme Soviet. However in the Constitution of Czechoslovakia and German Democratic Republic, there was the position of President, and in China this position was Chairman.[26] And according to

[23] Zhang, J., Zeng, X.: 中国宪法史略[History of the Constitution of China], Beijing Publishing House, Beijing, 1979, p. 252.

[24] The first Chapter of Constitution of People's Republic of China is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017. 04.23].

[25] Han, D.: 1954 年宪法与新中国宪政 [The 1954 Constitution and the Constitutionalism of New China], Hunan People's Publishing House, Changsha, 2004, pp.149-171.

[26] Ibid, p. 227. However, in the current Constitution of People's Republic of China, in the official English version Constitution, the same word in Chinese 主席(Zhu Xi) is translated to President. The official English version of Constitution of People's Republic of China in 1982, http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/node_2825.htm, [accessed: 2017. 04. 25].

the speech of Zhou Enlai, the leader of central government, "China is too big, for the sake of security of the state, it is necessary to design the position of Chairman."[27] Also the Chairman in China was entitled to governing the state with other central organs. Especially, in Article 42, it stated that the Chairman "commands the armed forces of the state, and is Chairman of the Council of National Defence."[28]

The third Section regulated the rules of State Council. On 28 May 1954, the third plenary session of Drafting Constitution Committee held by Liu Shaoqi, the second powerful person in the Party, there was discussion of the name of the central administration organ, in the Common Program, this organ was called as "政务院" (Zhengwu Yuan), and it was only one branch of the Central People's Government, in the drafting constitution , there were three options for the named of the central government organ, the first one is Central People's Government, the second one is the Government of People's Republic of China, and the last one is "国务院" (Guowu Yuan). However it should be noticed that the State Council entitled more power than the regulation in the Common Program.[29]

The fourth Section was the local level People's Congress and People's Council, according to the Constitution, there were three level administrative divisions in People's Republic of China, the central government level, the province level and county level, and in province level, it included provinces, autonomous regions and direct-controlled municipality. In county level, there were autonomous zhou, counties, autonomous counties, and cities.[30]

The fifth Section in the Chapter was the organs of self-government of national autonomous areas. On 29 May 1954, the fourth plenary session of Drafting Constitution Committee was held, and in this session, it mainly discussed the organs of self-government of national autonomous areas, the judicial system and the fundamental rights and duties of citizens. In the Common Program, the Chapter six regulated the nationality policy. In the Constitution, there were seven Articles regulated the privileges of the organs in the national autonomous areas. However, these privileges should follow the rule of Constitution and other laws which published by the central legislature. In the first Article in this Section, it stated "…Local people's councils throughout the country are local organs of state administration under the co-ordinating leadership of the State Council and are subordinate to it…" in the next Article, it mentioned "The organization of the organs of self-government of autonomous regions… should conform to the basic principles governing the organization of local organs of state as specified in Chapter Two, Section IV of the Constitution…", Article 69 regulated the administration organ also should followed the regulations in the "Chapter Two, Section IV of the Constitution."[31] Although, the organs in the national autonomous areas enjoyed the privileges since most of national autonomous areas were in the remote area, the

[27] Ibid, p. 229.
[28] Article 42, the Constitution of People's Republic of China of 1954 is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017. 04. 23].
[29] The Central People's Government in Common Program is more combination of the Standing Committee of National People's Congress and State Council, and the State Council is only the executive branch in the Central People's Government. Nevertheless, in the Constitution, the State Council or so called Central People's Government means the central administration organ. The Common Program in Chinese version is available http://www.cppcc.gov.cn/2011/09/06/ARTI1315304517625199.shtml, [accessed: 2017.04.27], Article 47, the Constitution of People's Republic of China of 1954 is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017. 04.27]. Han, D.: 1954 年宪法与新中国宪政 [The 1954 Constitution and the Constitutionalism of New China], Hunan People's Publishing House, Changsha, 2004, pp. 236-238.
[30] Article 53, the Constitution of People's Republic of China of 1954 is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017. 04.27].
[31] Ibid, Article 66, 67, and Chapter Six of Common Program, The Common Program in Chinese version is available http://www.cppcc.gov.cn/2011/09/06/ARTI1315304517625199.shtml, [accessed: 2017. 04.27].

economy and education in these areas were less developed area, these privileges would helped the other nationalities in China had a better development.

The six Section of Chapter 2 mainly dealt with the judicial system of People's Republic of China, there were two parts in this Section, the first one, the people's court, which was designed as the judicial authority of the People's Republic of China, the second one was the people's procuratorate, which was considered as the procuratorial authority. The term of office of the president of the Supreme People's Court and chief procurator of the Supreme People's Procuratorate was four years, it was in accord with the term of National People's Congress of People's Republic of China. In the regulation of people's court, it emphasized "the people's courts administer justice independently and are subject only to the law."[32] The people's court only responded and accounted to the People's Congress on its level. However, there was not rule of the justice of Supreme People's Procuratorate, on the local level, the "local people's procuratorates at various levels exercise their functions and powers independently and are not subject to interference by local organs of state."[33] Also the local level people's procuratorate under the leadership of two organs, the same level's People's Congress and the higher level's people's procuratorate.

II.1.4. Fundamental Rights and Duties of Citizens of Constitution of People's Republic of China

Chapter Three stipulated the fundamental rights and duties of citizens in China. There were 19 Articles in this Chapter and the first part, from Article 85 to Article 99 mainly regulated the rights of citizens of People's Republic of China, the second part, Article 100, 101,102 and 103 stipulated the duties of citizens of People's Republic of China, and in the rights part not only stated the right of masses, but also emphasized the right of elder men, women, minors and overseas Chinese.[34]

In the Constitution of People's Republic of China, there were three different words related to the masses, however between the following three words, "people", "citizen" and "voter", there were some differences. "People" is more like a political concept, and according to the Chairman Mao's article"Who are the people? At the present stage in China, they are the working class, the peasantry, the urban petty bourgeoisie and the national bourgeoisie. These classes, led by the working class and the Communist Party, unite to form their own state and elect their own government…"[35] "Citizen" is more like a legal concept, it refers the person who has Chinese citizenship, also in Mao's same article "…Landlord class and bureaucrat-bourgeoisie, as well as the representatives of those classes, the Kuomintang reactionaries and their accomplices…" these groups apparently not belong to the "people", however even those person are Chinese citizens. And the concept of "voter" is also different, according to the Article 86, the citizens who reached the age of 18 enjoyed the right of voting, what's more, "insane persons and persons deprived by law of the right to vote and stand for election" also didn't have the right of voting.[36]

II.1.5. National Flag, National Emblem, Capital of Constitution of People's Republic of China

This is the last Chapter of Constitution, there were three Articles in this Chapter, and the first Article in this Chapter stated "red flag with five stars" is the national flag of People's Republic of

[32] Ibid, Article 78, Constitution of People's Republic of China.
[33] Ibid, Article 83.
[34] Ibid, Article 85-102.
[35] Mao Zedong, On the People's Democratic Dictatorship, a speech which given on 30 June 1949, is available https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-4/mswv4_65.htm, [accessed: 2017. 05.02].
[36] Article 86, the Constitution of People's Republic of China of 1954 is available http://e-chaupak.net/database/chicon/1954/1954bilingual.htm, [accessed: 2017. 05.02]. The differences of "people", "citizen" and "voter" are available in Han, D.: 1954 年宪法与新中国宪政 [The 1954 Constitution and the Constitutionalism of New China], Hunan People's Publishing House, Changsha, 2004, pp. 250-251.

China, red means the revolution and sacrifice, five stars symbolized the unite of the Chinese nationalities, the big star is the Chinese Communist Party. The second Article declared the national emblem of People's Republic of China, and the last Article of the Constitution regulated the capital city of People's Republic of China, Beijing. However, there was not national anthem which regulated in the Constitution.[37]

III. The early exercise of constitution of People's Republic of China

At the very beginning of the implementation of the Constitution of People's Republic of China, it should be admitted that this Constitution was well functioned and respected by not only the leadership of the Party but also the masses.[38] However with the so called "anti-rightist movement", the situation had been changed dramatically.[39]
The National People's Congress was regulated as the supreme organ in the state, and every year there was at least one meeting for the National People's Congress also according to the regulation of the term of People's Congress in the Constitution, the second term National People's Republic of China should be held in 1958, however, the 2nd National People's Congress was held in 1959, after the Second Session of 2nd National People's Congress, the Third Session was delayed for 24 months. The 3rd National People's Congress was finally held in the very end of 1964.[40] It nearly took 20 years for two term of National People's Congress.

What's more, the leadership shown the disrespect to the Constitution as well, as mentioned above, at the beginning, the leadership respected the Constitution, and always wanted to make sure the constitutionality of law or decision. Nevertheless, in August of 1958, Mao given a speech, and in this speech, Mao mentioned "… it (governing the country) is rule of law or of man? In practical, it (governing the country) seems mainly reply on people of man, the law is only a reference…" Four year early, Mao just given another speech and emphasized the important of Constitution (law). [41]

And after the First Session of 3rd National People's Congress was held in 1965, this country started a nationwide movement, the Cultural Revolution, the whole country became abnormal, Constitution and other laws were widely disobeyed by the government, the next meeting of National People's Congress was held over 10 years later.[42]

IV. Conclusion

From the year of Constitution of People's Republic of China was adopted in 1954, the Constitution only functioned for a very short term. In the most time, Constitution just like a normal book, in the whole country there was no respect shown by the leadership and the masses. There was a long time the whole country payed their main attention on the class conflict, Constitution and laws were ignored by its most citizens. Because of the ignorance of rule of law, there was nearly decades the whole country was governed in an abnormal way, finally, after the Cultural Revolution,

[37] Ibid, Article 104, 105 and 106.
[38] At the first three years, the Constitution was followed by the leadership, when the central leaderships want to decide some important issues, the leaders will question the constitutionality of the decision. Liu, Z.: 1954 年宪法施行三年后为什么被逐渐弃废 [Why the 1954 Constitution Was Gradually Abolished After Three Years implementation], is available http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/zgxf50n/559687.htm, [accessed: 2017. 05.03].
[39] Xu, C.: 中华人民共和国宪法史 [Constitution History of People's Republic of China], Fujian People's Publishing House, Fuzhou, 2003, p. 419.
[40] It last from 21 December of 1964 to 4 January of 1965. Ibid, p. 415.
[41] Ibid, p. 419-420.
[42] Ibid, p, 420-421.

Constitution and laws were respected by most people again, People's Republic of China started its new journey of rule of law.

References

Book:

Han, D.: 1954 年宪法与新中国宪政 [The 1954 Constitution and the Constitutionalism of New China], Hunan People's Publishing House, Changsha, 2004.

Xu, C.: 中华人民共和国宪法史 [Constitution History of People's Republic of China] Fujian People's Publishing House, Fuzhou, 2003.

Zhang, J.: 中国宪法史 [The History of Chinese Constitution], Jilin People's Publishing House, People's Publishing House, Beijing, 2011.

Zhang, J., Zeng, X.: 中国宪法史略[History of the Constitution of China], Beijing Publishing House, Beijing, 1979.

Online:

Biography of Liu Shaoqi: https://www.marxists.org/reference/archive/liu-shaoqi/index.htm , [accessed: 2017. 06.20].

Biography of Mao Zedong: http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/mao_zedong.shtml , [accessed: 2017. 06.20].

Chinese Civil War: http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199791279/obo-9780199791279-0031.xml , [accessed: 2017. 06.20]. Czech version is available http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava150-48.pdf, [accessed: 2017. 04.13].

Declaration of Rights of The Working and Exploited People is available https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1918/jan/03.htm, [accessed: 2017.04.13].
English version of the Polish Constitution is available http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/e1952a-spis.html, [accessed: 2017. 04.13].

Liu, Z.: 1954 年宪法施行三年后为什么被逐渐弃废 [Why the 1954 Constitution Was Gradually Abolished After Three Years implementation], is available http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/zgxf50n/559687.htm, [accessed: 2017. 05.03].

Lugouqiao incident: http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-07/07/content_457960.htm , [accessed: 2017. 06.20].

On the People's Democratic Dictatorship, a speech which given on 30 June 1949, is available https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-4/mswv4_65.htm, [accessed: 2017. 05.02].

Speech of Constitutionalism of New Democracy is available on https://www.marxists.org/chinese/maozedong/marxist.org-chinese-mao-19400220.htm, [accessed:

2017.04.08]. The Chinese version is available in http://cpc.people.com.cn/GB/64184/64186/66650/4491574.html, [accessed: 2017. 04.04].

The Common Program in Chinese version is available http://www.cppcc.gov.cn/2011/09/06/ARTI1315304517625199.shtml, [accessed: 2017.04.27].

The first People's Congress election held from July1953 to May 1954, 追寻人民民主的足迹：人大 50 年十大标志性事件 [Tracing the footstep of People's Democracy: Ten Landmarks of the People's Congress in 50 years], *China Youth Daily*, 15 September2014, http://news.xinhuanet.com/newscenter/2004-09/15/content_1983373.htm, [accessed: 2017. 05.08].

The history of Constitutional National Assembly is available in http://www.na.gov.tw/ch/intro/IntroView691a.html?itemid=1&titleid=5, [accessed: 2017. 06.20].

The official English version of Constitution of People's Republic of China in 1982, http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/node_2825.htm, [accessed: 2017.04.25].

Xiong, X.: 废除《六法全书》的缘由及影响 [The Reasons and Influences of Abrogation of Six Codes], Yanhuang Chunqiu, No.3, 2007, http://www.yhcqw.com/html/cqb/2008/420/08420115014E2F5I1842HKJ70H05EH6D0C1.html, [accessed: 2017. 04.04].

Book Chapter, Reference Book:

Pepper, S.: *The KMT-CCP Conflict, 1945-1949*. In: John K. Fairbank and Albert Feuerwerker (ed.), The Cambridge History of China, Volume 13, Republican China 1912-1949, Part 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1986, p. 783.

Teiwes, C. F.: *Establishment and Consolidation of the New Regime.* In: Roderick Macfarquhar and John K. Fairbank (eds.), The Cambridge History of China, Vol. 14, The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965. Cambridge University, Cambridge, 2008, p.104.

DA Lu, doctoral student.

Institution: University of Szeged, Faculty of Law and Political Science, Department of Hungarian Legal History, Doctoral School.

e-mail: dustin0802@gmail.com

Tutor: VARGA Norbert, PhD., associate professor, University of Szeged, Faculty of Law and Political Science, Department of Hungarian Legal History.

Reviewer: Dr. ANTAL Tamás PhD, habil., associate professor, University of Szeged, Faculty of Law and Political Science, Department of European Legal History.

Becoming a Hero at Any Price - Identity crisis caused by heroic narratives in Ernest Hemingway's *For Whom the Bell Tolls*

Rita Főfai, *University of Pécs, Doctoral School of Literature, Pécs*

The questions of my paper revolve around the attractive nature of war. Ernest Hemingway' *For Whom the Bell Tolls* is an important novel from the perspective of my research, mostly because it presents a varied and self-critical attitude. At first it seems like a traditional, heroic war story with a self-sacrificing hero. However, a deep analysis can show that this novel represents war heroism in an ambivalent way: it emphasizes its brutality and senselessness together with its suggestive nature. One of the main themes of the novel is the tension inherent in the protagonist, manifested between the moral opposition and the desire to become a hero, a common trait of war narratives. But the work, besides representing mankind's attitude towards war, also lays emphasis on the attitude towards the narrative. Thus, my analysis focuses on investigating the narrative's approach to the aforementioned duality.

Results: The novel operates with the personification of the different elements of heroic narrative tradition. However, it does this not in order to become a fable or a moral story, but in order to show the desire to vivify the abstract narratives, providing a strong, tactile, physically perceptible experience about heroism. And since narratives exert substantial influence on cultural thinking, analyzing its relationship with readers provides important results for other social sciences, too. One of the strengths of the novel is the use of different fighting methods, such as sport hunting and bullfight besides the soldiers' story. This helps me extend the investigation of war symbolization and to research it not just in the context of civilization but in the context of nature, as well. It is important to find the root of its attractive nature. All of the three fighting methods have a second, abstract meaning, not just practical reasons. They help the human be seemingly the winner over the other. This other represents not only itself (humans as political enemies, animals as meat), but also bears an ideological meaning (representation of maleficence, of instincts, of fears and natural forces).

Conclusions: There are numerous ideological narratives in our culture, but these special occasions let the person experience them, to fight for or against them physically. They are not just thinking and talking about this forces, but have a chance to confront them in an intensive and tremendous way, and this reality seems may present a possibility to understand the attractive nature of wars and other violent, but legitimated acts.

Keywords: Hemingway, war, narrative, symbols, nature

I. Introduction

This paper investigates the interlocking between war and culture by laying emphasis on the attractive nature of war. This aspect is an important part of peacebuilding because it helps to understand reasons which make people insist upon war even despite moral oppositions. There are many disadvantages and destructive attributes of warfare which could easily separate it from culture. However, war possesses many positive ideals (such as patriotism, defense of homeland, comradeship, maturation, the ability to face danger and death, to be ready even for self-sacrifice for a noble aim, love stories related to the frontline, etc.), which tighten the bondage. These notions usually culminate in war heroism which largely shaped the cultural thinking about heroism and masculinism. The main discourse which kept war heroism alive for a long time is the old type or traditional heroic narrative.[1] This narrative had prevailed until the First World War and had given a mostly euphemistic image about the life on the frontline by using a pathetic register. This method praised the glory of sacrifices, romanticized the sufferings, and justified the massacres. Then the shocking experience of the First World War had brought a change into this approach, and people began to doubt the old type narrative. Although the audience recognized the falsity of the euphemistic image of war, the conventional narrative was such a deeply embedded part of the culture, that they had to wait ten years after the war, when Ernest Hemingway's and Erich María Remarque's novel gave the new type of heroic narrative for readers.[2] Hemingway's *A Farewell to Arms* and Remarque's *All Quiet on the Western Front* were published in the same year, in 1929, and both of them revealed the real sufferings, starvations, bad conditions, losses, despair and moral dilemmas of soldiers.[3] This new, modern war narrative unveiled the cruelty and unfairness of battles, the inefficiency of sacrifices and that the aim of the fighting is not always noble. Literary reception often considers these novels pacifists because of their anti-war concept, and they are undoubtedly against massacre and self-laudative war narratives, but their peace image is still confusing. My question is – and I find it a hidden question in these novels, too – what can peace offer after the deep and intensive experiences of being a soldier? Can peace be an equal field for a man who wants to be a hero known from the old heroic war narratives? These questions draw attention to the dilemma between the attractive nature of war and the desire for peace.

I find it really instructive to analyze Hemingway's later work, as a continuation of these narrative changes. The *For Whom the Bell Tolls*, another iconic novel, was published in 1940, in the first year of the Second World War. It is a warning sign for me, that in this novel the old type heroic narrative gets the main attention instead of the disappointment from war. Therefore this novel gives me the possibility to analyze this problem more accurately, not only because of its narrative solutions, but also because this work represents the dilemma between war and peace in a really extended and self-reflexive way.

My hypothesis is, that however the demythologization brings us closer to the problems of war, the pathetic and special milieu remains a determining component of heroism. I find that the attractiveness of war – despite of the ethical disapprobation – lays on this special level between the pathetic, mythologized sphere and the realistic, touchable experience.

[1] Quinn, Tom: The Female in Four Writers of the Great War: Remarque, Hemingway, Céline, Graves. Studies: An Irish Quartely Review. 2010. Vol. 2. pp. 219-220.

[2] There were several writers who wrote about the cruel and painful side of war, experimenting with new war narratives, but Hemingway's and Remarque's novels became iconic and determined the new discourse.

[3] Quinn, Tom: The Female in Four Writers of the Great War: Remarque, Hemingway, Céline, Graves. Studies: An Irish Quartely Review. 2010. Vol. 2. pp. 219-220.

II. Topic discussion

II.1. Creating a hero from violent models

Heroism, masculinity, strength, violence and their connection was always a dominant topic in Hemingway's works and in his private life, as well. Soldiers, fighters, boxers, matadors, hunters are revolving characters in his works, they always represent bravery and masculinity, even if they are ethically controversial. His interest in the relationship between man and nature, in physical education, bullfight and boxing comes from his childhood.[4] He himself became a volunteer in the First World War, however, that experience disillusioned him from wars. He stood against cruelty, against old type heroic narrative, and his works expressed the desire for peace. Despite all of this, the abovementioned characters still had great part in his works, moreover they become the elements of his special hero type, the Code Hero. He created his Code Hero from the figures of hunter, sportsman and soldier.[5] His heroes are realistic in a way that readers can see their vulnerability, their doubt, despair and fear, and can see how they all become overwhelmed by bravery and become determined heroes. They are not true-born heroes but they become heroes in front of the readers.

The Code Hero is an important starting point because Hemingway's personality as a cultural icon and his novels had great influence on cultural thinking about war and masculinity. However, recognizing the significance of peace while using violent models in order to express strength and masculinity is confusing. But *For Whom the Bell Tolls* has another confusing element, namely that Hemingway used the old type heroic narrative, which has already been exceeded in *A Farewell to Arms*.

The story is about an American teacher, Robert Jordan, who has become a volunteer in the Spanish Civil War supporting the guerrillas (the rebels) in the mountains. His goal is to explode a bridge in order to limit the possibilities of enemies (Francisco Franco's fascist forces). He has doubts and fears about his duty, but finally accomplishes his order. After the blasting he gets fatally injured, but we cannot read about his death in the novel. The last image of him is that he takes up arms against the enemy. Therefore on the one hand there is a Hemingway Code Hero, because he has ethical and logical suspense on armed force, he wants to quit, and he daydreams about peaceful life with his love, María. But on the other hand the old type narrative has also a great part in Robert Jordan's heroic self-realization. However, it is not a contradiction, because in my interpretation this novel not only operates with the old type narrative again, but also analyzes it from a critical aspect, showing the ambiguous relationship between classical war narrative and new heroic war narrative. And this is the main reason why I think this work is an appropriate material in investigating the attitude toward war heroism narratives beside the pacifist mentality.

II.2. Symbolic enemy as a component of absolute heroism

For Whom the Bell Tolls has an extended conception about war: it represents war not only as the phenomenon of civilizations, but shows this problem in a wider context. There are many different, still connecting fighting and heroic narratives in the novel. The main narratives focus on war, with the two aforementioned attitudes: the one, which shows the frontline's negativities, and the other, which considers it the field of bravery. This latter type represents the old type narrative, in which bull-fight and sport hunting have remarkable roles, as well. Mentioning sport hunting and bull-fight makes connection between wars and other collective, legitimized, violent

[4]Wagner-Martin, Linda: A Historical Guide to Ernest Hemingway. Oxford University Press. Oxford, 2000. pp. 19.
[5] Velea, Argentina: Representation of War in the Writings of Ernest Hemingway. Editura Universitara. Bucuresti, 2012. pp. 305.

acts. This is important not only because Hemingway's code hero consists of the image of the hunter, the sportsman and the soldier, but because paralleling these models can bring us to a deeper understanding of the symbolic mechanism of war heroism.

Comparing hunting with war has a long history. In the context of the novel I will investigate its symbolical mechanism, therefore I deal here only with the sport hunting. This means that I will ignore the hunting for practical reasons, or with other words, the backwoodsman-type, as Hemingway's coevals called it.[6] While the backwoodsman killed the animal for its flesh, fur, etc., the only aim of the sport hunting is the trophy, the victory over an animal. This type had become popular in Hemingway's time. Its profit was heroism, masculinity, thus sport hunters were celebrated as the figures of death and arms. Despite – or because of – their controversial character (they were both heroes and antiheroes at the same time) Hemingway added their character into his own heroic narrative. In *For Whom the Bell Tolls* guerillas are not starving, they have enough food, therefore eating is not their main problem, and hunting for symbolic reasons can be in the focus. We can hear several stories, for example Anselmo's nostalgia about killing a boar and a bear, processing trophies, which makes him very proud.[7] He draws a parallel between bear and man, bringing war closer to hunting. It culminates when killing animals becomes equal with sport hunting. For example, when Pablo said to Robert Jordan preparing for the bridge exploitation: 'Buena caza, Inglés. Buena caza! … Nice hunting, like hell, nice hunting!'[8] And Robert Jordan, when thinking about peace he imagines the reconciliation between people and animals.[9]

This symbolic fight for the dominance, the civilizational and technological victory over the natural, instinctive animal can be understood better by the other type of fighting, the bullfight. It is a ritualized act, presented in civilizational places, in arenas. In for *For Whom the Bell Tolls* Pilar, Robert Jordan's supportive friend, tells several nostalgic stories about matadors. Pilar has a great part in keeping alive the old type heroic narrative, and she always holds up the bravery of bullfighters as a model. She used to be a lover of matadors, and the world of bullfight always provides inspiration for guerillas in the troublesome and desperate circumstances of civil war. Bullfight has connections with arts, life, death, politics, sexuality, church, business and history, therefore it is well established in human civilization. This is not a fight between equal participants, since the triumph of the matador is predetermined.[10] (The world 'matador' means: killer.) It is necessary because of its symbolic significance. The bull represents the innate, instinctive fear, wildness, and the matador represents the intelligence thank for the civilization, with which he can overmaster the inner animal.[11] Beside the symbolization, the magnetism of these events comes from the reality of the fights, too. And this is the main reason why bullfights are so popular. It has a symbolic level which is combined with real danger, real death, blood and suffering.[12] Therefore, performers cannot stand up and bow smilingly after the production, hereby spectators can project their deep anxieties and can celebrate the solution together. The audience does not enjoy the death of the bull, but it searches for catharsis through fights and tragedies. And this is the reason why bullfight and matadors are able to give role models for bravery,

[6]Maier, Kevin: *Fighting*. In: Moddelmog, Debra A. – Gizzo, Suzanne (eds.): Ernest Hemingway in Context. New York, 2013. pp. 270-275.

[7] Hemingway, Ernest: For Whom the Bell Tolls. Scribner. New York, 1968. pp. 27.

[8] Hemingway, Ernest: For Whom the Bell Tolls. Scribner. New York, 1968. pp. 263.

[9] Hemingway, Ernest: For Whom the Bell Tolls. Scribner. New York, 1968. pp. 114.

[10] Pitt-Rivers, Julian: Un ritual de sacrificio: la corrida de toros espanola. Alteridades. 1997. Vol. 7. núm. 13. pp. 109.

[11] Rivera Flores, Julia: Filosofía y tauromaquia: conocimiento, comprensión y razón. Cuenta y Razón. 2011. núm. 2. pp. 1-10.

[12] Álvarez, Pérez: La corrida: un ritual táurico o expresión secular de religiosidad. Zainak. 2004. núm. 26. pp.712-714.

masculinity and honesty. These are the values of battle heroes, and the heroes of Hemingway's novel, as well.

Therefore it is conspicuous that both sport hunting and bullfight represent the desire to overwhelm the natural identity, to emerge into the civilization from the instinctive level.

II.3. The moral dilemma of the hero: when heroism cannot be found in peace

This special position between mythology and realism can be observed in war heroism, as well. I am writing about war narratives, but according to my interpretation, narrative is not enough. Just as the sport hunting and bullfight, war also gives a field where people can project themselves into the well-known narratives, where the abstractions materialize. This all provides a cathartic, both intellectual and physical, visceral experience, which raises questions about peace, too. Because even if their positive ideas (self-definition, fortitude, heroism, get the mastery over fear and danger, etc.) can manifest in more abstract ways, discussion on these topics can be safer or more peaceful, only the violent methods listed above operate with reality beside the symbolization. And this novel is a great material to illustrate my hypothesis.

The plot is about the Spanish Civil War, with its political struggles and power system. Still, this novel has a wider meaning, the characters have more general aims. In 1980, the literary reception started to investigate the style and form of the novel instead of its civil war presentation.[13] At the end of the decade interdisciplinary aspects became more and more relevant. Though the novel got mainly positive criticism, many of the Spanish reviewers complained about the questionable representation of Spain. According to Arturo Barea, Hemingway had misunderstood the nature of the Spanish brutality and his characterization does not represent this nation.[14] Allen Joseph also experienced the unreliable historic documentation of the novel.[15] He finds the greatest value of the novel in its general themes and he considers the civil war only as a background. Supporting this observations, close reading gives similar results. The real aim of the fight is not really concrete, since Robert Jordan uses universalities when thinking about the reasons of the struggles. His aim is not just to fight against fascist forces, but to save the whole continent, the whole humanity, and he believes in the freedom-brotherhood-equality- slogan. Therefore, his motivations are general, easily replaced by any other values which are important for the readers in different situations. This is the reason why I interpret this novel as an extended work about the symbolization of different fights, and what is competent to be a basis of a discussion about the general seductiveness of wars.

The protagonist's identity crisis is an excellent summary of the problem. Most of the analyzers agree in that Robert Jordan is not only a hero, but he is the most obvious hero of all the heroes of Hemingway. As Linda Wagner-Martin pointed out, Robert Jordan had become a determining role model in modernism.[16] His effect was traceable in the American literature from the 1940 to the Vietnam War. Men supported the normative reading of Hemingway's novel therefore they considered the presented characters as the models of masculinism.[17] And although Robert

[13] Velea, Argentina: Representation of War in the Writings of Ernest Hemingway. Editura Universitara. Bucuresti, 2012. pp. 304-305.
[14] Barea, Arturo: *Not Spain but Hemingway* In: Baker, Carlos (ed.): Hemingway and His Critics, an international anthology. New York, 1961. pp. 205-208.
[15] Joseph, Allen: *Hemingway's Spanish Sensibility* In: Donladson, Scott (ed.): The Cambridge Companion to Hemingway. Cambridge, 1996. pp. 236.
[16] Wagner-Martin, Linda: A Historical Guide to Ernest Hemingway. Oxford University Press. Oxford, 2000. pp. 20.
[17] Velea, Argentina: Representation of War in the Writings of Ernest Hemingway. Editura Universitara. Bucuresti, 2012. pp. 305.

Jordan's continuous searching to be a hero is a significant part of masculinity, this search is responsible for his identity crisis, as well. Because he is aware of all the negativity of war, but he still enjoys being a brave and talented man in these extreme, dangerous situations. At the same time, he does have desires for peace, too. We know his peace image from his relationship with María, a young girl from the rebels' group, and from his daydreaming about their life after the civil war. His fantasies about their life after the battles are idyllic, calm, comfortable, but compare to the positivity of war, they seem boring and shallow. His daydreams consist of ordinary acts like shopping, long walks, going to restaurants, lying in bed all day etc. This greyness and everyday actions are up against the adventures and the ambiguous joy of the frontline. He is situated between two world views, between two desirable, but opposite moral options. In order to understand the difficulty of his choice, I will investigate in greater detail the war's interlocking with culture. Thus I demonstrate the personifications of the heroic and mythological narratives in the novel.

II.4. Being a hero as being a part of mythological spheres

War heroism has a strong connection with mythologies, because when the hero symbolically fights with enemies, with phenomena which often make people defenseless, with powers which are out of the control of humans, this fight will contains a mythological level, as well. In these cases they are fighting not only with the visible and touchable enemy, but with invisible forces like death and suffering which basically evoke fright in them. When they are in this situation in which they have to combat with such phenomena, they enter into an incomprehensible and a superhuman sphere. And this context appears in the novel. Therefore, firstly, I analyze the interlocking of the main characters as the manifestation of the heroic narrative. Secondly, I demonstrate that they are the manifestations of a mythological level, of the Christian mythology, as well.

I start the analysis of the characters not with the protagonist, but with his supportive friend, Pilar, for the better understanding of my theory. Pilar is an elderly, but strong woman, who permanently tells heroic stories. Pilar's character is unique in the sense that she has got mainly appreciative criticism, unlike Hemingway's other woman figures. However, most of the interpretations investigate her in the context of woman and female, or the heroism contra effeminacy. The sex of the code hero is a relevant question, since masculinity and heroism always have a strong connection in Hemingway's works. According to Jackson Benson, the writer has two favorite female characters: the victim and the wise mother.[18] In *For Whom the Bell Tolls* Pilar represents the latter. Gail Sinclair also considers her as a mother, but he defines her as an androgynous person because of her dominance and energy.[19] Both of them conclude that even if Pilar has anything to do with heroism, she cannot be the main character, as she remains only a supportive friend of the main hero. In my reading her function is more important: Robert Jordan is the potential hero, but Pilar is an essential element of his heroism, since I interpret the work from the aspect of the heroic narrative. Moreover, Pilar's name means column, and she is indeed an elementary pillar of the old type heroism.

She is a great storyteller, this is even recognized by Robert Jordan. Her stories about courageous men in war and bullfight and about her long-ago adventures always have an encouraging effect on the guerillas. When the rebels want to give up the struggle, she is the one, who inspirits them. Her stories are always vivid and expressive, she makes real connection between heroic stories

[18] Benson, Jackson J.: Hemingway: The Writer's Art of Self-Defense. Minnesota, 1969. pp. 29.

[19] Sinclair, Gail D.: *Revisiting the Code – Female Foundations and „The Undiscovered Country" in* For Whom the Bell Tolls In: Broer, Lawrence L. – Holland, Gloria (eds.): Hemingway and the women – Female Critics and Female Voice. Alabama, 2002. pp. 94.

and the hesitating fighters. Robert Jordan himself noticed several times that her stories have great influence on him, he even calls her the "big book". Thus in my interpretation she is the personification of the old type heroic narrative.

Another important character is María, who is Robert Jordan's love. She is a young girl, highly traumatized by the civil war. The fascists had killed her parents, raped her and shaved off her hair. Pilar takes care of her, and Robert Jordan plans to live with her after the battles. There is a wide range of interpretation of María's character from the victim to the frivolous woman, or from the symbol of the virgin Spain to Robert Jordan's repressed homicide propensity. It is because her character is really complex and ambiguous. She was raped, but she considers herself virgin. She is innocent, still can be provocative and has violent thoughts, and she is not just naive, but her puerility is often conspicuous. Still, her whole personality is a part not only of Robert Jordan's peace imagination, but a part of his moral sense in the battle, as well. Because heroism is not only about the fight, but the noble aim is also important. María is an ideal woman for him so much that he calls her his sister, daughter and wife. Even their sexual intercourse results in glory, and the earth stirs. That is why María represents the noble aim and glory in the old heroic narrative.

Pablo also has a great significance in the mechanism of heroism. He is the dubious, timid and impulsive member of the rebels. Surprisingly, Pablo is a part of the bullfight-line, since a long time ago he had been a matador and Pilar's husband. However, because of his permanent query and anxiety, he is not a matador anymore, and he often sets back the group's actions and strategic plans. His relationship with Pilar had gone wrong, and now Pilar calls him the bull. As I have explained above, the bull is the embodiment of inner fears and instinct, which should be overmastered by the matador. Thus according to the personifications, Pablo represents Robert Jordan's deep fears and doubts. This is the reason why he has so many conflicts with Pilar and Robert Jordan.

And Robert Jordan is the one, who wants to use them in order to become a hero.

Furthermore I point out how the elements of heroism become the representatives of the mythological level.

It is not a coincidence, that Robert Jordan's issue is to exploit the bridge. Analysts use the image of the bridge as the connection between love and hate, small and big world, individual and community.[20] I find a further approach, too. As he is thinking about his issue, he says: "Do you know the damned Jordan is really not much bigger than the creek down below. At the source, you mean. So is anything else at the source. This is a place here under this bridge…As Jordan goes, so go the bloody Israelites. The bridge, I mean. As Jordan goes, so goes the bloody bridge, other way around, really.'[21] He compares himself to the River Jordan, the most sacred river in Christian mythology. This suits him not only because of his name, but because of his fate, as well. He is the river that pulls apart the two sides of a land, and he has to abolish the bridge, which was a connection between them. Moreover, the River Jordan falls into the Dead Sea, just as the protagonist, who has similar future knowing his fatal wound and Pilar's prophecy.

And his relationship with María completes this mythological reference. María recalls Virgin Mary from the Bible not only because of her name, but through her life story and personality, as well. As I mentioned above, despite her rape she considers herself a virgin, and her fertility remains a really important question through the novel. Her love interest with Robert Jordan

[20] Eby, Carl: Rabbit Stew and Blowing Dorothy' Bridges: Love, Aggression, and Fetishism in For Whom the Bell Tolls. Twentieth Century Literature. 1998. Vol. 44. No. 2. pp. 215.
[21] Hemingway, Ernest: For Whom the Bell Tolls. Scribner. New York, 1968. pp. 264.

recalls the connection between Virgin Mary and the River Jordan. The River Jordan is the source of fertility in the Bible, and Virgin Mary is the mother of the redeemer. Therefore it is a distorted version of the well-known story, since María is not able to conceive. The link between Robert Jordan and María, and the hiatus of the Redeemer are show the negative sides of the war. Despite the union of the hero and the noble aim, their relation will not result in release.

Pilar is also a part of the mythological circle. Pilar and María may remind the reader of the Virgen del Pilar, a famous statue of the Spanish temple, in the Basílica del Pilar. This statue is situated in the town Estremadura, where Robert Jordan lived for ten years, and this place is often mentioned in the novel. Bullfights also last for the fiesta of Virgen del Pilar, therefore the connection between Pilar and the stories about the matadors appears in the mythological level, as well.

Pablo also has a further role in the sacral interconnections. His name recalls Paul the apostle, and his decisions support the similarity. He always has doubts, in consequence he leaves the group in secret just at the night before the bridge explosion. He takes away the detonates, thus Robert Jordan‘s mission became nearly impossible. At the last minute, Pablo decided to return to the group, and fight by the side of Robert Jordan. His volte-face, his whole changes through the novel from brave man into a timid character, and finally into a courageous and responsible fighter again is one of the novel’s special mythological representations.

The aforementioned personifications demonstrates that Robert Jordan is not only thinking about narratives but he has material connection with both heroic narratives and mythological narratives. This emphasizes the desire to make heroic narratives reality, to encounter them in a touchable, direct way.

III. Results

My analysis of the different fighting methods and characters shows that if a fight has further, more general meaning than just an actual problem, it can easily become the part of the culture. In these cases the fighter combats not solely with the actual enemy, but with symbolic enemies, too. He makes contact with these types of forces by making a mythology around himself, hereby he can be a part of the mythology. He has the possibility to rise into a higher level. And as it is apparent in Robert Jordan’s peace image, this attractiveness of war can cause serious identity crisis for him. His love interest in María shows more than his weak fantasy about peace: it also represents his struggle between war heroism and peace.

Robert Jordan’s feelings toward María are highly ambiguous. One time he is determined to marry her and defines her as the reason why he keeps on his mission. But another time María means just an annoying, infantile obstacle for him in accomplishing his duty. Robert Jordan is often rude and senseless with her, even when María expresses her desire for marriage and complains about her doubtful physical condition to conceive. He is often careless when María is speaking, he hardly has interest in María’s story about her afflictions. He always promises that they will live together as a couple in idyllic circumstances, but when he sincerely reflects on this, he has to admit his disbelief in this future. By the end of the novel he realizes that his whole imagination of a peaceful life is a mere self-deception. I draw conclusion from this relationship that Robert Jordan can accept María as the part of the old heroic war narrative, as a noble aim, but as soon as the war is over and everything becomes calm, María as the realization of the noble aim, as a part of the peace is not enough for him anymore.

This controversial struggle raises the question, what is the real reason of the fight? Considering my analysis the reason is not separated from the battle, but it can be found inside the fights. Robert Jordan likes the war for itself, and this mentality induces that he always wants to fight,

and he is not able to quit. He totally understands the cruelty of war, and the falsity of stories about glory which provide the right to kill the enemy. But at the same time he feels as a real hero only on the frontline. And he cannot find any alternatives.

This can be seen on his final decision, as well. He accomplishes the mission, and he separates from Pilar, María and Pablo. With other words, he finally leaves the old type heroic narrative, but still cannot quit out of fight, he cannot enter peace. He refuses the possibility of escape, rather remains on the frontline, holding a gun to the enemy. Although he badly wounded, readers cannot learn about his death. His last act in the novel is his preparing to shoot Berrendo, the noblest one of Robert Jordan's enemies. As Frederic Svoboda noticed, Robert Jordan and Berrendo are very similar, but they get into the different sides of the civil war.[22] They are antagonists, but they should be friends.

On the one hand, Robert Jordan becomes a hero, because he overcomes his fears, and he is prepared for being captured, tortured or even killed. On the other hand, he has to act against his principles in order to reach this mental and psychological strength. Therefore, it is not a question for me for whom does the bell toll? It has already been answered by the author on the first page of the book, just before the story begins, anyway. My question is, why does the bell toll? Robert Jordan does not die physically, but his tragedy is his confusing situation between war and peace, between his moral sense and heroic desires, between different types of narratives. Because revealing the falsities of war narratives is not equal to the ability to quit out from it.

IV. Summary

In my paper I compared different types of war narratives. I analyzed the violent-related heroic stories which had become the part of the culture. Hemingway's *For whom the bell tolls* gives a great material since it shows the relationship between heroic narratives and their readers.

I analyzed hunting and bullfight in order to investigate the interlocking of civilization and cruelty in a wider context. It is a relevant method, since all of the analyzed fighting methods have a symbolic level, which means that they do not fight only for practical reason, but they have a more general aim, as well. Likewise to the sport hunting and bullfight, war is not only about the actual political or economic problems, but it can be the field of confrontation with overhuman forces and creating self-mythology. This experience implies an ambiguous joy: it is terrifying but attractive at the same time. It easily causes moral problems because it can be attractive even for the ones who oppose war cruelty. It results in an identity crisis for the protagonist Robert Jordan, as well, who desires peace, but he demands to be a war hero, as well.

The novel's self-reflection shows that facing with problem, knowing all bad things about war can cause people to refuse it, but still be between two sides, between peace and war.

As a closure, I would like to emphasize the role of narratives in culture, and call the attention to the border between abstraction and reality when we investigate the motivations for violence. It is also important to analyze our peace image, and question how could it offer a satisfying alternative after the war experience, in order for the aforementioned problems not to cause dilemmas and crisis any more.

[22] Svoboda, Frederic: *The great themes in Hemingway* In: Wagner-Martin, Linda (eds.): A Historican Guide to Ernest Hemingway. Oxford, 20001. pp. 66.

Bibliography

Álvarez, Pérez: La corrida: un ritual táurico o expresión secular de religiosidad. Zainak. 2004. núm. 26.

Barea, Arturo: *Not Spain but Hemingway* In: Baker, Carlos (ed.): Hemingway and His Critics, an international anthology. New York, 1961.

Benson, Jackson J.: Hemingway: *The Writer's Art of Self-Defense*. Minnesota, 1969.

Eby, Carl: Rabbit Stew and Blowing Dorothy' Bridges: Love, Aggression, and Fetishism in *For Whom the Bell Tolls*. Twentieth Century Literature. 1998. Vol. 44. No. 2.

Hemingway, Ernest: For Whom the Bell Tolls. Scribner. New York, 1968.
Joseph, Allen: *Hemingway's Spanish Sensibility* In: Donladson, Scott (ed.): The Cambridge Companion to Hemingway. Cambridge, 1996.

Maier, Kevin: *Fighting*. In: Moddelmog, Debra A. – Gizzo, Suzanne (eds.): Ernest Hemingway in Context. New York, 2013.

Pitt-Rivers, Julian: Un ritual de sacrificio: la corrida de toros espanola. Alteridades. 1997. Vol. 7. núm. 13.

Quinn, Tom: The Female in Four Writers of the Great War: Remarque, Hemingway, Céline, Graves. Studies: An Irish Quartely Review. 2010. Vol. 2.

Rivera Flores, Julia: Filosofía y tauromaquia: conocimiento, comprensión y razón. Cuenta y Razón. 2011. núm. 2.

Sinclair, Gail D.: *Revisiting the Code – Female Foundations and „The Undiscovered Country" in* For Whom the Bell Tolls In: Broer, Lawrence L. – Holland, Gloria (eds.): Hemingway and the women – Female Critics and Female Voice. Alabama, 2002.

Svoboda, Frederic: *The great themes in Hemingway* In: Wagner-Martin, Linda (eds.): A Historican Guide to Ernest Hemingway. Oxford, 20001.

Velea, Argentina: Representation of War in the Writings of Ernest Hemingway. Editura Universitara. Bucuresti, 2012.

Wagner-Martin, Linda: A Historical Guide to Ernest Hemingway. Oxford University Press. Oxford, 2000.

Rita Főfai, Ph.D. student

University of Pécs, Faculty of Humanities, Doctoral School of Literature

E-mail: ritafofai@gmail.com

Tutor: Dr. Tamás Kisantal, PhD, University of Pécs

Reviewer: Prof. Dr. Jolán Orbán, Dr. habil. University of Pécs

Innovatív megoldások a látásszűrésben

Guth Kitti, *Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Pécs*
Budai Anna, *Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet, Pécs*
Mikó-Baráth Eszter, *Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet, Pécs*
Szabó István, *Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet, Pécs*
Jandó Gábor, *Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet, Pécs*

Az amblyopia egy olyan látásfejlődési zavar, melyben a domináns szem felelős a látásfunkció nagy részéért, míg a tompalátó szem látóélessége gyengébb, az e szemhez tartozó kérgi terület többé-kevésbé elnyomott állapotban van. A kórkép korai, még kisgyermekkorban történő felismerése kiemelt fontosságú, hiszen a látórendszer kritikus érési periódusának lezárulása után ritka az eredményes kezelés. Az amblyopia a sztereolátást (kétszemes térlátást) lehetetlenné teszi, így ennek vizsgálata jó diagnosztikai eszköznek bizonyult. A vizsgálatok során random pont sztereogramot (random dot stereogramot, azaz RDS-t) alkalmazunk, melyben a véletlenszerű pontokból álló háttérben célingerként különböző orientációjú, diszparitással rendelkező, szintén véletlen pontokból álló E betűt (RDS- Snellen E) jelenítünk meg. A teszt szabad szemmel kivehető mintázatot nem tartalmaz, az ábrák csak 3D (vörös-cián ill. magenta-zöld szűrőjű) szemüveg segítségével, ép térlátás mellett ismerhetők fel. Az alany feladata az orientáció meghatározása.

Aktuális célunk egy olyan web alapú applikáció fejlesztése, melyben a gyermekek számára érdekes figurák jelennek meg, és amellyel számítógépen, táblagépen, de akár okostelefonon is kivitelezhető a látásszűrés. Jelen kutatási fázisban két célt tűztünk ki: (1) a célinger különböző beállításai esetén az 'E-betű' vörös-zöld szemüveggel való felismerhetőségének tesztelése és (2) az esetleges nemkívánatos egyszemes műtermékek (monokuláris artefaktok) felderítése, melyek jelenléte rontja a módszer érzékenységét. Az artefakt szűrés és tesztelés önkéntes felnőttek bevonásával történt. Ennek során két különböző elrendezésben látták az ábrákat az alanyok: 1) négy lehetséges, monokulárisan is látható kis képből kellett kiválasztani, hogy melyik látható az egyidejűleg, a monitor közepén megjelenített sztereo-célingert tartalmazó nagy négyzetben, 2) azt kellett megtalálni, hogy a négy nagy ábra közül melyikben emelkedik ki a sztereogramokra jellemző módon a lenti, térbeli információt nem tartalmazó kis kép. Mindkét elrendezésben módosítani lehetett a sztereo-célinger több paraméterét: a pontsűrűséget (denzitást) három különböző szinten (2, 10 és 50%), valamint a képpontok frissülése szempontjából két eltérő (statikus és dinamikus) módban kerültek megjelenítésre az RDS-E-k. Az adatokat a szoftver rögzítette. Az adatelemzés során a találati arányt a Bernoulli valószínűségszámítás alapján határoztuk meg ($p<0.001$ vagy 8/10). A vizsgált alanyok találati aránya a denzitással pozitív korrelációt mutatott. A dinamikus ábrák felismerhetősége általában jobb volt, mint a statikusaké. Az 1. és 2. beállítás között nem mutatkozott nehézségi különbség. A legnagyobb pontsűrűségű képeknél (50%) minden elrendezésben és módban már közel 100%-os találati arányt mérhettünk. Statisztikailag kimutatható monokuláris artefaktokat egyik beállítás esetében sem találtunk. Eddigi eredményeink alapján szűrőprogramunk ígéretesnek bizonyult, a technikai beállítások további tökéletesítése és a klinikai tesztelés jelenleg is zajlik.

Kulcsszavak: *látásszűrés, gyermekkor, amblyopia, szterolátás, sztereoteszt*

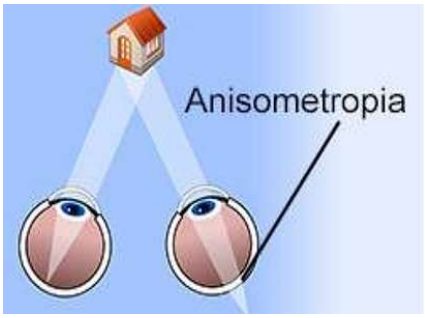
I. Bevezetés

A Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karán működő Humán Elektrofiziológiai és Csecsemő Látásélettani Labor tagjai már hosszú évek óta dolgoznak a korszerű térlátás szűrő módszerek fejlesztésén. Elsősorban a térlátás élettana, fejlődése és a tompalátás (amblyopia) szűrés témaköreiben végeznek kutatásokat. Pszichofizikai, kiváltott potenciál és funkcionális mágneses rezonancia képalkotó eljárásokkal vizsgáljuk a binokularitás kérgi mechanizmusait felnőttekben, valamint annak fejlődését csecsemőkben, így a klinikumhoz kapcsolódó kutatásaink között szerepel a binokularitás fejlődésének zavara, az amblyopia és annak primer prevenciója. Jómagam 2016 őszén csatlakoztam a kutatócsoporthoz TDK hallgatóként, és veszek részt az amblyopia szűrésére létrehozott program fejlesztési és tesztelési munkálataiban.

Az amblyopia incidenciája hazánkban 6%, mely bizonyos régiókban elérheti a 12%-ot is.[1] Az amblyopia olyan rendellenességként definiálható, amelyben a vizuális információ feldolgozása zavart szenved. Ez a diszfunkció két fontos következménnyel jár, mely alapján felismerhető a betegség: a látásélesség csökken, illetve teljesen ellehetetleníti a globális binokuláris látást. A betegség alapja, hogy számos kórállapot, szemészeti rendellenesség károsan befolyásolja a látórendszer érését. A tompalátás kialakulásáért leggyakrabban a strabizmus és az anizometrópia, illetve ezek kombinációja a felelős, valamint megemlítendőek még egyéb ritka szemészeti elváltozások, mint a veleszületett szürkehályog. Strabizmus vagy más néven kancsalság (1. ábra) esetén a szemek nézővonala nem találkozik a fixált pontban, ezért a két szem retinájára vetülő képek túlságosan eltérnek egymástól, melyet az agy nem képes fúzionálni, egy képként érzékelni. Az anizometrópia (2. ábra) pedig a két szem eltérő törőerejét jelenti, mely korrekció nélkül különböző képméretet és élességet okoz a két szem retináján.

1. ábra Strabizmus (kancsalság)
Forrás: Süveges Ildikó: Szemészet. 304. oldal

2. ábra Anizometrópia
Forrás: www.sbblions.com/kids-sight

Mindegyik említett kórkép esetén igaz, hogy mindkét, vagy egyik szemből az agyba továbbított információ rosszabb minőségű, melyet az agy mellőzni kezd, így az ahhoz tartozó agykérgi kapcsolatok nem fejlődnek megfelelően. Az eredmény szemüveggel nem korrigálható látáscsökkenés az adott szemen, súlyos esetben a szem vaksága is bekövetkezhet. A térlátás kialakulásához elengedhetetlen, hogy az agy a két szemből érkező, két különálló képet képes legyen egyetlen, éles képpé összeolvasztani, mely alapján már képesek vagyunk megbecsülni a látott tárgyak pontos térbeli elhelyezkedését. A fent említett kiváltó okok, és így értelemszerűen a tompalátás esetén is zavart szenved a térlátás, így diagnózisukhoz ennek vizsgálata célszerű. A tompalátás korai diagnosztikája nagy jelentőséggel bír, hiszen a kisgyermekkorban felismert betegség jó eséllyel nagymértékben gyógyítható, míg a kamasz vagy felnőttkorban azonosított elváltozás már csak kismértékben vagy egyáltalán nem javítható. A szűrést ideális esetben bölcsődés, óvodás korú gyermekeknél ajánlott elvégezni, hiszen így a látórendszer érésének lezárulása előtt fény derül az esetlegesen fennálló kórállapotokra, mely jelentős mértékben növelheti a későbbi kezelés hatékonyságát.[2-5]

Hazánkban a klinikumban, a térlátás vizsgálatára leggyakrabban alkalmazott Lang II. sztereoteszt (3. ábra) nem kielégítő érzékenységű: egy szemmel is észlelhető elemeket (monokuláris artefaktokat) tartalmaz, illetve a fix ábrák miatt betanulható, a gyermek egy második, vagy csoportos szűrésnél emlékezetből megnevezheti a képeket, így az esetleges állapotromlás nem fedezhető fel. E szempontok figyelembevételével kutatócsoportunk célja egy új, könnyen használható, véletlenszerűen megjelenített célingereket tartalmazó, megbízható szűrőprogram létrehozása.

3. ábra Lang II. sztereoteszt
Forrás: www.rextra.hu/latasvizsgalo-lang-stereo-test-ii

A kutatás már sok éve folyik, ez idő alatt elkészült egy működő, potenciálisan szűrésre alkalmas szoftver, mely asztali számítógépen és táblagépen is működőképes. A tesztelési fázisban alkalmazott random pont sztereotesztben ún. Snellen-E optotipeket (RDS-E) (4. ábra) használtunk, vagyis véletlenszerű pontokból álló háttéren különböző orientációjú, diszparitással rendelkező E betűket jelenítettünk meg.

4. ábra Snellen-E optotipek
Forrás: saját szerkesztésű kép

A teszt optimális beállításai mellett szabad szemmel látható mintázatot nem tartalmaz, az ábrák csak 3D (vörös-cián szűrőjű) szemüveg (5. ábra) segítségével, ép térlátás mellett ismerhetők fel.

5. ábra 3D szemüveg
Forrás: www.nlcafe.hu

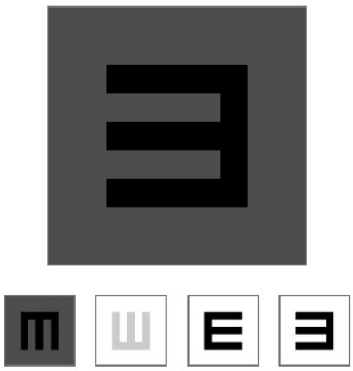
Jelen kutatás célja a munkacsoport által használt látásszűrő szoftver továbbfejlesztése oly módon, hogy online elérhető és könnyen kezelhető legyen, így a szülő otthon, ismerős környezetben végezheti el a szűrést egy 3D-s szemüveg segítségével, számítógépen, táblagépen vagy akár okostelefonon is. Konkrét célunk volt az esetleges, nem kívánatos monokuláris artefaktok felderítése és 3D szemüveggel való felismerhetőség tesztelése. Artefaktnak tekintettük, ha valaki egy szemmel felismerte az ábrát. Ez rontja tesztünk érzékenységét.
Vizsgálatunk regionális etikai engedéllyel és CE minősítéssel rendelkezik.

II. Anyag és módszer

2017 tavaszán kezdődött meg az artefakt szűrés fázisa, 44 fő önkéntes felnőtt közreműködésével, ebből 18 fő (41%) férfi, 26 fő (59%) nő, az átlagéletkor pedig 26,14 év. Kizárásra kerültek azon alanyok, ahol ismert, nem korrigálható szembetegség állt fenn. A szűrés megkezdése előtt a szűrő szoftverben az alany személyes adatait (név, születési dátum, TAJ szám, szemészeti státusz) szükséges regisztrálni. A precíz adatbevitel hozzásegít bennünket az adatok pontos összehasonlításához. A tényleges szűrés előtt még egy rövid betanítási folyamatot indít a program, ahol 3D szemüveg nélkül, szabad szemmel látható ábrák segítségével ismerkednek meg az önkéntesek a későbbi feladatukkal. Ha ebben a fázisban hibázik a páciens, a program további gyakorlást ajánl fel, ugyanakkor magas hibaszám esetén a program nem engedélyezi a tényleges szűrésre való továbblépést, hiszen az alany valószínűsíthetően nem érti a feladatot, így pedig csak fals pozitív eredményt kapnánk. A sikeres betanulást követően kezdődhet a valódi szűrés, melynek során három különböző denzitásban kerülnek megjelenítésre az ábrák.

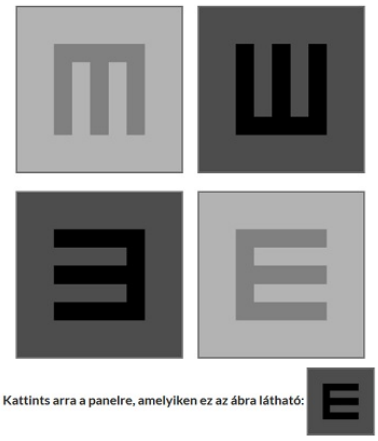
Denzitás alatt a célingert (pl. E betű) és a hátteret képező pontok sűrűségének százalékos kifejezését értjük az egész megjelenített kép pixelszámához képest, ami esetünkben 2, 10 és 50%. A 2%-os denzitás tartalmazza a legkevesebb, míg az 50%-os a legtöbb pontot. A pontok mozgása szerint két fajta kép került megjelenítésre, statikus (álló) és dinamikus (állandó frekvenciával mozgó). Hat különböző beállításban nézték az alanyok a képeket, ezek: 3D szemüveggel két szemmel, 3D szemüveggel bal szemmel, 3D szemüveggel jobb szemmel, 3D szemüveg nélkül két szemmel, 3D szemüveg nélkül bal szemmel és 3D szemüveg nélkül jobb szemmel. A program teljesen véletlenszerűen adja a fent említett beállításokat, így elkerülhető a betanulás illetve a szisztematikus hibák, mint a szem fáradása vagy adaptálódása. Minden verzióban 10 kép került megjelenítésre, így az önkéntesek a teljes teszt során összesen 360 képet tekintettek meg, mely közel egy órát vett igénybe. A fejlesztés jelenlegi állásán kétféle elrendezésben végezhető a szűrés, a munka első fázisában az ún. 1-es elrendezést (6. ábra)

kezdtük tesztelni, 34 fő bevonásával. Ebben egyetlen nagy képet lát az alany, alatta pedig négy kisebb lehetőséget, melyek közül ki kell választania, melyiket látja a fenti ábrában.

6. ábra Az 1-es elrendezés betanulási fázisa
Forrás: Humán Elektrofiziológiai és Csecsemő Látásélettani Labor

A 2-es elrendezés (7. ábra) tesztelése a munka második fázisában, 10 fő bevonásával történt. Ebben a vizsgálati elrendezésben jelenleg még alacsony elemszámú adat áll rendelkezésre. A 2-es elrendezés az 1-es fordítottja, tehát négy nagy képet lát az alany, alattuk pedig egyetlen kis képet, itt a nagyok közül valamelyikben kell megtalálnia a lent mutatott ábrát. A betanulási fázisban még mind a négy nagy képben látható 'E-betű', a tényleges szűrés során viszont csak egyetlen nagy kép tartalmaz ábrát, a többi üres panel.

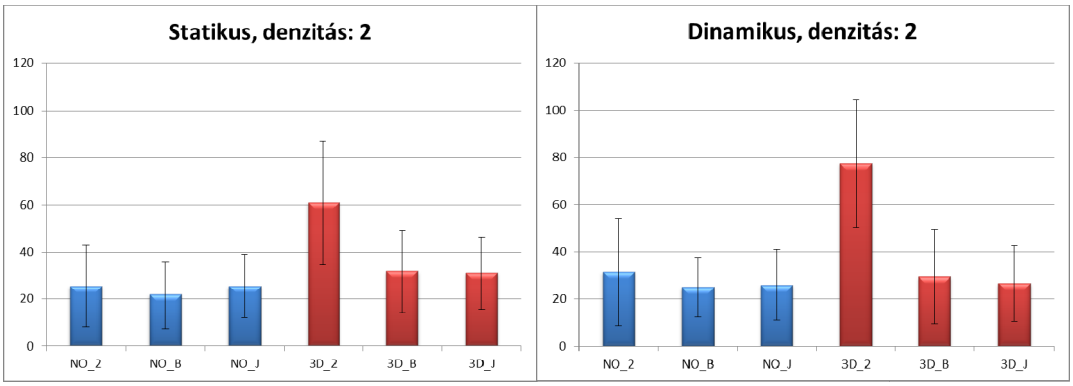
7. ábra A 2-es elrendezés betanulási fázisa
Forrás: Humán Elektrofiziológiai és Csecsemő Látásélettani Labor

A szoftver minden szűréssel kapcsolatos adatot rögzít, úgymint:
– a szűrés időpontja, időtartama és pontos körülményei,
– a megjelenített képek típusai és paraméterei,
– az alany válaszai és számított eredménye.

III. Eredmények

Az 1-es elrendezés esetén az alábbi eredményeket kaptuk. A 3D szemüveg segítségével, két szemmel megtekintett ábrák találati aránya a denzitás növekedésével pozitív korrelációt mutatott. A statikus mód esetén a 2-es, vagyis a legkevesebb pontot tartalmazó ábrákra 61%-

os volt a találati arány, ez a 10-es denzitásnál 92%, míg az 50-es denzitásnál 95% volt. A dinamikusan frissülő képek esetén valamivel magasabb találati arányt találunk, 2-es denzitásnál 77%, 10-es denzitásnál 96%, az 50-esnél pedig 97% volt a helyes válaszok aránya. A statikus ábrák nehezebbnek bizonyultak dinamikus társaiknál, ugyanakkor a 2-es denzitás mindkét esetben a legkevesebb találati arányt mutatta, ezek voltak az alanyok számára legnehezebben azonosítható ábrák a megjelenítés módjától függetlenül. (8. ábra)
A diagramok függőleges tengelyén látható a találati arány százalékban kifejezve, a vízszintes tengelyen pedig a vizsgálat 6 különböző verziója. A kék oszlopok a 3D szemüveg nélküli, míg a piros oszlopok a 3D szemüveg segítségével látott verziókat mutatják.

8. ábra A 2-es denzitás eredményei az 1-es elrendezésben
NO_2: 3D szemüveg nélkül két szemmel, NO_B:3D szemüveg nélkül bal szemmel, NO_J: 3D szemüveg nélkül jobb szemmel, 3D_2: 3D szemüveggel két szemmel, 3D_B: 3D szemüveggel bal szemmel, 3D_J: 3D szemüveggel jobb szemmel
Forrás: saját készítésű diagram

A 2-es elrendezés binokuláris, szűrőszemüveges találati eredményeinél is megfigyelhető a pozitív korreláció a denzitás növekedésével. Statikus megjelenítés esetén a 2-es denzitáson 58%-ban, a 10-es denzitáson 76%-ban, míg az 50-es denzitáson 82%-ban válaszoltak helyesen az alanyok. A dinamikus módban ezek az arányok 2-es denzitáson 70%, 10-es denzitáson 94%, az 50-es denzitáson pedig már 98% voltak. Ebben az elrendezésben is nehéznek bizonyult a legalacsonyabb denzitás.

1.táblázat A találati arányok és szórások összefoglaló táblázata

	1-es elrendezés		2-es elrendezés	
	Találati arány (%)	Szórás (%)	Találati arány (%)	Szórás (%)
Statikus 2	61	26,21	58	40,24
Statikus 10	92	21,22	76	32,86
Statikus 50	95	15,72	82	40,24
Dinamikus 2	77	27,11	70	38,58
Dinamikus 10	96	14,12	94	13,49
Dinamikus 50	97	13,98	98	4,21

Forrás: saját szerkesztésű táblázat

A 2-es elrendezés eredményei alulmaradnak az 1-es eredményeivel szemben, csak a dinamikus módú, legmagasabb pontsűrűségű feladatban teljesítettek jobban az alanyok. Összességében elmondható, hogy elrendezéstől és módtól függetlenül a 2-es denzitású képeknél érték el az alanyok a legalacsonyabb találati arányokat. Mindkét elrendezés esetén látható, hogy a dinamikus ábrák felismerhetősége jobb volt, mint a statikusaké.

A Bernoulli valószínűség ($p<0,001$ vagy 8/10 vagy afelett) alapján statisztikailag kimutatható monokuláris artefaktokat nem találtunk. Esetünkben csakis a 3D szemüveget alkalmazva, két szemmel nézve értek el az önkéntesek határérték feletti találati arányt.

IV. Összefoglalás

A tesztelési fázis eddigi eredményei alapján a szűrőprogram online verziója ígéretesnek bizonyult az amblyopia felismerésében. Monokuláris artefaktokat nem találtunk, ellentétben több, eddig alkalmazott módszerrel.[6] A kettes denzitást nehéz felismerhetősége miatt a jövőben valószínűleg nem fogjuk alkalmazni. További terveink között szerepel, hogy a szűrések során a fent bemutatott Snellen-E mellett egyéb, gyermekek számára érdekesebb figurákat is alkalmazzunk, úgymint mosolygós arcok, állatok, mesehősök. A jelenlegi artefakt szűrésekben egészséges, felnőtt önkéntesek voltak segítségünkre, a későbbiekben szeretnénk először egészséges, majd ezt követően a rizikócsoportba tartozó gyerekeken is alkalmazni a szűrőprogramunkat. A Magyarországon egyedülálló kezdeményezés keretében reményeink szerint a tesztelési időszak végeztével egy könnyen elérhető és kezelhető program segíti majd a szülőket az otthoni, kényelmes szűrésben, ezáltal időben felismerhetővé és korrigálhatóvá válnak az esetleges szemészeti eltérések, melyek amblyopiához vezethetnek. Hosszú távú tervünk, hogy programunkat nem csak hazánkban, hanem világszerte is elérhetővé tegyük.

Köszönetnyilvánítás

Sem a kutatás, sem ez a tanulmány nem jöhetett volna létre a Humán Elektrofiziológiai és Csecsemő Látásélettani Labor munkatársainak iránymutatása és hathatós segítsége nélkül, így elsősorban nekik, valamint a vállalkozó szellemű önkénteseknek tartozom köszönettel.

Irodalomjegyzék

[1] Sényi, K.: A gyermekek látásvédelmének speciális szempontjai. Magyar Orvos. Vol. 16. no.12. pp. 2-3.

[2] Süveges, I.: *Szemészet.* Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2004.

[3] Holmes, J. M. - Clarke, M. P.: Amblyopia. Lancet, 2006. Vol. 367. pp. 1343-51.

[4] Hangyál, É.: Az amblyopia (tompalátás) megjelenése és kezelésének fontossága. 2011. Gyermekgyógyászati Továbbképző Szemle. Vol. 16 no. 4. pp. 166-168.

[5] Budai, A.: A dinamikus random pont sztereogramok jelentősége a kisgyermekkori látásszűrésben. Pécs, 2013.

[6] Hahn, E. - Comstock, D. - Durling, S. - MacCarron, J. - Mulla, S. - James, P. - LaRoche, R.: Monocular Clues in Seven Stereotests. Dalhousie Medical Journal, 2010. Vol. 37. no 1. pp. 4-13.

Guth Kitti, MSc hallgató
Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar
E-mail: guth.kitti@gmail.com

dr. Budai Anna, PhD hallgató
Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet
E-mail: anna.budai@aok.pte.hu

dr. Mikó-Baráth Eszter, egyetemi adjunktus
Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet
E-mail: eszter.miko-barath@aok.pte.hu

dr. Szabó István, egyetemi tanársegéd
Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet
E-mail: istvan.szabo2@aok.pte.hu

dr. Jandó Gábor, egyetemi docens
Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet
E-mail: gabor.jando@aok.pte.hu

Témavezető: dr. Jandó Gábor, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet

Lektor: dr. Cziger-Nemes Vanda, egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Élettani Intézet

Az Európai Unió energiapolitikája I. – A közösségi energiapolitika első 45 éve

Haffner Tamás, *Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Földtudományok Doktori Iskola*

Az energiapolitika az 1950-es éveket követően az államok fontosabb stratégiai kérdésévé vált, míg a meghatározó fosszilis energiahordozók egyenlőtlen elhelyezkedése energiaimportőr és energiaexportőr országokra osztotta fel a világot. Az energetika politikai potenciállá, s több esetben háborút kiváltó okká vált a 20. század második felében. Az energiafüggőség okozta ellátásbiztonsági kockázatok kezelésének egyetlen tartós megoldását a saját erőforrások használata, azon belül is a megújuló energiaforrások alkalmazása szolgálhatja.

Az Európai Unió több mint fél évszázados törekvése a közös energiapolitika létrehozására továbbra is csak részsikereket tudott elérni, magvalósítása várhatóan a következő évtizedekben is komoly feladatot fog róni az EU számára. A villamosenergia és a földgáz belső piacának megteremtésével 2011-re jelentős előrelépést sikerült elérni, azonban maga a liberalizációs folyamat se mondható befejezettnek, várhatóan az Európai Uniónak középtávon meg kell alkotnia negyedik liberalizációs csomagját.

Az Európai Unió 2000-es évek második felében nagyratörő célt határozott meg a megújuló energiaforrásokból előállított energiának a 2020. évi teljes bruttó energiafogyasztásban képviselt részarányára vonatkozóan. A célkitűzés végrehajtása nemcsak a közösség egészének, hanem a tagállamok számára is komoly kihívást jelent.

Középtávon az Európai Unió legfontosabb energetikai kérdése az Európa2020 stratégia energetikai célkitűzéseinek végrehajthatósága. Az Európai Bizottság utoljára 2014-ben hozta nyilvánosságra a stratégia végrehajtásának mérlegét, melyben bizakodó álláspontot képviselt e célok végrehajtása érdekében. A mérleg alapján az Európai Unió jó úton halad a megújuló energiaforrásokból előállított energiának a 2020. évi teljes bruttó energiafogyasztásban képviselt részarányára vonatkozó célkitűzés teljesítésében. A közösség országainak összértéke 2012-ben a 14,4 százalékot, mely 2014-ben a 16 százalékot érte el. Amennyiben nem csökken a növekedés üteme, reálisnak tűnik a stratégia által kitűzött cél elérése, sőt annak túlteljesítése is.

Jelen tanulmány ezen időszak első negyvenöt évét vázolja fel, azaz azt a rögös és hosszú utat, míg az Európai Unió energiapolitikája a korábbi törekvések feladását követően, határozottan a megújuló energiaforrások támogatása felé fordul.

Kulcsszavak: Európai Unió, Európai Közösség, Energiapolitika

I. Bevezetés

Az Európai Közösség a közös piac létrehozásának kezdeti törekvésén, majd a gazdasági unió megvalósításán túlmutatóan egyre inkább az európai országokat összefogó politikai szövetséggé kezdett válni, amelynek egyik célja az államok közti gazdasági, társadalmi és területi kohézió kialakítása lett. Ennek megteremtése érdekében az Európai Közösség szakpolitikát hozott létre, mellyel fokozatosan mélyítette el az adott terület integrációját. A 36 uniós szakpolitika egyike az energiapolitika, amely alapját a későbbi alapító országok már az integráció kezdete előtt lerakták, azonban nemzetgazdasági és nemzetbiztonsági kiemelt szerepe miatt mégis az integráció egyik leglassabban fejlődő, legkényesebb területe lett.

II. A közösségi energiapolitika megteremtésének korai törekvései

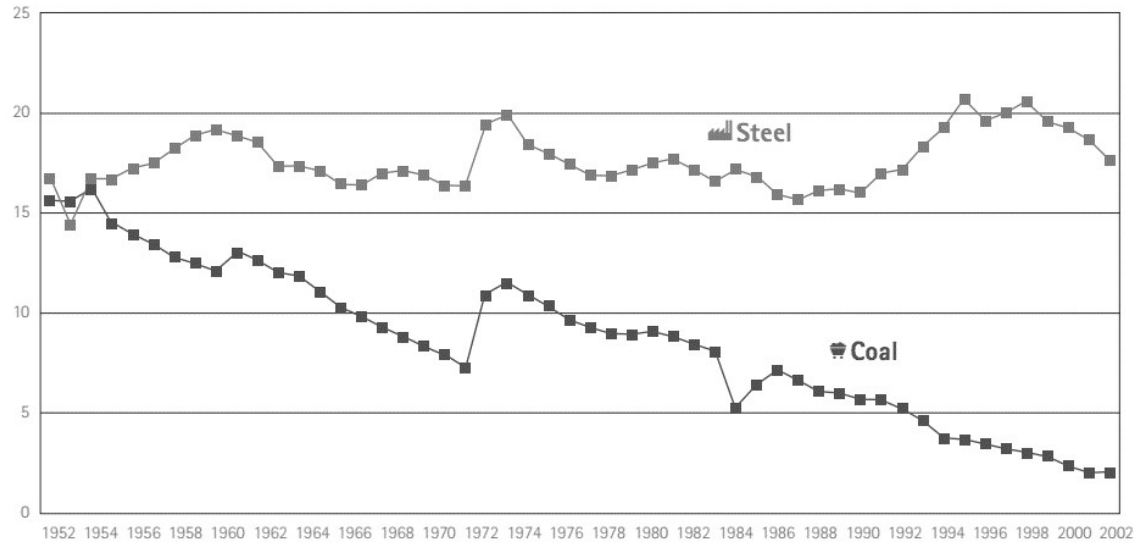
Az európai integráció első lépésének a Robert Schumann francia külügyminiszter javaslatára életre hívott Európai Szén– és Acélközösséget (ESZAK) tekinthetjük. Az ESZAK létrehozása mögött annak politikai célja állt, hogy a II. világháború során egymással szembenálló nyugat-európai országok, különösen Franciaország és Németország közti gazdasági együttműködést támogassa, ezzel elősegítve ezen országok egymáshoz való közeledését, gátat vetve ezzel egy újabb európai fegyveres konfliktusnak. (Kaposi 2007) A Montánunióval létrehozott szupranacionális hatóság a kor legjelentősebb energiaforrása, a szén, valamint a gazdasági fejlődés alapjául szolgáló acél közös piacának létrehozásával megteremtette a lehetőségét a gazdasági integráció elmélyülésének. Az ESZAK létrehozásával került először nemzetek feletti hatáskörbe egy olyan fontos terület, amely korábban nemzetállami hatáskörbe tartozott. A tagországok között megszűntek a szénre és a kohászati termékekre kivetett vámok, létrejött e termékek közös piaca az ESZAK országain belül. (Landes, 1986; Horváth, 2007) Az integráció energetika szempontjából kiemelt jelentőséggel bírt, tekintve, hogy ekkor a szén volt a közösséget létrehozó országokban a meghatározó energiahordozó, ez adta a fűtőanyag-felhasználása 83 százalékát. (Pálfiné Sipőcz 2011) Az ESZAK létrejötte és működése a közös európai energiapolitika előfutárának tekinthető.

A gazdasági integráció folytatása és elmélyítése érdekében a Benelux államok (Hollandia, Luxemburg, Belgium) fogalmazták meg a nemcsak a szén és az acél, hanem valamennyi áru és szolgáltatás vámoktól és mennyiségi korlátozásoktól mentes közös piaca létrehozásának szándékát. A tárgyalások eredményeként a Benelux államok, kiegészülve a Montánunió többi országával (Olaszország, Németország, Franciaország) 1957-ben a római szerződések aláírásával létrehozták Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Európai Atomenergia-közösséget (EURATOM). Az EURATOM azzal a céllal jött létre, hogy megteremtse a tagországok atomenergia-iparának gyors létrehozásához és növekedéséhez szükséges feltételeket. A szervezet a beruházásokat indikatív programokkal ösztönzi, a kutatás és fejlesztés előmozdítása érdekében pedig közös kutatási és képzési programokat végez. Emellett a szerződés a hasadóanyaghoz való hozzáférés kapcsán az egyenlő hozzáférés elvét határozta meg, illetve létrehozta az uránérc árképzési mechanizmusát. Ettől a tagállamok nem térhettek el, ezzel biztosítva a résztvevő országok számára az energiatermeléshez szükséges nyersanyaghoz azonos feltételekkel történő hozzájutást. Az EURATOM–szerződés az ESZAK-ot létrehozó megállapodással ellentétben – katonai és nemzetbiztonsági szempontok mellet - már konkrétan energetikai, közös energiapolitikai célkitűzéseket tartalmazott, ezzel a közös európai energiapolitika kialakításának első lépcsőfoka volt. [1]

Bár az integrációt megteremtő három szerződés közül kettő direkten foglalkozott az energetikai integráció megteremtésével, a közös energiapolitika megteremtése a közösség

[1] Az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó Szerződés (Egységes szerkezetbe foglalt változat)

leglassabban fejlődő területe maradt. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a tagállamok stratégiai ágazatként tekintettek az energiaszektorra, mely országonként eltérő módon és mértékben, de a nemzetek meghatározó befolyása mellett működött. E befolyásukról a nemzetállamok nem kívántak lemondani, ami a szakpolitika igen lassú fejlődéséhez vezetett.
A közösségnek már az 1950-es évek végén szembesülnie kellett az azt a mai napig meghatározó energetikai probléma kibontakozásával. Az európai szénipar prosperálása az ESZAK létrehozását követő öt-hat éven belül végett ért, a szén ára csökkenésnek indult, a termelés a legtöbb helyen csak állami dotációval vált fenntarthatóvá. Az ESZAK-ot irányító főhatóság számára világossá vált, hogy nem egyszeri, hanem strukturális válságról van szó, melynek tekintetében javasolta a válság kihirdetését, melyet azonban a Főhatóság döntéseit jóváhagyni hivatott Miniszteri Tanács elutasított. (Mioche 2004)

1. *Ábra: EU-15 országok szén és acéltermelésének részesedése a világ termeléséből*
Forrás: Mioche [2004]

A széntermelés és felhasználás visszaesésével párhuzamosan az 1950-es évek végétől folyamatos növekedésnek indult az Európai Közösség (EK, Közösség) szénhidrogén felhasználása, s ezzel annak szénhidrogénimport-szükséglete. Ennek hatására fogadta el az EK 1964-ben a közös energiapolitika felé vezető rögös út első mérföldkövének számító, az EK kormányai között létrejött energiaügyi kérdésekre vonatkozó megállapodásról szóló jegyzőkönyvet.[2] A megállapodásban a közösség tagjai először nyilvánították ki a közös energiapiac szükségességét. A dokumentum rögzítette az olcsó és biztonságos energiaellátás megteremtésének szükségességét, a szénbányászat támogatásának fokozatos csökkentését, a közösségen belüli szénhidrogén termelés fokozását, valamint – az EURATOM szerződésben rögzítettnek megfelelően – a nukleáris energia energetikai célú hasznosításának támogatását.
Az ellátásbiztonsággal kapcsolatban az Európai Bizottság (Bizottság) 1968-ban terjesztette elő az „Első irányvonalak a közösségi energiapolitikához" című memorandumát, melyben a közös energiapolitika megteremtését sürgette. A Bizottság komoly ellátás-biztonsági kockázatot látott a tagállamok energiaimport-függőségében, különösen a beszerzési források elégtelen diverzifikációjában. Ekkor az energiahordozó-import a közösség teljes importjának 18 százalékát tette ki. A Bizottság szükségesnek tartotta az ellátási zavarok kockázatának értékelését, s a kezelési lehetőségeinek vizsgálatát. A folyamatos ellátás érdekében

[2] Protokoll eines Abkommens betreffend die Energiefragen, vereinbart zwischen den Regierungen der Mitgliedstaaten der Europäischen Gemeinschaften am 21. April 1964 in Luxemburg

megfogalmazta a kőolaj, az olajtermékek és a nukleáris fűtőanyagok készletezésének indokoltságát. A memorandum egyenlő hozzáférést javasolt a belső, illetve a Közösség érdekeltségébe tartozó külső primer energiaforrások elérése terén, továbbá előirányozta a szénhidrogének és a nukleáris energiahordozók esetén a közösségi szintű ellátáspolitika megteremtését. (COM (68) 1040).

III. Világgazdasági és világpolitikai folyamatok hatása a közösségi energiapolitikára

Az 1973-es év több szempontból is meghatározóvá vált az EK számára. 1973. január 1.-vel Dánia, Írország és az Egyesület Királyság csatlakoztak a Közösséghez, melynek gazdasági súlya – elsődlegesen a brit csatlakozás következtében – jelentős mértékben megnövekedett. Ugyanakkor a szintén ebben az évben kitört olajválság jelentősen hátráltatta az integráció elmélyülését. (Horváth 2002) Alig egy évvel az után, hogy a közösség energiaimport-függősége rekord magas, 63%-os szintre emelkedett, az arab országok „bojkott" alá vonták az Izraelt támogató államokat, köztük jó néhány európai országot is. (van der Wee, 1986) A krízis után egyértelművé vált az energiafüggőség mérséklésének, valamint az energiaszektor integrációjának szükségessége. Az olajválság kitörését megelőzően a Bizottság által készített tanácsi előterjesztés diverzifikáltabb energiamix felhasználását szorgalmazta, melyet a szénhidrogén felhasználás csökkentésével, a szén és az atomenergia alkalmazás növelésével kívánt megvalósítani. Ugyanakkor az ellátás stabilitását az energiaexportőrökkel való kölcsönös együttműködés megteremtésével kívánta biztosítani.[3] Az olajválsággal kudarcra ítélt kooperációs célkitűzés a probléma Közösségen belüli megoldása felé terelte a hangsúlyt.
A krízis következtében az 1973 decemberében, Koppenhágában tartott csúcson a tagországok állam- és kormányfői megegyezésre jutottak a közös energiapolitika bevezetéséről. Az elvi megállapodás alapján az Európai Tanács 1974-ben döntött az EK új energiapolitikai stratégiájáról,[4] melyben a közösség kinyilvánította, hogy az olajválság következtében felszínre kerülő energetikai problémák miatt szükségszerűvé vált a fogyasztó és termelő országok cselekvéseinek összehangolása és a tagállami pozíciók szoros koordinációja. A stratégia rögzítette, hogy a közösség energiaimport-függőségére való tekintettel a gazdasági növekedés veszélyeztetése nélkül csökkenteni kell a közösség energiafelhasználásának növekedési ütemét. Emellett célul tűzte ki az EK saját erőforrásokon alapuló energiatermelésének fokozását, mely a saját szénhidrogén-készletek fokozott kitermelését, valamint az atomenergia felhasználás fokozott alkalmazását irányozta elő. Az 1950-es évek második felében a felhasznált energiahordozók struktúrájában lezajló változást követően az 1973-as olajválság hozta a második fordulópontot a felhasznált energiahordozók tekintetében. Ahogy az az 1. ábrán látható volt az olajválság hatására az európai széntermelés rövid időre újra reneszánszát élte, azonban meghatározó energiaforrássá az atomenergia vált.
A Tanács ugyanezen az ülésén döntött a közösség 1985-ig terjedő, 10 éves energiapolitikai céljainak elfogadásáról,[5] melyben az új energiapolitikai stratégiában megfogalmazott célok végrehajtásához szükséges intézkedéseket határozta meg. A stratégia végrehajtása érdekében döntött az EK 63 százalékos (1973) energiaimport-függőségének 50, lehetőség esetén 40 százalék alá csökkentéséről. Ennek érdekében az 1973-as szinthez képest 15 százalékkal kívánta mérsékelni az energiafelhasználás növekedésének ütemét 1985-ig, továbbá a 35 százalékban határozta meg az atomenergia felhasználásával termelt villamosenergia arányát a teljes villamosenergia-termelésben.

[3] Guidelines and priotity actions under the Community energy policy 27 April 1973. SEC(73) 1481
[4] Council Resolution of 17. September 1974 concerning a new energy policy strategy for the Community
[5] Council Resolution of 17. December 1974 concerning Community energy policy objectives for 1985

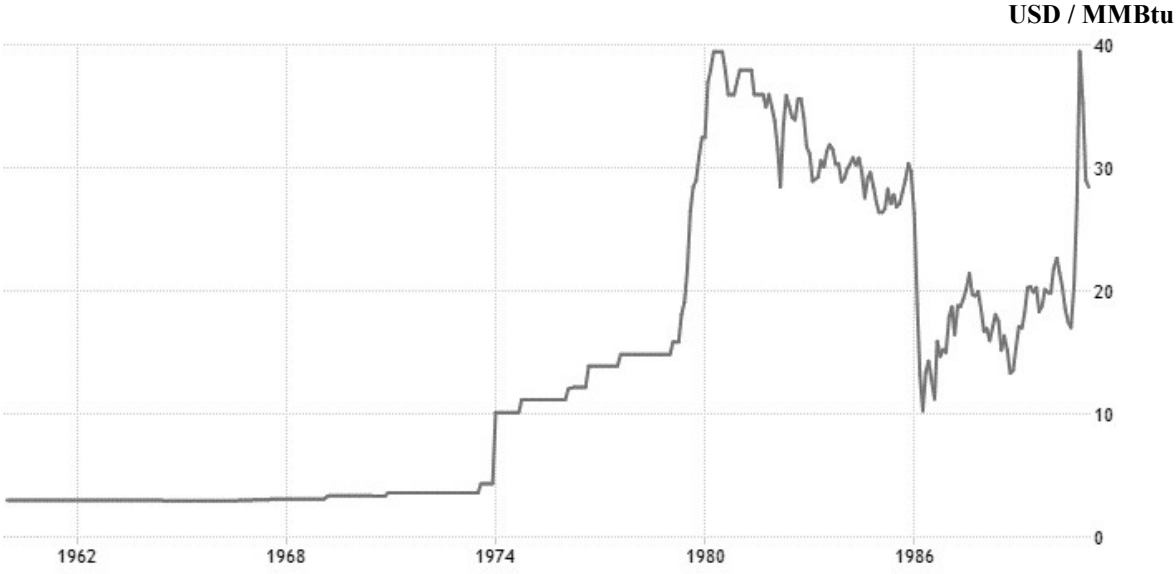
	For the record		1985 Objectives (figures rounded off)	
	1973 Estimates	1985 Initial forecasts (2)	50 % dependence	40 % dependence
Solid fuels	22·6	10	17	17
Oil	61·4	64	49	41
Natural gas	11·6	15	18	23
Hydro-electric and geothermic power	3	2	3	3
Nuclear energy	1·4	9	13	16
Total requirements	100	100	100	100

(1) Internal consumption + exports + bunkers.
(2) *Source:*
'Prospects of primary energy demand in the Community (1975—1980—1985)', supplemented by an additional estimate made in January 1973 for the new Member States.

2. ábra: A teljes elsődleges energiafelhasználás megoszlása az EK országaiban
Forrás: Council Resolution of 17. December 1974 concerning Community energy policy objectives for 1985

A határozat konkrét célokat határozott meg a közösségi feketeszén– (180 Mtoe[6]), barnaszén és tőzeg– (30 Mtoe), valamint a földgáz termelése (175–225 Mtoe), továbbá az atomenergiából (160–200 GW), geotermikus– és vízenergiából (45 Mtoe) származó villamos- és hőenergiatermelés vonatkozásában. A Tanács e határozata újabb mérföldkő volt a közös energiapolitika kialakításának útján, ugyanis ez volt az első olyan döntés, amely konkrét energiapolitikai intézkedést fogalmazott meg az EK országai számára, s így ha áttörést nem is, de előrelépést mindenképpen jelentett a közös energiapolitika elmélyítésében. A célok végrehajtásának, és ezáltal atomenergia preferálásának, továbbá az energiafelhasználás diverzifikálásának köszönhetően az 1970-es évek végétől az EK sikeresen csökkentette a kőolaj felhasználását, és ezzel kőolajimport-függőségét.
1980-ban újabb döntés született a Közösség, ezúttal 1990-ig terjedő energiapolitikai céljairól,[7] melyben amellett, hogy megerősítették az öt évvel korábban meghatározott célkitűzéseket, előírta a tagállamok számára, hogy az Európai Bizottság felé évente nyújtsák be energiapolitikai programjukat. A határozat további mérséklést irányozott elő az energiafelhasználás növekedési ütemének csökkentése (0–7%) kapcsán, valamint előírta, hogy a villamosenergia-termelés 70–75 százalékát szilárd tüzelőanyag és atomenergia felhasználásával kell biztosítania a közösségnek. A döntés a közösség nettó kőolajimportjának mértékét az 1978–as értékben (472 millió tonna) maximálta, melynek végrehajtását elősegítette az északi-tengeri kőolaj-termelés beindítása és felfutása.

[6] millió tonna olajegyenérték
[7] Council Resolution of 9 June 1980 concerning Community energy policy objectives for 1990 and convergence of the policies of the Member States

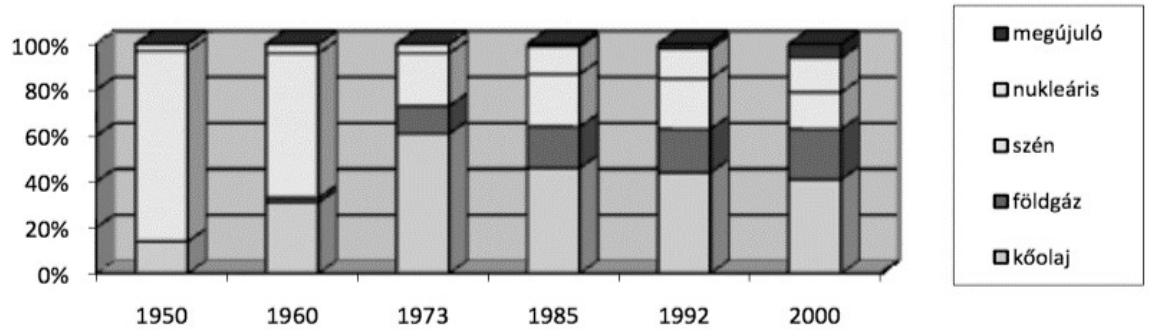
3. ábra: Nyersolaj világpiaci árának alakulása 1960-1990 között
Forrás: www.tradingeconomics.com

Az 1970-as évek végén az olaj árának drasztikus megemelkedése, valamint az 1980-as években az EK bővítése (Görögország – 1982, Spanyolország és Portugália – 1986) további problémákat vetett fel. Az olajár-emelkedés az 1970-es évek közepére jellemző, az olajár viszonylagos stabilizálódásából következő optimizmust teljesen elfojtotta. A Közösség döntéshozói számára végérvényesen világossá vált, hogy a közösség energiabiztonságának megteremtéséhez vagy alternatív importforrásokat vagy alternatív energiahordozót kell találniuk az ellátásbiztonság megőrzése érdekében. A problémát tovább fokozta Görögország, Spanyolország és Portugália felvétele a Közösségbe, mely az EK energia-függőségének növekedéséhez vezetett.

A helyzetre az Európai Tanács egy újabb 10 éves célkitűzéseket megfogalmazó határozattal reagált,[8] mely a piac integrációját, közös árképzési elvek alkalmazását, költséghatékonyságot, diverzifikációt, s az energiaárak fluktuációjának mérséklését tűzte ki célul. Emellett meghatározta az energiahatékonyság 20 százalékkal történő javítását, a nettó olajimport 40 százalék alá csökkentését, valamint a szénhidrogének arányának 15 százalék alá csökkentését a villamosenergia termelésben.

Az olajválságot követően az 1986. április 26-i csernobili atomkatasztrófa hozta a harmadik fordulópontot az EK által felhasznált energiahordozók összetételének tekintetében. A katasztrófát követően fogadta el a Tanács az új és megújuló energiaforrások felé történő orientációt szorgalmazó határozatát.[9] Az irányelv Európai Közösségben döntéshozói szinten elsőként mondta ki, hogy az új és a megújuló energiaforrások alkalmazása tudja egyedül hosszú távon biztosítani a közösség növekvő energiaigényének fedezetét. Ennek megfelelően a határozat szorgalmazta a megújuló energiaforrások alkalmazását elősegítő kutatások támogatását, a tapasztalatok Közösségen belüli megosztását, szemléletformáló kampányok végrehajtását, és a megújuló energiaforrások alkalmazásának támogatását.

[8] Council Resolution of 16 September 1986 concerning new Community energy policy objectives for 1995 and convergence of the policies of the Member States
[9] Council Resolution of 26 November 1986 on a Community orientation to develop new and renewable energy sources

4. ábra: Az EK által felhasznált energiahordozók aránya.
Forrás: Pálfiné Sipőcz [2011a]

Az 1970–1980-as évek folyamatai egyértelműen rávilágítottak arra, hogy az energiapolitika továbbra is az EK egyik leggyengébb, és egyben legkevésbé fejlődni tudó szakpolitikája. A közösségi energiapolitika legmeghatározóbb eszközének számító irányelvek nem terjeszkedtek túl célirányok és célértékek meghatározásán, ennek tekintetében nem határoztak meg jogi kötelezettséget a tagállamok számára. (Matlary 1999) Mindezek következtében a közösségi energiapolitika kialakítása megrekedt a tagállami stratégiákat befolyásolni kívánó, ám azokra komolyabb hatást gyakorolni nem képes iránymutatás-gyűjtemény szintjén. Az időszak elvitathatatlan pozitívuma ugyanakkor, hogy a tagállami stratégiák végrehajtása következtében a Közösségen belüli szén- és szénhidrogén-termelés fokozásával és atomerőművek létesítésének következtében csökkent az EK energiafüggősége.

IV. Piacliberalizációs folyamatok kezdete

Az 1970-es évek olajválságai következtében az Európai Közösségen belül a nemzeti piacok védelme érdekében megszaporodtak a „nem vámjellegű korlátozások", melyek intézményrendszere már a Római Szerződésben rögzített négy alapszabadság érvényesítését és a közös piac teljes megvalósítását gátolták. Az 1980-as évek kezdetén fogalmazódott meg annak gondolata, hogy a Közösség közös energiapiacának megteremtéséhez a versenyképesség fokozására van szükség, ami csak dereguláció val érhető el. Ehhez azonban szükségessé vált a közösségi döntéshozatali rendszer reformja, mely de facto a tagállami szuverenitás csökkentését, a közösségi döntéshozatal erősödését jelentette. A hosszas egyeztetés következtében kialakuló konszenzus eredményeként 1986. február 18-án Luxemburgban írták alá a Római Szerződést módosító Európai Egységes Okmányt (EEO). (Horváth 2002)

Az EEO elfogadása jelentős előrelépést jelentett a közösségi energiapolitika megalkotásának folyamatában. Ettől kezdve az Európai Közösség feladatává vált a közös energiapiac kialakítása. Ennek megvalósításához szolgált példaként az Egyesület Királyság, amely az 1980-as években végrehajtotta energiaszektorának privatizációját. Ez elősegítette az energiaszektor nemzeti politikai érdekek fölé emelésének folyamatát, mely elengedhetetlen előzménye volt a belső energiapiac létrehozásának. (Matlary 1999)

A belső piaci és versenyszabályok az energiaszektorra történő kiterjesztése azonban nem volt teljeskörű. Míg az EEO az energiahordozók kereskedelmére és szállítására közös szabályok alkalmazását irányozta elő, addig a szabályozás a külkapcsolatokra, valamint az energiabiztonságra nem terjedt ki. Az ellentmondást némiképp csökkentette a Maastrichti Szerződés a kül- és biztonságpolitikai együttműködés koordinációjával, azonban feloldani nem oldotta fel azt. (Pálfiné Sipőcz 2011)

A tanácsi irányelvekben meghatározottaknak megfelelően az EK importfüggősége az 1980-as évek elejére 40 százalék alá csökkent, viszont ezt követően fokozatos növekedés

következtében az évtized végére ismételten meghaladta az 50 százalékot. Az energiafüggőség csökkentésére vonatkozó törekvések kudarcát követően a közösség az import diverzifikációjában látta az ellátásbiztonság javításának lehetőségét. A Szovjetunió 1991-ben bekövetkezett összeomlása megteremtette a lehetőséget az orosz szénhidrogén részarányának növelésére az EK országainak energiaimportjában. Ez felerősítette a közösségi energiapolitika kialakításának - 1973 előtt aktívan jelen lévő - külkapcsolati szegmensét. A nemzetközi energetikai együttműködések jogi kereteinek létrehozása érdekében 1994. december 17-én 44 ország ratifikálta az Energia Charta Szerződést (ECT). Az ECT alapvető célja az európai posztszovjet országok energiapiacának integrációja az európai és a világpiacba, valamint az exportőr és importőr országok között a növekvő kölcsönös függőség miatt jelentősebbé váló nemzetközi energiakereskedelmet szabályzó bilaterális megállapodások helyét felváltó multilaterális megállapodás létrehozása volt. Az egyezményt az Európai Unió 1997. szeptember 23-án fogadta el. (98/181/EK)

Az Európai Bizottság 1994-ben ismételten kísérletet tett a közös uniós energiapolitika létrehozására. Ennek érdekében terjesztette a Tanács elé az Európai Unió (EU) első energiapolitikával foglalkozó zöld könyvét. (COM(94) 659) A dokumentum az uniós szakpolitika alapjaként a versenyképesség, az ellátásbiztonság és a környezetvédelem hármas célrendszerét határozta meg. A dokumentum emellett meghatározta az energiaügyi külkapcsolatok relációs céljait, az Energia Charta normarendszerét felölelő integrált külkapcsolati megközelítést, valamint a pénzügyi támogatások és az energiapolitika külső céljainak összekapcsolását. Ez utóbbiak jegyében javaslatot fogalmazott meg harmadik országokkal történő energetikai együttműködési program kialakítására. A dokumentum kiemelt célként kezeli a fekete-tengeri térség országaival való energetikai együttműködés megteremtését az EU energiabiztonságának fokozása érdekében. (Pálfiné Sipőcz 2011a) A könyv egyértelműen az 1973-as olajválság előtt megfogalmazott, az ellátásbiztonságot partnerségen alapuló megállapodások megkötésével biztosítani tudó, az olajválságok során egyértelműen elbukó közösségi politikához való visszatérést jelentette. A Zöld Könyv[10] elfogadását követően készítette el az Európai Bizottság energiapolitikai témájú Fehér Könyvét.[11] Az 1995-ben előterjesztett javaslatcsomag legfontosabb energiapolitikai törekvésként, az EEO elfogadásával lehetővé váló belső villamosenergia és földgázpiac megvalósítását tűzte ki célul. Az anyagban hangsúlyos szerepet kapott a Zöld Könyvben megfogalmazott külkapcsolati dimenzió, mely az ECT szabályozási keretében lévő lehetőséget kihasználva a keleti energetikai kapcsolatok fejlesztésére helyezte a hangsúlyt. (COM(95) 682)

[10] „A zöld könyv néven ismert dokumentumokat az Európai Bizottság azért adja ki, hogy meghatározott témákban ösztönözze az európai szintű párbeszéd kibontakozását. A cél az, hogy az érdekelt felek (magánszemélyek, illetve szervezetek) részt vegyenek a dokumentumban megfogalmazott javaslatok alapján induló konzultációs folyamatban, és megvitassák egymással az adott témával kapcsolatos nézeteiket. A zöld könyvek alapján esetenként jogalkotási javaslatok kidolgozására is sor kerül, melyeket az ún. fehér könyvek ismertetnek.” Forrás: ec.europa.eu/green-papers/

[11] „A Bizottság a fehér könyvek elnevezésű dokumentumokban uniós intézkedésekre tesz javaslatot valamely konkrét területen. Egyes esetekben azt követően kerül sor fehér könyv közzétételére, hogy a Bizottság az adott témában európai szintű konzultációs folyamatot elindító zöld könyvet ad ki. Ha az Európai Unió Tanácsa kedvező véleményt alakít ki a fehér könyvről, az érintett területen európai uniós cselekvési program indulhat. Forrás: ec.europa.eu/white-papers/

5. ábra: Nyersolaj világpiaci árának alakulása.
Forrás: www.tradingeconomics.com

A kőolaj alacsony ára, a megnyíló orosz energia-beszerzési lehetőségek az ellátásbiztonság terén az importfüggőségi cél háttérbe szorulását és annak az import diverzifikálásával történő biztosításának előtérbe helyezését eredményezték. A Tanács 1996. július 8-i ülésén[12] elfogadta a Fehér Könyvben megjelölt célok végrehajtását, mely utat nyitott az Európai Unió belső villamosenergia és földgázpiacának létrehozását szolgáló első liberalizációs csomag kidolgozásának és elfogadásának.

V. Az első és második liberalizációs csomag elfogadása

Az energetika területén a liberalizáció és a belső piac létrehozása a villamosenergia- és földgáz piacon összetett politikai és jogi feladatot jelentett. Ennek oka, hogy a termelés és szállítás liberalizálását jogi-, az elosztását pedig annak természetes monopóliumi jellege akadályozta. További gátat jelentett ezen ágazatok nemzetbiztonsági, szociális, és nemzetgazdasági szerepe, mely már az integráció kezdete óta fékezte a közösségi energiapolitika kialakítását. Az uniós szintű közös szabályozás létrehozását azonban feltétlenül indokolta, hogy a nemzeti monopóliumok akadályozzák az egységes uniós energiapiac kialakítását, mely a Római Szerződésben és annak módosításában az Európai Egységes Okmányban lefektetett alapelvekkel ellentétes. Az egységesítés mellett szólt, hogy míg egyes országokban, ahol az energiaszektor e része erősen centralizált volt, a piaci árak jelentősen meghaladták, azon országok árszínvonalát, ahol már korábban megkezdték a piac liberalizációját.
Az EU első liberalizációs csomagja 1996–1998 között született meg, melynek keretében villamosenergia (96/92/EK) és a földgáz (98/30/EK) belső piacának közös szabályait megállapító irányelvek – tekintettel a tagországok piacának eltérő liberalizáltsági szintjére – rugalmasan és fokozatosan bevezetésre kerülő szabályokat határoztak meg. A villamosenergiára vonatkozó irányelv engedélyezte a tagállamoknak, hogy közérdekből közszolgáltatási kötelezettségeket állapítsanak meg a szolgáltatók számára a szolgáltatás biztonsága, folyamatossága, minősége, megfizethetősége és a környezet védelmének érdekében. Lehetővé tette a tagállamok számára az intézkedések fokozatos bevezetését, melynek kapcsán háromfázisú piacnyitást irányzott elő. A folyamat végéig, 2003-ig 33 százalékos piacnyitási szintet kellett a tagállamoknak elérni. Az irányelv elfogadása a szükséges előírások teljesítése esetén mindenki számára biztosította az erőmű-létesítés és a

[12] Council Resolution of 8 July 1996 on the White Paper 'An energy policy for the European Union

villamosenergia-termelés lehetőségét. A hálózat monopoljellegéből adódó korlátozások kiküszöbölése érdekében előírta legalább menedzsment oldaláról független rendszerirányító kinevezését, akinek megkülönböztetés mentesen kellett biztosítania a hálózat használatát minden piaci szereplő számára. Az irányelv a hozzáférés három módját határozta meg (tárgyalásos hálózati hozzáférés, szabályozott hálózati hozzáférés, egyvásárlós modell). A két évvel később, 1998-ban hatályba lépő gázpiaci irányelv a derogációt nem kérő államok számára objektív, nem diszkriminatív és mindenki számára elérhető feltételeknek megfelelő engedélyezési gyakorlatot vezetett be a gázipari létesítmények építetése és működésük engedélyezése vonatkozásában. Az irányelv a villamosenergia piaci irányelvhez hasonló módon szabályozta a hálózati infrastruktúra használatát, azonban csak a tárgyalásos és a hálózati hozzáférés eljárást tartalmazta. (Hugyecz 2010)

Az első liberalizációs csomag komoly eredményeket hozott a belső piac megteremtése kapcsán, azonban számos kedvezőtlen hatást vont maga után, amely többek közt az elvárt árcsökkenés helyett egyes fogyasztói csoportok számára áremelkedést jelentett. Több tagállam számára jelentős problémát okozott a hálózatok részleges összekapcsoltsága, mely gátolta a verseny létrejöttét, különösen a határokon átívelő kereskedelem fellendülését. A hibák korrigálására érdekében az Európai Bizottság a 2000-es évek elején kidolgozta az Európai Unió második liberalizációs csomagját. Az új villamosenergia irányelv (2003/54/EK) a piaci verseny korlátjaként a hálózati hozzáférést, a díjszabást és a tagállamok eltérő piacnyitását határozta meg. E korlátok, s ez által a piaci verseny biztosítása érdekében irányozta elő az átlátható, méltányos, valamint egységes díjazású hálózati hozzáférést, és az ennek biztosításához szükséges elosztó- és átviteli hálózatok üzemeltetését, a szolgáltatoktól különálló társaságokba szervezését. Az Európai Parlament és a Tanács döntése biztosította a fogyasztók számára a szabad szolgáltató választás jogát, illetve előírta az egységes szabályozás létrejöttéhez szükséges tagállami eltérések mielőbbi megszüntetését. Az irányelv megerősítette a tagállamok azon jogát, hogy a villamosenergia-ágazatban működő társaságok számára közszolgáltatási kötelezettségeket írjanak elő ellátásbiztonsági, minőségi, árszabási és a környezetvédelmi szempontok alapján. Ennek érdekében engedélyezte olyan szolgáltató kijelölését, aki a választott szolgáltató szolgáltatásának megszűnése esetén biztosítja a szolgáltatást az ellátás nélkül maradó fogyasztók számára. Az erőművek építése esetén az előző irányelv által meghatározott engedélyezési eljárás mellett a döntés lehetőséget teremtett versenytárgyalásos eljárás lefolytatására is. Ez az eljárás a nemzeti szabályozó hatóságok számára biztosított hatáskört ahhoz, hogy a beadott pályázatok közül a szabályozók dönthessék el, hogy mely erőmű létesítéséhez járulnak hozzá.

Az új földgáz piacát szabályozó irányelv (2003/55/EK) a tökéletesen működő és versengő belső energiapiac fő akadályaként a hálózati hozzáférést, a díjszabást, a hálózatok közti együttműködést, a tárolókapacitásokhoz való hozzáférést és a tagállamok eltérő piacnyitási szintjét jelölte meg. Ennek érdekében a tagállamok kötelességévé tette, hogy gondoskodjanak a végső fogyasztók, különösképpen a védelemre szoruló fogyasztók védelméről. Többek között e fogyasztók ellátásból való kizárásának ellehetetlenítéséről. A földgázpiac esetén a döntés nem tette lehetővé a versenyeztetési-, kizárólag a korábban már bevezetett engedélyezési eljárás alkalmazását.

Szintén a csomag részeként a Bizottság létrehozta a villamosenergia- és gázipari szabályozó hatóságok európai csoportját (ERGEG), melynek feladata a tagállami szabályozó szervek, illetve e szervek és a Bizottság közti kommunikáció, koordináció és együttműködés megkönnyítése lett a villamos energia és a földgáz belső piacának megszilárdítása érdekében (2003/796/EK).

VI. Összefoglalás

A közösségi energiapolitika első több mint 45 évét igen lassú fejlődés jellemezte. A Közösség már az 1970-es évek elején felismerte az energiaimport-függőség gazdasági és nemzetbiztonsági kockázatát, azonban – az energiapolitika döntő részt továbbra is nemzetállami szinten történő szervezése miatt – komolyabb eredményeket elérni nem tudott. Az EEO elfogadása és a földgáz- és villamosenergia-piac liberalizációjának megteremtése úttörő volt a közös energiapolitika létrehozásában, azonban ennek kiteljesedése csak a 2000-es évek végére tudott teljes körűen megvalósulni. Az importfüggőség csökkentése érdekében tett lépések azonban ennél jóval kevesebb eredményt hozott. Az időszak eseményei és eredményei egyértelműen megmutatták, hogy az Európai Unió csak akkor tudja a problémát kezelni, ha saját maga termeli meg gazdasága működéséhez szükséges energiát, melyre csak a megújuló energiaforrások minél szélesebb körű alkalmazása mellett lesz képes. Ezen, a bemutatott időszakban többször felmerülő gondolat, a 2000-es évek elején vált az Európai Unió energiapolitikájának központi elemévé, mely meghatározta az Európai Unió –jelen tanulmány második részében részletesen bemutatandó – következő 20 évének közösségi energiapolitikáját

Irodalomjegyzék

Hugyecz A.: Energiapolitika In: Kengyel Ákos (szerk.) Az Európai Unió közös politikái, Budapest, Akadémiai Kiadó. 2010. pp. 349-382.

Horváth J.: Az európai integráció története: 1945-2005. In: Blahó András (szerk.): Európai integrációs alapismeretek. Budapest. 2007. Aula Kiadó.

Horváth Z.: Kézikönyv az Európai Unióról. Budapest, Magyar Országgyűlés. 2002.

Kaposi Z.: Európai uniós alapismeretek, Pécs, PTE KTK Kiadó. 2007.

Landes, D. S.: Az elszabadult Prométheusz. Budapest. Gondolat Kiadó. 1986.

Matlary, J. H.: Energiapolitika: A nemzetitől egy európai keretig? In: Politikák születése az Európai Unióban, Pécs, JPTE Kiadó, 1999. p. 53–74.

Mioche, P.: Fifty years of European coal and steel. Bruxelles, European Commission. 2004.

Pálfiné Sipőcz R.: Importfüggőség és integráció az Európai Unió energiaügyi együttműködésében. Európai Tükör. 2011. XVI. évf. 4. sz. pp. 10-35.

Pálfiné Sipőcz R.: Az Európai Unió külső energiapolitikája. Importfüggőség, ellátásbiztonság és integráció. PhD. értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola. 2011a.

van der Wee, H.: A lefékezett jólét. Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1986.

Források

Az Európai Atomenergia_Közösséget létrehozó Szerződés (Egységes szerkezetbe foglalt változat) 2010, Az Európai Unió Kiadóhivatala.

An energy policy for the European Union – White Paper COM(95) 682

A Bizottság határozata (2011. május 16.) a villamosenergia- és gázipari szabályozó hatóságok európai csoportjának létrehozásáról szóló 2003/796/EK határozat hatályon kívül helyezéséről (2011/280/EU):

A Tanács és a Bizottság határozata (1997. szeptember 23.) az Energia Charta Egyezmény, valamint az energiahatékonyságról és a kapcsolódó környezeti vonatkozásokról szóló Energia Charta Jegyzőkönyv Európai Közösségek általi elfogadásáról (98/181/EK)
Az Európai Parlament és a Tanács 96/92/EK irányelve (1996. december 19.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról

Az Európai Parlament és a Tanács 98/30/EK irányelve (1998. június 22.) a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról:

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve (2003. június 26.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/55/EK irányelve (2003. június 26.) a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről:

Council Resolution of 17 September 1974 concerning a new energy policy strategy for the Community *(OJ C 153, 9.7.1975, p. 1–2):*

Council Resolution of 17 December 1974 concerning Community energy policy objectives for 1985 (OJ C 153, 9.7.1975, p. 2–4):

Council Resolution of 9 June 1980 concerning Community energy policy objectives for 1990 and convergence of the policies of the Member States

Council Resolution of 26 November 1986 on a Community orientation to develop new and renewable energy sources (OJ C 316, 9.12.1986, p. 1 –2):

Council Resolution of 16 September 1986 concerning new Community energy policy objectives for 1995 and convergence of the policies of the Member States (OJ C 241, 25.9.1986, p. 1–3):

Council Resolution of 8 July 1996 on the White Paper 'An energy policy for the European Union

First guidelines for a Community energy policy. Memorandum presented by the Commission to the Council. COM (68) 1040

For a European Union Energy Policy - Green Paper. COM (94) 659

Guidelines and priotity actions under the Community energy policy 27 April 1973. SEC(73) 1481

Protokoll eines Abkommens betreffend die Energiefragen, vereinbart zwischen denRegierungen der Mitgliedstaaten der Europäischen Gemeinschaften am 21.April 1964 in Luxemburg Amtsblatt Nr. 069 vom 30/04/1964 S. 1099 – 1100:

Haffner Tamás, doktorjelölt, doktorandusz

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola

E-mail: haffner.tamas@ktk.pte.hu

Témavezető: Prof. Dr. Kaposi Zoltán D. Sc., PTE KTK; Dr. Gálosi-Kovács Bernadett Ph. D., PTE TTK

Lektor: Dr. Erdősi Katalin Ph. D., PTE KTK

Gyermekek zenei nevelése

Haffner–Kiss Alexandra, *Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar*

2015. július 24. - Augusztus 2. között került megrendezésre Pécs városában a XIX. Európa Cantat nemzetközi kórusfesztivál. A fesztiválra 5000 énekelni szerető kórusénekes érkezett városunkba. A kórustalálkozó zárását követően Balogh Zoltán az Emberi Erőforrások minisztere célként tűzte ki, hogy a diákok többet énekeljenek az iskolákban is, hisz a kultúra ismerete segítséget nyújthat a felnövekvő generációnak, hogy jobban teljesíthessenek a mindennapokban is.
Kutatásom fő témáját képezi miként is hat a zene a gyermekek fejlődésére. A gyermekre ható pozitív szellemi fejlődést a magzati korszaktól kezdve az általános iskolás gyerekekig tekintem át, vizsgálva a hátrányos szociális körülmények között élő gyermekeket is.
Kodály Zoltán egy 1948-ban tartott konferencián Párizsban a következőket nyilatkozta egy gyermeknapi konferencián: „Arra a kérdésre, hogy mikor kezdődjék a gyermek zenei nevelése, azt találtam felelni: kilenc hónappal a születése előtt. Első percben tréfára vették, de később igazat adtak. Az anya nemcsak testét adja gyermekének, lelkét is a magáéból építi fel, még tovább mennék: nem is a gyermek: az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése.” (Gállné 2008)
Már a XX. században is több kutatási területet foglalkoztatott az a kérdés miként is hathat a zenélés a szellemi és a testi fejlődésre. A zene pozitív hatásait mai modern technikával is számos kutatás esetén sikeresen támasztották alá. Napjainkban is agykutatók, pszichológusok, pedagógusok, művészek, biológusok, és lelkipásztorok keresik a választ, milyen hatással is van a zene a szellemi és testi fejlődésre. Kutatásom alapján arra a konzekvenciára jutottam, miszerint a zene pozitívan hat a kreativitásra, az önbizalom növelésére, segíti a két agyféltek közti kommunikációt és segít elsajátítani a koncentrációs képességet.

Támogatás: EMMI Nemzeti Tehetségprogram Nemzet Fiatal Tehetségeiért Ösztöndíj

Kulcsszavak: zene, ének, Kodály-koncepció

I. Bevezetés

1948-ban Párizsban Kodály Zoltán a következőket nyilatkozta egy gyermeknapi konferencián: „Arra a kérdésre, hogy mikor kezdődjék a gyermek zenei nevelése, azt találtam felelni: kilenc hónappal a születése előtt. Első percben tréfára vették, de később igazat adtak. Az anya nemcsak testét adja gyermekének, lelkét is a magáéból építi fel, még tovább mennék: nem is a gyermek: az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése”[1]. A vizsgálatok alapján a magzat már hallja az őt körülvevő zajokat. Hallja édesanyja hangját, szívverését, a keringő vér zúgását, a köhögést. (Szőkéné 2010) Fontos már ebben a korai időszakban is oda figyelni a magzat lelki fejlődésére. A magzat érzékeli az őt körülvevő érzelmi helyzeteket. Ha az édesanya gyakran stresszes vagy lehangolt az kihatással lehet a további lelki fejlődésére is. A születést megelőző időszak, amely az anyaméhben kezdődik, ugyanolyan fontos részét képezi a folyamatosan fejlődő életszakaszainkban, mint a születést követő szakaszok. A magzat ebben az időszakban is tapasztal és érzékel, csupán azt egyedi és sajátos módon teszi. A születést követően ezek a tapasztalások emlékké alakulnak, melyek később akár aktivizálódhatnak egy-egy érzelmi reakcióinkban. (Mélykútiné Dietrich 2004) A pszichológia tudománya a nyolcvanas évektől kezdve vizsgálódik e kérdés kapcsán, hogy milyen hatással is lehet a magzatra az őt körülvevő érzelmi sokaság. Az elmúlt két évtizedben egyre magabiztosabban jelenthetjük ki, hogy a méhen belüli létnél kezdődik a pszichikus szerveződés.

II. A magzat anatómiai és élettani megfigyelése

A mai technikákkal már a terhesség 266 napján, azaz szinte teljes időtartalma alatt, lehetőség nyílik arra, hogy ultrahanggal nyomon követhessék a terhesség különböző fázisait. A vizsgálatoknak köszönhetően láthatóvá vált, hogy az auditív (hallási) rendszer már az első terhességi héten érzékelhető mikroszkóp segítségével. A harmadik negyedik terhességi hét környékén már elkezd megindulni a szív és az agy kialakulása. A hetedik hét környékén az embrió agyi funkciói egyre összetettebbé válik és ebben az időszakban kezd el mozogni, bár ezt még a kismama nem érzékeli. A nyolcadik héten az embrió zene és zajok hallatára agyi tevékenységet aktivizál. A tizedik héttől az embrió eléri az alapszerkezeti formáját és ettől a pillanattól nevezzük magzatnak. „A korai mozgásrepertoár megnyilvánulásait láthatjuk, amelyek az alábbiak lehetnek: kéz a fejhez vagy a szájhoz emelése, végtagok kinyújtása, száj nyitása, vagy akár a nyelés. Az első trimeszter végére ez a 13. hétre tehető akár 7 percig is tud folyamatosan mozogni”. (Mélykútiné Dietrich 2004 p. 10.). Ezen mozgásrepertoárok bizonyítják, hogy a magzat nem külső ingerre reagál, sokkal inkább spontán saját indíttatású mozgást végez. Csupán a későbbi időszakban jelenik meg az ön indította külső ingerre reflexszerű mozgás. (Hidas – Raffai – Vollner 2002) A tizenharmadik héten már működésbe lép az úgynevezett fogó reflex is. A tizenhatodik héttől már a kismama is érezheti gyermeke mozgását. Az ötödik hónap, mely már a második trimeszter része, a magzat az anyatesten kívüli és belüli zajokat is hallja. Ez az időszak, amitől érdemes magzatunkkal értékes zenei repertoárt hallgatni és oda figyelni, hogy beszéljünk hozzá. A hallás központi szervének fejlődése ebben az időszakban már működőképes és végkifejletéhez közeli állapotú. A huszonnegyedik héttől érzékelhető, hogy a magzat a zene és a zajok hallatán szívritmus-változással, pislogással reagál. A magzat korai hangélményeihez tartozik az édesanya beszédhangja és az éneklése is. A magzat ebben az időszakban már úgynevezett kompetens hallgatóvá válik. A magzati időszakban végzett mozgásformákat három csoportba bontották: önindította, reaktív és interaktív. A magzat mozgásának számos oka lehet, indítatása fakadhat

[1] Részlet Kodály Zoltán 1948-ban párizsban elmondott beszédéből. Gállné Gróh (2008)

kutatásból, kommunikációból, érdeklődésből, figyelem felkeltésből egyaránt. Az önindította mozgás bemutatása után következik a reaktív viselkedés. A reaktív viselkedések kutatása folyamán nagy szerep jutott a magzat stressz illetve veszélyhelyzetnek érzet szituációra való reagálásának. (Mélykútiné Dietrich 2004) Ilyen helyzet például amikor amniocentézis-t végeznek a mamán. Ennél a vizsgálatnál egy tűt böknek a kismama hasfalán keresztül ultrahang segítségével a méhbe, ahonnan magzatvizet vesznek. Van olyan 24 hetes magzat, mely a rutinszerű vizsgálat alatt szinte sokkos állapotba kerül, szívverése lelassul, mozdulatlanná válik. (Hidas – Raffai – Vollner 2002)

III. Az édesanya és a magzat közti „lelki köldökzsinór”

Bár a köztudatban még rosszul szereplő, mára már időt múlt tézisek a magzatot a megszületése előtt egy vegetatív érzelem mentes entitásnak tartják, mára azonban már számos kutatás bebizonyította, fontos, hogy az édesanya már a születés előtt felvegye a magzatával a kapcsolatot. Számos országban különböző kapcsolatfejlesztő programokat indítottak, mely segíti az édesanyákat abban, hogy gyakorlatokkal kialakítsák a megfelelő lelki-testi kapcsolatot a magzattal. A koraszülött kutatás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy megismerjük mi is történik a magzatokkal a 40. születési hetet megelőzően. Kutatások alapján a koraszülöttek nagyon pozitív eredményeket mutattak abban az esetben, ha az édesanyával folyamatos fizikai kontaktusban állhattak. Ilyen kontaktus például a simogatás, gyengéd érintés. Ezek a babák jobban lélegeztek, nem szorították ökölbe a kezüket, és aktívabbak voltak a kontrolcsoporttal szemben. A tanulmány eddigi részében bemutatásra került a magzat anatómiai és élettani viselkedése, illetve annak tanúsága, miként is hat a magzatra az édesanya hangja, koraszületés tekintetében az érintése. Felmerülhet a kérdés, hogy miként is kapcsolódik pozitívan az alábbi folyamatokhoz a zene. A magzat hallása füleinek fejletsége már a terhesség ötödik hónapjától kezdve eléri közel a végleges szintjét. A magzatvíz nem gátolja a magzatot a külső hangok érzékelésében. A magzat vizsgálatai alapján elmondható, hogy a tíz és a tizenötödik hét között a legtöbb esetben észlelhető, hogy a magzat mozgással reagál az édesanya nevetésére, köhögésére. Az édesanya hangja az, amit elsőként megismer és megjegyez a magzat. (Hidas – Raffai – Vollner 2002) Ezért is fontos, hogy az édesanya énekelgessen a magzatnak legfőképpen magyar népdalokat, megalapozva ezáltal a korai fázisba a magzatban a hazai zenei értékek ismeretét, illetve az édesanya hangjának felismerését. A magzat számára nyugtató erővel bírhat a már ismerősen zengő anyai ének.

Magyarországon mindezidáig még nem elterjedtek azon zenei foglalkozások, melyeket kifejezetten kismamáknak és magzataiknak dolgoztak ki. Országosan mindenképpen kiemelendő a MÁV Szimfonikus zenekar segítségével életre hívott „Szeretethang” koncertsorozatot, foglalkozásokat. A „Szeretethang” koncert metódusát az elismert dr. Kokas Klára zenepedagógus, zenepszichológus és Székely Edit zenepedagógus, fuvolaművész dolgozta ki. A foglalkozásokon elhangzanak, népdalok, táncok, gyermekdalok, illetve a magzat számára érdekes, értékes művek. A rövid dallamokat gyakran többszöri eljátszással mutatják be, mindig más-más hangszeren, így elősegítve a könnyebb rögzítését a magzatnak. A „Szeretethang” koncert egy olyan különleges foglalkozás, mely nem csak a magzat kiegyensúlyozott fejlődését segíti elő, de a foglalkozások különböző állomásai az egész családot segít egy lelki síkra vezetni. A koncert sorozat csupán csak egy része a teljes „száz éves programnak”. A magzat zene csupán egy megalapozása annak, amely a születés után folytatódik. (Dobi 2016)

A magzat az anyaméhben számos zörejnek, zajnak van kitéve. Ezek a vérkeringés okozta zajok, testmozgásokból fakadó zörejek, lélegzetvételt kísérő zaj, ívás, evés és az emésztés kísérő zörejek. Újszülötteknél végzett kutatások alapján észlelhető volt, hogy a zenét hallgató babák súlya gyorsabban gyarapodott melyet a zene hatásának igazoltak. Egy másik vizsgálat

alapján pedig az izgatott állapotú babák megnyugodtak a zene hallgatásának hatására, illetve oxigénfelvételük nőt. (Hidas – Raffai – Vollner 2002)

IV. Az óvoda fontossága a zenei alapok megteremtésében

„Anyanyelve csak egy lehet az embernek, zeneileg is." (Kodály 1958 p. 7.) Hogyan folytatható a zenei nevelés a születést követően? Fontos már az óvodában is zenére tanítani a gyermekeket? Milyen szerepet is tölt be a zenei kultúra kialakításában az óvoda intézménye? A témában végezett korábbi számos kutatás azt igazolja, hogy a gyermekeknél a zene segítségével a 7 éves kor betöltése előtt lehet elérni a legnagyobb szellemi és lelki fejlesztést. Ez alapján a korai fejlesztésekben tölthetne be kulcsfontosságú szerepet a zenei oktatás. Bár számos kutatás és tanulmány készült a témában, s a tudás is rendelkezésünkre áll, az oktatásban jelenleg továbbra sem alkalmazzák e reform pedagógiai módszert.

A köznevelésben több szó esik az ének-zenei oktatásról, mint az óvodás korú gyermekeknél vagy esetlegesen a már azt megelőző magzati korszakban. Amennyiben csupán az általános iskolában kezdjük gyermekeinket a zene szeretetére nevelni, könnyen eshetünk abba a hibába, hogy megfelelő alapok nélkül kezdünk el építkezni. A kisgyermekek 7 éves koruk előtt még ösztönösen cselekszenek, játékosan fogják fel az éneklést, hangszeres zenélést. Ebben az időszakban a gyermekeknél (3-6 éves kor) még csekély mértékben található meg a feszengés, túlzott megfelelés kényszer, ezért fontos, hogy ebben az időszakban ismerkedjenek meg az éneklés örömével. Kodály (1958) szerint ez az az időszak, amikor a gyermek annyira fogékony, hogy mindent megtanul és eltanul, amit hall. Természetesen a szerző itt kifejezetten a magyar népzenére, hagyományainkra utal. Felhívja a figyelmet, hogy ebben az időszakban kell megtanítani, hogy megtudja különböztetni az értékes művészetet a többitől, hogy megfelelően alakuljon ki a zenei ízlése. Pontosan ezért fontos figyelnünk, hogy már ebben az időszakban megismerkedjen a nemzeti értékeinkkel, népdalainkkal.

„Szentnek kell tartanunk a gyermek érintetlen lelkét, amit abba ültetünk, minden próbát kiálljon. Ha rosszat ültetünk bele, megmételyezzük egész életére." (Kodály 1974 p. 105.) Kiemelt szerepet kell szánnunk az óvoda pedagógusok képzésére. Ha a gyermekek mindennap azt hallják, hogy az óvoda pedagógus hamisan énekel nekik, könnyen elsajátítják, magukévá teszik a rossz gyakorlatot.

Gerald Hüther professzor, ismert német agykutató és neuropszichológus kutatásai alapján elmondta, hogy hosszú távon csak olyan kapcsolatok jöhetnek létre a gyermekek agyában, amelyek kéletben is rendszeresen aktivizálódnak. Álláspontja szerint: „a legcsodálatosabb testtanulási gyakorlat az éneklés, eközben ugyanis a gyermek agyának oly virtuóz módon kell a hangszalagokat modulálnia, hogy hajszálpontosan a megfelelő hang jöjjön ki. Ez a lehető legjobb finom motorikus gyakorlat és ugyanakkor ez a feltétele minden későbbi, nagyon differenciált gondolkodásmódnak is." (Nemes 2016 p. 180.)

A zenei nevelés pozitív hatásait számos külföldi országban elismerték már, és több országban kifejezetten Kodály Zoltán elveit követik. Nem véletlen, hogy a 2016-os évben a Kodály-módszer felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Jó Megőrzési Gyakorlatok Jegyzékébe is. Elmondhatjuk, hogy a nemzeti értékünknek számító Kodály metodika teljes tartalmát többen ismerik külföldön, mint saját hazájában. Igen, itthon is sokan tudják ki volt Kodály Zoltán, és sokan tudják, hogy van olyan, hogy Kodály–módszer.

Vajon elegen ismerik-e saját otthonában, hogy mit is tartalmaz pontosan a Kodály metodika, és mekkora kincset adott is nekünk? Téved, aki azt gondolja, hogy az éneklés-, szolfézs-, zeneelmélet-, vagy hangszer tanulása csak annak hozhat bármi féle eredményt annak, aki ezt választja hivatásául. A zenélés transzferhatásai már ismertek számunkra, hogy számos más képesség fejlesztésében segít. A ritmusok ismerete és azok rendszeres gyakorlása segít a figyelem kialakulásában, segíti a koncentrációs készség fejlődését. A zenélés segít kialakítani

egyfajta magabiztosságot, hisz a gyermek valami olyat sajátít el, amiben kreatív, önálló és legfőképpen egyedi lehet. Az egyéni zeneóráknál megismerkedik a törődés érzetével, és kellő oda figyelést kap ebben a rohanó és elfoglalt világban. A zenei órákon a diákra külön figyelmet tudnak biztosítani, ezáltal lehetőség nyílik a saját tempójában haladni a tananyaggal. (Nemes 2016)
Szerencsés helyzet, hogy Kodály Zoltán halálát követően eszményei nem mentek veszendőbe, hisz jelenleg is számos pedagógus, pszichológus, zenepedagógust foglalkoztat a kérdés miként is lehetne a gyermekek fejlesztésében segítségre a zene. Ha a szülő a legjobbat szeretné a gyermekének a már korábban hivatkozott „Százéves terv" nem csak a magzati zenével foglalatoskodik a születést követően is várja a kismamákat és gyermekeiket a zenés foglalkozásokra. A búgócsiga elnevezésű zenés foglalkozáson már hat hetes kisgyermek is megtalálhatóak. A foglalkozáson a kicsik és a szüleik nem feszengve széken foglalnak helyett, hanem a földön szőnyegeken ülve, lehetővé téve ezáltal is, hogy a kicsik szabadon mozogjanak, táncoljanak a zenére, ezáltal egyé válhatnak a zenével. A foglalkozásokon megismerkedhetnek az évszakokhoz fűződő dalokkal népi szokásokkal, hagyományokkal. A foglalkozások érdekessége, hogy a művek elhangzását követően a közönség nem tapssal jelzi elégedettségét sokkal inkább egy kendő meglengetésével. Ezzel is figyelve a gyerekekre, hogy ne rémítse meg őket a hirtelen taps hangzavara. A búgócsiga koncerten a kicsik lovacskázhatnak a szülőkkel, ha a dallam azt kívánja. A részt vevő gyermekek életkora megközelítőleg a 6 hetes kortól a 3 éves korig terjed. A náluk idősebb gyermekeknek is van lehetőségük a Zene-térkép címmel meghirdetett hangszersimogatóval egybekötött zenés foglalkozásokon részt venni. Itt a foglalkozásokon mindig egy- egy hangszer család bemutatásával kezdődik. A legfontosabbnak tartják, hogy a gyermekeknek áttudják adni a zene hallgatás örömét, és valami eszményeiben tökéletest tudjanak részükre nyújtani. A foglalkozások nem csupán a zene hallgatás örömére szoktatja őket, ismerteti meg nemzeti hagyományainkat, de emellett egy olyan légkört tud biztosítani a családok számára, ahol csak egymásra és a zenére kell figyelni.(Dobi 2016) Ezáltal olyan élményt adnak a gyermeknek, amely elősegítheti, hogy kiegyensúlyozottabb érzelmi háttérrel rendelkezzen.

V. Összefoglalás:

Mire a gyermekek elérik a 8 éves korosztályt és iskolába kerülnek, már megfogalmazódik bennük egy sajátos világnézet, kialakulóban van érdeklődési körük. Amennyiben eddig az időszakig várunk gyermekeinknél a hazai kulturális értékek megismertetésével az már nem bizonyos, hogy kellőképpen beágyazódik a mindennapjaikba, értékítéletükbe. Fontosnak tartom nem csupán a hazai népdalok megismertetését már az óvodáskorban, de akár már azt megelőzően is, de fontosnak találom a gyermekek részére kinyitni a több művészeti területet is, amely hozzá segíti ahhoz, hogy megértse és magáénak érezze nemzeti hagyományainkat. A zene ismerete, a hangszeres játék, a néptánc a népi játékok elsajátítása egyaránt segít gyermekeink megfelelő lelki, szellemi és testi fejlődésének kiaknázásban, de e mellett nem elhanyagolható tényező, ahogy Kodály Zoltán is fogalmazott, hogy olyan gyermekeket neveljünk a nemzetnek, akik szociálisan is tőródnek polgártársaikkal és ismerik nemzetük értékeit. (Kodály 1958)

Irodalomjegyzék

Dobi I.: A MÁV Szimfonikus Zenekar 2016/2017-es évadja és zenepedagógiai tevékenysége. Parlando 2016/4.

Gállné Gróh I.: Zenei nevelés az óvodáskor előtt. Parlando 2008/3.

Hidas Gy. – Raffai J. – Vollner J.: Lelki Köldökzsínór. Válasz Könyvkiadó. Budapest. 2002

Kodály Z.: Zene az óvodában. Zeneműkiadó Vállalat. Budapest. 1958

Kodály Z.: Zene az óvodában In: Visszatekintés I. (Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc) Zeneműkiadó Bp. 1974.

Mélykútiné Dietrich H.: Zenei nevelés a születés előtt és után. In: Döbrössy J. (eds.): Ének-zene-nevelés. Trezor Kiadó. Budapest. 2004. pp. 9–34.

Nemes L. N.: „Énekelni, énekelni, énekelni. In:Falus A. (eds.) Zene és egészség. Kossuth Kiadó. Budapest. 2016

Szőkéné Halász É.: Pszichológia és pedagógiai ismeretek. Raoul Wallenberg Humán Szakképző Iskola és Gimnázium. Budapest. 2010.

Haffner–Kiss Alexandra, trombitaművész BA

Pécsi Tudományegyetem, Művészeti Kar

kiss.alexandra@pte.hu

Lektor: Dr. Gocsál Ákos, adjunktus, PTE MK ZMI

Magyar–olasz kapcsolatok Németország árnyékában (1935–1943)

Hamerli Petra, *Pécsi Tudományegyetem – Università degli Studi di Roma „La Sapienza”*

A két világháború közötti időszakban Magyarország egyik legfontosabb külpolitikai partnerének Olaszországot tekinthetjük. A két állam kapcsolatai különösen virágzóak voltak az olasz–magyar barátsági szerződéstől (1927) az együttműködést Ausztriával bővítő római jegyzőkönyvek aláírásáig (1934) tartó időszakban. Ezt követően sem lazultak a kapcsolataik, azonban Adolf Hitler kancellári hatalomra jutása (1933) után egyre erőteljesebbekké váltak a közép-európai hegemóniát célzó német törekvések, amelyek eredményeképp Németország olyan mértékű befolyásra tett szert a térségben, hogy a környező államok politikája, egymáshoz való viszonyuk csak a német lépések tükrében vizsgálható. A magyar–olasz kapcsolatok esetében a német ráhatás az olasz gyarmatosítást célzó etióp háborút (1935–1936) követően öltött jelentős méreteket, ugyanis az Anglia és Franciaország által agressziónak minősített akció után Olaszországnak nem maradt más választása, mint a németekkel való viszony szorosabbra fűzése. Így 1936. október 25-én, egy titkos német–olasz egyezménnyel létrejött a Berlin–Róma tengely, aminek eredményeképp Németország politikai lépései a magyar–olasz kapcsolatok alakulására is egyre erőteljesebb hatással voltak.
Elsősorban az Olasz Külügyminisztérium Levéltára és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára dokumentumain, valamint más diplomáciai levelezéseken alapuló kutatásom célja egy monográfia megírása, amelyben részletekbe menően, elsődleges források alapján fogom vizsgálni a jelen tanulmányomban első alkalommal felvázolt szempontok alapján a 1927 és 1943 közötti magyar–olasz kapcsolatokat.

Kulcsszavak: magyar–olasz kapcsolatok, Berlin–Róma tengely, bécsi döntések, Független Horvát Állam, olasz külpolitika

I. A magyar–olasz kapcsolatok kibontakozása

A két világháború között Magyarország egyik legfontosabb politikai partnere Olaszország volt. A két állam kapcsolatainak virágkoraként az 1927 és 1934 közötti időszak tekinthető, amikor a politikai, kulturális és gazdasági kapcsolatok egyaránt elmélyültek. Az 1927. április 5-én aláírt olasz–magyar barátsági, békéltető eljárási és választott bírósági szerződés titkos záradékában a felek megegyeztek abban, hogy kölcsönös támogatást fognak nyújtani egymásnak az őket érdeklő politikai kérdésekben.[1] A magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok a továbbiakban ennek megfelelően alakultak. Magyarország fő külpolitikai célja a hatalmas területi- és nyersanyag-veszteségeket, valamint katonai korlátokat és nagymértékű jóvátételt kiszabó trianoni békeszerződés aláírását követően a revízió, azaz a békeszerződés felülvizsgálata, módosítása lett. Ebben a Horthy-korszak legjelentősebb magyar miniszterelnöke, Bethlen István (1921–1931) Olaszországra számított. Bethlen politikai koncepciója szerint ugyanis Magyarországot az a veszély fenyegette, hogy a szlávok – akiket a kisantant és a Szovjetunió tömörített – bekeríthetik az országot, amennyiben nem szerzi vissza a Kárpátok védvonalát. A magyar miniszterelnök Benito Mussolini olasz kormányfőnek (1922–1943) is kifejtette ezt a nézetét, nem titkolva, hogy az erre irányuló törekvésekhez a magyar kormány Olaszország segítségére számított, miután az olasz állam is a szlávok természetes ellenfelének volt tekinthető. A végső cél Bethlen szerint egy olasz–magyar–német blokk lett volna, amelyben – azon túl, hogy a miniszterelnök csak Olaszország és Németország együttes támogatása esetén vélte megvalósíthatónak a revíziót – a német és az olasz állam ellensúlyozta volna egymás hegemón törekvéseit Közép-Európában.[2]

Arra, hogy Bethlen miért vélte úgy, hogy a revíziós törekvésekben Olaszország segítségére számíthat leginkább, kettős a magyarázat. Egyfelől az olasz állam nem kapott meg minden, az 1915-ben aláírt londoni titkos szerződésben neki ígért területet, amellyel az antant rávette a háborúba való belépésre,[3] másfelől pedig – különösen Benito Mussolini hatalomra jutása után – Olaszország befolyási övezet kialakítására törekedett a közép-európai és balkáni térségben, valamint a Földközi-tenger vidékén, amelyhez beltengerévé kellett tennie az Adriai-tengert, mint öblöt.[4] Ehhez a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság – 1929-től Jugoszlávia – gyengítésére volt szükség, amely Magyarország érdekeinek is kedvezett. A magyar revíziós törekvéseket ugyanis főként az utódállamok részvételével szerveződött kisantant akadályozta, amelynek felbomlasztását az egyik tagállam gyengülésével is elérhetőnek vélte a magyar kormány. Ennek tudatában Mussolini többek között Magyarország segítségére számított,[5] amikor 1926-ban elhatározta, hogy a korábbi éveknél erőteljesebb lépéseket fog tenni Jugoszlávia felbomlasztására, amit a Pietro Badoglio tábornok nevével fémjelzett tervnek megfelelően a délszláv állam körbekerítésével és belső ellentéteinek fokozásával, azaz a horvát és macedón szeparatista csoportok támogatásával kívánt elérni.[6]

Mind a magyar, mind az olasz kormány tisztában volt a másik fél külpolitikai céljaival. Az olasz törekvések ismeretében került sor Horthy Miklós kormányzó (1920–1944) 1926. augusztus 29-én, a mohácsi csata 400. évfordulóján elhangzott beszédére, amelyben Horthy a jugoszláv–magyar közeledés fontosságát hangsúlyozta. Tekintve, hogy Jugoszlávia és Magyarország éppen folyó tárgyalásait a belgrádi kormány titokban kívánta tartani a másik

[1] Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL). Külpolitikai Osztály Reservált Iratai (K 64). 24. csomó. 23. tétel. 1927. 73 res. pol. 1927. Feljegyzés Barcza és Durini beszélgetéséről, 1927. február 19.

[2] Ormos 1971. 140–143.

[3] Documenti Diplomatici Italiani. (A továbbiakban: DDI.) Quinta serie, vol. 3. 470. irat. A londoni titkos szerződés szövege, 1915. április 26.

[4] Carocci 1969. 13–14. és L.NAGY 1995. 83.

[5] Hornyák 2004. 228.

[6] Bucarelli 2006. 11.

két kisantant-állam előtt, a beszéd a hangzatos, baráti szavak ellenére sem kedvezett a két állam közötti bizalmas viszony kialakulásának. Ennek következtében feltehető, hogy Horthy szavai valójában nem annyira a Jugoszláviához történő közeledést, mint inkább Olaszország figyelmének felkeltését célozták.[7] Mussolini a terveknek megfelelően felfigyelt a beszédben elhangzottakra,[8] és hamarosan az egykor a Magyar Királysághoz tartozó, majd 1924-ben, az olasz–jugoszláv római egyezménnyel Olaszországhoz csatolt Fiume kikötőjének szabad használatát ajánlotta fel Magyarországnak.[9] Ezt követően indult meg a két állam között az a tárgyalás-sorozat, amely kulturális, gazdasági és politikai megbeszéléseket, levelezéseket egyaránt magában foglalt, s amelynek eredménye a már említett barátsági szerződés lett.
Ily módon a magyar–olasz kapcsolatok fő pillérei a magyar revízió olasz támogatása, és a jugoszláv-ellenes olasz törekvésekhez történő magyar asszisztálás lett, amely főként az 1929-ben, Ante Pavelić vezetésével alakult Usztasa Mozgalom közös támogatásában nyilvánult meg. Ezen túl – főleg gazdasági okokból – jelentékeny szerepet játszott a magyar–olasz viszonyban Ausztria is.[10] Adolf Hitler 1933 januárjában bekövetkezett hatalomra jutását követően mind Olaszország, mind Magyarország politikai lépései egyre inkább függő viszonyba kerültek a német lépésektől, így az 1935 és 1943 közötti magyar–olasz kapcsolatok csak Németország árnyékában, a német külpolitikai lépések függvényében vizsgálhatók. A továbbiakban azt ismertetem, hogy Magyarország és Olaszország diplomáciai kapcsolatai milyen szempontokat vetnek fel 1935 (az etióp háború kirobbanása) és 1943 (az olasz királyi csapatok fegyverletétele) között, hangsúlyt helyezve a nemzetközi kontextusra és a Németországhoz való viszonyra is.

II. A Berlin–Róma tengelyhez vezető út

Hitler 1925-ben íródott, Mein Kampf című könyvében kifejtett politikai nézetei sejteni engedték, hogy az új vezető elődjeinél erőteljesebben fog törekedni arra, hogy kibújjon a versailles-i békében foglalt kötelezettségek alól, sőt Hitler hegemón törekvéseket is megfogalmazott. Ezek főként Közép-Kelet-Európára irányultak, valamint Németország is részt kért a gyarmatosításból.[11] Ily módon a náci birodalom és Olaszország alapvető külpolitikai érdekei keresztezték egymást, így Mussolini nem fogadta kitörő örömmel Hitler

[7] Lásd az alábbi két tanulmányt: Hornyák 2004./ Mohácsi beszéd; és Vizi 2013.
[8] Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri (a továbbiakban: ASMAE). Affari Politici (a továbbiakban: AA. PP). 1919–1930. Ungheria. Busta 1754. Rapporti politici. Telegramma in arrivo N. 5477. Diana Mussolininak, 1926. szeptember 2.
[9] Hornyák 2004. 227.
[10] Jelen tanulmányban nem célom az 1935 előtti, valóban intenzív magyar–olasz együttműködés bemutatása, amely doktori disszertációm témája, s amelyről már több résztanulmányt írtam. A téma szempontjából a legfontosabbak: *Hungarian–Italian Economic Relations, 1927–1934.* In: Öt Kontinens: Az Új-és Jelenkortörténeti Tanszék Tudományos Közleményei. 2013/1. 257–270.; *Magyarország, Olaszország, a Vatikán és a horvát szeparatisták, 1927–1934.* In: Tudoly-Vincze Gabriella (szerk.): XIV. Országos Grastyán Interdiszciplináris Konferencia előadásai. Pécs, PTE Grastyán Endre Szakkollégium 2015. 128–137.*; Magyarország és Olaszország kapcsolódási pontjai 1927 és 1934 között.* In: Schaub Anita, Szabó István (szerk.): III. Interdiszciplináris doktorandusz konferencia 2014 = 3rd Interdisciplinary Doctoral Conference 2014. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, 2015. 373-386.; *Magyarország szerepe a két világháború közötti, Közép-és Dél-Európa felé irányuló olasz külpolitikában.* In: Csiszár Imre, Kőmíves Péter Miklós (szerk.): Tavaszi Szél 2014: Spring Wind 2014. III. kötet. Debrecen: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2014. 134–143.; *Olasz propaganda a magyar revízió érdekében, 1927–1936*. In: Tavaszi Szél – Spring Wind 2015. Eger, Esterházy Károly Főiskola 2015. 491–506.; *Olaszország viszonya a magyar revízióhoz, különös tekintettel Kárpátalja visszacsatolására.* Scientia Denique, 2014/1. 40–50.; *Rapporti italo–ungheresi tra il 1927 e il 1934.* Quaderni Geopolitica 6 – Ungheria: 1000 anni in Europa. 2016/6. 201–212.; *The Hungarian-Italian Support of the Croatian Separatism between 1928 and 1934*. West Bohemian Historical Review, 2015/ 1. 51–70.
[11] Ormos – Majoros 2003. 347.

hatalomra jutását. Gömbös Gyula – bár ő sem tartotta a legkiválóbb politikusnak Hitlert – úgy vélte, hogy az új német vezetéstől talán lehet gyakorlati eredményeket várni a revízió tekintetében,[12] ezért örömmel elfogadta a kancellár meghívását, és 1933. június 17-én Németországba látogatott. Bár a berlini találkozón főként a német–magyar gazdasági kapcsolatokról esett szó, és a megbeszélések nem hozták meg a Gömbös által várt eredményeket, Mussolini olyannyira nehezményezte a magyar miniszterelnök eme lépését, hogy Gömbös szükségét érezte annak, hogy Hory András római magyar követ (1927–1935) útján hosszas magyarázkodásba bocsátkozzon, amelynek során igyekezett hangsúlyozni, hogy a berlini látogatás nem befolyásolja a Magyarország és Olaszország által közösen meghatározott politikai irányvonalat.[13]

Fordulat Mussolini németpolitikájában az 1930-as évek közepén következett be. Ezekben az esztendőkben ugyanis az olasz miniszterelnök – ellentétben az 1920-as évekkel, amikor a közép-európai és a balkáni befolyás megalapozását célozta – egyre inkább afrikai gyarmatbirodalom kiépítésére, s ezzel együtt a Földközi-tenger feletti hegemónia megszerzésére helyezte a hangsúlyt, amiben vélhetően szerepe lehetett annak is, hogy a korábbi törekvései elé Németország térnyerése egyre áthághatatlanabb akadályokat gördített. Az afrikai hódítás jegyében Mussolini 1935. október 4-én lerohanta Etiópiát. Erre azt követően került sor, hogy január 5-én Mussolini és Franciaország miniszterelnöke, Pierre Laval benemavatkozási egyezményt írtak alá, továbbá megállapodtak bizonyos afrikai gyarmatok hovatartozásáról is. A Mussolini–Laval paktum értelmében Olaszország részvényhez jutott Etiópiában, továbbá megszerezhette az egyetlen abesszin vasútvonalat, amely alkalmas volt arra, hogy az Etiópia elleni hadjárathoz a felvonulást és az utánpótlást biztosíthassa. Ebből Mussolini arra következtetett, hogy Franciaország nem fog szót emelni az olasz akció ellen. Számításai nem váltak be, ugyanis Franciaország, Laval állítása szerint, csupán a gazdaságiérdekeiről mondott le,[14] így – Angliával együtt – agresszornak minősítette az olasz államot, és szankciókat szabott ki, amelyek főként gazdasági korlátokat jelentettek.[15]

Az olasz–etióp háború ily módon azt eredményezte, hogy Olaszország mind a Franciaországgal, mind a Nagy-Britanniával való kapcsolatok szorosabbra fűzésének lehetőségét elvesztette, s Mussolini számára az egyetlen potenciális nagyhatalmi szövetséges Németország maradt. Mindazonáltal Abesszínia olasz elfoglalása sikerült,[16] Gömbösnek pedig remek alkalmat jelentett a magyar–olasz barátság demonstrálására: *„Azért nem fogadtuk el az Olaszország ellen tervezett szankciókat, mert ezt így kívánja tőlünk az az etikai alap, amelyre a magyar külpolitika fel van építve. Amikor ugyanis két félről van szó, egy Afrikában élő állam lakosságáról és a mi olasz barátainkról, az csak természetes, hogy a magyar hűség jegyében – amely mindig vezérlő csillaga volt és lesz a magyar politikának – nem szavazhattunk a mi barátunk: Olaszország ellen."*[17] – fogalmazott a magyar miniszterelnök a parlamenti képviselők által üdvrivalgással kísért beszédében. Gömbös az Olaszországhoz való hűség ekképpen történő kinyilvánításán túl valódi örömet is érzett az etiópiai akció miatt, ugyanis úgy vélte, hogy ez a lépés véget vethet Olaszország angol–francia külpolitikai orientációjának, és megalapozhatja a Magyarország által már régóta óhajtott német–olasz megegyezést.[18]

[12] Uo.
[13] MNL OL. K 64. 57. csomó. 1933 – 41. tétel. 284 res. pol. 1933. Gömbös Horynak, 1933. június 26.
[14] Ormos 1969. 350.
[15] Az etióp háború miatti szankciókról – elsősorban brit szempontból – lásd: RÉTI Balázs: *A brit haditengerészet és a mediterráneum a korabeli magyar források tükrében (1935–1939)*. Doktori disszertáció. Pécs, PTE BTK IDI 2003.
[16] Ormos 1969. 387–393.
[17] Gömbös Gyula: Beszéd a NEP Nagytanácsának gyűlésén, 1935. október 11. Vonyó 2004. 689–690.
[18] Juhász 1988. 159.

Az eset után Olaszország egyetlen potenciális nagyhatalmi szövetségese Németország maradt, így 1936. október 25-én a két állam titkos egyezményt írt alá a jövőbeni politikai együttműködésükről, amely Berlin–Róma tengely néven vált ismertté. Noha az elnevezést általában Mussolininak szokás tulajdonítani, amiért az 1936. november 1-jén, Milánóban elmondott szenátusi beszédén ezekkel a szavakkal harangozta be a megállapodás tényét, de valójában Gömbös – aki akkoriban a Fajvédő Párt vezetőjeként többnyire a *Magyarság* című revizionista napilap hasábjain tette közzé politikai nézeteit – már 1927-ben Berlin–Róma tengelyről beszélt, a magyar revíziós sikerek kulcsaként megjelölve azt:
„Ami a külpolitikát illeti, úgy látom a helyzetet, hogy a fajvédők által régóta hangsúlyozott elv, hogy Európa külpolitikai egyensúlya Berlin és Róma tengelyében keresendő, most megvalósul. Magyarországra nézve elérkezett a döntő pillanat: vagy csatlakozunk a Berlin és Róma tengelye által meghatározott külpolitikai koncepcióhoz, vagy ellene foglalunk állást egy balkáni orientációval.”[19]
Gömböshöz hasonlóan elődje, Bethlen is úgy vélekedett, hogy Trianon revíziója tekintetében csak német–olasz–magyar együttműködéssel lehet sikereket elérni, és az 1936-os német–olasz megállapodással ez megvalósulni látszott.

III. (Rész) sikerek a revízióra és a Jugoszlávia felbomlasztására irányuló törekvésekben

A milánói beszédben Mussolini – miután meggyőződése volt, hogy a magyar revíziós törekvéseket Hitler is támogatni fogja – állást foglalt Trianon felülvizsgálatának szükségessége mellett, kifejtve, hogy Olaszország mostantól gyakorlati lépésekkel is ki fogja nyilvánítani a magyarok iránt érzett baráti érzelmeit.[20] Ezt a kijelentést a kisantant-államok úgy értékelték, hogy Olaszország segítséget kíván nyújtani Magyarország felfegyverzéséhez, majd a kisantant elleni fegyveres támadáshoz.[21] Ráadásul Alfred Rosenberg, a náci párt egyik fő ideológusa kijelentette, hogy Németország – amelynek Romániával nincs érdekütközése, Jugoszláviával pedig még baráti viszonyt is kész kialakítani – csak Csehszlovákia tekintetében, a Felvidék esetében hajlandó támogatni a magyar revíziós törekvéseket. November 24-én Horthy Miklós első alkalommal meglátogatta Rómában Mussolinit, azonban a német kijelentés miatt a két vezető megbeszélésén nem került szóba a revízió kérdése, csak a magyar–olasz viszony demonstrálására irányult a találkozó.[22]
1936. október 12-én meghalt Gömbös Gyula, s Magyarország új miniszterelnöke Darányi Kálmán lett. Darányi mérsékeltebb bel-és külpolitikai célokat fogalmazott meg, ellensúlyozandó a Gömbös kormányzásának végén előtérbe került, kizárólagos német orientációt. Ennek ellenére Darányi kinevezése nem eredményezett komoly változásokat a magyar külpolitikában, ugyanis a külügyminiszter, Kánya Kálmán továbbra is az eddigi irányvonalat követte.[23] Mindazonáltal Kánya is hajlandónak mutatkozott annak elősegítésére, hogy Magyarország ismét fokozottabban támaszkodjon Olaszországra, és nem zárkózott el a kisantant-államokhoz való közeledéstől sem. Ennek eredményeképp a kisantant három tagja külön-külön felkereste Kánya, kijelentve, hogy megnemtámadási egyezmény aláírása fejében hajlandóak lennének elismerni Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát.[24] Csehszlovákia és Románia esetében Kánya visszautasította az ajánlatot, de – mivel a jugoszlávokkal

[19] Magyarság, 1927. január 1. 3. „Politikusok nyilatkoznak az országgyűlés feladatairól és a külpolitika problémáiról.”
[20] DDI. Ottava serie, vol. 5. 342. irat. Colonna Cianónak, 1936. november 3.
[21] Uo. 357. irat. De Facendis (prágai olasz követ) Cianónak, 1936. november 5.
[22] Réti 1998. 95–96.
[23] Tóth 2016. 179. és KEREPESZKI 2014. 67.
[24] Juhász 1988. 166–167.

időközben az olaszok is megegyezésre törekedtek – Jugoszláviának kifejezte tárgyalási készségét. Az olasz–jugoszláv egyezményt azonban 1937. március 25-én aláírták, amit a kisantant másik két állama nyugtalansággal fogadott, mire a jugoszlávok inkább visszaléptek a magyarokkal való tárgyalástól.[25] Így a kisantanttal való megegyezés végül is meghiúsult.
Fordulat – két okból is – 1938-ban következett be. Egyfelől a márciusban végbement Anschlussal Németország és Ausztria egyesült, így Németország mind Olaszországnak, mind Magyarországnak közvetlen szomszédja lett, ami tovább erősítette a németektől való politikai függőséget, ugyanakkor Darányi még ebben az évben meghirdette az ország felfegyverzésére egymillió pengőt fordító győri programot. Másfelől 1938 szeptemberében sor került a müncheni egyezmény aláírására, amelynek értelmében a többi nagyhatalom beleegyezett abba, hogy Németország annektálja Csehszlovákia németlakta régióját, a Szudéta-vidéket. Ezzel a csehszlovák állam bomlásnak indult, így sor kerülhetett a Felvidék és Kárpátalja iránt támasztott magyar igények megvitatására is. A közvetlen csehszlovák–magyar tárgyalások nem vezettek eredményre,[26] így döntőbíráskodásra került sor, amelynek során Galeazzo Ciano olasz, és Joachim von Ribbentrop német külügyminiszterek hozták meg a döntést, 1938. november 2-án.
A döntés értelmében Kassa, Munkács és Ungvár visszakerülhetett Magyarországra, ám Pozsony és Nyitra Szlovákiáé maradt. Olaszország szerepe – azon túl, hogy Ciano javasolta az előbbi három város Magyarországnak ítélését – ebben főként az volt, hogy amikor a magyarok döntőbíráskodásért folyamodtak Németországhoz, akkor Ribbentrop – attól való félelmében, hogy Magyarország ki akarja terjeszteni a követeléseket Kárpátaljára és Romániára is – először ellenezte a döntőbíráskodást. A magyar kormány Olaszország közbenjárását kérte a németeknél, így Ciano ígéretet tett Ribbentropnak arra, hogy Kárpátaljára nem fog kiterjedni a bíráskodás. Ennek hatására Ribbentrop beleegyezett a döntőbíráskodásba, és megszületett a döntés, amely Dél-Szlovákia jelentős részét Magyarországnak ítélte.[27]
Magyarország azonban Kárpátaljára is igényt tartott, amit elviekben Olaszország támogatott is. Amikor azonban Villani Frigyes római magyar követ 1938. november 11-én előhozakodott Cianónál Kárpátalja visszacsatolásának tervével, az olasz külügyminiszter – miután Mussolini és Ciano felelősséget vállaltak Hermann Göring és Ribbentrop előtt arra, hogy a magyarok Kárpátalja (vagy korabeli elnevezéssel: Ruszinszkó) többi részét nem fogják követelni, ha megkapják a fenti, fontos stratégiai pontokat jelentő városokat – ellenezte az akciót. Kompromisszumos megoldásként azt tanácsolta Villaninak, hogy várjanak néhány hónapot ezzel, amíg Németország engedékenyebbnek mutatkozik a kérdést illetően.[28] Ciano megítélése helyesnek bizonyult, ugyanis Hitler 1939 márciusára tűzte ki Csehszlovákia teljes felosztásának időpontját, s engedélyt adott arra, hogy amikor a németek bevonulnak Szlovákiába, akkor a magyar csapatok visszafoglalhatják Kárpátalját. Erre 1939. március 15-én került sor. Az eseményről értesülve Villani így számolt be Csákynak: *„Kárpátalja megszállásának tartama alatt állandó kontaktusban voltam az olasz külügyminisztériummal, hol a minisztertől az utolsó hivatalszolgáig mindenki szívből örült sikerünknek és csapatainknak kiváló teljesítményét nem győzték eléggé dicsérni. Ciano gróf ma azt mondotta nekem, hogy a Duce a <u>mi</u> /!/ gyarapodásunkkal nagyon meg van elégedve.”*[29]

[25] Juhász 1988. 168–169.
[26] Ádám 1968. 190–192.
[27] DDI. Ottava serie, vol. 10. 343. irat (Ciano és Ribbentrop megbeszélése, 1938. október 28.) és 355. irat (Az I. bécsi döntés szövege, 1938. november 2.).
[28] MNL OL. K 64. 83. csomó.33.a tétel. 1938. 1403. res. pol. Villani (budapesti olasz követ) Apornak (a külügyminiszter állandó helyettese) és Kuhlnak (követségi tanácsos), 1938. november 18.
[29] MNL OL. K 63. 71. csomó. 7. tétel. 7/7. XXIV. 51 pol-1939. Villani Csákynak, 1939. március 20.

A második világháború kirobbanását követően Teleki Pál miniszterelnök felvetette az olasz kormány előtt Erdély visszafoglalását, azonban Mussolini türelemre intette magyar kollégáját annak ellenére is, hogy Teleki hathatós történeti, gazdasági és kulturális érveket sorakoztatott fel Erdély Magyarországhoz tartozása mellett. Mindenesetre a román–magyar tárgyalások megkezdődtek, és a helyzet hasonlóan alakult, mint 1938-ban: a felek nem jutottak konszenzusra, s ismét döntőbíróságért folyamodtak. Ciano és Ribbentrop 1940. augusztus 30-án hozott döntésének eredményeképp Észak-Erdély visszakerülhetett Magyarországhoz, a határvonal az olasz javaslat nyomán alakult.[30]

Ennek fényében elmondható, hogy a magyar–olasz kapcsolatok egyik fő célja, a magyar revízió részben sikeresnek bizonyult, bár erős német befolyással sikerült csak elérni az eredményeket. Az apróbb gyakorlati részleteket azonban az olaszok tarthatták kézben. Már csak Délvidék esetében volt szükség revízióra, amire 1941. április 10-én került sor. A magyar részvételért cserébe Németország Magyarországnak ítélte a Délvidéket, s egyúttal megalakult a Független Horvát Állam (Nezavisna Država Hrvatska, NDH) is, ami Jugoszlávia átmeneti felbomlását eredményezte.

Jugoszlávia kezdetben olyan államnak tűnt, amely a tengelyhatalmakhoz fog csatlakozni. Az 1937-es jugoszláv–olasz barátsági szerződést követően 1940. december 12-én a magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés került aláírásra, s 1941 márciusában a Dragiša Cvetković-kormány csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. Ennek hatására a németbarát politikát ellenző Dušan Šimović vezetésével puccsot hajtottak végre, így Hitler Jugoszlávia lerohanása mellett döntött.[31] *„A jugoszláv államterület belpolitikai szétverése érdekében minden tekintetben elébe kell menni a horvát függetlenségi törekvéseknek, és a horvátokat mint a tengely barátait kell kezelnünk.”*[32] – indokolta döntését a német kancellár.

Hitler felhatalmazására a Független Horvát Állam 1941. április 10-én megalakult, az usztasa Slavko Kvaternik kiáltotta ki azt. Az NDH valójában bábállam volt, amelynek területén német és olasz csapatok állomásoztak. A magyar kormány nem az Usztasával, hanem Vladimir Mačekkal vette fel újra a kapcsolatot, s őt tartotta az új állam legalkalmasabb vezetőjének Hitler és Mussolini is. Maček azonban inkább az angol orientációt részesítette előnyben, így nemet mondott. Ekkor esett a választás az 1927 és 1934 között hathatós magyar és olasz támogatást élvező Ante Pavelićre. Bár az NDH államformáját tekintve a monarchiák sorát gyarapította – uralkodója 1943-ig, az olasz fegyverletételig a Savoia-házból származó aostai herceg, Roberto (II. Tomislav), majd 1943–1945-ig fia, Amedeo d'Aosta (II. Zvonimir) volt –, az államot ténylegesen Pavelić, mint „Poglavnik” kormányozta, aki állam-és kormányfő, valamint külügyminiszter is volt egyidejűleg. A honvédelmi miniszteri posztot Slavo Kvaternik töltötte be. Az NDH náci mintát követett a belpolitikában, üldözésnek vetve alá az „idegeneket”, különösen a szerbeket és a zsidókat, valamint az úgynevezett „áruló horvátokat”. A leghirhedtebb koncentrációs tábort Jasenovacon működtették, terror alatt tartva az oda hurcolt lakosokat.[33]

Vélhetően a náci minta is hozzájárult ahhoz, hogy az usztasa bábállam inkább a németek sikerének volt tekinthető, noha a magyar–olasz kapcsolatokat illetően is „sikert” jelentett abból a szempontból, hogy létrehozásával megvalósult a két állam 1927-ben kötött barátságának másik legfontosabb célkitűzése, Jugoszlávia felbomlása.

[30] ASMAE. AA. PP. 1931–1945. Ungheria. Busta 30. Fasc. Arbitrato di Vienna. Szám nélkül. At olasz javaslatok térképi ábrázolása.
[31] Részletesen lásd: Szakály 2011. 18–22.
[32] Sokcsevits 2011. 520.
[33] Uo. 520–529.

IV. Összegzés

Tanulmányommal célom az volt, hogy nemrégiben megkezdett kutatásom szempontjait ismertessem, amely az 1927 és 1934 közötti magyar–olasz kapcsolatokkal foglalkozó doktori disszertációm kibővítésére irányul. Ennek során a két állam viszonyát az 1927-ben aláírt olasz–magyar szerződéstől a Benito Mussolini bukásáig, 1943-ig tartó időszakban vizsgálom. Az 1935–1943 közötti kapcsolatok annyiban különböznek a korábbi évektől, hogy az 1930-as évek közepétől egyre inkább megerősödő, és ennek megfelelően egyre nagyobb közép-európai befolyáshoz jutó Németország politikai lépései fokozott hatással voltak mind a magyar, mind az olasz politikára. Ennek eredményeképp ezeknek az éveknek magyar–olasz kapcsolatai nem vizsgálhatóak Németország lépéseinek ismerete nélkül. Magyarország és Olaszország kapcsolatai alapvetően a magyar revízió, illetve az olasz jugoszláv-ellenes törekvések megvalósítását célozták, amely csak akkor vezetett eredményre, amikor Németország is támogatta, avagy helyesebben inkább saját érdekeihez felhasználta a magyar és olasz célokat. Mind a revízió, mind Jugoszlávia felbomlasztása tekintetében csupán részsikerek könyvelhetőek el. Ez a részlegesség a revízió esetében a visszakapott területek mennyiségében, azaz a kortársak számára is láthatóan megnyilvánult, Jugoszlávia kapcsán pedig utóbb derült ki. A Független Horvát Állam megalakulása ugyan meghozta a délszláv államalakulat felbomlását, azonban ez az állapot a második világháborút követően megszűnt, és Jugoszlávia az 1990-es évekig egységes államként állt fenn. Ekkor azonban már az olasz külpolitika szempontjából ennek nem volt jelentősége. Magyarország ugyancsak a második világháború végéig élvezhette a revíziós részeredményeket, ugyanis az azt lezáró párizsi békeszerződés (1947) a trianoni határokat állította vissza, sőt, mint ismeretes, három faluval csorbították is Magyarország területét. Mindent egybevetve elmondható, hogy bár az 1927-es olasz–magyar barátsági szerződés aláírásakor meghatározott célok látszólag, részben megvalósultak, a sikerhez – amely, mint az utókor számára nyilvánvaló, csak átmeneti volt – szükségesnek bizonyult volt Németország támogatása is.

Irodalomjegyzék

Levéltár

Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri (ASMAE). Affari Politici (AA. PP.) 1919–1930, és 1931–1945. Ungheria.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL). Politikai Osztály Iratai (K 63) és Politikai Osztály Reservált Iratai (K 64).

Forráskiadvány

Mosca, Rodolfo (a cura di): I Documenti Diplomatici Italiani. Quinta serie, Volume 3. Libreria dello Stato, Roma, 1953.

Mosca, Rodolfo (a cura di): I Documenti Diplomatici Italiani. Ottava serie, Volume 5, 10. Libreria dello Stato, Roma, 1953.

Vonyó József (szerk.): Gömbös Gyula: Válogatott politikai beszédek és írások. Osiris, Budapest, 2004.

Sajtó

Magyarság

Irodalom

Ádám Magda: Magyarország és a Kisantant a harmincas években. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.

Bucarelli, Massimo: Mussolini e la Jugoslavia 1922–1939. Editore B. A. Graphis, Bari, 2006.

Carocci, Giampiero: La politica estera dell'Italia fascista. Editore Laterza, Bari, 1969.

Hornyák Árpád: *A mohácsi beszéd.* In: III. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. Az integrálódó Európa földrajza. PTE, Pécs, 2004. pp. 272–276.

Hornyák Árpád: Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok, 1918–1927. Forum, Újvidék, 2004.

Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919–1945. Kossuth Kiadó, Budapest, 1988.

Kerepeszki Róbert: A „tépelődő gentleman". Darányi Kálmán (1886–1939). Kronosz – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest, 2014.

Ormos Mária: Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről (1927–1931). Történelmi Szemle, 1971. 1–2. sz. pp. 133–156.

Ormos Mária: Franciaország és a keleti biztonság, 1931–1936. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.

Ormos Mária – Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945. OsirisKiadó, Budapest, 2003.

Romsics Ignác: Bethlen István: politikai életrajz. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Sokcsevits Dénes: Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus Kiadó, Budapest, 2011.

Szakály Sándor: A Délvidék visszafoglalása és a magyar katonai vezetés. Döntés a bevonulásról, 1941. História, 2011. 9–10. sz. pp. 18–22.

Tóth Imre: Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945). Kronosz – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest, 2016.

Vizi László Tamás: „Hiszem és remélem, hogy … hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés" Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. In: Közép-Európai Közlemények, 2013. 4. sz. pp. 7–38.

Hamerli Petra, doktorjelölt

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Modernkori Történeti Tanszék, Interdiszciplináris Doktori Iskola – Università degli Studi di Roma „La Sapienza", Facoltà di Scienze Politiche, Dottorato in „Storia dell'Europa

E-mail: hamerli.petra@gmail.com

Témavezető: Dr. habil. Hornyák Árpád, PhD, Pécsi Tudományegyetem – Dott. Alessandro Vagnini, PhD, Università degli Studi di Roma „La Sapienza"

Lektor: Dr. Rab Virág, PhD, Pécsi Tudományegyetem

Adatvédelem az egészségügyben

dr. Józan Flóra Krisztina, *Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

Az adatvédelem kérdésével Magyarországon komolyabban foglalkozni a rendszerváltás utáni időben kezdtek. Az 1989-es alkotmány-módosítás eredményeképpen, ma már az Alaptörvény a személyes adatok védelméhez való jogot is garantálja.
Előadásomban az egészségügyi adatok védelméről szeretnék beszélni, melyhez először is meg kell vizsgálni, hogy pontosan mi is az egészségügyi adat? Az 1997.évi XLVII. törvény részletes felsorolást tartalmaz, hogy mi tartozik e fogalom körébe. Fontos, hogy az egészségügyi adatok különleges adatnak minősülnek. A különleges adatról az Adatvédelmi törvény tételesen rendelkezik, melyek körébe tartoznak az egészségügyi állapotra vonatkozó adatok is. Kiemelendő, hogy a különleges adatokat különlegesen is kell kezelni, így a törvény is külön szabályozza őket.

Az egészségügy rendszere egy rendkívül bonyolult kaotikus „gépezet". Szükséges fokozott védelemben részesíteni az egyénhez kapcsolódó egészségügyi és személyes adatokat az egészségügy rendeltetésszerű működésének betartása mellett. Ezért külön törvényt kellett létrehozni az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről - 1997. évi XLVII. törvény.
Prezentációm során kitérek arra, hogy milyen célból lehet az egészségügyi adatokat kezelni, figyelembe véve, hogy az Egészségügyi adatkezelési törvény három csoportra osztja azokat a célokat, amelyek elérése érdekében az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatokat kezelhetik. Fentieket különösen tekintettel szeretném vizsgálni az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltató tér vonatkozásában.

Eredmények: Feltételezésem szerint – többek között – azért volt indokolt létrehozni egy egységes – adatkezeléssel is foglalkozó – rendszert – az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltató Teret -, hogy legyen egy olyan nyilvántartás, aminek használata minden egészségügyi szolgáltatást nyújtónak kötelező érvényű valamint megkönnyíti a betegek – egészségügyben dolgozók kapcsolatteremtését és kapcsolattartását.

Következtetések: Álláspontom szerint az egészségügyi adatok, olyan szenzitív adatok, melyek rendeltetésszerű felhasználása elkerülhetetlenül szükséges az egészségügyi ellátó szektorban.

Tekintettel az elmúlt jó pár év számítástechnikai fejlődésre az egész világon "meglódult" a információ-áramlás. Ez értelemszerűen megkönnyítette az adatokhoz való hozzáférést egyre tágabb kör számára, figyelmen kívül hagyva a növekvő "veszélyfaktort" mind az egyes ember, mind az érintett szervezetek vonatkozásában - különös tekintettel igaz ez az egészségi állapotra vonatkozó adatokra. Véleményem szerint ez az állapot egyre több adatvédelmi problémát fog szülni, melyet még tetézni fog az újonnan bevezetett Elektronikus Egészségügyi Szolgáltató Tér (EESZT) is.

Kulcsszavak: egészségügyi adat, adatvédelem,EESZT

I. Mi is az az egészségügyi adat?

Az 1997. évi XLVII. törvény - az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről - pontos felsorolást tartalmaz, mely a fogalom körülírását segíti.
Az első körbe tartoznak azok az információk, amelyek a beteg testi, értelmi, vagy lelkiállapotára vonatkoznak, valamint azok információk, amelyek valamilyen kóros szenvedélyre, az elhalálozás körülményeire, illetve a halál okára vonatkoznak.
A második kört azok az információk alkotják, amelyeket az egészségügyi dolgozók valamelyike állapít meg a beteg gyógykezelése, ellátása, a vizsgálatok kapcsán vagy tudomására jut az egyéb beavatkozások során (pl. az orvos által felállított diagnózis, EKG érték, EEG érték, a laboreredmények, vérnyomás, vércukorszint mértéke stb.). Ide sorolhatók továbbá az operáció végzése közben az orvos által észlelt elváltozások valamint a röntgen-felvétel alapján tett megállapítások is.
A harmadik körbe pedig azok az adatok tartoznak, amelyek valamilyen formában kapcsolatba hozhatók az előző kettő körrel. Ennélfogva elmondható, hogy ez a kör eléggé tág. (Az Egészségügyi adatvédelmi törvény külön felsorolja azokat a kémiai, fizikai vagy biológiai tényezőket, kórokozókat, amelyek a foglalkozás gyakorlásával függhetnek össze). Nap mint nap ki vagyunk téve környezeti hatásoknak, amelyek alapvetően befolyásolják egészségünket, és sajnos nem egy betegség kialakulásának forrását jelenthetik – lehet ez például a szennyezett levegő.

I.1. Az egészségügyi adatok kezelése során érvényes előírások

Az egészségügyi adatok kezelése során az Adatvédelmi törvény különleges szabályok alkalmazását írja elő. Fontos kiemelni, hogy önmagában az egészségügyi adat. Az Adatvédelmi törvény alapján írásbeli meghatalmazás kell az érintett személytől arra vonatkozóan, hogy egészségügyi adatait kezeljék - amennyiben ez nem lehetséges, akkor csak törvényben meghatározott módon és meghatározott célra tárolhatók, gyűjthetők a különleges adatok.

II. Milyen célból lehet az egészségügyi adatokat kezelni?

Három csoportot különböztet meg az Egészségügyi adatkezelési törvény arra vonatkozóan, hogy milyen célból lehet az egészségügyi adatokat kezelni. Nevezett három csoportból kettő esetében a törvény pontos, tételes felsorolást tartalmaz ettől eltérően a harmadiknál ilyet nem találunk. Utóbbinál a jogszabály úgy rendelkezik, hogy a törvényben fel nem sorolt céloktól eltérő célból is lehet az egészségügyi adatokat kezelni, ha ehhez az érintett beteg, illetve törvényes képviselője írásbeli felhatalmazást adott.
A taxatív felsorolást tartalmazó célok legfontosabb csoportját értelemszerűen az egészségügyi ellátással, a gyógykezelés összefüggő célok alkotják. A törvény az alábbi konkrét célokat határoz meg ebben a körben:

„1997. évi XLVII. törvény 4. § (1) Az egészségügyi és személyazonosító adat kezelésének célja:

a) az egészség megőrzésének, javításának, fenntartásának előmozdítása,

b a betegellátó eredményes gyógykezelési tevékenységének elősegítése, ideértve a szakfelügyeleti tevékenységet is,

c) az érintett egészségi állapotának nyomon követése,

d) a népegészségügyi [16. §], közegészségügyi és járványügyi érdekből szükségessé váló intézkedések megtétele,

e) a betegjogok érvényesítése.”

A közvetlen egészségügyi célokon túl az alábbi célcsoportokat nevesíti a törvény, amelyek eléréséhez szükség van vagy lehet egészségügyi adatokra is:

(2) Egészségügyi és személyazonosító adatot az (1) bekezdésben meghatározottakon túl - törvényben meghatározott esetekben - az alábbi célból lehet kezelni:

a) egészségügyi szakember-képzés,

b) orvos-szakmai és epidemiológiai vizsgálat, elemzés, az egészségügyi ellátás tervezése, szervezése, költségek tervezése,

c) statisztikai vizsgálat,

d) hatásvizsgálati célú anonimizálás és tudományos kutatás,

e) az egészségügyi adatot kezelő szerv vagy személy hatósági vagy törvényességi ellenőrzését, szakmai vagy törvényességi felügyeletét végző szervezetek munkájának elősegítése, ha az ellenőrzés célja más módon nem érhető el, valamint az egészségügyi ellátásokat finanszírozó szervezetek feladatainak ellátása,

f) a társadalombiztosítási, illetve szociális ellátások megállapítása, amennyiben az az egészségi állapot alapján történik,

g) az egészségügyi ellátásokra jogosultak részére a kötelező egészségbiztosítás terhére igénybe vehető szolgáltatások rendelésének és nyújtásának, valamint a gazdaságos gyógyszer-, gyógyászati segédeszköz- és gyógyászati ellátás rendelési szabályai betartásának a vizsgálata, továbbá a külön jogszabály szerinti szerződés alapján a jogosultak részére nyújtott ellátások finanszírozása, illetve az ártámogatás elszámolása, valamint a társadalombiztosítási ellátások megállapítása, kifizetése és a kifizetett ellátások visszafizetése, megtérítése érdekében,

h) bűnüldözés, továbbá a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben meghatározott feladatok ellátására kapott felhatalmazás körében bűnmegelőzés,

i) a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben meghatározott feladatok ellátása, az abban kapott felhatalmazás körében,

j közigazgatási hatósági eljárás,

k) szabálysértési eljárás,

l) ügyészségi eljárás,

m) bírósági eljárás,

n) az érintettnek nem egészségügyi intézményben történő elhelyezése, gondozása,

o) a munkavégzésre való alkalmasság megállapítása függetlenül attól, hogy ezen tevékenység munkaviszony, közalkalmazotti, kormányzati szolgálati, közszolgálati vagy állami szolgálati jogviszony, hivatásos szolgálati viszony vagy egyéb jogviszony keretében történik,

p) közoktatás, felsőoktatás és szakképzés céljából az oktatásra, illetve képzésre való alkalmasság megállapítása,

q) a katonai szolgálatra, illetve a személyes honvédelmi kötelezettség teljesítésére való alkalmasság megállapítása,

r) munkanélküli ellátás, foglalkoztatás elősegítése, valamint az ezzel összefüggő ellenőrzés,

s) az egészségügyi ellátásokra jogosultak részére vényen rendelt gyógyszer, gyógyászati segédeszköz és gyógyászati ellátás folyamatos és biztonságos kiszolgáltatása, illetve nyújtása érdekében,

t) a munkabalesetek, foglalkozási megbetegedések - ideértve a fokozott expozíciós eseteket is - kivizsgálása, nyilvántartása és a szükséges munkavédelmi intézkedések megtétele,

u) az egészségügyi dolgozókkal szemben lefolytatott etikai eljárás,

v) eredményesség alapú támogatásban részesülő gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök eredményességének, támogatásának megállapítása, és ezen gyógyszerekkel kezelt kórképek finanszírozási eljárásrendjének alkotása,

w) betegút-szervezés,

x) az egészségügyi szolgáltatások minőségének értékelése és fejlesztése, az egészségügyi szolgáltatások értékelési szempontjainak rendszeres felülvizsgálata és fejlesztése,

y) az egészségügyi rendszer teljesítményének ellenőrzése, mérése és értékelése,

z) az egészségügyi ellátásokra jogosult részére a hatásos és biztonságos gyógyszerelés elősegítése, valamint a költséghatékony gyógyszeres terápia kialakítása érdekében,

zs) az Európai Unión belüli határon átnyúló egészségügyi ellátáshoz kapcsolódó jogok érvényesítése.

(3) Az (1)-(2) bekezdésekben meghatározott céloktól eltérő célra is lehet az érintett, illetve törvényes vagy meghatalmazott képviselője (a továbbiakban együtt: törvényes képviselő) - megfelelő tájékoztatáson alapuló - írásbeli hozzájárulásával egészségügyi és személyazonosító adatot kezelni.

(4) Az (1)-(2) bekezdések szerinti adatkezelési célokra csak annyi és olyan egészségügyi, illetve személyazonosító adat kezelhető, amely az adatkezelési cél megvalósításához elengedhetetlenül szükséges."

Kiemelendő továbbá, hogy a törvény alapján egészségügyi adat kezelésére felhatalmazott személy is titoktartási kötelezettséggel rendelkezik, és csak a meghatározott személy a feltétlenül szükséges adatokat kezelheti a felsorolt célok valamelyikének elérése érdekében.

III. Egészségügyi adatok gyógykezelésen kívüli célból történő kezelése

Az alábbiakban bemutatom, hogy milyen egyéb, gyógykezelésen kívüli célokból történhet egészségügyi adatkezelés.

III.1. Bírósági, nemzetbiztonsági célú adatkezelés

Egyes hatóságok számára, annak érdekében, hogy külön törvényben meghatározott feladatkörüket ellássák, az Egészségügyi adatvédelmi törvény lehetővé teszi, hogy hozzáférjenek az érintett személyek egészségügyi adataihoz. Amennyiben a sikeres büntetőeljárás lefolytatása érdekében a nyomozóhatóság (rendőrség), az ügyészség, a bíróság vagy az igazságügyi orvos-szakértő kéri, az egészségügyi intézménynek továbbítania kell a kért adatokat. Míg polgári eljárás során, valamint közigazgatási ügyben csak a bíróság és az ügyészség számára lehet az egészségügyi adatokat továbbítani. Fontos kritérium, hogy írásban kell előterjeszteni az egészségügyi adatok megküldése, illetve az azokhoz való hozzáférés iránti kérelmet. Ebben pontosan meg kell határozni a célt, amelynek elérése érdekében az adatra szükség van.
Vannak olyan különleges esetek amikor a nyomozóhatóság külön megkeresése nélkül is a kezelőorvosnak jelentenie kell a rendőrségen. Amikor az orvos olyan sérülést, sebesülést, megbetegedést észlel, amely nyolc napon túl gyógyul és vélhetően bűncselekmény elkövetésének az eredménye. Kiemelt figyelmet kell fordítaniuk az ún. gyermek-bántalmazásos esetekre is, amikor esetleg a szülő, vagy nevelő bántalmazásának következtében kerül a gyermek az orvoshoz és részesül az ellátásban. Ebben az esetben a bejelentés történhet telefonon de akár írásban is, a lényegi elem itt az, hogy a jelentés tényét az egészségügyi dokumentációban rögzíteni kell.

III.2. Tudományos kutatás

Megkönnyíti a helyzetet, hogy a törvény elismeri tudományos kutatás céljából a személyes adatokat is tartalmazó dokumentumok megismerését. A személyazonosító adatokkal ellátott egészségügyi adatok külön engedéllyel - az adatvédelmi felelős külön erre szóló vagy intézményvezető külön engedélyével kutathatók – a törvény szerint.
Fenti célból a kutató az egészségügyi dokumentációba betekinthet, azonban másolatot nem készíthet és adott esetben a kutatás eredményeként megjelenő publikációban is csak azonosításra alkalmatlan módon lehet hivatkozni. Az egészségügyi intézménynek kötelessége nyilvántartást vezetni – melyet tíz évig meg kell őriznie - az egészségügyi dokumentációba tudományos kutatás céljából betekintett személyekről.

III.3. Statisztikai célú adatkezelés

Statisztikai célból az egészségügyi adatok - természetesem személyazonosításra alkalmatlan módon – korlátok nélkül kezelhetők. A Központi Statisztikai Hivatal részére az egészségügyi adatokat meg kell küldeni az élveszületés, valamint a halálozás esetén - az érintett személyazonosító adataival egyetemben. A Központi Statisztikai Hivatal az adatok feldolgozása és a statisztikák elkészítését követően megsemmisíti a személyazonosító adatokat.

III.4. A társadalombiztosítás szerveinek adatkezelése

Kiemelendő, hogy a társadalombiztosítás szerveinek munkatársai közül, csak bizonyos feladatköz ellátásával megbízott személy ismerheti meg és kezelheti az egészségügyi és személyes adatokat. A személyazonosításra alkalmas egészségügyi adatok ismerete a társadalombiztosítás bizonyos szerveinek alapvetően két cél elérése érdekében szükséges. Az egyik ilyen cél, ha az adott személy részére olyan társadalombiztosítási juttatás jár, amelynek a megállapítása az egészségi állapot alapján történik, ilyen például a rokkantsági nyugdíj vagy a táppénz. A másik ilyen cél, ha a közpénzek, a társadalombiztosítás alapjainak a felhasználását kívánják ellenőrizni.

III.5. Az egészségügyi adatok kezelése alkalmasság megállapítása, valamint gondozás céljából

Számos olyan élethelyzet adódik, amikor nem gyógykezelési célból, de szükség van az egészségügyi adatokra. Gondolok itt például, a tankötelezettség megállapítására, az iskolaérettségi vizsgálatra, a katonai alkalmassági vizsgálatra, ebbe a körbe sorolandók a különféle pályaalkalmassági, munka-alkalmassági vizsgálatok és az adott foglalkozás betöltésére való alkalmasság elbírálása is.

IV. Az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Tér (EESZT).

IV.1. Javulhat az ellátás az e-egészségügyi szolgáltatási rendszerrel?

Az EMMI parlamenti államtitkára, Rétvári Bence egy sajtótájékoztatón az alábbiakat mondta az EESZT-ről:

- Az EESZT egy az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) irányításával kifejlesztett felhőalapú elektronikus rendszer, melyben az egészségügyi intézmények, a gyógyszerészek és az orvosok számítógépen keresztül megismerhetik a betegek egészségügyi adatait (korábbi vizsgálati adatok, leletek, egyéb dokumentumok).
- Közölte, hogy a költségvetésben a rendszer működtetésére 1,2 milliárd forint áll rendelkezésre
- Kiemelte, hogy a betegeknek nagyobb biztonságot, könnyebbséget és a gyorsabb felgyógyulás lehetőségét fogja nyújtani a novemberben bevezetésre kerülő elektronikus egészségügyi szolgáltatási tér.
- Hangsúlyozta, hogy a beteggel kapcsolatos minden fontos információ azonnal az orvos rendelkezésére áll az elektronikus rendszernek köszönhetően. Nem vesznek el az orvosi dokumentációk, mivel a kormányzati felhőben mindig elérhetőek lesznek a szükséges információk, adatok – ezekből következik, hogy az új rendszerben nem lesz szükség papírokra sem.
- Az EESZT 2017.november 1-jétől fog működni a közfinanszírozott egészségügyi intézményekben, de jelenleg már a háziorvosi praxisok 72 százaléka, a kórházak 69 százaléka és a gyógyszertárak 85 százaléka rendelkezik a szükséges informatikai kapacitással. Hozzáfűzte, hogy egy az ÁEEK által indított informatikai eszközfejlesztési program keretében 191 közfinanszírozott egészségügyi intézményben építették ki a szükséges informatikai bázist.

A Magyar Orvosi Kamara elnöke is elismerően nyilatkozott az EESZT-ről. Álláspontja szerint nemzetközileg is komoly elismerésre tarthat számot az elektronikus rendszer kiépítése, és ezzel Európában Magyarország kiemelkedő helyre ugorhat, tekintettel arra, hogy máshol

hasonló rendszerek eddig csak részben működtek. Kitért arra is, hogy az Európai Orvosok Állandó Bizottsága már hosszú évek óta foglalkozik a témával, ugyanis elérendő célként tűzték ki, hogy az uniós állampolgároknak minden országban biztonságban kell egészségügyi ellátáshoz jutniuk.

Az E-health koordinációval kapcsolatos feladatok ellátásáért felelős miniszteri biztos, Vartus Gergely azt nyilatkozta, hogy az informatikai háttér megteremtésénél – figyelembe véve a jogszabályi környezetet is – arra törekedtek, hogy a kiépíthető legmagasabb biztonsági szintet, rendszert hozzák létre. Ennél fogva a legmagasabb biztonsági szintnek megfelelő kormányzati adatközpontot „építették ki" a beteg adatokat tartalmazó egyészségügyi felhőnek.

A Magyar Orvosi Kamara (MOK) elnöke „nemzeti értéknek" titulálta a betegvizsgálatok adatait, valamint társadalmi közérdeknek mondta, hogy költséghatékonysági szempontból milyen fontos lesz az egészségügyben, hogy majd nem kell újra meg újra megismételni a már elvégzett vizsgálatokat. Határozott állást foglalt azzal kapcsolatban, hogy a MOK mennyire fontosnak tartja, hogy - egy bizonyos átmeneti időszakot követően – valamennyi egészségügyi szolgáltató köteles lesz csatlakozni a rendszerhez nem csak a közfinanszírozott intézmények, mert így a későbbiekben Magyarországon bárhol, bármilyen orvosi vizsgálat eredménye fel kell kerüljön a rendszerbe.

IV.2. Az egészségügyi szolgáltatási térben (eeszt) a páciensek „megszabhatják" kik és milyen egészségügyi adataikhoz férhetnek hozzá

Ha minden igaz, az egészségügy valamennyi dolgozója/szereplője belépésre jogosult az informatikai szolgáltató térbe, ahol hozzáférhet más intézmény adataihoz is. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a betegnek nem kell a korábbi leleteit, zárójelentéseit magával vinnie az orvoshoz. Praktikussági szempontból nem hátrány az sem, hogy amennyiben a beteg esetleg nem tudja, például, hogy milyen gyógyszereket szed, vagy milyen betegségei voltak korábban, az EESZT-n keresztül ez könnyen kideríthető az orvosok számára.

Fentiekből következi, hogy egy gombnyomásra letölthető lesz a páciens kórelőzménye, így a háziorvos sem fogja feleslegesen megismételt vizsgálatokra küldeni. Hasznos lesz a Gyógyszerészek számára is s rendszer, tekintettel arra, hogy a gyógyszerész nem csak azt a receptet fogja látni, amelyet éppen valaki kiváltani készül, hanem azt is, amit korábban kiváltott. Így kiszűrheti, ha a különböző helyeken és időben rendelt orvosságok egymással ellentétes hatású, vagy éppen egymás hatását nem szándékoltan felerősítő gyógyszer-kombinációk adódnának. Magában az elektronikus térben létrehozásra került e-recept és e-beutaló is, hiszen minden információ bekerül az eeszt-be, így ezek is. Az orvos által a beteg taj-számára rendelt orvosságot – az e-recepten keresztül - látja a patikus, a beutalót – az e-beutalón keresztül - pedig a kórház vagy a szakrendelő.

A rendszer éles tesztüzeme idén tavasszal indult –mondta Ónodi-Szűcs Zoltán, az egészségügyért felelős államtitkár. Márciustól tesztelték az e-receptet és az e-beutalót, ha minden igaz, akkor ősz végéig befejeződik a tesztüzem, és a 2017-es év végére valamennyi egészségügyi szolgáltatónak csatlakoznia kell az eeszt-hez. Az államtitkár úr kihangsúlyozta, hogy még sokáig nem fog megszűnni a papíralapú recept, aki igényt tart rá, neki ugyanúgy kinyomtatják, mint eddig.
Értelem szerűen az elektronikus térben „keletkező" adatokhoz a beteg is hozzáférhet, nem csak az egészségügy – arra felhatalmazott – szereplői, természetesen mindenki addig a mértékig és ahhoz, amihez jogosultsága van – a beteg csak a sajátját láthatja.

Fontos közérdekű információ, hogy mielőtt még megkezdődne a betegek adatainak feltöltése a rendszerbe, már lehet rendelkezni arról, hogy az alapértelmezett hozzáférések maradjanak, avagy szűküljenek – a rendelkezést egyébként bármikor meg lehet tenni, nincs határidőhöz kötve. Akinek az ügyfélkapunk keresztül úgy mond van bejárása, önállóan bármikor hozzáfoghat saját adatvédelmi preferenciáinak érvényesítéséhez. Az ügyfélkapun keresztül a taj-szám megadásával meg kell nyitni az „önrendelkezés" fület. Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló törvény értelmében négy különösen érzékeny terület van (HIV/AIDS, nemi betegség, pszichiátria, addiktológia) melynek adataihoz – ha a beteg másként nem rendelkezik - csak a kezelő orvos férhet hozzá. Alapértelmezett beállításban a kezelőorvosok láthatják az összes többit adatot/leletet. A részletes beállítás menüpontban az egyes modulokhoz tartozó egészségügyi dokumentációk hozzáférhetőségét külön is lehet szabályozni, az egyedi beállításnál pedig konkrét orvos adott napon és intézményben való felkereséséhez is külön jogosultságot lehet megszabni. Tehát van arra lehetőség, hogy egy általános tiltás mellett egy konkrét esetre ezt feloldjuk, illetve a konkrét eseten belül adott dokumentációk elérhetőségét engedélyezzük.

„Szerencsére" annak aki valamilyen oknál fogva egyik vagy másik orvosát ki akarja zárni ezekből az információkból, egy kattintással megteheti. Nem feledkeztek meg azokról sem akik nincsenek annyira otthon a digitális világba, vagy esetleg nincsen hozzáférésük az ügyfélkapuhoz, természetesen nem kell nekik sem lemondani önrendelkezési jogukról, csak be kell menniük valamelyik kormányablakba és ott a segítségükre lesznek a kívánt tiltások beállításában.

IV.3. Hasznos tudnivalók az EESZT-ről. Mire való, hogyan kell használni?

Az EESZT internet alapú komplex, interaktívadatbázis, mely az egészségügyben eddig szigetszerűen meglévő informatikai rendszereket kapcsolja össze az értelme pedig alapvetően az, hogy kezelőorvos egy teljes képet kapjon a betegről, megismerje ellátási dokumentációját, eseményeit, vizsgálati eredményeit, a felírt és kiváltott vagy ki nem váltott receptjeivel együtt. Az orvos ezen információk birtokában pontosabb megalapozottabb döntést hozhat a további vizsgálatokkal, kezelésekkel kapcsolatban.

Tekintettel arra, hogy a szolgáltató felelőssége az EESZT-hez való kapcsolódás, a novemberi országos induláshoz a pilot programban nem szereplő informatikai rendszerszállítóknak (háziorvosi, patikai, kórházi rendszerszállítók) is fel kell készíteni a rendszereiket**,** amihez a szükséges fejlesztői információkat az Állami Egészségügyi Ellátó Központtól (ÁEEK) kaphatják meg.

Az EESZT a március utáni ellátások adataival „töltődik fel" először, tehát lényegében üresen indul é**s** visszamenőleges adatokkal a jelenleg nem töltik fel, az egy következő rendszerfejlesztés kapcsán – talán 2018 második felében - valósul meg. Értelem szerűen majd ha ezen visszamenőleges adatok feltöltésére is alkalmas lesz a rendszer, az állampolgárok ugyanúgy rendelkezhetnek arról, hogy hozzájárulnak-e korábbi egészségügyi adataikhoz való hozzáféréshez. Tehát a hozzáférési beállítás március közepe után is bármikor módosítható. A módosítás a teljes rendszer teljes adattömegére érvényesül, azaz ha valaki módosít a hozzáférési szabályokon, az a módosítás érvényes lesz a már korábban betöltött adatok hozzáférésére is.

Mint arról fentebb már említést tettem internethozzáférés híján, illetve a 16 év alatti gyerekek esetében kormányablaknál intézhető az önrendelkezés a szülő segítségével.

Fontos információ még, hogy a gyógyszerészek csak a nyitott, még ki nem váltott e-recepttel kapcsolatos információkhoz férnek hozzá, valamint azokat a régebben kiváltott recepteket látják, amiket a beteg az adott patikában váltott ki.

A rendszerben a beteg az adatlekéréseket - valamint azok sikeres vagy sikertelen voltát - maga ellenőrizheti. A munkáltatók, az EESZT-ből nem kérhetnek le kényük kedvük szerint adatokat a betegre vonatkozóan, tehát továbbra is csak az eddigiek szerint férhetnek hozzá egészségügyi adatainkhoz.

Van olyan eset, amikor az önrendelkezési beállítástól függetlenül elérhetővé válik az adat a lekérő számára. Ilyen az a sürgősségi eset, amikor az orvos „sürgősségi ellátásként" jelöli meg az ellátást, azonban fontos, hogy az orvosnak ezt a helyzetet dokumentálnia kell a rendszerben.

IV.4. Mire jó még az EESZT?

Az EESZT-ben meg fog jelenni egy úgynevezett e-profil is amit elsősorban a háziorvos állít elő olyan egészségügyre vonatkozó alapinformációkból, mint például a krónikus betegségek, vércsoport, allergiák. Így nem csak az ellátási események és a felírt receptek jelennek meg majd a rendszerben. Ebben a körben is „alkalmazható lesz az önrendelkezés", mivel az e-profil adatok megismerhetőségét, a rendszerbe való betöltését korlátozhatjuk. Sőt, tiltható a teljes profil, de választhat a beteg olyan opciót is, hogy csak az új adat beküldését tiltja - az alapbeállítás itt mind a beküldést, mind a lekérdezést megengedi.

Az állampolgárok kérhetnek e-mailben értesítést az ellátásuk során keletkezett dokumentumokról, valamint az elkészülő vizsgálati eredményeikről. Arra is lesz lehetőség a rendszeren keresztül, hogy az e-beutaló elkészítésével egy időben időpontot is tud a beteg foglalni – ez a funkció persze attól is fog függeni, hogy a rendelők, kórházak számára az informatikai rendszerük szállítói biztosítanak-e olyan felületet, ami erre alkalmas.

Az EESZT működése - a projekt vezetők állításai szerint - nagyobb betegbiztonságot és kevesebb adminisztrációt jelent. A rendszer gyakorlati használata nem okozhat gondot annak, aki eddig is használta a saját informatikai rendszerét. Plusz hardver nem kell hozzá, néhány hónapos informatikai fejlesztés azonban igen, amit időben el kell kezdeni fejleszteni, hogy a novemberi teljes körű indulásra mindenki készen álljon.

Üdvözítő, hogy csak úgy bárki nem fér hozzá korlátlanul a betegek adataihoz az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Tér (EESZT) pilot programjának elindulását követően.

Az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) a Figyelő Online-hoz eljuttatott egy közleményt, melyben határozottan cáfolta azt, hogy állami szervek is hozzáférnének adatainkhoz. *„Az EESZT-hez kötelezően csatlakozó egészségügyi szolgáltatók, például kórházak, rendelőintézetek, háziorvosi szolgálatok orvosai az intézményi információs rendszereiken keresztül férnek hozzá kizárólag az általuk kezelt beteg személyéhez kötött egészségügyi adatokhoz, hangsúlyozta az ÁEEK. Az EESZT-hez kötelezően csatlakozó államigazgatási szervek (a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, az Országos Tisztifőorvosi Hivatal és az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet) adatfeltöltés céljából csatlakoznak a rendszerhez, ezért semmilyen módon nem férnek hozzá a betegek személyhez kötött egészségügyi adataihoz"*, hangsúlyozza a közlemény.

Az államigazgatási szervek csatlakozásának csupán az a célja, hogy az ágazat számára szükséges adatokat egységes formában, egy felületen tegyék elérhetővé. A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő lesz az egyetlen kivétel ebből a szempontból, mivel neki a feladatkörét képezi a társadalombiztosítás által támogatott vények EESZT-ben való ellenőrzése is. De ez is csupán azt jelenti, hogy csak megtekintő felületet fog kapni, adatot letölteni azonban nem fog tudni.

Irodalomjegyzék

Medicalonline: „Nem lesz nyitott könyv az életünk” 2017. március 03. 06:15 http://medicalonline.hu/cikk/__nem_lesz_nyitott_konyv_az_eletunk (letöltés ideje: 2017.06.20.)

Szepesi Anita: Új dologgal barátkozhatunk az egészségügyben – mutatjuk mire való 2017. március 11. http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/uj_dologgal_baratkozhatunk_az_egeszsegugyben_mutatjuk_mire_valo.630220.html (letöltés ideje: 2017.06.20.)

Medicalonline: Mire való az EESZT? 2017. március 14. 12:56 http://medicalonline.hu/informatika/cikk/mire_valo_az_eeszt (letöltés ideje: 2017.06.21.)

Gáti Júlia: EESZT - teszt: gombnyomásra elérhető lesz minden magyar beteg minden adata 2017. február 15. http://hvg.hu/gazdasag/20170215_eeszt_teszt_minden_magyar_beteg_adat_szakorvos letöltés ideje: 2017.06.19.)

1997. évi XLVII. törvény. az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről

Dr. Páva Hanna: Az egészségügyi adatok védelméről általában http://www.szoszolo.hu/06tanulmanyaink/230611pava.htm (letöltés ideje: 2017.06.10.)

Jogászvilág: Adatvédelem az egészségügyben 2013.09.19. http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/adatvedelem-az-egeszsegugyben (letöltés ideje: 2017.05.20.)

39/2016. (XII. 21.) EMMI rendelet az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Térrel kapcsolatos részletes szabályokról

dr. Józan Flóra Krisztina
Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Dokotri Iskola
E-mail: jozanflora@gmail.com

Témavezető: dr. Kőhalmi László, tanszékvezető egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

Lektor: dr. habil. Kocsis Miklós, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

The role of collaboration in tourism development- Case study of Kőszeg

Szilvia Kántor, *University of Pannonia*

There are several changes happening in the tourism industry recently which overwrite the traditional definitions and change the formerly well-working practices of this sector. The appearance of new business models like the sharing economy and the utilization of the latest technological devices reorganize the way of customer thinking about tourism. It also raises their expectations related to service quality. Therefore, companies have sought strong and powerful alliances in an attempt to satisfy all their customers. However, strategic alliances or co-operations should be based on mutual needs, should be voluntary and long-term and there are many internal and external factors that can weaken their effectiveness [1] [2]. The purpose of this research is to study existing partnerships in a smaller region where tourism plays a huge role in order to analyse the correlation between tourism development and collaboration. This paper focuses on Kőszeg, a small historic town in West-Transdanubia, because it has excellent opportunities to investigate the role of co-operation because of the high number of small-sized companies.

Results: The detailed analysis of the actual situation of Kőszeg related to tourism and the execution of 17 structured interviews with entrepreneurs of the town who act in different fields showed that the existing strategic partnerships are not able to work as effective and positively as they should do. The quality and the quantity of them have to be increased to reach the real aim and develop the tourism of the town. Service providers of the town run only small or family businesses where only a few employees or family members work. So, in many cases the lack of professional knowledge leads to serious problems in the tourism supply of Kőszeg. In addition, there are so many problems with the coordination of these partnerships as the association - who has to control and direct the companies - is not interested enough to present significant results and to show the real advantages of strategic alliances.

Conclusions: Results of the research showed that strategic alliances should be developed in Kőszeg but the need of collaboration always exists there. The high number of bottom-up initiatives which are organized within different professions to help each other's activity proves that the local community feels responsible for helping regional companies. Based on the interviews, involvement of opinion leaders of Kőszeg and the establishment of a central institution could show the real advantages of partnerships and encourage the businesses to collaborate with others in the right way and contribute to general tourism development.

Acknowledgements: TÁMOP 4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0006.

References:

[1] Crotts, J. C. - Buhalis, D.- March, R.: Introduction: Global Alliances in Tourism and Hospitality Management. Haworth Press. Binghamton, 2000.
[2] Tjemkes, B. - Vos, P. - Burgers, K.: Strategic Alliance Management. Routledge. Abingdon, 2012

Keywords: strategic alliances; cultural tourism; tourism development; local community

I. Introduction

Nowadays many companies in the tourism industry are in quite a hard situation as they have to serve the changing needs of their clients. Most of the cases it is almost impossible for a single company to satisfy all needs of its consumers in an economical way. In order to answer these problems companies often choose strategic alliances and work together with other companies or organizations in order to maximize their "power" in the market, share resources, expenditures and risks. It is very profitable for both the service providers and tourists because on one hand these kinds of collaborations provide services that satisfy their guest with unique and complex services. On the other hand, it can also save costs as the partners have the possibility to share their resources, capabilities and expenditures. Furthermore, these co-operations have many other advantages that can be a basis for sustainable development of a given area. However, creating, developing and managing alliances is a very difficult task as it requires critical strategic skills and many of these collaborations fail early due to several external and internal reasons. (Crotts-Buhalis-March, 2000)
This study focuses on Kőszeg and its region. This area has a very good basis for creating strategic alliances because it has a special institution, called Írottkő Natúrparkért Association that is responsible for directing and controlling local companies in order to provide a complex tourism product for visitors of the region.
The main aim of this research was to analyse the existing strategic alliances of Kőszeg. In order to do it, the actual partnerships were examined to identify that these collaborations are real strategic alliances or not. So, representatives of local businesses were asked about their attitude toward strategic alliances and general tourism development.

II. Topic discussion

This chapter introduces the different definitions and types of strategic alliances, the tourism of Kőszeg and used research methods.

I.1. Plan of research

I had three main research questions at the beginning that was about the characteristics of the existing partnerships of the town:

- Are there any real working strategic alliances in Kőszeg?
- Do local people take part in different events voluntarily?
- Can the local community of Kőszeg be a good basis for partnerships?

Fortunately, I had the possibility to work in a smaller research group that consisted of my teachers and collages. This group was called KRAFT Tourism Research Group. The 7 members of it examined different areas that covered several topics like general tourism image of Kőszeg, slow tourism possibilities, climatic therapy of the Kőszeg mountains or partnerships.
Both qualitative and quantitative methods were applied during the examination.
As the qualitative one, structured interviews were carried out with the leaders or representatives of local companies and organizations. A common draft was created by the research group that consisted of 30 questions but for this research only seven of them were used in connection with general attitudes toward strategic alliances.

Structured interviews are necessary because with the help of them the highly standardization can be ensured. The order of questions makes the comparison easier and helps to avoid external influences because there are no given answers. (Lehota, 2001)
As for the quantitative side, an online questionnaire was created concerning the local life of Kőszeg. It was available in the summer of 2015 and received 142 responses totally (97 full and 45 incomplete) from the inhabitants of the Kőszeg region. It consisted of 35 questions and covered the following main topics:

- image of the town and the society,
- quality and quantity of information sources,
- leisure time activities.

Only two questions were used for this research in which local people were asked about their feelings toward the local community.

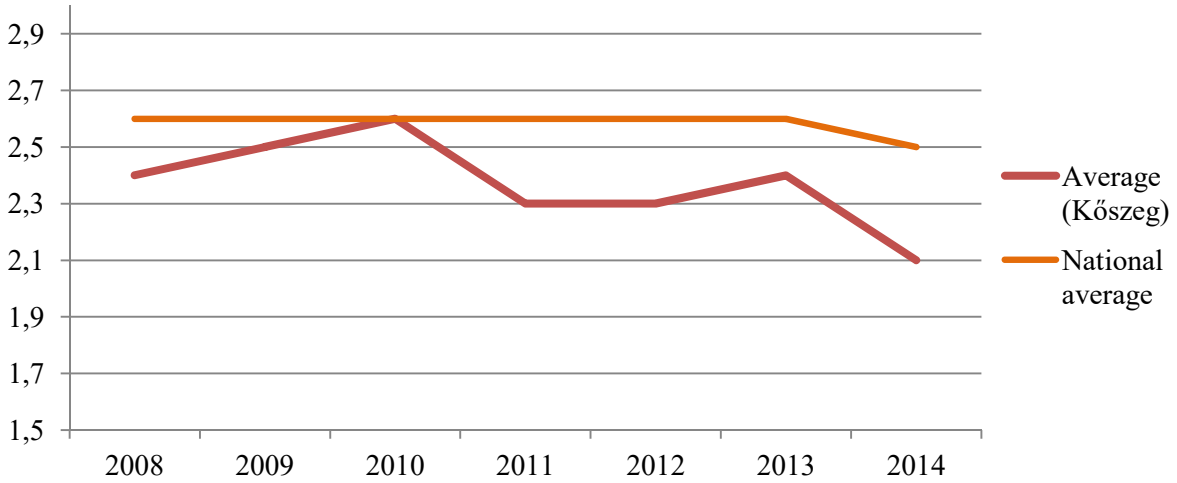
I.2. The definition and categorization of strategic alliances

Strategic alliances became more and more important in the last decades and appeared not only in the high-tech industry where the level of competition is high and collaborations are essential for survival and success. Nowadays, many companies who act in the field of tourism or other service provider industries start to co-operate with each other in order to ensure long-term success, excellent market position or higher level of profit.
In 1993 Murray and Mahon provided the following definition for strategic alliance:
"Strategic alliance is a fairly new term which is applied to organizations co-operating and forming coalitions based on mutual needs. Originally, the most notable arrangements were those between large industrial firms and smaller, entrepreneurial firms possessing some form of technology." (Murray-Mahon, 1993, p. 102)
In 1995 Yoshino and Rangan created another definition for it in which these kinds of partnerships were built around 3 necessary and sufficient characteristics. According to their study those partnerships in which two or more firms associate with each other and agree upon different mutual goals -but remain independent from each other- can be called strategic alliances. The members share the benefits of the alliance and control over performance of mutual activities that makes their relationship quite difficult to manage. Another important characteristic of it is that the partners collaborate with each other related to one or more key strategic areas such as technology or product development. (Yoshino-Rangan, 1995)
Later Tjemkes et al. (2012) defined alliances as voluntary, long-term activities in which there are at least two participants who should be autonomous and independent from each other. These organizations make a contractual agreement with each other in order to reach mutual and individual objectives that were laid down by them earlier. During partnerships members share their existing resources or create new ones to achieve main aims. It should be highlighted that this collaborations offer flexibility but it also creates a relatively unstable environment. In addition, the absence of hierarchical governance may lead to conflicts between partners. Mutual aims can be realized only by exchange resources. Together with this, members also need to deal with the threat of premature terminations that requires continuous attention to avoid harmful consequences. So, being in an alliance necessitates developing joint business propositions, sharing control, engaging in mutual co-operation, internal and proactive monitoring mechanism or incentive systems. (Tjemkes-Vos-Burgers, 2012)
According to Hinterhuber and Levin (1994) there are 4 main groups of strategic alliances: internal, vertical, horizontal and diagonal.

- Internal alliances are these kinds of alliances that are quite similar to the traditional strategic business units as they are the part of a given organization but they have their own autonomy and strategic vision. (Hinterhuber- Levin, 1994), (Martinez-Fierro- Medina-Garrido- Ruiz-Navarro, 2006)
- Vertical alliances can happen between companies or suppliers who act in different industries but in the same stage of production. These businesses and suppliers are integrated in same 'business-system' for longer period of time and the focus of linkages are often technology, reputation, brand or knowledge. (Martinez-Ferro- Medina-Garrido- Ruiz-Navarro, 2006), (Antal-Mokos- Balaton- Drótos- Tari, 2000)
- Horizontal alliances can happen between organizations in the same stage of production in the same industry to develop or exploit a new technology or get into a new market. So, in this type usually competitors act in the same industry and collaborate with each other in order to reach mutually beneficial goals. In addition, companies often choose this form if they would like to enter into new markets because it helps them to make it easier and less risky. (Martinez-Ferro- Medina-Garrido- Ruiz-Navarro, 2006), (Tari, 1998)
- Diagonal alliances are common between companies or organisations of unrelated industries. They are coming into existence to exploit synergies and create a new, interdisciplinary market. (Martinez-Fierro- Medina-Garrido- Ruiz-Navarro, 2006), (Antal-Mokos- Balaton- Drótos- Tari, 2000)

I.3. Tourism of Kőszeg

Tourism plays a very important role in the life of Kőszeg according to the Urban Development Planning Strategy of the town and the data of Hungarian Central Statistical Office. However, in the last few years the average lengths of stay were decreased (Figure 1).

1. Figure: Average lengths of stay in Kőszeg in commercial accommodations (in nights), Source: Hungarian Central Statistical Office

As it is visible guests' average lengths of stay in Kőszeg follows the average data of the country but from 2013 it was decreased a little more than the Hungarian data. The structured interviews and the Urban Development Strategy of Kőszeg showed that the number of foreign guests was not dominant in the town as local companies mainly had domestic guests in the last few years. Because of this phenomenon, local entrepreneurs had to change their strategy and open more to the Hungarian tourism market to attract more domestic visitors. However, there is one significant problem that makes this situation worse. Basically, the number of accommodation facilities are not enough to satisfy the demand in some bigger events as there

is only one accommodation facility (Hotel Írottkő***) that has a larger capacity. In spite of the fact that Hotel Írottkő*** is continuously developing its services, the town cannot provide possibilities for those who mainly interested in higher quality. That is why Kőszeg is not capable to host guests with higher quality expectations like businessmen.

The 1st table shows data about the capacity of Kőszeg in connection with accommodation facilities:

1. Table: Capacity of Kőszeg concerning tourism

Years	Number of operating commercial accommodations facilities	Number of lettable rooms	Number of lettable space
2008.	10	169	496
2009.	11	175	481
2010.	11	175	494
2011.	13	216	620
2012.	12	174	546
2013.	11	169	495
2014.	11	169	498
2015.	11	161	483
2016.	11	160	495

Source: Hungarian Central Statistical Office

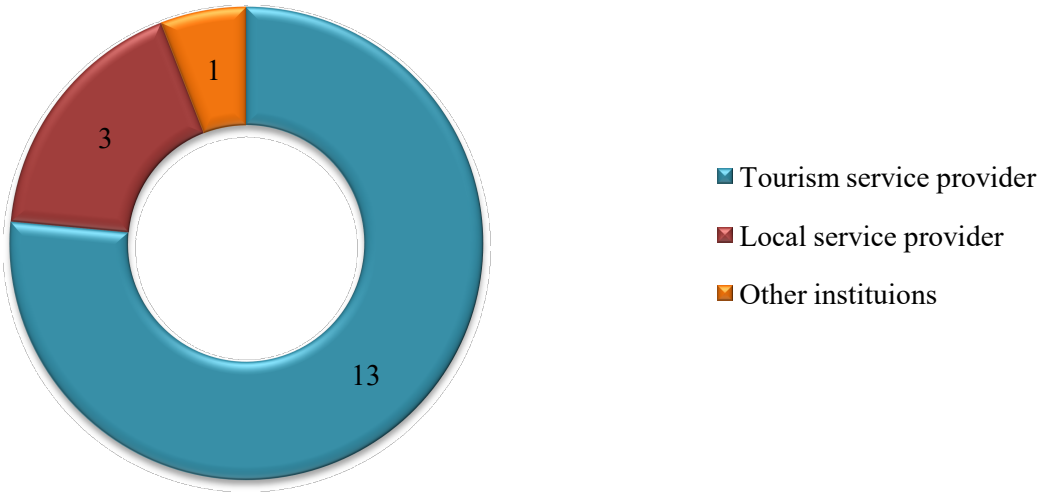
The capacity of the accommodation facilities in Kőszeg is quite permanent as the number of rooms is between 10 and 13 from 2008 to 2016. Only a little increase was noticeable in 2011 when the number of lettable rooms was 216. Unfortunately, this enlargement has suddenly stopped after 2013. Unfortunately, this amount of room cannot satisfy the real demand of visitors during biggest festivals or other larger cultural events. This problem is one of the most serious challenges concerning tourism according to the leaders of the local companies. They also recognized that the lack of higher quality accommodation facilities could also induce disadvantages as visitors with higher expectations will choose more likely luxurious destinations like Bük or Sárvár.

III. Results

This chapter focuses on the results of the structured interviews and the online questionnaire.

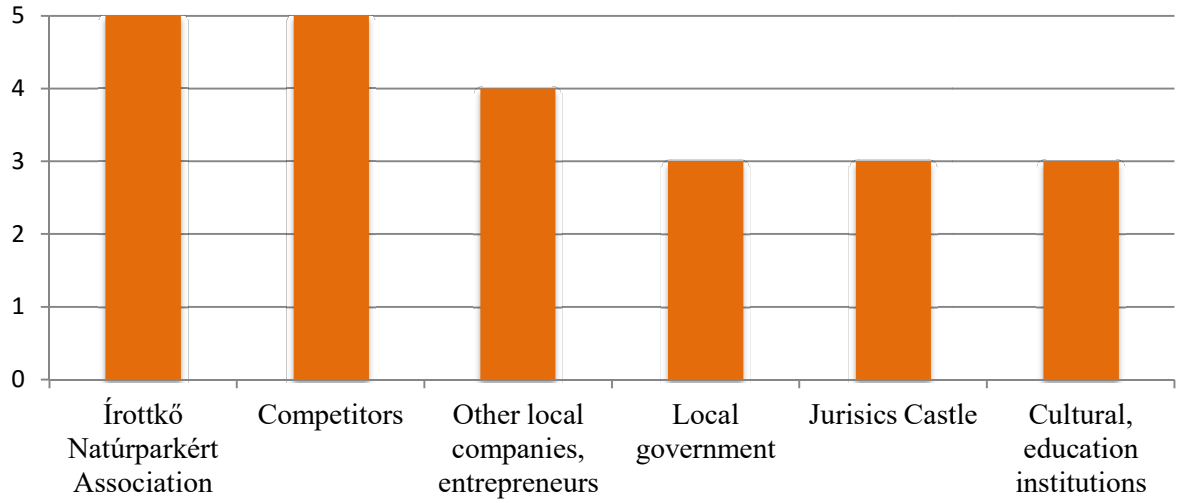
I.4. Results of the structured interviews

The structured interviews were made with leaders or representatives of the local companies and other organisations. Altogether, 21 structured interviews were carried out but 17 of them were used for this research. Mainly those organisations were chosen which had some kind of connection with the previously mentioned Írottkő Natúrparkért Association.
9 of the 17 chosen interviewees are members of the association and 4 of them also have some kind of a loose connection with at least one member. So, not only the association is responsible for partnerships in the town because service providers and other institutions also have collaborated with each other in different ways.
The interviewees were classified according to their activity (Figure 2).

2. Figure: Structure of the interviewees, Source: own editing

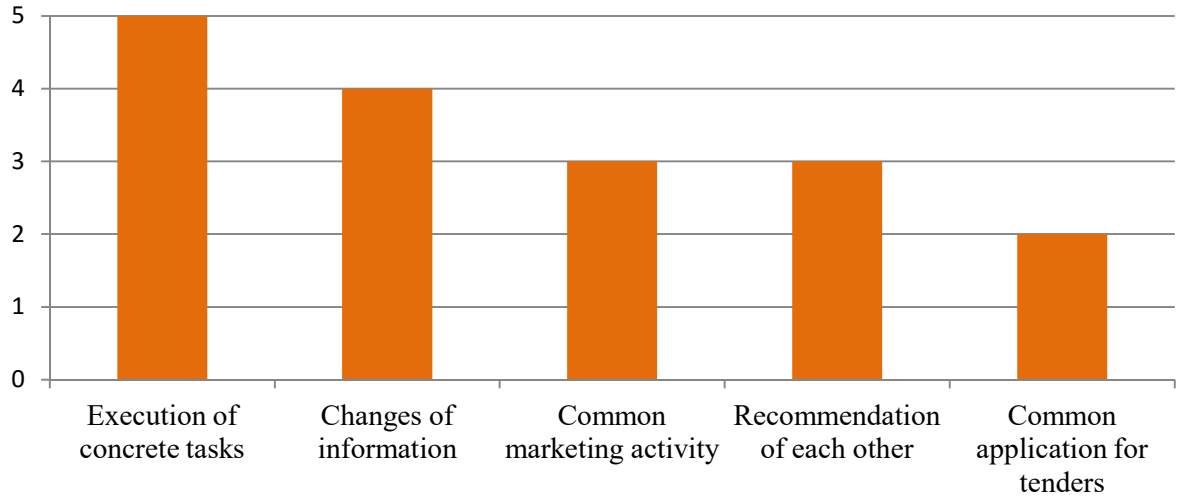
The first subgroup consists of those companies who act in the field of tourism and give different services for the visitors of the town. There are 13 businesses in it including 4 accommodation service providers, 1 service provider who mainly deals with catering and 8 other organizations like museum, shop, tour guide and handicraftsman. The second group mainly consists of businesses that
serve the local people. The third group has only 1 member who is a special institution dealing with cultural issues of the town.
The existing collaborations were also examined during the interviews. Figure 3 shows those associations who were mentioned as the most important partners:

3. Figure: Existing partnerships in Kőszeg, Source: own editing

At the beginning, Írottkő Natúrparkért Association seemed one of the most dominant intuitions in Kőszeg regarding to strategic alliances and collaborations. However, only 5 interviewees mentioned this association as an important partner form the 17 respondents. In addition, the linkages seemed quite week and not so beneficial in many cases.
The results also showed that there were several bottom-up initiations among companies as the competitors were mentioned several times as important partners. A so called 'Favour Bank' was also noticed during the conversations. It has existed between the companies for several

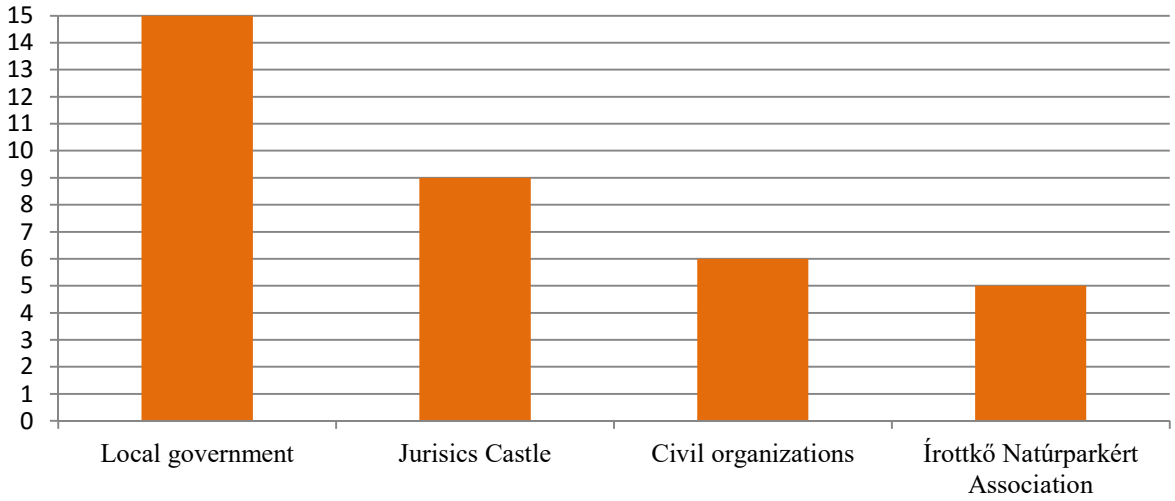
years and it means that organizations often worked together in informal ways like calling the appropriate person directly and asked for some help in different tasks. These collaborations are mainly based on personal acquaintanceship and amities and lasted for many years in Kőszeg. According to the respondents there are several advantages of these 'alliances' in contrast with the traditional partnerships because personal friends could give better help than the Írottkő Natúrparkért Association. Beside these partnerships, local government and the leaders of the Jurisics Castle also played an important role in the life of Kőszeg.
As it revealed from the answers, the majority of the interviewees collaborated in Kőszeg and its region. There was only one interviewee who had no partners from this area.
As for the frequency of the meetings with their partners, results showed that businesses meet only occasionally. Just three interviewees said that the meetings with their partners were frequent and the connection with each other was continuous. .
The content of the collaboration can be seen in Figure 4:

4. Figure: The content of the collaboration, Source: own editing

As it was expected from the frequency of the meetings, most of the companies worked together only when they need to execute concrete tasks like organising or preparing different events. Beside this, companies often co-operated with each other in order to change information, run common marketing campaigns or recommend each other. Unfortunately, there were only two cases when companies worked together to apply for different tenders but their collaborations stopped right after the end of the projects.
As for the selection criteria by which businesses chose their partners, respondents mentioned mainly personal acquaintance or preference. There were only two cases when interviewees highlighted quality as an important criterion. In these companies, owners thought that their success largely depended on their partners' activity.
As it was expectable, in smaller towns like Kőszeg local patriotism is quite strong because the majority of the respondents mentioned that they often supported local events voluntarily. It proved that local entrepreneurs gladly help each other to develop the community and the town. There were only three respondents who said that they did not take part or support local happenings. However, it should be highlighted that in one case of these three, the management of the company was not from Kőszeg, the owner was not the part of the local community. According to the employees of this business, it was forbidden to give presents for the tombola games. Despite of it, the workers always made smaller gifts on their own cost and offered them to several occasions.

Closing to the end, respondents were asked about the most important people or organisations of the town that had huge influence on the whole community. Surprisingly, several actors were mentioned beside the Írottkő Natúrparkért Association (Figure 5):

5. Figure: Dominant organisations, Source: own editing

Figure 5 shows those organisation from which people where mentioned the most frequent.
Unsurprisingly, the list starts with the members of the local government as the major and his assistants plays an important role in Kőszeg in connection with town development and tourism. They were followed by the leadership of the Jurisics Castle. The manager of this institution is a real local patriot who always participates in local events and represents the interest of the town if it is needed. According to the interviews he is one of the few people who make everything to develop the region.
Based on the answers, the third most significant actors were the civil organizations of Kőszeg (e.g. art groups, local choruses). It should be highlighted that the number of the civil organisations is quite high in Kőszeg comparing with the national average. These organizations appear in almost every festival voluntarily, enrich the culture and make the life of locals more colourful.
Unfortunately, Írottkő Natúrparkért Association was the last in this list and it supported the fact that it had only a formal power in the town. However, it should be highlighted that during the interviews some respondents mentioned that the week performance of the association is partly caused by their limited resources. According to them, the association had too many responsibilities as they also functioned as Tourinform (tourist office). In addition, it had only a few employees with a limited budget so it was almost impossible to hold everything in one hand in a high level. On the contrary, some of the interviews also acknowledged the work of them and thought them crucial in tourism development of Kőszeg.

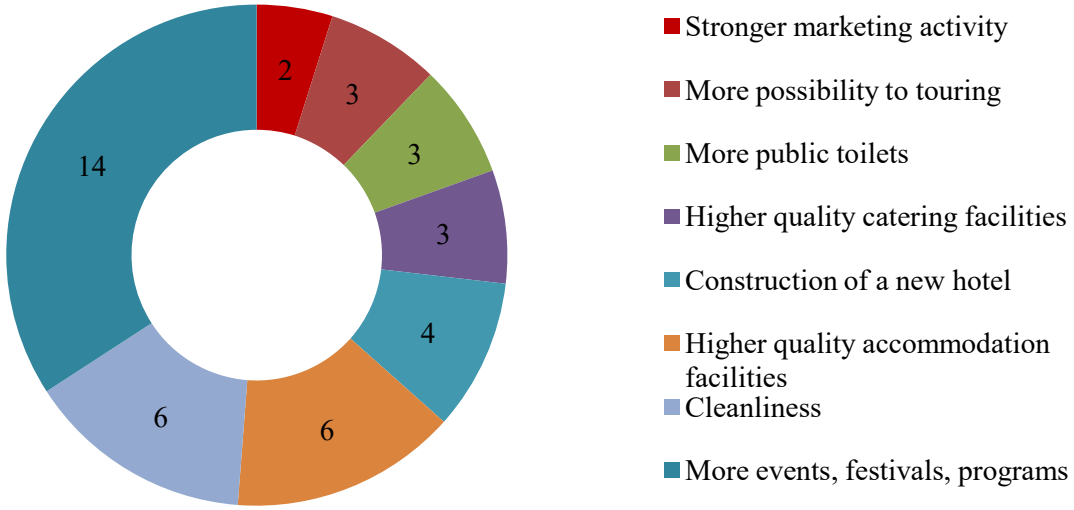
I.5. Results of the online questionnaire

Altogether, there were 30 questions in the common online questionnaire in order to cover all research topics. However, for this research only 2 of them were used beside the demographics. These questions were in connection with the local community and potential development areas. Totally, 142 responses arrived but only 97 people completed the whole survey.
As for the gender, the 55,5% of the respondents were women and the 45,5% were men. Concerning the ages, all age groups represented themselves but the majority of the

respondents were middle-aged. 4% of them were between 14 and 18, 4% were between 19 and 24, 15% were between 25 and 34 and 25% were between 35 and 44. Another 25% was between 45 and 54 and 23% were between 55 and 64 years. Only 4% were older than 65 years old.
After the demographics, the potential development directions of Kőszeg will be introduced. Altogether, 83 answers arrived to this question and the responses can be divided into three parts:

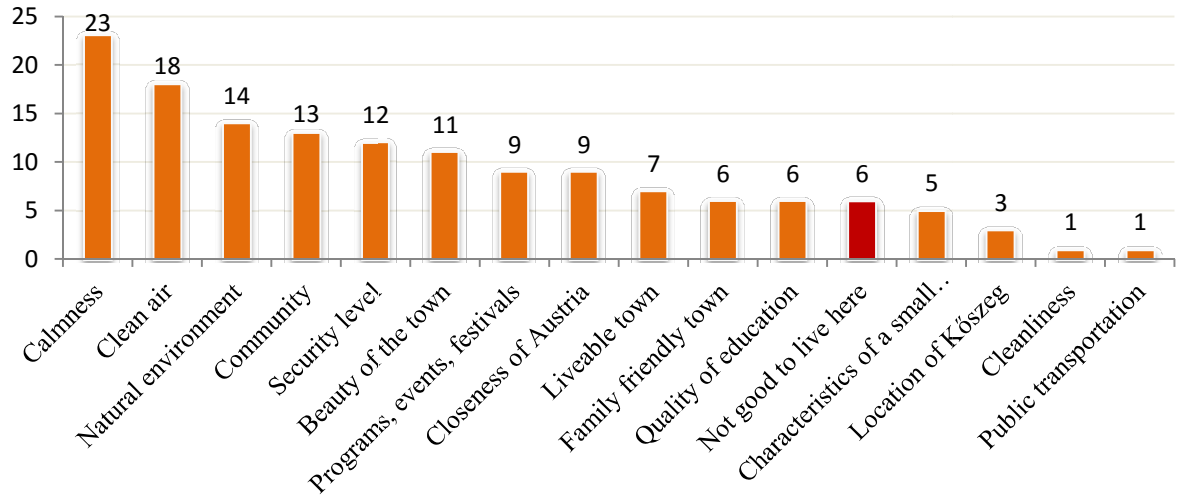
- infrastructural developments (63 answers),
- welfare of the local community development(95 answers), and
- tourism development (41 answers).

From this categorization, only the tourism-oriented development suggestions will be highlighted because it had links with the structured interviews. Figure 6 shows the results:

6. Figure: Suggestions to develop concerning tourism, Source: own editing, based on 41 answers

The answers more or less matched to the opinions of the interviewees. 32% of the respondents believed that the development of the local tourism service providers was crucial to develop the tourism generally in the region. 15% of the respondents said that higher quality accommodation facilities were needed, 10% of them mentioned the construction of a new hotel and 8% of them wanted better catering facilities.
So, this result reflected the opinion of the representatives of local companies as they told almost the same. Most of them said that the quality level of the town was too poor to provide competitive tourism services for the guests like Bük or Sárvár did it in the last few years. According to them, the construction of a luxury hotel could contribute to the attractiveness of Kőszeg concerning tourism.
The second question that will be highlighted was in connection with the main reasons why people like to live in Kőszeg. The answers for it confirm the interviewees' opinion and revealed the role of the local community. The factors that make the town popular and attractive to live in are the following (Figure 7.):

7. Figure: Why is it good to live in Kőszeg?, Source: own editing, based on 65 answers

Altogether, 65 answers arrived to this question and there were only 6 (10%) people who said that it is not good to live there.
Interestingly, natural conditions were the most popular among the respondents because the majority of them mentioned the calmness, the cleanliness and the natural environment of the region as important factors. These were followed by the community (21%) and the high security level (20%). Some of them also mentioned the beauty of the town (17%), the organised events (14%) and the closeness of Austria (14%).
So, it is unambiguous that there is a strong linkage between the residents of the town and maybe this makes Kőszeg unique among other historical towns.
Partly, it can be the key of its success in the market of tourism as the high level of trust among citizens could also help them to form better long-lasting partnerships or collaborations among the companies.

IV. Conclusions

As it is visible from the results, the quantity and quality of the strategic partnerships are not good enough in the case of Kőszeg. In contrast with the fact that there were existing collaborations there, huge development was necessaire in their working mechanism. On one hand, these alliances were not continuous or long-lasting as they should be to reach mutually beneficial aims. On the other hand, they were created mainly in order to execute concrete tasks, so they could not match to the definitions of strategic alliances.
However, based on the answers of the representatives of the local companies the need of collaboration always existed in the town. Businesses liked to work together in order to reach common goals, but the association who had to coordinate these ambitions was not strong enough to present significant results. That is why bottom-up initiations were organized in different areas since many years. For example members of wine producers meet each other to discuss serious questions and help each other regularly.
In addition, local people also felt responsible for development processes as they often participated voluntarily in local events. During the interviews, many of the respondents mentioned the power of local community and it revealed that they could easily manage several tasks with the help of others. The phenomenon of honesty boxes also fortified the fact that locals trusted in each other.
However, the activity of Írottkő Natúrparkért Association did not seem efficient enough to coordinate and control the work of its members. On one hand, it functions as a Tourinform

Office and it has other responsibilities, as well. On the other hand, it has only a few employees so its capacity is quite limited. It needs a serious reorganization to make it powerful again. Probably, one or two employees should deal with actual partnerships of the region. These people should highlight the importance of strategic alliances and support the members in co-operation forming. After a certain period of time, businesses will definitely recognize its advantages and they will be more independent and create collaborations alone.
In order to speed this process up, the involvement of opinion leaders who have a huge impact on the life of Kőszeg is required. The results of the structured interviews showed that the members of local government, the leader of the Jurisics Castle and the representatives of civil organizations are quite dominant in Kőszeg. Their active participation can be a very good motivates for the companies and it guarantees success, too. Actually, the level of involvement concerning dominant actors was not too high and they did not feel an urge to be more active in the formation of strategic alliances. However, their attitudes can also be changed by showing them the real benefits of partnerships.
As the results revealed, the majority of the entrepreneurs of Kőszeg run quite small and often family businesses where there were only a few employees or just the members of their families. Due to this, these people often did not have enough time or appropriate knowledge for managing a company in the right way. So, serious problems could be observed in their operation and in the quality of the offered services. However, the existence of strategic alliances can improve a huge part of their weaknesses as they could learn from the mistakes, run common marketing campaigns or recommend each other. For example the creation of a so called recommendation system between the local companies can provide more revenue for them and it can also give an added value to the tourists of the town. Due this, using this system, wide range of services and products can be offered that make the town competitive in the tourism market.
The results also showed that these businesses were not in a good position when they wanted to apply for different tenders in the past. Partly, they are too small and their possibilities are limited but the real reason for this is the lack of experience in project tendering. So, they can also maximize their power and share their knowledge in this field by forming strategic alliances.
Based on the final outcome of the research, I am absolutely sure that local community of Kőszeg can be a very good base for well-working partnerships. That is why companies should work together in order to reach their goals. These connections can provide several benefits for them so the town needs to concentrate more on it.

References

Book:

Antal-Mokos, Z.- Balaton, K.- Drótos, Gy.- Tari. E.: Stratégia és Szervezet, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2000

Crotts, J. C.- Buhalis, D.- March, R.: Introduction: Global Alliances in Tourism and Hospitality Management. Haworth Press, 2000

Hinterhuber, H. H. – Levin, B. M.: Strategic networks – the organisation of the future. Long Range Planning, 1994. pp. 43.- 53.

Lehota, J.: Marketingkutatás az agrárgazdaságban. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 2001

Martinez-Fierro, S.- Medina-Garrido, J. A.- Ruiz-Navarro, J.: Utilizing Information Technology in Developing Strategic Alliances Among Organizations. Idea Book Publishing. London, 2006

Pro Via'91 Kft.: *Kőszeg Integrált Településfejlesztési Stratégia*. Budapest. 2014

Tari, E.: Stratégiai szövetségek az üzleti világban. Közgazdasági és jogi Könykiadó Kft. Budapest, 1998

Tjemkes, B.;-Vos, P. ; Burgers, K.: Strategic Alliance Management. Routledge. Abingdon, 2012

Yoshino, M. Y.- Rangan, U., S.: Strategic Alliances: An Entrepreneurial Approach to Globalization. Harvard Business School Press. Boston, 1995

Publications published in a journal

Murray, A. Jr.- Mahon J. F.: Strategic alliances: gateway to the new Europe? Long Range Planning. 1994. 26(4), p.102-111

Online references

ATLAS (2009). ATLAS Cultural Tourism Research Project:
http://www.tram-research.com/atlas/otherreports.htm

Hungarian Central Statistical Office
http://www.ksh.hu (accessed: 2015. 09.15.)

ICOMOS Charter for Cultural Tourism (1997).
http://www.icomos.org/tourism/

Írottkő Natúrparkért Association
http://wwwnaturpark.hu (accessed: 2015. 10.05.)

Natúrparkok
http://www.naturparkok.hu (accessed: 2015. 10.05.)

Szilvia Kántor, doctoral student

Institution: (University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, Department of Tourism), Doctoral School of Management Sciences and Business Administration

e-mail: kantorszilvia@gtk.uni-pannon.hu

Tutor: Dr. Katalin Lőrincz, associate professor, University of Pannonia

Reviewer: Dr. Alan Clarke, associate professor, University of Pannonia

Az iskolák belső világának népegészségügyi szegmense a múlt és a jelen tükrében a jövő felé tekintve

Karácsony Ilona, *PTE BTK Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola*

Az iskolák népegészségügyi szabályai a tanulók és a környezet egészségét segítik elő, biztosítva az egészséges fejlődés ütemét, az optimális teljesítőképesség elérését. Az iskolai közeg minta és értékadó szerepe meghatározó az egészséges életmód kialakításában és az egészségfejlesztésében.
A népegészségügyi teendőket a tömegesen előforduló betegségek hívták életre, s ma is ez alapján módosulnak a feladatok. Kezdeti törekvések a XVI – XVII. századra tehetők felekezeti iskolákban, melyet csak az iskola belső rendelkezései szabályoztak. Az első állami előírás, az 1777-es Ratio Educationis megvalósítása hiányos volt: előírta a megfelelő iskolaépületek kialakítását, de nem rendelkezett a tantermek belső berendezéséről, illetve a megoldást a helyi hatóságok kötelességévé tette. 1789-ben II. József az épülő iskolákról, iskolaorvos alkalmazásáról szóló rendelete is csak elvétve tudott meghonosodni. Az oktatás- és népegészségügyi törekvések elsőként a XIX. század végén kapcsolódtak össze. Az 1868-as népoktatási és 1876-os közegészségügyi törvény következményeként több jogszabály szorgalmazta az iskolákban a közegészségügyi szabályok betartását, az egészségügyi célú felvilágosítást, képzett iskolaorvosok alkalmazását, de a teljes körű megvalósítást gazdasági, társadalmi nehézségek gátolták. Az 1920-as években a tanulókra kiterjedő egészségügyi gondozási és szakértői feladatok is megfogalmazásra kerültek, aminek megoldása egy team feladata lett; iskolaorvosok, iskolaegészségügyi szakrendelések szakdolgozói és gondozónővérek révén. Az 1940-es évek költségvetési nehézségei, a feltételek biztosításának szűkössége nehezítette a vidéki iskolákban az ellátást. Ekkor már nem a kolera, a pestis ellen kellett védekezni, hanem a TBC megelőzése került a fókuszba, később pedig az egészségmagatartással összefüggő elváltozások. A nővérek munkáját a Zöldkeresztes védőnők, majd körzeti védőnők, s a XX. sz. végi jogszabályok értelmében iskolavédőnők vették át, bővülő s egyre több önálló feladatellátással. A XX. század végén, a XXI század elején a teendők pontos leszabályozása mellett, a megvalósítás feltételrendszerének rögzítésével gyökerezett meg, vált egységessé, az iskola mindennapjaiba beágyazottá az interprofesszionalitáson alapuló teljes körű egészségfejlesztés.
Következtetések: Az egészség, mint egyik legfontosabb érték az iskolában eltöltött évek alatt erősödik vagy gyengül és válhat a felnőtt élet előnyévé, melynek formálásában a pedagógusok mellett az iskolaegészségügyi szolgálat, mint a népegészségügyi feladatok végrehajtója, őre is közreműködik. A népegészségügyi feladatok módosultak, bővültek, a megvalósításában szerepet játszó személyek, a tevékenység megnevezése is változott az idők folyamán, de az iskolai jelenléte meghatározó a jelen és jövő nemzedékének egészsége szempontjából.

Kulcsszavak: iskola, népegészségügy, team munka, egészségfejlesztés

I. Bevezetés

Az iskola feladata a tanulók egészségére irányuló megelőző tevékenységei tekintetében igen összetett, a prevenció valamennyi színterét felöleli, egyrészt orvosi feladatok (egészségvédő, betegség korai felismerése, kezelése, gondozása), másrészt közegészségügyi teendők (személyi és környezeti hygiene), harmadrészt pedig egészségpedagógiai munka (Kapronczay, 2016.), (Szeles et al. 1998.). Az iskolák népegészségügyi szabályai a tanulók és a környezet egészségét segítik elő, biztosítva az egészséges fejlődés ütemét, az optimális teljesítőképesség elérését. Ezen feladatkörök kezdetben esetlegesen, illetve részlegesen jelentek meg az iskola mindennapjaiban, de mára egységes irányelvek alapján valamennyi köznevelési intézményben megfelelő szakképzettséggel rendelkező team végzi a gyermekek ellátását.

II. Témakifejtés

Az iskolákban az egészségügyi tevékenység megjelenését a tömegesen előforduló betegségek hívták életre, s ma is ez alapján módosulnak a feladatkörök. Az egészségveszteséget előidéző problémák megoldásában a terápia mellett hangsúlyossá vált a betegségek kialakulásának elkerülése, mielőbbi észrevétele; az elsődleges és másodlagos megelőzés is. Az iskolás gyermekek egészségügyi ellátásának első törekvései a XVI. – XVII. századra tehetők elsősorban a felekezeti iskolákban, ekkor a népességet megtizedelő járványok hívták életre az egészségügyi szerepvállalást az oktatási intézményekben. Hazánkban a XVII. - XVIII. században a pestis, majd a XIX. század elején az Európán végigsöprő kolerajárvány közel negyedmillió áldozatot követelt (Mádai, 1983.), (Tahin, 2010.). A XIX. század közepén az újszülött csecsemők továbbélési valószínűsége 10–14 éves korukig 50% volt, a 80 éves kort csak 2%-uk érte meg, a születéskor várható élettartam 28 év volt (Püski et al. 2000.). Az előbbiek mellett az oktatási épületek általában kis légterűek, zártak, zsúfoltak voltak, melyek járványügyi oldalról kiemelten veszélyesnek számítottak. 1770-ben királyi körrendelet az iskolák állapotáról tájékozódott, mely során azt tapasztalták, hogy a falusi iskolák túlnyomó részében külön tanterem nem volt, a tanító egyetlen szobájában zajlott a tanítás. Zsindely közleményében leírja, hogy a városokban sem volt jobb a helyzet. Példaként említi, hogy Pesten a piarista iskolában, két szobában 155 diák szorongott, illetve a sárospataki kollégiumban az 1740-1763 közötti években egy auditórium volt, az is olyan kicsi, hogy a tanulók közül nagyon sokan a tantermen kívül álltak, vagy a földön fekve dolgoztak, de 1770-ben a nagyszombati egyetem tantermei is fűtetlenek voltak (Zsindely, 1936.). Felismerték, hogy a higiéniai szabályok betartásával csökkenthetők a tömegeket érintő veszélyek. Így a prevenció területén belül elsőként az iskolahygiéné és a beteg tanulók korai felfedezése és ellátása kezdett megerősödni, ezt az iskola belső törvényei, rendelkezései szabályozták, melyet az országban csak egy-két szakember - iskolaorvos próbált megvalósítani, Balsaráti Vitus Sárospatakon (Jákó et al. 2015.), valamint 1636-ban a nagyszombati Collegium Jesuíticumban is tevékenykedett orvos, Kolozsváron pedig iskolakórházat működtettek (Zsindely, 1936.).
A felvilágosodás racionalizmusa Magyarországra is hatással volt, felismerték, hogy az államnak egészségesebb, jobb körülmények között élő emberekre van szüksége, ezért Mária Terézia mind az oktatás, mind az egészségügy területén belül az egész országra vonatkozó rendelkezéseket adott ki. Az 1770- es egészségügyi szabályzat a Generale Normativum in Re Sanitatis orvosok alkalmazását rendelte el (Tahin, 2010.) és az 1777-es Ratio Educationis megfelelő iskolaépületek kialakítását, az egészségi állapot fenntartását, a testi nevelés fontosságát írta elő, (Friml, 1913.) ellenben a megoldást a helyi hatóságok kötelességévé tették, illetve az oktatásra vonatkozó szabály nem rendelkezett a tantermek belső berendezéséről (Zsindely, 1936.), (Pintér, 1998.). Ezen jogszabályokból hiányoztak az állami szabályozás helyi szintű megvalósításának lépései és az ehhez szükséges financiális háttér is, ezért a tervezett

célok nem voltak kivitelezhetőek, az egységes szabályozás részben vagy egyáltalán nem tudott megvalósulni. De mindenképpen előnyként értelmezendő, hogy Mária Terézia felismerte, hogy az egészség javításához nem elégséges csak egészségügyi rendeletek létrehozása, emellett szükséges szabályozni az oktatást, a tanulók egészségének fenntartását, gondozását állami feladatként. Egészséges gyermekek kellenek ahhoz, hogy a jövőben egészségesebb nemzet legyen, ezért nagyon fontos az oktatás egészségügyi feltételeit és a fiatalok egészséges életmódra nevelését is szabályozni, az oktatási és az egészségügyi szektorban egymással párhuzamosan.

1789-ben II. József az újonnan épülő iskolákra vonatkozó, illetve szerződéses iskolaorvos alkalmazásáról szóló rendelete is csak elvétve, egy-két helyen tudott meghonosodni. Például a sárospataki református kollégiumban dolgozott tanár-orvos Tóth-Pápay Mihály, aki nemcsak tanár volt, hanem az iskola orvosaként diákjait ténylegesen gyógykezelte is, valamint az ő nevéhez fűződik, hogy elsők között 1794-ben készített iskolaorvosi jelentést az éves iskola-egészségügyi munkáról (Jákó et al. 2015.). Az iskolahigiéné és a szellemi nevelés mellett a test egészségére való odafigyelés is fontos volt, melyet már a XIX. századi orvosi feljegyzések is bizonyítottak, miszerint az iskolai lét alatt az iskolai osztályok számának emelkedésével növekedést mutatott a rövidlátók száma és a rövidlátás foka és a gerincferdülések (oldalgörnyék) gyakorisága (Raisz, 1869.).

Mária Terézia rendelkezései után jó száz évvel a törvényhozás szintjén ismét összekapcsolódott az oktatás és a közegészségügy elhatározása a gyermekek egészségéért: az 1868-as népoktatási törvény – tankötelezettség előírása, az iskola épületének, kellékeinek szabályozása, és az 1876-os közegészségügyi törvény - iskolai egészségvédelem, népiskola közegészségügyi helyzetének szervezése hatósági orvosok révén, diákság, szülők oktatása az egészségvédelemre – által (Pukánszky et al. 1994.), (Szeles et al. 1998.).

Az iskolák közegészségügyi viszonyainak javítását, a jogszabályok megvalósulását gazdasági társadalmi nehézségek gátolták, melyet jól bizonyít a népiskolákban az 1891/1892-es tanévben a fertőző megbetegedések nagyszámú megjelenése, ezért akkor azt tartották, az iskolai élet az, mely maga fertőző, ezért a tanintézmények bezárását javasolták (Katona, 1961.).

Az 1876-os törvény hátrányaként említendő, hogy csak a járványok bejelentését rendelte el, de az odavezető utat, az iskolai környezet ellenőrzését, felügyeletét nem szabályozta, valamint a népiskolák a közegészségügy tekintetében a törvényhatóság felügyelete alá kerültek, valamint ekkor még nem szabályozták az iskolaorvos feladatait. Az egészségtan oktatás területén belül a közegészségügyi törvény megszületése után 3 évvel jelent meg rendelet a pedagógusok egészségügyi felvilágosító-nevelő tevékenységéről, de a megvalósításához szükséges, a tanárok számára szóló megfelelő egészségügyi képzés hiányzott, de ugyanígy hiátus volt az egészségügyi szakemberek ilyen irányú képzése terén is. Az előbbiek alapján látható, hogy a tanulók egészségvédelmére irányuló teendők komplexitása, melyet a bevezetőben is említettem orvosi, közegészségügyi és pedagógia feladatok lassan bontakoztak ki, megjelentek igaz az 1876-os törvényben, de ennek kivitelezése, szabályozása késlekedett, így a megvalósulás kezdetben csak a tervek szintjén maradt, s igazi érdemi változás csak jóval később tudott országos szinten valamennyi iskola típusra kiterjedően megjelenni. Változás elsőként az iskolaorvosi tevékenység területén volt 1885-ben, leírták a pontos feladatvégzést, melyhez a végrehajtási utasítások 1887-ben, 1902-ben, majd 1925-ben születettek meg (Antall et al. 1975.), (Katona, 1961.) (Szeles et al. 1998.). Középiskolákban vizsgált, ellenőrzött, tanácsot adott, felvilágosított az iskolaorvos, melyhez megfelelő képesítést tudott szerezni. Az iskolaorvosok számára kidolgozott komplex oktatás keretén belül, iskolaorvos, aki egészségtan tanár is egyben, közegészségügyi tudása pedagógiai elméleti és gyakorlati ismeretekkel bővült. Míg a népiskolákban nem volt iskolaorvos, a területi orvos vizsgált, az ellenőrzés is csak 1906-tól lett elrendelve, az oktatást pedig 1-4 osztályban a tanítókra bízta, melyről jogszabályban nem volt utalás, de a tanítók rendelkeztek ehhez szükséges ismerettel, melyet a képzésük során

kaptak meg. Népiskolai fokon nehézséget jelentett, hogy az egészségvédelmi ismertek átadása véletlenszerű volt, melyet az időtényező korlátozott legjelentősebben, emellett vidéken többségében képesítés nélküli tanítók dolgoztak, akik sem pedagógiai, sem közegészségügyi ismertekkel nem rendelkeztek (Tigyiné Pusztafalvi, 2013.). Az előbbiek alapján látható, hogy jelentős szakadék volt az iskolák egészségvédelemre irányuló feladatainak megvalósulásában város és vidék, valamint középiskola és népiskola között, ahol legnagyobb szükség mutatkozott, ott tudott legkevésbé megvalósulni a széleskörű feladatrendszerrel megbízott iskola orvoslásra irányuló feladatvégzés.

Az iskolaorvos összekötő szereppel rendelkezett az iskola és a közegészségügyi hatóságok között, ellenőrzött, észlelte a problémát, de intézkedés csak az iskolaigazgató beleegyezésével történhetett, így végül csak véleményezési joggal rendelkezett. Nehézséget jelentett az is, hogy a pedagógusok kezdetben nehezen fogadták az iskolaorvos jelenlétét az oktatási intézményekben, úgy tartották, az iskola nem gyógyintézet, ezért ott fölösleges az egészségügyi szakemberi jelenlét és felügyelet is. A tanárok nehezen ismerték fel, hogy az iskola lehet az az intézmény, amely a prevenció szemléletének csiráit elültetheti (Antall et al. 1975.). Az iskola falain belül meg kellett ismertetnie és el kellett fogadtatnia az orvosnak az egészségügyi jelenlét fontosságát, jövőbe mutató előnyeit, melyet nehezített, hogy a népegészségügyi feladatok megoldása az államigazgatásban, a költségvetésben is mellékkérdésként szerepelt. (Katona, 1961.)

1925-től az orvos munkatársa tanítói végzettséggel rendelkező iskola-egészségügyi gondozónővér lett, 1927-től pedig a Zöldkeresztes védőnő (Szeles et al. 1998.). A feladatkör bővült pályaválasztási tanácsadással, valamint a beteget nemcsak megvizsgálni, gyógyítani kellett, hanem gondozni és így az egészségügyi ellátás mellett szerepet kapott az egészségügyi, de a szociális gondozás is. A gondozónővérek feladata tovább bővült a beteg környezetének tanulmányozásával, a családok otthonában végzett látogatásokkal is. Az 1920-30-as évek jogszabályi változásai nemcsak az iskolaorvoslás nevét módosították iskola-egészségügyi ellátásra, hanem a valamennyi tanulóra kiterjedő gondozási és szakértői feladatok is megjelentek, aminek megoldása már egy team feladata lett; iskola-egészségügyi szakrendelések, iskolafogászati ellátás, iskola-egészségügyi gondozónővérek révén, a gyógyítást és a megelőzését szolgáló egységes rendszer által (Karossa-Pfeiffer et al. 1959.). Ennek ellenére a költségvetési lehetőségek behatárolták az iskolai egészségvédelmi feladatok komplexitásának megjelenését, valamint a fővárosi iskolaorvoslás színvonala, az ellátásban részt vevő szakemberek száma jelentősen magasabb volt, mint vidéken. Az iskolai egészségvédelmi feladatokba legkésőbb, 1933-ban az ipari iskolák kapcsolódtak be. A fővárosban felmerült az orvosi teendők bővülése, mint iskolaorvos-testnevelő-felügyelő munkakör létrehozásával, ezzel szerették volna az élettani alapok figyelembevételét és a gyógytornáztatást megerősíteni a testnevelési órák keretében.

Jelentős változás 1925-ben történt, amikor is az iskolaorvosi teendőket egységesítették: az iskola épülete – berendezésének leírása, közegészségügyi, környezethigiénés feladatok megfogalmazása és az egységes dokumentáció, pontos kitöltési útmutató elkészítése által.

Az iskolaorvos - egészségtan tanári képzés intézményi háttere is változott, az Orvos Továbbképző Bizottságtól, 1929-ben az orvosi egyetemekhez, majd 1933-tól a közegészségtani tanszékekhez került át.

1945-ig csak a fővárosban tudott kialakulni az egységes iskolaorvosi hálózat, az is a középiskolákban, ahol mind a megelőzés - azon belül kiemelendő az egészségtan oktatása -, mind a gyógyítás prioritást kapott, ezzel szemben vidéken esetleges volt a preventív ellátás, az egészségtan oktatása is csak más tárgyakba integrálva, véletlenszerűen történt meg. A gyógyító – megelőző ellátás dualitását képező curatív ellátást biztosító iskolaegészségügyi szakrendeléseknek vidéken még nyoma sem volt látható.

A II. világháborút követően nagy lendületet kapott az iskolaegészségügyi munka. A korábbi feladatkörök mellett a védőoltások beadása, tüdőszűrések szervezése is már a munkáját képezte a főfoglalkozású alkalmazottaknak, akik a napi 5 óra helyett 8 órában kerültek alkalmazásra. A vidéki ellátás egyrészt részfoglalkozású orvosok, másrészt a körzeti orvosok feladatkörébe tartozott. A gyermekek egészségvédelme mind a teljes munkaidejű iskolaorvostól, mind a körzeti orvostól, aki gyógyító feladatai mellett végezte ezen preventív teendőket ugyanazt követelte meg, ezért az utóbbi esetben az orvos munkáját a Mozgó Szakorvosi Szolgálat és a járási főorvos segítette, irányította. Jelentős változás volt, hogy 1949-től az Oktatásügyi Minisztériumtól az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe került át az iskolaegészségügyi ellátás (Karossa-Pfeiffer et al. 1959.).

A főfoglalkozású iskolaorvosok mellett az általános gondozási feladataikat ellátó védőnők napi 4 órában az iskolákban asszisztensi – orvossegédi, gondozási, közegészségügyi, együttműködési és ügyvitelei teendőket is végeztek. Jelentősnek számított, hogy az iskolás tanulókat a védőnők nemcsak az iskola épületén belül gondozták, hanem családlátogatások keretében is. Havi 50 látogatás volt az előirányzott a krónikus beteg vagy a családi körülményei miatt veszélyeztetett, balesetet szenvedett vagy egy hétnél többet mulasztó tanulóknál.

Az iskolán belüli népegészségügyi feladatok az 1950-es évekre megerősödtek, beépültek az iskola mindennapjaiba. De 1950-re megszűnt az iskolaorvosi képzés, jó tíz évre rá ez még inkább beszűkítette a feladatot vállaló orvosok körét, másrészt már a hivatás sem volt vonzó a szakemberek között, illetve akik a rendszerben dolgoztak egyre idősebb lettek. A felmerült igények növekedtek a komplex iskolaegészségügyi ellátás iránt: a tanulói létszám, a fogyatékkal élő gyermekek száma növekedett. A fertőző betegségek száma csökkent, de a tanulók egészségkárosító magatartása terén emelkedést tapasztaltak, ezért az egészséges életmódra nevelés tartalmában a hangsúlyok változtak, illetve újabb területek jelentek meg, de az ilyen jellegű oktatásra ugyanúgy szükség volt. A kereslet, kínálat egyensúlyának a helyreállítását az 1960-as évek elején a körzeti gyermekgyógyászok bevonásában látták, melyet szintén a fővárosban vezettek be elsők között, s csak 1975-ben megjelent miniszteri utasítás tette országosan egységessé az újjászervezett, de a XIX. század végén megfogalmazott feladatellátáson alapuló gyermekekre irányuló egészségvédelmet (Aszmann et al. 2005.). 1975-től már nevében differenciálták az ellátott korcsoport szerinti ellátást, a középiskolákban ifjúság egészségügyi, illetve általános iskolákban az iskola-egészségügyi ellátás maradt. Míg a középiskolákban lehetőség szerint főfoglalkozású iskolaorvosok dolgoztak, addig az általános iskolákban körzeti gyermekorvosok, körzeti orvosok végezték az iskolás korcsoport népegészségügyi feladatainak a megvalósítását. Most már minden intézményben az orvos munkatársa a védőnő volt, akinek a feladataiban több önálló terület jelent meg, melyet a főiskolai szintre emelt képzés is lehetővé tett (Ágfalvi, 1986.).

Napjainkban is a köznevelési intézményekben az oktatás és az iskola-egészségügy működését meghatározó két jogszabály, az amely a követendő irányt mutatja az iskolák népegészségügyi feladatellátásában. A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről meghatározza, hogy a nevelési - oktatási intézmények egészségvédő feladatai különösen a testi, lelki, mentális egészség teljes körű fejlesztésére irányulnak. Új irányvonalnak tekinthető, hogy egészségfejlesztést említenek a jogszabályban, melynek megvalósításáért a pedagógiai és az egészségügyi rendszer egyaránt felelős úgy szintén oktatási, közegészségügyi és orvosi területeken (2011. évi CXC. törvény), (20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet). A 26/1997. NM rendelet (IX. 3.) az iskola egészségügyi ellátásról az alapellátás keretében működő iskolában feladatot vállaló egészségügyi szakemberek specifikus teendőit rögzíti. A feladatellátás főbb irányai nem változtak, de a tartalom módosult, igazodott a megváltozott morbiditási mutatókhoz, a prevalencia adatok átstrukturálódásához, míg a módszerek a felvilágosítástól a fejleszt irányba mozdultak el.

III. Eredmények

A történelem folyamán látható, hogy régen, de ma is a közegészségügy, és a köznevelés együttes szabályozásával érhető csak el a gyermekek egészségének a fejlesztése, mely állami szintű rendelkezések révén valósulhat meg, de fontos az ehhez szükséges gazdasági feltételek biztosítása, a működést meghatározó megfelelő iránymutatás és a feltételrendszer biztosítása is. Ennek hiányában látható volt, hogy a XIX. századi kezdeti lépesektől egészen 1975-ig jelentős különbségek és hiányok mutatkoztak az iskolák népegészségügyi feladatainak kivitelezésében mind főváros és vidék, mind település típus, mind iskola szint alapján. Ahol a legnagyobb szükség lett volna, ott voltak a legnagyobb hiátusuk. Emellett a tanulók egészségének megtartására, fejlesztésére kialakult újszerűnek számító orvoslás – közegészségügy - egészségpedagógia hármas feladatrendszere nehezen tudott meghonosodni, kezdetben a jogszabályok keletkezésének idő eltolódásai miatt a komplexitás felaprózásának látszólagos megjelenését keltve, másrészt a pedagógusok idegenkedése az új intézményrendszertől és feladataitól. De magának az iskola-egészségügyi rendszernek az érését is jelezte a névváltozás (iskolaorvoslás, iskola-egészségügy), majd a differenciálódás (ifjúság, iskola-egészségügy), illetve az egyszemélyes feladatvégzéstől eljutottunk a team munkáig (orvos, védőnő, pedagógus, szülő, egyéb szakemberek). Napjainkban még inkább igény mutatkozik az iskolákban a komplex népegészségügyi feladat ellátásra a tanulói létszám megnövekedése, az egészségvesztéséget előidéző betegségek számának emelkedése miatt. Az egészségpedagógiai feladatok is átalakuláson mentek át, a felvilágosítástól az egészségfejlesztésig jutottunk el. Az előbbieket jól szemléleti az 1. táblázat

1.táblázat Az iskolákban megvalósuló egészségre irányuló feladatok a kialakulástól-napjainkig

feladatok	**1974-ig**	**1975-1996**	**1997**
Közegészségügyi feladatok	+	+	+
Járványügyi feladatok+védőoltás	+	+	+
Egészségügyi gondozás	+	+	+
Egészségügyi népnevelés - egészségnevelés	+	+ mentálhigiéné	egészségfejlesztés
Tanulók vizsgálatai	+	+	+
Tantestület egészségügyi ellenőrzése	+	Pedagógus, iskolai személyzet szűrővizsgálatainak megtörténtének ellenőrzése	-----
Tanulók gyógykezelése	+	Betegellátás csak elsősegély jellegű	Betegellátás csak elsősegély jellegű

Csoportos gyógyüdültetés	+	+	-----
Kapcsolattartás	+	+	+
Adminisztráció	+	+	+

Forrás: Aszmann et al. [2005], Ágfalvi [1986], Karossa-Pfeiffer et al. [1959]

A jelen és a jövő a teljes körű egészségfejlesztés kialakítása az iskolákban, ami a korábban megfogalmazott népegészségügyi teendők feladatrészeinek hármas elnevezésével közel azonos, de a tartalom, a cél, és ennek a megvalósítását szolgáló módszerek innovációjának követnie kell a társadalmi, orvostudományi, egészségtudományi, pedagógiai változásokat. Az előbbieket jól szemlélteti a célmegfogalmazásban bekövetkező változások:

- 1948 – ig „egészség oltalmazása, felvételkor és évenkénti vizsgálás, figyelemmel kísérés" (Szeles, 1998.).
- 1949-1974„egészséges, ellenálló, munkára és harcra kész kulturált ifjúság növekedjék fel, amely biztosítja a dolgozók magas értékű utánpótlását és erősíti a nép államot" (Karossa Pfeiffer et al 1959.).
- 1975-1996 „gyermekek egészséges fejlődését elősegítse, egészség védése" (fizikai, érzelmi, értelmi, szociális egyensúly és harmónia) (Ágfalvi, 1986.).
- 1997-től „személyes és közösségi ellátás nyújtása az egészségi állapot megőrzése, a betegségek megelőzése, korai felismerése, valamint az egészségfejlesztés céljából" (2015. évi CXXIII. Törvény).

A XX. század végén, a XXI. század elején a teendők pontos leszabályozása mellett, a megvalósítás feltételrendszerének rögzítésével gyökerezett meg, vált egységessé, az iskola mindennapjaiba beágyazottá az interprofesszionalitáson alapuló teljes körű egészségfejlesztés.

IV. Összefoglalás

Az egészség, mint egyik legfontosabb érték az iskolában eltöltött évek által erősödik vagy gyengül és válhat a felnőtt élet előnyévé, melynek formálásában az iskolában dolgozó szakemberek mellett az iskola-egészségügyi szolgálat, mint a népegészségügyi feladatok végrehajtója, őre is közreműködik. A népegészségügyi feladatok módosultak, bővültek, a megvalósításában szerepet játszó személyek, a tevékenység megnevezése is változott az idők folyamán, de az iskolai jelenléte meghatározó a jelen és jövő nemzedékének egészsége szempontjából.

„Ma csak az eszközeink mások, hitünk és törekvésünk egy a régiekkel: egészségesebb, tökéletesebb nemzedéket nevelni."
(Zsindely, 1936.)

Irodalomjegyzék

Ágfalvi, R.: Iskola-egészségügyi kézikönyv. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1986.

Antall, J. - Kapronczay, K.: Fodor József és az iskolaegészségügy. Magyar Pedagógia. 1975. Vol.75. no. 2. pp. 191-200.

Aszmann, A., - Békefi, D.: Iskola-egészségügy. OGYEI. Budapest, 2005.

Friml, A.: AZ 1777-IKl Ratio Educationis. A Kath. Középiskolai Tanáregyesület. Budapest, 1913.

Jákó, J., - Karasszon, D.: Iskola és egészség A Sárospataki Református Főiskola iskolaorvosainak munkássága, iskolakórházának története. Iskolakultúra. 2015. Vol. 2. pp. 94-108.

Kapronczay, K.: A prevenció gondolata az 1876. évi közegészségügyi törvényben. In: Kapronczay, K. - Kapronczay, K. - Magyar, L. A. (eds): Orvostörténeti közlemények Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. Budapest, 2016. pp. 23-26.

Karossa-Pfeiffer, J., - Melly, J.: Az iskolaorvos zsebkönyve. Medicina. Budapest, 1959.

Katona, I.: Fejezetek az iskolaegészségügy történetéből. Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica. Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei 1961. Vol. 21-22. pp. 221-244.

Kertai, P.: Megelőző orvostan. A népegészségügy elméleti alapjai. Medicina. Budapest, 1999.

Mádai, L.: Kolerajárválnyok és az általános halandóság trendjei Eurórában a XIX . században. Demográfia. 1983. Vol. 26. no. 2-3. pp. 330-351.

Pintér, A.: A magyar iskola-egészségügy. In: Aszmann, A. (eds.): Az iskola-egészségügy kézikönyve. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1998. pp. 8-13.

Pukánszky, B., - Németh, A.: Neveléstörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1994.

Püski, L., - Barta, R., - Gyarmati, G.: Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezeteK, gazdaság. Népesség és társdalom. Demográfiai jellemzők és folyamatok. In: Bekeny, I. - Dányi, R. - Kollega, T.I. - Püski, L.(eds.): Magyarország a XX. században 2. kötet. Babits Kiadó. Budapest, 2000. p. 147.

Raisz, G.: Közegészségi teendők iskoláink körében. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók munkálatai. 1869. Vol. 14. pp. 247-260.

Szeles, V., - Lukáts, Á., - Székely, L.: A magyar iskolaegészségügy története a jogforrások tükrében. Budapesti Közegészségügy. 1998. Vol. 30. no. 3. pp. 217-226.

Tahin, E.: „Elérkezettnek látszik tehát az idő, …hogy itt közegészségtani tanszék felállíttassék". In: Kapronczay,K. - Magyar, L. A. - Schultheisz, E. - Sótonyi, P. - Varga B. (eds): Három orvostörténész köszöntése. A Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára. Budapest, 2010. pp. 201-2014.

Tigyiné Pusztafalvi, H.: Az egészségnevelés intézményesülésének története. Educatio. 2013. Vol. 2. pp. 224-234.

Zsindely, S.: A magyar iskolaegészségügy történelmi emlékei . Iskola és egészség. 1936. Vol. 4. no. 3. pp. 201-211.

26/1997. (IX. 3.) NM rendelet az iskola egészségügyi ellátásról.

20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet 128. § a nevelési oktatási intézmények működéséről.

2011. évi CXC. törvény , 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről.

2015. évi CXXIII. Törvény az egészségügyi alapellátásról

Karácsony Ilona PhD hallgató

Intézmény: PTE BTK Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola

E-mail: karacsony.ilona.h@gmail.com

Témavezető: Dr. Benkő Zsuzsanna Habil, intézetvezető főiskolai tanár, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Lektor: Petőné Dr. Csima Melinda PhD adjunktus, Kaposvári Egyetem

Előítélet és megbélyegzés, avagy a pszichiátriai betegek helyzete napjainkban. Fiatal felnőttek attitűdjeinek és azok emocionális komponensének vizsgálata a mentális zavarral élőkkel összefüggésben

Kékes Szabó Marietta, *SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola*

A mentális zavarok magas társadalmi szintű előfordulást mutatnak, a velük élő személyek iránt megnyilvánuló sztereotípiák és előítéletek kérdése azonban hazai szinten kevéssé kutatott. A diagnózis ténye ugyanakkor gyakran vezet a szociális környezet elutasító magatartásához és a személy izolációjához, ami a beteg gyógyulása szempontjából rendkívül kedvezőtlen helyzetet teremt. Ebből adódóan komoly jelentőséggel bír, hogy az egyes zavarokkal összefüggésben milyen (tév)hitek vannak jelen a köztudatban, melyek alakulását illetően a média szerepe megnövekedett. Kutatásunkban ezért a sajtóban publikált információk humán attitűdökre kifejtett hatásának feltárását tűztük célul. Vizsgálatunkba 45 fiatal felnőtt került bevonásra. A vizsgálati személyek három almintába lettek sorolva, az egyes csoportok egy-egy újságcikket tekintettek át. Az első és a második csoportba tartozó fiatalok egy zavart, rendbontó személyről olvashattak el egy kb. 1000 karakter hosszú, több valós cikkből összeállított anyagot az alkalmazott két teszt kitöltése előtt. Míg az első csoport azonban 3. személyű perspektívából olvashatta a(z) - újságokra jellemző stílusban kreált - szöveget, addig a második csoport tagjai ugyanezt a beteg édesanyjának szemszögéből, szubjektív formában, énközlésekkel gazdagon tarkítva kapták meg. A harmadik csoport tagjai – mint kontroll csoport – egy a vizsgálatunk témájára nézve semleges cikket kaptak, amiben az elkövetkező pár nap részletesebb és az előttünk álló hét általánosabb, várható időjárásáról volt szó. A mentális zavarral küzdő emberek iránt érzett attitűdök, illetve azok érzelmi aspektusának megismerésére egyfelől egy implicit, félprojektív eszközt, a Szemantikus Szelekciós Tesztet, másfelől egy 8 fokú Likert-skálán mérő explicit eszközt használtunk. Az implicit eszköznél az alkalmazott kategóriaszavak a depresszió, skizofrénia, mániás depresszió és a poszttraumás stressz zavar voltak. A következő dimenziószavakat használtuk: félelem, veszély, agresszió, kiszámíthatatlanság. Az explicit eszközzel ugyanezen mentális zavarok kapcsán a négy iméntiekben felsorolt érzelem vizsgálati személyek részéről tapasztalható általános megjelenése, illetve annak erőteljessége került feltárásra. Az explicit- és implicit mérőeszközök hasonló eredményekhez vezettek. A számadatokat tekintve legalább közepes erősségű, szignifikáns együttjárásokra derült fény. A vizsgálati csoportokban – a kontrollcsoporthoz viszonyítva - a negatív attitűdök magasabb arányú előfordulása volt kimutatható, noha ez a 3. személyű perspektívából leírt szöveget olvasott vizsgálati személyeknél kifejezettebb volt. Figyelemreméltó, hogy a depresszió és a mániás depresszió kapcsán volt leginkább megragadható a vizsgálati személyen negatív attitűdje. A másik két tekintett zavart, illetve az azokban szenvedő embereket illetően a kutatásba vont fiatalok elfogadóbbnak bizonyultak. Az eredmények hátterében az elmúlt években nagyobb médianyilvánosságot kapott, elsősorban depressziós személyek által elkövetett tragikus, emberáldozattal járó események hatása állhat. S noha jelen vizsgálat mindössze szűkebb mintán nyert eredményekre szorítkozhat, azok a média által közvetített hírek adott témához kapcsolódó attitűdjeinkre gyakorolt hatására és felelősségére mindenképpen felhívják a figyelmünket. A hatásmechanizmus pontos feltárása azonban további vizsgálatokat kíván.

Kulcsszavak: előítélet, megbélyegzés, pszichiátriai betegek, attitűd-vizsgálat, explicit- és implicit vizsgálati módszerek

I. Bevezetés

A mentális betegségek társadalmi szintű előfordulása igen magas, az embereknek mintegy 25%-a válik érintetté azok valamelyikével élete során. S noha széles palettán mozog a lehetséges betegséges köre, leggyakrabban a depresszió, skizofrénia és Alzheimer-kór megjelenésével kell, hogy számoljunk. Az epidemiológiai adatok elérhetősége korlátozott, miként azok érvényességére nézve is fenntartásaink lehetnek. Ennek legfőbb okát a pszichés zavarral élő személyek irányába megmutatkozó negatív attitűdök, stigmatizáció jelentik (Ádány, 2011). Ez pedig nem csupán a lelki élet területén jelentkező zavarral küzdő személy, de családja számára is komoly problémát okoz (Corrigan és Miller, 2004). A diagnózis ténye ugyanis gyakran vezet a szociális környezet elutasító magatartásához és a személy izolációjához, ami a beteg gyógyulása szempontjából rendkívül kedvezőtlen helyzetet teremt. Ebből adódóan komoly jelentőséggel bír, hogy az egyes zavarokkal összefüggésben milyen (tév)hitek vannak jelen a köztudatban, melyek alakulását illetően a média szerepe megnövekedett. Kutatásunkban tehát a sajtóban publikált információk humán attitűdökre kifejtett hatásának feltárását tűztük célul.

II. 1. Az előítéletek gyökerei

A rendszerváltás után hazánkban is nyíltan kezelhető témává lépett elő az előítéletesség, amelynek tekintetében Magyarország úgy tűnik, hogy az EU-országok sorában a második helyen áll. Azonban az is tény, hogy a másság különböző formái (etnikai-nemzeti és deviáns-fogyatékos) iránti intolerancia nagyon változó képet mutat. Így például a deviáns csoportok közül kisebb mértékű elfogadás áll fenn a kábítószert használókkal és a homoszexuálisokkal szemben (Kovács, 2016). Továbbá a cigányok nagyobb mértékben elutasítottak, mint a zsidók (Murányi, 2004), avagy erőteljesebb félelem és csökkent mértékű pozitív érzelmek (szeretet) asszociálható hozzájuk, mint ezt olyan más népcsoportok kapcsán tapasztalhatjuk, mint az arabok, a kínaiak, az amerikaiak vagy az olaszok (Szabó, 2010).

A diszkriminációnak fontos összetevői az előítéletek, amelyek „a csoportkapcsolatok során kialakuló, egyén vagy csoport által jellegzetesen támogatott vagy ellenzett ítélkezésként" értelmezhetőek (Murányi, 2004. 2. o.), ezért valamely társadalmi csoporttal és annak tagjaival kapcsolatos negatív- és pozitív interpretációt tartalmaznak. A világ működésének felfogása azonban gazdaságosabbnak hat bizonyos kategóriák létrehozása révén. Ezáltal ugyanis egyfelől hasznos információkra tehetünk szert, másfelől a szükségtelen információkat figyelmen kívül hagyhatjuk. A kategóriák viszont – nevezett előnyös tulajdonságaik mellett - az előítéletek születése tekintetében is megfelelő táptalajt biztosítanak. Negatív hatásaik jelenléte pedig két szinten is megnyilvánul:

1. a csoporton belül, vagyis annak tagjainak relációjában, a hasonlóságok jelentőségének fokozott hangsúlyozásában,
2. míg a csoportok, illetve azok tagjainak viszonylatában, a különbségeknek a túlbecsüléséhez járulnak hozzá.

A kategóriák ezáltal a világot élesebben láttatják előttünk, mint amilyen az valójában (Smith és Mackie, 2004).

Az előítéletek forrását Smith és Mackie (2004) a következők szerint csoportosították:

1. az autoriter személyiségen alapuló magyarázat,
2. a társas befolyásolás,
3. kognitív tényezők
4. és a társas identitás.

Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson és Sanford (1950) ugyanis azon a véleményen voltak, hogy az előítéletek fő oka a személyiségben rejlik, illetve az egyén által hordozott belső konfliktusokból ered. Eszerint az előítéletek az adott személy önnön képességeiben való fel nem tárt bizonytalanság, kétely nyomán kelnek életre. Az ilyen ember ugyanis ezen fájdalmas érzést másokba vetíti, hiszen ezáltal válhat képessé a maguk tökéletességének megőrzésére. A tekintélyelvű (autoriter) személyiség mérésére kifejlesztették az F-skálát. A sokáig népszerű perspektíva azonban korlátokkal határolt: nem veszi figyelembe a normák emberekre gyakorolt hatását, annak szociokulturális meghatározóit, valamint az előítéletek terén mutatkozó egyöntetűséget, amelyek túlmutatnak annak személyiségtípusként való leírhatóságán (Smith és Mackie, 2004; Hewstone és Stroebe, 2007) (1. ábra).

De a szociális kapcsolatokban megvalósított interakciók is hozzájárulhatnak az előítéletek megszilárdításához. Hiszen azon vágy, hogy a saját csoportunkat kedvezőbb színben, egyfajta hierarchikus rendben magasabb rendűnek tekintve tüntessük fel, mindannyiunkban él. Ezen tendencia pedig könnyen vezet ahhoz, hogy más csoportokat hajlamosak legyünk alulértékelni, avagy elnyomni. Az adott csoportba sorolt, tehát azonos kategória alá vont személyeket ráadásul nagyon hasonlónak látjuk, a közöttük lévő eltérések percepciójától gyakran eltekintünk. Ráadásul megismerő folyamatainkban saját érdekeink is torzításokra sarkallnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a számunkra kedvező információk befogadására, helyeslésére motiváltabbnak bizonyulunk, míg a korábbi meggyőződésünknek ellentmondó ingereket könnyebben figyelmen kívül hagyjuk. Tehát generált interpretációnk a korábban formált hiedelmeink és előítéleteink fenntartásához járulnak hozzá. A bennünket magába foglaló úm. saját csoport preferenciája azután olyan mértékben deformált érzésekhez vezet, amelyek nyomán kialakított benyomásaink akár ismeretlen csoportok, iránt is rendkívül negatív attitűdöket indukálnak, mégha azokkal kapcsolatban alig vannak/egyáltalán nincsenek ismereteink, saját élményeink (Smith és Mackie, 2004).

1.ábra: Illusztráció az autoriter személyiség működéséről (http://www.positive-parenting-ally.com/authoritarian-parenting-style.html, letöltve: 2017. június 24.)

„A sztereotípia hozzájárulhat az előítélethez, de az előítélet is táplálhatja a sztereotipizálást" (Smith és Mackie, 2004. 263. o.). A következőkben ezért a sztereotípiák kialakulásához vezető lehetséges utakat vizsgáljuk meg.

II. 2. A sztereotípiák kialakulása

A sztereotípiák kialakulása

1. a szélsőséges jelenségekre orientáló személyes tapasztalatok,
2. a társas szerepek kapcsán megnyilvánuló látszólag korrelációk,
3. a társas interakciókban felbukkanó érzelmek,
4. a környezetünkben lévő személyektől való szociális tanulás
5. és a médiahatások által befolyásoltan egyaránt lehetséges (Smith és Mackie, 2004).

Azon eseményekre ugyanis könnyebben ráirányítjuk a figyelmünket, illetve alacsonyabb pontossági fokon észleljük, amelyek szélsőségesebbek. Hasonlóképpen kiugróbb ingerként perceptualizáljuk és ránk nagyobb hatással vannak azok a csoporttagok, akik valamilyen tekintetben (szokatlanok, megkülönböztető jelentőséggel bírnak) feltűnést keltenek. Rajtuk keresztül pedig utóbb nagyobb hajlandóságot mutatunk az illető személyt magába foglaló csoporttal kapcsolatos sztereotípiák kialakítására is (Smith és Mackie, 2004).

A társas szerepek, melyeket egy-egy csoport betölt, szintén annak sztereotipizálását vonhatják maguk után. Vagyis ezek a sztereotípiák igazából nem az adott csoportról vallanak, hanem a velük kapcsolatos szerepekről nyújtanak információt. A nemi szerepek esetében is ezt találjuk. Ha a vonatkozó csoportok tagjai (nők és férfiak) a szerepelvárásoknak megfelelően alakítják magatartásukat, úgy az ennek észlelésére motivált obszerverek a különbségek felismerésével – és a szerepek indukálta hatások figyelmen kívül hagyásával – ráadásul könnyen úgy vélhetik, hogy a két nem képviselői általánosságba véve is bírnak az adott tulajdonságokkal (Smith és Mackie, 2004).

Amikor valamely számunkra korábban nem ismert csoporttal kerülünk kapcsolatba, változatos érzelmek lehetnek úrrá rajtunk. Nem ritkán a bizonytalanság, nyugtalanság vesznek erőt rajtunk, amelyek szintén befolyást gyakorolnak a sztereotípiák alakulására. A kétségek, zavar, pedig – egymást facilitálva – mind a kisebbség, mind a többség oldalán megmutatkoznak (Smith és Mackie, 2004).

A csoportok között fennálló differenciák terén az egyén számára különös jelentőséggel bírnak azon személyek, akik a gyermek életében prioritást élveznek: a szülők, a tanárok és a kortársak. Hiszen a szeretett felek, akik iránt a gyermek bizalmat érez, rájuk felnéz, s gyengéd érzelmekkel bír irányukba, inkább válnak példává és vált ki utánzást magatartásuk. A gyermek ugyanis maga is normákat igyekszik követni és ezzel a tevékenységével a társadalom és kultúra elvárásaihoz törekszik alkalmazkodni (Smith és Mackie, 2004).

A kultúrában gyökeret vert sztereotípiák erősítéséhez azonban nagyban hozzájárul a média. A televízió műsorok, rádiós közvetítések és nyomtatott sajtó által emberek felé közvetített helyzet, kép viszont több szinten is befolyásolja az embereket. Ennek hatására magukról és a más csoportokba tartozó személyekről is sajátos elgondolásokat alakíthatnak ki, érzelmek keríthetik őket hatalmukba és végső soron formálhatják viselkedésüket (Smith és Mackie, 2004).

A sztereotípiák aktiválódása pedig komoly hatással van a sztereotipizált csoport tagjai iránti érzelmekre, gondolatokra, valamint magatartásra. Az előítéletek és sztereotípiák egy arctalan figurává redukálják annak tárgyát. Az információk korlátozott hozzáférhetősége, az adott helyzetben való időhiány és gyors döntés kényszere, a felfokozott érzelmi állapot, mind a sztereotípiák kialakításának irányába hatnak. Ezek nyomán viszont könnyen önbeteljesítő jóslatok aktiválódhatnak, amely láncreakció azután magának a sztereotipizált csoport tagjainak viselkedésére is hatást gyakorol (Smith és Mackie, 2004). Iskolában, munkahelyen és bármely szervezetben így nagy jelentőségű ezen önfenntartóként is definiálható folyamatoknak és dinamikájuknak az ismerete.

A mentális zavarok tekintetében megnyilvánuló humán attitűdök korrelátumainak vizsgálata, ami azonban – a számos mentális probléma terén mutatott növekvő gyakoriság ellenére – úm. gyermekcipőben jár, vagyis alig kutatott, nagy jelentőséggel bír. Ezeket a

személyeket ugyanis nagyban sújtja a megbélyegzés, családjukkal együtt gyakran válnak bántalmazás, de legalább is kirekesztés áldozataivá. A következőkben a megbélyegzés jelenségét tárgyaljuk.

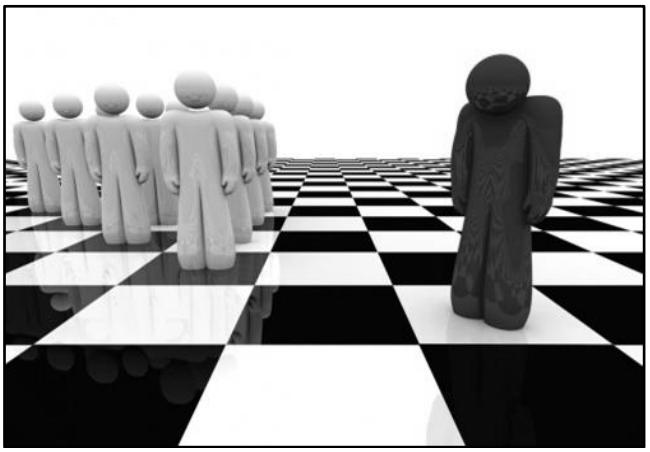
II. 3. A megbélyegzés (stigmatizáció) dimenziói

Az ókori görögök által elsőként használt kifejezés, a stigma, olyan testi jelre utalt, ami viselőjének erkölcsiségével állt kapcsolatban. A jel viselőjét (rabszolga, bűnöző vagy esküjét megszegő személy) rituálisan megégették, avagy testébe vésve a stigmát megkínozták, ezzel is jelezve, hogy az illető nem kívánatos fél, mások által kerülendő (Goffman, 1998). Míg korábban elsősorban Krisztus sebeivel összefüggésben volt használatos a szó, addig napjainkban inkább pejoratív értelemmel bír és a stigma viselőjének szégyenletes mivoltára, bármilyen jóra való érdemtelenségére, megvetendőségére utal (2. ábra).

Ha a stigmatizált személy mégis látóterünkbe, közvetlen környezetünkbe kerül, bizonyítékokat gyűjtünk őt másoktól elkülönítő sajátosságairól. Ezt olykor deficitként, fogyatékosságként, hátrányként ragadjuk meg. Mindent megteszünk annak érdekében, hogy az ép és normális ember képétől őt eltávolítsuk és méltóságától megfosztva, őt lefokozva tekintsünk rá, bánjunk vele. Ezzel párhuzamosan azokat és magunkat, akik az adott szempontok nyomán megfogalmazott igényektől negatív irányba nem térnek el, normálisnak tekintjük. Goffman (1998) a stigma, vagyis a nemkívánatos különbözőség, három típusát különíti el:

1. fizikai torzulások, testi fogyatékosságok,
2. az egyéni jellem szégyenfoltjai
3. és a faji, nemzeti és vallási hovatartozás szülte különbségek.

„Úgy gondoljuk, hogy az a személy, aki stigmát visel, nem egészen emberi lény… diszkriminációkkal élünk, és ezek révén… hatékonyan csökkentjük az illető lehetőségeit az életben… Stigma-elméletet szerkesztünk, olyan ideológiát, amely a stigmatizált egyén alsóbbrendűségét magyarázza… ellenszenvet [táplálunk az illető irányába]… stigmajelölő szavakat használunk… tökéletlenségek egész sorát tulajdonítjuk az egyénnek… ugyanakkor bizonyos… természetfeletti képességek… hordozójává nevezzük ki” (Goffman, 1998. 266. o.).

2. ábra: Stigmatizáció és kirekesztettség
(http://www.hetek.hu/eletmod/201211/szegyen_e_a_lelek_betegsege, letöltve: 2017. június 24.)

II. 4. Mentális zavarok – tolerancia vs. stigmatizáció

Számos vizsgálat igazolta, hogy a fiatalabb tizenévesek, a vallásgyakorló- és iskolázott szülők gyermekei, illetve a lányok kevésbé előítéletesek, mint az idősebb, nem vallásos, iskolázatlan szülők gyermekei, illetve a fiúk (Murányi, 2004). Az eddigi kutatások azonban elsősorban az etnikai-nemzeti és deviáns-fogyatékos csoportok iránt tanúsított elfogadás vs. elutasítás mértékét kívánták feltárni, s a társadalmi szinten hasonlóképpen magasabb arányt képviselő, valamilyen pszichés zavarral élő személyekkel összefüggésben tapasztalható attitűdök, érzelmek feltárására kevesebb figyelem irányult.

A témában alapvetően nemzetközi szinten zajlottak eddig vizsgálatok. Ezek nyomán azt kell látnunk, hogy egy igen komplex problémáról van szó. Ugyanis a mentális zavar diagnózisával az érintett személy életének több szegmense (jó munkalehetőségek, biztonságos otthon, megfelelő egészségügyi ellátás hozzáférhetősége, szociális támogatást nyújtó más csoportokhoz való tartozás lehetősége) is a környezet stigmatizáló megnyilvánulásai folytán hátrányosan alakul (Corrigan és Watson, 2002). A stigma révén az érintett személy élete nehezebbé válik, általános jóléte – tüneteinek és funkcionalitásának relatív javulása ellenére - kedvezőtlenebb képet mutat. Ezért a szakemberek részéről a stigmatizáció negatív hatásának figyelembe vétele nem nélkülözhető a gyógyító folyamat tervezése és megvalósítása során (Link, Struening, Rahav, Phelan és Nuttbrock, 1997).

Ráadásul a stigmatizáló attitűdökhöz kapcsolódóan tévhitek is élnek a társadalomban, miszerint a mentális zavarral élő emberek félelmetesek, gyermekded módon gondolkoznak és karakterüket illetően gyengék volnának (1. táblázat).

1. táblázat: Tévhitek és stigamatizáló attitűdök a mentális zavarral küzdő személyek iránt (Corrigan és Watson, 2002)

	Tévhitek	Stigmatizáló attitűdök
1.	Mániákus gyilkosok, akiktől félni kell.	Kirekesztés.
2.	A világról gyermeki módon vélekednek, ami döbbenetes lehet.	Gondoskodásra szorulnak.
3.	Gyenge jelleműek, miáltal fennálló betegségükért maguk volnának a felelősek.	A döntéseket helyettük kell meghozni, mert maguk képtelenek arra.

A stigmatizációból adódóan a közösségben mutatkozó viselkedéses hatás (vagy diszkrimináció ld. megkülönböztetés) négy formát ölthet:

1. a mentális zavarral érintett személy részére történő segítség visszautasítása,
2. elkerülésük,
3. velünk szemben alkalmazott kényszeres bánásmód,
4. illetve szegregált intézményekben való elhelyezésük (Corrigan és Watson, 2002).

Figyelemreméltó, hogy a nyugati társadalmakban kifejezettebben van jelen a mentális zavarral élők iránti nyilvános megbélyegzés, mint például Ázsiában vagy Afrikában. Ennek magyarázatára, lehetséges okainak feltárására, viszont kultúrák közti vizsgálatokra lenne szükség (Corrigan és Watson, 2002).

II. 5. A tömegkommunikációs eszközök hatása a humán vélekedésre

A tömegkommunikációs eszközök legfontosabb információs forrásunkként állnak, átvéve korábbi tájékozódási lehetőségeink szerepét. S noha hatásuk végső soron nem megjövendölhető, nyilvánvalóan befolyást gyakorolnak szabadidőnk eltöltésének módjára. A közvetített események tartalmát gyakran retorziókkal adják vissza, máskor pedig ún. áleseményekről számolnak be, vagyis olyan programokról, amelyek kifejezetten a média számára kerültek megrendezésre. Valóságformáló szereppel bírnak, sőt az országos politika alakulására is hatással vannak. Úgy is mondhatjuk, hogy a média hatása immár tömegesebb, mint a szocializációs hatásoké (Bajomi, 2006).

„A rábeszélés legáltalánosabb eszköze manapság természetesen a média. A tömegkommunikáció meggyőző erejét bizonyító statisztikák megdöbbentőek. Az Amerikai Egyesült Államokban 1220 televízió- és 9871 rádiócsatorna üzemel, 482 napilap és 11328 képes magazin jelenik meg.. A tipikus amerikai állampolgár évente 1550 órányi tévéadást néz végig, 1160 óra hosszat hallgatja a rádiót, és 180 órát tölt újság-, illetve magazinolvasással.. Ugyanakkor évente 30000 könyv közül válogathatna – helyette azonban (éber) óráinak több mint felét a tömegkommunikáció befogadására áldozza” (Pratkanis és Aronson, 1992. 13. o. in Bajomi, 2006).

Hatása tehát a tájékoztatásban és a befolyásolásban egyaránt megnyilvánul. Hiszen míg előbbi kapcsán az üzenet címzettje józan megfontolások alapján nyer lehetőséget, hogy mérlegelés és döntés útján véleményén és magatartásán adott esetben változtatni tudjon, addig utóbbival összefüggésben az üzenet címzettje a kommunikátor akaratának megfelelően alakítja véleményét és magatartását. A felvilágosító-oktató szerep ezért például a hátrányos státuszú kisebbségek emancipációját, a hozzájuk kapcsolódó többségi előítéletek megváltozását hozhatja magával. Mindezzel harmóniában is alakult ki két álláspont a médiahatások terén, azok „Janus-arcára” világítva rá:

1. a médiapesszimista álláspont, amely a médiának a társadalomra gyakorolt alapvetően káros hatását emeli ki,
2. valamint a médiaoptimista álláspont, amely a tömegkommunikációs eszközöket a tudás, ízlés és morál társadalmunk tagjai felé történő, nemesítő céllal funkcionáló mediátoraként tartja számon (Bajomi, 2006).

Az egyén befogadásának módjára pedig egyaránt hat az illető személy pszichés felépítése, társadalmi-gazdasági helyzete, szubkultúrája, neme, illetve a tévénézés módja (Bajami, 2006): A néző állandó mintegy párbeszédet folytat a televízióval. Az üzenetek fókuszában a néző identifikációja áll: a média által felkínált diskurzusuk révén fogalmazza újra a személy önnön azonosságtudatát. Vagyis: a médiahasználó nem szimplán passzív szerepben van, hanem aktív és kreatív tevékenységet végez. Ehhez azonban fokozott jelentőséget nyer, hogy a néző és/vagy hallgató számára azonosulási felület keletkezzen. A kialakított érzelmi kötődés végül a „rólam szól”, „az én élethelyzetemet mutatja be”, „értékítéletei az enyémmel megfeleltethetőek” révén hat. Azaz szelektív percepciót mozgósít, azon közvetített üzeneteket felfogva, amelyek az egyén részéről már realizálódott elköteleződések megszilárdításához járulhatnak hozzá (Dayan és Katz, 1992).

II. 6. Kutatási kérdéseink és hipotéziseink

Az előítéletek, sztereotípiák és stigmatizáció mentális zavarral élő személyekkel összefüggésben tapasztalható megnyilvánulásainak vizsgálatát tekintve a következő,

vizsgálatunkban feltárni kívánt kutatási kérdések és hipotézisek fogalmazódtak meg bennünk (2. táblázat).

2. táblázat: Kutatási kérdéseink és hipotéziseink

	Kutatási kérdések	Hipotézisek
1.	Milyen erős hatást gyakorol a „média-közvetített" információ a vizsgálati személyek attitűdjeire?	A hatás jelentős.
2.	A közvetített médiahír perspektívája hatással van-e a vizsgálati személyek attitűdjeire?	Igen, a szubjektív beszámoló mérsékelten negatív érzelmeket mozgósít.
3.	Az explicit- és implicit módszerek terén mutatkozik-e eltérés?	Az eredmények hasonlóak lesznek.
4.	Hogyan alakul a különböző mentális zavarok megítélése az almintákon?	A kevésbé ismert mentális zavarokhoz (poszttraumás stressz zavar, skizofrénia) több negatív attitűd kapcsolódik.

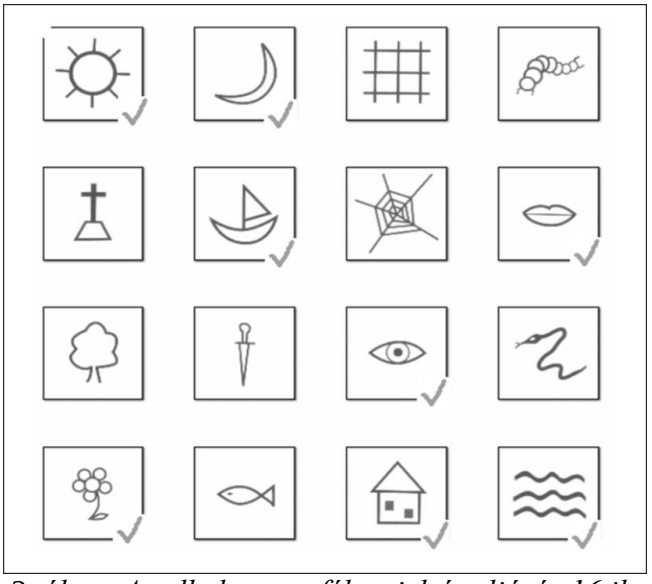
III. Vizsgálatunk és annak eredményei

Vizsgálatunkba 15-15-15 fiatal felnőtt került bevonásra. A vizsgálati személyek (N=45) három almintába lettek besorolva, az egyes csoportok egy-egy újságcikket kellett, hogy áttekintsenek. Az első és a második csoportba tartozó fiatalok egy zavart, rendbontó személyről olvashattak el egy körülbelül 1000 karakter hosszú, több valós cikkből összeállított anyagot az alkalmazott két teszt kitöltése előtt.

Míg az első csoport (N=15, M=21,933, SD=1,948, 12 nő/3 férfi) azonban 3. személyű perspektívából olvashatta a(z) - újságokra jellemző stílusban kreált - szöveget, addig a második csoport (N=15, M=21,667, SD=1,291, 10 nő/5 férfi) tagjai ugyanezt a beteg édesanyjának szemszögéből, szubjektív formában, énközlésekkel gazdagítva kapták meg. A harmadik csoport tagjai (N=15, M=21,533, SD=1,408, 10 nő/5 férfi) – mint kontroll csoport – egy a vizsgálatunk témájára nézve semleges cikket kaptak, amiben az elkövetkező pár nap részletesebb és az előttünk álló hét általánosabb, várható időjárásáról volt szó.

A mentális zavarral küzdő emberek iránt érzett attitűdök megismerésére egyfelől egy implicit, félprojektív eszköz, a Szemantikus Szelekciós Teszt (Semantic Selection Test, SST) (Urbánek, 2000; de' Escury, Gajodosjova és Beunje 2008; Szabó, 2010) (3. ábra), másfelől egy explicit kérdőív is felhasználásra került.

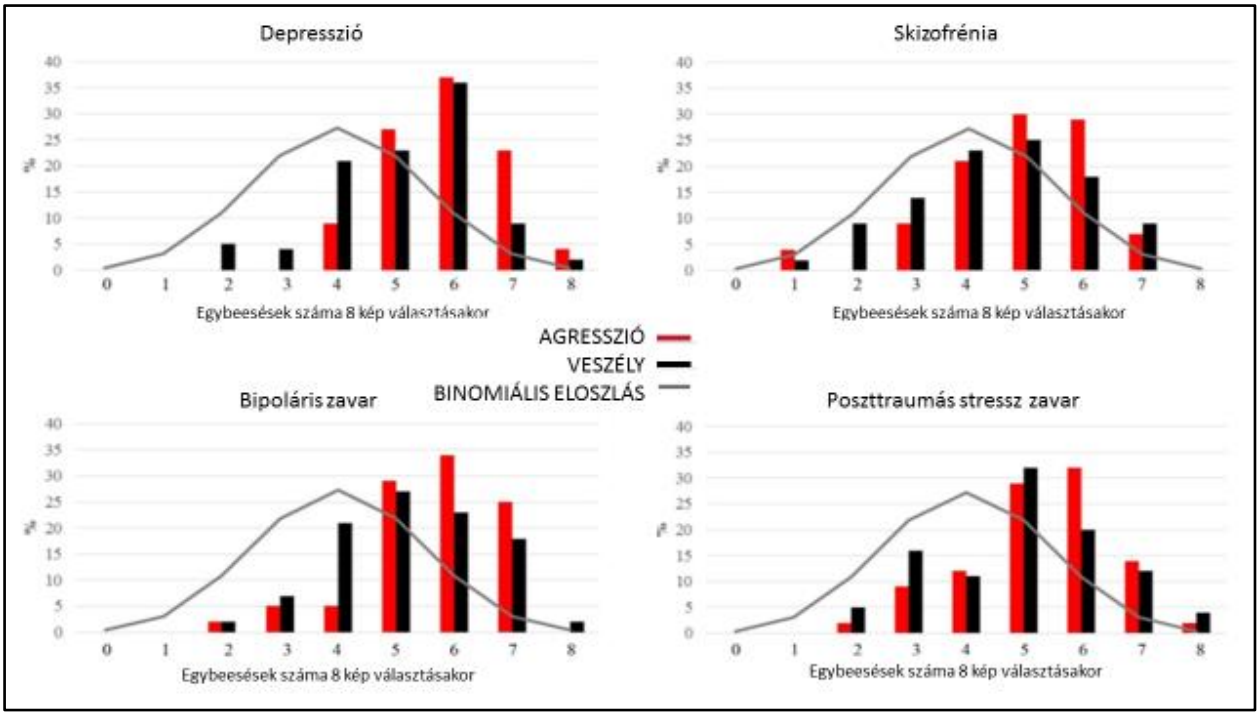
Az implicit eszköz kapcsán az alkalmazott kategóriaszavak a depresszió, skizofrénia, mániás depresszió és a poszttraumás stressz zavar voltak. A következő dimenziószavakat használtuk: félelem, veszély, agresszió, kiszámíthatatlanság. A tesztben 16 kis ikon közül a vizsgálati személyeknek 8-at kellett egy adott kifejezéshez társítaniuk. Ezáltal egy-egy mentális zavar és egy-egy azokhoz társuló érzelem feltárására nyílt módunk, ugyanis – a teszt működés alapján feltéteztük, hogy a más jelentést hordozó szavak különböző képi asszociációkat hívnak életre. Amennyiben pedig a két fogalomhoz választott képek egybeeséseinek mérőszáma legalább 5, úgy azok között szorosabb korreláció áll fenn.

3. ábra: Az alkalmazott félprojektív eljárás 16 ikonja (Szabó, Németh és Náfrádi, 2013. 64. o.)

Az attitűdök érzelmi aspektusának mérésére továbbá egy explicit mérőeszköz is alkalmazásra került. Ezen a fenti dimenziószavak és kategóriaszavak együttjárását kellett egy 8-fokú Likert skálán megjelölnie a válaszadóknak. Az explicit eszköz használatával részint az implicit eszköz révén nyert adatok érvényességét gondoltuk megerősíthetőnek, részint pedig a két eltérő működési elven nyugvó eszköz által kapott adatok összehasonlíthatóságára nyílt módunk.

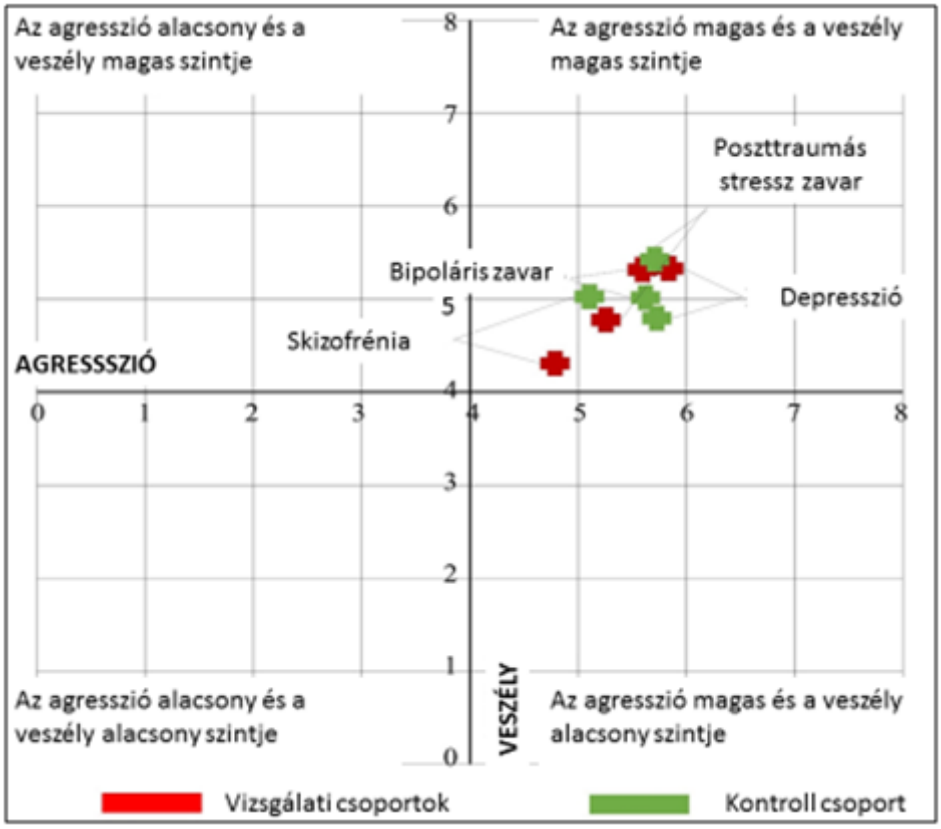
Az eredmények ismertetését a kutatási kérdések és hipotézisek sorrendjében végezzük el. Eszerint a két vizsgálati csoportban az egymintás T-próba szignifikáns eltérést igazolt, vagyis az egyes kategóriaszavakhoz és dimenziószavakhoz vizsgálati személyek részéről választott kis ikonok egybeesése 4-nél nagyobbnak bizonyult ($p < 0,05$). A szópárok kapcsán megnyilvánuló eloszlások tehát a véletlenszerű binomiális eloszlástól különböztek. Ez pedig a jelentések tekintetében fennálló hasonlóság mutatójaként állt, vagyis a vizsgálatban alkalmazott szópárok összekapcsolódása túlmutatott a véletlenen. A zavart, rendbontó személyről szóló újságcikket olvasó vizsgálati személyeknél így a negatív attitűdök magasabb arányú előfordulása volt kimutatható, noha ez a 3. személyű perspektívából leírt szöveget olvasott fiatal felnőttek esetében kifejezettebbnek bizonyult. A két vizsgálati csoport relációjában mutatkozó különbségek a kismintás vizsgálatban tendencia szinten nyilvánultak meg (4. ábra).

4. ábra: Illusztráció a karakter- és dimenzionális szavakhoz kapcsolódó 8 kép választásakor történt tényleges és várható binomiális eloszlásokhoz, a két vizsgálati csoport összevont eredményei alapján

Az explicit- és implicit mérőeszközök hasonló eredményekhez vezettek, a számadatok együttjárása legalább közepes erősségű korrelációkat igazolt ($r > 0,35$).

Az egyes mentális zavarokhoz társított negatív érzelmek között is különbség mutatkozott. Figyelemreméltó, hogy a depresszió és a mániás depresszió kapcsán volt leginkább megragadható a vizsgálati személyen negatív attitűdje. A másik két tekintett zavart, illetve az azokban szenvedő embereket illetően a kutatásba vont fiatalok elfogadóbbnak bizonyultak. A vizsgálati csoportok és kontroll csoport között a legnagyobb eltérés az agresszió és a veszély dimenziószavaknál került demonstrálásra (5. ábra).

5. ábra: Illusztráció a négy vizsgált mentális zavar és két érzelem (agresszió, veszély) kétdimenziós szemantikus térben, mint összefüggésrendszerben való kapcsolódásához a két vizsgálati csoport összevont eredményei és a kontrollcsoport eredményei tükrében, az SST alapján

IV. Összefoglalás

Az elmúlt pár évben számos, elsősorban depresszióval küzdő személyek (pl. a 2015. tavaszán a Lufthansa tulajdonában lévő Germanwings légitársaság másodpilótája okozta repülőgépes tragédia vagy a közelmúltban, 2017. elején, az észak-mexikói Monterrey-ben működő amerikai kollégiumban lezajlott fegyveres mészárlás) kapcsán történt és emberáldozattal járó tragédia látott napvilágot. Ezek pedig nyilván a mentális zavarral küzdő személyekről köztudatban élő képre is hatással voltak/vannak. S noha kismintás vizsgálatra került sor, a média által közvetített hírek adott témához kapcsolódó attitűdjeinkre gyakorolt hatása és felelőssége ezúton is bizonyítást nyert. Az egyes zavarok mibenlétének, akár a betegek és családtagjaik által is elbeszélt oldalának bemutatásával azonban hitelesebb kép volna formálható azokról. A kiragadott és nagy médiafigyelmet kiváltó esetek ugyanis nyilvánvalóan nem általánosítható példák az adott mentális problémákkal összefüggésben. Hiszen amit nem ismerünk, attól különben is hajlamosak vagyunk félni és attól következetesen tartózkodni, míg a témával összefüggésben rendelkezésre álló ismereteink spektrumának bővülésével ezen rejtélyesnek ható betegségek (és azok úm. hordozói) is megszelídülhetnek. Ez pedig az érintettek számára nyújtandó társas támogatás, elfogadás terén optimális változások létrejöttét idézhetné elő.

Irodalomjegyzék

Ádány, R.: Megelőző orvostan és népegészségtan. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2011.

Adorno, T. W. - Frenkel-Brunswik, E. - Levinson, D. J. - Sanford, R. N.: The authoritarian personality. Harper & Row, New York, 1950.

Bajomi, L. P.: Manipulál-e a média? Médiakutató, 2006. nyár. http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/ [letöltés ideje: 2017.06.26.]

Corrigan, P. W. - Miller, F. E.: Shame blame, and contamination: A review of the impact of mental illness stigma on family members. Journal of Mental Health, 2004. Vol. 13. No. 6. pp. 537-548.

Corrigan, P. W. - Watson, A. C.: Understanding the impact of stigma on people with mental illness. World psychiatry, 2002. Vol. 1. No. 1. pp. 16-20.

Dayan, D. - Katz, E.: Defining media events: high holidays of mass communication. Television: the critical view, 1992. pp. 80-90.

D'Escury, A. C. - Gajodosjova, E. - De Beunje, C.: The Semantic Selection Test, an individually based assessment method: a short training and result of two studies in Slovakia and the Netherlands. Paper presented at Colloquium of International School Psychology Association, Uttrecht, Nederland, 2008.

Hewstone, M. - Stroebe, W.: Szociálpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.

Kovács, E.: „Tükröt tart; segít máshogy hazamenni" A playback módszerk lehetséges alkalmazása az előítéletesség csökkentésére. Iskolakultúra, 2016. Vol. 26. No. 2. pp. 19-30.

Murányi, I.: Tizenévesek nemzeti identitása és előítéletessége. Szocio-kulturális jellemzők a rendszerváltozás után. PhD-értekezés. Tézisek. ELTE Szociológia Doktori Program, Budapest, 2004. http://tatk.elte.hu/file/dissz_2005_MuranyiIstvan.pdf [letöltés ideje: 2017.06.30.]

Link, B. G. - Struening, E. L. - Rahav, M. - Phelan, J. C. - Nuttbrock, L.: On stigma and its consequences: evidence from a longitudinal study of men with dual diagnoses of mental illness and substance abuse. Journal of Health and Social Behavior, 1997. pp. 177-190.

Positive – Parenting – Ally.com; Practical Advice & Deep Insights. http://www.positive-parenting-ally.com/authoritarian-parenting-style.html [letöltve: 2017.06.24.]

Pratkanis, A. - Aronson, E.: A rábeszélőgép. Élni és visszaélni a meggyőzés mindennapos mesterségével. Budapest: Ab Ovo Kiadó, 1992.

Smith, E. R. - Mackie, D. M.: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

Szabó, É.: Semantic Selection Test: *A new methodological approach towards the expression of children's view on social issues*. In: Cunningham, P. - Fretwell, N. (eds.): Lifelong Learning and Active Citizenship. CiCe, London, 2010. pp. 445-454.
Szabó É. – Németh, R. – Náfrádi, L.: Egy új eljárás az attitűdök érzelmi aspektusának, valamint az attitűdtárgyak asszociációs kapcsolatainak vizsgálatára. Alkalmazott Pszichológia, 2013. Vol. 13. No. 2. pp. 59-74.

Kékes Szabó Marietta, doktorjelölt

SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola

E-mail: kszmarietta@gmail.com

Témavezető: Dr. habil. Szokolkszy Ágnes, egyetemi docens, SZTE BTK Pszichológiai Intézet

Lektor: Dr. Ormándi János, főiskolai tanár, SZTE JGYPK TÓKI Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Literature in Education - Reloaded

Kiss Tímea, *Selye János Egyetem, Komárom*

Art - including literature – is the visual and linguistic means of expression of human feelings and thoughts. Literary art reaches the recipient via reading. Thus the reading is not only a simple source of information, but a way to fulfil our need for experience. Education is highly responsible, because it plays a key role in forming the reading habits. Therefore the men of letters must select their teaching methods carefully.
The researches of the last decades in relation to reading habits show that we are reading less and less. Causes and explanations occur in a fair number: the current curricula, the examining process, the addictive effect of the Internet. All these are serious problems of our age. The solution could be the pipeline between pop culture and science, which could mitigate the problems by comprehending education.
In my research I examine the importance of perception, the grounds of the pop culture by text analyses.

Keywords: reading-research, literary-education, methodology, pop culture

I. Introduction

The field of my research is methodology in literature, more precisely the development of reading skills. As a practising language teacher first I was confronted with the problem, then I gradually arrived at the thesis – in contrast to the process general practice. In my research, I am trying to answer questions arising in teaching literature and at the same time draw attention to the importance of interdisciplinary communication. Besides teaching literary history we should lay more stress on literary texts which can enable the generation that is more sensitive to interdisciplinary communication to discover connections in the sea of information. There are more questions to answer here.

I.1. Why do we read?

Reading is not only a simple information acquisition process but also a way to fulfil our need for experience.

I.2. Why read?

Research of the past decades related to reading habits show that we are reading less and less. The majority of the examined age group did not develop a positive attitude to literature and reading during the 10-12 years of their education. Causes and explanations are plentiful: the current curriculum, the examination process, the addictive effect of the Internet. All these can be sources of problems in our days. That is why it is important to apply methodology that is competitive with the era; just like second language teaching has been doing it successfully.

I.3. Why popularize reading?

Literature classes have the great responsibility of forming students' reading habits. The quality of the reading culture reflects the state of society's consciousness. Works of art expressed in words have always affected other areas of science, so it is a common responsibility. The relationship can become particularly fruitful if they complement and enrich each other. The development of scientific thinking and problem-solving abilities should be set as the goal on all levels of education with the help of outstanding representatives of popular science and works of pop culture. The school instead of being a fact-transporting factory should function as the acropolis of critical thinking.

II. What is the goal?

In my research, I examine the importance of comprehension on the grounds of pop culture by text analyses. The solution could be the pipeline between pop culture and science, which could mitigate the problems by adept education.
I teach literature for teenagers, each class having three lessons per week. Teaching literary history, which means simply transferring the information to be learned, was not acceptable to me, and I realized that the students don't know and what is worse, they don't even want to know the texts they are studying about. In the yearly curriculum, there are fifteen authors in average, which means thirty texts – a target that is quite impossible to achieve with such reading habits. I have had to encourage them to read and most importantly to express their ideas. For example, in our educational system Daniel Defoe belongs to the second year of the secondary school studies, which means the students are 17 years old at the time. I tried hard, but they refused to read Robinson Crusoe – one of the many books they did. I wanted to place the plot into our

days and this is when I came across the story of Mark Watney, *The Martian*. I thought that using popular literature would make them more open to other texts from earlier centuries as well. (In fact, the main problem was that 7 out of 10 students had never actually read a single book by the age of 17).

II.1. Why and how to use the text?

The Martian gives an ingenious hero to young people as well as a behavioural model worth considering – an icon. It also clearly demonstrates the function of literary narratives, and this is why it is adaptable to literature classes. We can find examples of first, second and third person narrations. Let us look at some examples:
"Remember those old math questions you had in algebra class? Where water is entering a container at a certain rate and leaving at a different rate and you need to figure out when it'll be empty? Well, that concept is critical to the Mark Watney doesn't die project I'm working on." [1]

However, this does not make the plot confusing or hard to follow. Narratives alternate each other gently and the different viewpoints serve a deeper interpretation.
Here is another example where the narration gives an opportunity for humour, too. "What must it be like? he pondered. He's stuck out there. He thinks he's totally alone and that we all gave up on him. What kind of effect does that have on a man's psychology? He turned back to Venkat. I wonder what he's thinking right now. LOG ENTRY: SOL 61: How come Aquaman can control whales? They're mammals! Makes no sense." [2]
Besides narration techniques, the novel has another educative feature. Through character representation we meet various participants of pop culture within the given period. We get an insight into the specific world of serials, albums and books. "Jack, I'm going to buy your whole team autographed Star Trek memorabilia. I prefer Star Wars, he said, turning to leave. The original trilogy only, of course. Of course, Venkat said." [3] "WHAT THE fuck is Project Elrond? Annie asked. Why does Elrond mean secret meeting? Annie asked. Are we going to make a momentous decision? Bruge Ng asked. – Exactly, Venkat said. – How did you know that? Annie asked, getting annoyed. Elrond, Bruce said. The Council of Elrond. From Lord of the Rings. It's the meeting where they decide to destroy the One Ring. – Jesus, Annie said. None of you got laid in high school, did you?" [4] Thus while we are getting to know the characters better, we get an overview of the cultural history of the actual period as well. The text does not over-interpret the inter-textual references, just gives the opportunity to understand.
Besides the points explained above, *The Martian* is equal to a manifesto of science propaganda. Apart from physics, mathematics, chemistry, biology and geology, space research also proves that knowledge can save lives. The author loves details, so certain areas of science become part of the novel expertly but still very clearly. It shows the harmony between the sciences and their practical applicability. For example, it points out the importance of mathematics with an easy calculation: We need 1500 calories every day. We need to survive 1425 days. We have 400 days of food. So how many calories do we need to stay alive? "I need to create calories. And I need enough to last the 1387 sols until Ares 4 arrives. If I don't get rescued by Ares 4, I'm dead anyway. A sol is 39 minutes longer than a day, so it works out to be 1425 days. That's my target: 1425 days of food. I need 1500 calories every day. I have 400 days of food to start off with. So how many calories do I need to generate per day along the entire time period to stay alive for

[1] Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014. 18.
[2] Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014. 64.
[3] ib: 115.
[4] Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014. 200.

around 1425 days?" [5] Mark spares us the math. The answer is about 1100. Beyond math it also underlines the importance of the ozone layer in a clear and simple way. "With no magnetic field, Mars has no defence against harsh solar radiation. If I were exposed to it, I'd get so much cancer, the cancer would have cancer. So the Hab canvas shields from electromagnetic waves." [6]
As we see, this is an easy and funny method of demonstrating the importance of the ozone layer. Between the lines we can learn about the relation of the time and distance, too. "Direct remote operation from Houston isn't an option; they're anywhere from four to twenty light-minutes away. - Ares 4s MAV spent eleven months getting to Mars." [7] Thus our human and technical limits are pointed out. Because if we get a message from Mars we can only learn from it what happened on Mars twenty minutes ago, but we will not have a clue of what is happening now.
The first line immediately drags the reader in and does not let go for 594 sols. A reader unfamiliar with science can acquire a huge number of new information. If we examine it from the students' point of view, we can conclude that the novel can offer a reason for obtaining knowledge and the reason in this case is survival. It is also useful for the teacher, because it places certain scientific experiments into an exciting environment, which may arouse interest towards more knowledge.
Besides specific scientific knowledge, historical threads also turn up. Such is the story about Apollo 13 or the music culture of the seventies, which is already history for teenagers and doesn't say much to them, but can arouse the curiosity of the interested reader. The text contains a network of facts and data, for example the thesis of Archimedes and Pythagoras, thermodynamic formulas, and many more. However, the style does not become laboured; in fact it gives the impression of a collective reading experience connecting new knowledge with actions, which helps reception.
These days we cannot speak of difficulties of contact, but *The Martian* points at the vulnerability of our communication systems. We can hardly imagine a longer period of time without being connected. Yet, if the channel is corrupted, the man of the 21st century is lost. The Morse code or the binary code system is unknown for the masses. What could the Earth-born man do without an antenna 93 million kilometres away from the home planet? He thinks and solves problems. It's the same what Robinson Crusoe did. Defoe created his character 350 years ago, who spent 28 years on a deserted island. We can find several common features of Robinson and Mark. Maybe it is the novel's popularity that can help to teach classics by comparative analysis and finding parallels and contrasts. One of these common points is the trouble with communication. The estimated population on Earth was around 500 million at the time. Now there is more than 7 billion of us living on the same planet. This simple fact means that there are just very few places on Earth where a desperately lost person would not be found within a certain time.
Teenagers of the 2010's cannot imagine the time when messages were sent by post and it took several days until it was delivered. And they also find it hard to believe that around the millennium not everybody owned a mobile phone. For a person who has socialized in the world of the Internet *The Martian* means what a deserted island meant 300 years ago. The situations are reflected: shipwreck / losing the ship, survival, colonization, efforts to communicate, departure and reunion. Along these a comparative study can be set up, which links the simulacrums in space and time while also telling about history, culture and technology. While Robinson uses smoke signals, Mark Watney tries Morse codes. Robinson colonizes his island, like the Martian fights for survival, which can be a good example to demonstrate the prodigalism and the complete improvidence of our century. Because even on the nearest planet

[5] Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014. 18.
[6] Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014. 108.
[7] Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014. 66.

the only thing that awaits man is death. The only place where we haven't yet had to die of generating water and oxygen is the Earth, which is not exactly treated the way that the only liveable planet in the solar system should deserve.

III. Conclusion

As the highlighted examples show, integrating pop culture into teaching classics can have an educative effect. It can generate new theses in natural and social sciences, and it would be a loss to deny these by voicing opinionated and one-sided views on either side. The quality of the reading culture reflects the state of society's consciousness. It is hard for the classics to keep up with the rapid change, but the works of popular literature can help students be well- schooled in classics by adequate methodology. It is hard to find and even harder to choose this path. Under the pressure of the curriculum, data and examinations there is no time left for literature. There are writers and poets whose lives and lines are only spoken about but they are seldom if ever read by students or even teachers. If the classics are no longer suitable to arouse students' interest in a certain topic, we should turn to pop culture, because these writings are speaking to them and about them in their language. If students understand or grow to like these works, they can be compared by parallel text analyses and parallel curricula. Using contemporary texts can also help to improve reading skills and the dialogues that had been repeated to boredom for decades can be replaced by interesting conversations and quality cross-curricular discussions.

References

Weir, A.: The Martian. Del Rey. London, 2014.

Kiss, T.: Olvasási szokások múltja és jelene. In: *Selye János Egyetem Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete.* Komárom, 2015. 286–305.

Kiss Tímea, PhD.

Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Komárom

E-mail: kistimcsi86@gmail.com

Témavezető: Keserű József, Doc, PhD, Selye János Egyetem

Lektor: Mészáros Veronika, PaedDr., Magyar Tanítási Nyelvű Magángimnázium, Dunaszerdahely

Export Specialisation Patterns of the British Road Vehicle Industry

Boglárka Konka, *University of Pannonia, Doctoral School of Management Sciences and Business Administration*

Brexit's road to conclusion is one of the most substantial challenges to policy makers in the current European Union. That process and its consequences could affect each economic actor. One of the most sensitive sectors could be the British automotive industry. Car manufacturers consider Europe as a single market. Their factories are located in the European country where they could be the most efficient, and achieve the highest productivity. According to the association of the British automotive industry they can maintain their pace of development only if the single market, qualified European labor force and the legislation/making decision about the standard are open to them [1; 2].

Results: This paper is the first step to analyze Brexit's impact on the British automotive industry. Database has been collected from OECD International Trade by Commodity Statistics, and its commodity class 78of the Standard International Trade Classification. In this research I deal with UK exports of the SITC 78 from 1993 to 2015.I analyze which countries are the main export partners of the British automotive industry. Were these partnerships robust or did they substantially change in the examined period? Based on past data and current integration and industrial trends I prepare forecast the expected value of exports in the case if the electorate had rejected the British exit from the European Union on 23 June 2016. My projection represents how the British automotive sector could develop without interventions.

Conclusion: The EU, USA and China are the main export partners of the British automotive industry, but their shares from British exports were changing during the period analyzed. GPD and the distance are the primary components that affect the direction and the amount of the British export. I demonstrate that the UK automotive industry could have benefitted from a further expansion of EU car markets and from the favorable structural change of its inputs.

References:
[1] KPMG-SMMT: The UK Automotive Industry and the EU. An economic assessment of the interaction of the UK's Automotive Industry with the European Union. 2014.
https://www.smmt.co.uk/wp-content/uploads/sites/2/SMMT-KPMG-EU-Report.pdf
[accessed: 2017.03.29.]
[2]Automotive Council UK: UK Automotive International Competitiveness Report 2015. Peer-reviewed by the Automotive Council.
http://www.automotivecouncil.co.uk/wp-content/uploads/2015/11/1511-Automotive-Council-UKIC-Report.pdf [accessed: 2017.03.29.]

Keywords: Brexit; European Union; United Kingdom; Automotive Industry;Projection

I. Introduction

The research subject of this publication is the export analysis of the British road vehicle industry. In the United Kingdom (UK) 38,219,610 vehicles were on the road in 2015. In the European Union it was the 4th highest amount after Germany, Italy and France. Globally the UK was located in the 9th position [OICA (a); 2017]. In 2015 the main road vehicle was the car on the British road. It gave the 87.76 percent of the total road vehicles. Vans (10.49 percent), trucks (1.52 percent) and bus & coach (0.23 percent) followed the cars. The average vehicle on British roads could be characterized as a 7.8 year-old, silver Supermini car. That automobile won the BusinessCar Awards in 2014 [KPMG – SMMT; 2014]. The world's most prestigious and sophisticated vehicles were design and built in the UK, for example Aston Martin, Bentley, Land Rover, Lotus, Jaguar, McLaren and Rolls-Royce [Cooke; 2009].

The British road vehicle industry can be traced back to 1880s. In that time a string of bicycle manufacturers became automobile companies. For example in the UK the Humber, the Riley, the Rover and the Morris plant produced bicycles and later automobiles [Crosher; 2014]. The historical industry owns various highlight and nadirs. The first strong point was in 1897 when the first all-British car was built by Frederick and George Lanchester [Crosher; 2014]. By 1950s the UK became the second largest automotive manufacturing after the USA in the world [Cooke; 2009]. The next peak of the UK road vehicle industry was in 1970s, when more than half million direct employees produced more than 2,000,000 vehicles. The main manufacturers were Austin, Hillman, Morris and Vauxhall [Hacker Young; 2016].

The success story came to the end in the second half of 1970s. By the 1980s the road vehicle production in the UK had nearly halved to just over 1 million units. This great downturn had several reasons. Japanese and German competitors appeared on the market. Drivers preferred the foreign vehicles because they had a greater quality. British Leyland (that company integrated the majority of historic British vehicles brands) became a monument with bad reputation. Furthermore the global oil crisis erupted in 1973 [Hacker Young; 2016].

In the 1980s a new tendencies appeared in the UK vehicle industry. In 1986 Nissan and Peugeot opened a new plant in the UK. In 1992 Toyota also started to produce in the UK. Foreign firms started to buy up the British vehicle companies. For example in 1989 Ford bought Jaguar, in 1994 BMW took over the Rover Group (it was the last mass British-owned manufacturer) and Rolls-Royce and Bentley was sold to the Volkswagen in 1998 [Ruddick; 2011]. After 1992 vehicle production started to follow a slowly, steadily increasing trend.

The second nadir happened after the global economic crisis. In 2009 alone cars production decreased by 31 percent and the commercial vehicle production by 55 percent, so the total amount dropped by 34 percent. From 2010 the passenger car production steadily increased, but the commercial vehicle production has shown a decreasing tendency [Mor-Brown; 2017].

The British road vehicle industry produced 1,682,156 vehicles in 2015. In the British plants a new vehicle rolled down in every half minute [own calculation based on the OICA (b); 2017]. It was the 4th largest motor vehicles producer in the EU, following Germany, Spain and France. Globally China had the first position in road vehicle production. The USA and Japan followed it. If the EU countries were considered as a unit, then EU28 was on the second place in the vehicle production after China in 2015 [OICA (b); 2017]. The British industry is the main supporter of the safe and high quality cars. It is an active participator in the elaboration of standards. Those standards are often used by other countries, so the UK is one of the major members of the global automotive industry.

Received wisdom seems to tell us that the British automotive industry does not exist; only the foreign multinational companies produce in the UK. The Table 1 represents the main vehicle and engine manufacturing locations in the country. The key areas are South UK and Midlands, the most automotive factory settled down there. British production took place in seven

commercial vehicle manufacturers, six design centres, thirteen R&D centres, seven mainstream car manufacturers, nine bus & coach manufacturers and eight premium & sport car manufacturers[SMMT; 2016].

Table 1. Data of Key Manufacturers in UK

Manufacturer	Location	Sector	British?
Alexander Dennis	Falkirk, Guildford	Bus and coach	Yes
Aston Martin	Gaydon	Car	No
Bentley	Crewe	Car and engine	No
BMW	Hams Hall	Engine	No
Caterham	Dartford	Car	Yes
Cummins	Darlington	Engine	No
Dennis Eagle	Warwick	CV	No
Euromotive	Hythe	Bus and coach	Yes
Ford	Bridgend and Dagenham	Engine	No
Honda	Swindon	Car and engine	No
Jaguar Land Rover	Castle Bromwich (Wolverhampton), Solihull, Halewood	Car and engine	No
John Dennis Coachbuilders	Guildford	Bus and coach	Yes
Leyland Trucks	Leyland	CV	No
Lotus	Norwich	Car	Yes
LTC	Coventry	CV	Yes
McLaren Automotive	Woking	Car	Yes
Mellor Coachcraft	Rochdale	Bus and coach	Yes
MG Motors	Longbridge	Car	Yes
MINI	Oxford	Car	No
Minbus Options	Whaley Bridge	Bus and coach	Yes
Morgan	Malvern	Car	Yes
Nissan	Sunderland	Car and engine	No
Optarre	Leeds	Bus and coach	Yes
Plaxton	Scarborough	Bus and coach	Yes
Rolls-Royce	Goodwood	Car	No
Toyota	Burnaston	Car and engine	No
Vauxhall	Ellesmere Port	Car, CV, bus and coach	No
Warnerbus	Dunstable	Bus and coach	Yes
Wrightbus	Ballymena	Bus and coach	Yes

Source: SMMT [2016]

Among the 29 companies listed above, there are 15 British firms (51.72 percent) and 6 plants (20.69 percent) were British before a multinational company bought it. British companies mean British majority ownerships. The Top five companies in production were the Nissan (476,589), Land Rover (387,253), MINI (201,207), Toyota (190,161) and Honda (119,414) in the British automotive manufacturing, so the foreign plants. In 2015 the British brands produced sport or luxury car (for example McLaren, Lotus, Caterham), because of this their production was lower.

In the commercial vehicle production the situation was the same as in the car production. The Top five brands were the Vauxhall (60,990), Land Rover (15,494), DAF (13,785), Alexander Dennis (2,320) and Dennis Eagle (817). The Alexander Dennis is a British company, but the Vauxhall production is 22-times more than the Alexander Dennis's production in 2015 [SMMT; 2016]. As a result, the UK automotive industry does not only exist but it ensures an appropriate country for the subsidiary companies of the foreign multinational companies like BMW, Toyota or Honda. The UK possesses such characteristics as highly qualified expertise and comprehensive experiences. It is a preferred engine manufacturer to the global automotive industry. One of the dominant players in the motor sports is the UK [Cooke; 2009]. It is the bases of Formula One and Formula E teams. The government actively supports the British road vehicle industry with finance and rights. For example the British government established a research fund with £100m for the connected and autonomous vehicles (CAV) production in 2015. CAV can be only tested on the British roads (Bristol, Converts, Greenwich and Milton Keynes).
In 2015 1,227,881 vehicles were exported from the UK. More than 100 countries exported the 75.44 percent of the produced vehicles from the British plants [SMMT; 2016]. According to the Society of Motor Manufacturers and Trades (SMMT) database exports value of the given industry was £34.3 billion, it implied the 12 percent of the UK's total export goods. Its proportion in the British export increased from 2009. Export is an important engine for economic growth, modernization and integration to the world economy; therefore it is one priority for economic policy in the developed countries. Many economists (for example Balassa in 1978, 1985; Krueger in 1980, Feder in 1983 and Bhagwati – Schrinivasan in 1978) found that exports have favorable effects on the rest of the economy.
My research focuses on exports of the British road vehicle industry. Based on the past data it attempts to explore the future tendency without any interventions (so without impacts of Brexit or other economic policy decision). The research assumes the unchanged legislation. Therefore it could be a useful comparison basis to analyze the impacts of the Brexit. At first I demonstrate the materials and methods used, after I analyzed the exports data between 1993 and 2015 in this study. Based on the past data I prepared an exploration for the 2015-2020 period. My main research question is how the British export of the road vehicle industry could change without any intervention.

II. Materials and methods

The materials and methods section of the study includes the main pieces of literature, the database applied and the statistical methods chosen. II:2. chapter include the basic theory for the analysis of the past observations and the projection.

II.1. Literature

The automotive industry owns an extensive database of publication. Without completeness I highlighted four studies that were the thought-provoking in this research. I demonstrated the used forecasting literature too.
In Scherer books the reader could gain information about more industries (for example about automobiles, computers, pharmaceuticals or petroleum refining and marketing). It could be a basic to compare different industries. Scherer analyzed the automobile markets of United States. He characterized it as a tightly oligopolistic sector and as a leading industry in the twentieth century. He highlighted that during its history stability and dramatic changes alternated each other [Scherer, 1996].

Secondly, Molnár also emphasized the importance of road vehicle industry. He featured the automotive industry as the most intensely globalized economic activity. He assumed that its geography, so the location of the production was changing. China played an increasingly influential role. Spain was also gaining strength and plants appeared in East-Central European. Instead of the changing geography, Japan, USA and Western-Europe remained the leading players in the global automotive industry [Molnár; 2009]
The next two studies deal with the competitive status of the UK automotive industry. The first publication represented that the main factors of the success of British road vehicle industry could be the design and production of new vehicles, R&D collaboration, harmonization of regulations and standards, free movement of labour force and products [KPMG – SMMT; 2014].According to the Mike Hawis, the leader of SMMT the stabile development in the road vehicle industry is sustainable if the industry keeps the features listed above [BBC News, 2016a, BBC News, 2016b]. The second study analyzed six key factors for the automotive companies to be successful in the future: know the market, build the brand, adapt production strategies, set the right priorities and take long-term view [PWC; 2014].
This study attempts to prepare a projection about British road vehicle exports. In Hungary Nováky started to deal with futurology in 1970s. In her books and publications she listed and summarized the different qualitative and quantitative methods to prepare a forecast [Nováky – Gida – Besenyei; 1977, Nováky; 2003, Hideg – Nováky – Tóthné Szita; 2014]. She also emphasized the difficulties and the process of forecasting.

II.2. Methods and database

OECD International Trade by Commodity database was applied to analyze exports of the British road vehicle industry. It included the British import and export amount in USD. It worked with the Standard International Trade Classification (SITC) 3 revision method. Its 78th class included exports and import values of road vehicles. The analyzed period started with 1993 and ended with 2015.The research also used the World Bank database. That resource gave the GDP data. It also serviced the observations in USD and long time series were available [World Bank; 2017a].
Exports data create a time series. The study's aim is to prepare an extrapolation for the next five years (until 2020) based on past data. Figure 1 represents several methods to prepare a forecast. This research works with the quantitative and projective methods with some qualitative components. Quantitative approach is objective whereas the qualitative is subjective. The projective methods analyze time series from the past. Based on that information they try to make a prognosis about the future. The past plays an important role in the projective forecast. Decomposition Time Series Analysis of the projective method includes trend analysis [Polgárné Hoschek; 2010]. It prepare an exploration based only the past observations. It is an appropriate method to create a projection with it because it also does not reckon with changing economic policy and legislation.

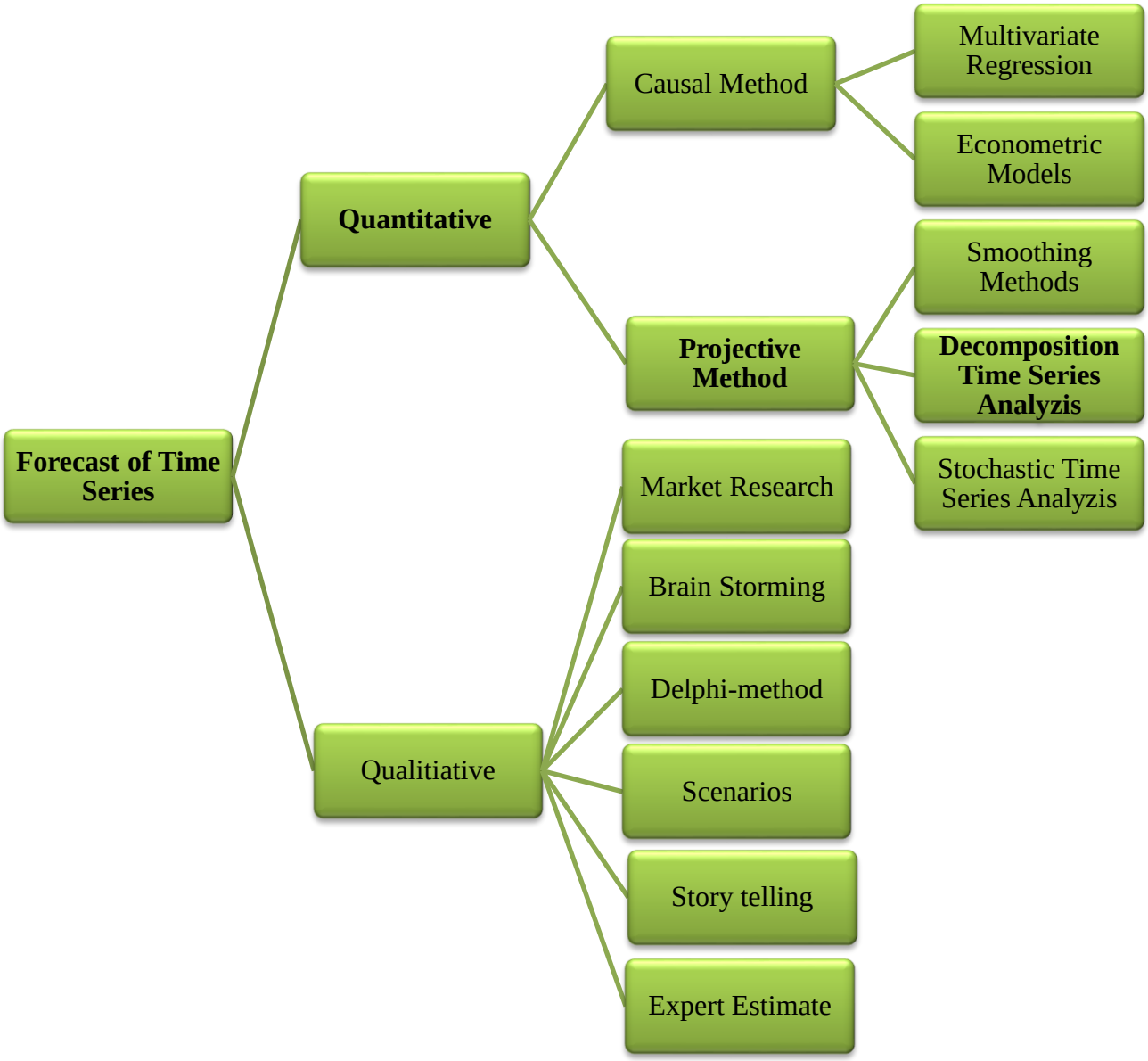

Figure 1: Forecast methods in time series. Source Polgárné Hoschek [2010]

Projections based on the time series usually include trend, seasonality, cycle and noise. The trend represents a permanently prevailing tendency in the time series. Basically social and economic laws (for example demographic or technological changes, inflation or market growth) define it. Irregular changes form the cycle. To analyze it, a long time series is necessary, so the researchers often avoid its application. Seasonality means short-term fluctuation so it is within a year. It regularly returns to influence the value of the time series in the same direction (for instance seasons, holiday or social habits). Noise is irregular movement, which does not show any systematical change in many cases. It contains various factors that are not relevant to the given time series. Because of its irregular nature, its impact on the time series can be only analyzed in the past data. It is unpredictable [Závoti; 2010]. The used database includes yearly data, and it involves 22 years, so the applied model works with the trend. The time series analyzed is not periodic and it is too short to demonstrate the cycle.

Various trend lines could characterize a given time series. Table 2 represents their equation in which the β_0 and β_1 are the parameters First trend line is the exponential. It assumes that the relative change (the quotient of successive data) is constant. It represents an accelerated development. If t changes with one unit then value of y_t will change by β_1 percent in the first row of Table 2.
Second is the linear trend line. It is used when difference of successive objections is constant. It is true only in the short term, so we could apply for it in the short-term exploration. Its equation in the Table 2 means that the initial point of the function is the β_0. If t=0, then the equation's value is β_0. Slope of the linear function is β_1. If t changes with one unit then value of y_t will change by the value of β_1. If $\beta_1>0$, then the line characterize an increasing, developing tendency. If $\beta_1<0$ then the function follows a decreasing trend. If $\beta_1=0$ then the described phenomenon is stagnant [Nováky – Gida – Besenyei; 1977].
Linear trend model is a special case of a simple regression model. The regression analysis deals with connection between a metric dependent and one or more independent variables. That method is similar to the correlation. It analyzes the direction and the strength of the connection, but we compute estimated value in the regression. The estimation is successful if a connection exits between the dependent and the independent variables. In the simple regression model we analyze the dependent variable movement based on the independent variable. We assume that the connection is linear. The method analyzes that assumption [Sajtos - Mitev; 2007].
To apply for a simple regression model various conditions must be fulfilled. Before we continue the estimation we have to apply for the t-test, F-test, Durbin-Watson and Shapiro-Wilks test to observe that features of our model are linear relationship, multivariate normality, no autocorrelation and homoscedasticity. If the Durbin-Watson test does not reveal autocorrelation, then we could apply the Breusch-Godfrey test. After the regression calculation SPSS could determine the residual value. The test assumes that the residual value (ε_t) is the function of the previous residues plus a random variable ($\varepsilon_t=\rho_1\varepsilon_{t-1}+\rho_2\varepsilon_{t-2}+\ldots+\rho_\rho\varepsilon_{t-\rho}+\eta_t$). Its null hypothesis means that there is no connection between successive residues, so they are linearly independent. In its test statistic the following approximation can be used: $n*R^2\sim\chi^2_p$ [Polgárné Hoschek; 2010].
Third is the logarithmic trend line which plays a decisive role in longer term forecasts. That trend line follows S-shape. For example at first the function slowly increases, after comes a sudden raise, and finally the market saturate, so the increasing trend slows down. One example could be the product life cycle curve. The k value denotes the upper limit of the growing phenomenon in the Table 2 [Nováky – Gida – Besenyei; 1977].
Last is the parabolic trend line, which identifies volatile intensity changes. There are two or more changes in the trend. Table 2 includes the equation of its simplest version [Nováky – Gida – Besenyei; 1977].

Table 2: Equations of various trend lines

Type of the Trend Lines	Equation
Exponential	$y_t=\beta_0* \beta_1^t$
Linear	$y_t=\beta_0+\beta_1 t$
Logarithmic	$y_t=k/(1+e^{\beta 0+\beta 1t})$
Parabolic	$y_t=\beta_0+\beta_1 t+ \beta_2 t^2$

Source: Nováky – Gida – Besenyei [1977]

To select the trend line, that describe the tendency of the observations on the most appropriate way we have to calculate the $R^2$of the different trend line. After we select that where R^2 value is the highest. That trend line explained exports changes with the highest proportion.

Two other methods are used in the research. They are the correlation and the SWOT analysis. In the correlation calculation we analyze the relationship between two variables. Pearson correlation coefficient characterizes the linear correlation. Its value is in the [-1;1] interval. Its absolute value represents the strength of the connection. If it is near to one, then there is a strong relationship between the two variables. If it is zero, then that connection is uncorrelated. Between the two variables there is not a linear relationship [Sajtos - Mitev; 2007]. It is similar to the correlation, but in that case we could not determine the dependent and the independent variable. The correlation does not reveal the causes and effects [Sajtos - Mitev; 2007].
SWOT analysis is an analytical framework which collects the strengths, the weaknesses, the opportunities and the threats of the factor determined. The strengths and weaknesses represent the characteristic of the industry and its internal process. The opportunities and the threats involve the external influences [Szőrös - Kresalek; 2013].

III. Results

My results section has two main parts. The first chapter includes the analysis of the past observations (1993-2015). The second chapter prepares a projection without intervention about the time period between 2016 and 2020.

III.1. Analysis between 1993 and 2015

Figure 2explains an increasing linear tendency of British exports of road vehicles. The period analyzed started with 1993 and ended with 2015. Exports were nearly four times higher in 2015 than in 1993. It reached its maximum value in 2014, at that time exports was 52,663,423,602 USD. The minimum value appeared in the first year analyzed. Standard deviation was 11,544,640,039 USD between 1993 and 2015. It is a high value because of the increasing trend. There is a powerful difference between the value of the starting and the final year. If we analyze only the last five years, then the standard deviation will be significantly lower, exactly 3,462,718,306 USD.

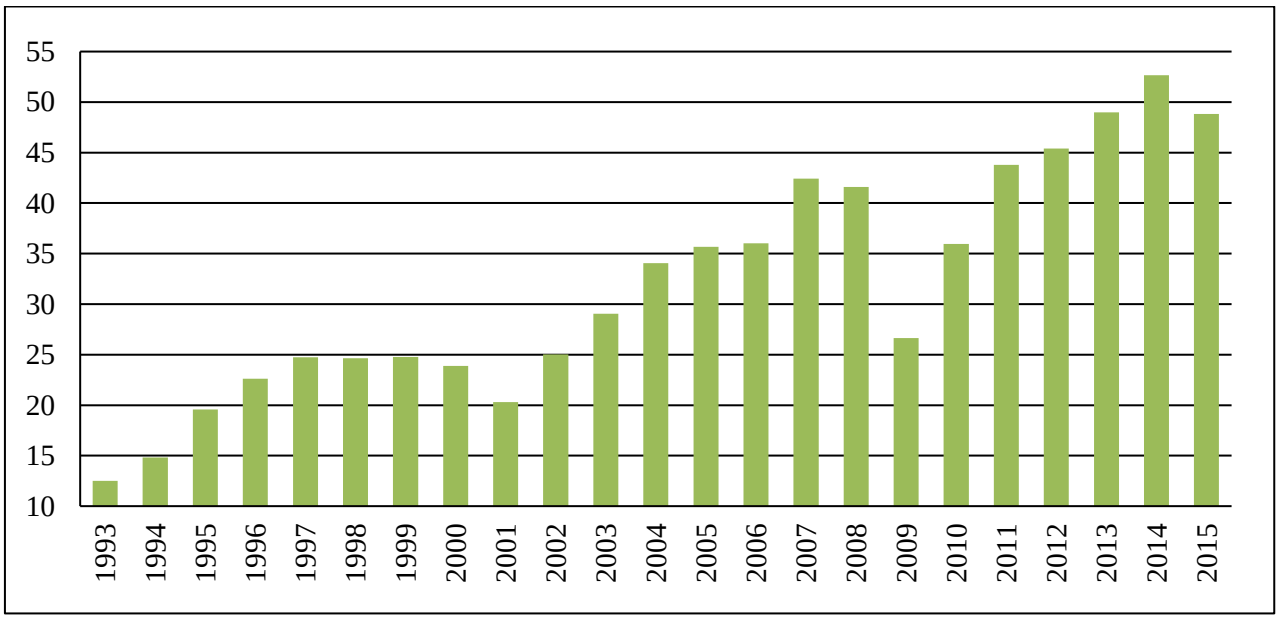

Figure 2: Export of British Road Vehicle Industry
Source OECD International Trade by Commodity database

Based on the figure exports stably increased during the period analyzed expecting two drops. The first was in 2001. Exports decreased by 15 percent due to economic difficulties. For example the Turkish economic crisis [Ozatax – Sak; 2016], the Argentine economic and financial crisis [Kiguel; 2016] or the global recession [The Economist; 2009] could affect exports amount. The terror attack in September also had a negative impact on the markets and exports [Hada; 2016].
The nadir in 2008 was more serious than the first drop. Exports declined by 36 percent compared to the previous year. Demand for vehicles fall sharply all over the word because of the global economic crisis. The manufacturers had to face with decreasing sales, high structural costs, tremendous debt and high degree of uncertainty [Klier - Rubenstein; 2012, Van Biesebroeck – Sturgeon; 2010].Governments provided support to the factories to overcome the crisis or the companies sold their brands. For instance Ford Motor Company sold Jaguar Cars Ltd. and Land Rover to Tata Motors Ltd of India in 2008 [Binder; 2009]. Following the recession the industry analyzed and the government created an increasingly close relationship. Their strategies developed (for instance creation of Automotive Council or Advanced Propulsion Centre) were unique in the world [Henry – AutoAnalysis; 2015].
Consequently number of the vehicle exported is really sensitive. Unforeseen global socks could affect British automotive industry's export on a negative way. On the other hand that export is flexible too. After the nadir, next year it could approach the pre-crisis level like in 2002 or 2009.
Observing the Figure 2 we could assume a positive linear tendency in the British road vehicle export. To analyze it different trend lines were tested with the Microsoft Excel program. Table 2 shows its results.

Table 3: Characteristics of the trend lines. Source: own calculation with Microsoft Excel

Type of the Trend Lines	***R^2 (%)***	***Equation (data in billion USD)***
Exponential	84.6	$15{,}80e^{0.052x}$
Linear	86.3	1.582t+12.92
Logarithmic	74.1	12.02ln(t)+4.914
Parabolic	84.6	$11.26t^{0.433}$

Source own calculation with Microsoft Excel, based on OECD International Trade by Commodity database

R^2 takes the highest value in the linear trend line therefore it is the best solution to describe exports of the road vehicle. It explains the 86.3 percent of the variance of the observations. Practically the linear trend line could be a simple linear regression calculation where the dependent variable is exports of the British road vehicles. The independent is the time index variable (in this case 1,2,3,…,23). Its sign is t. After we define the dates in the SPSS program, we could run a linear regression analysis. Figure 3 shows the results.

Model Summary[b]

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	**Durbin-Watson**
1	,929[a]	,864	,857	4,360E9	**1,303**

a. Predictors: (Constant), NR

b. Dependent Variable: British road vehicles export

ANOVA[b]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	**F**	**Sig.**
1	Regression	2,533E21	1	2,533E21	**133,278**	**,000a**
	Residual	3,991E20	21	1,901E19		
	Total	2,932E21	22			

a. Predictors: (Constant), NR

b. Dependent Variable: British road vehicles export

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	**Sig.**
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	**1,292E10**	1,879E9		6,877	**,000**
	NR	**1,582E9**	1,370E8	,929	11,545	**,000**

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov[a]			**Shapiro-Wilk**		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	**Sig.**
British road vehicles export	,159	23	,137	,952	23	**,325**

a. Lilliefors Significance Correction

Figure 3: Results of simple linear regression

Source: own calculation with SPSS softvare, based on theOECD International Trade by Commodity Database

Before we started to apply for the model, we had to make sure of the goodness of the model. The lack of autocorrelation is the first requirement. The autocorrelation means that the temporal evolution of the examined variable could be explained by its own previous values. We have to determine the strength of the residual autocorrelation. Durbin-Watson test value is 1.303 which is between the lower and the upper critical value. It means we could not make a decision about the autocorrelation. Breush-Godfrey-test could help to analyze it. Its value is 2.74, it is lower than the critical value (33.9), so in the given model, there is not autocorrelation.
The Shapiro-Wilks test monitors normality if the number of observation is between 3 and 2000. Its significance level is 0.325, so we accept H_0 hypothesis. The observed distribution fits normal distribution [Polgárné Hoschek; 2011].The explanatory variables and the errors of the model are independents, the error variance is constant [Huzsvai – Vincze; 2012].
F-test's significance level is below 0.05. The regression model explains the deviation of the British road vehicle export. Significance level of t-test is also lower than 0.05. There is a linear connection between the time index variable and exports analyzed [Huzsvai – Vincze; 2012].
According to the Figure 3the equation of the linear trend line is y=1,582,080,727.64t+12,921,036,739.18 (data in USD). It means that the starting point of the line is 12,921,036,739.18 USD. If the t is zero in the equation, then the function takes that value. The slope of the line is 1,582,080,727.64. If the time index changes with one unit then exports amount will increase with 1,582,080,727.18 USD. The function had a positive slope. It increased year by year.
Figure 4 contains its graphical approach. It shows us the observation followed the linear trend except some outliers (for example the unexpected downturns in 2001 and 2009 because of the unforeseen crisis). The maximum distance (13,187,477,634 USD) from the trend line was in 2009. Standard deviation of the distances was 2,814,503,832 USD.

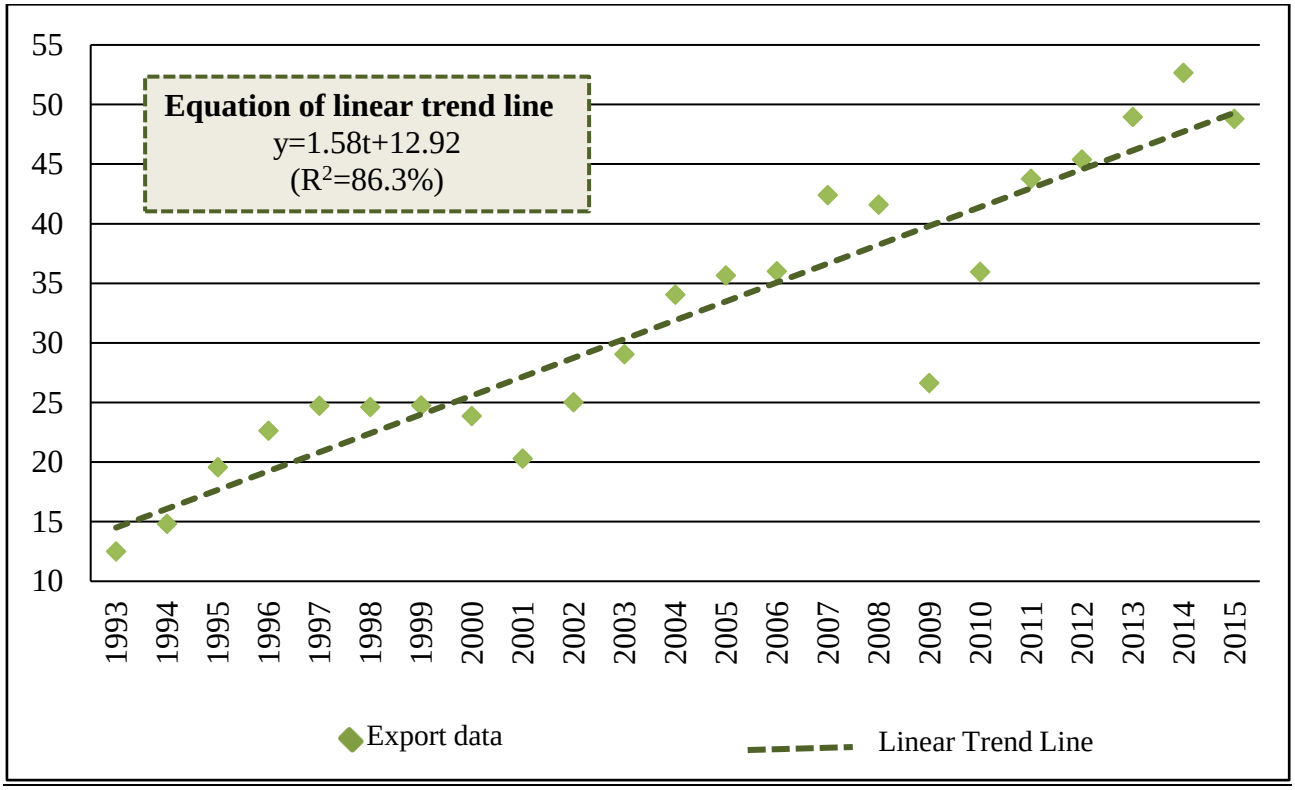

Figure 4: British Export of Road Vehicles and its Linear Trend Line, 1993-2015 (billion UDS)
Source own calculation, based on OECD International Trade by Commodity database

When we analyze exports, near the changing in its amount, its direction is also a main question. The largest export markets for vehicles built in UK are the European Union (EU), USA, China and Russia as the Figure 5 shows it. Those four counties were the directions of the 80 percent of exports in 1993. That percentage was 75 percent in 2015. Therefore the partnerships were robust between 1993 and 2015. The main directions of the British road vehicle export did not change during the period analyzed. The cause of the decline was the significantly decreasing EU proportion. Export value to Germany halved in 2015 compared to 1993.

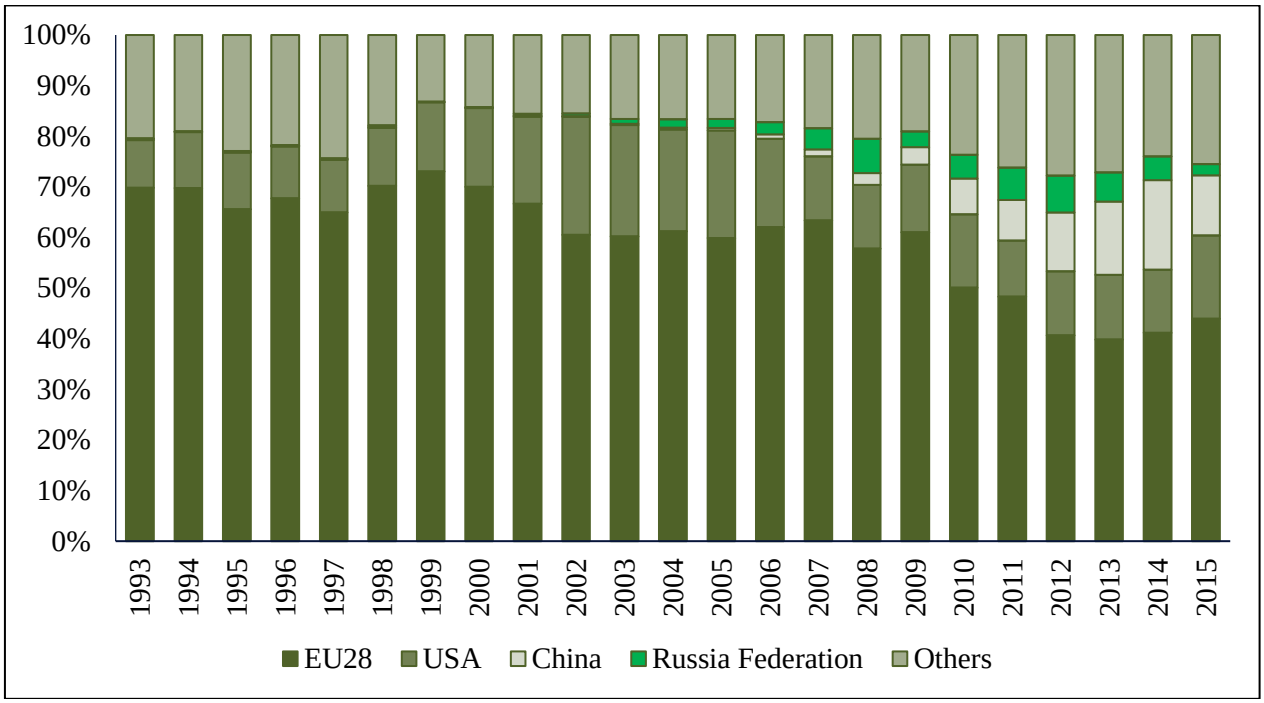

Figure 5: Main Export Partners of British Road Vehicle Industry
Source own calculations, based on OECD International Trade by Commodity Database

According to the Nissan Chief Planning Officer "We build cars for Europe in the UK" [KPMG; 2014]. The supply chain of the road vehicle industry spreads throughout Europe. It became integrated within the union. For example Ford plans and develops the motors in the UK, because it is one of the best motor building countries. The necessary components for the motor come from the EU members (Germany, Spain or Romania). The experts plan the motor installation in the cars in Germany therefore the engineers regularly travel between UK and Germany. Ford transports the completed motors to Spain, Romania or Germany, where the employees installed in the vehicles. Finally the dealers sell the Ford Fiesta on the British market [Bush, 2016; KPMG, 2014]. The Ford emphasize that they threat Europe as a Single Market. They optimize the distribution of their resources between their factories in EU [KPMG, 2014]. The Bentley also follows a similar strategy for instance in their bumper production. The components of the bumper come from the EU members. Before the employees paint them in Germany, they are tested in the UK. Finally the assembly happens in the UK [Campbell, 2016].
Automotive companies take advantages of the opportunities created by the EU and the Single Market. Because of the free movement of goods they divide their production into the EU members to optimize the production and increase their efficiency. Without duties the transport is cheaper and less time consuming. Because of the free movement of labor force the engineers, the experts commute between the countries and towns. The UK takes part in the regulation to the automotive standards. It is significant because other non-EU countries often adopt EU standards and the UK could benefits from the standards. There are three main fields, where the

UK able to influence the regulation to ensure that it is appropriate to the unique structure of the UK automotive industry. They are the CO_2 emissions regulation, the Electro-Magnetic Field directive and the EU regulation concerning registration, evaluation, authorization and restriction of chemicals (REACH) [KPMG; 2014].

Based on the Figure 5 the other two main export partners are the USA and China, but there proportion from the British export is much less than the EU's proportion. The British road vehicle export to the USA fluctuated during the period analyzed. Its maximum value (7,572,298,367) was in 2015. Its deviation is significant, 1,971,969,812 USD. Export amount be influenced by the political relationship between the two countries.

British road vehicle exports to China dynamically increased during the period analyzed especially after the global economic crisis. In 2015 its value was about 195 times of the value in 1993. Its maximum (9,316,219,749) was in 2014, but the next year it decreased by almost 40 percent. From 2013 the UK more vehicles exported in China than the USA. China is one of the main competitors of the EU and the UK. The causes of its accelerated growth were cost efficiency, increased R&D spending and high productivity. One of the main aims of the Chinese automotive industry is to produce with appropriate quality. Purpose of British industry is to produce with possible highest quality and personalize its vehicles [Industry Forum, 2016]. Therefore the majority of original British brands are engaged in sport and luxury cars production (for instance McLaren, Lotus). They produce and export less with high quality. China is an important market for the British premium cars (for example for the Range Rover).

The fourth analyzed trade relationship was Russia on the Figure 5. Its export stagnated until 2001, but after it started to dynamically increase. Its value was higher than China's value between 2003 and 2008. After the crisis in 2008 exports felt down by 4 percent. It could approach the pre-crisis level in 2012, but after it decreased year by year.

One reason of the significant differences among the proportion of the highlighted countries could be the trade limited factors. For example when a British car was sold in China near the price, the buyers had to pay 25 percent duty and 26 percent tax [Industry Forum, 2016]. Practically its price is 1.5 times more than in the EU. Not just the additional cost was a problem. To export China took more time, because the road vehicle had to stop on the border.

If we take account of export destination countries with the highest British road vehicle export proportion (Germany, USA, China, Belgium, Spain, Italy), then we could notice common features. Generally the main export partners were developed countries with relatively high GDP, and the vehicle production was one of their main industries. A vehicle generally is a luxury asset. For example in 2009 (in the global economic crisis), people did not buy new car, then just held their old car. Well-being, financial resources are necessary to buy a new car. It moves together with the high GDP.

Table 3 represents a part of the Pearson correlation matrix between the British road vehicle export and the GDP of the destination county. For example the correlation between the GDP in China and the British road vehicle industry export to China was significant high. It was 0.859. There was a strength and positive correlation between the two variables. If one variable increase then possibly other variable also will increase. The correlation does not determine the cause and the effects. To analyze it I attempted to use the multivariate regression. High level of autocorrelation and multicollinearity characterized the received model therefore I rejected it.

Table 3: Correlation between British Export of Road Vehicles and GDP of their destination country

		British Road Vehicle Export to…					
		…China	…Germany	…Italy	…Spain	…USA	…World
GDP China	*Pearson Corr.*	**,859***	,370	,332	,333	,601*	,915*
	Sig. (2-tailed)	**,000**	,083	,122	,121	,002	,000
GDP Germany	*Pearson Corr.*	,722*	**,290**	,448*	,444*	,569*	,879*
	Sig. (2-tailed)	,000	**,179**	,032	,034	,005	,000
GDP Italy	*Pearson Corr.*	,561*	,312	**,579***	,589*	,646*	,852*
	Sig. (2-tailed)	,005	,148	**,004**	,003	,001	,000
GDP Spain	*Pearson Corr.*	,545*	,261	,555*	**,584***	,647*	,834*
	Sig. (2-tailed)	,007	,229	,006	**,003**	,001	,000
GDP USA	*Pearson Corr.*	,764*	,405	,482*	,538*	**,806***	,942*
	Sig. (2-tailed)	,000	,055	,020	,008	**,000**	,000
GDP World	*Pearson Corr.*	,836*	,349	,380	,398	,667*	**,932***
	Sig. (2-tailed)	,000	,103	,074	,060	,001	**,000**

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Source own calculation, based on OECD International Trade by Commodity and World Bank database

The strongest correlation was between the world GDP and the British export to the world. There was only one weak and positive correlation, but it was not significant. It was between the German GDP and the given export amount to Germany.
Based on the correlation calculation there is a significant, positive and strong connection between the GDP of the country analyzed and their British road vehicle imports. Therefore the British road vehicle export generally moves together with the destination country GDP in the analyzed cases.

III.2. Analysis between 2016 and 2020

A projection could be made based on the linear trend line. Figure 6 and 7 demonstrate its result. The exploration's period was 5 years, between 2016 and 2020. The reason of the midterm analysis was the chosen period, because the elected method ignored other influencing factors (for example market saturation) or unpredictable components (for instance economic crisis). We could reliably make a projection with linear trend line if we choose midterm or shorter period.

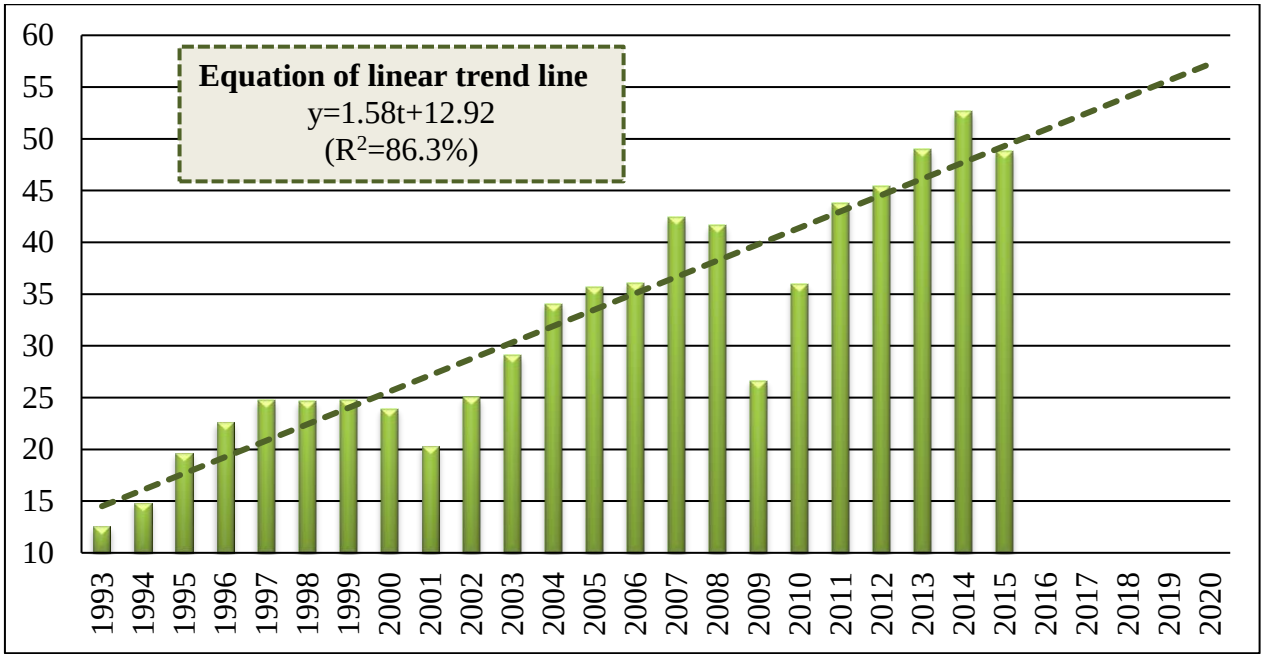

Figure 6: British Export of Road Vehicles and its Linear Trend Line, 1993-2020 (billion UDS)
Source own calculation, based on OECD International Trade by Commodity database

Based on the linear trend line, which equation is y=1,582,080,727.64t+12,921,036,739.18 (data in USD) the British road vehicle export value will be 50,890,974,202.47 USD in 2016. The computed value was similar to the SMMT information about export value in 2016. The SMMT database has contained the value in 2016 yet [SMMT; 2017]. Based on the increasing linear trend line exports value will approach the 60,000,000,000 USD in 2020. The expanding export means growing production. SMMT's forecast paper predicted further growing in production [Henry- AutoAnalysis; 2015]. Based on their calculation the production of the British road vehicle industry will be about two million pieces in 2020 [Henry- AutoAnalysis; 2015]. It would be about twenty percent increase compared to 2015. That target could be achieved, because only ten percent were missing in 2016. It means that the UK would approach or exceed its production level of 1970.

As the Figure 6 demonstrates it, the observations do not exactly follow the linear trend line. Because of this, it is more appropriate if we analyze the results in a fanchart. Figure 7 determines the fanchart based on the linear trend line. The different colors of the diagram represent the alternatives with different probability. The darkest green show the results based on the linear trend line. Under that function, the lightest green area means seventy- eighty - percent probability. Above it there is eighty – ninety - percent probability. Finally the field with ninety - one hundred – percent probability comes. Above the linear trend line there areas divided according to a similar principle. The darkest green means area with one hundred – one hundred

and ten percent probability. The darkest green above the linear trend represent the area with one hundred and twenty- one hundred and thirty probability.
The presented intervals were chosen because they cover the original observation if we analyze the 1993-2015 period with linear trend method. There was only one exception. It was the year 2009. Exports of the industry analyzed fell down because of the economic crisis. It was an unpredictable happening. As an outline I did not pay attention to it, so it did not distort the estimate. Probably the future export data could be covered by the green colour areas.

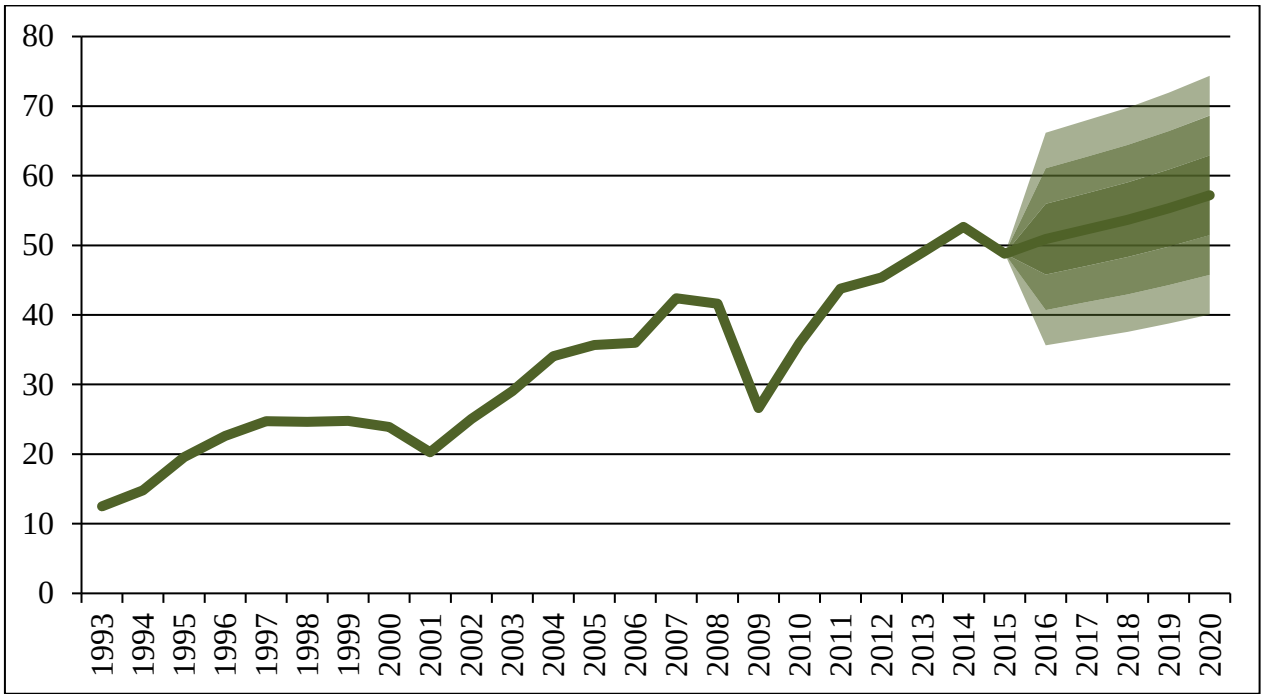

Figure 7: Fanchart of British Road Vehicles Export Projection, 1993-2020 (billion UDS)
Source own calculation, based on OECD International Trade by Commodity database

Disadvantage of the linear trend line method is that it only pays attention to the past data of exports and it does not deals with other influencing factors. The selected forecast period is short therefore the impacts of the influencing factors are low, except for unforeseen events such as the economic crisis in 2009.
Factors of influence could be changes in population, market saturation, new technology/innovation in the industry structure and in government. Generally the forecast shows that the population of the EU (including UK) will decrease, so the market for the vehicles also will decline. But the data of the World Bank demonstrates that the population increased in the period analyzed in the UK (and in the EU too) [World Bank; 2017b]. Therefore it is not a threat between 1996 and 2020.
Market saturation could be a problem. For instance it would arise when the volume of a vehicle on the Single market has been maximized in its current state. That situation is remediable with innovations, improvements, taking market share from competitors or new market/new market distribution (for instance focus on India, Brazil, Singapore).
Based on the forecast of The Economist, the highest GDP level will be in USA, China, India, Indonesia, Germany, Japan and Brazil in 2030 [The Economist; 2017]. The UK automotive industry could focus on India, Indonesia, Brazil, and of course USA and China instead of Europe. If it will be the real aim to the UK, then it will be a slow process and does not significantly influence exports between 2016 and 2020.

New technologies and innovations have surfaced. For example mechanization, robot technology, flexible forms of labor organization, all of which make production more efficient. It might have a negative impact on the British economy, because the plants employ less people. If the habitants are unemployed, then the demand for the vehicles will be reduce. Robot technology is worldwide, but its application is relatively small. The manufacturers will not dismiss people because of the new producing technology between 2016 and 2020. Based on the forecast, the analysts wait the growth of the labour force in the automotive industry.
New technologies could appear in the product. Electric and plug in hybrids play an increasing important role in the vehicle industry. It could decrease the environmental pollution. In 2015 the hybrid and battery electric vehicle production ratio was 4.25 percent in Europe. In 2030 it will be almost 30 percent [Henry- AutoAnalysis; 2015]. UK will depend on the strategies of the foreign vehicle manufacturers. Nissan and Toyota produce only hybrid cars in the UK [Henry- AutoAnalysis; 2015]. There are various risks in the hybrid and electric vehicle production. For example in 2015 their demand was minimal and they were spreading slowly, because they have an exorbitant battery prices and their charging could be complicated.
Another new technology is Connected and Autonomous Vehicles (CAV). Autonomous vehicles mean traditional operational function without a human operator. Connected vehicles are similar as the external network, for example the internet. They are able to connect to devices within the vehicle [KPMG- SMMT; 2015]. CAV could help us to decrease the number of the road accidents. Their production in the UK plays a leading role. In 2015 the UK production of CAV was 50 percent in the total production, but in 2030 it will be 100 percent [KPMG- SMMT; 2015]. The British government supports it with investments and regulations. In 2015 the British government announced a £200 million fund to design and produce CAV. Only in the UK CAV could be tested on the road in Bristol, Coventry, Greenwich and Miton Keynes [KPMG- SMMT; 2015]. The workflow is slow, foreseeably only after 2030 could appear the first total connected and autonomous car. If the UK could keep its leading position in the CAV production then it provides various benefits for the UK, but just after 2020.
In the automotive industry there are some new tendencies. For example the OEMs (Original Equipment Manufacturer) started to involve their suppliers in the design workflows. Manufacturers select new production locations (for instance Brazil, China, Mexico) [Henry- AutoAnalysis; 2015]. New production locations contribute to increase production and efficiency, so they could raise the amount of exports of the industry analyzed. New product location could jeopardize the position of the UK in the vehicle industry. The British government efficiently and greatly supports the analyzed industry. Likely it will not change between 2016 and 2020. The British road vehicle production is a developing industry with well-trained and experienced employees, good reputation, high quality and developed strategy for the future.

IV. Conclusion

The study analyzed the export patterns of the British road vehicle industry. After the economic crisis it started to follow a stable growing trend. Both its production and exports started to focus on the premium category of cars. In 2010 the UK premium vehicle production was 37 percent of the total production. In 2015 the 46.6 percent of the total vehicle production was premium. In 2020 that ratio could be 54 percent [Henry – AutoAnalyis; 2015], so its proportion in the production steadily increase year by year. Main export market of the manufacturers is the EU in the UK, because the Single Market proved cost-effective and efficiency-enhancing alternatives to the vehicle manufacturers. The plants take advantages of it. They locate their manufacturing plants in those EU countries where they find the most favorable conditions. Among the different plants the labour force and the vehicle component travel a lot, because there is not any tariff, other trade restrictions or time delay. According to Molnár's study the

geography of the automotive industry is changing, influential role of Chine growths [Molnár; 2009]. That tendency is appreciable in exports too based on this research. China plays an increasingly important role among British road vehicle exports partners. Generally the UK export premium and sport cars to China.

The other study, referred to in the Literature section was the Scherer book. He diagnosed that dramatic changes and stability follow each other in the automotive sector. It was true in exports too. Typically a growing tendency characterized it, but there were two significant drop during the period analyzed. The reason of the fallback was the economic crisis. The vehicle industry, and its export is very sensitive the economic movement. If the economic activity falls because of a crisis, then the production and exports of the British road vehicle industry dramatically decrease (for example it was happened in 2009 because of the global economic crisis). It is flexible too, so in the year after the crisis exploded it could reach exports level of pre-crisis.

Based on the past observation I prepared a projection that does not pay attention the economic policy changes in the future. I applied the linear trend line to prepare an exploration about the period between 2016 and 2020. I chose a midterm period due to the features of the applied method. The linear trend line explained almost 90 percent of the variance of the British road vehicle exports. In the period zero exports was 12,921,036,739.18 USD. If the period changes one unit then exports will increase with 1,582,080,727.64 USD. Linear trend line provides an opportunity to prepare a projection. It visualizes that British road vehicle exports could follow a growing trend without interventions between 2016 and 2020. My result is similar to the expectation of the producers in the UK. It could be affects some other factors (for example spreading of electric cars) but probably they do not play an important role in the British road vehicle export changes.

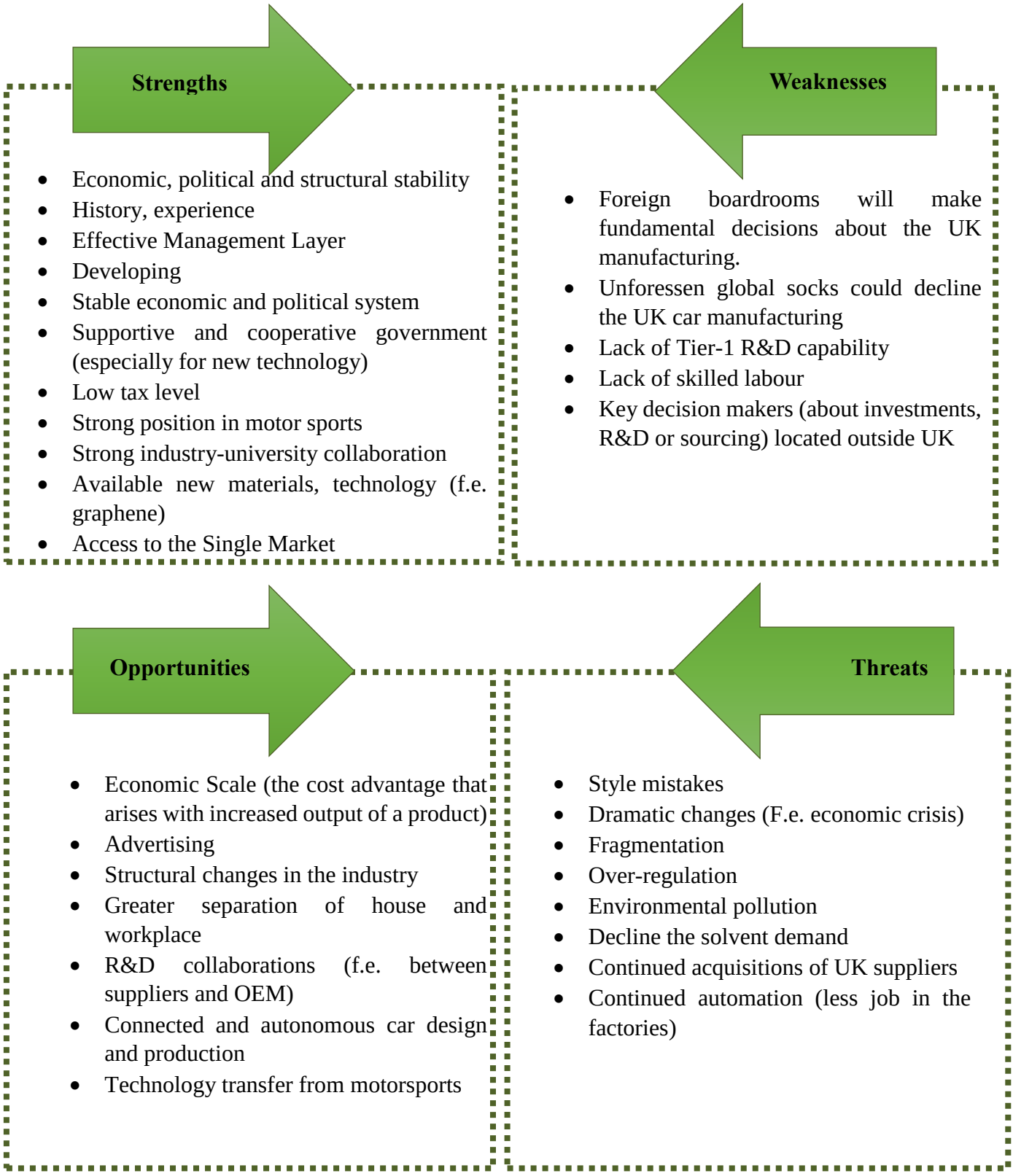

Figure 8: SWOT analysis of British road vehicle industry
Source: Scherer[1996], Molnár[2009], Hacker Young[2016]

Figure 8 collects the strengths, the opportunities, the weaknesses and the threats of the industry analyzed in a SWOT analysis. There are various challenges that could influence the British road vehicle industry and its export in the future, "but without pressure, there would be no diamonds" [PWC; 2014]. The government and the British road vehicle industry closely collaborate. The British road vehicle industry has adequate characteristics to continue the growing export tendency in the forecast period.

References

Balassa, B.: Exports Policy Choice and Economic Growth on Developing Countries After 1973 Oil Sock. Journal of Development Economics. Journal of Development Economics. Vol. 18. pp. 23-25.
Balassa, B: Export and Economic Growth: Further Evidence. Journal of Development Economics. 1978. Vol. 2. pp. 181-189.

BBC News (2016a): Brexit risks for booming car manufacturing, says SMMT. 2016a. http://www.bbc.com/news/business-36912672[accessed: 01.11.2017]

BBC News (2016c): Brexit vote to lead to "instability" in the car industry. 2016b. http://www.bbc.com/news/business-36659660[accessed: 01.11.2017]

Bhagwti, J. N. – Shrinivasan, T. N. : Trade Policy and Development. In: Dornbusch, R. – Frenkel, J. A. (eds): International Economic Policy: Theory and Evidence. Johns Hopkins University Press. Baltimore, 1978. pp. 1-38.

Binder, A.: World's Auto Makers Slammed by Financial Crisis in 2008. 2009. http://wardsauto.com/news-analysis/world-s-auto-makers-slammed-financial-crisis-2008 [accessed: 23.06.2017.]

Bush, R.: UK interest in British-built cars reaches five year high. 2016.https://www.carkeys.co.uk/news/one-in-six-buy-british-vehicles [accessed: 01.11.2016]

Campbell, P.: UK car industry fears effects of Brexit tariffs on supply chain. 2016.https://www.ft.com/content/c397f174-9205-11e6-a72e-b428cb934b78 [accessed: 01.11.2016.]

Cooke, P. N. C.: The United Kingdom Automotive Industries. Status, Exonomic Recovery and Expectations. A report for the SMMT. 2009. https://www.smmt.co.uk/wp-content/uploads/sites/2/United-KIngdom-Automotive-Industries-status-economic-recovery-and-expectations.pdf [accessed: 23.06.2017.]

Crosher, W. P.: A Gear Chronology. Significant Events and Dates Affecting Gear Development. XLIBRIS, USA, 2014.

Feder, G.: On Exports and Economic Growth. Journal of Development Economics. 1982. Vol. 12. pp. 59-73.

Hacker Young: UK motor manufacturing – a lesson from history. 2016. http://www.uhy-uk.com/sectors/motor-trade-and-transport/automotive-blog/uk-motor-manufacturing-a-lesson-from-history/ [accessed: 15.06.2017.]

Hada, B.: Szeptember 11. – Ma 15 éve történt a tragédia. 2016. https://www.vg.hu/penzugy/szeptember-11-ma-15-eve-tortent-a-tragedia-475142/ [23.06.2017.]

Henry, I. – AutoAnalysis: The future of UK automotive manufacturing in 2025 and beyond. 2015. https://www.smmt.co.uk/wp-content/uploads/sites/2/AutoAnalysis-report-the-future-of-UK-automotive-manufactuing-October-2015.pdf [accessed: 03.06.2017]

Hideg, É. – Nováky, E. – Tóthné Szita, K.: A magyar jövőkutatás történeti alapjai. BCE Gazdaságföldrajzi és Jövőkutatás Tanszék. Budapest, 2014.

Huzsvai L. – Vincze Sz.: SPSS-könyv. Seneca Books. Budapest,2012.

Industry Forum: The Future of UK Transport Equipment Supply Chains. 2016. https://www.industryforum.co.uk/resources/articles/future-uk-transport-equipment-supply-chains/ [accessed: 01.11.2016.]

Kiguel, M.: Argentina's 2001 Economic and Financial Crisis: Lessons for Europe. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/11_argentina_kiguel.pdf [accessed: 23.06.2017]

Klier, T. H. – Rubenstein, J.: Detroit back from the brink? Auto industry crisis and restructuring, 2008-11. https://www.chicagofed.org/~/media/publications/economic-perspectives/2012/2q2012-part1-klier-rubenstein-pdf.pdf [accessed: 23.06.2017]

KPMG – SMMT: Conncected and Autonomius Vehicles – The UK Economic Opportunity. 2015. https://www.smmt.co.uk/wp-content/uploads/sites/2/CRT036586F-Connected-and-Autonomous-Vehicles-%E2%80%93-The-UK-Economic-Opportu...1.pdf [accessed:15.10.2016]

KPMG – SMMT: The UK Automotive Industry and the EU. 2014. https://www.smmt.co.uk/wp-content/uploads/sites/2/SMMT-KPMG-EU-Report.pdf [accessed: 23.10.2016.]

Krueger, A. O.: Trade Policy as an Input to Development. American Economic Review. Vol. 70., pp. 288-292.

Molnár, E.: A világ autóiparának változó földrajza. Földrajzi Közlemények. 2009. Vol. 133. Nr. 2. pp. 105-120.

Nováky, E. - Gida, E.- Besenyei, L.: Jövőkutatás, előrejelzés a gyakorlatban: Módszertani kézikönyv. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977.

Nováky, E.: A jövőkutatás módszertana stabilitás és instabilitás mellett. BKÁE Jövőkutatási Kutatóközpont. Budapest, 2003.

OICA (a): Vehicles in use. Paris: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers. 2017. http://www.oica.net/category/vehicles-in-use/ [accessed: 18.06.2017.]

OICA (b): Production Statistics. Paris: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers. 2017. http://www.oica.net/category/production-statistics/[accessed: 18.06.2017.]

Ozatay, F. – Sak, G.: The 2000-2001 Financial Crisis in Turkey. 2002. https://www.researchgate.net/publication/242034963_THE_2000-2001_FINANCIAL_CRISIS_IN_TURKEY [accessed: 23.06.2017].

Polgárné Hoschek Mónika: Statisztikai idősorelemzés a tőzsdén. 2011. http://ilex.efe.hu/PhD/ktk/polgarnehoschek/disszertacio.pdf [accessed: 24.06.2017.]

PWC: How to be No. 1. Facing Furure Challenges in the Automotive Industry. 2014. http://www.pwc.com/gx/en/automotive/industry-publications-and-thought-leadership/assets/pwc-how-to-be-no1-facing-future-challenges-in-the-automotive-industry.pdf [accessed: 19.04.2017]

Ruddick, G.: The fall and rise of the British car industry: timeline. 2011. http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/industry/8470355/The-fall-and-rise-of-the-British-car-industry-timeline.html [accessed: 23.06.2017]

Sajtos, L. – Mitev A.: SPSS kutatási és adatelemzés kézikönyv. Alinea Kiadó. Budapest, 2007.
Scherer, F. M.: Industry, Structure, Strategy and Public Policy. Harper Collins College Publishers, USA, 1996.

SMMT: Motor Industry Facts 2016. London: The Society of Motor Manufacturers and Traders. 2016. https://www.smmt.co.uk/2016/05/motor-industry-facts-2016/ [accessed: 15.06.2017.]

SMMT: SMMT Motor Industry Facts 2017. 2017. https://www.smmt.co.uk/wp-content/uploads/sites/2/SMMT-Motor-Industry-Facts-2017-online.pdf [accessed: 13.06.2017]

Szőrös, K. – Kresalek, P.: Üzleti tervezés. Budapesti Gazdasági Főiskola. Budapest, 2013.

The Economist: Long-term macroeconomic forecast. Key trends to 2050.2017. http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL [accessed: 08.05.2017]

The Economist: What kind of Recession was 2001? http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2009/08/what_kind_of_recession_was_200 [accessed: 23.06.2017]

Van Biesebroeck, J. – Sturgeon, T. J.: Effects of the 2008-09 Crisis on the Automotive Industry in Developing Countries: A Global Value Chain Perspective. In: Cattaneo, O. – Gereffi, G. – Staritz, C. (eds): Global Value Chains in a Postcrisis World. A Development Perspective. Washington, D. C., 2010. pp. 207-242.

World Bank: GDP. 2017a. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD [accessed: 24.06.2017]

World Bank: Population, total. 2017b. http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL [accessed: 27.06.2017]

Závoti, J.: Matematikai statisztikai elemzések 7. Bevezetés az idősorelemzésben. 2010. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_MSTE7/ch01s02.html [accessed: 24.06.2017.]

Boglárka Konka, academic degree (doctoral student)

Institution:University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, Doctoral School of Management Sciences and Business Administration

e-mail: boga03@freemail.hu

Tutor: Dr. Ádám Török, PhD, member of Hungarian Academy of Science, University of Pannonia

Reviewer: Dr. Ildikó Virág Neumann, PhD, University of Pannonia

Elektronikus eszközhasználat a matematikatanításban – Kutatásmódszertani reflexiók a kvalitatív tartalomelemzés szempontjából

Kovács Beatrix, *Debreceni Egyetem, Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskola, Debrecen*

PhD dolgozatom témája az elektronikus tanulási környezetben zajló matematikatanítás. A módszertani irányultságú kutatás meghatározó részét képezi a matematikatanárok körében zajló mélyinterjúk felvétele, illetve azok tartalomelemzése. A tartalomelemzés a társadalomtudományokban, így a pedagógiában is alkalmazott kutatásmódszertani eszköz. A kvalitatív tartalomelemzés az ismeretelméleti orientációval bíró társadalomtudományos kutatások, így a pedagógia, a szakmódszertan számára is empirikus alapokon álló, egzakt fogalomrendszerrel bíró, induktív metodikára épülő elméletet alapoz meg.

Eredmények: Kutatásmódszertani szempontból a munka jelenlegi szakaszában a mélyinterjúk kérdéscsoportjai közül azok elemzése folyik, melyek a kompetenciafejlesztést, illetve a problémamegoldó gondolkodást az elektronikus eszközhasználat teremtette körülmények között vizsgálják, valamint mindennek összefüggésében a tanárszerep változásaira irányulnak.
Az elemzés a kérdésekre adott válaszok adategységgé alakításából indul ki, majd a parafrázisok alapján történő redukciót követő kódolással folytatódik. Az interjúk eddigi tapasztalatai szerint az elektronikus eszközhasználat adta módszertani megújulás lehetőségei jól vizsgálhatóak a GeoGebra használatával kapcsolatban. A kutatásmódszertani elemzések közül az analitikus indukció a folyamatos adatgyűjtésre és azok kódoláson alapuló szisztematikus elemzésére támaszkodik. Paradigmája szerint a mélyinterjúk kódolási folyamatában vizsgálhatóak az egy adott jelenséggel kapcsolatban megmutatkozó viselkedésmódok, attitűdök, így az elektronikus eszközhasználathoz való tanári viszonyulás.

Következtetések: Az elektronikus eszközhasználattal olyan nyelvhasználatot, lehetséges műveleti sorrendet tudunk kialakítani a problémamegoldást ösztönző feladatok esetében, amely hatással van a rendszerező, fogalomalkotó gondolkodásra. A kutatások további szakaszában ennek az előfeltevésnek a helytállóságát fogom vizsgálni. Az eddigi eredmények alapján megállapítható, hogy az elektronikus eszközhasználatra épülő óraszervezés befolyásolja a matematikai problémák megoldását. A mélyinterjú alkalmazása eredményes elemzési módszernek bizonyul: lehetővé teszi az induktív szemléletű kutatómunkát, vagyis nem hipotézisek igazolása történik, hanem a munkafolyamat során alakulnak ki egy megismerésre váró vizsgálati témával kapcsolatos hipotézisek.

Kulcsszavak: elektronikus tanulási környezet, kutatásmódszertan, mélyinterjú, tartalomelemzés

I. Bevezetés

Dolgozatomban az elektronikus tanulási környezetben zajló matematikatanítás vizsgálatával foglalkozom. A téma kutatását indokolják az iskolai tanulási-tanítási folyamatot is érintő szociokulturális változások, melyek befolyásolják a matematikatanítás módszertanát is. Az eszközhasználat összefüggésében vizsgálom a problémamegoldó gondolkodás tanításának lehetőségeit, a tanítás induktív, illetve deduktív útjainak alkalmazását, a digitális tanulói és tanári kompetencia önálló tanulást segítő lehetőségeit.

Kutatásmódszertani szempontból általános és középiskolai matematikatanárok körében készített mélyinterjúk, illetve azok tartalomelemzése áll vizsgálataim középpontjában. Ebben a dolgozatban a mélyinterjúk kérdéscsoportjai közül azok elemzésével foglalkozom, melyek a kompetenciafejlesztés lehetőségeit, illetve a problémamegoldó gondolkodást vizsgálják az elektronikus eszközhasználat teremtette körülmények között, valamint mindennek összefüggésében a tanárszerep változásaira irányulnak. A rögzített és a hangfelvételek alapján lejegyzett mélyinterjúk feldolgozása a kvalitatív tartalomelemzés módszerével történt. Dolgozatomban az elemző munka kódolással kapcsolatos szakaszát szeretném bemutatni és a teljesség igénye nélkül kiemelni néhány eredményt arra vonatkozóan, hogyan vélekednek a megkérdezett matematikatanárok a technológiával segített problémamegoldó gondolkodás fejlesztéséről és a megváltozott tanárszerepekről.

II. Anyag és módszer

A matematikatanárok körében készített mélyinterjúk feldolgozását a kvalitatív tartalomelemzés módszerével végzem. A tartalomelemzés a társadalomtudományokban, így a pedagógiában is alkalmazott kutatásmódszertani technika, melynek szisztematikus leírását Klaus Krippendorff 1980-ban azzal a céllal végezte el[1], hogy az ismeretelméleti orientációval bíró társadalomtudományos kutatások számára empirikus alapokon álló, egzakt fogalomrendszerrel bíró, induktív metodikára épülő elméletet alapozzon meg a tudományos diskurzusok rendszerében. Krippendorff írása a tartalomelemzést alkalmazó kutatások jelenleg is folyamatosan hivatkozott szövegei között szerepel. A tartalomelemzés alapvetően szövegek feldolgozásával foglalkozik: az empirikus kutatások strukturált interjúk, mélyinterjúk, fókuszcsoportos beszélgetések, továbbá publicisztikai vagy szépirodalmi írásművek vizsgálatára irányul. A szövegek információtartalmát kontextusaik összefüggésében tárja fel, majd a meghatározott adategységeket deduktív, illetve induktív kódolási folyamatnak veti alá – kvantitatív, illetve kvalitatív irányultságától függően. Az elemzés során feltárhatóak a vizsgált jelenségekkel kapcsolatos attitűdformák, illetve az adatok kontextusával összefüggésben következtetések fogalmazhatóak meg, melyeknek – ugyancsak a kontextusra vonatkozóan – igazolhatónak kell lenniük. A kvantitatív vizsgálatok az adatok számszerűsítésére törekednek, míg a kvalitatívak a szimbolikus jelentés-összefüggések interpretációjára vállalkoznak. Krippendorff a tartalomelemzés fogalmai alapvetésének meghatározásában számot vet e technikának a társadalomtudományos kutatásmódszertanban addig elismert Berelsonnak[2] a fogalomértelmezésével: Krippendorff elhatárolódik a Berelson-féle definíciótól, mivel az a maga kvantitatív szemléletével kizárja a tartalomelemzésnek alávetett szövegek feldolgozásából azok látens, rejtett tartamait.[3]

A kvalitatív szemléletű társadalomtudományos szövegelemző kutatások másik jellemző módszere az analitikus indukció, melynek elméleti hátterében az úgynevezett grounded

[1] Krippendorff, K.: A tartalomelemzés módszertanának alapjai, ford. Kállai Tibor. Balassi Kiadó. Budapest, 1995.
[2] Vö., Berelson, B.: Content Analysis in Communications Research. Free Press. New York, 1952.
[3] Krippendorff, im., p. 22.

theory, magyar terminológiával élve a megalapozott elmélet áll. A tartalomelemzés módszertanának elméleti összefüggéseihez hasonlóan ez a teória is a folyamatos adatgyűjtésre és azok kódoláson alapuló szisztematikus elemzésére támaszkodik. A grounded theory alapvetéseit magyar nyelven Gelencsér Katalin[4] összegzi a szociológiai kutatások összefüggésében, de nem elhatárolva azokat – a nemzetközi hagyományokat követve – további társadalomtudományos kutatások, így például a pedagógia lehetséges eszközrendszerétől. Az elmélet elnevezése arra utal, hogy az empirikus, induktív szemléletű munka során formálódik a kutatás elméleti összefüggésrendszere, nem pedig előre felállított hipotézisek deduktív igazolására, bizonyítására törekszik.[5] A megalapozott elmélet paradigmája szerint zajló kódolási folyamat révén vizsgálhatóak egy adott jelenséggel kapcsolatos viselkedésmódok, attitűdök, így például jelen esetben az elektronikus eszközhasználathoz való tanári viszonyulás.

A kvalitatív tartalomelemzés alkalmazza a grounded theory módszertanában is leírt kódolási módokat: a nyílt, az axiális és a szelektív kódolást. A háromféle kód használata nem egymástól elkülönülő elemző eljárást jellemez, hanem egymással párhuzamosan zajló tevékenységeket jelöl. A nyílt kódolás során az elemzendő szöveg kijelölt adategységeihez fogalmakat rendelünk, aminek eredményeképpen a vizsgált jelenséget leíró kategóriákhoz jutunk. A kategóriák lehetővé teszik a jelenség több szempontú interpretációját. Az axiális kódolás során a kategóriákból alapkategóriákat és alkategóriákat hozunk létre a kódolási paradigma összefüggésében. A kódolási paradigma elemeit Gelencsér Katalin Strauss és Glaser alapján a következőképpen összegzi: meghatározó elemei az adatgyűjtés körülményei, a cselekvők közti interakciók, a kutatás stratégiái és taktikái, következményei.[6] A szelektív kódolás a kategóriák közti összefüggéseket vizsgálja, melynek eredményeképpen bizonyos kategóriák kívül kerülnek az elemzés látókörén, mások pedig kulcskategóriákká lépnek elő. Jelen kutatás, vagyis az elektronikus eszközhasználatra épülő matematikatanítás esetében a kódolási paradigma a mélyinterjú technikájára jellemző kutatásmódszertan összefüggésében kerül meghatározásra, a kódolási folyamat pedig kódolási szabályok formájában képezi az elemző munka részét.

A választott konkrét tartalomelemzés elvégzéséhez szükségesnek mutatkozik a kvalitatív látásmód fogalmi, illetve módszertani alapvetésének további tisztázása. Ehhez nyújtanak segítséget Philipp Mayringnak a kvalitatív tartalomelemzés módszerével kapcsolatos elméleti írásai.[7] Mayring a kvalitatív szemléletű gondolkodás öt posztulátumát fogalmazza meg, melyekből kiindulva felépíti a tartalomelemzés modelljét. A posztulátumok szerint a kvalitatív elemzés mindig szubjektumorientált; a kutatás leíró és interpretatív jellegű; a kutatást mindig kontextuálisan, hétköznapi élethelyzetben végezzük; mivel a kvalitatív szemléletű kutatás kis esetszámra vonatkozik, az egyedi esetekből nem lehet szükségszerű általános érvényű következtetéseket levonni, a mintavétel nem reprezentatív, vagyis az általános érvényű kutatási eredményeket minden egyes esetre lebontva indokolni kell. Az itt említett posztulátumok szerint Mayring a tartalomelemzés modelljét tizenhárom alapvetésre

[4] Gelencsér K.: Grounded Theory. Szociológiai Szemle. 2003 . Vol. 1. pp. 143-154.

[5] Gelencsér Katalin a következőképpen értelmezi meg a grounded theory fogalmát: „a megalapozott elmélet egy olyan, főként *kvalitatív* kutatások során alkalmazott általános elméletalkotási módszert jelöl, melynek lényege, hogy maga az elmélet a szisztematikusan gyűjtött és elemzett adatokban gyökerezik, ezért megalapozott. Az elmélet a kutatás folyamán körvonalazódik, mégpedig az elemzés és adatgyűjtés folyamatos *interakciója* során." (Gelencsér, im., p. 146.) A grounded theory modelljét Gelencsér az elmélet megalkotóira támaszkodva ismerteti, vö.:. Strauss, A. L. – Glaser, B.: The Discovery of Grounded Theorystrategies for qualitative research. Aldine. Chicago, 1967.

[6] Uo., 148.

[7] Vö., Mayring, Ph.: Qualitative Content Analysis. Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution. Beltz. Klagenfurt, 2014.; Mayring, Ph.: Qualitative Content Analysis.2000. http://qualitative-research.net/fqs/fqs-e/2-00inhalt-e.htm [letöltés ideje: 2017. 01. 08.]

építi. A leírás egyedi esetekből indul ki; nyitott az elemzés során adódó új elméleti irányokra, vagyis nem deduktívan akar igazolni teoretikusan felállított hipotéziseket; mindennek ellenére ki kell alakítania a módszeres ellenőrzést. Az interpretációt, a kutatás alapjául szolgáló szövegek értelmezését mindig befolyásolják az előfeltevések, melyek az elemző munka során felülvizsgálatra szorulnak; az interjúalany introspekciójából származó adatok nem zárhatóak ki a feldolgozásból; a kutató és a kutatás tárgya között interakció áll fenn, a kutatás során mind a kutató látásmódja, mind a kutatás tárgya folyamatosan változó rendszer, egyik sem foglalható statikus modellbe. A kontextuális elemzést az adatok teljességének összefüggésében, holisztikus szemléletben végezzük; a vizsgált jelenséget történeti összefüggések, a lehetséges időbeli változások figyelembevételével hajtjuk vége; a kutatások gyakorlati problémákból indulnak ki, és célkitűzéseik szerint gyakorlati problémák értelmezésére vállalkoznak. Az eredmények általánosítása tekintetében mindig az egyedi esetekhez, szituációkhoz, időbeli összefüggésekhez visszacsatolva szükséges érveket felsorakoztatni; az általánosítás indukción alapul; a kutatás szubjektumorientált jellemzője miatt a megállapítható szabályszerűségek kontextusfüggőek; a kvalitatív kutatások eredményeinek általánosítása nem zárja ki a kvantifikálhatóságot, a szövegesen rendelkezésünkre álló elemzendő dokumentumok egy kvantitatív elemzéshez is megfelelő anyagot biztosítanak

Dolgozatomban az elektronikus tanulási környezetben zajló matematikatanítás vizsgálatával foglalkozom. A rögzített és hangfelvételek alapján lejegyzett 12 mélyinterjú feldolgozása a kvalitatív tartalomelemzés módszerével történt. Az elemzés kijelölt kérdésekre adott válaszok adategységgé alakításából indult ki, majd a parafrázisok alapján történő redukciót követő kódolással folytatódott.

A mélyinterjú kérdései tematikusan négy csoport köré szerveződnek: a tanári informatikai eszközhasználatra, a kompetenciafejlesztés lehetőségeire, a megváltozott tanári szerepekre vonatkozó kérdések, illetve az elektronikus tanulási környezet használatának eredményességét feltáró kérdések követik egymást. A kérdéscsoportok kialakítását több szempont is befolyásolta: a tanár-diák kommunikáció változóban lévő lehetőségeinek feltárása, a Nemzeti alaptantervben is elvárt kompetenciafejlesztés megvalósulása, valamint az elektronikus eszközhasználatnak a problémamegoldó gondolkodás fejlesztésére való hatása.

A mélyinterjú úgynevezett nyitott, illetve félig strukturált eljárás az adatgyűjtésre[8], vagyis amellett, hogy az interjúalany az adott problémára fókuszál, szabadon válaszolhat: a kérdések által elinduló válaszadás az asszociatív gondolkodás jegyében zajlik. A mélyinterjú adatgyűjtés céljából történő alkalmazását az is indokolja, hogy a társadalmi jelenségek, illetve pedagógiai folyamatok megfigyelésére és interpretációjára törekvő kvalitatív kutatások számára a verbális megnyilatkozások nyújthatnak olyan forrást, mely a megfigyelés számára igazán hiteles, autentikus, deduktív elméletalkotástól független anyagot szolgáltat.

A mélyinterjú lehetővé teszi az interjúalany számára, hogy saját tapasztalatait reflexiókkal ellátva ismertesse, ugyanakkor a reflektálatlan megnyilatkozások is beszédesek az elemzés, az interpretáció számára. A mélyinterjú kérdéseire adott, esetlegesen reflektálatlan tanári válaszok lehetőséget teremtenek arra, hogy „a közlemények módszeres vizsgálat[ával] olyan információkat is feltár[junk], amelyek a közleményekben nyíltan nincsenek kimondva”.[9] A mélyinterjú abból a szempontból is félig strukturált eljárásnak számít, hogy az interjúfelvételek tapasztalatai befolyásolják a kutatói magatartást is: bár a szisztematikus elemzés céljait követve a kérdéssor a munkafolyamat során nem változtatható

[8] Vö., Mayring, Ph.: Einführung in die qualitative Sozialforschung. Eine Anleitung zu qualitativem Denken, Beltz Psychologie VerlagsUnion. Weinheim, 1996. p. 49.
[9] Antal L.: A tartalomelemzés alapjai. Magvető Kiadó. Budapest, 1976. p. 10.

meg, egy-egy újabb interjúfelvétel esetében a tapasztalatok, illetve a leendő adatok kontextusainak feltárása egyre tudatosabb lesz. Az interpretációnak azonban reflektálnia kell az anyaggyűjtés időbeli összefüggéseiből adódó változásaira. A mélyinterjú alkalmazása lehetővé teszi az induktív szemléletű kutatómunkát, vagyis nem hipotézisek igazolása történik, hanem a munkafolyamat során alakulnak ki egy megismerésre váró vizsgálati témával kapcsolatos hipotézisek.[10]

Jelenleg 12 interjú készült el, illetve ezek feljegyzése valósult meg, és vált az elemző munka tárgyává. A kvalitatív elemzés – a fent ismertetett módszertan szerint – nem reprezentatív mintavételre épül, de az interjúk számát bővíteni fogom. Az interjúk tartalomelemzése a kvalitatív elemzés szempontjából az egyedi esetekre fókuszálva, vagyis az adatok egyedi kontextusára vetítve szolgál értelmezhető eredményekkel, ezért is másodlagos az interpretációval szemben a kvantitatív adatelemzés. Az interjúalanyokat eddig a személyes ismeretségre támaszkodva választottam ki. Az adatgyűjtés mindig az interjúalany számára elfogadható, jellemzően iskolai környezetben zajlik, ahol a megkérdezett tanárnak lehetősége van autentikus környezetben beszélnie a tapasztalatairól, és a tanár, az eszköz, a tevékenység egységben szemlélhető. Az interjú biztosítja a válaszadó anonimitását, a beszélgetést az interjúalany tudtával diktafon rögzíti. Az interjúk időtartama 30-60 perc. Az időbeli különbségek adódhatnak a megkérdezett szakmai tapasztalataiból, az elektronikus eszközhasználatot illető jártasságából, illetve az elektronikus eszközhasználatra épülő munkával kapcsolatos attitűdjéből.

III. Eredmények

Kutatásaim egyik előfeltevése, hogy elektronikus tanulási környezetet feltételezve a digitális kompetencia befolyásolja a problémamegoldó gondolkodást. Bár a kettő kapcsolata nem szükségszerű, de a technológia képessé teszi mind a tanárt, mind a tanulót arra, hogy reflektált módon válasszanak a megoldáshoz vezető stratégiák között, illetve mérlegeljék, melyik gondolkodási műveletet választják. Az elektronikus eszközhasználattal olyan nyelvhasználatot, lehetséges műveleti sorrendet tudunk kialakítani, mely hatással van a rendszerező, algoritmikus és fogalomalkotó gondolkodásra. További hipotézisként fogalmazható meg az az állítás, hogy a tanár elektronikus eszközhasználat révén csak akkor képes fejleszteni a tanulók önálló problémamegoldó gondolkodását, ha újragondolja a tanárszerepet a technológiai változások felől. Az indirekt módon alkotott másik hipotézisem szerint az elektronikus eszközhasználat befolyásolja az önálló tanulási tevékenységet, hatással van a problémamegoldó gondolkodás alakulására, illetve fejleszthetőségére, mindebben a tudásmegosztást nem csak lehetséges, hanem szükségszerű összetevőnek tekinthetjük.

Ezeknek az előfeltevéseknek az igazolására a parafrázisok (releváns szöveghelyek, melyek az adott témára lebontott mondatnyi, tagmondatnyi adategységek) általánosításán, illetve tartalmi redukcióján keresztül az interpretációnak alapul szolgáló tartalmi kategóriát alkothatunk. Ezt a folyamatot nevezzük kódolásnak. A redukcióval tulajdonképpen eljutunk egy kategóriadefinícióhoz. Ha az interjúalanyok válaszait olvasva a kategóriadefiníciónak megfelelő szöveghelyet találunk, azt adategységnek tekinthetjük, és tartalmi relevanciát megállapítva besorolhatjuk a szóban forgó kategóriába. A kategóriát elnevezhetjük a tematikus kulcsszóról, melynek kezdőbetűjét alkalmazhatjuk szimbolikus jelölőként. Új kategóriát akkor alkotunk, ha egy újabb szöveghely megfelel ugyan az általános kategóriaszabálynak, de nem illik a korábban létrehozott kategóriába, vagyis az előző kategória telítetté vált, és az interpretáció újabb nézőpontját fedezzük fel. Az elemzés

[10] Lehota J.: Marketingkutatás az agrárgazdaságban. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 2001. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/marketingkutatas/ch02s06.html [letöltés dátuma: 2017. január 15.]

eredményeképpen egy tematikus kategóriahálót kapunk, melynek alapján az interpretációt elkezdhetjük.[11] A kategóriahálók megalkotásával történt a gyűjtött adatok nyílt kódolása. Az axiális kódolás a fent említettek szerint az a folyamat, melynek során a kategóriák közül kiválasztjuk a kulcsfontosságúakat, a többit pedig alkategóriának tekintjük, mely gazdagítja, árnyalja az értékelést. A hipotézisek igazolásához, belátáshoz, illetve módosításához szükséges a szelektív kódolás elvégzése is, hiszen csak így kapunk képet a kategóriák közti összefüggésekről.

A mélyinterjú kérdéseinek feldolgozását a következő kérdések kódolásával kezdtem:

- Milyen hatással van az elektronikus tanulási környezet az önálló problémamegoldó gondolkodás fejlesztésére?
- Hogyan változtatja meg a tanári szerepet az elektronikus tanulási környezet?

E két kérdésre fókuszálva szeretném bemutatni, hogyan alakultak eddigi kutatásom alatt a kódolás kategóriái, és azok milyen gyakorisággal fordultak elő a mélyinterjúkban. Szeretnék továbbá néhány tanári véleményt kiemelni a kategóriák előfordulási gyakoriságai alapján. Az interjúk eredményének interpretációjában nem törekszem a teljességre, azt az interjúk számának növelésével, kutatásom további szakaszában szeretném majd megtenni. Kérdéseim az elektronikus eszközhasználat és a problémamegoldó gondolkodás összefüggéseit, valamint a tanárszerepek változását vizsgálják.

A kódolás során kialakított kategóriák az interjúalanyok által megfogalmazott vélemények adategységgé formálásával és azok kódolásával jöttek létre; ez azt jelenti, hogy a kategóriákban megjelenő megállapítások azok, amelyek – bár eltérő arányban – de megfogalmazódtak a matematikatanárok gondolataiban. A kutatásba bevont tanárok számának növelésével változhat a kategóriák előfordulási gyakorisága, ezért az interpretációban nem elsősorban a számoknak, hanem a megjelenő kategóriáknak tulajdonítottam jelentőséget.

Az elektronikus tanulási környezet és az önálló problémamegoldó gondolkodás fejlesztésének kapcsolatával foglalkozó kérdés esetén a megfelelő szöveghelyek parafrázisai alapján alkotott redukciókat és a hozzájuk rendelt kategóriákat a következő táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat: Az elektronikus tanulási környezetben zajló problémamegoldó gondolkodás fejlesztésének lehetőségeit vizsgáló kérdés kategóriái

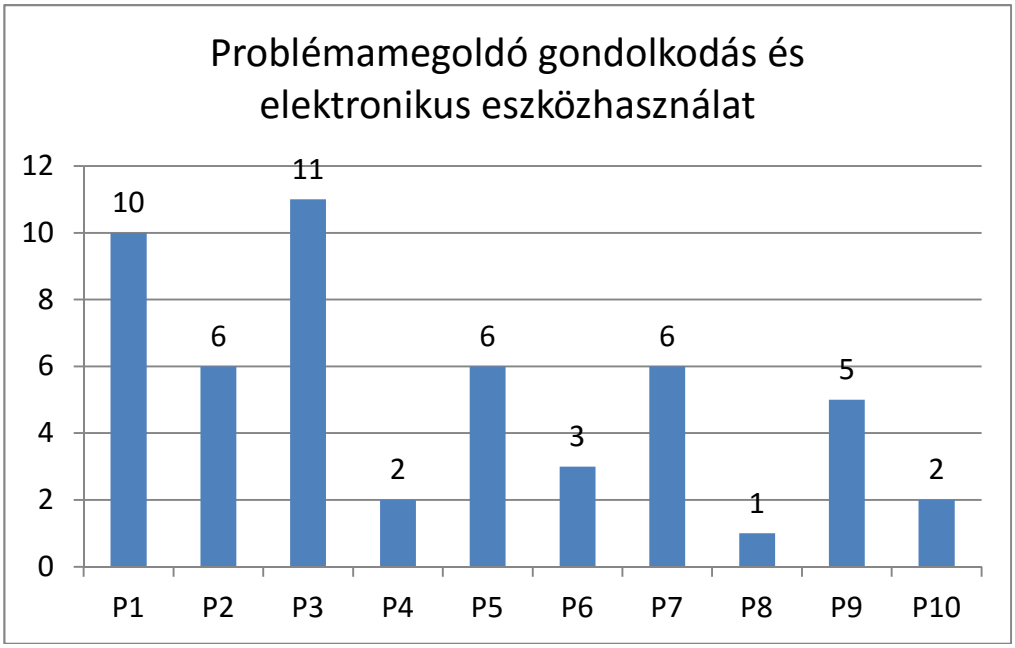
Redukció	**Kategória**
A technológia önálló használata segíti a problémamegoldó gondolkodást.	P1.
A tanár irányító-szervező munkájára az önálló használat során is szükség van.	P2.
Az induktív gondolkodás első fázisaiban (tapasztalatszerzés, sejtés megfogalmazása) a technológia segít.	P3.
A deduktív lezárás tanári közreműködést igényel.	P4.
A transzformációs gondolkodást a technológia segíti.	P5.

[11] Az induktív kategóriaképzés folyamatáról vö. Mayring, Ph.: Einführung in die qualitative Sozialforschung. im., p. 93.)

A GeoGebra pozitív példa.	P6.
A technológia nem helyettesíti az önálló tanulásra nevelést.	P7.
A digitális kompetencia hiánya akadályozza az önálló problémamegoldó tevékenységet.	P8.
A tanári módszertani kultúrának változnia kell.	P9.
A problémamegoldó gondolkodás és eszközhasználat összekapcsolása egyéni adottság.	P10.

Forrás: Kovács Beatrix (2017)

A kvalitatív elemzést a kategóriák előfordulási gyakoriságának kimutatása céljából összekapcsolhatjuk a kvantitatív elemzéssel. Az eddig feldolgozott válaszok alapján 52 adategységet soroltam kategóriába e kérdéssel kapcsolatban. A kategóriák előfordulási gyakoriságait az 1. ábra mutatja.

1. ábra: A problémamegoldó gondolkodás és az elektronikus eszközhasználat kapcsolatát vizsgáló kérdés kategóriáinak gyakoriságai. Forrás: Kovács Beatrix (2017)

A kategóriák előfordulási gyakoriságait az 1. ábra alapján megvizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a matematikatanárok túlnyomó többsége úgy gondolja, hogy az induktív gondolkodás első fázisaiban (a tapasztalatszerzésben, sejtések megfogalmazásában, illetve általános következtetések meghozatalában) a technológia segíti a tanulókat, valamint a technológia önálló használata támogatja a tanulók problémamegoldó gondolkodását. Mindezt a diagram P3 illetve P1 kategóriáinak előfordulási gyakoriságai támasztják alá. A legkisebb előfordulás az eddigi mélyinterjúk alapján a P8, illetve a P4 és P10 kategóriákhoz tartozik; ezek alapján azt mondhatjuk, hogy az eddig megkérdezett matematikatanárok szerint a legkevésbé jellemző, hogy a digitális kompetencia hiánya akadályozná a tanulók önálló problémamegoldó tevékenységét, illetve a tanórán történő matematikai ismeretszerzés kapcsán a deduktív lezárás tanári közreműködést igényel, továbbá a matematikaórán történő problémamegoldó gondolkodás és az elektronikus eszközhasználat összekapcsolása egyéni

adottságtól is függ. A matematikaórán történő elektronikus eszközhasználat és a problémamegoldó gondolkodás fejlesztésének lehetőségei kapcsán a P5, P7 és P9 kategóriák előfordulási gyakoriságai nem mutatnak sem kiugróan magas, sem túl alacsony szintet. Ezen kategóriák értelmezésével kapcsolatban kutatásom folytatásától azt várom, hogy az interjúk számának növelésével változnak a mintán belüli arányok.

A P5 és P7 kategóriák gyakoriságai azt mutatják, hogy az eddigi kutatásban részt vevő matematikatanárok egyforma gyakorisággal gondolják, hogy a transzformációs gondolkodást a technológia használata segíti, de nem helyettesíti az önálló tanulásra nevelést. Csaknem ugyanilyen előfordulási gyakorisággal szerepel a kutatás jelenlegi esetszáma mellett, hogy a technológia teremtette tanulási környezetben a tanár módszertani kultúrájának változnia kell. A jelenlegi interjúk alapján a problémamegoldó gondolkodás fejlesztésében a GeoGebra a középiskolai matematikatanárok véleménye szerint pozitív példa.[12] A megkérdezett általános iskolai matematikatanárok ritkán használják a tanórán a GeoGebra programot, ők inkább az interaktív tábla lehetőségeit használják ki. A megkérdezettek általános iskolai matematikatanárok közül eddig mindössze egy– 5. és 6. évfolyamon tanító – tanár mondta, hogy használ GeoGebrát az órán, de ezt is csak általa otthon elkészített ábrák tanórai bemutatására, szemléltetéshez. Az interjúk alapján megállapítható, hogy a technológia használatát támogató középiskolai tanárok mindegyike alkalmazza valamilyen módon a GeoGebra programot az önálló tanulás segítésére.

A P1 és P7 kategóriák megjelenése a kategóriák között – bár azok nem egyforma gyakorisággal szerepelnek – azt jelzi, hogy a megkérdezettek szerint a technológia segíti, de nem helyettesíti az önálló problémamegoldó gondolkodást. Ez a megállapítás egybevág a szakirodalom eddigi eredményeivel: az „alkalmazások és eszközök lehetőségek, de semmiképp nem kizárólagosságot képviselnek az oktatási módszerek terepén”.[13]

A technológiával támogatott tanulás és a tanárszerepek kapcsolatával foglalkozó kérdés válaszai alapján kialakított kategóriákat a 2. táblázat, e kategóriák előfordulási gyakoriságait pedig a 2. ábra mutatja. Minden más itt szereplő kategóriával szemben szembetűnően magas (5 illetve 6) gyakoriságot mutatnak a T1 és T2 kategóriák az eddigi interjúszámot és a kódolt adategységeket tekintve. E két kategória alapján azt mondhatjuk, hogy a megkérdezettek szerint a tanárszerepet pusztán az elektronikus tanulási környezet nem változtatja meg, de a korábbi, hagyományosnak tekinthető oktatáshoz képest más szerepek kapnak hangsúlyt a technológiával segített matematikaórán, és az elektronikus eszközhasználatra épülő matematikaórán a tanár irányító-segítő szerepe válik hangsúlyosabbá a tudásmegosztó szerepével szemben. A gyakorlatban készített mélyinterjúk tehát alátámasztják Lévai Dóra azon véleményét, mely szerint „[a] tanár többé nem jelenhet meg az osztályban a tudás és az információk egyedüli és kizárólagos forrásaként. Az információk átadásán túl ki kell alakítania a diákokban azt a kritikai szemléletet is, amellyel az információk igazságtartalmáról

[12] A GeoGebra egy ingyenesen letölthető, korlátlan ideig használható – vagy online felületen ingyenesen használható – nyílt forráskódú matematikai szoftver. A program nevét a geometria és az algebra szavakból alkották meg. A GeoGebra segítségével lehetőség van arra, hogy parancssorból vezérelve, eszköztár segítségével, vagy menüpontokon keresztül (síkbeli vagy térbeli) szerkesztéseket végezzünk, függvényeket ábrázoljunk és jellemezzünk, a lineáris programozásból ismert ún. optimalizációs feladatokat oldjunk meg. Ún. gombok, szöveges mezők beszúrásával, a szerkesztés frissítésére alkalmas script segítségével interaktívvá is tehető egy GeoGebra dokumentum. Az alakzatok pontjainak áthelyezésével, vagy ún. csúszkák használatával, továbbá az alakzatok animációjával egy GeoGebra dokumentum alkalmassá tehető arra, hogy egyszerre szemléltessen speciális és általános eseteket. A GeoGebra program használata – a script-eket kivéve – egyszerűen elsajátítható. Legújabb változata már Android operációs rendszerrel rendelkező mobiltelefonokra is letölthető.

[13] Papp-Danka A.: Tanulás és tanulásmódszertan az információs társadalomban. In: Ollé J. (eds.).: Oktatásinformatikai módszerek: tanítás és tanulás az információs társadalomban. Eötvös Kiadó. Budapest, 2013. p. 59.

dönteni tudnak. […] Az IKT hatására a tanárok már nem a tudás kizárólagos átadói és közvetítői, hanem sokkal inkább a diákokat mentoráló, támogató szerepben jelennek meg."[14] A válaszokban az interjúalanyok ugyancsak háromszor tettek konkrét említést arról, hogy nem a tanár személye kerül előtérbe, ennek a kódolási kategóriának a megjelenése azt a következtetést erősíti, így azt a hipotézist támasztja alá, hogy a korábban hagyományos, frontális oktatásra jellemző ismeretátadó szerep helyett a tanár tudásmegosztó szerepe kerül előtérbe. A T7 és T5 kategóriák megjelenése azt mutatja, hogy az interjúalanyok szerint az elektronikus tanulási környezet hatással van a tanár otthoni felkészülésére, illetve nagy energiabefektetést igényel a tanároktól a számítógépes eszközök tanórai használata. Következésképpen a tanár nem hagyhatja figyelmen kívül az iskola falain kívül végbemenő technológiai változásokat, követnie kell a számítógépes eszközök és programok gyors fejlődését, el kell sajátítaniuk ezek alkalmazói szintű használatát, hogy e tudást eredményesen alkalmazhassák az oktatási folyamatban. T5 és T7 kategóriáknak a gyakorlati kutatásban való megjelenése annak a véleménynek a helytállóságát támasztja alá, hogy a tanároknak „lépést kell tartaniuk az információáradat befogadásával, szelektálásával és feldolgozásával, valamint az új technológiai eszközök használatával és oktatási-nevelési folyamatokba való beilleszthetőségével is."[15] A mélyinterjú adategységeinek kódolásakor nem kellett olyan kategóriát létrehozni, amely azt tükrözné, hogy az interjúalanyok szerint az elektronikus tanítási környezetben a tanárszerepek nem változnak az elektronikus eszközök használatát nélkülöző tanítási környezethez képest.

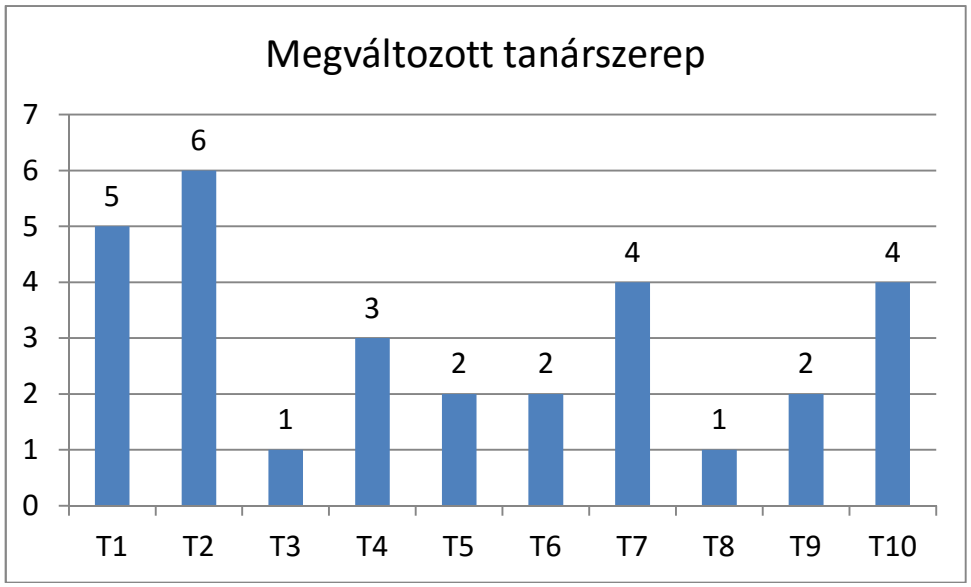
2. táblázat: A technológiával támogatott tanulás és a tanárszerepek kapcsolatával foglalkozó kérdés kategóriái

Redukció	Kategória
A tanárszerepet pusztán az elektronikus eszközhasználat nem változtatja meg.	T1.
Elektronikus eszközhasználatra épülő órán a tanár irányító-segítő szerepe hangsúlyosabb, mint a tudásmegosztó.	T2.
Elektronikus környezetben nincsenek fegyelmezési problémák.	T3.
Nem a tanár személye van középpontban.	T4.
Az elektronikus eszközhasználat az órán nagy energiabefektetést igényel a tanártól.	T5.
Az elektronikus eszköz pusztán felváltja a könyvet mint információforrást.	T6.
Az elektronikus eszközhasználat hatással van az órára való felkészülésre.	T7.
Elektronikus eszközhasználat esetén a tanár kevésbé tud figyelni a tanulók munkájára.	T8.
Az elektronikus eszközhasználat segít megújítani a tanárszerepet.	T9.
Az elektronikus eszközhasználat növeli a tanulói munka intenzitását.	T10.

Forrás: Kovács Beatrix (2017)

[14] Lévai D.: Pedagógusszerep, pedagóguskompetenciák az információs társadalomban. In: Ollé J. (eds.): Oktatásinformatikai módszerek: tanítás és tanulás az információs társadalomban. Eötvös Kiadó. Budapest, 2013. p. 80.
[15] Uo. p. 80.

A 2. táblázatban szereplő kategóriák gyakoriságát a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra: Az elektronikus tanulási környezet és a tanárszerepek változására vonatkozó kérdés kategóriáinak gyakoriságai. Forrás: Kovács Beatrix (2017)

A tanár-diák és a diák-diák interakció vizsgálata a munka jelenlegi fázisában a tudásmegosztás elektronikus eszközök által támogatott lehetőségeire irányul. A tudásmegosztás a tanítási-tanulási folyamatnak az a területe, melyet a pedagógiai-pszichológiai tárgyú kutatások már külön kompetenciaterületnek tekintenek.[16] Horváth László a tudásmegosztó kompetencia komponenseiként nevezi meg az önszabályozó tanulásra való képességet, a problémamegoldó tanulás képességét, a kezdeményezőkészséget, a tudásmegosztásra való hajlandóságot, a kíváncsiságot és a nyitottságot mint attitűdöt.[17] A dolgozatomban az elemzés tárgyát képező mélyinterjúk kérdései között szerepel olyan, amelyik a tanulók elektronikus eszközhasználatának a tanulási tevékenységet kísérő, az önálló tanulást szervező, illetve az egymás közti tudásmegosztást szolgáló területeire irányul. Ezenkívül a tanári tudásmegosztó tevékenységre is külön kérdés irányul. A pedagógusok egymás közti, az órára való felkészülést szolgáló tudásmegosztásának jellemzői mellett a tanulókkal folytatott interaktív tanulási-tanítási lehetőségeket is az elemzés tárgyává kívánom tenni.

IV. Összefoglalás

A folyamatban lévő kutatómunka tapasztalatai alapján, a kvalitatív tartalomelemzés módszerének reflexióit összegezve elmondható, hogy az anyaggyűjtés és –feldolgozás a következő szempontok szerint alakult: az interjúk szövegeit egzakt, fogalmi kategóriák szerint elemezhető vizsgálati anyaggá kell formálni; az adatfelvétel során olyan rögzítési technikát kell választani, mely lehetővé teszi a pontos, visszakereshető gyűjtést; meg kell alkotni a deskripció szisztematikus rendszerét, melyben a fogalmi nyelvhasználat az adatok redukciójára, a kódolási kategóriák reprodukálhatóságára, illetve a kategóriák eredményeinek

[16] Vö., Horváth L.: Informális tanulás a munkahelyen: a tudásmegosztás kompetenciájának fejlesztése. Kultúra és Közösség. 2014. Vol. 3. pp. 85-132. https://ec.europa.eu/epale/hu/resource-centre/content/horvath-laszlo-informalis-tanulas-munkahelyen-tudasmegosztas [letöltés dátuma: 2017. január 22.] (, 2014 / III., 85-132.)
[17] Uo, pp. 120-121.

függvénykapcsolatokon alapuló (divergencia, konvergencia) leírására épül. A mélyinterjúk felvételének alapjául szolgáló kérdéssor egyrészt stabilitást, tematikus összefüggést, reprodukálható helyzeteket eredményez, másrészt folyamatosan átstrukturálódik minden egyes adatfelvételkor. Ez a kettősség szükségszerűen jellemzi a kérdések összességét, hiszen minden egyes interjúalany saját elektronikus eszközhasználatára, módszertani felkészültségére jellemző módon értelmezi azokat, vagyis a kérdések és a válaszok kontextusai mindig feltételezik és elvárják az interpretációt. A mélyinterjúk elemzésének ezért figyelmet kell fordítania a szövegek pragmatikai, szociokulturális és nyelvi strukturális jellemzőinek feltárására. Mindamellett, hogy a tartalomelemzésre szánt szövegek tematikus egységei alapján a vizsgált jelenség értelmezéséhez olyan fogalmi keretrendszert kell kialakítani, mely induktív módon igazolható elméleti összefüggésrendszert feltételez. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy a kérdéssort alapjaiban ne változtassuk akkor sem, ha az interjúk felvétele közben új helyzetek teremtődnek. Az elemző munka viszont éppen ezért várja el a parafrázisok redukcióján alapuló kódrendszer folyamatos korrekcióját, mihelyst új, az értékelés számára releváns információhoz jutunk. Az elemzés során többször előállt az a helyzet, hogy újra kellett kódolni a válaszokat, mivel egy-egy kategória telítettségének megítélését egy-egy újabb interjú újraértelmezte. Az eddig elvégzett kutatásokat szeretném kiegészíteni azokkal a reflexiókkal, melyek rámutatnak az interjúalanyok válaszaiban a tematikus egyezésekre, hasonlóságokra vagy éppen különbségeikre azok kontextusainak összefüggésében. Ennek az értelmezésnek meghatározó aspektusa lesz a válaszadónak az elektronikus eszközhasználatát jellemző attitűdje, valamint módszertani tudatosságára valló fogalomhasználata. Az interjúk szövegeinek újraolvasása az – eddig – összegyűjtött összes szöveg tapasztalatában az elemzés újabb szempontjait hívhatja elő. Ennek a munkafolyamatnak a hozadéka a kutatás számára várhatóan az lesz, hogy tovább differenciálódnak a jelenleg meglévő elemzési kategóriák, és a szövegek látens tartalmi összefüggései is leírhatóak lesznek. Ez a folyamat a mintavétel lezárásával nem folytatódik, de a kvalitatív tartalomelemzés természetéből fakadóan megőrzi az értelmezési lehetőségek dinamizmusát.

Irodalomjegyzék

Antal L.: A tartalomelemzés alapjai. Magvető Kiadó. Budapest, 1976.

Berelson, B.: Content Analysis in Communications Research. Free Press. New York, 1952.

Gelencsér K.: Grounded Theory. Szociológiai Szemle. 2003 . Vol. 1. pp. 143-154.

Horváth L.: Informális tanulás a munkahelyen: a tudásmegosztás kompetenciájának fejlesztése. Kultúra és Közösség. 2014. Vol. 3. pp. 85-132.

Krippendorff, K.: A tartalomelemzés módszertanának alapjai, ford. Kállai Tibor. Balassi Kiadó. Budapest, 1995.

Lehota J.: Marketingkutatás az agrárgazdaságban. Mezőgazda Kiadó. Budapest, 2001. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/marketingkutatas/ch02s06.html [letöltés dátuma: 2017. január 15.]

Lévai D.: *Pedagógusszerep, pedagóguskompetenciák az információs társadalomban*. In: Ollé J. (eds.): Oktatásinformatikai módszerek: tanítás és tanulás az információs társadalomban. Eötvös Kiadó. Budapest, 2013. pp. 77-98.

Mayring, Ph.: Qualitative Content Analysis. Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution. Beltz. Klagenfurt, 2014.; Mayring, Ph.: Qualitative Content Analysis.2000. http://qualitative-research.net/fqs/fqs-e/2-00inhalt-e.htm [letöltés ideje: 2017. 01. 08.]

Mayring, Ph.: Einführung in die qualitative Sozialforschung. Eine Anleitung zu qualitativem Denken, Beltz Psychologie VerlagsUnion. Weinheim, 1996.

Papp-Danka A.: *Tanulás és tanulásmódszertan az információs társadalomban*. In: Ollé J. (eds.).: Oktatásinformatikai módszerek: tanítás és tanulás az információs társadalomban. Eötvös Kiadó. Budapest, 2013. pp. 57-75.

Kovács Beatrix, II. PhD-hallgató

Debreceni Egyetem, Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskola

kovacsbx@gmail.com

Témavezető: Dr. Kovács Zoltán, egyetemi docens, Debreceni Egyetem

főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem

Lektor: Dr. Gáti Magdolna Virág PhD, Szent József Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium, Debrecen

Lektor: Dr. Molnár Tamás, Debreceni Egyetem Informatikai Szolgáltató Központ

A kriptodevizáktól a kriptokötvényekig − a blockchain technológia felhasználásának térhódítása a pénzügyi szektorban

Kriskó Andrea, *Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola*

A Bitcoin megjelenése mára teljes mértékben felforgatta a pénzügyi elszámolások világát. A kriptodevizák feltűnése a virtuális térben a real-time (valós idejű) elszámolások új generációját hozta el a felhasználók számára. Ezáltal a real-time gross settlement (azonnali, illetve valós idejű bruttó elszámolási) rendszereknek és continuous linked settlement (folyamatos linkelt elszámolási) rendszereknek komoly kihívója akadt.
A pénzátutalások rohamos fejlődése mellett ugyanakkor egyre nagyobb szerep jut az egyéb pénzügyi instrumentumok, határidős termékek és értékpapírok elszámolása fejlesztésének. A felhasználói igényeket már nem elégítik ki a hagyományos banki termékek és elszámolási struktúrák. Tanulmányomban bemutatom a Bitcoin technológia [1] megjelenése óta megtett legfontosabb lépéseket, a fejlődés főbb állomásait a kriptodevizák, illetve a részvény- és kötvénykereskedelem terén. Elemzem, hogy mely termékek körére terjeszthető ki a blockchain (blokklánc) technológia, s milyen kockázatokkal kell számolniuk a felhasználóknak és az elszámolási rendszereket üzemeltetőknek [2].
A blockchain technológia előnyeit nemcsak a bankok, de az elszámolóházak is igyekeznek kihasználni. Középtávon, 3-5 éves időintervallumban szinte minden komoly pénzügyi szolgáltató fejlesztéseket tervez a blockchain technológia kiaknázásával. Tanulmányozom ezért ennek a kifejezetten decentralizált rendszernek a centralizált elszámolási folyamatokba illeszthetőségét, a fejlődés lehetséges állomásait és kihívásait mind a kockázatkezelés, mind a pénzmosás megelőzésének tükrében.
A kriptodevizák és a kriptokötvények megjelenése új szintre emeli a pénzintézetek és FINTECH (Financial Technology – pénzügyi technológiai) cégek kapcsolatát [3], vizsgálom ezért a szektorban végbemenő szabályozási és együttműködési formákat [4]. Bemutatom a fejlesztésekben élenjáró cégeket, tőzsdéket és régiókat. A FINTECH cégek, Neo- és Challenger Bankok előretörése a technológiai váltáson túl elsődlegesen az ügyfelek bankokba vetett bizalmának megingásával és a felhasználói igények változásával indokolható.

Kulcsszavak: kriptodeviza, klíring, elszámolási rendszerek

I. Bevezetés - A kriptodevizák fejlődése

A pénz és tőkepiacok egyik legújabb „szereplője”a cryptocurrency, amelynek mára számos megjelenési formáját ismerjük. Minden csereeszköz használata a bizalmon alapszik, nincs ez másképp a digitális pénzek világában sem. A kriptodevizák az elmúlt években rohamos fejlődésen mentek keresztül számuk mára meghaladja a 600-at.[1]A Bitcoin (továbbiakban: BTC), mint úttörő, első generációs kripotdeviza 2009-ben jelent meg a virtuális térben. Követői, az újonnan megjelenő cryptocurrency-k igyekeznek többet és többet adni a felhasználóknak, a fejlesztők az első devizák „gyermekbetegségeit” folyamatosan próbálják orvosolni. (Bura, 2014)A második generációs kriptodevizák (mint például az Etherum, az NXT, a Doggeecoin, a Zerocoin vagy a Litecoin) a Bitcoin sikere után kerültek a felhasználók érdeklődésének középpontjába.[2]
Mára azonban a bankok világába is betört a blockchain[3]technológia, az IBM becslése szerint a nagybankok mintegy 15%-a márma is folytat fejlesztéseket a blockchain technológia kiaknázásra. Természetesen a pénzügyi szféra egyéb szegmenseiben tevékenykedő vállalatok sem szeretnének lemaradni, ezért ezek jelentős hányada is fontolgatja a fejlesztés lehetőségét. Az elkövetkező 3 évben pedig a blockchain technológián alapuló terméket kínáló bankok aránya elérheti a 65%-ot. Mégis, az igazi áttörést 5-10 éves időtávon várhatjuk, addigra kiforr a technológia és a bankok sikeresen tudják rendszereikbe integrálni a fejlesztéseket.[4]A blockchain technológia bevezetői között szerepel az Ausztrál tőzsde, a Nasdaq, de a Központi Elszámolóház és Értéktár (továbbiakban: KELER) is vizsgálja a technológia bevezetésének lehetőségét egyes szolgáltatások terén.[5]
Hogy milyen módon lehetséges a technológia banki rendszerekbe történő integrálása azért is kérdéses, mert alapvetően centralizált rendszerekbe szeretnének decentralizált elven működő technológiát csempészni a fejlesztők.

II. Mik lehetnek az akadályok? A banki felhasználás a rendszere lényegi elemeinek elvesztését jelenti vagy reális fejlődési út?

A BTC technológia előnye, hogy olcsó, a back office költségek minimálisra redukálhatóak. Az osztott főkönyvi rendszernek köszönhetően a tranzakciók listája a felhasználók gépein érhető el. Szeretné egy átlagos banki ügyfél, ha a számítógépén mások ügyletei is nyilvántartva legyenek? Jó ez neki? Nem teszi ez ki felesleges támadásoknak a felhasználó személyi számítógépét?
A technológia adatvédelmi szempontból még nem kiforrott, számos megválaszolásra váró kérdés merül fel az ügyféladatok biztonságát illetően. A bankok a rendszer legfőbb erejét, az anonimitást megszüntetnék. (Nyilván a jogi környezetnek megfelelően – pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás megelőzés.)

[1] 679 árfolyamot jegyez a coinmarketcap.com, https://coinmarketcap.com/ [letöltés ideje: 2017.03.25]
[2] Konferenciakötet: 2016 IDK Pécs, Kriskó Andrea: Crypto currencies – currencies governed by belief - Bitcoin, Piggycoin, Monero, Peercoin, Ethereum and the rest
[3] A BTC decentralizált, nincs tulajdonosa, nem függ egyetlen személytől vagy szervezettől, nincs központi elszámoló felület,a BTC peer-to-peer hálózat csomópontjai által tárolt elosztott adatbázisra támaszkodik. (Bailey, 2014) Ezáltal lehet kibocsátótól független, hatóságok által nem befolyásolt rendszer. Mivel a pénz mennyisége nem befolyásolható, a tranzakciók sem kontrollálhatóak, ezáltal a BTC önmagában nem alkalmas infláció gerjesztésére vagy manipulációra. A BTC rendszer ugyan átlátható, protokollja publikus, kliensszoftvere nyílt forráskódú
[4] IBM: 2017-ben robban a blockchain technológia http://fintechradar.hu/penz/1001/ibm-2017-ben-robban-blockchain-technologia/ [letöltés ideje: 2017.03.15.]
[5]http://www.portfolio.hu/vallalatok/it/mar_a_keler_is_a_blockchainen_porog.243135.html [letöltés ideje:2017.05.25.]

Nyer-e bármit a banki ügyfél az új technológiával vagy csak a bankok számára válik olcsóbbá az infrastruktúra működtetése?[6] A back office költségek lefaragása megéri-e a beruházást? Az azonnaliság kérdése gyakorlatilag már megoldott a folyamatos elszámolás és a valósidejű bruttó elszámolási (továbbiakban RTGS) rendszereknek köszönhetően.[7]
A kérdés, amely megválaszolásra vár, hogy a linkelt elszámolások megvalósítása működhet-e a blokklánc technológia keretei között. A kockázatkezelés és -menedzselés mennyiben alakul át, ha a pénz folyamatosan áramlik, vannak-e kontrollpontok a likviditás biztosítására? Egy nagyobb bankpánik, hogyan kezelhető? Hirtelen nagy tőkekivonás esetén nem omlik-e össze a rendszer?

„A ***blockchain*** *technológia lehetővé teszi, hogy az azt használó szervezet autonóm és anonim módon, szubjektív döntések (lehetősége) nélkül, az érdekek teljes átlátható, kiszámolható szabályrendszerét használva, fenntarthatóan és bárki által bármikor ellenőrizhetően működjön. A technológia feltételezi az informatikai rendszerek megfelelő fejlettségét: az elegendően gyors számítási kapacitást, a mennyiségi és időbeli tárolási lehetőséget valamint az adattovábbítás elegendő sebességét.”* [8]

A blokklánc technológia banki/központosított használata ellentmond a decentralizált elszámolás elvének. Működhet-e egy decentralizált elszámolási forma centralizált keretek között? A blockchain technológia lényege, hogy a rendszer résztvevői egyenrangúak, nincs hierarchia a rendszerben. Ennek alapvetően mond ellent a központosított, klasszikus klíringházi elszámolás.
Ha egy bank rendszerén belül használja a block chain technológiát, elvész az ügyfelek azon előnye, amit e technológia nyújthat, hiszen ugyanúgy a bank rendszeréhez kapcsolódnak, abból, hogy a bank hogyan oldja meg a maga elszámolásait, a felhasználó nem érzékel szinte semmit (maximum az időbeliséget, de mára elhanyagolható a folyamatos és a valós idejű elszámolás megvalósulásával). Ezenkívül a nemzetközi fizetések továbbra sem bonyolíthatóak le, tehát erre a klasszikus kriptodevizákat érdemes használni. A kriptodevizák előnye sok esetben az anonimitás, amelyet a bankok nem engedhetnek meg maguknak. A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás megelőzése felülírja az anonimitás igényét. A kezdeti adminisztráció ezáltal nem kerülhető el, de természetesen a kockázatok csökkentése ellensúlyozhatja a bankok számára az adminisztráció költségeit. Az ügyfélkockázati besorolása lehetséges, nincsenek fiktív számlák és felek a rendszerben. A hitelkockázat a rendszerben minimális, hiszen nincsenek fedezetlen tételek.
Ugyanakkor nagy lehet a hecker-támadás kockázata. Az eddigi tapasztalatok alapján a blockchain technológia esetén nem az elszámolás folyamata van elsősorban támadásnak kitéve (hiszen a felhasználók ad-hoc jelleggel változhatnak a peer-to peer hálózatban, hanem a tárolás során növekedhet meg a sérülés esélye. A legnagyobb BTC elleni támadás nem magát a devizát és nem is az elszámolási rendszert érintette, hanem a kereskedési „tároló” felületet/intézményt. Vagyis magát a tőzsdét, a tőzsde számláit érte támadás, nem a hálózaton működő, elszámolást végző számítógépeket.
Ma a különböző site-ok elleni támadások nem ritkák, hackertámadások áldozatai lehetnek bankok, kormányzati portálok, webshopok stb. A kriptodevizák elleni támadások is egyre gyakoribbak, 2014-ben Mt.Gox-tól loptak el mintegy 400 milliódollárnyi BTC-t. Az addig

[6] http://skillpool.blog.hu/2015/05/28/bankok_vs_blockchain [letöltés ideje: 2017.06.05.]
[7] D. Rambure and A.Nacamuli: PAyment Systems – From the Salt Mines to the Borad Room, PalgraveMacmillen Studies in Banking and Financial Institutions, Series Standing Order ISBN- 978—1-4C39-4872-4 (179.o.)
[8] http://skillpool.blog.hu/2015/05/28/bankok_vs_blockchain [letöltés ideje: 2017.03.15.]

kibocsátott BTC mintegy 6%-át tette ki a tőzsde számláiról ellopott mennyiség. Érdekes, hogy korábban is szivárgott el Bitcoin a tőzsde számláiról, de ennek ellenére a kereskedést nem függesztették fel, nem voltak komolyabb biztonsági intézkedések. A programozók és fejlesztők átvilágítása sem történt meg, holott erősen gyanús volt, hogy valamilyen formában részt vettek a lopásban, illetve elősegítették azt.[9]
A második legnagyobb támadást pedig a kínai Bifinex szenvedte el. A világ egyik legnagyobb BTC tőzsdéjétől 120.000 BTC-t loptak el. A hír hatására a BTC árfolyama jelentősen, mintegy 6,5%-kal visszaesett.[10]Majd a hír hivatalos megerősítését követően újabb 5,3%-ot zuhant az árfolyama.[11]
A 2008-as pénzügyi válságot követően a banki ügyfelek bizalma erősen megingott, ennek hatására kezdték szárnyaikat bontani a neo- és challenger bankok. A kezdetben startupként működő neobankok rohamos fejlődése már nem kérdés, a világ számos országában kísérlik meg a hagyományos banki kereteket túllépve tágítania jogi kereteket, a felhasználók számára mobilalkalmazás segítségével egyszerűsíteni a bankolást.2016-ra egy újfajta technológia vezérelt ügyfélközpontú pénzintézeti arculatkialakítása lett a cél. Ennek megvalósítása a FINTECH cégek nélkül elképzelhetetlen. [12]

III. 1. A FinTech cégek története

Mára a FinTech cégek fejlődése jelentősen felgyorsult. A hagyományos nagybankokkal versenyezve igyekeznek fejlett pénzügyi szolgáltatásokat nyújtania felhasználók számára, s lerövidíteni a tranzakciók teljesítési idejét. Cél az azonnali, gyors és biztonságos fizetések megvalósítása mobil eszközök igénybevételével.
A FinTech cégek „viktoriánus kora" 1851-re tehető, mikor Paul Julius Reuter saját pénzügyi-üzleti információs rendszert hozott létre. Ez volt az első olyan üzleti vállalkozás, amely az információszerzést és a tranzakciók időbeliségének fontosságát igyekezett kihasználni, s többlettámogatást nyújtani partnerei számára.[13] A 19. században a távíró rendszer vagy másképp a „Viktóriánus Internet" adott új lendületet a fejlődésnek, s nem sokkal ezután az 50-es években a bankkártyás fizetés forradalmasította a pénzügyi tranzakciók világát.1960-as években beköszöntő ATM-korszak jelentősen gyorsította a készpénzes fizetések megvalósítását. 1970-es évektől elektronikus kereskedési rendszerek már új szintre emelték a tőzsdei kereskedést, s ezt egészítette ki az 1980-as években megjelenő számítógépes hálózatok kiépülése. 1990-es évek internet forradalom, online kereskedési rendszerek megjelenése merőben új alapokra helyezte a nemzetközi deviza és értékpapír kereskedelmet, lehetővé téve a 0-24-es megbízásadást.
FinTech cégek virágzásának kulcsa, hogy új, olcsó, hatékony megoldásokat keresnek. Szolgáltatásaikkal a többnapos teljesítési határidők lecsökkenthetők, a tranzakciók szinte azonnal teljesülnek. A hagyományos elszámolóházi közvetítői tevékenységből adódó költségek eltűnnek, az úton lévő összegek volumene csökken, kisebb a hitel és nyitva szállítási kockázat. Ugyanakkor a Startup és Fintech cégek előretörése a hagyományos banki

[9]http://index.hu/tech/2014/02/27/valaki_ellopott_400_millio_dollarnyi_bitcoint/ [letöltés ideje: 2017.03.31.]
[10]http://index.hu/gazdasag/2016/08/03/kiraboltak_a_tozsdet_bedolt_a_bitcoin/ [letöltés ideje: 2017.03.30.]
[11]http://www.napi.hu/tozsdek-piacok/hackertamadas_miatt_zuhan_a_bitcoin.618795.html [letöltés ideje: 2017.05.20]
[12]http://burnmark.com/wp-content/uploads/2016/10/Burnmark%20Report%20Oct2016.pdf [letöltés ideje: 2017.05.12.]
[13]J. William, Financial Technology:FinTech: The Begginer's Guide To Financial Techonlogy, Kindle Edition 2016, E-book (Loc 516-533)

rendszereket is fejlődésre, fejlesztésekre készteti. Sok esetben ez együtt jár különböző pénzügyi cégek összeolvadásával. A fejlődés velejárója a hagyományos banki tevékenységek kiterjesztése és új szemléletmód megjelenése a banki szférában.
A bankok és a FinTech cégek azonos piacon, de igencsak eltérő helyzetből versenyeznek az ügyfelekért.[14] A Fintech cégek nagy előnye a rugalmasság, ami nem mondható el a hagyományos pénzintézetekről. A nagybankok fizetési szolgáltatásainál csak lassan kezdi felváltani az elektronikus megbízás továbbítás a telefaxot és telefont, és továbbra is fennáll a közvetítő rendszerek által okozott késdelem és többletköltség. A bankok hátrányban vannak a digitalizáció terén, ma még nem természetes velejárója a digitalizáció a banki ügyintézésnek.

III. 2. A digitális pénzek és FinTech cégek jövője

Sokan a Bitcoin, illetve a blockchain technológiát a jövő legnagyobb lehetőségének tekintik, azonban vannak, akik ezzel kapcsolatban merőben más véleményüknek adnak hangot. J.William [4] szerint a (Loc 419), a BTC kihal és a befektetők kerülni fogják, mint a pestisest. A bitcoin technológia önmagában nem lesz életképes,mert a Startupok életét is egyre szigorúbban fogják szabályozni, s ezáltal együttműködésre kényszerülnek a hagyományos pénzintézetekkel. A szerző mindenképp rövidtávú fellángolásnak tartja a BTC lázat, amelynek lecsengése után ugyan a technológia megmarad, de a szabályozási környezet átalakulásával veszít jelentőségéből.
Azonos elvek alapján fogják megítélni a startupokat és nagybankokat is. Elmosódik a ma még igen éles határvonal.[15]A fogyasztói elvárások drasztikusan megváltoztak, ezért a Fintech cégek mobil eszközökön is egyre több fizetési és elszámolási megoldást kínálnak, amely most még sok helyen hiányzó szolgáltatás a bankok részéről. Példának okáért a 0-24-es tranzakció lebonyolítása terén ma még a bankok nem versenyképesek. Ráadásul komplikált struktúra és bürokrácia nehezíti a nagybankok életét. A szereplők ugyanazon a küzdőhelyen végzik tevékenységüket, de más-más kihívásokkal kell szembenézniük. A digitalizáció még nem természetes velejárója a banki ügyek intézésének.[16]

III. 3. A BTC-technológia kiterjesztése

A Custom Media Technologies (dél-afrikai startup) a BTC segítségével igyekszik visszaszorítani a filmek és zenék kalóz változatait. A vállalkozás rejtett, digitális vízjellel igyekszik megjelölni a tartalmakat, s ehhez kapcsolna BTC-címet. A BTC-t az kapja, aki először tölti le az adott zenét vagy filmet a torrent avagy filmmegosztó oldalról. Ezután a BTC ügylet bekerül a blokkláncba. Persze ennek kapcsán felmerül, hogy milyen mértékű ellenszolgáltatás fejében hajlandóak a felhasználók erőforrásaikat a file-megosztók ellen használni.[17]
ABitcoin technológiában rejlő lehetőségeket jól példázza, hogy hamarosan létrejön az első Bitcoin-elven működő hagyományos tőzsde. ASX (Australian Securities Exchange) a 2018-as évben dönt a BTC-elven működő új rendszer bevezetéséről, amelynek tesztelése már elkezdődött.[18] A BTC technológia alkalmazása számos kormányzat és vezető pénzintézet menedzsmentjének napirendjén, jó példa erre Ausztrália, ahol a kormányzat a távközlés és a

[14] J. William, Financial Technology:FinTech: The Begginer's Guide To Financial Techonlogy, Kindle Edition 2016, E-book, (Loc 23)
[15] i.m. William 2016, E-book, (Loc451)
[16] i.m. William, 2016, E-book (Loc 507)
[17] Bitcoinnal a kalózok ellen? https://bitcoin.hu/bitcoinnal-a-kalozok-ellen/ [letöltés ideje: 2016.09.07.]
[18] http://www.portfolio.hu/vallalatok/it/hamarosan_jon_az_elso_bitcoinelven_mukodo_hagyomanyos_tozsde.236845.html [letöltés ideje: 2016.09.07.]

kereskedelem terén be kívánják vezetni a blokklánc technológiát, új alapokra helyezve a teljes infrastruktúrát.
Az Overstock Inc.[19] az első olyan platform, amely hivatalosan elfogadja a fizetéshez a BTC-t. Egyúttal bejelentette, hogy létrehozza saját kriptokötvény tőzsdéjét. Tervei szerint a T0 (Tee-Zero) kötvények kereskedelme a hagyományos T+3-as elszámolás helyett azonnal megvalósul, elsőként a vállalati ügyfelek részére.[20]
Az első szolgáltatók szerepe kiemelkedő lehet, amennyiben méretük és forgalmuk alapján képesek lehetnek a piacvezető szerepbetöltésére, hiszen így a standardok és működési keretek kialakításában aktívan részt vehetnek.[21]
Symbiont az első „smart securities" kibocsátó, amely a blokklánc technológián alapuló értékpapír kibocsátást valósított meg. A smart securities olyan értékpapír, amely tulajdonjoga és átruházása titkosított és osztott könyvelési technológiával valósul meg. A Symbiont hidat képez/átjárót a Wall Street és a blokkláncra épülő technológia között. A fejlesztés hatékony megoldás az értékpapír kibocsátók számára, hogy peer-to peer hálózaton kibocsássák, kereskedjék, kezeljék értékpapírjaikat.[22]

IV. A neobankok és challenger bankok térhódítása

„A modell lényege, hogy nincsenek bankfiókok, a kapcsolattartás az ügyfelek és a szolgáltató között csak online, illetve telefonos csatornákon zajlik, ami alacsonyabb költségeket jelent mindkét félnek, valamint egyszerűbb, átláthatóbb és gyorsabb bankolási lehetőséget nyújt az ügyfelek számára."[23]

Arra, hogy a neobank fogalma mit takar,nincs általánosan elfogadott definíció, lényege, hogy az ügyfelek hagyományos bankfiókok helyett online és/vagy telefonon intézik ügyeiket, maguk alakítják az általuk igénybe venni kívánt szolgáltatások kereteit. Tehát a szolgáltatóknak viszonylag rugalmas és egyénreszabható kereteket kell biztosítani,fontos, hogy a felhasználó egyedi igényei kerüljenek kielégítésre. A neobankok megálmodói erősen technológia központúak, a személyes ügyintézést nem tartják szükségesnek. A mobilbankolás újragondolása fontos tényező, a hagyományos folyószámla szolgáltatásokon túl megjelenik a mobil hitelügyintézés is a termékpalettán. Ennek megvalósítása általában valamilyen FINTEHC cég közreműködésével valósul meg.
A ma működő neo és challenger bankok top 10-es listája[24] alapján igyekszem az új szereplők nyújtotta előnyöket bemutatni. A ma legismertebb újítók például az Atom Bank (UK), a Fidor (Németország), a Monzo Bank (UK), a Moven (US). Megtaláljuk azonban a listán a páneurópai Mybank-ot, a német N26-ot, az Egyesül Államok-beli Simple-t. A sort pedig a szintén amerikai Starling, a brit Tandem UK és a kínai We Bank zárja. Az Egyesült Királyság olyannyira élen jár, hogy azAtom, a Tandem, a Starling, a Monzo Bank számára már banki licence került kiadásra. Ami azt jelenti, hogy a hagyományos bankokkal egyenértékű banki jogosítványokat kaptak.

[19] https://dailyfintech.com/2015/08/10/crypto-securities-crypto-trading-a-fintech-revolution-with-p2p-ingredients/ [letöltés ideje: 2017.06.05.]
[20] https://bravenewcoin.com/news/overstock-announces-cryptosecurity-exchange-and-worlds-first-crypto-bond/ (letöltés ideje: 2017.06.10)
[21] IBM: 2017-ben robban a blockchain technológia http://fintechradar.hu/penz/1001/ibm-2017-ben-robban-blockchain-technologia/ [letöltés ideje: 2017.03.15.]
[22] https://symbiont.io/; http://www.prnewswire.com/news-releases/symbiont-issues-first-ever-smart-securities-300123160.html [letöltés ideje: 2017.06.10.]
[23] http://fintechzone.hu/a-neobank-itthon-is-eletkepes-lehetne-nem/ [letöltés ideje: 2017.03.25.]
[24] http://fintechnews.ch/fintech/the-worlds-top-10-neo-and-challenger-banks-in-2016/6345/[letöltés ideje: 2017.05.20.]

A neo- és challenger bankok digitalizációra fókuszáló pénzintézetek/szolgáltatók, de nem összekeverendőek. Míg a neobank mobilalkalmazásokkal helyettesítenék a hagyományos bankolást, a challenger bankok azonos jogosítványokra törnek, mint a klasszikus pénzintézetek. Ez utóbbiak a hagyományos nagy bankokkal versengő, kisbankok, amelyek célja a verseny erősítése, a modern technológia beemelése a pénzügyi tranzakciók világába.[25]
Az Egyesült Királyságban az elmúlt 4 évben 30 banki kérelemből mindössze 8 volt sikeres, ennyien kaptak engedélyt a piacra lépésre. A világ más országaiban is hasonló tendencia figyelhető meg, így például az Egyesült Államokban, Németországban vagy Szingapúrban.

IV. 1. Németország

A német N26jelmondata, hogy „Futtasd az egész pénzügyi életedet mobilon!" 8 perc alatti számlanyitást ígér felhasználóinak, és azonnali SMS-visszaigazolást küld a tranzakciókról. (Ez egyelőre még nem mutat túl mindazon, amit egy hagyományos bank is nyújtani képes.) Az N26 ügyfele bárhol fizethet, ahol Mastercard logót lát. Adhat új PIN-kódot, letilthatja bankkártyáját stb., átutalást végezhet 19 devizában, befektetési, biztosítás hitel ügyintézést hajthat végre egyetlen alkalmazással. Money Beam szolgáltatása módot adazonnali pénzküldésre. Partnereknek, barátoknak egyetlen telefonszám vagy email-cím használatával elszámolhatnak egymás között. Azonnali, kisösszegű kifizetések történhetnek a rendszeren keresztül, mint pizzafutár, ételházhoz szállítás, futár, taxi. mozijegy stb.
Jó példaként említhető még a Fidor, amely a világ legrégebbi Fin-Tech Bankja. Az N26-hoz hasonlóan azonnali bankolást tesz lehetővé a Smart Girokonto (okos zsírószámla/folyószámla) segítségével. A Fidor célja emellettegy európai banki közösség kiépítése. A 2009-es alapítású bank web2-es alkalmazásokkal igyekszik a Social Banking megvalósítására, ami tulajdonképpen egy újfajta kommunikáció az ügyfélbizalom erősítésére. Always-on újfajta termékpalettát és alkalmazásokat kíván megvalósítani, figyelembe véve a felnövő millenniumi generáció igényeit. 60 másodperc alatt intézhető az egyszerű átutalás, bankkártya és telefon feltöltés, nemesfém és devizavásárlás. Többdíjat is nyert az elmúlt években,mint „bomlasztó", a hagyományos banki kereteket és szemléletet új szolgáltatásaival szétfeszítő pénzügyi szolgáltató (disruptive bank).[26]

IV. 2. Dánia: Lunar Way

Dániában is a folyamatos fejlesztés jeleit találjuk: akárcsak a crypto currency-k esetén, a mobil alkalmazással elérhető 0-24-es szolgáltatások kerülnek előtérbe. A célközönség az állandó mozgásban lévő, fiatal, kalandokat kereső generáció, amely a hagyományos bankfiókokat már nemigen veszi igénybe.[27]
A Lunar Way neobankként a helyi bankokkal működik együtt azért, hogy az ügyfelei biztonságban tudják a pénzüket. Az ügyfelek számára megnyugtató, hogy egy hagyományos bank gyakorol ellenőrzést az ügyfelek pénze fölött, emellett az együttműködés révén újfajta szolgáltatásokat is elérnek. A Lunar Way 30 munkatárssal dolgozik az ügyfélelégedettség érdekében. Ez viszonylag nagy fejlesztői és munkatársi csoportot jelent a kriptodevizák pár fős csapatához képest. A felhasználói vélemények fontos szerepet kapnak a bank további fejlesztéseiben. A Lunar Way a hagyományos bankokhoz képest jobb minőségű alkalmazásokat és szélesebbkörű funkcionalitást ígér. A biometrikus azonosítás lehetősége,

[25] Másmegközelítésben: „Viszonylag kis lakossági bankok, amelyek a nagybankokkal versengve működnek." https://en.oxforddictionaries.com/definition/challenger_bank [letöltés ideje: 2017.04.15.]
[26] https://www.fidor.de/about-fidor/about-us [letöltés ideje: 2017.04.16.]
[27] https://lunarway.com/about/ [letöltés ideje: 2017.03.25]

melyet alkalmaz, javítja a biztonságot. Ez a mai (hagyományos) bankoknál még nem általánosan bevett gyakorlat.[28]
Kevéssé formális tranzakciók, gyors kényelmes kártya befagyasztás, intelligens keresési funkció segíti a felhasználót. Az ügyfelek igénybe vehetik a gyors fizetés funkciót, saját célokat, alszámlákat definiálhatnak, megtervezhetik kiadásaikat, mobilalkalmazás segíti a tervezést és jelzi a célok elérésének állapotát, ezáltal elősegíti a tudatos költekezést. Az ügyfél pozitív megerősítést kapa célok elérésekor.

IV. 3. A pénzügyi fejlesztésekben élenjáró Egyesült Királyság

Pénzügyi fejlesztésekről lévén szó, az Egyesült Királyság esetében külön szólnunk kell az engedélyeztetési eljárásról. Az egységállamban a BoE (Bank of England), a Prudential Regulation Authority és aSolo Regulation by FCA (Financial Conduct Authority) által kötelezően előírt engedélyeztetési eljáráson kell „keresztülverekedniük" magukat a pénzügyi szolgáltatóknak. A 4 lépéses szigorú eljárás során számos szervezet „elvérzik". A bejutás, illetve talpon maradás, tehát önmagában egyfajta minőségi garancia.
A Starling Bank víziója,egy olyan világ, amelyben mindenki képes egészséges pénzügyi életet kialakítani és élvezni. Dolgozói saját magukat szenvedélyes csapatként írják le. A core team-et technikusok, művészek, pénzügyi szakemberek, tervezők és marketing szakemberek alkotják. Céljuk, hogy jobb bankot hozzanak létre, amely méltó az ügyfelek bizalmára.[29]
A másik fontos szereplő a brit piacon az Atom Bank**,** amely mára adigitális kihívó bankok csoportját erősíti, s amelyet 2014-ben alapítottak. Célja a magán ügyfelek mellett az üzleti ügyfelek professzionális kiszolgálása mobil alkalmazás segítségével.[30]

IV. 4. Az első páneurópai neobank

A MYBANK Biztonságos, egyszerű, megbízható, páneurópai, harmonizált elven működő rendszer. Jelenleg az egyetlen páneurópai neobank, amely közvetlen kapcsolatot teremt az ügyfélbankszámlája és üzleti bankja között. Ezáltal kiküszöböli a felesleges duplikált adatgyűjtést és tárolást az ügyfelekről, csökkentve az adminisztrációs költségeket és lerövidítve az üzleti folyamatokat.
Az Egyesült Államokban a pénzügyi szereplők működését az Office of the Controller of the Currency (OCC), a Department of Financial Services (DOFS) és a FATCA(Foreign Account Tax Compliance Act) előírásai szabályozzák.
Az amerikai piacon működő Moven szintén mobil applikációval hozza közelebb a bankolást az ügyfelekhez. A „next gen" szolgáltatásokat (agilis fejlesztések és felhő alapú szolgáltatások) a vállalakozások hatékonyságának szolgálatába állítja. Jelentős költségcsökkenést ígér és gyors elérését. Több mint 42000 ATM elérhető, az ügyfelek bankhoz való viszonyát igyekszik újraértelmezni a banki lehetőségek újfajta kiaknázásával. Saját magukról azt vallják, hogy technikusok, stratégák, tervezők, adatkutatók és pénzügyi szakemberek, akik a digitális és mobilvilágot igyekeznek az ügyfelek kiszolgálásának szolgálatába állítani az egyének életmódjához igazodva.[31]

[28] https://blog.lunarway.com/can-a-banking-app-do-everything-i-need-f1d6ef14407f#.faqqh3cv3 [letöltés ideje: 2017.03.25.]
[29] https://www.starlingbank.com/about/ [letöltés ideje: 2017.05.12.]
[30] http://www.techworld.com/startups/ranked-uks-new-breed-of-digital-only-challenger-banks-3635411/ [letöltés ideje: 2017.03.27.]
[31] https://moven.com/about/ (letöltés ideje: 2017.05.13.); https://moven.com/solutions/ [letöltés ideje: 2017.05.12.]

A Simple Bank az USA másik jelentős neobankja, amelyet 2009-ben alapítottak, és amely ugyancsak a már meglévő banki kapcsolatokra épít, széleskörű, ingyenes ATM-hálózattal. A szolgáltatások zöme ingyenes és mobil alkalmazás segítségével érhető el.[32]

IV. 5. Kína

A kínai renminbi-elszámolás egyre nagyobb teret hódít Európában. Kína Oroszországgal történő pénzügyi kooperációja – a bankkártyás fizetések és az új orosz fizetési rendszer kapcsán – egyre inkább erősíti Ázsia gazdasági erejét. Kína pénzügyi infrastruktúrája gyorsan fejlődik, a pénzügyi szolgáltatók körében diverzifikáció figyelhető meg, a szolgáltatások egyre inkább piacorientáltak. A fizetési rendszer gerincét a renminbi elszámolást biztosító People's Bank of China (Kína Népi Bankja) alkotja.[33]
A WeBank a Tencent Holdings Ltd., kínai internetes óriás leányvállalata, amely Kína első digitális kihívó bankja. A WeChat mintájára (mobil és social network alkalmazás) működik, webes alkalmazásaival széleskörű szolgáltatásokat nyújt az ügyfelek számára.
Kína a jüan klíring terjedésével folyamatosan helyet követel a pénzügyi nagyhatalmak térképén. Mára a BTC tranzakciók legnagyobb hányada a Kínához köthető, s a BIS szerint a világ 5. legnagyobb fogalmat bonyolító devizája a Jüan. (Vigna-Casey 2015 194.o.)A kriptodevizák igen népszerűek a kínai befektetők körében, annak ellenére, hogy a Bitcoint tiltók top 10-es listáján Kína is szerepel. [34]

IV. 6. Magyarország

Hazánk is igyekszik lépést tartani az elszámolási rendszerek rohamos fejlődésével, az azonnali utalás 5 másodpercen belüli teljesülése várhatóan 2019 közepére valósul meg az MNB döntésének értelmében. A GIRO Zrt. külön alrendszert hoz létre az azonnali utalások számára, kiegészítő adattáblával, amelyben az új azonosítók tárolódnak pl.: e-mail cím, telefonszám vagy adószám.[35]
A várható fejlesztések következtében elegendő lesz egy telefonszám vagy e-mail cím, hogy pénzátutalást kezdeményezzünk. Ez erősen hasonlít a blokk-lánc technológia feltételeire. Az innováció az e-mail-címek biztonsága is sok kérdést vet fel, hiszen mennyire biztonságos egy freemail-es vagy egy citromail-es e-mail-cím? Hány adatlopásról számol be a sajtó hetente? Mit tekinthetünk biztonságos e-mail fióknak, a bank feltehetően áthárítja az ügyfelekre az ebből eredő károkat. Mennyire kell értenie egy felhasználónak az internethez IT-biztonsági kérdésekhez?
Vannak persze más kérdések is: például, ha az egységesedés útján haladunk, hogyan lesz képes a rendszer különböző hosszúságú e-mail címeket használni? Hol marad a biztonság? Nem megy ez szembe a korábbi törekvésekkel?
A központi bankok is igyekeznek az ügyfél kényelmét szolgálni? Ha minden banki utalás is egyszerűsödik, kellenek-e a fintech cégek és a neobankok?
Ez is a központosítás része, hiszen, ha minden szolgáltató ugyanazt az infrastruktúrát használja, mi változik? Az MNB ugyanúgy minden adat birtokában lesz a fizető felekről…

[32] https://www.simple.com/about-us [Letöltés ideje: 2017.05.13.]
[33] X. KHEOPS Nemzetközi Tudományos Konferencia - „TUDOMÁNY ÉS FELELŐSSÉG" - fiatal kutatók tudományos fóruma - Előadás kötet Mór, 2015. április 20., Kriskó Andrea: Kína klíringrendszerei és a jüanelszámolás térhódítása, ISBN 978-963-89779-4-6 (342. o.)
[34] https://www.cryptocoinsnews.com/top-10-countries-bitcoin-banned/ [2017.06.05.]
[35] http://www.portfolio.hu/vallalatok/it/dontott_az_mnb_jon_az_azonnali_atutalas.12.246105.html [letöltés ideje: 2017.03.27.]

A fejlesztők sorába az OTP is belépett. Az OTP újabb bankfiók nyitása nélkül képzeli el a terjeszkedést, orosz online bankjára, a Touch Bank (Neobank) fejlesztésére 12 Mrd forintot fordít. Mindez azt mutatja, hogy már a legnagyobb hazai lakossági bank is komoly lépéseket tesz az új generáció igényeihez igazodó – személyes megjelenést már nem igénylő – ügyfélkiszolgálás irányába.[36]

Kicsúszik-e a kezünkből az irányítás? A Blockchain technológia által létrehozott piac transznacionális, s e jellegéből adódóan új, a nemzetgazdasági szempontokon túlmutató vizsgálatok kellenek a megértéséhez, feltérképezéséhez. Az internet lebontotta a hagyományos fizetések korlátait, teret enged a felhasználók számára, hogy a világ bármely tájáról tranzakciót kezdeményezzenek a nap 24 órájában. Amíg a felhasználó kötve van ezer szálon saját nemzeti valutájához (keresete, adózott jövedelme, adófizetésének stb. pénzneme), addig a virtuális térben a blokklánc alapú elszámolásokon keresztül áramló pénz (amint átváltásra kerül valamely kriptodevizára) elveszíti nemzeti jellegét.

V. Ausztrália az élre tör

Ausztráliában 8 kormányzati szabályozó testület[37] jóváhagyása szükséges a blokklánc alapú pénzügyi infrastruktúra kiépítéséhez. Ausztrália vezetőpozícióra tör a blockchain technológia alkalmazásában, nemcsak a pénzügyi, de a tőzsdei elszámolásokat is új alapokra kívánja helyezni. Ennek eszközét az osztott főkönyvi rendszer bevezetésében látja, amelyet ki akar terjeszteni a gazdaság megannyi szegmensére.

Ausztrália vizsgálja a blokklánc technológia széleskörű elterjesztésének lehetőségét a pénzügyi szolgáltatókon kívül az egészségügyben, a kereskedelemben, a kormányzati és távközlési szektorban is.[38]Fontos megemlíteni, hogy Ausztrália a mezőgazdasági ellátási láncra kiterjesztené az osztott könyvelési technológiát (DLT- ditributed ledger technology) technológiát.[39] A blockchain technológiától elsősorban költségcsökkentést várnak és azt, hogy az információmegosztás a felek (üzlet és adminisztrációs partnerek) között gyorsabbá, hatékonyabbá válik.

A Commonwealth Bank of Australia, a Wells Fargo-val és Brighann Cotton-szal partnerségben lebonyolította az első kereskedést blokklánc technológia segítségével (blokklánc, intelligens szerződés és IoT[40] ötvözete). Ezen kívül zajlik a technológia tesztelése a hagyományos egészségügyi nyilvántartórendszerek kiváltása érdekében.

[36] http://fintechzone.hu/webinar-otp-neobank-a-digitalis-bank/ [letöltés ideje: 2017.04.09.]

[37] Az Australian Securities and Investments Commission (ASIC), a Reserve Bank of Australia (RBA), az Australian Tax Office, az Australian Prudential Regulation Authority, az Australian Competition and Consumer Commission, a Office of the Australian Information Commissioner, az Australian Transaction Reports and Analysis Centre és a Digital Transformation Agency (Ausztrál Értékpapír- és Befektetési Bizottság (ASIC), az Ausztrál Nemzeti Bank (RBA), az Ausztrál Adóhivatal, az Ausztrál Prudenciális Szabályozó Hatóság, az Ausztrál Verseny- és Fogyasztóbizottság,az Ausztrál Tájékoztatási Biztos Hivatala, az Ausztrál Trankciós Jelentések és Elemzőközpontja valamint a Digitális Átalakítási Ügynökség)

[38] http://www.zdnet.com/article/blockchain-development-in-australia-overseen-by-eight-regulatory-bodies/[letöltés ideje: 2017.05.12.]

[39] http://www.data61.csiro.au/en/Our-expertise/Expertise-Strategic-insight/Blockchain[letöltés ideje: 2017.06.12.]

[40] Internet of Things: a dolgok internete, eszközök Internetes elérése révén történő kapcsolatteremtés háztartási és egyéb eszközökkel

VI. Összegzés

A FinTech cégek előretörése, a neo-és challenger bankok megjelenése – a technológiai váltáson túl - elsődlegesen a gazdasági válságot követő drasztikus ügyfélbizalom-vesztés eredménye. Az okostelefon penetráció folyamatos növekedése segíti a FINTECH cégek gyors terjeszkedését és a neo és challenger bankok rohamos térhódítását. Az új technológia olyan új pénzintézeti formát hozott létre, amely teljes digitalizációra törekszik.
A challenger bank többféle szolgáltatást és alkalmazást foglal magában, a digitális csatornák adta lehetőségek adják a szolgáltatások alapját. Az elérhető szolgáltatások köre kiterjed: a bankkártya, a hitelkártya, a fix összegű megtakarítás, a gyors megtakarítás, a folyószámlahitel, valamint a jelzáloghitel szolgáltatásokra.
A neo- és challenger Bankok működésének kulcsa az ügyfélbizalom és okostelefon penetráció folyamatos növekedése. Az on-demand[41] szolgáltatások terjedése - mint az Airbnb, UBER vagy egyszerűbb példaként a Google – elősegítik a digitális pénzügyek térnyerését. A felhasználók banki kereteken túl is kezdeményeznek fizetést, ezt igyekeznek minél gyorsabban, könnyen, 24 órás szolgáltatás keretében intézni. A mobil alkalmazások messzemenően képesek ezek támogatására. Itt lép a képbe a blockchain technológia, amely banki háttér nélkül is képes gyors fizetési szolgáltatás nyújtására.[42]
A blockchain technológia alkalmazása a pénzügyi elszámolások területén az open-loop és closed-loop rendszerek jellemzőit egyszerre hordozza. (Benson-Lofteness, 2013) Az closed-loop rendszerekhez hasonlóan felépítése egyszerű, nem igényel központi elszámoló intézményt - ezáltal az irányító, szabályozó funkció „kiesik" a rendszerből -, ennek ellenére a peer-to peer hálózatnak köszönhetően terjeszkedésében nem korlátozott, a closed-loop rendszerekkel ellentétben. A blokklánc alapú elszámolás abban is hasonlít a klasszikus elszámolóházi fizetésekhez, hogy tömeges tranzakciók lebonyolítására is alkalmas, de az RTGS-rendszerekhez hasonlóan szinte azonnali fizetést tesz lehetővé. Gyakorlatilag minden előnyös tulajdonsággal bír, amely népszerűvé teszi egyik vagy másik hagyományos fizetési módot.
Az Egyesült Királyság pénzügyi nagyhatalmi pozíciója a neo- és challanger bankok terén is megmutatkozik. Anglia igyekszik lépést tartani a technológia/technika fejlődésével, jól mutatja ezt, hogy a világon elsőként hozott létre olyan rendszert (VocaLink), amely azonnali VIBER-utalást tesz lehetővé mobil alkalmazás segítségével.[43] Ezzel az új szolgáltatással a kisvállalkozások életét igyekeznek elsősorban megkönnyíteni. Röviden elmondhatjuk, hogy ez az új mobil alkalmazás ötvözi a mobilhálózatok és az RTGS tranzakciók előnyeit, mindezt kedvező áron. 2013-ban több mint 10 Mrd ügyletet bonyolított le 5 trillió font értékben. Fontos szempont, hogy Nagy-Britanniában a technológia mellett a jogi keretek és szabályozás is adott az új – mobil technológián alapuló - bankok piacra lépéséhez, megelőzve ezzel a kontinens számos országát.
A kriptodevizák és kriptokötvények megjelenése új szintre emeli a pénzintézetek és FinTech cégek kapcsolatát, együttműködését. Egészséges versengés mellett szimbiózisban kezdenek működni partnereikkel. A blokklánc technológia széleskörű bevezetése és használata számos kérdést tartogat még a biztonság és jog terén. A technológia elterjesztésében Ausztrália vezető

[41] Felhő alapú szolgáltatások, amelyeknél könnyű a feliratkozás (akár egy hírlevélre), szüksége szerint igénybe vehetőek az erőforrások. https://www.techopedia.com/definition/26711/on-demand-service [letöltés ideje: 2017.04.15]
On-demand szolgáltatások: magukban foglalják az össze digitális alapú piacot, elsősorban a mobil alkalmazás alapúakat, amelyek teljes hozzáférést biztosítanak az áruk és szolgáltatások igénybevételéhez. https://theondemandeconomy.org/participants/ [letöltés ideje: 2017.04.15]
[42] http://burnmark.com/wp-content/uploads/2016/10/Burnmark%20Report%20Oct2016.pdf [letöltés ideje: 2017.05.12.]
[43] http://www.vocalink.com/about-vocalink.aspx [letöltés ideje: 2014.12.05.]

szereppel bír, célja, hogy közigazgatását, kereskedelmét, távközlési hálózatát és pénzügyeit is digitálisan megújítsa.
Látható, hogy a blockchain technológia nem áll meg az egyszerű deviza-elszámolásoknál, a nemesfém és értékpapír kereskedelem terén is helyet követel magának. Az ausztrál mintát követve a blokklánc technológia, az IoT és az intelligens szerződésötvözése bármely termék, szolgáltatás kereskedelmét lehetővé teheti. Ez a mechanizmus hasonlít leginkább a continous-linked settlemethez, hiszen az intelligens szerződések biztosíthatják a tranzakciók egymásutániságát.
Míg Európa és az Európai Unió jogrendszere nehezen tudja jogrendszerébe illeszteni a challenger bankokat, a blokklánc technológia alkalmazásában pedig erős szabályozottságra törekszik, addig Ausztrália szakítva a hagyományos kertekkel teljes közigazgatását, kereskedelmét, egészségügyi nyilvántartó rendszerét és pénzpiacát is az új technológia nyújtotta kertek között képzeli el.
Jól látható tendencia tehát, hogy a pénzügyi világválság hatására létrejövő újító pénzügyi cégek száma folyamatosan nő, a bankrendszer új szereplői a neo- és challenger bankok a bizalomvesztésből nyerték indulólendületüket, amelyet a mobiltechnológia fejlődése továbberősített. Mára a zsebünkben hordjuk a bankfiókunkat a világ bármely tájáról a nap huszonnégy órájában menedzselve pénzügyeinket.

Irodalomjegyzék

B. Guttmann, The Bitcoin Bible Gold Edition: All you need to know about bitcoins and more. Kindle Edition, 2014, E-book Guttmann, Benjamin (2014): The Bitcoin Bible, E-book

C. C. Benson and S. Lofteness, Payment Sytems in the U.S., Glenbrook Press Menlo Park, California, Kindle Edition, 2013, ISBN 978-0-9827897-3-5, E-book

J. William, Financial Technology:FinTech: The Begginer's Guide To Financial Techonlogy, Kindle Edition 2016, E-book

J. William, Blockchain: The Simple Guide To Everything You Need to Know, Kindle Edition 2016, E-book

D. Rambure and A. Nacamuli: Payment Systems – From the Salt Mines to the Borad Room, Palgrave Macmillen Studies in Banking and Financial Institutions, Series Standing Order ISBN- 978—1-4C39-4872-4

P.Vigna- M.J.Casey: The Age of Crypto Curreny, 2015, Picador St. Martin's Press New York, ISBN-978-1-250-06563-6

Bura Pál (2014): Crypto currency megoldások elemzése, (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, önálló laboratóriumi beszámoló 14-17.oldal)

X. KHEOPS Nemzetközi Tudományos Konferencia - „TUDOMÁNY ÉS FELELŐSSÉG" - fiatal kutatók tudományos fóruma - Előadás kötetMór, 2015. április 20. Kriskó Andrea: Kína klíringrendszerei és a jüanelszámolás térhódítása

Kriskó Andrea, PhD-hallgató
Széchenyi István Egyetem,Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola
E-mail:andrea.krisko@yahoo.com

Témavezető: Tatay Tibor, Dr. habil, Széchenyi István Egyetem

Lektor: Dr. Gregóczki Etelka PhD egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

A serdülőkori szerfogyasztás vizsgálata az érzelmi-önszabályozás képességével összefüggésben

Kriston Pálma, *Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged*
Pikó Bettina, *Szegedi Tudományegyetem Magatartástudományi Intézet, Szeged*

Célkitűzés: Az egészséget veszélyeztető magatartásbeli faktorok közé sorolható a legális és illegális szerek fogyasztása, melynek kiemelt időszaka - mind a kipróbálás és a rendszeres használat esetén - a serdülőkor. A szerfogyasztás kialakulásának hátterében számos társadalmi-kulturális és pszichés tényező állhat, ilyen például a személyiségfaktorokon belül az önszabályozás képessége. A serdülők körében detektálható érzelmi labilitás, az impulzuskontroll terén fellépő nehézségek az affektív szabályozás deficitjére utal, mely növelheti a szerhasználat kialakulásának esélyét. Kutatásunk célja volt feltárni felső tagozatos általános- és középiskolás fiatalok önszabályozási képességét a dohányzási és alkoholfogyasztási szokásokkal összefüggésben, nemi összehasonlítást is végezve. Minta és módszer: Ifjúságkutatásunkra 2016 tavaszán került sor Makón. Véletlenszerű kiválasztással összesen 1245 fő került a mintába, az átlagéletkor 16,15 (szórás=1,85) év volt. Az adatfelvétel önkitöltős kérdőívvel történt. Eredmények: A rendszeres dohányzás és alkoholfogyasztás szignifikánsan összefügg az érzelmi önszabályozás nehézségeivel: főként az impulzuskontroll problémájával és a szabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáféréssel. Továbbá a szerhasználat és az önszabályozás terén felfedezhetők nemi különbségek. Az alkoholfogyasztás havi prevalencia szintje a fiúknál bizonyult szignifikánsan magasabbnak, az érzelem-szabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés, és a célvezérelt viselkedés fenntartásának nehézsége viszont a lányoknál volt jelentősebb mértékű. Következtetések: Az érzelmi önszabályozás nehézsége szoros együttjárást mutat a rendszeres szerfogyasztással serdülőknél, következésképp a szerfogyasztásra irányuló prevenciós stratégiák mellett az önszabályozó képességet fejlesztő programok kidolgozása és alkalmazása is szükségszerű lehet iskolai környezetben. Ezen túl az önszabályozás és szerfogyasztás terén detektálható nemi különbségek megértéséhez indokolt lehet további vizsgálatok kezdeményezése.

Kulcsszavak: serdülőkor, dohányzás, alkoholfogyasztás, érzelemszabályozás

I. Bevezetés

Egyre több hazai és nemzetközi kutatás számol be a fiatalok körében megjelenő egészségproblémák gyakoriságáról. Noha a halálozási és megbetegedési mutatók tekintetében kedvező életszakaszról van szó, mégsem problémamentes időszak, melyre az egészségkárosító magatartásformák terjedése is egyre inkább felhívja a figyelmet (Pikó, 2010). A dohányzás és alkoholfogyasztás kipróbálásának és sok esetben addiktív használatának kezdete a serdülőkorra tehető (Albert, 2014). A prevenció szempontjából kulcsfontosságú azoknak a tényezőknek a megtalálása, melyek szerepet játszanak a fogyasztás elkezdésében és fenntartásában. A kutatások egy része az önszabályozás képességére, azon belül is az érzelmek szabályozásának működésére fókuszál (Siegel, 2014, Trinidad – Unger – Chou - Johnson 2004). Az elméleti megközelítések szerint a sérülékeny szelf a negatív érzelmek szabályozását a szerfogyasztás révén kísérli megvalósítani (Khantzian, 2003). Ebből kiindulva számos nemzetközi kutatás született a fiatalok szerhasználatának tanulmányozására az érzelmi önszabályozó képességükkel összefüggésben (Chassin - Flora - King, 2004, Weinstein - Mermelstein - Shiffman - Flay 2008). Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa legújabb Dél-alföldi ifjúságkutatásunkat, melynek fő célkitűzése volt feltérképezni a pszichológiai változók és a serdülők szerhasználatának kapcsolatát, valamint az esetleges nemi különbségeket is feltárni mind a szerhasználat és a szabályozás szintjében. Várható eredményeink a serdülők egészségfejlesztésével foglalkozó szakemberek számára fontos adalékul szolgálhatnak, mivel hazai szinten az érzelemszabályozás és a problémás egészségviselkedés kapcsolata kevéssé kutatott.

II. Témakifejtés

A serdülőkor kritikus életperiódusnak tekinthető időszak, melyet biológiai, pszichológiai és szociális változások egyaránt végigkísérnek (Hajduska, 2008). Ebben az életszakaszban bekövetkező változások gyakran idéznek elő stresszes állapotot, mely az egészségviselkedést és az egészségi állapotot jelentősen befolyásolja. A negatív érzelmekkel való téves megküzdés sok esetben vezethet addiktív szerhasználathoz, mely rövid és hosszú távon számos egészségproblémát okozhat (Pikó, 2007). Például a serdülőkorban rendszeressé váló dohányzással hozzák összefüggésbe a 40-59 éves korcsoportban megemelkedett tüdőrákban elhalálozók számát (Tompa, 2011). A serdülőkori prevenció tehát kiemelt jelentőségű a szerhasználat terén, melyre a népegészségügyi kutatások adatai is egyre inkább felhívják a figyelmet (Elekes, 2007).

A Nemzetközi Ifjúsági Dohányzás Felmérés 2013-as eredményei szerint a 13-15 évesek egyötöde alkalmi dohányos, 10%-uk pedig napi szinten cigarettázik (Balku – Demjén - Kimmel et al. 2013; idézi Arnold, 2014). Az Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása felmérések (Health Behaviour in School-aged Children /HBSC) – melyek különböző országok, köztük hazánk 5., 7., 9., és 11. évfolyamos tanulóinak egészségviselkedését és pszichoszociális egészségi állapotát elemzik meghatározott időközönként – legutóbbi 2014-es jelentése alapján a dohányzás kipróbálása és rendszeres használata csökkent a korábbi évekhez képest a fiatalok körében. Szignifikáns eltérést nem tapasztaltak a nemek között a dohányzás mértékében (Arnold, 2014). Hasonlóképp az Európai Iskolavizsgálat a fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásairól (The European School Survey Project on Alcohol and other Drugs /ESPAD) – mely 8 - 10. évfolyamokon térképezi fel a tanulók legális és illegális szerfogyasztását – 25 országra kiterjedő trendvizsgálata 2011-től folyamatos csökkenésről számolt be a dohányzás élet-, és havi prevalencia szintjében mindkét nemnél (Kraus – Molinaro – Monshouwer - Clancy et al. 2016). Az elmúlt években történő csökkenés ellenére azonban továbbra is magas a dohányosok aránya a serdülők körében (Arnold, 2014).

A dohányzás mellett az alkoholfogyasztás vizsgálata is kiemelt prioritással bír, melynek nagy mennyiségű és rendszeres fogyasztása hasonlóképp káros az egészségi állapotra nézve. A kutatások szerint az alkohol kipróbálásának aránya igen magas az iskoláskorúak körében. A HBSC jelentés 2014-es adatai szerint az évfolyamok emelkedésével növekszik a kipróbálók száma, a rendszeres fogyasztóknál stagnálás, néhány esetben kismértékű növekedés mutatkozott a 2010-es felméréshez képest. Nemi különbségeket is elemezve azt találták, hogy a fiúk nagyobb mennyiségben fogyasztanak alkoholt a lányokhoz képest (Arnold, 2014). Az ESPAD kutatás 2015-ös jelentésében hasonló eredményekről számolt be (Kraus et al. 2016).

A rizikóviselkedés, mint a túlzott szerfogyasztás megjelenését személyen belüli, személyközi és makroszintű tényezők együttesen alakítják (Arnold, 2014). Az analitikus szemléletű elképzelésekben a szerhasználat az érzelemszabályozás eszközeként jelenik meg. Már Freud is rámutatott arra, hogy a kémiai szerekkel való visszaélés hátterében a félelmetes külvilágtól, fájdalmaktól és csalódásoktól való elfordulás kísérlete érhető tetten (Kun – Demetrovics 2010, 504 o.). A szelf-medikációs megközelítés szintén abból indul ki, hogy az addiktív szerfogyasztás hátterében az egyéni szabályozás vulnerabilitása áll, amelyet diszfunkcionális érzelemszabályozó folyamatok, és egyfajta labilis érzelmi állapot jellemez (Khantzian, 2003). A pszichoaktív szerhasználat révén az egyén megkísérli a kellemetlen, negatív érzelmeit direkt módon csökkenteni, és a pozitív érzelmeket növelni (Wills - Hirki 1996; Cooper – Frone - Russell - Mudar 1995). Más tudományos elképzelések a szabályozás szélesebb körű aspektusaira hívják fel a figyelmet a szerfogyasztással kapcsolatban. Gratz és Roemer (2004) hangsúlyozza, hogy az érzelem-szabályozás olyan összetett képesség, mely az érzelmi intelligencia részeként magában foglalja az érzelmek megértését és tudatosítását, az érzelmek elfogadását, az impulzív viselkedés kontrollját negatív érzelmek megtapasztalásakor, és a szituációnak megfelelő érzelem-szabályozó stratégiák alkalmazását, ami lehetővé teszi az érzelmi válasz modulálását.

Az érzelem szabályozás ezen komplex képességének kialakulása azonban időigényes folyamat. A szabályozás központi feltétele egyrészt a kognitív kontrollért felelős agyterületek érése és strukturális kapcsolatának megszilárdulása a szocio-emocionális ingerek feldolgozásáért felelős limbikus és paralimbikus területekkel (Ochsner - Gross, 2008; Smith – Chein – Steinberg, 2013). A kutatások szerint az életkor előrehaladtával a figyelmi és érzelmi kontroll növekszik, mely lehetővé teszi a kellemetlen, zavaró érzelmi impulzusok gátlását, tudatos figyelmi folyamatokat felölelő adaptív stratégiák pl. fókuszváltás, figyelemelterelés alkalmazását. Ezzel párhuzamosan kialakul egy magasabb gondolkodási minőség is. A többszempontos gondolkodás biztosítja a saját és mások érzelmeinek jobb megértését, tudatosítását, az érzelmek árnyaltabb különbségeinek észlelését valamint adaptív gondolkodási stratégiák pl. perspektívaváltás, átértékelés alkalmazását érzelmileg releváns helyzetben (Garfenski - Kraaij - Spinhoven, 2001; Steinberg, 2005). Serdülőkorban a negatív érzelmek rövidebb és hosszabb (legalább egy héten keresztüli) időn át tartó fennállása, a hangulatingadozások gyakorisága jelentős, főként a kezdeti időszakban (Ahmed-Bittencourt - Hevitt, 2015). A vizsgálatok szerint a biológiai érés folyamatával összefüggésben áll az érzelmek nem megfelelő szabályozása, aminek következménye lehet az inadaptív egészségviselkedés (Ochsner – Gross 2008).

Az alkoholfogyasztás területén végzett kutatások egy része az érzelmek azonosítására fókuszál (Castellano, et al. 2015; Rózsa - Kun - Kökönyei - Demetrovics, 2013). Az érzelmi intelligencia fejlettségének és az érzelmek azonosításának, megértésének deficitje kimutatható a rendszeresen alkoholt fogyasztó serdülőknél (Trinidad – Unger – Chau - Johnson 2002). Más vizsgálatok az érzelemszabályozó stratégiák használatának hiányát, korlátozott hozzáférését találták jellemzőnek (Aldao - Nolen-Hoeksema - Schweizer 2010). További kutatások megfigyelték, hogy az internalizáló és externalizáló problémáktól szenvedő gyermekeknél és serdülőknél az alacsony önszabályozás és negatív emocionalitás növeli az alkohol

fogyasztásának rizikóját (Chassin - Flora - King, 2004). Wills és mtsai (2011) kutatásában hasonló eredményekre jutott: az alacsony érzelmi kontroll, amely magában foglalta az érzelmi reaktivitást, érzelmi labilitást és ruminációt (folyamatos őrlődés, rágódás a negatív érzelmeket kiváltó helyzeten) pozitív kapcsolatban állt az alkoholfogyasztással és a dohányzással, noha proximális hatások mint pl. a negatív életesemények mediálták ezt a kapcsolatot. Weinstein és mtsai (2008) serdülőkkel végzett vizsgálatában arról számoltak be, hogy az érzelmi labilitás és a nagyfokú hangulatingadozás rizikófaktora a dohányzásnak, és hangsúlyozták a napi szintű cigarettázás hangulatstabilizáló funkcióját körükben. Trinidad és mtsai (2002) kutatásának eredményei szerint a dohányzástól való tartózkodás és a kipróbálás késleltetése fejlettebb érzelmi azonosítási képességgel mutatott összefüggést a fiatalok körében.

Kutatásunk célja volt megvizsgálni a serdülőkorú fiatalok szerfogyasztásának, ezen belül dohányzás és alkoholfogyasztásának sajátosságait, a nemi különbségeket is figyelembe véve. Majd ezt követően tovább elemezni az érzelemszabályozás képességével összefüggésben. Kutatásunk lefolytatását a self-medikációs megközelítésből kiindulva kiemelt jelentőségűnek tartottuk, tekintettel a népegészségügyi statisztikák éves jelentéseire, melyek a serdülők körében továbbra is magas gyakoriságú szerhasználatra hívják fel a figyelmet, valamint a serdülőkor egyébként is érzékeny periódusára, melyet a megnövekedett érzelmi instabilitás, a kortársak felé irányuló hiperszenzitivitás és a kockázatvállalás jellemez, ami szintén hajlamosíthat káros szerhasználatra (Steinberg, 2005). Korábbi kutatások eredményei alapján feltételeztük, hogy az érzelmek szabályozásának nehézségei összefüggést mutatnak a rendszeres szerfogyasztással, valamint hogy mind a fogyasztás szintjében és a szabályozás terén nemi különbségek is tetten érhetők.

II. 1. Kutatás

A kutatásra 2016 tavaszán került sor a dél-alföldi régióban. Összesen 1245 tanuló került a mintába, 5 középiskolából és 3 általános iskolából véletlenszerű kiválasztással. Iskolatípus szerint a következő volt a megoszlás: gimnáziumi tanulók: 442 fő (35,5%); szakközépiskolai tanulók: 510 fő (41%), szakmunkásképzőbe járó tanulók: 114 fő (9%), általános iskola felső tagozatába járó tanulók: 179 fő (14,4%). Életkor szempontjából a diákok 12–23 év közöttiek, az átlagéletkor 16,15 (szórás=1,85). A nemek aránya a következőképpen alakult: fiúk 638 fő (51,2%), lányok 606 fő (48,7%). Az adatfelvételt önkitöltős kérdőíves módszerrel végeztük. A válaszadási arány 83%-os volt (1500 kérdőívből). A kutatás etikai engedélyeztetést követően, és a kérdőívek kiosztását megelőzően tájékoztattuk a tanulókat a kutatás céljáról (a 18 éven aluli diákoktól szülői engedélyt kértünk), és ismertettük a kitöltésre vonatkozó instrukciókat. Hangsúlyoztuk a részvétel önkéntességét és az anonimitást. A kérdőívek kitöltése előzetes tesztelésre alapozva kb. 30 percet vett igénybe.

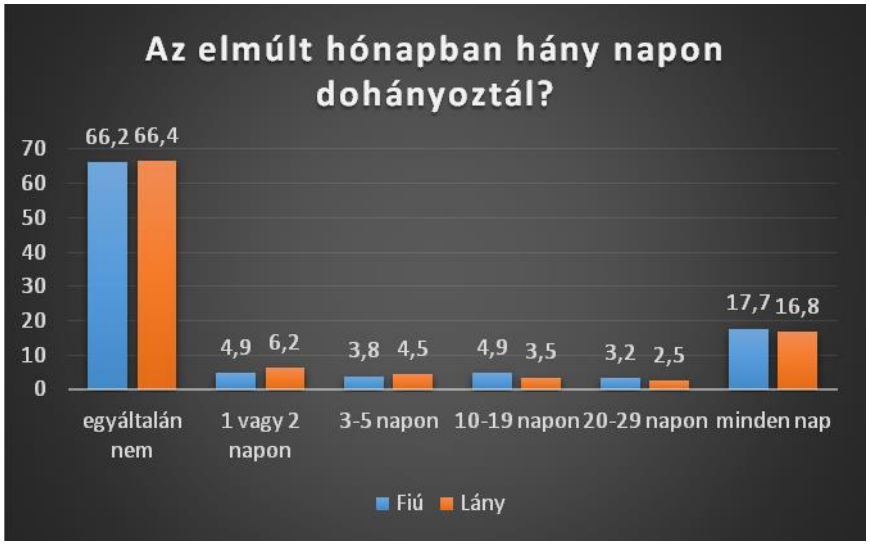
A szerhasználat vizsgálatához rákérdeztünk a rendszeres dohányzás és alkoholfogyasztás mértékére. A dohányzást az alábbi két kérdéssel mértük: (1) „Az elmúlt hónapban, amikor dohányoztál átlagosan mennyit szívtál egy nap alatt?” Az alábbi válaszkategóriákat lehetett jelölni: 0=semennyit az elmúlt hónapban; 1=kevesebb, mint 1 szálat; 2=naponta egyet; 3=2-5 szálat; 4=6-10 szálat; 5=11-20 szálat; 6=több mint 20 szálat. (2) „Az elmúlt hónapban hány napon dohányoztál?” Válaszkategóriák: 0=egyáltalán nem; 1=Egy vagy két napon; 3=3-5 napon; 4=10-19 napon; 5=20-29 napon; 6=minden nap. Az alkoholfogyasztás vizsgálatánál a rendszeres használat mellett a fogyasztás szélsőséges formájára is rákérdeztünk: (1) „Az elmúlt hónapban hány napon ittál legalább egy pohár alkoholtartalmú italt?” Válaszkategóriák: 1=egyáltalán nem; 2=egy vagy két napon; 3=3-5 napon; 4=6-9 napon; 5=20-29 napon; 6=minden nap. (2) „Eddigi életed során hányszor ittál alkoholt, hogy lerészegedtél tőle?” Válaszkategóriák: 0=egyszer sem; 1=egyszer vagy kétszer; 2=3-9 alkalommal; 3=10 alkalommal vagy ennél többször.

Az érzelemszabályozás méréséhez felhasználtuk a magyar nyelvre is adaptált Érzelemszabályozás Nehézségei Kérdőívet (Difficulties in Emotion Regulation Scale - DERS; Gratz - Roemer 2004; Kökönyei, 2008). Az érzelmi diszreguláció mértékét ötfokozatú, Likert-típusú skálán értékeltük. A skála összesen 36 tételből áll, mely az alábbi faktorokat tartalmazza: érzelmi reakciók elfogadhatatlansága: a személy az átélt negatív érzelmekre intenzív negatív érzelmekkel reagál; pl.: „*Amikor zaklatott vagyok, az érzelmeim nyomasztanak";* impulzuskontroll nehézségek: a viselkedés szabályozásának nehézsége negatív érzelmek fennállásakor; pl.: „*Amikor zaklatott vagyok, nehezen tudok uralkodni magamon";* célvezérelt viselkedés fenntartásának nehézsége: a célirányos viselkedésre, feladatra való összpontosítás nehézsége negatív emóciók esetén pl. „*Amikor zaklatott vagyok, nehezen tudok koncentrálni*"; Érzelemszabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés: pl. „*Amikor zaklatott vagyok hosszú ideig tart, hogy újra jól érezzem magam"*; Érzelmi tudatosság hiánya: érzelmi reakciókra figyelés nehézsége pl. „*Odafigyelek arra amit érzek"*; Érzelmi tisztaság hiánya: a megélt érzelem azonosításának nehézsége pl. „*Nehezen tudok értelmet tulajdonítani az érzelmeimnek"*. Az összesített pontértékek 36 – 180 között váltakozhattak. A magasabb pontszám a szabályozás nagyobb nehézségét mutatja. A kérdőív belső konzisztenciája megfelelő volt mintánkon: Cronbach alpha=0,90.

Az adatelemezést SPSS for MS Windows 17.0 statisztikai programcsomaggal végeztük, a maximum szignifikancia szint 0,05 volt. A leíró statisztikai részben kereszttábla- elemzéssel megvizsgáltuk a dohányzás és szerfogyasztás havi gyakoriságát mindkét nemnél, majd kétmintás t-próbával az érzelemszabályozás különbségeit is. A szerfogyasztás és a szabályozás nehézségei közötti összefüggést Spearman-féle korrelációs eljárással (rho) teszteltük.

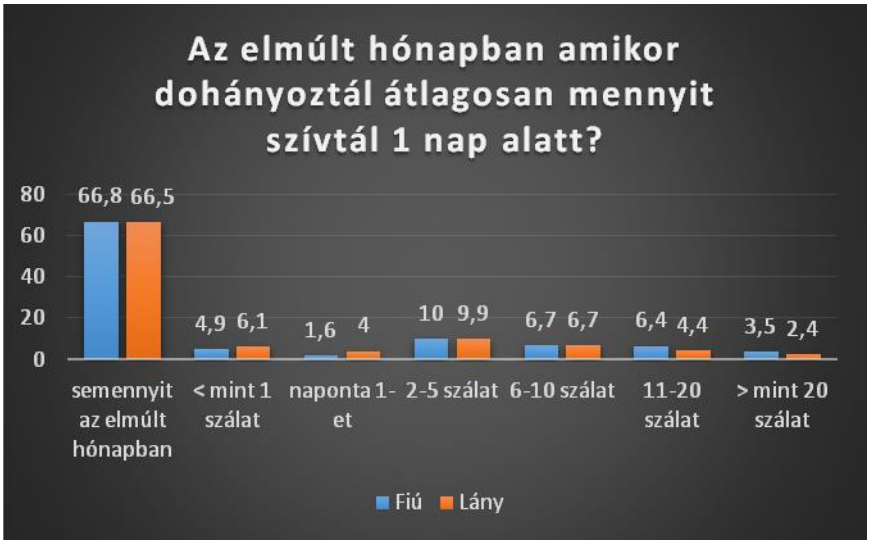
III. Eredmények

Az 1. ábra mutatja be a dohányzás havi gyakoriságának adatait a nemek tükrében. A diagram alapján elmondható, hogy a fogyasztás mértékében nem találtunk statisztikailag jelentős különbséget a fiúk és lányok között ($\chi(6)=10,89$; $p>0,5$). Mindkét alcsoportban azok aránya a legmagasabb, akik az elmúlt hónapban egyáltalán nem gyújtottak rá (fiú: 66,2%; lány: 66,4%), őket követi a napi szinten cigarettázók száma (fiú: 17,7%; lány:16,8%).

1. ábra. Dohányzás havi gyakorisági adatai nemenként (havi prevalencia szint, százalékos értékek)

A 2. ábra az elmúlt hónapon fogyasztott cigaretta átlagos napi mennyiségét mutatja be. Az előzőhöz hasonlóan nem találtunk szignifikáns eltérést a dohányzás mértékében a nemek között ($\chi(5)=2,18$; $p>0,5$). A kérdezettek többsége semennyit nem fogyasztott az elmúlt hónapban (fiúk: 66,8%; lányok: 66,5%), egyharmaduk viszont napi szinten cigarettázik, legtöbben 2-5 szálat (fiúk: 10%, lányok: 9,9%).

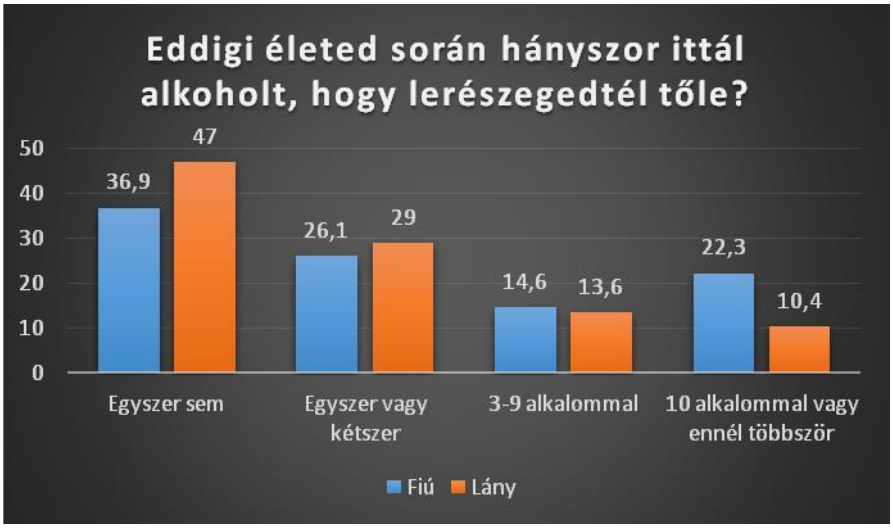
2. ábra. Dohányzás havi gyakorisági adatai nemenként (havi prevalencia szint, százalékos értékek)

A 3. ábra jeleníti meg az alkoholfogyasztás nemi különbségeit. A diagramból leolvasható, hogy a kérdezettek több mint fele ivott az elmúlt hónapban legalább 1 vagy 2 napon alkoholtartalmú italt (fiúk: 60,3%; lányok: 64,3%). Míg a lányok jellemzően kisebb mennyiségben, a fiúk jelentősen nagyobb mértékben. A különbségek statisztikailag is igazoltak: $\chi(5)=23,78$; $p<0,001$).

3. ábra. Alkohol fogyasztás havi gyakorisági adatai nemenként (havi prevalencia szint, százalékos értékek)

Az utolsó ábra szemlélteti az alkoholfogyasztás szélsőséges formáját, a lerészegedés mértékét az iskoláskorúak körében. A kérdezettek több, mint fele volt már valaha részeg (fiúk: 63%; lányok: 53%). A nemi összehasonlítás során az előző adatokhoz hasonló különbségek mutatkoztak. A lányok egyharmada egyszer vagy kétszer fogyasztott élete során nagyobb mennyiségű, a lerészegedéshez elégséges alkoholt, a fiúk ennél jóval többször. Kiemelkedő különbség, hogy egyötödük (22,3%) 10 alkalommal, vagy ennél is többször a lányokhoz képest. A nemek közötti eltérés statisztikailag szintén igazoltnak tekinthető: $\chi(3)=31,5$; $p<0,001$.

4. ábra. Szélsőséges alkohol fogyasztás havi gyakorisági adatai nemenként (havi prevalencia szint, százalékos értékek)

Az 1. táblázat mutatja be az érzelemszabályozás nehézségei kérdőíven szerzett pontértékeket a teljes mintán és a nemek között. A pontértékek alapján az érzelemszabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés bizonyult a legnagyobb nehézségnek a teljes mintán. A nemi különbségeket elemezve a t-statisztikához tartozó szignifikancia értékekből megállapítható, hogy az érzelemszabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés -- $t(1)=-2,33$ $p<0,5$; és a célvezérelt viselkedés fenntartásának nehézsége $t(1)=-4,03$ $p<0,001$ -- mutatott jelentős különbséget a fiúk és a lányok között. Mindkét esetben a lányok átlagértékei bizonyultak magasabbnak, vagyis negatív érzelmek fennállásakor a szabályozó stratégiákhoz való hozzáférés és a célirányos viselkedés fenntartása nagyobb nehézséget jelent számukra a fiúkhoz képest.

1. táblázat: Az érzelemszabályozás nehézségei kérdőív leíró statisztikája nemenként

	Teljes minta	Fiúk	Lányok	t-érték
	Átlag (SD)	Átlag (SD)	Átlag (SD)	
DERS Összpontszám	89,21 (16,66)	89,14 (17,23)	89,28 (16,11)	-0,14
Érzelemszabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés	18,72 (6,65)	18,25 (6,63)	19,17 (6,64)	-2,33*
Impulzuskontroll nehézségek	13,66 (4,43)	13,59 (4,42)	13,73 (4,44)	-0,52
Célvezérelt viselkedés fenntartásának a nehézsége	12,92 (4,21)	12,42 (4,00)	13,43 (4,35)	-4,03***
Érzelmi reakciók elfogadhatatlansága	13,40 (4,63)	13,44 (4,75)	13,35 (4,89)	0,34

Érzelmi tudatosság hiánya	15,90 (4,09)	16,09 (4,03)	15,70 (4,15)	0,66
Érzelmi tisztaság hiánya	12,07 (2,99)	12,07 (2,99)	12,06 (2,99)	0,10

*Kétmintás t-próba: p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001*

A 2. táblázat mutatja be az érzelemszabályozás nehézségei kérdőív és a dohányzás, alkoholfogyasztás gyakorisági mutatói közötti összefüggéseket. A korrelációs eredmények alapján elmondható, hogy kismértékű pozitív irányú együttjárás mutatkozott az egyes szerhasználati formák és a szabályozás nehézségei között. A célvezérelt viselkedés fenntartásának a nehézsége, az impulzuskontroll nehézségek, a szabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés, az érzelmi reakciók elfogadhatatlansága és az érzelmi tisztaság hiánya összefüggést mutatott a dohányzás havi gyakoriságával, melyek közül az impulzuskontroll (rho=0,17***) és a célirányos viselkedés fenntartásának nehézsége (rho=0,15***) volt kiemelkedő. Vagyis a szabályozás nehézségének ezen területei magasabb mértékű fogyasztással járnak együtt. Hasonlóképp alkoholfogyasztásnál, főként szélsőséges formájánál, a lerészegedésnél is kimutatható volt az érzelemszabályozás nehézsége: a szabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés (rho=0,11***), a célirányos viselkedés fenntartásának problémája (rho=0,09***), és az impulzuskontroll (rho=0,10***) deficitje. Ez utóbbi különösen lerészegedésnél volt jelentősebb mértékű (rho =0,16***).

2. táblázat: Az érzelemszabályozás nehézségei kérdőív és a szerfogyasztás gyakoriságának korrelációs értékei

	DERS Érzelmi reakciók elfogadhatatlansága	DERS Impulzuskontroll nehézségek	DERS Érzelem szabályozó stratégiákhoz korlátozott hozzáférés	DERS Célvezérelt viselkedés fenntartásának a nehézsége	DERS Érzelmi tudatosság hiánya	DERS Érzelmi tisztaság hiánya
Dohányzás (napi mennyiség)	0,12***	0,16***	0,14***	0,15***	0,00	0,08**
Dohányzás (átlagos mennyiség/nap)	0,12***	0,17***	0,14***	0,15***	0,02	0,10***
Alkoholfogyasztás (napi mennyiség)	0,06	0,10***	0,11***	0,09**	0,00	0,05
Lerészegedés (mennyiség)	0,08*	0,16***	0,12***	0,07*	0,11	0,06

*Spearman korrelációs együtthatók (rho): *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001*

IV. Összefoglalás

A serdülőkori szerfogyasztás vizsgálata kiemelt prioritással bír, mivel a fiatalkorban kialakuló egészségtelen életmódbeli szokások, egészségkárosító magatartásformák számos egészségproblémát okozhatnak rövid és hosszú távon, valamint hozzájárulnak hazánk vezető halálokaihoz, megbetegedéseihez (Tompa, 2008; Albert, 2014). A dohányzás havi gyakoriságának elemzésénél a hazai és nemzetközi adatokkal egyező eredményt kaptunk. A fiatalok egyharmada dohányzik rendszeresen, ami tükrözi a nagymintás felméréseken tapasztalt

csökkenést (Albert, 2014). Nem találtunk szignifikáns eltérést a fiúk és lányok között a mennyiség tekintetében, ez korábbi dél-alföldi régióban végzett vizsgálatunkkal is egyező eredmény (Kriston - Pikó, 2016). A nemek közötti különbség sem életprevalencia, sem havi prevalencia szinten nem érvényesül. Az ESPAD vizsgálatok adatai is szemléltetik ezt, amely szerint a 2000-es évektől folyamatos csökkenés volt megfigyelhető a dohányzás mértékében, ráadásul mára a fiúk és lányok fogyasztási szintje között teljesen eltűnt a különbség (Kaus et al. 2016). Alkoholfogyasztásnál, különösen annak szélsőséges formájánál (lerészegedés, nagyivás) viszont a kutatások szerint továbbra is jelentős a nemek közötti különbség, ami a vizsgálatunkból is kitűnt. A fiúk nagyobb mennyiségben fogyasztanak alkoholtartalmú italokat a lányokhoz képest. A szerhasználatban jelentkező nemi különbségek fennmaradásának, illetve eltűnésének megértéséhez szükséges lehet olyan kutatások kezdeményezése, melyek a szerfogyasztással kapcsolatos attitűdök és a fogyasztás motivációs hátterének feltérképezését célozzák meg.

Jelen vizsgálatunkban a szerfogyasztás sajátosságainak feltárása mellett a serdülőkorúak érzelmi önszabályozó képességét is elemeztük, melyek korábbi irodalmak alapján kapcsolatban állnak a káros szerhasználattal (Siegel, 2015, Will et al. 2011). Az érzelmi önszabályozás olyan komplex képesség, mely lehetővé teszi az érzelmek azonosítását, megértését, az érzelmi válasz szándékos kontrollját szituációnak megfelelő stratégiák kiválasztása révén (Gratz - Roemer 2004). A szabályozás fejlődése hosszantartó folyamat, melyhez adott kérgi struktúrák finomodása, más területekkel való kapcsolatok kiépülése, megszilárdulása szükséges (Steinberg, 2005). Az átalakulás folyamata a serdülőkort is érinti, amelynek főként kezdeti időszakában megfigyelhető a fokozott kockázatvállalás, impulzivitás, hangulati labilitás az affektív jutalom feldolgozó rendszer és a kognitív kontrollért felelős rendszer aszinkron fejlődése következtében (Ahmed – Bittencourt – Hevitt - Seastian 2015; Geier, 2013). Az önszabályozás vulnerabilitása a kognitív kontroll elégtelen működésével, a szociális, érzelmi ingerekre érzékeny, a jutalom feldolgozásáért felelős rendszer aktivációjával állhat összefüggésben érzelmileg releváns helyzetekben (Steinberg, 2007). A serdülőkorban kialakuló szerfogyasztás feltehetően az érzelemszabályozás eszközeként jelenik meg, amely a negatív érzelmek csillapítását és a pozitív érzelmek növelését szolgálja (Cooper - Frone - Russel - Mudar 1995; Wills - Hirki 1996).

Hipotézisünk, mely szerint a dohányzás és alkoholfogyasztás pozitív irányú összefüggést mutat az érzelemszabályozás nehézségeivel, igazolást nyert. Főként a szabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés és az impulzuskontroll területén jelentkeztek nehézségek, melyek a szerfogyasztás havi gyakoriságában is megmutatkoztak. A nemi eltérések vizsgálatánál kimutattuk, hogy a lányok körében jelentősebb a szabályozás deficitje. Az érzelemszabályozó stratégiákhoz való korlátozott hozzáférés és a célvezérelt viselkedés fenntartásának nehézsége volt kiemelkedő náluk a fiúkhoz képest. Ez a különbség adódhat egyrészt a társadalmunkra jellemző nemi szerepelvárásokból: a lányok sokkal nyíltabban kommunikálhatják érzéseiket, ebből fakadóan érzékenyebben reagálnak a stresszre, könnyebben felismerik a lehetséges stresszorokat. A fiúk számára a tradicionális maszkulin férfiképpel összeférhetetlen a sebezhetőség, az érzelmek és azok szabályozása terén fellépő nehézségek kimutatása (Csabai - Molnár 2009). A pontosabb megértéshez azonban szükséges lehet olyan vizsgálatok indítása a jövőben, melyek az önbevalláson alapuló kérdőíveken túl empirikus alapú szituációs tesztekkel vizsgálják az érzelmek megértését és szabályozását a fiatalok körében (Nagy - Magyaródi - Séllei 2015).

Összességében elmondható, hogy a fiatalok szerfogyasztásával kapcsolatos eredményeink – a fogyasztás mértéke és a nemi különbségek szempontjából - egybecsengenek korábbi nagymintás kutatások adataival. Sikerült kimutatnunk az érzelemszabályozás nehézségei és a fokozott szerhasználat közötti pozitív kapcsolatot, valamint a szabályozás nehézségei közötti nemi különbséget. Kutatásunk fontos kiindulópontot jelenthet olyan

egészségfejlesztő programok megtervezéséhez, melyek az addiktív szerfogyasztás megelőzésével együtt célul tűzik ki az iskoláskorú fiatalok érzelmi készségeinek fejlesztését is.

IV. 1. Limitációk, jövőbeli kutatási lehetőségek

Végezetül szeretnénk a kutatás korlátaira is felhívni a figyelmet. Egyrészről a vizsgálat keresztmetszeti jellegű volt. E jelleg és a kismértékű korrelációs kapcsolatok miatt oksági összefüggések megállapítását jelen vizsgálatunk nem teszi lehetővé. Ennek ellenére sikerült megerősíteni a kapcsolatot az érzelmi impulzusok nem megfelelő kezelése, a szabályozó stratégiákhoz való hozzáférés deficitje és a legális szerek rendszeres használata között. Másrészről kutatásunkat önbevalláson alapuló kérdőíves módszerrel végeztük, így eredményeinket torzíthatják a szociális kívánalmaknak megfelelő válaszadások. Az érzelemszabályozás képességének tesztalapú mérése: érzelmi szituációkra adott válaszadási stratégiák elemzése (Nagy et al., 2005) kiküszöbölheti ezeket a jövőben Szintén további, többváltozós elemzések szükségesek a szerfogyasztás és az érzelmi szabályozási stratégiák közötti kapcsolatok komplex megértéséhez.

Irodalomjegyzék

Ahmed, S. P. - Bittencourt-Hewitt, A. - Sebastian, C. L.: Neurocognitive bases of emotion regulation development in adolescence. Developmental Cognitive Neuroscience. 2015. Vol. 15. pp. 11-25.

Arnold, P.: *Dohányzási szokások*. In: Németh, Á. - Költő A. (eds.): Egészség és egészségmagatartás iskoláskorban. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest, 2014. pp. 47-57.

Arnold, P.: *Alkoholfogyasztási szokások*. In: Németh, Á. - Költő A. (eds.): Egészség és egészségmagatartás iskoláskorban. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest, 2014. pp. 58-72.

Aldao, A. - Nolen-Hoeksema, S. - Schweizer, S.: Emotion-regulation strategies across psychopathology: a meta-analytic review. Clinical Psychology. 2015. Vol. 30. pp. 217–237.

Bóna, A. - Kun, B. - Kökönyei, Gy. - Demetrovics Zs.: Az affektív szabályozás zavarai és következményei. Evészavarok és addiktív betegségek. Magyar Pszichológia Szemle. 2013. Vol. 68. no. 1. pp. 71-88.

Castellano, F. – Bartoli, F. – Crocamo, C. – Gamba, G. – Tremolada, M. – Santambrogio, J. – Clerici, M. – Carrá, G. Facial emotion recognition in alcohol and substance use disorders: A meta-analysis. Neuroscience and Behavioral Reviews. 2015. Vol. 59. 147-154.

Chassin, L. - Flora, D. B. - King, K. M.: Trajectories of alcohol and drug use and dependence from adolescence to adulthood: The effects of familial alcoholism and personality. Journal of Abnormal Psychology. 2004. Vol. 113. no. 4. pp. 483–498.

Cooper, M. L. - Frone, M. R. - Russell, M. - Mudar, P.: Drinking to regulate positive and negative emotions: A motivational model of alcohol use. Journal of Personality and Social Psychology. 1995. Vol. 69. pp. 990–1005.

Csabai, M. - Molnár, P.: Orvosi pszichológia és klinikai egészségpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest, 2009.

Elekes, Zs.: Egy változó kor ifjúsága. L' Hartmann Kiadó. Budapest, 2007.
Garfenski N. - Kraaij, V. - Spinhoven, P.: Negative life events, cognitive emotional regulation and emotional problems. Personality and Individual Differences. 2001. Vol. 1. pp. 1311-1327.

Geier, C. F. Adolescent cognitive control and reward processing: Implications for risk taking and substance use. Hormones and Behaviors. 2013. Vol. 64. no. 2. pp. 333-342.

Gratz, K. L., - Roemer, L.: Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment. 2004. Vol. 26. pp. 41–54.

Hajduska, M.: Krízislélektan. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2008.

Khantzian, E. J.: Understanding addictive vulnerability: An evolving psychodynamic perspective. Neuro-psychoanalysis. 2003. Vol. 5. pp. 5–21.

Kökönyei, Gy.: Érzelemszabályozás krónikus fájdalomban. Budapest, 2008.
http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/2008/kokonyei_gyongyi_phd.pdf [letöltés ideje: 2017. 05. 15.]

Kun, B. – Demetrovics, Zs.: Az érzelmi intelligencia szerepe az addikciós zavarokban. Psychiatria Hungarica. 2010. Vol. 25. no. 6. pp. 503-524.

Kraus, L. - Guttormsson, U. - Leifman, H. - Arpa, S. - Molinaro, S. et al.: ESPAD Report 2015.: Publications Office of the European Union. Luxemburg, 2016.

Kriston, P. - Pikó B.: Serdülőkorú fiatalok rizikómagatartásának elemzése önminősített egészségi állapotukkal összefüggésben. Népegészségügy. 2016. Vol. 94. no. 1. pp. 22-32.

Kun, B. - Balázs, H. - Kapitány-Fövény, M. - Rózsa, S. - Kő, N. - Demetrovics, Zs.: Az érzelmi tudatosság szintjei skála (LEAS-A-HU) hazai adaptációja. Pszichológia. 2011. Vol. 31. no. 4. pp. 341-358.

Nagy, H. - Magyaródi, T, - Séllei B.: A képességalapú érzelmi intelligencia: új paradigmák a tesztfejlesztésben és pontozásban. Hazai tapasztalatok az érzelemmegértés és érzelemszabályozás szituációs tesztekkel. Magyar Pszichológia Szemle. 2015. Vol. 70. no. 4/7. pp. 827-846.

Ochsner, K. - Gross, J.: Cognitive emotion regulation insights from socialcognitive and affective neuroscience. Current Directios in Psychological Science. 2008. Vol. 17. pp. 153-158.

Pikó, B.: Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban. L' Hartmann Kiadó. Budapest, 2007.

Pikó, B.: Szegedi Ifjúságkutatás 2000-2008.: *Káros szenvedélyek és depresszív tünetegyüttes előfordulása serdülők körében.* In.: Pikó B. (eds.): Védőfaktorok nyomában. L'Hartmann Kiadó, Budapest, 2010. pp. 39-53.

Siegel, J. P.: Emotional regulaton in adolescent substance use disorders: rethinking risk. Journal of Child and Adolescent Substance Abuse. 2015. Vol. 24. pp. 67-79.

Smith, A. R. – Chein, J. – Steinberg, L. Impact of socio-emotional context, brain development, and pubertal maturation on adolescent risk-taking. Hormones and Behavior. Volt. 64. no. 2. pp. 323 – 332.

Steinberg, L.: Cognitive and affective development in adolescence. TRENDS in Cognitive Sciences. 2005. Vol. 9. no. 2. pp. 69-74.

Steinberg, L.: Risk taking in adolescence. New perspectives from brain and behavioral science. Association for Psychological Science. 2007. Vol. 16. no. 2. pp. 55-59.

Tirindad, D. R. – Unger, J. B. – Chou, C. P. – Johnson, C. A.: The protective association of emotional intelligence with psychosocial smoking risk factors for adolescents. Personality and Individual Differences. 2004. Vol. 36. no.4. pp. 945–954.

Tompa, A.: A daganatos betegségek előfordulása, a hazai és nemzetközi helyzet ismertetése. Magyar Tudomány. 2011. Vol. 11. pp. 1333- 1345.

Trinidad, D. R. – Unger, J. B. – Chou, C. P. – Johnson, C. A.: The protective association of emotional intelligence with psychosocial smoking risk factors for adolescents. Personality and Individual Differences. 2004. Vol. 36. no.4. pp. 945–954.

Weinstein, S. M. - Mermelstein, R. - Shiffman, S. - Flay, B.: Mood variability and cigarette smoking escalation among adolescents. Psychology of Addictive Behaviors. 2008. Volt. 22 no. 4. pp. 504–513.

Wills, T. A., - Hirky, A. E.: *Coping and substance abuse: A theoretical model and review of the evidence.* In: M. Zeichnec - N. S. Eudler (Eds.): Handbook of coping: Theory research, and applications. (pp. 279–302). New York: Wiley, 1996. pp. 279-302.

Wills, T. - Pokhrel, P. - Morehouse, E. - Fenster B.: Behavioral and emotional regulation and adolescents substance use problems: A test of moderation effects in a dual process model. Psychology of Addictive Behavior Journal. 2011. Vol. 25. no 2. pp. 279-

Kriston Pálma, PhD hallgató
Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola
Email: palma.kriston@edu.u-szeged.hu

Témavezető: Dr. Pikó Bettina, az MTA doktora, Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar, Magatartástudományi Intézet

Lektor: Dr. habil Kelemen Oguz, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar, Magatartástudományi Intézet

Transgression, Shame, and Rebellion: The Politics of Breastfeeding in African American Literature

Lénárt-Muszka Zsuzsanna, *Debreceni Egyetem*

The paper is concerned with the discursive construction of breastfeeding and its representation in 20th-century African American literature. The Western patriarchal discourse of motherhood and its normative codes have been made up of and informed by various theories, beliefs, and interests, all intent on policing women's bodies and behavior. In the novels I analyze—*Song of Solomon* (1977) and *Beloved* (1987) by Toni Morrison, and *Push* (1996) by Sapphire—, the nursing body becomes a site of politics. The perception of breastfeeding takes on ambiguous significance: on the one hand, milk becomes a metonymy of maternal care, a tool for rebellion, and a commodity; on the other hand, nursing is constructed as a sexualized, transgressive practice. The circumstances of doing it are informed by gender, race, class, and the condition of being human, which are all performative and performed. My analysis relies on Judith Butler's theory of performativity and Michel Foucault's idea of dividing practices.

Kulcsszavak: 20th century African American literature, body studies, gender studies, breastfeeding, performativity

I. Introduction

I.1. General Introduction

Similarly to motherhood, breastfeeding is thoroughly politicized: dominant and often competing discourses and ideologies influence the choice or the necessity to breastfeed, and questions of (re)definition, (re)claiming, (re)appropriation are implicated within it. Its circumstances are informed by gender, race, class, and the condition of being human, which, as I will argue, are all performative and performed. African American women, due to the history of slavery and racism, often find themselves at the intersections that exists between these categories. In three masterpieces that were written by and about African American women—*Song of Solomon* (1977) and *Beloved* (1987) by Toni Morrison, and *Push* (1996) by Sapphire—, the characters find themselves at such junctions, which influences their maternal behavior. In the following, after introducing the novels' breastfeeding narratives and the two interconnected theoretical concepts—performativity and dividing practices—that inform my reading, I will argue that expectations of normativity regarding gender, race, class, and the condition of being human are implicated within breastfeeding and are inscribed on the nursing body, which brings into relief the mechanisms that underpin the workings of society depicted by the novels.

I.2. Introduction of the Novels and Contextualization of the Breastfeeding Narratives

Song of Solomon and *Beloved* by Toni Morrison, and *Push* by Sapphire all contain breastfeeding narratives that involve characters embedded in a variety of discourses.
Beloved is set in the 19th century in Ohio and Kentucky. Sethe, its protagonist, is born into slavery and thus cannot stay in her mother's proximity—a common practice on the majority of plantations (Fox-Genovese 148-149). When she breastfeeds her daughter while being pregnant with another child, she is humiliated and violated by two white men who hold her down and forcibly take her milk. After her milk is stolen—as she puts it—(205), she vows never to give it to anybody else but her children, whom she does have the chance to nurse after smuggling them to the North later.
Song of Solomon is set in the middle of the 20th century in Michigan. The breastfeeding narrative in this novel involves Ruth, an upper-middle class African American woman who lives in a cold, emotionally unsatisfying marriage. It is suggested that this is the reason why she breastfeeds her son past infancy, which it is no longer considered appropriate in the community. When an acquaintance sees her breastfeed and tells the neighborhood about it, she is ashamed and abandons this practice; still, her son's new nickname—Milkman—signifies their breastfeeding relationship for years to come.
Push is set sometime in the 1980s and 1990s in New York City. It recounts the story of Precious Jones, an African-American teenage girl who is—from a young age—sexually abused by both her father and her mother. Her father rapes her repeatedly and he fathers Precious' two children. The first child, a girl with Down syndrome, is taken away from Precious, but she nurses her second child, a son. Her own mother, Mary, who used to breastfeed Precious's father as a sexual practice while denying Precious her milk, discourages her from breastfeeding when she becomes a mother herself.

I.3. Theoretical Background: Performativity and Dividing Practices

The concepts of performativity and dividing practices illuminate the mechanisms in which gender, race, class, and humanness affect motherhood.

American philosopher and feminist theorist Judith Butler argues that gender is performative in that it is discursively constituted, while it is also performed: it is not only "non-referential" but also "dramatic" (522). In Butler's words, gender "is an identity tenuously constituted in time—an identity instituted through a stylized repetition of acts. Further, gender is instituted through the stylization of the body and, hence, must be understood as the mundane way in which bodily gestures, movements, and enactments of various kinds constitute the illusion of an abiding gendered self" (519). This performance of gender identity is brought about and adhered to in order to escape social sanctions (520), and its performed nature entails that it is in fact a script with which individuals act in accordance without it being imposed on them (526). Thus, in the economy of this argument, our movements, gestures, and corporeal styles are indicative of the identity position of being a man or a woman. This identity position is not completely "imposed or inscribed upon the individual" (526), and it is a choice insofar as individuals "do" gender and "do" their bodies in order to navigate a society which has an inclination toward thinking in binary terms and sanctioning those who do not fit into the neat categories set up by this thinking.

A similar observation underpins Butler's theory of performativity and Michel Foucault's theory of dividing practices. Dividing practices, in Foucault's terminology, are social practices that objectify the subject by a process of division either within himself or herself, or from others through various procedures (208). Dividing practices are techniques of domination: they have been applied mainly to those defined as marginal. They divide, isolate, confine and always define: they set up fixed categories. Either socially or spatially, they separate, for instance, the sick from the healthy, the criminal from the law-abiding, the mad from the sane. More subtle classifications divide human from animal or man from woman, and generally, normal from abnormal. If an individual is to avoid social sanctions, he or she is compelled to stylize and use his or her body in such a way that this performance places this individual on the "normal" side of the divide between, for instance, gender conformist or non-conformist. Practices performed and enforced by society and by the individual, then, are intertwined.

The theory of performativity can be extended to race, class, and to the condition of being a human as well since these categories can be said to be performative and performed through embodied practices in the same way as gender is. It has been argued that race is cultural rather than biological (Inda 77), class is arbitrary (Laclau 83), and that the human-animal or the human-machine ontological divide can be called into question (Irvine 34; Haraway 150). The nuanced ways individuals stylize and use their bodies are informed by these categories insofar as individuals are compelled to identify with positions such as black or white or Latino/a (through, for example, choosing specific gestures that might accompany what Mickey Hess calls "rap rhetoric" (375)), working or upper class (through using accent or clothing styles that are associated with a certain class), or with being a civilized person as opposed to being animalistic (through complying with what society deems normal). Apart from how individuals treat their own bodies, race, class, and humanness influence how we perceive other people as well: for instance, we expect bodies to signify in accordance with their class.

Dividing practices are inscribed in race, class, and humanness as well. Slavery and racism have instituted social practices that separate, socially and often spatially, white people and people of color. Our socio-economic position influences the places we can inhabit both metaphorically and quite literally as well: it sets up boundaries that influence where we are welcome and where we are trespassers. Similarly, dividing practices manifest themselves in the extent to which human beings stipulate that living beings have a conscience, which determines the rights we give them—or indeed, the fact that we take for granted a position in which we possess and can give rights to others, be they animals or cultural others

II. Breastfeeding and gender

The concepts that we associate with gender—such as passivity or agency—bear a great influence on motherhood in general and breastfeeding in particular. These concepts can be arranged into several dichotomies that posit aspects of mothers at the opposite ends of a spectrum, among them the dichotomy that separates the nurturing mother from the erotic(ized) woman, and the passive, feminized woman who tends to lack agency from the masculine woman. A mother's body has often been constructed as a nurturing, all-embracing source of comfort. This image of the passive, desexualized maternal body is destabilized via the act of breastfeeding. The dissonance between the mother as nurturing and mother as erotic is captured by the phenomenon of erotophobia. Erotophobia is defined by literary critic Greta Gaard as "a fear of the erotic" and it is an example of ecophobia, which is "a fear and abhorrence of nature and all those constructed as nature" which stem from "a perceived or imagined unpredictability of nature" (Estok 1). Thus, ecophobia and erotophobia entail an abhorrence of one's own body and bodily functions that can be connected to nature, that is, to animals. Gaard argues that ecophobia and erotophobia intersect especially in the case of breastfeeding since it reminds Western civilization of humans' links to the animal world on the one hand, and involves a heavily sexualized part of the female anatomy on the other (2); or, in the words of Monica Campo, "it also involves women using their bodies in a mammalian and inescapably biological manner" (51). This contradiction has generated a lot of controversy in our culture: statistics and social experiments have shown that the heteromasculine gaze relishes the sight of a sexualized cleavage or even that of bare breasts but finds the sight of breastfeeding revolting and uncanny, which directly influences mothers' choice to nurse (Wolf). It is only in the past few decades that the pregnant body has been represented as a potential erotic object, and it is only a recent phenomenon that the black pregnant body is represented as such (see the reactions to mediated images that emerged of Demi Moore's (Anderson) and Beyonce's (Enriquez) pregnant bodies), but, as Alison Bartlett writes, apart from a few isolated depictions that bring breastfeeding into the realm of the erotic, "lactating breasts are sequestered from cultural discourses of sexuality" (1). This is exemplified even by recent campaigns that advocate nursing without any images of breasts or breastfeeding mothers (Hausman, "Things" 490).

The aversion that Western culture tends to feel toward breastfeeding is subverted in *Push*. Precious' mother actually breastfeeds her husband instead of breastfeeding infant Precious. She justifies breastfeeding her husband by referring to sexual desire and justifies not breastfeeding her daughter by saying that it is not sanitary in contrast with formula milk: "Bottle more better for kidz. Sanitary" (147). The wording of the claims she makes suggests that this reluctance to breastfeed is an imprint of the then-contemporary propaganda carried out by formula companies. This propaganda used to build and to a smaller extent still builds on the nature-science dichotomy and it suggests that the content and quality of breastmilk varies randomly, while science can make sure that formula is consistent and reliable (Stevens 36-37). Therefore, the reasoning behind this marketing tactic instantiates ecophobia and erotophobia.

A common element of some breastfeeding narratives in literature is that they involve passive subjects becoming active agents of their own narrative: childbirth and associated bodily functions are conceived by them as writing, giving, constructing, performing, and engendering, thus, highly empowering experiences. In *Song of Solomon*, Ruth indulges in the experience of breastfeeding: she thinks of it as light and gold, valuable, masculinized commodities, being passed from her body onto her son, and she insists on it as it is half of what makes her life bearable (13-14). However, she keeps this a secret as her son is past the age at which breastfeeding is acceptable by the social standards of her community. In the

oppressive and loveless atmosphere of her marriage, she has to keep other secrets too: since her husband feels contempt towards her, Ruth can only conceive with the help of an aphrodisiac she feeds him (125). Then, she defies him when she seemingly agrees to terminate the pregnancy (125-126), and she also relishes outsmarting her husband when she hides nursing from him. The fact that she has to resort to these measures is a result of the powerless position that she is in as a mother and a woman. In choosing an activity that is transgressive, she attempts to resist dividing practices that posit her as weak and not deserving of respect. Information and knowledge are masculinized concepts, but this idea is subverted here in that they are claimed by a woman. Therefore, keeping a secret about breastfeeding undermine, albeit temporarily, the family hierarchy.

III. Breastfeeding and race

Similarly to gender, race imposes limitations on individuals and has created a division between slave and free, oppressed and oppressor, the one plagued by racism and the one enjoying the privileges of being part of the group that is non-marked, default, and white. As Richard Dyer has noted, in the normative discourse of whiteness, "white power secures its dominance by seeming not to be anything in particular" (44); that is, whiteness being constructed as invisible renders visual markedness a signifier of otherness for political reasons. Race has been imbued with social and cultural meanings that have been implicated in political discourse. Accordingly, sociologists Michael Omi and Howards Winant argue that "social, economic and political forces determine the content and importance of racial categories, and by which they are in turn shaped by racial meanings" (10), or, as Stuart Hall argues, political and economic interests—specifically the need for the continued subordination of racialized subjects—have brought about the naturalization of racial difference (244). Thus, just like gender, race is a discursively constituted, historically contingent category instead of being essential and biological.

Race is also performed insofar as individuals seek to affirm or resist, to take up or reject raced identity positions. Stylization of the body, embodied practices, and other configurations and uses of the body can be raced just as they can be gendered: by what Butler calls reiterative performances of dominant norms that are not merely individual but not completely unwitting either (526), and the goal of which is to comply with punitive social conventions (527). Catherine Rottenberg argues that we are compelled to perform gender and race in similar ways, and if an individual is driven to live up to the standards of a particular group, he or she might actively engage in or refuse enactments so as to serve this purpose (11).

In *Beloved*, Sethe holds on to her milk as a last vestige of agency when she emphatically asserts that her milk will only belong to her children, thus attempting to resist the subject position she has been interpellated into on account of being non-white. This declaration is significant considering the context in which she makes this vow: slavery. Slavery exemplifies both the spatial and the social partitioning aspect of dividing practices. It thoroughly dehumanized and animalized its subjects and took away enslaved women's reproductive rights and bodily integrity, or, as Sethe says, "slaves not supposed to have pleasurable feelings on their own; their bodies not supposed to be like that, but they have to have as many children as they can to please whoever owned them" (209). Slave masters had interests in "breeding" new slaves while also needing to extract labor from mothers (among them pregnant and nursing ones) as much as possible (Glenn 18-19), punishing them if they fell behind (Neely 36). Plantation manuals regulated maternal behavior by, among others, regulating the particulars of breastfeeding (Dunaway 136), so even when some slave mothers were permitted to nurse their own babies, they could only do this for a short time and/or after nursing white babies. Sethe, the protagonist of *Beloved*, suffers because she cannot have an intimate

relationship with her mother and is breastfed in such a way as a baby: "The little whitebabies got it first and I got what was left. Or none. There was no nursing milk to call my own" (200). As a mother, owning her milk becomes of significance for her for similar reasons, that is, because she is not in control of whether and when to nurse. Her maternal behavior might not be over-regulated by the Garners, the slaveholders at the plantation, but at the same time, she is cut off from information and assistance regarding mothering as slavery creates conditions under which she is left to her own devices without any support. Her milk gains significance also because of the incident when it is stolen: she uses breastfeeding to heal from this violation and to resist the condition she is in on account of her race. She wants to perform whiteness in the sense that she asserts control over her body and wants her children to have access to milk to the same extent as white infants do. This is also the reason why she runs away to the North, where she can live as a free person.

IV. Breastfeeding and class

Class can influence breastfeeding in a variety of ways. Class and race are intertwined when it comes to motherhood since both slavery and racism have worked to bring about conditions under which African American individuals have faced considerable economic difficulties and have been institutionally marginalized. In contemporary Western societies, low-income mothers might be pressured into buying formula since often they are neglected by health services and they are not given sufficient information, making it difficult for them to make an informed decision (Hausman, "Mother's Milk" 221). Class can also be read as a social construct the existence of which serves the interests of the dominant group. Identification with a socio-economic position also has its own reiterative performances of the desired norms; therefore, the decision not to breastfeed might be a way of resisting or affirming association with a socio-economic group. Working-class women might reject breastfeeding in order to distance themselves from how the bodies of non-white, low-income women have been perceived. According to sociologist Linda Blum's research, some African American women "take their independence by rejecting resonances of the historical legacies that threaten to entrap and define their bodies" (179). Since Blum argues that one such resonance is manifest in the stereotype of the welfare queen (179), the decision made by these women is class-based, apart from being gender-based as well.

Sapphire's *Push*, I argue, exemplifies both class-based ignorance and class-based strategic refusal. Precious's mother—and indeed, her whole family—is failed by social services and the healthcare system, making them more susceptible to the propaganda carried out by companies advertising formula. Also, one of the reasons why Precious's mother rejects breastfeeding is that she sees it as a form of maternal embodiment that is classed. Through rejecting it, she rejects the social identity she has been interpellated into, through proving to herself that she can afford formula, consumer's society's number-one commodity marketed to mothers.

Similarly, the reason why Ruth continues to breastfeed Milkman long past infancy—and indeed, her decision then to stop—are also classed. Her choice is perceived as a transgression in her community as she is a member of an upper-middle-class family that lives in the North, and both of these characteristics attach a stigma to this extended period: as Freddie, the janitor who catches Ruth in the act, says, nursing an older child used to be acceptable in the past in the Southern region (14-15). As a central theme in *Song of Solomon* is searching for roots and for a community that is less alienated from nature than the stiff, ruthless, economy-oriented world of Ruth's social circle, her decision to keep nursing her son can be read as a strategic, subversive act that prioritizes embodiment over the civilized interactions that are common in the (emotionally) Dead family. When Freddie tells the family's social and professional circle

what he has seen, Ruth is so humiliated that she refuses to leave her home for months (15); that is, she stops nursing because she expects erotophobic behavior on the part of her environment and especially her husband. Indeed, he loathes his son's new nickname and thinks of it as being "dirty, intimate, and hot" (15).

A further connection that exists between milk and the socio-economic situation of the mother is rather prosaic: sometimes milk becomes a valuable commodity because there is no other source of food. In *Push*, after Precious gives birth to her second child, she spends some time at a shelter where she does not have access to formula. Therefore, the survival of the newborn becomes contingent on milk. Similarly, under plantation conditions, African American mothers had to produce enough milk both as wet nurses and as mothers if they and their children were to survive.

V. Breastfeeding and humanness

A central question that is connected to breastfeeding and being a human is that of what divides human and animal, civilized and abject, and, in a more general sense, normal and abnormal. Precious' body and whether it looks and performs normally, that is, conforms to normative ideals, is a central topic in *Push*. She is constantly looking for the dividing line between normal and abnormal, and as her subjectivity develops, she realizes that she has to distance herself from her mother, whom she perceives to be abnormal. Breastfeeding is constructed by Precious as a normal part of maternal care that is partly an instinctual behavior but which later becomes active rebellion against her mother's abnormality.

Even after she becomes a mother of two, Precious associates motherhood with her own mother, while also associating herself with Mary to the point that Mary becomes a doppelganger to her, that is, the embodiment of those characteristics that she cannot accept about herself, such as her black skin and obesity. She says that "sometimes I pass by store window and somebody fat dark skin, old looking, someone look like my muver look back at me. But I know it can't be my muver 'cause my muver is at home" (35). This is an instance of matrophobia, a concept first introduced by Lynn Sukenick and expanded upon by Adrienne Rich. It is a fear of becoming one's own mother, and, in the words of Rich, "where a mother is hated to the point of matrophobia there may also be a deep underlying pull toward her, a dread that if one relaxes one's guard one will identify with her completely" (235). When Precious catches a glimpse of her reflection in the store window, she needs cognitive effort to remind herself that she is not the same person as her mother; that is, she cannot relax her guard.

Also, Precious takes steps to differentiate herself from the mother through practices that are connected to the body, such as by rejecting food or by washing herself: "I wash serious between my legs and underarm. I don't smell like my muver. I don't" (40), she writes emphatically. One of the ways her mother molests her is forcing her to perform oral sex on her, so cleansing herself takes on a double layer of significance in that it serves as a way of not only differentiating herself from the mother but also differentiating herself from the memories of the abuse. According to Rich, in complicated mother-daughter relationships the daughter has to extricate herself from the mother's orbit if the daughter is to free herself from the "restrictions and degradations of female existence" (235). In *Push*, Precious needs to break away from her mother not only because of a need to live a life that is less determined by patriarchy but because she has been sexually abused and she feels that she cannot become a mother herself until Mary wields such an influence over her.

Thus, one strategy that Precious uses to distance herself from Mary is breastfeeding, since Mary is very emphatic about disliking it. When Precious's first baby is born, Mary actively discourages Precious from breastfeeding the baby and insists on separating the two of them:

"I hardly have not seen my daughter since she was a little baby. I never stick my bresses in her mouth. My muver say what for? It's outta style. She say I never do you. What that child of yours need tittie for?" (36). Years later, she reveals to Precious that nursing used to be a sexual practice between her and Precious's father. She refers to it as something completely innocuous: "Carl got my tittie in his mouf. Nuffin' wrong wif that, it's natural" (148). She posits nursing an adult sexual partner instead of nursing her own infant as a completely normal practice, and, perhaps out of guilt, she even encourages her daughter to deny her milk in a similar way. Mary emphasizes that Carl drinks her milk, that is, the milk itself gets eroticized insofar as it becomes a commodity being exchanged for sexual pleasure. As Precious later realizes, her mother's transgressive sexual behavior is considered abnormal by Western society's standards. Furthermore, Precious comes to understand that the fact that she is denied breastmilk goes hand in hand with the denial of maternal care as well, which influences the breastfeeding decisions that she later makes regarding her second child. This way, breastfeeding is constituted as a major effort to extricate herself from the toxic environment of her family. She not only grows to enjoy breastfeeding despite initial hurdles—"I like baby I born. It gets to suckes from my bress. First I don't like that. It hurt feel sore, then I like it" (77)—, she also affirms that her son and her connection to him are normal: "I got little baby suckes at my tittie, at my bress. I love Abdul. He normal" (78), which is a major step in her quest for normality.

VI. Conclusion

Gender, race, class, and the condition of being human have all been posited as discursive constructs, and they all have a considerable impact on the social production of knowledge regarding motherhood. This knowledge is manifest in when, how, and whether women breastfeed their children: their actions, consciously carried out or not, reflect their desires to be associated with or to reject certain identity positions, to claim or appropriate certain values. In the three 20th-century African American novels selected for study here, mothers struggle to define themselves amidst competing discourses. They use breastfeeding in a rebellious and transgressive way to overcome the limitations imposed on them. Ultimately, the motif of self-care appears in all of these breastfeeding narratives. Sethe uses breastfeeding as a way to heal and in order to feel that she is in charge. Ruth admits that she needs breastfeeding because it is half of what makes her life bearable. Precious again uses breastfeeding to distance herself from her mother and she also starts to actively find ways to take care of herself. After she says "my body is (my son's) breakfast" (87), she realizes she needs to get something to eat herself; that is, she is inspired to take action due to breastfeeding. Underneath it all, while or in spite of or because of being influenced by patriarchal discourses such as medical, legal, economic, and scientific ones, these mothers ultimately use breastfeeding to alleviate their own pain and fill a void in their lives. Self-care could then be seen as an unwittingly political act insofar as these women find empowerment or at least solace in it.

Irodalomjegyzék

Anderson, S. H.: Chronicle. The New York Times. 1991.
http://www.nytimes.com/1991/07/11/style/chronicle-317491.html [letöltés ideje: 2017.02.10]

Bartlett, A.: Maternal Sexuality and Breastfeeding. Sex Education. 2005. Vol. 1. pp. 67-77

Blum, L. M.: At the Breast: Ideologies of Breastfeeding and Motherhood in the Contemporary United States. Beacon. Boston, 1999.

Butler. J.: Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. Theatre Journal. 1988. Vol. 40. no. 4. pp. 519-531.

Campo, M.: *The Lactating Body and Conflicting Ideals of Sexuality, Motherhood and Self.* In: Shaw, R. - Bartlett, A. (eds.): Giving Breastmilk Body Ethics and Contemporary Breastfeeding Practices. Demeter Press. Bradford, 2010. pp. 51-63.

Dunaway, Wilma A.: The African American Family in Slavery and Emancipation. Cambridge: Cambridge UP. Cambridge, 2003.

Dyer, R.: White. Screen. 1988. Vol. 29. no. 4. pp. 44-65.

Enriquez, J. Pregnant Beyonce Keeps It Racy in Low-Cut Red Mini Dress as She Attends Star-Studded Birthday Dinner in LA. Dailymail. 2017. http://www.dailymail.co.uk/tvshowbiz/article-4425710/Pregnant-Beyonce-keeps-racy-low-cut-red-mini-dress.html#ixzz4hKLcFiBs [letöltés ideje: 2017.05.08]

Estok, S. C.: Reading Ecophobia: a Manifesto. Ecozona. 2010. Vol. 1. no. 1. pp. 1-5.

Foucault, M.: *The Subject and Power.* In: Dreyfus, H. L. - Rabinow, P. (eds.): Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. The University of Chicago Press. Chicago, 1983. pp. 208-226.

Fox-Genovese, E.: Within the Plantation Household: Black and White Women of the Old South. The University of North Carolina. Chapel Hill, 1988.

Gaard, G. C.: Literary Milk: Breastfeeding Across Race, Class, and Species in Contemporary U.S. Fiction. Journal of Ecocriticism. 2013. Vol. 5. no. 1. pp. 1-18.

Glenn, E. N.: *Social Constructions of Mothering: A Thematic Overview*. In: Glenn, E. N. - Chang, G. - Forcey, L. R. (eds.): Mothering: Ideology, Experience, and Agency. Routledge. New York, 1994. pp. 1-32.

Hall, S. - Evans, J. - Nixon, S.: Representation: Cultural Representations and Signifying Practises. Sage Publications Ltd. Los Angeles, 2013.

Haraway, D. J.: *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature. Routledge. New York, 1991. pp. 149-181.

Hausman, B. L.: Mother's Milk: Breastfeeding Controversies in American Culture. Routledge. London, 2003.

---: Things (Not) to Do with Breasts in Public: Maternal Embodiment and the Biocultural Politics of Infant Feeding. New Literary History. 2007. Vol. 38. no. 3. pp. 479-504. [DOI: 10.1353/nlh.2007.0039] [letöltés ideje: 2017.02.21]

Hess, M.: Hip-hop Realness and the White Performer. Critical Studies in Media Communication. 2005. Vol. 22. no. 5. pp. 372 -389.

Inda, J. X.: Performativity, Materiality, and the Racial Body. Latino Studies Journal. 2000. Vol. 11. no. 3. pp. 74-99.

Irvine, L.: If You Tame Me: Understanding Our Connection with Animals. Temple University Press. Philadelphia, 2004.

Laclau, E. - Mouffe, C.: Hegemony & Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. Verso. New York, 2014.

Neely, C. E.: "Dat's one chile of mine you ain't never gonna sell": Gynecological Resistance within the Plantation Community. Virginia, 2000. https://theses.lib.vt.edu/theses/available/etd-05262000-09340014/unrestricted/Carolinethesis.pdf [letöltés ideje: 2016. 05. 05.]

Morrison, T.: Beloved. Penguin. New York, 1988.

---: Song of Solomon. Vintage. New York, 2004.

Omi, M. - Winant, H.: Racial Formation in the United States. Routledge. New York, 1994.

Rich, A.: Of Woman Born: Motherhood As Experience and Institution. Norton. New York, 1976.

Rottenberg, C.: Performing Americanness: Race, Class, and Gender in Modern African-American and Jewish-American Literature. University Press of New England. Dartmouth, 2008.

Sapphire: Push: A Novel. Vintage. New York, 1996.

Stevens, E. E.: A History of Infant Feeding. The Journal of Perinatal Education. 2009. Vol. 18. no. 2. pp. 32-29. [DOI: 10.1624/105812409X426314] [letöltés ideje: 2017.06.01]

Wolf, J. H.: Got milk? Not in public! International Breastfeeding Journal. 2008. Vol. 3. no. 11. [DOI: 10.1186/1746-4358-3-11] [letöltés ideje: 2017.03.26]

Lénárt-Muszka Zsuzsanna, PhD hallgató, óraadó

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Angol-Amerikai Intézet,

Irodalomtudományok Doktori Iskola, amerikanisztika program

E-mail: lenartmzs@gmail.com

Témavezető: Dr. Bülgözdi Imola, PhD, Debreceni Egyetem

Lektor: Dr. Németh Lenke Mária, PhD, Debreceni Egyetem

Review of the applying of marketing mix framework in partnership program between Vietnamese universities and foreign partners

Le Quynh Anh, *University of Pecs, Faculty of Business and Economics*
Dinh Thi Minh Huong, *Ministry of Education and Training – Vietnam, Vietnam International Education Department*

Before 1986, in Vietnam, service marketing did not exist and the state was the only provider in the market, and private sector was prohibited. Educational service was a public service and received tight control from the government. In 1986, the Reform policy replaced centralised based economy to regulate the market economy. In the educational sector, traditional mono-discipline universities following Soviet tradition transformed into interdisciplinary universities. Private universities and the international programs joined the education market and put pressure on the local programs from public universities to improve their image to attract students. Vietnam's higher education is taking steps in the internationalisation of education by concentrating on setting up partnership programs with institutions from developed nations. The driving demands from students, society, and financing have led the growing opportunities of partnership programs with foreign partners. This paper will contribute to the understanding of the higher education market of Vietnam and the implementation of partnership programs between local institutions and foreign institutions. The 4Ps framework will be analysed, to illustrate the marketing of educational service in Vietnam.

Keywords: higher education, internationalisation, transnational education, marketing mix, 4Ps

I. Introduction

Services dominate the economy in most nations. In most countries, services add more economic value than agriculture and manufacturing industry combined. Services account for more than 60% of GDP worldwide. The service sector is dominant in many developed economies, for instance, service represents GDP: Hongkong (92%), Luxembourg (87%), Cyprus (87%), the United Kingdom (79%), France and the United States (78%) (Worldbank, 2016). Service sectors include intangible products such as transportation, telecommunication, banking, educational, financial, entertainment, public service and legal service. The growing and domination of the service sector led to the demand of service marketing studies.

Vietnam is a developing country in Southeast Asia. Before 1986, service marketing did not exist and the state was the only provider in the market, and private sector was prohibited. Educational service is a public service. Reform policy in 1986 replaced centralised based economy to regulated market economy. Many multinational corporations started to invest in Vietnam, and local private enterprises were set up. Service sector trend always goes upward. In the educational sector, traditional mono-discipline universities following Soviet tradition have transformed into interdisciplinary universities. On the other hand, the rising of private universities and the international program have put pressure on the local program to improve their image to attract students.

The partnership program between a local university and a foreign partner is growing strongly. The first partnership program was established in 2001, and by 2016, 467 partnership programs were licensed with more than 70,000 students enrolled. In this paper, the author focuses on how partnership programs attract students through a marketing mix framework. The 4Ps framework will be analyzed, to illustrate the marketing of educational service in Vietnam. This paper used secondary data provided by Ministry of Education of Vietnam to explore the marketing paradigm of a partnership program between a local university and a foreign partner

II. Literature review

II.1. Overview of service marketing

The providing of intangible products was referred as service. The government provides services through employment, healthcare, military, police or court. The business organization provides services such as banking, hospitality, tourism, consulting, real estate and medical service. Nonprofit organizations offer services through charities, religions, museums and cultural activities. The most important thing to know about intangible products is that the customers usually cannot test or experience what they are getting until getting it while people can touch, smell and taste the tangible products (Levitt, 1981).

Before 1970, service marketing was not considered as an academic study yet, it was only developed since the late 1970s when many service industries such as airline, banking, and telecommunication were deregulated (Berry & Parasuraman, 1993). Judd (1964) and Rathmell (1966) were among the first scholars who were interested in an integrative approach to service marketing. Following the deregulation of service, the competition is fiercer. Many companies failed during the 1980s and the number of commercial banks and airline operating in United State declined (Berry & Parasuraman, 1993). Academic researchers felt it was urgent to understand service marketing nature, to figure out the new method of marketing and

increase the quality of service. On the other hand, service firms need marketing strategies to position strongly in chosen target markets. Today, service marketing was viewed as one of five marketing management sub-disciplines, along with industrial marketing, consumer marketing, relationship marketing and retail marketing.

II.2. Marketing mix framework

Like manufacturing firms, service firms also need to adopt the marketing mix framework- set of tactical marketing tools— product, price, place, and promotion that the firm blends to produce the response it wants in the target market (Kotler & Armstrong, 2012). The marketing mix paradigm has dominated the marketing study and practice since it was introduced. It is not a scientific theory, but a conceptual framework. Its concept was first announced by Neil Borden in the 1950s. Shortly after, it became the core concept and inspiration in various marketing textbook. In his early study, he proposed that marketing mix included 12 elements: product planning; pricing; branding; channels of distribution; personal selling; advertising; promotions; packaging; display; servicing; physical handling; and fact finding and analysis (Borden, 1965). After several debates between researchers, McCarthy (1964) rearranged Borden's ideas, narrow 12 elements into 4 Ps elements that people apply today. Grönroos (1994) appraised that marketing mix is the unchallenged basic model of marketing and overpowering previous models and approaches.

On the other hand, many researchers criticised that 4Ps was not enough for service marketing and does not incorporate the characteristics of service since it was explored through the research on manufacturing companies. (Cowell, 1984; Shostack, 1977). Popovic (2006) argued that 4Ps framework is a production-oriented definition of marketing, not a customer-oriented. Rafiq & Ahmed (1995) found that 4Ps is more relevant in introductory marketing and consumer marketing than service marketing. Then marketing mix was extended through studies of Judd (1987), Booms and Bitner (1981), Kotler (1986) and Goldsmith (1999). Each researcher suggests adding different Ps into the framework, such as people, physical evidence, process, personalization, political power, public opinion, and participant. Brunner (1989) suggested 4Cs concept - concept mix, costs mix, channels mix and communications mix and attempted his 4Cs ideas would replace 4Ps paradigm. The most widely acceptable ideas were the extended of 4Ps into 7Ps of Booms & Bitner (1981), which extended marketing mix for service. Three elements: people, physical evidence, and process were added. Rafiq & Ahmed (1995) explored the strengths and weakness of the 4Ps and 7Ps and concluded that: 7Ps is more comprehensive, refined, detailed standardised, and broader marketing theory. On the other hand, it is quite complicated, and extra elements can be incorporated in 4Ps. Furthermore, their study pointed out that the dissatisfaction with the 4Ps framework is high and 7Ps framework should replace McCarthy's 4Ps framework as the generic marketing mix. Even though in service marketing, 7Ps is well applied and more acceptable among academic researchers, because of the limitation of research, the author will only explore the applying of 4Ps in educational service in Vietnam.

III. Higher education in Vietnam

III.1. Overview

Before 1986, because of the closed-door economic policy as well as the war's consequences, Vietnam was one of the poorest countries. Agriculture was the main sector of the economy. Because of Communist Party ideology, Vietnam always follows the industrialisation process.

Service was very limited before 1986 when the state applied the centralised-based economy, it accounted 29% of total GDP. The state provided all service area when the private sector was prohibited. Service marketing did not exist when the state was the only provider in the market. It was common that Vietnamese people had to queue for long hours to purchase every product, and they could not choose the kind of product they wanted. After many years closing doors to the world, in 1986, the government introduced the Reform policy, which replaced the central planning in the Soviet tradition of a regulated market economy. From one of the poorest countries in the world, Vietnam achieved an impressive economic growing rate and became a lower-middle income economy with GDP per capita over $2,000 in 2014 (Worldbank data, 2016). In 2015, service accounted 40% of GDP of Vietnam (Worldbank data, 2016). For 30 years, since applying the Reform policy, the agriculture sector is reducing over years while service sector always trends upward. Many multinational corporations started investing in Vietnam, and the local private enterprises were set up. The market is more competitive each day; as a result, there is a stronger investment on marketing.

During the Soviet centralised-based economy, higher Education was shaped by Marxist theory, and the commitment to the ideology of communism had limited the scale of education. All universities in Vietnam were state-run and narrowly specialised in fields such as agriculture, fundamental science, engineering, and technology, according to the central planning economy. Under the highly central planning, the ministries in charge of universities decided all issues of their university, as budget, admission target, curriculum, and human resources. The management of higher education institutions was complicated when specialised ministries built up and managed their own institutions for their training demand purposes. Ministry of Education, in fact, was responsible for a small number of universities while Ministry of Agriculture controlled agriculture schools, Ministry of Health managed medical schools, and Ministry of Industry controlled industrial and technical schools. Universities did not train students according to social demand, but the demand of each ministry. Education service served as public service. Education was mono-discipline; hence, students had limited choice when applying higher education. If a student wanted to study medicine, there were few universities providing medical training, and in different locations. Thus, in fact, students only chose the nearest university near their place and had the major they wanted without any much consideration. During this period, marketing of educational service did not exist because there was no market competition.

Education service started growing strongly after the Reform. In 1987, there were 101 public higher education institutions, and not any private institutions (MOET, 2013). By 2015, Vietnam had established 436 higher educational institutions including 347 governmental and 89 private institutions, the number of institutions quadrupled, compared to 1987, with 1.603.484 students enrolled at all higher education level (GSO, 2016). The competition is fiercer each year because many universities are being established, and the traditional mono-discipline universities have been transformed into interdisciplinary universities. In that context, universities realise that they need to market themselves to compete.

Because of globalisation and open door policy, higher education in Vietnam integrated into the international scene. The introduction of internationalisation of higher education in Vietnam aims to integrate Vietnamese education system into the international system so that Vietnamese degrees will get recognised internationally (Pham & Fry, 2004). Higher education institutions are willing to cooperate with foreign universities to enhance their quality. The partnership program between a local university and a foreign partner is growing strongly. Comparing to establish a foreign branch campus in Vietnam, foreign partner faces fewer

barriers in operating and higher successful chance in running the program when they collaborate with a local institution. Through strengthening the cooperation with overseas higher education institutions, Vietnam's higher education institutions can benefit from the exchange of programs, course curriculum, students, lecturers and staffs, as well as, the use of financial, technical and equipment support to enhance the quality of its institutions.

III.2. Rationale for introducing partnership programs between local higher education institutions and foreign partners

The figure below illustrates the input-output (IO) influencing the emergence of partnership programs in Vietnam. There are three main demands driven Vietnam higher education institutions to form partnership programs with foreign partners.

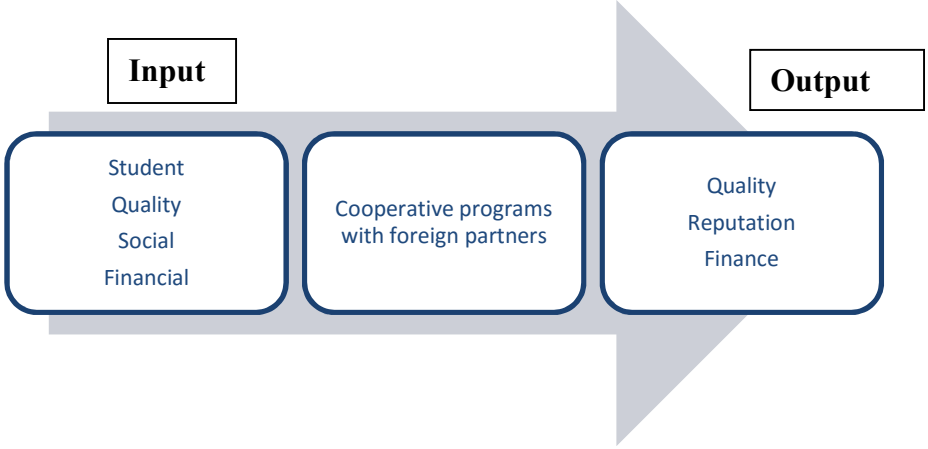

Figure 1: The demand-driven analysis. Source: author's own modification

The weak higher education system at domestic can not cater the strong demand increasing numbers of young Vietnamese while Vietnamese universities respond slowly to market changes with outdated curricula and teaching methods (Marginson et al, 2011). On the other hand, students want to update the latest career skills to increase their competitiveness, especially after Vietnam joining WTO with many career opportunities for fresh graduates. Therefore, it is fuelling the number of students going abroad for high-quality training and high status of the awarding institution. In 2012, 90% of Vietnamese students studying abroad were self-funded (OECD & World Bank, 2014). This pressure from students leads to the need of improving domestic educational quality and to catch up higher education advances through establishing transnational education programs. Vietnamese higher education system is struggling with large weak issues such as out-dated curriculum and education methods, mismatches between the quality of university graduates and society's requirements, extremely low investment on higher education and insufficiently educated workforce to meet market demand (Nguyen, 2012; Tran, 2013; Vallely and Wilkinson, 2008). Globalisation, the liberation of trade and the fast growing of information technology are a push factor for the expansion of transnational education. World Trade Organization had made a big affection on the liberalisation of trade which brought higher education into the global trade framework (Chen, 2015). Being a member of WTO, each country needs to compliance with their national schedule of commitments under General Agreement on Trade in Services (GATS). Education is one of twelve sectors within GATS. The purpose of GATS under education sector is promoting the market access and global competition through removing barriers and enhancing the cross-border movement of higher education service (Oliver & Nguyen, 2010).

Despite the growing of domestic economies, majorities of Vietnamese are living in poor conditions. High tuition fees and living cost in developed countries may prevent many Vietnamese students from studying overseas. Students can access to foreign qualification from developed countries at their doorstep with a much lower cost through partnership programs since tuition fees of partnership programs are lower compared to those in developed countries (Mc Burnie & Ziguras, 2001). On the other hand, the government has a strict control of the tuition fee rate of normal programs at higher education institutions. In contrast, the government allows Vietnamese institutions to decide the tuition fee for partnership programs; therefore, Vietnamese higher education institutions can get more profit through implementing partnership programs.

III.3. Partnership programs between local higher education institutions and foreign partners data

By the end of 2015, there were 467 programs were licensed in Vietnam. 265 licensed by Ministry of Education and Training, 202 licensed by autonomy higher education institutions. The leading foreign provider of partnership programs is France (72), the United State (71), the United Kingdom (67) and Australia (40). Neighbour countries such as China (34), Taiwan (27), and the Philippines (24) also play a vital role in transnational education in the Vietnamese market.

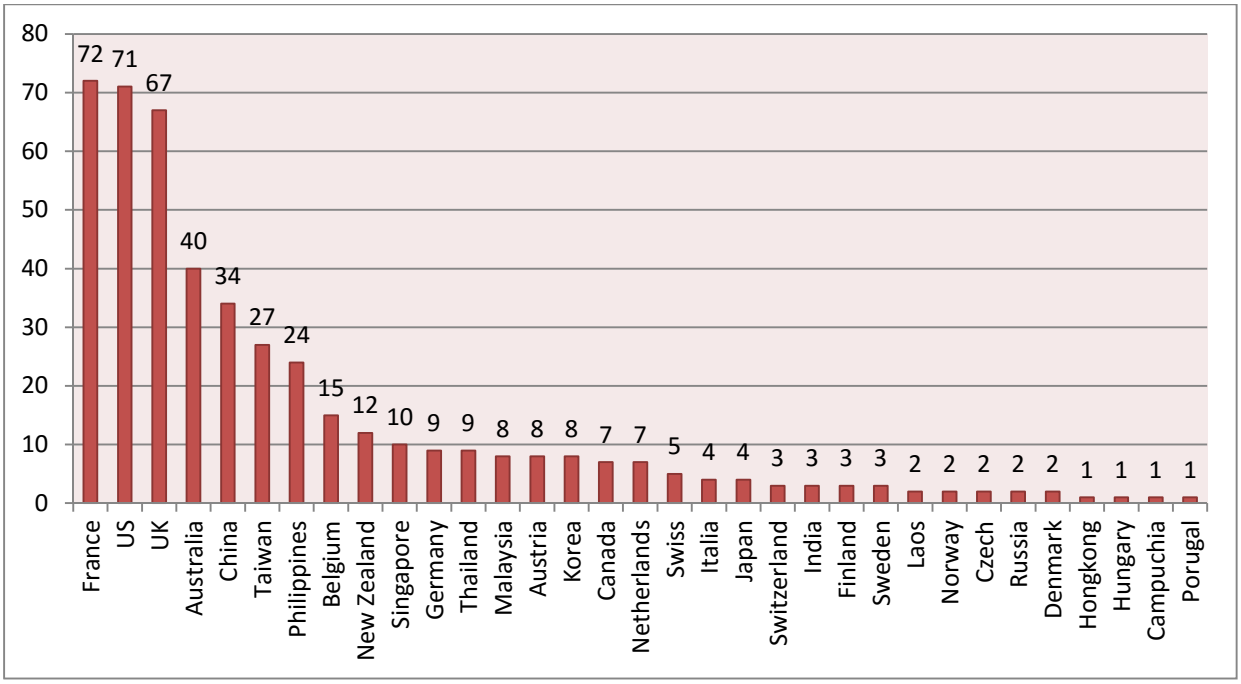

Figure 2: Number of partnership programs by foreign partners. Source: Ministry of Education and Training [2016]

There were 255 undergraduate programs, 200 master programs, and 12 Ph.D. programs were approved by the Ministry of Education by the end of 2015 (MOET, 2016). Since the first partnership programs set up, there were 70.610 students enrolled at the undergraduate and the graduate level in all over Vietnam. Among them, 37.037 students graduated and received the foreign qualification from developed countries. Interestingly, 441 Ph.D. students enrolled partnership programs; however, many students dropped out. Hence, until 2015, only 2 students defended the Ph.D. thesis successfully while 85 students were studying.

Table 1: Number of student enrolled partnership program

Level	Enrollment	Current students	Graduates
Undergrad	39.520	15.337	14.104
Master	30.649	5.809	22.931
PhD	441	85	2
Total	**70.610**	**21.231**	**37.037**

Source: Ministry of Education and Training [2016]

Not all programs succeed. Some programs faced the weakness in the marketing campaign which led to the failure in student recruitment. Among 467 partnership programs were permitted until 2015, 42 programs (equivalent to 9% of total partnership programs) cannot recruit a student or recruit less than 10 students. Through analyzing marketing mix, there will be an answer for those failures.

IV. Analysing partnership programs through marketing mix

IV.1 Place – distribution method

P for Place in the general marketing denotes the channel through which the products and services of a company are delivered from the place of production to the final users. In educational marketing, it can be interpreted as the distribution of methods that the universities adopt to deliver knowledge to the market to meet or exceed the expectation of students (Ivy, 2008). A typical delivery mode for education service is gathering students for classroom instruction at one location (Kotler & Fox, 1995). Distance learning is a new method of transferring knowledge to students. However, according to the transnational education regulations in Vietnam, Distance learning is banned; all education programs have to deliver knowledge by the face-to-face method. Obeying to the rules in the core service, most transnational education programs achieve the competitive advantage through applying supplementary innovative services. The local programs are delivered through face-to-face instruction, lack of practical and advanced technology application. On the other hand, students who are enrolled in transnational education programs can access lectures and support materials through virtual learning media such as Blackboard. Lecturers, administrators, and students can manage the learning material and data easily and efficiently.

IV.2. Product – partnership programs' materials and activities

The product is the program that universities deliver to their student. Through the partnership program, the students can pursue education from developed countries and receive an international recognize degree without leaving their country.

Teaching process must be in the foreign language, teaching in Vietnamese or by the interpreter is not allowed; students' language skill must be at least B2 in CERF (Common European Framework of Reference for Languages). Compared to students studying in local

higher education program, students who join partnership programs must obtain adequate foreign language level (most courses are taught in English, few course are delivered in French, German and Chinese). The teaching method in local higher education programs focuses on theory while lacking practice, experiment, and extracurricular activities. On the contrary, partnership programs organize many extracurricular activities and outdoor education for students.

Program duration is also an important factor in influencing student's choice. The local bachelor's programs duration is four years whereas the local master program's duration is two years. On the other hand, the partnership programs often have shorter duration compared to local programs. Duration of the bachelor programs is three years in most European countries and one to two years for master level.

Furthermore, all partnership programs are accredited by international quality assurance organizations while very few local programs have accreditations. This is another influencing factor for the students to select the place of their studies.

Since 1950s, higher education institutions were mono-disciplinary which specialised in training workforce under the requirement of each sector and paid attention to the technology and sciences (Tran, 2012). The old curriculums of business programs were based on the old Soviet-business model, which proved not to be suitable in the globalisation world today. Even though after the reform, many universities opened new business and management programs, however, in fact, the teaching quality is still problematic. Today, local universities offer business and management programs in the traditional way, Vietnamese students still have to study Marxist-Leninist Philosophy and have to quote its principles in their dissertations and theses that Marxist sciences serve as the foundation for all sciences and guide for all types of scientific research method. Marxist-Leninist Philosophy is outdated in today context, still at the undergraduate level, the study of Marxist-Leninist, Ho Chi Minh thought and other political subjects constitute 8 percent of the total study time for natural and physical sciences, 10 percent for the social sciences and 14 percent for economics (George, 2012). When partnership programs were established, students rushed to Economics, Business or Management programs. Numbers of students choose partnership programs in that field are much larger than any other field. Therefore, 60% of total partnership programs belong to Economics, Business, and Management since students chose Economics, Business or Management to obtain partnership programs for the up-to-date curriculum and methods. Furthermore, students can get out of the study of Marxist-Leninist, which is not suitable in the todays globalised business environment.

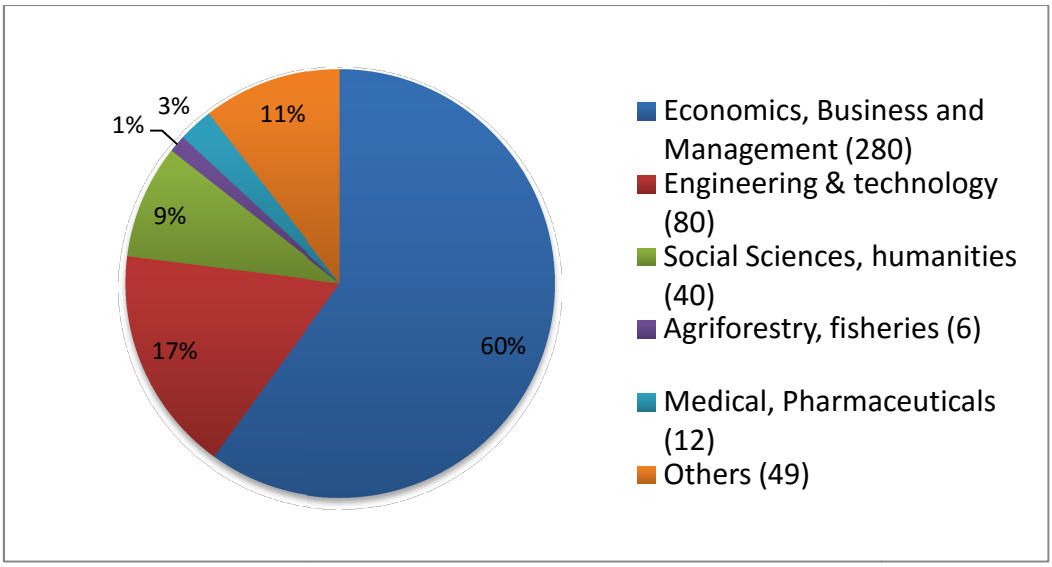

Figure 4: Scopes of partnership programs. Source: Ministry of Education and Training [2016]

Generally, the scope of partnership programs are narrow and focus on Economics, Business, and Management. The curriculum from developed countries and the language skills has prepared the students to work in the international market. Extracurricular activities equip the students with soft skills, which local university often not provide.

IV.3. Price – Tuition fee

The price of educational service marketing mix is the tuition fee which directly influences the incomes of an educational institution. Price is considered as an important indicator of product quality and benefit. In product marketing, high priced brands are often considered to be higher quality and less vulnerable to competitive price cuts than low price brand (Blattberg & Winniewski, 1989; Dodds et al, 1991; Kamakura & Russell, 1993). It also applies to educational service marketing. Pricing element not only affects the revenues that a university derives but also affects student perception of the quality (Enache, 2011; Ivy, 2008). Many partnership programs use "world class degree" in their marketing campaign, to emphasise the quality of their programs and to address the reason for their high tuition fee.

Besides, the government strictly controls the tuition fee rate of normal programs of higher educations. In contrast, the government allows Vietnamese institutions decide the tuition fee for partnership programs; therefore, Vietnamese higher education institutions can get more profit through implementing partnership programs.

Ministry of Education and Training has a strict controlling the tuition fee rate of local programs, an undergraduate program's tuition fee should range from 5-17 million VND per semester (equivalent to 400-700 USD per semester). A student pays around 40-136 million VND (equivalent to 1800-6000 USD) for four years undergraduate program. In contrast, the government allows Vietnamese institutions to set the tuition fee of partnership programs freely. Hence, all partnership programs charge much higher than the local program, they make higher a contribution to the university's central funds. For instance, tuition fee of Bachelor of Business Administration program, which is cooperated between Foreign Trade University and the University of Bedfordshire (the United Kingdom) is 350 million VND (18.000 USD). The highest tuition fee of all partnership undergraduate programs goes to the program between

British Vietnam University and University of London (the United Kingdom), at 765 million VND (34.000 USD).

IV.4. Promotion

The promotion includes all the tools that universities can use to provide the market with information on its offerings: advertising, publicity, public relations and sales promotional efforts (Ivy, 2008). Because of high tuition fee, partnership program needs to run an aggressive promotion campaign to attract student. Open days, international higher education exhibitions, advertising in media, scholarship program, brochure and direct email to students and parents are adopted. Word of mouth is not neglected. In open days or exhibitions, old students were invited to share their experience and transfer their inspiration to students and their parents. From their experience sharing, both students and parents will be more persuaded. Vietnamese Academy of Finance even rewarded any people who suggest a student enroll in their international program an amount of money, hence the word of mouth tactic is more powerful. Even though the tuition fee of international programs at British Vietnam University was much higher than living standards of Vietnamese, they provide a wide range of scholarship to attract students such as Prince Andrew Scholarship, President's Scholarship, and Dean' scholarship. MBA Programs between Hanoi University and La Trobe University (Australia) each year provide Excellence Scholarship up to 50% tuition fees. The rising of social media helps customers to get more information easier. Facebook account of various programs was created. Some of them have received a lot of followers. The Facebook account of the international programs of Foreign Trade University has 72,000 likes, the Facebook account of the international program of the British University Vietnam reached 52,000 like. The Facebook account of MBA program between Latrobe University (Australia) and Hanoi University reached 20,000 likes, the Facebook account of Master of Finance programs between Vietnam Academy of Finance and The University of Greenwich (the United Kingdom) reached 12,000 likes.

Rekettye & Pozsgai (2015) pointed out that competitiveness of a university is largely influenced by the competitiveness and attractions of the city where the University is located, hence, place branding plays an important role in the marketing activities of the university. From the 87 higher education institutions were permitted to run partnership programs in Vietnam, 72 higher education institutions are located in Hanoi and Hochiminh City (two biggest cities of Vietnam). 15 higher education institutions located in other cities or provinces were permitted to run 113 partnership programs (equivalent to 24% out of total partnership programs). These programs also faced many challenges in recruitments, among them, 25 programs cannot recruit a student or recruit less than 10 students. Since the promotion is influenced by the image of the institutions, the higher education institutions in small cities should collaborate with their cities, harmony the marketing activity of the city to co-branding and to attract students from different parts of the country.

V. Conclusion

Vietnam's higher education is taking steps in the internationalisation of education by concentrating on setting up partnership programs with institutions from developed nations. The driving demands from students, societies, and finance have strengthened the growing opportunities of partnership programs. Generally, when obtaining partnership programs, students will receive an international qualification which can facilitate them work in different countries and cultures. Through strengthening the cooperation with overseas higher education

institutions, Vietnam's higher education institutions can benefit from the exchange of programs, course curriculum, students, lecturers, and staffs, as well as the use of financial, technical and equipment support, to enhance the quality of its institutions. Similarly, foreign providers can expand their international market and raise their international profile. However, not all programs succeed. Location seems to be the critical element among 4 elements. All partnership programs have higher tuition fee than local programs, however, with appropriate marketing, programs still can achieve success.

The living standard mismatch between big cities and small cities of Vietnam has led to a difficulty in recruiting students. Besides, most programs in Business, Management, and Economics reflect the desire of Vietnamese student to update the curriculum, language, and skills to work in international economies.

References

Berry, L. L. - Parasuraman, A.: Building a new academic field - The case of services marketing. Journal of Retailing. 1993. Vol. 69(1). pp. 13-60.

Blattberg, R. C. - Wisniewski, K. J.: Price-induced patterns of competition. Marketing science, 1989. Vol 8(4), pp. 291-309.

Booms B. H. - Bitner B. J.: *Marketing strategies and organisation structures for service firms*. In Donnelly, J. - George W. R. (eds.): Marketing of services. Chicago: American Marketing Association, 1981. pp. 47-51.

Borden, N. H.: *The concept of the marketing mix*. In Schwartz, G. (ed): *Science in marketing*. New York: John Wiley & Sons, 1965. pp. 386-397.

Brunner, G.C.: The marketing mix: time for reconceptualization. Journal of Marketing Education. 1989. Vol. 11, pp. 72-77.

Chen, P. Y.: Transnational Education: Trend, Modes of Practices and Development. International Journal of Information and Education Technology, 2015. Vol 5(8), pp. 634-637.
Cowell, D.: The Marketing of Services. Heinemann. London, 1984.

Dodds, W. B. - Monroe, K. B. - Grewal, D.: Effects of price, brand, and store information on buyers' product evaluations. Journal of marketing research, 1991. pp 307-319.

Enache, I. C.: Marketing higher education using the 7 Ps framework. Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Economic Sciences. Series V. 2011. Vol 4(1).pp 23-30.

General statistics office of Vietnam: Education statistics. 2016. https://www.gso.gov.vn/default.aspx?tabid=722 [accessed: 2017.01.10]

George, E. S.: *Higher Education in Vietnam 1986–1998: Education in Transition to a New Era?*. In Harman, G. - Hayden, M., - Nghi, P. T. (eds): Reforming higher education in Vietnam. 2010. Springer Netherlands. pp. 31-49.

Goldsmith R. E.: The Personalised Marketplace: Beyond the 4Ps. Marketing Intelligence and Planning. 1999. Vol. 17(4). pp. 178-185.

Grönroos, C.: From marketing mix to relationship marketing: towards a paradigm shift in marketing. Management decision. 1994. Vol. 32(2). pp. 4-20.

Ivy, J.: A new higher education marketing mix: the 7Ps for MBA marketing. International Journal of educational management. 2008. Vol. 22(4).pp. 288-299.

Judd V. C.: Differentiate With the 5th P: People. Industrial Marketing Management. 1987. Vol. 16(4). pp. 241-247.

Judd, R. C.: The Case for Redefining Services. Journal of Marketing. 1964. Vol. 18. pp. 58-59.

Kamakura, W. A. - Russell, G. J.: Measuring brand value with scanner data. International journal of Research in Marketing. 1993. Vol. 10(1). pp. 9-22.

Kotler, P. - Armstrong, G. Principles of marketing. Pearson Prentice Hall. Upper Saddle River, NJ, 2003.

Kotler, P.: Principles of Marketing. Prentice Hall. New Jersey, 1986.

Kotler. P. & Fox, K.: Strategic Management for Educational Institution, 2nd ed, Prentice Hall. 1995.

Levitt, T.: Marketing intangible products and product intangibles. Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly. 1981. Vol. 22(2). pp 37-44.

McCarthy, E. J.: Basic Marketing. Irwin. Il, 1964.

Ministry of Education and Training: Transnational Education Report. Presented at *International Higher Education Day in Vietnam*, Hanoi, Vietnam, 2016.

Nguyen, C. T.: The mismatch between the quality of university graduates and the educational reform at tertiary level in Vietnam. Paper presented at the *Discourses of Inclusion in Higher Education*, Open University, Northamptonshire, UK. 2012.

OECD and The World Bank: Science, Technology and Innovation in Viet Nam, OECD Publishing. Paris, 2014.

Oliver, D. E., - Nguyen, K. D.: *Global Competition as a Two-Edged Sword: Vietnam Higher Education Policy* In Rust, V. D., Portnoi, L., - Bagley, S. S.: Higher Education, Policy, and the Global Competition Phenomenon. Palgrave Macmillan, 2010. pp. 127-142.

Pham, L. H. - Fry, G. W.: Education and economic, political, and social change in Vietnam. Educational Research for Policy and Practice. 2004. Vol. 3(3). pp. 199-222.

Popovic, D.: Modelling the Marketing of High-Tech Start-Ups. Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing. 2006. Vol. 14(3). pp. 260-276.

Rafiq, M., - Ahmed, P.: Using the 7Ps as a generic marketing mix: an exploratory survey of UK and European marketing academics. Marketing intelligence & Planning. 1995. Vol. 13(9). pp. 4-15.

Rathmell, John M.: What is Meant by Service?. Journal of Marketing. 1966. Vol. 30. pp. 32-36.

Rekettye, G., & Pozsgai, G.: University and place branding: The case of universities located in ECC (European Capital of Culture) cities. Ekonomski vjesnik/Econviews-Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic

Issues. 2015. Vol. 28(2).pp 13-24.

Shostack, G.L. :Breaking free from product marketing. Journal of Marketing. 1977. Vol. 41. pp. 73-80.

Tran, J.: Vietnamese higher education and the issue of enhancing graduate employability. Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability. 2012. Vol. 3(1). pp. 2-16.

Vallely, T. J., - Wilkinson, B.: Vietnamese Higher education: Crisis and response. Memorandum: Higher Education Task Force. Harvard Kennedy School, 2008.

Wilkins, S., - Huisman, J.: The international branch campus as transnational strategy in higher education. Higher Education. 2012. Vol. 64(5). pp. 627-645.

Worldbank: Data indicator. 2016. http://data.worldbank.org/indicator [accessed 2017.01.17]

Quynh Anh Le, PhD student

Institution: University of Pecs, Falcuty of Business and Economics, Doctoral School of Business Administration

e-mail: lequynhanh46@gmail.com

Thi Minh Huong Dinh, officer

Ministry of Education and Training – Vietnam, Vietnam International Education Department

email: mhuong@vied.vn

Tutor: Karoly Barakonyi, Prof. Dr., University of Pecs

Reviewer: Rekettye Gábor, Prof. Dr., University of Pecs

A mező- és erdőgazdasági ingatlanforgalom a kommunista diktatúra első tíz évében Magyarországon

Luka Dániel, *Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs*

Az 1945-ben kihirdetett földreform alapjaiban változtatta meg a földtulajdonviszonyokat és a birtokszerkezetet Magyarországon. A földosztással keletkező földbirtokok tulajdonosai korlátozott rendelkezési joggal bírtak, ingatlanuk nem képezhette adásvétel tárgyát, és e juttatott birtokokon kívül is volt olyan ingatlan, amely a korlátozott forgalmú birtokok köréhez tartozott. 1948-ban a kommunista hatalomátvétellel és a mezőgazdaságban a szövetkezetesítés elindításával radikális birtokpolitika vette kezdetét, mely több szempontból a földmagántulajdon felszámolás, mint folyamat folytatásának tekinthető. Magyarországon a második világháború után csupán három évig volt szabad az ingatlanforgalom. A kommunista birtokpolitika legfontosabb intézkedései közé tartozott az ingatlanforgalmat érintő jogi szabályozás. A kutatási témám a diktatúra birtokpolitikája, a földtulajdonhoz és a földhasználathoz kapcsolódó jogszabályok elemzése. A téma feldolgozása jogtörténeti szempontú, ezért a tanulmány célja az, hogy bemutassam (1) az ingatlanforgalom jogi szabályozása a földmagántulajdon és a földmagánhasználat fokozatos korlátozás és felszámolás folyamatának részét képezte. Továbbá cél bemutatni, hogy (2) az ingatlanforgalom állami ellenőrzésének és irányításának milyen szerepe volt 1949-től az állami gazdaságok és a „termelőszövetkezeti csoportok" számára végrehajtott földösszevonásokban, (3) az 1949-től felülről szervezett „földfelajánlásokban" és (4) a parasztság „szövetkezetekbe" tömörítésében. Áttekintésre kerül például az állami elővásárlási jog szabályozása is. A kutatás alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a „mezőgazdaság szocialista átalakításának" és a kommunista birtokpolitikának egyik legfontosabb eleme volt az ingatlanforgalom korlátozása és leállításának kísérlete. A jogi szabályozás által a még magántulajdonban lévő földek feletti rendelkezési jog gyakorlatilag oly mértékben korlátozódott, hogy a régi birtokosok földje jogilag majdnem olyan helyzetbe került, mint a földreform során juttatott újgazdáké, illetve a „termelőszövetkezeti csoportokba" bekényszerített birtokosoké. A pártállam birtokpolitikai célja kétség nélkül a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának és a földtulajdon magánszemélyek közötti megosztásának megszüntetése volt. A földmagántulajdon fokozatos felszámolásával az egyre növekvő állami tulajdonú földterület ingatlanforgalom tárgyát csak kivételes esetekben képezhette. Valószínűsíthető, hogy a kommunista pártvezetés a magántulajdonban lévő földek forgalmának korlátozásában, illetve megszüntetésében a földmagántulajdon felszámolásának előfeltételét látta, s mindez párosult a földmagánhasználat korlátozásával, egészen pontosan a földhaszonbérletek maximalizálásával, és az állami előhaszonbérleti jog gyakorlásával. Ez az esettanulmány elsősorban kvalitatív kutatási módszeren, illetve a jogszabályalkotás és jogalkalmazás elemzésén alapul. A kutatást a vizsgált időszakon túl az 1960-as évekre terjesztem ki, hogy részletes összehasonlító jogtörténeti vizsgálatot tudjak Magyarország és a Szovjet Megszállási Zóna/Német Demokratikus Köztársaság között elvégezni.

Kulcsszavak: ingatlanforgalom, birtokpolitika, birtokrendezés, szövetkezetesítés, földtulajdon

I. Bevezetés

I.1. Történeti előzmények, elméleti-jogi háttér

Az ingatlanforgalom jogi szabályozása már 1945 előtt az állam földbirtokpolitikájának[1] egyik fontos részeleme, eszköze volt. Az állam jogszabályokkal avatkozott be az ember és a föld közötti viszonyba, így alakítva a tulajdon- és a birtokszerkezetet. A föld, a birtok, politikai kérdéssé vált, a nagybirtokok túlsúlyában sokan csak a lassú fejlődés lehetőségét és a konzerválódást látták, mialatt milliók éltek vidéken a mezőgazdaságból saját tulajdonú föld, birtok nélkül. A jobbágyfelszabadítást megelőzően a nemesek tulajdonában lévő földek egy része úrbéres föld volt, melyet a jobbágyok birtokoltak és örök használatra kaptak, különböző szolgáltatásokért cserébe. A nemesi birtokok egy részére az ősiség törvénye, vagy az ún. hitbizomány intézménye miatt elidegenítési és terhelési tilalom vonatkozott, így nem képezhették az ilyen földek az ingatlanforgalom tárgyát. A 19. század első felétől jelentek meg birtokrendezést is érintő törvények, ekkor az úrbéres földön gazdálkodó jobbágyok telki és egyéb állományai, így erdő és legelő illetőség haszonvételének eladási jogát szabályozták.[2]

Az 1848-as áprilisi törvények megszüntették többek között az úrbéri viszonyokat, és bevezették a kötelező örökváltságot, a jobbágyok így földjeik szabad tulajdonosai lettek.[3] Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc leverése után a polgári fejlődést és átalakulást a Habsburg uralom mozdította elő. 1851-ben bevezették az osztrák polgári és büntető törvénykönyvet, majd 1855-ben az osztrák telekkönyvi rendtartást.[4] A jobbágyfelszabadításról az 1853-ban megjelent úrbéri pátens rendelkezett, majd az 1871. évi LIII. törvény szintén megerősítette a volt jobbágyok szabad rendelkezési jogát birtokuk felett.[5] A jobbágyfelszabadítás utáni aránytalan birtokszerkezet változására a már meglévő parasztbirtokok aprózódása volt a jellemző. 1895-ben a törpebirtokok (5 katasztrális hold alatt) az összes gazdaságok több mint felét alkották, míg a 100 katasztrális holdnál nagyobb birtokok a földterület majdnem felét birtokolták.[6] A parasztbirtokok területe örökösödés és a földek elidegenítése révén tovább csökkent, így még több, kisebb birtoktest vagy parcella keletkezett. Az ingatlanon (res immobiles) nem csak a külterületi mező- és erdőgazdasági ingatlanokat kell érteni, hanem mindazokat a dolgokat, amelyek a földterület egy részéhez, a telekhez tartoznak, így az építményt és a növényzetet, tágabb értelemben a telek feletti légtért és az alatta lévő földet.[7]

A tanulmányban a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmán a mező- vagy erdőgazdaságilag hasznosítható ingatlanok tulajdonjogának bármilyen, szerződéses átruházása értendő (adásvétel, csere, ajándékozás), azonban részben bemutatásra kerül az eredeti (például árverés) és származékos módú (említett szerződéses átruházás, öröklés) szerzés különböző esete is. A beltelki (magán és állami tulajdonú) házhely parcellák, telkek és az épületek forgalmának jogi szabályozására a legszükségesebb esetekben térek csak ki. A birtoklás a dolog

[1] A tanulmányban a 20. században általánosan használt földbirtokpolitika, illetve a birtokpolitika kifejezések alkalmazása jelentésbeli különbségtétel nélkül történik.
[2] https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5149 (Letöltés ideje: 2017.06.12.) Romsics 2007: 577.
[3] Estók - Gunst - Fehér - Varga 2008: 13–14.
[4] A telekkönyv intézménye összekapcsolódott a bevezetett polgári törvénykönyvvel, s e kettő szabályozta az ingatlanokra vonatkozó dologi jogi viszonyokat, szerzést, elidegenítést stb. Mindez összefüggött az állampolgárok jog- és vagyon, magántulajdon, ingatlanforgalom, illetve hitelezés biztonságával. Káplány 1890: 26–29. Hidasi, G. - Horváth, Gy. - Kőszegi, G. - Urbán, A. - Sándor, J. 2007: 819. A telekkönyv intézményének történetére szintén: Káplány 1890: 3–10.
[5] https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5519 (Letöltés ideje: 2017.04.12.)
[6] Nádasdi 1996: 31. 1 katasztrális hold 1600 négyszögöl, 0,575 hektár, a továbbiakban rövidítéssel kh. Az 5 kh alatti birtokok részesedése a szántó, rét és szőlőterületből országos átlagban 7,25% volt. Nagy 2015: 523.
[7] Benedek - Pókecz 2016: 162. Aradi 1991: 18.

feletti tényleges hatalom, a dolog uralomban tartása. Birtokolni csak dolgokat lehet, mindebből következik, hogy a birtok tárgya lehet bármely dolog, nem csak ingatlan. Birtoklást jelent például a föld megművelése. A birtoklás a tulajdonjoghoz tartozó négy részjogosítvány egyike, a tulajdonos jogosult a dolog birtoklásától és használatától másokat eltiltani, attól elzárni.[8] A természetes és jogi személyek között a dolgokra vonatkozó forgalmat a magánjog, azon belül a polgári jog szabályozza. A feudális társadalmi és gazdasági viszonyok megszüntetésével megnyílt az út a polgári jogállam, jogegyenlőség irányába, amelyben az állam összes állampolgára azonos jogokat és kötelezettségeket élvezhetett, és amely alapja a magántulajdon volt. E cél elérését hátráltatta számos jogintézmény és az aránytalan tulajdonviszonyok a mezőgazdaságban. A szabad tulajdonnal rendelkező polgárok közti ingatlanforgalom nem lett volna lehetséges megfelelő nyilvántartás nélkül. Az 1855-től Magyarországon bevezetett telekkönyv, melyet a járásbíróságok vezettek, a magánjogi ügyletek számára biztosította a tulajdonállapotok és egyéb jogok nyilvántartását, és rögzítette a változásokat.[9] A telekkönyv mellett az ingatlanok közérdekű, állami célú, elsősorban az adó beszedésére, nyilvántartására szolgált a földadókataszter. II. József 1785-ös kísérlete a földek kataszteri felmérésére és földadó kivetésére nem járt sikerrel, így csak később, 1875-ben vezették be az állandó földadókatasztert.[10]

I.2. Földreform és földbirtokpolitikai jogszabályok 1919–1945

A földreform és a vele összefüggő jogszabályok az állam földbirtokpolitikai intézkedései közé tartoztak.[11] Ebből a szempontból a földreformot birtokpolitikai eszköznek, illetve különböző birtokpolitikai intézkedések összességének is lehet tekinteni. Ezek az állami intézkedések részben tulajdonjogi korlátozásokat jelentettek közérdekből, földbirtokpolitikai célból stb. Ilyen korlátozás volt a kisajátítás, az elidegenítési és terhelési tilalmak, a magán vagy állami elővásárlási és visszavásárlási jog. A felsorolt korlátozások egy része jogszabály hatására vagy szerződéssel keletkezhetett. 1919 után a nagybirtokosok érdekeinek megfelelően nem történt radikális változás a tulajdonviszonyokban. Az 1920. évi XXXVI. törvény a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről lehetővé tette a nagybirtokok egy részének megváltással történő igénybevételét, mégis a törvény az állam szabadkézből, árverésen vagy elővásárlási jog általi szerzését helyezte előtérbe. Az állam elővásárlási jogát meghatározott ingatlan elidegenítési esetekben gyakorolhatta.[12] Az 1920. évi XXXVI. törvényt a történeti kutatások kevésbé eredményes földreformként értékelték.[13] 1920 után még számos jogszabály jelent meg, melyek kiegészítették vagy módosították az 1920. évi XXXVI. számú törvényt, vagy pedig földbirtokpolitikai jogszabálynak minősültek. Ezek a következők voltak: 1924. évi VII.; 1928. évi XLI.; 1936. évi XXVII.; 1940. évi IV.; és az 1942. évi XV. számú törvények. A tulajdonjogot korlátozó birtokpolitikai intézkedések a magánjog egyik alapelvébe, a tulajdonjog feletti teljes, szabad rendelkezési jogba avatkoztak be. A rendelkezési jog

[8] Benedek - Pókecz 2016: 179. Hidasi, G. - Horváth, Gy. - Kőszegi, G. - Urbán, A. - Sándor, J. 2007: 95–96.
[9] Az 1855. december 15-én kelt telekkönyvi rendelet teljes szövege: Gaár 1929: 555–670. Sopronban már 1480-ban létezett telekkönyv. Káplány 1890: 25.
[10] Gondosné 2009: 19–20.
[11] Az állam beavatkozását az egyének és a föld viszonyába, elsősorban a tulajdonviszonyok és birtokszerkezet átalakítása céljából, a földtulajdont és a földhasználatot érintő jogi szabályozás által, földbirtok politikának nevezzük. Kerék 1934: 3.
[12] Tatics 1927: 100–115.
[13] Gunst Péter megállapítása szerint az 1920. évi XXXVI. törvény egyáltalán nem Nagyatádi Szabó István elképzeléseit tartalmazta, illetve inkább a nagybirtok fennmaradását szolgálta, mintsem a birtokszerkezet helyesebb átalakítását. Gunst 2006: 245–258.

korlátozása a tulajdonjog korlátozását jelenti, így például az elidegenítési és terhelési tilalom által, amely alapulhat jogszabályon, bírósági határozaton vagy szerződésen.[14]
A földreform során juttatott földek, az ún. családi birtokok, haditelkek, vitézi telkek korlátozott forgalmú birtokoknak minősültek, egy részüket csak engedéllyel, vagy egyáltalán nem lehetett elidegeníteni.[15] Mindez azt jelentette, hogy ezek az ingatlanok egyáltalán nem, vagy csak korlátozott mértékben lehettek az ingatlanforgalom tárgyai. Mindehhez számítandók a hitbizományi, egyházi, községi és egyéb közös tulajdonú, vagy szerződésből származó korlátolt forgalmú birtokok köre.[16] A rendelkezési jog ilyen módú korlátozásának az oka elsősorban a birtokok gazdasági erejének megtartása volt, hogy azok ne aprózódjanak fel, illetve hogy a tulajdonos ne kerüljön adósságba. A harmincas évek végén a diszkriminatív, antiszemita szempontú jogszabályalkotás korlátozta a zsidó tulajdonosok rendelkezési jogát ingatlanaik felett, először ingatlanok elidegenítését, majd szerzését és haszonbérlését korlátozták és szüntették meg.[17] A jogalkotás e része és az állam elővásárlási jog gyakorlásának lehetősége azonban a rendelkezési jog korlátozását jelentették a birtokszerkezet átalakítása céljából.

II. A mező- és erdőgazdasági ingatlanforgalom jogi szabályozása 1945–1958

II.1. A földreform és az ingatlanforgalom jogi szabályozása 1945–1948/49

A második világháború alatt, 1944. május 3-án jelent meg egy rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozásáról.[18] A rendelet kimondta a háború időtartama alatt a mező- és erdőgazdasági ingatlanok tulajdonjogának jogügylettel történő elidegenítési tilalmát. A rendelet az e szabályozást hatálytalanító 7.700/1945. M.E. számú rendelet megjelenéséig volt hatályban.[19] A két rendelet hatálybalépése között, 1945. március 18-án jelent meg az ún. földreform rendelet.[20] A földreformot a kommunista pártok elsősorban politikai-hatalmi célból hajtották végre.[21] Magyarországon a nagybirtokokat elvileg kárpótlás ellenében, megváltással vették igénybe, ami a valóságban kárpótlás nélküli kisajátítást jelentett. A kisajátított földekből állami földalapot hoztak létre. A magántulajdonba juttatott föld az ún. megváltási ár kifizetéséig, de minimum 10 évig nem volt elidegeníthető és megterhelhető, csak külön engedéllyel. A kötött magántulajdonba juttatott földek, több mint 3.200.000 kh így ingatlanforgalom tárgyát nem képezhette. A rendelet megállapította parasztbirtok esetében 200 kh-ban a birtokmaximumot és lehetővé tette a szabad ingatlanszerzést.[22] A reformmal azonban nagyrészt csak az életképtelen törpebirtokok számát növelték.

[14] Hidasi, G. - Horváth, Gy. - Kőszegi, G. - Urbán, A. - Sándor, J. 2007: 168–169.
[15] Tatics 1927: 105–114.
[16] A 100 kh feletti birtokok nagy kiterjedésű erdő- és legelőterületei főleg községi, közbirtokossági vagy állami tulajdonban voltak. Nagy 2015: 31.
[17] A zsidó földtulajdonosok rendelkezési jogát először az 1939. évi IV. törvény korlátozta. https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098 (Letöltés ideje: 2017.06.14.). Az 1942. évi XV. törvény a zsidó földtulajdonosok mező- és erdőgazdasági ingatlanairól rendelkezett. https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=8188 (Letöltés ideje: 2017.06.14.)
[18] *Rendeletek Tára*, 1944, 219., az 1.720/1944. (V.6.) M.E. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozásáról, 1944. május 6.
[19] *Rendeletek Tára*, 1945, 526., a 7.700/1945. (IX.11.) M.E. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozásáról szóló 1.720/1944. M.E. számú rendelet hatályon kívül helyezéséről, 1945. szeptember 11.
[20] *Magyar Közlöny*, 10. szám, a 600/1945. (III.18.) M.E. számú rendelet a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földmíves nép földhözjuttatásáról, 1945. március 18.
[21] A Szovjetunióban államosították a földeket, majd a parasztság számára használatba juttatták. Breig 2009: 3; Brunner - Westen 1970: 32. Kínában földreformot hajtottak végre 1946-tól. Zhao 2014: 35–36. Kubában 1959-ben. Jiménez 1961: 27.
[22] Nemes 1947: 161–168. Kaposi 2002: 331.

Az 1.720/1944. M.E. számú rendelet azonban hatályban volt még majdnem fél évig. Lehetséges, hogy azért volt hatályban ez a rendelet még ilyen hosszú ideig, mert így akarták megakadályozni, hogy a nagybirtokok egy részét esetleg a tulajdonos a kisajátítás előtt valamilyen módon elidegenítse. 1945. szeptember 11-től semmi akadálya sem volt a szabad rendelkezési jog gyakorlásának, így például mezőgazdasági ingatlan adásvételének. 1945 és 1948 között számos jogszabály jelent meg a földreformhoz, kisajátításhoz és a földhaszonbérletekhez kapcsolódóan. A kommunista diktatúra kiépülésével fokozatosan további korlátozásokat vezettek be. Milyen módon vált eszközzé a jog, és ezen belül a földtulajdont és földhasználatot érintő jogszabályok, az ingatlanforgalom jogi szabályozása?

A kommunista párt ideológiai célkitűzése volt a magántulajdon lehető legteljesebb felszámolása. Ez az elv vonatkozott a mezőgazdasági termelőeszközökre is, amelyek közül a legfontosabb a mezőgazdasági ingatlan volt. A kommunista párt 1948-ig hivatalosan nem hirdette a mezőgazdaság „szocialista átalakítását", az önállóan gazdálkodó parasztbirtokok felszámolását és „szocialista nagyüzemű gazdaságok", állami gazdaságok és „szövetkezetek" létrehozását. A mezőgazdaság és agrártársadalom radikális átalakításának kezdetét az 1948-as agrárpolitikai fordulat jelentette,[23] amely az előzőekben felvázolt, a földreformhoz kapcsolódó folyamat több szempontból történő folytatásaként értelmezhető. Ekkor született döntés arról, hogy a „szocialista átalakítás" szovjet minta alapján kell, hogy történjen, a „szövetkezetek" a szovjet kolhoz mintáján szerveződjenek, és hogy vidéken „osztályharcot" kell folytatni a „kulákok" ellen. Ki is volt „kulák", „falusi kizsákmányoló"? Itt vetődhetett fel az egyik első fontos kommunista földbirtokpolitikai kérdés. A jogszabályok rendelkezései alapján egyáltalán nem volt egyértelmű 1948 közepéig, hogy 25 kh lesz az a birtokhatár, amely felett a birtokos parasztot automatikusan „kuláknak" minősítik. Számos birtokhatár opció felvetődhetett, például 15 kh vagy 40 kh. A mezőgazdasági ingatlanok kataszteri tiszta jövedelmének minőségjelző értékszáma, az aranykorona, szintén a meghatározás alapjául szolgált.

1948 nyarán számos jogszabály jelent meg a mezőgazdaságot érintően, így például 1948. június 27-én a „mezőgazdaságfejlesztési járulékról" szóló rendelet,[24] amely szerint a 15 kh és a 150 aranykorona érték feletti birtokosok járulékfizetési kötelezettség alá estek. 1948. december 7-én jelent meg a földműves szövetkezetekről szóló jogszabály módosítás, amely szerint a 350 aranykoronánál nagyobb értékű földterülettel rendelkezők nem lehettek a földműves szövetkezetek tagjai.[25] 1949. április 30-án jelent meg végül a „kulákot" definiáló rendelet, amely szerint a 25 kh-nál nagyobb vagy a 350 aranykorona értéket meghaladó ingatlan tulajdonosai voltak „kulákadó" fizetésre kötelezettek.[26]

II.2. Az 1948. évi ingatlanforgalmi jogszabályalkotás és az állami elővásárlási jog

Közhelynek számít Rákosi Mátyás, az akkor már Magyar Dolgozók Pártja (MDP) főtitkárának 1948. augusztus 20-án, Kecskeméten megtartott beszéde, amelyben a szövetkezetesítés, „kulákság" üldözése, a földhaszonbérleti rendszer és az ingatlanforgalom átalakítása is említésre került. A birtokpolitika korábbi eszközeinek és módszereinek átformálása a kommunista célkitűzések számára fokozatosan ment végbe, így például 1949-ben a tagosítást

[23] Honvári 1996: 530–532.

[24] *Magyar Közlöny*, 144. szám, a 7.090/1948. (VI.27.) Korm. számú rendelet a mezőgazdaság fejlesztési járulék tárgyában, 1948. június 27.

[25] *Magyar Közlöny*, 247. szám, a 12.000/1948. (XI.7.) Korm. számú rendelet a földbérlőszövetkezetekről, továbbá a földmívesszövetkezetekről szóló 8.000/1948. Korm. számú rendelet egyes rendelkezéseinek módosításáról, illetőleg kiegészítéséről, 1948. november 7.

[26] *Magyar Közlöny*, 91. szám, a 4.000/1949. (IV.30.) Korm. számú rendelet egyes gazdálkodók mezőgazdaságfejlesztési járulék fizetési kötelezettségének megszüntetése tárgyában, 1949. április 30.

és a „földfelajánlást" is újra szabályozták. Ekkor már nem csak a földek egyéni megművelésének, a földmagánhasználat megszüntetése, hanem a földek magántulajdonának felszámolása is felgyorsult. A földreform következtében a jogszabály alapján létrehozott földműves szövetkezetek lettek a „termelőszövetkezeti mozgalom" magjai. A mezőgazdaságban a tulajdonviszonyok megváltoztatása során elsőbbséget élvezett az állami tulajdon, majd ezt követte az ún. „szövetkezeti tulajdon", utóbbi tárgya föld nem lehetett.

A szövetkezetesítés kihirdetésével számos birtokpolitikai kérdés és intézkedés függött össze. 1948. augusztus 20-a után négy nappal elkészült az ingatlanforgalmat 60 napra ideiglenesen leállító rendelet első tervezete. Ebből következik, hogy Magyarországon csupán három évig volt szabad ingatlanforgalom a második világháború után, majd pedig az 1944-ben megjelent 1.720/1944. M.E. számú rendelettel szinte megegyező módon ismét leállították az ingatlanforgalmat. Mi lehetett az MDP célja? A források alapján megállapítható, hogy hatályba akartak léptetni két rendeletet, az egyiket az állami előhaszonbérleti jogról, a másikat pedig az állami elővásárlási jogról. Utóbbi jelentette volna az ingatlanforgalom korlátozását is egyben. Mindehhez kapcsolódott a később külön megjelent ingatlanforgalmat szabályozó rendelet, s így e jogszabályok korlátozták volna elsősorban a „kulákságot".[27] Az állami elővásárlási jog gyakorlásával az 1945 előtti birtokpolitikához hasonlóan az igénybe vett földek egy részét ekkor még magántulajdonba tervezték juttatni. Az augusztus 24-én elkészült első tervezetet az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő ügyosztályáról Zolnay Kálmán véleményezte, aki számos módosítást eszközölt a szövegen. Összesen 12 tervezet készült, a végleges szöveget 26-án fogalmazták meg. Ekkor döntöttek arról, hogy a tervezett 60 napig tartó forgalom leállítás mellett kerüljön a szövegbe az, hogy az ingatlanforgalmat az állami elővásárlási jog rendezéséig szüntetik be. A Minisztertanács az augusztus 26-i ülésén elfogadta a módosított tervezetet, amely augusztus 28-án jelent meg és lépett hatályba.[28] Összességében az ingatlanforgalmat felfüggesztő rendelet ad hoc jellegűnek tűnik. Az első rendelet tervezet első két paragrafusa gyakorlatilag az 1944. évi 1.720/1944. M.E. számú rendelet átfogalmazott másolata volt, amely paragrafusokat teljesen kihagyták a hatályba lépett rendeletből.[29]

Az ingatlanforgalom leállítása az összes földtulajdonos rendelkezési jogának a korlátozását jelentette. Ezt követte a rendelkezési és használati jogot érintő, augusztus 29-én megjelent kormányrendelet a mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletéről. A rendelet maximalizálta a mezőgazdasággal élethivatásszerűen foglalkozók bérelt földterületét 25 kh-ban. Az állami előhaszonbérleti jog gyakorlása által igénybe vett földek egy része pedig földműves szövetkezetek földbérlő csoportjainak, illetve földbérlő szövetkezeteknek lett átadva, amelyek keretén belül az állam elkezdte megszervezni a szovjet kolhoz mintán a „termelőszövetkezeti csoportokat".[30] Az állami elővásárlási jogról azonban nem jelent meg jogszabály az ingatlanforgalmat leállító rendeletben megjelölt 60 napon belül. Helyette október 22-én jelent meg egy rendelet a 8.990/1948. számú rendelet meghosszabbításáról 1948. december 25-ig.[31]

[27] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 763. őe. 44.681/1948. sz. előterjesztés a Minisztertanácshoz a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozása tárgyában kormányrendelet kiadása iránt.

[28] *Magyar Közlöny*, 193. szám, a 8.990/1948. (VIII.28.) Korm. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozása tárgyában, 1948. augusztus 28. A jogszabály előkészítésre lásd továbbá: MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 763. őe. 44.863/1948. sz.

[29] *Magyar Közlöny*, 193. szám, a 8.990/1948. (VIII.28.) Korm. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozása tárgyában, 1948. augusztus 28.

[30] *Magyar Közlöny*, 194. szám, a 9.000/1948. (VIII.29.) Korm. számú rendelet a mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletéről, 1948. augusztus 29.

[31] *Magyar Közlöny*, 236–237. szám, a 10.720/1948. (X.22.) Korm. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozásáról szóló 8.990/1948. Korm. számú rendelet 1. §-ában megállapított határidő meghosszabbítása tárgyában, 1948. október 22.

Ez által majdnem négy hónapig szüneteltették az ingatlanforgalmat rendeletileg, amely idő alatt jelentősen felgyülemlett az elintézetlen jogügyletek száma.

Az állami elővásárlási jogról szóló rendelet tervezete elkészült ugyan, azonban hatályba sohasem lépett.[32] Érdemes kitérni röviden erre a rendelet tervezetre, hiszen így számos részletet megtudhatunk a jogalkotók szándékáról, a jogszabályalkotás során felmerült alternatívákról. A tervezet keletkezési ideje feltehetőleg 1948. október, november, esetleg december eleje. A rendelet gyakorlatilag birtokmaximumot határozott volna meg 25 kh-ban. Az a birtokos, aki 25 kh-nál nagyobb ingatlannal rendelkezett, és ingatlanai egy részét elidegenítette, a 25 kh felett elidegenített részre az államnak elővásárlási joga lett volna. Ha a szerző félnek a földterülete a 25 kh-at meghaladta, ugyancsak állami elővásárlási jognak lett volna helye a 25 kh-t meghaladó területre. A földeket a földműves szövetkezetek „termelői csoportjai" számára adták volna át, ezen a későbbi „termelőszövetkezeti csoportokat" érthették, a földműves szövetkezet lett volna a vevő. Abban az esetben, ha nem a földműves szövetkezet „termelői csoportja" vette volna át a földeket, igényjogosult személyek számára juttatták volna azokat, a már tulajdonban és használatban lévő ingatlanokkal együtt maximum 10 kh-ig, a földek vételárát 5–20 évig törleszthették volna a juttatottak és 10 évig elidegenítési tilalom vonatkozott volna az ingatlanokra. [33] A magánjogot érintően az örökösödési jogot nem korlátozták ekkor, az eddigi kutatás alapján alapvetően nem is tervezték ezt.

Az állami elővásárlási jog gyakorlásáról szóló rendelet helyett egy ingatlanforgalmat szabályozó kormányrendelet és e rendelet végrehajtására egy földművelésügyi minisztériumi[34] rendelet lépett hatályba 1948. december 22-én.[35] Ezzel az intézkedéssel hivatalosan elsősorban a „kulákok" ingatlan elidegenítését és szerzését korlátozták. A hatályba lépett ingatlanforgalmi korlátozásokkal megakadályozták a birtokok darabolódását, megosztását. 1948/49 fordulójától radikálisabb birtokpolitika érvényesült: a birtokok nagyrészt ellenszolgáltatás nélküli „felajánlása" állami tulajdonba, így az állami tulajdonba került földek után nem kellett vételi vagy kárpótlási árat fizetnie az államnak a volt tulajdonos számára. A földeket így állami tulajdonba vették, mivel a kommunista vezetés számára a „társadalmi", állami tulajdon „fejlettebb tulajdonformának" számított a „szövetkezeti tulajdonnál".

1948. december 15-re készült el a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról a kormányrendelet tervezet és a végrehajtására az FM rendelet tervezet. A rendeleteket az FM VII. főosztálya, a Földbirtokrendezési Főosztály készítette el. A Minisztertanács az 1948. december 17-i ülésén fogadta el a rendeleteket és döntött megjelentetésükről. [36] Az ingatlanforgalom szabályozásáról szóló 13.100/1948. számú kormányrendelet és a 330.100/1948. számú földművelésügyi minisztériumi rendelet az állam elővásárlási jogának feltételeit, módozatait egyáltalán nem szabályozták, csupán afelől

[32] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 763. őe. i.n. A magyar köztársaság kormányának … Korm. számú rendelete a mező- és erdőgazdasági ingatlanokra az államot illető elővásárlási jog szabályozásáról. Pontos dátum nélküli. A tervezet első oldalán feljegyzés: első szöveg, több tervezetet a kutatás során még nem találtam.

[33] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 763. őe. i.n. A magyar köztársaság kormányának … Korm. számú rendelete a mező- és erdőgazdasági ingatlanokra az államot illető elővásárlási jog szabályozásáról. Pontos dátum nélküli.

[34] A Földművelésügyi Minisztérium a továbbiakban rövidítéssel FM.

[35] *Magyar Közlöny*, 281. szám, a (8.130) 13.100/1948. (XII.22.) Korm. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról, 1948. december 22. *Magyar Közlöny*, 281. szám, a (8.130) 330.100/1948. (XII.22.) F.M. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról, 1948. december 22.

[36] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 763. őe. 330.100/1948. sz. földművelésügyi miniszteri rendelet közzététele a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról, 1948. december 21., és 329.900/1948. sz. előterjesztés a Minisztertanácshoz a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról szóló kormányrendelet tárgyában, 1948. december 16.

rendelkeztek, hogy a rendeletek végrehajtására megalakuló megyei ingatlanforgalmi bizottságok elidegenítések esetén kimondhatják az állam elővásárlási jogának a gyakorlását. A minisztertanácsi előterjesztés szerint hivatalosan a rendeletek célja az volt, hogy a dolgozó parasztság érdekeit érvényesítsék.[37]A rendelet célja és végrehajtása között az a legnagyobb ellentmondás fedezhető fel, hogy ekkor már nem volt cél a nagybirtokos parasztok földjeit földnélküli, törpe- és kisbirtokos parasztok tulajdonába juttatni. Mindennek hátterében egy sokkal nagyobb és döntőbb elhatározás állhatott, ami túlmutat a birtokpolitika és az ingatlanforgalom vizsgálatán.

A rendeletek a mező- és erdőgazdasági ingatlanok tulajdonjogának az átruházását, jogügylettel történő elidegenítését hatósági engedélyhez kötötték. A rendeletek végrehajtását elsősorban a megyei szinten a földhivatalok mellett létrehozott ingatlanforgalmi bizottságok végezték. A jogszabály nem tartalmazta azt, hogy milyen esetekben kellett elutasítani az engedélyezést, viszont azt igen, hogy az olyan elidegenítést engedélyezni kellett, ha az elidegenítésre szánt ingatlan a 2 kh-t nem haladta meg, az elidegenítő és szerző fél földműves szövetkezetnek tagja lehetett, és a gazdasági és szociális körülmények az elidegenítést indokolták. A kormányrendelet szerint a hagyatéki osztályos egyesség csak hatósági jóváhagyással válhatott jogérvényessé. A rendeletek nem tartalmazták azt, hogy az osztatlan közös tulajdon megszüntetését, vagy a tényleges birtoklás esetében történő telekkönyvi tulajdonszerzést hatósági jóváhagyáshoz kötötték volna. Előbbiek miatt készült 1948. december 24-e után négy tervezet a kormányrendelet kiegészítése, illetve négy rendelet tervezet az FM rendelet kiegészítése céljából. Az FM rendelet január 23-án jelent meg és lépett hatályba.[38] Az 1949. január 20-i előterjesztés indoklása szerint a tulajdonközösség megszüntetése jogügylettel, peres eljárás útján, vagy osztályos egyességgel a rendeletek kijátszásához vezethetett volna, ezért ezeket is állami ellenőrzés alá vonták. Az erről rendelkező kormányrendelet 1949. január 22-én jelent meg és lépett hatályba.[39]

Mi is volt tehát a mező- és erdőgazdasági ingatlanforgalmat érintő jogszabályalkotás célja? A földtulajdonosok rendelkezési jogát korlátozták, mégpedig úgy, hogy a mező- és erdőgazdasági ingatlanok tulajdonjogának átruházását hatósági engedélyhez kötötték, illetve az osztatlan közös tulajdon megszüntetésére irányuló szerződések és a mező- és erdőgazdasági ingatlanra kötött osztályos egyességek hatósági jóváhagyáshoz lettek kötve. A pártállam fő célkitűzése az volt, hogy az ingatlanforgalmat teljesen leállítsa és a rendeletek végrehajtása által megakadályozzák az újabb önálló földbirtokok létrejöttét. A pártvezetés a mező- és erdőgazdasági ingatlanforgalom leállításában az új birtokpolitikai meggondolások alapján a földmagántulajdon felszámolásának az egyik előfeltételét is láthatta, mivel így „földfelajánlásra" kényszerítették a birtokosokat. 1949 első felében számos birtokpolitikai

[37] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 763. őe. 329.900/1948. sz. előterjesztés a Minisztertanácshoz a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról szóló kormányrendelet tárgyában, 1948. december 16.

[38] *Magyar Közlöny*, 18. szám, a (8.130–(18)) 126.870/1949. (I.23.) F.M. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról szóló 8.130–330.100/1948. F.M. számú rendelet kiegészítése és módosítása tárgyában, 1949. január 23.

[39] *Magyar Közlöny*, 17. szám, a (8.130–(17)) 700/1949. (I.22.) Korm. számú rendelet a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról szóló 8.130–13.100/1948. Korm. számú rendelet kiegészítése tárgyában, 1949. január 22. 1949. január végén az ingatlanforgalmi bizottságokban az 54 FM küldöttből 41 az MDP tagja volt. MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 743. őe. 126.975/1949. sz. a megyei ingatlanforgalmi bizottságokba a földmívelésügyi miniszter kiküldöttjeinek kijelölése, 1949. január 27.

jogszabály került kidolgozásra, amelyek egy része nyáron jelent meg és lépett hatályba: így a „földfelajánlás", tagosítás és a földreform befejezéséről szóló rendeletek és törvény.[40]

Az 1949. augusztus 19-én megjelent 1949. évi XXIV. számú törvény a földreform és telepítés befejezésével összefüggő egyes kérdések rendezéséről lezárta a természetes személyek számára a magántulajdonul történő földjuttatást, gyakorlatilag az 1945-ben kihirdetett földreformot és ezzel annak fő alapelvét.[41] Az ingatlanforgalom korlátozásával és leállításával a régi birtokosok rendelkezési joga is szinte olyan mértékben korlátozódott, mint a földreform során juttatott, vagy a „termelőszövetkezeti csoportokba" beléptetett földtulajdonosoké. A jogbiztonság és a jogállam lebontásához hozzájárult a diktatúra belső utasításos rendszere és a centralizáció. 1949. január 25-től az FM Földbirtokrendezési Főosztálya folyamatosan adta ki a bizalmas belső utasításokat a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozásáról szóló rendeletek végrehajtásáról. [42] A rendelkezések által úgy állították le a lehető legteljesebben az ingatlanforgalmat, hogy közben a földek nagy része még magántulajdonban volt!

A mezőgazdasági szakigazgatás átalakításával 1949/50-ben a kommunista pártállam birtokpolitikájának fő végrehajtó eszköze a megyei és járási mezőgazdasági osztályok földbirtokrendező csoportjai lettek, amelyek hatáskörébe tartozott a haszonbérleti, ingatlanforgalmi, „földfelajánlási" és földrendezési ügyek intézése. A bizottságok és mezőgazdasági osztályok a lehető legnagyobb mértékben redukálták az ingatlanforgalmat, adásvétel, csere, ajándékozási szerződésekhez az engedélyt, osztályos egyességhez, tulajdonközösség megszüntetéshez a jóváhagyást csak kivételes esetekben adták meg.[43] A bizottságok véghatározataiban általános gyakorlatként a következő indokolás szerepelt, ha az engedélyt nem adták meg: az elidegenítés engedélyezése földbirtokpolitikai szempontból nem kívánatos. A vizsgált témához a mikro szintű kutatás során elsősorban a Sopron, Győr-Moson, majd Győr-Sopron megyei ingatlanforgalmi bizottságok, illetve a Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály Földbirtokrendező Csoportjának iratait, jegyzőkönyveit, és a Sopron megyei Földhivatal iratait kutattam.[44] Sopron és Győr-Moson megyéket 1950 márciusában összevonták. 1949. június/július és 1950. március között, illetve töredékes adatok alapján 1950. év végéig Győr-Sopron megyében minimum 628 tulajdonjog átruházásra irányuló jogügyletet, osztályos egyességet, tulajdonközösség megszüntetést nem engedélyeztek, illetve nem hagytak jóvá.[45]

[40] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 762. őe. 8011/1/1949. sz. *Magyar Közlöny*, 125–126. szám, a 4.091/1949. (VI.16.) Korm. számú rendelet a mezőgazdasági ingatlanok és azok felszerelésének felajánlásáról, 1949. június 16. *Magyar Közlöny*, 125–126. szám, a 8.130/1949. (VI.16.) F.M. számú rendelet a mezőgazdasági ingatlanok és azok felszerelésének felajánlásáról, 1949. június 16. *Magyar Közlöny*, 172–173. szám, az 1949. évi XXIV. törvény a földreform és a telepítés befejezésével összefüggő egyes kérdések rendezéséről, 1949. augusztus 19. *Magyar Közlöny*, 180–181. szám, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 3. számú törvényerejű rendelete a mező- és erdőgazdasági ingatlanok részleges tagosításáról, 1949. augusztus 30. Utóbbi a földhasználat alapján a „szövetkezetek" és állami gazdaságok részére földösszevonást jelentett.

[41] *Magyar Közlöny*, 172–173. szám, 1949. évi XXIV. törvény a földreform és a telepítés befejezésével összefüggő egyes kérdések rendezéséről, 1949.VIII.19.

[42] MNL GyMSMGyL, XXIV. 202. 11. őe. Országos Földhivatal, 620.001/1949./VI.ü.o. bizalmas körrendelete a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának szabályozása tárgyában kiadott rendeletek végrehajtása tárgyában. I. 1949. január 25.

[43] A megyei földbirtokrendezési osztály 1951, 1952-es jegyzőkönyveiben a legtöbbször nem tértek ki az ingatlanforgalom alakulására, az 1951. áprilisi havi munkajelentés szerint például: „*Ingatlanforgalom vonalán 8 drb. ingatlanforgalmi kérelem lett tárgyalva, ebből 3 engedélyezve 2 kh. területre 5 drb. elutasítva 17 kh-ra.*" MNL GyMSMGyL, XXIII. 9. f. b. 175. őe. Részben beltelki ingatlanok ügyeit is intézték a csoportok.

[44] MNL GyMSMSL, XXIV. 220. f. 1–7. őe.; MNL GyMSMGyL, XXIV. 202. f. 1–12. őe.; MNL GyMSMGyL, XXIII. 9. f. b. 175. őe., MNL GyMSMSL, XXIV. 201. f. 1., 27., 100 őe.

[45] MNL GyMSMSL, XXIV. 220. f. 1–7. őe.; MNL GyMSMGyL, XXIV. 202. f. 1–12. őe.

II.3. 1953 és az „új szakasz”

A kommunista birtokpolitika, elsősorban „földfelajánlási” módszere 1952/53 fordulójára katasztrofális állapotokat idézett elő. Az állami tulajdonba vett és az elhagyott földek egy része műveletlenül, parlagon hevert. Az állami gazdaságok és a „termelőszövetkezeti csoportok”, bár a földhasznosításról szóló rendelkezések ezeket jelölték meg elsődleges használónak, ekkorra inkább földet adtak volna le. A „földfelajánlásokat” ezért 1952 őszétől, telétől átmenetileg nem fogadták el, és a földhasznosítás során részleges, korlátozott földvisszaadásra is sor került azok részére, akik földjüket ugyan „felajánlották”, de ugyanazt a területet bérelték vissza.[46] Ez a „visszabérlés”, mint a törvények kijátszása lett értelmezve, hogy a volt tulajdonos kevesebb adó és begyűjtési kötelezettség alá kerüljön. A valódi változás Sztálin márciusi halála után, a Moszkvába hívott magyar vezetők hazatérését követően következett be, mikor is Nagy Imre kihirdette az „új szakasz” programját.[47] Ez a program számos kedvezményt nyújtott az egyénileg gazdálkodó birtokos parasztok számára, és szüneteltették a szövetkezetesítést, részben engedve azok felszámolását is. Az agrárpolitikai fordulat a birtokpolitikában egyáltalán nem nevezhető oly erőteljesnek, viszont érdemes röviden kitérni az 1953 júniusa után keletkezett birtokpolitikai jogszabályokra.

A pártvezetés nem határozott meg újabb birtokmaximumot, hivatalosan elvileg a parasztbirtok maximum 200 kh lehetett, és nem szabályozták újra az ingatlanforgalmi rendelkezéseket sem. A birtokpolitikai jogszabályalkotás során a hangsúly az ún. „állami tartalékföldek” hasznosításán volt.[48] A korábbi erőszakos tagosítások, földfelajánltatások, kisajátítás általi igénybevételek mind hozzájárultak ahhoz, hogy a parasztság egy része követelte vissza jogos tulajdonát. Az 1953. augusztus 2-án megjelent, 42/1953. számú minisztertanácsi rendelet az „állami tartalékföldek” hasznosítását és a földhaszonbérletek szabályozását helyezte előtérbe. A rendelet azonban érintette a földtulajdont: a be nem tagosított, „szövetkezetnek” vagy állami gazdaságnak át nem adott földterületet az egyénileg gazdálkodó parasztoknak, akik a földjüket 1951. augusztus 1 után „ajánlották” fel, hagyták el, vissza kellet adni. A birtokpolitika egyik célja a földvisszaadások mértékének korlátozása lett.

II.4. Az ingatlanforgalom 1953 és 1957 között

1953-ban az „új szakasz” birtokpolitikai jogszabályai nem jelentették azt, hogy a földek állami tulajdonba vétele és a szövetkezetesítés teljesen lekerült volna a napirendről. Az átmeneti intézkedések inkább a kommunista párt hatalmának biztosítását voltak hivatottak elérni. A földvisszaadás korlátozása, az „állami tartalékföld” hasznosítás során a „szocialista szektor” előnyben részesítése mind akadályozói voltak a földtulajdoni és földhasználati viszonyok rendezésének. Az ingatlanforgalmat egyáltalán nem szabályozták újra, így érvényben maradtak az 1948/49-es rendeletek, illetve a belső utasítások egy része is. Az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló jogügyletek száma jelentős növekedésnek indult. A hatóságilag végrehajtott tagosítások helyett azonban újabb birtokpolitikai módszer került előtérbe: az „önkéntes földcsere”, ami darabokban történő tagosítást jelentett a „szövetkezetek” és állami

[46] MNL GyMSMGyL, XXIII. 9. f. b. 174. őe. a földművelésügyi, a begyűjtési és a belügyminiszter 62/1953. sz. együttes utasítása a földjeiket felajánlott földtulajdonosok haszonbérletéről.
[47] Honvári 1996: 555–563. Estók - Gunst - Fehér - Varga 2008: 294.
[48] *Magyar Közlöny*, 26. szám, a 42/1953. (VIII.2.) M.T. számú rendelet az állami tartalékföldek hasznosításáról, a földhaszonbérletek szabályozásáról, valamint a dolgozó parasztságnak ezzel kapcsolatban juttatott kedvezményekről, 1953. augusztus 2. *Magyar Közlöny*, 39. szám, az 1/1953. (VIII.20.) F.M. számú rendelet az állami tartalékföldek hasznosításáról és a dolgozó parasztoknak ezzel kapcsolatban juttatott kedvezményekről, 1953. augusztus 20. *Magyar Közlöny*, 44. szám a 3/1953. (IX.9.) F.M. számú rendelet a magántulajdonban lévő földek haszonbérletének szabályozásáról, 1953. szeptember 9.

gazdaságok részére. A „cseréket" pedig több helyen adminisztratív vagy más módon, kényszerrel felülről hajtották végre.[49] Az ingatlanforgalom növekedését elsősorban az FM kívánta megakadályozni a „mezőgazdaság szocialista fejlesztése" miatt. A kutatás során eddig még nem kutattam részletekbe menően az 1953 és 1956 közötti birtokpolitikai jogszabályalkotást és a belső utasításoknak is csak egy részét találtam meg. Az FM 1954. szeptember 10-én adta ki a 155/B/1954. számú utasítását a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmával kapcsolatos egyes kérdésekről. Az utasítás az ingatlanforgalom fokozottabb ellenőrzését és ez által csökkentését kívánta előmozdítani.[50]

Az ingatlan tulajdonjog átruházásához szükséges kérelem 1954/55 fordulójától kötelező módon tartalmazta, hogy az ingatlan elidegenítője 1948. augusztus 28. után idegenített-e el ingatlant, amennyiben egyszer már igen, az újabbat már nem engedélyezték. A községi igazolásnak tartalmaznia kellett azt, hogy a szerző fél „vidéki kizsákmányoló, nagygazda-e", mindezzel a korábban „kuláknak" minősítettek ingatlanszerzését akadályozták meg. A kutatás során arra, hogy ezeket kötelezően fel kellett volna tüntetni az iratokon, nem találtam még hivatalos vagy belső utasításos rendelkezést. Az agrár- és földbirtokpolitikában pedig az 1955-ös fordulattól, mikor Nagy Imrét leváltatták Rákosiék, ismét a korábbi keményvonalas irányvonal érvényesült, így például 1956. július 19-én jelent meg az 1956. évi 15. számú törvényerejű rendelet a tagosításokról.[51] A forradalom és szabadságharc kitörése előtt a kommunista birtokpolitikai jogszabályalkotás egyik utolsó jogszabálya az 1956. augusztus 18-án megjelent 10/1956. F.M. számú rendelet volt, amely kiegészítette a júliusban megjelent tagosítási rendelet végrehajtási rendeletét.[52] Ezek szerint a „termelőszövetkezet" közgyűlése által a tagosítás kérelmezése iránt hozott jegyzőkönyvet a közgyűlésen résztvevő tagoknak immár nem kellett aláírniuk, elegendő volt a „mezőgazdasági termelőszövetkezet" vezetőség, illetve a „termelőszövetkezeti csoport" intézőbizottság tagjai aláírása. A tagság akarata ellenére ezzel számos törvénytelen tagosítási eljárás vette kezdetét.

Az FM Földrendezési Főosztályának iktatókartonjai szerint még 1956. október 10-én is engedélyeztek tagosítást Somogyjádon, október 13-án Seregélyesen,[53] azonban a folyamatosan beérkező panaszok miatt októberben nagyrészt a tagosítások felülvizsgálata zajlott.[54] A hónap közepén a földművelésügyi miniszter a „szövetkezetek" és állami gazdaságok számára a tagosítások engedélyezése szüneteltetését és a tagosítási panaszok sürgős kivizsgálását rendelte el. Ezek az intézkedések a radikális agrár- és földbirtokpolitikán alapvetően nem változtattak, a földtulajdonviszonyokba és használatba történő beavatkozás negatív hatásait nem tudták csökkenteni, a parasztság érvényesítette föld magántulajdonosi érdekeit: a vidék megmozdult. 1956. október 23-án a földművelésügyi miniszter még küldött egy táviratot az összes megyei

[49] *Magyar Közlöny*, 78. szám, a 11/1954. (X.9.) F.M. számú rendelet az önkéntes földcserék és földátadások szabályozásáról, 1954. október 9. *Magyar Közlöny*, 39. szám, a 7/1955. (IV.3.) F.M. számú rendelet az önkéntes földcserék és földátadások szabályozásáról szóló 11/1954. (X.9.) F.M. számú rendelet kiegészítéséről és módosításáról, 1955. április 3.

[50] MNL GyMSMGyL, XXIII. 9. f. b. 174. őe. 6143/X/1/1954. sz. a földművelésügyi miniszter 155/B/1955. számú utasítása a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmával kapcsolatos egyes kérdésekről, 1955. szeptember 10.

[51] *Magyar Közlöny*, 61. szám, A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 15. számú törvényerejű rendelete a földrendezésekről és tagosításokról, 1956. július 19. MNL GyMSMGyL, XXIII. 1. f. Győr-Sopron megye Tanács Végrehajtó Bizottság jegyzőkönyvei, 16/1956. Vb. sz. 1956. június 28-i ülés, 3. napirendi pont A termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztése – felkészülés a tagosításra. Az FM Földbirtokrendezési Főosztálya már 1955. április 9-re elkészített egy tervezetet („Előterjesztés a Politikai Bizottsághoz, az általános és részleges földrendezésről") a tagosítások folytatásáról, ekkor már a tagosítást földrendezésnek is nevezve. Nádasdi 1996: 156–158.

[52] *Magyar Közlöny,* 71. szám, 10/1956. (VIII.18.) F.M. számú rendelet a földrendezések és tagosítások végrehajtásáról szóló 8/1956. (VIII.5.) F.M. számú rendelet módosításáról, 1956. augusztus 18.

[53] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1460. őe. 612. S. 3. oldal.

[54] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1460. őe. 612. 1956. Földrendezések és tagosítások.

tanács végrehajtó bizottság mezőgazdasági igazgatóság/osztály vezetőjének, melyben a tagosítások során keletkezett törvénysértések, panaszok sürgős elintézését jelölte meg a legfontosabb feladatnak.[55] Az FM utasítás azonban már nem tudott változtatni a kialakult helyzeten. 1956. október 23-án kitört a forradalom és szabadságharc.

II.5. Az 1956/57. évi földbirtokpolitikai jogszabályalkotás, az ingatlanforgalom és az állami elővásárlási jog

A forradalom és szabadságharc szovjet beavatkozással történő leverése után rövid időn belül új birtokpolitikai jogszabályok kidolgozása kezdődött meg, melyekhez az 1953-as tapasztalatok döntően hozzájárultak. Ezeket a jogszabályokat most is az FM dolgozta ki, pontosabban az immár Földbirtokpolitikai Főosztály elnevezésű ügyosztálya. A pártállam vezetése átmenetileg szüneteltette a szövetkezetesítést, azonban továbbra is az egyik jövőbeni cél maradt a földtulajdonosok és családtagjaik „szövetkezetbe" léptetése és a földek összevonása. 1956 novemberében a Kádár János vezette Magyar Szocialista Munkáspárt néven újjászerveződő kommunista párt első rendelkezései között találhatjuk a kötelező beszolgáltatás megszüntetését és a „mezőgazdaságfejlesztési járulék" eltörlését.[56] 1953-hoz hasonlóan szintén szabályozták a „szövetkezeti" kilépéseket és feloszlásokat, erről november 27-én jelent meg FM utasítás.[57]

Már korábban döntés született egy új szövetkezeti törvény megalkotásáról,[58] majd az Igazságügyminisztérium Törvényelőkészítő Főosztálya elkészített 1957. május végére egy „termelőszövetkezeti földjogi törvény tematikát",[59] és készülőben volt a polgári törvénykönyv. A földtulajdont és a földhasználatot érintő jogszabályok egész sora jelent meg 1957 során, amelyek különböző jogviszonyokat és jogintézményeket érintettek. Így sor került a földreform földek újabb szabályozására, birtokmaximum megállapítására, az ingatlanforgalomra vonatkozó újabb rendelkezésekre, az emigráltak vagyonjogi helyzetének rendezésére és megjelent egy átfogó rendelet a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyainak rendezéséről. Egységes földjogi kodifikációra a fennálló körülmények között nehezen is kerülhetett volna sor, továbbra is fő cél maradt a tulajdonviszonyok és a földhasználat átalakítása. A pártállam hivatalosan a parasztság szabad elhatározására bízta a gazdálkodási mód megválasztását, elítélték az erőszakos tagosításokat és szövetkezetesítést. A háttérben azonban a radikális változást halogatták, így például az 1956. évi 15. számú törvényerejű rendelet a tagosításokról és földrendezésekről hivatalosan hatályban maradt. Az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal (ÁFTH), amely az állami földkönyveket vezette, kezdeményezésére elkezdődött a földnyilvántartás rendezése, amelyet azonban az 1958-tól ismét egyre nagyobb méreteket öltő szövetkezetesítés újra megnehezített.[60] Mik voltak az

[55] MNL GyMSMGyL, XXIII. 9. f. b. 128. őe. 6121/X/62/1956. sz.

[56] *Magyar Közlöny*, 93. szám, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 21. számú törvényerejű rendelete a mezőgazdasági termények és termékek kötelező beadásának megszüntetéséről, 1956. november 12. *Magyar Közlöny*, 102. szám, a 23/1956. (XII.13.) Kormányhatározat a mezőgazdaságfejlesztési járulék megszüntetéséről, 1956. december 13.

[57] *Magyar Közlöny*, 96. szám, a 65/1956. (XI.27.) F.M. számú utasítás az egyes termelőszövetkezeti tagoknak a termelőszövetkezetekből való kilépésénél és a termelőszövetkezetek feloszlásánál követendő eljárásról, 1956. november 27.

[58] *Magyar Közlöny*, 77. szám, az 1.088/1956. (IX.4.) Minisztertanácsi határozat új szövetkezeti törvény megalkotásáról, 1956. szeptember 4.

[59] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1479. őe. 153.834/1957. sz. a termelőszövetkezeti földjogi törvény tematikája, 1957. május 27.

[60] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1479. őe. 154.754/1957. sz. az ÁFTH előterjesztése a Gazdasági Bizottsághoz a földnyilvántartás rendezése tárgyában a kataszteri térképek felújítása útján, 1957. május 17., amely a 46/1957. (VII.31.) Kormányrendelet a földnyilvántartás rendezéséről a kataszteri térképek felújítása útján címen jelent meg 1957. július 31-én (*Magyar Közlöny*, 83. szám). A tényleges állapot és a földnyilvántartás

1957-es földbirtokpolitikai jogszabályok főbb pontjai?[61] Az FM Földbirtokpolitikai Főosztály a levéltári források alapján 1956. december közepére kidolgozott egy törvényerejű rendelet tervezetet a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyainak rendezéséről.[62] A rendelet tervezet és mellette az előterjesztés a kormány számára 1956. december 17-i keltezésűek. Utóbbiban hangsúlyozták, hogy a korábbi hibás birtokpolitikai intézkedések, mint például tagosítások, földek igénybevétele, sértették a földmagántulajdon biztonságát és zavart okoztak a földhasználatban. A sérelmek orvoslását kártalanítással kívánták megoldani, ugyanúgy, mint 1953-ban.

A tervezet már ekkor tartalmazott egy külön részt az ingatlanforgalomról és a haszonbérletről, amely szerint a korábbi, a mező- és erdőgazdasági ingatlanokra vonatkozó korlátozásokat megszüntették volna, állami gazdaságok, „termelőszövetkezetek" és termelői társulások korlát nélkül vásárolhattak volna mező- és erdőgazdasági ingatlant. A rendelettervezet szabadabb, mégis korlátozott ingatlanforgalmat tett volna lehetővé, a birtokmaximum 20 kh-ban lett meghatározva. A tervezet szerint a jogügyletekhez nem kellett volna hatósági engedély, viszont a községi mezőgazdasági szakigazgatási szervnek meg kellett állapítania a szerzés feltételeinek a meglétét. A hagyatéki osztályos egyességek, öröklés nem lett volna korlátozva, illetve megszüntették volna a földreform földekre vonatkozó korlátozásokat, e rendelkezések valóban nagy változást jelentettek volna a magángazdaságok számára. [63] Mindehhez hozzá kell fűzni, hogy a földek egy részét korlátozott mértékben visszaadták a volt földtulajdonosoknak. A következő törvényerejű rendelet tervezet 1957. január 4-i keltezésű, ebben a birtokmaximum 25 kh-ban lett megállapítva. A rendeletben szükségszerűen rendelkeztek a „szövetkezetből" kilépők földkiadásáról, mivel ekkor is folyt a „szövetkezetek" feloszlása. Az 1957. január 7-i keltezésű tervezet az előbbieket tartalmazta.[64]

Az 1957. január 22-i rendelet tervezet radikális változásokat tartalmazott az előbb bemutatottakhoz képest. Január 22-re a főosztály kidolgozott egy törvényerejű rendelet tervezetet a magánszemélyek által megszerezhető mező- és erdőgazdasági földterületek felső határának megállapításáról. Január 22-re a következő változásokat eszközölték: az öröklést korlátozták, a birtokmaximum megállapítása 20–25 kh között lehetett, a földreform földekre az elidegenítési és terhelési tilalmat fenntartották. A meglévő 25 kh-nál nagyobb birtokokra a korlátozást nem alkalmazták, viszont a még telekkönyvben be nem jegyzett ügyekre már igen. Ha az öröklés során az örökrésszel a 20–25 kh-t meghaladta a már tulajdonban lévő ingatlan területe, az állam megvásárolhatta a birtokmaximumot meghaladó területrészt. Ezt általában, mint állami elővásárlási jogot jelölték meg a forrásokban. A földreform földekre vonatkozóan január 22-re szintén egy külön törvényerejű rendeletet készített a főosztály.[65] Az 1957. január 24-én tartott kormányülésen számos részletet pontosítottak a rendeletekkel kapcsolatban. 1957. február 3-án jelent meg az 1957. évi 9. számú törvényerejű rendelet a magánszemélyek által

közötti eltérések tisztázására 1958. augusztus elejére készült el egy utasítástervezet a földnyilvántartás rendbe hozásával kapcsolatos birtokrendezési kérdésekről, az első tervezetek alapján a földnyilvántartás rendezése során a tulajdoni és használati viszonyokban észlelt eltérések megszüntetéséről. 1958. október 11-re elkészült a végleges szöveg, amely a földművelésügyi miniszter és az Állami és Földmérési és Térképészeti Hivatal elnökének 57/Mg.É. 41./F.M. számú együttes utasítás a földnyilvántartás rendezése során a tényleges állapot és a nyilvántartott adatok között észlelt eltérések megszüntetéséről címen jelent meg. MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1492. őe. 34.351/1958. sz. utasítástervezet a földnyilvántartás rendbehozásával kapcsolatos birtokrendezési kérdésekről, 1958. augusztus 7.

[61] Tóth Lajos tollából jelent meg például egy tanulmány 2002-ben *Agrárviszonyaink jogi szabályozása és átalakítása 1957–1967 között* címmel. Tóth 2002: 35–50.

[62] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1478. őe. 150.750/1957. sz.

[63] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1478. őe. 150.750/1957. sz.

[64] Uo.

[65] Uo.

megszerezhető mező- és erdőgazdasági földterületek felső határának megállapításáról, az 1957. évi 10. számú törvényerejű rendelet a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyainak rendezéséről, illetve az 1957. évi 11. számú törvényerejű rendelet a földreformmal és telepítésekkel kapcsolatos korlátozások megszüntetéséről és a megváltási ár megállapításáról.[66] A törvényerejű rendeletekkel egy időben jelent meg a 9. és a 10. számú törvényerejű rendelet végrehajtási rendelete.[67]

A földtulajdont és a földhasználatot továbbra is összetett módon szabályozó rendelkezések alapvetően egy azonos irányba mutattak. A pártállam, mialatt korlátozottan kedvezményeket adott, s ezzel erősítették a földmagántulajdon biztonságát és tették a földmagánhasználatot szabadabbá, a fennmaradó és további korlátozó rendelkezések ezeket nem csak ellensúlyozták, hanem több szempontból meg is haladták. Nézzük példaként a tanulmány vizsgálatának tárgyát, az ingatlanforgalom szabályozását! Az 1957. évi 10. számú törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezte az 1948/49-es ingatlanforgalmi szabályozást, viszont az 1956. decemberi tervezethez képest a január 22-re módosított és a hatályba lépett változat alapvonásaiban ugyanazokat az elemeket tartalmazta, mint amit az 1948-as rendelkezések. „Termelőszövetkezet" nem szerezhetett földet, a tulajdonjog átruházás jogügylettel, így adásvétel, csere és ajándékozás eseteiben továbbra is hatósági engedélyhez lett kötve, és mint korábban, a járási mezőgazdasági osztályok hatáskörébe tartozott az engedélyezés. A birtokmaximumon belül jogügylettel történő szerzés esetén 2 kh-ról csupán 5 kh-ra emelték a személyenként megszerezhető ingatlan területét. A hagyatéki osztályos egyességeket és a tulajdonközösség megszüntetéseket szintén be kellett mutatni jóváhagyásra. Mindezen felül pedig korlátozták az öröklést, és bevezették az örökösödés eseteire az állam vásárlási, elővételi jogát, a birtokmaximum megállapításával párhuzamosan. Ebből a szempontból egyáltalán nem nevezhető kedvezménynek az ingatlanforgalom újra szabályozása. Az ingatlanforgalmi szabályozások a mezőgazdasági ingatlanok mellett külön kitértek a szőlő, gyümölcsös és erdő ingatlanokra. Az 1948-as szabályozás szerint 1 kh szőlő vagy gyümölcsös 5 kh mezőgazdasági ingatlannak felelt meg, az 1954. március 24-én megjelent FM rendelet ezt a rendelkezést hatályon kívül helyezte.[68]Az 1957-es szabályozás viszont már újra az 1948-as rendelkezést tartalmazta, hozzátéve, hogy 1 kh erdő is 5 kh mezőgazdasági ingatlant jelentett ingatlanszerzés esetén.[69]

[66] *Magyar Közlöny*, 15. szám, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 9. számú törvényerejű rendelete a magánszemélyek által megszerezhető mező- és erdőgazdasági földterületek felső határának megállapításáról; a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 10. számú törvényerejű rendelete a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyainak rendezéséről; a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 11. számú törvényerejű rendelete a földreformmal és telepítésekkel kapcsolatos korlátozások megszüntetéséről és a megváltási ár megállapításáról, 1957. február 3.

[67] *Magyar Közlöny*, 15. szám, a 2/1957. (II.3.) F.M. számú rendelet a magánszemélyek által megszerezhető mező- és erdőgazdasági földterületek felső határának megállapításáról szóló 1957. évi 9. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról, 1957. február 3. *Magyar Közlöny*, 15. szám, a 3/1957. (II.3.) F.M. számú rendelet a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyainak rendezéséről szóló 1957. évi 10. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról, 1957. február 3.

[68] *Magyar Közlöny*, 23. szám, 6/1954. (III.24.) F.M. számú rendelet az ingatlanforgalom engedélyezésénél a szőlő, gyümölcsös és rizstelep területének számításáról, 1954. március 24.

[69] Tóth Lajos az előbbiekben említett tanulmányában az 1957. évi 9. és 10. számú törvényerejű rendeletekre kitérve azok rövid bemutatását a jogszabályalkotásra vonatkozó levéltári források kutatása és értékelése nélkül végezte el. A szerző a 2002-ben megjelent tanulmányában, bár nem hangsúlyozta a birtokpolitikai jogszabályok elemzésének előtérbe helyezését, és a korábbi földbirtokpolitikai jogszabályokkal együtt a jogszabályalkotás folyamatának bemutatását és összefüggéseit, a 10. számú törvényerejű rendeletet röviden ingatlanforgalomról szóló törvényerejű rendeletnek nevezte. Tóth véleménye szerint a tvr. és a birtokmaximum alapvető célja az ingatlanforgalom és a haszonbérletek korlátozása volt. Véleményem szerint a korábbi ingatlanforgalmi szabályozáshoz képest a korábbi

Mivel a februári rendeletek nem határozták meg pontosan az állam elővásárlási jog gyakorlásának módját, 1957 februárja után az FM Földbirtokpolitikai Főosztálya elkezdte kidolgozni a hagyatéki eljárás során az állami elővásárlási jog gyakorlásáról szóló szabályozást, először márciusra készült el egy utasítás tervezet.[70] 1957 májusában a hagyatékhoz tartozó mezőgazdasági ingatlanokra vonatkozó állami vásárlási jogról szóló tervezetet összedolgozták a mező- és erdőgazdasági ingatlanok tulajdonjogának megszerzésével, illetve az ingatlanforgalommal összefüggő egyes kérdésekkel című tervezettel, így készült el egy újabb, együttes utasítás tervezet május 23-ra, majd júniusban három további tervezet. A tervezetekben ekkor a hagyaték során ingatlanszerzés esetén, ha a szerző és a közös háztartásban élők tulajdona és használatában lévő földterület meghaladta a 20 kh-t, a járási mezőgazdasági osztály meghatározhatta az örökölhető földterülettel együtt a birtokmaximumot 20–25 kh között. A többi részre az állam gyakorolhatta vásárlási jogát. A tervezetek szerint az 1957. február 3 előtti hagyatéki ügyekre nem terjedt ki az elővásárlási jog, szemben a márciusi tervezettel.[71] Az állami közjegyzői és a mezőgazdasági osztályok iratai alapján megállapítható, hogy a hagyatéki tárgyalások során, amennyiben az örökrésszel együtt a 20 kh-t meghaladta volna az összes földterület, viszont a földek már állami gazdaság vagy „mezőgazdasági termelőszövetkezet" használatában voltak, akkor az állam nem gyakorolta az elővásárlási jogát.[72] A kutatás alapján hangsúlyozandó, hogy így meghaladhatta az örökrésszel a 20 vagy akár 25 kh-t egy földtulajdonos és a vele közös háztartásban élők ingatlanainak területe, azonban a későbbiek során megjelenő jogszabály maximalizálta a fizethető földjáradék összegét 25 kh-ig.[73]

III. Eredmények

A kutatásban új aspektust jelent a kommunista földbirtokpolitikai intézkedések feldolgozása és jogtörténeti szempontú elemzése. A tanulmányban bemutattam, hogy az ingatlanforgalom szabályozása, mint az egyik legfontosabb birtokpolitikai eszköz, milyen szerepet töltött be 1948/49 és 1958 között a pártállam agrár- és földbirtokpolitikájában. A jogszabályalkotás és jogalkalmazás vizsgálatával bemutattam az ingatlanforgalom és a különböző birtokpolitikai módszerek, eszközök közötti összefüggéseket, és kontextusba helyeztem az ingatlanforgalomhoz kapcsolódó rendelkezéseket, a földtulajdont és a földhasználatot érintő jogszabályok között. A földtulajdonosok számára a magántulajdonnal való szabad rendelkezés biztosította képletesen szabadságukat a pártállam elnyomó intézkedéseivel szemben. A földhasználat korlátozásával párhuzamosan korlátozták a földtulajdon egyik részjogosítványát, a rendelkezési jogot, a földtulajdonosok a gyakorlatban nem oszthatták meg ingatlanaikat, nem ajándékozhatták és adhatták el azokat. A földmagántulajdon felszámolásának egyik eszköze és feltétele lett az ingatlanforgalom szabályozása és leállítása. A föld 1948/49-től úgy nem képezte az ingatlanforgalom tárgyát, hogy közben nagyrészt még magántulajdonban volt. Az

korlátozások nagy részét fenntartották, sőt ki is terjesztették azokat, így a tvr-ek célja inkább az ingatlanforgalom korlátozásának fenntartása és kiterjesztése volt.

[70] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1479. őe. 152.305/1957. sz. egyes mezőgazdasági ingatlanok esetében az állam vételi jogának gyakorlásáról, 1957. március 26. Az utasítás tervezet a források szerint 1957. március 21-re készült el.

[71] MNL MOL XIX (45086) VI. osztály, XIX-K-1-y 1479. őe. 154.081/1957. sz. a mező- és erdőgazdasági ingatlanok tulajdonjogának megszerzéséről, valamint az ingatlanforgalommal összefüggő egyes kérdésekről, 1957. június.

[72] MNL GyMSMGyL, XXV. 5. f. 5.; 7.; 9.; 10.; 16. őe., MNL GyMSMSL, XXIII. 211. f. 43–57. ics., 1–29. őe., MNL GyMSMSL, XXIII. 310. f. 8–28. őe., MNL GyMSMSL, XXIII. 410. f. 9–43. őe., MNL GyMSMGyL, XXIII. 9. f. a. 13–100 őe.

[73] *Magyar Közlöny*, 21. szám, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1960. évi 8. számú törvényerejű rendelete a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről és a termelőszövetkezeti csoportról szóló 1959. évi 7. számú törvényerejű rendelet módosításáról és kiegészítéséről, 1960. március 21.

elemzésnek szintén fontos részét képezi az 1953-as „új szakasz” és az 1956-os forradalom és szabadságharc utáni birtokpolitikai jogszabályalkotás közötti összefüggések. A levéltári források kutatása által az ingatlanforgalmat érintő jogszabályalkotást mutattam be részletesen és a legfontosabb jogszabályok keletkezésének történetét prezentáltam. A birtokrendezési szervek iratanyagának feltárásával folytatom a kutatást az 1960-as évekre vonatkozóan és végzek jogtörténeti szempontú összehasonlítást.

IV. Összefoglalás

Az 1948/49 és 1958 közötti mező- és erdőgazdasági ingatlanforgalmat érintő jogszabályok jogtörténeti szempontú kutatásáról és feldolgozásáról megállapítható, hogy mind a kommunista pártállam agrárpolitikájához, földbirtokpolitikájához, és az agrártörténethez számos új részlet megismerését tette lehetővé. Az ingatlanforgalom jogi szabályozása eszköz volt a földmagántulajdon, parasztbirtokok felszámolásához és a szövetkezetesítéshez. A pártállam célja, terve volt az ingatlanforgalmi jogszabályokkal és az állami elővásárlási jog szabályozásával birtokmaximumot meghatározni 20–25 kh-ban és a „kulákbirtokokat” felszámolni. A pártvezetés fő célja az ingatlanforgalom leállítása volt, hogy ez által ne növekedjen a földmagántulajdonnal rendelkező gazdálkodók köre.

A tanulmányban ismertetett jogszabályalkotási folyamat által rámutattam arra, hogy az ingatlanforgalom jogi szabályozása a kommunista birtokpolitikai intézkedések szerves részét, ha nem az egyik fő részét képezte. 1948-ban az ingatlanforgalom korlátozásával és az állami elővásárlási jog gyakorlásával tervezték fokozatosan felszámolni a 25 kh-nál nagyobb birtokokat. A cél ekkor az volt, hogy a „kulákbirtokokat” likvidálják és birtokaikat felhasználják „szövetkezetek” alakítására, illetve hogy a magántulajdonon alapuló paraszti gazdálkodás felszámolásával „szocialista nagyüzemű gazdálkodást” hozzanak létre. Az 1948-tól hatályba lépett jogszabályok és belső utasítások hozzájárultak ahhoz, hogy csökkent az állampolgárok jogbiztonsága és hogy a tényleges birtoklási helyzettől eltérő adatokat tartalmazott a földnyilvántartás. Az 1953-as „új szakasz” birtokpolitikai jogszabályai nem érintették az ingatlanforgalmat, azonban a szabályozás korlátozta az állami tulajdonba vett földek visszaigénylését és „szövetkezetekből” történő kilépéseket, földkiadásokat. 1953/54-ben a visszarendeződés nagyobb mértékű volt, az ingatlanforgalom terén ismét előtérbe került az engedélyezések számának csökkentése. A radikálisabb agrár- és földbirtokpolitika egyik következménye lett a vidék megmozdulása, amely hozzájárult a Budapesten történő események mellett az 1956-os forradalom és szabadságharc kitöréséhez. 1956/57-ben az 1953-as tapasztalatok alapján gyors birtokpolitikai jogszabályalkotás vette kezdetét, amely során az ingatlanforgalmat újra szabályozták, újabb korlátozások közé helyezték, csekély kedvezményt adva a parasztság számára. Ekkor korlátozták az örökösödési jogot is. Az 1957-es szabályozás korlátok között engedte az ingatlanforgalom növekedését, azonban 1958-ban újra kezdetét vette a „szövetkezetek” szervezése és újra „önkéntes földcserékre” került sor.

Irodalomjegyzék

Könyv:

Aradi, B.: Ingatlanforgalom: Az ingatlanok adásvétele, cseréje és közvetítése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1991.

Benedek, F. - Pókecz, K. A.: Római magánjog, 4. kiadás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2016.

Breig, B.: Eigentum und andere dingliche Rechte an Grundstücken in Russland unter besonderer Berücksichtigung der landwirtschaftlich genutzten Böden. Berliner-Wissenschafts Verlag. Berlin, 2009.

Brunner, G. - Westen, K.: Die sowjetische Kolchosordnung. Verlag W. Kohlhammer. Stuttgart, 1970.

Estók, J. - Gunst, P. – Fehér, Gy. – Varga, Zs.: Agrárvilág Magyarországon 1848–2002. Második kiadás. Argumentum Kiadó. Budapest, 2008.

Gaár, V. (szerk.): Igazságügyi szervezet/Telekkönyvi eljárás. Grill Károly Könyvkiadó-Vállalata. Budapest, 1929.

Gondosné, P. R.: Ingatlan-nyilvántartási jog. Novotni Alapítvány. Miskolc, 2009.

Hidasi, G. - Horváth, Gy. - Kőszegi, G. - Urbán, A. - Sándor, J.: Az ingatlanjog nagy kézikönyve. Complex Kiadó. Budapest, 2007.

Honvári, J. (szerk.): Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Aula Kiadó. Budapest, 1996.

Jimenez, A.: Die Bodenreform auf Kuba. Kurzer historischer Abriss. Dietz Verlag. Berlin, 1961.

Káplány, G.: Telekkönyv, birtokrendezés, telekkönyvi átalakítás, betétszerkesztés I. Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája. Budapest, 1890.

Kaposi, Z.: Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2002.

Kerék, M.: Földbirtokpolitika. Magyar Szemle Társaság. Budapest, 1934.

Nádasdi, J.: Tagosítások és birtokrendezések Magyarországon a XIX. század közepétől 1956-ig. Stúdium Kiadó. Nyíregyháza, 1996.

Nemes N. J. (szerk.): A földreform végrehajtása során igénybevett és kiosztott ingatlanok telekkönyvezése és a vonatkozó jogszabályok gyűjteménye. Országos Földhivatal. Budapest, 1947.

Romsics, I. (szerk.): Magyarország története. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007.

Tatics, P.: A telekkönyvi jog kézikönyve. Grill Károly Könyvkiadó-Vállalata. Budapest, 1927.

Zhao, Y.: The Evolution of the Land System in China: Politicized Law? Law in Eastern Asia Series. Wildy, Simmonds and Hill. London, 2014.

Konferenciakötetben, tanulmánykötetben megjelent publikáció:

Gunst, P.: *Az 1920. évi földreform – politikai nézőpontból.* In: Búza, J.; Estók, J.; Szávai, F.; Varga, Zs. et al.: Agrártörténet - agrárpolitika. Tanulmányok Szuhay Miklós emeritus professzor tiszteletére. Gazdaság és társadalomtörténeti kötetek 4. Budapesti Corvinus Egyetem. Budapest, 2006. pp. 245–259.

Tóth, L.: *Agrárviszonyaink jogi szabályozása és átalakítása 1957–1967 között.* In: Tóth, K. (szerk.): Agrárjogi tanulmányok. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2005. pp. 33–51.

Internetes források:

https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5149 [Letöltés ideje: 2017.06.12.]

https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5519 [Letöltés ideje: 2017.04.12.]

https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098 [Letöltés ideje: 2017.06.14.]

https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=8188 [Letöltés ideje: 2017.06.14.]

Nagy, M.: Agrárrégiók Magyarországon a 20. század elején. PTE Történettudományi Intézet. Pécs, 2015. http://mek.oszk.hu/15000/15099/15099.pdf [letöltés ideje: 2017.06.27.]

Nyomtatott források:

Magyar Közlöny: 1945. évi 10. szám; 1948. évi 144., 193., 194., 236–237., 247., 281. számok; 1949. évi 17., 18., 91., 125–126., 172–173., 180–181. számok; 1953. évi 26., 39., 44. számok; 1954. évi 23., 78. számok; 1955. évi 39. szám; 1956. évi 61., 71., 77., 93, 96., 102. számok; 1957. évi 15., 83. számok, 1960. évi 21. szám.

Rendeletek Tára: 1944. év, 1945. év.

Levéltári források:

Magyar Nemzeti Levéltár – (1) Magyar Országos Levéltár – XIX. (45086) Az államigazgatás felsőbb szervei (VI. osztály) – XIX-K. – Mezőgazdaság és Élelmezésügy – XIX-K 1 Földművelésügyi Minisztérium – XIX-K-1-y Földbirtokpolitikai (Földrendezési) Főosztály (1945–1967): 743.; 762.; 763.; 1460.; 1478.; 1479.; 1492. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL), tanácsok, XXIII. fondfőcsoport, járási tanácsok, 211. fond, Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950–1971: 43–57. ics.; 1–29. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL), tanácsok, XXIII. fondfőcsoport, járási tanácsok, 310. fond, Kapuvári Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950–1969: 8–28. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL), tanácsok, XXIII. fondfőcsoport, járási tanácsok, 410. fond, Soproni Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950–1973: 9–43. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL), közellátási szakigazgatási szakszervek, XXIV. fondfőcsoport, földművelésügyi szakszervek, 201. fond, Sopron Megyei Földhivatal iratai 1945–1950: 1.; 27.; 100. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL), közellátási szakigazgatási szakszervek, XXIV. fondfőcsoport, földművelésügyi szakszervek, 220. fond, Sopron Megyei Ingatlanforgalmi Bizottság iratai 1949–1950: 1–7. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (MNL GyMSMGyL), XXIII. fondfőcsoport, tanácsok, 1. fond, A Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottság jegyzőkönyvei 1950–1990, 1950–1956. évi jegyzőkönyvek.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (MNL GyMSMGyL), XXIII. fondfőcsoport, megyei tanács, 9. fond, Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának iratai 1950–1965, a) iktatott: 13–100. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (MNL GyMSMGyL), XXIII. fondfőcsoport, megyei tanács, 9. fond, Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának iratai 1950–1965, b) iktatlan: 128.; 174.; 175. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (MNL GyMSMGyL), XXIV. fondfőcsoport, a földművelésügyi igazgatás szakszervei, 202. A Győr-Moson (1950-től Győr-Sopron) megyei Ingatlanforgalmi Bizottság iratai 1949–1953: 1–12. őe.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (MNL GyMSMGyL), XXV. fondfőcsoport, a jogszolgáltatás területi szervei, 5. A Győri Állami Közjegyzői Iroda iratai 1952–1968: 5.; 7.; 9.; 10.; 16. őe.

Luka Dániel, történelem MA

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola

E-mail: luka.dniel@gmail.com

Témavezető: dr. Rab Virág, egyetemi adjunktus PhD, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet, Modernkori Történeti Tanszék

Lektor: dr. Nagy Mariann, egyetemi docens PhD, Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet, Új- és Jelenkori Történeti Tanszék

The application of EU-law in Hungary according to the case law of the Constitutional Court

Gábor Márky dr., *Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola*

The objective of this presentation is to provide a general overview on the possible interferences between EU Law and domestic law and to describe the relevant case law of the Hungarian Constitutional Court. With the presentation I aim to introduce the adjustment rules between EU law and domestic law throughout the description of the legal interpretation of the Constitutional Court.
According to the clause, Hungary concedes some of its competences arising from the Constitution to the European Union to the extent required for the exercise of the rights and the fulfilment of the obligations arising from the Founding Treaties. The new constitution, The Fundamental Law of Hungary, which entered into force on the 1st of January 2012, incorporated the Europe-clause (Article E) without significant modifications, which means that the clause remained the basis of the relation between EU law and domestic law in Hungary in present times as well.
On the basis of the mentioned clause, there are four points where the Hungarian legal system and European Union law can interfere each other's zone. The first one is the sphere of primary sources of law. There are regulations of the European Union with direct binding force. The third meeting point of Eu law and Hungarian law is the field of domestic norms which are created in order to facilitate the enforcement of European Union law. The fourth group of norms is also the facilitation of the enforcement of EU-law. The main difference compared to the previous group is that these norms are auxiliary in a way that the enforcement of EU law is insured even without them. Between ideal conditions, EU law complies with domestic law, and all laws and their application comply with the provisions of the Fundamental law. The effective resolution of possible conflicts is always depending on the interpretation of the Constitutional Court.
Case law: 1053/E/2005/AB, 72/2006/AB, 32/2008/AB, 143/2010/AB, 22/2012/AB
Results: If we take a look at the decisions of the Hungarian Constitutional Court, we can see that there are cases when domestic law does not comply with EU law neither the Fundamental law. In this situation there are two ways in front of the Constitutional Court. It can ignore the fact that domestic law does not comply with EU regulations and decide on a clearly domestic basis. On the other hand it can paralel notify the legislator that the act is unconstitutional and violates EU law in the same time.
Observing the case-law of the Constitutional Court we can draw the consequence that none of these mentioned situations are unkown for the Plenum.
Conclusions: According to the practice of the CC, the primary and secondary norms of EU law are regarded domestic norms. The CC is entitled to call up EU-norms in order to deal with a petition. According to the Fundamental Law, international treaty is an agreement in which Hungary participates as a member of the EU, jointly with other states, and it indicates power transfer from the Fundamental Law.
Prior its enforcement, EU-law shares the legal status of international law.

Keywords: Consitutional Court, European Union law, domestic law, adjustment rules, Europe-clause

I. Introduction

Hungary is a member of the European Union since the 1st of May 2004. To form our legal practice according to the expectations of the European Union, it was necessary to introduce new provisions into the Constitution. Among these provisions, the most important one was the so-called Europe clause (Act XX. of 1949. 2/A § (1)[1]). According to the clause, Hungary concedes some of its competences arising from the Constitution to the European Union to the extent required for the exercise of the rights and the fulfilment of the obligations arising from the Founding Treaties. The new constitution, The Fundamental Law of Hungary[2], which entered into force on the 1st of January 2012, incorporated the Europe-clause (Article E) without significant modifications, which means that the clause remained the basis of the relation between EU law and domestic law in Hungary in present times as well.

On the basis of the mentioned clause, there are four points where the Hungarian legal system and European Union law can interfere with each other.

The first one is the sphere of primary sources of law. These sources – according to the dualist system which Hungary uses in its relation to international law – are incorporated into Hungarian law via an actual law-making process, where the Parliament accepts the international treaty with a two-third majority, and by this act, it expresses that the ratification of such a treaty is a limitation of the state's own sovereignty.

There are regulations of the European Union with direct applicability and binding force[3]. These acts do not require domestic legislation, but in most cases it seems to be expedient to modify law in the scope of creating legal harmony to sufficiently enforce such rules.

The third meeting point of EU law and Hungarian law is the field of domestic norms which are adopted in order to facilitate the enforcement of European Union law. These domestic legal acts have an operative role, in most cases these norms are specifying the instruments in order to achieve the goals determined by the EU-norm.

The fourth group of rules are almost similar to those domestic norms mentioned in the third group. The scope of these norms is also the facilitation of the enforcement of EU-law. The main difference compared to the previous group is that these norms are auxiliary in a way that the enforcement of EU law is insured even without them.

When everything is functioning properly, EU law and domestic law can be enforced efficiently together, but there are several cases when the two types of law are crossing each other's way and conflict arises. Under ideal conditions, EU law and domestic law are in compliance, and all laws and their application comply with the provisions of the Fundamental Law.

The effective resolution of possible conflicts always depends on the interpretation of the Constitutional Court (CC)[4].

A possible conflict is when Hungarian law complies with European Union law, but it does not comply with the Fundamental Law. The resolution of such a case depends on whether the Constitutional Court accepts the primacy of EU law compared to the Fundamental law itself or not. The question is similar when a directly binding EU-norm does not have a constitutionally required internal norm which declares its enforcement in domestic law. In

[1] *Act XX of 1949 The Constitution of the Republic of Hungary* - http://wwwarchiv.parlament.hu/angol/act_xx_of_1949.pdf [downloaded on 2017.03.12.]

[2] http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf [downloaded on 2017.03.13.]

[3] http://hum.port.ac.uk/europeanstudieshub/learning/module-3-governance-in-a-multi-level-europe/direct-effectand-direct-applicability/ [downloaded on 2017.03.12.]

[4] Leonardo Morlino - Wojciech Sadurski: *Democratization and the European Union: Comparing Central and Eastern European Post-Communist Countries.* Routledge, Abingdon, 2010. 46.

these cases the Constitutional Court is allowed to exclude the enforcement of EU law. There are cases when Hungarian law does not comply with EU law, but it does not result in an unconstitutional situation. In such a case the Hungarian Constitutional Court can find its lack of competence, or – based on Article Q and Article E of the Fundamental Law – the Constitutional Court can interpret the compliance with EU law as an international obligation and on this basis it can declare domestic law unconstitutional.
If we take a look at the decisions of the Hungarian Constitutional Court, we can see that there are cases when domestic law does neither comply with EU law nor the Fundamental Law. In this situation there are two ways before the Constitutional Court. It can ignore the fact that domestic law does not comply with EU regulations and decide on a clearly domestic basis. On the other hand it can parallel notify the legislator that the Act is unconstitutional and violates EU law in the same time.
Observing the case-law of the Constitutional Court we can draw the conclusion that none of these mentioned situations are unknown for the Court.

II. Discussion of topic - The most relevant decisions of the Constitutional Court regarding the application of European Union Law

II.1 Decision 1053/E/2005 of the Constitutional Court[5]

This is the decision that sets out the basic doctrine of the interpretation of EU law by the Constitutional Court.
In this case the petitioner asked the Constitutional Court to declare the violation of the Constitution on the basis of the Europe Clause, because after the accession to the EU, the Hungarian legislator failed to abolish those regulations which are obstacles before the free movement of services regarding the organization and advertising of gambling. The petitioner also claimed that the omission of the Hungarian legislator is a violation of the EC Treaty and thereby it does not comply with international law.
In its decision the CC highlighted that it is not possible to declare a violation of the Constitution, because by failing to create the proper legislative act, the Parliament did not violate any concrete constitutional provisions. The requirement of the rule of law itself does not create any legislative obligations, neither does the Europe Clause which – according to the Constitutional Court – defines the conditions and framework of Hungary's participation as a member state, and declares European Union law's position in the Hungarian legal system[6].
The final statement of the Constitutional Court became a doctrine with a serious impact on the interpretation of EU law:
Despite their contractual origin, the Constitutional Court does not intend to deal with the founding and amending treaties of the European Union as international treaties.
Although this doctrine determines the practice of the CC, the following decisions show that that the effective practice required a tightened interpretation of the doctrine.

[5]http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/EB94CEFE505300B0C1257ADA0052A199?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12]
[6]Horváthy Balázs – Knapp László: *The Relationship between the Hungarian and the EU Legal Orders, in Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013*, 2013, Complex, Budapest, 61.

II.2 Decision 72/2006 (XII. 15.) of the Constitutional Court[7]

The basis of this decision was that the petitioner criticized the Hungarian regulation of the overtime of healthcare professionals. The motion claimed that the domestic regulations are not in accordance with the relevant EU-directive. The Constitutional Court rejected this motion on the basis of the doctrine created by aforementioned decision 1053/2005 of the Constitutional Court. Another petitioner claimed that the Hungarian regulation is unconstitutional because it ultimately collides with international law. The justification of the petitioner's argument was that according to 7. § (1) and 2/A. §. of the Constitution the founding and amending treaties are international treaties. It is not hard to find out that the Constitutional Court rejected to observe the constitutionality on this basis by repeating its doctrine that the founding and amending treaties are not classified as sources of international law at least according to the practice of the CC. The Court highlighted that the mentioned treaties as primary, and the directives as secondary sources of law had become coherent parts of Hungarian law with the Hungarian accession to the EU[8].
Although the Constitutional Court represented this point of view consistently, in decision 61/2008 it lightened its viewpoint in a sense that its statements declared in 1053/E/2005 and 72/2006 are only applicable for treaties which entered into force when the decision was made. Norms entered into force before these two decisions were made are regarded sources of international law.

II.3 Decision 32/2008 (III. 12.) of the Constitutional Court[9]

In this case, the CC examined the constitutionality of the Hungarian Act that promulgated the extension of the application of the European Arrest warrant to Iceland and Norway. The most important statement of the Constitutional Court in this case was that the so-called EUIN-convention is regarded a source of international law, because it does not deal with the division of competences between the EU and Hungary, which implies that it cannot be interpreted on the basis of the Europe clause[10]. The Court emphasized for at least the fourth time that the founding and amending treaties are not considered to be sources of international law. It also noted that despite its international origin, European Union law is an independent collection of legal acts which – together with Hungarian law and customary law – creates a logically closed system.

II.4 Decision 143/2010 (VII. 14.) of the Constitutional Court[11]

After the Lisbon Treaty entered into force, several private individuals turned to the Constitutional Court to assess whether the Promulgation Act of the Lisbon Treaty complies with the Constitution or not. According to the petitioners, several provisions of the Lisbon treaty jeopardized the existence of Hungary as an independent, sovereign state. The

[7] http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DB5EA354BF8B9C5EC1257ADA0052753D?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12.]
[8] Horváthy Balázs – Knapp László: *The Relationship between the Hungarian and the EU Legal Orders*, in Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013, 2013, Complex, Budapest, 62-63.
[9] http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/7F80E70FFDC524FCC1257ADA00528D1D?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12.]
[10] Horváthy Balázs – Knapp László: *The Relationship between the Hungarian and the EU Legal Orders*, in Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013, 2013, Complex, Budapest, 63-64.
[11] http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/C247E27AA7EB6A8EC1257ADA0052AE64?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12.]

Constitutional Court pointed out that the problematic provisions contested by the individuals were the same provisions that other European constitutional courts had to examine in the course of the a priori constitutional review of the Lisbon Treaty. On this basis the Hungarian Plenum examined these decisions together with the Constitution. The Constitutional Court examined its own competence concerning the Act of Promulgation and concluded that even though the Lisbon Treaty is a legally binding document modifying the EU founding treaties, it does not mean that the act of its promulgation requires an extraordinary review system. The Act of Promulgation has to be reviewed based on the actio popularis system just like as other ordinary acts of the Hungarian Parliament. The Constitutional Court also had important remarks on the a posteriori review of acts concerning our obligations as an EU member state[12]. It pointed out that even if an EU decision is passed by the Parliament unconstitutionally, it should not jeopardise the fulfilment of our obligations as a member state. In such a case, the legislator should find a solution which makes it possible to comply with the EU decision and safeguard the Constitution and the rule of law at the same time. The most important statement of the Court was that the interpretation of the EU treaties is the jurisdiction of the European Court of Justice. The Constitutional Court – referring to the acte clair doctrine - noted that the whole petition is based on misinterpretation by the petitioners, because according to Article 49/A of the Treaty, every state can uphold its right to leave the European Union if it wants to do so. The Constitutional Court emphasized that the rule of law had not been violated because the legislator duly observed the material and procedural rules in the course of the adaptation process. Also as an example for the realization of sovereignty and the rule of law is that the Parliament gave its consent to the content of the Lisbon Treaty of its free will. The final conclusion of the Constitutional Court was that although the Lisbon Treaty is one of the most relevant supranational documents concerning the status of Hungary as a member of the European Union, Hungary enjoys its sovereignty, its rule of law character and independence in the same way as it did before the Lisbon Treaty was adopted.

II.5 Decision 22/2012 (V. 11.) of the Constitutional Court[13]

The motion referred to the ratification of the Fiscal Pact of the European Union. Although the Fiscal Pact is not a founding or amending treaty, it attained power transfer from member states to itself. The petition required the interpretation of Article E of the Fundamental law. This decision constitutes the conditions for treaties to be interpreted under Art. E)(2) of the Fundamental Law – Article 2/A Section (1) of the previous Constitution – regardless of them being named as 'international' or not. A treaty has to be interpreted under the mentioned provision of the Fundamental Law if the formal source of law is an international treaty, and it aims to modify the rights and duties stemming from the founding treaties of the European Union. As a further requirement, power transfer has to be realized from the Fundamental Law to the mentioned source of law in order for the international treaty in question to be qualified as (quasi-) EU law.

II.6 Decision 22/2016 (XII.5) of the Constitutional Court

In this decision the Constitutional Court set down the two essential limits of the practice of competencies exercised jointly with the European Union or transferred to the EU. On one hand, it stated that it cannot infringe the sovereignty of Hungary, and on the other, it is not

[12]https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56c188424d088efd4cc0b69f/1455523907687/PDF_Vol_16_No_06_13+CJEU+Preliminary+References+Hungary.pdf [dowloaded on 2017.03.12.]
[13] http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/4B19749B95B3B750C1257ADA00524F52?OpenDocument [downloaded on 2017.03.19.]

allowed to infringe a constitutional identity of the State, which is based on the historical constitution. The Court stated that the constitutional values, such as the division of power, religious freedom, recognition of judicial power and others and the achievements of the historical constitution are the two fundaments together of our legal system. In the case the Court affirmed that the defense of the constitutional identity of Hungary is the task of the Constitutional Court as long as Hungary has sovereignty.[14]

III. Conclusions

The primary and secondary sources of EU law constitute an independent system of rules. They are considered to be domestic law according to the jurisdiction of the Constitutional Court. The Court does not have the right to interpret the norms of integration, but it does have the right to call up EU-norms in order to solve a problem The so-called Europe-clause of the previous Constitution and that of the Fundamental law (Art. E)(2)) made it possible for Hungary to be a member of the European Union. According to the requirements of Article E (2), international treaty is an agreement, in which Hungary participates as a member of the European Union, jointly with other states, and it results power transfer from the Fundamental Law. The fulfilment of such requirements has to be examined case-to-case. To recognize the binding force of these documents, a two-third majority decision of the Parliament is necessary. Before its entry into force, EU-law has the same legal status as international law, which means that in this term the jurisdictions of the Constitutional Court referring to international law are valid also for EU-law.

IV. Summary

According to these rules, we can draw the consequence that the Constitutional Court intends to locate EU-law into the dual system which is recognized by the Fundamental Law. European Union law is put into the dual system, which recognizes domestic law and international law as two different sets of principles. Practice shows that even the Fundamental Law is unable to evolve a consequent viewpoint on these sui generis norms.

Literature overview

Online sources:

Act XX of 1949 The Constitution of the Republic of Hungary - http://wwwarchiv.parlament.hu/angol/act_xx_of_1949.pdf [downloaded on 2017.03.12.]

http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf [downloaded on 2017.03.13.]

http://hum.port.ac.uk/europeanstudieshub/learning/module-3-governance-in-a-multi-level-europe/direct-effectand-direct-applicability/ [downloaded on 2017.03.12.]

http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/EB94CEFE505300B0C1257ADA0052A199?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12]

[14] Drinóczi, T. – Mohay, Á.: *The preliminary ruling procedure and the identity review* In: EU and comparative law issues and challenges – Procedural aspects of EU law. Jean Monnet International Scientific Conference. Eu and comparative law issues and challenges series – issue 1. Osijek, 2017. pp. 192-209.

http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DB5EA354BF8B9C5EC1257ADA0052753D?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12.]
http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/7F80E70FFDC524FCC1257ADA00528D1D?OpenDocument [downloaded on 2017.03.12.]

http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/C247E27AA7EB6A8EC1257ADA0052AE64?OpenDocument
[downloaded on 2017.03.12.]

https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56c188424d088efd4cc0b69f/1455523907687/PDF_Vol_16_No_06_13+CJEU+Preliminary+References+Hungary.pdf [dowloaded on 2017.03.12.]

http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/4B19749B95B3B750C1257ADA00524F52?OpenDocument [downloaded on 2017.03.19.]

Book chapters and edited works:

Leonardo Morlino - Wojciech Sadurski: *Democratization and the European Union: Comparing Central and Eastern European Post-Communist Countries.* Routledge, Abingdon, 2010. 46.

Horváthy Balázs – Knapp László: *The Relationship between the Hungarian and the EU Legal Orders, in Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013*, 2013, Complex, Budapest, 61.

Horváthy Balázs – Knapp László: *The Relationship between the Hungarian and the EU Legal Orders*, in Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013, 2013, Complex, Budapest, 62-63.

Horváthy Balázs – Knapp László: *The Relationship between the Hungarian and the EU Legal Orders*, in Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013, 2013, Complex, Budapest, 63-64.

Studies published in conference books:

Drinóczi, T. – Mohay, Á.: *The preliminary ruling procedure and the identity review* In: EU and comparative law issues and challenges – Procedural aspects of EU law. Jean Monnet International Scientific Conference. Eu and comparative law issues and challenges series – issue 1. Osijek, 2017. pp. 192-209.

Gábor Márky, dr.
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola
E-mail: markyg1007@gmail.com

Supervisor: Prof. Dr. habil. Tibor Nochta PhD., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Lector: Dr. Ágoston Mohay PhD., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

The Allied administration in Vienna after World War II

Maróti Dávid, *Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Budapest*

After World War II the restoration of the Austrian state and independence occurred over the period of a decade (1945-1955). The final agreement, called the State Treaty (Staatsvertrag), concerning the future of Austria was delayed a few years due to the Cold War outbreak. After the Soviets invaded the Austrian capital, Vienna came under sole influence of the Soviet Union. In September 1945, the Western Powers marched in Vienna and the city was split into five sectors. Vienna had been detached from occupation zones and separate commands subordinated to allied military administration were set up for its operating.

Despite territorial division and the Cold War, allied cooperation in Vienna was successful and territorial integrity of the city, and the independence of the country, remained after Allied occupation came to an end in 1955.

This study focuses on Allied control and post-war international public administrative measures in Vienna, which explain how the Austrian capital successfully avoided the fate of Berlin.

Keywords: Vienna, international military administration, zones, sectors, agreement, occupation, legal status

I. Sectors in Vienna

The Red Army invaded Vienna on 13 April 1945 during the last German stand surrendered at Floridsdorf Bridge. Sectoral division of the city was suggested in the beginning 1944 in the European Advisory Commission (EAC),[1] however the final decision was not made until May 1945. The Soviets, in contrast to the Western Allies, had neither a military governance prepared in advance nor an expert group at their disposal with which to manage occupied territories. They only managed to issue a temporary order concerning military commands of occupied Austrian zone.

Soviet military command in Vienna took citizens into public administrative affairs and appointed a mayor (Bezirksbürgermeister) in each district who took over all administrative competencies. The main task of the reestablished civil organs was to create the conditions for daily life, security and function of the city. Moreover, it was to carry out orders of local commanders. The new city administration system consisted of eleven administrative groups (Verwaltungsgruppe) with a city council (Stadtrat) at the head of each. In the beginning, due to post-war conditions, several ad hoc decisions were made. Contacts among districts and central city administration was restored in the summer of 1945.[2]

After the invasion of Vienna, the Soviets and the Western Allies had opposing views about how to restore the city borders. The Soviets were interested in restoring the borders to the state that they were in before the Anschluss in 1938. Conversely, the Western Allies were interested in restoring the borders to their post-Anschluss state of the Great Wien Empire Gau[3] (Reichsgau Groß-Wien). Issues about city borders delayed the Austrian-related negotiations which started only in July 1945.

The Western Powers wanted to create borders in the above fashion, as they would have gained greater occupied territories in the Soviet zone. Furthermore, in their own Vienna sectors, they would have been able to set up more airports in reaction to a possible Soviet blockade. The matter was decided in favor of the Soviets. On 9 July in London, the Agreement of Occupation Zones and Administration of Vienna was signed (Abkommen betreffend die Besatzungszonen und die Verwaltung der Stadt Wien) – as an amendment to Control Agreement on 4 July 1945 – which finalized occupation zones of the country and sectors of Vienna. Twenty-two districts were divided into five sectors as following:[4]

- American sector: districts 7, 8, 9, 17, 18, 19;
- French sector: districts 6, 14, 15, 16;
- British sector: districts 5, 12, 13 and separately from them districts 3,11;

[1] During the Moscow Conference in October 1943, the American, the British and the Soviet ministers of foreign affairs decided on the establishment of the European Advisory Commission and its competence to elaborate occupation system of Germany and Austria after World War II.

[2] FISCHER, K.: Die Vier im Jeep: Die Besatzungszeit in Wien 1945-1955. Wiener Stadt- und Landesarchiv. Wien, 1985. pp. 3-4.

[3] GAU-s were territorial administrative units of the Third Reich.

[4] HUFSCHMIED, R.: Sonderfall Wien? Die Alliierten und Österreich 1943–1955. In: BIENERT Michael, SCHAPER Uwe, THEISSEN Andrea (eds.): Die Vier Mächte in Berlin: Beiträge zur Politik der Alliierten in der besetzten Stadt. Landesarchiv Berlin. Berlin, 2007. p. 116.

- Soviet sector: districts 2, 20, 21 – the latter included district 22 of today – and separately from them districts 4 and 10.[5]

The first district worked for governmental affairs, was separated from other districts and sectors, and was declared an international sector. Its administration was carried out rotationally by the Allied Powers on a monthly basis. Besides Vienna, the provincial capital city of Linz was also divided. However, it was only divided into the Soviet and the American zone.[6]

In the first days of occupation, Soviet soldiers and police assistants often recruited people on the streets as passengers for public works who were released after a few days. The city administration issued its employees identity documents in two languages to avoid being detained. In addition to public offices, factories, resistance groups, party organs, and any others who possessed stamps started to issue such certificates to increase the safety-level of pass-holders. After a while, Soviet command put this method into practice as well.
Once the four powers occupied Vienna, identity passes, including identification cards, were issued in four languages and had to be carried by Viennese citizens at all times. Until 16 August 1946, crossing zone borders was allowed solely with allied travel permission (Allierte Reiseerlaubnis). Post offices were controlled by the allies and Austrian authorities. Phones were tapped, bicycles were registered and equipped with number plates, and cyclists had to carry bicycle passes, issued in four languages.

The final phase of the occupation began after the State Treaty was signed on 15 May 1955. On 24 June, any identification cards that had been issued prior to 24 June became ineffective. On 27 July, when the French ratification document among the allies was as last deposited in Moscow, causing the State Treaty to come into force, the Allied Council held its last session and all the organs of the Allied Commission for Austria ceased working. All buildings and real estate then returned to Austrian ownership. Finally, on 14 September, the Inter-Allied Patrol concluded their duties. Coincidentally, at this time, the patrol was now using a luxurious limousine instead of a Jeep. The culmination of these events was the dissolution of a once worldwide unique institution.[7]

II. Allied control in Austria

The Control Agreement on 4 July 1945 established the Allied Commission for Austria (Alliierte Kommission für Österreich). The Commission was responsible for coordinating allied occupation in issues related to the entire territory of Austria and Vienna.

At the head of the control mechanism stood the Allied Council (Alliierter Rat). Members of the Allied Council were commander-in-chiefs of allies and could only make decisions unanimously. Law proposals elaborated by Austrian federal legislation needed approval from the Allied Council since it was entitled to annul all law proposals. The Second Control Agreement of 28 June 1946 modified the Allied Commission for Austria. Its structure

[5] The definition of "occupation zone" and "occupation sector" are different. The former was used to describe divisions within the entire country while the latter was used within Vienna specifically. The same was true in Germany and Berlin. Vienna consists of twenty-three districts nowadays.
[6] HUFSCHMIED: p. 116.
[7] FISCHER: pp. 6-12.

remained, however the tasks of the four commander-in-chiefs were taken over by the four high commissioners (Hochkommissar).[8]

The Executive Committee (Exekutivkomitee) was subordinated to the Allied Council and carried out its directives. The Executive Committee consisted of deputies of the four commander-in-chiefs. Subordinated to the Executive Committee were the operating professional expert groups delegated from the allies to support the work of the Executive Committee.

Vienna Inter-Allied Command (VIAC) was also subordinated to the Allied Council and consisted of allied city commanders. Any instructions the VIAC received were obtained from the Executive Committee. A professional expert group was subordinated to the VIAC as well.

The following table aims to present the hierarchical institutional system of the Allied control for better understanding:

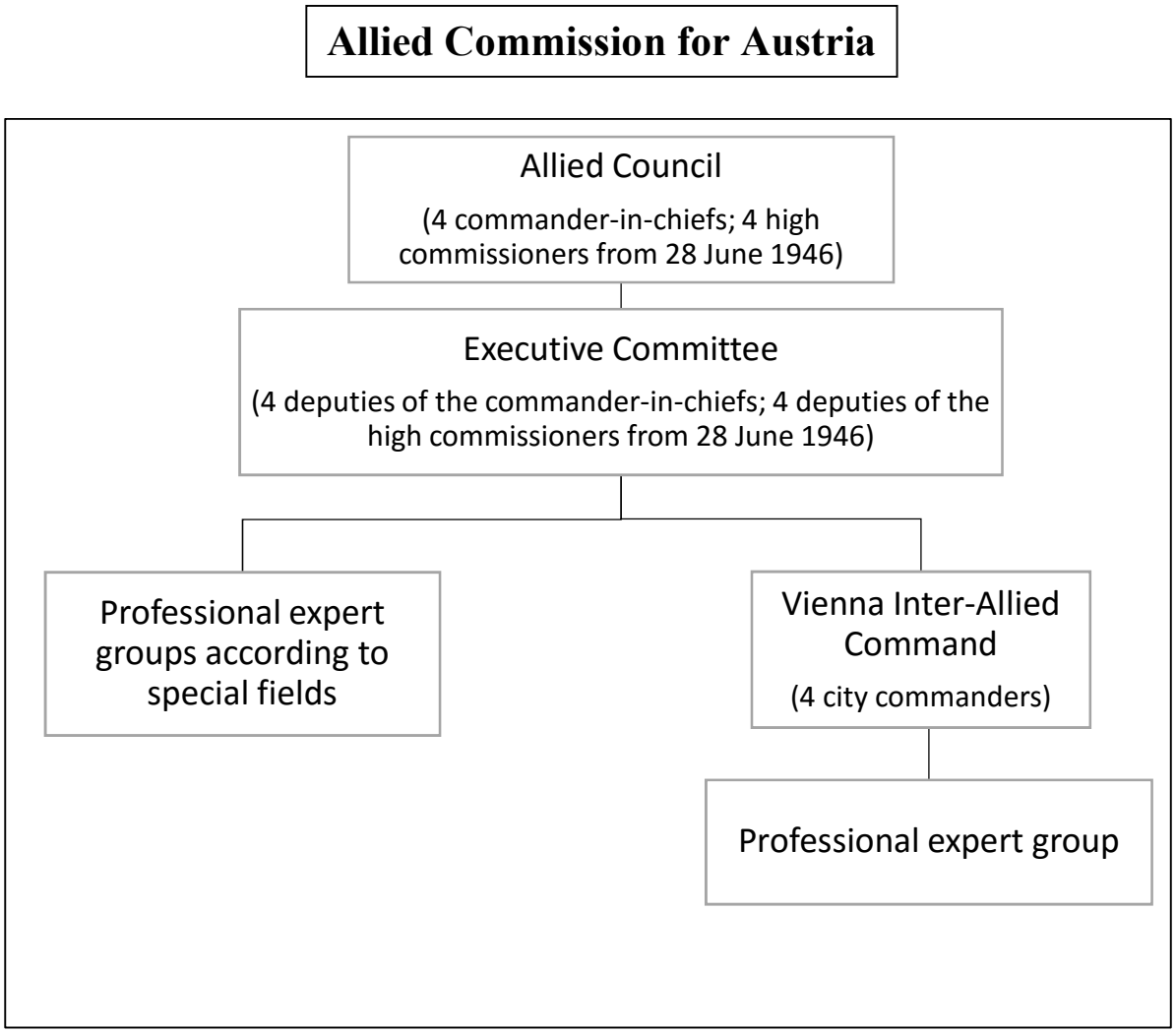

Figure 1: The structure of the Allied Commission for Austria. Reference: Dávid Maróti

[8] BRAUNEDER, W.: Österreichische Verfassungsgeschichte. 9. durchgesehene Auflage, Manz Verlag. Wien, 2003. p. 265.

III. Vienna Inter-Allied Command

The First Control Agreement (Erstes Kontrollabkommen) was signed on 4 July 1945 in London. Article 11 established the Inter-Allied Command (Interalliierte Kommandantur) in Vienna which consisted of four military commanders (Kommandant) appointed by four commander-in-chiefs.

Military commanders of the city, likewise commander-in-chiefs in the Allied Council, alternated heading the Command on a monthly basis. An expert group had been created under the supervision of Inter-Allied Command, and its members were delegated by all four Allied Powers. Its assignment was to control public organs of Vienna. Inter-Allied Command was subordinated to the Allied Council and its tasks were handed down from the Executive Committee (also subordinated to Allied Council). The first informal sitting occurred on 28 July 1945 and the first official sitting took place on 17 September 1945.

As the State Treaty came into force on 27 July 1955, Inter-Allied Command terminated as well. The structure, function and activities of the Inter-Allied Command were affected by events in Berlin, however the same mistakes were not made by the Allies in Vienna. In June 1949, the ministry conference of foreign affairs used Vienna as an example for Berlin. But at this time, the Cold War had deepened so the Allied Control Council (Alliierter Kontrollrat) had not been working in Germany for months.[9]

IV. The Four in the Jeep – Die Vier im Jeep

The Inter-Allied military patrol, called "The Four in the Jeep", in Vienna was a worldwide unique institution and became the symbol of Vienna. Only in this city was it possible that an American, a Soviet, a British and a French soldier were on common duty and patrolling to secure public order. They did so under supervision of a monthly alternating command according to the rotational system of the Inter-Allied Command and the Allied Council. The main tasks of the military patrol were to support the local police department and to take action against the people of the Allied Powers. In this latter case, shooting guns was forbidden for the Viennese police. In addition to the international military patrol, the Allied Powers also possessed national military police in their own sectors.

Every day, ten military patrols were on standby for twenty-four hours, of which four served in four occupied sectors. In district 1, a separate patrol was on duty while five other vehicles were on standby. A driver was always provided by the Americans as vehicles were their property. Contrary to common knowledge, The Four in the Jeep only used their legendary car from September 1945 until October 1946 before changing to another vehicle. In the beginning of 1953, the Ministry Council of the Soviet Union allowed sending other vehicles to the Soviet sector to serve in the efforts of the international patrol.[10]

V. Berlin blockade and air bridge from Viennese perspective

The events that happened in Berlin in June 1948, such as the blockade erected around the city and the establishment of the air bridge, brought anxiety to the citizens of Vienna when they feared a similar scenario happening in their own capital. News spread that the Western

[9] HUFSCHMIED: pp. 118-119.
[10] HUFSCHMIED: pp. 119-120.

Powers could withdraw troops from Berlin, and that the same would happen in Vienna, and that the Soviet measures could result in war.
The use and approach of Viennese airports by Western Allies was regulated in the Zone Agreement of July 1945. The U.S. had the right to use the Tulln-Langenlebarn airport, while the use of the Schwechat airport was entitled to Great Britain and France.[11] Both airports were in the Soviet zone (Lower Austria) which was a potential danger if the Soviets were to put the city under blockade. As opposed to the events in Berlin, Western Powers did not possess airports within the administrative borders of Vienna. To compensate for this lack of possession, the U.S. and Great Britain each established an air strip in Vienna in 1945. In June 1948, Americans worked out various plans to supply the city using airways. One such plan was to create a strip in the American sector in district 17. However, due to insufficient supply potential, this plan was cut from the agenda. The Americans also planned to build an airport in district 11, in the British sector. The British planned to build an airport in district 11 as well. The Americans estimated that establishing an airport in Simmering would take months. To prepare for a potential Soviet blockade, several food product storage centers (Operation Squirrel Cage – Operation Eichhörnchenkäfig) were built that would have supplied the Viennese citizens and westerns troops, if necessary.[12]

A Soviet blockade, like in Berlin, was not erected around Vienna. However the Americans and the British kept their plans concerning the airports top-secret, which reflected their worries. These plans would only have been made public in the event of real danger, such as a Soviet blockade; even the Austrian federal government was not informed about these plans. In 1950, plans for an airport in Simmering surfaced again after passing the fourth salary and price law, which caused demonstrations that were intended by Austrian communists to gain political support. But this time, in contrast to 1948, the Western Powers informed the Austrian federal government that they were starting the construction plans. In July 1951, leadership of federal government, called the Council of Ministers (Ministerrat), approved plans for building the American airport in Simmering. A few months later in November 1951 the Americans and the British stopped the project unexpectedly without any official announcement.

There is a significant comparison between the air supplies in Vienna and Berlin. Setting up a Soviet blockade in Vienna would have been difficult since district 1 was under international and common administration, and because some parts of the British and Soviet sectors (districts 3, 11 and districts 4, 10 respectively)[13] were separated territorially. Even for the Soviets, supplying these districts would have been too difficult with a blockade. Furthermore, another important factor to note was that officially the Soviets never created plans for setting up a blockade or for permanently dividing Austria. Many emphasized the political declaration of that time that stated, “Austria is not Germany, Vienna is not Berlin!” (Österreich ist nicht Deutschland, Wien ist nicht Berlin!) and history justified it.[14]

VI. Summary

The international sector in Vienna was globally unique. Nowhere else in the world had established such an administrative unit. Austrian governmental organs were able to promote

[11] In addition to the airway connection, the Western Powers were also allowed to use the railway service. The Americans were entitled to use the Franz-Josefs-Bahnhof (railway station). The French used Westbahnhof and the British used Aspangbahnhof. FISCHER: p. 5.
[12] HUFSCHMIED: p. 122.
[13] See chapter I “Sectors in Vienna”.
[14] HUFSCHMIED: p. 121.

more of their political interests against the Allies because of the international sector in Vienna.[15]

The decision on Vienna's legal status was made later than Berlin's, which positively shaped history for Austria and Vienna. The Austrian Control and Zone Agreements in July 1945 were signed almost one year later than was the case in Germany, making it possible for the Allies to avoid the same failures in Austria and Vienna. The Allies learned from their mistakes made in Berlin and therefore created international district 1 in Vienna. Creating this district promoted cooperation within the Allied military administration, which improved its overall functioning and allowed the allies to resolve conflicts.

Western Powers did not possess airports within the administrative borders of Vienna which was a potential danger as the Soviets could have erected a blockade. However such a scenario did not come true.

The Inter-Allied Command in Vienna had an institution called the Four in the Jeep that fulfilled their duty under a common command, not only in the international sector district 1 but in all other sectors belonging to the Allies. Establishment of this institution also promoted the cooperation among the Allies.

In Vienna, British districts 3, 11 and Soviet districts 4, 10 refracted the territorial integrity of the occupation sectors. This guaranteed that a Soviet blockade could not be established around the city, as a blockade would have made supplying the Soviets' own districts difficult as well. All these facts helped Vienna to avoid the permanent division that happened in Berlin.

References

Brauneder, W.: Österreichische Verfassungsgeschichte. 9. durchgesehene Auflage. Manz Verlag. Wien, 2003.

Fischer, K.: Die Vier im Jeep: Die Besatzungszeit in Wien 1945-1955. Wiener Stadt- und Landesarchiv. Wien, 1985.

Hufschmied, R.: Sonderfall Wien? Die Alliierten und Österreich 1943–1955. In: Bienert, M. - Schaper, U. - Theissen, A. (eds.): Die Vier Mächte in Berlin: Beiträge zur Politik der Alliierten in der besetzten Stadt. Landesarchiv Berlin. Berlin, 2007. pp. 109-130.

[15] HUFSCHMIED: pp. 117-118.

Maróti Dávid, doktorandusz hallgató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Közjogi Intézet, Európai és Összehasonlító Közjogi Tanszék, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola
E-mail: maroti.david90@gmail.com
Témavezető: Prof. Dr. Takács Albert, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Közjogi Intézet, Európai és Összehasonlító Közjogi Tanszék

Lektor: Prof. Dr. Halász Iván, egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Közjogi Intézet, Európai és Összehasonlító Közjogi Tanszék

A method for testing Bruner's perceptual readiness theory

Pachner Orsolya, *Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Doktori Iskola, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Sürgősségi Ellátás és Egészségpedagógiai Intézet*
Dr. Révész György, *Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézet*

Our starting point is perceptual readiness in a categorization research. Bruner's concept about perception is a typical top-down approach. Category formation and detection is the key to perception. We should notice the *relevant cues* from environment, and then we should detect the contingencies between and within stimuli of different modalities. Contingency detection is realized in *binding and integrating processes*. And then there are two opposite mechanisms, which are involved in the development of the adequate categories: *discrimination and generalization*. These two processes perform the fine-tune grouping of stimuli, which helps us to *realistic perception*. The perception is realistic if our representation fits well to the environment. The other important part of the theory is *accessibility to categories.* It is influenced by expectations and search requirements. Our needs or an instruction from someone else can also change the accessibility.
I would present some tasks with which we can examine the different aspects of perceptual categorization.

Results: We use random dot pattern stimuli to measure prototype formation, and then with the same paradigm we use a dot triangle as a prototype to measure the role of prior knowledge to categorization performance. 26 university student participated in the pilot study (aged 20,4 sd=1,5). Participants show an average 70% performance in all type of stimuli. So the overall performance is above chance, they can learn the category, without any feedback. In the basic task 18 from the participants show prototype effect (3 or 4 correct answer for the previously not seen prototype). In the triangle version of prototype formation task participants perform equally in all type of stimuli instead of prototypes. In the triangle version participants reject the prototype as a category member in most cases.

Conclusions: We would like to get an interpretable model to test different aspects of perceptual categorization in typical and atypical development. First we test the effect of prior knowledge to prototype formation. In my thesis I would like to test this model with samples with autism.

Keywords: perceptual readiness, categorization, random dot pattern

I. Introduction

My research will focus on categorization. Categorization is between the low-level, perceptual mechanisms and higher level, more abstract cognitive mechanisms. My starting point is perceptual categorization. It is a basic level which includes features of higher level categorization processing.
My area of interest is cognitive mechanisms in autism. Autism is a pervasive developmental disorder characterized by impaired social interaction, communication, and restricted, repetitive patterns of behavior and interests. It is a developmental disorder with genetic and neural background, thus it is an appropriate candidate for cognitive research. Autism research play a prominent role in many cognitive ability: mind reading, empathy, joint attention, perception, stimuli integration and so on.
Now I introduce a method to examine Bruner's perceptual readiness theory. In my paper I present the data of a pilot study in university student sample.

I.1. Bruner's perceptual readiness theory

I choose Bruner's (1957) concept about perception, because this is a typical top-down approach, with focus on categorization process rather than conceptual structure.
According to this theory category formation and detection is a key aspect in perception. We generate categories from groups of cues. With associations we also generate a system of categories, which is helping us to make predictions about our environment and make adaptive responses. In the perceptual mechanisms we should notice the relevant cues from the environment, then we should detect the contingencies between and within stimuli of different modalities. Contingency detection is a mechanism which is responsible for perception of correlations between cues in space and time. Contingency detection is realized in binding and integrating processes. These are the mechanisms which attend to form a new category. There are two opposite mechanisms, which is involved in the setting of adequate categories: discrimination and generalization. These two processes perform the fine-tune grouping of stimuli, which helps us to realistic perception. The perception is realistic if our representation fits well to the environment. This presupposes a top-down influence on perception. The other important part of the theory is accessibility to categories. It is influenced by expectations and search requirements. Experiences change our expectation about environment with probabilistic learning process. But our needs or an instruction from someone else can also change the accessibility. An increase in the level of accessibility, the discrimination ability grows. Low level accessibility predicts more generalization mechanisms in the perceptual categorization. And lastly I mention the role of attentional processes in perception. Attention has important role of gating mechanisms: not only in the selection of the relevant cues, but also the orientation behavior and sensory openness. All these mentioned aspects are responsible for level of flexible perceptual readiness. Perceptual readiness is an attitude to use our prior knowledge in perception to produce an adaptive response to the environment.
We consider deficits in perceptual readiness in autism. Bruner himself suggested two possible failures of perceptual readiness. One of these is inappropriate category which predicts lots of failures in perception. The category formation is a probabilistic learning mechanism which requires reinforcement. According to Bruner in social perception the reinforcement is very difficult. So we hypothesize that deficits in category learning mechanisms could be a potential explanation why people with autism have difficulties specifically with social stimuli.
The other failure is inappropriate accessibility. If the event is unexpected, the optional categories do not fit easier, the hypotheses are failing, and the categorization process slows

down. In these cases the strategy of closer view may help. Which is also often be observed in autism.
We can find other candidates too. For example choosing the relevant cues from environment, this can be a problem with attentional screening. And Gergely (2001) offered that contingency detection is affected in autism. And Gepner and Féron (2009) also hypothesized that the integration of stimuli is the main problem in autism. And other claims that the probabilistic learning is different in autism (Pellicano and Burr, 2012).
So it is sure that based on these, we expect differences in categorization performance in autism.

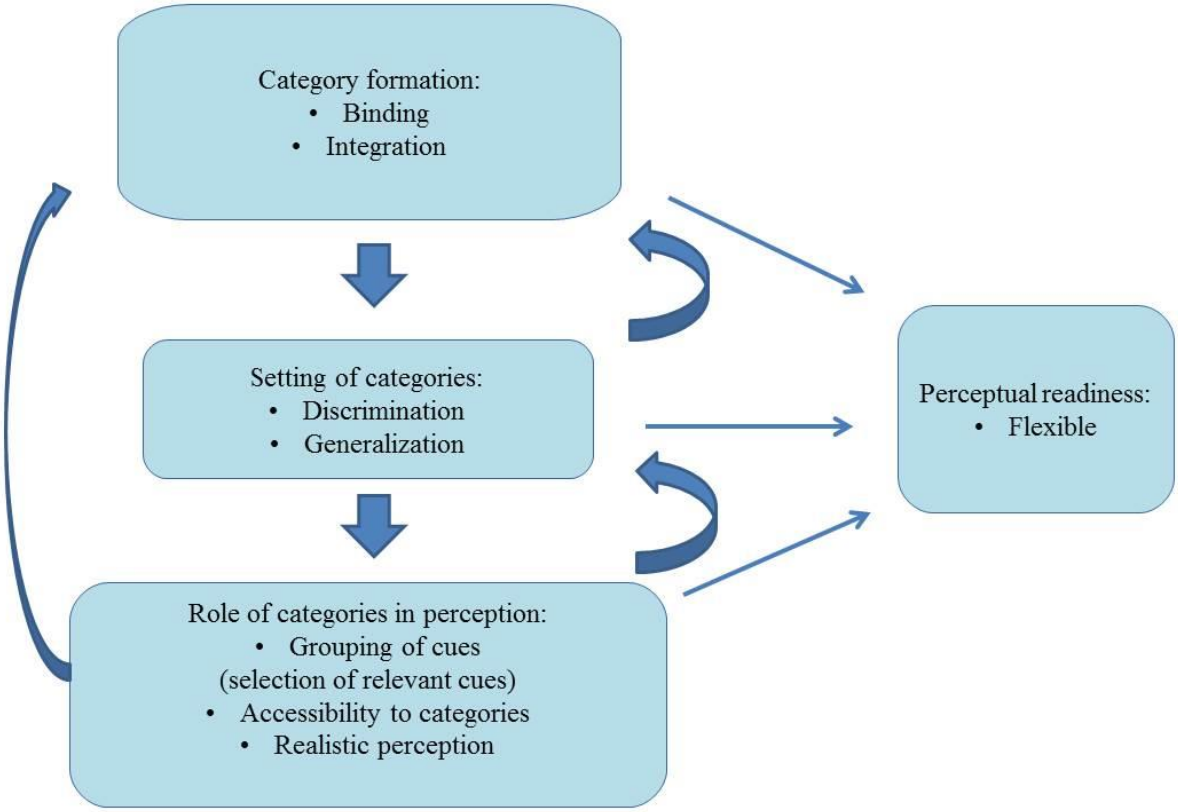

Figure 1.: Bruner's perceptual readiness theory

I.2. Categorization in autism

The earlier categorization studies in autism research were reported about increased discrimination and decreased generalization ability (Brown and Bebko, 2012). The focus to local cues connects to better discrimination ability. They can't see the similarities between stimuli, because they pay attention to irrelevant aspects of environment. Therefore generalization is difficult for them. Autism categories contain specific properties, which is irrelevant to the adaptive response to the environmental cues.
Usually it was found that people with autism rely on rules for learning categories, and have difficulty forming individually prototypes to categorize new information (Gastgeb et al, 2012). But other examination found that the prototype formation is intact in autism, only the prototype generalization is impaired. When a pattern is highly similar to the prototype, they can categorize as the control group, but demonstrate impairment when a pattern is more distorted from the prototype (Froehlich et al, 2012).

II. Material and method

We use random dot pattern to measure categorization performance, and some aspects of Bruner's perceptual readiness theory. The stimuli consisted of nine dots (d=1 mm) randomly placed within a 30x30 mm area. In these stimuli the only useful cue is the spatial relationship, so they are very simple stimulus material. Our category formation task is a typical prototype formation paradigm. Similar to other prototype formation tasks (Posner et al, 1967; Kéri et al, 2001; Gastgeb et al, 2012), we generate low and high distortion stimuli from a random dot prototype. An initial pattern of nine dots was used as prototype. Then distorted category members were generated by placing dots one of the area with a certain probability. I use three distortion levels from Posner's method: level 3 was the low distortion stimuli, where 5 dots remained in place, level 4 was the medium distortion stimuli, and level 6 for the high distortion stimuli, where all dots moved a little (see in Table 1.).

Table 1.: Level of distortion based on Posner

Distortion level	Area			
	1.	2.	3.	4.
3 - Low	59%	20%	16%	5%
4 - Medium	36%	48%	6%	10%
6 - High	0%	40%	32%	28%

Our **first task** was similar to Gastgeb and colleges (2012) research. There is a practice phase in which participants see 40 high distortion random dot stimuli, than, in the test phase they distinguish the similar, not previously seen category member dot patterns from other random dot patterns. In the test phase there are 4 prototype, 20 low distortion, 20 high distortion and 40 random dot patterns.

Figure 2.: Dot patterns (prototype, low and high distortion patterns)

In the **second and third tasks** we measure the fine tune mechanisms with feedback processes. The starting point is the previously learned category. They have to decide other random dot patterns that they are similar to the category or not. There is no practice phase, only test phase, but they get feedback about their answer's correctness. First, for discrimination processes I narrowed the category: only prototypes and low distortion pattern are in the category, for high distortion stimuli the rejection is the correct answer (which is an error in the previous task). In the generalization task, there is similar feedback, only the category width change. An intermediate distortion level is added to the category, it was the level 4 in Posner's study. We

are interested in how children can use feedback information to change their category knowledge.

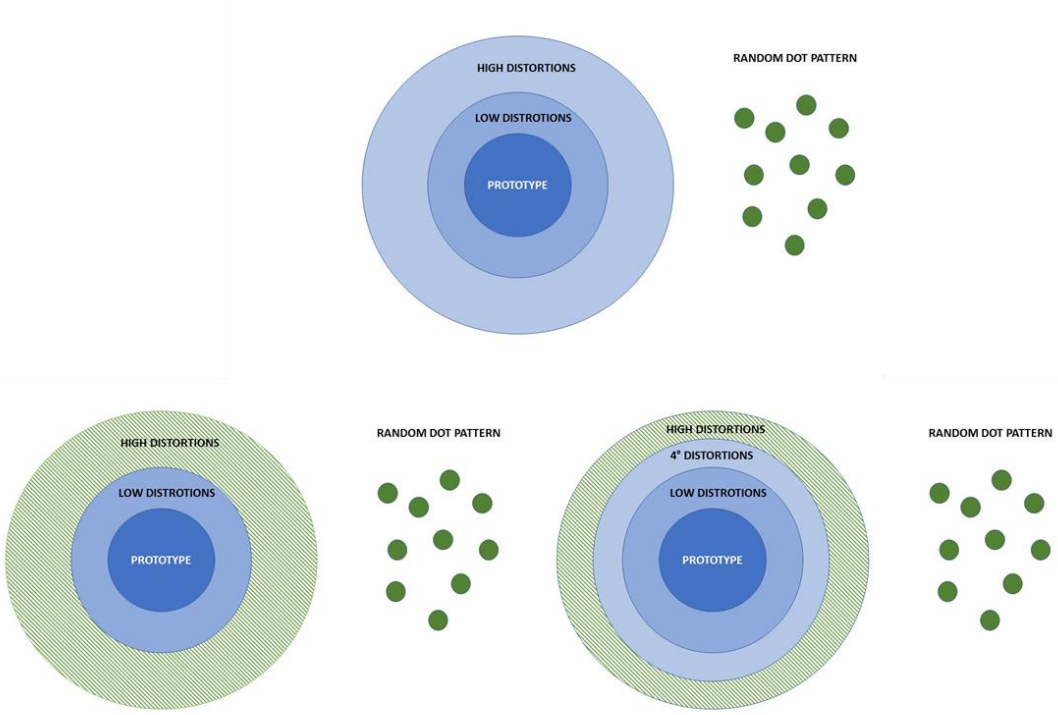

Figure 3.: Category membership in prototype formation, disciminatrion and generalization tasks (blue=category member, green=not a category member)

The **fourth task** intends to measure the selection of relevant cues. This is the same than the basic task: first there is a practice phase and then a test phase without any feedback. Only the dot patterns color change. The color is the irrelevant aspect: in the practice and also in the test phase there are four colors (red, yellow, blue, green) in equally. I am interested in the difference in performance of the two types of tasks: the all black dot patterns, and the color version. It is important that the instruction is the same in both tasks.

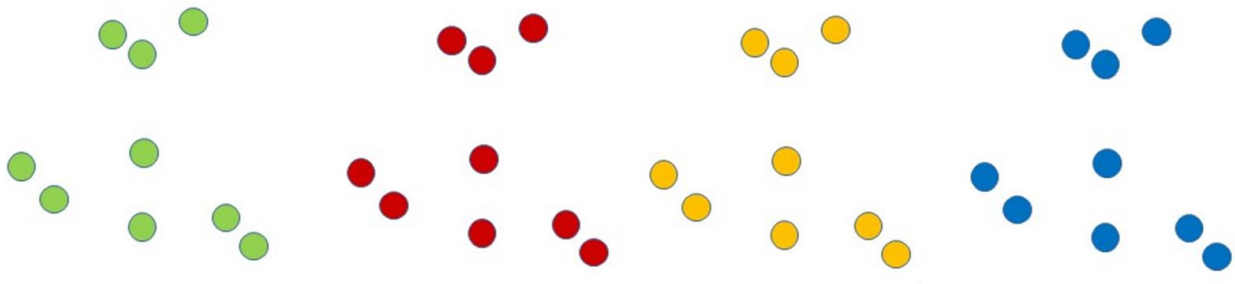

Figure 4.: Irrelevant color information

In the **last task** we use a different prototype. We measure the role of prior knowledge to the category learning mechanism. We use a triangle as a prototype, and as the first task, show 40 high distortion pattern in the practice phase, and 4 prototype, 20 low distortion, 20 high distortion and 40 random dot patterns in the test phase.

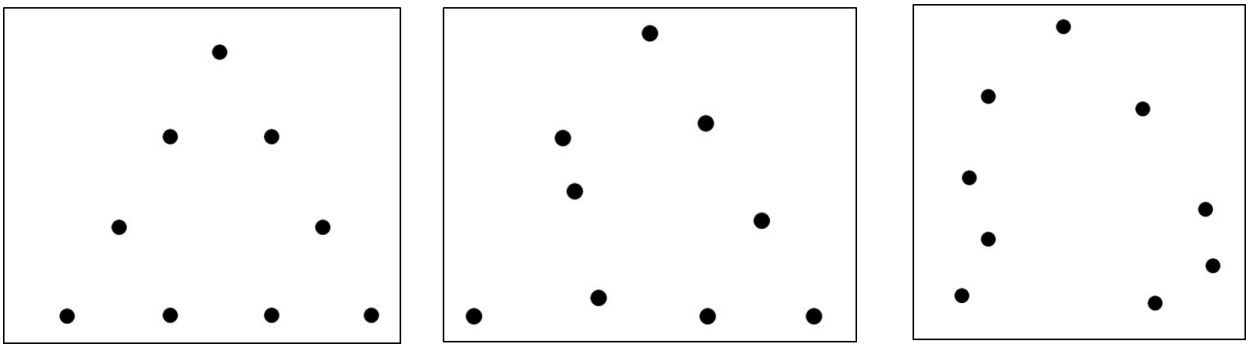

Figure 5.: Role of prior knowledge: triangle as a prototype

III. Results

26 university female students took part in a pilot study. Mean age 20,4 years (sd=1,5).
Our preliminary results are that in the random dot task the total correct answer was 68%. 18 subjects performed prototype-effect. Categorization performance was 68% for the prototype, 63% for the low distortions, 65% for the high distortions, and for the random, non-category member patterns' correct rejection was 71%. In the triangle prototype task the total correct answer was 68%. Only 7 subjects performed prototype-effect. Categorization performance was similar to the random dot version: 65% for the low distortion, 68% for the high distortion, and correct rejection was 71% for random dot patterns. But the prototype recognition was only 25% in the sample. There was significant difference in the prototype recognition with paired samples t-test ($p<0,05$; $t= -4,675$).
In the figure you can see they show almost 70% performances in all type of stimuli. So the overall performance is above chance, they can learn the category, without any feedback. And 18 from the participants show prototype effect, that is 3 or 4 correct answer for the previously not seen prototype.
We compare the results of random dot version and triangle version of prototype formation task. The participants perform equally in all type of stimuli instead of prototypes. In the triangle version participants reject the prototype as a category member in most cases.

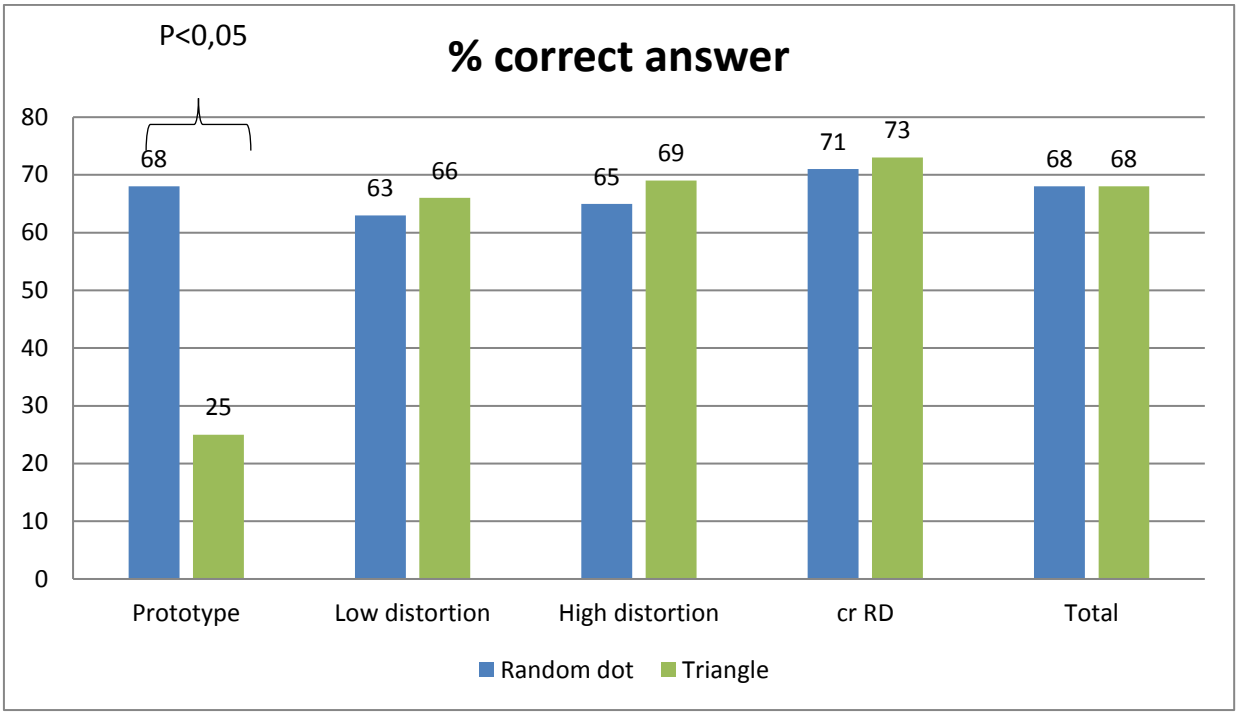

Figure 6.: Category learning performance in the prototype formation tasks

IV. Discussion

Our tasks try to measure categorization abilities separately. Lot of research (eg. Kéri et al,2001; Gatsgeb et al, 2012) focuses on prototype formation, others deal with rule-based learning mechanisms (eg. Edwards, Perlman and Reed, 2012), but in everyday categorization process these aspects function in coordinated manner. At the same time we try to distinguish the different processes and make connection to each other.

We use random dot pattern to measure prototype formation. Our results show that people can learn a category, only with highly distorted examples, and most of the participants recognize prototype as a category member. So our material is appropriate to measure prototype formation performance. This is our starting point to the other tasks. In Bruner's theory integration and binding mechanisms are responsible for category formation. In our basic task there is a simple challenge to binding nine dots in space. This random dot version is a completely new category learning paradigm. Bruner didn't use prototype formation in his model. But we think that similarity and rules are fundamental in category learning (Smith, Patalano and Jonides, 1998), so we incorporated prototype formation to our model.

We measure the effect of prior knowledge to prototype formation, with a nine-point triangle prototype. The performance of the participants is very similar to the basic task, only the prototype effect is fewer. Most of them reject triangle as a category member. "It is too regular" – as somebody said. So in a new category learning task the people tend to exclude the prior known categories. We think we can use this difference as a measure of the effect of prior knowledge. Prior knowledge is an important part of the Bruner's theory.

The limitations of our results is low sample size. The tasks were hard for adults, and we like to use in children sample in the future. We need to reduce the number of stimuli, because the tasks are too monotonous.

In conclusion we should do some modification before we use these tasks in a sample with children with autism. But our preliminary results are encouraging about the use of these random dot tasks to measure Bruner's theory.

References

Brown,S.M. and Bebko, J.M. (2012) Generalization, overselectivity, and discrimination int he autism phenotype: A review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6, 733-740.

Bruner, J. (1957) On perceptual readiness. *Psychological Review*, 64, 2, 123-52.

Edwards, Perlman, Reed (2012)Unsupervised categorization in a sample of children with ASD. *Research in Dev disabilities*, 33(4):1264-9.

Froelich, A. I., Anderson, J.S., Bigler, E.D., Miller, J.S., Lange, N.T., DuBray, M.B., Cooperrider, J.R., Cariello, A., Nielsen, J.A. and Lainhart, J.E. (2012) Intact prototype formation but impaired generalization in autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6, 921-930.

Gatsgeb, H. Z., Dundas, E. M., Minshew, N.J. and Strauss, M. S. (2012) Category formation in autism: can individuals with autism form categories and prorotypes of dot patterns? *Journal of Autism Developmental Disorders*, 42, 1694-1704.

Gepner, B. és Féron, F. (2009): Autism: A world changing too fast for a mis-wired brain? *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 33, 1227-1242.

Gergely Gy. (2001): The obscure object of desire: 'Nearly, but clearly not, like me': Contingency preference in normal children versus children with autism. *Bulletin of th Menninger Clinic*, 65, 3, 411-426.

Kéri, Sz., Kálmán, J., Kelemen, O., Benedek, Gy. és Janka, Z. (2001) Are Alzheimer's disease patients able to learn visual prototypes? *Neuropsychologia*, 39, 1218-1223.

Pellicano, E. and Burr D. (2012) When the world becomes 'too real': a Bayesian explanation of autistic perception. *Trend sin Cognitive Sciences*, 19, 10, 504-510.

Posner, M. I., Goldsmith, R. and Welton, K. E. (1967) Percieved distance and the classification of distorted patterns. *Journal of Experimental Psychology*, 73,1, 28-38.

Smith, E., Patalano, A., & Jonides, J. (1998). Alternative strategies of categorization. *Cognition*, 167-196

Pachner Orsolya, doktorjelölt

PTE BTK Pszichológia Doktori Iskola, PTE Egészségtudományi Kar Sürgősségi Ellátás és Egészségpedagógiai Intézet E-mail: pachner.orsolya@gmail.com

Témavezető: Dr. Révész György, habilitált egyetemi docens, PTE BTK Pszichológia Intézet

Lektor: Dr. Deák Anita, egyetemi adjunktus, PTE BTK Pszichológia Intézet

Borkereskedőből hajótulajdonos – Giovanni Riboli fiumei kereskedelmi vállalatainak története 1895–1915 között

Pelles Márton, *PTE KTK*

Fiume, amely 1776-óta volt Magyarország része, a 19. század végére Ausztria-Magyarország második és Európa tizedik legforgalmasabb kikötőjévé vált. A város fejlődésében szerepet játszott az állami finanszírozású kikötőépítés, a helyi nagyipari termelő és kereskedelmi vállalatok működése, a modern pénzügyi kultúra meghonosodása és a magyar kereskedelmi gőzhajózás növekvő áru- és személyforgalma. Előadásomban és tanulmányomban egy olyan helyi vállalkozó (Giovanni Riboli) gazdasági életét szeretném bemutatni, aki ezen pozitív agglomerációs extern hatásokat igénybe véve, egyszerű helyi borkereskedőből hajótulajdonossá – és így a helyi tengeri szeszesitalkereskedelem megkerülhetetlen alakjává – tudott válni. A Rijekai Állami Levéltár irataira támaszkodva így elsősorban arra fókuszálok, hogy Riboli mekkora kereskedelmet tudott folytatni Fiume és a környékbeli települések között a háború kitöréséig, majd az első háborús években. Munkámtól azt remélem, hogy Giovanni Riboli 1895–1915 közötti példája által képet adhatok arról milyen nagy lehetőségek rejlettek a 19–20. század fordulóján a hazai vállalkozók részére magyar tengeri kikötővárosban.

Köszönetnyilvánítás: Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP–16–2–I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

Kulcsszavak: Fiume, Gazdaságtörténet, Kereskedelem, Hajózás; Borkereskedő

I. Bevezetés

Fiume gazdaságának és a magyar kereskedelmi tengerészetnek a történetével 2011 óta foglalkozom. Az eddig megjelent tanulmányaim, előadásaim alapvetően a dualizmus korának a városban és a tengerészetben lejátszódott folyamataival foglalkozik, főként az állam és a helyi nagyvállalatok szempontjából. Ezen kutatásaim alatt azonban rendre találkoztam kisvállalkozók tevékenységének nyomaival, és ezen iparosok, kereskedők közül kiemelkedett Giovanni (más forrásokban Alfonso) Riboli, úgyis, mint helyi borkereskedő, és úgy is, mint hajótulajdonos. A tanulmány megírását megelőző részletesebb kutatásaim alatt kiderült, hogy ez két különböző személy volt, akik (valószínűleg) apa-fia kapcsolatban álltak egymással. Jelen tanulmányomban ezért bemutatom a Riboli család fiumei borkereskedéseinek, majd a Mariska dízelmotoros vitorlás üzembe helyezése kapcsán a tengeri kereskedelmük történetét 1895–1915 között.

II. Fiume stratégiai szerepe a magyar kereskedelemben

II.1. A magyar kikötő 1868 után

Az 1868-as magyar-horvát kiegyezéssel, az 1848. augusztus 31-óta horvát megszállás alatt álló Fiume újra visszatért Magyarországhoz, igaz Horvát-Szlavónország cserébe megkapott közigazgatásilag három délvidéki magyar vármegyét: Pozsegát, Szerémet és Verőczét (1868. évi XXX. tc.). Ezt követően a magyar állam egy erőteljes kikötőfejlesztésbe kezdett Fiumében, melynek folyományaként a kikötőváros 1910-re több, mint 70 millió koronás beruházással Európa 2. legdinamikusabban fejlődő és a 10. legforgalmasabb kikötőjévé vált (Gonda 1906). Ebben a keretrendszerben a gazdasági fejlődés fő motorjainak a helybe települt ipari nagyvállalatok számítottak, úgy, mint például a Whitehead-féle Torpedógyár, az Ossoinack-féle Láda- és hordógyár, a Magyar Általános Hitelbank által létrehozott Kőolajfinomító Rt. vagy a Rizshántológyár; a Ganz-Danubius hajógyár vagy a Smith és Meynier-féle papírgyár (Pelles 2017). Az állami kikötőépítés, a helyi iparfejlesztés lehetőséget adott a modern magyar kereskedelmi tengerészet fejlődésére is, amely szintén állami és piaci alapokon jött létre. Ez a három hatás együtt eredményezte azt, hogy nagyon sok kereskedő települt meg Fiumében, akik áruikat a magyar kereskedelmi tengerészet hajói által szállíttatták, ahonnan a szintén állami felügyelettel 1873-ban létrejött vasúton szállították Ausztria-Magyarország és Közép-Európa belső területeire.

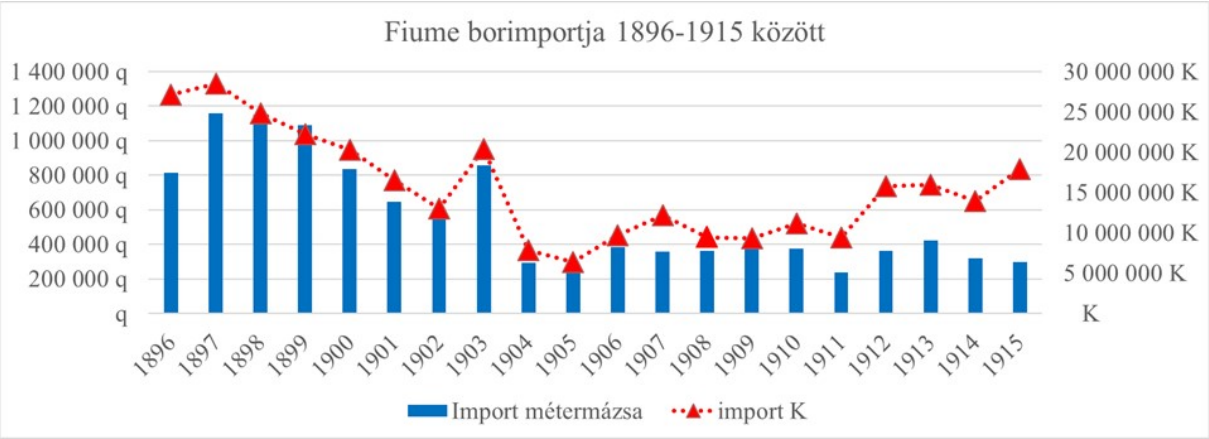
A város gazdasági fejlődése nagyban hatott a lakosság gyarapodására is. Míg Fiume az 1860-as, 70-es években olyan 20 000 fő körüli lakossággal rendelkezett, addig 1880-ban már mintegy 30 000-en, 1910-ben pedig közel 50 000-en laktak a településen. Ezen nagy számbeli gyarapodás mögött leginkább a munkaképes korú lakosság bevándorlása állt mind Magyarországról, mind a környező Horvát-Szlavónországból és Dalmáciából (Kobler 1896; Gigante 1928). Ezen számbeli adatok mögött pedig ki kell emelni, hogy Fiume a dualizmus ideje alatt végig egy markánsan olasz többségű város volt; éppen ezért hívom a címben szereplő Ribolit Giovanninak, és nem ahogy a magyar források említik Jánosnak.

A kikötő forgalmának növekedése, mint már említettem, a városba csábított sok kereskedőt. Ezt a hatást 1891-ig erősítette Fiume szabadkikötői státusza, mely vámmentes kereskedelmet jelentett a város egész területén. 1891-ben azonban számos ok miatt (Pelles 2016a), ez a státusz csak a kikötő egy részére csökkent és a város maga vámbelfölddé lett, amely felértékelte azon kereskedők helyzetét, akiknek sikerült helyet szerezniük a megmaradt punto franco (azaz szabadkikötő) területén.

II.2. A fiumei borkereskedelem a filoxéravész idején

A filoxéra, mely a szőlő modernkori legnagyobb tragédiáját hozta el Európába, az 1800-as évek második felében ütötte fel a fejét a kontinensen. Magyarországon először 1875-ben Pancsován észlelték; innen kezdve 1897-ig a statisztikák szerint 666 820 kataszteri hold szőlőnek mintegy 59%-át (391 217 kataszteri holdat) pusztította el ez a rovar (MSÉ 1897). Magyarország szőlőtermelésében ez az amerikai vadszőlő oltványok elterjedését eredményezte, illetve jelen dolgozat szempontjából volt egy fontosabb hatása is, méghozzá az, hogy az ország, amely a középkortól Európa egyik borexportőr országa volt, hirtelen az egyik legnagyobb borimportőrré vált. Ez a többletkereslet pedig megélhetést biztosított számos borkereskedőnek az országban, különösképpen a fiumei borkereskedőknek, akik a már taglalt infrastrukturális előnyöket kihasználva a tengeren túlról tudták beszerezni a bort, amelyet aztán vasúton tudtak az ország belsejébe szállítani.

Fest és társai 1896-ban készítettek egy leírást Fiume akkori kereskedelméről, amelyben ezt írják: „*Nevezetesebb helyi borimporteurök: Wolf Lipót fiai (Kismarton és Fiume), Riboli Giov., Herzel Ferencz és tsa, Burich M., Ružička B., Blau testvérek, Frankl és Spitzer, Strümpfler Fr. A., Frischmann és Kiss, Bauer M. (Bécs és Fiume), Fodera és Borusso (Castellamare és Fiume), Fragalá Arcangelo és mások”*. Amint látható, ez a lista amellett, hogy megemlíti Riboli nevét, jól mutatja, hogy a fiumei borkereskedők egyben a birodalom más területeit is összekötötték a várossal, így például Kismartont vagy Bécset. A kikötő áruforgalmáról szóló statisztikai adataink is megerősítik, hogy Magyarország ezen évek alatt Fiume kapcsán importőrként jelent meg, ugyanis export oldalon elhanyagolható mennyiségű nedű távozott a kikötőből, az is főként a térség környező településeire pl. Pólába a Haditengerészethez. Ezzel szemben az importstatisztikákat érdemesebb alaposabban is szemügyre vennünk (1. ábra).

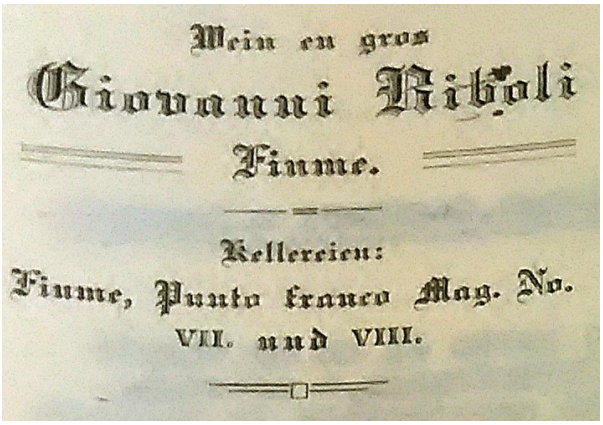
1. ábra: Fiume borimportja 1896–1915 között. Forrás: MSÉ 1885–1911; Fiume forgalma 1912–1915.

Mivel az ábra az évenkénti importstatisztikák alapján készült, ezért a nominális adatokat tartalmazza, az inflációs hatások kiszűrése nélkül. Ez azt jelenti, hogy az 1904-es és 1914-es nagyjából hasonló mennyiségű import értéke nem feltétlenül a minőségbeli okok miatt tér el ilyen markánsan, hanem az infláció is ok lehet. Az ábrán jól látszik, hogy mind mennyiségileg, mind koronaértéken, hogyan változott a Fiumába érkezett bor volumene. Annak, hogy alapvetően csökkenés tapasztalható az ábrán 1915-ig, a fő oka a filoxéra „legyőzése”; a részletesebb okokat pedig maguk a Ribolik mondják el a Fiumei Kereskedelmi- és Iparkamarához beadott jelentéseik alapján a következő fejezetben.

III. Borkereskedőből hajótulajdonos

III.1. A Ribolik vállalkozói pályája

Kutatásaim alatt kiderült, hogy két Riboli volt, Giovanni (szül.: Zengg, 1845. január 30.) és Alfonso, és valószínűleg apa-fia kapcsolat lehetett közöttük (Familysearch). Ezt a tényt igazolja az, hogy melyikük, mikor milyen vállalkozást hozott létre Fiuméban, és abban milyen szerepet játszott. Giovanni 1878-ban lett egyéni borkereskedő, ezt követően 1880-ban összeállt Ružička B.-vel és egy gabona- és borkereskedő vállalatot hoztak létre (Központi Értesítő 1878:154; 1880:313). Ezek után 1898-ban jött létre az Alfonso Riboli & Co. (a társ itt Herzel Ferencz fiumei kereskedőre utal), amely vállalat szintén borkereskedés volt (Központi Értesítő 1898:565), rá egy évvel egyesült a Giovanni és Alfonso féle borkereskedés, melynek Giovanni lett a vezetője (2. ábra) (Központi Értesítő 1899:107; 1899:558). 1902-ben már Alfonso áll ezen cég élén míg Giovanni nevével csak a cégnévben találkozunk, iratokban már nem (valószínűleg mert Giovanni meghalt, és fia Alfonso vitte tovább az üzletet) (Központi Értesítő 1902:194; 1902:200). 1911-ben Alfonso lajstromoztatja a Mariska motoros vitorlást (DAR. TH. Ált. 624–1912–I–157), majd 1912-ben a fiumei Önsegélyező Népbank, 1913-ban a Fiumei Telek Rt., 1917-ben a fiumei Lloyd nyomda Rt. és 1918-ban az Aedificatum Fiumei Ingatlan Rt. alapítója lett (Központi Értesítő 1912:804; 1913:1280; 1917:366; 1918:147).

2. ábra: Az egyesült Giovanni Riboli vállalat logója (DAR. PO–1. 201–1910)

Fontos kiemelnem, hogy azzal, hogy Riboli hajótulajdonos lett, lehetőséget kapott arra, hogy az 1907. évi VI. törvénycikk értelmében hajóépítési és fuvardíj támogatásokat kapjon a magyar államtól. Ez azt jelentette a gyakorlatban, hogy Alfonso a saját borkereskedését állami pénzekkel is tudta fejleszteni.

III.2. Változások a borkereskedelemben

A Fiumei Kereskedelmi- és Iparkamarához a Riboli vállalat 1895–1911 között rendszeresen küldött be jelentéseket a tevékenységéről. Ezen dokumentumok leginkább arról szólnak, hogy honnan milyen árban szerzett be a vállalat borokat, illetve milyen lokális és európai piaci trendek figyelhetők meg egyes években. Ha felidézzük az 1. ábrán látható konkrét fiumei borimport adatait, akkor Riboli jelentései magyarázóerővel bírnak az ingadozások megértéséhez.

Riboli 1895-ben az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Rt. révén importált borokat Olaszországból (Szardínia, Bari, Szicília) 15–25 líra / 100 literes áron.[1] Olaszországban

[1] A Mihók-féle Kompassz 1900-as szám VII. oldala alapján 1 líra 0,95 Koronának felelt meg.

1897–98 között gyengült a minőség, viszont nagy francia felvásárlások történtek, az árak alacsonyak voltak. 1899–1902 között borzalmasan gyengének nevezte Riboli az olasz termést, a dalmát bor pedig emiatt megfizethetetlenné vált; ez meglátszik az 1. ábra keresletcsökkenésében is és valószínű, hogy ezért egyesült 1902-ben a két Riboli-féle vállalat is, mivel szűkült a piac. 1903-ban rendeződtek az árak, az olaszországi borok százliterje 19–40 líra, a dalmátoké 16–26 Korona volt (DAR. PO–1. 198–199).

Az olaszországi borokat 1905-ben a svájciak felvásárolták, így Riboli onnan nem tudott importálni; dalmát borokat tudott volna venni, de a Magyar-Horvát Tengeri Gőzhajózási Rt. (vö. Pelles 2016c) nem volt hajlandó a kedvéért letérni az államilag támogatott útvonalakról és emiatt Riboli elesett egy nagy mennyiségű importálható dalmát borszállítmánytól (DAR. PO–1. 200). Ezen okok (az olasz borimport szűkössége és a lehetőség a közelebbi piacokban) terelte Ribolit a dalmáciai borbeszerzés felé. 1906-ban ezért megállapodott a lisszai Topić&Co-val, akik az SS Vitéz (gőzössel) (3. ábra) szállítottak a dalmát-szigetvilág és Fiume között.

3. ábra: A Topić&Co. SS Vitéz hajója Zárában (hajoregiszter.hu)

Ezek után Riboli 1907–08 között csak dalmát borokkal kereskedett száz literenként 29–40 Koronás áron. 1909-től a magyar bor elkezdett magára találni, és elkezdett növekedni az ország belsejéből származó kínálat, amely Dalmáciában is lenyomta az árakat (ott ekkor a bor száz literenként 16–28 Koronába került). Riboli utolsó 1910–11-es jelentéseiből csak annyi derül ki, hogy „újra beállt a dalmát piac a megszokott kínálatra a megszokott áron”, azonban látnunk kell, hogy ekkor jött a váltás a Ribolik vállalkozásaiban, ugyanis ekkor már költséghatékony módon saját hajóval szállítottak, nem csak Fiumébe, de ahogy látni fogjuk a térség más kikötőibe (DAR. PO–1. 201).

III.2. A Mariska dízelmotoros vitorlás hajó- és áruforgalma

Alfonso Riboli 1911. december 28-án lajstromoztatta a Fiumei Tengerészeti Hatóságnál a Mariska nevezetű dízelmotoros vitorlását (DAR. TH. Ált. 624–1912–I–157). A lugger típusú hajó parancsnoka Perusovich János lett, a legénység összesen hat főt tett ki. A hajó 169 bruttó- és 138 nettóregisztertonna szállítási kapacitással bírt.[2] Riboli 1918-ig összesen 13 558 Korona hajóépítési támogatást kapott (Állami költségvetés 1917–1918:979–980) és 82,8 K fuvardíj támogatást (ennek feltétele volt, hogy magyar és külföldi kikötő között legalább a raktér 1/3-ának mértékében szállítson a hazai gazdaság részére kiemelt fontosságú árut a hajó) (Mariska számlák).

A Mariska forgalmáról 1911. december 28 és 1914. december 27-e között vannak adataink (1. melléklet). Ezek alapján térképen ábrázoltam, hogy mely kikötőket látogatta meg a hajó, útjai során (4. ábra).

4. ábra: A Mariska által érintett kikötők 1911–1914 között (Mariska számlák, Google Earth)

A Mariska összesen 63 utat tett, melynek 58%-a bor, 42%-a pedig egyéb áru szállítása volt. A hajó 1911-ben 130 tonna, 1912-ben 3539 t 1913-ban 3055 t és 1914-ben 3744 t árut szállított. A bor szállítmányoknak Fiume szempontjából 83%-a import (8309 t) és 17%-a export volt (1720 t), utóbbi főként Pólába a Cs. és Kir. Haditengerészethez irányult (Mariska számlák). A hajó az 1912–1914-es években a fiumei összes áruforgalomnak csupán 0,26%-át tette ki 10 468 tonnás összforgalmával, azonban kihasználtságát tekintve egy nagyon jó vétel volt Ribolinak, hisz ezen évek alatt folyamatosan úton volt, egy-két napos pihenőket leszámítva.

[2] A bruttó regisztertonna (BRT) megmutatja a hajó összes férőhelyét, a nettó regisztertonna (NRT), pedig csak a tiszta szállítóteret számolja, levonva a BRT-ból az olyan egységeket, mint kabinok, élelemraktár, szivattyúk, stb.; egy regisztertonna száz köbláb, körülbelül 2,83 köbméter (Ákos–Horváth 2007).

III.3. Giovanni Riboli emlékezete Rijekában

Giovanni és Alfonso Riboli nevével a mai Rijekában (Fiume) két helyen találkozhatunk. Mivel ez egy olasz család volt, ezért 1924 után (Fiume Olaszországhoz csatolása) a Ribolik elvesztették a szomszédos Sušak (ekkor a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság városa) településen állt villájukat. Ezt az épületet a jugoszláv időkben előbb szanatóriummá, majd hotellé alakították (4. melléklet). Napjainkban az épület sokszoros átépítést követően horvátországi általános iskolaként működik (Lokalpatrioti Rijeka).

A másik ilyen fellelhető emlék a Riboli család kriptája a Fiume-Kozala alközségi temetőben (2. melléklet). A sír jól mutatja, hogy mit sem tudnak a helyi rijekaiak a város egykori olasz lakóiról, hisz a sírba „beköltözött" Tadije Pejić-nek legjobb tudomásom szerint semmi köze sincs a Riboli családhoz. Fiume utolsó Ribolija Alfonso fia, Giovanni volt, aki az 1933-as években még kereskedett tengeren borral, de az 1945-ös években kezdődő helyi jugoszláv népirtások miatt valószínűleg a családjával, sok olasz családhoz hasonlóan Olaszországba, Rómába menekült.

IV. Összegzés

Tanulmányomban bemutattam az összes Fiumében fellelhető levéltári forrás tükrében Giovanni Riboli és fia Alfonso Riboli fiumei borkereskedéseinek és a Mariska dízelmotoros vitorlás forgalmának történetét 1895–1915 között. Giovanni cége a helyi nagy vállalatok mellett minden bizonnyal eltörpült. Az ő sikeressége azonban képet fest nekünk arról, hogy a múlt századelőn Fiumében olyan nagy gazdasági fellendülés volt, mely még az ilyen kisvállalkozóknak is versenyképes perspektívát tudott adni. Lássuk azt, hogy Riboli sikeréhez szükség volt a fiumei kikötő, több, mint 70 000 000 Korona értékbeli kiépítésére (Gonda 1906), a vasút 1873-as Fiumébe vezetésére (Pelles 2016b), a magyar tengeri kereskedelem állami fejlesztésére (pl 1907. évi VI. tc.) és nem utolsó sorban Ausztria-Magyarország belső piacára, mely állandó keresletet biztosított a vállalkozónak a filoxéravész idején. Kijelenthetjük, ezen információk birtokában, hogy a Ribolik pályája kiváló példa az egykori kis és középvállalkozások versenyképességének bemutatására.

Irodalomjegyzék

Ákos György – Horváth József (2007): Amerre a szél visz, s hullám utat ád. Avagy: magyar tengerészek a világ óceánjain, vitorlák alatt. Budapest. HA-JÓS Bt.

Állami Költségvetés 1917–1918:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/AllamiKoltsegvetes_1917-1918
Letöltve: 2017. június 8.

Državni Arhiv u Rijeci – A Rijekai Állami Levéltár iratai.

Ezer év törvényei: http://1000ev.hu Letöltve: 2017. május 26.

Familysearch: "Croatia, Church Books, 1516-1994," database with images, FamilySearch (https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-899F-VHHY?cc=2040054&wc=9R2F-DP6%3A391644801%2C391712301%2C391725101 : 16 July 2014), Roman Catholic (Rimokatolička crkva) > Rijeka > Marriages (Vjenčani) 1866-1891 > image 208 of 720; Arhiva Hrvatske u Zagrebu (Croatia State Archives, Zagreb). Letöltve: 2017. június 20.

Fest Aladár és társai (Batthyány Tivadar, Holek Sámuel, Kormos Alfréd, Smoquina Antonio Francesco) (1896): Fiume kereskedelme. In: Borovszky Samu – Sziklay János (szerk.): Magyarország Vármegyéi és Városai. Fiume és a magyar-horvát tengerpart. Budapest. Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt. kiadása. 218–261. o.

Fiume forgalma (1906–1915): Fiume hajó- és árúforgalma 1906–1915. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság.

Gigante, Silvino (1928): Storia del comune di Fiume. Firenze. R. Bemporad & Figlio.
Gonda Béla (1906): A tengerészet és a fiumei kikötő. Budapest. Pátria irod. vállalat és nyomdai részvénytársaság nyomdája.

Hajóregiszter: http://hajoregiszter.hu Letöltve: 2017. június 8.

Kobler, Giovanni (1896): Memorie per la storia della liburnica cittá di Fiume. Fiume. Stabilmento Tipo-litografico Fiumano di Emidio Mohovich.

Központi értesítő (1878–1918): Kiadja a Magyar Kereskedelemügyi minisztérium. Budapest.

Lokalpatrioti Rijeka: http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/ Letöltve: 2017. június 8.

Mariska számlák: DAR. Tengerészeti Hatóság Általános iratok: 624–1912–I–157; 629–1912–II–147; 630–1912–II–816; 682–1913–II–921; 733–1914–II–50.

Mihók-féle magyar compass 1900/1. XXVIII. évf. II. rész. Budapest. Légrády testvérek.

MSÉ (1885–1918): Magyar Statisztikai Évkönyvek. Budapest. Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája.

Pelles Márton (2016a): Iparosítás egy kikötővárosban – Fiume fejlesztése (1870–1914). V. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferenciakötet. Pécs. Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat. 392–408. o.

Pelles Márton (2016b): Az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Rt. szerepe Fiume hajó- és áruforgalmában (1874–1914). Közgazdasági Szemle, LXIII. évf. 2016 február 188–208. o.

Pelles Márton (2016c): A magyar-horvát parthajózási vállalatok kereskedelme (1884–1914). In: Keresztes Gábor (szerk.): Tavaszi Szél 2016 Tanulmánykötet. II. kötet. 465–484. o.

Pelles Márton (2017): Fiume iparfejlesztésének története – különös tekintettel Ossoinack Lajos munkásságára (1868–1913). Országos Tudományos Diákköri Dolgozat. Kézirat. https://www.academia.edu/32406931/ Letöltve: 2017. május 26.

Mellékéletek

1. melléklet: A Mariska forgalma a levéltári számlák alapján

honnan	év	hónap	nap	szállítmány	mennyisége (t)	hova	év	hónap	nap	honnan	év	hónap	nap	szállítmány	mennyisége (t)	hova	év	hónap	nap
Trau	1911	december	18	bor	130	Fiume	1912	január	1	Fiume	1913	augusztus	26	bor	108	Pola	1913	augusztus	27
Fiume	1912	január	3	üres hordó	30	Trau	1912	január	4	Fiume	1913	augusztus	30	üres hordó	18	Portopus	1913	szeptember	5
Trau	1912	január	5	bor	198	Fiume	1912	január	30	Burice	1913	szeptember	11	bor	149	Fiume	1913	október	2
Trau	1912	február	10	bor	220	Fiume	1912	február	24	Lagosta	1913	október	12	bor	190	Fiume	1913	október	19
Fiume	1912	február	28	üres hordó	30	Trau	1912	március	1	Milna	1913	november	9	bor	183	Fiume	1913	november	11
Trau	1912	március	3	bor	216	Fiume	1912	március	16	Fiume	1913	november	13	bor	110	Pola	1913	november	15
Trau	1912	március	24	bor	215	Fiume	1912	április	12	Lagosta	1913	november	27	bor	203	Fiume	1913	december	1
Trau	1912	május	4	bor	182	Fiume	1912	május	13	Milna	1913	december	7	bor	198	Fiume	1913	december	15
Fiume	1912	május	19	bor	86	Pola	1912	május	20	Fiume	1913	december	17	bor	100	Pola	1913	december	18
Fiume	1912	június	3	faáru	249,9	Pireus	1912	június	17	Milna	1913	december	27	bor	148	Fiume	1913	december	28
Szirakúza	1912	június	27	kén	280	Trieszt	1912	július	5	Metkovich	1914	január	9	bor	151	Fiume	1914	január	21
Fiume	1912	július	17	faáru	157	Catania	1912	július	31	Lagosta	1914	február	3	bor	90	Fiume	1914	február	9
Catania	1912	augusztus	10	bab	160	Ancona	1912	augusztus	19	Portopus	1914	március	10	bor	180	Fiume	1914	március	14
Buccari	1912	augusztus	31	bor	157	Fiume	1912	szeptember	1	Portoré	1914	március	24	bor	187	Fiume	1914	március	28
San Giorgio	1912	szeptember	21	bor	225	Fiume	1912	szeptember	30	Fiume	1914	március	30	bor	180	Pola	1914	március	31
Fiume	1912	október	5	bor	85	Pola	1912	október	10	Pola	1914	április	1	bor	199	Fiume	1914	május	4
Voloska	1912	október	14	bor	205	Fiume	1912	október	21	Lissa	1914	május	25	bor	140	Fiume	1914	május	27
San Giorgio	1912	október	20	bor	207	Fiume	1912	november	10	Lezina	1914	június	20	bor	192	Fiume	1914	június	29
Spalato	1912	november	16	bor	174	Fiume	1912	november	29	Fiume	1914	július	2	bor	99	Pola	1914	július	3
Spalato	1912	december	5	bor	265	Fiume	1912	december	29	Lezina	1914	július	20	bor	201	Fiume	1914	július	22
Spalato	1912	december	30	bor	197	Fiume	1913	január	11	Lezina	1914	augusztus	7	bor	127	Fiume	1914	augusztus	10
San Giorgio	1913	január	21	bor	185	Fiume	1913	január	30	Milna	1914	augusztus	20	bor	127	Fiume	1914	augusztus	24
San Giorgio	1913	február	15	bor	180	Fiume	1913	február	24	Fiume	1914	augusztus	26	üres hordó	108	Pola	1914	augusztus	30
Brazza	1913	március	5	bor	204	Fiume	1913	március	13	Milna	1914	szeptember	11	bor	149	Fiume	1914		
Zengg	1913	március	31	bor	195	Fiume	1913	április	5	Metkovich	1914	szeptember	29	bor	425	Fiume	1914		
Milna	1913	április	17	bor	205	Fiume	1913	április	20	Lagosta	1914	október	12	bor	190	Fiume	1914		
Fiume	1913	április	21	bor	99	Pola	1913	április	24	Milna	1914	november	9	bor	189	Fiume	1914		
Derna	1913	május	4	bor	198	Fiume	1913	május	21	Fiume	1914	november	13	bor	110	Pola	1914		
Vorkice	1913	május	24	bor	196	Fiume	1913	június	5	Lagosta	1914	november	27	bor	203	Fiume	1914		
Bahovivca	1913	július	2	bor	103	Fiume	1913	július	4	Dobrovic	1914	december	7	bor	199	Fiume	1914		
Milna	1913	augusztus	20	bor	83	Fiume	1913	augusztus	25	Fiume	1914	december	17	bor	150	Pola	1914		
										Dobrovic	1914	december	27	bor	148	Fiume	1914		

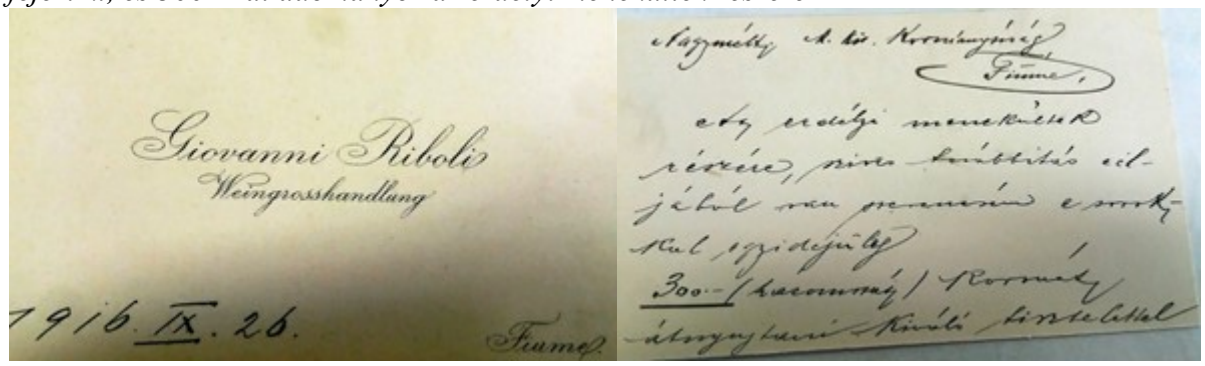
Forrás: Mariska számlák.

2. melléklet: A Riboli család sírja Fiume (ma Rijeka) Cosala alközségi temetőjében

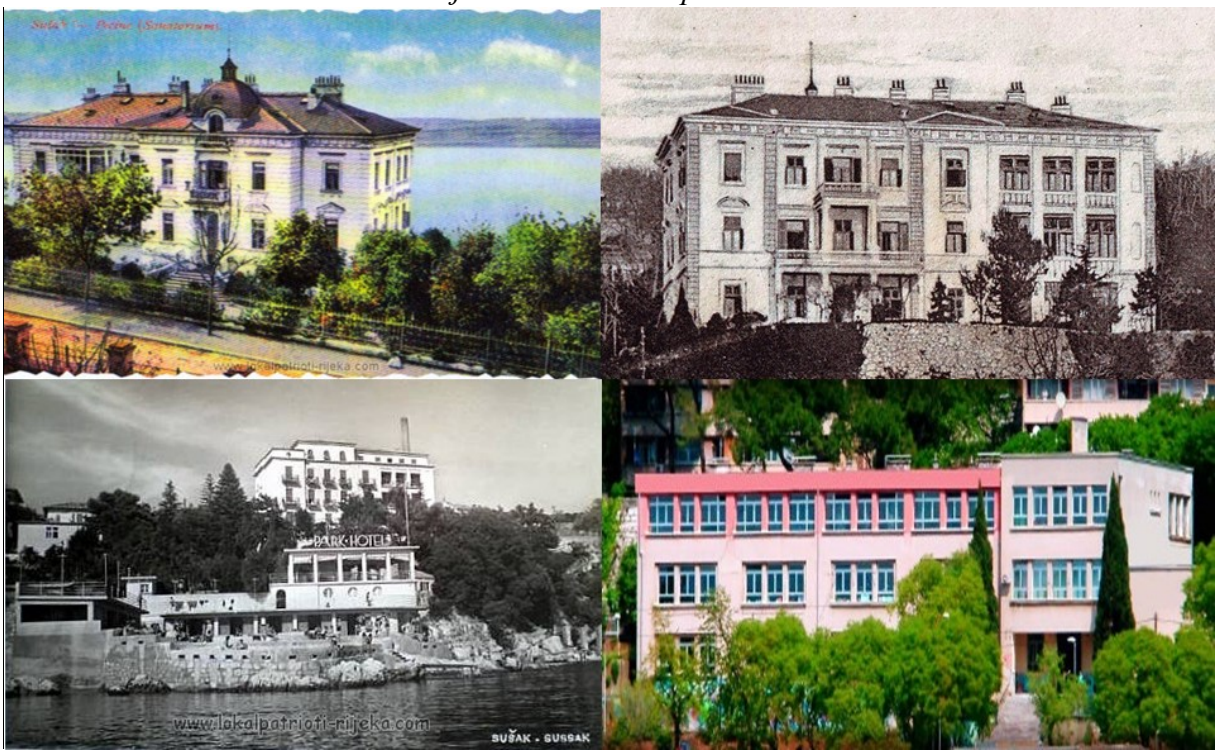
Forrás: Saját felvétel 2016. június 23-án.

3. melléklet: A Riboli vállalat 1916. november 26-án I. Ferencz József halála miatt részvétét fejezi ki, és 300 K-át adományoz az erdélyi menekültek részére

Forrás: DAR. JU–5. Eln. 58–1916–V.

4. melléklet: A Ribolik szusáki villájának története képekben

Forrás: Lokalpatrioti Rijeka.

Pelles Márton, Vezetés és szervezés szak (MA)

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar

E-mail: pellesmarton@gmail.com

Témavezető: Prof. Dr. Kaposi Zoltán, PTE KTK

Lektor: Dr. habil. Barancsuk János, PTE KTK

The correlations between condominium management and knowledge management, with particular regard to administrative connections

Zoltán Polgár, *National University of Public Service, Faculty of Science of Public Governance and Administration, Institute of E-Government*

The value recognition of data generated by the condominiums' administration is still in progress. It is difficult to find an example of their public administrative utilization (e.g. urban development). Condominium owners would be interested in preserving the wealth and knowledge of their condominium. It is particularly relevant in a condominium that "it is less important for the individual to have his learned knowledge tracked in some way and to exchange with the knowledge of others, thus arising at a higher level in the organization's knowledge hierarchy" [1]. Theoretical issues are transformed into practical problems when management plans need to be developed with community knowledge, and the accumulated knowledge is not available. Another example for loss of knowledge is condominium officials' personal changes, as the fear of losing information can cause the replacement of condominium officers to be complicated, if "the individual has knowledge monopoly, he is the sole holder of knowledge and experience that the organization uses. Thus the individual is almost becoming entrenched in the organization, since by leaving it, the organization may even lose a successful business line if there is no one to continue the activity" [2]. According to CSO (Central Statistical Office) data, 25% of the Hungarian suburban housing units are located in condominiums and 40% of the population live in condominiums. In spite of this high level of involvement, condominium management receives little attention in everyday life, the fact that the legal supervision has not been solved for nine years is a good example for this. In order to preserve the status of condominium property, extensive knowledge management and knowledge management-based property management is needed, as "knowledge (including tacit knowledge), based on experience and expertise, is strongly linked to the community, individual that created it" [3]. My goal is to draw attention to the possibilities of knowledge management available in condominiums.

Key words: knowledge management, condominium, condominium data

I. Introduction

According to Central Statistical Office data, 25% of the Hungarian suburban housing units are located in condominiums and 40% of the population live in condominiums. In spite of the public involvement, the workflow of condominiums and the knowledge preservation of condominium management receive very little attention in everyday life.

The history of condominiums has started in the middle of 1920s, with the Act XII. of 1924[1], which had governed condominium property for 55 years. With the changes of the 1900's, the law governing the condominiums has also changed, and it is worth noting that for 9 years there was no legal supervision regarding condominiums, which legal vacuum was filled by the legislator in 2014 and 2015. The development of condominiums can be attributed, among other things, to the fact that, with the decline in the dominance of agricultural employment, significant masses have begun to reach the cities in order to find prosperity in industrial work. The break-up of the tenement buildings and the hegemony of private capital holders, and the placement of the masses of people suddenly appearing in the cities were hoped from the establishment of condominiums.

Ownership reform also began in the 60's and 70's, thus public tenement buildings became privately owned properties. After the change of regime, state ownership decreased even more in condominiums.[2] Many condominiums were built at the beginning of the 2000s, when banks funded establishment of condominiums with so-called project-based loans – the expected income based on the marketing plan was considered as collateral.

To maintain the condition of high value property (condominium property) and to prevent the deterioration of the established common property, extensive knowledge management and knowledge management based property management is required, which is locally implemented in practice.

Knowledge[3] as a form of resources needs to be considered when action programs are being compiled. Knowledge is an indispensable resource that people can use to achieve their goals. Furthermore, methodologies need to be set up in order to reveal the knowledge at condominiums and to use that regarding the solution assigned to a given task. Consequently, knowledge is needed to carry out our tasks, while methodologies (e.g. appropriate thinking in situations) are needed in order to gain access to knowledge.

The classification of different forms of knowledge is shown in Table 1.

Table 1: Classification of knowledge forms

	Individual level	Organizational level
Explicit functional knowledge	Professional knowledge, practical knowledge	Databases and analyses
Tacit functional knowledge	Procedures, applications, "experiential knowledge"	Technology systems
Explicit integrative knowledge	Role-concept, system knowledge	Management and formal coordination systems
Tacit integrative knowledge	Values, interpretative schemes	Organizational value system and routines

Source: Bokor (2002) [4]

[1] Act of XII of 1924 (2016.01.25.)

[2] the housing stock of the Hungarian army dropped from approximately 55,000 condominium units to approximately 3512 units by 2016, out of which approx. 1700 units are in condominium operation, e.g. Mikepércs housing estate and Sárdbogárd housing estate in Debrecen

[3] Knowledge is everything we know. (Grant); Knowledge is a justified true belief. (Nonaka)

Based on my hypothesis, due to the life cycle of condominiums, knowledge preservation needs to be given greater attention, which can help to increase the efficiency of public service tasks and to determine on-demand urban development tasks.

II. Knowledge management in condominiums

Managing condominiums is a complex task that requires the following knowledge:

1. sociological;
2. psychology;
3. financial knowledge (e.g. accounting, bookkeeping, evaluations of profitability, financial and business planning, banking, finance and insurance, project management);
4. law (e.g. regulations on condominiums, debt collection, condominium units, public utility suppliers);
5. architecture (e.g. engineering, structural and civil engineering);
6. communication skills (e.g. formal, informal, social media, performing in front of large crowds);
7. soft knowledge (networking, mediation).

As the above list shows, there is a need for a skilled person (joint representative) with complex knowledge in condominiums. OKJ (Hungarian educational form: NTR, National Training Register) qualification is required to this complex knowledge-based condominium management and joint representation tasks, and there is also a regulated possibility that no education is required to be a joint representative.[4]
Furthermore, owners – although condominium property is one of the highest values in families – usually do not pay attention when electing a joint representative, mainly the remuneration is decisive. Owners rarely take into consideration that a former joint representative may be in possession of a knowledge that is decisive for the condominium's continued operation and may also affect the comfort of the residents.

In order to be able to relate or compare specific aspects of condominium (knowledge) capital to something, it is worth knowing the capital composition of any enterprise.

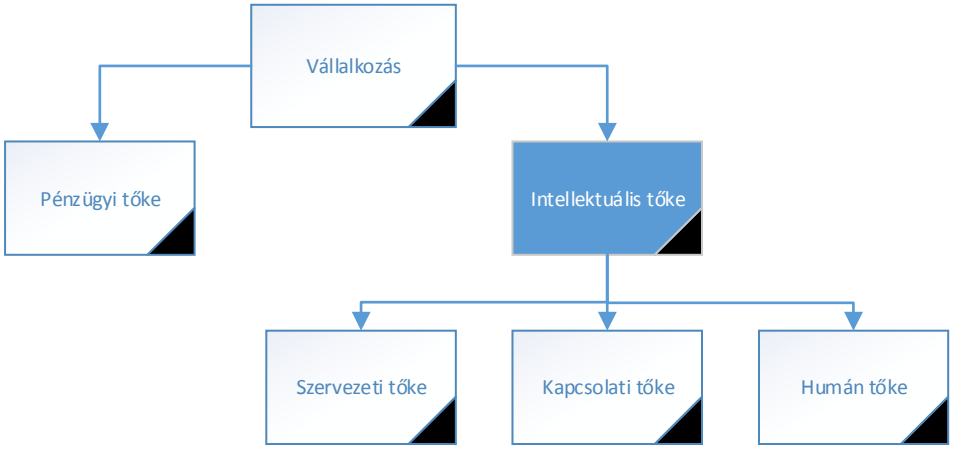

Figure 1: Capital composition of any enterprise. Source: Gyökér [2000] [10]

The composition of the condominium (knowledge) capital, in case the joint representative is contracted

[4] in case the condominium does not pay for joint representation

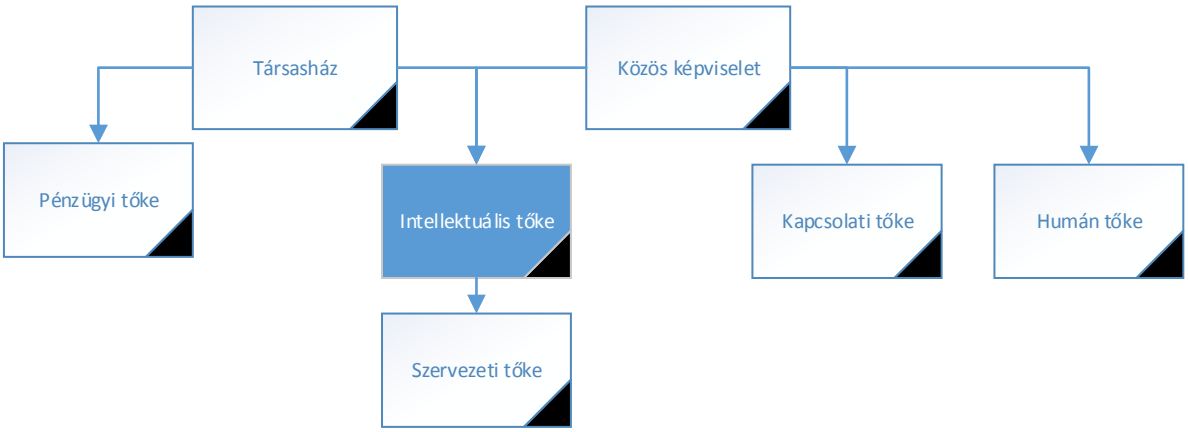

Figure 2: Capital composition of any condominium. Source: own edition [2017]

In condominiums, social capital and human capital are shifted towards the joint representation and indirectly enrich the intellectual capital of the condominium. I have grouped the Audit Committee under the organizational capital, as it is provided by the condominium. Of course there is a legal loophole and there is no requirement for the condominium to have an Audit Committee, but the condominium may subcontract economic control as a service.

From Figure 2, it can be seen that, in the event of the joint representative's replacement, the condominium and its owners lose the majority of the intellectual capital (the owners of the condominium expect to replace the intellectual capital from the new joint representative). The loss of most of the intellectual knowledge is not necessary because the invoices and the names and contact information of persons working for the condominium can be found in the documentation – however to go through and evaluate the documentation is not an easy task. The toolbox of knowledge management could be applied here as a first step, and probably the Audit Committee should perform the task of knowledge recording.

Condominium knowledge could be made visible in the following ways [6]:

1. assessment of informal channels and knowledge centres
   - interviewing former owners, residents, retrieving their knowledge;
2. creation of knowledge map
   - creating condominium knowledge map based on incoming invoices;
3. supplementing the annual report with the yearly updated knowledge map
   - a simple list of people working for the condominium, with contact information.

It is worth solving the issue of the condominium data's storage because currently the condominium information is stored by the joint representative's systems or a cloud-based solution that is not available for condominiums, and in the case of the joint representative's replacement the transfer of data / documents can be limited to the legal minimum which is not in the interest of the condominium.

In summary, the condominium has to develop a method of storing information. [5]

It is reasonable to ask whether the joint representative can act as knowledge manager.

The joint representative could, in theory, perform the knowledge management of the condominium [7], and could adequately record the information required or the data awaiting to

[5] further issues and tasks to be solved

be processed. Probably this will not happen because the interest of the joint representation company is to develop asymmetric knowledge in order to maintain its market position and thus the payment for its services. In the case of a market-based business, it is an understandable effort to integrate the knowledge acquired from the condominium into its own knowledge base and apply that in other condominiums as well.

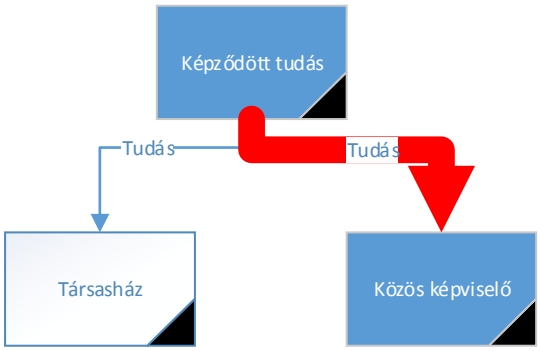

Figure 3: Direction of knowledge acquired in the condominium. Source: own edition [2017]

Of course, this knowledge can be found at the condominiums as well, at least it would be possible to extract those from documents and data, only its conditions of human resources and material appreciation have not been elaborated yet.

The Audit Committee could also be able to carry out knowledge management tasks, but it does not always have the capacity to do so, and there are some condominiums[6] where the owners do not even carry out auditing tasks.

Due to the information asymmetry and the lack of legal authorisation, it is very unlikely for an owner to get a complete picture of issues of other owners.

Investigating other actors is justified on a market basis, although the above categories cover those formations who are interested in creating and properly administering a condominium's knowledge management. In organizational knowledge management, the situation may be easier because there everyone has the task of retaining knowledge and making use of it. In the case of an enterprise, costs can also be more clearly stated, and upon sufficient revenue, the use of well-functioning software is also possible, which can be further developed into a decision support system.

Comparison of the knowledge manager and the joint representative

Table 2: Comparison of the qualities of knowledge managers and joint representatives

Knowledge manager [5]	Joint representative
high level of creativity	✓
flexibility	✓
work discipline	✓
motivation	✓
cooperative skills	✓
system approach	✓

[6] empirical observation, but it is necessary to examine the assertion with scientific measurements

capacity to identify key points	✓
teamwork	✓

Source: own edition (2017)

It can be readily accepted that a joint representative needs to have similar capabilities, perhaps adding to the fact that the joint representative must report on his activity at least once a year to a relatively self-governing plenum, the general assembly.[7]

Comparability of data

I considered it important to highlight the data comparability, as this is almost impossible for condominiums. Business data can be measured and there is a standard methodology available for data analysis and comparison of results. Condominiums do not have such sets of data, in fact, if we are not owners in a condominium, we cannot even get to know these data. In many cases, the condominium's income is larger than the income of a micro-enterprise.[8] A smaller condominium's (e.g. with 42 condominium units) revenue can reach 3 million[9] forints.
It would be an important and forward-looking step if the condominiums' annual reports would also have to be published, just like the non-profit corporations' reports. Perhaps it is also worth considering operating condominiums as closed corporations, with the restriction that free trade shall not be possible with the ownership share of the condominium.

Limits

There are several limitations in the description, where I would like to highlight the most important ones:

1. There is no responsible person for knowledge-management in condominiums; knowledge manager is missing;
2. A common representative would fit as a knowledge manager, but neither financially nor any other ways interested in establishing knowledge management in condominiums. The acquired knowledge is channelled into the common representative's own interest system;
3. Condominium knowledge gets easily lost but can be also rebuilt relatively quickly;
4. Lack of basic physical resources and the databases of knowledge management;

Condominium knowledge management: practical tools and methods

Condominiums in many cases resemble to non-profit organizations, but not all of their characteristics are suitable for the "for profit" or "non-profit" companies. From the knowledge management aspect, it is not exactly the case. Let's look at the following few cases.

1. Administrative Committee: Perhaps this is the most ideal case, as the owners are responsible for joint representative and housing management tasks. Here, it is possible to build up condominium knowledge and manage that, because the Committee is consists of the owners. Perhaps it is easier to see that knowledge management is an important pillar of the tasks.
   Its toolset: well-structured tables, spreadsheet (if using a computer). If the condominium does not use a computer, knowledge management can be solved by well-structured archiving. It is advisable to appoint a chairman (or a member) of the Administrative Committee as a knowledge manager, and to interview residents about their knowledge

[7] here debates may arise
[8] especially with large number of condominium units, and central heating
[9] depending on common costs and leased areas

in reception hours, as well as to include the potentially working Audit Committee as a capacity extension.

2. In contract with a joint representation and condominium management company: It has been noted above that the interest of an enterprise is slightly different from that of a condominium. Seemingly, this is the most difficult situation, but in condominiums where the owners' community is serious about managing knowledge, they may get the necessary data for some extra payment. For which the following solution is also possible:
    a. the condominium orders the important information from the company and initially records the data supply requirement in the transaction-management contract
    b. the condominium entrusts the Audit Committee with the establishment of knowledge management
    c. the condominium requires the establishment of a so-called knowledge management in the Organizational and Operational Rules, in which all owners and residents can participate.

3. The condominium establishes the necessary knowledge management when accounting[10] and the condominium uses the accountancy data.

Condominiums require knowledge management tools that are available and can be accessed in the long run, even if the common representatives get replaced. A simple tool for this would be if the legislature required the annual disclosure requirement in case of condominiums with over 50 units, and the use of some of the so-called cloud-based systems that could be supplied by service providers, or there would be a possibility of using free services[11].

The best solution might be to have the condominium control the issue of knowledge management in the Organizational and Operational Rules.

III. Summary

Nowadays, condominiums play a very important role in satisfying the housing demand and in solving the population's housing. In spite of their role and importance, insufficient attention is given to the establishment of condominium knowledge management, the collection of knowledge required and, if relevant, retrieving appropriate knowledge.[12]

If relevant knowledge is not available when needed,[13] the results of the tasks performed are also uncertain. Although the paper did not touch is directly, but perhaps a decision support system might be useful besides the knowledge management system, which would be handled by a knowledge manager[14] appointed by a condominium.
Questions for my further scientific research topics:

[10] usually done by the joint representation and the two activities are not separated
[11] Google Drive, Dropbox
[12] the replacement of 40 heat meters is not complicated, but if the blueprints are missing, it is almost impossible – Mátyásföld, Újszász street 45/B, building "I"
[13] or even sooner, in case of decision making
[14] e.g. the Act on Condominiums (Tht) stipulates that it is obligatory, this person could be a member of the Audit Commitee, with qualifications, there could be a company for this

1. Is the knowledge and knowledge management of the joint representative[15] able to compensate for the deficiency of the condominium's knowledge management?
2. What are the advantages and / or disadvantages of condominium knowledge management?
3. How and why to change businesses' knowledge management and how to make that suitable for condominiums' characteristics?

There are many questions to be clarified; the biggest issue is common property as it connects private properties. In my opinion, condominiums require knowledge management, which can be achieved by the hard work of the condominium owners. I wish to assist them in this work.

References

[1] Fehér, P.: Tudásmenedzsment: Problémák és veszélyek. *(Knowledge management: Problems and Dangers.)* Vezetéstudomány. 2003. Vol. 33. No. 4. pp. 36 – 45

[2] Fehér, P.: i. m.

[3] Koronváry, P. – Szegedi, P.: Tudásalkalmazás és tudásgondozás. *(Knowledge application and knowledge care.)* Hadmérnök. 2015. Vol. 10. No 4. pp 217-226

[4] Bokor, A.: Tudásmenedzsment. Döntéselmélet. *(Knowledge management. Decision theory.)* Alinea. Budapest. 2002. 215 – 253

[5] According to Gurteen (2001); GURTEEN D. (2001)
http://www.gurteen.com/gurteen/gurteen.nsf/id/km-real-conversation;
http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/tajani/hot-topics/innovation-union/index_hu.htm (2011. június 2.)

[6] Davenport, T. H., Prusak L.: Working Knowledge: How Organizations Manage what They Know, Harvard Business Press, 1998. Vol. 199

[7] Szeghegyi, Á.: Tudásmenedzsment I. *(Knowledge management I.)* Óbudai Egyetem jegyzet (2010)

[8] Gyökér, Irén: Emberi erőforrás menedzsment *(Human Resource Management.)* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000

[15] including the Administrative Committee

Zoltán Polgár, PhD

Institution (National University of Public Service, Faculty of Science of Public Governance and Administration, Institute of E-Government)**,** Doctoral School of Public Administration Sciences

E-mail: info@polgarzoltan.hu

Supervisor: Tamás Szádeczky, PhD, National University of Public Service, Faculty of Science of Public Governance and Administration, Institute of E-Government

Reviewer: Gergely László Szőke, PhD, University of Pécs, Faculty of Law, Department of Administration Law, Information Technology and Communications Law Group

A reálbérváltozás hatásai a nyugdíjazáskor kieső jövedelemre

Potóczki Judit, *Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola*

A magyar társadalom fokozódó mértékű elöregedése, a csökkenő születésszám, a fiatalok nagy arányú külföldi munkavállalása következtében egyre nőnek a társadalombiztosítási nyugdíjkiadások, miközben a befolyó járulékok összege várhatóan egy-két évtizeden belül nem lesz képes ezt a folyamatot követni, így nagy valószínűséggel az állami nyugdíj megállapításának szabályait meg kell majd változtatni. Ennek tükrében felértékelődik a nyugdíjcélú öngondoskodás fontossága és szükségessége. Annak érdekében, hogy az egyének a számukra megfelelő nagyságú felhalmozást meg tudják valósítani, elengedhetetlen, hogy tisztában legyenek azzal, várhatóan mekkora összeget kell ehhez összegyűjteniük. Ennek meghatározásának előfeltétele a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem nagyságának ismerete.

Az állami nyugdíj összege természetesen pontosan nem határozható meg előre, miután több paramétertől is függ, amelyek értéke akár jelentősen is változhat a jövőben, ezek egyike a nemzetgazdasági szintű nettó átlagkereset éves növekedési üteme. A tanulmány modellszámításon alapuló helyettesítési ráták segítségével egyrészt becslést ad arra, hogy a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem csökkentett összegű induló nyugdíjak mellett a nettó reálbér átlagos növekedési ütemének függvényében jelenértéken számítva mekkora lesz adott szolgálati idő és olyan, különböző konstans bérnövekedésű elméleti jövedelmi pályákkal rendelkező egyének esetében, akik a szolgálati idejük közepén a nemzetgazdasági átlagbérrel megegyező keresettel rendelkeznek. A tanulmány másrészt felméri azt is, hogy ugyanezen egyéneknek mekkora összegű rendszeres havi befizetést kellene jelenértéken számolva teljesíteniük egy önkéntes nyugdíjpénztárba adott időtartam és hozamráták mellett ahhoz, hogy a kieső jövedelmet a kiegészítő nyugdíj kompenzálni tudja.

Az elmúlt néhány év adatai alapján a nyugdíjpénztárakba teljesített tényleges egy főre eső befizetések jelentősen elmaradnak attól a szinttől, amely a modellszámítás szerint szükséges lenne ahhoz, hogy a 65 éves korban kieső jövedelmet kompenzálja. Minél magasabb ütemű az egyén reálbér-növekedési pályája a nemzetgazdasági átlaghoz képest, illetve minél magasabb ütemű a nemzetgazdasági reálbér-növekedés, annál nagyobb összegű jövedelem-kiesés várható és a bérhez viszonyítva annál nagyobb arányú befizetés szükséges.

Megállapítható, hogy amennyiben a jelenlegi nyugdíjpénztári befizetési trend nem változik meg jelentős mértékben, a nyugdíjpénztári járadékok valószínűsíthetően nem lesznek képesek pótolni a 65 éves korban kieső jövedelmet, csak a 60 éves korban elért jövedelemszint fenntartása látszik elérhetőnek.

Kulcsszavak: Nyugdíj; öngondoskodás; kieső jövedelem; helyettesítési ráta; reálbér-növekedési ütem; önkéntes nyugdíjpénztár

I. Bevezetés

Magyarországon egyre többször merül fel az a kérdés, hogy fenntartható lesz-e az állami felosztó-kirovó nyugdíjrendszer a jelenlegi formájában, illetve a jövőben milyen mértékű jövedelem-csökkenésre kell számítaniuk a most még aktív munkavállalóknak a nyugdíjazásukkor. A kedvezőtlen demográfiai folyamatok – fokozódó mértékű elöregedés, csökkenő születésszám[1], fiatalok külföldi munkavállalása – következtében nő annak a valószínűsége, hogy az állami nyugdíjrendszer nem lesz képes a jelenlegi szintű nyugellátások biztosítására. Ennek tükrében egyre hangsúlyosabbá válik a kiegészítő nyugdíjcélú megtakarítások szerepe, amelyen belül az egyéni szerepvállalás fontossága és szükségessége felértékelődik, miután a cafeteria-rendszerre vonatkozó szabályok 2017-től hatályos módosítása[2] következtében a munkáltatói hozzájárulások csökkenése várható, így ennek a hatásnak az ellensúlyozása az öngondoskodás erősítésével érhető el. A témával kapcsolatban elvégzett hazai felmérések, valamint a tények viszont azt mutatják, hogy azok, akik a leghosszabb ideje működő és legelterjedtebb intézményesült nyugdíjcélú megtakarítási formát, az önkéntes nyugdíjpénztárakat választották, túlnyomórészt nem rendelkeznek akkora összegű felhalmozással, amely várhatóan elegendő a nyugdíjazáskor kieső jövedelmet pótló kiegészítő nyugdíj eléréséhez. A befizetések növelésének ösztönzése könnyebb lehet akkor, ha az érintettek legalább közelítő becsléssel bírnak a várhatóan kieső nettó jövedelemről, hiszen ez jobban számszerűsíthetővé teszi számukra a megoldandó problémát.

A tanulmány ehhez kíván segítséget nyújtani azzal, hogy a szerző saját modelljeinek felhasználásával a tényleges magyarországi makrogazdasági adatok figyelembe vételével különböző reálbér-növekedési pályák és nyugdíj-megállapítási szabályok mellett felméri az átlagosnak tekinthető munkavállalók esetében a kieső jövedelmet a nyugdíjazáskor és néhány további, ezt megelőző életkorban elért jövedelemhez viszonyítva. Meghatározásra kerül a kieső jövedelem kompenzálásához szükséges kiegészítő nyugdíjat megalapozó befizetések összege, végül összehasonlításra kerülnek az így kapott elméletileg szükséges és a 2016-os adatok alapján ténylegesen teljesített önkéntes nyugdíjpénztári befizetések.

II. A nettó helyettesítési ráta fogalma és gyakorlati alkalmazása – a modellszámítás módszertana

A nyugdíjazáskor kieső jövedelem mérésére az ún. helyettesítési ráta használható. A szakirodalomban legelterjedtebb megközelítés szerint ez az induló nyugdíj és a nyugdíjazást közvetlenül megelőző évben elért jövedelem arányát kifejező mutató, az OECD is ezt használja a nyugdíjrendszerek helyzetéről, nemzetközi összehasonlításáról szóló kétévente publikált kiadványaiban[3]. Beszélhetünk bruttó és nettó helyettesítési rátáról attól függően, hogy az adók és járulékok levonása előtti vagy utáni nyugdíjat, illetve jövedelmet hasonlítják össze; Magyarország esetében a nettónak van relevanciája, tekintettel arra, hogy a nyugdíjak jelenleg nem viselnek közterheket. Az OECD által alkalmazott módszer azonban inkább elméleti megközelítésnek tekinthető, miután az egyes országok sokszor igen eltérő nyugdíjrendszereinek összehasonlíthatósága érdekében túlnyomórészt egységes paraméterekkel számol. A munkavállalás kezdetét 20 éves korban határozza meg, míg a

[1] KSH – *Népesség, népmozgalom (1941–)(2/2).* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html (letöltés: 2017.05.15.)

[2] Aegon Nyugdíjpénztár, 2016: *2017. január 1-től változnak a béren kívüli juttatási rendszerre vonatkozó szabályok* http://www.aegonnyugdij.hu/cafeteria2017/ (letöltés: 2017.06.18.)

[3] *Pensions at a Glance 2015* http://static.politico.com/d9/2d/a9fe45a241eba663b8e935d4e41d/oecd-pensions-at-a-glance-2015.pdf pp. 136 (letöltés: 2017.06.18.)

nyugdíjba vonulás ideje az adott országra vonatkozó általánosan érvényes nyugdíjkorhatár, tehát Magyarország esetében ez azt jelenti, hogy 45 évnyi szolgálati idővel számolnak, miközben hazánkban a munkavállalók ténylegesen általában 37-41 évnyi szolgálati idővel mennek nyugdíjba[4]. Az éves inflációs ráta 2%, a nemzetgazdasági szintű reálkeresetek éves növekedési üteme 1,25%, míg az egyes munkavállalók egyéni szintű bérnövekedését úgy veszik, mintha az megegyezne a nemzetgazdasági szintű bérnövekedéssel. Ezek alapján a Magyarországra érvényes nettó helyettesítési ráta értéke 89,6%, míg a hasonló történelmi-gazdasági háttérrel rendelkező környékbeli országoké ennél alacsonyabb: Szlovákiában 80,6%, Csehországban 63,8%, Szlovéniában 57,4%, míg Lengyelországban 52,8%, miközben mindegyik országban magasabb, 67-68 év a nyugdíjkorhatár, Szlovéniát kivéve, ahol ez csak 60 év.[5]

Az OECD által használt metódus révén összehasonlíthatók ugyan a különböző nyugdíjrendszerek, azonban éppen az egységes alapon nyugvó módszer következtében nem veszi figyelembe a valós munkaerőpiaci folyamatokat, amelyek a paraméterek országonként eltérő voltát eredményeznék. Magyarország esetében pl. sem a ténylegesen elért átlagos szolgálati idő, sem a nemzetgazdasági szintű reálkeresetek átlagos éves növekedési üteme nem egyezik meg a számításokban használt értékekkel.

Indokolt tehát egy olyan modell kidolgozása, amely az elmúlt 20-25 év tényleges magyarországi makrogazdasági folyamataiból kiindulva a jövőre vonatkozó várható tendenciák felhasználásával becslést ad a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem arányára és összegére, néhány főbb paraméter különböző, tipikusnak tekinthető értékei mellett. Ilyen paraméter egyrészt az éves átlagos egyéni reálbér-növekedési ütem a nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedési ütemhez képest: az OECD számítási módszere szerint nincs különbség a kettő között, tehát úgy tekintik, mintha a munkavállaló bére mindig ugyanannyival változna, mint amennyi a nemzetgazdasági átlagbér-változás üteme, célszerű azonban megvizsgálni azokat az eseteket is, ahol az egyéni bérnövekedés üteme ennél kisebb vagy nagyobb, de az egyszerűsítés és az értelmezhetőség érdekében az aktív életpálya során végig azonos mértékű.

Ami a helyettesítési ráta nevezőjét illeti, vagyis azt a jövedelmet, amihez az induló nyugdíjat viszonyítjuk, az elterjedt megközelítés szerint ennek a nyugdíjazás előtti utolsó munkában töltött év jövedelme tekintendő. Ez indokolható a folyamatossággal, vagyis azzal, hogy a munkavállalók túlnyomó része a munkában töltött évei során szinte automatikusan az éppen aktuálisan elért jövedelmét tekinti olyan bázisnak, amelyhez a kiadásait igazítja, arra számítva, hogy ez a szint a jövőben is fenntartható vagy éppenséggel növelhető lesz. A 65 éves korban elért jövedelem viszonyítási alapként való kizárólagos használata ugyanakkor gyakorlati szempontból nem tűnik célravezetőnek. Leginkább azért, mert egy átlagosnak tekinthető életpálya során az inflációs hatást kiszűrve a nyugdíjazás előtti jövedelem legalább kétszerese, két és félszerese a pályakezdőként elértnek, ami azt jelenti, hogy többé-kevésbé emelkedő éves reáljövedelem mellett a kereseti görbe csúcsán megszerzett jövedelmi szintet kellene fenntartani úgy, hogy az ehhez szükséges összegeket alapvetően az életpálya egésze során kellene megtakarítani ennél akár jóval alacsonyabb jövedelmekből. Ennek a megvalósítása a legtöbb ember számára túlzottan nagy terhet jelentene, ezért célszerű lehet az igények módosításával egy megvalósítható szintet kitűzni, éppen ezért a tanulmány megadja a 65 éves

[4] Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság https://www.onyf.hu/hu/dokumentumok/kiadvanyok.html?id=37 / Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők állománystatisztikai adatai, 1-9 tablók - 2017. január (xlsx) (letöltés: 2017.06.18.)

[5] *Pensions at a Glance 2015* http://static.politico.com/d9/2d/a9fe45a241eba663b8e935d4e41d/oecd-pensions-at-a-glance-2015.pdf pp. 145 (letöltés: 2017.06.18.)

mellett a 60 és 55 éves korban elért jövedelemhez viszonyított kieső jövedelmet és az ezekhez tartozó nettó helyettesítési rátákat is.

A tanulmányhoz felhasznált modell a 2017-ben hatályos jogszabályi rendelkezések alapján számítja ki a jövőbeli induló nyugdíj, valamint a 65, a 60 és az 55 éves korban elért nettó jövedelmek értékét, amelyeket a jobb szemléltethetőség érdekében az infláció hatásának kiszűrésével jelenértéken fejez ki. A munkába állás ideje 23 év, eltérően az OECD által használt 20 évtől. Ennek az az oka, hogy egyrészt a felsőoktatásban tanulók számának növekedésével a felsőfokú végzettségűek általában csak 25-26 éves korban kezdenek el teljes munkaidőben dolgozni, másrészt az átlagos szolgálati idő 40 év körülire tehető a jelenleg nyugdíjba vonulók 63 éves effektív nyugdíjkorhatára mellett, amely szintén kb. 23 éves korban történő munkába állást feltételez.
A nemzetgazdasági szintű nettó éves reálbér-növekedés egységesen 3%, amely közel azonos a 2001-től 2016-ig terjedő 15 éves időszak átlagos értékével (2,9%[6]). Az éves infláció mértéke végig 3%; az átlagos éves infláció 2002 és 2016 között 3,9%[7] volt, azonban ezen időszakon belül az utolsó 5 év tendenciája, valamint az MNB 3%-os hivatalos középtávú inflációs célja[8] alapján a modell 3%-os éves inflációval számol, amelyből a nemzetgazdasági szintű nettó éves bérnövekedés egységesen 6,09%-nak adódik[9]).
A fentiekből következően a modell csak azon egyénekre értelmezhető, akik 2001-ben vagy azt követően álltak először munkába, már csak azért is, mert a hatályos nyugdíj-megállapítási szabályok[10] értelmében alapesetben az 1988 előtt megszerzett jövedelmeket nem veszik figyelembe, tehát az 1988 előtti időszak tekintetében a számításokat az életpálya egy részében elért jövedelem figyelmen kívül hagyása torzítaná. Feltételezzük továbbá, hogy a munkavállaló a 2016-os nemzetgazdasági átlagkeresetnek megfelelő jövedelmet a 21. szolgálati évében, tehát 44. életévében éri el. Az egyén nem vesz igénybe a nettó jövedelmet növelő kedvezményt. A szolgálati időn belüli éves reálbér-növekedési ütem az alapesetben, mely a valós viszonyok szempontjából a legjellemzőbbnek tekinthető, megegyezik a nemzetgazdasági átlaggal. Ezen túlmenően érdemes megvizsgálni egyéb bérnövekedési pályákat is annak érdekében, hogy a munkavállalók minél szélesebb köre találhassa meg a rá valószínűleg jellemzőt.

III. A nyugdíjazáskor kieső jövedelem és az ennek kompenzálásához szükséges nyugdíjpénztári befizetések – az eredmények értékelése

III.1. Kieső jövedelem a jelenlegi nyugdíj-megállapítási szabályok mellett

Az alapesetnek tekintett 3%-os reálbér-növekedési pálya alapján a nyugdíj várható jelenértéke mintegy 264 ezer Ft lenne, amely a nyugdíjba vonulás előtti év közel 326 ezer Ft-os nettó jövedelmével összevetve 81%-os helyettesítési rátát jelent, összegszerűen pedig hozzávetőlegesen havi 61,8 ezer Ft-os jövedelem-csökkenést. Amennyiben a 60 éves korban elért jövedelemhez viszonyítunk, a helyettesítési ráta értéke 93,9%-ra emelkedik, ezzel párhuzamosan a kieső havi jövedelem 17,1 ezer Ft-ra csökken, míg ha az 55 éves korban elért

[6] KSH – *Reálkeresetek alakulása (1992–).* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli042.html (letöltés: 2017.06.10.) alapján saját számítás
[7] KSH – *Reálkeresetek alakulása (1992–).* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli042.html (letöltés: 2017.06.10.) alapján saját számítás
[8] Magyar Nemzeti Bank honlapja – 2015 – *Infláció, Középtávú cél*. https://www.mnb.hu/ (letöltés: 2017.06.10.)
[9] KSH – *Reálkeresetek alakulása (1992–).* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli042.html (letöltés: 2017.06.10.) alapján saját számítás
[10] 1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700081.TV (letöltés: 2017.06.10.)

jövedelmet használjuk összehasonlítási alapként, 108,9%-os helyettesítési rátát kapunk, a jövedelem pedig nem alacsonyabb, hanem 21,5 ezer Ft-tal magasabb lesz. Látható tehát, hogy 5 évnyi elmozdulás a kiindulópontnak tekintett viszonyítási alaptól már jelentősebb mértékben eltérő helyzetet eredményez a jövedelem-változás tekintetében: a nyugdíj összege a 60 éves korban elért jövedelemhez képest már jóval kisebb mértékű csökkenést mutat, míg az 55 éves korban elértnél már egyenesen magasabb lesz.

Más jövedelmi pályákat is megvizsgálva megállapítható, hogy egyenletes ütemet feltételezve minél kisebb mértékű az egyén átlagos reálbér-növekedése, annál magasabb helyettesítési rátákat kapunk. Az alapváltozatnál egy százalékponttal alacsonyabb átlagos éves reálbér-növekedésű életpályánál a helyettesítési ráta a 65 éves korban elért jövedelemnél 81% helyett már 99,6%. Ezzel ellentétes tendencia figyelhető meg az alapesetnél egy százalékponttal magasabb átlagos éves reálbér-növekedésű pályánál, ott ugyanis a helyettesítési ráta már csak 66,8%.

A kapott eredményeket az alábbi táblázatok tartalmazzák, egyrészt százalékosan kifejezve a nettó helyettesítési rátát, másrészt összegszerűen feltüntetve a nyugdíjazáskor várható havi nettó jövedelemváltozást is, színezett háttérrel jelölve azokat az eseteket, ahol jövedelem-csökkenésre kell számítani.

1. táblázat: Nettó helyettesítési ráták 3%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés mellett (%)

ÉLETKOR	EGYÉNI REÁLBÉRVÁLTOZÁS ÉVES ÁTLAGOS ÜTEME								
	1,0%	1,5%	2,0%	2,5%	3,0%	3,5%	4,0%	4,5%	5,0%
55 év	137,2	128,9	121,4	114,8	108,9	103,6	98,9	94,7	90,9
60 év	130,6	119,6	110,0	101,4	93,9	87,2	81,3	76,0	71,3
65 év	124,2	111,0	99,6	89,7	81,0	73,4	66,8	61,0	55,8

Forrás: saját számítás

2. táblázat: Nyugdíjazáskor várható nettó jövedelem-változás 3%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés mellett (Ft)

ÉLETKOR	EGYÉNI REÁLBÉRVÁLTOZÁS ÉVES ÁTLAGOS ÜTEME								
	1,0%	1,5%	2,0%	2,5%	3,0%	3,5%	4,0%	4,5%	5,0%
55 év	72 672	59 495	46 597	33 934	21 465	9 157	-3 022	-15 100	-27 101
60 év	62 712	43 563	23 949	3 759	-17 119	-38 798	-61 392	-85 019	-109 799
65 év	52 244	26 399	-1 056	-30 381	-61 849	-95 754	-132 408	-172 151	-215 344

Forrás: saját számítás

Felvetődik a kérdés, hogy mi történik akkor, ha a nemzetgazdasági reálbér-növekedés átlagos üteme a jövőben más lesz, mint ami az elmúlt másfél évtized trendjéből adódna. Az Európai Bizottság előrejelzése szerint[11] Magyarországon ez az ütem előbb 2% körül alakul, majd lassan konvergál az 1,5%-os szinthez. A következő táblázatok figyelembe veszik ezt a lassuló növekedési pályát azáltal, hogy a nemzetgazdasági átlagos reálbér-változás 3% helyett már csak 2% a modellben.

[11] Freudenberg, C. - Berki T.- Reiff Á., 2016, *A Long-Term Evaluation of Recent Hungarian Pension Reforms (A magyar nyugdíjrendszer közelmúltbeli változásainak hosszú távú értékelése),* MNB Working Papers 2016/2, Budapest, https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-wp-2016-2-final.pdf, (letöltés: 2017.06.12.), 26 (66)

3. táblázat: Nettó helyettesítési ráták 2%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés mellett (%)

ÉLETKOR	EGYÉNI REÁLBÉRVÁLTOZÁS ÉVES ÁTLAGOS ÜTEME								
	1,0%	1,5%	2,0%	2,5%	3,0%	3,5%	4,0%	4,5%	5,0%
55 év	113,7	107,4	101,8	96,8	92,3	88,4	84,8	81,7	78,9
60 év	108,1	99,7	92,2	85,6	79,7	74,4	69,7	65,5	61,8
65 év	102,9	92,5	83,5	75,6	68,7	62,6	57,3	52,6	48,4

Forrás: saját számítás

4. táblázat: Nyugdíjazáskor várható nettó jövedelem-változás 2%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés mellett (Ft)

ÉLETKOR	EGYÉNI REÁLBÉRVÁLTOZÁS ÉVES ÁTLAGOS ÜTEME								
	1,0%	1,5%	2,0%	2,5%	3,0%	3,5%	4,0%	4,5%	5,0%
55 év	26 653	15 219	3 895	-7 348	-18 541	-29 708	-40 873	-52 054	-63 270
60 év	16 693	-714	-18 753	-37 523	-57 125	-77 663	-99 243	-121 973	-145 968
65 év	6 225	-17 877	-43 758	-71 663	-101 856	-134 619	-170 259	-209 105	-251 514

Forrás: saját számítás

Az adatokból látható, hogy a helyettesítési ráták minden vizsgált esetben csökkentek, és már csak az 1%-nál nem magasabb reálbér-növekedésű pályáknál nem kell jövedelem-csökkenésre számítani. Feltételezhető, hogy a tipikusnak tekinthető munkavállalók egyéni reálbér-növekedési pályája – követve a nemzetgazdasági folyamatokat – szintén alacsonyabb lesz, és beáll a 2%-os szintre. Ez azt eredményezi, hogy a helyettesítési rátájuk 81%-ról 83,5%-ra nő, míg a kieső jövedelem 61,8 ezer Ft-ról 43,8 ezer Ft-ra csökken.

III.2. Kieső jövedelem módosított nyugdíj-megállapítási szabályok mellett

A bevezetőben már említésre került, hogy az állami nyugdíjrendszer szempontjából kedvezőtlenek a demográfiai folyamatok. Nő a 65 éves korú lakosság körében a még várhatóan hátralévő évek száma – a 2014-es 16,4 évről[12] 2040-re 17,9 évre[13] –, ami azzal jár, hogy a jelenlegi és a majdani nyugdíjasok számára hosszabb ideig kell nyugdíjat folyósítani. Ez az állami nyugdíjrendszer kiadási oldalán jelentkező hatás, azonban ezzel egyidejűleg a bevételi oldalon is romlik a helyzet. Csökken vagy legfeljebb stagnál a születések száma[14], így kisebb lesz a munkaképes korú lakosság. Az időskori függőségi ráta (a 64 éven felüliek száma a 15-64 évesekhez képest) az EU-ban 2010 és 2050 között 26%-ról 52%-ra emelkedhet.[15] Szintén a járulékfizetés csökkenése irányába mutat, hogy egyre többen dolgoznak és fizetnek járulékot külföldön, valamint későbbre tolódott a fiatalok átlagos munkába állási ideje, amelynek következtében később kezdenek járulékot fizetni. Ez utóbbi átmeneti egyensúlytalanságot mindenképpen okozhat a befizetések és kifizetések között még akkor is, ha esetleg összességében a megemelt nyugdíjkorhatárnak köszönhetően ugyanannyi ideig fizetnek járulékot, mint az idősebb korosztályok.

[12] OECD: *Pensions at a Glance 2015*. http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201e.pdf?expires=1464391417&id=id&accname=guest&checksum=9CE5D5AF68EDBAFB300AA1D0A0D0D0C5 (letöltés: 2017.06.18.)

[13] OECD: *Pensions at a Glance 2007*. http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8107071e.pdf?expires=1464393035&id=id&accname=guest&checksum=902B8F077036DD29802981E8411B2D65 (letöltés: 2017.06.18.)

[14] KSH – *Népesség, népmozgalom (1941–)(2/2).* http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html (letöltés: 2017.05.15.)

[15] European Commission: *White Paper. An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions.* Brussels, 16. 2. 2012. COM (2012) 55 final. 6., 40.

Mindezek együttes hatásaként a felosztó-kirovó rendszer elvéből adódóan összességében kevesebb befizetésből kell nagyobb összegű kifizetéseket teljesíteni, és ez egyre inkább igaz lesz, ahogy haladunk előre az időben. Jelenleg Magyarországon 100 járulékfizetőre 43 nyugdíjas jut, azonban ez az arány a következő évtizedekben nagy valószínűséggel drámai mértékben fog romlani, az Európai Bizottság előrejelzése szerint 2060-ban 100 járulékfizetőnek már 74 nyugdíjas ellátásának a fedezetét kell majd megteremtenie[16]. Várhatóan a nyugdíjak kezdő összegének átlaga a nemzetgazdasági bruttó átlagbérhez viszonyítva a 2007-es 49%-ról 2060-ra 38%-ra fog csökkenni.[17]

A fentiekből következik, hogy az állami nyugdíjrendszer a jelenlegi formájában, változtatások nélkül hosszabb távon nem lesz fenntartható. Ezt támasztja alá az MNB munkatársai által készített tanulmány is[18], amely szerint kb. 2037-ig a bevételek fedezik a kiadásokat, azonban ettől az időponttól kezdve a hiány várhatóan egyre nő majd, és 2053 körül eléri majd a GDP 2,5%-át (ez a nyugdíjreformok megkezdésének évében, 2010-ben mért szint), míg 2062 táján már a GDP 4%-át. A hiány csökkenthető a nyugdíjkorhatár emelésével, az általánosan érvényes korhatár előtti nyugdíjazási lehetőségek szűkítésével, a minimálisan előírt szolgálati idő hosszának az emelésével, a nyugdíjjárulékok kulcsának növelésével, a járulékfizetők számának bővítésével, a jövőben megállapítandó nyugdíjak csökkentésével az ezekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések módosításával, valamint végső lépésként a már megállapított nyugdíjak összegének csökkentésével. Ezek közül több lehetőség legalább részlegesen már megvalósult, és reális alternatíva a jövőben megállapítandó nyugdíjak csökkentése. Azt ugyan nem lehet tudni, hogy hogyan fognak módosulni a nyugdíj-megállapítási szabályok, de ennek hatására egy legalább 10%-os mértékű csökkenés valószínűsíthető, így célszerű megvizsgálni a helyettesítési ráták, illetve a nyugdíjazáskor kieső jövedelmek ennek figyelembe vételével számolt értékeit.

5. táblázat: Nettó helyettesítési ráták 3%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés és 10%-kal csökkentett összegű induló nyugdíjak mellett (%)

ÉLETKOR	EGYÉNI REÁLBÉRVÁLTOZÁS ÉVES ÁTLAGOS ÜTEME								
	1,0%	1,5%	2,0%	2,5%	3,0%	3,5%	4,0%	4,5%	5,0%
55 év	123,5	116,0	109,3	103,3	98,0	93,2	89,0	85,2	81,9
60 év	117,5	107,7	99,0	91,3	84,5	78,5	73,1	68,4	64,1
65 év	111,8	99,9	89,6	80,7	72,9	66,1	60,1	54,9	50,2

Forrás: saját számítás

6. táblázat: Nyugdíjazáskor várható nettó jövedelem-változás 3%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés és 10%-kal csökkentett összegű induló nyugdíjak mellett (Ft)

ÉLETKOR	EGYÉNI REÁLBÉRVÁLTOZÁS ÉVES ÁTLAGOS ÜTEME								
	1,0%	1,5%	2,0%	2,5%	3,0%	3,5%	4,0%	4,5%	5,0%
55 év	45 879	32 931	20 177	7 578	-4 906	-17 309	-29 662	-41 991	-54 323
60 év	35 920	16 998	-2 471	-22 597	-43 491	-65 264	-88 032	-111 910	-137 021
65 év	25 452	-165	-27 476	-56 737	-88 221	-122 220	-159 048	-199 042	-242 567

Forrás: saját számítás

[16] KSH Népességtudományi Kutatóintézet – *Országos népesség-előreszámítás 2013-2060.* http://demografia.hu/hu/tudastar/nepesseg-eloreszamitas / Népesség előreszámítás / Az eredmények letöltése Excel file-ban. (letöltés: 2017.06.09.)

[17] ASGHAR, Z.: *Fiscal and Pension Sustainability: Present and Future Issues in EU Countries. European Centre for Social Welfare Policy and Research.* Policy Brief February, Vienna, 2010. 9., 17.

[18] Berki T. - Palotai D. - Reiff Á., 2016: *A következő 20 évben nincs gond a magyar nyugdíjrendszer fenntarthatóságával* http://www.mnb.hu/kiadvanyok/szakmai-cikkek/tovabbi-szakmai-cikkek/berki-tamas-palotai-daniel-reiff-adam-a-kovetkezo-husz-evben-nincs-gond-a-magyar-nyugdijrendszer-fenntarthatosagaval; http://www.mnb.hu/letoltes/berki-tamas-mnb-honlapra.pdf (letöltés: 2017.06.18.)

A 10%-os nyugdíjcsökkentés hatásaként az átlagosnak tekintett munkavállaló esetében a 65 éves korban várható helyettesítési ráta 81%-ról 72,9%-ra esik vissza, miközben a kieső havi jövedelem 61,8 ezer Ft-ról 88,2 ezer Ft-ra nő.

III.3. A modellszámítás alapján szükséges és a ténylegesen teljesített önkéntes nyugdíjpénztári befizetések összehasonlítása

A fentebb kapott eredmények megadják a választ arra a kérdésre, hogy mekkora jövedelem-kiesésre lehet majd számítani a nyugdíjazáskor a modell szerint. Ez alapján becslést lehet készíteni arra is, hogy milyen összegű rendszeres megtakarítás szükséges a kieső jövedelem kompenzálásához. Egy korábban megjelent tanulmányomban[19] részletesen ismertetett saját modellszámítás alapján 35 évnyi folyamatos, a bér azonos hányadának megfelelő, kizárólag egyénileg teljesített tagdíjbefizetést feltételezve az aktív életpálya közepén, vagyis 44 éves korban egy átlagosnak tekinthető munkavállalónak a fentiekben ismertetett alapesetben havi 13,6 ezer Ft-os befizetést kellene teljesítenie egy önkéntes nyugdíjpénztárba ahhoz, hogy abból az állami nyugdíj várható folyósítási ideje alatt a 65 éves korban kieső jövedelmével megegyező nagyságú kiegészítő nyugdíjat kapjon; ez a befizetés a mindenkori nettó bére 7,7%-át jelenti. Amennyiben a 10%-kal csökkentett összegű nyugdíjjal számolunk, a havi befizetés összege 19,3 ezer Ft-ra, a nettó bér 11,1%-ára nő.

Összevetve mindezeket a 2016-os tényleges önkéntes nyugdíjpénztári befizetések egy tagra vetített havi 6,5 ezer Ft-os[20] értékével (a munkáltatói befizetéseket átszámolva egyéni befizetésekre), ami a nettó átlagbér 3,7%-ának felel meg, megállapítható, hogy a valóságban még a jelenlegi szabályok mellett sem lenne elegendő az átlagos befizetés a megfelelő nagyságú kiegészítő nyugdíjhoz. A modell alapján 44 éves korban az átlagos munkavállalónak mintegy 2,6 millió Ft-os megtakarítással kellene rendelkeznie (a 10%-kal csökkentett összegű induló nyugdíjak esetében pedig 3,7 millió Ft-ossal), ezzel szemben 2015 végén az ilyen életkorú önkéntes nyugdíjpénztári tagok átlagos számlaegyenlege 1,1 millió Ft volt[21].

A 2016-os tényleges átlagos nyugdíjpénztári befizetések alapján a nettó átlagbér 3,7%-os befizetését állandónak feltételezve a nyugdíjpénztári modellben 29,6 ezer Ft-os kiegészítő nyugdíjra lehet számítani, amely a fentebb vázolt alapesetben a 61 és a 62 éves kor között elért jövedelemszint fenntartását tenné lehetővé, míg a csökkentett induló nyugdíjakkal számoló változat esetén az 58 és 59 éves kor között elért jövedelemszintét.

IV. Összefoglalás

A tanulmány elkészítéséhez felhasznált modellszámítás szerint az alapesetként értelmezett 3%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés mellett az átlagosnak tekintett munkavállaló nettó helyettesítési rátája a jelenleg hatályos nyugdíj-megállapítási szabályok alkalmazásával várhatóan 81% lesz a nyugdíjazásakor, amely 61,8 ezer Ft-os kieső havi jövedelmet jelent. Amennyiben a nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedési ráta 2%-ra csökkenne, a

[19] Potóczki, J., 2016: *Az önkéntes nyugdíjpénztárakon keresztül megvalósuló öngondoskodás ösztönzése* – Tavaszi Szél Konferenciakötet. Budapest, 2016. pp. 485-495. – http://dosz.hu/dokumentumfile/TSZ_II_kotet_161114_585o.pdf (letöltés: 2017.06.10.)

[20] Magyar Nemzeti Bank – *A Magyar Nemzeti Bank által felügyelt szektorok adatainak idősorai, Pénztári szektor*. http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak / Pénztári szektor idősorai (frissítve a 2017. I. negyedéves adatokkal) / „önyp(1)-taglétszám" és „önyp(2a)-tagdíjbev éven belül" munkalapok alapján saját számítás (letöltés: 2017.06.10.)

[21] Magyar Nemzeti Bank – 2016-os Pénztárkonferencia előadása http://media.wix.com/ugd/3a3c06_dfd364a44ed24e6db230879e150e6fd6.pdf (letöltés: 2017.06.15.)

helyettesítési ráta értéke 83,5%-ra nőne, míg a kieső jövedelem 43,8 ezer Ft-ra csökkenne. Az állami nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságát veszélyeztető kockázatok miatt a tanulmány kimutatta azt is, hogy milyen hatása lenne, ha a 3%-os nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés mellett az induló nyugdíjak összegét 10%-kal csökkentenék a nyugdíj-megállapítási szabályok módosításával: a helyettesítési ráta értéke 72,9%-ra esne vissza, ugyanakkor a kieső jövedelem 88,2 ezer Ft-ra emelkedne.

Kimutatható, hogy az egyéb paramétereket változatlannak tekintve minél nagyobb az átlagos egyéni éves reálbér-növekedés üteme, annál nagyobb lesz a nyugdíjazáskor kieső jövedelem, továbbá az átlagosnak tekintett – a nemzetgazdasággal azonos egyéni reálbér-növekedési ütemmel rendelkező – munkavállaló esetén minél nagyobb a nemzetgazdasági szintű reálbér-növekedés átlagos üteme, annál nagyobb arányú megtakarításra van szükség a bérhez viszonyítva.

A 2016-ban teljesített tényleges önkéntes nyugdíjpénztári befizetések alapján a munkavállalók jelenlegi megtakarításai átlagosan még a csökkentett összegű induló nyugdíjjal nem számoló alapváltozatnál várható jövedelem-kiesést sem lennének képesek kompenzálni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a jellemzőnek tekinthető és annál nagyobb reálbér-növekedési ütemű életpályák esetén az öngondoskodás jelenlegi szintje mellett a nyugdíjazás után várhatóan nem lehet fenntartani a 65 éves korban elért jövedelmet, ezért amennyiben nincs mód a nyugdíjcélú megtakarítások jelentős mértékű növelésére, a munkavállalóknak javasolt reálisabb célokat kitűzniük maguk elé, pl. a 60 éves korban elért jövedelem fenntartását.

Irodalomjegyzék

1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700081.TV (letöltés: 2017.06.10.)

Aegon Nyugdíjpénztár, 2016: *2017. január 1-től változnak a béren kívüli juttatási rendszerre vonatkozó szabályok* http://www.aegonnyugdij.hu/cafeteria2017/ (letöltés: 2017.06.18.)

ASGHAR, Z.: *Fiscal and Pension Sustainability: Present and Future Issues in EU Countries. European Centre for Social Welfare Policy and Research.* Policy Brief February, Vienna, 2010. 9., 17.

Berki T. - Palotai D. - Reiff Á., 2016: *A következő 20 évben nincs gond a magyar nyugdíjrendszer fenntarthatóságával* http://www.mnb.hu/kiadvanyok/szakmai-cikkek/tovabbi-szakmai-cikkek/berki-tamas-palotai-daniel-reiff-adam-a-kovetkezo-husz-evben-nincs-gond-a-magyar-nyugdijrendszer-fenntarthatosagaval; http://www.mnb.hu/letoltes/berki-tamas-mnb-honlapra.pdf (letöltés: 2017.06.18.)

European Commission: *White Paper. An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions.* Brussels, 16. 2. 2012. COM (2012) 55 final. 6., 40.

Freudenberg, C. - Berki T.- Reiff Á., 2016, *A Long-Term Evaluation of Recent Hungarian Pension Reforms (A magyar nyugdíjrendszer közelmúltbeli változásainak hosszú távú értékelése),* MNB Working Papers 2016/2, Budapest, https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-wp-2016-2-final.pdf, (letöltés: 2017.06.12.), 26 (66)

KSH – *Népesség, népmozgalom (1941–)(2/2)*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html (letöltés: 2017.05.15.)

KSH – *Reálkeresetek alakulása (1992–)*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli042.html (letöltés: 2017.06.10.)

KSH Népességtudományi Kutatóintézet – *Országos népesség-előreszámítás 2013-2060*. http://demografia.hu/hu/tudastar/nepesseg-eloreszamitas / Népesség előreszámítás / Az eredmények letöltése Excel file-ban. (letöltés: 2017.06.09.)

Magyar Nemzeti Bank honlapja – 2017 – *Infláció, Középtávú cél*. https://www.mnb.hu/ (letöltés: 2017.06.10.)

Magyar Nemzeti Bank – *A Magyar Nemzeti Bank által felügyelt szektorok adatainak idősorai, Pénztári szektor*. http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak / Pénztári szektor idősorai (frissítve a 2017. I. negyedéves adatokkal) / „önyp(1)-taglétszám" és „önyp(2a)-tagdíjbev éven belül" munkalapok alapján saját számítás (letöltés: 2017.06.10.)

Magyar Nemzeti Bank – 2016-os Pénztárkonferencia előadása http://media.wix.com/ugd/3a3c06_dfd364a44ed24e6db230879e150e6fd6.pdf (letöltés: 2017.06.15.)

Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság https://www.onyf.hu/hu/dokumentumok/kiadvanyok.html?id=37 / Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők állománystatisztikai adatai, 1-9 tablók - 2017. január (xlsx) (letöltés: 2017.06.18.)

OECD: *Pensions at a Glance 2007*. http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8107071e.pdf?expires=1464393035&id=id&accname=guest&checksum=902B8F077036DD29802981E8411B2D65 (letöltés: 2017.06.18.)

OECD: *Pensions at a Glance 2015*. http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201e.pdf?expires=1464391417&id=id&accname=guest&checksum=9CE5D5AF68EDBAFB300AA1D0A0D0D0C5 (letöltés: 2017.06.18.)

Pensions at a Glance 2015 http://static.politico.com/d9/2d/a9fe45a241eba663b8e935d4e41d/oecd-pensions-at-a-glance-2015.pdf pp. 136 (letöltés: 2017.06.18.)

Potóczki, J., 2016: *Az önkéntes nyugdíjpénztárakon keresztül megvalósuló öngondoskodás ösztönzése* – Tavaszi Szél Konferenciakötet. Budapest, 2016. pp. 485-495. – http://dosz.hu/dokumentumfile/TSZ_II_kotet_161114_585o.pdf (letöltés: 2017.06.10.)

Potóczki Judit, doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola
E-mail: potoczkijudit.nke@gmail.com

Témavezető: dr. Novoszáth Péter, CSc., Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Államtudományi és Közigazgatási Kar

Lektor: dr. Tóth Gergely, PhD., Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Államtudományi és Közigazgatási Kar Közpénzügyi Kutatóintézetének kutatója

A banki stressztesztek fejlődése

Reisinger Rita, *Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdálkodástani Doktori Iskola*

A banki stressztesztek használata az elmúlt években vált jelentőssé, főleg a globális pénzügyi válság hozta előtérbe. Ma már a banki szabályozás kulcsfontosságú eszköze. A banki stressztesztekkel jellemzően a bankok rugalmasságát, ellenálló képességét mérik a kedvezőtlen forgatókönyvek esetén. A kapott eredményeket használják a központi bankok és a szabályzó hatóságok kockázatmérésre és kezelésre, valamint a nemkívánatos események rendszerszintű hatásainak számszerűsítésére. A válság előtt gyakran a már bekövetkezett múltbeli extrém piaci események hatásait vizsgálták a tesztelés során, azt feltételezve, hogy ez a negatív forgatókönyv újra bekövetkezik. Bár a súlyos múltbeli események lehetnek hasznos viszonyítási alapok, de általában ezek a történések nem ismétlődnek meg. Ennek a ténynek a felismerése és az európai bankrendszer sérülékenységének középpontba helyezése vezetett ahhoz, hogy a lehetséges jövőbeli kockázatok alapján, súlyos, de valószerű hipotetikus eseményeket vizsgáljanak a stressztesztek során. A pénzügyi kockázatok közül a hitelkockázat a legjelentősebb veszély a bankok számára, mely hatással van a működésre és kezelése kulcsfontosságú tényező a bank sikere szempontjából, ezért nagyon fontos ennek a vizsgálata is a bankok stressztesztjében. A modern konkurens stressztesztelés egy viszonylag új terület, és idővel várhatóan folyamatosan fejleszteni fogják annak érdekében, hogy javítsák a hasznosságot a döntéshozók számára, különös tekintettel arra, hogy előmozdíthassák a rugalmasságot az egész bankrendszerre nézve. A nyilvánosságra hozott stresszteszt javíthatja a hitelességet, a jó kommunikáció, a politikai reakció pozitívan befolyásolhatja a banki magatartást.

Kulcsszavak: pénzügyi stabilitás, bankszabályozás, stresszteszt

I. Bevezetés

A devizahitelezés nagy tanulsággal járó folyamat volt. A lakosság és a bankok saját kárukon tapasztalták meg a hátrányait. A bankok által folytatott hatalmas kínálati nyomás és marketingtevékenység a 2008-as válság előtt tízezreket vonzott hitelfelvételre. A mellettük működő ügynöki és hitelközvetítői hálózat a jutalékok miatt különösen érdekelt volt a hitelfolyósítás felpörgetésében. A reklámok jól elrejtették a kockázatra utaló felhívásokat. A bankok a hitelre jogosultak körét egyre tágították, hogy a piaci versenyben ne maradjanak le egymástól. Ezzel a lépéssel egyre nagyobb lett a kockázatos ügyfelek köre. A bankok profitéhsége végül azt generálta, hogy hitelképtelen tömegek váltak hitelfelvevővé. Ebből az következett, hogy a lakosság nagy része nem tudta visszafizetni a felvett hitelét. Jelentős problémává vált a válság után, hogy a háztartások többsége már elvesztette a bizalmát a bankok felé, amely hozzájárult az alacsony megtakarítási, befektetési és hitelfelvételi ráták kialakulásához. Jelenleg az egész bankrendszer különböző lépéseket tesz annak érdekében, hogy a lakosság bizalmát újra elnyerje. Tanulmányomban bemutatom a bankszabályozás főbb alkotóelemeit, ezután a banki stressztesztekkel foglalkozom, melyek alkalmazásával csökkenthetőek a kockázatok, nyilvánosságra hozatalukkal erősíthető a bankokba vetett hit, eredményeinek felhasználásával kialakíthatóak a rendszerszintű banki elvárások.

II. Bankszabályozás

II.1. Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság

A bankok szabályozásában központi szerepet játszik a Bank for International Settlements (BIS) bankszabályozással foglalkozó bizottsága, a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS, Basel Committee on Banking Supervision). Ez a szervezet 1974 óta segíti javaslataival a bankok biztonságos működését. A Bázel I. szabályrendszer kezdetleges előírásokat tartalmazott. A Bázel II. szabályozás a piaci kockázati kitettség fedezésére szolgáló tőkekövetelmény meghatározásának alapjaként a kockáztatott értéket (Value at Risk, VaR) írta elő a bankok számára (Bugár-Ratting, 2016). A Bázel II. megegyezés alapján a minimális tőkemennyiség, amelyet a bankok kötelesek tartalékolni (néhány kivételtől eltekintve), már nem elsősorban a kölcsön összegétől függ, hanem jelentős mértékben a kölcsön kockázatától is. Ebből kifolyólag a kockázatosabb hiteleket magasabb tőkét igénylővé teszi a bankok számára, a biztonságosabb hitelekkel szemben, ezáltal nagyobb figyelem kerül a kockázatkezelésre. A VaR hátrányai már a 2000-es években ismert volt, de csak a válságot követően kezdtek el áttérni a kockáztatott értékről a várható többletveszteség-alapú (ER) módszertan alkalmazására. A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság 2010-ben Bázel III-nak nevezte el az új szabályozási keretet (BCBS, 2010). A pénzügyi rendszer stabilitásának növelése, valamint a kockázatok csökkentése maradt továbbra is a cél. A Bázel III. szabályozási csomag lépcsőzetesen kerül bevezetésre, 2019-re tervezik a teljes bevezetést. A Bázel III. két likviditási mutató meghatározását tartalmazza: egyet a rövid távú, egyet pedig a hosszú távú likviditás biztosítására, valamint felügyeleti monitoringeszközökre vonatkozó iránymutatást ad (Somogyi–Trinh, 2010). A rövid távú likviditási követelmény azt írja elő, hogy az intézménynek legyen elegendő jó minőségű likvid eszköze egy 30 napos erös stressz túlélésére (Somogyi–Trinh, 2010). Az LCR (likviditási fedezeti mutató-liquidity coverage ratio) kiszámítása a következő képlet alapján történik:

$$LCR = \frac{\text{jó minőségű likvid eszközök}}{\text{nettó pénzkiáramlás a következő 30 napban}} > 100\%$$

A nevezőt a BCBS által elfogadott stressztest alapján számolják ki, a teszt intézményspecifikus- és rendszersokkokat tartalmaz (BCBS, 2013):

- az intézmény hitelminősítésének romlását,
- a betétállomány csökkenését,
- fedezetlen intézményi források csökkenését,
- fedezett források jelentős haircut-ját,
- mérlegen kívüli kitettségek lehívásait.
-

A mutató számlálójának meghatározásánál az 1. táblázatban található fundamentális elvárásokat és piaci feltételeket kell figyelembe venni.

1. táblázat: Fundamentális és piaci feltételek

Fundamentális feltételek	Piaci feltételek
Alacsony hitel- és piaci kockázat	Az eszköznek rendelkeznie kell nagy és aktív piaccal
Az eszköz árazása legyen egyszerű és stabil	Alacsony volatilitás jellemezze az eszköz árát
A kockázatos eszközökkel legyen alacsony a korrelációja	Olyan eszköz legyen, amely válság esetén is érdekelje a befektetőket.
Az eszköz jegyzett legyen fejlett és elismert tőkepiacon.	

Forrás: Saját szerkesztés, BCBS (2013) alapján

Jó minőségű likvid eszközök közé tartoznak a pénzeszközök, stresszhelyzetben a kötelező tartalék felett felszabadítható jegybanki tartalékok, a forgalomképes értékpapírok, valamint a követelések az állammal vagy a jegybankkal szemben. A nevezőben lévő nettó pénzkiáramlás a várható pénzkiáramlások és a várható pénzbeáramlások különbözete a feltételes stresszhelyzetben (Somogyi–Trinh, 2010).
Az egy éves időtávú likviditási követelmény (Net stable funding ratio, NSFR) az intézmény finanszírozási struktúrájának hosszabb távú stabilitását írja elő (mérleg- és mérlegen kívüli kitettségekre, valamint tőkepiaci tevékenységekre vonatkozik). Kiszámítása a következő képlettel történik:

$$\text{NSFR} = \frac{\text{Elérhető stabil források}}{\text{Szükséges stabil források}} \geq 100\%$$

A mutató az intézmények eszközoldali kockázatosságához mért megfelelő stabil forrásállomány biztosítására szolgál, annak érdekében, hogy egy egyéves időszakra legyen elegendő a stabil forrás (Somogyi–Trinh, 2010).
A következő részben áttérek a pénzügyi stabilitás vizsgálatára.

II.2. Pénzügyi stabilitás

Magyarország bankrendszere 1987. január 1-től vált kétszintűvé, amelynek előnye, hogy a banki termékek nagyobb választéka van jelen a piacon, magasabb szintű és fejlettebb a szolgáltatásnyújtás. Hátrányt jelent viszont, hogy a piac kiszélesedésével nehezebb nyomon követni, ellenőrizni a pénzintézetek tevékenységét, nagyobb hangsúlyt kap a szabályozás, valamint nőnek az adminisztratív költségek. A 90-es évek kezdetén nagyléptékű fejlődésnek

indult a bankszektor, folyamatosan növekedett a kereslet az új pénzügyi szolgáltatások, lehetőségek iránt (Botos-Bódy, 2007).
A Magyar Nemzeti Bank (MNB, 2016) meghatározása szerint a pénzügyi stabilitás olyan állapot, amelyben a pénzügyi rendszer, azaz a kulcsfontosságú pénzügyi piacok és a pénzügyi intézményrendszer ellenálló a gazdasági sokkokkal szemben és képes zökkenőmentesen ellátni alapvető funkcióit:

- a pénzügyi források közvetítését
- a kockázatok kezelését
- a fizetési forgalom lebonyolítását.

„A jegybank azért végzi a pénzpiaci műveleteket, hogy a jegybanki kamatlépések hatékony transzmisszióját megvalósítsa, segítse a hitelintézetek likviditásmenedzselését és hozzájáruljon a bankrendszer stabilitásához (MNB, 2016)."
Az irányadó jegybanki alapkamat változása a pénzpiaci kamatokon keresztül más, banki és tőkepiaci kamatokra, hozamokra is hat. Mind a lakossági üzletágra, mind a vállalati szektorra hatással van, így a jegybank közvetlenül hat a lakosság megtakarítási és fogyasztási döntéseire, valamint módosítani képes a vállalatok forrásköltségét és a beruházási javak iránti keresletet. Az irányadó kamat változtatása a devizaárfolyam elmozdulásán keresztül hat az aggregált keresletre is. Általánosságban elmondható, hogy alacsony alapkamat esetén a hitel és betéti kamatok alacsonyak, amik ösztönzik a hitelfelvételt és csökkentik a megtakarítási kedvet. Magas alapkamat esetén a hitel és betéti kamatok magasak, ebben az esetben a hitelfelvételi kedv csökken, viszont a megtakarításokra ellenkezőleg hat, azokat ösztönzi a magasabb hozam.
A pénzügyi instabilitás okai lehetnek: a pénzügyi szektor gyors liberalizációja, a helytelen gazdaságpolitika, a hiteltelen árfolyam-mechanizmus, a nem hatékony erőforrás allokáció, a gyenge felügyelet, a nem kielégítő számviteli és könyvvizsgálói szabályozás, valamint a gyenge piaci fegyelem (MNB, 2016). Az instabil pénzügyi környezet gátolja a gazdaság egészséges fejlődését. Sok olyan esemény következett be a történelemben, melyek kockázatát alábecsülték. Ez történt 2008-ban is, amikor a hitelválság során a központi bank és pénzügyi felügyeletek alábecsülték a kockázatokat, ennek megfelelően nem figyelmeztették a lakosságot a hitelállomány-növekedés veszélyeire. Ezen túl a pénzügyi rendszer stabilitását vizsgáló stressztesztek sem voltak elég szigorúak, valamint a banki ellenőrzés, és a felügyeleti szervek közötti kommunikáció sem volt megfelelő a válság előtti időszakban. A globális pénzügyi válság rávilágított a stabilitás fontosságára és a hatékony pénzügyi piaci szabályozásra. A kormány és a bankrendszer közötti szoros együttműködés elengedhetetlen, a rendszeres ellenőrzéseknek központi szerepet kell betölteniük. A válságot követően a nemzeti pénzügyi stabilitás növelése lett az elsődleges cél.
Nagy-Vonnák (2012) szerint egy jól működő magyar bankrendszer 10 ismérve a következő: versenyző bankrendszer, tisztességes profitot termelő bankrendszer, a profit nagyobb részét visszaforgató bankrendszer, nagyobb mértékben önfinanszírozó, növekedést támogató bankrendszer, prudens vállalati hitelezés, egészséges lakossági hitelezés, hatékony-, átlátható-, likvid-, tőkeerős és felelős bankrendszer.
A pénzügyi stabilitás erősítése érdekében az MNB stressztesztet is rendszeresen alkalmaz (Banai et al., 2013). A stressztesztekről a tanulmány későbbi fejezetében lesz szó. A következő részben bemutatom a CAMELS típusú elemzést.

II.3. CAMELS elemzés

A CAMELS módszer összetett értékelést ad a pénzintézet pénzügyi helyzetét és működését jellemző hat szempont alapján:

- **C**apital adequacy – Tőkemegfelelés
- **A**ssets quality – Eszközminőség
- **M**anagement Capability – Vezetés képességei, adottságai
- **E**arnings – Jövedelmezőség
- **L**iquidity – Likviditás
- **S**ensitivity to market risk – Piaci kockázattal szembeni érzékenység

A szempontoknak azonos súlyokat adnak az értékelés során, de lehetőség van arra is, hogy az elemző a vizsgálat és a bank jellegének megfelelően tetszőlegesen súlyozza a különböző kritériumokat (Sulyok- Pap, 2006). A bankok minősítése egy ötfokozatú skálán történik, melynél az egyes a legjobb, az ötös a legrosszabb osztályzatot jelöli. Egyes minősítést a pénzügyileg erős, jó teljesítményt és a legjobb kockázatkezelési gyakorlatot elért bank kapja. Kettes osztályzat jár az alapjaiban jó, kevés problémával rendelkező intézménynek. Hármast a közepesen súlyos problémával rendelkező bank kap. Négyes minősítéssel értékeli a megromlott pénzügyi helyzettel rendelkező, azonnali beavatkozást igénylő bank. Az ötös minősítés a leggyengébb teljesítményű és nem megfelelő kockázatkezelési gyakorlatot mutató intézmény kapja. Az egyes és kettes osztályzat nem igényel bankfelügyeleti beavatkozást (Seregdi, 1993).

II.4. Hitelkockázat

A pénzügyi kockázatokon belül a hitelkockázat a legalapvetőbb banki kockázat, amely hatással van a működésre és amelynek kezelése kulcsfontosságú tényező a bank sikere szempontjából. Hitelkockázat esetén az jelenti a kockázati tényezőt, hogyha a hiteladósok részben vagy egészben nem képesek visszafizetni a kötelezettségeiket. A bankok az ügyletek megkötésével kockázatot vállalnak. Ezeket a kockázatokat -amennyiben lehetséges- számszerűsítik, és törekedni kell az esetleges kockázatok megelőzésére, illetve a fennállóak csökkentésére. Az ügyfelek hitelképességét az ügylet megkötése előtt felmérik. Az ügyfélminősítés során objektív és szubjektív szempontok alkotják a minősítés végeredményét. Vizsgálják az adott ember munkaviszonyát, beosztását, bevételeit, az életkorát, az állandó lakcímet, a háztartásban élők számát, a jelzáloggal terhelhető értéktárgyakat, a korábbi hitelek problémamentességét, a KHR listán történő szereplést, a családi állapotukat, valamint egyéb tényezőket és ezek alapján sorolják be kockázati kategóriákba. A hiteligénylőket általában A, B, C vagy D kategóriába helyezik a hitelképességük szerint. Az A kategóriába tartozó ügyfelek alacsony kockázatúnak számítanak, általában magas jövedelemmel, tiszta hitelelőélettel, fix munkahellyel, és rendelkeznek jelzálogba beszámítható ingatlannal/ingatlanokkal. A B kategóriába tartoznak azok az ügyfelek, akik kis és közepes kockázatúak, C kategóriába a nagy kockázatúak, a D kategóriába pedig azok tartoznak, akiknek a hitelkérelme elutasításra kerül.
A hitelmonitoring jelenti a hitelfelvevő tevékenységének nyomonkövetését. Nagyon fontos tényező a bank szempontjából, mert a folyamatos vizsgálattal időben fel lehet ismerni a veszélyt jelentő tényezőket, és aktualizálni lehet a korábbi értékeléseket. Ennek során általában havonta figyelemmel kísérik a fizetési magatartást, az esetleges késedelmes napok számát, valamint a hitelező életében bekövetkezett változásokat. Szükség esetén felülvizsgálati előterjesztést kell készíteni. A bedőlt hitelek monitoringjából a bank le tudja

vonni a következtetéseket, melyekre a további hitelnyújtás során figyelni tud. A hiteleket általában problémamentes, külön figyelendő, átlag alatti, kétes és rossz kategóriákba szokták sorolni. A pénzügyi stabilitást veszélyeztetik a nemteljesítő adósok. Azt lehet megfigyelni, hogy a 2008-as válság előtt nem vették elég komolyan az adósbesorolást, valamint a hitelmonitoringot, ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy hitelképtelen tömegek váltak hitelfelvevővé.
A nemteljesítési valószínűségi mutató (probability of default – PD) minden esetben a jövőbe tekintő, a múlt információiból építkező, de azzal nem egyenlő becslés, amely az adott homogén csoportra érvényes, egyéves időtávon. Ez az előrejelzés a szabályzók által korlátok közé van szorítva, melyek torzíthatják az eredményt (Madár, 2008).
"A bankok az elszenvedett veszteségek, a romló piaci hangulat, a kiszámíthatatlanság és a végtörlesztés miatti hitelportfólió romlás miatt szűkítik hitelezési tevékenységüket. A hitelezési tevékenység szűkülése gyengébb gazdasági növekedéshez vezet; a gazdasági fejlődés alapját ugyanis a beruházások képezik, amelyekhez a szükséges forrásokat – mivel hazánkban alacsony a megtakarítások aránya – többnyire hitelekből teremtik elő. Ezek híján tehát a gazdasági növekedés beindulása sem várható (Veres, 2012)."

III. Stressztesztek

A stressztesztek általában azt vizsgálják, hogy miként viselkedik egy intézmény vagy rendszer nyomás alatt. Ezzel tesztelik, hogy mennyire rugalmas az extrém körülmények között. A stressztesztet a különböző iparágakban széles körben alkalmazzák. Orvosok kardiológiai stressztesztek esetén a beteget futópadon futtatják és közben mérik a páciens pulzusát és a vérnyomását. Mérnökök az építőanyagok teherbírásának vizsgálatára használják. A bankok stressztesztje azt nézi, hogy a bankok mennyire rugalmasak komoly, de valószerű negatív események bekövetkeztekor. Ilyen kedvezőtlen eset lehet egy súlyos recesszió vagy pénzügyi válság. A gyakorlatban ez általában azt jelenti, hogy modellezik a kedvezőtlen makrogazdasági és pénzpiaci változásokat a banki jövedelmezőség és a mérleg vizsgálatával. Az európai bankrendszer sérülékenysége a 2008-as válság óta központi figyelmet kap, ettől kezdve vált jelentőssé a banki stressztesztek használata is. A stressztesztek esetén a szakemberek általában rosszabb változásokat vizsgálnak meg, mint amikre számítanak a következő időszakban. Ilyen lehet például egy súlyos recesszió, csökkenő GDP-vel, csökkenő lakásárakkal, növekvő munkanélküliséggel. A forgatókönyvek hatásának elemzése magába foglalja a teszten részt vevő bankokat befolyásoló tényezők modellezését is. Például a munkanélküliség növekedése csökkenti egyes háztartások jövedelmét, ami ahhoz vezethet, hogy nem tudják fizetni a jelzálog- vagy egyéb hitelüket. A kedvezőtlen események súlyosságának meghatározása a stressztesztelési hatóságok kockázati étvágyától is függ. A bankok értékes szolgáltatásokat nyújtanak, amivel támogatják a gazdasági növekedést, ezért a szabályzó hatóságok megpróbálják biztosítani a banki kudarc elkerülését. Egy bankcsőd az illetékes hatóságnak is súlyos ítélet.
Dent és társai (2016) szerint a stressztesztek eredményeinek kiértékelése segítséget nyújt a központi bankoknak és a szabályzóknak a kockázat mérésének és kezelésének meghatározására. Másként fogalmazva segítik a potenciális jövőbeni sokkok hatásainak mérését, arra is lehet használni, hogy segítse a prudenciális (felügyeleti) politikát, amelynek célja annak biztosítása, hogy egyes bankok (mikroprudenciális politika) és a bankrendszer egésze (makroprudenciális politika) megfelelően rugalmas legyen. A stressztesztek eredményei segíthetik a döntéshozókat abban, hogy meghatározzák a tőkekövetelményeket. A megfelelő tőke megléte azért fontos, hogy az esetleges nem várt negatív változások esetén is fizetőképes maradjon a bank és legyen elég pénz a veszteségek kompenzálására. A bankok

számára a hitelkockázat a legjelentősebb veszély, ezért nagyon fontos ennek a vizsgálata is a bankok stressztesztjében.
Thomas Hagberg (2012) szerint a központi banknak tisztázni kell, hogy mi a stresszteszt pontos célja. A válság előtt alkalmazott stressztesztek általában nem voltak elég hatékonyak, mert túlzottan óvatos feltételezéseket tettek a pénzügyi intézmények ellenálló képességének vizsgálatára és a kedvezőtlen gazdasági eseményekre. Ezáltal a bankok stabilitása túl, a kockázatok pedig alul lettek értékelve. Ebből következett az, hogy a hitelválság során a központi bank nem hívta fel a lakosság figyelmét a hitelállomány növekedésének veszélyeire. A válság rámutatott arra, hogy a korábbinál kedvezőtlenebb forgatókönyvek tesztelése szükséges, ezért elkezdték jobban kidolgozni és végrehajtani a stressztesztek.
A bankok stressztesztelése még egy viszonylag új terület, és valószínűleg idővel tovább fogják fejleszteni annak érdekében, hogy javítsák a hasznosságot a döntéshozók számára, különös tekintettel arra, hogy a politika előmozdíthassa a rugalmasságot az egész bankrendszerre nézve.

III.1. Konkurens banki stressztesztek

A konkurens banki stessztesztek azt jelenti, hogy egy stresszvizsgáló hatóság (pl. a központi bank vagy egy bankrendszer szabályzó) egyidejűleg vizsgálja a különböző bankokat. A tesztek célja, hogy megvizsgálják a bankok rugalmasságát egy potenciális jövőbeni kockázat esetén. Az eredmények ismeretében céljuk segítséget nyújtani a kockázatok megértéséhez és a rugalmasság növelését célzó lépések megtételéhez. Ugyanazon kedvezőtlen forgatókönyv egyidejű vizsgálatakor lehetőség nyílik a bankok összehasonlítására. Másodsorban a hatások értékelése segít azonosítani a döntéshozóknak, hogy egy adott sokk milyen mértékben befolyásolja a bankokat. Ez akkor lehet hasznos, ha a sokk egy egész rendszerre kiterjed és ezáltal veszélyezteti a pénzügyi szolgáltatások nyújtását a háztartások és a vállalatok számára. Vannak olyan mechanizmusok, amelyek a kezdeti sokk hatását fokozzák, és ezáltal terjed el szélesebb körben. Például, ha a bankok csökkentik a hitelezésük nagyságát, akkor ez hozzájárul a gazdasági aktivitás megszorításához, ami tovább emeli annak valószínűségét, hogy a bank veszteséget érjen el a hitelezés terén. A konkurens stressztesztek segítik a makroprudenciális hatóságoknak számszerűsíteni a nemkívánatos események rendszerszintű hatásait, és támogatják őket a szakpolitikák kialakításakor, azzal a céllal, hogy elősegítsék a pénzügyi stabilitás növelését.

III.2. A banki stressztesztek kialakulása és elterjedése

A válságot megelőzően a bankok nagyrészt saját maguknak végeztek el stresszteszteket, belső kockázatkezelési célra. Egyes szabályozó hatóságok is végeztek stresszteszteket 2008 előtt, de ezek többnyire egyszerű vizsgálatok voltak és kevés közvetlen hatást gyakoroltak. A 90-es években a korábban már bekövetkezett múltbeli extrém piaci események hatásait vizsgálták, azt feltételezve, hogy ez a negatív forgatókönyv újra bekövetkezik. Bár a súlyos múltbeli események lehetnek hasznos viszonyítási alapok, de általában ezek a történések nem ismétlődnek meg. Ez a tény felismerése vezetett ahhoz, hogy a lehetséges jövőbeli kockázatok alapján, súlyos, de valószerű hipotetikus eseményeket vizsgáljanak a stressztesztek során. A banki stressztesztek fejlődését több kulcsfontosságú esemény alakította (Dent et al., 2016):
Az 1990-es évek elején a bankok elkezdtek kisméretű stresszteszteket alkalmazni a kereskedelmi tevékenységük során. 1996-ban módosították a piaci kockázatot a Bázel-i megállapodásban. 1999-ben Az IMF és a Világbank felismerte a pénzügyi instabilitás jelentős káros hatásait a gazdasági növekedésre és a pénzügyi piacok működésére nézve. Ennek javítására elindította a Financial Sector Assessment Program-ot (FSAP). Az FSAP kulcseleme

lett a stressztesztet, amit a különböző országokban végeztek el. Vizsgálták az országok pénzügyi rendszerének sérülékenységét, különböző makropénzügyi forgatókönyvek feltételezése esetén. Mérték a kvalitatív sérülékenységet és felülvizsgálták a szabályozási és válságkezelési keretrendszereket az országokban. Az FSAP ösztönözte, hogy a nemzeti központi bankok dolgozzák ki a saját, független stressztesztjeiket. Gyakran a korábbi FSAP scenáriókból indultak ki, és azokat fejlesztették tovább. A 2000-es évek elején a nemzeti központi bankok és a felügyeleti hatóságok elkezdtek fejleszteni saját, független banki stressztesztet. 2004-ben a Bázel II. bevezette a követelményei közé a hitelkockázati stressztesztek használatát. A válság előtt kevés közvetlen hatást gyakoroltak a stressztesztek a politikára, de az eredményeket időnként megjelentették jegybanki kiadványokban, pénzügyi stabilitási jelentésekben. A pénzügyi válság rávilágított a kockázatok mérésének és kezelésének jelentős hiányára az egész pénzügyi szektorban. A bankok olyan stressztesztet alkalmaztak korábban, amik lényegesen kedvezőbb esetet vizsgáltak, mint amit a válság okozott, a veszteség becslése is jóval alatta maradt a bankok által ténylegesen elszenvedett veszteségtől. A kötelező stressztesztek a kockázatértékelésen belül korábban csak kis léptékű izolált gyakorlatok voltak, azonban később nagy léptékű, átfogó rendszerekké váltak. A válság magával hozta a fokozatos változást, 2008-tól a stressztesztek sokkal nagyobb szerepet kaptak a szabályozási eszköztáron belül. 2009 februárjában az első jelentős új stressztesztet folytatta le a Federal Reserve, Supervisory Capital Assessment Program (SCAP) néven. A SCAP stressztesztet azt vizsgálta, hogy a legnagyobb amerikai bankok elegendő tőkét raknak-e félre a veszteségek fedezésére. A forgatókönyv jelentősen súlyosabb volt, mint a várható gazdasági pálya. A SCAP az eredményeket nyilvánosságra hozta bankonkénti bontásban. Hat hónap alatt kellett emelnie a tőkéjüket azoknak a bankoknak, akik nem feleltek meg a vizsgálatoknak. Szinte az összes bank képes volt emelni a tőkét magántulajdonból, hogy ne legyen szükségük kincstári támogatásra. A SCAP-ra széles körben tekintenek úgy, hogy jelentős mértékben hozzájárult az amerikai pénzügyi rendszer stabilizálásához. A SCAP sikere után elterjedtek a rendszeres egyidejű stressztesztek a központi bankok és a felügyeleti hatóságok körében. Az első EU szintű stressztesztet 2009 végén a CEBS (Committee of European Banking Supervisors) irányításával zajlott le. 2009 májusában a CEBS elkezdte kialakítani az első EU-szintű stressztesztet, majd 2009 végén a CEBS irányításával lezajlott a tesztelés. Ezt követte 2010-ben szintén a CEBS irányításával egy újabb teszt, majd 2011-ben az EBA (European Banking Authority) kezdett el egy vizsgálatot. 2011-ben a Federal Reserve elkezdte a Comprehensive Capital Analysis and Review (CCAR) programot, amely magába foglalja az éves banki stressztesztet alkalmazását is. A bankokat a teszt eredménye alapján megfelelt/nem megfelelt csoportba osztották (Taleb et al., 2012). 2014-ben a Bank of England elindította saját konkurens stressztesztelési programját. A stressztesztek által nagyobb mértékű szabályozás segített javítani a bankok saját stressztesztelési lehetőségein, kockázatkezelési gyakorlatain. 2016-ban az EBA újabb EU szintű stressztesztet alkalmazott, mely során 51 európai nagybankot vizsgált meg. Ebben az évben már nem csoportosították a bankokat megfelelt/nem megfelelt kategóriába. A bankok tőkéjét a 2015. év végi állapothoz képest 2018 végéig egy alapvető és egy kedvezőtlen gazdasági forgatókönyv szerint vizsgálták meg. 2015 végén 13,2 % volt az 51 nagybank átlagos elsődleges tőkemutatója (Core Tier 1). Ez 200 bázisponttal magasabb, mint a 2014. évi és 400 bázisponttal nagyobb, mint a 2011 végi állapot. Ezek alapján azt lehet mondani, hogy jelentősen javult az európai bankszektor tőkehelyzete. A gazdasági stresszpályán 9,2 %-ra csökkenne az átlagos Core Tier 1 mutató 2018 végéig, de még ez is meghaladná a 2011. évi értéket. A bankok átlagos tőkeáttételi (kockázati súlyok nélküli) mutatója 5,2%-ról 4,2%-ra esne a vizsgált időszakban (EBA, 2016).

III.3. Modern egyidejű stressztesztek alkalmazása

Az egyidejű stressziteszt során vizsgálják egy vagy több feltételezett stresszes forgatókönyv hatását a kiválasztott bankok tőkehelyzetére nézve. A cél, hogy teszteljék a bankok rugalmasságát, az általuk vállalt kockázatok fényében a kedvezőtlen makrogazdasági és pénzpiaci viszonyok (pl. súlyos recesszió) esetén. Ezek az esetek nem a várakozásokat tükrözik a gazdaságra és a piacra nézve, inkább olyan ritka súlyos negatív események, melyeket a stressztesztelők választanak, a káros hatásuk megfigyelése érdekében. Ha ezek a feltételezett események bekövetkeznének, nagy valószínűséggel a bankoknak realizálni kellene a veszteségeket, és a tőkéjüket kellene csökkenteni, hogy a további veszteségeket csökkenthessék (Dent et al., 2016).
A stressztesztet a szakemberek gyakran kiegészítik egy másik forgatókönyvvel, amely szerint a makrogazdasági és pénzügyi környezet fejlődik, összhangban a központi elvárásokkal. Ez az előrejelzés hasznos információkat nyújthat a következő évek várható stratégiáinak kialakításához, valamint egy viszonyítási alapot ad, amelyhez képest elemezhetik az eredményeket. A stressztesztet különböző célokra lehet használni. Néhány hatóság ezekkel hívja fel a figyelmet a pénzügyi stabilitási kockázatokra, néhány a bankok egyedi tőkekövetelményét szabja meg vele, mások a makroprudenciális politika javítására használják. A különböző hatóságok az egyidejű vizsgálatokat különböző időhorizonton működtetik, és bár egyes hatóságok eredményei azon alapulnak, hogy a banki mérleg nem változik a tesztelés során, mások lehetővé teszik a mérleg változtatását, hogy megpróbálják megragadni a bankok válaszait a stresszre.

III.4. Forgatókönyv tervezés

A stressztesztelés első szakaszában megtervezik a forgatókönyvet. A két fő eleme ennek a szakasznak a következő: 1. Kiválasztani a kockázati típust 2. kalibrálni a sokkok súlyosságát. Az egyik véglet, hogy a vizsgálat szimulálja a súlyos, széleskörű visszaesést, amely érinti a reálgazdaságot, valamint hatással van a pénzügyi piacokra és egyéb eszközök árára. Ennek a vizsgálatnak az az előnye, hogy lehetővé teszi a különböző banki kockázatok korrelációját, és azok hatásának vizsgálatát a banki mérleg különböző részeiben. A kedvezőtlen forgatókönyvek jellemzően tartalmaznak gazdasági változók előrejelzéseit, pl. munkanélküliség, ezsközárak alakulása. A széleskörű kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyv hatással lehet a bankok tőkehelyzetére több szempontból is. A magasabb munkanélküliség csökkentheti a háztartások hitel-visszafizetési képességét. A lakásárak csökkenése csökkentheti a fedezet értékét, ami növeli a bankok veszteségét, abban az esetben, ha a háztartások nem tudják visszafizetni a jelzáloghitelt. A stressz is növeli a bankok teljesítő hitelportfóliójának kockázatosságát. Ez miatt a bank köteles magasabb tőkét tartalékba helyezni. A hitelezési veszteségek és a hitelportfólió kockázatosságának változtatásán túl a kedvezőtlen makrogazdasági forgatókönyveknek többnyire egyéb hatásai is vannak. Például a nettó kamatbevétel eshet, ha a stressz hatására a banki finanszírozási költségek emelkednek. A stressztesztek tartalmazhatnak a gazdasági feltételeken túl pl. jogorvoslati kifizetéseket kötelességszegés elkövetése miatt. A másik véglet az, hogy a hatóságok egy konkrét kockázatot vizsgálnak, ezáltal egy szűkebb stressz forgatókönyvet hoznak létre. Dönthetnek úgy is, hogy egynél több forgatókönyvet futtatnak le különböző fókuszpontokkal. A hatóságok előírják a bankok tőkekövetelményét, amelyet a stressziteszt során el kell érni vagy meg kell haladni.
A hatóságok alkalmazhatják a minimális szabályozási követelményeket, de alkalmazhatnak puffereket is. Bizonyított, hogy a kedvezőtlen sokkoknak nagyobb a valószínűsége, ha a hitelállomány növekedése jelentős és az eszközárak túlértékeltek. Néhány hatóság szerint

jobb lenne, ha a bankok nagyobb tőkepufferekkel rendelkeznének, amikor a ciklikus kockázatok magasak (Dent et al., 2016).
Makrogazdasági szemszögből számos olyan mutató elemezhető, amely befolyással bír egy bankrendszer működésére, s ez a hatás kölcsönös, mivel a bankrendszer működése is visszahat a gazdaság teljesítményére (Marsi, 2012).

III.5. Stressztesztek típusai, funkciójuk

A stressztesztek eredményei általában magában foglalják a stressztesztek hatásait a bank mérlegére, jövedelmezőségére, és a tőkére vonatkozóan. A vizsgálat történhet felülről lefelé, ekkor makro-modellekről beszélünk, illetve lehet alulról felfelé, ezeket hívjuk mikro-modelleknek. A makro-modellnek az a célja, hogy megvizsgálja a kedvezőtlen esemény bankrendszerre vonatkozó hatásait, és ezután figyelje meg az egyes bankokra mért hatásokat. A mikro-modellek célja, hogy először az egyéni bankok szintjén értékelje a hatást, ezt követően vizsgálja a bankrendszer egészére vonatkozóan. Az alulról felfelé építkező modell előnye, hogy több részletes adatot lehet vizsgálni, illetve, hogy testreszabott modellek készíthetőek. Mikro-modelleket általában bankok készítenek saját maguknak. Ilyenkor a bankok felelősek az előrejelzésekért, a hatóságok szerepe a minőségbiztosítás, illetve annak segítése, hogy az eredmények a különböző intézményekben összehasonlíthatóak legyenek egymásssal. A hatóságok is létrehozhatnak mikro-modelleket. Ezeknek az az előnye, hogy nagyobb ellenőrzést tesz lehetővé, és az eredmények összehasonlíthatóságát biztosítja a különböző bankok között. A makro-modellek előnye, hogy átfogóbban tudja vizsgálni az egész rendszerre kiterjedő hatásokat. Felülről lefelé építkező modelleket általában a stressztesztelő hatóságok alkalmaznak. A bankok kevésbé képesek vizsgálni a rendszerszintű hatásokat, mert nem férnek hozzá az egész bankrendszer részletes információihoz. A különböző stressztesztekkel különböző célokat érhetünk el. A stressztesztelő hatóságok egyik célja, hogy jobban meg lehessen érteni a rendszerszintű kockázatot, ezért előnyben részesítik a makro-modelleket. Egyes hatóságok szerint a mikro- és makro-medellek egyidejű használata adja a legjobb eredményt. A stressztesztek kvantitatív eredményei mellett párhuzamosan elvégeznek kvalitatív felülvizsgálatot is. A felülvizsgálatok eredménye fontos mutató a bankok kockázatkezelési gyakorlatára nézve (Dent et al., 2016).
A stresszeseményeknek speciális tulajdonságaik vannak: korrelációs összefüggések megváltozása, likviditás váratlan csökkenése, fedezeti technikák működésképtelenné válása, a sokkok terjedésének felgyorsulása. Ezek a tulajdonságok hangsúlyozzák a stressztesztek fontosságát a kockázatkezelésben (Madár, 2010).

IV. Összefoglalás

A stressztesztek alkalmazásának fontossága megkérdőjelezhetetlen. A nyilvánosságra hozott stressznteszt javíthatja a hitelességet, a jó kommunikáció, a politikai reakció pozitívan befolyásolhatja a banki magatartást. Az elmúlt 25 évben sokat fejlődtek a stressztesztek, ma már a szabályozási eszköztár alapvető részét képezik. Rendszeres alkalmazásukkal és az eredmények felhasználásával javítható a pénzügyi stabilitás, elkerülhető a bankcsőd. A jövőben további fejlesztés várható a stressztesztek hatékonyságának javítása érdekében.

Irodalomjegyzék

Banai, Á. et al.: Stressztesztek a Magyar Nemzeti Bank gyakorlatában. MNB-tanulmányok 109. 2013. https://www.mnb.hu/letoltes/mt109-vegleges.pdf [Letöltés ideje: 2016.12.17.]

Basel Committee on Banking Supervision (BCBS): Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Basel: Bank for International Settlements. 2010. http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf [Letöltés ideje: 2016.11.15.]

BCBS: Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. 2013. http://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf [Letöltés ideje: 2016.11.25.]

Botos, K. - Katalin-Bódy, L.: Magyar pénz- és tőkepiaci rendszer. Szent István Társulat. Budapest, 2007.

Bugár, Gy. - Ratting, A.: A piaci kockázat számszerűsítésének változása a Bázel III szabályozásban. 2016. Hitelintézeti Szemle. Vol. 15. no. 1. pp. 33-50.

Dent, K. - Westwood, B. - Segoviano, M.: Stress testing of banks: an introduction. Bank of England, Quarterly Bulletin 2016 Q3 http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/2016/q3/a1.pdf [Letöltés ideje: 2016.10.4.]

EBA: 2016 EU-wide stress test-results. 2016. http://www.eba.europa.eu/documents/10180/1532819/2016-EU-wide-stress-test-Results.pdf [Letöltés ideje: 2016.12.17.]

Hagberg, T.: The Role of SAIs in Maintaining Financial Stability. 2012. International Journal of Government Auditing. Vol. 39. no. 1. pp. 13-17.

Madár, L.: A defaultráta, a nemteljesítési valószínűség és a szabályozás egyéb követelményei. 2008. Hitelintézeti Szemle. Vol. 7. no. 1. pp. 1-19.

Madár, L.: Stressztesztek használata anticiklikus tőkeszükséglet meghatározására. 2010. Hitelintézeti Szemle. Vol. 9. no. 5. pp. 431–444.

Marsi, E.: A magyar bankrendszer teljesítményének értékelése a közép-kelet- európai bankrendszerek tükrében. 2012. Hitelintézeti Szemle. Vol. 11. no. 6. pp. 516-530.

MNB: A pénzügyi stabilitás fogalma. 2016. http://www.mnb.hu/penzugyi-stabilitas/a-penzugyi-stabilitas-fogalma [Letöltés ideje: 2016.12.22.]

MNB: Az MNB monetáris politika eszköztára. 2016. https://www.mnb.hu/letoltes/eszkoztar-reszletes.pdf [Letöltés ideje: 2017.01.17.]

Nagy, M. - Vonnák, B.: Egy jól működő bankrendszer tíz ismérve. Magyar Nemzeti Bank. 2012. https://www.mnb.hu/letoltes/egy-jol-mukodo-magyar-bankrendszer-10-ismerve.pdf [Letöltés ideje: 2017.02.23.]

Seregdi, L.: CAMEL-Pénzintézetek komplex elemzési és értékelési rendszere, Bank és tőzsde, 1993. pp. 4-5.

Somogyi, V. – Trinh, T. L.: A Bázel III. szabályozás várható hatásainak elemzése Magyarországon. 2010. Hitelintézeti szemle, Vol. 9. no. 5. pp. 397-415.

Sulyok- Pap, M.: Banküzemtan. Pénzügyi Tanácsadó és Szolgáltató Kft. Budapest, 2006.
Taleb, N. N. et. al.: A New Heuristic Measure of Fragility and Tail Risks: Application to Stress Testing. IMF Working Paper. 2012. https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12216.pdf [Letöltés ideje: 2016.11.17.]

Veres, Z.: A devizahitel-adósoknak nyújtott állami mentőöv lényeges elemei és egyes társadalmi gazdasági következményei. 2012. Iustum Aequum Salutare. 8. évf., 3. szám, pp. 195-211. o. http://epa.oszk.hu/02400/02445/00026/pdf/EPA02445_ias_2012_3-4_195-211.pdf [Letöltés ideje: 2016.11.16.]

Reisinger Rita, doktorandusz hallgató

Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástani Doktori Iskola

E-mail: reisinger.rita@ktk.pte.hu

Témavezető: Dr. Ifj. Zeller Gyula, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtan és Ökonometria Intézet

Lektor: Dr. Szabó Zoltán, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pénzügy és Számvitel Intézet

The Impact of Neoliberal Globalization on the Evolution of the Welfare Systems

Nándor Sári, *University of Pécs, Faculty of Humanities, Department of Political Science and International Studies, Interdisciplinary Doctoral School*

Following the economic crisis of the 1970's, a neoliberal system of political, social and economic regulations started to exponentially replace the seriously discredited Keynesian consensus and welfare policies, and became increasingly determinative as a form of governance in countries around the globe. The basic characteristics of neoliberal globalization policies include deregulation, liberalization of economy, free market competition, multi-directional competition, privatization of public resources, limited government intervention, lessening the influence of social movements, and individualism (Harvey, 2005). However, recently the disadvantages of this ideology are constantly being criticized for obstructing economic growth, slowing job creation, deepening poverty and increasing social inequality (Kurecic, 2016). In this article, I discuss about the threats, pressures and opportunities of the welfare systems in the context of globalization. I argue that the neoliberal doctrine is undermining the principle of democratic control, and legitimizing the transformation of a market-oriented economy into a comprehensive market society. The purpose of this paper is to clarify the evidences on the multiple correlations between the neoliberal agenda of globalization, the modern welfare systems, and society.

Results: At the national level, the processes of globalization have exceedingly changed how states operate and finance their welfare programs. As a consequence of economic liberalization and the clash between national and supranational interests, these changes directly led to the dismantling of the welfare state, the instrumentalization of human existence, and the restructuring of state sectors. In point of fact, the promotion of deregulation advocated a disparate regulation, which assures the disembedding of markets from social and national control.

Conclusions: Analyzing the processes of globalization and the essence of the neoliberal doctrine is one of the most complex challenges of the contemporary political science. On the other hand, understanding these issues is necessary for reducing the challenges of establishing a holistic welfare system based on universal coverage, the rule of law, citizen participation, and democratic polity. I conclude with suggestions for welfare policy recommendations for future.

Keywords: Neoliberalism, globalization, social welfare policy, economic interdependce.

I. Introduction

Some of today's most prominent sociologists (Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Pierre Bourdien and Manuel Castells) have identified neoliberal globalization as one of the key constituent elements of social inequalities. At the same time, it is an abstruse notion that can justify anything – for example, the necessity of social security dwindling and various "structural" reforms in the labor market. Many see globalization as a threat to democratic governance, social welfare and national sovereignty.
Following the economic crisis of the 1970's, a neoliberal system of political, social and economic regulations started to exponentially replace the seriously discredited Keynesian consensus and welfare policies, and became increasingly determinative as a form of governance in countries around the globe. The basic characteristics of neoliberal globalization policies include deregulation, liberalization of economy, free market competition, multi-directional competition, privatization of public resources, limited government intervention, lessening the influence of social movements, and individualism (Harvey, 2005). However, recently the disadvantages of this ideology are constantly being criticized for obstructing economic growth, slowing job creation, deepening poverty and increasing social inequality (Kurecic, 2016).
While the local and global scales have become increasingly linked to the economy, the organization of politics and policy making is dependent on national structures. In recent years, the debate on the future of welfare systems has often been framed in terms of globalization. In this context, the research question for this article is what are the political and social conditions of the welfare state in a world characterized by an increasingly globalized economy?
In answering the research question of this study, the author examines the effects and impacts of globalization on the welfare state. At the very least, globalization can be understood as a continuous growth of international open trade and investment in the global economy. The article emphasizes the contradiction between what the global neoliberal agenda proposes and the need for social security. An additional paper discusses the potential some of the possible solutions and clarifications to this issue.

II. Paradigm shifting

II.1. What is neoliberalism?

According to Saad-Filho and Johnston (2005:1), "we live in the age of neoliberalism". Neoliberalism is a modernized version of the classical liberal economic paradigm that was dominant in the English-Saxon countries, and is defined as "a political and economic doctrine as well as a set of economic policies that have become hegemonic in the last quarter of the twentieth century" (Von Schnitzler, 2008: 473). This ideology was mainly formulated by major financial institutions such as the World Bank and the International Monetary Fund (IMF) to design the global development process.
Nevertheless, the history of neoliberalism is a complex and non-linear one, and its concept is not a new phenomenon. Neoliberalism is an entirely new "paradigm" for economic theory and policy-making – the ideology behind the most recent stage in the development of capitalist society – and at the same time a revival of the economic theories of Smith and his intellectual heirs in the nineteenth century" (Thorsen and Lie, 2007: 8).
The neoliberal transition has contributed to increased globalization. While globalization is a separate and autonomous phenomenon from neoliberalism, there is an intense correlation between neoliberalism, the socio-economic changes and the contemporary process of post-modern globalization.

II.2. The concept of globalization

Globalization is a structurally homogenizing process, resulting in "diversity within convergence" (Cerny, 2015). Globalization has received a lot of criticism. Dimensions of homogenization include economic globalization, the ideological hegemony of neoliberalism, socio-cultural convergence, technological innovation, liberal internationalism and global governance. However, all of these aspects are challenged by internal and external contradictions on intersecting and overlapping levels, giving rise to the possibility of "multiple equilibria" of power. These incidental heterogeneous lesions are reshaping an increasingly globalizing world in unpredictable ways. On the other hand, globalization refers to internationalization, the growth of international exchange and interdependence, liberalization, the elimination of international barriers to trade, universalization, as well as the spread of Western Culture. Globalization is strongly related to the economic, political, social, cultural and ethical values of Western institutions.
Economic globalization generally means the liberalization of international trade and capital movements, the integration of economies, and the interdependence of national, regional and local economics. According to Giddens (1990: 64) economic globalization is an "intensification of worldwide social relations which link distant localities in such a way that local happenings are shaped by events occurring many miles away and vice versa". In general, economic globalization refers to the liberalization of international trade and capital movements, and the consequent internationalization of economies. This aspect of globalization has been criticized by several researchers, global and non-governmental organizations. The act of opening up economies for trade liberalization is often justified by efficiency gains. Nevertheless, global trade liberalization reinforces income disparities between and within countries, the deterioration of political stability, the he weakening of regulatory controls and the disappearance of the European welfare model. Globalization leads to marginalization, poverty and unemployment, tightens competition, increases the power of influential transnational corporations, resulting in social exclusion.

II.3. From Keynesianism to Neoliberalism in the Context of Globalization

Everything went well for the welfare state during the Golden Age of Capitalism (1945-1973), corporate profits were high, inflation and unemployment rates were relatively low and there was a high level of prosperity in both the social and economic dimensions. Notwithstanding, the fundamental changes of the period of 1970s gave rise to a global economic and financial recession. The traditional welfare state appeared exhausted. The costs of accelerating demands from below for expanded economic and social rights, imperial wars outside, and declining balance of payments created a crisis for wealth-owning classes. These classes desired a crucial break with the Keynesian compromise about a welfare state and full employment (MacGregor, 2005: 142).
This precarious period built the platform for an alternative way of economic development in the name of neoliberalism, which has emerged as the influential paradigm of today's global development context. This dynamic process (neoliberalisation–neoliberalisms) withdrew state from many activities and promoted "marketisation" of state's activities. This changeover is based on the processes of deregulation of business, liberalization of trade and industry, privatization of public activities and assets, and cutbacks in social welfare programs. The increased competition of the global economy was considered to require adjustment.
Milton Friedman (the Chicago School of Economics), as well as at the level of government, Margaret Thatcher and Ronald Regan were instrumental in promoting this doctrine of reducing government spending, and promoting economic or trade liberalization. In the name

of "Washington Consensus" (Williamson, 1989), the government of United States and predominant financial institutions also caused the alternations behind the shifts in emphasis from the policy of import substitution, state controlled institutions (inflationary finance) to free trade and minimal role of the state. The reforms accelerated the "financialization of world economy and the shrinkage of the economic sovereignty of the state" (Wade, 2008: 30).

III. The Impact of Neoliberal Globalization

Global market apparatuses, alongside their organizations and those agencies setting standards, often constitute and order socio-economic activities that previously were undertaken by the state (Brunsson and Jacobsson, 2000: 21). International institutions in company with a range of financial and market forces have an important impact on national policies such as government spending and fiscal policies, which are progressively constrained by the markets' view (Leys, 2001). As a result of these adjustments, politicians and decision makers have more limited options to affect change and improve the social welfare systems.
The long-term development of public spending structures and social policy in industrialized countries appear to be compatible with the market processes. Radical reforms have been made only in a few countries. This, of course, does not mean that social policy will continue unchanged into the future. The pressures of globalization – in the form of weakened tax base and population ageing – will create new challenges and greater modifications. However, in terms of the competitiveness of economies, the issues are not necessarily that complicated, as similar problems affected almost all industrialized countries.

III.1. The Marketization of Welfare and Society

Market solutions and market ideology are sold to people as being crucial to provide improved and affordable services and have gained traction due to concerns about the affordability of the welfare state and the implementation of neoliberal policy measures that are believed to restore growth and stability by raising savings and improving economic efficiency (Yeldan, 2006). The neoliberal doctrine has resulted in the commodification of social welfare services. Thus, social welfare standards and delivery are now being regulated, legitimized and governed through market mechanisms.
Thus, the pervasiveness of the neoliberal doctrine has become embedded across society, not by the use of political force, but through the internalization of its ideas and thus implanting the values within people's social and personal lives (Brown, 2003). Bourdieu and Wacquant (2001) also believe that the true essence of neoliberal projects is generally either disguised or presented as "reformist".
Recently, some researchers have concerned about irreversible large-scale unemployment. However, such concerns are exaggerated, to say the least. As the production structure changes along with globalization, some jobs disappear, some transform and new ones emerge. Some of the traditional industries had declined in high income countries; their production goes to developing countries, where costs are lower. Globalization, integration and highly competitive market conditions accelerate this structural change. The high political and economic stakes of free trade make and capital mobility make rapid changes possible. Nevertheless, this change does not lead to a decline in employment due to job replacement occurring soon after unemployment. As a conclusion, it can be assumed that unemployment issues in individual countries are primarily due to their own economic policy mistakes.

III.2. The Inherent Consequences of Neoliberalism

The ongoing neoliberal policies are considered to be the main explanation behind the financial disaster of 2008. After approximately three decades of neoliberalism, the average citizen earns less per hour worked worldwide (Bonner and Wiggin, 2011: 203). Incomes for the bottom 90 percent fell by 9 percent, while incomes of the top 1 percent increased by 101 percent, and those of the top 0.1 percent rose 227 percent (McNally, 2009: 60). The way citizens have voted in the recent elections in Europe is a clear cut signal that issues related to people's welfare cannot be ignored for a long time.

The narrative, that neoliberalism will lead to high economic growth rates and dramatic improvements in the living conditions of people have been proven to be wrong (Singh and Haryana, 2013). It is exaggerating inequalities (Roy, 2004: 9), restoring economic elites to power (Harvey, 2005), and treating the relationship between government and freedom, because neoliberalism as an economic and political ideology is more attentive towards "libertarianism" than "liberalism". The former shares general agreement with main idea of liberalism of "individual liberty but strictly opposed to other liberal values such as equality, solidarity, and social responsibility" (Steger and Roy, 2010:17). Viewed from the theoretical level, what could be more pleasing that an individual is free and has liberty to do according to his capabilities? But the question remains: where are the chances of showing capabilities?

Democracy "is under attack worldwide, including the leading industrial countries, at least, democracy in a meaningful sense of the term, involving opportunities for people to manage their own collective and individual affairs" (Chomsky, 1999: 92). The gap between what people want (policy) and what state democratic governments do (politics) is widening. According to Roy (2004: 9), free elections, a free press, and an independent judiciary means little when the free market has annihilated them.

The neoliberal doctrine has created new areas of commodification that tie into circuits of value-appropriation aspects of life (private social relations) that had remained outside the power of capital accumulation (Huws, 2015: 42). Neoliberal responsibilization entails elimination of social responsibility; and there are no social forces, no common purpose, struggles or responsibility (Feher, 2009: 42).

IV. The Role of the State

The main idea of globalization is that these issues cannot be solved at the level of nation-states, and that's why we need a mechanism at the global level. National states have been weakened and have been losing their regulatory capacity over traditional policy areas and economic forces. In many states, authority has shifted from state to international institutions and organizations. The redistributive policies of national governments are threatened by the increased globalization, and this mean that they might lose their legitimacy. On the other hand, according to Dicken (2003, 173-174), the nation-state has remained the most significant player in the economy, and this is not changing in the future. The concept of a nation-state has survived as an influential cornerstone of the word market.

Neoliberalism focused on rollback of welfare, disappearance of stable jobs, absence of affordable housing, exponential rise of personal debt, breaking the power of organized labor, precarization of labor markets, financialization of the economy, and exponential expansion of debt (Oudenampsen and Sullivan, 2004). This problem raises some questions of what is the role of the state? In this context, Mahmud (2015: 710) argues that nation-states are only determinate locations within a system of global economics and geopolitics. "Public welfare is replaced by self-care, and working classes are obliged to fund their private welfare through private debt, while calibrating their conduct with demands of a precarious labor market."

Harvey (2005) argues that the role of the state is merely to create, maintain and preserve an institutional framework appropriate to these practices and ideas. Nonetheless, paradoxically, rather than requiring a weak state, the neoliberal ideology needs a strong state primarily to require, maintain and operate the market within society (Harvey, 2005). McCowan (2009: 172) also believes that "neoliberalism requires a strong state that can ensure the primacy of private property, preserve the dominance of markets over social control, and thus limit the operation of democratic power.

The effectively centralizing state – or its manifestation as a nation-state – has not become irrelevant or insignificant. Albeit, its role has changed excessively. The neoliberal state sees people as "personalized enterprises in permanent competition with each other" (Cerny, 2015), rather than the "social animals" of classical political thought. It has become a debt state, leading to the financialization of society itself, replacing decommodifying welfare with "the democratization of finance" through "re-regulating" the financial system through "ostensible deregulation" and crisis, indebting the poorer classes rather than redistributing. In other words, the state has become a globalizing "competition state," promoting its own disaggregation (Slaughter, 2004).

Along these lines, the globalization does not lead to the absolute elimination of state governments in a political sense. According to Hirst "we still have a world of states. The change is that we now have many other agencies too" (Olssen, 2004: 240). On the other hand, through globalization in social domains, other agents have influence on power relations, which can be seen as a threat to democracy and welfare because this can provide opportunities for the exploitative dominance of transnational companies (Mohammadi, et al., 2014).

Hyperglobalists believe the borders of nation-states have lost their significance. As a result globalization, cultures and consumption habits are harmonized, and time and place has become less relevant. According to neoliberalism, true globalization would guarantee the wellbeing of people (Dicken 2003: 5-8). Anyway, Dicken believes that "hyperglobalization" is not feasible. Thus, globalization is not a straightforward process of economic integration, but a multilateral process where disproportionate attention has been paid to the financialization of the nation's statehood.

The significance of regionalization has become more and more prominent. However, globalization and regionalization are supportive forces, rather than opposed to each other. Some of the regions would not be attracted to the periphery. Countries have become "too big to do the small things, and too small to do the big things".

V. The Globalization of Europe

The world has become an integrated supranational market. Europe adapts to globalization using technological innovation, and the data (Figure 1.) shows that prosperity has increased drastically since 2007 (Evo News, 2016). On the one hand, globalization has aggravated difficult-to-manage problems such as financial instability, economic inequalities and environmental burdens. European countries now realize that although new jobs have been created, most of them are low paid, and many jobs are temporary or part-time. Europe also has to deal with the same consequences other areas of the world face: changes in the patterns of international labor migration and domestic labor supply lead to high wage costs.

In such a competitive situation, it has become increasingly difficult for social decision makers to agree the international terms and conditions of employees. The most likely outcome of increasing neoliberal globalization and widespread post-industrialism will be the convergence of welfare models presented by Esping-Andersen, and the welfare state as an institution designed to ensure the decommodification of labor will not disappear. The models of market-oriented social programs of Anglo-Saxon countries and the characteristics of the German

corporatist model will be adopted. It is also possible that the Nordic model will be restored to a more significant source of well-being in accordance with the model of Central Europe. This can happen without major contradictions to existing European development programs and the Globalization of Europe. The welfare state is likely to change its essential characteristics and harmonize its social policies and structures in Europe.

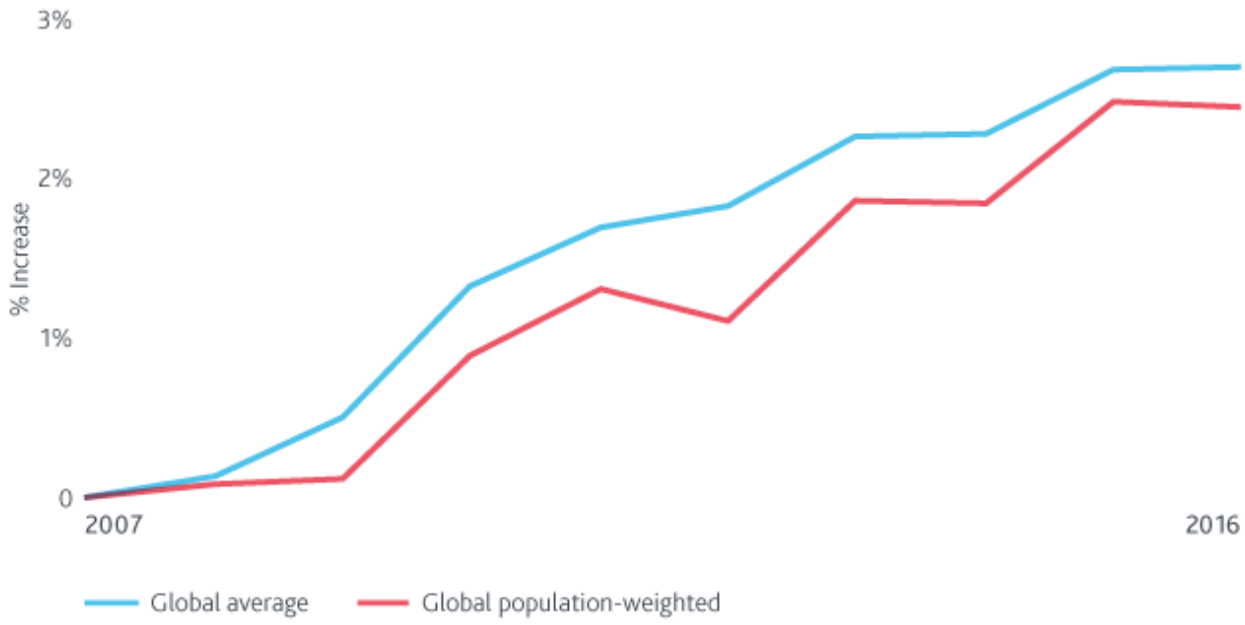

Figure 1.: Change in global prosperity since 2007; Source: Legatum Institute Foundation (2016)

Globalization has significantly influenced how social policies are understood and analyzed. A globalized economy sets welfare regimes in competition with each other. One relevant question for the future is what kind of social policy strengthens competitiveness and social solidarity. The process of globalization brings new elements into the national decision-making structures: international organizations such as the IMF, the World Bank, the WTO and the UN agencies, the WHO and the ILO shape the current social policy context of various countries. Non-governmental organizations (NGOs) seek to involve in the process of decision-making. By dissipating the sovereignty of the state, globalization gives rise to a global debate on the most efficient social policy practices. One example is the differences between the World Bank and the ILO on the pension policies of post-communist countries. Globalization also creates a global private market in social services provision. Increased free trade has opened the opportunity for U.S. and European private providers, social welfare agencies of education, health and hospital services, as well as for social welfare agencies and social insurance companies who benefit from international middle-class markets in the provision of private social services (Deacon et al., 2003: 14).

Despite all the publicity, the credibility of criticism of globalization has not increased in recent years. According to the mainstream research view, the global internationalization has not led to the alleged disadvantages, and does not cause the collapse of welfare states. Anthony Giddens (2000) also sees opportunities, rather than obstacles in globalization: he

argues that trade liberalization benefits economies, facilitates free capital movements and direct investment, and increases the efficiency of utilization of production.
Increased economic transparency – in a globalized context – might not result in rising unemployment, economic stagnation or the destruction of the national welfare state. As a consequence of the opening-up of economies and accelerated technological change, the benefits of prosperity will lead to the creation of a renewed welfare system. Compared to the 1980s, the activities of large companies and most of the markets have changed from national to global scales, trade barriers have been dismantled, capital movements have been liberalized, and state-owned companies have been privatized. According to the proponents of neoliberal globalization, the integration into the global economy may increase rather than reduce the need for social protection and social spending – the financial security provided by the welfare state is needed more than before in order to defend ourselves against economic risks. Especially in the small OECD-countries, social security funds spending have continued to grow, and the public sector has played a leading role in the provision of public goods.
European welfare states have faced a new and more competitive environment through globalization and integration. This development has been seen as a threat to the existing large-scale, tax-funded welfare security systems. Evidences clearly indicate that the welfare state has not been diminished. Although, the potential for collecting taxes to finance social services now appears more limited than before. The tax evasion associated with globalization may prove to be problematic for welfare systems. Following the mobilization of skilled workers, the emigration of taxpayers and the introduction of the presence of a partially separate treatment of different taxable income items, instability has become increasingly common worldwide. Of course, "the economic power of the emigrants determines the overall effect on the size of the welfare state" (Boerner and Uebelmesser, 2005).

VI. The asymmetric process of economic globalization

The abolition of barriers became a major step for Bretton Woods Institutions. The dismantling of trade barriers and the promotion of free trade is a major part of globalization, especially its economic aspect. In general, the free movement of goods and industrial products has significantly underpinned the free movement of people and political choices.
When talking about globalization, we can mention the quantitative changes that are related to internationalization, the phenomenal growth of economic activity and the regional spread. Secondly, there are qualitative changes that are related to the nature of globalization processes, how the economy is integrated at the regional level into a single global network. Although, speculations and other aspects attached to international capital flows are not always linked and related to the real economy, and are moving more rapidly. This phenomenon can be considered – at the same time –both as a spontaneous cause of change, and as a consequence of the global spatial dimensions of economic development.
Globalization is in this way a completely asymmetric process (Beukema and Carrillo, 2004). The demographic deficit and the impact of trade liberalization on the economy and social development of a country can be enormous, but mutual influence is often absent. The problem of globalization is not the internationalization of economy, but the lack of globalization in other areas, such as the lack of global governance and the inability to rectify the emerging threats.
However, economic prosperity cannot be achieved without globalization, which is also reflected in the policy of the Bretton Woods Institutions: according to their perception, all states are formally equal, and they participate in globalization in terms is for their own interest. Opening up the market for fair competition should also guarantee economic stability. However, capitalist development means that all countries depend on each other, as each state

achieves a different level of capability of producing the necessary raw materials and industrial products, the degree and form of dependence might vary. Acquiring full and complete national sovereignty would be impossible on such a large scale.
The Bretton Woods Institutes, by controlling international capital flows, have been able to maintain the status quo and the process of globalization. According to the neo-Marxist theory, the relationship between developed and industrialized country patterns has given basis for long-lasting colonial structures of the development of globalization. Economic centers have destabilized the original economic systems of developing countries, and replaced them with new types of economic networks.

VII. The need for welfare support

This growth in international trade and direct investment activities makes the national economy vulnerable to different types of structural changes in the international operating environment (Rodrik, 1997). The liberalization of international trade and the tightening competition in the commodity-markets lead to a significant increase in the price-elasticities of trade. The context of globalization narrows the scope and the institutional setting of national wage determination, while at the same time generates real income.
The issues of globalization highlight the role of the public sector and social security as leading actors in national economies. According to the empirical study by Rodrik (1997: 49-67), open economies have developed larger public sectors and grow faster than closed economies. Open economies need a comprehensive public sector to countervail economic risks associated with trade and investment. A completely open economy runs the risk of becoming overly dependent, which may also increase the support of collective insurance schemes. In this respect, "globalization does not lead to welfare state convergence, but to divergence, interwoven with national-level dynamics" (Geyer, 2007).
Economic transparency is often directly linked to the labor market. Agell (1999) is concerned about the fact that in open economies adopted a more centralized market economy than closed economies. This observation can be explained by considering the fact that centralization creates greater transparency of financial risks. While the challenges posed by globalization are similar for most European countries, the responses to globalization are varied. On the other hand, these challenges could be solved at the national level. Thus, in the age of globalization, the future increasingly relies on purely national and local solutions. The often-expressed concerns about the Europe's current model of a welfare state might be vulnerable and unsustainable is inadequate.

VIII. Results

At the national level, the processes of globalization have exceedingly changed how states operate and finance their welfare programs. As a consequence of economic liberalization and the clash between national and supranational interests, these changes directly led to the dismantling of the welfare state, the instrumentalization of human existence, and the restructuring of state sectors. In point of fact, the promotion of deregulation advocated a disparate regulation, which assures the disembedding of markets from social and national control.
Thus, neoliberalism is more than an economic doctrine; it also frames public discourse as well as the resulting economic, political and social options for society. The emphasis on individual responsibility demoralizes, unnerves and confuses collective denouements that advocate solidarity, equality and social justice (Gill, 2012). In particular within social welfare, the negative impacts can be seen in the "form of increasingly restricted welfare benefits and

services, as well as professional ambivalence towards service users who may be viewed either as customers or scroungers" (Grover & Piggott, 2005; Spolander, Engelbrecht and Sansfaçon, 2015).

Wolfgang Merkel (2014) believes that the more recent financial capitalism of neoliberalism increases inequalities in income and political participation, and restrains the power and space of states. Since the financial crisis of 2008 and the subsequent Euro crisis, theoretical and empirical analyses are showing an increasing number of contradictions and incompatibilities between neoliberalism, welfare and democracy. The turn towards deregulation and globalization, and the rise of market financialization has contributed to these changes fundamentally. "The crisis of capitalism threatens to turn into a crisis of democracy" (Merkel, 2014).

In 2010, economic inequality reached levels that characterized capitalism before World War One (Piketty, 2014). Economic inequality translates into socioeconomic and then expeditiously into political inequality. Election participation is declining in Western Europe and to an even greater degree in Eastern Europe. Social inequality in political participation leads to what Manin (1997: 22) called the "democracy of spectators", and can be understood as ideal type of an elitist democracy.

States gave up their authoritative role and degenerated to being nothing more than a policy taker, permanently assessed by international institutions. Neoliberalism survived the self-inflicted economic crisis (Crouch, 2011), which highlighted the objective state of helplessness and subjective lack of willingness of democratic governments (Merkel, 2014).

IX. Conclusions

The relationship between globalization and welfare state is a heated, problematic and highly debated topic on the development literature. Analyzing the processes of globalization and the essence of the neoliberal doctrine is one of the most complex challenges of the contemporary political science. On the other hand, understanding these issues is necessary for reducing the challenges of establishing a holistic welfare system based on universal coverage, the rule of law, citizen participation, and democratic polity.

Globalization is perceived simultaneously a threat and an opportunity – however, it does not represent an undesirable danger to the welfare state, although a longer period of time-lapse may result in increased tax competition.

The neoliberal character rests on the credo: "there is no alternative." Supporters defend neoliberal policies with the main argument; there is no alternative to deregulation, free trade, individual entrepreneurship, and competition. Transnational interests continuously engross the social sphere. Instead most of the evidence indicates that neoliberalism's approach stalled economic growth, significantly slowed job creation, deepened poverty, increased inequality and cut back the welfare state.

European tax harmonization could prevent a race to the bottom, facilitate national programs to deliver context-specific solutions, and stabilize the public sector. Nevertheless, radical changes will not come from the side of the governments, which are presently more answerable to the market forces, but from the side of the citizens.

Economic globalization involves the integration of emerging economies into the world economy, where Bretton Woods Institutions play a significant role. Moreover, opening up an emerging economy as an overwhelmingly profitable economy means that national governments will lose their legitimacy to the global integration policy represented by the Bretton Woods Institutes. Economic globalization has restated the logic of classical economics; in order to succeed, every country should specialize in achieving a comparative advantage in the market.

References

Agell, J.: On the benefits from rigid labour markets: Norms, market failures, and social insurance. The Economic Journal. 1999. Vol. 109. No. 453. pp. 143-164.

Beukema, L. - Carrillo, J.: Globalism/Localism at Work. Elsevier. London, 2004.

Boerner, K. - Uebelmesser, S.: Migration and the Welfare State: The Economic Power of the Non-Voter. CESifo. Munich, 2005.

Bonner, W. - Wiggin, A.: The New Empire of Debt: The Rise and Fall of the Epic Financial Bubble. Wiley. Hoboken, NJ, 2011.

Bourdieu, P. - Wacquant, L.: New liberal speak: Notes on the new planetary vulgate. Radical Philosophy. 2001. Vol. 105. pp. 2-5.

Brown, W.: Neo-liberalism and the end of liberal democracy. Theory and Event. 2003. Vol. 7. No. 1. pp. 1-29.

Brunsson, N. - Jacobsson, B.: The Contemporary Expansion of Standardization. In: Brunsson, N. - Jacobsson, B. (eds.): A World of Standards. Oxford University Press. New York, 2000. pp. 1–17.

Cerny, P. G.: Antinomies of Globalization. The British International Studies Association. Aberystwyth, 2015.

Chomsky, N.: Profit over People. Madhyam Books. Delhi, 1999.

Crouch, G. I.: Destination competitiveness: An analysis of determinant attributes. Journal of Travel Research. 2011. Vol. 50. No. 1. pp. 27-45.

Deacon, B. - Ollila, E. - Koivusalo, M. - Stubbs, P.: Global Social Governance. Hakapaino Oy. Helsinki, 2003.

Dicken, P.: Global Shift. Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century. Sage Publications. London, 2003.

Evo News: The most prosperous nations in the world. What makes a country great for its citizens. 2016.
https://evonews.com/world-news/2016/nov/15/the-most-prosperous-nations-in-the-world-what-makes-a-country-great-for-its-citizens [accessed: 2017.03.19]

Feher, M.: Self-Appreciation; or, the Aspirations of Human Capital. Public Culture. 2009. Vol. 21. No. 1. pp. 21-41.

Geyer, R.: Globalisation and the (Non-) defence of the welfare state. West European Politics. 1998. Vol. 21. No. 3. pp. 77-102.
Giddens, A.: The Consequences of Modernity. Polity Press. Cambridge, 1990.

Giddens, A.: Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. Routledge. New York, 2000.

Gill, S.: Global Crises and the Crises of Global Leadership. Cambridge University Press. Cambridge, 2012.

Grover, C. - Piggott, L.: Disabled people, the reserve army of labour and welfare reform. Disability and Society. 2005. Vol. 20. No. 7. pp. 707-719.

Harvey, D.: A Brief History of Neoliberalism. Cambridge, Oxford University Press, 2005.

Huws, U.: Labor in the Digital Economy: The Cybertariat Comes of Age. Monthly Review Press. New York, 2015.

Kurecic, P.: Studying of Urban Movements through the Paradigms of Popular Geopolitics and Anti-Geopolitics. Journal of Economic and Social Development. 2016. Vol. 3. No. 2. pp. 29-41.

Legatum Institute Foundation: Global prosperity is at its highest point in the past decade. 2016.
http://www.prosperity.com/feed/global-prosperity-its-highest-point-past-decade [accessed: 2017.04.03.]

Leys, C.: Market-Driven Politics: Neoliberal Democracy and the Public Interest. Verso Books. London, 2001.

MacGregor, S.: The Welfare State and Neoliberalism. In: Saad-Filho, A. - Johnston, D. (eds.): Neoliberalism: A Critical Reader. Pluto Press. London, 2005. pp. 142-148.

Mahmud, T.: Precarious Existence and Capitalism: A Permanent State of Exception. Southwestern University Law Review. 2015. Vol. 44. No. 4. pp. 699-726.

Manin, B.: The Principles of Representative Government. Cambridge University Press. Cambridge, 1997.

McCowan, T.: Rethinking Citizenship Education: a Curriculum for Participatory Democracy. Continuum. New York, 2008.

McNally, D.: From Financial Crisis to World-Slump: Accumulation, Financialisation, and the Global Slowdown. Historical Materialism. 2009. Vol. 17. No. 2. pp. 72-73.

Merkel, W.: Is Capitalism Compatible with Democracy? Wiesbaden: Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft. 2014. Vol. 8 No. 2. pp. 109-128.

Mohammadi, H. - Bagheri Rekhneh, M. R. - Ekradi, E.: Globalization and Neo-liberalism: Challenges and Opportunities of Democratic Education. In: Salleh, M. S. M. - Arshad, S. R. - Ahmad, S. B. (eds.): Proceeding of the 2nd Global Summit on Education 2014. World Conferences. Kajang, 2014. pp. 181-194

Olssen, M.: Neoliberalism, globalization, democracy: Challenges for Education. Globalization, Societies and Education. 2004. Vol. 2. No. 2. pp. 231-275.

Oudenampsen, M - Sullivan, G.: Precarity and N/European identity: An interview with Alex Foti. Mute Magazine. 2004.
http://www.metamute.org/editorial/articles/precarity-and-neuropean-identity-interview-alex-foti-chainworkers [accessed: 2017.03.12.]

Piketty, T.: Capital in the Twenty-First Century. Belknap Press. Cambridge, 2014.

Rodrik, D.: Has Globalization Gone Too Far? Institute for International Economics. Washington, DC., 1997.

Roy, A.: Public Power in the Age of Empire. Frontline. 2004. Vol. 21. No. 21. pp. 4-16.

Saad-Filho, A. - Johnston, D.: Introduction. In: Saad-Filho, A. - Johnston, D.: Neoliberalism – A Critical Reader. Pluto Press. London, 2005. pp. 1-6

Singh, S. - Haryana, R.: Unmasking Neoliberalism: From Welfare Commitments to Market Commitments. Transactions of the Institute of Indian Geographers. 2013. Vol. 35. No. 2. pp. 157-172.

Slaughter, A-M.: A New World Order. Princeton University Press. Princeton, 2004.

Spolander, G. - Engelbrecht L. - Pullen Sansfaçon, A.: Social work and macro-economic neoliberalism: beyond the social justice rhetoric. European Journal of Social Work. 2015. Vol. 19. No. 5. pp. 634-649.

Steger, M. B. - Roy, R. K.: Neoliberalism: A Very Short Introduction. Oxford University Press. Oxford, 2010.

Thorsen, D. E. - Lie, A.: What is Neoliberalism? Department of Political Science, University of Oslo. Oslo, 2007.

von Schnitzler, A.: Neoliberalism. In: Darity, Jr., W. A. (ed.): International Encyclopedia of the Social Sciences (Volume 5). Macmillan. London, 2008. pp. 473-475.

Wade. R. H.: Washington Consensus. In: Darity, Jr., W. A. (ed.): International Encyclopedia of the Social Sciences (Volume 5). Macmillan. London, 2008. pp. 38-40.

Williamson, J.: What Washington Means by Policy Reform. In: Williamson, J. (ed.): Latin American Readjustment: How Much has Happened. Institute for International Economics. Washington, 1989. pp. 7-20.

Yeldan, E.: Neoliberal Global Remedies: From Speculative-Led Growth to IMF-Led Crisis in Turkey. Review of Radical Political Economics. 2006. Vol. 38. No. 2. pp. 193-213.

Nándor Sári, doctoral student

Institution: University of Pécs, Faculty of Humanities, Interdisciplinary Doctoral School

e-mail: sari.nandor@yahoo.com

Tutor: Dr. László Kákai, Professor, University of Pécs, Faculty of Humanities, Interdisciplinary Doctoral School

Reviewer: Dr. Viktor Glied, Assistant Professor, University of Pécs, Faculty of Humanities, Department of Political Science and International Studies

Az integrált szenzomotoros mérésen alapuló Integrált Szenzomotoros Tréning lehetséges hatása a kisgyermekek sikeres iskolai beválására

Sarlós Erzsébet *Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola*

A tanulmány megírása és egyben a kutatásom célja az iskolába lépő gyermekek idegrendszerének komplex szenzomotoros felmérése, majd speciális gyakorlatokkal a sikeres iskolai beváláshoz szükséges tanulási képességek kialakítása annak érdekében, hogy az iskolai beválásuk sikeres legyen. A sikeres iskolai beválás alapvető fontosságú a korai iskolaelhagyás folyamatának mérséklését illetően.

Olyan standardizált mérési anyag elkészítésén dolgozom, mely feltárja a perzisztáló középagyi reflexeket az 5-7 éves gyermekeknél, valamint megállapítja a szerialitás kialakulásának mértékét, az együttmozgások jelenlétét és megmutatja a többcsatornás figyelem állapotát.

Több mint kétszáz 5-7 éves gyermeknél végeztem már el a mérést az egyenként standardizált gyakorlatokkal. Közülük 135 gyermeknek írtam fel terápiát. Kezdetben (2017.szeptember) az ÁMV vizsgálatot használtam mérőeszközként és az egyéni TSMT terápia mozgásanyagát terápiaként.(Lakatos Katalin: Az Állapot és mozgásvizsgálat. HRG. Budapest, 2008.)

A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az ÁMV vizsgálat nem vesz figyelembe számos primitív reflexet, melyek alapvetően meghatározzák a tanulási képességeket. Ezért kezdtem el az Integrált Szenzomotoros Mérés kidolgozását és a hozzá tartozó Integrált Szenzomotoros Tréning mozgásanyagának összeállítását. Mind a mérési anyag, mind a tréning szempontjából figyelembe veszem a hazánkban jelenleg működő szenzomotoros terápiák és mérési anyagok tartalmát.

A jelenlegi kutatási eredményeim, valamint a szakirodalom tanulmányozása alapján elmondható, hogy gyermekek idegrendszeri érettségének foka, különös tekintettel a középagyi csecsemőkori reflexek állapotára az együttmozgások meglétére, a szerialitás és a többcsatornás figyelem színvonalára, meghatározóak a tanuláshoz szükséges képességek, részképességek tekintetében.(Claudine Sherrill: Adapted Physical Activity, Recreation and Sport Crossdisciplinary and Lifespan. The McGraw-Hill Companies.Boston, 1993.)

Célom, hogy reprezentatív mérést végezzek az 5-7 éves korú gyermekek körében, melynek során megállapítható az idegrendszerük érettségének állapota.

A mérés eredményei alapján a megkésett idegrendszeri fejlődést mutató gyermekeknek korrekciós, a többieknek preventív, illetve fejlesztő jellegű mozgásanyagot javaslok, melyet az óvodai testnevelés órák mozgásanyagába lehet integrálni.

A programban részt vevő gyermekeket és a kontrollcsoport tagjait a program végén egyrészt az Integrált Szenzomotoros Méréssel, valamint a Diszlexia Prevenciós Program részét képező mérőeszközzel fogom mérni, eredményeinek elemzését és összehasonlítását fogom elvégezni.

Kulcsszavak: szenzomotoros fejlesztés, tanulási képességek, tanulási zavar, integrált szenzomotoros tréning, korai iskolaelhagyás, sikeres iskolai beválás

I. Bevezetés

Az iskolába lépés valamint az azt követő hónapok élményei, alapvetően meghatározzák a kisgyermekek viszonyát az iskolához, a tanuláshoz.
Az első osztályos tanulók fejlettségi szintje igen eltérő lehet, nemcsak a testi paraméterek, hanem az alkalmazkodóképességük, a kognitív funkciók működési szintje, az idegrendszerük érettsége tekintetében is.
„A képességek fejlődése évekig tartó folyamat, az azonos korú tanulók fejlettségbeli különbsége több évnyi is lehet. Ez azt is jelenti, hogy hatékony és tartós fejlődést több évig tartó, évfolyamokat átívelő fejlesztés eredményeként várhatunk.” (Józsa 2004.)
Van-e lehetőség, elegendő képzett szakember, infrastruktúra, eszközök és módszerek, de leginkább idő, a több évet átívelő fejlesztésre?

Az eltérő fejlettségi szintből adódó hátrány, lemaradás, tanulási, magatartási és beilleszkedési problémák, negatívan befolyásolják a gyermekek tanuláshoz, iskolához való viszonyát, ennek következtében igen gyorsan kialakul a gyerekben az iskolával kapcsolatos negatív attitűd, melyet megváltoztatni nagyon nehéz.

Mire a több évet átívelő fejlesztés gyümölcse megérne, a gyermek a folyamatos sikertelenség eredményeként elfordul az iskola intézményétől, a tanulástól, csökken, majd megszűnik a tudás megszerzése iránti vágya, a kíváncsisága.

Ezért szükséges az iskolai kudarcok „elébe menni”.
A tanulmány a program szükségességét elemzi, kitér a tanulási nehézségekre és felvázol egy lehetséges utat, az Integrált Szenzomotoros Tréninget, mely az iskolai kudarcok megelőzésének egyik összetevője lehet.

II. Irodalmi áttekintés

A tanulmányban négy témára fókuszálok.
Elsőként röviden bemutatom az óvodáskori problémák, az általános iskolai nehézségek, a korai iskolaelhagyás, valamint a fiatalkori munkanélküliség jelenlegi helyzetét, a Mayer J. szerkesztésében megjelent tanulmánykötetre támaszkodva (2016). A korai iskolaelhagyás témáját járja körül az Európai Bizottság feltáró elemzése, melyet szintén felhasználok.

A következő fejezetben a tanulási kudarc lehetséges okait járom körül Carol Stock Kranovitz (2012), Gyarmathy Éva (2004), Virág Irén (2014) és Zsoldos-Sarkadi (1991) munkája alapján.

A sikeres tanuláshoz szükséges pszichikus funkciók ismertetésének tekintetében egyrészt Porkolábné Balogh Katalin (1988) másrészt Gyarmathy Éva (1998), Csépe Valéria (2005) munkáira támaszkodom.

A Magyarországon működő szenzomotoros állapotfelmérések, Rácz Katalin (2015) disszertációját követem. A terápiákat illetően kifejtem annak okát, hogy miért van szükség egy komplex tréningre, a tréning milyen alapelvek mentén épül fel, illetve bemutatom az egyes terápiák legfontosabb elemeit, melyeket az Integrált Szenzomotoros Tréningbe kívánok beépíteni.

Az ÁMV vizsgálat és a TSMT terápia vonatkozásában Lakatos Katalin (2008) és munkáját veszem alapul. A Szenzomototos Integrációs Terápiát illetően Sófalvi Sándor (2015.) munkájára támaszkodom. Sally Goddarrd Blythe munkáját (201) a primitív reflexek integrálásával összefüggésben, valamint az INPP bemutatása kapcsán használom fel. A Delacato (Kulcsár), az SZPT és a Fodorné Dr. Földi Rita labdás módszerrel kapcsolatosan Dr. Király Tibor, Dr. Szakály Zsolt (2011) összefoglaló írását veszem alapul. A Sindelar módszer legfontosabb elemeit Zsoldos Márta (2009) tanulmánya alapján mutatom be. A felsorolt szakirodalmakon kívül felhasználom Claude Sherrill (1993) könyvét.

III. Az integrált szenzomotoros felmérésre épülő Integrált Szenzomotoros Program hatása az 5-7 éves gyermekek tanulási képességeire a korai iskolaelhagyás megakadályozásának tükrében

III.1. A gyermek helye az óvodában és az iskolában – problémák – korai iskolaelhagyás Uniós elvárások, célkitűzések

Az óvodában illetve az általános iskolában, főként annak korai éveiben eltöltött tapasztalatok, benyomások, élmények jelentősen befolyásolják a gyermekek tanuláshoz, iskolához való viszonyát. Ez természetesen nemcsak a kisgyermekkorra, valamint az azt követő iskolai évekre van hatással, hanem kihat a fiatal felnőttkori tanulással kapcsolatos elvárásaira, nézeteire.

Az Európai Unió hangsúlyozza az „egész életen át tartó tanulás fontosságát". Bár az 1995-ben megjelent Fehér Könyvben elsősorban a hangsúly Európa versenyképességének növelésére helyeződik, de teljesen világos, hogy a cél nem választható el a „társadalom egészét célzó, tanulással összefüggő törekvésektől." (Mayer: 2016)

Teljesen világos, hogy az élethossziglan tartó tanulás majdnem lehetetlenné válik abban az esetben, ha a diák idő előtt (ez számos esetben az általános iskola első nyolc évének befejezése előtti időszakot jelenti) elhagyja az iskolát. Abban az esetben, ha a gyermek kudarcként éli meg az iskolai éveket, felnőttként kis eséllyel vonható be a tanulási folyamatba. A végzetség nélküli iskolaelhagyók jelentős terhet rónak a társadalomra szociális és gazdasági szempontból egyaránt.

„A jelenséggel összefüggő egyik legsúlyosabb probléma az, hogy az alacsony iskolai végzettséggel és/vagy szakmával nem rendelkező személyek számára lehetetlenné válik az, hogy beléphessenek a munkaerőpiacra. A modern társadalmakban a munkaerő-piaci jelenlét a társadalmi integráció talán legfontosabb feltétele. Mindazok számára, akik ebből a folyamatból kimaradnak, reális veszéllyé válik a dezintegráció, a marginalizálódás, a pauperizáció." (Mayer: 2016)

Az Európai Unió Tanácsa 2011-bem felhívta a figyelmet arra, hogy a probléma orvoslása érdekében a tagállamok „azonosítsák a korai iskolaelhagyás hátterében álló okokat és dolgozzanak ki specifikus beavatkozásokat, a korai iskolaelhagyás csökkentésére tett intézkedéseket." (Mayer: 2016) Az egyik legfontosabb célként a prevenciót jelöli meg, tehát lehetőleg a probléma kialakulását kell megelőzni.

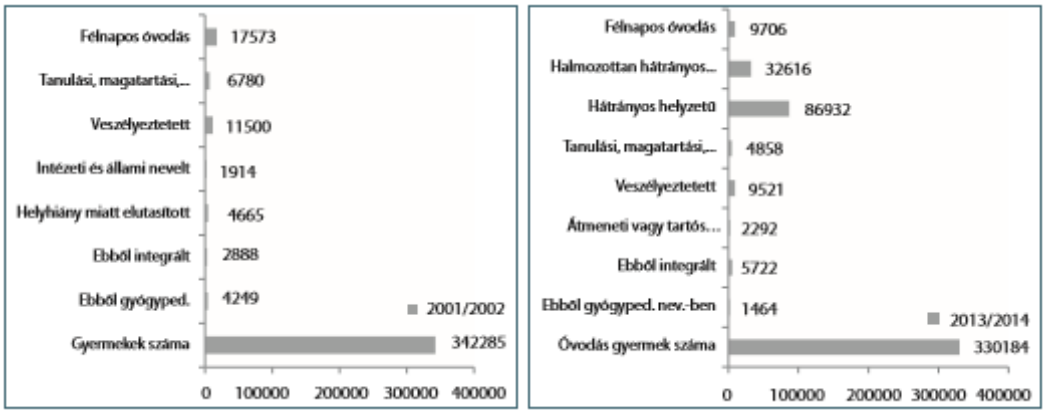
A megelőzést tekintve nagyon fontos az oktató-nevelő munka, valamint a tanulási folyamat egészét felölelő átfogó szemlélet, az egyéni bánásmód és differenciálás, a tanulóközpontú oktató-nevelő munka, az önütemezés, önirányítás, illetve a többcélú oktatáspolitika „kiegyensúlyozott szemlélete". (Mayer: 2016)

III.2. Az óvoda

A szakirodalom és a saját tapasztalataim szerint az iskoláskort megelőző időszaknak, az óvodai nevelésnek kimutatható, pozitív hatása van a gyermekek fejlődésére, a különféle hátrányok, tanulási, beilleszkedési és magatartászavarok csökkentésére. „Az Európai Unióban a kisgyermekkori nevelés fejlesztése kiemelt célként fogalmazódott meg, hogy 2020-ig a négyéves és a tankötelezettség kezdetét jelentő, hároméves életkorú gyermekek legalább 95%-a vegyen részt a kisgyermekkori nevelésben. A koragyermekkori, kisgyermekkori fejlesztést végző intézmények tevékenysége meghatározó a gyermekek további pályafutása szempontjából. Ez az oka annak, hogy a nemzetközi gondolkodás és inspirációk, továbbá a hazai belső szemléleti változások hatására az iskoláskor előtti fejlesztés oktatáspolitikai prioritássá vált hazánkban. 2015-ben hároméves korban minden gyermek számára kötelező lett az óvodai nevelés megkezdése. " (Mayer: 2016**)**

Az óvodai oktató-nevelő munka fontos szerepét bizonyítja az a PISA –elemzés, melyből kitűnik, hogy azok a gyerekek, akik legalább egy évig óvodai nevelésben vettek részt, jobban teljesítenek az iskolában.

Az alábbi táblázatban szereplő adatok alátámasztják az óvodai keretek között zajló minőségi foglalkozások jelentőségét.

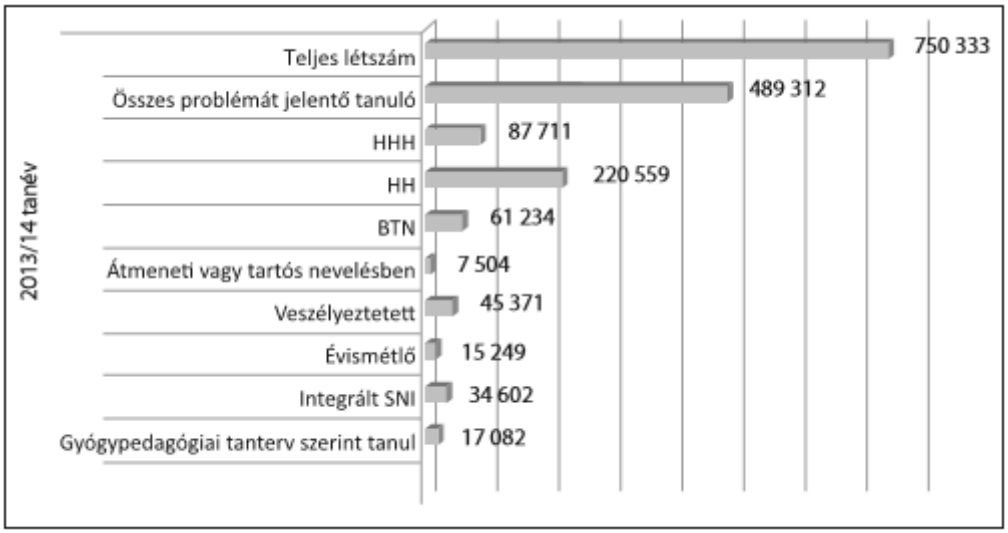
1. ábra: Az óvodások egy évtizedes problématérképe
Forrás: Oktatási évkönyv [2013-2014]

III.3. Az iskola

Az általános iskolai évek alatt az 1. ábrán szereplő gondok száma nő, hiszen ebben az időszakban manifesztálódnak azok a problémák, melyeknek az óvodai időszakban „csak" az előjelei voltak tapasztalhatók. Minden olyan tanulónak, ideértve a sajátos nevelési igényű, beilleszkedési, tanulási vagy magatartászavaros gyerekeket, a hátrányos, vagy halmozottan hátrányos tanulókat, az átmenetileg vagy tartósan gondozásba vett diákokat, a veszélyeztetett gyermekeket, speciális, egyedi, differenciált programra, adaptív nevelésre-oktatásra lenne ahhoz szüksége, hogy az iskolai beválása zökkenőmentes, sikeres legyen.

A problémákkal küzdő tanulók térbeli eloszlása nem egyenletes, tehát vannak intézmények, régiók, ahol a nehézségek koncentrálódnak. Ez szegregációhoz vezet mind az intézmény, mint a diák szempontjából.

A diákok nehézségeinek, problémáinak hátterében számos ok húzódik meg, melyek egyenként is tanulási nehézséget okozhatnak, de általában a problémák összetettek. Minden kezeletlen tanulási nehézség egy lépés a tanulási kudarc felé és számos esetben a tanulási kudarc az egyik oka a korai iskolaelhagyásnak.

2. ábra: Problémát (is) jelent(het)ő tanulók száma az általános iskolában (fő) 2015
Forrás: Oktatási évkönyv EMMI [2015]

III.4. A korai iskolaelhagyás okai, megyénkénti eloszlása hazánkban

A kutatási eredmények a következő okokat említik meg a korai iskolai elhagyást illetően:

a) nagy létszámú iskolák;
b) nem odafigyelő tanárok és tanulói közösség;
c) passzív tanítási módszerek;
d) irreleváns tanterv és tananyag;
e) a tudás nem megfelelő mérése;
f) túlterhelt tanárok;
g) túl magas iskolai követelményszint;
h) a szülők bevonásának a hiánya;
i) túl nagy fegyelem és szigor az iskolán belül." (Kőpatakiné Mészáros Mária: 2016.)

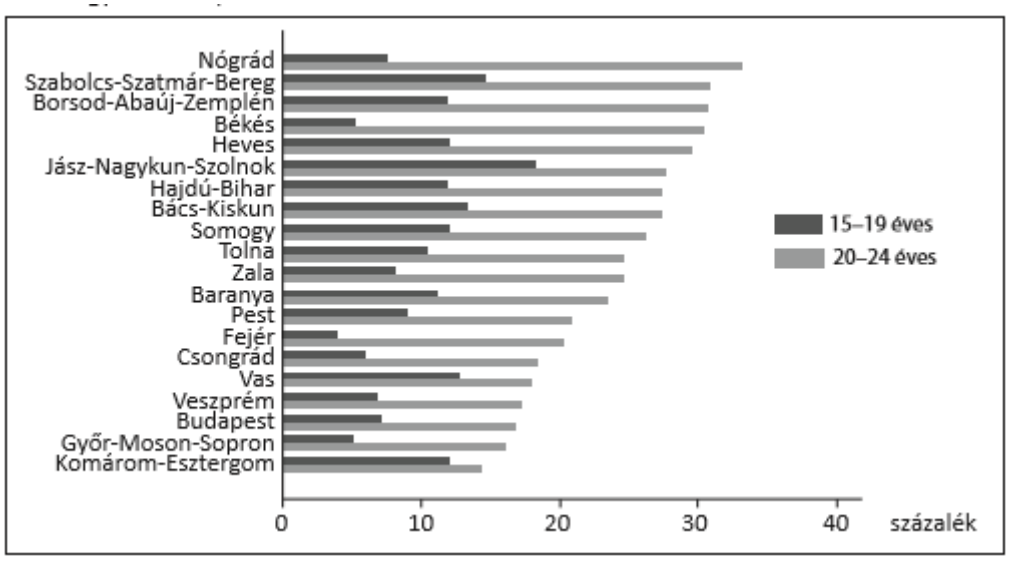
Érdekes módon az elemzések nem tesznek közvetlenül említést az iskolai kudarcokról, a tanulási zavarokról, a tanulási nehézségekről, pedig számos esetben jelen van a gyermekek életében.

Arról a legtöbb tanulmány említést tesz, hogy a „lemorzsolódás megelőzhetővé válna, vagy csak kisebb számban fordulna elő az intézményekben, ha nagy létszámú osztályok helyett lehetőség nyílna kis létszámú tanulócsoportok kialakítására. Azt is fontosnak vélték, hogy sikert jelentene, ha többféle módszertani alternatíva állna a pedagógusok rendelkezésére és támogató tanulási környezetet tudnának biztosítani a rászoruló diákok számára. A tanulók azt is fontosnak tartották megemlíteni, hogy sokszor nem kellőképpen magyarázza el a tanár a feladatot, első hallásra nem értik meg az adott tananyagot, és csak néha részesülnek dicséretben. Ezzel szemben különböző regulázásokat és büntetéseket előszeretettel alkalmaznak velük szemben a pedagógusok. Sablonos, frontális óravezetés mellett a tanulók passzívvá válnak, unatkoznak, ennek következtében nem érdeklődnek a tananyag iránt, noha egyébként maga a tananyag nem lenne unalmas. A tanulók jóval aktívabbak lehetnének a tanórákon, ha az órát tartó pedagógus bevonná őket a munkafolyamatba, megkérdezné a véleményüket az egyes kérdéseknél, és különböző feladatok elvégzésével lehetőségük nyílna a megszólalásra. A tanárnak ismernie kellene az egyes tanulók képességeit, készségeit, és ennek alapján személyre szabott kérdéseket és feladatokat oszthatna ki az osztály tanulói között. A kisebb csoportokban való

tevékenykedtetés a gyengébben teljesítő vagy „szerényebb” képességű tanulók esetében jobban inspirálná a diákokat a jobb eredmények elérésére.” (Kőpatakiné Mészáros Mária: 2016)

Természetesen a fentiek csak abban az esetben megvalósíthatóak, ha a diáknak nem ment még el teljesen a kedve a tanulási folyamatban való részvételtől, az iskolai jelenlétet nem folyamatos kudarcként könyveli el az életében.

A korai iskolaelhagyás okai között jelentős szerepet tölt be a tanuló családjának szociokulturális háttere. A prevenciónál ezt is jelentős mértékben figyelembe szükséges venni, hiszen a szülők bevonása, támogató jelenléte nagyon fontos a gyerek fejlődése szempontjából. Az alábbi két ábra a korai iskolaelhagyók megyénkénti eloszlását mutatja.

3. ábra A nem dolgozók és nem is tanulók százalékaránya a 16–19 és 20–24 évesek körében megyék szerint, 2013
Forrás: A közoktatás indikátorrendszere MTA- KRTK-KTI, [2015]

4 . ábra A korai iskolaelhagyók aránya 2014-ben – régiók szerint
Forrás: A közoktatás indikátorrendszere MTA- KRTK-KTI, [2015]

III.5. A tanulási kudarc

A gyermek megszületésétől kezdve (sőt már az anyaméhben is) az egyéni tanulásnak jelentős szerepe van a képességek fejlődésében. Ahogyan fejlődik a gyermek, az egyéni tanulás egyre összetettebbé, speciálisabbá, bonyolultabbá válik. Az iskolai, sőt, már az óvodai tanulás során

is kialakul egy a gyermekre jellemző sajátos tanulási forma, mely függ az intézményes fejlesztés jellegétől illetve a gyerek pszichikus sajátosságaitól.

Számos probléma adódhat az érzékszervek (látás, hallás, tapintás, egyensúlyérzés) működési zavarainak, éretlenségének következtében.

Az iskolai tanulás középpontjában az emlékezet, a figyelem, a megértés és a gondolkodás összetevőinek fejlesztése áll. A tanulási típusok szerint négy alapmechanizmust különböztetünk meg; szenzoros, a verbális, a motoros és a szociális tanulást.

- A szenzoros vagy észlelési tanulás kapcsán a környezetünkből közvetlenül származó ingereket dolgozzuk fel. Ilyenek a szagok, az ízek, a színek, az alakzatok, a test térbeli helyzete stb. A szenzoros érzékelés az alapja a világban való tájékozódásunknak is.
- A motoros tanulás során mozgásos elemeket sajátítunk el. Ide tartozik a járás, a szemünk mozgatása, a beszéd, az írás, a tánc, az egyes sportági technikák, stb. Hangsúlyozni szükséges, hogy mozgástanulás az szenzoros funkciók nélkül nem lehetséges, így a szenzoros és motoros funkciók az élet során egyszerre vannak jelen. Szemléletes példa az olvasás, amikor a betűk észlelése vizuális úton történik, de a szemmozgató izmok működése nélkül nem valósulhat meg a zökkenőmentes olvasás.
- A verbális tanulás az emberre jellemző tanulási folyamat, mely a nyelvi jelrendszer segítségével történő megismerést jelenti. Ez a tanulási forma magas szinten egyesíti a szenzoros és a motoros tanulási formákat.
- A szociális tanulás az emberi kapcsolatokról szerzett ismeretek és társakkal való folyamatos interakciók révén alakulnak ki és formálódnak. „A szociális tanulás alapja az identifikáció, azaz az érzelmi azonosulás, amikor ráhangolódunk másokra, átéljük mások érzelmi állapotát.” Virág Irén (2014)

Amennyiben a fentiek közül bármely összetevő sérül, úgy a tanulási folyamat nem lesz zökkenőmentes, megjelennek a tanulási nehézségek, tanulási problémák. A problémák okának feltárása nem feltétlenül egyszerű feladat. Hozzáértést, szakértő figyelmet követel. A probléma megoldásának sikeressége így függ a pedagógus hozzáértésétől, de természetesen befolyásolják a tanulók pszichikus tényezői is.

III.5.1. A tanulási nehézségeknek néhány elméleti megközelítése

Carol Stock Kranowizt az észlelési rendellenességekre vezeti vissza a tanulási nehézségeket. Ennek alapján háromféle kategóriát határoz meg:

- szenzoros szabályozás rendellenessége,
- szenzoros felismerés rendellenessége,
- szenzoros alapú mozgásos rendellenesség.

Mivel a tanulás egyik fajtája a szenzoros funkciókon alapul, így a környezeti ingerekre adott adaptív válasz csak abban az az esetben lehetséges, az az ingerek észlelése, felfogása és feldolgozása zavartalan.

A Zsoldos-Sarkadi féle megfogalmazás szerint:

„Tanulási zavarnak, illetve specifikus tanulási zavarnak tekintjük az intelligenciaszint alapján elvárhatónál lényegesen alacsonyabb tanulási teljesítményt, amely neurológiai deficit vagy funkciózavar talaján jön létre, sajátos kognitív tünetegyüttessel. Ezek a részképességzavarok alapvetően nehezítik az iskolai tanulás során az olvasás, írás és/vagy matematika elsajátítását. A teljesítményzavarok gyakran másodlagos neurotizációhoz vezetnek. A tanulási zavar a legkoraibb időszakban alakul ki, és tünetei a felnőttkorban is fellelhetők.” Zsoldos-Sarkadi (1991)
Gyarmathy Éva ( ) a „A tanulási zavarok szindróma a szakirodalomban” c. tanulmányában arról számol be, hogy a gyermek normális fejlődése mellett nehézség jelentkezhet egyes területeken. Ilyenek a beszéd, az olvasás, az írás, a számolás, a társas készségek stb.

A tünetek legtöbbször keverednek, és nem tisztán elkülöníthetőek funkció szerint. Minél súlyosabb az elváltozás, annál több funkciót érinthet.

A tanulási zavarok (tanulási nehézségek, tanulási rendellenességek) pontos meghatározása igen nehéz, mivel a szakirodalomban több, mint 40 féle definíció létezik.
Gyarmathy Éva Kirk és Bateman (1962) meghatározását tekinti minden egyéb definíció alapjának. Eszerint a tanulási zavar „olyan elmaradás, rendellenesség vagy megkésett fejlődés a beszéd, olvasási, írási, számolási folyamatokban vagy más iskolai tantárgyakban, amelyet lehetséges agyi diszfunkció és/vagy emocionális, vagy viselkedési zavar által okozott pszichológiai hátrány eredményez. Nem értelmi fogyatékosság, érzékszervi hiányosság vagy kulturális vagy oktatási tényezők okozzák."

Gyarmathy Éva szerint nagyon fontos megkülönböztetni az értelmi-fogyatékosságot, mint maradandó állapotot, a helyi agykárosodásból, vagy más fiziológiai okból kialakult alacsony intelligenciától, amely megfelelő terápiával fejleszthető. Sem a gyermek élete, sem a fejlesztés szempontjából nem mindegy, hogy értelmi fogyatékos, tanulási zavarral küzdő, vagy másképp tanuló besorolást kap. Azon gyermekek esetében, akik magasabb intelligenciával rendelkeznek, semmiképpen sem szerencsés, ha az értelmi fogyatékosokkal egy csoportba sorolják őket.

Jelen tanulmányban a perceptuális és perceptuo-motoros elméletekre szeretnék kitérni. Több kutató pl. Goddard Blythe, Ayres, megemlíti, hogy a problémák hátterében szenzomotoros éretlenségről van szó, melyek adekvát motoros tevékenységgel javíthatók, illetve megszűntethetők. Ezeken belül számos elképzelés létezik. Kephart és Hallan elmélete szerint a tanulási zavarokért a perceptuo-motoros rendszer elégtelen koordinációja és integrációja a felelős. Ayres és Kane a szemmozgások elégtelenségét, illetve a vizuomotoros integráció zavarát teszi felelőssé. Frostig, Horn, Fernand és Blau perceptuális zavarokra vezetik vissza a problémát, ilyen például az interszenzoros integráció zavara, a szerialitási probléma. Reményi, Rega, Gereben (2008)

III.5.2. A tanulási nehézségek megjelenési formái

A tanulási nehézségek megjelenésének számos formája ismert. Általában az érintett gyerekek lassabban tanulják meg az egyszerű, hétköznapi tevékenységeket (pl. cipőfűző bekötése), mint a társaik. Ám ha megtanulják az adott feladatot, ugyan olyan könnyen képesek előhívni, mint a társaik. Gyakran már az óvodai évek alatt megjelennek azok a jelek, melyek prognosztizálják a tanulási nehézségeket.

A valódi probléma azonban az iskolai évek alatt jelentkezik, amikor a gyereknek adott idő áll a rendelkezésére egy-egy tanulási folyamathoz, illetve folyamatosan értékelik a haladást, a tudását. Mivel a nehézséggel küzdő tanulóknak gondjuk a lehet a beszédészlelés, beszédértés területén, így a hallott szöveget nehezebben értik meg, mint a társaik. Lassabban reagálnak az

utasításokra, nem pontosan hajtják végre a feladatokat. A finommotorikus funkciók elégtelensége, illetve bizonyos primitív reflexek jelenléte akadályozza a normális ceruzafogást, a rendezett íráskép kivitelezését. Olvasási nehézséget okozhat többek között a vesztibuláris szerv éretlensége, vagy a szerialitás kialakulásának hiánya. A tanulási nehézségek gyakran sodorják a gyereket peremhelyzetbe. mely beilleszkedési nehézséghez vezet.

Az idegrendszeri éretlenség egyik sajátos megnyilvánulása a diszkomfort érzés, mely egyes gyerekeknél a „rossz" viselkedésben nyilvánul meg.

A tanulási nehézségeknek számos tünete jelentkezhet. Porkolábné Balogh Katalin az alábbiak szerint osztályozza őket:

- **Viselkedés, aktivitás terén jelentkező zavarok**: képtelenek nyugton maradni, hiperaktívak, impulzívak, belekiabálnak az órába, hintáznak a széken, nyughatatlanok, fejletlen a mozgáskoordinációjuk, „rosszul" esnek el, leeszik magukat, maszatosak, kiejtik kezükből a tárgyakat, néha szoronganak, passzívak, közönyösnek tűnik a viselkedésük, nehezen kapcsolnak, vagy váltanak át egyik feladatról a másikra
- **Figyelemzavarok:** figyelmük könnyen elterelhető, hullámzó a figyelem aktivitása, nehezen tudnak szelektálni, nem tudják megkülönböztetni a fontosan a lényegtelentől, gyakori, hogy a figyelme „megtapad", időnként „elbambul" a gyerek
- **A percepció zavarai:** gastalt látás (részt lát az egész helyett), alak-háttér észlelési problémák, problémák a formák elhelyezésével két és három dimenzióban, irányok és konstanciák percipiálásának nehézségei, különböző modalitású ingerek esetén viszonyítási, átfordítási nehézségek
- **A mozgáskoordináció, a finommozgás zavarai:** a nagymozgások zavarai mellett jelen vannak a finommotorikus problémák, szaggatott, görcsös írás, vagy „kiesik a kezéből a ceruza",
- **Téri orientációs zavarok:** problémák a testsémával, lateralizációs gondok, nincs helyes testképe, jobb-baloldal tévesztése, bizonytalan a téri összefüggéseket illetően, szerialitási problémák, betűfelcserélések, kihagyások, gondok a hosszabb szavak írásával, olvasásával,
- **A nyelvi működés zavarai:** problémák a beszédészlelés, szimbólumképzés, szó- és jelentésasszociáció, artikuláció, beszéd és nyelvi integráció, területén, gyenge beszédartikuláció, szegényes szókincs, nehezen találja meg a megfelelő szavakat, beszédszövése széttagolt, akadozott, a szóbeli kommunikáció és a kérdésekre adott válaszok sokszor rövidek, és gyakran hasonlítanak a kisebb gyerekektől elvárt válaszokra, fejletlen lehet a nyelvtani szerkezetek használata, a nyelvi fejletlenség gyakran a szöveg megértését is nehezíti, s emiatt nem tudnak a problémákkal megbirkózni, ennek következtében nem egyszer hozzá sem fognak a feladathoz, eleve lemondanak a siker lehetőségéről
- **Szekunder módon kialakuló tünetek:** A hosszútávon fennálló tanulási zavar hátrányosan befolyásolja a gyermek önértékelését, önmagukhoz és társaikhoz fűződő viszonyát. Így ezeknél a tanulóknál különböző tünetek jelentkezhetnek. Ilyenek a szorongás, a kudarckerülés, a szeparáció, az agresszió, a gátlásos viselkedés, a figyelemfelkeltő viselkedés, az antiszociális cselekedetek, stb.
- **Az emlékezés zavarai:** nehezen tartják meg a gondolataikat, ezért sokszor belezavarodnak a mondandóikba, az olvasott szövegre gyakran nem emlékeznek, mert

az energiájuk java része az olvasás kivitelezésére fordítódik és nem a tartalom megértésére.

- A **gondolkodás problémái:** Gondok adódhatnak a megismerést illetően, hiszen e folyamat során, a tárgyak, jelenségek szemléletes, feltűnő jegyeit, tulajdonságait a közvetlen tapasztalat során szerzett információk alapján, konkrét gondolkodási műveletek segítségével építjük be a gondolkodási struktúránkba. Így ennek következtében fokozatosan alakul ki az általánosítás, megkülönböztetés, következtetés, ítéletalkotás képessége, az egyszerű törvényszerűségek felismerése stb.

Gyarmathy Éva a specifikus tanulási zavarokat az egyes fejlődési szakaszokhoz köti. Három jól elkülöníthető szakaszt különböztet meg, melyeket az alábbi táblázatban foglalja össze.

1. Kisgyermekkor	2. Iskolai időszak	3. Fiatal- és felnőttkor
Szenzo-motoros képességek	Nyelvi képességek, iskolai készségek	Tanulás- és tanításmódszertan, szorongásoldás
Testséma, térorientáció, egyensúlyérzék, nagymozgások, finommozgások, észlelés, szérialitás	Fonológiai képességek, vizuális képességek, szókincs, számolási készség, helyesírás, olvasás,	Gondolattérkép módszer, vizualizáció, drámapedagógiai módszerek, saját élményre épülő tanítás

5. ábra Különböző életkorokban eltérő a tanulási zavarok azonosításának és fejlesztésének területe
Forrás: Mi a specifikus tanulási zavar? Tan-Műhely 118-124.o.Gyarmathy Éva [2004]

Az első szakasz a 3-6 (+/-2) éves életkor, amikor a szenzomotoros képességek alakulása határozza meg a tünetek kialakulását. Erre az időszakra tehető a szenzomotoros képességek szenzitív időszaka, tehát ezek a képességek az óvodáskorban fejleszthetők a leginkább. Nagyon fontos lenne, hogy ekkor történjen meg a probléma beazonosítása, és szükség szerint ebben az időszakban történjen meg a szenzomotoros fejlesztés.

„A második szakasz 7-8 éves kortól 12-13 éves korig tart. Ebben az időszakban a hangsúly a nyelvi képességek és az iskolai készségek fejlődésére kerül át.

A harmadik szakasz a fiatal- és felnőttkor, amikor a legnagyobb nehézséget a tanuláshoz, olvasáshoz, íráshoz és/vagy számoláshoz kapcsolódó szorongás okozza.” (Gyarmathy Éva:1998)

III.6. A sikeres tanuláshoz szükséges pszichikus funkciók

A sikeres tanulásnak számos összetevője van. Mivel a motoros képességek, készségek meghatározó szerepet játszanak a percepció fejlődésében és ez utóbbi előfeltétele a fogalmi gondolkodás kialakulásának, így első lépésként a motoros és percepciós készségeket, képességeket kell fejleszteni. (Porkolábné Balogh Katalin: 1998)

A perceptuális és perceptuo-motoros fejlődés legintenzívebb szakasza az iskolás kort megelőző időszakra, azaz a 3-6 éves korra esik. Így lehetőleg ebben az életkorban kell megtörténnie a fejlesztésnek, mert ez az időszak a szenzitív periódus.

Természetesen ez az életkor behatárolja, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel történhet meg a fejlesztés. Porkolábné Balogh Katalin felhívja a figyelmet arra, „hogy teljesítményközpontúság helyett a környezet pontos észlelésére és minél gazdagabb motoros megtapasztalására kell lehetőséget teremteni. Ez közvetlenül azoknak a perceptuális és perceptuo-motoros funkcióknak a begyakorlását kívánja meg – és ezáltal fejleszti is azokat – amelyek, az iskolai tanulási képességeket megalapozzák." (Porkolábné Balogh Katalin: 1988.)

A pszichikus fejlődés szakaszai és jellemzői a következőképpen alakulnak Porkolábné Balog Katalin osztályozása szerint.

- Hároméves kor előtt – szenzomotoros intelligencia időszaka – a motoros funkciók és az észlelési funkciók egymással összekötve, párhuzamosan fejlődnek. A fejlődési szakasz végére a két funkció egymástól elválik.
- Három-hatéves kor - a vizualitás veszi át a vezető szerepet. A látási funkciókat is megkülönböztetjük aszerint, hogy alaklátásról, tér- és formaészlelésről vagy színfelfogásról van szó.
  - Alaklátás: 3 év- globális látásmód, 3-4 év – vizuális megkülönböztetés, de rajzban egyforma alakzat, 4-5 év-átmenet az alaklátásban, 6-7 év strukturált egész felfogása, rész egész felismerése
  - Formaészlelés: 3-4 éves korban csak egy kritérium-dimenzió mentén, két elem összehasonlítása sikeres, majd később pontosabbá válik a felismerés és egyre több dimenzióra kiterjed, 6-7 éves korban egyre több tárgyat tud csoportosítani különböző kritériumok szerint (forma, szín, nagyság stb.)
  - Színfelismerés: A szín, mint absztrakció jelenik meg, már 3 éves korban is képes a gyerek megnevezni a színeket tanulási folyamat révén.
- A mozgásfejlődés és a testséma kialakulása alapvetően meghatározza a térészlelést, a térirányok leképeződését.
- A testséma a környezet és a szervezet között fennálló relációk leképezése, ismerete, integrálódása, összerendeződése, mely az érzékszervek által tapasztalt ingerek leképezésének eredményeképpen jön létre. A testfelszínről egy időben nyerünk vizuális, taktilis és vesztibuláris információkat, melyek a test saját magához, a környezethez való viszonyát tükrözi. Ez a folyamat az egyedfejlődés során 4-10 éves kor között megy végbe. 4 éves korban a gyerekek meg tudják mutatni a főbb testrészeiket, 6-7 éves korukban szinte minden testrészt be tudnak azonosítani, 9-10 évesen még az ujjaikat is meg tudják nevezni. „Hosszú tanulási folyamat eredményeként a gyermek számára vizuálisan és kinesztétikusan tudatossá válik, hogyan tölti be a teret saját testével, s tapasztalja annak határait. Ez a tudatosság képezi alapját a testen kívüli világ érzékelésének a tárgyak különböző téri irányokba való elhelyezésével kapcsolatos megkülönböztetéseknek." (Porkolábné Balogh Katalin: 1988.) A saját test szimmetriájának felismerése teszi lehetővé a jobb-bal irányok megkülönböztetését. Először a kezeit tudja beazonosítani, majd ezek után válik lehetővé a szimmetrikus testrészek megkülönböztetése. 6 éves kortól várható a keresztirányú asszociációk kialakulása. A testészlelés, testséma megléte szintén alapvetően meghatározóak az olvasástanulásban. Szintén a testséma az alapja az énkép alakulásának, az éntudat kifejlődésének.

III.7. Szenzomotoros vizsgálatok és terápiák hazánkban

A szenzomotoros vizsgálatok kiemelt fontosságúak a sikeres tanuláshoz szükséges pszichikus funkciók fejlettségi szintjének megállapításához. Ugyanis a gyermek idegrendszerének fejlődése szempontjából elsőként a szenzoros, motoros funkciókat-készségeket érdemes fejleszteni. A mozgás által közvetített ingerek hozzájárulnak az idegrendszer hierarchikus fejlődéséhez.

A születés után a baba túlélése szempontjából óriási jelentőségűek a primitív reflexek. Ezek automatikus mozgássorok, melyek azonnali választ adnak a megváltozott környezeti hatásokra, illetve a baba belső szükségleteire. Az agykéreg közreműködése nélkül jönnek létre, sztereotip mozgások, melyeket az agytörzs irányít. A primitív reflexek élettartama rövid idejű. Miután az újszülöttnek „már nincs szüksége" rájuk a túléléshez, „az agy magasabb rendű központjának gátlása, ellenőrzése alá kell kerülniük." (Sally Goddarrd Blythe: 2015)

Abban az esetben, ha a primitív reflexek egy éves kor után (némelyikük előbb, mások később) nem kerülnek gátlás alá, vagy nem integrálódnak, idegrendszeri éretlenségről, vagy strukturális gyengeségről van szó. A hosszasan fennálló csecsemőkori reflexek megnehezítik, megakadályozzák az egyedfejlődés során soron következő reflexek kialakulását, illetve gyakran gátolják a vesztibuláris szerv érésének folyamatát. Ennek következtében problémák adódnak a testtartási reflexeket, a szemmozgást, a beszédet illetően. A rendellenes reflexaktivitás nemcsak a nagy és finommozgások koordinációját befolyásolja negatívan, hanem a bejövő ingerek érzékelést és feldolgozását is. Ez hatással van a kognitív funkciók működésére, így a tanuláshoz szükséges alapvető készségek és képességek alakulására is. Így fordulhat elő, hogy annak a gyermeknek, akinek az értelmi képességei megfelelőek tanulási nehézségei lesznek.

Az ember egyedfejlődése során megvan a primitív reflexek megjelenésének, aktív korszakának, gátlás alá kerülésének, integrálódásának az élettani sorrendje. A perzisztáló reflexek leépítésének, integrálásának tekintetében célszerű ezt a sorrendet figyelembe venni.

Hazánkban a mozgásvizsgálat a diagnosztika kiegészítő része. Az elmúlt 20-25 évben jó pár állapotfelmérő módszer vált ismertté.

III.7.1. A szenzomotoros vizsgálatok

A Lakatos Katalin nevéhez fűződő állapot és mozgásvizsgálat öt területet tart fontosnak a gyermek vizsgálatánál: az idegrendszer érettségének felmérését; a mozgásvizsgálatot; testkép, térbeli tájékozódást, lateralitást; taktilis terület és ritmus vizsgálatát. A teszt 5 éves kortól vehető fel.

Szintén óvodáskorú gyermekek vizsgálatára dolgozták ki az Egyesült Államokban a Meeting Street School Screening Test-et (MSSST) azért, hogy kiszűrjék az iskolai tanulási zavar kialakulásának veszélyét. „A hazai adaptáció is a vizuo-perceptuo-motoros funkciók és a nyelvi készségek feltérképezésén túl a motoros készségeknél a kétoldali sorozatos mozgásminták kivitelezését és a testséma, térbeli orientációs képesség szintjét ellenőrzi." (Zsoldos és Sarkady, 2001).

Csakúgy, mint az állapot és mozgásvizsgálat, a Némethné (2002, 2006) féle mérés is öt éves ókortól vehető fel. Ez a vizsgálat az iskolaérettséghez szükséges motoros területek közül a dinamikus és statikus egyensúlyt, a finom- és durva-koordinációt értékeli.

A funkcionális mozgásformák megfelelő szintű begyakorlottságára fókuszál a Király és Szakály (2011) féle, az iskolaérettséget minősítő mozgásfejlettségi mérés.

Porkolábné (2004) a tanulási zavarok megelőzésére kidolgozott „Komplex prevenciós óvodai program”-ja vizsgálja a finommotorikát, a páros lábon szökdelést (ez az ÁMV elemei között is jelen van), az egyensúlyt, a dominanciát, valamint a térbeli tájékozódást,mozgást.

„A gyógypedagógiai diagnosztikában alkalmazott Bernolák és Mlinkó - féle, 2006-ban készült protokoll célú mozgásvizsgálat összeállítása alapján a gyermekek mozgásérettségének megállapítása a mozgásfejlődési periódusok életkori szakaszokhoz kötött elemzésével történik.” Rácz Katalin (2015)

III.7.2. A szenzomotoros terápiák

Magyarországon több szenzomotoros terápia létezik. Az alábbi táblázatban összefoglalom az egyes módszerek jellemző tulajdonságait, kiemelve azokat a motívumokat, jellemzőket, melyeket az Integrált Szenzomotoros Tréningbe beépítek. A táblázat nem tartalmazza a Katona, Dévény, Vojta módszereket azok speciális volta miatt.

1. táblázat: Szenzomotoros terápiák és jellemzőik

Terápiák	A terápia jellemzői	Integrálandó elemek
Szenzoros integráció (Ayres)	• taktilis érzékelés • vesztibuláris és proprioceptív információk feldolgozása • vizuális és akusztikus ingerek feldolgozása • komplex teljesítmények (olvasás, írás, számolás, mozgás, figyelem- és viselkedésszabályozás)	A vesztibuláris és proprioceptív információk feldolgozása.
Frostig-modell	• a vizuomotoros koordinációs képesség • az alak-háttér felismerésre, • a vizuális állandóság, a téri helyzet/irány, • téri viszony • képzetalkotási képességre	A vizuomotoros koordinációs képesség.
Delacato -módszer	Elemi mozgásformák: • mellúszás, • kúszás, mászás, járások, • ugrások, • fejemelgetés háton és hason fekvésben	Elemi mozgásformák.
Sindelar- módszer	• modalitásspecifikus-	Szerialitás.

	ság, • intermodalitás, • szerialitás	
TSMT terápia	• a reflexek egy részének integrációja, • erőadagolás, • vesztibuláris ingerlés, • egyensúly fejlesztés, • többcsatornás figyelem fejlesztése, • szerialitás fejlesztése, • ritmus, • edzéselméleti megközelítés,	Edzéselméleti megközelítés, többcsarornás figyelem.
Kulcsár Mihályné féle mozgásterápia	• elemi mozgásokat • térérzékelés, • egyensúlyérzék, • a finommozgások fejlesztése	Finommotorika fejlesztése
Gyarmathy Éva Mozgásfejlesztő programja	Játékos mozgásfejlesztés • testséma • egyensúly • térorientáció Észlelésfejlesztés • hallás • tapintás • látás Sorbarendezés sorozatok a térben Idői sorbarendezés Verbális sorozatok	Játékos mozgásfejlesztés, észlelésfejlesztés.
INPP	Primitív reflexek integrációja	Primitív reflexek integrációja.
Fodorné Dr. Földi Rita	Labdás terápia • szerialitás • erőadagolás • mozgáskoordináció • ritmus	Mozgáskoordináció fejlesztés, erőadagolás, ritmus.

Forrás: Lakatos Katalin [2008] Sófalvi Sándor [2015] Sally Goddarrd Blythe [2015] Dr. Király Tibor, Dr. Szakály Zsolt [2011] Claudine Sherrill [1993]

III.8. Összegzés

Porkolábné Balog Katalin indította el elsőként hazánkban az első, óvodásokat megcélzó szenzomotoros fejlesztő programot. A óvodai testnevelés foglalkozásokba épített mozgásanyag négy területet ölelt fel: a mozgás, testséma, észlelés és verbalitás fejlesztése.

A Gyarmathy Éva által kialakított program „a pszichomotórium célzott fejlesztése mellett az ingerfelvétel és- feldolgozás szintjén is nyújt fejlesztési lehetőségeket, s nem kifejezetten prevenciós célú. A játékok és gyakorlatok a tanulási zavarok kialakulásáért felelős funkciók fejlesztésére szolgálnak. Nem program, hanem a különböző fejlesztendő területekre összeállított foglalkozások gyűjteménye, amelyből a pedagógusok a helyi szükségletek figyelembevételével válogathatnak és a mintának megfelelő fejlesztő anyagokat készíthetnek." Gyarmathy (1998)

Mindkét program prevenciós jellegű és igen jelentős szerepe van a tanulási képességek fejlesztése terén.

Mérési eredményeim alapján elmondhatom, hogy számos iskolakezdés előtt álló gyermek küzd az idegrendszeri éretlenségéből fakadó problémákkal az óvodában. Ezek a gyerekeknek jó része az iskolába kerülve tanulási, beilleszkedés és magatartási nehézséggel fog küzdeni. A kudarcélmény elszigetelődéshez, az iskolával a tanulással szembeni negatív hozzáálláshoz vezet, mely melegágya lehet a korai iskolaelhagyásnak.

Az 5-6 éves korú gyermekek szervezett keretek között történő szenzomotoros fejlesztése egy lehetőség, melynek eredményeképpen egyre több gyermeknek lehet sikeres az iskolai beválása. A tréning gyakorlatanyagának összeállításánál a következő szempontoknak kell érvényesülnie:
1) A reflexintegráló gyakorlatok, valamint az elemi mozgásformák tekintetében követni kell az egyedfejlődés során végbemenő sorrendet. Bizonyos reflexek (ATNR, STNR, Galant, Moro, csecsemőkori markoló-szopó) teljes integrálása illetve gátlásának hiánya jelentősen hátráltatja a testtartási reflexek, a finommotorika, a nagymozgások, kialakulását, a vesztibuláris érést, valamint számos a magasabb rendű tanuláshoz szükséges részképesség kialakulását.
2) A gyakorlatok végeztetésénél követni kell a főbb didaktikai elveket.
3) A gyakorlatoknak illeszkedniük kell a gyermekek életkori sajátosságaihoz.
4) A gyakorlatsorozatok összeállításánál és végeztetése során figyelembe kell venni az alapvető edzéselméleti szempontokat. (rendszeresség, bemelegítés, levezetés, adaptáció stb.)
5) A gyakorlatoknak amennyire csak lehet, változatosnak, érdekesnek kell lenniük.

Egy megfelelőképpen összeállított gyakorlatrepertoár, lelkes óvodapedagógusok bevonásával felkészítheti a nagycsoportos óvodásokat egy a jelenleginél sikeresebb iskolakezdésre.

Irodalomjegyzék

Bernolák Béláné, Mlinkó Renáta: A gyermekek mozgásérettségének megállapítására javasolt szempontrendszer. Budapest, 2006. pp.57-62.

Csépe Valéria: Kognitív fejlődés –neuropszichológia. Gondolat Kiadó. Budapest, 2005

Claudine Sherrill: Adapted Physical Activity, Recreation and Sport Crossdisciplinary and Lifespan. The McGraw-Hill Companies. Boston, 1993. pp.313-339.)

Európai Bizottság: Átfogó iskolai megközelítés a korai iskolaelhagyás megelőzésére, szakpolitikai üzenetek, OFI 2015.Budapest

Gyarmathy Éva (1991) Játékkatalógus: tanulási zavarokkal küzdő gyerekek In: (szerk.) P. Balogh Katalin: Iskolapszichológia, 20. ELTE, Budapest.

Gyarmathy Éva (1998a) Tanulási zavarok szindróma a szakirodalomban. Új Pedagógiai Szemle, XLVIII. évf. 1998/10. 59-68. [letöltés ideje:2017.06.29]

Gyarmathy Éva (1998b) Tanulási zavarok azonosítása és kezelése az óvodában és az iskolában. Új Pedagógiai Szemle, XLVIII. évf. 1998/11. 68-76[letöltés ideje:2017.06.29]

Gyarmathy Éva (1998c) A tanulási zavarok terápiája. Új Pedagógiai Szemle, XLVIII. évf. 1998/12. 75-87. [letöltés ideje:2017.06.29]

Gyarmathy Éva (2004) Mi a specifikus tanulási zavar? Tan-Műhely, 118-124.old. [letöltés ideje:2017.06.29]

Józsa Krisztián**:** Az első osztályos tanulók elemi alapkészségeinek fejlettsége. Iskolakultúra 2004/11. p. 3. [letöltés ideje:2017.06.29]

Kranowitz Carol Stock: Zűr-zavaros gyermek. StudioNagy Bt. Budapest 2012. pp. 9-40.
Mayer József : *Korai iskolaelhagyók és újrakezdő tanulók.* In: Kőpatakiné Mészáros Mária 1.fejezet OFI 2016. Budapest pp.31-65.

Porkolábné Balogh Katalin:A tanulási képességet meghatározó pszichikus funkciók fejlődése, a tanulási nehézségek korai felismerésének lehetőségei, a fejlesztés perspektívái https://hu.scribd.com/doc/221250438/Porkolabne-Balogh-Katalin-A-Tanulasi-Kepesseget-Meghatarozo [letöltés ideje:2017.06.29]

Reményi, Rega, Gereben: Szenzoros integrációs terápiák alkalmazása a gyógypedagógiai fejlesztő munka gyakorlatában. Gyógypedagógiai Szemle. 2014/4. http://www.prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=51&jaid=714

Virág Irén: Tanuláselméletek és tanítási-tanulási stratégiák.
http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/2011-0021_04_tanulaselmeletek_es_tanitasi-tanulasi_strategiak/24_a_tanuls_tpusai.html
[letöltés ideje:2017.06.29]

Zsoldos Mária, Sarkadi Katalin: *Szűrőeljárás óvodáskorban specifikus tanulási zavar lehetőségeinek vizsgálatára: MSSST Meeting Street School szűrőteszt*. 1991. Budapest.

Sarlós Erzsébet, Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola
E-mail: sarlos.erzsebet@gmail.com

Témavezető:
Dr. Estefánné dr.Varga Magdolna dékán tanszékvezető főiskolai tanár c. egyetemi tanár, EKE
Dr. Nahalka István egyetemi docens, CSc, ELTE, EKE

Lektor: Dr. Gyarmathy Éva egyetemi docens, Óbudai Egyetem, ELTE, MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet

Climatotherapy oriented tourism development of Kőszeg Mountains

Flórián Strack, *University of Pannonia*, *Veszprém*

The major topic of my paper is the medical oriented development of the Kőszeg mountains. The main goal of the research was to search for potential ways of starting a health tourism oriented development in Kőszeg on the basis of climatotherapy and rehabilitation.
Smog, air pollution, high concentration of pollens and respiratory illnesses connected to these effects has a bigger and bigger influence on everyday life. Treatment of these diseases is possible with numerous techniques, however the usage of medicines is the most-common method of curing patients. Nature based rehabilitation methods are also used in several cases however their role is quite small. Hungary has a huge amount of natural resources which are amenable to be the basis of climatotherapy. Climatotherapy is not only about the climate, but other important element of the given area's atmosphere and features. From a climatotherapy point of view one of the most suitable areas in Hungary is the Kőszeg Mountains. Its location and atmosphere turn it into an appropriate destination for recreation, rehabilitation and recovery, however its resources are lying fallow.
I was searching answers for my questions with the help of interviews carried out with pulmonogists and other medical / tourism experts, online questionnaires and secondary researches based on domestic and international best practices.
In order to conclude with appropriate and valid suggestions, I reviewed the literature of tourism products in general, the different methods of product development, the system of health tourism, the essence of climatotherapy, the attributes of Kőszeg, the potential scene of development and the expectations of potential guests after the development.

Results: According to the results of the research, Kőszeg has a lot of deficiencies in connection with tourism and medical tourism. The town does not really offer much by the way of good quality accommodation, medical tourism related service providers and good marketing strategy. Kőszeg places an emphasis on the rehabilitation of buildings and squares however they forgot to include the majority of pulling attractions of the town. According to the questionnaires there is a potential demand for climatotherapy and rehabilitation in the area of Kőszeg. Based on the interviews, Hungary needs more climatotherapy service providers and health resorts than it has at the moment.

Conclusions: It is clear that Kőszeg and its surroundings is a wonderful destination to develop and it is suitable for creating a health resort based on climate. However, development and change of attitude is needed. The town has to strengthen the cooperation with and between local people and service providers, moreover external assistance is also necessary to boost the tourism of the town.

Acknowledgement: New Central Europe II. research program, TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015.

Keywords: climatotherapy, rehabilitation, product development, medical tourism

I. Introduction

Air pollution, high concentration of pollens, smog and respiratory illnesses connected to these effects has a bigger and bigger influence on everyday life. Treatment of these diseases is possible on different ways however the usage of medicines is the most-common method of curing them.
The main goal of mine was to find possibilities of starting a health tourism oriented development in Kőszeg of which main element is climatotherapy and rehabilitation.
On one hand, region of Kőszeg was appointed by me, because of its location and atmosphere turn it an appropriate destination for recreation, rehabilitation and recovery. On the other hand during the summer of 2015 I had the possibility to work as a young researcher of ISES Foundation (TÁMOP 4.2.1/D-14/1/KONV) and carry out researches within the borders of that area.

II. Topic discussion

II.1. Methodology

I made qualitative (interviews) and quantitative (questionnaire) research to reach the desired and expected result.

II.1.1. Qualitative

Structured interviews were carried out with the mayor of Kőszeg (László Huber), with the director of Őrségi National Park (Tibor Markovics, PhD.), with the director of Mid-Transdanubian Regional Health Insurance Fund (Feketéné Varjas Valéria, PhD.) and with the head of the health tourism department of Mátrai Gyógyintézet. Further interviews were made by me with 6 pulmonologists (Éva Fehér PhD., Adrienn Munkácsi PhD., Zoltán Bártfai PhD., László Lengyel PhD., Imre Mucsi PhD. and János Varga PhD.).
Moreover, as a researcher of New Central Europe II. program, I was a member of the KRAFT research group. With my 6 colleagues we made 21 interviews with the representatives of local businesses of Kőszeg to have some information about their attitudes, thoughts and opinions connected to the town. In the paper I had the possibility to use the results of 17 out of 21 interviews.
The goal of structured interview is the high level of standardisation. In the case of structured interviews the sequence of questions is created by the questionist on a unified way to have answers comparable. The sequence and topic of questions is predetermined and the questionist should follow the predetermined structure of questions. With the help of high level standardisation suggestability of responses is decreasing. Comparability of data is highly endangered by suggestability. (Lehota, 2001)

II.1.2. Quantitative

Quantitative part of the research was carried out with the help of structured questionnaires filled out on external locations in an online form. Both questionnaires were dynamic, which meant that the sequence of questions was determined by the former responses of answerers. Thanks to this feature individual respondents should give answer only for those questions which were in connection with their needs and current situation.
Questionnaires are not suitable for measurement of societal actions however they are appropriate for collecting self-memoirs from the past or the future. In the case of

questionnaires level of validity is low however level of reliability is high. So, answers of questionnaires are only the indicators of the originally analysed problem. (Babbie, 2000)

II.1.2.1. Questionnaire for local people of Kőszeg

One of the questionnaires was created in co-operation of the KRAFT research group. It consisted 35 questions and was available between 12th of July, 2015. and 21st of September, 2015. It was completed by 142 persons with 97 full and 45 partial responses. Because of its structure we had the possibility to also use data from those respondents who did not fulfilled the survey. Inhabitants of Kőszeg were the target group of this questionnaire. With the help of it, we got information about their feelings, attitudes and opinions for development.
Feasibility of persons in the sample was unknown, that's why it was not representative however it was suitable for drawing interference concerning the analysed abundance.

II.1.2.2. Questionnaire for general public

The other questionnaire was available between 10th of August 2015. and 25th of October 2015. The questionnaire was completed by 382 persons with 316 full and 66 partial responses. Thanks to its structure I had the possibility to also use data from those respondents who did not fulfilled the survey.
Abundance of the research consisted of those people who have respiratory diseases such as allergy, asthma, COPD, etc. Elements of sample were appointed with the help of careful sampling and the so-called snowball method, which meant that I sent it to members of easily available forums and Facebook pages and asked them to fill it out. I also gave it to my relatives and acquaintances who had similar problems and asked them to give it to their own acquaintances too. Furthermore, I got some help from different institutions and organisations such as the Facebook pages of Élmény Itthon, Kőszeg Mountains, Kőszeg régen és most, Gyógyszer nélkül, I love Kőszeg, Tourinform Office of Szombathely, Budai Allergiaközpont and Írottkő Nature Park. The questionnaire was also shared on forums of a fiatbravo.hu, index.hu and mobilarena.hu websites.
Feasibility of persons in the sample was unknown that's why it was not representative however it was suitable for drawing interference concerning the analysed abundance.

II.2. Health tourism

There are a huge amount of definitions of health tourism. The Hungarian version was created during the formulation process of the II. National Development Plan by the Health Ministry and Hungarian Tourism Office. According to it "Health tourism is a notion which covers medicinal and wellness tourism." It means that type of tourism where the main motivation of consumers is in connection with personal health condition and the usage of health tourism services during the stay. (OEFS, 2007, p. 9.)

Basically two main customer segments can be differentiated:

- healthy people, whose main goal is to relax and have fun with beauty-, and fitness services,
- sick people, who are interested in the improvement of their health condition mainly with services and treatments based on natural sources (water, climate, medical cave, etc.). (Kardos, 2011. p. 58)

In fact, health tourism has two main subtypes. One of them is wellness tourism of which main goal is to attract those tourists who are healthy but are searching for the balance of their body, optimal health care and would like to relax with the help of different bathing facilities, massages, beauty treatments and so on. The other one is medical tourism which focuses on the improvement of the customers' health care by providing special treatments and rehabilitation programmes based on specialists and natural resources.
Both types of health tourism provide a mixture of medical and tourism services to improve the quality level of the product package and the satisfaction of tourists. (Kardos, 2011. p. 58.)
According to the modern demand trends of health tourism it is visible that there are overlaps between these subtypes and it is also clear that wellness experience is getting more and more essential. (Sziva, 2010)

II.2.1. Climatotherapy

Climatotherapy connected to favourable environmental conditions is an important way of improving human health. The role of climate and environmental conditions on treatment of different diseases is known for about 6000 years. A document written by Hippocrates ('Air, waters and places) is considered to be the first scientific document connected to bioclimatology. After him, other scientists were working on the topic and knowledge of treatments connected to climate became bigger and bigger. The meteorological laboratory prepared in 1905 by Domo can be considered as the first step towards helio and climatotherapy development. (Pohanka et.al, 2012)
Laznička defined climatotherapy as a tool for improving human health using appropriate environmental conditions. According to Ponikowska, air temperature, wind velocity, solar radiation (effect of D-vitamin) are the main meteorological factors of climatotherapy. Climatotherapy is considered as a part of complex therapy of respiratory diseases in many European countries (Pohanka et.al, 2012). It is about going to the seaside or to mountain regions to escape heavily polluted cities. It harnesses facets of environment such as air, climate, atmosphere, temperature, humidity and light. (Smith-Puczkó, 2009, p. 28.)
Different areas have typical weather conditions. The sum of these conditions are called climate. According to *geographical location* four types of climate can be distinguished. These are maritime, lacustrian, plainsfolk and mountain climate. In Hungary we have four types of climates such as plainsfolk, woody-hilly, middle-mountain and lacustrian. Different climates have different effects on the human body. (Zborovján, 2002)

- *Plainsfolk climate* is an enticing climate because of the hard insolation and high level of temperature fluctuation.
- *Woody-hilly* climate is a saving climate because of the low level of weather fluctuation and weak wind.
- *Middle-mountain climate* is known as a slightly enticing climate which is usable for treatments concerning lability of nervous system and gastrointestinal diseases. Mountains with higher altitude can have a climate suitable for treatment of asthma and anaemia because of high UV radiation. (Zborovján, 2002)

Thanks to the increasing number of European spas breathing work is being done as part of yoga and meditation however this is usually derived from traditions of Asia. Oxygen therapy sometimes used to improve skin damage. Ozone treatment was traditionally used is medical spas with oxygen and injected into the body to inactivate bacteria, oxidize certain poisons, increase blood circulation and strengthen immune system, but its usage is a bit more controversial nowadays. (Smith-Puczkó, 2009, p. 28.)

II.2.2. Health resorts' rules in Hungary

According to the 2nd paragraph of the 74/1999. EüM counter-order only those areas can be called as health resort if it had already been pronounced as a health resort by Országos Gyógyhelyi és Gyógyfürdő Főigazgatóság (OGYFI). (74/1999. (XII. 25, EüM rendelet a természetes gyógytényezőkről)
A part or a whole area of a settlement can be pronounced as a health resort if:

- it owns at least one natural medical resource admitted by the formerly mentioned counter order (medical water, climate, etc.),
- possibilities of the usage of this natural resource are ensured (sanatorium, medical-bath, etc.),
- those attributes of the area which can ensure the calmness and cure of visitors are ensured (adequate level of air cleanliness, adequate level of noise level, etc.),
- infrastructure of recreation should also be ensured (e.g. public services, transportation, etc.). (74/1999. (XII. 25, EüM rendelet a természetes gyógytényezőkről)

Process of turning an area into a health resort can be started by city-council of the given area. Another important fact is, that an area can have only one official function at the same time, it means that an area is not allowed to be a health resort and a holiday resort at the same time. (74/1999. (XII. 25, EüM rendelet a természetes gyógytényezőkről)
According to the 1st appendix of the counter-order definition of medical hotel is the following: "commercial accommodation which provides mainly natural resources based therapy with medical supervision for guests, through its own medical department or with the application of other medical institutions". (74/1999. (XII. 25, EüM rendelet a természetes gyógytényezőkről)

II.2.3. Kőszeg Mountains

Kőszeg Mountains is the part of the eastern area of Alps. In 1980 Kőszegi Tájvédelmi Körzet was established with territory of 4300 acres (550 acres of it is highly protected). It includes the city of Kőszeg and five small settlements of Kőszeg-hegyalja (Cák, Bozsok, Velem, Kőszegszerdahely, Kőszegdoroszló). The area also includes Írott-kő, which is the highest point of the Transdanubian region with its 883 metres. (orseginemzetipark.hu)

II.2.4. Geography, weather and hydrography of the region

Kőszegi Tájvédelmi Körzet is bordered by the Gyöngyös stream from north, Vasi-downs from east and south, Pinka stream from south-west and Borostyánkő Mountains from west. The mountain mainly consists of shale without abrupt cliffs. (orseginemzetipark.hu)
Weather of Kőszeg Mountains is balanced however backward spring and cool, rainy summer is typical. Autumn usually lasts until the middle of November and winter is typically snowy however usually the temperature is not extremely low. (orseginemzetipark.hu)
Precipitation of this area is much higher than the Hungarian average. Thanks to the high humidity and clean air climate of the area has a curative effect which can be rapidly discovered by people living with respiratory diseases. (orseginemzetipark.hu)
Because of the high amount of precipitation the mountain is rich in water. Water of the numerous springs is collected by small streams which fall into Gyöngyös stream which is one of the influents of Rába. (orseginemzetipark.hu)

III. Results

III.1. Results of qualitative research

In the first part of this chapter the focus is on the supply side and analysis of the interviews' results made with doctors, other experts and stakeholders (such as the major of Kőszeg, the leader of Őrségi National Park and the head of Írottkő Nature Park).
As for the second part of the chapter I put the emphasis on demand side, analysis and presentation of the results of the online, anonymous questionnaires with the help of diagrams and other different tools.

III.1.1. Opinion of doctors

In former chapters I was writing about the possible curative effects of different climates however as for me it is necessary to ask for doctors' opinions concerning the topic and prove the real effect of medical climates. I made interviews with six highly qualified experts who are chief physicians and are working/were working as head of departments in different hospitals. Naturally, their opinions were somewhat different however concerning the main points they had an agreement.
According to them, the most common respiratory diseases are the COPD, Asthma Bronhicale, Rhinitis allergy and pulmonary cancer. COPD is the most common among those whose age is over 40, asthma and allergy is in the 20-60 age group, moreover pulmonary cancer mainly among those who are older than 50 years.
According to two answered doctors, COPD is the 5th in the world-wide ranking of death causing illnesses and according to WHO to 2020 it will come up to the 3rd place. COPD has not got symptoms for a long time that is why early recognition and starting of treatments is extremely important. Most important symptoms of COPD are dyspnoea, tiredness, coughing and productive coughing.
Asthma is a chronic inflamed respiratory disease. According to WHO there are about 200 million registered patients all over the world, 200-350.000 of them are dying yearly because of this illness. Asthma is used to generate coughing and asphyxia, furthermore because of the cramp in the wall of bronchial tubes breathing becomes effortful.
The third most common respiratory disease is allergy of which symptoms are nasal discharge, snuffles, rashes and pruritic symptoms of eyes and ears. Seriousness of these diseases is varying according to the stadium of the illness, however without proper treatment asthma and COPD can also be life-threatening.
Proper treatment of patients is composed of medication supported by doctors complemented with naturopathy. According to one of answered doctors, non-pharmacological therapies (e.g. rehabilitation of respiration) have very important influences on the cardiovascular system, muscles, metabolism and respiration. Sick people used to get a complex, personalized program which has different intensity. Treatment of people should include training about the usage of medicines, anatomical knowledge, usage of different vehicles connected to the illness, etc. Furthermore, doctors have to provide information about dietetics because in the case of chronic pulmonary diseases metabolism has an extremely high importance.
Chronic respiratory diseases need a complex treatment. With the help of medicines doctors should stabilize the condition of pulmonary however final condition of sick people mainly depend on changes concerning their physical activity, metabolism, respiration, cardiovascular system and condition of muscles.
According to experts, it is very important to emphasize that naturopathy is not enough, it can only be a complementary treatment which is supporting medication controlled by doctors.

According to them, most effective way of decreasing symptoms is the avoidance of allergy causing places and materials. High-altitude climate therapy, medical cave therapy and thalassotherapy are also suitable to reach this goal. As for another expert, patients used to be sent to take climate therapy during the 3-4 worst weeks of rhinitis allergy.
The biggest problem of climatotherapy is that after the treatment period patients return to their permanent living area, where irritation is the same of which contributed to the development of disease itself.
It was emphasized by almost all the answered doctors that climatotherapy is not enough however it is indispensable for the efficient treatment of patients. According to experts' experiences thanks to climatic treatment patients' demand for medicines used to decrease and their living standards used to significantly increase too.
Main advantages of climatotherapy originate from the stable concentration of ions and humidity which are able to significantly improve the clinical condition of people. Climatotherapy can be combined with rehabilitation of respiration which is able to increase the capacity of pulmonary by 20-30%. In the case of some diseases this improvement is enough for people to return to their former working place. Maximum length of treatment is 8 weeks however the most common time horizon is 3-5 weeks.
These types of treatments as parts of the rehabilitation process are supported by National Health Insurance Fund (NHIF). That is why according to health system of Hungary patients are directed to appointed institutions appointed by NHIF (e.g. Csorna in Vas County).
Based on their experiences, most of answered doctors thought that with the help of proper planning, application of experts, with accommodation with appropriate quality and developed infrastructure there would be demand for climate based services within the borders of health tourism.

III.1.2. Relationship of Kőszeg and tourism

According to the interview made with the mayor of Kőszeg, there are two important lines concerning tourism charm of the city. On one hand they are based on man-made attractions such as the city's historical sights and history (e.g. Jurisics Square, Jurisics Castle, etc.). On the other hand we should not forget the natural environment of Kőszeg Mountains with its different outleaps, hiking routes, viewpoints and extremely clean air.
Developments of recent years focused on the historical man-made remains including the castle, squares, temples, and other different building situated in the city centre. Contrary to this, one of the city council's main goals is to form a medical based holiday-centre and strengthen high quality tourism within the town. According to the mayor there is a strong misunderstanding concerning the appropriate direction of tourism development among locals. A huge part of them are supporting the idea that Kőszeg should have an own spa based on the potential water sources of the city. The others are saying that this way is not possible because of the lack of thermal water and the huge number of competitors who are situated in the surroundings of Kőszeg (e.g. Sárvár, Bük, Léka, Rohonc, etc.). Anyway, according to him, the city needs to have an independent investor in the case of whatever development because the budget of Kőszeg is deficient.
The towns is not providing high quality accommodation services, that's why Kőszeg needs a 4 stars hotel and more attractive programs for families and other potential visitors.
12 out of 17 KRAFT research group interviewees also mentioned that the city has not got a relatively high quality, modern hotel which would be able to satisfy the needs of customers. According to them most of Kőszeg's accommodation facilities are underdeveloped and not attractive for travellers. Respondents agreed on that the town needs a modern hotel with satisfactory quality level and wellness-based services.

According to the mayor, a climatic health resort would be a breaking point for the city. However, there weren't enough money to begin a development program. In olden times there used to be successful health resorts in Kőszeg dedicated mainly for children. Unfortunately, these institutes were closed after the Hungarian political change in 1990. Nowadays, a part of the formerly used buildings are still available and unexploited.
Kőszeg has never had a climatic health resort qualification however about 10 years ago a plan was developed in connection with this topic. According to this plan the city would be able to fulfil the requirements of climatic health resorts however a climate oriented institute or service provider would be necessary. The core area of the climatic health resort could be the Meszes-valley which has the clearest air within the town's area. The city council is tending to refresh this topic and the formerly mentioned action plan which is actually missing. It could not be found in the record office of the city hall, neither in archives, neither in library, neither among documents of Írottkő Nature Park, etc.
Unfortunately, there aren't concrete plans in connection with the necessary developments concerning the potential climatic health resort. According to the city council, the reason for it is the small amount of available tenders and the lack of financial resources. The mayor said that according to him, the successful run of this business would require advocacy from national health insurance and other health insurance companies based on best practices from Austria.
In the case of a potential investor of a medical hotel, the city would be able to advocate the project by providing different buildings or the whole area and building of the former open-air bath of Kőszeg for free. Another possible site for further development could be the former building of Panoráma Hotel situated on the Szabó hill however this estate is a private property.

III.1.3. Opinion of the leader of Őrségi Nature Park

Kőszeg Mountains belongs to the territory of Őrségi Nature Park, that's why an interview was made with the director of it.
In connection with Kőszeg, the only income of the nature park comes from the visitor centre dedicated to István Brechtold. It has about 6000 visitors per year however the amount of money comes from the entry tickets sold there is not income.
In connection with the climatic resources of Kőszeg, he said that he doesn't know anything about former plans for climatic health resort development and the nature park doesn't have any plans for the future connected to this attraction. Moreover they are not treating with climatic attributes of Kőszeg in marketing activity. As for him there aren't any services based or connected to the healthy climate of Kőszeg area. Furthermore, he don't know either about any efforts of the city council or anybody else concerning the development of health tourism in Kőszeg. The director said that potential health tourism development in Kőszeg Mountains would not affect the operation and performance of the nature park and basically they would not be able to give whatever kind of support for a potential investor.
According to him tourism of Kőszeg area would be able to significantly improve however it would be difficult to attract tourists because nowadays they are able to travel to Austria, Switzerland, etc. and enjoy the same climate and treatments there.

III.1.4. Viewpoint of National Health Insurance Fund

An interview was also carried out with the director of Mid-Transdanubian Regional Health Insurance Fund institute.

According to her, rules of compulsory sanitary supply are included in act 83. of 1997. Three types of advocacies are included in this regulation. One of them is financing (basic treatments, clinical treatments), price subsidies and financial support.
From the perspective of my paper, price subsidies would be important, however according to present regulations only those health tourism related services are supported by the state which are based on medical water or mofetta. Nowadays, to take some climatotherapy treatments with the support of the state patients should choose hospitals and other state-owned institutes, while those hotels and establishments which are based on thermal water are able to conclude contract with the state about the assistance.

III.2. Results of quantitative research

In this chapter the results of primary researches are presented. Thanks to the structure of online surveys I had the possibility to also get answers and opinions from those persons who have not got any respiratory illnesses. Main goal of mine was to confirm or disprove my own ideas and plans connected to Kőszeg Mountains.

III.2.1. Results of locals' questionnaire

One of the online anonymous questionnaires was developed in cooperation with some of my colleagues worked within KRAFT research group. With the help of this non-representative questionnaire we would like to have information about the feelings, thoughts and experiences of local people about Kőszeg and its surroundings. It was totally answered by 142 persons, there were 97 full answers and 45 incomplete ones.
We have got 101 responses in connection with gender of respondents, 46 answerers were male and 55 of them were female. Distribution of ages is illustrated in the 1st figure.

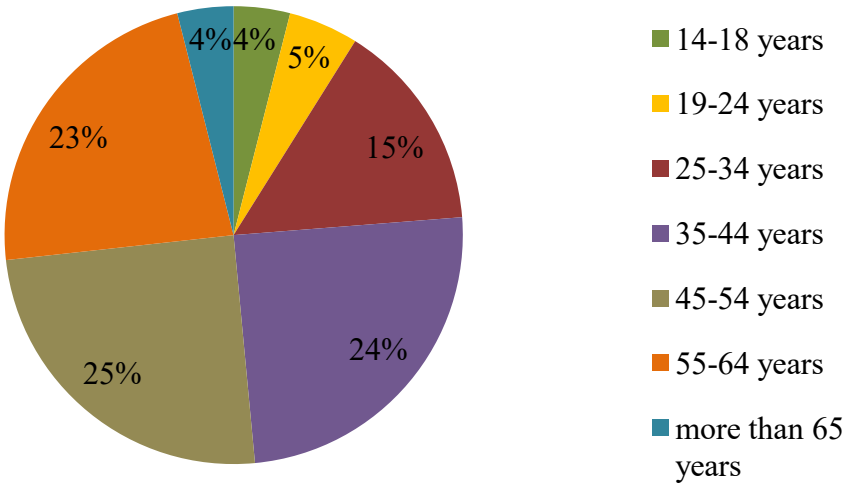

Figure 1: Distribution of local respondents' age
Source: own editing based on 101 responses

The question which was related to locals' opinion about the positive factors of living in the town was answered by 65 persons. Results can be seen on the 2nd figure. I highlighted the first ten most popular factors assigned by responders. The diagram clearly shows us that calmness of the town and fresh air were the most important things for inhabitants to emphasize.

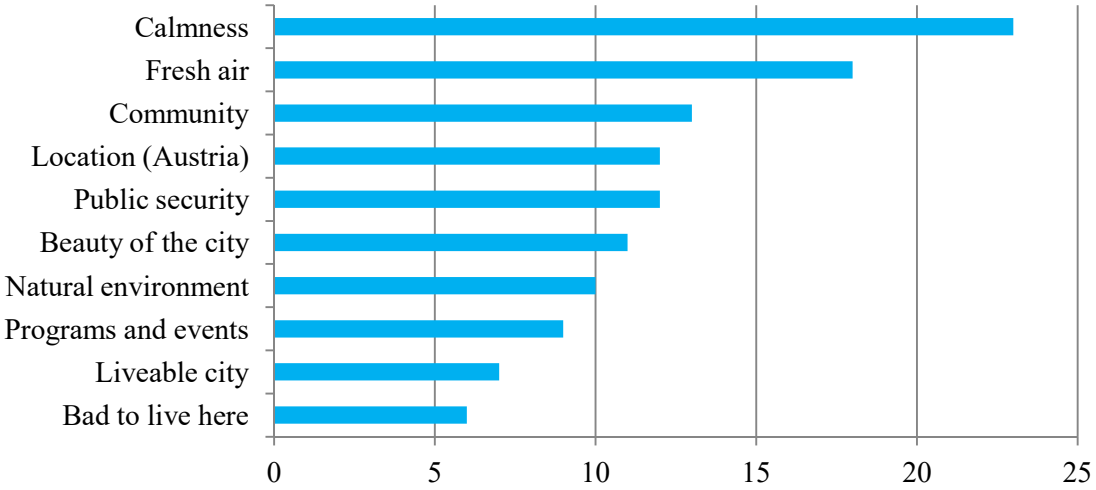

Figure 2: Advantages of living in Kőszeg
Source: own editing based on 65 responses

On the third diagram one can see those factors which are mentioned for development by locals based on 83 answers. Actually, there were more things suggested however I also picked up the 10 most important of them. As we can see, almost 50% of respondents thought that construction of an open-air bath would be the most important.

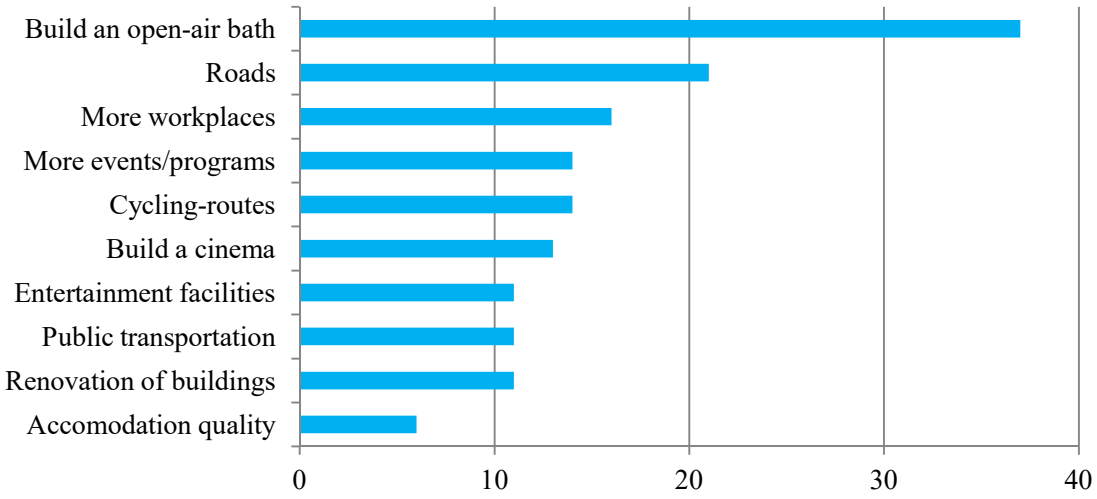

Figure 3: Developments ideas of locals
Source: own editing based on 83 responses

III.2.2. Results of general public's questionnaire

This questionnaire contained 35 questions and because of its structure it was fully answerable for everyone, who speaks Hungarian language. The questions focused on attitudes, feelings and opinions of people towards climatic health resorts of Hungary, climatotherapy and expectations in connection with them.
This questionnaire was started by 382 individuals, 316 of them fulfilled it, but 66 of them made an incomplete work. Because of the questionnaire's structure I had the possibility to use incomplete answers too. As for respondent's gender 73% of them (248 persons) were women and 27% of them (92 persons) were male.

Age distribution of answerers is diversified which can be seen on the 4th diagram. Most of them were 19- 55 years old. Distribution of these age classes is almost equal.

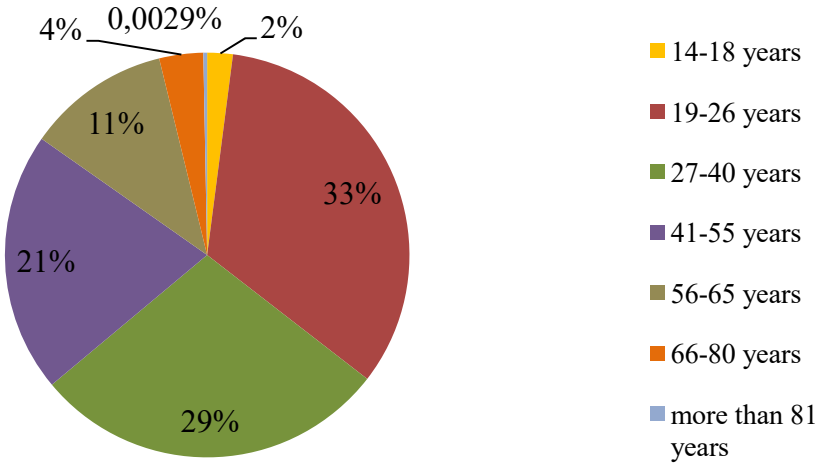

Figure 4: Distribution of respondents' age
Source: own editing based on 341 responses

The current life-stage of respondents is represented in the 5th figure. Most of answered persons (67%) were employees, 21% of them were students and further 13% were pensioners or inactive.

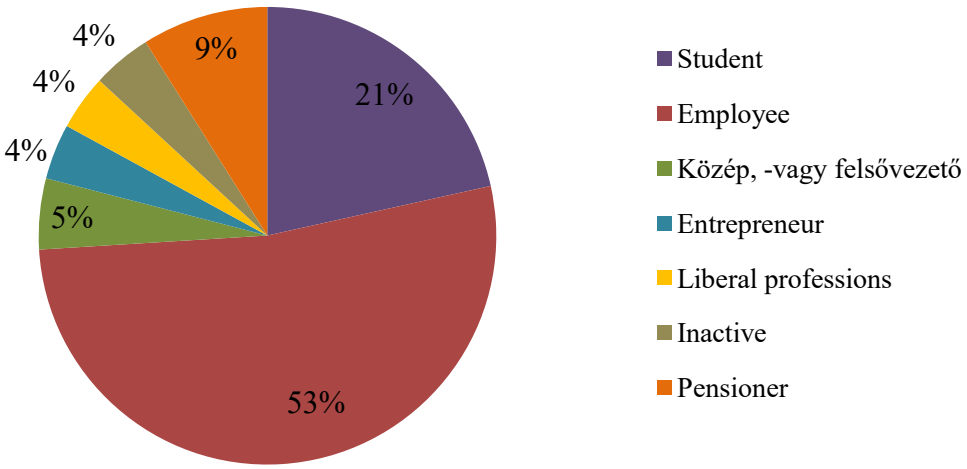

Figure 5: Life stages of respondents
Source: own editing based on 358 responses

35 of 321 respondents were single, 111 of them were living together with another person, 147 of them with two other persons and 47 of them with four or more persons. 66 of them were sharing their flat with 0-6 years old children, 93 of them with 7-14 years old children and 81 of them with 15-18 years old children.
On the 6th figure we can see the publicity of domestic health resorts and areas with healthy climate. As for the results, destinations of Mátra Mountains were the most popular, while Kőszeg Mountains was only the second last.

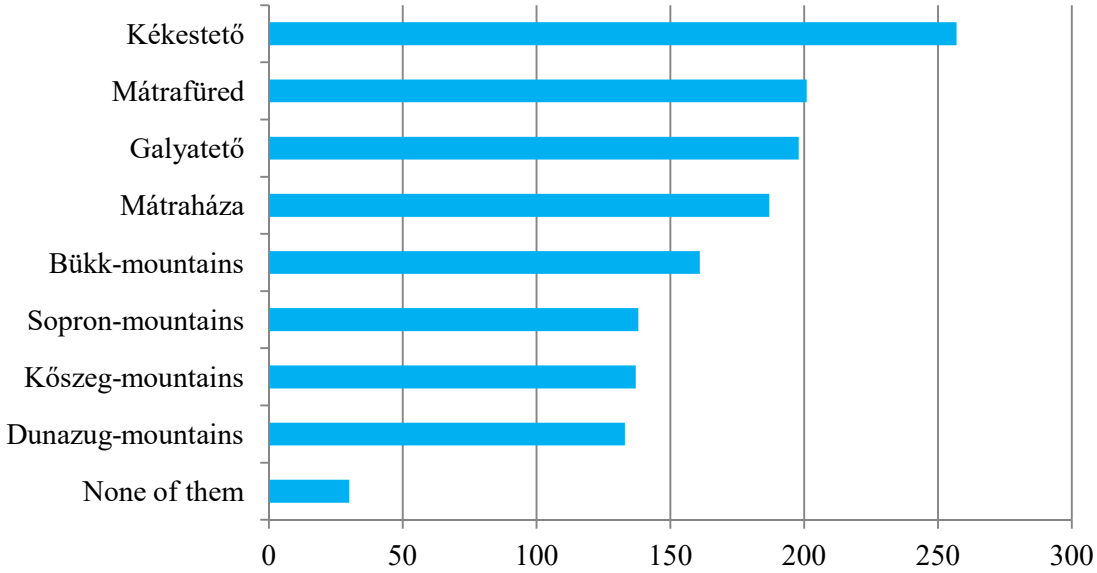

Figure 6: Popularity of health resorts and healthy areas
Source: own editing based on 382 responses

81 out from 373 respondents are living with any types of respiratory diseases, such as asthma, rhinitis, etc. Seriousness of their illness is depicted by the 7th figure. Considerable amount of them require medicines or other treatments to maintain an appropriate quality level of life.

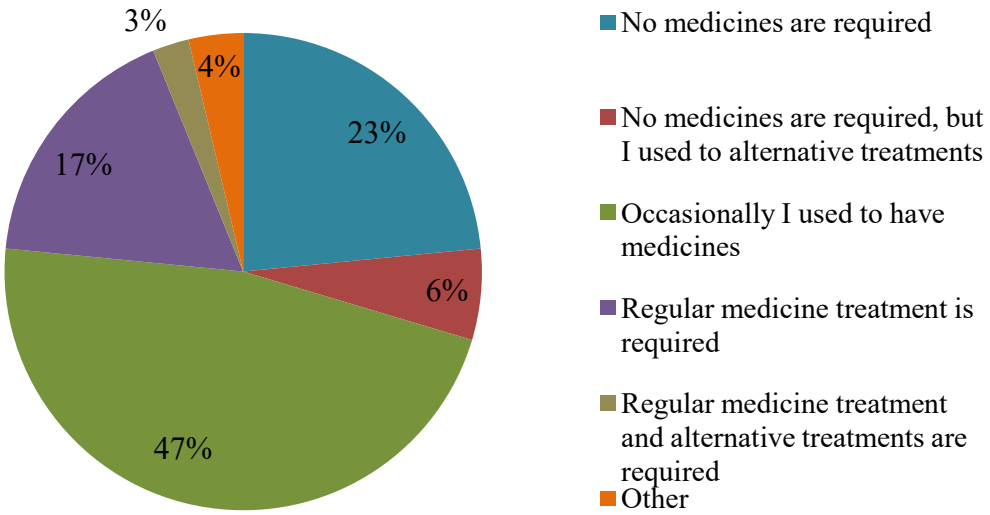

Figure 7: Seriousness of repondents' respiatory illnesses
Source: own editing based on 373 responses

65 out of 78 answerers would like to try out the 3-5 weeks long climatotherapy, but 14 of them would reject the possibility because of the amount of time and money required by it. Contrary to the low number of respiratory illnesses in the sample, 74% of 354 persons took an interest in a trip including climatotherapy and other programs (festivals, active and passive recreation, etc.) in Kőszeg and its surroundings. An interesting fact, that most of answerers preferred historical and touristic attractions instead of having treatments of medicinal tourism. Results are represented in the 8th figure.

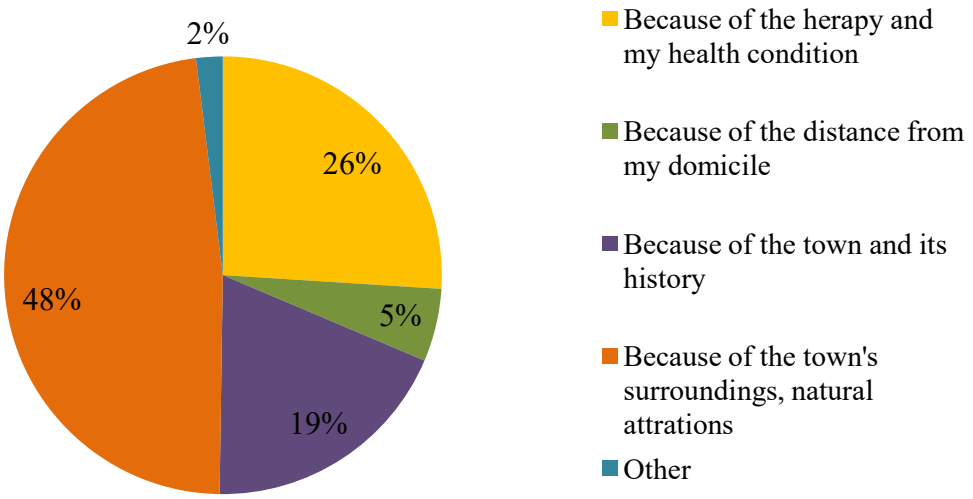

Figure 8: Motivation of visiting Kőszeg
Source: own editing based on 354 responses

There were 91 persons who were not interested in a trip to Kőszeg. A relatively big part of them (27%) were living too far from Kőszeg, another group of respondents (27%) thought that this trip would be too expensive, 29% of them were simply not interested and further 13% rejected the possibility because of other reasons.
I have got 252 answers about the acceptable cost level. It can be seen in the 9th figure that more than half of the answerers would pay maximum 9.000 HUF per day.

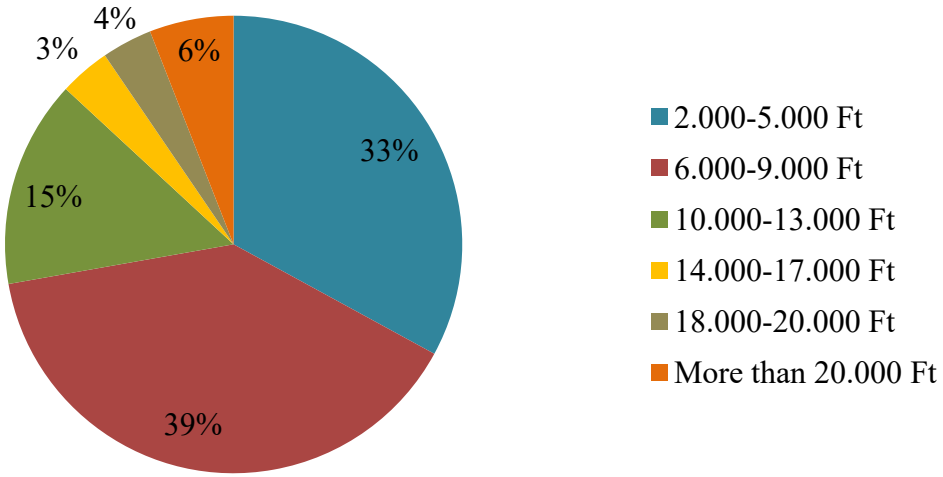

Figure 9: Acceptable daily cost level during a potential stay
Source: own editing based on 252 responses

In my opinion because of the therapy's long duration it is extremely important for the town to have at least one comfortable, high quality accommodation. The survey had a question about the potential guests' requirements towards accommodation facilities of Kőszeg (10th figure).

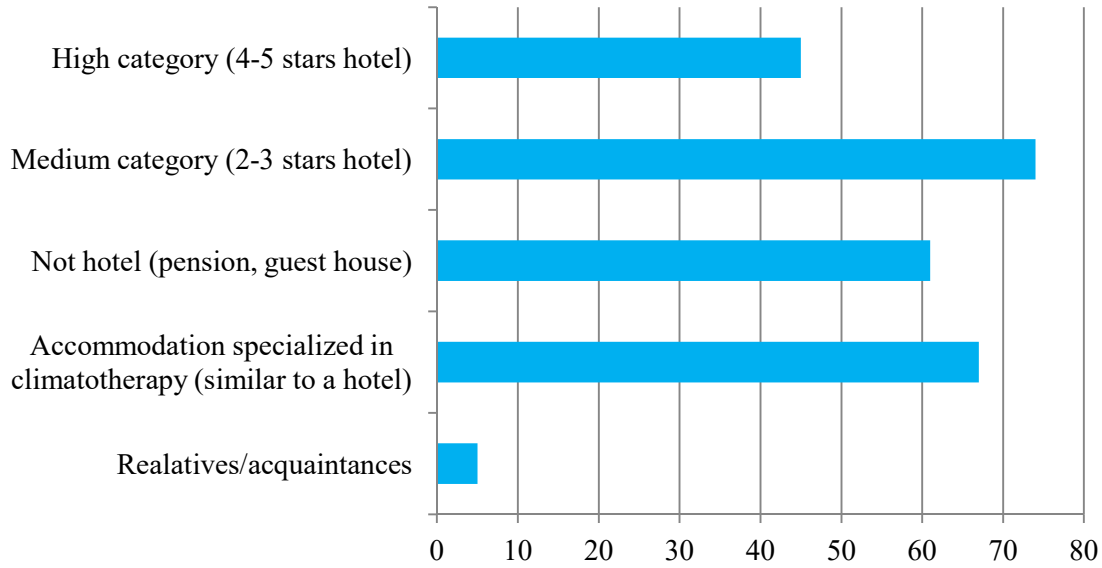

Figure 10: Preferred types of accommodation
Source: own editing based on 252 responses

As for the location of accommodation facility 64% of the respondents prefer to have all the medical, wellness and other services directly in the hotel, while the rest of them would be able to use these facilities in different places of the town.

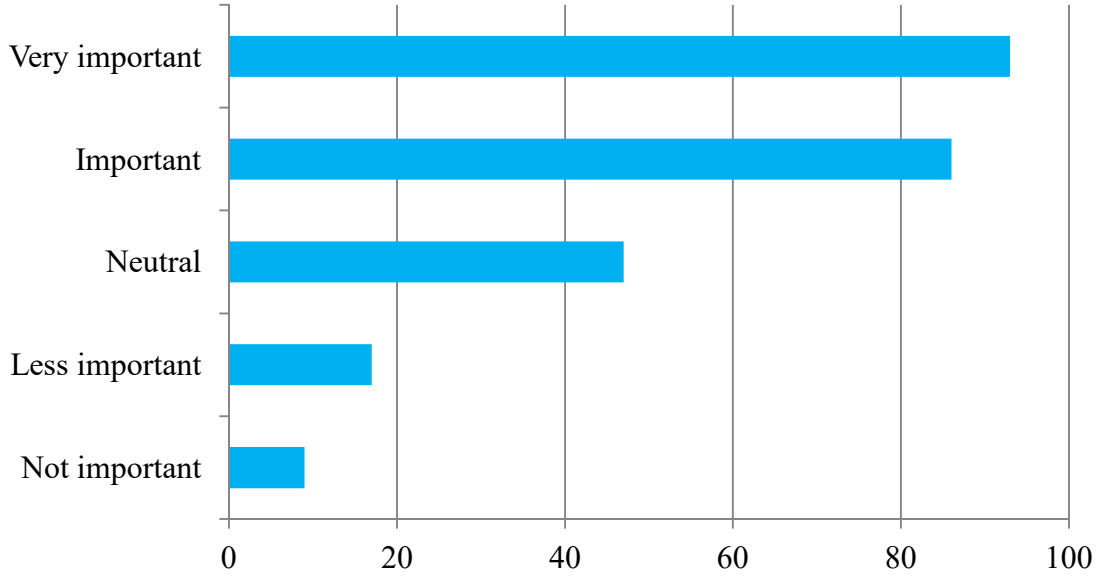

Figure 11: Importance of bathing facilities in Kőszeg
Source: own editing based on 252 responses

As it is represented in the 11th figure, the biggest part of them found bathing facilities important or very important.
In connection with active recreation facilities almost 80% of respondents thought that services like cycling, swimming, hiking and other facilities of this kind would be important or very important to be offered for them. As for other medical and wellness services were opinionated as important or very important about only by the half of them.
Potential guests' expected length of stay in the city after the potential development is represented by the 12th diagram.

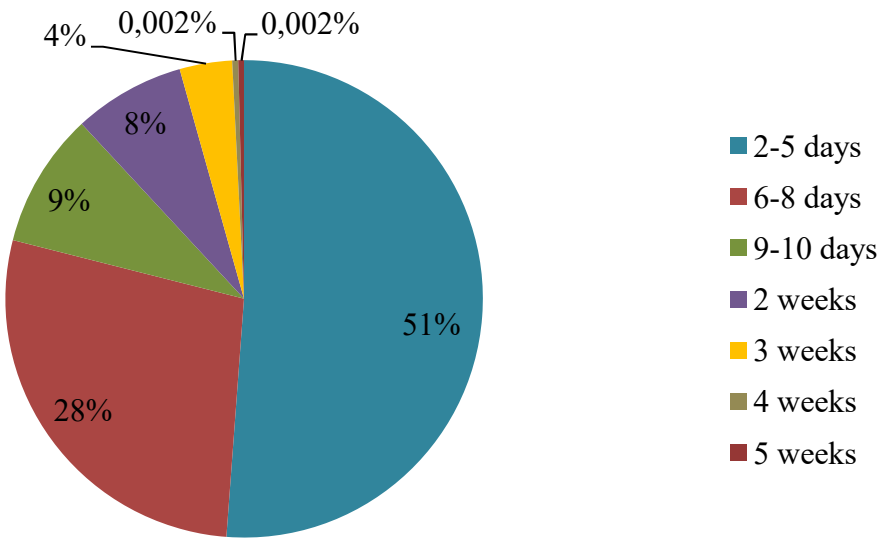

Figure 12: Expected length of stay after the development
Source: own editing based on 252 responses

IV. Conclusions

In this part of the paper I will summarize and present my ideas based on the interviews and results of the online surveys about the possibilities to develop a climatic health resort in Kőszeg. I put a premium on sustainability and tend to have advices which have linkages with the opinion of local council, inhabitants and potential guests.
Based on the results of primary and secondary researches and my own experiences I am sure that thanks to its calm and liveable atmosphere, clean air and beautiful natural surroundings the town of Kőszeg is fully suitable for recreation, rehabilitation and recovery.

IV.1. Accommodation and climatic health resort

According to the interview made with the mayor of Kőszeg, the questionnaires which were filled out by local people and potential guests, seconder researches and my own observations I think that Kőszeg needs to have a special establishment which is suitable for providing climatic health services and other leisure activities on a high quality level. Results of potential guests' questionnaire shows that most of them would like to stay in a hotel, which is able to satisfy their needs for wellness, medical, sport and other facilities. Potential development of a new hotel should not necessarily be a green field investment because the town has some buildings which would be suitable for renovation as a hotel. The building of former Panoráma Szálló, or the area of former open-air bath, possibly the former castle of Kőszeg are considerable possibilities. On one hand the renovation of a building which is useless at the moment contributes to the townscape, on the other hand it checks up with the expectations of local people as we had just seen on the 3rd figure, nothing to say about the fact it requires considerably less amount of money.
According to my non-representative research most of potential guests would like to stay in a 2-3 stars hotel or in an accommodation specialised in climatotherapy. Based on the accomplishment of the survey I should say that primary domestic target market of the potential health resort is middle-aged employees with children, who wish to have passive and

active recreation facilities. I am quite sure that the domestic market is somewhat different, according to my experiences in Kőszeg foreign visitors are mainly sporty and fit seniors from Austria and Germany.
Thus, I advise to set up a 3 stars superior medical and sport hotel with 55-65 rooms and a small but well-equipped medical department, sports fields, some smaller baths (which are also available for locals). We should not forget that spas around Kőszeg should not be primary competitors for the small bath department of the hotel. It would be only suitable for satisfying the needs of locals and those guests who are staying here because of medical and active tourism. The medical department should have a pulmonogist and other health care workers, other medical treatments (Kneipp-cure, etc.), wellness facilities (massages, sauna, salt cabin, etc.) and beauty services as well.
During the development of the climatic health resort we should not forget to preserve the calmness and healthiness of the town and its surroundings to keep the already adopted guests.

IV.2. Money matters and sustainability

To have a sustainable development, Kőszeg and the new hotel should acquire the special qualification of climatic health resorts, find the formerly completed exercitation about the possibilities, conclude contracts with domestic and foreign private health insurance companies and possibly involve private clinics to operate the medical department of the hotel or be present there as a sponsor. Prices should be lower than in Austria by 20-30% however we should be careful because most of consumers have expectations for the quality based on the price of the service. Prices must reflect the level of a 3 stars hotel and at the beginning they can be only a bit higher than prices of competitors. It is not an easy task because development of a hotel is very expensive and payback time is usually long, however I think that a 1-3 weeks long stay can only be relaxing within perfect conditions.
Nowadays climate based marketing of the city is not appropriate. One of its effect is that Kőszeg Mountains' publicity is quite low, as it can be seen on the 7th figure. The town requires a well-structured marketing strategy and professional targeting of customers as well as a carefully planned image.

References

Babbie, E.: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* (Ötödik kiadás). Balassi Kiadó, Budapest, 2000.

Bodnár, L.–Fodor, I.–Lehmann, A.: *A természet- és környezetvédelem földrajzi vonatkozásai Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1999.

Kardos Zoltánné: *Turisztikai ismeretek*. Egyetemi tankönyv, Keszthely, 2011. pp. 57–58.

Központi Statisztikai Hivatal: *A gyógyturizmusban érintett települések Magyarországon,* 2013.

Laidi, M.–Chinet, T.–Aegerter, P.: *Allergies au pollen, pollution et climat: revue de la littérature*. Elsevier Masson France, 2011.

Lehota, J.: *Marketingkutatás az agrárgazdaságban*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2001.

Magyar turizmus Rt.: *Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió Turizmusfejlesztési Stratégiája 2007-2013.* Régiófókusz Kht, Szombathely, 2006.

Mclaughlin, C.: *Asztma, allergiák*. Hamlyn, London (Fordította: Klukon Beatrix, 2002, Pannonica Kiadó), 2000.

Önkormányzati és Területfejlsztési Minisztérium: *Országos egészségturizmus fejlesztési stratégia*, Aquaprofit Műszaki, Tanácsadási és Befektetési Rt. Budapest, 2007. p. 9–10.

Pohanka V.–Pohanka M.–Fleischer P. –Bičárová S.: *The role of the climate in complex treatment of respiratory disease.* Zdrowie Publiczne i Zarządzanie, 2012.

Rátz, T.: *Zennis és Lomi Lomi, avagy új trendek az egészségturizmusban*. Turizmus Bulletin V. évfolyam 4. szám, 2001.

Shea, M. K.–Truckner, T. R.–Weber, W. R.–Peden, B. D.: *Climate change and allergic disease*. American Academy of Allergy, Asthma&Immunology, Chapel Hill, 2008.

Smith, M.–Puczkó, L.: *Health and wellness tourism*. Butterworth-Heinemann, Burlington, 2009. p. 3.

Sziva, I.: *Öntsünk tiszta vizet… Az egészségturizmus fogalmi lehatárolása és trendjeinek válogatott bibliográfiája*. Turizmus Bulletin XIV. évfolyam 4. szám, 2010.

Zbovorján Ferencné: *Fiziotherapiás ismeretek gyógymasszőrök számára.* Győr, 2002.
74/1999. (XII. 25.) EüM rendelet a természetes gyógytényezőkről

Online references:

Provertes.hu:
http://www.provertes.hu/includes/online_urlap01_pdf.php?id=6349
(downloaded: 2015. 10. 21.)

Magy.eu:
http://magy.eu/matrahaza/matrahaza.main.page (downloaded: 2015. 10. 23.)

Panhans.at:
http://www.panhans.at/en/rooms-and-rates/ (downloaded: 2015. 10. 24.)

Központi Statisztikai Hivatal (2012): Magyar statisztikai évkönyv
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2012.pdf
(downloaded: 2014. 11. 04.)

50plusz.hu:
http://www.50plusz.hu/services/betegseglexikon/view/Leguti_allergia?id=42
(downloaed: 2013. 12. 08.)

Levegő.hu:
http://levego.hu/kapcsolodo_anyagok/vesszen_a_parlagfu_meg_inkabb_a_fobunos_a_levegos zenyezes (downloaded: 2013. 12. 08.)

Őrséginemzetipark.hu:
http://www.orseginemzetipark.hu/hu/info/ertekeink/koszegihegyseg.html
(downloaded: 2015. 10. 15)

Webbeteg.hu–Dr. Zsuga Judit:
http://www.webbeteg.hu/cikkek/asztma/289/hogyan-diagnosztizaljak-az-asztmat
(downloaded: 2015. 09. 13.)

Flórián Strack, doctoral student

University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, Tourism Department, Doctoral School of Management Sciences and Business Administration

e-mail: strackflorian@gtk.uni-pannon.hu

Tutor: Dr. Katalin Lőrincz, associate professor, University of Pannonia

Reviewer: Dr. Alan Clarke, associate professor, University of Pannonia

A nyugdíjfolyósítás kiberbiztonsági kérdései

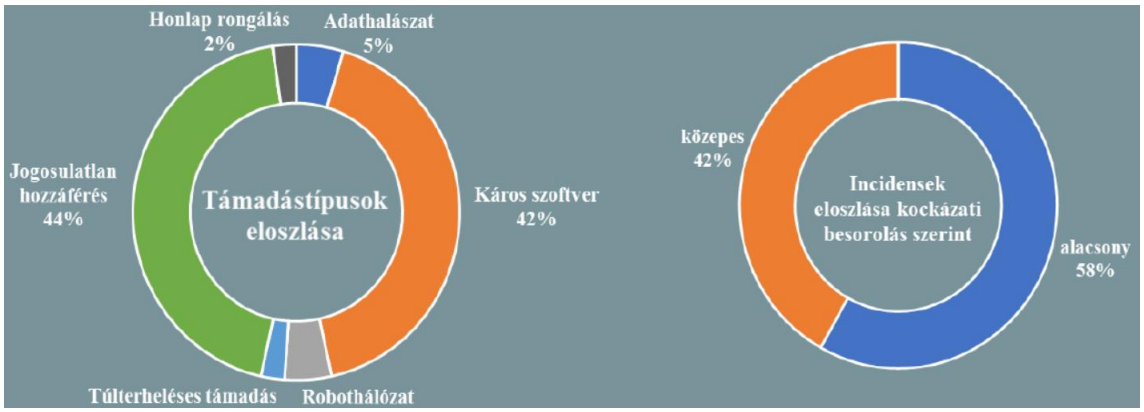
Szabó Zsolt Mihály, *Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola*

A gazdasági és társadalmi élet egyik legfontosabb értéke az információ. Az információ a szervezetek számára erőforrás, hatékony működés alapja, szervezet vagyona és gyakran termék, áru is. Az információbiztonság és a kiberbiztonság ritkán merül fel bennünk, mint probléma, pedig valójában mindennapjainkat behálózza az információk védelmében tett tevékenységek sorozata. Vannak folyamatok, amelyek kritikus helyzetbe hozhatják a szervezetet működését probléma esetén, ha nem megfelelően szabályozzák, és hatékonyan nem készül fel a szervezet egy esetleges katasztrófa elhárítására. E tanulmány az információbiztonsági rendszer elméleti tervezési folyamatának hátterét foglalja össze és egy esettanulmányon keresztül példát mutat egy lehetséges megvalósításra.

Kulcsszavak: Nyugdíjbiztonság, kiberbiztonság, információbiztonság, fenyegetettségek és kockázatok

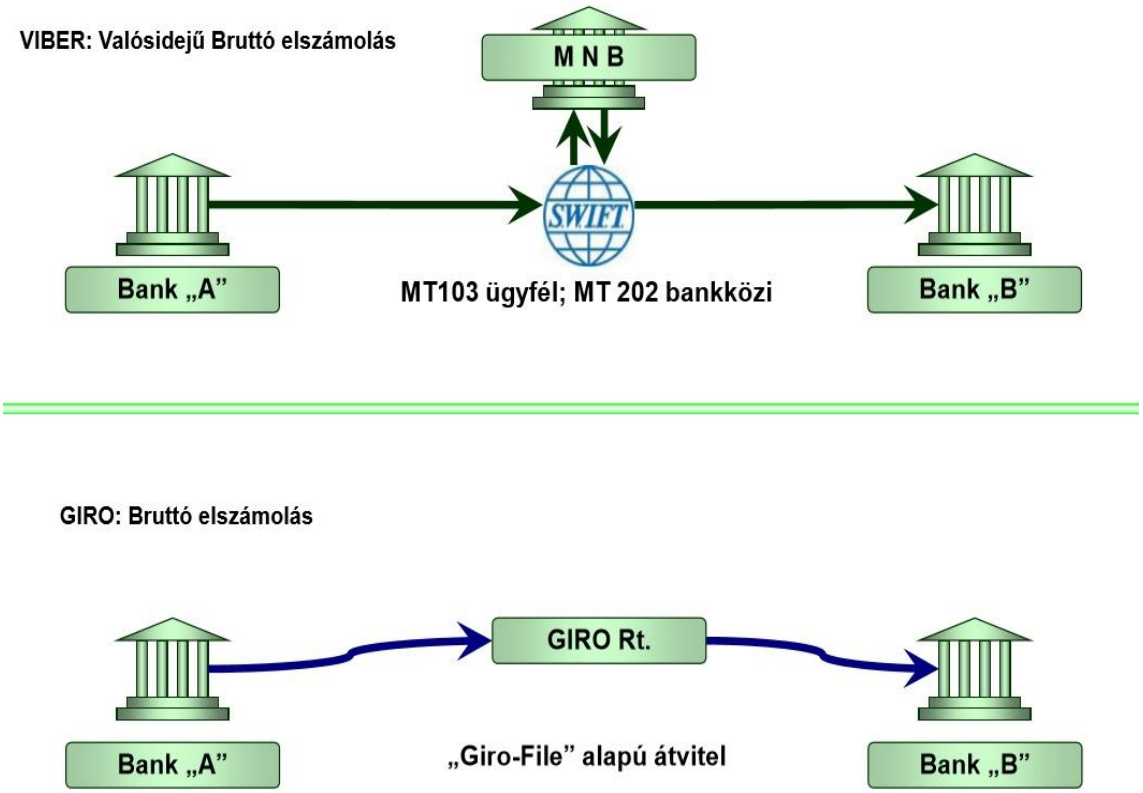
I. Bevezetés

Napjainkban az állam, annak minden szervezete valamint polgára kiszolgáltatottá vált a többszörösen összetett elektronikus információs rendszereknek Magyarország kiberterében, amelyek nélkül az állami működés, különböző szolgáltatások biztosítása és igénybevétele megvalósíthatatlanná válik. A modern gazdasági berendezkedés mellett a társadalom nincs felkészülve arra, hogy a kiesett infrastruktúrák, eszközök vagy szolgáltatások nélkül működjön, így ezeket - egyértelműen - védeni kell, különös tekintettel arra, hogy azok működése során felhasznált és keletkező információk, továbbá az azokban kezelt adatok jelentős vagyont képviselnek (Pintér, 2016). A támadások célja alapvetően az adat, melyet különböző rendszerelemek vesznek körül, folyamatok kezelnek (Veszprémi, 2014). A kiber fenyegetettségek a rendszerelemek meghatározott láncán keresztül az adatokat és azokat kezelő folyamatokat veszélyeztetik. Általában háromféle kártevő fordul elő: amolyan ijesztgető „pánikprogramok”; olyan kártevők, amelyek célja pénz vagy - eladási célra - adatok lopása; és a kormányszintű tevékenység, kémkedés, kiberhadviselés (Mark, 2012a).

1. ábra: Incidens adatok: 2017.05.10 - 2017.05.16.
Forrás: NKI, NEIH [2017]

Az 1. ábra alapján a szándékos károkozások egyre gyakrabban fordulnak elő, ugyanakkor ezek egyre vakmerőbbek és egyre bonyolultabbak is (Barabási, 2013). Folyamatosan növekvő fenyegetést jelentenek, továbbá a sérülékeny elektronikus információs rendszereinkre (pl. nyugdíjfolyósítási rendszer) veszélyeket tartogat a kiberterrorizmus (Mark, 2012b).

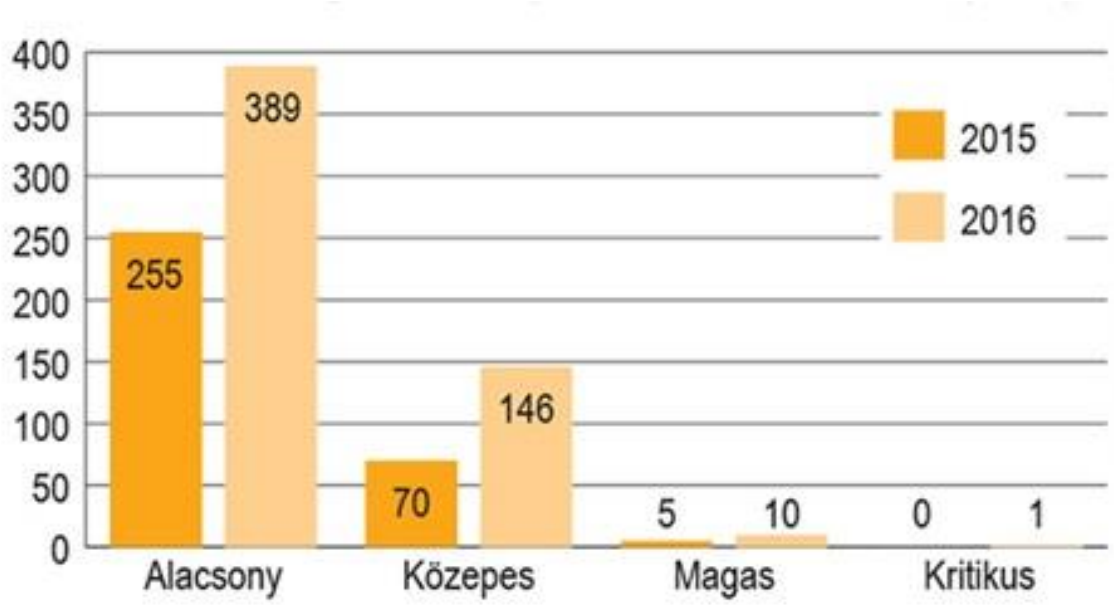

2. ábra: Belföldi/Külföldi fizetési rendszer
Forrás: OTP [2017]

Magyarországon az állami nyugdíj folyósításával kapcsolatos feladatokat, jelenleg a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság látja el. A nyugdíjfolyósítási folyamata az elektronikus pénzügyi szolgáltatások körébe tartozik. A 2. ábra alapján a folyósítás szempontjából kritikusabb folyamatok a bankközi kommunikáció körébe tartozóak (GIRO, SWIFT), melynek egyik sérülékenységére nemrég a Shadow Brokers hacker csoport (az internet segítségével mások számítógépére betörő felhasználók) hívta fel a figyelmet (http://thehackernews.com/2017/04/swift-banking-hacking-tool.html): a támadók az amerikai NSA-tól, vagyis az elektronikus lehallgatással is foglalkozó amerikai hirszerző ügynökségtől ellopott, majd a Shadow Brokers nevű csapat által publikált nulladik napos sérülékenységekre alapozták támadásukat, és a nem frissített Microsoft gépekre (Windows XP, Windows Server 2003) támaszkodnak terjesztésükben. Az állítólagos hackerek által veszélyeztetett EastNets Service Bureau (ENSB) hálózatának jelentései teljesen hamisak és megalapozatlanok. Az EastNets Network belső biztonsági egysége teljes körűen ellenőrizte szervereit, és nem talált semmilyen hacker általi kompromittálódást vagy sebezhetőséget.
A korábban említett nemzetközi példa alapján, az elektronikus információs rendszerek, szolgáltatások bármelyikének megsemmisülése vagy sérülése a társadalom széles rétegeit érintheti, továbbá az ezen elektronikus információs rendszerek által kezelt adatvagyon bizalmassága, sértetlensége és rendelkezésre állása alapvető fontossággal bír, amely jogszabályi és intézményi hátterét az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (Ibtv.) illetve a hozzá kapcsolódó egyéb jogszabályok biztosítják (Muha - Krasznay, 2014a).

II. Elektronikus információbiztonság és kiberbiztonság

Az elektronikus információbiztonság önmagában az elektronikus információs rendszerekben szereplő adatok, és az azokat kezelő rendszer védelmét jelenti. Az elektronikus információs rendszerek és az azokban tárolt és kezelt információk védelme törvényileg az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvényben (Infotv.) és az Ibtv.-ben törvényben szabályozott adatvédelmi rendelkezések útján valósul meg. Az elektronikus információbiztonság az elektronikus információs rendszerekben kezelt adatok és információk bizalmasságának, sértetlenségének és rendelkezésre állásának, valamint a rendszerelemei sértetlenségének és rendelkezésre állásának zárt, teljes körű, folytonos és a kockázatokkal arányos védelmének biztosítását jeleneti (Muha - Krasznay, 2014b).
A kiberbiztonság az Ibtv. alapján a kibertérben létező kockázatok kezelésére alkalmazható politikai, jogi, gazdasági, oktatási és tudatosságnövelő, valamint technikai eszközök folyamatos és tervszerű alkalmazása, amelyek a kibertérben létező kockázatok elfogadható szintjét biztosítva a kiberteret megbízható környezetté alakítják a társadalmi és gazdasági folyamatok zavartalan működtetéséhez (Lazányi, 2016). A magyar kibertér az Ibtv. alapján a globális kibertér elektronikus információs rendszereinek azon része, amelyek Magyarországon található, valamint a globális kibertér elektronikus rendszerein keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok közül azok, amelyek Magyarországon történnek vagy Magyarországra irányulnak, illetve Magyarország érintett benne.

3. ábra: Incidensek megoszlása (állami és önkormányzati)
Forrás: NKI, NEIH [2017]

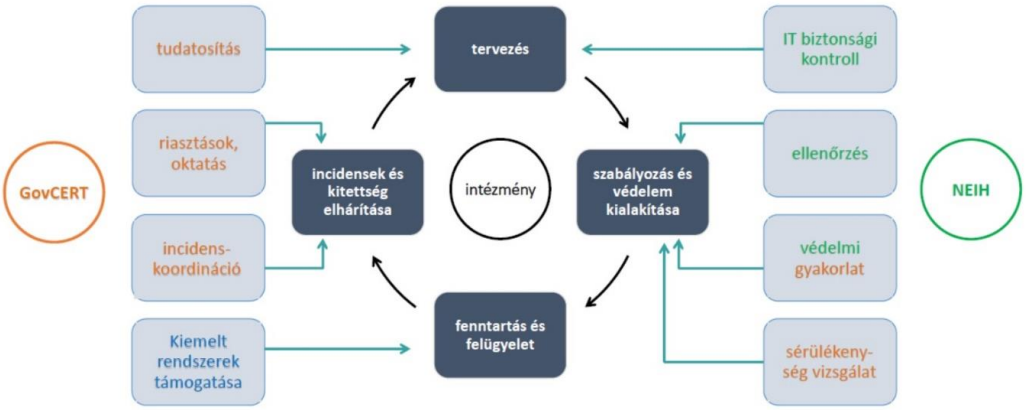
A biztonság jelentésével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy ez önmagában csak egy állapotot jelent, amely az összes számba vehető fenyegetést figyelembe veszi és a rendszer valamennyi elemére kiterjed, folyamatosan megvalósul és annak költségei hosszútávon arányosak a fenyegetések által okozható károkkal (Michelberger, 2013). Az információbiztonság, mint elvárt állapot a megelőzés és a korai figyelmeztetés, az észlelés, a reagálás és a biztonsági események kezelése feladatainak folyamatosan végzendő tevékenységein keresztül valósul meg (Csubák - Szücs - Vörös - Kiss, 2016). A biztonság tervezése, kialakítása során a komplex biztonságra kell törekedni és a leggyengébb láncszem elvét figyelembe véve a biztonság minden területére és a biztonsági intézkedések minden

fajtájára, tevékenységére kellő hangsúlyt kell fektetni ahhoz, hogy a védelem elérje célját (Nyikes - Németh - Kerti, 2016).
Az elektronikus információs rendszer védelmének kidolgozásánál törekedni szükséges arra, hogy a fenyegetések elkerülhetőek legyenek, de ha az nem lehetséges, akkor arról, még annak bekövetkezése előtt az érintettek szerezzenek tudomást. Az ESET Trends 2017 Security held ransom című biztonsági előrejelzése alapján: a 2017 év a Ransomware of Things (RoT) éve lesz! Az ESET Research Laboratories a világ minden tájáról gyűjtött adatokat, amelyek alapján a 2017-es esztendő még hangsúlyosabban a „zsarolóvírusok éve" lesz. „Egy új trend megjelenését látható, ez a Ransomware of Things (RoT), ami azt jelenti, hogy a kiberbűnözők feltörik eszközeinket, majd váltságdíjat követelnek az eszközök blokkolásának feloldásáért" - olvasható a jelentésben (ESET, 2017). Az előrejelzések alapján további fenyegetések várhatók és még indokoltabb az elektronikus információs rendszereink védelmének megerősítése.
Az elektronikus információs rendszerek esetében különösen fontos a biztonsági események (lásd 1 és 3. ábra), tehát az olyan nem kívánt vagy nem várt egyedi esemény vagy eseménysorozat bekövetkeztének azonnali észlelése, amely az elektronikus információs rendszerben kedvezőtlen változást vagy egy előzőleg ismeretlen helyzetet idéz elő, és amelynek hatására az elektronikus információs rendszer által hordozott információ bizalmassága, sértetlensége, hitelessége, funkcionalitása vagy rendelkezésre állása elvész, illetve megsérül. Ha a biztonsági esemény bekövetkezik fontos figyelmet fordítani azok kezelésére is (Répás - Dalicsek, 2015). Ennek során – a jövőbeni előfordulás megakadályozása érdekében a bekövetkezett biztonsági események dokumentálására, a következmények felszámolására, az okok és felelősök megállapítására, a hasonló biztonsági események jövőbeni előfordulásának megakadályozására irányuló tevékenységekre kerül sor.

III. Az információbiztonság alappillérei

Napjainkban a vállalatok az információbiztonsági feladatokat sokszor az informatikai biztonság megteremtésével próbálják lefedni, ám ez nem egyténYezős feladat, hanem egy komplex, sokszereplős folyamat eredménye (Muha - Krasznay, 2014a). A 4. ábra alapján az információbiztonság alappillérei:

1. Tervezés és felmérés: kockázatok azonosítása;
2. Szabályozott védelem kialakítása;
3. Fenntartás és felügyelet;
4. Incidensek és kitettség elhárítása;
5. A biztonsági szintet folyamatos felülvizsgálatokkal való fenntartása.

4. ábra: Kormányzati IT biztonsági életciklus
Forrás: NKI [2017]

1. Tervezés és felmérés: a kockázatok azonosítása: A teljes információbiztonság kialakításának első lépéseként alaposan meg kell vizsgálni többek között a vállalat külső és belső környezetét, az eszközállományt, az adatstruktúrát és a jogosultsági szinteket. Meg kell határozni azokat a pontokat, ahol az aktuális védelmi szint alacsony, vagyis könnyen támadható. Nem elég csupán az eszközöket vizsgálni, hanem a folyamatokat és a személyeket is át kell világítani ahhoz, hogy valóban minden veszélyforrást ki lehessen szűrni.
Az információbiztonság szempontjából pedig az egyik legfontosabb a szakértelem: ha nem szakemberek végzik el a felmérést, és később a védelem bástyáinak kiépítését, beláthatatlan károk keletkezhetnek. A különböző vállalati folyamatokat érintő információbiztonsági auditot a nagyvállalatoknál és a kis- és középvállalkozásoknál egyaránt évente egy alkalommal érdemes elvégeztetni.

2. Szabályzatok kialakítása és követése: A vállalatok számára a hatékony és biztonságos működés alappillérei a szabályzatok. A szervezeteknél kiemelten fontos, hogy a jogosultsággal rendelkező alkalmazottak időben hozzájussanak az információkhoz, ám emellett feltétlenül szükség van egy olyan biztonsági keretrendszerre, amely kizárja, hogy illetéktelen személyek is hozzáférjenek a bizalmas adatokhoz. Az információbiztonság szempontjából a legfontosabb szabályzat az Informatikai Biztonsági Házirend, melynek segítségével körülhatárolható többek között a papíralapú, az elektronikus és a személyekhez kötődő adatok védelme.
Az Informatikai Biztonsági Házirend két alapterülete az információvédelem és az informatikai infrastruktúra megbízható működésének biztosítása, mely sokkal többet jelent az eszközszintű - csupán hardver- és szoftverelemekre kiterjedő- védelmi megoldásoknál. Magában foglalja a nem elektronikus adatok tárolásának feltételeit, a személyi jogosultsági köröket, az egyes információhordozó eszközök tárolási módját és az eszközök selejtezésének pontos szabályait is.

3. Fenntartás és felügyelet: A vállalatok többnyire tisztában vannak vele, milyen biztonsági kockázatok merülnek fel a hétköznapokban, azonban a kevésbé nyilvánvaló fenyegetéseket - mint az eszközök selejtezését vagy saját alkalmazottaikat - alábecsülik. Az illetéktelen kezekbe kerülő információk nem ritkán súlyos pénzügyi vagy jogi problémát okozhatnak egy szervezetnek, és akár a vállalatról a közvéleményben kialakult képet is veszélyeztethetik.
A bizalom fontos, amikor az alkalmazottak vállalati információkhoz férnek hozzá, de a felügyelet még fontosabb. A szervezetek a különböző folyamataikban az információk kiszivárgásának korlátozására számtalan megoldást alkalmazhatnak. A megfelelő biztonsági intézkedésekkel a kockázatok jelentős mértékben csökkenthetők, ezért mindig a vállalat méret-

és biztonsági igényeihez illeszkedő megoldást kell választani. A különböző jogosultsági szintek pontos szabályozásával, titkosítással és megfelelő jelszavak használatával nem csupán egy esetleges adathalászati támadás védhető ki, de a belső támadások is elkerülhetőek.

4. Incidensek és kitettség elhárítása (az informatikai rendszer átfogó kezelése): A biztonságos informatikai rendszer kiépítése az eszközök, megoldások beszerzésénél, és a beszállító partnerek kiválasztásánál kezdődik. Az információbiztonságot szem előtt tartva, a vállalatoknak figyelembe kell venniük, hogy az adott eszköz vagy megoldás milyen mértékben felel meg az igényeknek, és hogyan integrálható személyre szabottan az adott szervezet informatikai rendszerébe. A beszállítóknak és a szolgáltatóknak ebben kiemelt szerepük van, és olyan tanácsokkal és szabályzatokkal kell segíteniük az ügyfeleket, melyekben a bizalmas adatok életciklusának minden életszakaszára vonatkozóan felhívják a figyelmet a különböző információbiztonsági fenyegetésekre. Az eszközökön és megoldásokon felül, a külső és belső jogosulatlan használat megelőzésének érdekében, kiemelten fontos a megfelelő jogosultsági szintek kiépítése.

5. Folyamatos kontrolling (rendszeres felülvizsgálatok): A vállalati információbiztonságot nem elég kiépíteni: folyamatos ellenőrzés alatt kell tartani az eszközöket és a munkavállalókat, és felülvizsgálni a szabályzatokat. A védelemi szint tesztelése többféle módon végezhető el: egyrészt imitált támadással, illetve folyamatos belső ellenőrzéssel. Az imitált támadás során például ellenőrizhető, hogy természetesen ártó szándék nélkül hozzá lehet-e férni a bizalmas vállalati információkhoz. Az információbiztonsági ellenőrzések mélységét mindig az határozza meg, hogy mely területekre terjednek ki. Az átfogó IT audit például magában foglalhatja a munkaállomásokat, a szoftvereket, a szervereket és egyéb hálózati eszközöket, a jogosultságokat, de még és könyvtár struktúrát is.
Mivel az elektronikus információbiztonság megteremtése egyes szervezeteken belül a társadalom által elvárt követelmény, ezért célszerűnek látszott országos hatáskörrel független szervezetek létrehozása a jogszabályi rendelkezések betartásának ellenőrzése érdekében. Az Ibtv. 2015. július 16-ai hatályú módosítása eredményeként 2015. október 1-jétől megalakult a Kormányzati Eseménykezelő Központot (GovCERT-Hungary), a Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóságot, és az E-biztonsági Intelligencia Központot (NBF-CDMA) egységes keretben magába foglaló, koordináltabb, hatékonyabb feladat-végrehajtást és információáramlást lehetővé tevő Nemzeti Kibervédelmi Intézet. Ezen intézkedésnek köszönhetően a Nemzeti Kibervédelmi Intézet az elektronikus információs rendszerek teljes információbiztonsági életciklusára (lásd 3. ábra) vonatkozóan feladatkörrel rendelkezik, és nyomon tudja követni és segíteni tudja annak alakulását, a tervezési szakaszt, a szabályozást az ellenőrzést valamint az incidenskezelést egyaránt. A Nemzeti Kibervédelmi Intézeten belül három szervezeti egység különül el a tevékenységüknek megfelelően a Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóság (NEIH), a Kormányzati Eseménykezelő Központ incidenskezelési szakterülete, valamint a Biztonságirányítási és Sérülékenység vizsgálati terület.

IV. Szabályozott információbiztonsági irányítási rendszer kialakítása és üzemeltetése

Az elmúlt időszakban jelentősen megnőtt a hatékony állami információbiztonsági rendszer kiépítésének szükségessége. Az információvédelem ma már fontos stratégiai kérdés, hiszen már nem csupán arról kell dönteni, hogy milyen vírusirtót alkalmazzanak a vállalatok, hanem jogosultságról, szabályokról, folyamatokról egyaránt. A tapasztalat azt mutatja, hogy az állami szervezeteknek felkészültnek kell lenniük, mert utólag sokkal nehezebb a bekövetkezett károkat

enyhíteni. Az információbiztonságnak nem csupán magára az adatra kell kiterjednie, hanem többek között annak helyére, formátumára, az adatokat kezelő egyénekre és információhordozó eszközökre is, valamint védeni kell az elektronikus és papíralapú adatokat, az eszközöket, objektumokat és informatikai rendszereket egyaránt. Emellett olyan, hétköznapinak tűnő folyamatokat is szigorúan ellenőrizni kell, mint az eszközök selejtezése, valamint a természeti csapásokra is fel kell készülni. A teljes információbiztonsági rendszer kiépítésénél nagyon fontos az adott szervezettől, belülről jövő kezdeményezés: amennyiben a szervezet vezetői és alkalmazottai nem partnerek a megfelelő biztonsági szint alkalmazásában, a rendszer nem nyújthat kellő védelmet a bizalmas szervezeti információknak. Napjainkban az informatika rohamléptekkel fejlődik, de a technológiához a biztonsági intézkedéseket nem sikerült felzárkóztatni: a bizalmasság, sértetlenség és rendelkezésre állás követelménye a kormányzati szerveknél és a piacvezető vállalatok körében is gyakran sérül, így napról napra újabb kibertámadásokról értesülünk (lásd 1 és 3. ábra). Az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (Ibtv.) előírásaira való felkészülés az alábbi lépésekből állhat:

1. Tervezés és felmérés: kockázatok azonosítása
Helyzetfelmérés: Az adatok biztonsági osztályba sorolásához és a kockázatelemzéshez fel kell mérni a Hivatal informatikai és informatikai biztonsági rendszerét, valamint meg kell határozni az alkalmazott szakrendszereket.
Elkészülő dokumentum: A Hivatal informatikai biztonsági helyzetfelmérése

Vagyonleltár: Annak érdekében, hogy valamennyi eszközhöz felelőst tudjuk rendelni, illetve meg tudjuk határozni a kockázatelemzéskor a rájuk ható fenyegetettségeket és gyenge pontokat a Hivatal informatikai erőforrásait kell foglalni a következő szempontok szerint:

- Környezeti infrastruktúra
- Hardver
- Szoftver
- Adatok
- Kommunikáció
- Dokumentumok
- Adathordozók
- Humán erőforrások

Elkészülő dokumentum: A Hivatal vagyonleltára

Adatok biztonsági osztályba sorolása: A Hivatal egyik legfontosabb informatikai biztonsággal kapcsolatos dokumentuma, mely tartalmazza az informatikai rendszerekkel szemben támasztott védelmi igényt. Valamennyi adatot egy előre felállított 5 fokozatú skálán biztonsági osztályba kell sorolni a bizalmasság, a sértetlenség és a rendelkezésre állás elvesztése vonatkozásában a Hivatalt ért kár szerint.
Elkészülő dokumentum: A Hivatal védelmi igénye

Kockázatelemzés: Az egyes vagyonelemekre a biztonsági osztályba sorolás során megállapított biztonsági szinteket (kárértékeket) rá kell vetíteni. Ezután vagyonelem csoportonként meg kell vizsgálni, hogy azokat milyen fenyegetettségek érhetik, majd a helyzetfelmérés alapján megszerzett információk birtokában meg kell határozni az egyes vagyonelemek gyenge pontjait, azaz a sérülékenységeit.

Következő lépésként meg kell becsülni a sérülékenységek bekövetkezési valószínűségét egy előre felállított skála szerint. Az informatikai biztonsági kockázatokat a kárérték és a bekövetkezés valószínűségének a szorzata fogja megadni.
A kockázatok minősítéséhez kockázati mátrixot kell definiálni, majd a kockázatok kezeléséhez egy tolerancia mátrixot, amely megmutatja, hogy melyek azok a kockázatok, amelyeket a Hivatal még elvisel és melyek azok, amelyeket mindenképpen kezelni kell.
Elkészülő dokumentum: A Hivatal kockázatelemzési dokumentuma táblázatos és szöveges formában is.

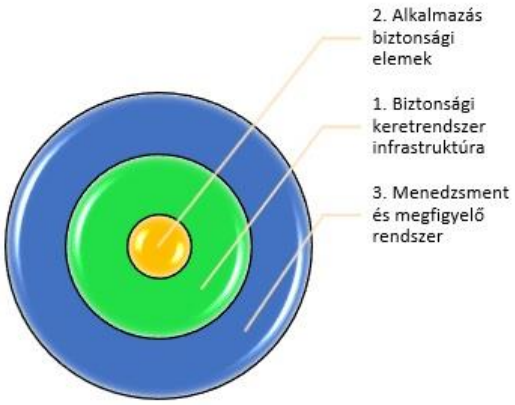
Kockázatkezelő intézkedések elkészítése: Az el nem viselhető kockázatok kezelésére kockázatkezelési javaslatok készülnek, mely alapján a Hivatal intézkedési tervet tud készíteni az egyes feladatok mellé rendelt felelős, határidő és esetleg költség feltüntetésével.
Elkészülő dokumentum: A Hivatal kockázatkezelési javaslatok dokumentuma táblázatos és szöveges formában is.

2. Szabályozott védelem kialakítása
Szabályozási környezet kialakítása: Az ibtv. előírja, hogy minden szervezetnek rendelkeznie kell a következő dokumentumokkal:
Informatikai Biztonsági Politika (IBP): Az IBP célja, hogy egyrészt a Hivatal vezetése egyértelműen kifejezze szándékát az informatikai biztonság folyamatos szinten tartása érdekében, másrészt, hogy magas szinten meghatározza az informatikai biztonsággal szembeni elvárásait.
Informatikai Biztonsági Stratégia (IBS): Az IBS az IBP-ben megfogalmazott célok közép és hosszú távú megvalósítását írja le.
Informatikai Biztonsági Szabályzat (IBSZ): A Hivatal legfontosabb informatikai biztonsággal kapcsolatos dokumentuma, amely a konkrét megvalósítást, szabályozást tartalmazza.

3. Fenntartás és felügyelet
Alapvető cél egy komplex a törvényi elvárásoknak is megfelelő, hatékony, kis működési költségből, közép- és hosszútávon is fenntartható biztonsági rendszer megvalósítása. Az információ biztonsággal kapcsolatos törvényi elvárásoknak maximális feltételek szerint szükséges megfelelnie, törekednie kell a szükséges és elégséges biztonsági szint elérésére, eközben biztosítva adott biztonsági rendszer folyamatos üzemi működését. A költségvetési szervezeteknél joggal lehet elvárás az informatikai biztonsági rendszerek költséghatékony létrehozása, fenntartása és a mai kornak megfelelő legmagasabb szintű védelemi szinten történő működése.

4. Incidensek és kitettség elhárítása
A kockázat figyelési technikákra számos technikai válasz, megoldás létezik. Alapvetően ezen technikák például arra alkalmasak, hogy a nagy tömegű eseményt redukálják és a valódi incidensgyanús eseményekre hívják fel a figyelmet. Illetve az események számának csökkentésével és rangsorolásával segítséget nyújt, hogy jusson megfelelő mennyiségű humánerőforrás azok átnézésére. Ez a mielőbbi beavatkozás érdekében praktikusan közel valós időben kell, hogy megvalósuljon. Az általános információgyűjtés révén hatékonyan lehet érzékelni a normál működéstől történő eltéréseket. A fentiekre alkalmas például egy SIEM (Security Information And Event Manager) rendszer, amelynek célja a szoftver és hardver eszközök által generált riportok, riasztások, figyelmeztetések naplózása, analízise. A SIEM és hozzá hasonló rendszerek célja, hogy az eseményeket központilag tárolják el és elemezzék ki, ezáltal biztosítva azt, hogy a biztonságot veszélyeztető események, tevékenységek felfedezésre kerüljenek. További technikai eszközök támogathatják az emberi erőforrást, ezek alapját

azonban erős kontrollok és szabályozott folyamatok kell, hogy képezzék. Logikai, szabályzat szinten szükséges elsősorban definiálni, hogy adott esemény bekövetkeztekor mi a teendő és az kinek a felelőssége. Tehát az incidens menedzsment folyamat választ kell, hogy adjon arra, hogy mit kell csinálni eseményvezérelt környezetben. Ezen riasztás aktiválódása esetén pedig (például az incidens menedzsmentnek, vagy) valamilyen válaszreakciónak el kell indulnia. Természetesen számos további folyamattal kell összhangban lenni, ilyenek lehetnek az üzletmenet folytonossági terv, vagy a katasztrófa helyreállítási terv. Ezek és természetesen további folyamatok összessége és összhangja képes hatékonyan támogatni az incidenskezelést a folyamatok és technikai eszközök segítségével.
A biztonsági rendszert egyes csoport - blokk - modul elemekből érdemes felépíteni, amelyek egymásra támaszkodnak, majd az egyes csoportokat egy pontból megfigyelni, költséghatékonyan üzemeltetni és naplózni. Az egyes feladatok modulokból állnak, amelyek részeit képezik a nagy egységeknek. A biztonsági feladatokat három nagy csoportra oszthatjuk (ld. 5. ábra):
1. Biztonsági keretrendszer infrastruktúra: melynek feladata, hogy az összes rendszer számára a közös biztonsági környezetet megteremtse.
2. Alkalmazás biztonsági elemek: az egyes alkalmazásfejlesztési projekthez biztosítanak védelmi elemeket.
3. Menedzsment és megfigyelő rendszer: az előző kettő csoport működtetésére és ellenőrzésére szolgáltató alrendszer.

5. ábra: Biztonsági rendszer csoportok
Forrás: Szabó [2017]

Az első két rendszer együttes működése biztosítja a biztonsági törvényeknek, rendeleteknek és előírásoknak való megfelelést, tehát önmagukban nem elegendőek a törvényi megfelelőség teljesítéséhez. A harmadik rendszer pedig a megfelelő működtetést teszi lehetővé. A rendszerek bevezetésének ütemezése az alábbiak szerint érdemes történnie:
1. Biztonsági keretrendszer infrastruktúra kialakítása (ez szolgál befogadó környezetként a többi elemhez).
2. Menedzsment és megfigyelő rendszer felépítése.
3. Alkalmazás biztonsági elemek rendszerbe állítása.

5. A biztonsági szintet folyamatos felülvizsgálatokkal való fenntartása
A fenti részeket figyelembe véve a megvalósítandó védelemnek zártnak, teljes körűnek, a kockázatokkal arányosnak és időben folyamatosan biztosítottnak kell lennie. Egy szervezet informatikai rendszere biztonsági menedzsmentjének kialakításakor annak központosítására, egységes, áttekinthető, számítástechnikai eszközökkel történő támogatására, illetve e rendszer lehető legnagyobb mértékű automatizálására, az emberi tényező lehetőség szerinti kiiktatására

kell törekedni. Törvény írja elő, hogy az állami szervek informatikai rendszerének képesnek kell lennie a szervezet működése szempontjából meghatározó hardver- és szoftvereszközök kritikus biztonsági eseményeinek megfigyelésére és naplózására, illetve ezen események automatizált kezelésére. Egy állami szervezet informatikai rendszerének és biztonsági menedzsmentjének kialakításakor a fenti követelményeken túl fontos, hogy a biztonsági rendszerben egyszerűen legyen leképezhető és ellenőrizhető a szervezet biztonságpolitikájának megvalósítása. A biztonsági menedzsmentnek legyen szerves része a hálózat-, felhasználó-, szoftver-, tűzfalmenedzsment, a levelező rendszer tartalomszűrése, vírusvédelme és egyéb más informatikai rendszerek. A szervezet vezetőinek meghatározott időközönként, illetve a nagyobb szervezeti vagy egyéb szervezeten belüli változásokat követően a módosítani, aktualizálni szükséges a szabályzatokat. A kockázatkezelés egy folyamatos tevékenység kell, hogy legyen a szervezetben.

V. Összefoglalás

Napjainkban az állami szervezeteknek mindennapi ügymenetük biztosítása mellett kiemelten kell foglalkozniuk az információbiztonság megteremtésével, mivel a bizalmas információk megőrzése, sértetlenségének és rendelkezésre állásának biztosítása alapvető fontosságú. Az információbiztonságra ma már nem csupán prevencióként kell tekintetni, hanem sokkal inkább átfogó stratégiai kérdésként. A vállalatok az információbiztonsági feladatokat sokszor az informatikai biztonság megteremtésével próbálják lefedni, ám ez nem egytényezős feladat, hanem egy komplex, sokszereplős folyamat eredménye. A tanulmány összegyűjtötte azokat a tényezőket, melyek áttekintése kulcsfontosságú lehet a legmagasabb vállalati információbiztonsági szint kiépítéséhez.

Irodalomjegyzék

Barabási Albert-László: Behálózva - A hálózatok új tudománya. Helikon Kiadó Kft. Budapest, 2013. ISBN: 9789632272580. pp. 1-320.

Csubák, D. - Szücs, K. - Vörös, P. - Kiss, A.: Big Data Testbed for Network Attack Detection. Acta Polytechnica Hungarica Volume 13 Issue Number 2 2016. DOI: 10.12700/APH.13.2.2016.2.3. pp. 47-57.

Dornfeld, L. - Keleti, A. - Barsy, M. - Kilin, J. - Berki, G. - Dr. Pintér, I. (szerkesztő): A virtuális tér geopolitikája. Geopolitics of the Virtual Space. Geopolitikai Tanács Műhelytanulmányok, Budapest, 2016/1. HU. ISSN 1788-7895. ISBN 978-963-9816-34-3. pp. 1- 369.

Mark, R.: A nulladik nap. Szak Kiadó Kft. Budapest, 2012a. ISBN: 9789639863255. pp. 1-350.
Mark, R.: Trójai faló. A nulladik nap. Szak Kiadó Kft. Budapest, 2012b. ISBN: 9781466821552. pp. 1- 380.

Michelberger, P.: Vállalatbiztonság. In Nagy Imre Zoltán (szerk.), Vállalkozásfejlesztés a XXI. században III. Tanulmánykötet. Óbudai Egyetem, 2013. pp. 35-52.

Mógor, T. - Rajnai Z.: Elektronikus adatkezelő rendszerek kockázatelemzése, a kockázati módszerek bemutatása. Bolyai Szemle, 2014. 33/2, 201. pp. 43–59.

Muha, L. - Krasznay, Cs.: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése. Budapest, 2014a. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézet. 1-120. oldal.

Muha, L. - Krasznay, Cs.: Az elektronikus információs rendszerek biztonságáról vezetőknek. Budapest. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézet, 2014b. pp. 1-30.

Nyikes, Z. - Németh, Z. - Kerti, A.: "The electronic information security aspects of the administration system," 2016 IEEE 11th International Symposium on Applied Computational Intelligence and Informatics (SACI), Timisoara, 2016. DOI: 10.1109/SACI.2016.7507395. pp. 327-332.

Répás, S. - Dalicsek, I.: Az információbiztonsági kockázatelemzés módszertani kérdései a kritikus infrastruktúra elemeket üzemeltető szervezetek esetében. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem állam- és közigazgatás-tudományi szakmai folyóirata, 2015. pp. 4. 22-33.

Szabó Zs. M.: A nyugdíjfolyósítás információbiztonsági és informatikai biztonsági kérdései. XXII. Fiatal Műszakiak Tudományos Ülésszaka. Műszaki tudományos közlemények 7. Kolozsvár, Kolozsvár, 2017. március 23-24.

Varga, J. - Csiszárik-Kocsir Á.: Versenyképességi átrendeződés Közép-Kelet Európában, fókuszpontban a V4 országok, Kárpát-medencei verseenyképesség - 6. Báthory - Brassai Konferencia Kötete, Óbudai Egyetem, 2015. május 27.-28. pp. 316.-335.

Veszprémi, B.: Adatvédelem, információszabadság. Budapest. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézet, 2014. pp. 3-6.

Zsolt Sz.: Options of micro-simulation in the modelling of the pension system and the intelligent IT security system. Computational Intelligence and Informatics (CINTI), 2016 IEEE 17th International Symposium. on Óbudai University 17-19. Nov. 2016. Conference book. Electronic ISSN: 2471-9269. INSPEC Accession Number: 16656968. DOI: 10.1109/CINTI.2016.7846421. pp. 295 -298.

Az állami és önkormányzati szervek elektronikus információs rendszerek biztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (Ibtv.). Magyar Közlöny 2013. évi 68. sz. pp. 50241-50255.

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv.). Magyar Közlöny 2011. évi 88. sz. pp. 25449-25486.

ESET: Trends 2017: Security Held Ransom.

https://www.welivesecurity.com/wp-content/uploads/2016/12/ESET-Trends-2017-security-held-ransom.pdf [letöltés ideje: 2017.05.22.]

Szabó Zsolt Mihály, doktorandusz hallgató
Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola
E-mail: zsolt@tamiyaryu.hu

Témavezető: Dr. Csiszárik-Kocsir Ágnes, egyetem docens, Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar

Lektor: prof. dr. Rajnai Zoltán, dékán, Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola

Hidrosztatikus csapágyak tervezési paramétereinek vizsgálata kapilláris fojtás esetén

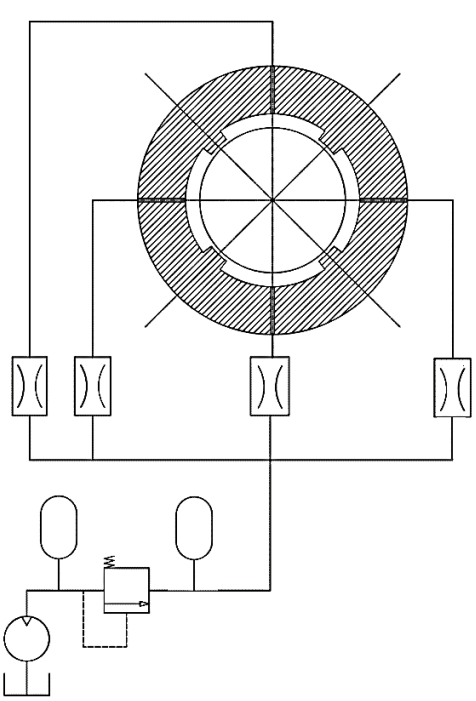
Tóth Sándor Gergő, *Miskolci Egyetem Szerszámgépek és Mechatronikai Intézet Szerszámgépek Intézeti Tanszéke*
Dr. Takács György, *Miskolci Egyetem Szerszámgépek és Mechatronikai Intézet Szerszámgépek Intézeti Tanszéke*

Hidrosztatikus csapágyakat az iparban igen széles körben alkalmazzák, mivel az érintkezés mentes működés mellett kiváló csillapítási képességgel és forgási pontossággal rendelkeznek. Tervezésüket azonban megnehezíti a különböző kiindulási paraméterek optimális megválasztása. A tanulmány során a fontosabb tervezési paraméterek kerültek meghatározásra radiális (*hordozó*) hidrosztatikus csapágyaknál. A Reynolds-egyenletekből és további korábbi tapasztalati összefüggések felhasználásával felállításra kerültek a paraméterek és a csapágy teljesítőképességét jellemző egyes értékek között fennálló komplex összefüggések.

Kulcsszavak: hidrosztatikus csapágy; kapilláris fojtás; résméret, veszteségtényező

I. Bevezetés

A hidrosztatikus csapágyak a kenéssel rendelkező siklócsapágyak egy olyan változata, ahol a terhelést felvevő olajfilm réteg nem a hidrodinamikus (*folyadék nyírásából adódó*) felhajtóerő, hanem egy külső forrás (*szivattyú*) segítségével épül fel [Andrés L.]. A hidrosztatikus csapágyak alkalmazásával kiküszöbölhetővé válik a hidrodinamikus csapágyazású forgó gépelemek indításánál jelentkező száraz és vegyes súrlódás, amely nagyobb teljesítmény-szükségletet jelent, valamint kopással is számolni kell. Léteznek ún. hibrid csapágyak is, amelyeknél a fő terhelést felvevő hidrodinamikus csapágyat egy hidrosztatikus csapággyal építik össze, amely az indítási feltételeket képes javítani. Mind hidrosztatikus mind hidrodinamikus csapágyak konstrukciótól függően egyirányú (*axiális és radiális*) terhelések felvételére képesek, ezért jellemzően párban kerülnek beépítésre [Stansfield F.].

1. ábra: Négy nyomókamrás hidrosztatikus csapágy elvi vázlata

A radiális (*hordozó*) hidrosztatikus csapágyak négy vagy annál több nyomókamrával rendelkeznek, elvi konstrukciós vázlata az *1. ábrán* látható [Mörk J.]. A nyomókamrákban áramló olajfilm réteg támasztja meg a csapágyat nyugalmi, illetve üzemi terhelés mellett. Aszimmetrikus terhelés során a terhelés irányától függően az egyes párnáknál a résméret csökken, míg a szemközti párnáknál megnövekszik. Nyomott ágon a résméretváltozás a nyomókamrákba áramló folyadék ellenállását növeli meg, amely a térfogatáram csökkenését és kamranyomás növekedést eredményezi, viszont ezzel párhuzamosan a szemközti kamrákban a nyomás csökkenni kezd. Ez a nyomáskülönbség téríti vissza a tengelyt a középponti pozíciójába [Szeri A.].

A hidrosztatikus csapágyrendszer alkalmazása a korábban ismertetett kedvezőbb indítási feltételek biztosítása mellett további előnyökkel is jár. A súrlódás mértéke minimalizálható a hidrodinamikusnál vastagabb olajfilm kenésnek köszönhetően. A hidrosztatikus rendszerre nincs hatása a tengely szakaszos forgására. A nyomókamrák segítségével a forgó tengely központi helyzetét nagy pontossággal lehet beállítani, a kenőfolyadék vastagsága pontosan vezérelhető. A nagy olajfilm vastagságnak köszönhetően nagy külső terheléseket is képes

elviselni, emellett üzemi tartományon belül kis hőmérséklet emelkedéssel kell csak számolni. Mivel a hidrosztatikus rendszerben a kenő folyadékot folyamatosan áramoltatják, a por és más szennyeződések az olaj szűrésével könnyen eltávolíthatók [Gosh B].
A hidrosztatikus rendszerek alkalmazását a további segédberendezések (*szivattyú, szűrű, hűtő, vezetékek*) beépítése, üzemeltetése és karbantartása teszi költségessé, szemben egy hidrodinamikus csapágyénál. Az áramlási veszteségeknek köszönhetően nagyobb szivattyúteljesítménnyel kell számolni, ezen felül az olaj rendszeres szűrése és ellenőrzése szükséges. A hidrosztatikus csapágyakat a gördülőcsapágyakhoz képest kisebb fordulatszámon lehet üzemeltetni. Ez annak köszönhető, hogy a hidrosztatikus csapágy kiváló merevségi és csillapítási képességét csak közepes fordulatszámig, lamináris áramlásnál tudja biztosítani. Egy ún. átmeneti sebességnél *(csapágy átmérőtől függően kb. 4-5000 1/min*) [Stansfiled F.] a hidrosztatikus kenést felváltja a hidrodinamikus kenési állapot: a tengely a csapágypárnára igyekszik felfeküdni (*mint hidrodinamikus csapágyak vegyes súrlódási állapotánál*), a nem kívánatos folyadéknyírás hőmérséklet- emelkedéssel jár. Amint a rendszer a hidrodinamikus merevségét elveszti megjelenik a vibráció, amely rontja a forgási sebesség pontosságát. Nagy fordulatszámnál a lamináris áramlás turbulens áramlássá válik, amely további hőképződés és rezgés erősödésével jár [Andrés L.]. A nagy fordulatszám következtében kavitáció is jelentkezhet *(az olajfilm réteg egy adott sávban megszűnik a hirtelen nyomásesésnek köszönhetően*), amely a csapágy gyors és végzetes károsodásához vezethet [Gosh B].
Számos korlátja ellenére a hidrosztatikus csapágyakat széles körben lehet alkalmazni. A kis fordulatszámú, de nagy terhelést elviselő forgó szerkezetek (*pl. olajfúró tornyok*) mellett a hidrosztatikus csapágyakat a szerszámgépekben is egyre gyakrabban építik be. Jelenleg leginkább köszörülési műveletekre alkalmasak ezek a csapágyazások, amelyekkel akár szubmikronos pontosságok is elérhetőek [Szeri A.].
A hidrosztatikus csapágyban a nyomókamrák belépő ágába áramlást szabályozó elemeket építenek, hogy a kamranyomás azonos legyen az összes nyomókamrában. Az áramlást befolyásoló elemekből származó nyomásveszteség fontos szerepet játszik a kiegyensúlyozásában, a különböző nyomókamrák nyomása és nyomásesések összege állandó, ami a tápnyomással egyezik meg. Az áramlást szabályozó elemek ezáltal nagyban befolyásolják a csapágy merevségét, szükséges tápnyomást és szivattyúteljesítményt. Hidrosztatikus csapágyaknál a szabályozás fojtószeleppel vagy kapilláris vezetékkel történik.
A kapilláris vezetékek nagyon kis belső átmérővel rendelkező (*0,5 -2,8 mm*) általában rézből készülő vezetékek. A kapilláris vezetékbe belépő folyadék nyomása a hossz mentén jelentősen esik. A nyomásesés nagysága függ a kapilláris átmérőjétől és hosszától. A kapilláris vezetékek alkalmazása a szerkezet egyszerűsége és a könnyű gyárthatósága miatt olcsóbb, mint fojtószelepeké, ezen felül könnyebben is cserélhetők. Hátrányuk, hogy közvetlenül a nyomást nem lehet velük szabályozni, így csak a tervezett üzemi körülmények között alkalmazhatók [Haresh K.].
Hidrosztatikus csapágyak méretezése a tervezési paraméterek komplexitása miatt körülményes. Kezdetben mérési eredmények alapján felállított arányossági tényezők segítségével közelítően kerültek a tervezési paraméterek meghatározásra [Stansfield F.]. A számítástechnika fejlődése következtében a tervezésből és mérésből származó paraméterek közti kapcsolatok egyre inkább megjeleníthetővé váltak [Mörk J.]. Habár napjainkra a Reynolds- egyenlet segítségével felállításra kerülhettek a legpontosabb méretezési egyenletek, azonban az alkalmazott egyenletek egységesítésével, valamint egyes paraméterek közti kapcsolatok hatásainak meghatározásával csak korábbi közelítő egyenletekre vonatkozó szakirodalom foglalkozik [Stansfield. F.].
A tanulmány célja a tervezési paraméterek származtatásra használt képletek frissítése és jelölésének egységesítése mellett az egyes paraméterek közti kapcsolatok pontosabb meghatározása. A tanulmány *II. fejezetében* a hidrosztatikus csapágyak legkritikusabb tervezési

paramétereinek meghatározása történik figyelembe véve a kapilláris fojtás sajátosságait. A *III. fejezetben* kerülnek ismertetésre a tervezési paraméterek közti kapcsolatok hatásai a csapágypárna karakterisztikára, amelyekből a csapágymerevség javítására vonatkozóan ajánlások állíthatók fel. Végezetül teljesítményre és nyomásszabályozásra vonatkozó optimalizálási lehetőségek kerülnek bemutatásra.

II. Tervezési paraméterek származtatásának ismertetése

II.1 Reynolds-egyenletek felállítása

Az áramlásokat leíró Navier-Stokes és kontinuitási egyenletek vékony folyadékrétegekre vett esetével Osborne Reynolds angol tudós foglalkozott. A folyadékréteg geometriájából adódóan a Navier Stokes egyenletek jól egyszerűsíthetőek. Az általános Reynolds-egyenlet csak lamináris áramlás mellett írható fel. A folyadékra ható külső térfogati erő és inercia hatások elhanyagolhatók. Ezen felül a sűrűség és folyadék viszkozitása a folyadékfilm keresztmetszetében állandónak tekinthető, emellett a nyomás gradiens ezirányú komponensét is közel zérusnak vehető. A folyadékréteg síkja mentén a sebességgradiensek sokkal kisebbek, mint a keresztmetszeti sebesség gradiensek, így ezek az elemek szintén elhanyagolhatóak [Gosh B.]. A Reynolds-egyenlet nem számol a folyadék és szilárd határfelületek közötti csúszással sem.
Ennélfogva sík menti, vékony folyadékréteg áramlására felírt Navie-Stokes egyenlet, (x,y,z) koordinátarendszerben az alábbi módon kerül felírásra:

$$0 = -\frac{\partial p}{\partial x} + \frac{\partial}{\partial z}\left(\eta \frac{\partial u}{\partial z}\right),$$
$$0 = -\frac{\partial p}{\partial y} + \frac{\partial}{\partial z}\left(\eta \frac{\partial v}{\partial z}\right),$$
$$0 = \frac{\partial p}{\partial z},$$

ahol p közegnyomás, η a dinamikus viszkozitás, u és v az x,y irányú sebesség.
A Navier-Stokes x és y komponenseinek z szerinti kétszeres integrálásával és határfeltételek megadásával ($z = 0 \text{ és } h; u = u_1 \text{ és } u_2; v = 0$) kiszámítható a kenőfolyadék sebességének eloszlása:

$$u = \frac{1}{2\eta} \cdot \frac{\partial p}{\partial x} \cdot (z^2 - zh) + \left(1 - \frac{z}{h}\right) \cdot u_1 + \frac{z}{h} \cdot u_2,$$
$$v = \frac{1}{2\eta} \cdot \frac{\partial p}{\partial y} \cdot (z^2 - zh).$$

A sebességeket behelyettesítve a kontinuitási egyenletbe és figyelembe véve, hogy a hidraulikus olaj összenyomhatatlan folyadéknak tekinthető megkapható a Reynolds egyenlet, amelyet Boegli (1947) tovább pontosított a hidrosztatikus és hidrodinamikus csapágyakra:

$$\frac{\partial}{\partial x}\left(\frac{h^3}{\eta}\frac{\partial p}{\partial x}\right) + \frac{\partial}{\partial y}\left(\frac{h^3}{\eta}\frac{\partial p}{\partial y}\right) = u_2 \frac{\partial h}{\partial x},$$
$$u_2 = R\omega.$$

ahol ω a tengely szögsebessége.

II.2 A csapágypárna paraméterei

A csapágypárna méretezéséhez feltétlenül szükséges meghatározni a csapágypárna *W* maximális terhelhetőségét [N], a kenőolaj *Q* térfogatáramát [m^3/s], a csapágypárna *K* merevségét [N/m], valamint a kapilláris csövek méreteit.

II.2.1 A csapágypárna terhelhetősége

A terhelhetőség könnyen kiszámolható a kamranyomás és kamra területének szorzatából, vagyis:

$$W = a_f \cdot A \cdot p_k,$$

$$a_f = \frac{1-\left(\frac{r_1}{r_0}\right)^2}{2\cdot\ln\left(\frac{r_0}{r_1}\right)}.$$

ahol a_f a terhelési tényező, amely a terheléstől független, csak a kamra geometriájától függ. Az r_0 és r_1 azon határfeltételnek megadott csapágysugár értékek, ahol a csapágyban nyomás megegyezik az atmoszférikus nyomással, illetve a kamranyomással. Téglalap keresztmetszetű kamránál az effektív terület [Mörk J.]:

$$A_e = l_n \cdot b_n \cdot a_f = l_e \cdot b_e = (l_n - 1) \cdot (b_n - 1), \text{ ha } l_n \geq 4 \cdot b_n,$$

ahol l_n, b_n a csapágypárna névleges hossza és szélessége
Kamranyomás felírható $p_k = \beta \cdot p_s$ formájában, is ahol $\beta = p_k / p_s$ a nyomásviszony.

II.2.2 A csapágypárna merevsége

A csapágypárna *K* merevsége a résméret nagyságától függően folyamatosan változik, vagyis:

$$K = -\frac{dW}{dh} = -A_e \cdot p_s \cdot \frac{d\beta}{dh}.$$

Mivel pillanatnyi változást nehéz kezelni, ezért a tapasztalati képletben $K = -\frac{dW}{dh} = -\frac{\Delta W}{\Delta h}$ közelítést alkalmaznak, ebből kiindulva:

$$K = \frac{\sqrt{2}}{2} \cdot \frac{(\beta_a - \beta_f)}{h_r} \cdot \frac{p_s}{h_o} \cdot d \cdot l_e = k \cdot \frac{p_s}{h_o} \cdot d \cdot l_e,$$

ahol h_r az ún. relatív résméret, l_e a csapágypárna effektív hossza, *k* tényező pedig mérhető [Mörk J.].

II.2.3 A csapágypárna folyadékszükséglete

A csapágypárnában a Q folyadéktérfogat a következő módon származtatható:

$$Q = \frac{\pi}{6 \cdot \ln\left(\frac{r_0}{r_1}\right)} \cdot \frac{h^3 \cdot p_k}{\eta} = q_f \cdot \frac{h^3 \cdot p_k}{\eta},$$

ahol q_f az áramlási együttható, amely szintén a nyomókamra geometriájától függ. Téglalap keresztmetszetű nyomókamránál:

$$Q = \frac{p_k}{12 \cdot \eta} \cdot \frac{b_a}{l_a} \cdot {h_0}^3 = \frac{p_{sz}}{12 \cdot \eta} \cdot \frac{b_a}{l_a} \cdot {h_0}^3 \cdot \beta.$$

II.2.4 Szivattyú és súrlódási teljesítmény

A P_{sz} szivattyúteljesítmény a tápnyomás és a folyadék térfogatáramának szorzata, a méretezéshez alkalmazható összefüggés:

$$P_{sz} = \frac{\pi}{6 \cdot \ln\left(\frac{r_0}{r_1}\right)} \cdot \frac{h^3 \cdot p_k \cdot p_s}{\eta}.$$

Több nyomókamránál figyelembe kell venni a nyomókamrák számát is, a korábban rögzített nyomókamra geometria alapján:

$$P_{sz} = z \cdot \frac{p_k \cdot p_{sz} \cdot b_a}{12 \cdot \eta \cdot l_a} \cdot {h_0}^3.$$

Hidrosztatikus csapágyakban a súrlódási teljesítmény a folyadék nyírásából származik, amely a kerületi sebességgel való szorzatának zárt felületre vett integráltjából számítható:

$$P_f = \iint_A \tau \cdot r \cdot \omega \cdot dA = 2\pi\eta\omega^2 \int_{r_1}^{r_0} r^3 dr,$$

$$P_f = \frac{1-\left(r_1 / r_0\right)^4}{2} \cdot \frac{\eta \cdot {r_0}^2 \cdot \omega^2 \cdot A}{h} = f_f \cdot \frac{\eta \cdot {r_0}^2 \cdot \omega^2 \cdot A}{h},$$

ahol f_f a geometriától függő súrlódási együttható.

A szivattyú és folyadék súrlódás hőt fejleszt, a hőmérséklet-növekedés nagyságát az alábbi egyenlet segítségével lehet meghatározni [Mörk J.]:

$$\Delta t = \frac{P_h + P_s}{\rho \cdot c_w \cdot Q \cdot z},$$

ahol ρ, c_w a kenőolaj sűrűsége és fajhője.

II.2.5 A kapilláris vezeték méretezése

Kapilláris vezeték méretezése során feltételezzük, hogy a kapillárisban a folyadék térfogatárama megegyezik a kamrába belépő folyadék térfogat áramával:

$$Q_{kapilláris} = \frac{p_{sz} - p_k}{8 \cdot \eta} \cdot \pi \cdot \frac{(r_k)^4}{l_k} = k_k \cdot p_{sz} \cdot (1 - \beta),$$

$$k_k = \frac{(r_k)^4 \cdot \pi}{8 \cdot \eta \cdot l_k},$$

ahol r_k és l_k a kapilláris vezeték belső sugara és hossza, k_k pedig egy dimenziótlan kapilláris paraméter. Ha $Q = Q_{kapilláris}$ feltétel teljesül, a kapilláris hossz meghatározható:

$$l_k = 1{,}5 \cdot \pi \cdot {r_k}^4 \cdot \frac{l}{b \cdot h^3}.$$

A kapilláris sugár pedig a lamináris áramlásra jellemző Reynolds szám alapján kerül megválasztásra:

$$r_k \geq 2 \cdot \frac{Q}{2320 \cdot \pi \cdot \vartheta},$$

ahol ϑ a folyadék kinematikus viszkozitása.

III. Eredmények

Az *1. táblázat* foglalja össze azon tervezési paramétereket, amelyek hatással vannak a csapágypárna egyes jellemzőire. A pozitív és negatív jel mutatja, hogy az adott paraméter a jellemzőt növeli- vagy csökkenti-e, míg a számszerű értéke a paraméter hatványának számát jelöli. Az áthúzott cellánál az adott paraméter nincs hatással a jellemzőre.
A táblázatból jól látható, hogy a csapágyátmérő és résméret kritikus tervezési paraméterek. A csapágyátmérő növelésével habár a merevség javítható, de mivel a súrlódási teljesítménynél a harmadik hatványon van nagy hőmérsékletnövekedéssel kellene számolni, amely a kenőolaj viszkozitását is csökkentené. Ezért célszerű inkább a csapágy hosszát növelni, ugyanis a táblázatból jól látható, hogy a merevség növelése mellett a súrlódási teljesítmény csak kismértékben növekszik, ezen felül az olajszükséglet és szivattyúteljesítmény sem változik ezalatt. Tapasztalat szerint a csapágyhossz és -átmérő (*L/D*) viszonyszámát célszerű 0,8-2 érték között tartani, így ha nagyobb merevséget kell elérni, több csapágyat célszerű beépíteni [Stansfield F.]. Ezen felül a résméret csökkentésével is növelhető a merevség, de figyelembe kell venni, hogy a megfelelő csillapításhoz nagy olajfilm vastagságot kell alkalmazni.
Jól látható, hogy a folyadék viszkozitása nem befolyásolja a csapágy merevségét, illetve a csapágy terhelhetőségét, így alkalmazhatók más kenőközegek is (*víz, levegő, nem-newtoni folyadékok*) [Andrés L.], azonban figyelembe kell venni, hogy a nagyobb viszkozitású folyadék alkalmazása a súrlódási teljesítmény növekedésével jár, míg a kisebb viszkozitású folyadékok a szükséges térfogatáramot és szivattyú teljesítményt növeli. A merevség növelhető a szivattyúnyomás növelésével is, de ezt négyzetes hatványon növelné a szivattyú teljesítményt is. A fordulatszám nagysága általában rögzített tervezési paraméter, amely a kerületi sebesség révén csak a súrlódási teljesítmény befolyásolja. A résméret növelésével csökkenthető a súrlódási teljesítmény, azonban ez nagymértékben megnöveli az olajszükségletet és súrlódási teljesítményt.

1. táblázat: Hidrosztatikus csapágyak tervezési paramétereinek hatásai a csapágypárna jellemzőeire

	Olajszükséglet		**Szivattyú teljesítmény**		**Súrlódási teljesítmény**		**Merevség**	
Csapágy átmérő	+	**1**	+	**1**	+	**3**	+	**1**
Csapágyhossz					+	**<<1**	+	**1**
A résméret terheletlen állapotban	+	**3**	+	**3**	-	**1**	-	**1**

Kifolyási hossz	**-**	**1**	**-**	**1**	+	**1**	**-**	**<<1**
Szivattyúnyomás	+	**1**	+	**2**			+	**1**
Viszkozitás	**-**	**1**	**-**	**1**	+	**1**		
Fordulatszám					+	**2**		
Nyomásviszony	**-**	**1**	**-**	**1**				

A teljesítményeket vizsgálva feltételezhető, hogy a résméretnek és súrlódási teljesítménynek optimuma van. Ebben az esetben az összteljesítménynek az alábbi feltételeknek kell külön-külön teljesülnie:

$$\frac{\partial P_t}{\partial h} = 0; \qquad \frac{\partial P_t}{\partial \eta} = 0, \tag{1}$$

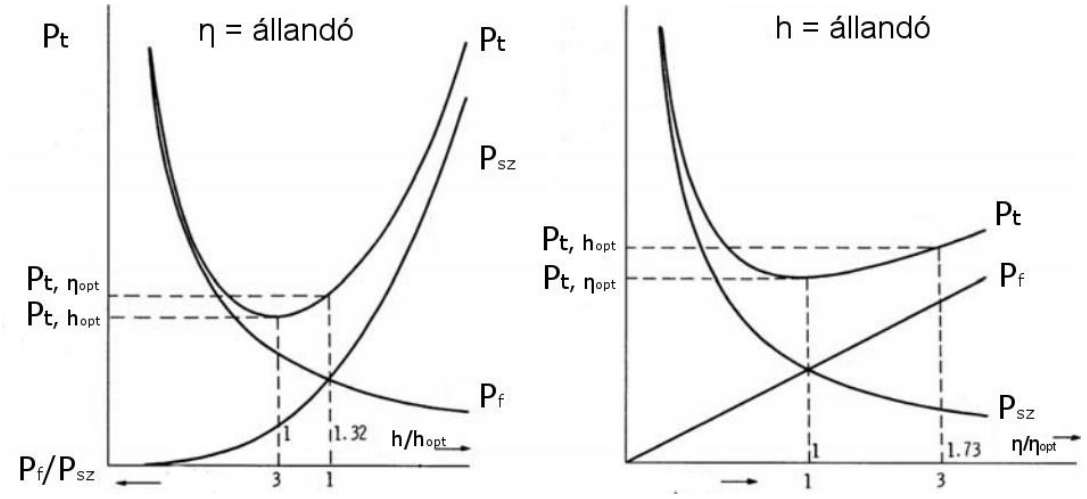
$$P_t = P_{sz} + P_f = q_f \cdot \frac{h^3}{\eta} \cdot p_k \cdot p_s + f_f \cdot \frac{\eta \cdot D^2 \cdot \omega^2 \cdot A}{4 \cdot h}, \tag{2}$$

ahol D a csapágy átmérője.
Behelyettesítve (2) kifejezést az (1) egyenletekbe, a deriválások elvégzése és az egyenletek átrendezése után meghatározható az optimális résméret és viszkozitás értéke:

$$h_{opt} = \sqrt[4]{\frac{f_f \cdot \eta^2 \cdot D^2 \cdot \omega^2 \cdot A}{12 \cdot q_f \cdot p_k \cdot p_s}},$$

$$\eta_{opt} = \sqrt{\frac{4 \cdot q_f \cdot h^4 \cdot p_k \cdot p_s}{f_f \cdot D^2 \cdot \omega^2 \cdot A}}.$$

Ha résméretre optimalizálunk, az optimális résméret behelyettesíthető, a súrlódási és szivattyúteljesítmény egyenletébe. Ha a teljesítmények hányadosát vizsgáljuk könnyen kiadódik, hogy a súrlódási teljesítmény a szivattyúteljesítmény háromszorosa. Ezzel szemben, ha viszkozitásra optimálunk, akkor a teljesítmények közti viszonyszám 1, vagyis ebben az esetben a teljesítményeknek azonosaknak kell lenniük. A teljesítmények grafikus ábrázolása a *2. ábrán* láthatók.

2. ábra Összteljesítmény-minimum meghatározása állandó viszkozitás- és résméretnél

Hasonló optimálást lehet elvégezni a nyomásviszonyra is. Ebben az esetben a csapágy merevségének nyomásviszonyra vett parciális deriváltjának zérusnak kell lennie. A nyomásviszony azonban függ az áramlást szabályozó elemtől, valamint a résméret nagyságától is, így a feltételeket a következő módon célszerű megadni:

$$\frac{\partial K}{\partial k}\cdot\frac{\partial k}{\partial \beta}=0; \qquad \frac{\partial K}{\partial h}\cdot\frac{\partial h}{\partial \beta}=0.$$

Ezekből a feltételekből meghatározható az optimális nyomásviszony állandó résméret vagy állandó kapilláris tényező esetén: állandó résméretnél $\beta_{opt}=0,5$, míg konstans kapilláris tényezőnél $\beta_{opt}=0,667$ érték adódik.

IV. Összefoglalás

A tanulmány a radiális hidrosztatikus csapágyak tervezési paramétereinek meghatározásával foglalkozott kapilláris szabályozást feltételezve. A hidrosztatikus csapágyak bemutatása és a kapilláris szabályozás sajátosságának ismertetése után a legfontosabb tervezési paraméterek kerültek származtatásra. A Reynolds egyenlet segítségével felírhatóvá váltak a csapágypárna teherbírása, merevsége, olajszükséglete, illetve a szivattyú és súrlódási teljesítmény. Szakirodalom kutatása során a tapasztalati képleteket felhasználva teljes méretezési módszer került összefoglalásra. Az egyenletekben található egyes tervezési paraméterek hatványait figyelve összehasonlíthatóvá váltak az egyes csapágymerevségét javító méretezési lehetőségek. A súrlódási és szivattyúteljesítmény vizsgálatánál megállapításra került, hogy az összteljesítménynek létezik minimum értéke, melyhez optimális résméret, illetve viszkozitás tartozik. A nyomásviszony értékének optimális megválasztása a merevség maximalizálása érdekében ugyancsak lehetséges, azonban ez függ a szabályozóelem típusától, illetve a résméret nagyságától.

Köszönetnyilvánítás

A cikkben ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló

intézményi fejlesztése" projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Irodalomjegyzék

Gosh, B.- Majumdar C.,- Sarangi M.: Foundamentals of Fluid Film Lubrication. McGraw Hill Education. India, 2014.

Stansfield F.: *Hydrostatic Bearings for Machine Tools and Similar Applications*. The Machinery Publishing Company. London, 1970. pp.99-148

Szeri A.: *Fluid Film Lubrication Second Edition*. Cambridge University Press. New York, 2011. pp.32-37, pp. 88-146.

Mörk J.- Molnár L.- Lugosi L.: Hidrosztatikus csapágyak méretezésének elvi alapjai. Miskolci Egyetem, 1990.
Andrés L.**:** Hydrostatic Journal Bearings. Texas A&M University, 2009.
http://bit.ly/2s69I6O [letöltés ideje: 2017.05.06]

Haresh K.: Capillary Tube for Refrigeration and Air Conditioning Systems. Thaiföld, 2009.
http://bit.ly/2tp7yDd / [letöltés ideje: 2017.05.12]

Tóth Sándor Gergő, PhD hallgató

Miskolci Egyetem, Szerszámgépek és Mechatronikai Intézet Szerszámgépek Intézeti Tanszéke**,**

Sályi István Gépészeti Tudományok Doktori Iskola

E-mail: szgttosg@uni-miskolc.hu

Témavezető: Dr. Takács György, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Szerszámgépek és Mechatronikai Intézet Szerszámgépek Intézeti Tanszéke

Lektor: Dr. Szabó Tamás, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Szerszámgépészeti és Mechatronikai Intézet Robert BOSCH Mechatronikai Intézeti Tanszék

A települési önkormányzatok szerepe az oktatási rendszerben Az önkormányzati szerepvállalás központi csökkentése

Veilandics Eszter, *Széchenyi István Egyetem, Állam és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr*

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatok esetében a helyi közszolgáltatások körében nevezte meg az oktatásról való gondoskodást, valamint a helyben biztosítandó önkormányzati közfeladatok körében határozta meg az általános iskolai oktatást és nevelést. A helyi önkormányzatok részére kötelező feladat- és hatáskört törvény állapíthat meg, ennek megfelelően az önkormányzatok közoktatási feladatukat a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény alapján végezték. Az önkormányzatok széleskörű jogosultsággal rendelkeztek az oktatás terén. Fenntartók, működtetők és döntéshozók voltak. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény jogszabályi rendelkezéseinek fokozatos hatályba léptetése továbbra is a korszerű tudást biztosító köznevelési rendszer irányítás és működtetése célját szolgálják, azonban az oktatás tekintetben az önkormányzatokat érintően teljes átalakulást eredményezett. Az állami centralizáció a köznevelésügyben is megjelent. 2012. szeptember 1 –től köznevelési intézményt helyi önkormányzat nem alapíthat és tarthat fenn. Az önkormányzat esetében kizárólag óvodát említ a jogszabály. 2013. január 1-je fordulópont az oktatási rendszer életében. Az állam átvette a fenntartási feladatokat az önkormányzatoktól. A Kormány az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként részt vevő szervként, ennek keretében az állami fenntartású köznevelési intézmények fenntartói jogai és kötelezettségei gyakorlására a Klebelsberg Intézményfenntartó Központot jelölte ki. Az önkormányzat képviselő-testülete 2012. szeptember 30-áig nyilatkozhatott az állami intézményfenntartó központnak arról, hogy a jogszabályi változások következtében különvált fenntartói és működtetői jog közül az intézmény működtetésére vonatkozó jogok és kötelezettségekre igényt tart. A működtetés egyedi feltételei a fenntartást végző KLIK és az önkormányzat között kötött, a konkrét üzemeltetési feladatokhoz igazodó úgynevezett köznevelési szerződésben kerülhettek meghatározásra.

Eredmények: 2017. január 1 –jével az önkormányzatok oktatási területen vállalható szerepe megszűnt.

Következtetések: A közoktatási rendszer átalakítása nem az új köznevelési törvény elfogadásával kezdődött, az önkormányzati intézményfenntartás strukturális átalakulása már 2006-tól látható volt a közoktatási törvény módosításai nyomán. Szabályozási kényszerhelyzetet eredményezett a demográfiai csökkenés, a költséghatékonyság és a fenntarthatóság kérdése, maga az iskolaszerkezet, továbbá a pedagógus-munkaerő és -foglalkoztatás területe.
A nemzeti köznevelési törvény elfogadásával, majd a 2013-tól az addigi normatív alapú finanszírozás feladatfinanszírozásra alakításával világossá vált, hogy az önkormányzatok jelentős pozícióvesztése következik be az állami szerepvállalás javára.

Kulcsszavak: közoktatás, köznevelés, helyi önkormányzat, fenntartó, centralizáció, véleménynyilvánítás

I. Bevezetés

Napjainkban a közoktatás területén számos változások zajlott, és zajlik, a köznevelés nehezen megoldható feladatok előtt áll. Tanulmányomban a közoktatás – köznevelés alapjaival foglalkozom. Bemutatom a közoktatási rendszer jellemzőit, melyet *a fenntartás és az irányítás jogának górcső alá vételével* [1]vizsgálom. Részletezem a rendszert feszítő problémákat, és ezekre adott, illetve adható megoldási javaslatokat teszek. A közoktatást szabályozó magyar jogszabályokkal foglalkozom. Bemutatom a részt vevő szerveket, azok feladat és hatásköreit, a szabályozásban bekövetkező fordulópontok alapján összehasonlító elemzést is végzek. A tanulmány az oktatási rendszer egészéről szól, az 1990 és a 2017 időszakot összefoglalva. Azonban elsősorban az alapfokú oktatáshoz – azon belül az általános iskolákhoz – kapcsolódik, központban a 3000 fő alatti kistelepülések helyi önkormányzatai és a közoktatás viszonya, különösen tekintettel – ahogy a cím is megjeleníti – az önkormányzatok szerepvállalásának változására, központi csökkentésére.
Ez annak a személyes oknak tudható be, hogy szakmai illetékességem elsősorban az oktatási rendszernek az alapfokú oktatás alrendszereihez köt. A tanulmány nem elsősorban a szakirodalom tanulmányozására támaszkodik, alapját jegyzőként szerzett gyakorlati tapasztalataim alkotják.

II. Alapelvek – célkitűzések

Az állam legfontosabb feladata az oktatásügyben az oktatáshoz való hozzáférés biztosítása.
A magyar oktatási rendszer működését szabályozó alapelveket a Magyarország Alaptörvénye rögzíti. "*Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.*"[2]
Az állam polgárai számára ingyenes és kötelező általános iskolai oktatást biztosít, továbbá garantálja, hogy képességei alapján mindenki számára hozzáférhetővé teszi a középfokú, illetve a felsőfokú oktatást. Az oktatás tehát olyan közszolgáltatás, amelyben az állam a jogi keretek megalkotásával és az intézményrendszer fenntartásával, működtetésével biztosítja a rendszer fenntartását az oktatás minden szintjén. A köznevelési törvény meghatározza, hogy milyen intézmények jellemzik az egyes oktatási szinteket, ezeket kik és milyen módon irányítják és ellenőrzik, az oktatás szereplőinek milyen jogai és kötelességei vannak, milyen elvek alapján történik a finanszírozás.
A kormányzat az Alaptörvénynek való megfelelés mellett az egyenlő bánásmód biztosítását kívánja elérni, azaz lehetőleg minden gyermek, minden állami iskolában ugyanolyan feltételek között, ugyanazt az oktatás, tudást kapja.
Az oktatás szabályozására vonatkozó egyes törvények módosításának célja a hatékony, az egységes köznevelési rendszer létrehozása, a köznevelési rendszer jobb működés biztosítása.

II.1. A közoktatás önkormányzati fenntartása

A helyi önkormányzatok részére kötelező feladat - és hatáskört törvény állapíthat meg. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) a helyi

[1] Fajtai Krisztina: Oktatásügyi enyém-tiéd, Centralizáció a köznevelésben Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Pécs 2016. 4. o.
[2] Magyarország Alaptörvényes XI. cikk (1-2) bekezdése

önkormányzatok esetében a helyi közszolgáltatások körében nevezte meg az oktatásról való gondoskodást, valamint a helyben biztosítandó önkormányzati közfeladatok körében határozta meg az általános iskolai oktatást és nevelést.

Az önkormányzatok közoktatási feladatukat a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban : Kt.) alapján végezték. A Kt. az Országgyűlés a korszerű tudást biztosító közoktatási rendszer irányítása és működetése céljából alkotta meg. A közoktatás magába foglalta többek között az óvodai nevelést, az iskolai nevelést és oktatást. A közoktatás rendszerének működtetésért az állam felelt az önkormányzatokon keresztül. Az önkormányzati fenntartás a törvény alapelvei között helyezkedett el. Kt. rendelkezéseinek megfelelően a közoktatás szakmailag önálló nevelési intézményei az óvodák, nevelési – oktatási intézményei az iskolai végzettséget, szakképesítést igazoló bizonyítvány kiadására jogosult iskolák, továbbá az alapfokú művészetoktatási intézmények és a kollégiumok.

Közoktatási intézményt a Kt. 3.§ (2) bekezdés b) pontja alapján a települési önkormányzat alapíthatott és tarthatott fenn. Az önkormányzat az alapfokú oktatásnak minősülő önkormányzati feladatellátását a Kt. 121. § 48 pontja alapján önkormányzati társulás útján is elláthatta. A közoktatási intézmény jogi személynek minősült. Az önkormányzat fenntartó minőségben volt jelen, a Kt. értelmező rendelkezései szerinti fenntartó: "*az a jogi személy (helyi önkormányzat, állami szerv, egyházi jogi személy, felsőoktatási intézmény, vállalat, szövetkezet, alapítvány, egyesület, kisebbségi érdek-képviseleti szervezet, nemzetiségi önkormányzat és más jogi személy), illetőleg természetes személy (mint egyéni vállalkozó), amely, illetve aki a közoktatási szolgáltató tevékenység folytatásához szükséges jogosítvánnyal rendelkezik, és az e törvényben meghatározottaknak megfelelően a közoktatási intézmény működéséhez szükséges feltételekről gondoskodik*"[3]

A helyi önkormányzat mint fenntartó rendelkezett a Kt. 121. § 15 pontjában meghatározott intézményátszervezés lehetőségével, mely szerint "*minden olyan fenntartói döntés, amely az alapító okiratnak e törvény 37. § (5) bekezdésének b) pontjában meghatározottak módosulásával jár, kivéve az olyan vagyont érintő döntést, amely vagyon a feladatellátáshoz továbbiakban nem szükséges*"[4]

A helyi önkormányzat, mint fenntartó a Kt. 102. § (2) bekezdése alapján (a legfontosabbakat említve)

a) döntött a közoktatási intézmény létesítéséről, gazdálkodási jogköréről, átszervezéséről, megszüntetéséről, tevékenységi körének módosításáról, nevének megállapításáról, az óvodába történő jelentkezés módjáról, a nagyobb létszámú gyermekek egy időszakon belüli óvodai felvételének időpontjáról; az óvoda heti és éves nyitvatartási idejének meghatározásáról;

b) meghatározta a közoktatási intézmény költségvetését, továbbá a kérhető költségtérítés és tandíj megállapításának szabályait, a szociális alapon adható kedvezmények feltételeit;

c) meghatározta az adott tanítási évben az iskolában indítható osztályok számát, továbbá engedélyezte a maximális létszámtól való eltérést;

d) a minőségirányítási programban meghatározottak szerint működtette a minőségfejlesztés rendszerét, továbbá rendszeresen - ha jogszabály másképp nem rendelkezett, négyévenként legalább egy alkalommal - ellenőrzte a közoktatási intézmény gazdálkodását, működésének törvényességét, hatékonyságát, a szakmai munka eredményességét, nevelési-oktatási intézményben továbbá a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, a tanuló- és gyermekbaleset megelőzése érdekében tett intézkedéseket;

e) megbízta a közoktatási intézmény vezetőjét, és gyakorolta felette a munkáltatói jogokat;

f) jóváhagyta a közoktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatát, minőségirányítási programját, valamint a nevelési-oktatási intézmény nevelési, illetve

[3] A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 121.§ 12. pont
[4] A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 121.§ 15. pont

pedagógiai programját, házirendjét, az általános művelődési központ pedagógiai-művelődési programját;

g) értékelte a nevelési-oktatási intézmény foglalkozási, illetve pedagógiai programjában meghatározott feladatok végrehajtását, a pedagógiai-szakmai munka eredményességét.

A közoktatási intézménynek a feladatai ellátásához szükséges feltételekkel rendelkeznie kellett. A Kt. 38. § (1) bekezdése részletezte ezen feltételeket:

a.) állandó saját székhellyel,

"Állandó saját székhellyel akkor rendelkezik a közoktatási intézmény, ha a feladatai ellátásához szükséges, jogszabályban meghatározott helyiségek - ha e törvény másként nem rendelkezik - határozatlan időre a kizárólagos használatában állnak." [5]

b.) állandó saját alkalmazotti létszámmal,

"Állandó saját alkalmazotti létszámmal akkor rendelkezik a közoktatási intézmény, ha az alaptevékenységének ellátásához szükséges előírt alkalmazotti létszám legalább hetven százalékát határozatlan időre szóló munkaviszonyban, illetve közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatja."[6]

c.) a jogszabályban meghatározott eszközökkel, szabályzatokkal és a működéséhez szükséges pénzeszközökkel.

"A közoktatási intézmény feladatainak ellátásáról az alapító, illetőleg a fenntartó szerv által biztosított pénzeszköz, valamint egyéb bevételei alapján gondoskodik. A közoktatási intézmények fenntartási és működési költségeit - az évente összeállított és a fenntartó által megállapított - költségvetésben kell előirányozni." [7]

Továbbá "*a közoktatás rendszerének működéséhez szükséges fedezetet a központi költségvetés és a fenntartó hozzájárulása biztosítja, melyet a tanuló által igénybe vett szolgáltatás díja és a közoktatási intézmény más saját bevétele egészíthet ki. A közoktatás feladatainak ellátását szolgáló költségvetési hozzájárulás összegét az éves költségvetési törvényben kell meghatározni. A központi költségvetés az állami szervek és a helyi önkormányzatok, valamint a nem állami, nem helyi önkormányzati intézményfenntartók részére az általuk fenntartott nevelési-oktatási intézmények működéséhez - a gyermek-, tanulói létszámot, valamint az ellátott feladatokat figyelembe véve - normatív költségvetési hozzájárulást biztosít"*[8].

A Kt. 88. § (6) bekezdése rögzíti, hogy a helyi önkormányzat a közoktatási intézményét, illetve egyes szolgáltatás ellátását - részben vagy egészben - akkor szüntethette meg, közoktatási intézményét akkor szervezhette át, ha az adott tevékenységről, szolgáltatásról továbbra is megfelelő színvonalon gondoskodott oly módon, hogy annak igénybevétele a gyermeknek, tanulónak, szülőnek nem jelentett aránytalan terhet. A fenntartó a Kt. 102.§ (3) bekezdése szerint a közoktatási intézmény megszüntetésével, átszervezésével, feladatának megváltoztatásával, nevének megállapításával, vezetőjének megbízásával és megbízásának visszavonásával összefüggő döntése előtt köteles volt beszerezni az intézmény alkalmazotti közösségének, iskolaszéknek, az iskolai szülői szervezetnek (közösségnek), az iskolai diákönkormányzatnak a nemzetiség nyelvén, illetve a nemzetiségi nevelésben-oktatásban részt vevő intézmény esetén - ha nem rendelkezik egyetértési joggal - a fenntartótól függően a települési vagy a területi nemzetiségi önkormányzat, illetőleg ennek hiányában az adott nemzetiség helyi egyesületének, szakközépiskola és szakiskola esetén a fővárosi, megyei gazdasági kamara véleményét.

[5] A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 38.§ (1) bekezdés
[6] A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 38.§ (1) bekezdés
[7] A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 38.§ (1) bekezdés
[8] A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 118.§ (1-3) bekezdés

A fent idézett jogszabályi helyek alapján megállapíthatjuk, hogy *az oktatás a településeken az egyik legfontosabb helyi közügynek volt tekinthető.*[9] A települési önkormányzatok széleskörű jogosultsággal rendelkeztek az oktatás terén. Fenntartók, működtetők és döntéshozók voltak. Irányítási hatáskört gyakoroltak, mely a felügyelet fogalmát is magába foglalta. Továbbá az Ötv. 1990.-ben már rendelkezett arról, hogy *az állam tulajdonából az önkormányzat tulajdonába kerül a tanácsok kezelésében, illetve irányítása alatt álló oktatási intézmények vagyona.*[10] *A közoktatási intézmények az önkormányzat tulajdonává váltak, az önkormányzat lett a közoktatási intézmény tulajdonosa.*[11]

A közoktatás Magyarországon helyi közszolgáltatássá vált, az iskolák működése nagymértékben a helyi közösségek igényeihez kötődött hozzá. A községi szintű felelősség a hazai iskolaszerkezeti viszonyok között azt is jelentette, hogy kisebb települések sokasága került abba a helyzetbe, hogy kiterjedt felelősségi körét az alsó középfokú oktatással kapcsolatban is gyakorolnia kell. A kilencvenes években kialakult irányítási szerkezet hatására Magyarországon hozzávetőlegesen 1800 fenntartó irányítása alá kerültek az alsó középfokú oktatás intézményei, azaz az általános iskolák felső tagozatos évfolyamai. E fenntartók több mint fele 2000 főnél kisebb lélekszámú település.[12]

A központilag rendkívül erősen szabályozott előző évtizedek oktatáspolitikájához viszonyítva az új közoktatási törvény a decentralizálás irányába mutatott, teret adott az iskolai és tanári autonómiának és az alternativitásnak.[13] Az Ötv. és a Kt. hatálya alatt kialakított és működő rendszer decentralizált rendszer, mely magával hozta annak előnyeit és hátrányait is. Az önkormányzatiság nagy előnye a helyi jelleg és szakmai rálátás. A decentralizált önkormányzati fenntartás hátránya, hogy az önkormányzatok vagyona eltérő, mely következében az egységesség, az egyenlő bánásmód biztosítása csorbát szenvedett.

II.2. A köznevelés állami fenntartása

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvényt (a továbbiakban: Nkt.) az Országgyűlés a 2011. december 19-i ülésnapján fogadta el. A törvény jogszabályi rendelkezései továbbra is a korszerű tudást biztosító köznevelési rendszer irányítás és működtetése célját szolgálják, azonban az oktatás tekintetben az önkormányzatokat érintően teljes átalakulást eredményezett.
A közoktatás helyett köznevelésről beszélünk, mely egy olyan közszolgálat, amely "*a felnövekvő nemzedék érdekében a magyar társadalom hosszú távú fejlődésének feltételeit teremti meg, és amelynek általános kereteit és garanciáit az állam biztosítja.*" [14]
Az Nkt. alkalmazásában az általános iskolai nevelés - oktatás továbbra is állami alapfeladat, azonban az NKt. 2.§ (3) bekezdését megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy 2012. szeptember 1 –től köznevelési intézményt helyi önkormányzat nem alapíthat és tarthat fenn. Az önkormányzat esetében kizárólag óvódát említ a jogszabály.

[9] Csörgits Lajos: Az önkormányzati feladatellátás alakulása napjainkban – elméleti és gyakorlati problémák, különös tekintettel az oktatási terület egyes elemeire 7.o.
[10] A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény 107.§ (1) bekezdés d) pont
[11] Fajtai Krisztina: Oktatásügyi enyém-tiéd, Centralizáció a köznevelésben Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Pécs 2016. 23. o.
[12] Halász Gábor: A magyar közoktatás az ezredfordulón 11.o.
[13] Gondolat Mészáros György: A közoktatás válsága? Problémák és reformkísérletek kritikai szemmel című tanulmányából, REPLIKA : (83)pp.77-91.
[14] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 1.§ (2) bekezdése

Az értelmező rendelkezésekből kiindulva a fenntartói szerepnél az önkormányzat már nem szerepel, az Nkt. 4.§ 9 pontja alapján: *"fenntartó: az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely a köznevelési feladat ellátására való jogosultságot megszerezte vagy azzal rendelkezik, és a köznevelési intézmény működéséhez szükséges feltételekről gondoskodik"*[15]
Köznevelési intézmény az Nkt. törvényben meghatározott "*köznevelési feladatok ellátására létesített intézmény. A köznevelési intézmény jogi személy, amely - a tankerületi központ, valamint az állami felsőoktatási intézmény által fenntartott intézmény kivételével - a fenntartójától elkülönült, önálló költségvetéssel rendelkezik. A köznevelési intézmény a nyilvántartásba való bejegyzéssel, a bejegyzés napján jön létre."*[16]
A közoktatási és köznevelési elnevezésű intézmény feladatai ellátásához szükséges feltételrendszere alapjaiban megegyezik. A köznevelési intézmény akkor rendelkezik a feladatai ellátásához szükséges feltételekkel ha megfelel az Nkt. 22.§ (1) bekezdésében rögzítetteknek.

II.2.1. Az első fordulópont - 2013. január 1.

2013. január 1-je fordulópont az oktatási rendszer életében. Az állam átvette a fenntartási feladatokat az önkormányzatoktól. Az állam gondoskodik az Nkt. 74. § (1) bekezdése alapján - az óvodai nevelés, a nemzetiséghez tartozók óvodai nevelése, a többi gyermekkel, tanulóval együtt nevelhető, oktatható sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelése kivételével - a köznevelési alapfeladatok ellátásáról. A Kormány 2013. január 1-jei hatállyal „a Klebelsberg Intézményfenntartó Központról" szóló 202/2012. (VII.27.) Korm. rendelet 3. § (1) bekezdése c) pontjában az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként részt vevő szervként, ennek keretében az állami fenntartású köznevelési intézmények fenntartói jogai és kötelezettségei gyakorlására a Klebelsberg Intézményfenntartó Központot (a továbbiakban: KLIK) jelölte ki.
A KLIK az oktatásért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) irányítása alá tartozó, központi hivatalként működő központi költségvetési szervként jelent meg. Hatáskörébe tartozó feladatokat az ország egész területére kiterjedő illetékességgel látta el. A KLIK központi szervből és területi szervekből állt. Területi szerve a járási és a fővárosi kerületi tankerület, valamint a megyeközponti és a fővárosi tankerület. 198 tankerület jött létre.
A KLIK a köznevelési közfeladat-ellátásban részt vevő, fenntartásában lévő köznevelési intézmények tekintetében többek közt

a) ellátta – az Nkt.-ban meghatározott fenntartói feladatokat,

b) a miniszter számára javaslatot tett a köznevelési intézmény létesítésére, átszervezésére, megszüntetésére, tevékenységi körének módosítására irányuló döntés meghozatalára, közreműködik a döntés előkészítésében, a javaslattételt megelőzően beszerzte a jogszabály alapján arra jogosult egyetértését, véleményét,

c) előkészítette és a miniszternek megküldte a köznevelési intézmény vezetőjének kinevezésére, megbízására és megbízásának visszavonására, a tankerületi igazgató kinevezésére, felmentésére vonatkozó munkáltatói intézkedés dokumentumait,

d) érvényesítette a köznevelési intézmények tevékenységében az erőforrásokkal, így különösen az KLIK költségvetési előirányzatával, engedélyezett létszámával és a vagyonkezelésében vagy használatában álló vagyonnal való szabályszerű és hatékony gazdálkodás követelményeit,

e) központosítottan folytatta le a beszerzéseket,

f) értékelte a köznevelési intézmények szakmai feladatai végrehajtásához szükséges feltételek meglétét, valamint szervezi és irányítja azok megteremtését,

[15] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 4.§ 9.pontja
[16] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 21.§ (1) bekezdése

h) közreműködött a területi köznevelési feladatellátás megszervezése irányainak meghatározásában.

II.2.2. Új fogalom, a működtetés

A települési önkormányzat képviselő-testületének 2012. szeptember 30-áig kellett nyilatkoznia az állami intézményfenntartó központnak arról, hogy a jogszabályi változások következtében különvált fenntartói és működtetői jog közül az intézmény működtetésére vonatkozó jogok és kötelezettségekre igényt tart. [17] A kérdésben hozott végleges döntést 2012. október 30-áig meg kellett hoznia és eddig az időpontig dönthetett a működtetési feladatok ellátásában közreműködésre köteles, háromezer főt meghaladó lakosságszámú település a „a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény végrehajtásáról" szóló 229/2012. (VII. 28.) Korm. rendelet értelmében a működtetési feladatok alóli mentesülés iránti kérelem benyújtásáról, illetve a háromezer fő lakosságszám alatti település a működtetésben való részvétel vállalásáról. A működtetői szerepkör vállalásának feltételei nem voltak tisztázottak. Mivel az Nkt. 76. § (1) bekezdésében rögzített működtetési feladatok vállalása nem a települési önkormányzat szabad elhatározásán alapult és tekintettel a Nkt. kerettörvényi jellegére, valamint a gyakorlatban előforduló és előre nem látható körülmények sokszínűségére, ezért a működtetés egyedi feltételei a fenntartást végző KLIK és a települési önkormányzat között kötött, a konkrét üzemeltetési feladatokhoz igazodó úgynevezett köznevelési szerződésben kerülhettek meghatározásra.

Az Nkt. 74. § (4) bekezdése alapján a 3000 főt meghaladó lakosságszámú községekben, illetve az Nkt. 74.§ (5) bekezdése alapján a 3000 fő alatti községekben a települési önkormányzat gondoskodik - a szakképző iskola kivételével - az illetékességi területén lévő összes, saját tulajdonában álló, az állami intézményfenntartó központ által fenntartott köznevelési intézmény feladatainak ellátását szolgáló ingó és ingatlan vagyon működtetéséről. [18]

A működtető az a települési önkormányzat, amely a saját tulajdonát képező ingatlanban folyó állami köznevelési feladatellátáshoz kapcsolódó ingó és ingatlan vagyont üzemelteti.[19]

De mit is jelent a működtetés? Az Nkt. megfogalmazza:*„ A működtető feladata, hogy a köznevelési közfeladat-ellátás céljait szolgáló ingatlant az e törvény keretei között kötött szerződésben foglalt módon és feltételekkel az ingatlan rendeltetésének megfelelő, hatályos köznevelési, tűzvédelmi, munkavédelmi és egészségügyi előírások szerint üzemeltesse, karbantartsa. A működtető köteles a működtetéssel kapcsolatos közterheket, költségeket, díjakat viselni, gondoskodni az ingatlan vagyonvédelméről. A működtető köteles ellátni minden olyan feladatot, amely ahhoz szükséges, hogy az ingatlanban a köznevelési feladatokat megfelelő színvonalon és biztonságosan láthassák el. Ennek keretében a működtető feladata különösen a köznevelési intézmények működéséhez szükséges eszközök, taneszközök, anyagok, áruk, szolgáltatások megrendelése, átadás-átvétele, raktározása, készletek pótlása. A működtető feladata működtetni, karbantartani a köznevelési intézmény alapító okiratában foglalt feladat ellátásához szükséges technikai berendezéseket, javítani,*

[17] Gondolat a T/8888. számú törvényjavaslatból, mely a köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről szól

[18] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 74.§ (4-5) bekezdése -2013. 01. 01. állapot - 2016. 12. 31-ig hatályos

[19] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 4.§ 18. pont - 2013.01.01. állapot

karbantartani a tulajdonában lévő taneszközöket, beszerezni a köznevelési közfeladat-ellátáshoz szükséges eszközöket.[20]
A működtető feladata a köznevelési intézmény épülete állagának megóvása… [21]

Valójában a működtetés semmilyen döntési jogosultsággal nem járt, kötelezettséget jelentett, mint inkább jogot, azonban valamilyen szinten egy utolsó kapocs az önkormányzat és az egyébként tulajdonában álló köznevelési intézmény épülete között.

Azzal azonban, hogy "*a törvényalkotó a fenntartói és a működtetői jogokat szétbontotta, és azok jogosultját differenciált módon határozta meg, a közoktatási rendszer átszervezésének indokát is felülírta, hiszen mégsem vette teljes egészében kézbe az egységes köznevelés biztosítását."*[22]

II.2.3. A második fordulópont - 2017. január 1.

Az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként részt vevő szervekről, valamint a Klebelsberg Központról szóló 134/2016. (VI. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rendelet) alapján a köznevelési intézmények fenntartásával és működtetésével kapcsolatos feladatok ellátása céljából a KLIK-ből a területi szervei 2017. január 1-jével kiválnak, és a Korm. rendeletben meghatározott tankerületi központba olvadnak be, a KLIK központi szerve 2017. január 1-jétől Klebelsberg Központ néven működik tovább. Az Átvevő illetékességi körébe tartozó köznevelési intézmények fenntartói jogai és kötelezettségei tekintetében 2017. január 1-jétől a KLIK jogutódja az Átvevő Tankerületi Központ. Országosan 58 tankerületi központ kezdte meg tevékenységét.
Az Nkt. 99/G. § (1) bekezdése alapján *"A tankerületi központ által fenntartott, települési önkormányzat által működtetett köznevelési intézmény 76. §-ban meghatározott működtetésével kapcsolatos jogviszonyokból származó jogok és kötelezettségek a tankerületi központot 2017. január 1-jétől illetik meg, illetve terhelik."*
A tankerületi központ a köznevelési közfeladat-ellátásban részt vevő, fenntartásában lévő köznevelési intézmények tekintetében ellátja jogelődje Nkt.-ban és a Korm. rendeletben meghatározott fenntartói és ahhoz kapcsolódó feladatait.

Az Nkt. rendelkezései következtében centralizált rendszer alakult ki, mely eredményeképpen az intézménybezárások a kistelepüléseken megszűntek. Előnyként ezt az egy példát tudom felsorakoztatni, azonban a hátrány oldal már bővebb felsorolást mutat. Túlközpontosított, túlbürokratizált, a gazdasági önállóság hiánya és a munkáltatói jogokkal kapcsolatos problémák feszítik a rendszert.

II.2.4. Átadás-átvétel

A 2013. évi intézmény átszervezés során az átadás - átvétel sem szakmailag sem időben nem megfelelően volt előkészítve az önkormányzatok számára. Az információk áramlása a tankerületi központtól késve és pontatlanul érkeztek. Az átadás-átvétel során az önkormányzat és a tankerületi központ az önkormányzat által működtetett köznevelési intézmény állami működtetésbe vételével összefüggő, a feladatellátáshoz kapcsolódó létszámátadásról, valamint a feladatellátáshoz kapcsolódó vagyon, jogok és kötelezettségek átadás-átvételéről szóló

[20] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 76.§ (1) bekezdése -2013. 01. 01-i állapot
[21] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 76.§ (3) bekezdése -2013. 01. 01-i állapot
[22] Csörgits Lajos: Az önkormányzati feladatellátás alakulása napjainkban – elméleti és gyakorlati problémák 47.o.

megállapodást és vagyonkezelési szerződést (a továbbiakban: szerződések) kötöttek. A szerződések tartalmazták továbbá a hazai és Európai Uniós társfinanszírozású projektek átadását is.
Az átadás – átvétel a foglalkoztatotti állomány tekintetében is lezajlott továbbá az önkormányzat által működtetett köznevelési intézmény köznevelési feladatainak ellátását szolgáló mindazon települési önkormányzati vagyon és vagyoni értékű jog (a továbbiakban: vagyon) a területileg illetékes tankerületi központ ingyenes vagyonkezelésébe kerültek.

2016. évi intézmény átszervezés keretén belül megvalósuló második körös átadás - átvétel szakmailag jobban előkészített és időben is megfelelően kalkulált volt. A tankerület az átadás-átvétel során az önkormányzat meglévő tapasztalatára és a kialakult gyakorlatra alapozva a rendelkezésében maradó tárgyi és személyi erőforrások birtokában az átadás – átvétellel érintett ingatlanok vonatkozásában a karbantartási (különös tekintettel az épületek állagának rendszeres ellenőrzése, állagmegóvási feladatok ellátása, az intézményhez tartozó épület, épületek szerkezetének, berendezéseinek heti felülvizsgálata, az intézményhez tartozó terület karbantartása, hó és síkosság mentesítés, fűnyírás, szakemberek rendelkezésre állása a felmerülő kisebb javítások, hibaelhárítások) és a takarítási munkálatok ellátására és annak kalkulált átalánydíjára – javaslatot kért. Ezen feladatok ellátására kötött szerződések az önkormányzat által is elfogadhatónak ítélt módon történtek.

A szerződésekből azonban általánosan elmondható, hogy garanciális feltételek hiányoztak. Annak garantálása, hogy az állam az önkormányzati fenntartáshoz viszonyítottan ugyanazon a szinten és minőségben tartja fent az iskolát, ugyanakkora anyagi ráfordításokat végez.

II.3. Az önkormányzat szerepe jelenlegi a köznevelésben

Az önkormányzat szerepe jelenleg a köznevelésben az óvodai nevelésre korlátozódott. Az iskolákat érintően a helyi önkormányzattal véleménynyilvánítása kapcsán találkozhatunk.
Az Nkt. kimondja, hogy "*a fenntartó*
a) a köznevelési intézmény megszüntetésével,
b) átszervezésével,
c) feladatának megváltoztatásával,
d) nevének megállapításával,
e) vezetőjének megbízásával és megbízásának visszavonásával összefüggő döntése vagy véleményének kialakítása előtt beszerzi a (4) bekezdésben foglaltak véleményét. A fenntartó (3) bekezdésben foglalt döntése előtt ki kell kérni:
h) a vagyonkezelésében levő ingatlan tulajdonos önkormányzatának véleményét."[23] ami, mint tudjuk nem kötelező érvényű.

A helyi önkormányzat adatszolgáltatóként, véleményezőként részt vesz továbbá az iskolai körzethatárok kijelölésénél.
Az iskolai beiratkozás idejéről, az erről való döntés és a jogorvoslat benyújtásának határidejéről a járási hivatal közleményt vagy hirdetményt tesz közzé, melyet a helyben szokásos módon, a beiratkozás első határnapját megelőzően legalább harminc nappal az illetékességi területén működő települési önkormányzat kifüggeszti.
"A felvételi körzetek megállapításához a megyeszékhely szerinti járási hivatal minden év október utolsó napjáig beszerzi az illetékességi területén található települési önkormányzatok véleményét, amely tartalmazza a település jegyzőjének nyilvántartásában szereplő, a

[23] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 83.§ (3-4) bekezdése -2017. 01.01-től hatályos

településen lakóhellyel, ennek hiányában tartózkodási hellyel rendelkező hátrányos helyzetű, általános iskolába járó gyermekek létszámát intézményi és tagintézményi bontásban. A megyeszékhely szerinti járási hivatal január 15-ig tájékoztatja a települési önkormányzatokat, az illetékességi területén működő általános iskolákat, az illetékes tankerületi központokat, valamint az Nkt. 50. § (10) bekezdése szerinti esetben a nemzetiségi önkormányzatot a kijelölt körzetek tervezetéről.
A települési önkormányzat a véleményéről minden év február 15. napjáig tájékoztatja a megyeszékhely szerinti járási hivatalt."[24]

A helyi önkormányzatot továbbra is kizárólag a véleménynyilvánítás joga illeti meg, ezzel ellentétben a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet rendelkezései szerint a tankerületi központ, valamint az Nkt. 50. § (10) bekezdése szerinti esetben a nemzetiségi önkormányzat nem kizárólag véleményét, hanem az egyetértéséről vagy körzethatár módosítását kezdeményező javaslatáról tájékoztatja a megyeszékhely szerinti járási hivatalt minden év február 15. napjáig.
Véleménynyilvánítását a helyi önkormányzat az iskolaszéken keresztül teheti még meg egy-egy képviselőt delegálhat az iskolaszékbe az érdekelt települési önkormányzat, ha nem az iskola fenntartója.[25]

III. Melyek voltak az önkormányzat közoktatásügyi problémái? Mi vezetett az átszervezéshez?

Közoktatást befolyásoló tényezők:

a.) demográfiai kihívások, a gyermeklétszám csökkenés problémája

A közoktatásra ható külső társadalmi folyamatok között kiemelt figyelmet érdemel a demográfiai viszonyok alakulása. *Az oktatásügyi változások igen gyakran visszavezethetők olyan demográfiai folyamatokra, mint a születésszám csökkenése vagy növekedése, az iskoláskorú népesség létszámának hullámzása, a népesség migrációja vagy elöregedése*.[26]

b.) Költséghatékonyság - fenntarthatóság kérdése

Az oktatás területén az ún. intézményfinanszírozást alkalmazták, ami azt jelentette, hogy a közigazgatás döntött az intézmények létesítéséről, majd azok működését a közpénzekből meghatározott szinten finanszírozta. Az intézményfinanszírozás viszonylag nagy biztonságot eredményezett, hiszen a forrásokhoz csaknem automatikusan hozzájutott minden intézmény.[27]
A közoktatás rendszerének működéséhez szükséges fedezetet a központi költségvetés és a fenntartó hozzájárulása biztosította, melyet az éves költségvetési törvényben kellett meghatározni. A központi költségvetés a helyi önkormányzatok részére az általuk fenntartott nevelési-oktatási intézmények működéséhez - a gyermek-, tanulói létszámot, valamint az ellátott feladatokat figyelembe véve - normatív költségvetési hozzájárulást biztosított.

[24] A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 24.§ (1) bekezdése
[25] A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 122.§ (3) bekezdése
[26] Halász Gábor: Az oktatási rendszer 71 o.
[27] Halász Gábor: Az oktatási rendszer 103 o.

A finanszírozási mechanizmusban azonban változások következtek be, mindenekelőtt a központi és a helyi költségvetések közötti közvetlen kapcsolat megszűnése, a helyi közoktatás-finanszírozásnak az állami támogatási rendszertől való nagyfokú függetlenedése tekintetében.
Továbbá az állami támogatások kiszámításának a tanulólétszámhoz való hozzákapcsolása az demográfiai csökkenés időszakába állandó költségvetési nyomás alá helyezte a közoktatást.
Az állam előírta, "*hogy milyen szolgáltatást kell nyújtani az iskolákban, vagy mennyi bért kell adni a pedagógusoknak, és mindezért az iskolafenntartók – jellemzően az önkormányzatok – voltak a felelősek".*[28] Azonban az állami támogatás nem fedezte a kiadásokat. Az évek előrehaladtával az állami hozzájárulás és a tényleges kiadás között egyre nagyobb hiány mutatkozott, melyet az ökományzatok sajátbevételek terhére igyekeztek kipótolni. "*Az önkormányzatok különböző jövedelemtermelő képessége miatt viszont jelentős különbségek alakultak ki az egy tanulóra jutó oktatási ráfordítások miatt."*[29] A helyi irányítás előtt álló legjelentősebb kihívás volt, hogy a csökkenő tanulólétszámok és a forráshiány körülményei közepette milyen intézményrendszer működtetésével lássa el közoktatási feladatait, hogyan alkalmazkodjon a változó körülményekhez úgy, hogy megfelelő színvonalú közoktatási közszolgáltatást biztosítson a helyi társadalom számára. Sok helyen –elsősorban kisközségekben-egyszerűen képtelenek voltak ellátni az iskola-fenntartási feladataikat, mely következménye az iskolák bezárása és összevonása volt.
A közoktatás finanszírozásában kisebb változások történtek. A közoktatás forrásproblémáit külső erőforrások bevonásával is próbálták orvosolni. "*Noha jelentősen nőttek a kívülről bevont pénzeszközök, és bizonyos pontokon ennek nyomán javulás történt, az anyagi szűkösség (alacsony bérek, gyenge infrastrukturális és eszközellátottság) változatlanul alapvető jellemzői maradtak a közoktatásnak."*[30]
Egészen más mechanizmust eredményezett a 2013-tól az addigi normatív alapú finanszírozás ún. feladatfinanszírozásra alakításával, ugyanis a fejlesztést és a pénzellátást nem intézményekhez, hanem meghatározott feladatok elvégzéséhez kötik.

c.) Településszerkezeti tényezőkből adódó esélykülönbségek (kis település – város)

A közoktatás és más közszolgáltatások, közoktatás és településigazgatás szoros kapcsolata vitathatatlan. "*A csökkenő színvonalú szolgáltatások szükségszerűen együtt járnak azzal, hogy azok családok melyeknek erre módjuk és lehetőségük van, gyermeküket másik, magasabb szintű szolgáltatást nyújtó óvodába, illetve iskolába viszik el."* [31]

d.) Iskolaszerkezet

Iskolaszerkezet tekintetében több alternatívával találkozhattunk Az 1994–98-as kormányzati ciklusban például sor a 6+4+2-es szerkezetettel, míg az 1998-ban hivatalba lépett kormány a 8+4-es szerkezet mellett kötelezte el magát. A nyolc évfolyamos általános iskola „megerősítését" helyezte kilátásba.

e.) Egyenlő bánásmód követelményeinek teljesítéséből származó elvárások

[28] OKTATÁS FINANSZÍROZÁS A közoktatás finanszírozásának reformja
[29] OKTATÁS FINANSZÍROZÁS A közoktatás finanszírozásának reformja
[30] Halász Gábor: A magyar közoktatás az ezredfordulón 32 o.
[31] Dr. Szüdi János: Merre tovább az oktatási reformmal? Közigazgatási Szemle 2007/1.sz. 60 o.

A decentralizált rendszerben a minőség biztosításának nehézségei mellett az esélyegyenlőség garantálása is nehezebbé vált. Az oktatással összefüggő egyenlőtlenségek növekedtek. "*A decentralizálás teret engedett az iskolák közötti különbségek megerősödésének is, és a magyar oktatási rendszerben egyre erősödött a tendencia, hogy a különböző társadalmi rétegeknek külön iskolájuk van."*[32]

f.) Pedagógus-munkaerő és -foglalkoztatás területe

A pedagógusok száma a 2003/2004-es tanévtől kezdődően folyamatosan és jelentős mértékben csökkent, a magyar iskolákban egyes területeken a pedagógushiány van. A pedagógusképzésnek, mind pedig a pedagógus továbbképzésnek időben fel kell készülnie.[33]
A pedagógus hivatás vonzóbbá tétele érdekében 2013 szeptemberében életbe lépett a pedagógus életpálya modell és ahhoz kapcsolódóan új bértábla került bevezetésre.

g.) Önkormányzati vagyonkülönbségek

Az intézmények működése nagymértékben függött az önkormányzat gazdálkodásától. A gazdálkodás pedig az önkormányzat vagyonától és saját bevételeitől. A bevételeket befolyásolta a település helyi adottsága, lakosságlétszáma, gazdasági fejlettsége. Az önkormányzati vagyonkülönbségek következtében az oktatásra fordított eltérő összegek különböző színvonalú oktatáshoz vezettek.

IV. Összefoglalás

Ha választ akarunk találni arra a kérdésre, vajon közoktatási rendszerünk az előttünk álló évtizedben várhatóan milyen kihívásokkal néz szembe, megfelelő irányba halad e, akkor először az előző időszakban bekövetkezett változásokat érdemes áttekintenünk.[34]
A közoktatás rendszere magában foglalja azokat az intézményeket, melyek részt vesznek a közoktatás feladatainak végrehatásában. A közoktatás rendszere tehát nem az egyes intézményekből, hanem azok összességéből áll, így az egész rendszer teljesítménye valamennyi intézmény által nyújtott szolgáltatások alapján ítélhető meg.
A centralizáció-decentralizáció kapcsolata, az állami szerepvállalás erősítésére, az új állami eszközök alkalmazása a kormányzati váltásoknál felmerülő kérdések. A közoktatás egészét érintő közös kihívások és feladatok között sorakoztatta az egyensúlykeresést a centralizáció és a decentralizáció, valamint a reformok végrehajtása és a stabilitás biztosítása között a Jelentés a Magyar közoktatásról 2003.
A centralizációs és decentralizációs folyamatok közötti egyensúly, továbbá az alkalmazott irányítási eszközök vonatkozásban a Jelentés a magyar közoktatásról 2010. szóló jelentés szerint *"irányítás vagy igazgatás helyett egyre gyakrabban kormányzásról (governance) beszélünk*".[35]
Az előző fejezetben részletezett közoktatást befolyásoló tényezők szabályozási kényszerhelyzetet eredményeztek. A problémák sok esetben összeadódnak. *Olyan mértékű elaprózottság és a méretathékonyságnak olyan alacsony szintje, mint ami a kilencvenes évek*

[32] Mészáros György: A közoktatás válsága? Problémák és reformkísérletek kritikai szemmel, REPLIKA : (83) pp.77-91.
[33] Gondolat a Köznevelés-fejlesztési stratégiából- Budapest, 2014. január
[34] Halász Gábor: A magyar közoktatás az ezredfordulón 6 o.
[35] Balázs Éva, Kocsis Mihály és Vágó Irén (szerk.) (2011): Jelentés a magyar közoktatásról 2010. Budapest 74. o.

magyar közoktatását jellemezte, hosszabb távon nem volt fenntartható.[36] Ezekre a problémákra az állam a központosítással válaszolt. A centralizáció a kistelepülések esetében még meggyarázható, azonban a városok esetében kétellyel fogadható. A problémákra olyan megoldási javaslattal válaszolhatott volna az állam, amely lehetővé teszi a kialakult rendszer meglévő előnyeinek a megőrzését. Hatékony irányítás decentralizált környezetben fenntartható lett volna, a megfelelő pénzügyi háttér megteremtésével és a kidolgozott részletszabályok rögzítésével. Az államnak az önkormányzatokat képessé kellett volna tennie a fenntartásra. Ehelyett az állam a megoldást elválasztotta a probléma helyétől. „*Az átszervezés indoka azonban elfogadható – miszerint az oktatás és nevelés területén túlzottan nagy eltérések mutatkoznak az egyes települések között –, de nem biztos, hogy az oktatási-nevelési feladatok ellátásának a jogszabályi alapok megteremtésén túl állami feladatnak kellene lenni*."[37] Nem vitatható az a tény, hogy az óvodai nevelést, illetőleg az iskolai – alsó tagozaton folyó oktatást a lehető legközelebb kell vinni a szolgáltatást igénybe vevőkhöz. Az önkormányzatot erősebb érdekek fűzték a köznevelési intézmény jól működéséhez, fejlesztéséhez, mint a jelenlegi állami intézményfenntartót. A legfontosabb érv az önkormányzati fenntartás mellett pedig az érdekek azonossága az önkormányzat és az intézmény között. Az önkormányzati fenntartás hatékonyabb rendszer kevesebb ellentéthez vezetett. Osztom a Magyar Önkormányzatok Szövetségének véleménye- 2012 előtt a csökkenő állami források miatt voltak gondok, s ezeknek az optimalizálása a probléma egyszerűbb megoldásához vezetett volna. A köznevelésügy optimális működéshez szükséges anyagi ráfordítás nélkül nem működik, sem az állami, sem az önkormányzati fenntartás nem működhet jól. Célzott támogatáspolitikát kell kialakítani amely az európai uniós pénzeszközök bevonásával lehetőséget nyújt a fejlesztéshez, bővítéshez. "*Kormányzati felelősség azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a közoktatás képes legyen a feladatai teljesítésére abban az esetben is ha egy adott település önmagában nem tudja biztosítani az ellátórendszer működéséhez szükséges feltételeket.*"[38] Ahhoz hogy a közoktatás rendszere eleget tudjon tenni a feladatainak, szükség van arra is hogy az intézményfenntartók segítséget kapjanak az intézmény fejlesztéséhez a feltételek javításához, bővítéséhez, korszerűsítéséhez.

Irodalomjegyzék

Könyv

Halász Gábor: A magyar közoktatás az ezredfordulón, OKKER, Budapest, 2000
Halász Gábor: Az oktatási rendszer Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001

Folyóiratban megjelent publikációk:

dr. Csörgits Lajos: Az önkormányzati feladatellátás alakulása napjainkban – elméleti és gyakorlati problémák KODIFIKÁCIÓ ÉS KÖZIGAZGATÁS 2:(2) pp. 5-48. (2013)
http://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/doktori%20m%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok/cs%C3%B6rgits.pdf
[Letöltés ideje: 2017. 06.26.]

[36] Halász Gábor: A magyar közoktatás az ezredfordulón 137. o.
[37] dr. Csörgits Lajos:A magyar helyi önkormányzati rendszer átalakítása, A demokrácia, a helyi közügyek és a helyi önkormányzás egyes kérdései 111.o.
[38] Dr. Szüdi János: Merre tovább az oktatási reformmal? Közigazgatási Szemle 2007/1.sz. 61 o.

Mészáros György: A közoktatás válsága? Problémák és reformkísérletek kritikai szemmel, REPLIKA : (83)pp.77-91.

Dr. Szüdi János: Merre tovább az oktatási reformmal? Közigazgatási Szemle 2007/1.sz.

Disszertációra, diplomamunkára való hivatkozás:

dr. Csörgits Lajos: A magyar helyi önkormányzati rendszer átalakítása
A demokrácia, a helyi közügyek és a helyi önkormányzás egyes kérdései (doktori értekezés) Győr 2013.

Fajtai Krisztina: Oktatásügyi enyém-tiéd, Centralizáció a köznevelésben Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Pécs 2016.

Internetes források

Halász Gábor és Lannert Judit (szerk): Jelentés a Magyar közoktatásról 2003.
Országos Közoktatási Intézet Budapest 2003. ISSN 1219-8692
http://mek.niif.hu/01300/01399/01399.pdf
[Letöltés ideje: 2017. 05.09.]

Balázs Éva, Kocsis Mihály és Vágó Irén (szerk.) (2011): Jelentés a magyar közoktatásról 2010. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
http://mek.oszk.hu/12800/12893/12893.pdf
[Letöltés ideje: 2017. 03. 01.]

OKTATÁS FINANSZÍROZÁS
A közoktatás finanszírozásának reformja
https://jak.ppke.hu/uploads/articles/11252/file/OKTAT%C3%81S%20finansz%C3%ADroz%C3%A1s%C3%A1nak%20reformja.pdf
[Letöltés ideje: 2017. 03.01.]

Köznevelés-fejlesztési stratégia - Budapest, 2014. január
http://www.kormany.hu/download/6/fe/20000/K%C3%B6znevel%C3%A9s-fejleszt%C3%A9s.pdf
[Letöltés ideje: 2017. 03.01.]

Jogforrási rendszer

134/2016. (VI. 10.) Korm. rendelet
az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként részt vevő szervekről, valamint a Klebelsberg Központról

229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet
a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról

202/2012. (VII. 27.) Korm. rendelet
a Klebelsberg Intézményfenntartó Központról

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet

a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

2012. évi CLXXXVIII. törvény
a köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről

T/8888. számú törvényjavaslat a köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről

2011. évi CXC. törvény
a nemzeti köznevelésről

2011. évi CLXXXIX. törvény
Magyarország helyi önkormányzatairól

11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet
a nevelési-oktatási intézmények működéséről

1993. évi LXXIX. törvény
a közoktatásról

1990. évi LXV. törvény
a helyi önkormányzatokról

Veilandics Eszter

Széchenyi István Egyetem, Állam és Jogtudományi, Doktori Iskola, Győr

email: jegyzo@darnozseli.hu

Témavezető: Prof. Dr. Verebélyi Imre, Széchenyi István Egyetem

Lektor: Dr. Csörgits Lajos PhD, Széchenyi István Egyetem

Fiatal felnőttek a globalizált Európában

Veres Imre, *Szegedi Tudományegyetem*
Bank Éva, *Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola*

Az elvándorlási trend, amely a 2000-es évek második felétől indult növekedésnek, a 2010-es évektől folyamatosan gyorsult. A külföldre történő migrációs szándék elsősorban a fiatal felnőttek és a diplomások körében figyelhető meg. Ez az egyre inkább elterjedő tendencia Magyarországot mindjobban kivándorló országgá teszi. Az Európai Unión belüli szabad mozgással megkerülhetetlenné vált a különböző kultúrák együttélésének, az egyének értékpreferenciájának kérdésköre, hiszen a globális, kozmopolita társadalmi berendezkedésben elveszhetnek a hagyományokra épülő entitások. Vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy az egyetemista fiatalokat mennyire jellemzik a kozmopolita világpolgári és nemzeti értékek. Összehasonlítottuk, hogy a kivándorlási szándék, milyen kapcsolatban áll a többféle kultúra együttélése iránti attitűddel, a kozmopolita léthez köthető tulajdonságokkal/képességekkel és a személyes értékpreferenciákkal. Az eredmények szerint az egyetemisták jelentős része tervez valamilyen formában külföldön tartózkodni. Az elemzések alapján a külföldre készülő hallgatók között hangsúlyosabban jelennek meg a kozmopolita léthez kapcsolódó világpolgári értékek, míg az itthon maradást választó hallgatók preferenciái a nemzeti értékekhez jobban köthetők. Ugyanakkor a különböző kultúrák együttélésére vonatkozó attitűdök és a kivándorlási szándék között nincs összefüggés. A különbség elsősorban az értékpreferenciák eltérésében mutatkozott.

I. Bevezetés

Hazánkból a külföldre történő elvándorlás a 2000-es évek második felétől indult növekedésnek, majd a 2010-es évektől folyamatosan gyorsult. Az elvándorlás és a külföldi munkavállalás hagyományos célországait elsősorban az Európai Unió fejlett gazdaságú tagállamai jelentik. A rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint a külföldre történő migrációs szándék elsősorban a fiatal felnőttek és a diplomások körében figyelhető meg. Ez az egyre inkább elterjedő trend Magyarországot mindjobban kivándorló országgá teszi (*Gödri,* 2015). Az elvándorlási motivációk között leginkább a munkavállalást, időnyerést, nyelvtanulást, illetve a kalandvágyat említik, azonban arról viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre, hogy a külföldre készülő fiatalok milyen értékpreferenciákkal bírnak, hogyan alakul a többféle kultúrák együttélésével szembeni attitűdjük. A 21. században a határok egyre inkább átjárhatóvá válnak, amellyel párhuzamosan a kozmpolitizmus, valamint a világpolgári értékek is mindjobban megjelennek a társadalmakban. Ugyanakkor kérdésessé válik, hogy vajon van-e különbség az elvándorlást tervező és az anyaországukban maradni kívánó fiatalok értékrendje között. Vizsgálatunkkal arra keressük a választ, hogy az egyetemista fiatalokat mennyire jellemzik a kozmopolita, világpolgári értékek. Tanulmányunkban összehasonlítjuk, hogy a kivándorlási szándék, milyen kapcsolatban áll a többféle kultúra együttélése iránti attitűddel, a kozmopolita léthez köthető tulajdonságokkal/képességekkel és a személyes értékpreferenciákkal.

II. Témakifejtés

II.1. Elvándorlási trend Magyarországon

A rendszerváltás következtében a határok ismét szabadon átjárhatóvá váltak, amely változást hozott az elvándorlásban, bevándorlásban és visszavándorlásban, azok folyamatosságában, valamint egyszeri és egyirányú mivoltuknak megszűnésében is (*Hárs,* 2016). Ezzel összefüggésben az Európai Unión belül is egy fajta irányváltás figyelhető meg a rendszerváltó országok csatlakozásának következtében. Az EU-n belüli migrációs trend új lendületet vett, melynek oka *Lakatos* (2015) szerint a régi és új tagállamok közötti, életszínvonalban is leképeződő gazdasági különbségekben keresendő. A fogadó felek az Európai Unió fejlettebb tagországai, akik számára a közép- és kelet-európaiak, köztük a magyarok alkalmazása azért is kedvező, mert gyakran a munkakörtől elvárt minimumnál képzettebb, a változó igényekhez gyorsabban alkalmazkodni tudó munkaerőt jelentenek a munkáltatók számára, akik akár túlórákra a szabadidőjük terhére is igénybe vehetők. A KSH (2014) adatai szerint a külföldre kivándorló magyarok átlag feletti iskolai végzetséggel, illetve diplomával rendelkeznek, mely a migráció munkaerőpiacra gyakorolt hatása szempontjából alapvető fontosságú. Az itthon élő magyar lakosság körében az általános iskolát végzettek aránya 24 százalék, míg a kint élők 6 százaléka rendelkezik csupán ezen végzettséggel. Ugyanakkor a diplomások arányát az összlakossággal összehasonlítva 14 százalék a különbség a kivándoroltak javára. Az egyes társadalmi csoportok kivándorlási szándékát tekintve *Sik* és *Szeitl* (2016) szerint magasabb az átlagnál azon egyének körében, ahol a lehetőségek és a kényszer egymást erősítik. Előbbi tényező a fiatal életkort és a széles kapcsolati tőkét jelenti, míg utóbbi a pesszimizmusra, elégedetlenségre vagy a diszkrimináció érzésére utal (*Sik* és *Simonovits,* 2002; *Sik* és *Örkény,* 2003). *Hárs* (2015) szerint a gyorsan növekvő elvándorlással összefüggésben felvetődik az a gondolat, hogy a folyamat akár egyirányú is lehet, bár a főbb célországok adatait vizsgálva a visszavándorlás mértéke is nő. A folyamat egyirányúságának feltételezése mögött az elvándorlást ösztönző tényezők túlértékelését és a visszaáramlást ösztönző vagy kényszerítő hatások lehetőségének az elvetését tekintik A *KSH* (2014) adatai szerint a Magyarországon élő hozzátartozók nem tudtak válaszolni arra a kérdésre, hogy a külföldön élő hozzátartozójuk

kíván-e hazatérni. Az esetek 10 százalékában tudtak pontosan nyilatkozni egy konkrét időponthoz vagy legalább körülbelüli időintervallumhoz köthető hazatérési szándékról. Az esetek többségében a külföldön élő személy sem tudott nyilatkozni egyértelműen hazatérési szándékáról, illetve annak várható időpontjáról. A megkérdezettek 25 százaléka szerint a külföldön élő rokonának nincsenek hazatérési szándékai. Az adatok alapján az látszik körvonalazódni, hogy a külföldön töltött évek száma fordítottan arányos a hazatérési szándékkal.

II.2. A kozmopolita értékek és a világpolgári lét meghatározása

A kozmopolita ember eredete *Biczó* (2009) szerint a hellenisztikus világban keresendő. Kozmopolita egyéneknek történelmi kontextusban azokat tarthatjuk, akik nem ismerik az otthontalanságot, mivel a világban sehol sem érzi magát „idegennek". A mai világpolgárok evolúciója tehát már itt kezdetét vette, ugyanakkor a 21. századi társadalmakban új értelmet nyert, melynek magyarázata a társadalmak folyamos változásában keresendő *Kleingeld* és *Brown* (2014) szerint tulajdonképp a kozmopolita keletkezése történelmi értelemben asszimilációs esemény. A kozmopolitává válás folyamatában az egyén interiorizálja a kor követelményeinek és elvárásainak megfelelő magatartásmintákat, műveltséget és szemléletmódot. Számára a különböző kultúrákból, világokból származó értékek, elemek egységet képeznek (*Biczó,* 2009). Bár e jelenség mindvégig fellelhető volt a történelem során, a technológia fejlődésével megjelent a helyváltoztatás egy új forradalma. Az információs korszak beköszöntével az egész világ kinyílt az átlagemberek számára is. Ez indított el olyan társadalmi folyamatokat és változásokat, melyek egyenesen mutattak ki a nemzeti és családi kötelékek viszonyrendszeréből, valami tömegesbe, valami újba. A kapcsolati hálók kiszélesedtek és meglazultak, tehát nem ritkultak, hanem átalakultak (*Fukuyama,* 2003). *Fukuyama* (2000) szerint a lehetőségek bővülésével a megvalósítási sémák is megváltoztak, hirtelen, nagy sikereket tudott elérni az, aki megragadta a lehetőséget a liberálissá alakuló társadalmakban. Ehhez hozzájárult az is, hogy a hagyományos kapcsolat, ahogy a hagyományos értékek transzformációjával egy világlátás volt elterjedőben, mely a fogyasztói társadalmak alapját képezte. Itt az intenzív individualizmus kultúrája átterjedt a társadalmi normákra is, ez kikezdte a tekintély valamennyi formáját, gyengítette a családokat, közösségeket, nemzeteket összetartó kötelékeket (*Fukuyama,* 2007).

A világpolgár lét *Bayram* (2014) szerint az egyének szintjén egy attitűdként is értelmezhető, mely képes eltérő társadalmi és kulturális kihívásokat egy közös nevezőre hozni, világképpé alkotni. Itt az asszimilációs folyamat maga az asszimilációs képesség kiteljesedése. Ebben a kontextusban tehát a kozmopolita egyszerre asszimiláló és asszimiláns. A kozmopolita tehát egyszerre lesz idegen és befogadó (*Biczó,* 2009). Mivel a lehetőségek megsokszorozódásával egyre szélesebb rétegek tudnak bekapcsolódni a nemzetközi életstratégiába, *Szűcs* (2004) szerint egyre többen élik át az azt, amit a hosszabb ideig külföldön, idegen kultúrában élők körében figyelhetünk meg: a kulturális sokknak nevezett pszichológiai jelenséget, amelynek négy fázisa különíthető el. Közvetlenül megérkezés után észlelhető az izgalom szakasza, az idegent elbűvöli a sok újdonság. A kiábrándulás szakaszában a látogatóban a rengeteg új inger, benyomás hatására elutasítás alakulhat ki, megcsömörlik a sok újdonságtól. A felépülés fázisában túllép a krízisen, kezdi alaposabban megismerni az idegen kultúrát, könnyebben használja a nyelvet. Végül az elfogadás szakasza következik, amelyben megszokja az új életstílust, a kultúra részesének érzi magát. Ez a jelenség tovább erősíti a kozmopolita értékek manifesztálódását a társadalmi környezetben.

III. Eredmények

III.1. Célkitűzés

Vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy az egyetemista fiatalokat mennyire jellemzik a kozmopolita világpolgári értékek. Összehasonlítottuk, hogy a kivándorlási szándék, milyen kapcsolatban áll a többféle kultúra együttélése iránti attitűddel, a kozmopolita léthez köthető tulajdonságokkal/képességekkel és a személyes értékpreferenciákkal.

III.2. Minta és mérőeszköz

Kutatásunkban a Szegedi Tudományegyetem alapszakos (N=120) és mesterszakos (N= 44) hallgatói vettek részt (N=164). A vizsgálathoz z saját fejlesztésű, online kérdőívet használtunk. A 15 kérdésből álló mérőeszköz három részre bontható. Az első részben személyes, tanulmányokkal és nyelvtudással kapcsolatos háttéradatok szerepelnek. A második rész itemei külföldi tartózkodási szándékra, illetve eddigi külföldi tartózkodásra vonatkoznak. A kérdőív harmadik része további három alegységre bontható, melyek közül az első ötfokú Likert-skálán méri a többféle kultúrával szembeni attitűdöt. A második és harmadik alegység szintén ötfokú Likert-skálán mér, előbbi a kozmopolita léthez köthető személyes tulajdonságokat és képességeket, utóbbi pedig a személyes értékpreferenciákra vonatkozik. Az értékpreferenciákat vizsgáló skála két alskálára bontható, melynek három állítása a kozmopolita léthez köthető értékeket méri, öt állítás a nemzeti értékekre vonatkozik. A mérőeszköz struktúráját faktoranalízissel ellenőriztük (KMO=0,71). A faktoranalízis eredménye alapján a két alskála elkülönül egymástól, azonban a „világ történéseire" és hazai közügyekre" vonatkozó itemek egy harmadik csoportot alkotnak. Ennek okaként feltételezhető, hogy e két állítás inkább az egyének politika iránti érdeklődésével áll kapcsolatban. A skálák megbízhatóságát Cronbach alfa együttható meghatározásával ellenőriztük, melyek értékét az *1. táblázatban* foglaltuk össze.

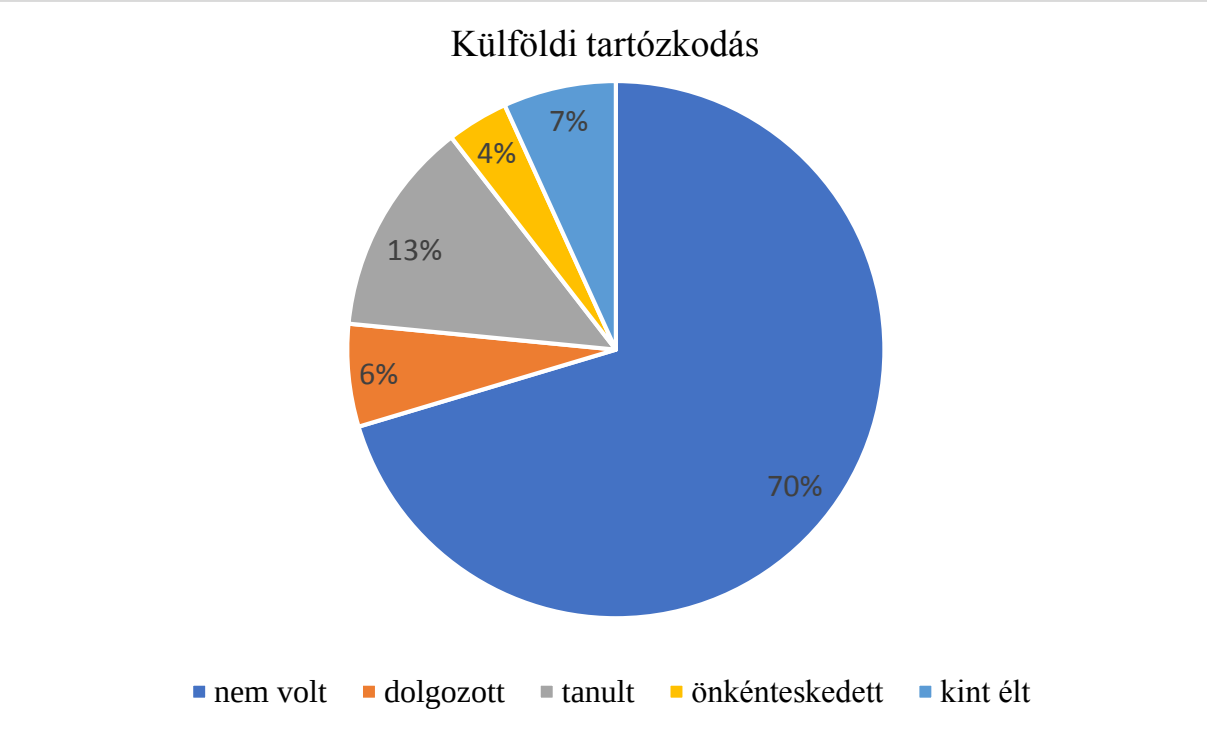
4. táblázat. A kérdőív skáláinak megbízhatósága

Skálák	Tételek száma	Cronbach-α
Kultúrával szembeni attitűd	4	0,79
Személyes tulajdonságok/képességek	9	0,79
Személyes értékpreferencia	9	0,65
Összesen	22	0,76

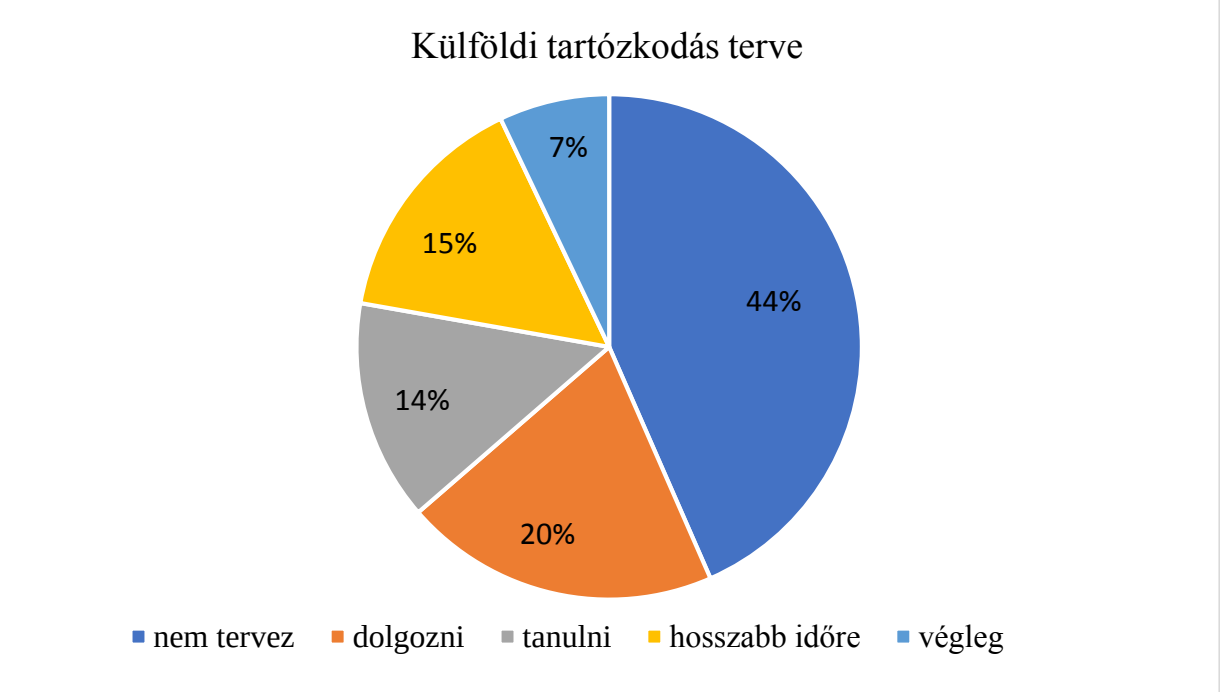
III.3. A vizsgálat empirikus eredményei

III.3.1. A hallgatók múltbéli tartózkodása külföldön és a külföldi tartózkodás szándéka

A vizsgálat során elemeztük, hogy a megkérdezett egyetemisták milyen formában tartózkodtak eddig külföldön. A megkérdezett hallgatók jelentős többsége még nem tartózkodott huzamosabb ideig (minimum egy hónap) külföldön (*1.ábra*). A legtöbben tanultak a külföldi tartózkodásuk során, a legkevesebben pedig önkéntes munkavállalás miatt mentek külföldre.
Ezt követően elemeztük, hogy a hallgatók milyen arányban kívánnak valamilyen formában külföldön tartózkodni a jövőben (*2. ábra*). Az eredmények alapján elmondható, hogy a minta kevesebb, mint szándékozik itthon maradni. Többen kívánnak tanulni, illetve dolgozni egy ideig külföldön, mint huzamosabb időre vagy akár végleg kiköltözni.

1. ábra. A hallgatók múltbéli külföldi tartózkodása

2. ábra. A hallgatók külföldi tartózkodásának szándéka

III.3.2. Az egyetemisták kultúrákkal szembeni attitűdje

Az elemzések során megvizsgáltuk, hogy a megkérdezett szegedi egyetemistáknak, hogyan alakul a különböző kultúrákkal szembeni attitűdjük (*2. táblázat*). Az eredményekből látható, hogy a hallgatók leginkább azzal az állítással értettek egyet, hogy a kultúra sokfélesége jót tesz a társadalomnak. Ezt követte az az állítás, hogy a kultúra sokfélesége jót tesz a gazdaságnak, Ugyanakkor jelen kijelentés tekintetében a szórás viszonylag nagynak tekinthető. A kultúrák

egymás melletti harmonikus életével, illetve az ebből adódó konfliktusok kiküszöbölhetőségével közepesen értettek egyet az egyetemisták.

2. táblázat. A hallgatók kultúrákkal szembeni attitűdje

Tételek	**Átlag**	**Szórás**
A kultúra sokfélesége jót tesz a társadalomnak	4,0	1,0
A kultúra sokfélesége jót tesz a gazdaságnak	3,8	1,2
Különböző kultúrák jól megférnek egymás mellett	3,2	1,0
A kulturális konfliktusok kiküszöbölhetők	3,2	1,0

A *3. táblázatban* összesítettük a hallgatók kultúrákkal szembeni attitűdjeit a külföldi letelepedési tervek szerinti összehasonlításban. Az alminták véleményét varianciaanalízissel összehasonlítottuk, azonban egyetlen részminta tekintetében sem kaptunk szignifikáns különbséget. Az eredmények alapján tehát a külföldre ideiglenesen vagy végleg letelepedni vágyó, valamint az itthon maradást tervező egyetemista hallgatók kultúrákkal szembeni attitűdjei között nincs számottevő különbség. Ugyanakkor az eredményekből látható, hogy bizonyos kérdések tekintetében az itthon maradó alminta attitűdje elmarad a kivándorlást tervezők csoportjáétól. Lényegesebb különbség a kultúrák sokszínűségének társadalmi és gazdasági hozadékának megítélésében, illetve a különböző kultúrák harmonikus együttélésének megítélésében mutatkozik, azonban az eltérés statisztikailag nem számottevő.

3. táblázat. A külföldi letelepedési tervek és a kultúrák iránti attitűd

Tételek	**Nem**	**Ideiglenesen**	**Végleg**
	Átlag (szórás)	Átlag (szórás)	Átlag (szórás)
A kultúra sokfélesége jót tesz a társadalomnak	3,7 (1,4)	4,2 (0,9)	4,3 (0,8)
A kultúra sokfélesége jót tesz a gazdaságnak	3,5 (1,1)	3,9 (0,9)	4,1 (1,0)
Különböző kultúrák jól megférnek egymás mellett	2,9 (1,2)	3,3 (1,0)	3,4 (0,9)
A kulturális konfliktusok kiküszöbölhetők.	3,2 (1,3)	3,3 (1,0)	3,1 (1,0)

III.3.3. A kozmopolita léthez köthető tulajdonságok és értékpreferenciák

A *4. táblázatban* összefoglaltuk a szegedi egyetemisták kozmopolita léthez köthető személyes tulajdonságaik megítélését. Az eredmények alapján látható, hogy a megkérdezettek közel azonos mértékben érezték igaznak magukra a mérőeszközben szereplő állításokat. Az egyes tételek átlagai mellett a hozzájuk kapcsolódó szórások is hasonlóan alakultak. A megkérdezettekre leginkább az újdonságok és a világ eseményei iránti fogékonyság, a nyitott világlátás, a tolerancia, illetve az együttműködési képesség jellemző. Ezen tulajdonságokat követték az alkalmazkodással kapcsolatos képességek, illetve az érdekérvényesítési képességük megítélése.

4. táblázat. Kozmopolita léthez köthető személyes tulajdonságok

Tételek	Átlag	Szórás
Könnyen beilleszkedem új közösségekbe	3,8	1,0
Toleráns vagyok másokkal szemben	4,1	0,8
Fogékony vagyok az újdonságok iránt	4,3	0,8
Jól tudok együttműködni másokkal	4,2	0,8
Kiválóan érvényesítem érdekeim	3,6	0,9
Könnyen alkalmazkodom új helyzetekhez	3,8	0,9
Érdekelnek a világban zajló események	4,1	0,9
Ha szükséges nem vagyok a változás ellen	4,2	0,8
Nyitott világlátás jellemez	4,2	0,8

Megvizsgáltuk, hogyan alakulnak a megkérdezett szegedi egyetemisták világpolgári és nemzeti értékpreferenciái (*5. táblázat*). Az eredmények alapján elmondható, hogy leginkább az itthoni karrier lehetőségét tartják fontosnak a hallgatók, ugyanakkor a tételhez kapcsolódó szórás igen nagynak tekinthető. A legkevésbé fontosnak a magyar közügyekkel való foglalkozás bizonyult a megkérdezettek körében. A további világpolgári és nemzeti értékekhez köthető állítások fontosságának megítélése közel hasonlóan alakult a hallgatók körében.

5. táblázat. Világpolgári és nemzeti értékpreferencia

Tételek	Átlag	Szórás
Megtapasztalni az életet különböző országokban.	3,6	1,2
Szert tenni barátokra különböző országokból	3,5	1,2
Karriert befutni itthon	4,0	1,4
Nemzeti ünnepeink megtartása	3,6	1,3
Itthon alapítani családot	3,7	1,3
Magyar házas- élettársat választani	3,4	1,4
A magyar közügyekkel foglalkozni	3,2	1,2
A világtörténéseivel foglalkozni	3,7	0,9

III.3.4. A külföldi tartózkodási szándék, az értékpreferenciák és a kozmopolita tulajdonságok közötti összefüggések

Az összefüggés vizsgálatok eredménye szerint szignifikáns negatív kapcsolatban áll a végleges külföldi költözést tervező hallgatók nemzeti ünnepek megtartása iránti attitűdje ($r=-0,31$; $p<0,001$), illetve itthoni karriertervekre vonatkozó igénye ($r=-0,34$; $p<0,001$). Hasonlóan szignifikáns, negatív kapcsolat mutatható ki az itthoni családalapítási igény ($r=-0,44$; $p<0,001$) és a magyar élettárs vagy házastárs preferenciájára vonatkozóan ($r=-0,22$; $p<0,01$). Az eredmények tehát azt mutatják, hogy azok a fiatalok, akik végleg szeretnének külföldre költözni kevésbé tartják fontosnak a nemzeti hagyományok ápolását. Ugyanakkor a végleges külföldi letelepedés terve nem áll szignifikáns kapcsolatban a külföldi barátok szerzése, a külföldi élet megtapasztalása vagy a világ történései iránti fokozottabb fogékonysággal ($p>0,05$). Szintén nem mutatható ki kapcsolat egyetlen kozmopolita léthez köthető tulajdonság vagy képesség és a végleges külföldi letelepedési szándék között.

A külföldre nem végleges, ám hosszabb időre való kiköltözés terve szignifikáns kapcsolatot mutat a külföldi barátok szerzése ($r=0,23$; $p<0,01$) külföldi élet megtapasztalása iránti igényekkel ($r=0,21$; $p<0,01$). Szintén szignifikáns, de negatív kapcsolat fedezhető fel az itthoni családalapítással kapcsolatos tervekkel ($r=-0,24$; $p<0,001$), valamint a magyar házas- élettárs választására vonatkozóan ($r=-0,22$; $p<0,01$). Nem mutatható ki kapcsolat egyetlen kozmopolita

léthez köthető tulajdonság vagy képesség és a nem végleges külföldi letelepedési szándék között.
A külföldi munkavállalás és tanulás igénye szignifikánsan összefügg a külföldi élet megtapasztalására ($r=0,36$; $p<0,001$) és a külföldi barátok szerzésére vonatkozó vágyakkal ($r=0,32$; $p< 0,001$). Azonban a többi kozmopolita és nemzeti értékkel kapcsolatban nem találtunk szignifikáns összefüggést. Ugyancsak nem mutatható ki kapcsolat a legtöbb kozmopolita léthez köthető tulajdonság vagy képesség és a külföldi munkavállalási, tanulmányi szándék között.
Az itthon maradási szándék szignifikánsan és negatívan függ össze a külföldi élet megtapasztalása ($r=-0,44$; $p<0,001$) és a külföldi barátok szerzése iránti vágyakkal ($r=-0,41$; $p<0,001$). Pozitív, szignifikáns korreláció mutatkozik az itthoni karriertervekkel ($r=0,34$; $p<0,001$), gyenge, de szignifikáns kapcsolat a nemzeti ünnepek megtartásával ($r=0,19$; $p<0,05$). Szintén szignifikáns kapcsolat mutatható ki az itthon maradási szándék esetén az itthoni családalapításra ($r=0,45$; $p<0,001$), a magyar élettárs/házastárs választására ($r=0,23$; $p<0,01$) és a magyar közügyekre vonatkozóan ($r=0,26$; $p<0,01$). Az itthon maradási szándék és a világ történéseivel való foglalkozás között nincs összefüggés. A kozmopolita léthez köthető néhány tulajdonság/képesség és az itthon maradási szándék között gyenge, de szignifikáns, negatív együttjárás mutatkozik. A statisztikai elemzés alapján az itthon maradási szándék negatívan korrelál az együttműködési képességgel ($r=-0,19$; $p<0,05$), az új helyzetekhez való alkalmazkodással ($r=-0,21$; $p<0,01$), a változtatás iránti hajlandósággal ($r=-0,16$; $p<0,05$) és a nyitott világlátással ($r=-0,17$; $p<0,05$).

IV. Összefoglalás

Az 2000-es évek második felétől növekedésnek induló elvándorlási tendencia a 2010-es évektől folyamatosan gyorsult. A külföldre történő migrációs szándék főként a fiatal felnőttek és a diplomások körében figyelhető meg, melynek következtében Magyarország egyre inkább kivándorló országgá válik. Az Európai Unión belüli szabad mozgással megkerülhetetlenné vált a különböző kultúrák együttélésének, az egyének értékpreferenciájának kérdésköre, hiszen a globális, kozmopolita társadalmi berendezkedésben elveszhetnek a hagyományokra épülő entitások. Az elvándorlási motivációk között leginkább a munkavállalást, időnyerést, nyelvtanulást, illetve a kalandvágyat említik, azonban arról viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre, hogy a külföldre készülő fiatalok milyen értékpreferenciákkal bírnak, hogyan alakul a többféle kultúrák együttélésével szembeni attitűdjük.
Tanulmányunkban bemutattuk, hogy az egyetemista fiatalokat mennyire jellemzik a kozmopolita világpolgári értékek. Összehasonlítottuk, hogy a kivándorlási szándék, milyen kapcsolatban áll a többféle kultúra együttélése iránti attitűddel, a kozmopolita léthez köthető tulajdonságokkal/képességekkel és a személyes értékpreferenciákkal. Az eredmények szerint a 164 fős minta többsége tervez valamilyen formában külföldre, némileg kevesebben tervezik, hogy itthon maradnak. Az elemzések alapján a külföldre végleg vagy hosszabb időre készülő hallgatók között hangsúlyosabban jelennek meg a kozmopolita léthez köthető világpolgári értékek, míg a nemzeti értékek, illetve a hagyományok ápolása kevésbé fontos számukra, mely főként a végleges elvándorlást tervező egyetemisták körében jellemző. Ugyanakkor a kivándorlási szándék és a kozmopolita tulajdonságok között nem mutatható ki összefüggés. Az itthon maradást tervező hallgatók értékpreferenciái inkább a nemzeti értékekhez köthetők, kevésbé jellemzi őket a világpolgári értékek előtérbe helyezése, illetve kis mértékben tartják magukra igaznak a kozmopolita léthez kapcsolódó tulajdonságok egy részét. Ugyanakkor a külföldi tartózkodási szándék és a különböző kultúrákkal szembeni attitűdök között nincs összefüggés, a két csoport közötti eltérés elsősorban a különböző értékek előnyben részesítésében keresendő. Vizsgálatunk azonban csak a fiatalok egy szűk rétegét érintette, a

mintát érdemes lenne a jövőben kiszélesíteni, az úgy kapott adatokat különböző szociokulturális háttérváltozók mentén összevetni. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy az évek előrehaladtával, hogy változnak az értékpreferenciák az elvándorlási trenddel összefüggésben.

Irodalomjegyzék

Bayram, A. B.: What drives modern Diogenes? Individual values and cosmopolitan allegiance. European Journal of International Relations. 2014. Vol. 21. no. 2. pp. 451–479.

Biczó, G.: Hasonló a hasonlónak: filozófiai antropológiai vázlat az asszimilációról. Kalligram Könyvkiadó. Budapest, 2009.

Fukuyama, F.: A Nagy Szétbomlás: az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése. Európa. Budapest, 2000.

Fukuyama, F.: Bizalom: a társadalmi erények és a jólét megteremtése. Európa. Budapest, 2007.

Fukuyama, F.: Poszthumán jövendőnk: a biotechnológiai forradalom következményei. Európa. Budapest, 2003.

Gödri, I.: *Nemzetközi Vándorlás.* In: Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (eds.): Demográfiai portré 2015. KSH NKI. Budapest, 2015. pp. 187–211.

Hárs, Á.: *Elvándorlás és bevándorlás Magyarországon a rendszerváltás után – nemzetközi összehasonlításban.* In: Blaskó, Zs. - Fazekas, K. (eds.): Munkaerőpiaci tükör 2015. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-Tudományi Intézet. Budapest, 2016. pp. 39-54.

Kleingeld, P - Brown, E.: "Cosmopolitanism". The Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2014. https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/cosmopolitanism/ [letöltés ideje: 2017.06.01.]

Központi Statisztikai Hivatal: A SEEMIG – Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt „Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról” című sajtótájékoztatójának sajtóanyaga. 2014.

https://www.ksh.hu/docs/szolgaltatasok/sajtoszoba/seemig_sajto_reszletes.pdf [letöltés ideje: 2017.06.01.]

Lakatos, J.: Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. Statisztikai Szemle. 2015. Vol. 93. no. 2. pp. 94-112.

Sik, E. – Örkény, A. (2003*): A migrációs potenciál kialakulásának mechanizmusa.* In: Örkény, A. (eds.): Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások. MTA Kisebbségkutató Intézet–Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont. Budapest, 2003. pp. 188– 202.
Sik, E. – Simonovits, B. (2002): *Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001.* In: Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. – Vukovich, Gy. (eds.): Társadalmi riport 2002. Tárki. Budapest, 2002. pp. 207–219.

Sik, E. – Szeitl, B.: *Migrációs szándékok a mai Magyarországon.* In: Blaskó, Zs. - Fazekas, K. (eds.): Munkaerőpiaci tükör 2015. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-Tudományi Intézet. Budapest, 2016. pp. 54-59.

Szűcs, N.: *Az Óperenciás-tengeren túl... Magyar au pairek Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban.* In: Pászka, I. (eds.): A látóhatár mögött. Szociológiai tanulmányok. Belvedere Meridionale. Szeged, 2004. pp. 141-193.

Veres Imre, Társadalmi tanulmányok alapszakos szakelőadó

Bank Éva, PhD hallgató

Szegedi Tudományegyetem BTK Neveléstudományi Doktori Iskola

E-mail: bankeva@edu.u-szeged.hu

Témavezető: Dr. Józsa Krisztián, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Neveléstudományi Intézet

Lektor: Dr. Laki Ildikó, főiskolai docens, Zsigmond Károly Egyetem, Nemzetközi és Politikatudományi Tanszék